BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
11.C
32

14
16
5-4

Ethica ꝛ Politi. Ariſto. cū com. Auer.

Ariſtote. Stagyrite Ethicorum Lib. x. cū Auer. corduben. exactiſſ. cōmentarijs. Item ꝛ eiuſdem Ariſtote. Politicoruʒ. lib. viij. ac Oeconomicorū Lib. ij. Leonardo aretino interprete. Quos omnes: ſi ad vnguez inſpexeris: eos priſtino candori reſtitutos comperies.

¶ Uenundantur Lugduni apud Scipionē de Gabiano in vico mercuriali.

Cum gratia ꝛ priuilegio.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

de Annibale Rossi

14. 16. F 4

Lectori. S.

HEus tu lector iam pre oculis teneas: quam ſedulitatem in hac Enchiridij iſtius ſectione preſtitimus. Stapulenſis ſiquidem Fabri aſtipulatu in Politicis: Oeconomicisq; eam peruigilauimus elucubrationem: vt quod ab elegantia alienum viſum eſt: nitore romano illuſtrauerimus: necnon lectionem omnem ſuis capitibus ornauerimus. Solet enim lectio quamuis prolixa: ſi in capita ſeiungatur legentium animos demulcere: ⁊ memoriam tenaciſſime obfirmare: ⁊ inquiſitionis laborem adimere. Nec hoc te dono fraudatum voluimus vti particeps an oleum ⁊ operam perdiderimus: quum noſtro ductu facilius lectio ſit euoluēda. Vale: ⁊ recto examine cōſidera: nū pollicitis res ipſa reſpondeat. Quod ſi bene ceſſerit vitam precator in alijs emendationibus viuaciores ſimus: ⁊ auſpicati videamur.

Leonardi Aretini in Libros Ethicorum Prohemium.

ARiſtotelis Ethicorum libros latinos facere nuper
inſtitui:non quia prius traducti non eſſent:ſed quia
ſic traducti erant vt barbari magis quam latini effe-
cti viderentur. Conſtat enim illius traductionis au-
ctorem quicunqꝫ tandem is fuit:quem tamen ordi-
nis predicatorum fuiſſe manifeſtum eſt:neqꝫ grecas:neqꝫ latīas
literas ſatis ſciuiſſe. Nam ⁊ greca multis in locis male accepit:⁊
latina:⁊ ſic pueriliter ⁊ indocte reddit vt vehementer pudendūꝫ
ſit tam ſupine craſſeqꝫ ruditatis. Quinetiam frequenter verbo
rum:que optima ⁊ probatiſſima latinitas habet:ignarus atqꝫ in
opulentia noſtra mendicans cum greco verbo latinum reddere
neſciat quaſi deſperans:et conſilij inops ita vt iacent greca dimit
tit. Ita ſemigrecus quidem ⁊ ſemilatinus fit in vtraqꝫ deficiens
lingua:in neutra integer. Quid dicam de transformatione ora-
tionis qua nihil eſt turbatius:nihil peruerſius. Atqui ſtudio-
ſum eloquentie fuiſſe ariſtote. ⁊ dicendi artem cum ſapientia cō
iunxiſſe:et Cicero ipſe multis in locis teſtatur:⁊ libri eius ſum
mo cum eloquentie ſtudio luculentiſſime ſcripti declarāt. Itaqꝫ
ſi quis illi nunc ſenſus eſt rerum noſtrarum : iampridem creden
dum eſt huic abſurditati ⁊ inconcinitati traductiōis infenſum:⁊
tātā barbariē indignatū hos ſuos libros eē negare:cū talis apꝺ
latinos videri cupiat:qualem apud grecos ſeſe ipſe exhibuit. nec
vero mihi quiſquam obiecerit latine lingue inopiam. Nam illa
quidem abunde locuples eſt:nec ad exprimendum quoduis : ve
rumetiam ad exornandum ſatis:modo ipſa ſciatur. Ignorantēꝫ
vero iſta aggredi ⁊ vitium ſuum lingue aſcribere ſtultiſſimum ſi
mul ⁊ indigniſſimum eſt. Videmus Plautum quidem ⁊ Teren
tium poetas comicos ⁊ de leuiſſimis rebus tractantes. Menan
dri fabulas ex greco ſumptas ſic latinas feciſſe:vt cuncta etiam
minutiſſima exprimant. nec tamen verbis grecis vtuntur : neqꝫ
elegantia ſumma illis deeſt:neqꝫ ornatus. Ciceronem quoqꝫ in
his libris:in quibus hec ipſa ab ariſto. tractata preſcripſit nūqꝫ
exprimendi facultas :nunqꝫ vbertas orationis defecit. Tantūqꝫ
abfuit vt quereretur:vt multis etiam locis diſſeruerit latinā lin
guam pleniorem eſſe qꝫ grecam:in quo licet quibuſdam refraga
tum ſit:tamen eatenus vt grece noſtram non anteferrent plenā
certe ⁊ locupletem eſſe faterentur. Qui enim latine lingue rudi
tatē accuſant:hi mihi neqꝫ Mar. Tulliū legiſſe vnqꝫ videꝫ. neqꝫ
Virgi. quorum equidē nō video cur aut alteri Demoſthe. in ſolu
ta oratione : aut alteri Homero ſit in carmine preferendus.

Supra hos vero quos greci proferunt nullos habēt. Sed quid
ego: aut de collatione vtriuſqꝫ lingue: aut de accurata verborum
repreſentatione diſputē. Eruditoꝝ ſit iſta cura retruſa quedā et
limata exquirere. at hic noſter interpres: ꝛ in planiſſimis tanq̄
in ſalebra heret: nec in penuria laborat: ſed in diuitijs mendicat.
Ponam vnum aliquid de ſuis quo manifeſtius diſcernatur in il
la diligenti ariſto. mediorum extremorumqꝫ deſcriptione: quib⁹
virtutes ꝛ vitia contineri oſtendit iſte interpretans quodam loco
ſic inquit. Circa delectabile autem quod quidem in ludo medi⁹
quidē eutrapelos ꝛ diſpoſitio eutrapelia. Superabūdantia autē
bomolachia: ꝛ q̄ hꝫ eam bomolochos. qui autē deficit agrichos
quis ꝛ habitus agrichia. O ferreū hominem. nō poſſum equidē
legens me continere. hoccine eſt interpretari? Atqui poterūt hec
omnia que ob ignorantiā reliquit cōmode ꝛ eleganter latine di
ci. Primū enim qđ ille, in ludo inquit magis equidem in ioco di
cendum reor. Nam ludere pila ꝛ alea magis dicimus: iocari aūt
verbis. In ioco igitur laudabilē illam mediocritatē quam greci
eutrapeliā vocant. noſtri tum vrbanitatē tum feſtiuitatē tum co
mitatem tum iocunditatem dixere. Et qui ita ſe habet: vrbanus
feſtiuus comis. iocundus eſt. Hec omnia probata ſunt verba: et
ab optimis auctoribus frequentata: ꝛ videtis copiam lingue no
ſtre. Superabūdantia inquit bomolochia hoc proprie eſt ſcurri
litas apud noſtros: verbum ita optimum: ꝛ qui illam habet: ſcur
ra. qui autem deficit inquit agrichos. quis hic proprie eſt ruſtic⁹:
ꝛ habitus de ſe ruſticitas: vt ſit qui mediocritatem in iocādo ſer
uat vrban⁹: ſiue comis: qui omnino deficit: aut abhorret: qui ita
iocoſus eſt vt modum excedat: ſcurra. Num hec latine dici poſſe
videntur? Utrum ergo in lingua defectus eſt vel in ipſo? Atqui fie
ri poteſt vt ipſe in phia doctus fuerit. ſed equidem non puto: cuꝫ
videam ipſum res quoqꝫ ſimul cum nominibus conſuetudinem.
Quid enim tritius apud eos qui de moribus ſcribunt: q̄ hone
ſti vocabulum: cum ſtoyci: quoruꝫ Seneca maxime inter noſtros
imminet fines bonorum in honeſtate collocarint: ꝛ frequētiſſime
diſceptetur an vtile ab honeſto ſeparari queat. omnes virtutis
actiones honeſto contineri dicimus. Enimuero h̄ pro honeſto
grece ab ariſto. vbiqꝫ poſito: ſemper latine bonum expreſſit. per
abſurde quidem: nam ꝛ ſi omne honeſtum eſt bonum: tamen ali
ter de honeſto: aliter de bono loquimur: vt etiam aliter de anima
li: aliter de ſubſtantia: q̄uis etiam omne animal ſubſtantia ſit.
Quod ſi quia omne honeſtum ſit bonum: propterea bonum in
terpretari licebit. Pro vtili quoqꝫ vbiqꝫ poſitum fuerit bonum
dicemus: ita tria maxima que in phia verſantur bonum: vtile: et
honeſtum: in vnum confundemus. Et cuꝫ vtile ab honeſto ſepa

rari poſſit: ne ecne q̄rere volemus: ſic pꝛoponetur. nunquid bonuꝫ a bono ſeparari queat. ⁊ ſtoyci ſi beatam vitam in bono queſitā eſſe dicerent nullus negaret. At in honeſto poſitam epicurei negant: in bono autem concedunt: quod ⁊ ipſi bonum appellant voluptatem. Igitur iſto modo interpꝛetari vtrum tandem cōuertere eſt ariſto. dicta: an peruertere. Bono quidem contrarium eſt malum: honeſto autem turpe. Hec vt apud latinos vocabulis diſtincta ſunt: ſic etiam apud grecos que ille ſi modo quicq̄ intelligeret nunq̄ cōfundiſſet. Dicam ⁊ de alio errato q̄ꝫq̄ infinita pene ſunt. at duo vel tria oſtendiſſe ſatis erit: pꝛeſertim in maximis ⁊ pondus habentib⁹. Nulla fere maioꝛ contentio in philoſophia fuit q̄ de voluptate ⁊ doloꝛe. Cum alij Eudoxum ⁊ ariſtippum ſecuti in voluptate ponere ſummum bonuꝫ non dubitarint: ſummumq̄ in doloꝛe malum. alij contra: non modo ſummum bonū non eſſe voluptatem: verumetiā abiectum quoddam ⁊ paruum. Omnes tamen res quas gerimus doloꝛe ⁊ voluptate tanq̄ gubernaculis quibuſdam regi fatebātur. Hec igitur duo .circa que omnis de moꝛibus vtitur diſciplina: ⁊ que omnes noſtri qui de philoſophia vnq̄ ſcripſerunt: voluptatem ⁊ doloꝛem appellant: iſte quemadmodum interpꝛetatus eſt: quaſi nunc pꝛimum naſceretur: nec quicq̄ vnq̄ legiſſet pꝛo voluptate delectationē poſuit pꝛo doloꝛe autem triſtitiam. Pꝛimum quero que cauſa fuerit ab vſu loquendi Cice. Senece Boetij Lactan. Hierony. ⁊ alioꝛum noſtroꝛum recedendi: reſpondebit credo ſi vera fateri volet: nunq̄ ſe iſtos legiſſe: delectatiōis autem ⁊ triſtitie e vulgo ſumpſiſſe: at enim hos pꝛeſtantiſſ. viros legiſſe opoꝛtuit. Nam vulgus quidem haudquaq̄ pꝛobatus eſt loquendi magiſter. Sed quero nō iam ab eo: ſed ab his quos illum defenſuros eſſe reoꝛ: que nam cauſa fuerit vetus ac pꝛobatum verbum relinquendi: querendi nouum: vtrum diceret delectationem idem eſſe quod voluptatē: an voluptatem non illud deſignare quod idonin: greci dicunt. Pꝛimum vt idem valeat delectatio ⁊ voluptas: non fuit tamen cauſa a conſuetudine veterum pꝛeſertim excellentiſſimoꝛum abeundi. Deinde totum hoc erroneum eſt: nec eſt idem voluptas et delectatio ſi modo contraria ex contrarijs noſcuntur. Triſtitia enim quod ille contrarium delectationi eſſe voluit non doloꝛem: ſed grauitatem ⁊ ſeueritatem ſignificat que ſunt fere cōtraria hylaritati. Itaq̄ triſtitiam vultus dicimus: ⁊ iudicem triſtem. i. ſeuerum ⁊ grauem. Et in Lelio hylaritas fuiſſe perhibetur: in Scipione autem vita triſtioꝛ: ambitio maioꝛ. Cum ergo triſtitia non ſit doloꝛ: nec delectatio: certe erit voluptas. Inſuper delectatio vt mihi quidem videtur extrinſecum quoddam eſt: voluptas autem intrinſecum. Delectant enim magnifici apparat⁹: delectant

Forte melius ⁊ pꝛauum.

ſoni ⁊ cauſatus: delectat hyſtrio dum fabulas agit. Hec omnia
ab extra proueniunt: vt igitur ictus ſagitte non eſt ipſe quidē do
lor: ſed dolorem mouet: ſic delectatio iſtarum rerum ab extra pro
ficiſcens non eſt ipſa voluptas: ſed efficit voluptatem. Eſſe autē
voluptatem latine quod greci idonin vocant: ⁊ ſic interpretari
oportere nullus vel mediocriter doctus ignorat quo magis ad-
mirari cogor in hoc tātam ruditatem: ne dicam ignorantiā fuiſſe.
Tullius in lib. de finibus bonorum ⁊ malorum ita ſcribit: quod
greci idonim vocant: nos appellamus voluptatem. Et ſepe que
rimus verbum latinum par greco: ⁊ quod idem valeat: hic nihil
fuit quod quereremus. Nullum enim inueniri poteſt quod magis
idem declaret latine quod grece quam declarat voluptas. Hec
Tullius: cuius ni fallor verba oſtendunt ⁊ voluptatem dici opor
tere: delectationem non oportere. an igitur hunc ducem in ſcopu
lis ſequar: quem in plano offendentem turpiter ⁊ labentem in-
ſpicio: vt nec honeſtum dicere ſciat: nec voluptatem ⁊ dolorem in-
telligat. Inſuper cum aliud ſit eligere: aliud expetere: qm̄ in eligē
do conſultationem ⁊ deliberationem premittimus non in expetē
do: ⁊ expetimus ſemper bonum: eligimus nonnunquam minus ma-
lum: idque ariſto. accurate diffiniat ⁊ in loquēdo plurimū emicat.
Noſtrique etiam non minori cura hanc diſtinctionem ⁊ cautelam
ſequuntur: ⁊ iſte verba in quibus ad claritatem ⁊ vim doctrine
plurimum refert ita confundit: vt pro verbo expetere vbicunque in
greco expoſitum eſt eligere dicat: expetere autē nunquam dicat: quo
facto tota pene doctrina confunditur. Quid dicam de extremis
⁊ medijs: in quibus ariſto: virtutes collocauit ⁊ vitia: ⁊ ſingula
ſcrutari niſus eſt quod hic inermis ⁊ rudis: pauca de noſtris: et hec
ipſa inepta reliqua vt ſunt in greco dimittit: vt qui illa legunt ni
hilo plus adipiſcantur quam ſi nihil legiſſent. Preterea cum virtuti
oppoſitum noſtri vitium appellant quod Cice. placet dictum eſſe
ex eo: quia vituperabile ſit: iſte neſcio qua ratione maliciam nun
cupat: quod eſt tum ineptum: tum inſolens: tum vnius certe im-
probitatis nomen non vniuerſe vitioſitatis. Ego igitur infinitis
pene huiuſmodi erroribus permotus cum hec indigna ariſto. in
digna quoque nobis ac lingua noſtra arbitrarer cum ſuauitatem
horum librorum que greco ſermone maxima eſt in aſperitatē cō-
uerſam: nomina intorta: res obſcuratas: doctrinam labefactatam
viderem. laborem ſuſcepi noue traductionis: in qua (vt cetera
omittam) id aſſecutum me puto: vt hos libros nunc primum lati
nos fecerim: cum antea non eſſent.

¶ Ariſtotelis Stagyrite Peripatheticorū principis: Ethicorum Liber Primus: ad Nicomachum eius filiū Leonardo aretino interprete: feliciter incipit.

OMnis ars/omniſq; doctrina: ſimiliter autem ⁊ actus electio bonum quoddam appetere videtur: quapropter bene oſtenderunt ſummum bonum quod omnia appetunt. Uidetur autem inter fines differentia quedam. alij namq; ſunt operationes: alij p̄ter eas opera aliqua. Quorum vero fines ſunt aliqui preter actiones in his potiora ſunt opera ꝙ̃ operationes. Sȝ cū multi ſint actus ⁊ artes ⁊ ſcientie: fit etiam vt multi ſint fines. Nā medicine quidem ſanitas: nauicularie vero nauigium: rei militaris autem victoria: economice vero diuitie. Quecumq; autē ſunt hmōi ſub vna aliqua virtute: quemadmodum ars frenorum faciendorum: ⁊ alie omnes que ad ſtructuram equorum pertinent ſub equeſtri conſiſtunt. Ipſa vero equeſtris ⁊ omnis bellica actio ſub re militari: eodemq; modo alij ſub alijs. In cunctis autem fines earum que magis principes ſunt omnibus inferioribus ſunt anteponendi. Nam illorum gratia iſtos proſequimur. Nihil autē refert vtrum operationes ipſe fines ſint actuum vel preter ipſas aliud quiddam: quemadmodum in his que appellantur ſciētie. Si igitur agibilium finis quiſpiam eſt: quem propter ſeipſum velimus: alia vero propter illum: nec omnia propter aliud optamus nam ſic in infinitum eſt etiam progreſſus: vanaq; ⁊ ſtulta reſultaret cupiditas: manifeſtum eſt id eſſe ſummum bonum ⁊ optimum Atq; huius nimirum cognitio ad vitā noſtram multū cōferre: ac velut ſagittarij ſignum hn̄tes facilius quod oportet aſſeq̄remur. A Sūmū bonū ē q̄d oīa appetūt. Finium drīa. B

¶ Incipit commentum Auer. ſuper Libros Ethicorum Ariſto.

¶ Capitulum primum, de eo quod eſt aliquis finis perfectiſſimus operabilium bonorum in quem cetera reducuntur: quem opȝ maxime intendere ⁊ querere. qui etiam eſt optime diſciplinarum ⁊ proprium bonum hominis: quem melius eſt dirigere in pluribus ꝙ̃ in vno. 1

DIxit Ariſtoteles quoniam omnis ars: ⁊ omnis ſcientia: ⁊ omnis actio: ⁊ omnis electio rei eſt alicui⁹: per vnamquāq; quidem earum bonum aliquod intendi ⁊ deſiderari videtur: ⁊ eſt finis intentus per artem: aut ſcientiam: aut actionem: aut electionem. Et cum ſint fines iſtarum cunctarum hec quod omnia appetunt: ⁊ ſint fines earum omnium: ⁊ manifeſtū eſt ꝙ omnia appetunt bonum. ¶ Et propterea bene dixit qui deſcripſit bonum per hoc ꝙ ipſum eſt qđ oia appetūt: ⁊ diuerſitas quidem inter fines intētos per artes eſſe videtur: nō pp diuerſitatē artiū tm̄: lȝ ⁊ ex eo qđ fines Bñ dixit q̄ deſcripſit bonū ꝙ ē id qđ oia appetunt.

In artibꝰ in qbꝰ ſines ſunt acta ⁊ nō actiones acta ſunt meliora actionibꝰ

a Eadē diſtinctio hꝫ 3.ph.cō.3.

in quibuſdā artiū ſunt actiones ipſemet.vt in arte ſaltādi ⁊ pcutiēdi cythas
rā:⁊ in quibuſdā earū fines ſunt acta ⁊ nō actiones:vt ſanitas in arte medi
cine.In artibꝰ aūt in qbꝰ fines ſunt acta nō actiōes acta meliora ſunt actio
nibꝰ:cū actiones q̄ ſunt in ipſis ſint gr̄a actoꝝ.¶D.Cū itaqꝫ ſint artes et
ſcie plures:⁊ erūt fines plures:vt artis medicine finis eſt ſanitas:et artis
operādi naues nauigiū:⁊ artis gubernādi bella victoria:⁊ artis gubernā
di domū finis ē opulētia.¶Dixit. a Artiū aūt q̄dā ſūt ſubalternate alijs
vt ars frenoꝝ:⁊ reliq̄ue artes:qbꝰ vtiť equeſtris ſunt ſub arte bellica:⁊ ſilr
oīs actio bellica eſt ſub arte gubernādi bella:⁊ ſilr in alijs gn̄ibꝰ rerum in
quibꝰ ſpeculātur artes ſicut inueniunť in eis artes plures ſub arte vna p̄n
cipali in illo gn̄e:⁊ in oībꝰ iſtis finis artis principalis dignior eſt ⁊ melior
fine artis q̄ ſub ipſa eſt.fines eīn artis q̄ ſub principali eſt nō queruť niſi
gr̄a finis artis principalis:⁊ nō eſt dr̄ia in his in hoc vt fines earum ſint
actiones aut acta.¶D.Neceſſe eſt aūt vt ſint in iſtis rebꝰ q̄ egunť res q̄s
volumꝰ pp̄ ſeipſas:⁊ eſt res q̄s volumꝰ pp̄ aliū:⁊ vt nō ſit oīs actio ex actio
nibꝰ humanis volita pp̄ rē aliā:ſi eīn ſic eſſet ꝓcederet in infinitū:nec eſſet
finis cōprehēſus:⁊ eſſet deſideriū inane.Cum itaqꝫ ſint hic artes actiones
quarū queruntť pp̄ aliud:⁊ artes actiones quarū q̄runť pp̄ ſe:manifeſtū eſt
ꝙ finis eiꝰ q̄ queriť pp̄ ſe eſt bonū pfectū ⁊ optimū rerū cū ſint reliqua bo
na q̄ſita gr̄a huiꝰ boni:⁊ hoc ſiue ſit iſtud bonū vnū aut multa:aut ſit artis
vnius aut artiū pluriū.¶D.Et cognitio huiꝰ boni eſt vltima in vita hu
mana:⁊ eſt grāde adiutoriū i venuſtate eius.intelligo per vitā ciuilitates.
Cognito nāqꝫ fine determinanť actiones q̄ ducūt ad ip̄m:⁊ q̄ remouēt ab
ipſo:⁊ dirigiť intētio verſus ip̄m.Queādmoduꝫ accidit baliſtarijs q̄ p̄fixo
eis ſigno dirigūt ſagittas ſuas ꝯtra ip̄m:⁊ ſic certius attingūt ipſum.Et ta
liter ſe hn̄t hoīes in adipiſcēdo id qđ opꝫ cognito ipſo.vꝫ.dirigūt actiones
ſuas ꝑ quas applicanť ad ipſum.¶Conandum eſt igiť nobis hic ad com
prehendendū finē iſtū ſm viā deſcriptionis ⁊ exēpli.ſ.ſermoni vli:⁊ ad de
clarandū q̄d eſt:⁊ cuius ſciarū ⁊ artiū eſt.¶Videť aūt eſſe potiſſime artiū:
⁊ maxime principāliis:⁊ hmōi q̄dē eſt ars gubernādi ciuitates. Etenī hec
ars principatur oībus artibꝰ cū determinet quas artes ⁊ ſcias opꝫ eſſe in ci
uitatibus:⁊ quas artes ⁊ ſcias opꝫ exercere vnūquēqꝫ hoīm:⁊ quas artes ⁊
ſcias opꝫ exercere quoſdā hoīm:⁊ vſqꝫ ad quē finē opꝫ diſcipulos peruenī
re in diſcēdo artes.Cū igitur hec ars taliter ſe habeat:ad reliquas artium
eſt principalior earū.¶Et patet hoc etiā ex eo ꝙ honoratiores artiū ⁊ no
biliores earū ſupponunť huic arti:vtpote regitiua belli ⁊ regitiua domus
⁊ rhetorica.ſ.ip̄a ordinat has artes ⁊ metitur eas.Si ergo fuerit hec ars.ſ.
regitiua ciuitaiū vtēs reliquis artibus ⁊ menſurās eas ⁊ ponēs quid opꝫ
operari:⁊ a quo opꝫ abſtinere de oī re:neceſſariū eſt vt ſit finis eius ample
ctens reliquos fines artium.Cūqꝫ ſit bonū qđ intēdit hec ars illud bonuꝫ
qđ continet omnia bona:eſt neceſſarium ꝙ ſit finis eius bonum illud quod
appropriatur homini in eo ꝙ homo:⁊ ſi enim bonum qđ appropriatur ho
mini vni ſit bonum:illud in ſpecie qđ appropriať vniuerſitati ciuiū maius
⁊ perfectius.Iſtud quidem eſt:poſito ꝙ bonū perfectū poſſibile eſt haberi
a ſolitario:ſicut poſſibile eſt haberi a ciue.Si autē hoc non appropriatur:
tunc manifeſtius eſt ꝙ hoc bonum neceſſarium eſt inquiri.ſ.bonum quod
appropriatur ciuitati.¶D.Et ſi fuerit ſuſceptio huius boni:et conſerua
tio ipſius ne tollatur.amabilis quidem vni.ſ.vt inueniatur ei ⁊ conſerue
tur erit inuētio eius ciuibus:⁊ conſeruatio ſua ipſis melior et honoratior:
et hoc eſt quod intendimus per hunc librum.ſ.inuentio huius boni:⁊ con
ſeruatio ipſius ciuitatis.

F

Ars gubernandi ciuitates principať oibus artibus.

Capitulum ſecundum.

Quod ſi ita adinteudū eſt idipſum quaſi ꝑ figurā cō‑ A
pꝛehendere q̇d ſit: ⁊ cuius ſciarū vel facultatū: videt
pfecto eius eſſe q̄ maxime dominet atq₃ p̄ſideat. Ta‑
lis ꝟo ciuilis apparet. Hec enim ⁊ quas diſciplinas
in ciuitatib⁹ eſſe: ⁊ quales quē𝔮 addiſcere: ⁊ quouſq₃
op₃ ipſa diſponit. Uidemus et honoꝛatiſſimas facultates huic
ſubeſſe: vt rem militarem economicā: rhetoꝛicā: cū𝔮 ſcientiis reli‑
quis quarū eſt in agendo opus vtat: ac pꝛeterea leges ferat: ⁊ q̇d
agere q̇ſ𝔮 ⁊ a quo abſtinere debeat: ipſa cōſtituat eius pꝛofecto
finis aliarū fines cōtinebit. Itaq₃ illud erit vtiq₃ ſummū bonum
humanum: ⁊ ſi ens idem eſt vni ⁊ ciuitati: maius tñ ac perfectius
ciuitatis videtur: ⁊ in capiendo: ⁊ in cōſeruādo: amabile quidem
⁊ vni ſoli. pulchꝛius tamē ac diuinius genti ciuitatibuſ𝔮. Inten
tio igitur circa iſta verſat: ciuilis q̇dā ꝯſideratio exiſtens in qua
dici ad ſufficientiā putandū erit: ſi ſm ſubiectā materiā declaret. B
Nā certitudo quidē nō eodē mō eſt in oib⁹ perquirēda. Quēad‑ Certitu‑
modū nec in artificiū operib⁹. Honeſta ꝟo ⁊ iuſta de quibus ciui do i oib⁹
lis conſiderat tantā varietatē ⁊ diſcrepātiā habent: vt lege dūta nō ē eodē
xat: nō autem natura conſtare videant. Talē quādam ⁊ ipſa bo mō pquiſ
na habent varietatē: ꝓpterea ꝙ ſepe ab illis accidunt detrimēta. renda.
Jam eñ quidā ob diuitias periere: alij ob foꝛtitudinem. Satis
ergo fuerit de his: ⁊ ex his loquentes groſſo modo ac veluti per
figuram veritatem oſtendere: ⁊ ſm ea que plurium fieri ſolent de
hmōi rebus trāſigere: eo deni𝔮 modo ſingula que de his dicen‑
tur recipiēda ſunt: nā eius qui eruditur eſt eatenus in vno𝔮uo𝔮
genere certitudinem exigere: quatenus eius natura rei recipit.
Simile quippe videtur a mathematico perſuaſionem recipere: et
ab oꝛatoꝛe demonſtrationem requirere.

Scdm capl'm in quo oſtenditur ex qualibus: ⁊ qualia op₃ in hac metho‑
do concludere. ſ. ex contingentibus nātis ⁊ contingentia nata ſm ꝙ exigit 2
huic methodo ſubiecta materia Dixit.

Opoꝛtet autem vt ſufficiat quod dicetur in hoc quando
fuerint ſermones inducti ſm ꝙ poſſibile eſt in
materia ſubiecta: vult vt ſint propoſitiones inductarū ſicut
in pluribus: non autem neceſſarie. M. Non enim inquiren‑
da eſt certitudo in omnibus artibus eodē modo: immo opoꝛ‑
tet vt requiratur in omni arte ſm materiam in qua ſpecula‑
tur talis ars. Quēadmodum ne𝔮 opoꝛtet vt inquiratur certitudo in omni
bus que aguntur vno modo. M. Res autem pulchꝛe et pertinentes iuſti
tie: ⁊ ſunt ille in quibus ſpeculatur hec ars. ſ. regitiua ciuitatum tantā ha‑
bent diuerſitatem incidentem eis ⁊ erroꝛem: eo ꝙ materia ſua ſit poſſibilis
quod plures opinati ſunt ꝙ bona ⁊ iuſta ſunt nobis tantum per legem. i.
per poſitionem: et ꝙ non eſt hic aliquod bonum et iuſtum per naturam. C
Et iam accidit ſimile huic erroꝛi in bonis q̄ in ſe bona ſunt eo ꝙ iam acci‑

dit pluribus hominū ex ipſis nocumentū: vt quibuſdam iam cõtingit perí culum ex parte diuitiarum: ⁊ alijs ex parte fortitudinis. ¶D. Et ꝓpter hoc intentionis quidē ⁊ voluntatis noſtre eſt vt puenlamus ad veritatē illarꝫ rerū per viam groſſam ⁊ exēplarem. ſ. per diffõnes ⁊ deſcriptiones q̄ adaptant rebus exiſtentib' in illa ſpecie vt in pluribus: ſed nõ omnibus. ſicut eſt diſpoſitio in diffinitionibus materie neceſſarie. Et per demonſtratiões quidem in quibus ſint concluſiones ſic in pluribus.

D ¶Quiſq; bene iudicat que cognoſcit: eorumq; bon' eſt iudex.
Quiſq; bñ Singula igitur is qui in ſingulis: ſimpliciter autem is qui in cū
iudicat q̄ ctis eruditus eſt. Ex quo fit vt iuuenis quidem nequaquam idó
cognoſcit neus auditor ſit ciuilis diſcipline. Rudis enim earum rerꝫ que in vita verſantur: ſermo autem ex illis: ⁊ de illis eſt. ſequax vero adhuc affectibus exiſtens inaniter ⁊ inutiliter audiet cum finis
Nihil re non cognitio ſit ſed actio. Nihil autēꝫ differt etate quis iuuenis
fert etate ſit: an moribus. Non enim in tempore defectus: ſed in viuendo ⁊
qs iuue in perſequendo ſingula ſecundum animi perturbationem. Nam
nis ſit an talibus quidem inutilis erit iſta cognitio: quemadmodum his
moribus. qui incontinentes ſunt. Qui vero cupiditates ſuas rationi ſubijciūt his iſta ſcire multum admodum proderit. at de auditore q̄dem: ⁊ quemadmodum recipiendum ſit. ⁊ quid propona m⁹: hec prefatos eſſe ſufficiat.

3

¶Tertium capitulum in quo oſtenditur qualem oportet eſſe huiusmethodi auditorem. ſ. eruditum ⁊ expertum circa moralia: ⁊ ideo nec iuuenē ſm etatem: nec ſm morem iuuenilem.

ETenim prudentis. Intendo inſtructum in arte logíces vltimate inquiſitionem certitudinis in ſermone in vnoquoq; genere in quo ſit ſpeculatio ſecundꝫ q̄ ſuſtinet natura illius generis. Equale enim peccatum eſt ſi receperis ſufficientiam perſuaſiuam a domino doctrinaliū aut exegeris demonſtrationem a rhetore. ¶D. Et vnuſquiſq; hominum recte dirigit iudicium circa rem in qua ſciens fuerit. Et iudex diſcretus in re quadam eſt qui dirigit iudicium in re illa eadem: ⁊ eſt prudēs in illo genere: idem cognitor logices particularis que appropriatur illi generi: bonus autem iudicator abſolute eſt qui recte iudicat de omni re de recto. videlicet. ⁊ non recto: ⁊ iſte eſt prudens abſolute: dico eum qui prudens eſt in arte dialecticcs communis. ¶D. Et propter hoc doctrina ciuilis non pertinet auditori puero: nam puer inexpertus eſt actionum que debent eſſe in vita. ſcilicet non diſcernit rectum a non recto. ſermo autem hic non eſt niſi de his actionibus: ⁊ in his. ¶Dixit. Et quoniam ecce puer ꝓſecutor eſt eorum ad que ducit eum aīa ſua ex deſiderijs: erit auditio eius ſermonis noſtri fruſtra ⁊ inutiliter: quoniā finis nr̄ in eo de quo loquimur hic nõ eſt ſcire: ſꝫ agere. ¶D. Et non differt vt ſit q̄ eſt in hac diſpoſitione puer etate: aut puer moribus: defectus enim ſequens virum deſiderijs nõ eſt ex breuitate tp̄is: nam ſi eſſet ſic non inueníretur ſenex proſecutor deſiderij: ⁊ ꝓpter hoc non ꝓficiūt iuuenes per hanc cognitionem: ſicut nec proficiūt per eam cõpleti qui non retinēt ſe a delectationibus. ¶D. illis autem qui deſiderāt ⁊ agunt ſm q̄ dictat intellect' ⁊

et ratio perutilis eſt ſciẽtia qua hic tractat. ¶ D. hoc igit̃ eſt ad quod nos oportuit peruenire in ꝓhemio nr̃i ſermonis .ſ. qualis debeat eſſe diſcipulus huius artis in moribꝰ ſuis. Et qđ eſt ꝓpoſitũ noſtrũ in hoc ſermone: et eſt gubernatio ciuitatũ: ⁊ cuius gñis ſunt ratiocinationes quibꝰ vtimur in eo .ſ. opꝫ eſſe ordinẽ earũ in credulitate: aut formatione.

¶ Q̃m vero vt prediximꝰ oĩs cognitio atq; electio bonuꝫ quoddam affectat: videamus quid eſt id qđ ciuilem dicimꝰ affectare: ⁊ qđ oium agibilium ſupremum eſt bonum. Noĩe quidẽ oẽs fere cõſentiunt: felicitatem eñ vulgus ſimul eruditiq; appellãt: ſed ⁊ bene viuere ⁊ bene agere pro eodem accipiũt: ac felicẽ eſſe. Quid vero ipſa felicitas ſit de eo ſane inter ſe diſcrepant: nec idem vulgus ſapienteſq; tradiderunt. Nam alij quidam ex his que clara ⁊ manifeſta ſunt vt voluptatem: aut diuitias: aut honorem. Alij item aliud nõnunq̃ etiã vnus ⁊ idem diuerſa. Egrotans eñ ſanitatem: Pauper diuitias: ignorantie ſue conſcij eos qui magnũ aliquid: ⁊ ſupra ſe dicunt admirãtur. Quidaꝫ vero ⁊ preter hec bona aliud quiddã ipſum ꝑ ſe eſſe putant: ꝙ cauſa ſit omnibus his cui bona exiſtant. ¶ Cunctas igitur opiniones ſcrutari ſuperuacaneum forſan eſſet. Sufficiet autem ſi illas que apparentes ſunt: aut rationem aliquam habere videantur.

¶ Quartũ capitulũ de eo ꝙ ſumẽdũ eſt quid eſt finis operabiliũ bonorũ: ⁊ eorũ omnium ſummũ bonũ. ⁊ ꝙ ipſe eſt felicitas: cum enumeratione quarundam opinionum de felicitate que ipſa ſit. D. 4

Nunc aũt reuertamur ad id a quo incepimꝰ a principio ⁊ dicamus. cum per oẽm cognitionẽ ⁊ omnẽ electionem non deſideretur niſi bonuꝫ aliquod qđ eſt bonũ: ꝙ ars gubernandi ciuitates hꝫ et intendit: et eſt illud qđ appetimus ꝑ ipſam .ſ. bonum excellentius et altius oĩm bonoruꝫ. Dicimus igitur ꝙ pene ab omnibus cõcordatum eſt in eſſe eius: ⁊ in ipſius nominatione. nam plures hoĩum ⁊ peritiores ipſorũ opinati ſunt ꝙ decor vite et decor conuerſationis eſt vt conuerſatio acquirere faciat felicitatem. ¶ Verũtamen inuenimus eos diſſentientes: ⁊ in diffinitione huius felicitatis .i. diſſentiunt in hoc quid ſit. Quidã enim hominũ dixerunt: q̃m felicitas eſt aliq̃d ex rebus apparentibꝰ: de quibus manifeſtum eſt ipſas eſſe bonum. Quidã ergo dixerunt ipſam eſſe voluptatem: quidam autem diuitias ⁊ opulentiam: quidã vero honorẽ: alij aũt aliud aliquid preter hec. Et vir ꝯſiderando in opinionibus hominum circa ipſam inueniens quãlibet ſectam ponentẽ eam in partem alteram ab ea in qua ponit ipſam ſecta alia: ita ꝙ inuenimus vnum eundem variantẽ dictionem ſuam circa ipſam ſm varietatem ſtatus ſui. Infirmans autem dicit ſanitatem: depauperatus autem diuitias. ¶ D. Cum autem plures recognoſcunt ignorantiam ſuam de quiditate ipſius cum hoc ꝙ conueniũt in confeſſione ſui eſſe eam admirantur dictum eius qui dixerit de ea dictionem ſuperexcellentem hoc quod ipſi intelligunt de ea. ¶ Dixit. 5
Et iam putauerunt quidam quod hoc eſt bonum aliquod exiſtens per ſe extra animam preter bona iſta multa: ⁊ quod bonum hoc eſt cauſa bonis omnibꝰ: vt ſint bona: vnde quod iſti opinati fuerint quod cognitio huius boni quod extra et applicatio ad ipſum eſt beatitudo: vt dicentes ideas

eſſe. ¶ Dixit. Fortaſſis autē inq̄ſitio de oībus opinionibus dictis de beati tudine oneroſa eſt ꝛ inanis: ſufficit eñ de famoſioribus earū inq̄rere: aut de quibus putatur ꝙ in ipſis ſit argumentum perſuaſiuum.

¶ Nec vero nos lateat differre eos ſermones q̄ a principiis ſunt ꝛ eos qui ad principia. Recte enim Plato dubitauit queſiuitq̄: vtrum a principiis via ſit: an ad principia: quemadmodum in ſtadio ab his qui principia ponunt ad finem vel contra incipiendū quid a notis eſt: ſ; qui bifariam. Alia enim nobis nota ſunt: alia ſimpliciter nos fortaſſe ab his que nobis nota ſunt incipere debemus. Itaq̄ bene inſtitutum moribus eſſe oportet eum qui de honeſtate ꝛ iuſtitia ꝛ omni ciuili ratione ſufficienter ſit auditurus. Nam principium eſt: quia ꝛ ſi hoc ſufficienter conſtat: nihil opus erit propter quid. Sed qui ita inſtitutus eſt: aut iam habet principia: aut certe faciliter cupiet. ¶ Cui vero neutrum iſtorum adſit is audiat Heſiodum.

Recte plato dubitauit vtrū a principiis via ſit an ad principia.

Optimus ille quidem qui per ſeſe omnia noſcens.
Preceptor ſuus ipſe ſibi meliora peregit.
Ille bonus rurſum monitus qui recta ſequatur.
Qui nec ipſe videt: neq̄ credit recta monenti.

Heſiodi verſus.

Hic nulla in parte vtilis eſt. Sed redeamus vñ digreſſi ſumus: bonū ꝛ felicitatē non abſq̄ ratione ꝛ modo viuēdi exiſtimare videntur.

5 ¶ Quintū capitulū de eo qḋ opꝫ incipere a poſterioribus natura: ꝛ nobis magis cognitis ad inueniendū quid eſt felicitas: ꝛ ideo auditorem bene et vt ci cōſuetudinibus: vt facile habeat vel ſuſcipiat principia. Dixit.

ET non opꝫ vt nos lateat quid intereſt inter demonſtrationes que fiunt ex principiis rerum primarum. ſ. ꝛ inter demonſtrationes que ducunt ad cognitionem cauſarū vult ꝙ inter eas eſſet differentia magna ſm ꝙ declaratū eſt in lib. demonſtrationis. ¶ D. Et propter hoc recte dubitauit Plato circa hanc intentionem: ꝛ. d. vtrum via que ducit ad principia eſt ſicut via que a ductore exercitū in ſtadio tendit ad poſtremū ſtadii: aut econuerſo. Veruntamen vniuerſaliter opꝫ vt incipiamus in doctrina a rebus manifeſtis. ¶ Res autē iſte dupliciter ſunt: q̄dā earū ſunt manifeſte ſm nos: ꝛ ſunt ille ex quibus procedimus ad principia abſolute: et q̄dā earū ſunt manifeſte ſimpliciter: ꝛ ſunt ille que manifeſte ſunt ſm nos: ꝛ ſm materiam: ꝛ ex his equidē ꝓcedimus a priori ꝛ ad poſterius. In hoc aūt fortaſſis expediens eſt vt incipiamus a rebus manifeſtis apud nos: vnde oportet eū q̄ vult inſtrui in rebus pulchris ꝛ iuſtis ꝛ vl'r in rebus pertinentibus ciuilitati inſtructione ſufficiente vt ſint mores eius ſm ꝙ oportet. Qui enim talis fuerit in moribus iam hꝫ ſciam harū rerū: quare ſunt tñ ꝙ eſt principiū ſcientie rei: ſi autem hic contentus fuerit non eſt indigens in virtute ſua ſcientie: quare res eſt: ꝛ eſt principiū qḋ ordinatur poſt ſciam: q2 res eſt. Qui ergo fuerit talis in moribus hꝫ principia ꝛ ſuſcipiet ea facile: dico principiū quare: ꝛ principiū ꝓpter q̄d. Qui autem neutrū ado ptationum habuerit. i. nec eſſe nec cauſam animaduertat: ſermonem poete dictātis. Optimus eſt hominum q̄ a ſemetipſo intelligit quid expedit: qui autē ab altero hoc intelligit: eſt in via directionis: qui vero nec a ſemetipſo intelligit nec ab altero recipit: hic vir eſt inutilis.

Idē. 1. ph. t. c. 2.

¶ Nam vulgus quidem atq; onerosiſſimi voluptatē. Quapro- A
pter ⁊ ipſi vitā adamāt voluptuoſam. Tres eñ ſunt maxime p̄ci Tres vite famoſe.
pue illa quā nunc dixim⁹. Itē ciuilis. Tertia ꝯtemplatiua. Vul-
gus igitur oīno ſeruile videt vitā pecoꝝ diligendo. Suſtentatur
aūt ob id qḋ pleriq; in poteſtatib⁹ ꝯſtitui inſtar Sardanapali vi
tā agunt. Elegātes aūt viri ⁊ reb⁹ agendis apti honorē. Hic fe-
re.n. ciuilis vite finis eſt. Sed videt leuior ꝙ̄ is quē q̄rim⁹ finez:
magisq; in honorātib⁹ ꝙ̄ in eo q̇ honorat ꝯſiſtere. Nos aūt pro- B
priū qddā ⁊ qḋ leuiter auferri nequeat ſummū bonum vaticina
tum. Inſup honorē ſequi vident vt ſe bonos eſſe ꝯfirment. Ita-
q; a ſapientib⁹ maxie querunt: ⁊ apud illos q̇ eos cognoſcunt: ⁊
virtutis cauſa laudari. Patz igitur ꝙ̄rum ad hos attinet virtutez
eſſe potiorē: atq; eā fortaſſe q̇ſpiā ciuilis vite finē magis putabit.
Sed videtur hec imꝑfectior. Nam ⁊ dormire virtutem habentē
⁊ nō opari in vita recipe videt: ⁊ inſup maxia mala aduerſitateſ
q; ſubire. Eum vero q̇ ita viuat nemo beatum dicet niſi poſitio-
nem cuſtodiēs: ⁊ de his quidē ſatis. Nā ⁊ in coronis de his abū
de dictum. Tertia eſt ꝯtēplatiua vita de qua in ſequentib⁹ conſi-
derationem faciemus. Pecunijs vero intendens violentus qui-
dem eſt. Ipſeq; profecto diuitie nequaꝙ̄ ſunt id quod querimus
bonum. Utiles enim ⁊ alterius gratia. Itaq; magis illa que ſu-
pradiximus fines quis exiſtimet: qm̄ propter ſe expetunt: ſed ap-
paret nec illa eſſe: ꝙ̄uis multa verba in his conſumpta ſint.

¶ Sextum capitulum de hoc ꝙ vnuſquiſq; eſtimat felicitatem ex propria 6
vita: ⁊ ꝙ tres ſunt vite famoſe. ſ. voluptuoſa: ciuilis: et cōtemplatiua. Qua
rum primā et eius ſectatores oīno deſpicit. Opinātes honorē eſſe finē ciui
lis redarguit: oſtendēs ꝙ nec virtus ipſius eſt: nec diuitie: ⁊ tractatū de cō
templatiua vſq; ad decimum librum ſuſpendens. Dixit.

Accipimus ergo ⁊ dicimus: ꝙ homines in opinatio-
ne ſua de bono et felicitate: qm̄ exiſtimāt
in vita ſm ꝙ vident non deuiauerunt a rectitudine. hec enim
eſt res in qua conueniunt: verūtamen vulgares ⁊ groſſi pu-
tant ꝙ hoc bonum ſit voluptas: ⁊ quod vita ciuilis faciens
lucrari felicitatem eſt vita lucratiua voluptatis: et fiunt
quidez famoſi propterea ꝙ multi potētes ſuper res regni ſimilantur Sar
danapalo in immergendo ſe voluptatibus. Illi autem qui ducunt vitam
bonam et operatores ſunt actionum nobilium. ſ. qui preeligunt honeſtuz
eſtimant bonum iſtud eſſe honorem: et ꝙ vita humana eſt ad lucrandum
hoc bonum donec fere putetur ꝙ honor ſit finis gubernatorum ciuitatuz:
dico principes. ¶ Cunq; exquiſite conſiderate fuerint vite: videtur qḋ ex-
cellentiores earum et prepollentes ſint tres. vita voluptuoſa: et vita hono
ris: et vita comtemplatiua. dico ſecundum illos qui digniorē iudicant con C
templationem et virtutem. ¶ Vulgares autem videmus propinquos ſer- Honor potius eſt in
uis et eligentes vitam pecudum in dicto ſuo. quod finis vite humane ſit honorāte
voluptas. ¶ Dicit vero eorum qui dixerunt quod finis ſit honor apparet ꝙ̄ in ho-
corruptio ex eo quod de re honoris: manifeſtum eſt quod ipſe vilior eſt norato.
queſito bono per actum viuendi humanum. Uidetur eñ ꝙ honor potius

eſt in honorāte ꝙ in honorato: dico bonū illud qđ eſt honor: bonū aūt qđ eſt felicitas nō eſt niſi in actore ſuo: ꝛ ꝑpter hoc difficilis eſt ablatio ei⁹ ab ipſo. ¶ Amplius patēs eſt ꝙ multi illoꝝ q̄ querūt honorē maxime querunt ipſum quatenus per hoc affirmēt ſe eſſe bonos: ꝛ iō querūt honorē ab intelligētibus: ꝛ ab his qui noti ſunt a virtute. Manifeſtū eſt ergo ſm viā ipſoꝝ: q̄ virtus melior eſt honore: quare fortaſſe eſtimādum eſt virtutē potius eſſe finem vite ciuilis ꝙ aliud: attamē inſufficiēs videt̄ eſſe ꝛ hoc. Si eñ ſic eſſet nullū oporteret excuſare ſe a ſomno. Videmus eñ ſe poſſe dormire hominē ꝛ habere virtutē. Et ſm hanc etiā radicem poſſibile eſt ei vt ſit felix: et nihil operās tota vita ſua: aut laborās vel carēs proſperitate in maiorib⁹ rerum ſuarum. Et manifeſtū eſt ꝙ nō opinatur aliquis de hmōi ipſum eſſe beatum: neqꝫ dicit hoc de tali niſi velit per hoc cuſtodire poſitionē vel radicem quam poſuit ꝛ credulitatem quam defendit: dico ſm modum cōtradictionis lingua ſua nō corde. ¶ D. Et iam diximus de iſtis rebus l dictis, noſtris famoſis quātum ſufficit. ¶ De vita aūt tertia ꝛ eſt vita cōtemplatiua poſteā perſcrutabimur in poſtremo. ¶ D. Lucrum aūt ꝛ diuitie: manifeſtum eſt ꝙ nō ſunt bonum qđ queritur per regimen ciuile: vtilia quidē eñ ſunt ad aliud: ꝛ nō queruntur niſi ꝑpter aliud: felicitas aūt nō querit̄ niſi ꝑpter ſe: quare predicta potius eſtimāda ſunt fines nō eſſe: cū nō querant̄ ꝑpter ſe: ꝛ ideo locuti ſuimus multū de eis in alio loco: ꝛ oſtendimus fedum eſſe dictum dicentis eas eſſe fines: opꝫ ergo vt relinquamus illa.

¶ His igitur omiſſis: de vniuerſali forſan videre preſtabit: ꝛ quē
B admodū dicatur inquirere: ꝙꝙ hec q̄ſtio pardua ſit ob amicos q̄ ideas introduxerūt. Sed ꝓ defenſione veritatis etiā ꝓpria impugnare oportere: preſertim phos magis forſan eſtimandū eſt. Naꝫ cū ambo ſint amici piū eſt veritatē in honore preferre. Hui⁹ opinionis latores nō ponebāt ideas: in quib⁹ pri⁹ ꝛ poſterius dicebatur. Itaqꝫ nec numerū ideam cōſtituebāt. Bonū aūt dr̄ ꝛ in eo qđ quid eſt: ꝛ in eo qđ quale: ꝛ in eo qđ ad aliqđ. Qđ ꝑo p ſe atqꝫ ſubſtantia prius eſt natura ꝙ id qđ ad aliqđ eſt: natura id tanq̄ adiacens quiddā: ꝛ accidēs ſubſtātie vr̄ eſſe. Quare in his quidē
B nequaq̄ cōis foret quedā idea. Preterea cū bonū tot modis dicatur quot modis dr̄ ens: n̄ā ꝛ in eo qđ quid. Ut deus ꝛ mens: et in quali virtutes ꝛ in quāto menſuratū: ꝛ ad aliqđ vtile: ꝛ in tēpore occaſio: ꝛ in loco dieta: ꝛ alia hmōi manifeſtum eſt nō cōe eſſe vľe ꝛ vnum. Nō eñ in olbus: ſed in vno dūtaxat predicamēto diceretur Plato cum eorum que ſm vnā ſunt ideā vna ſit ſcientia certe ꝛ bonorum olm vna ſcientia foret: nunc aūt ſunt plures etiā eoꝝ que ſub vno predicamēto ſunt. Ceu tpis quidem in bello res militaris: in morbo medicina: in laborib⁹ gymnaſtica. Ambigat vero quiſpiam quid dicere velint ipſum quodqꝫ ſiquidem in ipſo homine: ꝛ in hoīe vna atqꝫ eadem rō hoīs eſt. Qua enim hō nihil different: ꝙ ſi ita nec qua bonum: ſiquidem nec magis album id quod diuturnū ꝙ id quod vnius diei. Probabilius autem videꝫ

Qđ p ſe ē atqꝫ ſbā ē pri⁹ ē n̄ā ꝙ id qđ ē ad aliqđ.

tur dicere Pythagorici in ordine bonorum vnum reponũt: quos
ꝛ Speuſippus ſequi videtur. Verum de his dicetur alio loco. Ex
illis vero que ſupradiximus dubitatio quedam ſuborta apparet:
qm̄ de vniuerſo bono ſermo habebatur: ꝛ que nos propter ſeipſa
appetimus atq; optamus ſecundum vnam ſpeciem dicuntur.
Que vero hec efficiunt aut cuſtodiunt non contraria prohibent
propter illa dicuntur ꝛ alio modo. Conſtat igitur bifariam dici
bona: alia propter ſeipſa: alia propter illa. Que ergo ꝓpter ſe bo
na ſunt ab vtilibus ſeparantes conſideremus ſi ſecundum vnaꝫ C
dicantur ideam. Sed que ponenda ſunt propter ſe bona. an qđ Bona alia
ſola licet quis perſequitur veluti ſapere videre: ꝛ voluptates q̃ ꝑꝑ ſe: alia
dam ꝛ honores. Nam hec ꝛ propter ſe bona aliud ſequamur: ta ꝑꝑ alia.
men ꝛ propter ſeipſa in bonis quis reponat an nihil aliud quicq;
preterq; ideam. Itaq; ſuperflua ſpecies erit. Si autē ꝛ hec ſunt
propter ſe bona: eandem in cunctis rationem boni extare oporte-
bit: quemadmodum albedinis in niue ꝛ ceruſa. Honoris autem
ꝛ prudentie ꝛ voluptatis alie atq; diuerſe ſunt rationes qua bo-
na ſunt: non eſt ergo bonum commune aliquid ſecundum vnam
ideam: quemadmodum ergo dicuntur: neq; enim ſimilia viden-
tur his que fortuito equiuoca ſunt. Sed. videlicet ex eo: quia ab
vno ſunt: aut quia ad vnum cuncta conterminant: vel ſecundum
potius analogiam. Ut enim in corpore viſus in anima mens et
aliud certe in alio. Sed hec fortaſſe relinquenda nunc ſunt. Nam
rite diſcutere alterius eſſet philoſophie magis. ſimiliter autem
de idea. Si enim vnum quiddam eſt quod communiter de omni
bus dicatur bonum: aut ſeparabile aliquid per ſe clarum eſt id
non eſſe tale quod ab homine agi: vel poſſideri queat. Nunc au-
tem tale aliquid queritur. ¶ At forte alicui videri poteſt melius
eſſe idipſum cognoſcere gratia illorum bonorum que agi poſſi-
deriq; poſſunt. Nam ſi hoc tanq̃ exemplar habuerimus magis
intelligemus que nobis ſunt bona: intelligentes vero adipiſce- D
mur. ¶ Hec verba ſuaſionem continent quandam: ſed ſcientiis
diſſonare videntur. Nam ille quidem omnes bonum affectantes: ꝛ
quod deeſt perquirentes cognitionem huius pretermittunt. At-
qui tantum ac tale auxilium a cunctis artificibus ignorari: nec ꝑ
quiri abſurdum eſſet. nec vero apparet quid conferat textori: aut
fabro ad artem ſuam ſi ſciuerit quid ipſum ſit bonum: aut quid
medicus vel de re militari peritior fuerit ſi ideam ipſam contem-
platus ſit. Neq; enim iſto modo ſanitatem conſiderare videtur
medicus: ſed hominis ſanitateꝫ: immo forte huius: nam ſingulis
medetur: ac de his quidem ſatis.

7 ¶ Septim̄ū capitulum de vniuerſali bono ⁊ idea ſi eſt aliquid tale:⁊ ſi ad illud reducendum particulariora bono:vt ad perfectiſſimum quod nō̄ eſſe quoquomodo oſtendit prius:deinde quoniam ſi eſt nonvt operabile: neq̄ practicis illius actib⁹ cognitio confert ad perfectionem:licet aliqualiter cōferre videatur.Dixit.

DE bono autem vniuerſali quod opinantur quidam beatitudinem eſſe melius: viſum eſt nobis vt hoc ſcrutemur ⁊ conſideremus qualiter ſe habet :quamuis inquiſitio de ipſo grauis ſit nobis:propter hoc ꝙ quidam amicorum noſtrorum dixerunt ideas eſſe.Uerūtamenviſu͞ʒ eſt nobis melius eſſe vt obſeruemus veritatem:⁊ expendamus proprietatem ſermonum noſtrorum in eius defēſione quando fuerit neceſſariū hoc nobis:ēt ſi nō ꝓfitemur pħiam:q̄to magis ip ſam profitentes ⁊ digniſſimam iudicantes ⁊ anteponētes.Etenim qn̄ fuerint nobis duo amici diſſidētes quoꝝ alter veritas veritati ꝯſentiendum.

Ponētes ideas nō poſuerūt eas ī reb⁹ ī qb⁹ ē p⁹ ⁊ poſteri⁹

¶ D.Qui autem hanc tenuerūt opinionē.ſ.pōnem ideaꝝ nō poſuerūt eas exiſtere in rebus in quibus eſt prius ⁊ poſterius ineſſe:ſed in rebus vnius ordinis ineſſe:⁊ ideo non poſuerunt ideas.verumtamen ex dictis eorū ſequitur vt ſint idee in huiuſmodi rebus.ſ.coordinatis:cum bonum vl'e dicat̄ de ſb̄a:⁊ de quali:⁊ de relatiōe:ſitq̄ ſb̄a relatiōe prior naturalr̄: plura namq̄ ſunt relationis que vident̄ non hr̄e eſſe niſi in ал̄a:⁊ dē multis eorū manifeſtum eſt:ꝙ ſunt res accñtes alteri:q̄ꝺ ita ſit neq̄ horum erunt idee communes extra animam.¶ Amplius bonū his modis dicit̄ q̄bus ⁊ eus. bonum enim dr̄ de ſb̄a quēadmodū de deo ⁊ intellectu:ꝙ eſt bonus:⁊ dicitur de quali vt de virtute:⁊ de quanto vt de equali:⁊ dr̄ de relatione vt ꝺ cōferente:⁊ dicitur de tp̄e vt de hora conueniente:⁊ dr̄ de loco vt de habitatione.Eodem modo de reliquis rebus:de quibus dr̄ nomē ens.vʒ.de.x.p̄dicamentis.Cum igitur nomen boni ſynonyme dicatur nomini entis:dicat̄ ambigue de.x.p̄dicamētis.i.non ſm̄ intētionē vnā quā ꝑticipent.x.predicamenta:manifeſtum eſt:ꝙ nō eſt hoc bonū vnū cōe vl'e.Si.n.ſic eēt:nō diceretur de oībus p̄dicamentis:ſed de vno ipſorum tm̄.Naʒ natura vna cōis nō eſt niſi in p̄dicamēto vno:⁊ cū nō ſit hic natura cōis oīb⁹ reb⁹:tūc nō ē hec idea vl'is.t.ex ал̄am vna ſm̄ ꝙ videbat hic Plato.¶ D.Ampli⁹ ſciētia quidem eoꝝ q̄ in vna ſunt idea vna eſt ſcīa:ſi ergo bonorum oīum vna eſſet idea;eſſet eoꝝ oīum vna ſcīa.nō eſt aūt ſic.Sed nos inuenim⁹ bonis que ſunt in vno predicamento ſcīas plures vt hore ꝯueniēti.eſt.n.ī p̄dicamento quando:verūtñ ſcīa hore ꝯueniētis in bello ꝑtinet ad artē bellādi: ⁊ conuenientis in medicatiōe ꝑtinet arti medicine.Sicq̄ eſt de ſcīa ꝑpati ꝙ eſt ad aliq̄d:ſcīa aūt quidem eius indicta ꝑtinet arti medicine:⁊ in labore pertinet ſcientie exercitiorum.¶ D.verūtñ dubitatoris eſt vt dubitet in hoc ⁊ dicāt:qm̄ non eſt hic bonū niſi bonum ꝑticulare:⁊ terminus boni particularis ⁊ vl'is: eſt vnus:vt terminus hōis ꝑticularis ⁊ vl'is.etenim ſicut non eſt dr̄ia inter vtrūq̄ ineſſe hōiem.ſ.inter ꝑticulare ⁊ vl'e:ſic ſe habʒ in bono vniuerſali ⁊ particulari:⁊ cum ſic ſit:nō eſt dr̄ia inter bonū ⁊ bonū.ſ.vl'e ⁊ particulare:niſi ꝙ vnū eoꝝ eſt ꝑpetuū.ſ.vl'e:⁊ alterū nō ꝑpetuū: ⁊ non facit longitudo tēporis in vno eoꝝ:⁊ breuitas eius in altero neceſſario diuerſitatē.i.in ſb̄a eoꝝ in magis ⁊ min⁹:neq̄ in forti⁹ ⁊ debilius vt in albo longi temporis.ipſum.n.nō eſt magis albū albo breuis tp̄is.¶ D. Et vr̄ probabilius eē ꝙ dixerūt in hac intentione pythagorici.ſ.ꝙ eſt idea cōis ſeparata qn̄ poſuerunt:ꝙ hec idea q̄ eſt bonū abſolutū ē ipm̄ vnum: et ſimiliter ſecut⁹ eos in hoc Speuſipp⁹ q̄dā ali⁹.¶ D.Uerūtñ ſpeculatio

E
Ens ⁊ bonūſt nola ābigua.

F
Albū lōgi tp̄is nō ē magis album albo breuis tēporis.

ineſſe

ineſſe idee vl'is alteri⁹ eſt ſcie. In hac autē noſtra q̄ſtione vr̄ eſſe dubitatio
q̄dā et hoc ꝙ poteſt quis dicere: qm̄ ſermo in quo arguiſtis bona eſſe mul=
ta eſt de omni bono: q̄ſitū autē hoc nō eſt oē bonū: ſed bona q̄ ſunt bona ꝑ
ſe: et hec dicunẗ ſm vnā ſpeciē. Illa autē que dicunẗ cū his per modū equi=
uocationis ſunt factiua horū et cuſtoditiua aliquo modorū: aut prohibiti
ua ↄtrariorū: de his em̄ nō dicẗ ꝙ ſint bona niſi gratia iſtorū. ſ. que ſunt
bona per ſe. ¶D. Sed cū ſit manifeſtū ꝙ bona dicunẗ ſm duos modos ſcʒ
bona per ſe: et bona gratia iſtoꝝ. i. vtilia ad hoc: ⁊ ſit quidē ꝑſcrutatio hec
de bonis q̄ ſunt bona per ſe: tūc opʒ vt inquiram⁹ de iſtis bonis an ſint in
vna idea: an nō. dicim⁹ ꝙ̄ ꝙ nō credit aliquis ꝙ hec ſint bona ꝑ ſe niſi bo=
na q̄ querunẗ ſm ſuā ſingularitatē: ⁊ qn̄ in ſe diſtinguiẗ vt intell'9 ⁊ ſpecu=
latio: et quedā voluptates et honores: has etem̄ res ⁊ ſi q̄rantus ſm viam
dicentiū ideas gratia rei alteri⁹. ſ. idee: tn̄ poteſt quis ſm modū aliquē po
nere in bonis ꝑ ſe niſi ſit ita: ꝙ nō ponat aliquod bonū preterq̄ȝ ideā: erit
ergo ſpēs inanis: dico cōpoſitū ex materia ⁊ forma. Si autē fuerint bona
hec ex bonis per ſe: dico cōpoſita: et ſit bonū in ipſis vnū opʒ vt ſit termi=
nus boni in eis vnus: et idē ſicut termin⁹ albi qui eſt vnus in niue et in ce
ruſa et in alijs rebus albis. ſ. nō diuerſificaẗ termin⁹ albi ex eſſe ſuo in ni= Nō diuerſificaẗ termin⁹ albi ex eſſe ſuo i niue ⁊ i ceruſa.
ue et in ceruſa. ¶D. Manifeſtū vero eſt ꝙ diffinitiones iſtoꝝ bonoꝝ triuʒ
q̄ ſunt bona ꝑ ſe dico honorē: intellectū: voluptatē: altere ſunt et diuerſe ſʒ
ꝙ bona: ⁊ cū ita ſit nō habēt bonū cōmune eis idea vna: ita qð dicaẗ nomē
boni de ipſis vniuoce: neq̄ȝ etiā̄ dicẗ de eis pure equiuoce: ita qð nihil ha=
beant cōmunitatis niſi in nomine ſolo. Illa em̄ que ſic ſe habēt nō partici=
pāt niſi ſolā dictionē cōuenienti⁹ autē eſt vt nomē boni dictū de ipſis ſit
ex ſpecieb⁹ participatiōis que nominaẗ ambiguitas: ſi ſit vt nomē ambi=
guū qð dicẗ de reb⁹ multis: aut q: veniūt oīno ab intētione vna: aut q: tē
dunt ad finē vnū: aut q: dicunẗ de reb⁹ multis cōſimilib⁹ ſicut eſt nomen
principiū qð dicẗ de corde in aīali ⁊ de fundamēto in pariete. eſt em̄ com
paratio cordis ad aīal ſicut cōparatio fundamēti ad parietē. ⁊ ſil'r nomē ꝑ
fectionis dictū de intellectu ⁊ ſenſu: etem̄ habitudo intellectus ad aīam eſt
ſicut habitudo ſenſus ad corp⁹: ⁊ digni⁹ his trib⁹ bonis eſt vt ſit nomen
boni dictū de eis ſm viā que dicẗ de proportionalib⁹. ¶D. opʒ autē vt di
mittamus hanc ꝑſcrutationē in hoc loco: alteri⁹ em̄ inquiſitionis eſt: vult
ꝙ ſint artes logices vel ph'ie prime. ¶D. Et ſimiliter ſermo de ideis et in=
ueſtigatio de ipſis inquātū ſunt idee: pertinet ſciētie alteri. vult ph'iam pri
mā. ¶D. Qð autē hic apparet eſt qm̄ ſi fuerit bonū queſitū nominatū. vʒ.
felicitas res erit per ſe nō cōmune predicabile de nobis aut ſeparatū. nam
cōmune illud bonū nō eſt inuenibile nec acquiſibile. Nos autē in hoc lo=
co quidē inquirim⁹ bonū potēs acq̄ri a nobis. ſ. operabile ꝑ volūtatē: cuʒ
ſit q̄dē h̄ ſcīa ſpeculās in reb⁹: quaꝝ principiū eſt volūtas. i. cui⁹ inuētio ꝑ
tineat nobis. ¶D. Fortaſſis autē putabit: quis ꝙ bonū acquiſibile meli⁹
inuenieẗ quidē qn̄ cognitū fuerit bonū vniuerſale qð ſe hʒ ad bonū qð eſt
acquiſibile ad modū exēplaris qð hn̄tes eram⁹ in cognitione rei ꝑfectio=
ris. Et qn̄ ſciuerim⁹ bonū qð eſt tanq̄ȝ exēplar boni qð eſt poſſibile haberi
a nobis eram⁹ potētiores ad eius inuētionē. ¶Dico autē qð ſi aliq̄d pro=
babilitatis hʒ ſermo iſte verūtn̄ h̄ aſſertio diſſonare videẗ ei ſʒ ꝙ ſe res hʒ
in oībus ſciētijs ⁊ artib⁹: dico dictū dicentis qð h̄ ſunt bona vl'ia: que ſunt
exēplaria vniuſcuiuſq̄ȝ exiſtētis bonis: ⁊ qm̄ nō ſcit res iſtā qui nō ſciuerit
vniuerſale illius rei ſicut non ſit rem qui nō ſciuit exēplar eius: videmus
em̄ in oībus ſcientijs nō inquiri in totalitate earū niſi vt ſciatur res igno=
rata in tali ſcientia queſita ꝑ demōſtrationes iam ꝑfecte habeẗ ſcīa ei⁹: ⁊ ſi

Notaƀ diuerſos gradus ⁊ mōs analogie. vid 4. met. t. cōm. 2.

Sermo de ideis inq̄ȝ tū ſt̄ idee ꝑtinet ad primam ph'iam.

Hec ſcīa ſpeculaẗ res quaꝝ ꝑncipiū ē volūtas.

non ſciatur vl'e illud quod eſt exemplar ipſius: ⁊ eius idea. ſ. quā dixerunt ponentes ideas: ⁊ ſi ſic eſſet tunc ꝯditionaretur in cognitione rerū ſpeculatiuarum: neqꝫ etiam excuſatio omnibus artibus ⁊ omnibus ſcientiis ignorantie quid conferat auxilij in notitia artium ⁊ ſcientiarum cognitio ipſi⁹ Etenī de natura artium naturaliū ⁊ ſcientiarum eſt vt nō occultetur ei huiuſmodi auxilij quātitas: et ignorent eam. ¶ Intendo quoniam nō oporteret ignorari a textore ⁊ a carpentario quantum confert ſcientia idee vniuerſalis artis ſue ad ſciendum artem ſuam neqꝫ a medico: quoniam fit magis medicus intendendo ad ideam medicine vniuerſalem: neqꝫ a duce exercitus: qm̄ fit perfectius factum eius quando ſpeculatus fuerit hanc ideā.

De notis ē qm̄ medicus nō ſpeculat· formā ſanitatis vniuerſalē in medendo. Idem i ꝓhemio meta.

Sed de notis eſt: qm̄ medicus non ſpeculatur in ſanitate iſto modo: neqꝫ indiget in cognitione ſanitatis vt ſpeculetur formam ſanitatis vniuerſalem: immo certe ſpeculatur in ſanitate hominis compoſiti: intelligo ſpeciē ⁊ non in ſpecie tantum: verum in ſanitate hominis particularis ſignati. ſ. ſortis vel platonis: qm̄ certe medetur indiuiduum non ſpeciem.

¶ Rurſus vero ad id quod querimus bonum quid tādem ſit redeamus. Videtur enim aliud in alia menſa atqꝫ arte exiſtere. ſiquidem aliud in medicina: aliud in re militari aliud item in aliis. Quid ergo in ſingulis erit bonum nōne id cuius gratia fiunt cetera.

A

Bonū in ſingulis eſt id cuius grā cetera fiunt

Eſt autē hoc in medicina ſanitas: in re militari victoria: in architectura edificiū. Item in alio aliud. In omni deniqꝫ actu ⁊ inſtituto id quod finis eſt: nam huius gratia cetera fiunt. Quare ſi vnus aliquis omnium agibilium finis eſt: id certe eſſet ſummū in agendo bonum: ſin autem plures plura. Tranſcendens certe in idem recidit ſermo. Sed conandum eſt etiam magis hoc declarare. Cum ergo conſtet plures eſſe fines ⁊ quoſdam ex his aliorum gratia expeti ceu diuitias fiſtulas omniaqꝫ inſtrumenta: patet non cunctos eſſe perfectos. At quod optimum ſit perfectum eſſe conſtat.

B

Perfecti⁹ ē qđ ꝑ ſe expectabile ē: ꝙ id qđ expetibile ē ꝑꝑ aliud.

Quare ſi vnum aliquid ⁊ ſolum perfectum: id certe eſſet quod queritur: ſin plura id quod eorum perfectiſſimum eſt. Perfectius autem dicimus id quod propter ſe expetibile eſt: ꝙ id qđ propter aliud: ⁊ id qđ nunꝙ propter aliud ꝙ ea ⁊ ꝓpter ſe ⁊ ꝓpter alia expetuntur: et ſimpliciter id quidem perfectuꝫ quod ꝓpter ſe expetendū eſt: nec vnꝙ propter aliud. Talis autem felicitas maxime videtur eſſe: nam eam quidem ſemper propter ſeipſam nec vnꝙ propter aliud expetimus. Honorem vero et voluptatem et mentem atqꝫ omnem virtutem: tum propter ſeipſa expetimus: tum propter felicitatem. per illam namqꝫ beatos fore nos credimus. Ipſam vero felicitatem neqꝫ propter illam neqꝫ omnino propter aliud quiſꝙ expetit. Videtur autē ⁊ ex ſufficientia idem probari. Perfectum enim bonum per ſe ſufficiens vr eſſe. Sufficiens aūt dicimus non ſibi ſoli vitam ſolitariā viuēti: ſed parētib⁹ ⁊ natis ⁊ vxori ⁊ amicis ⁊ ciuib⁹ etiā quando natura homo ciuilis eſt. Sumendus tamen eſt in his quidam terminus ne ſi ad natos natorum ⁊ amicos amicorum extendatur:

in infinitum fiat pꝛogreſſus. Sed de hoc aliter conſiderandum
erit. Sufficiens autem per ſe ponimus quod vel ſolum vitam
ſufficientem ⁊ optabilem ac nullius indigram preſtat. Huiuſmo
di autem putamus eſſe felicitatem. Inſuper omnium maxime
expetibilem non connumeratam. Nam ſi connumeretur clarum
eſt cum minimo bonoꝛum magis eſſe expetendam: cum bono= In bonis
rum accumulatio ſic quicquid adiungitur in bonis: ſemper autẽ ſp mai⁹ ẽ
maius ſit expetendum. ¶ Perfectum ergo quiddam ⁊ ſufficiẽs expetẽdũ
per ſe videtur eſſe felicitas agibilium finis exiſtens. D
¶ Octauũ cap. in quo redit ad querẽdũ quid eſt finis ⁊ ſummũ operabiliũ S
bonoꝝ oſtendẽs ꝙ ſi eſt oīm operatoꝝ vnus finis qui pfectus ⁊ optim⁹: et
ſemper pp ſeipſum: ⁊ nunꝙ̃ propter aliud eligibilis eſt: ipſe eſt bonũ qđ q̃=
ritur: ⁊ ꝙ tale videť felicitas: eo ꝙ alia etiã pp ſeipſa eligibilia eligim⁹ et
pꝛopter hanc: hanc autẽ nunꝙ̃ pp aliud. Et iterũ ex per ſe ſufficiẽtia ⁊ ma=
xime eligibilẽ eſſe nõ cõnumeratã idẽ oſtẽdit. ſ. ꝙ felicitas eſt extremũ ⁊ ꝓ
pter ſeipſum ſolum eligibile perfectũ ⁊ ſufficiens finis operatoꝛum. Dixit.

Hoc ergo qđ dicere nos opoꝛtuit in contradictione huius
opinionis. Reuertamur itaq; ad id in cuius via
fuimus, ſcilicet ad loquendũ de bono queſito in arte gubernan
di ciuitates quid eſt. Dicimus ergo q̃m patens eſt ꝙ bonũ in=
tentum per vnũquemq; actũ ⁊ per vnãquãq; artiũ diuerſifica
tur a bono intento per artẽ alteram ⁊ actum alterũ: bonũ ergo
vniuſcuiuſq; artis patet ꝙ eſt illud gratia cuius agit ars illa vniuerſa que
agit. ¶ Eſt itaq; in medicina ſanitas: in arte bellica ſuperatio: in edificato
ria domus: ⁊ eodem modo in reliquis: ⁊ hoc bonũ eſt finis intentus in om
ni actione ⁊ preelectione: etem̃ oẽs hoīes nõ agũt qđ agũt niſi propter fi=
nem intentũ per illam actionem: vnde neceſſarium eſt ſi eſt hic aliquid vnũ
qđ eſt finis oīum que agũtur vt ſit ipſum bonũ quod opoꝛtet agi: et vt ſit
iſtud bonũ felicitas. Si autẽ ſunt hic bona multa huiuſmodi ſiue duo ſi=
ue plura: videlꝫ: gratia quoꝝ querũtur aliqua bona reliqua: ⁊ ipſa non q̃=
rũtur gratia rei alterius: opꝫ vt ſint bona oīa ſimul ipſa felicitas que que
ritur: non eſt em̃ differẽtia in hac noſtra inueſtigatione in hoc loco vt ſit
hic bonũ vnum aut multa. Cum nos quidẽ inquiramus felicitatẽ cõem In h lib.
vniuerſitati hominũ: ⁊ quãdoquidẽ ſic eſt: tunc opꝫ vt inquiram⁹ declara īueſtigať
tionẽ huius boni cõmunis quid eſt ſiue ſit vnũ ſiue multa. ¶ Dicim⁹ igiť felicitas
ꝙ cum ſit manifeſtũ q̃m fines ſunt multi: ⁊ ꝙ nos eligimus quoſdã eoꝝ cõis vni=
cauſa rei alterius: queadmodũ diuitias ⁊ cytharã ⁊ ſimplr̃ vniuerſitatẽ in uerſitati
ſtrumentoꝝ oīm: patet ꝙ nõ oẽs fines ſunt perfecti: opꝫ autẽ vt illum opti hominũ
mum qđ nos inquirimus ſit res cõpleta perfecta: neceſſariũ eſt ergo ſi fue
rit hic bonũ cõpletũ vnũ tantũ: vt hoc ſit bonũ illud quod queritur. ſi aũt
plura vt illa cũ ſint illa bona queſita pp ſeipſa: ⁊ nos dicimus ꝙ res q̃ſita
propter ſeipſam perfectioꝛ eſt queſita pp aliud. Quodq; eligimus q̃nq; ꝓ
pter ſe pfectius eſt eo qđ eligimus aliq̃n pp aliud: ⁊ vlr̃ cum nos credam⁹
ꝙ hoc pfectũ eſt illđ qđ ſemp pp ſe eligim⁹: ⁊ nũq̃ ꝓpter aliđ: mãifeſtũ eſt ꝙ
bonũ tale opꝫ vt ſit felicitas: honorẽ aũt ⁊ delectationẽ ⁊ ꝟtutẽ patẽs eſt ꝙ
eligim⁹ aliq̃n pp ſe q̃n eſtimam⁹ eſſe ea felicitatẽ: eligim⁹ autẽ ⁊ felicitatis
gratia q̃n eſtimam⁹ q̃dẽ ꝑuenire per aliqđ ipſoꝝ ad felicitatẽ. ſ. ipſoꝝ me=
diatione. De felicitate autẽ oẽs cõueniũt ꝙ nũq̃ eligiť iſtoꝝ gr̃a neq; pe=
nit⁹ alteri⁹ rei gr̃a. Et eſt palã ꝙ ſequiť ipſam h credulitas ab vniuerſita=

te holum:eo ꝙ eſt in ſeipſa ſufficiens : ⁊ hec eſt ꝓprietas boni perfecti.ſ.vt ſit ſufficiens in ſe non egens ſecum alterius a ſe.ℭD. Non intẽdo aũt per dictum meum qm̃ bonum queſituȝ eſt res ſufficiens per ſe ꝙ ſufficiat homini hoc bonũ exiſti ſolitario.i.ꝙ vita ſua ſit vita hoīs ſeparati ſolitarij:imo equidẽ intẽdo vt viuat cũ alijs:vt puta filijs:parentibus: vxore ⁊ ciuibus. Eſt em̃ nã ciuilis hõ.i.nõ ei poſſibilis vita abſq; ciuiũ vicinitate:aut neceſſaria aut melior.ℭD.verũtñ opȝ vt ſit homini quãtitas terminata filioꝝ parentũ amicoꝝ:aliter enim ꝓcederet in infinitũ.Scrutabimur aũt de hac intentione poſt:ponamus tñ hic qm̃ ſufficientia in hoc eſt illa quã cũ ſibi ſegregauerit hõ ponet vitã ſuam exoptatam non indigentẽ re altera preter eam quã ſibi fecit ſingularẽ:videmus itaq; ꝙ hec eſt ꝓprietas felicitatis : neq; connumeratur felicitas bonis tanq̃ coequalibus : ſed ſi connumeretur connumerabitur eis tanquam minus dignis eligibiliore ea exiſtente . Nam bona adinuicem ſeſe ſuperant:⁊ que ſunt ipſoꝝ magis bona minus bonis ſunt eligibiliora:maximũq; bonorũ oīm ſemper p̄ ceteris eligibiliſſimũ.ℭEt ex hoc pȝ ꝙ felicitas eſt res perfecta per ſe ſufficiens finis reruȝ agendaꝝ.Iſtud aũt fortaſſis eſt in quo cõcordatũ eſt in re felicitatis.ſ.eſſe eã optimũ rerũ:ſȝ ad qđ intendimus ſciendũ hoc de ea eſt ſcire quid eſt.

ℭEnimuero felicitatem eſſe ſummum bonum manifeſtum eſt: ſed quid ipſa felicitas ſit planius dilucidari queritur. Forſan vero id fiet ſi opus hoīs deprehendatur:vt enim tybicini et ſtatuario:cũctiſq; artificibus:ac omnino omnibus his quoꝝ eſt aliqđ opus atq; actio in opere ipſo bonũ et bene videt̃ eſſe:ſic etiaȝ homini ſiquidem eius aliqđ opus eſt.Utrum igitur fabri et ſutoris aliqua opera ſunt:⁊ actus hoīs non nullum eſt opus:ſed ad nihil agendum natus eſt:an quemadmodum et oculi et manus et pedis ac ſingulorum membrorum aliquid eſt opus : ſic ⁊ hoīs preter hec omnia aliquod opus poni debet.Quid igit̃ hec tandẽ erit.Nam viuere quid cõe videtur etiam plãtis.At nos propriũ querimus:ſequeſtranda igitur eſt vegetatiua vita.ſequens eſſet ſenſitiua quedam.hanc etiam hoī et equo ⁊ oī animãli cõem eſſe conſtat.Reſtat ergo operatiua quedam rõnem hñtis atq; huius

B

partim vt rationi obediẽs:partiȝ vt hñs atq; intelligens.Cum vero et hoc dupliciter dicatur:ponenda eſt illa que ſm rõnẽ dr̃.

Op⁹ hoīs eſt animi opatio ſȝ rõnẽ.

Naȝ principalius hoc dici vr̃.Quod ſi eſt opus hoīs animi opatio ſecunduȝ rõnem vel nõ ſine rõne.Idẽ aũt dicimus opus eſſe gñe huius atq; huius ſtudioſi vt cythharedi:et ſtudioſi cythharedi:⁊ ſimpliciter hoc in omnibus excellentia virtutis ad opus adiuncta.Cythharedi enim eſt cytharam pulſare:ſtudioſi bene pulſare.Quod ſi ita eſt: hoīs autem opus ponimus vitã quãdam:

Diffõ felicitatis. Una irũdo nõ facit ṽ: nec vna dies beatũ ⁊ felicem.

hanc vero eſſe actioneȝ animi ⁊ opationes cũ ratione.Studioſi autem viri bene hec et probe.Singula autem bene ſm ꝓpriã virtutem perficiuntur.ℭSi ita eſt:fit vt ſummũ bonum ſit hoīs aĩ opatio ſecundum virtutem.Et ſi plures ſint ṽtutes ſm optimã ⁊ perfectiſſimã:⁊ preterea in vita pfecta.Naȝ vna quidem irũdo non facit ver:nec vna dies eodem modo beatum et felicem:nec vna dies nec exiguũ facit tempus.

¶ Nonum capitulum in quo perſcrutabilius queritur: ⁊ manifeſtius inuenitur qd 9
eſt finis ⁊ ſummũ operabiliũ bonoꝝ qđ eſt felicitas oſtendens ab artibus
⁊ earꝝ opationibus ꝙ eſt aliqđ opus ꝓpriũ hoīs ſm ꝙ hō. Deinde per diui
ſionē vite in ptes ſuas ⁊ remotionē non ꝓpriarum homini inueniens ho-
mini ꝓpriam ⁊ eam ſubdiuidens magis ꝓpriam ei aſſignat: oſtendens ꝙ ſi
cut in artibus eſt id qđ bene finis ſic in hoīe ſimplr: ⁊ ſic adiunctis ei pro
differentijs id qđ bene vel ſm virtutē ⁊ in vita perfecta colligit diffōnem fe
licitatis: hanc.ſ. felicitas eſt aīe operatio ſm virtutē vel ſm optimam virtu
tem in vita perfecta. D.

ET forte contingit nobis qñ non nouerimus actũ hoīs
quid eſt. ſicut eñ videmꝰ ꝙ bonũ vniuſcuiuſq̧
rei artificialis ⁊ nālis non eſt niſi in illo actu q̇ appropriatur
ipſi: ſic opꝫ vt ſi bonũ qđ appropriatur homini in actione ſua.
V.g. in artificibus bonitas cytharedi eſt in cytharizatione q̇
eſt actus eius: ⁊ ſilr in alijs. inconuenienter eñ eſt vt ponamꝰ
ꝙ carpētarij ⁊ ſtructores ſtatuaꝝ ſunt actiones ⁊ opationes ꝓprie ⁊ non
ponamus homini actionē ꝓpriã: ſed ocioſum ponemus eum. Etenim palã
eſt ꝙ ſicut oculi ⁊ manus ⁊ pedes ⁊ vniuſcuiuſq̧ ex mēbris eſt actus ꝓpriꝰ
ſic opꝫ vt ſit hoīs qui eſt aggregatus ex oībus his vnus actus preter oēs
iſtos. De hoc igitur actu perſcrutemur q̇d eſt. videmus itaq̧ in hoīe actio
nes multas: agit nãq̧ actiones crementi ⁊ actiones ſenſus ⁊ actiōes rōnis:
non cōuenit aũt vt dicamus ꝙ ſua hoīs actio eſt vt creſcat ⁊ nutriatur. eſt
eñ actio hec cōis ei ⁊ terrenaſcentibus .ſ. participant ei inꝰ hoc terrenaſcen
tia: nos vero querimus hic certe actũ ſuũ ꝓprium: opꝫ itaq̧ vt relinquamꝰ
actum virtutis nutritiue in hac inquiſitione. ¶ De virtute quoq̧ ſcđa que
ſequitur hanc: ⁊ eſt virtus ſenſibilis palam eſt: qm̄ eſt participata ab homi
ne ⁊ equo ⁊ leone boue ⁊ alijs animalibus. Remanet ergo vt ſit ratio actus
ꝓprius eis in quo ipſi aliud non participat: ſi eñ participaret iaꝫ nō eſſet
ei actus proprius. ¶ Et de hac parte anime que aſcribitur homini apparet
ꝙ eſt due partes: pars intelligens. i. apprehenſiua imperãs: ⁊ pars obediēs
intelligenti. vult per obedientē ⁊ obſequētē partē habentem virtutes mo-
rales: ⁊ per intelligentem iudicantem de recto. d. Cumq̧ hec pars anime di
cta ſit duplr de eo ꝙ ipſius eſt potentia: ⁊ de eo ꝙ ipſius eſt actu. dicamus
de eo qđ eſt actu. Dignius eñ eſt vt de eo fiat ſermo cum ſit ꝑfectius. ¶ Di
camus ergo ꝙ ſi actus hoīs equidē eſt ratio aut non ſine ratione actũq̧ ꝓ
ficientis in arte: ⁊ actũ periti in ipſa dicimus actum vnum genere: vtpote
ꝓficientis in cytharizando actum cytharizationem dicimus: ⁊ periti euiſ-
dem peritum eum diſtinguimus ab imperito dicentes ipm hunc actũ bene
facere: tunc opꝫ vt ſit actus hoīs: ſiue malus ſiue bonus vita quedaꝫ. ¶ Et
intendo per hanc vitam actionem aīe procedenteꝫ a deliberatione verſus
finem determinatum: ⁊ actio hoīs virtuoſi eſt hec actio qñ fuerit ſm ꝙ opꝫ
ex bonitate ⁊ bonificatur quidem vniuſcuiuſq̧ rei actio ſm virtutem ſuaꝫ
equi itaq̧ boni actio bonificatur ſm virtutem ſuam: ⁊ ſic eſt in qualibet re
ex ceteris entibus: bonũ ergo qđ appropriatur homini eſt actio anime rō-
nalis fiēs ſm ꝙ virtus exigit. Si vero plures fuerint virtutes eſt actio fiēs
ſm ꝙ opꝫ facit melior earũ ⁊ cōpletior in bonitate. Inuenitur aũt actio hec
in vita cōpleta: in alijs eñ non vſq̧quaq̧ perficitur nec inuenitur vt in plu
ribus: ſed ſi fuerit ibi erit in paucioribus ⁊ raro aut ſemel: ſed per actionē
vnam ſtudioſam non acquiritur beatitudo quemadmodum neq̧ per vnaꝫ
habitudinem: neq̧ per vnam dieꝫ temperati aeris ꝓnoſticatio eſt aeris ve
ris: ⁊ ſic aũt non facit hoīem beatum dies vna vite ſue: neq̧ tēpꝰ paruuꝫ: ſed

opoꝛtet vt operetur vita ſua tota: aut maioꝛem partem ſui opera beatitu dinis: erit itaqꝫ in vita completa.

¶Et ſummum quidem bonum ita circunſcripſiſſe ſufficiat. Nam foꝛtaſſe pꝛimo figurandum eſt: poſtea vero pingendum. Videtur autem cuiuſqꝫ eſſe illa que bene circunſcripta ſunt pꝛoducere: ac membꝛatim perficere: tempuſqꝫ hoꝛum repertoꝛ atqꝫ

A

Sermones dñt fieri ſm mãe ſbte exigẽtiã.

adiutoꝛ pꝛobus eſſe. Unde ⁊ artium facta ſunt additamenta: cuiuſqꝫ enim eſt id quod deſit adiungere. Meminiſſe autem opoꝛtet eoꝛum que ſupꝛa diximus: neqꝫ exactam diſcuſſionem in omnibus eodem modo: ſed ſecundum ſubiectam materiam in ſingulis flagitare: ⁊ inquantum diſcipline pꝛopꝛium ſit. Nam faber quidem et geometra differenter rectum inquirunt: alter quantum ad opus vtile eſt: alter quid ſit et quale. Contemplatoꝛ enim veritatis. Eodem modo in alijs faciendum: nec extra opera plura ſint quam opera. Nec vero cauſam eodem modo in omnibus requirendum: ſed ſatis eſſet in quibuſdam bene oſtenſum eſſe: quia ſic eſt veluti circa pꝛincipia: quia vero pꝛimum et pꝛincipium eſt. Pꝛincipioꝛum autem quedam inductione pꝛoſpiciuntur: quedam ſenſu: quedam conſuetudine: quedam alia via. Item aliter conãdum eſt vt ſingula pꝛincipioꝛum ſecundum naturam ſuam tractentur: et ſtudendum vt recte diffiniantur: quia magnum ad ſequentia habent momentum.

Pꝛincipioꝛũ q̃dã inductiõe q̃dã ſenſu q̃dã ꝯſuetudĩe q̃dã alia via innoteſcũt.

B

¶Videtur enim pluſquam dimidium totius eſſe pꝛincipium: multaqꝫ ex his que queruntur per illud conſpicua. Scrutandum eſt igitur de ipſa felicitate: non ſolum ex concluſione et rationibus: ſed ex his quoqꝫ que de illa referuntur: nam vero omnia quidem conſonãt: falſo autem cito diſſonat verum. ¶Cum ergo tripliciter diuidãtur bona: et alia externa dicuntur alia animi et coꝛpoꝛis. Bona animi pꝛincipaliſſima ducimus ac maxime bona. Actus vero et operationes animales animi eſſe ponimus. Itaqꝫ recte quidem diceretur ſecundum hanc opinionem antiquam et a philoſophantibus appꝛobatam. Recte etiam quod operationes quedam ⁊ actus fines eſſe perhibentur. Sic enim ex bonis animi non ex externis eſſet. Conſonat quoqꝫ huic quod dicitur bene viuere ⁊ bene agere felicem fere: namqꝫ bona quedam vita ⁊ bona actio dicta eſt. Cuncta etiam que circa felicitatem queruntur huic adeſſe conſtat. Nam alijs virtus: alijs pꝛudentia: alijs ſapientia quedam eſſe videtur: alijs hec: aut hoꝛum aliquid cum voluptate aut non ſine voluptate. Alij vero externam quoqꝫ affluentiam circumplectuntur. Hec partim multi et antiqui: partim pauci et pꝛeclari viri dicunt: quoꝛum neutros in totum aberrare putandum eſt: ſed in aliquo et pleraqꝫ recte aſſequi. Illis ergo qui virtutem omnem aut aliquam

dicunt conſonat ſermo. Nam huius quidem eſt ſm ipſam operatio. Forte vero non modicum refert: vtrū in poſſeſſione vel in vſu optimum accipiatur ⁊ in habitu vel in actu. Fieri enim poteſt vt habitus exiſtens nihil peragat boni veluti in dormiente ſeu aliter ocioſo: ſed in actu hoc fieri nequaq̄ȝ poteſt. Agat enim neceſſe erit ⁊ quidem bene agat: ⁊ quemadmodum in olympia nō optimi et fortiſſimi: ſed qui certant coronātur: nam eorū aliq̄ vincūt: Sic enim ⁊ in vita bonorum et honeſtorum: qui recte agunt cōpotes fiunt.

¶ Decimū capitulū in quo reſcribit felicitatis diffōnē idest eā diſſoluit ſeu reſoluit in partes diffōnis: ⁊ oſtēdēs ꝙ bene eſt aſſignata: ⁊ ſm ꝙ cōgruit huic methodo: hoc eſt ꝓ demonſtrari q: ⁊ nō ꝓpter q̄d: eo ꝙ principia ſciarū in eiſdē nō habent propter quid: ſed aliter cōtemplata ſunt: vnde cū diffinitio felicitatis ſit principium, non habet hic propter quid. ¶ Oſtendit etiā ptes diffinitionis bene aſſignatas: primo per cōfeſſa a phis. ¶ Deinde per cōiorē confeſſionē pluriū. ¶ Et poſtea per comparationem opinatorū de quiditate felicitatis ad aſſignatam ipſius diffinitiōem. ¶ Et tandem ꝑ aſſignationem differentie habitus eſt operationem. Dixit. 10

Hoc eſt ergo bonū illud cuius opȝ nos determinare partes ⁊ modos: ⁊ forſan oportebit nos primitus circūſcribere ipſum. i. diffōne vlī. deinde determinare poſt hoc partes eius. videt̄ em̄ opportunū eſſe vnicuiq̄ȝ vt p̄mittat ſtudiū ſuū in determinatione rerū venuſtarū ⁊ in cōprehēſione earū: tēpus aūt eſt inuētor harū rerū ſua lōgitudine: aut eſt cōferēs in hoc magnū adiutoriū: vn̄ ſiūt artiū additamēta cū tp̄is longitudine: ⁊ hoc q̄m̄ pertinet vnicuiq̄ȝ artificū vt addat in arte ſua q̄n̄ poſſibile ei fuerit qḋ deficit ex arte: ⁊ cuſtodiat qḋ habuit ab altero ex ipſa. ¶ M. Nō opȝ aūt in oī eo qḋ agimus inquirere certitudinē vno modo: ſȝ opȝ vt ſit certificatio in vnaquaq̄ȝ artiū ſm ſubiectā māteriā in ipſa: ⁊ q̄tum pertinet illi arti. Multe nāq̄ȝ artes cōueniūt in ſpeculatione de rebus eiſdē: differunt aūt in magis ⁊ minus: vt carpētarius ⁊ geometer inquirunt cognitionem recti anguli: verūtamen carpētarius nō inquirit de ipſo niſi inquātū vtilis eſt in illa arte: geometer aūt q̄d eſt ſimplr̄ ⁊ que rerū eſt: eſt em̄ ſpeculator veritatis ſue: ⁊ ſilr̄ eſt in pluribus eorū de quibus ſpeculat̄ ars medicine: ⁊ ſcia nālis. ¶ M. Et ſm hāc māteriā opȝ vt in alijs rebus ne multiplicet̄ ſuper nos inq̄ſitio cognitionis eius qḋ excedit opus negocij de nō operādis cū nō ſit ei vtilitas in opatione negocij. ¶ M. Neq̄ȝ etiā opȝ vt inq̄ramus cognitionē cāṙū in vnaquaq̄ȝ rerū ſm modū vnū: ſȝ ſufficit in quibuſdā ſcire tm̄ quare ſunt ſicut eſt in principijs primis. primū eniȝ principiū primorū eſt ſcia noſtra rei: q̄m̄ eſt principiorū: aut q̄dā ſunt que ſciunt̄ inductione: ⁊ quedā q̄ ſenſu. i. prima indiuidualia: quedam que aſſuetudine ⁊ vſitatione: intendo experientiam. Et quedā ſunt que ſciunt̄ per vias alias: vult vt eſtimo ex parte ſermonū exponentium ea ⁊ ex parte vie diuiſionis ⁊ qḋ aſſimilat̄ his ex rebus dirigentibus ad comprehenſionem certitudinis per aliq̄d qḋ nō agit actionē ſylī. ¶ M. Oportet ergo vt requiramus vſuȝ vniuſcuiuſq̄ȝ p̄ncipiorū ſm debitū nature ſue. i. req̄ramꝰ cognitionē eiꝰ ſm modū quē exigit natura eius: ⁊ vt ſtudeamꝰ valde in comprehenſione ipſorū ⁊ in eorū terminatione termino quo opȝ. Etenim vtilitas cognoſcēdi ea magna eſt in his que ſequuntur ipſa. Idem em̄ putatur de p̄n

Aliter p̄n cipia.

cipio rei ſm eſſe plus ꝙ medietatẽ ſui vniuerſi:cum plura queſitorum in
vna eadem arte declarentur ⁊ appareant per apparitionem principij. ¶D.
Perſcrutandũ eſt aũt de iſto bono et modũ eius ſm meritũ materie ſubie-
cte in hac arte:⁊ ſm ꝗtitatem quam meretur hec ars:neqꝫ contenti ſumus
vt ſit inueſtigatio noſtra de ipſo ex ꝓpoſitionibus:ſed ex rebus que dicun
tur de ipſo:vult credulitates antiquorũ famoſorũ in eo ⁊ poſitiones eorũ
in ipſo aut plurimũ ex ipſis aut famoſorũ ex eis. Etenim quilibet concordat
vero ⁊ atteſtať ei:a falſo aũt velociter diuerſificať verũ:⁊ elongatur ab eo.
¶D.Cum aũt palam ſit ꝙ bona triũ ſunt modorum. vꝫ. bona extrinſeca
bona anime:⁊ bona corporis.dicimus ꝙ principaliora ⁊ digniora:vt ſint
bona ſunt ea q̃ ex ipſis ſunt aie:hec aũt ſunt certe actiões ⁊ opatiões que
pertinẽt anime.¶D.Et cũ ſic ſit bene dictum fuit in determinatione boni
humani in opinatione antiqua in qua cõuenerũt phantesꝙ finis intẽtus
ſunt actiones quedã ⁊ operationes:⁊ recte dictũ fuit hic de eis .Etenim ꝑ
hunc modũ fit finis ꝓprie finis bonorũ aie:nõ finis bonorũ q̃ ſunt extra.
¶D.Qđ aũt atteſtatur huic dicto ⁊ cõuenit cum ipſo eſt hoc quod beatus
de honeſtate vite ⁊ venuſtate operationum. Nam omnes antiqui fere per
hoc determinauerũt felicitatem.ſ.ꝙ ipſa eſt decor vite ⁊ venuſtas opinio-
num.¶D.Et iam apparet ex hoc ꝙ omnia que requirũtur in felicitate ne
ceſſe habere felicem.Quidam enim opinati ſunt felicitatem eſſe virtutem ⁊
prudentiam:alij aũt ſapiẽtiã quandã:⁊ alius preter hos opinatus eſt eam
eſſe oẽs has res aut quaſdam earũ:intendo oẽs virtutes et omnes ſapien
tias:aut quaſdam earum:et oẽs hi conditionauerunt felicitatẽ eſſe hic:aut
cum delectatiõe:aut non ſine delectatione.Et quidam alij aggregauerũt
bonis aie conuenientiã bonorũ que ſunt extra:⁊ eſt ꝙ; nominatur ꝓſperi-
tas ſucceſſiuũ.¶D.Et quaſdam iſtaꝝ opinionũ dixerunt de felicitate mul
ti antiquorũ:⁊ quaſdam aũt eaꝝ dixerũt pauci famoſorum ex ſapientibus
¶D.Et nõ peccauit aliqs eorũ in toto eo qđ credidit de hoc:ſed ipſi recte
ſenſerunt:aut in re vna eius de quo dixerũt:aut in pluribus. Qui ergo ex
ipſis dixerũt ꝙ felicitas eſt virtus:⁊ ꝙ qui dixerunt ꝙ eſt actus quidaꝫ vir

¶ Actꝰ q̇ fit ſm exigẽtiã ꝟtutis ꝟtus eſt.

tutis dictũ eorũ eſt cõueniens modo quodã.Etenim actus qui fit ſm exi-
gentiã virtutis virtus eſt.¶Quãuis fortaſſis non ſit modica differentia
inter creditorẽ ꝙ ſit felicitas in poſſeſſiõe:⁊ habitu:⁊ creditorẽ ꝙ ſit in actu
⁊ in vſu.poſſe enim eſt vt ſit homo habitum habens ⁊ nihil boni agens pe-
nitus:vtputa in virtuoſo dormiente aut aliter impedito aliquo modoruꝫ
impedimenti.Quando auteꝫ inuenitur actus hmõi non eſt poſſibile quin
ab eo ꝓcedat in hac diſpoſitione bonũ:eo ꝙ in hac diſpõne agit neceſſario
⁊ bonũ facit actũ. Et quẽadmodũ in cãpis duellorũ non robuſti ⁊ ad exer-
citia doctiſſimi cõcertantiũ nõ agẽtes:aut dona premiorum recipiunt: ſed
agiles agonizantes ⁊ triumphantes ſic virtuoſi ⁊ electi ex hominibꝰ. in vi-
ta ſua certiſſime ſunt illi qui agunt actiones ſuas ſm rectitudinẽ ⁊ equali-
tatẽ non illi quibus exiſtit habitus a quo fiunt iſte actiões abſqꝫ eo ꝙ ope
rentur:⁊ eſt vita illoꝝ delectabilis ꝑ ſe:ꝓpter hoc enim delectabilitas eſt ex
rebus pertinentibus anime:⁊ ſunt amãtes has operationes: quod inten-
do ꝙ delectatio quidem eſt ex bonis anime.Et vnuſquiſqꝫ hominum dele
ctať in re quã amat.U.g.amator equoꝝ delectatur in aſpectu eorũ.⁊ ama
tor ſpeculationis delectatur in ſpeculando:⁊ ſimiliter amator equitatis
delectať in rebus ꝓportionatis equitati:intendẽdo res iuſtas:⁊ vĩr ama
tores virtutũ delectãtur in rebus virtutis.¶D.Res aũt delectabiles apud
plures holum rebus venuſtis aduerſantur:eo ꝙ res venuſte non ſunt no-
bis delectabiles a principio rei:⁊ ſm naturã:ſicut eſt diſpoſitio in delecta-

tionibus corporalibus:⁊ res delectabiles ſm nãm ſunt delectabiles apud amatores boni. Res aũt ⁊ venuſte vel pulchre ſunt actiones que fiunt ſm imperiũ ꝟtutis. Op3 ergo vt he actiones delectabiles ſint ſm ſeipſas amatorib⁹ pulchre:⁊ ꝑꝑ hoc nõ indigent in vita ſua delectatione addita ſuper ſuã delectationẽ cũ ſit in eis exiſtẽs in ſua vita metipſa. Etenĩ nõ inuenit̃ hõ liberalis niſi q̃ eſt gaudẽs in operationibus pulchris:neq3 vllus dicet hoiez iuſtũ niſi eũ q̃ amat res iuſtas:neq3 dicit̃ de hoie ꝙ ſit largius niſi de eo q̃ amat res ꝓportionatas largitati:⁊ ſm hoc ſe h3 ĩ ceteris virtutib⁹ ⁊ cu3 ſit ſic:tũc actiões q̃ fiũt ad imperiũ ꝟtutis delectabiles ſunt ꝑ ſeipſas:⁊ ſunt cũ hoc etiã decore pulchre:⁊ vnaq̃q3 iſtaꝝ actionũ ꝓprie erit talis cũ iudicauerit de ea ſtudioſus iudiciũ rectũ:intẽdo in ſpẽ ⁊ hora ⁊ q̃ti tate:⁊ iudicium ſtudioſi de eis eſt iudicium rectum. Et cum ſic ſit nobiliſſima ⁊ optima rerum erit felicitas ⁊ delectatio abſolute exiſtit in ea.

¶ Horum inſuper vita ipſa per ſe voluptatem continet:nam voluptatem ſuſcipere eſt animalium. Cuiq3 autem voluptati eſt id cuius amator dicitur:vt equus amatori equorum:⁊ ſpectaculu3 amatori ſpectaculorum: Eodemq3 modo iuſta amatori iuſtorum ⁊ omnino ea que ſecundum virtutem talium amatori. Multitudini ergo iocunda repugnant ob id quia natura talia non ſunt. Probitatis vero amatoribus iocunda ſunt natura iocunda: huiuſmodi aũt ſunt actus ſecundum virtutem qui talibus viris etiã per ſeipſos iocundi ſunt:neq3 eorum vita indiget voluptate quaſi adiuncta:ſed in ſeipſa habet voluptatem. Non eſt preterea bonus qui bonis operibus non delectatur. Nam neq3 iuſtum dicet aliquis qui iuſtis:neq3 liberalem qui liberalibus non gaudeat:⁊ in alijs eodem modo. Hoc ſi ita eſt actiones ſecundum virtutem per ſeipſas iocũde ſunt:ſed ⁊ perfecto bone ⁊ honeſte:⁊ vnaqueq3 earu3 maxime ſi ſtudioſus vir bene iudicat de ipſis:iudicat autem vt diximus. ¶ Optimum ergo ⁊ pulcherrimũ ⁊ iocundiſſimum felicitas eſt:nec ſeparantur iſta ſecundum epigramma deliacum. Pulcherrimum id quod iuſtiſſimum. Optimum ſoſpitatem habere. Jocundiſſimum re amata potiri. Hec enim optimis operationibus omnia inſunt.

D

Nõ ẽ bonus q̃ bonis operibus non delectat̃.

E Optimum pulcherrimũ ⁊ iocũdiſſimũ ẽ felicitas.

¶ Undecimum capl'm in quo oſtendit ꝙ felicitas delectabiliſſima optima pulcherrima eſt. Dixit.

ET non determinata ſunt hec ⁊ diſtincta quemadmodu3 in tabula dialectica. Etenim illic ſcriptu3 eſt. Optima rerum iuſtiſſima earum et elegantiſſima deſideratiſſima earu3 Omnia enim hec inſunt actionibus virtutis. intendo ꝙ ſit melior rerum eo ꝙ ſit iuſtior earum:⁊ virtuoſior earum: eo ꝙ ſanior earum:⁊ delectabilior earum eo ꝙ deſideratior earum. 11

¶ Eas vero aut vnam earum que optima ſit dicimus eſſe felicitatẽ. Jndiget tamen vt videtur ⁊ bonis externis. impoſſibile nãq3 eſt aut certe non facile preclara ab eo agi:cui deſunt facultates Multa enim per amicos:per diuitias:per ciuilem potentiam quaſi per inſtrumenta quedam fiunt. Quedam etiam ſi deſint beatitudinem maculant:veluti nobilitas ſoboles forma. Non ſatis eñ

Nō ſatis ad felicitatē habilis eſt hō penit⁹ deformis.

ad felicitatem habilis eſt homo penitus deformis: neqꝫ ignobilis: neqꝫ is qui ſolus ⁊ ſine prole ſit: ⁊ forte multominus ſi cui mali ſunt filij: aut amici: aut cum boni fuerunt interierunt. Ut ergo diximus addenda videtur huiuſmodi proſperitas. Quamobrem in eodem collocant quidam bonam fortunam ⁊ felicitatem: quidam vero virtutem.

12 ¶ Duodecimū capl'm in quo oſtēdit ꝙ felicitas lꝫ ſit finis et per ſe ſufficiēs indiget tñ aliqñ ⁊ bonis exterioribus tanqꝫ organis. Dixit.

ET nos dicimus ꝙ felicitas aut eſt hic bona: ⁊ dico illa q̄ ſunt in anima ⁊ in corpore ⁊ extra: aut vnum horū ⁊ eſt melius ipſorum: intendo illud quod eſt in anima ſm ꝙ diximus: verūtamen patens eſt ꝙ beatitudo hec eget bonis exterioribus vt diximus. De impoſſibilibus enim eſt aut de difficilibus operari hominem res venuſtas abſqꝫ ſuffragio illorum que ſunt extra. multa nāqꝫ bona agūtur et ꝑfectus in filijs coadiunantibus exterioribus tanqꝫ inſtris: vt pecunia in largitate ⁊ amicis ⁊ adiutoribus in bello. ¶ Amplius quedam dum deficiūt felici: perturbant ei⁹ felicitatem: vt nobilitas generis ⁊ pulchritudo forme. Non enim videt felix qui turpiſſimus ⁊ deformiſſimus ens ⁊ qui fuerit generis vilis: ⁊ q̄ fuerit ſolus abſqꝫ prole. ¶ Et fortaſſis eſt minoris beatitudinis iſto hñs filios aut amicos malos: aut cui filij boni ⁊ amici boni fuerint: ſed mortui ſunt. Veriſile ē ergo vt ſit res ſicut dixim⁹ ꝙ felix eget ſuffragio exteriorū.

¶ Unde queritur vtrum per diſciplinam: aut per aſſuetudinem vel alio quopiā mō per exercitiū acq̇ri poſſit: vel diuina aliq̄ forte fortuna aqꝫ perueniat: ſi ergo aliud quicq̄ꝫ eſt deorum munus hominibus datum: par eſt: felicitatem quoqꝫ donum eſſe deorum ac tanto maxime humanarum rerum q̄ꝫto id p̄ſtabilius eſt. Sed hoc forſan alterius conſiderationis magis propriū eſſet. Videtur aūt ⁊ ſi non a dijs miſſa: ſed per virtutem ⁊ diſciplinam quādam aut exercitationem proueniat: tamen diuiniſſimorum eſſe. nam virtutis premium finiſqꝫ optimum quiddam ⁊ diuinum beatūqꝫ videtur. Eſſet enim valde cōſequētie cū poſſit cunctis exiſtere nō orbatis ad virtutem per diſciplinam quandam ac diligentiam. Quod ſi melius eſt hoc modo q̄ꝫ per fortunam eſſe felicem rationabile eſt ſic ſe habere: ſiquidem ea que ſecunduꝫ naturam ſunt: vt optime ſe habere pñt: ita ſunt ſimiliter: ⁊ illa que ſecundū artē ⁊ oēm cām: ac maxime ſm optimam. Maximam vero atqꝫ optimā rem fortune tribuere: magna profecto eſſet abſurditas. Conſpicuum eſt ꝙ nunc querebatur etiam ex ſermone. Dictum eſt eīn animi operationem quandam ſecundum virtutem: ceterorum autem bonorum alia ſubeſſe neceſſarium eſt: alia ad cooperationeꝫ ⁊ vſum nata ſunt inſtar inſtrumentorum. Hec dictis quoqꝫ ab initio conſonant. Nam finem ciuilis optimum ponebamus: ea vero plurimum facit diligentiam vt ciues quodammodo diſponat atqꝫ ipſos bonos ⁊ honeſtorum actores efficiat. Recte igitur nec bouē: nec equum nec aliud quicq̄ꝫ animalium felix dicimus: quo

nlam nullum eorum huius operationis particeps eſſe poteſt. Ea Bruta et
quoqꝫ de cauſa nec puer eſt felix. Nam propter etatem nondum pueri nõ
hec agere põt: ⁊ qui dicuntur felices propter ſpeciem dicuntur: põt eſſe fe
opus eſt enim vt diximus perfecta virtute ⁊ vita perfecta. lices.

¶ Tertiũdecimũ cap. in quo querit vnde nobis aduenit felicitas vtrum A
vel a diſciplina vel aſſueſcentia operib⁹ ſm virtutẽ vel ſm aliã exercitatio 13
nem vel a fortuna ſeu a caſu vel a deo hominibus tribuitur oſtẽdens: q̃m
a fortuna nõ a deo autẽ: ⁊ ex ea que in anima eſt virtute exercitatione diſci
plina ⁊ ſtudio diuina exiſtens ⁊ beata communiſſima ⁊ poſſibilis omnib⁹
modo orbatis ad virtutẽ eo ꝙ melius ſit ꝙ̃ aliter dixit.

ET propter hoc quidam poſuerunt beatitudinem: virtutẽ ⁊ bonitatẽ fortune i ⁊ aliꝫ poſuerunt felicitatẽ ⁊ virtutem idem eſſe. ⁊ propter hanc diuerſitatem accidit dubitatio circa felicitatem an ſit res diſcibilis ac acquiſibilis per aſſuetudinem: aut alio modo adipiſcendi vt per prouidentiam diuinam circa hominem: aut per fortunam ⁊ caſum. Sed manifeſtũ eſt: q̃m ſi fuerint hec res alique quas largitur deus hominibus: dignius eſt vt ſit felicitas ab eo donata ipſis maxime cum ſit preſtantior rerum que pertinent hominibus. Verũtamẽ ſpeculatio in hoc magis videtur pertinere negotio alteri: ⁊ manifeſtum eſt: q̃m ſi non fuerit donata a deo: ſed fuerit per virtutem aut diſciplinam: aut per acquiſitionem eſt eorum que ſunt in fine honorabilitatis ⁊ excellentie. Quod enim finis eſt virtutis ⁊ de quo parens eſt ꝙ optima rerum eſt quid diuinum: ⁊ illud per quod gaudet: apparet etiã de eo: q̃m ſi fuerit acquiſibilis erit expoſita multis hominib⁹: poſſibile enim eſt vt acquirat eam per diſciplinam ⁊ ſtudium hominis qui nõ fuerit naturaliter claudicans ad receptionem virtutis. Si igitur fieri beatitudinis per acquiſitionem melius eſt fieri ſuo per caſum ⁊ fortunam opꝫ vt fiant per acquiſitionem. Et quẽadmodum res naturales apte nate ſunt fieri meliori modorũ: ⁊ competentiori: ſic res artificiales oportet vt fiant meliori modorum. ſ. vt ſint acquiſibiles nõ accidentes nobis a caſu ⁊ proprie nobiliſſima artium: dico eam que eſt regitiua ciuitatum: ⁊ intendo vt non ſit bonũ cõprehenſibile per ipſam ens ab euentu vel caſu: maximũ nẽpe peccatũ ⁊ concedere eſſe a caſu excellentiorem rerum. ſ. felicitatem et a fortuna. Et vniuerſaliter iam manifeſta eſt res queſita ex eo qd̃ preceſſit de ſermone. ſ. quid eſt felicitas: ⁊ diximus ꝙ eſt actio quedã anime ſm imperium virtutis: reliqua autem bona que ſunt extra quedã ſunt neceſſaria ad eſſe huius boni: ⁊ quedã ſunt vtilia ad ipſum ideſt ipſum exiſtit pp ea in diſpoſitione meliori: ⁊ ſunt ei tanꝙ̃ loco inſtrumenti: ⁊ totus iſte ſermo eſt conueniens ei quod preceſſit de ſermone noſtro. Nos enim poſuimus ꝙ finis regiminis ciuitatum eſt nobilior. Et maximum ſtudium in regimine ciuitatum eſt vt fiant ciues boni ⁊ operatores bonorum.

¶ Nam frequentes mutationes varieqꝫ fortune accidũt in vita: fieriqꝫ poteſt vt his qui maxime floret magnas in ſenectute incidat calamitates. Ceu in heroicis de Priamo fabulat̃. Qui vero tali fortuna fretus miſerabiliter finierit: beatus dici poteſt quandiu viuit: ſed iuxta Solonẽ ſpectare finem opꝫ. Quod ſi ita ponendum: an tunc beatus eſt cum moritur vel hoc oĩno abſurdũ: preſertim nobis qui dicimus operationẽ quandã eſſe felicitatẽ. Quod ſi mortuũ non dicimus felicem nec Solon hoc vult: ſed

tunc ſecure beatum dici poſſe:cum iam extra malas calamitateſq; exiſtat. Habet id etiam dubitationem quandam cum videatur:mortuo quoq; homini malum quoddam eſſe et bonum quēadmodum viuenti nec ſentienti: vt honores:infamie: filiorumq; et poſteriorum proſperitates aduerſitateſq;. Hec etiam dubitationem afferunt quia fieri poteſt: vt qui ad ſenectam vſq; beate vixerit deceſſeritq;:eidem tamen multa ac varia circa filios contingant:aliosq; eſſe probos:et cum dignitate vitam agere:alios vero econtra. Patet igitur q ſi tranſeat hec ad parentes: varie ſeſe habere illos contingere poteſt. Eſſet vero abſurdū ſi defunctus quoq; mutaretur:modo felix:modo miſer eſſet. Abſurdum etiam ſi res poſterorum nihil penitus ad parentes:nec ad aliquod tempus quidem pertinerent. ¶ Sed redeundum eſt ad id quod primo queſiuimus. Nā forte ex illo hoc poſterius appebit. Si ergo finem expectare oportet et tunc beatum dicere quemq;: non q tunc beatus ſit: ſʒ q prius erat beatus. Quomodo id nō abſurdum ſiquidem dum eſt felix non verificetur in ipſo id quod eſt:quoniam beatos dicere viuentes non volumus propter mutationes:et quoniaʒ ſtabile aliquid ac nequaq; leuiter mutabile

B felicitatem putamus.fortuna vero ſepe conuertitur. Patet enim q ſi fortunam ſequimur ſepe felicem ac poſtea miſerum eundem dicemus. Cuchame leonta quendaʒ debiliter firmū proferentes felicem: vel fortunam ſequi nequaq; rectum cum bene aut male in illa non ſit:ſed illius indiget vita humana vt diximus. Operationes vero ſecundum virtutem domine ſunt felicitatis:contrarie vero contrarij. Teſtatur autem huic id quod modo queſiui-

Si fortunā ſequimur ſepe felicē: ac poſtea miſerū eūdē dicem⁹.

C mus. Nulla quippe in re humana certitudo tanta eſt quanta in operationibus ſecundum virtutem. Hec namq; ſtabiliores qui ſcientie videntur eſſe: ſed que illarum homo eſtiſſime ſunt:hec plurimam habent firmitatem: quoniam in illis maxime et continuatiſſime beati viuant. Hec enim videtur cauſa quominus circa illas fiat obliuio. Exiſtat igitur beato id quod queritur taliſq; erit per totam vitā. Semper enim vel maxime omniuʒ aget et contemplabitur ſecundū virtutem fortunāq; ferret optime ac per omnia omnino decenter. Hic enim vere bonus ⁊ quadrangulus ſine vituperatione. Cumq; multa et varia fortuna afferat: parua quidem ſeu illa proſpera ſeu aduerſa non multum ſane habent momenti. Grandia vero et multa ſi proſpera ſint beatiorem vitam efficiunt. Nam et condecorare apta ſunt: et eorum vſus bonus ſtudioſuſq; exiſtit. Si autem aduerſa beatum conterunt quidem atq; inquinant:nam et triſtitiam afferunt ⁊ opationes multas impediunt:ſed tamen et in ipſis elucet bonum:cū multe ac magne aduerſitates leuiter perferuntur: non propter inſenſibilitatem:ſʒ ꝓpter generoſitatē ac magnanimitatem. Qū

Nulla in re hūana certitudo tāta ē q̄ta in opationibus ſm virtutem.

ſi operationes domine ſunt vite:vt diximus:nemo beatus fieri D
miſer pōt:nunq̄.n.odioſa atq̄ iproba faciet. Uerū enimuero bo Nemo
nū ⁊ ſapientē arbitramur oēm fortunā decēter pferre:ac ſemp p beat⁹ fie-
facultate rep̄ optime agere:veluti ⁊ bonū ducere pſentib⁹ caſtris ri miſer
bellatiſſime vti:⁊ ſutorē ex datis ſibi pellib⁹ calceū optimū face- vnq̄ pōt.
re:⁊ eodē mō oēs alios artifices. Qd ſi ita eſt:felix q̄dē nūq̄ mi-
ſer eſſet:nec tñ beat⁹ ſi in Priami calamitates inciderit:nec recte
vari⁹ ac leuiter mutabilis:nā neq̄ ex felicitate faciliter demoue-
bitur:neq̄ a q̄buſuis aduerſitatib⁹:ſed ab ingentibus et multis.
Ex talibus autem nequaq̄ rurſus fieret felix in breui tempore:ſ;
in longo quodam ac perfecto multorum ac preclarorum in eo po
titus. Quid ergo prohibet dicere illum eſſe felicem qui ſecundū
perfectam virtutem operetur:⁊ bonis externis ſufficienter abun
dāt:non in quouis tempore:ſed in vita perfecta. An vero adiun
gendum eſt:⁊ ita victurus moriturusq̄ ſecundum rationem:cum
futurum quidem nobis incertum ſit. felicitatem vero finem ⁊ per
fectum omnino poſuerimus. Id ſi ita eſt beatos dicemus viuen
tium quibus exiſtant exiſtentq̄ predicta:beatos autem hoīes ac
de his quidem hactenus.

¶ Quartūdecimū capitulū in quo oſtēdit q̄ proxima dicta de cauſa felici 24
tatis ⁊ eius diffinitione cōſona ſunt dictis in libri principio:⁊ q̄ neq̄ irrō
nabilia neq̄ pueri poſſunt eſſe felices:⁊ q̄ null⁹ poteſt ante mortē felix di-
ci ſm Solonē:ex quo ortas quaſdā dubitationes de q̄ñ vel ex quib⁹ beati
ficandus eſt homo ſoluens annectit q̄ operationes ſm virtutē ſunt differē
tie felicitatis ⁊ vite ⁊ permanētiſſime:⁊ ideo felix ſemp operabit̄ ſ; virtutē
⁊ fortunas ferret optime:⁊ ideo nullus beatop̄ fiet miſer cum ex exiſtenti-
bus ſemper optima operet̄:⁊ ſic beatus eſt viuens cui exiſtunt ⁊ exiſtēt vſ-
q̄ ad finē vite ſm virtutum operationes. Dixit.

ET propter hoc neceſſario nō dixim⁹ de boue neq̄ de equo neq̄ de aliquo alio ex aīalib⁹ q̄ ſint felicia. nō eſt eñ aliq̄d ex ipſis q̄d cōmunicet hmōi in hoc actu:⁊ pp hanc etiā cauſam nō dicim⁹ puerū felicē. nōdū eñ cōpletus neq̄ ope-
ratur opera felicitatis pp imbecillitatē etatis. Qui autē ex pue-
ris nominatus fuerit felix:nominat̄ pp ſpem future felicitatis: indiget̄ eñ
ſicut in felicitate virtute perfecta ⁊ vita cōpleta. ¶ D. poteſt autē quis di-
cere:q̄m cōtingere eſt in vita hominis mutationes multas ⁊ caſus varios:
⁊ eſt poſſibile in eo qui eſt valde abūdans in vita vt toleret infortunia ma-
gna in ſenectute ſicut perpeſſi ſunt plures hominū. Qui vero talib⁹ oppreſ
ſus infortunijs morit̄ a nullo nominat̄ beat⁹:⁊ ſm hanc cōſideratione nul
lus vtiq̄ iudicabit̄ beat⁹ quouſq̄ vixerit. ¶ Et pp hoc. d. Solon q̄m oport; E
expectent̄ extreme vite hois ⁊ tandē iudicet̄ beat⁹:aut infelix. Uerūtamē ſi
oporteat hāc credere opinionē:tūc nō erit hō felix niſi poſt mortē:hic tñ ſer
mo eſt valde incōueniēs ei q̄d nos credim⁹ in hac vita:cū nos opinemur q̄
felicitas eſt proprie actus quidā:⁊ pp hoc nō nominam⁹ mortuū felicē. ne
q̄ Solon voluit hāc intētionē. Sed q̄ q̄s cōſidēter nominare pōt mortuū
felicē:ideo q̄ iā; nō eſt poſſibile vt accidāt ei mala neq̄ calamitates. ¶ D.
Et in hac eadē intētiōe locus eſt dubitationis. putat̄ eñ de mortuo q̄ ipſi
cōtingat bonū ⁊ malum:ſicut viuo:quāuis nō ſentiat ipſa veluti honores

corporis ſui ⁊ ⁊ cõuitia: ⁊ directio ſtatus filiorũ: ⁊ nepotũ: ⁊ peruerſitates
ipſorũ. Et in rebus iſtis etiã eſt eſtimatio altera: ideo ꝙ poſſibile eſt in eo
qui viuit vita ſua vſqꝫ ad ſenectutẽ felix: ⁊ moriť in hac diſpoſitione: vt ac=
cidãt ei tales: permutationes in filiis. ſ. vt ſit q̃dã eorũ bone cõuerſationis
honeſte in vita: quidã vero ecõtrario. Etenĩ manifeſtũ eſt: qm̃ exiſtit inter
patres ⁊ filios diuerſitas ⁊ diſtantia. ſ. nõ opꝫ vt bonus ſemper generet bo
num: verũtamen ſi poſuerimꝰ iſtud ſic: ſequereť ex hoc inconueniens et eſt
vt tranſmuteť mortuꝰ tranſmutatione aliorũ a ſe. Erit ergo q̃nqꝫ felix vt
cuꝫ fuerit ei filius virtuoſus: ⁊ q̃nqꝫ infelix vt q̃n fuerit ei filius peruerſus.
Si vero poſuerimꝰ ꝙ nõ mutať ex filiorũ mutatione: erit etiã incõueniens
nõ enĩ erit inter patres ⁊ filios pertinẽtia: iſtud ergo erit qđ ſequiť ex dubi
tatione in hac queſtione. ¶ D. Sed opꝫ vt redeamꝰ ad locũ in quo primo
incidit dubitatio. ſ. q̃n nominať homo felix: ⁊ forte declarabiť ex eo qđ an=
te determinauimꝰ illud de quo perſcrutamur in hoc loco. ¶ Dicimus ergo
F ꝙ ſi eſt expectandꝰ homo vſqꝫ ad poſtremũ vite ſue: ⁊ tunc nominandꝰ fe=
lix: nõ ideo ꝙ exiſtat felix in illa hora. ſ. poſt mortẽ ſuã: ſed q꞉ ante hoc fuit
felix. ſ. in vita ſequiť ne nominetur q̃n fuerit felix ab eo in quo exiſtit: ſed
quãdo perdiderit felicitatẽ: ⁊ hoc eſt incõueniens: ⁊ eſt manifeſte ſequens
eos qui dicunt iſtud. Nolunt enĩ viuos nominare beatos: quãdiu durauе=
rint viuẽtes ꝓꝑ permutationes poſſibiles accidere eis. ¶ Amplius ipſi cõ=
cedunt ꝙ beatitudo eſt ex rebus permanſiuis ⁊ ſtabilibꝰ: ⁊ cum hoc ita ſit
eſt neceſſarium ne ſit felicitas neqꝫ eius contrariũ ex rebus accidentibꝰ va
riabilibus viciſſitudinariis frequenter circa aliquos eoſdem in vita ſua.
Hec enim accidentia contingentia ſunt a caſu. Si ergo ponentes iſta ſu=
mamus felicitatem ⁊ infelicitatem inueniemus hominẽ vnum eundẽ mul
totiens vita ſua felicem multotiens infelicem. Attribuentes igitur felicita
tem caſui ponemus felicitatẽ ſtabilem humanam: ⁊ idem ex ſpeciebus feli
citatis viliores animalium. Huiuſmodi enim caſualitates accidunt pluri=
bus animalium. ⁊ vniuerſaliter attribuere felicitatem ei quod accidit ex ca
ſu penitus eſt abſqꝫ rectitudine: eo ꝙ bonitas ⁊ malicia non exiſtunt a ca=
ſu: ſed vita hominis indiget in complemento ſui bonitate caſus. Domi=
nium autem ſuper felicitatem non eſt in bonitate caſus: immo in actibus
fientibus ſm̃ exigentiã virtutis ⁊ contrariũ horum actuum exiſtunt contra
rio felicitatis. ¶ D. atteſtatur autẽ huic ſermoni quod diximus de felicita
te. ſ. ꝙ oportet vt ſit ſtabilis ⁊ permanens: circa autẽ nihil caſualiũ inueniť
ſtabilitas niſi fuerit cum virtute. Etenim iſti actus ſunt de quibus putať
ꝙ ſint firmiſſimi ⁊ permanentiſſimi queadmodum ſcientie: ⁊ honorabilio=
res iſtorũ actuum: ⁊ excellentiores eorum ſunt qui fuerint magis perman
ſiui ⁊ magis perpetui: perpetuantur autẽ actus felicium eo ꝙ iſti viuunt
per iſtos actus vita durabili continua tota vita ſua. Inuenitur igitur feli
ci ſemper res illa ſm̃ quam felix exiſtit: quandiu felix ipſe inuentus fue=
rit: ⁊ hoc eſt qm̃ virtuoſus perfecte virtutis eſt ille qui ſcit res virtutis et
operatur eas ſemper ſm̃ ꝙ melius ſcibiles ⁊ operabiles ſunt ab aliquo ho
minum. Et eſt tamen ħ decentiſſimus hominum in ſuſtinendo infortunia
abſqꝫ eo ꝙ in hoc aliquid adhereat ei vituperii. ¶ D. Cũqꝫ ſint hic multe
res cõtingentes caſualiter ⁊ ſint diuerſe in magnitudine ⁊ paruitate: ma=
nifeſtum eſt ꝙ parue ex ipſis ſiue in bonitate ſiue in malicia vitam homi=
nis non inclinant: neqꝫ verſus felicitatẽ neqꝫ verſus infelicitatem: intendẽ
do ꝙ q̃n ex ipſis contingunt felici non permutant ipſum ad infelicitatem:
neqꝫ ſi bona ei contigerint permutabunt ipſum ad felicitatẽ cõplexionem:
Que autem ex ipſis grandes fuerint ⁊ multe q̃n fuerint bone ponẽt vitam

hominis amplioꝛis felicitatis:eo ꝙ non ꝯferunt ad eius decoꝛē ⁊ ſplendo
rem:⁊ erit vſus hominis illius in ipſa vſus bonus ſtudioſus:⁊ quādo fue
rit econuerſo ꝯturbant ⁊ coꝛrumpūt felicitatē. Hec enim accidentia inducūt
ſup habentem anxietatē:⁊ impedit ipſum a multis actibus felicitatis. ve=
rūtamen tolerās hec aliqualiter propinqui⁹ eſt felici qñ tolerauerit quod
multiplicatur ⁊ magnificatur ex infoꝛtunijs tolerātia facili poſtq̄ nō fue=
rit hec tolerātia pp priuationem ſenſus doloꝛis:ſeu pp nobilitatem ⁊ ma
gnitudinem animi ſui. Cūq̄ ſint ſicut diximus operationes dominantes
rei vite que eſt felicitas ſm veritatē non erit aliquis felicium miſer in ali
qua hoꝛarū ex parte operationū. Nunq̄ enim operabitur operatiōes ma
las vituperabiles:qm̄ bonus ſm veritatē ſapiens eſt quem videmus tole=
rare omne qđ accidit ei ex infoꝛtunijs tolerantia decenti:⁊ operabitur ſem B
per ex rebus operabilibus melius ⁊ decentius ad ſimilitudinem circūſpe=
cti ducis exercitus:qui vtitur exercitu ſuo in vltionem inimicoꝛum ſuoꝛū
optimo modo bellandi quacūq̄ hoꝛa qui poſſibilis fuerit illa hoꝛa. Et ad
ſimilitudinē periti artificis coꝛiarij qui ex preſentibus coꝛijs optimū cal=
ceū qui poſſibilis eſt fieri operaꝫ ex illis coꝛijs:⁊ ſic in ceteris artificibus.
Et cum ſic ſit:tunc non erit beatus in aliqua hoꝛarum miſer ⁊ infelix: ſed
perſeuerabit ſpectabilis ens ⁊ laudabiliter ſe habens quāuis irruant ſup
ipſum infoꝛtunia irruentia:ſicut dꝛ de Job cui ſit laus:neq̄ etiam erit mu
tabilis cito. Non enim eſt ex illis qui facile felicitate permutentur:⁊ nō ſo
lum non permutant ipſum ab ea infoꝛtunia parua:ſed neq̄ imania infoꝛ
tunioꝛū. ¶ W. Neq̄ beatus fit certiſſime beatus qñ res virtuoſas tempoꝛe
paruo acceperit:ſed cum continuerit tempoꝛe longo res decoꝛas. Cuꝫ er=
go ſic ſit quid ꝓhibet vt dicatur ꝙ beatus ꝑfecte beatitudinis eſt qui agit
actiones ſuas ſm ꝙ opoꝛtere facit virtutis perfecta:⁊ cū hoc ſuffraganꝫ ei
res que extrinſecus ſunt non quantolibet tempoꝛe paruo:ſed ſm totalita
tem vite ſue. ¶ W. Opoꝛtet aūt vt adiungam⁹ huic dicto ꝙ ſic viuat:⁊ vſq̄
dum moꝛiatur ſic perſeueret:occultū enim eſt nobis quid futurum ſit de re
bus:felicitatē ergo ponimus certiſſime finem modis oībus ⁊ perfectā. Cū
ita ſit:tunc equidem nominamus ex viuis beatos illos quibus exiſtūt res
quarum fecimus mentionem in tempoꝛe ſuo preſenti ⁊ exiſtent in futuro.
non nominamus autem eos beatos:niſi ſm ꝙ homines tantum:nō aliter.

¶ Poſterioꝛū aūt amicoꝛumq̄ foꝛtune ꝙ nihil ad nos partineāt
dicere nimis pꝛofecto durum opinionibuſq; contrariū videretur.
Etenim vero cum multa ⁊ varia illis contingant:magiſq̄ ⁊ mi=
nus ad nos perueniant ſingulatim ea diſtinguere:pꝛolixū quidē
infinitūq̄ eſſet:ſummatim vero ſi dicantur foꝛtaſſe ſat erit. Ut.n.
in ſeipſo contingentes aduerſitates quedam graues ſunt:mo=
mentumq̄ habent ad vitā:q̄dam vero leues magis videntur:ſic
⁊ in amicis ſimiliter omnes:ſꝫ vtrū circa viuos ac circa moꝛtuos
iſta contingant:id multo plus refert q̄ꝫ in tragedijs ſcelera:vt iaꝫ
patrata narrari vel quaſi tunc patrentur. Conſiderandum eſt er=
go ⁊ iſto modo q̄d interſit immo foꝛtaſſe querendum vtrum hi q̄
deceſſerunt boni alicuius aut mali participes ſunt. Uidetur eniꝫ
⁊ ſi quicq̄ꝫ ex his ad illos pertineat ſiue bonum ſiue contrarium:
leue quiddam ac contrarium paruum vel ſimpliciter ipſis eſſe de
niq̄:neq̄ tantum neq̄ tale vt beatos efficere qui non ſunt:aut il
lis qui ſunt auferre beatitudinem queat. Pertinere igitur in ali=

quo videntur ad defunctos proſperitates aduerſitateſq; amicorum: ſed eatenus duntaxat: vt nec felices facere non felices: nec huiuſmodi aliquid poſſint.

15 ¶ Quintūdecimū capitulum in quo queritur vtrum ꝓnepotū ⁊ amicoꝝ fortune cōtingant felicē viuentē: ⁊ vtrum contingant felicem mortuum: et ſolutionem queſitorum aliqualiter inſinuat. Dixit.

HEc eſt ergo quantitas eius ꝙ non oportuit determinare in iſtis rebus. dicto autem de hoc ꝙ infortunia ſientia circa filios mortui: ⁊ amicos ipſius omnes nullam habent penitus dependentiam ad ipſum dictio eſt irreceptibilis penitus: eo ꝙ eſt contraria ei quod credunt homines. Cumq; ſint res accñtes ipſis multe ⁊ diuerſimode quedamq; earū maiorem ⁊ quedam minorem habentes cum mortuo dependentiam erit occupatio circa earum diuiſionem vſq; ad particularia: ⁊ earum enumerationem ꝓlixitatem habens cui non eſt finis. Cum vero dicta fuerit ī eis dictio vlīs ⁊ ſm viam deſcriptiōis cōprehendentis plurimū rei: tum forſan ſufficiet hoc qđ dicemus in eis. Et eſt qm̄ quemadmodū infortunia cōtingentia mortuo in vita eius: q̄dam grauius tolerantur ab ipſo ⁊ aliqua īpedimenta vite faciūt: alia aūt facilius: nec impediunt vitam eius in aliquo: ſic eſt qđ ꝯtingit filijs et amicis omnibus. ¶ D. Verūtamen vnūqđq; accñtium q̄ viuis accidunt diuerſificanť in malicia ab eis que accidūt eis qñ fuerint mortui ad modū diuerſificationis rerū malarum inuentarum in orationibus poetarū ab ipſis exñtibus in opere: intendo ꝙ oꝑatio iſtarum eſt vehemētioris malicie. i. oꝑatum ex ipſis peius eſt vehemēter q̄ꝫ dictū. ¶ Opꝫ igitur nos diſtinguere hāc diuerſitatē ad diſſoluendū dubitationē accñtē ex re mortuoꝝ: ⁊ ſpeculari ſi ſint participātes viuis in aliquo bonoꝝ aut ſuoꝝ ꝯtrarioꝝ: veriſilr̄ aūt vr̄ ſi ꝯtinuanť ipſis aliqđ ex his rebus ſiue bonū ſiue malū: paruū qđ ⁊ exile eſſe: ⁊ hoc: qm̄ nō eſt poſſ̄ vt contingat vtriq; partiū. ſ. viuis ⁊ mortuis ſm modū vnū: neq; poſſ̄ eſt vt mortuis ꝯtingat abſq; viuis. Jam ergo relinquatur vt ſit ꝙ mortuis contingit ex his ſm quātitatem que nō ponit infelices felices ſi bonum fuerit: neq; felices infelices ſi malum. ¶ D. Apparet ergo iam ex hoc dicto ꝙ bonitas diſpōnis viuoꝝ et malicia diſpōnis eoꝝ dependentiam hꝫ cū mortuis: intendo ꝙ illi qui ſunt ex parte illoꝝ mortuoꝝ quādā habent cū eis dependētiā ſm quātitatē q̄ nō ponit felicē infelicē: neq; infelicem felicem.

b

¶ His ergo ſic terminatis videamus vtrum laudabilium an potius honorabilium felicitas ſit. Nam potentiarum non eſſe conſtat. Videtur autē oē laudabile quod quale aliquid ſit: ⁊ quodāmodo ad aliquid ſe hēat laudari. Nam iuſtum ⁊ fortem omnem qꝫ ꝓbitatē ⁊ virtutē ob facta actioneſqꝫ laudamus. Robuſtum autē ⁊ velocem ac aliorum quemqꝫ quod natura talis eſt: ac ita ſe habet ad bonum quiddam ⁊ ſtudioſum. Patet autem id ⁊ ex deorum laudibus que ridicule videntur ſi ad nos referātur. Hoc aūt ex eo accidit qđ per relationem vt diximus laudes fiunt: ꝙ ſi laus taliū eſt cōſtat optimoꝝ nō eſſe laudē: ſꝫ maius quidem ac preſtātius quēadmodum apparet. Nam ⁊ deos felices ⁊ beatos dicimus ⁊ virorum eos que maxime diuini ſunt beatos appellamus: eodem modo de bonis. Nemo enim ſic felicitatem laudat vt

iuſtam:

tuſtam:ſed vt diuinius quiddam ac preſtantius beatam dicit.
Uidetur autem ⁊ Eudoxus probe voluptati principatum defen
dere. ¶ Quod cum non laudetur voluptas ⁊ ſit bonum preſta-
bilius eſſe quiddaꝫ ſignificari putabat ꝙ̃ ea que laudabilia ſūt.
Talem vero eſſe deum ⁊ ſummum bonum. Ad hec enim ⁊ alia
referri:laus ergo virtutis eſt:ab ea namq́ honeſta agimus. Com
mendationes autem operum tam corporalium ꝙ̃ animalium:
verum iſta trite diſcutere illorum fortaſſe magis proprium eſſet:
qui in his commendationibus elaborarunt. Nobis autem ma-
nifeſtum eſt ex his que dicta ſunt honorabilium ⁊ perfectoꝝ eē
felicitatem. Uidetur aūt ⁊ ob id ſic habere ſe:qꝛ ꝑncipium eſt. eiꝰ
eñ gratia cetera omnia oēs facimus:ꝑncipium vero cāmq́ bo-
norum honorabile quiddā diuinū q́ ponimus.

¶ Sextūdecimū capl'm in quo oſtēdit ꝙ felicitas nō eſt laudabiliū:ſꝫ ho- 16
norabiliū ⁊ perfectoꝝ ⁊ diuina. Dixit.

His itaq́ determinatis perſcrutemur de felicitate:an ē ex
rebꝰ laudabilibꝰ aut ex rebꝰ ſublimibꝰ q̄ ſunt ex
cellētiores laudatiōe:et hoc qm̄ manifeſtū eſt eā nō eē ex potē-
tijs effectiuis:q̄ relatiue dr̄ ad aliq̄d:et ſunt q̄le quoddā. Et oē
qd̄ laudat̄ nō laudat̄ niſi ꝑ q̄le aliqd̄ ⁊ ꝑ relationē ad aliquid.
Nos etem̄ nō laudamꝰ iuſtitiā:et fortitudinē:⁊ vir̄ bonū ⁊ ꝟtutē niſi ꝑꝑ ac
tiones exeūtes ab eis:aut qd̄ ꝯtingit ab eis:⁊ ſilr̄ robuſtū ⁊ bonū curſorē:⁊
vnūqdq́ ſimilat̄ virtutibꝰ corꝑalibꝰ:equidē laudamꝰ eoꝙ ſunt cū q̄li q̄dā
⁊ cū relatione ad aliqd̄ alterū. Cūq́ fuerint laudes pertinētes hmōi rebꝰ:
tūc manifeſtū ꝙ res q̄ ſunt in fine bonitatis nō hn̄t laudē:ſꝫ ſunt excellē-
tiores ⁊ preſtātiores laudatiōe quēadmodū pꝫ ex re ipſaꝝ:qm̄ nos referi
mus deificatos ⁊ electos hoīm ad felicitatē. Et laudat aliqs felicitatē quē
admodū laudat triſticiā:imo potius magnificat eā ⁊ honorat:ſm̄ ꝙ ipſa ē
res diuina ⁊ optima. ¶ D. Et putat de Eudoxio poeta ꝙ voluptatē poſue
rit in rebus q̄ ſunt in fine bonitatis:qm̄ cū ſit laudabiliū poſuit eā ex rebꝰ
bonis q̄ ſunt meliores rebus laudabilibꝰ. ¶ D. Res aūt q̄ preſtātiores ſūt
laudatiōe deꝰ ē exceſſus ⁊ bonū abſolute:⁊ h̄ qm̄ reliqua bonoꝝ virtutis
nō referūt̄ niſi ad deū ⁊ ad bonū. Laus aūt poetica eadē pertinet virtuti
cū nos ſimꝰ operātes res decoras ꝑ ꝟtutē:⁊ ſint laudes eedē ꝑtinētes ac-
tionibꝰ aīalibꝰ ⁊ corꝑalibꝰ ſm̄ modū vnū. ¶ D. De his aūt ꝑſcrutari vſq́
ad vltimū fortaſſis magis ꝑtinet ad eos:q̄rū ſtudiū ē ad laudē oꝑationū
intēdo poetas. Nobis aūt iā manifeſtū ē ex his q̄ diximꝰ ꝙ felicitas ē ex re
bus ſublimibꝰ ⁊ perfectis:⁊ vr̄ equidē eſſe talis:eo ꝙ eſt ꝑncipiū ſꝫ viaꝫ fi
nis. Nos eñ oēs facimꝰ eādē reliquas res oēs gratia ipſius:⁊ credimꝰ de
eo qd̄ eſt principiū bonoꝝ ⁊ cauſa ipſorum:qm̄ eſt res diuina.

¶ Cunq́ ergo ſit felicitas animi operatio quedam ſecundū vir
tutem perfectam:de virtute ipſa videndum eſt. Nam ſic fortaſſe
melius felicitatem intuebimur:videtur autem ⁊ his qui vere ci
uilis ſit circa hanc plurimum laborare. Uult enim ciues bonos
efficere legibuſq́ obtemperantes. Exemplum huius habemus
Cretenſium ⁊ Lacedemoniorum legiſlatores:⁊ ſi qui alij tales
fuerunt:quod ſi ciuilis eſt iſta ſcrutari manifeſtum eſt:vt ab ini-
tio propoſuimus de illa eſſe querendum:ſed de virtute humana

vz.querere oportet. Nam bonum quidem humanum et felicitatem humanam querebamus: virtutem autem humanam dicim⁹
Z non corporis ſed animi: et felicitatem animi operationum. Hec ſi ita ſunt clarum eſt oportere ciuilem hominem ſcire aliquaten⁹ ea que circa animum: quemadmodum qui oculos atq̨ omne corpus curaturus eſt: ac tantomagis quanto ciuilis honorabilior ac preſtantior eſt quam medicina. Quod ſi preſtantes medici circa cognitionem corporis multum laborant: idcirco animum eſt a ciuili homine faciendum. Uidendum eſt autem horum gratia et eatenus videndum vt ad queſita ſufficiat: nam vlterius quidez ſcrutari operoſius forſan eēt: q̨ꝫ pro rerũ oppoſitarũ qualitate.

Ciuilis ꝑſtãtior ac honora= bilior ẽq̃ medicina

17 Decimũſeptimũ capl'm in quo oſtẽdit q̨ opz ſcrutari de virtute vl'r qđ facit in.11.lib. ⁊ de q̃li virtute.ſ. humana.q̃ nõ corporis ſed ale: ⁊ q̨ ꝓpter hoc opz politicũ ſcire aliqualr̃ que circa alam. Dixit.

Cum q̨ꝫ ita ſit felicitas act⁹ q̃dã ale fiens ſm virtutẽ perfectã: ſcrutãdũ eſt de virtute pfecta qđ eſt: ⁊ q̃ ſunt ſpẽs ei⁹. forte etẽi erit ſpeculatio noſtra in felicitatẽ: qñ ꝑceſſerim⁹ hac via doctrine ꝯmodior ⁊ nobilior. D. vr̃ aũt ꝺ eo q̃ eſt ſm veritatẽ gubernator ciuilis q̨ ſtudiuz quidẽ ſuũ eſt de virtute proprie: ideo q̨ vehementia voluntatis ſue eſt vt reddat ciues bonos ⁊ legis obeditores. Et huius exemplum ſunt poſitores legum Cretenſium ⁊ Lacedemonum et ſi qui alij ſunt hmõi. Et qñ quidem eſt propoſitum noſtrũ in hac perſcrutatione ad gubernationẽ ciuitatum: manifeſtũ: qm̃ qđ ⁊ inueſtigatio noſtra fiet ſm intẽtionẽ noſtraz q̃ fuit a principio. Opz ergo vt pſcrutemur de virtute humana. ⁊ hoc ptz
W cum inquiramus bonũ humanũ et felicitatem humanã: nõ intẽdo aũt per virtutem humanam ṽtutẽ corpis: ſꝫ virtutẽ ale: cum dixerim⁹ q̨ felicitas eſt actus ale: ⁊ cũſiſt res ſm hoc neceſſarium eſt ciuili vt ſpeculet' in re. habitum ale cum diximus ⁊ eſt actus eius. Sciendũ eſt igitur a ciuili diſpoſitiones ale qualiter ſunt et quot ſunt: ſicut eſt ſciendũ medico curatori oculorum ⁊ curatori corporis ⁊ diſpõnes oculorũ ⁊ corporis oẽs: ⁊ quot ſunt. Immo iſtud magis neceſſariũ eſt eo q̨ gubernatio ciuitatum honoratior ⁊ melior eſt arte medicine: cum ſit ciuitas honorabilior corpore.
N Periti autem medicorum valde ſubtiliant inquiſitionem de diſpoſitionibus corporis. Gubernatorem ergo ciuitatum ſpeculari oportet in diſpoſitionibus anime: ſpeculari autem inquantũ ſufficit ad h̃ q̃ſita. Subtiliatio perſcrutationis vltra hanc quantitatem fortaſſis laborioſa ſit ⁊ egrediẽs ab eo quod intendimus in hoc libro.

Gubernatio ciuitatũ honoratior ⁊ melior ẽ arte medicine.

Dicuntur autem de illa ⁊ in extremis ſermonibus ſufficiẽter quedam quibus vtendum eſt veluti vnam eius eſſe partem ſine ratione aliam rationem habentem. vtrum vero diuidantur iſta ſm corporis partem q̨ omne diuiſibile vel ratione quidem duo ſunt ſed diuiſionem minime recipere apta: ſeu in circunferentia concauum et conuexum nihil refert ad preſens. Sed irronalis: quidem partim communi ⁊ vegetabili ſimilis eſt: loquor autem de eo quod cauſa eſt nutriendi ⁊ augmentandi. Nam talem animi potentiam in cunctis que nutriuntur quis reponat et in feti=

bus hanc ipſam quoqȝ imperfectis rationabilius quam aliam
aliquam. Huius igitur communis quedam virtus ⁊ non huma
na apparet. Videtur enim in ſomnis maxime operari hec pars
atqȝ potentia. At bonus et malus per ſomnum minime diſcer- O
nuntur: vnde aiunt felices a miſeris in dimidio vite nihil differ- Aiũt feli
re. Contingit autem hoc rationabiliter: naȝ ocioſitas animi ſom ces a mi-
nus eſt que non dicitur bona vel mala: niſi inquantum aliqui pa ſerij dimi
rum perueniunt motus ⁊ qua meliora fiunt iuſſa modeſtorum dio vite
hominum qȝ quorumcunqȝ. Sed de his quidem ſatis: ⁊ nutriti nihil diſ-
uam omittendum: quia humane virtutis expers eſt. videtur et ferre. P
alia quedam natura animi irrationabilis eſſe particeps: tamen
aliquatenus rationis. Continentis enim et incontinens rationē Q
et animi id quod rationem habet laudamus. Ratio enim et
ad optima prouocat. apparet autem et aliud quiddam preter ra
tionem illis ineſſe quod repugnat reſiſtitqȝ rationi. Ut enim reſo
lute corporis partes ſi ad dextram mouere velis in ſiniſtram fe
runtur. Sic ⁊ in animo in contrarium feruntur continentium ap
petitus. Sed in corporibus quidem cernimus id quod peruerſe
mouetur: in animo vero non cernimus. Sed nihilominus pu
tandum in animo quoqȝ eſſe aliquid preter rationem quod huic
aduerſatur et obuiat. Qualiter aliud nihil differt rationis: et R
hoc videtur particeps vt diximus. Itaqȝ paret rōni continenti;
forte ēt magis obediēs eſt intēperato ⁊ forti. Omnia eñ conſo
nant rōni. Videt ergo et irrōnabile duplex aliud vegetabile non
particeps rōnis: aliud cōcupiſcibile ⁊ oio appetibile: intantum
particeps inquantũ illi obediēs atqȝ obtēperās eſt. Sic itaqȝ pa
tris ⁊ amicorum dicimus rōnem habere: non aũt vt mathemati
corũ. Quod autem perſuadetur quodammodo ſa ratione id qđ S
irrationabile eſt admonitiones increpationes cohortationeſqȝ ſi
gnificant. Si autem dicere oportet hanc quoqȝ partem habere
rationem: duplex erit rōnem habens: aliud ꝑncipaliter ⁊ in ſeip
ſo: ⁊ aliud tanqȝ patri obediens; quiddam.

18

Decimumoctauum capitulum de anima inquantum ſufficit ad preſens negocium in quo diuidit animam in irrationabilem ⁊ rationem habens: irrationabile vocans plantatiuum quod relinquenduȝ dicit ſicut expers humane virtutis: rationem vero habens diuidit in id quod principaliter in ſeipſo habet eam: ⁊ id quod participatione habet eam ideſt in per ſe rationabile ⁊ ſenſitiuum quod natum eſt rationi obedire: quod ſm ſe conſideratum eſt irrationabile ⁊ rōni rebellans: vnde ſicut duplex eſt rōnem habens: ſic duplex irrationale. Dixit.

Etiam dictum eſt in ſcientia naturali de diſpoſitionib⁹ aīe in quo eſt ſufficiētia: ⁊ opȝ vt quibuſdā illorum vtamur hic. i. quibus indiguerimus. Diximus ergo qm̄ quiddā aīe eſt irrōnabile: ⁊ q̇ddā eius rōnale. M. nō indigemus aũt i hac ꝑſcrutatiōe in cui⁹ via ſum⁹ iq̇ſitiōe an ſint diſtīcta vt mēbra

corporis: ⁊ vt omnis res diuiſibilis: aut ſint ratione .i. diffinitione duo et
indiſtincta nā .i. ſubiecto: ⁊ cōuexum ⁊ gibboſum in arcu circulari: hec em̄
perſcrutatio propria eſt ſcientie nālis: ⁊ rōnabile eſt qđ eſt vegetatiuū .ſ. plā
tatiuū. ¶ Et intelligo per plantatiuū partē aīe q̄ eſt cā nutrimēti ⁊ cremen
ti: et hec vis ex viribus aīe eſt in oībꝰ que nutriunt̃. ⁊ eſt īuenta in embrio
nibus ⁊ in animalibus perfectis: ⁊ hoc quidē eſt ita eo ꝙ hec vis p̄mitꝰ eſt
in his rebus abſq; aliis. ¶ Dixit. Apparet autem ꝙ huic potētie eſt virtꝰ
cōis quā participāt plante ⁊ aīalia: ⁊ pp̄ hoc nō eſt humana ⁊
de mēbro aīaliū in quo ē hec vis: ⁊ ꝙ operat̃ p̄ hāc vim quod
operet̃ p̄ ipſam in hora ſomni ⁊ vigilie. partis aūt aīe q̄ bonū operat̃ ⁊ ma
lū fere nō manifeſtat̃ actio hora ſomni vt illiꝰ: et iō dr̃ ꝙ nō eſt dr̃ia īter fe
lices ⁊ infelices in dimidio vite ip̄oꝝ. ⁊ hoc rectū ē p̄pea ꝙ ſomnus ē ociū
aīe illiꝰ de q̄ dr̃ ꝙ eſt v̄tuoſa aut vitioſa niſi ſint q̄dā motuū eiꝰ pertrāſeun
tes in corpe paulatī ad vim rōnalē vel rememorationē partis nutritiue
aīe. ⁊ fiāt pp̄ hoc phātaſmata bonoꝝ hora ſomni meliora phātaſmatibꝰ
maloꝝ. ¶ D. ⁊ iā locuti fuimꝰ de iſtis rebꝰ quātū ſufficit: ⁊ opꝫ vt relinqua
mꝰ potētiā aīe nutritiuā: expers em̄ eſt v̄tutis humane. ¶ D. Ur̃ aūt ꝙ ſit
aīe hoīs nā alia quedā irrōnalis participās .tm̄ rōnē aliquo mōꝝ. et hoc
eo ꝙ exaudibilis eſt rōnis ⁊ obediens ei. ⁊ pp̄ hoc laudatur qui continet
animam ſuam a voluptatibꝰ: quēadmodū laudat̃ q̄ ꝯtinet rōnem ſuam et
partē aīe ſue rōnalē. Qui enim talis eſt directꝰ eſt ⁊ inquiſitor eſt rerum
pertinentium virtuti. Et apparet qm̄ in nobis eſt aliquid aliđ p̄ter p̄tē ra-
tionalē ꝯtrariās rōni ⁊ ducēs ad diuerſum partis ad quā ducit rationalis
et accidit aīe in hac diſpoſitione ſil'e eiꝰ qđ accidit mēbris paraliticis qñ
volumus ea mouere ad aliquā partem ⁊ ipſa inclinant̃ ad aliam: talis em̄
eſt diſpoſitio iſtius aīe cuꝫ aīa rationali. Rationalis nāq; qñ voluerit mo
uere verſus rem aliquam ⁊ fuerit vis ꝯtraria ei vincens mouebit ad con-
trarium illius rei. ⁊ p̄pter hoc erūt motus eoꝝ q̄ nō ꝯtinēt aīas ſuas a vo-
luptatibꝰ ad ꝯtrarium rectitudinis ſicut eſt diſpō in mēbro paralitico. ni
ſi ꝙ motus mēbri inordinati moti in corpe eſt res mota. Uidemus em̄ cuꝫ
oculatim: in anima aūt nō videmus oculatim ſenſu. Uerūtn̄ fortaſſis opꝫ
vt ſciamus ꝙ in anima eſt aliquid diuerſum rōni ꝯtrarians ei ⁊ contradi-
cens non minus q̄ȝ in corpore credimus eē motiōes ꝯtrariātes motiōibꝰ
naturalibꝰ: etenim vt eque res ſenſibiles ſunt ⁊ hec eadē p̄s eſt illa de cuiꝰ
natura eſt vt obediat rōni ducēti ipſam ⁊ fortaſſis in caſto ⁊ forti facilius
T consentit ⁊ obedit rōni in eo ꝙ op̄ationes eiꝰ ⁊ oēs ꝯueniētes ſunt rōni.
¶ Cūq; ſic ſe habeat res tūc palā eſt ꝙ illa q̄ eſt nō rōnalis ex partibꝰ aīe
eſt duobus modis: plantatiua que nō participat rōne aliquo modoꝝ ⁊ cō
cupiſcibilis q̄ p̄ticipat rōne ſ₃ ꝙ obedibilis eſt ei nālr̄: ⁊ ex his q̄ ſignificāt
ſup̄ hoc ꝙ obedibilis eſt ei nālr̄. Et ex his q̄ ſignificant ſup̄ hoc ꝙ obedibi
lis eſt rationi eſt ip̄reſſio quā facit in nobis redargutio: ⁊ cū eſt effectꝰ in
nobis redargutiōis et exhortatiōis ⁊ amotionis ⁊ reprehēſionis ⁊ caſtiga
tionis: ⁊ pp̄ hoc manifeſtū eſt ꝙ qñ attribuimus rōnē aīe hoc eſt ſm̄ duos
modos q̄rum vnꝰ dicitur vere ⁊ p̄ ſe ⁊ eſt pars apprehēſiua indicatiua: et
altera eſt p̄s obediēs huic ⁊ eſt illa p̄s cui accīt expte rōnis ſil'e ei qđ accīt
filio de obediēdo patri ⁊ obeditioni ei niſi fuerit: neq; nālr̄ ⁊ ē filꝰ rebellis.
¶ Diſtinguitur ⁊ virtus ſm̄ hanc differentiā. Dicimus em̄ illa-
rum quaſdam eſſe intellectiuas: quaſdam vero morales. Sapiē
tiam quidem ⁊ ſolertiam ⁊ prudentiam intellectiuas: liberalita-
tē aūt ⁊ modeſtiā morales vocamus. Loquentes enim de mori-
bus nunq̄ȝ dicimꝰ q͛ ſapiens aut ſolers: ſed q͛ modeſtus ⁊ mi-

tis. Laudamus ⁊ ſapientē ſm habitum. Habituum vero eos qui laudabiles ſunt virtutes appellamus.

¶ Decimūnonū ca. de diuiſione virtutis in ſpeculatiuas ⁊ actiuas. Dixit.

Virt⁹ ergo p̄ſo diuidit in duas v̄tutes q̄ꝝ vna ē intellectua- 19
lis ⁊ ē apph̄ēſiua. Altera v̄o obediētialis ⁊ ē v̄t⁹ mora-
lis: et ſapiētia ⁊ prudētia: ⁊ intelligētia ſpēs ſūt intellectualis.
Liberalitas v̄o ⁊ caſtitas ⁊ q̄ his ſimilāt ſpēs ſūt moralis. ¶ Et
hmōi ſignū ē q̄ñ dicim⁹ de morib⁹ hois nō dicim⁹ de eo q̄m ſa-
piēs aut intelligēs: ſꝫ q̄ñ hūilis: aut caſt⁹: ſapiēs aūt laudat ſm induſtriā
ſcientialē quā hꝫ: ⁊ vīr q̄ fuerit ex habitib⁹ v̄talib⁹ laudabile nominamus
virtutes. ¶ Et hic terminat intentio hui⁹ tractat⁹ ⁊ eſt p̄um⁹ iſti⁹ libri: vt
ſint grates deo donatori ſapientie ⁊ largitori felicitatis.

¶ Ariſto. Stragy. Lib. Scōs Ethicoꝝ. Cap. primum.

Cum vero duplex ſit virtus: alia intellectiua: alia moralis. Intellectiua quidem plurimum ex doctrina generationem habet atq̄ꝫ augmentuꝫ. quapropter experientia indiget ⁊ tempore. Moralis autem ex aſſuetudine fit. vnde et nomen habꝫ parumper a more declinans. Ex quo manifeſtum eſt nulla moralium virtutum natura nobis ineſſe. Nihil enim eorum que natura ſunt aliter aſſueſcit: veluti lapiſculus natura eſt vt deorſum feratur nūq̄ꝫ aſſueſceret ſurſum ferri. Nam ſi millies illum quis aſſuefaciendi gratia in altum proijcia tur: neq̄ꝫ ignis deorſum: neq̄ꝫ aliud quicq̄ꝫ ex his que aliter nata ſunt aliter aſſueſcent. Neq̄ꝫ natura ergo: neq̄ꝫ preter naturam inſunt nobis virtutes: ſed ſumus nos ad illas quidem recipiēdas natura apti: perficimurq̄ꝫ per conſuetudinem. ¶ Preterea que natura nobis inſunt eorum potentias prius ferimus: poſterius vero actus reddimus quod in ſenſibus manifeſtum eſt. Non eīm ex eo quod ſepe audiuimus ſenſum accepimus: ſed. contra habētes vſi ſumus non vtentes habuimus. At virtutes acquirimus operando prius quemadmodum ⁊ in alijs artibus. Que enim oportet poſtq̄ꝫ didicerimus facere ea faciendo addiſcimus ceu fabricando fabri: et cytharam pulſando cytharedi. Sic iuſta agendo iuſti: et modeſta modeſti: ⁊ fortes fortia efficiuntur.

A Uirtutes moralesſ ſunt a nā nihil eoꝝ q̄ a nā ſūt aliter aſſueſcit.

B Ea q̄ a nā nob īſunt eoꝝ potētias p⁹ ferim⁹ poſteri⁹ actus reddim⁹.

¶ Teſtatur id quod fit in ciuitatibus: nam latores legum aſſuefaciendo ciues bonos efficiunt: et propoſitum quidem omnis legiſlatoris hoc eſt. Quicunq̄ꝫ vero ex illis hoc non bene agunt: aberrant. Idq̄ꝫ inter bonam rempub. malamq̄ꝫ intereſt. Inſuper virtus atq̄ꝫ ars ex iiſdem atq̄ꝫ per eadem fit: corrumpiturq̄ꝫ. Ex pulſatione enim cythare boni ⁊ mali fiunt cytharedi. Eodemq̄ꝫ modo comedi ⁊ fabri et alij omnes. Bene fabricandi boni erunt fabri: male autem mali. Quod niſi ſic eſſet doctore non indigeret ſed omnes boni aut mali eſſent: ſic et in virtutibus res ſe habet. Agendo enim que in commercijs hominum verſantur vel iuſti

vel iniuſti euadimus agendo que: in periculis ⁊ cōſueti metuere aut fidere fortes vel timidi ſumus. Simili modo in his que circa concupiſcentiā: et in his que circa iram alij tempati et faciles: alij intēperati et iracundi: prout hoc vel illo mō vt̾ ī illis fit. Ac vt
C vno cōprehendā verbo ex ſimilibꝰ actibus habitus fiunt. Itaqꝫ videndū eſt quales actus edamus. nā quales illi ſunt tales habitus ſubſequunt̾. nō parū: igr̄ ſꝫ plurimū immo totum refert hoc vel illo modo ſtatim ab adoleſcentia conſueſcere.

Ex ſilibꝰ actibꝰ habitꝰ fiūt.

Determinatio huiꝰ tractatus ſecūdi de libro Nichomachie Ari. incipit.

1 Primū caplm ꝙ neqꝫ natura neqꝫ preter nām eſt virtꝰ eo ꝙ ex doctrina vt intellectuales vel ex conſuetudine vt morales fiunt nobis innatis ipas ſuſcipere: ⁊ iterū eo ꝙ natura nobis aduenerit horū potentias ⁊ habitus prius habitis opationibꝰ. In virtutibꝰ aūt fit ecōuerſo. Et adhuc eo ꝙ ex eiſdem opationibꝰ bene vel male factis: ⁊ ꝑ eaſdem opationes bene vel male factas fit ⁊ corrūpitur omnis virtꝰ. vnde tanqꝫ potiſſima colligit̾ nō parum differre ſic vel ſic confeſtim a iuuene aſſuefieri. Dixit.

CUm itaqꝫ virtutes ſint duorū modorū: intellectualis. vꝫ. ⁊ moralis. Intellectualis plerūqꝫ ⁊ fit ⁊ auget̾ in nobis ꝑ doctrinam: ⁊ ideo indigemꝰ in cōprehenſiōe eiꝰ exercitatiōe multa ⁊ ſpacio tpis lōgi. Moralis vero cōprehēditur ꝑ aſſuefactionem ⁊ ꝓpter hoc greci deriuāt nomen moris a noie cōſuetudinis eliterantes ipſum de litteratione notitiā faciēte ſm ꝙ currit cōſuetudo in nominibus deriuatiuis. D. Et fieri aūt virtutū acquiſitione ꝑ cōſuetudinē ſcꝫ per exercitationē in actionibꝰ eaꝝ appet: qm̄ nulla virtutū moraliū inuenit̾ in nobis ꝑ nām. Nulliꝰ eīm rei per naturā exiſtētis cōtrariū acquiretur ꝑ aſſuetudinē. Lapis eīm qui naturaliter deorſuꝫ deſcēdit quāuis quis ꝓijciat ipm ſurſum vicibꝰ vt innumerabilibꝰ quaꝝ nō cōprehēdit̾ multitudo volēs ꝑ hoc aſſuefacere ipm moueri ſurſum nūqꝫ habebit poſſibilitateꝫ in hoc. ⁊ ſilr̄ ignis nō eſt poſſe vt recipiat ꝑ aſſuetudinē diuerſum motiōis ſue. ⁊ vlr̄ nihil coꝝ que naturaliter hn̄t actū ei quē poſſe eſt ꝑ cōſuetudineꝫ recipere diſpōneꝫ a qua ꝓcedit actus aliꝰ ab illo actu naturali q̇ eſt ei: ⁊ ſi eſſet nobis aliq̇d virtutū vel vitioꝝ naturalr̄ tūc nō eſſet nobis poſſibile acquirere oppoſitū ꝑ aſſuefactionē. Cūqꝫ ſic ſit tūc virtutes nō ſunt in nobis
D ſm naturā neqꝫ preter naturā. ſ. inuolūtarie vel coacte: ſꝫ nos nati ſumꝰ ad eaꝝ receptionē ⁊ cōprehēſionē eaꝝ in nobis per aſſuetudinē. Amplius omne qḋ in nobis exiſtit naturalr̄ primitꝰ exiſtit in nobis ꝑ potētiā: deinde erit nobis ad poſtremū ꝑ ſeipſum exiſtēs ꝑ actū nō ex pte noſtre electionis intēdo ꝙ nō erit nobis eo ꝙ nos aſſuefacimꝰ ipm ſicut ſe hꝫ in virtutibus ⁊ hoc manifeſtū eſt in ſenſibꝰ. etenī ipſi ſiūt primitꝰ in nobis potētia ⁊ tandem cōuertunt̾ in nobis ad actū ex ſe: hmōi exēplū eſt ꝙ hō primitꝰ vidēs eſt potētia: deinde fit vidēs actu nō eo ꝙ viderit mltotiēs: ⁊ ſilr̄ ſimus audiētes actu poſtqꝫ fuimꝰ audiētes potētia: nō eo ꝙ aſſueuerimꝰ auditū. i. ꝙ audiuerimꝰ multotiēs. ſꝫ res eſt ecōuerſo: intēdo ꝙ nos vtimur eis eo ꝙ exi-
E ſtūt i nobis nō ꝙ exiſtāt i nob ex vſu eaꝝ. Virtutes āt inueniunt̾ nob poſtqꝫ nos facimus eas multoties ſicut eſt in reliquis artibus opatiuis intendo ꝙ acquirit̾ quidē nobis ars ꝑ aſſuefactionē operū artiſ ⁊ ꝓpter hoc addiſcimus res quas facimꝰ poſtqꝫ primitus fecerimꝰ eas: vt edificātes erimꝰ edificatores: ⁊ cytharizātes erimꝰ cythariſte: ⁊ qn̄ facti fuerimꝰ edificatores ⁊ cythariſte edificabimꝰ ⁊ cytharizabimꝰ ſm ꝙ oꝫ. Et hec eſt dr̄ia īter actionē primā ⁊ ſcḋam: ⁊ ſilr̄ faciētes res iuſtitie erimꝰ iuſti: ⁊ faciētes res caſti-

tatis erimus caſti:⁊ facientes res foꝛtitudinis erimus foꝛtes.¶D.Et atteſtatur huic qđ videmus contingere in ciuitatibus. Uidemus enim ꝙ poſſitores legũ ꝑ hoc ꝙ aſſuefaciũt ciues de actiõe boni faciũt eos fieri bonos: ⁊ hec eſt voluntas ⁊ intẽtio oĩs legiſlatoꝛis niſi ꝙ q̇ nõ decẽter fecerit hic peccat.⁊ ꝑ hoc diuerſificaꝛ ciuilitas bõa a ciuilitate mala.¶Dixit. Amplius virtus oĩs eadẽ fit bona aut mala ex rebus vnis eiſdẽ ⁊ ꝑ res vnas eaſdẽ:⁊ ſilr oĩs.v.g.Bonus in ꝑcutiẽdo cytharã:⁊ſin aliis in hoc nõ fiunt tales niſi ex parte ꝑcutiẽdi cytharã:⁊ ſilr ſe hꝫ in edificatoꝛia ⁊ in ceteris artificiis.Etenĩ ex edificatione bona bonus fit edificatoꝛ:ex mala malus:nã ſi nõ ſic eſſet nõ indigereꝛ doctoꝛe l aliquo:intẽdo ꝙ doctoꝛ docet diſcipulũ actionẽ bonã:quã cũ fecerit diſcipulus fit ab eo actio bona in illo artificio :⁊ ſi nõ eſſet res talr eſſent oẽs aut ꝑfecti in artibus aut imꝑfecti in eis:intendo ꝙ nõ inuenirenꝛ in eis ambo modi ſimul.Cũqꝫ ſic ſe habeat res in artibus erit ſilr in virtutibus.Cõuerſationẽ.n.ad ſeinuicẽ faciẽtes hoĩes q̇dã fiunt iuſti actiones iuſtitie faciẽtes:alii aũt iniuſti actiões iniurie agẽtes:⁊ hoc mõ ſe hꝫ res circa pericula.Cõuerſantiũ enĩ inter res timoꝛoſas:quidã fiũt foꝛtes:alii vero timidi:⁊ ſilr exercitatione in actionibus cõcupiſcẽtie ⁊ ire : fiunt quidam caſti mãſueti ⁊ humiles:⁊ quidã incõtinẽtes:ꝓterui:⁊ iracũdi:⁊ fiunt eędẽ tales ex cõuerſatione ſic vel ſic in rebus hmõi. Et vlr habitudines aĩales nõ fiunt nobis niſi ex ꝑte operationũ.⁊ ꝓꝑ hoc opꝫ vt currãt opationes noſtre mõ debito.Etenim ſm diuerſitatẽ opationũ eſt ꝙ ſequiꝛ ipſas ex diuerſitate habitudinũ:⁊ ꝓꝑ hoc nõ differt modicũ vt aſſuefaciant hominẽ a pueritia ſua ad opationes bonas aut malas ſed multũ differt immo eſt tota dr̃ia in habitudine hoĩs.

Capitulum.ii.

CUm igitur preſens opus nõ cõtemplationis gratia 2
fiat queadmodũ cetera. Non.n.vt ſciamus quid ſit virtus:nam ſic nulla eius foꝛet vtilitas : ſꝫ vt boni ſimus perſcrutamur neceſſarium eſt de actibus videre qualiter agere illos opꝫ.nã in illis cõſiſtit quales ſint habitus oſtendi. Opoꝛtere igiꝛ ſm rectã rõnem agere ꝯſ̃ie eſt ⁊ p̃ſuppoſitum nobis exiſtat. Que aũt recta ſit rõ ⁊ quõ ad alias ſe hꝫ virtutes dicetur. Illud prius a nobis confeſſum exiſtat ꝙ oĩs de rebus agẽdis ſermo quaſi per figurã quãdã ⁊ nõ ꝑ exactã diſcuſſionẽ tractari dꝫ. Quia vt ab initio diximus ſm mãm ſermões ſunt exigẽdi. At in rebus agendis vtilibuſqꝫ nihil firmũ neqꝫ ſtabile eſt vt etiam nec in ſanis. Cũqꝫ hec habeat vniuerſum genus multomagis de ſingulis res nulla certitudo tradi poteſt:cũ neqꝫ ſub artem neqꝫ ſub profeſſionem aliquam cadant:ſcꝫ opus eſt vt hi qui agant ſemper ad tempus cõſiderent ceu in medicina ⁊ nauigatione. Sed quãq̃ ita ſit tñ conandum eſt auxilium ferre. Primum igitur idem conſiderandum eſt quod iſtoꝛum ea natura eſt vt de defectu exceſſuqꝫ coꝛrumpantur:ceu in viribus ac ſanitate videmus. Opoꝛtet enim pro obſcuris clara exempla inducere. Exceſſus enim ac defectus laboꝛum vires coꝛrumpunt. Eodem modo cibi ⁊ potus nimis magni : aut nimis parui. ſanitatem coꝛrumpunt. moderati faciunt : augent : conſeruant.

F Scd̃z mõs ſubiectaz ſermones ſunt exigendi.

Sic igitur in foꝛtitudine/ac temperantia ⁊ aliȷs virtutibus. Qui cuncta fugit ac foꝛmidat ⁊ nulli reſiſtit timidus eſt. Qui vero nihil omnino foꝛmidat ſed aduerſus omnia vadit temerarius. Itē qui omni voluptati potitur nec vlla ſe abſtinet intemperans eſt. Qui vero omnes fugit inſtar agreſtium inſenſibilis quidem eſt. Coꝛrumpitur enim temperantia ⁊ foꝛtitudo ab exceſſu ac defectu: a medio autem ſeruatur: nec ſolum generationes ⁊ augmenta ⁊ coꝛruptiones ex eiſdem ⁊ ab eiſdem fiunt: verum etiam operationes in iiſdem erunt. nam ⁊ in aliȷs que euidentioꝛa ſunt idē accidit velut in viribus. Fiunt vires ex capacitate multi cibi ac ex tolerantia multoꝛum laboꝛum: ⁊ hoc maxime facere robuſtus poteſt. Sic ⁊ in virtutibus abſtinendo a voluptatibus temperati efficimur: facti autem maxime poſſumus abſtinere.

2 ¶ Scđm caplm de eo qđ opꝫ ſcrutari q̄ circa oꝑatiōes qualr operādū eſt eas. ſ. ſm rectā rōnē ⁊ ꝙ habit⁹ nati ſunt coꝛrūpi ab indigētia ⁊ ſuꝑabūdātia oꝑationū fieri: aut augeri ⁊ ſaluari ab earū cōmēſuratione ⁊ ꝙ ecōuerſo ex habitib⁹ fiunt cōpꝛopoꝛtionales ipſis oꝑationes. Dixit.

CUm itaqꝫ nō ſit intētio nr̄a in hoc lib. intētio ſpeculationis et ſcīe tm̄: quēadmodū in libꝛis aliȷs ſed intētio oꝑationis ꝑſcrutatio em̄ noſtra in ipſo nō eſt vt ſciam⁹ qđ eſt virt⁹ tm̄: ſed vt operemur eā ⁊ bonifiam⁹: aliter ei nō eſſet nobis in ſcīa ipſi⁹ vtilitas opꝫ neceſſario vt ꝑſcrutemur de actionib⁹ qualr eſt nobis operādū eas. Nā quēadmodū dixim⁹ ſm earū diuerſitatē diuerſificabūtur aīe diſpōnes. ¶ D. ponam⁹ igit̄ radicē vl̄ez eis cōem: ⁊ eſt: qm̄ actiones faciēdū eſt ſm rōnē rectā: ⁊ dicem⁹ in poſtremo q̄ eſt illa diſcretio recta ⁊ qualis eſt habitudo ſua ad reliquas virtutes. ⁊ ponam⁹ etiā ꝙ tot⁹ ſermo qui dicit̄ in oībus iſtis nō dicit̄ niſi ſm viā deſcriptionis: nō ſm viam vltime ꝑſcrutationis. intēdo q̄ cōpꝛehēdat plurimū rei vt dixim⁹ a pꝛincipio ſcriptionis: qm̄ certitudo ſermonis in oī re opꝫ vt ſit ſm mām ipſius: hec aūt mā mutabilis eſt: ⁊ hoc qm̄ res effectiue virtutum ⁊ ꝑficientes non hn̄t aliquid firmū ſm diſpōnem vnā ſicut etiā eſt diſpō in rebus effectiuis ſanitatis. Etenim ex ipſis nō eſt aliq̄d firmitatē hn̄s ſm diſpōnem vnam: cūqꝫ ſit res in vl̄ibus q̄ ſunt in hac ſcīa iſto mō qm̄ nō tolerāt certificatiuā inq̄ſitionem ꝑꝑ ſui mutabilitatē: potius eſt ſic in particularibus. ſ. ꝙ non eſt poſſis in eis certificatoꝛia inq̄ſitio: qm̄ non ſunt compꝛehenſa neqꝫ arctata ſub arte neqꝫ ſub p̄cepto vno. ⁊ neceſſarium eſt agēti ſemꝑ vt ſpeculet̄ in expedienti ex ipſis in illa hoꝛa in qua ipe eſt: ſicut ſe habet in medicina ⁊ in arte nautarū: verūtamen ⁊ ſi ſit ſermo ille in cuius via ſumus currens hoc curſu: tn̄ opꝫ ſm diſpōnē aliquā vt dicamus qualr ſpeculandū: ⁊ vnde
B incipiendū in ſpeculatione. Dicimus ergo qm̄ pꝛimū qđ ponim⁹ huic ſpeculationi eſt ꝙ de nā vnius ⁊ eiuſdem actus eſt vt coꝛrumpatur ex additione ⁊ diminutione. Et opꝫ vt ſignificemus ſuper hoc quod occultatur ex hac intentione in aliqua rerū: ⁊ ꝑ hoc ꝙ apparet ex eis in quibuſdā earum vt ꝙ videmus in foꝛtitudine ⁊ ſanitate. Etem̄ exercitia ſuperfluentia ⁊ deficientia coꝛrumpunt foꝛtitudinem: ⁊ ſilr cibus ⁊ potus ſuperfluentes ſuꝑ idqđ opꝫ: aut diminuti ab eo qđ expedit coꝛrumpunt ſanitatem. Cōmenſurati aūt cōſeruāt ſanitatē ⁊ augmētāt: ⁊ ſilr eſt in caſtitate ⁊ foꝛtitudine ⁊ ceteris virtutibus. q̄ em̄ fugit ab oī re ⁊ timet ipſuꝫ ⁊ nō tolerat aliq̄d hic eſt timidus: qui autē nō timet aliquid penitus nec terretur ab ipſo hic au-

dax eſt:medius aũt in hec fortis eſt:ſiſr qui oẽm voluptatem reſpuit:⁊ qui omni voluptati expoſitus eſt neuter horum hꝫ caſtitatem.cũ itaq̃ ſic ſe habeat res.virtutes quidẽ corrumpunt̃ ex ſupfluitate ⁊ indigentia: cõſeruat aũt eas mediocritas.¶Dixit.⁊ nõ diuerſificant̃ quidẽ diſpoſitiones ſoluꝫ ex parte vſitationis rerum carũdem vſitatione diuerſificata.ſed actiones q̃ vſitantur in rebus vnis vſitatione vna diuerſificantur etiã ex pte acceptionis diſpoſitionũ preter illas actiones.⁊ hoc euidens eſt in rebus illis que ſunt magis manifeſte apud nos q̃ res iſte.V.g.virtus corporalis acquirit̃ ex acceptione multi cibi ⁊ tolerãtia multi laboris.⁊ qñ facti fuerimus vigoroſiores erimus potentiores ad vſitationem laboris multi ⁊ cibi multi:⁊ talis eſt diſpõ in virtutibus. Etenim caſti ſimus ex retrahendo nos a voluptatibus ⁊ qñ facti fuerimus caſti erimus potentiores ad retrahendũ nos a voluptatibus:⁊ iſto mõ ſe hꝫ in fortitudine.Nam qñ aſſueuerimus vilipendere terribilia timoroſa ſimus tolerantes ea:⁊ qñ facti fuerimus tolleratores earum erimus potentiores ad eorum vilipenſionem.

Capitulum.5.

Significatio autem habituuꝫ vel voluptate aut moleſtia que facta ſequit̃ deprehẽdi cõuenit: qui abſtinet a corporeis voluptatibus ſi ob hoc ipſum gaudet tẽperans eſt:ſin moleſte fert intemperãs.Item qui pericula ſubit ⁊ gaudet aut certe non dolet fortis eſt. Qui vero dolet timidus. Circa voluptates.n. ⁊ dolores virtus moralis conſiſtit.nam pp voluptateꝫ improba facimus:⁊ pp̃ moleſtum bñ facere omittimus. Itaq̃ ab ipſa adoleſcentia inſtitutos eſſe cõuenit:vt Plato inquit.vt pro q̃bus oꝫ gaudeamus ac doleamus:hic.n.recta eſt diſciplina. Preterea ſi virtutes ſunt circa actus ⁊ affectus.Oẽm vero actum ⁊ affectum ſequitur voluptas aut dolor.Virtus circa voluptates ⁊ dolores erit. Oſtẽdũt hoc pene que propterea inſliguntur:ſunt enim medicine quedaꝫ Medicinarum aũt ea eſt natura vt per contraria fiant. Propterea vt ſupradiximus omnis habitus animi ad illa ⁊ circa illa naturam hꝫ que talia ſunt vt illũ meliorem aut deteriorem efficiãt. Sed per voluptates ⁊ dolores praui fiunt ſequendo ⁊ fugiendo vel quas non opꝫ vel quotiens aliter a rõne talia perſcribantur. Quapropter virtutes diffiniunt tranquillitates quaſdam ⁊ quietes:non tñ bene:qꝺ ſimplr̃ dicunt:ſed non vt oꝫ:⁊ vt nõ opꝫ:⁊ qñ ⁊ quotcũq̃ alia adiunguntur. Subeſt igitur virtutem eſſe circa voluptates ⁊ dolores optimorum operatricem. Vicium aũt contra. Probat etiam id qꝺ cum tria ad capiendum repudiãdũq̃ cõſilium pertineant honeſtũ:vtile:voluptarium:⁊ tria his cõtraria turpe:inutile:moleſtũ.Bonus quideꝫ hec omnia recte conſequitur:malus vero aberrat: ſed circa voluptatem precipue. Hec.n. communis eſt aĩantibus:⁊ cuncta que in electionem cadunt ſubſequitur. Nam ⁊ honeſtũ:⁊ vtile iocundũ vr̃. Cunctis etiã nobis a pueritia ſimul educata eſt: quapp arduũ eſt hanc rem inſitam penitus vite noſtre reijcere. Regimus aũt actus noſtros alij ma-

Oĩꝫ actũ aut affectũ ſequitur voluptas aut dolor.

gis minus per voluptatem ⁊ dolorem. Ob hoc igitur neceſſe eſt totum negociũ circa illas verſari: non parũ eſt.n. ad res agendas 3 probe aut improbe letari: aut dolere. Inſup difficilius eſt volu- ptati repugnare q̃ ire: vt Heraclitus inquit. Circa difficiliora ve ro ſemper ars: virtuſq; conſiſtit. Nã bene in hoc melius eſt. Itaq; ob id quoq; circa voluptates ⁊ dolores totum negocium eſſet vir tutis ⁊ ciuilis etiã facultatis. Nam q̃ bene his vtitur bonus erit: qui male malus. Eſſe igitur virtutem circa voluptates ⁊ dolores ⁊ ex quibus fit eiſdem augeri: atq; aliter factis corrũpi: ⁊ circa il la operari ex q̃bus fit: ſatis dictum eſt.

Circa dif ficiliora ſemp ars vi tuſq; cõſiſtit.

3 ¶ Tertium capitulum ꝙ ſignũ habitum eſt ſuperuenĩes voluptas vel tri ſtitia operibus eo ꝙ: circa voluptates ⁊ triſtitias eſt moralis virtus: quod probat per male operari pp voluptatem: ⁊ a bonis recedere pp triſtitiam. vñ opꝫ cõfeſtiꝫ ex iuuenibus bene duci. Et itẽ per virtutes eſſe circa actus ⁊ paſſiones q̃bus ſequitur delectatio ⁊ triſtitia. Et tertio p penas que ſunt medicine peccantiũ factas circa has. Et quarto per anime habitum natuꝫ fieri ab his deteriorem ⁊ meliorẽ: ex quibus colligitur virtutem moralẽ eſſe circa voluptates ⁊ triſtitias optimarũ operatiuã. Et quinto per eligenda ⁊ fugienda cadere ſub delectabile ⁊ triſte. Et ſexto per has paſſiões eſſe no bis ⁊ quodãmõ cõnutritas: idq; difficile cõtritibiles ⁊ per regulari his ope rationes: ⁊ tandeꝫ per difficilius eſſe voluptati pugnare q̃ ire. Dixit.

Oportet autem vt ponamus ſignũ exiſtentie diſpoſitionum virtualiũ in nobis: hoc qđ ſeq̃tur nos preſens ope tiones de voluptate ⁊ triſtitia. Etenim q: ex retractione a corpo ralibus letatur habituꝫ hꝫ a quo denominandus eſt caſtus: qui vero ex retractione ab his triſtatur incaſtus. Simili͛ qui tolerat pericula vehementia ⁊ eſt gaudens cũ his aut non triſtis fortis eſt: qui au tem ſuffert ea ⁊ triſtatur ex eis ille timidus eſt: ⁊ quidem hoc fit: q̃m virtus moralis equidem eſt vt placeant hoi ea que opꝫ vt placeãt ei: ⁊ diſpliceant ei que opꝫ vt diſpliceant. Ideo ꝙ nos quideꝫ facimus mala delectationis cã ⁊ retrahimur a bonis cã eius qđ eſt in ipſis ex cõtriſtatiõe. ¶ Et pp hoc opꝫ queadmodũ Plato dixit vt incedat cuꝫ homine ex pueritia ſua via du cente ipſum ad hoc vt gaudeat in his in quibus eſt gaudendum: ⁊ triſtetur in his quibus eſt triſtanduꝫ. hec eñ equalis eſt ⁊ ſana doctrina. ¶ Amplius virtutes q̃dem exiſtunt in actionibus ⁊ paſſionibus. omnem aũt actionem ⁊ paſſionem ſequitur delectatio ⁊ contriſtatio: ⁊ pp hoc opꝫ vt ſit virtus cir ca delectationem ⁊ triſtitias. intendo vt ipſe ambe delectationes ⁊ triſtitie ſint ſm ꝙ opꝫ. ¶ Et de his que ſuper hoc ſignificant eſt ꝙ ꝓhibitio accidẽ tium malorum ⁊ refrenatio ipſorum: fit quidem per iſtas ambas res: inten do per delectationẽ ⁊ triſtitiã quã ponũt illi de ciuitatib9. Refrenationes eñ ſiue reſiſtẽtie medicine q̃dã ſũt medicine aũt nate ſũt fieri p cõtrariũ: ⁊ ſi cut ante diximus vnaqueq; ex diſpõnibus ale exiſtit in illis rebus que ap- propriantur illi diſpõni: ⁊ circa res a quibus illa diſpõ innata eſt fieri peior ⁊ melior. V.g. diſpõ anime nolata iuſtitia aut iniuſtitia inuenitur quidem a rebus appropriatis vt poſſeſſionibus ⁊ honoribus: ⁊ q̃ ſimilatur iſtis ⁊ circa res iſtas verſatur: ⁊ hoies quidem fiunt deteriores pp delectatiões ⁊ triſtitias ſm ꝙ requirunt ex ipſis q͛ non opꝫ: ⁊ faciũt hoc in hora in qua non opꝫ: aut eo modo quo non opꝫ: ⁊ vl͛ preter modum aliquem ex modis quos determinat intellectus ſanus circa delectationem ⁊ triſtitiam. ¶ Dis-

xit.Et pp hoc diffiniuerunt virtutes eſſe mortem concupiſcentiarum ⁊ q̃e-
tem earũ.nõ fuit aũt recte dictum ſic abſolute ſed cum hac determinatione
ſm ꝙ opꝫ:⁊ in hora qua opꝫ ⁊ cetera que excipienda ſunt in hoc. ¶Dixit.
Jam igitur poſuimus ꝙ virtus exiſtit in delectatione ⁊ triſtitia.intendo in
hoc vt delectemur in quo opꝫ:⁊ vt triſtemur in quo opꝫ:⁊ patuit qm̃ ipſa ope
ratiua eſt optimorum malitia ecõtrario. ¶Dixit.Et delectabuntur nobis
iſta quo fecimus mentionem per hoc qđ dico.ſ. ꝙ res quas eligimus ſunt
tres:Decorum ſiue decens:vtile ſiue expediens:delectabile ſiue voluptas:
⁊ horum contraria tria:indecens vel turpe:inutile vel dãnoſum:contriſtãs
vel moleſtum:⁊ bonus eſt ille qui in omnibus his directus eſt: malus autẽ
qui peccans eſt in oibus his ⁊ proprie in voluptate:intendo eum qui dele
ctatur non vt opꝫ:⁊ hoc qm̃ delectatio cõis eſt omnibus animalibus. ⁊ ſeq̃
tur oia ea que hñt eligentium.i.eligibilia.etem̃ decens ⁊ vtile eligibilia ſũt
⁊ delectabilia.¶Dixit.Et hoc quidem difficile eſt nobis:intendit accidens
illud qđ eſt delectatio ⁊ conſequens ipſius.ideo ꝙ exiſtit in nobis nãliter
⁊ eſt natum nobiſcum ⁊ cõnutritum nobis ab infantia.⁊ pp hoc ſimus com
mẽſurantes actiones:cõſequẽs ſue delectationis ⁊ triſtitie:⁊ quidã noſtrũ
in hoc precellunt quoſdam.⁊ opꝫ neceſſario pp oia hec vt ſit nr̃a intẽtio in
hoc libro toto circa delectationem ⁊ triſtitiam:intendo vt delectemur in q̃
opꝫ ⁊ triſtemur in quo opꝫ.non em̃ medicũ differt delectari aut triſtari in
q̇bus actionum opꝫ.¶Et iam palam eſt etiam qm̃ virtus eſt in delectatiõe
triſtitia:eo ꝙ circa delectationem difficilior eſt q̃ circa iram: quẽadmoduꝫ
dixit.Heraclitus ⁊ ars ⁊ virtus ſemper q̇dem ſunt in actione rei difficilis:
ppea ꝙ in ea eſt bonũ ⁊ optimum:ſm hoc ergo oꝫ vt ſit intentio intenden-
tis virtutem ⁊ ciuilitatem in hoc lib.toto circa delectationem ⁊ triſtitiã:nã
q̃ vſus fuerit iſtis ſm ꝙ opꝫ erit bonus: qui vero aliter q̃ opꝫ erit malus.

¶Capitulum.iiij.

SEd quereret fortaſſe quiſpiã quẽadmodũ dimus ꝙ iu-
ſta agendo iuſtos: ⁊ modeſta modeſtos fieri oꝫ. Nam ſi
iuſta ⁊ modeſta agunt iaꝫ ſunt modeſti ⁊ iuſti: ceu ſi grã
matica ⁊ muſica grãmatici ⁊ muſici vel non in artibꝰ,ita
ſe hꝫ. Nam fieri põt vt grãmaticũ quid agatur fortuito ⁊ alio ſup
poſito:tũc igitur grãmaticus erit cũ grãmaticũ aliquid ⁊ grãma
tice faciet:hoc eſt ſm eã grãmaticaꝫ q̃ eſt in ipſo. Preterea neq̃q̃
ſimile eſt in artibus ⁊ virtutibus:nã q̃ ab arte procedunt laudem
in ſe hñt quare ſufficit illa ita exiſtere. Sed q̃ a virtute ita proficiſ
cuntur non ſatis eſt ſi ipſam iuſte quodãmodo ſe hñt ⁊ modeſte W
agantur. Sed ſi agens ita egerit. Primo ſi ſciens. Scđo ſi eligẽs: In virtutibus ſcire
⁊ eligens pp ipſa. Tertio ſi certo immobili iudicio agat. Ad cete ipſm parũ
ras vero artes habendas nihil hoꝝ requiritur preterq̃ ſcientia. aut nihil
At in virtutibus ſcire ipſum paruꝫ eſt aut nihil.vti vero aut exer eſt.
cere plurimum:immo totum valet vtpote que ex frequenti actio
ne iuſtorum modeſtorũq̃ proueniat.res.n. tunc iuſta ⁊ modeſta
dicitur: quando talis eſt qualem iuſtus ⁊ modeſtus ageret.
Juſtus autem ⁊ modeſtus non qui hoc agit: ſed qui ſic agit vt
iuſti ⁊ modeſti agunt. Bene igitur dicitur ꝙ quis iuſta agen-
do iuſtus fit: ⁊ modeſta modeſtus. Non agendo autem nullus

vt bonus ſit ne curare quidē vī:ſed plerīqꝫ nō ita faciunt:verū ad verba diſputationēqꝫ cōuerſi putant ſe philoſophari: atqꝫ ita viros bonos fieri:egrotos imitari: qui verba medicorum audiunt quidem diligenter:faciunt autem nihil ex his que precepta ſunt ſibi.Ut ergo illorum corporibus nō bene erit qui ita curantur: ſic nec illorum animis qui ita philoſophantur.

4 ¶Quartum capitulū in quo queritur qualiter iuſta ⁊ alia operantes iuſti ⁊ tales fiunt:eo ꝙ ſi talia operantur iam tales eſſe videntur,quēadmoduꝫ in artificibus eſſe videt̃.quod ſoluit primo per interēptionē huius ſuppoſiti.ſ.ꝙ in artibus que operantur talia tales ſunt.ſecūdo ꝑ diſſimilitudinē artium ad virtutes:q2 in his que ab artibus eſt bene in ipſis operatis: ꝗ autē ſm virtutes hn̄t bene in operantibus.ſ.ſcire eligere propter hoc ⁊ firme ⁊ immobiliter ex quibus manifeſtat quādo res dicuntur iuſte ⁊ huiuſmodi:⁊ ꝙ non ſufficit ſcire ad ſtudioſum eſſe.Dixit.

Iam ergo manifeſtū eſt:qm̄ virtus quidē exiſtit in delectatiōe ⁊ triſtitia:⁊ qm̄ ex quibus fit ⁊ agetur his eiſdē corrumpitur ⁊ minuitur vſitata eas diuerſimode: ⁊ qm̄ agit poſtꝙ pficitur in rebus illis de quibus gn̄atur.¶Dixit.Et fortaſſis heſitabit quis ⁊ dicet:vnde oportet vt agat homo actiones iuſtitie de nec fiat iuſtus: q2 iuſtitia ⁊ caſtitas non gn̄antur niſi ab actibus iuſtitie ⁊ caſtitatis:⁊actus iuſtitie ⁊ caſtitatis nō inueniuntur niſi a iuſtitia⁊ caſtitate.Nos igitur dicimus qm̄ omnis qui iuſta agit iuſtus eſt: ⁊ qui caſta caſtus: ⁊ ſicut quicunqꝫ ſcripturalia agit ſcriptor eſt: et qui actiones cantoris agit cantor eſt.¶Hec aūt heſitatio ſoluitur per hoc qđ dico:⁊ eſt:qm̄ res in artibus nō ſic ſe habēt nedū in his que fiunt a virtutibus. intēdo ꝙ non quilꝫ qui agit actionē alicuius artis alicuius eſt de artificialibus illius artis.poſſibile eñ eſt vt aliquis qui non eſt ſcriptor ſcribat literaꝫ aliquaꝫ caſu:aut aliquā quā alius ꝓdeſcripſit ei:⁊ hoc modo addiſcitur ars ſcribēdi:⁊ fit quidē homo ſcriptor nō qui fecerit. quodlibet ſcripturalium qualitercūqꝫ:ſꝫ quādo fecerit ſm ꝙ ſcriptor faceret: intēdo ꝙ faciat ſm habitum ſcripturalē qui ſit in ipſo.¶Amplius artes ⁊ virtutes in hac intentione non ſe habēt vno modo.⁊ hoc qm̄ bonitas rerum accidētium ab arte exiſtit quidē a ſeipſis.⁊ ꝓpter hoc ſufficit artifici ad bonitatē,artificij ſui ſi res quam efficit fuerit ipſa bona.Rebus aūt fientibus ſm viam virtutū nō ſufficit vt in ſe ſint bone tm̄: ſed ⁊ vt faciētes ſint habētes ſe aliqualiter.U.gſa.vt iuſta ⁊ caſta faciētes aliqualiter ſe habeāt.ꝑrimo vt ſciant res quas faciēt. Secundo vt ſint electores eaꝝ per ſe.ſ.ꝓpter actiones ipſas. Tertio vt ſint firme habētes ſe nō mūtabiliter.i.vt perpetuēt actiones.Iſtarum autē conditionū nihil opponitur in artificijs preterꝙ vt ſit artifex ſciens eius qđ facit. conditiones autē in qua cōicant artes virtutibus.ſ.ſcientie eius quod agitur non eſt neceſſitas in virtutibus vt in artibus:aut eñ medicū indigetur ea in virtutibus ⁊ minus ꝙ̄ in artibus:aut non indigetur ea.Aliarū aūt duarū cōditionum vtilitas nō eſt modica:immo in eis ē tota vtilitas:⁊ iſte due conditiones acquirunt̃ quidē in virtutibꝰ ex frequenter agere actiones de quibꝰ dr̄ ꝙ ſunt actiones virtutū.U.g. Electio actionum iuſtitie ꝓpter ſeipſas ⁊ conſtantia in ipſis acquirit̃ quidē ex frequenti reiteratione actionū:de quibus dicit̃ ꝙ ſunt actiones iuſtitie: ⁊ ſilr̄ acquiruntur quidē he due conditiones in caſtitate per reiterationē actionū: de quibus dicitur ꝙ ſunt ex actionibus caſtitatis:actiones aūt iuſtitie ⁊ caſtitatis ſunt actiones ꝗ fluūt ſm exemplū actionū iuſti ⁊ actionū caſti: ⁊ iu-

ſtus⁊ caſtus non ſunt qui faciunt actiones iuſtitie ⁊ actiones caſtitatis ſꝫ moduꝫ ſm quē faciunt ea non iuſtus ⁊ non caſtus. Siquidem igitur ex faciēdo actiones iuſtitie fit homo iuſtus: ⁊ ex faciendo actiones caſtitatis caſt⁹ non erit aliquis hominū iuſtus abſqꝫ eo ꝙ faciat actiones iuſtitie. neqꝫ caſtus abſqꝫ eo ꝙ faciat actiones caſtitatis. ¶ Dixit. verūtamē illi qui ſunt de numero plurium non faciūt has actiones: ſed nitunt ad ſciēdum eas: ⁊ eſtimant per hoc ꝙ ipſi philoſophando erunt per ſciētiā virtutis virtuoſi. ⁊ hoc factū ipſorum ſimile eſt facto infirmorū qui audiūt qđ precipiūt eis medici cū diligētia ⁊ ſtudioſe: ⁊ nihil tamē faciunt preceptorū. ⁊ ſicut illorꝫ corpora non ſanantur ꝑ hmōi regimē: ſic nec iſtorum anime per hunc philoſophandi modū rectificantur.

¶ Capitulum quintum.

Poſt hec autem quid ſit virtus conſiderandum eſt. Cuꝫ igitur tria ſint que in anima fiunt: affectus: potentia: habitus: horum certe aliquid virtus erit. Affectus quideꝫ voco cupiditatem: iram: metū: audaciam: letitiam: amorem: odiuꝫ: deſiderium: emulationem: miſericordiam: et vniuerſaliter illa que voluptas aut moleſtia ſequitur. Potētias autem voco ſm quas illa ſuſcipere apti ſumus: veluti ſm quas iraſci poſſumus aut dolere aut miſereri. Habitus aūt ꝑ quos bene vel male ad effectus nos hēmus: veluti ad iraſcendū ſi vehemēter aut remiſſe male: ſi mediocriter bñ. Eodē modo ⁊ circa alia. Affectus ergo non ſunt neqꝫ virtutes neqꝫ vitia: qꝛ ſcđm affectus non dicimur boni vel mali. Secundum virtutes autem ⁊ vitia dicimur. Et qꝛ ſcđm affectus nō laudamur: neqꝫ vituꝑamur: non eñ laudatur qui timet nec qui iraſcitur. Neqꝫ vituperatur q̇ ſimpliciter iraſcitur: ſꝫ qui certo mō. At ſcđm virtutes ⁊ vitia laudamur ⁊ vituperamur. Preterea iraſcimur et timemus ſine electione: virtutes aūt electiones quedā ſunt: vel nō ſine electione. Inſuꝑ ſcđm affectus moueri dicimur: ſꝫ ſcđm virtutes et vitia non moueri: ſꝫ certo mō diſpoſitos eſſe. Propter hoc etiā neqꝫ potētie ſunt: naꝫ neqꝫ boni neqꝫ mali ex eo dicimur qꝛ facere poſſumus ſimpliciter neqꝫ laudamur neqꝫ vituperamur. et ꝓpterea potētes ſumus natura: at boni vel mali nā non ſumus. Diximus auteꝫ de hoc pri⁹. ſi ergo neqꝫ affectus ſunt neqꝫ potētie reſtat vt habitus virtutes ſint. Quid igitur virtus ſit generaliter dictum eſt.

¶ Sed oportet nō ſolummodo ꝙ habitus eſt: ſed qualis ſit habitus dicere. Eſt ergo dicendū ꝙ omnis virtus idipſuꝫ cuius virtus eſt bñ ſe habēs perficit: ⁊ opus eius bñ reddit: vt ecce virtus oculi et oculum ſtudioſum facit et opus eius: virtute enim oculi bñ videmus. Eodēqꝫ modo virtus equi equū ipſum ſtudioſuꝫ facit: et bonum ad currendum portandūqꝫ equitē et expectāduꝫ hoſtes. Si ergo hoc eodem modo in omnibus ſe habet: ⁊ virtus certe hominis habitus erit ex quo bonus vir fit: et ex quo ſuum opus bene reddit. Quomodo auteꝫ id erit etiā dictū eſt preterea et hoc mō patebit ſi inſpiciamus qualis ſit eius nā: ⁊ ſepe in omni

Uirt⁹ bñ= tē ꝑficit ⁊ ei⁹ op⁹ bonū reddit

continuo ac diuiſibili plus ꝛ min⁹ ꝛ equale capi poteſt: ꝛ hoc aut respectu rei aut noſtri. Equale vero medium quid eſt inter defe ꝑ ctum ꝛ exceſſum. Dico autem medium rei quod equaliter diſtat ab vtroqꝫ extremo quod eſt vnum ꝛ idem in omnibus. Reſpectu autem noſtri quod neqꝫ excedit neqꝫ deficit. Hoc autēꝫ neqꝫ vnū neqꝫ idem omnibus eſt veluti ſi decem milia: duo pauca: ſex medium: capiātur in re. Equaliter enim excedunt ꝛ exceduntur hoc medium eſt ſecundū numeri proportionem. ſed quantum ad nos nō ita capiendū. Nō enim ſi cui decem minas comedere multum eſt: duas autem parum magiſter ludi ſex eidem tradet: eſt enim fortaſſe ꝛ hoc nimium: aut parum illi: qui accepturus eſt. Nāꝫ miloni parum eſt. Incipienti vero exercere nimium ſimile eſt in curſu ꝛ paleſtra. Hoc itaqꝫ modo omnis ſciens exceſſum vitat atqꝫ defectum: medium autem querit ꝛ eligit: medium vero non rei ſꝫ reſpectu noſtri. Si vtiqꝫ omnis ſcientia ſic opus bene perficit ad medium proſpicientur: ꝛ ad hoc opera ipſa deducens: vnde dici conſueuit in recte factis ꝙ neqꝫ addi neqꝫ demi quicqꝫ poteſt: vt pote exceſſus atqꝫ defectus corrumpentibus. Medio autem ſeruantes. Boni autem artifices vt diximus ad hoc reſpicientes faciunt. Uirtus autem omni arte certior ac melior eſt: quemadmodum natura: medij quidēꝫ erit coniectatrix: loquor autem de morali. Nam ea vertitur circa affectus: ꝛ actus. ꝛ in his eſt exceſſus: defectus ꝛ medium: vtputa metuere: audere: cupere: iraſci: miſereri: ꝛ vniuerſaliter letari: ꝛ dolere magis ꝛ minus ac vtraqꝫ non bene: ſed quādo: ꝛ in quibus: ꝛ erga quos: ꝛ cui⁹ cauſa: ꝛ vt oportet medium ꝛ optimum eſt quod profecto eſt in virtute. Eodem modo eſt in actibus exceſſus ꝛ defectus ꝛ medium. Uirtus autē circa actus ꝛ affectus verſatur in quibus exceſſus quidem delinquit: defectus vero reprehenditur: medium autem probatur ac recte ꝑficitur: ſed hec vtraqꝫ virtutis ſunt. Mediocritas ergo quedam virtus medij coniectatrix. Ad hec delinquere multipharia ꝫ eſt. Nam malum quidem infiniti eſt vt pythagorici putant: bonū autem finiti. Recte autem perficere vnice dicitur. Quapropter alterum facile: alterum difficile eſt. Facile quidem aberrare. Difficile autem eo ad quod intendas potiri: ꝛ ob hoc igitur vitij eſt exceſſus ꝛ defectus. Uirtutis autēꝫ medium. Nam boni quidē ſimpliciter: multipharíam autem mali. ¶ Eſt ergo virtus habitus electiuus in mediocritate conſiſtens quo ad nos ratiōe terminata ꝛ vt ſapiens terminaret. Mediocritas autem duorum vitiorū alterius ſm exceſſum. alterius ſm defectum: ꝛ etiā quia alia excedunt: alia deficiunt magis ꝙ̄ oportet in effectibus ꝛ actibus. Uirtus autem medium inuenit atqꝫ eligit. Quapropter ſm ſubſtantiam ꝛ rōnem qꝺ ſit illa dicantem mediocritas eſt virtus: ſm vero commendationē probitatis ſummitas.

Quid medium rei et qd mediū reſpectu noſtri.

Diffinitio virtutis.

¶Quintū capl'm de ꝑſcrutādo q̄d eſt virtꝰ in quo p̄imo oñdit ꝙ non eſt 5
in gñe paſſionis vel potētie ſed habitus: deinde apponit ſpecificas differētias habitꝰ. Pⁱo hãc a quo hñs ipſuz bonus eſt ⁊ bene ſuū opus reddit: inde colligēs cōius virtutis rōnē hanc.ſ. virtus eſt habitus ex quo bonꝰ homo fit ⁊ a quo bene ſuū opꝰ reddit: deinde hãc adijcit cōtractatiuā ſeu electiuum mediꝫ in opationibꝰ ⁊ paſſionibꝰ nō eiꝰ qđ rei ſed eiꝰ qđ ad nos ipſum ſilr exiſtēs mediū inde colligēs magis appropriatā virtutis rōnē hãc ſcꝫ virtus eſt habitus electiuus. Dixit.

Post hec aūt inquirendū ⁊ ſpeculandū q̄d eſt virtus. Dicimus itaqꝫ ꝙ cū res que inueniūtur in anima ſint tres.ſ. accidētia anime: potētie: ⁊ diſpōnes: quod iſtorū erit virtus. ¶Et intēdo per accidētia: cōcupiſcētiā: irā: timorem: audaciā: inuidiam: gaudiū: amorē: odiū: deſideriū: zelum: miſericordiam: ⁊ vniuerſaliter oē qđ ſequit̃ delectatio aut triſtitia. ¶Et intendo ꝑ potētias res ex parte quaꝝ denoiat̃ ab his accidētibus: intēdo res ꝑ quas poſſumꝰ iraſci ⁊ triſtari ⁊ miſereri. ¶Et dico ꝑ diſpoſitiones habitudines per quas sumꝰ ad iſta accidentia hñtes nos male aut bene. V.g. qm̄ nos qñ iraſcimur ira vehemēti.i. magis q̄ opꝫ aut ira remiſſa.i. minus q̄ opꝫ erit habitudo noſtra penes hãc diſpoſitionē ꝑuerſa. qñ vero mediocriter erit habitudo noſtra in hoc directa: ⁊ ſic ſe habet res in ceteris actionibus. nō erunt igitur virtutes neqꝫ vitia accidētia vel paſſiōes: nam penes ea neqꝫ virtuoſi neqꝫ vitioſi dicimur: ſed penes virtutes dicimur tales. ¶Adhuc non laudamur neqꝫ vituperamur penes accidentia: non enim qui iraſcit̃ laudat̃ propter iram neqꝫ vituperatur: ⁊ ſimiliter habet ſe circa timorem: ſed vituperatur quidem quando iraſcitur ira qua non oportet: laudatur autem quādo iraſcitur quemadmodum oportet. Cum igit̃ penes virtutes laus cadat ⁊ vituperium: penes accidentia autem non: manifeſtum eſt ꝙ accidentia: nō ſunt virtutes. ¶Amplius iraſcimur ⁊ timemus inuoluntarie: virtutes autem ⁊ malitie aut voluntates ſunt aut non preter voluntatē. ⁊ cum hoc dicit̃ etiā de nobis ꝙ ſumus patientes per accidentia: per virtutes autem ⁊ vitia nō dicimur moueri ſed diſponi aliqualiter. ⁊ propter hoc apparet quod etiam virtutes non ſunt potentie. Non enim dicimur boni neqꝫ mali eo quod habemus potentiam recipiendi accidentia: neqꝫ laudamur neqꝫ vituperamur ex hac parte. ¶Amplius potentes ſumus natura fieri boni vel mali: boni autem vel mali non ſumus natura ſicut iam ante diximus. Si ergo virtutes non ſunt accidentia neqꝫ potentie: remanet vt ſint habitus. ¶Iam ergo manifeſtum eſt quid ſit virtus ſecundum genus. non oportet autem vt hoc contenti ſimus.ſ. quoniam virtus eſt habitus tm̄: ſed determinemꝰ qualis habitus ſit cū nō ſufficiat cognitio rei in genere ſuo. Dicimus ergo ꝙ omnis habitus ponit rem cuius eſt virtus bonam ⁊ actum eius bonum. ¶V. gr̃a. oculi virtus oculum reddit bonum ⁊ actum eius bonum eo ꝙ virtute oculi videmus viſione bona: ⁊ eſt oculus ea bonus. ⁊ ſimiliter virtus equi ipſum reddit bonum ferocem: flexibilem equitanti: tolerantem impugnantes. Cūqꝫ hoc ſit commune omni virtuti: tunc vꝉtꝰ hois eſt habitus per quem homo fit bonus: ⁊ ponit actum eius bonum. ⁊ iam determinauimus viam ad hoc qualiter fiat: vult ſecundum ꝙ eſtimo vt vtatur delectatio ſecūdum ꝙ oportet: ⁊ triſtitia ſm̄ ꝙ oportet. ¶Dixit ⁊ declarabitur etiā nobis ſi conſideranimus in natura virtutis que natura eſt. dicimus ergo quoniam in omni continuo ⁊ diſcreto poſſibile eſt nobis accipere rem aliquam maiorem ⁊ aliquā minorem ⁊ aliquā equalē: ⁊ hoc vel in re ipſa vel in relatione ad nos: ⁊ equale eſt mediū inter ſuperhabundātiā ⁊ diminutio

R Cognitio rei in ſuo gñe nō eſt ſufficiens

nem. ¶ Et intendo per medium ſcḋʒ ſe hoc qḋ diſtat ab vtroqꝫ extremorū equa diſtantia: ꝛ hoc medium eſt vnuʒ ꝛ ideʒ in omni re. mediū autē in relatione q̄ad nos nō eſt vnuʒ ꝛ idē in omni re: Uerbi gratia: medium ſcḋm ſe: ſex inter duo ꝛ decem: ſuperant eniʒ duo in quatuor: ꝛ ſuperantur à decem in quatuor: hoc ergo mediū ſemper eſt res vna in ſe neqꝫ additum neqꝫ diminutuʒ: mediuʒ autē quo ad nos non oportet accipi iſto modo: intēdo ꝙ ſit res vna nec additioneʒ nec diminutioneʒ accipiens. Non eñ quādo accipere aliqueʒ hominem deceʒ eminas multum eſt: ꝛ accipere duas eminas paruʒ: oportet vt commenſuratuʒ homini ad quem innuit doctor exercitij ſit accipere ſex eminas forte etſi qḋ hec quantitas parū aut multuʒ erit accipienti: Uerbi gratia: exercitato modicuʒ incipienti aut exercitia multū: ꝛ ſic ſe habet in curſu: ꝛ in lucta: intendo qḋ mediuʒ in quantitate cibationis vniuſcuiuſqꝫ iſtorū alteruʒ eſt a quantitate cibationis alterius. ¶ Dixit. ꝛ ſecundū hunc moduʒ fugit omnis artifex in arte ſua ſuperfluitateʒ ꝛ indigentiam: inquirit autē mediuʒ ꝛ eligit ipſum: ꝛ intēdo mediuʒ quo ad nos non mediuʒ rei. Et quia omnis res in bonitate operationis ſue intendit mediuʒ ꝛ ad ipſum dirigit operationes ſuas. Et ideo conſueuerunt homines dicere de operibus bonis qḋ ipſa ſunt in quibus non eſt poſſibilis additio neqꝫ diminutio eo ꝙ ſecundū ipſos additio ꝛ diminutio corrumpunt bonitateʒ: mediuʒ vero conſeruat ipſaʒ. Cum itaqꝫ periti artifices vt diximus operentur animaduertentes: ꝛ intendentes medium: virtus auteʒ omni arte melior ſit ꝛ certior: quēadmoduʒ ꝛ natura: intendo ꝙ ipſa eſt melior arte de neceſſitate erit virtus intendens intentioni medij intendo virtuteʒ moraleʒ. Cunqꝫ ſit virtus equideʒ fiens circa paſſiones ꝛ actiones: neceſſariuʒ eſt in iiſdeʒ eſſe additioneʒ ꝛ diminutioneʒ ꝛ mediuʒ Uerbi gratia: quando nos fuerimus timentes: aut audentes: aut concupiſcentes: aut iraſcentes: aut miſerentes: ꝛ vniuerſaliter delectantes: aut triſtantes magis ꝙ̄ oportet aut minus non erimus circa mediuʒ: quod auteʒ oportet ꝛ quando oportet ꝛ in quibus oportet eſt medium virtuoſuʒ: ꝛ hec eſt intentio virtutis. Et ſecunduʒ hanc ſimilitudinē inuenitur in actionibus additio ꝛ diminutio ꝛ medium: ꝛ virtus etiaʒ inuenitur in paſſionibus quidem ꝛ actionibus: ꝛ in paſſionibus inuenitur additio ꝛ diminutio ꝛ medium: ꝛ additio ꝛ diminutio vituperabilia ſunt: ꝛ mediuʒ laudabile: ꝛ virtus laudabilis. Uirtus igitur mediocritas quedaʒ eſt cum intendat mediuʒ. ¶ Adhuc errare quideʒ contingit multis modis. error auteʒ malum. maluʒ intendit ad parteʒ infinitatis: quēadmodū ipſuʒ determinauerunt pythagorici. Bonū autē eſt ex parte finitatis: intendo qḋ mala multa ſunt bonuʒ autē vnum eo qḋ rectū: rectū autē vnuʒ: ꝛ propter hoc fit malū cito ꝛ faciliter: bonuʒ autē tarde ꝛ difficiliter. Facillimuʒ eñ eſt vt erret homo a propoſito ſigno: ꝛ difficillimū vt inueniat ipſuʒ: ꝛ ꝓpter hoc erit additio ꝛ diminutio ex parte malicie: mediocritas autē bonitas ꝛ virtus: intendo eo qḋ additio ꝛ diminutio errores ſunt ex parte infiniti: mediocritas autē recta eſt ꝛ vna: ꝛ propterea boni fiunt ſecundum modum vnum boni: mali autem fiunt mali multis modis: ꝛ cum ſic ſit erit virtus habitus vel electiuus vel voluntarius in mediocritate exiſtens que eſt medocritas quo ad nos determinata per rationem in relatione ad virtuoſos ex hominibus: ꝛ eſt mediocritas inter duo vicia: quorum vnum eſt ex parte additionis ꝛ alterum ex parte diminutionis. i. quedam viciorum ſunt vicia ex parte diminutionis ſiue ab eo qḋ oportet in paſſionibus ꝛ actionibus: ꝛ alia ex parte additionis ſiue ſupra his qḋ oportet in ipſis.

Propter quid malum cito fit ꝛ facil'r bonū aūt tarde ꝛ difficulter.

¶ Capitulum Sextum.

NOn tn̄ oīs actus nec oīs affectus mediocritatem recipit. Nā ſunt quedā que ſtatim vt nominata ſunt prauitatē cōnexam hn̄t: vt maliuolētia ipudentia: ⁊ in actibus ſtupꝛum: furtū: homicidium. Nā cuncta hec ⁊ hmōi ita dicunt̄ quaſi mala ipſa ſint: nō quaſi exceſſus: aut defect⁹ ipſoꝝ. Nūq̄ ergo in illis recte facere datur ſꝫ ſp̄ delinq̄t̄: nec ī illis ē quā opꝫ ⁊ qn̄ opꝫ: ⁊ vt opꝫ: ſꝫ ſimplr̄ in quolibꝫ iſtoꝝ delinq̄tur. Eodē mō dicēdū eſt de iniuria: ⁊ ignauia: ⁊ luxuria. Nā ſi alr̄ diceremus eēt exceſſus ⁊ defectus mediocritas ⁊ exceſſus exceſſus: ⁊ defect⁹ defectus. Sed quemadmodum temperantie ⁊ foꝛtitudinis non eſt exceſſus neq̄ defectus: qm̄ ipſe medie ſunt ⁊ ſupreme: ſic nec illarum quas ſupꝛadiximus mediocritas eſt neq̄ exceſſus: et defectus: ſed vtcūq̄ illa facias delinquis. Exceſſus enim et defectus nulla omnino eſt mediocritas: neq̄ mediocritatis ipſius exceſſus eſt aut defectus.

¶Sextum capitulum de reſcriptione eēntialis diffōnis ſā collecte in quo explanat q̄ñ virtus eſt medietas: nihilominꝰ exn̄s extremitas: oſtendens inſuper q̄ nō oīs actio ⁊ paſſio recipit medietatē ſupabūdātiā ⁊ defectuꝫ vt q̄ in ſua nominatione ꝯuolute ſunt ſtatim cū malitia. Dixit. 6

VIrt⁹ aūt mediū inuenit ⁊ facit ip̄m. Erit igit̄ pp̄ hoc ꝟt⁹ ꝟm ſbam ſuā ⁊ rōnē ſignificātē ſup q̄ditatē ſuā medietas ꝟm aūt q̄ nobile ⁊ optimū extremitas ⁊ finis cū dn̄r fines meliores mediȷ̄s. ¶Dixit. nō recipit aūt nec̄io oīs actio ⁊ oīs paſſio vel omne accidens medietatem. ⁊ hoc qm̄ quedā accidentium mala vel malum per naturam ſuam ꝟm additionē ⁊ diminutionē vt detractio ⁊ inuerecūdia: ⁊ inuidia: et quedam actionum vt homicidium: furtum: adulterium. Hec enim ſunt in ſeipſis malum in omni hoꝛa: ⁊ omnis res ex ipſis eſt mala. Et ſimiliter non eſt in extremitatibus vituperabilib⁹ medietas nꝫ additio: neq̄ diminutio vt in iniuſtitia ⁊ timiditate ⁊ incontinētia: vel ſi non erit additionis et diminutionis medietas et additionis additio: ⁊ diminutionis diminutio: et ſicut caſtitatis ⁊ foꝛtitudinis non eſt ſuperfluitas neq̄ indigētia: eo q̄ ſint medietates: medietas autem eſt extremitas et finis modo aliquo intendit mō illo quo eſt indiuiſibilis ſꝫ magis et minus. ſic ſe hꝫ in extremitatibus. Cap. ſeptimum.

SEd opoꝛtet ſermonem noſtrū nō ad vniuerſuꝫ mō genus verū ad ſingula coaptare. In ꝟbis n. que de actibus hn̄tur vl'ia q̄dē inaniora: particularia aūt veriora exiſtūt. Nā ⁊ act⁹ ipſi circa ſingula verſant̄ q̄s certe his cōſonare opꝫ. cōprehēdēda igit̄ h̄ ⁊ deſcribēda ſūt circa timores igit̄ ⁊ audaces foꝛtitudo mediocritas ē. Excedētiū ꝑo q̄ ī timēdo excedit ſine noīe ē. Multa vero ſunt ſine noīe: qui vero audēdo excedit ferox: ſed q̄ in timendo excedit et audendo deficit timidus eſt. Circa vero voluptates et doloꝛes non omnes quidē ſed minus circa doloꝛes media eſt temperantia: exceſſus etiam intemperantia. Deficientes

A In ꝟbꝫ q̄ de actib⁹ hn̄t vl'ia q̄dē lanioꝛa p̄ticularia aūt veriora exiſtunt.

vero in voluptatibus vix experiuntur. Itaqꝫ ne nomen quidem ſoꝛtiti ſunt: ſed inſenſati vocentur. Circa dandas capiendaſqꝫ pecunias media eſt liberalitas. Exceſſus vero et defectus hinc prodigalitas: illinc auaritia: que inter ſe contrarie excedunt ac deficiunt. Nam prodigus quidem in erogando excedit: in capiendo deficit. Auarus autem in capiendo excedit: in erogando deficit. ſed nunc illud ſummatim ⁊ per figuram dicimus: poſtmodum diligentius de ipſis tractabimus. Sunt ⁊ alie circa pecunias diſpoſitiones. Mediocritas vero eſt magnificentia. Magnificus enim differt a liberali. Hic circa magna: ille circa parua verſatur. Exceſſus eſt inexplebilitas ⁊ vulgaris ventoſitas. Defectus vero modicitas. Differunt autem hec ab his que circa liberalitatem ſunt: ſed quomodo differunt poſtea dicetur. Circa honoꝛem et inhonoꝛationem media et magnanimitas. Exceſſus autem inflatio dicitur. Defectus vero puſillanimitas. Ut autem diximus ad magnificentiam ſe habere liberalitatē et circa parua differre: ſic ſe habet alia quedam ad magnanimitatem circa honoꝛes magnos exiſtentem illa circa paruos: eſt enim honores cupere vt opoꝛtet et minus. Uocatur autem qui cupiditate honoꝛis excedit ambitioſus. Qui autem deficit remiſſus. Medius autem innominatus eſt. Nam ⁊ diſpoſitiones ipſe innominate ſi preterqꝫ ambitioſi ambitio. Unde certant extremi de me

B dia regione: ⁊ nos mediū qn̄qꝫ ambitioſum dicimus: quādoqꝫ re

Ira. miſſum: ⁊ mō vnū: ⁊ modo alteꝝ laudamꝰ: id cur accidat ī ſequē

tibus diceť. Nūc de aliis eodē mō dicamus. ¶ Eſt ⁊ circa iram exceſſus defectus ⁊ mediocritas: ſed ſunt fere inominata: mediū tamen māſuetū: ⁊ mediocritatē ipſam māſuetudinē vocamus. Qui vero excedit: iracūdus: ⁊ exceſſus ipſa iracundia. Qui aūt deficit ſegnis: ⁊ defectus ipſe ſegnities appellatur. Sunt ⁊ alie tres mediocritates ſimilitudinē quandā inter ſe habētes: differunt tamen adinuicē. Omnes. n. ſunt circa verboꝛū ⁊ actuū cōmunionē: ſꝫ in hoc differunt ꝙ vna earū eſt circa verū: alia circa delectabile: et hoc partim in ioco: partim in cunctis q̄ ad vitam pertinent. Igiť de his quoqꝫ dicedū eſt vt appareat mediocritatē in oībus eſſe laudādā. Extrema vero neqꝫ recte neqꝫ laudabilia: ſed repꝛehenſione digna. ſunt etiā iſtarū plereqꝫ innominate. Conādū tamē eſt vt in aliis noīa fingere declarationis ⁊ intelligentie gratia. Circa verū igitur medīꝰ q̇dē grauis: mediocritas grauitas appellať: ſimulatio aūt ſi excedat vnitas: ⁊ q̇ illa vtiť vanꝰ. ſi deficiat ironia: et q̇ illa vtiť ironicus dicitur. Circa delectabile aūt in ioco medius eſt comis. ⁊ diſpō ipſa comitas: exceſſus vero ſcurrilitas: et qui ea vtiť ſcurra. Defectꝰ aūt ruſticitas: ⁊ qui ea vtiť ruſticꝰ. In reliquo aūt delectabili qđ ī vita verſať q̇ vt opꝫ iocūdus eſt amicus: et mediocritas amicitia eſt. Qui excedit ſi

nullius:ſi ſuꝗ lucri cauſa hoc facit adulator. Qui autem deficit et in cunctis moleſtus eſt contentioſus ⁊ inhumanus vocatur. in affectibus quoqꝫ ⁊ circa ipſos mediocritas ſunt. Nam verecundia quidem virtus non eſt: laudatur tamen verecũdus: quoniã is medius dicitur. Qui vero excedit et in cunctis veretur pauidus: qui autem deficit impudens vocatur. indignatio aũt media eſt inter inuidiam: ⁊ peruerſum gaudiũ. verſatꝛ aũt circa voluptatem aut dolorem prouenientẽ ex his q̃ proximis obueniunt: indignans enim moleſte fert cum indigna alicui ꝓſperitas eſt: inuidus hunc excedens in cunctis turbatur ac moleſte fert. Peruerſe autem gaudẽs non modo nõ dolet ſꝫ letatur. Uerum de his alio loco dicendi temp⁹ erit. De iuſtitia vero qm̃ nõ ſimpliciter illa dicitur. paulopoſt diſtinguentes de vtraqꝫ dicemus: qm̃ mediocritas ſunt: ⁊ eodem modo de rõnabilib⁹ virtutibus.

¶ Septimũ capl'm in quo oñditꝛ ꝙ circa opatiões ſunt vl'es ſmones va- 7
niores: ꝑticulares vero veriores: vl'r ꝑdicta ſingularib⁹ coaptat ad maiorẽ declarationẽ ꝙ virtus eſt medietas: ⁊ ei⁹ diffõ bene aſſignata enumerãs virtutes ⁊ medietates morales ordine quo de ipſis infra tractabitur cum malitijs quarum ſunt medie ⁊ paſſionibus ſubiectis ipſis. Dixit.

Non opꝫ vt ɔtenti ſimus in re virtutis hac diffõne vl'i aggregatiua: ſꝫ opꝫ vt adaptem⁹ eã ad oẽs res particulares. i. ad oẽs virtutes: dictiones em̃ vl'es aggregatiue nõ ſunt in fine certitudinis: ꝑticulares aũt ſunt magis appropinquãtes ad verũ ſ. in hac materia: ideo ꝙ actiões nõ ſunt niſi circa particularia: opꝫ igitꝛ vt hec deſcriptio adaptetꝛ vnicuiqꝫ ex ipſis ſm viã excpli donec determinetꝛ vnũqdqꝫ ex eis ꝑ hoc qđ appropriatꝛ ei. Dicim⁹ ergo ꝙ fortitudo eſt medietas inter timorẽ ⁊ audaciã. ſupabũdãtia aũt in priuatiõe timoris nõ hꝫ locũ in lingua greca: ſupabũdãtia aũt in audacia dꝛ ꝓcacitas: et ſupabũdans in timore. deficiẽs vero in audacia dꝛ timid⁹. ¶ Dixit. Medietas aũt nõ inuenitꝛ in oĩbus delectatiõib⁹: ⁊ ſunt delectiões exeũtes a natura ⁊ inuentio eius in triſtitia minus eſtqꝫ in delectatione: medietas vero que inuenitꝛ in ipſis eſt illa que nominatur caſtitas: ſuperfluitas aũt in eis eſt que nominatur incõtinẽtia. Diminutio autem circa delectatiõeꝫ fere non inuenitur. i. rara eſt vel pauca inuentio eius ⁊ per hoc nõ ẽ ei poſitum nomen in noſtra lingua: nominemus ergo ipſam inſenſibilitatem. ¶ Dixit. medietas autem que in eo quod eſt inter dationẽ et acceptionem largitas: additio autem in eis ⁊ defectio eſt prodigalitas et auaritia: ⁊ moriger ati his moribus contrariantur ſibi adinuicẽ in eo in quo põt additio ⁊ diminutio. prodigus ergo ſuperabundat in datione et deficit ĩ acceptione: et auarus ſuperabundat in acceptione ⁊ deficit in datiõe. ¶ Dixit ſufficiat autem hec quantitas ſermonis in his rebus cum ſumus quidem rememorantes eas ſummatim et ſecundum viã deſcriptionis. i. vl'is ſic ſe habens in pluribus. poſt vero diſtinguemus eas et diffiniemus certitudinaliter. ¶ Dixit. ⁊ inueniuntur diſpõnes alie in datione ⁊ acceptione: ⁊ medius in ipſis eſt qui nominatur magnificus: et eſt ille qui expenditur excellenter in grandibus in quibus decens fuerit hec expenſa. Exceſſus autẽ dicitur grece quidem apyro calia et naſolia: arabice vero albadacu: ⁊ deficientia nominatur micropexa: et arabice medeletum: et extremitates

magnificentie diuerſificant̾ ab extremitatibꝰ largitatis:⁊ ſiſr magnificen=
tia diuerſificat̾ a largitate.Rē aūt in qua diuerſificant̾ poſteriꝰ dicemus:
¶Dixit.Mediꝰ aūt circa appetitū honoris ⁊ ꝓuationē ipiꝰ ē ille qui nomina
D tur magnanimꝰ:ſupabūdantia aūt in hoc ē ambitioſitas:⁊ deficētia puſil
lanimitas:quēadmodū aūt diximꝰ ꝙ largitati ē ꝓportio ad magnificētiā
cū ſint differētes in re modica.ſ.q̄ꝛ magnificētia ē mediocritas in diſt ribu
tione circa eximia:⁊ largitas ē mediocritas diſtribuēdi circa exilia.ſic di
cimꝰ ꝙ inuenit̾ circa honorē diſpō q̄dā:ꝓportio cuiꝰ ad magnanimitatē
eſt ſicut ꝓportio largitatis ad magnificētiā:cū h̄ diſpō nolet̾ honori i rebꝰ
paruis:magnanimitas vero in magnis:⁊ hoc q̄m poſſe eſt vt deſideremus
honorē vt opꝫ ⁊ āplius q̄ȝ opꝫ:⁊ minꝰ q̄ȝ opꝫ:ſicut inuenit̾ hoc circa pecu
nias.Supabūdās ergo in appetitu eiꝰ dr̄ amator honoris:⁊ deficiens dr̄
nō amator honoris.mediꝰ aūt mediū nō hꝫ:⁊ extrema nomē nō hn̄t p̄ter=
q̄ȝ amator honoris.¶Dixit.Et pp̄ hoc forſitā laudamꝰ eū q̄ nō amat ho=
norē:et fortaſſe nolamꝰ mediū amatorē honoris ⁊ fortaſſe nolamꝰ eū non
amatorē honoris et dicemꝰ poſt cām quare faciāꝰ hoc.Nūc aūt enuncia
E bimꝰ per deſcriptiones diſpoſitionesreſiduas ſm modū quē ꝓpoſuimus.
Dicimꝰ ergo q̄m inuenit̾ in illa ſupabundantia ⁊ diminutio ⁊ mediū:⁊ ex
trema fere innominata ſunt.mediocrem autē māſuetum dicimꝰ ⁊ medio=
critatem manſuetudinem ſupabundantē nunc iracūdū ⁊ malitiam iracū=
diam:et deficientem inirascibilē.¶Dixit.Et ſunt hec ex diſpōnibꝰ anime
tres medietates:inter quas eſt communicatio ⁊ ſimilitudo:⁊ ſunt cuꝫ hoc
diuerſificate : et hoc q̄m communicant ꝙ inueniuntur circa ſermones et
actiōes:et diuerſificantur in hoc ꝙ quedā inueniuntur circa verum:⁊ q̄dā
circa delectationem.i.per eas intendit delectatio .earum autem que ſunt
circa delectationem:quedam ſunt circa ludicra:quedā vero circa omne in
quo deducitur vita hoīum.¶Dixit.opꝫ igitur vt determinemus has di=
ſpoſitiones quatenus palam fiat nobis quod mediocritas in omnibꝰ his
laudabilis et directus.Extremitates autem neq̄ȝ directe neq̄ȝ laudabiles:
ſed vituperabiles.¶Dixit.plures autem harum diſpōnum nō hn̄t nomi=
na:vnde oportet vt ponamus eis nomina ſicut fecimus in aliis vt fiant ꝑ
hoc nobis faciliores et manifeſtiores.Dicimus ergo quod circa vſum ve
rum is medius nominetur verax.et nominetur medietas veracitas. circa
ſimulationem vero veritatis ſuperabundans nominetur ſuperbus:et di=
ſpoſitio nominetur ſuperbia.deficiens autem nominetur iron:et diſpoſi=
tio nominetur ironia.quod autem fuerit ex iis circa delectationem dico ꝑ
quod intenditur delectatio in ludicris.medius in hoc dicitur arabice ad
darifu:grece autem eutropellus:et poteſt latine apte dici iocans:et diſpo
ſitio grece eutropellia:arabice addarafu.Superfluitas autem grece ho=
molochia:arabice vero almiraram:et ſecundum hanc diſpōnem grece vo
molochus:arabice autem almegitai:et deficiētia grece dicit̾ agritia:⁊ ara
bice alfedemetu:⁊ habens eam grece agrecuſtos:arabice autem alfedimi.
modus autem ſecundus delectationis ille ſcilicet per quē intendit̾ dele=
ctabile quod eſt in deductione vite hominū.ſ.in conuerſatiōe viuēdi ē cir
ca amicitias:et medius in his dicitur amicus:medietas amicitia.Qui au
tem ſuperabundat ita ꝙ nulliꝰ gratia ꝓlacidus:q̄ aūt ꝓpter aliquā vti=
litatem ſui dr̄ adulator:⁊qui deficit in oībꝰ indelectabilis eſt hic diſcholꝰ
dicitur.¶Dixit .Et media quoq̄ȝ inueniunt̾ in paſſionibꝰ que virtutes nō
ſunt vt verecūdia que nō eſt virtꝰ:verūtamen laudabilis exiſtit : et ſimilr
verecundus medius eſt:ſuperabundans aūt.ſ.qui verecūdat̾ de qualibet
re cocopiex dicitur.qui autem deficit et penitus nō verecūdat̾ inuerecun=

dus vel inſonicꝰ ᵭ vel eſt. ¶ Dixit. Et ē hec etiā diſpō: media inter inuidiā et grece epycherechathiam. ⁊ arabice ſchemetin: que grece ᵭ nemeſis. ⁊ he diſpōnes tres ſunt de genere accīti ū delectationis: ⁊ triſtitie: quas hꝫ hō ꝑpter tres quas hꝫ hō q̄ ꝯtingunt notis ⁊ ꝑpinquis. mediꝰ aūt in his paſſionibꝰ dicitur grece nemeſicus: et eſt ille qui triſtatur propter bonum qᵭ recipiunt indigni vel immeriti. ſuperabundans autem hoc: et eſt ille qui dolet propter bonum quod contingit cuicūqꝫ inuidus eſt. Schemetin autem eſt ille cuius triſtitia de bono alicuius notoꝛum ſuoꝛum ad hoc peruenit vt letetur de malis ꝯtingentibꝰ ipſis. ¶ Dixit. ⁊ loquamur de hoc ī alio loco ab iſto. Qm̄ aūt iuſtitia ᵭ duobus modis: determinabimus poſt vtrūqꝫ modoꝝ et dicemꝰ qualiter eſt medium in vnoquoqꝫ coꝝ: et ſlr̄ dicemꝰ reliquas virtutes intellectuales.

Capitulum octauum.

Sed cum tres ſunt diſpoſitiones: due quidem vitioꝛum in exceſſu et defectu: vna virtutis que mediocritas eſt: omnes adinuicē quodammodo opponuntur. Extreme quidem et illi que media eſt: et ſibiipſi inter ſe contrarie ſunt: media autem extremis: vt eñ equale ad minus maius ad minꝰ ē ſic medij habitus defectus excedunt: exceſſibus autem deficiunt: et in affectibus: ⁊ in actibus. Foꝛtis enim ſi ad timidum comparetur ferox videbitur: ſi ad ferocem timidus. iteꝫ temperatus ſi ad inſenſatum comparetur intemperans: ſi ad intemperatum: inſenſatus. Liberalis quoqꝫ ſi ad auarum comparetur: pꝛodigus: ſi ad pꝛodigum: auarus videbitur: itaqꝫ extremi reijciunt medium: alter ad alterum: timidus foꝛtem vocat ferocē: ferox vero foꝛteꝫ timidum vocat: eodemqꝫ mō ī alijs. Que cū ita ſint maioꝛ contrarietas eſt inter extrema adinuicem quaꝫ ad medium. Nam longius diſtat inter ſe quam a medio vt magnus a paruo: et paruus a magno: ⁊ vterqꝫ ab equali. Et inſuper ex extremis quibuſdam ad medium ſimilitudo vt ferocie ad foꝛtitudinem et pꝛodigalitati ad liberalitatem. ipſis vero extremis inter ſe plurima diſſimilitudo eſt. Que vero plurimum inter ſe diſtāt contraria diffiniuntur. itaqꝫ magis contraria que magis diſtāt.

ꝶ Maioꝛ ē ꝯrietas in extrēis ad inuicē quā ad mediū

Sed medio. in quibuſdam exceſſus: in quibuſdam magis defectus opponitur: vt ecce foꝛtitudini quidem non ferocia que eſt exceſſus: ſed timiditas que eſt defectus opponitur. Temperantie autem non inſenſibilitas que eſt defectus: ſed intemperantia que eſt exceſſus. Accidit autem hoc duabus de cauſis: pꝛimo ex ipſa re quando alterum extremoꝛum pꝛopꝛius et ſimilius eſt medio non ipſum ſed aliud magis opponitur: veluti quoniam foꝛtitudini ſimilioꝛ eſſe videtur ferocia ⁊ pꝛopinquioꝛ. Diſſimilioꝛ vero timiditas. Hanc magis oppoſitam dicimus. Que enim magis abſunt a medio ea magis cōtraria videntur eſſe. Hec igitur vna eſt cauſa ex ipſa re: alia ex nobiſipſis. Ad que enim magis ua

tura inclinati ſumus:ea magis contraria medio videntur :veluti
cum ipſi proniores natura ſumus ad voluptates: atq; ex eo pro=
cliuiores ad luxuriam q̃ ad continentiam eam magis contrariã
dicimus ad quam inclinatio magis fit:ꝛ ob id intemperantia que
eſt exceſſus magis contraria eſt temperantie.

8 ¶Octauum capl'm ꝙ tres diſpoſitiones.ſ.due malitie ꝛ media ipſarũ vir=
tus omnes omnibꝰ opponunt̃ aliquał'r:ꝛ ꝙ maior eſt cõtrarietas extremo
rum adinuicẽ q̃ ad mediũ:ꝛ ꝙ ad mediũ opponitur in his quidem defe=
ctio magis:in his autem ſuperabundantia propter duas cauſas:vnaꝫ ex ꝑ
te rei:alteram ex parte noſtra:qđq; difficile eſt ſtudioſum eſſe ꝓpter diffici
le eſſe in vnoquoq; accipere medium. Dixit.

ET vniuerſaliter diſpõnes omnes tres ſunt:due quarũ malitie ſunt vna ex parte additionis:
ꝛ altera ex parte diminutionis:tertia vero virtus eſt:ꝛ eſt medie
tas:ꝛ oẽs ille adinuicem ſibi cõtrariantur:due enim extremita=
tes contrariant̃ medio ꝛ cõtrariant̃ vtraq; alteri.ꝛ mediũ etiã cõ
trariatur extremitatibus ſicut enĩ equale ſupfluẽs eſt cõparatiõe ad minꝰ
ꝛ deficiẽs cõparatiõe ad magis: ſic diſpõnes medie q̃ ſunt in paſſionibꝰ et
actionibus ſuperabũdant in cõpatione ad diſpõnes deficiẽtes:ꝛ deficiunt
in cõpatione ad ſupabũdãtes. Fortis nãq; in cõparatione ad timidũ vi=
detur procax ꝛ in cõparatiõe ad ꝓcacẽ timidus: ꝛ ſil'r modeſtus in cõpara
tione ad incõtinẽtem inſenſibilis vr̃:in cõparatiõe ad inſenſibilẽ incõtinẽs
ꝛ largus cõparatione ad auarũ vr̃ prodigꝰ ꝛ cõparatiõe ad ꝓdigũ auarꝰ.
ꝛ ꝓptera medius inter extremitates cõtrariat̃ vtriq; extremitatũ ꝛ noiatur
noie ſui cõtrarij. Nominat̃ ergo fortis in cõparatiõe ad procacẽ timidus:
ꝛ eſt vnũ cõtrariorũ ꝛ noiat̃ procax in cõparatiõe ad timidũ qđ eſt alterũ
ſuorũ cõtrariorũ:ꝛ ſil'r ſe hꝫ in reliquis medijs. ¶Cũq; media ꝯtrariant̃ ex=
tremis erit ꝯtrariatio eorũ adinuicẽ maior cõtrariatiõe ipſoꝝ ad mediuꝫ
etenĩ diſtãtia extremorũ abinuicẽ maior eſt diſtãtia vtriuſq; ipſorũ a' me=
dio:ad huc ſil'itudo quedã inuenit̃ extremoꝝ quorũdã ad mediũ. nã ꝓca=
citas ſimilat̃ fortitudini:ꝛ prodigalitas largitati.extremis auteꝫ nulla eſt
ſimilitudo adinuicem:ꝛ res diſtãtes abinuicem vltima diſtãtia diffiniunt̃
eſſe cõtraria:neceſſe eſt ergo res magis diſtantes magis eſſe cõtrarias:ꝛ q̃
dam extremitatũ magis cõtrariant̃ medio q̃ alie in additione ꝛ diminu=
tione. ¶U.g.fortitudini cõtrariat̃ timiditas que eſt defectio magis q̃ cõ=
trarietur ei procacitas que eſt additio.modeſtie autem magis cõtingit au
tem hoc quidem ꝓpter cauſas duas.quaꝝ vna eſt ex parte rei : altera vero
ex parte noſtri:ex parte quidem rei qm̃ qñ fuerit vnũ extremorum ſimilꝰ
medio q̃ alterũ minus vr̃ cõtrariari ipſi medio alterum vero magis. U.g.
qm̃ procacitas ſimilior vr̃.fortitudini q̃ timiditas ꝛ propinquior ei erit
timiditas magis ꝯtraria ipſi q̃ procacitas:ideo ꝙ res diſtãtiores a medio
magis ſunt contrariantes eidem:ex parte vero noſtri quoniam extremita=
tes ad quas nos ſumus decliuiores magis contrarie vident̃ eſſe medio vt
qm̃ naturaliter declinamus magis ad delectationem:ꝛ propter hoc ad in
cõtinentiã ꝓniores ſumus q̃ ad inſenſibilitatem : ꝓpter hoc incõtinentia
cũs ſuperfluitas magis cõtrariari vr̃ modeſtie q̃ inſenſibilitas. ¶D. Jam
diximꝰ ſufficiẽter qm̃ virtus moralis eſt mediũ:ꝛ quomodo ſit mediũ:ꝛ qm̃
medium eiꝰ qđ inter duas malitias:quarũ vna eſt ex parte ſuperfluitatis
ꝛ altera ex parte diminutionis: ꝛ quoniam ſit virtus quidem eo ꝙ inten=

dit intentionem medij in paſſionibus ⁊ actionibus:⁊ ꝓpter hoc difficile eſt fieri virtuoſuꝫ:eo ꝙ ſumptio medij in vnaquaqꝫ rerum difficilis eſt vt poſte medium circuli.nō quis pōt accipere ſed partem in hoc : ⁊ ſimiliter iraſci ⁊ dare pecuniam ⁊ expendere facile eſt:⁊ ad qd̄ vnuſquiſqꝫ potens eſt.verūtamen facere hoc cui opꝫ:⁊ quantum opoꝛtet:⁊ qn̄ opoꝛtet:⁊ vbi opoꝛtet non omnis eſt neqꝫ facile:hoc autem eſt factum bonum: rarum laudabile: et decoꝛum.

¶ Capitulum.ix.

Quod igitur virtus moꝛalis mediocritas ſit: ⁊ quomodo: ⁊ quod duoꝛum vitioꝛū mediocritas ſit alterius ſm̄ exceſſum:alterius ſm̄ defectum:⁊ ꝙ talis eſt ſm̄ coniecturam medij in affectibus atqꝫ in actibus ſatis dictum eſt. Quāobꝛem opus eſt ſtudioſuꝫ exiſtere:nā in capiendo medio tota vis conſiſtit:atqꝫ vt circuli mediū cōpꝛehendere nō cuiuſqꝫ eſt ſed tm̄ ſcientis. Sic iraſci ⁊ pecuniam dare facile eſt ⁊ cuiuſqꝫ:ſed cui ⁊ qūo ⁊ quāobꝛem:id quideꝫ non amplius cuiuſqꝫ eſt:neqꝫ facile eſt. Itaqꝫ recte facere rarum ⁊ laudabile : ⁊ pꝛeclarum eſt. Quocirca oꝫ cum quis medium aſſequi vult ante omnia longius abire magis contrario:vt Calipſo monebat dicens. Extra fumū ⁊ fluctum nauem adige.nam extremoꝛum alterum magis alterum minus peccat. Cum itaqꝫ medium aſſequi ſumme difficile ſit:quod ſecundo loco eſt:minima maloꝛum capienda ſunt : hoc autem fit maxime per hunc modum quem diximus. Conſiderādum eſt eñ ad que nos pꝛonioꝛes ſumus:nam alij ad alia natura feruntur. Id intelligere ex voluptate ⁊ moleſtia que nobis ꝑuenit. In contrarium aūt noſmetipſos retrahere ac reniti debemus:longe eñ a delinquendo ſecedentes medium inueniemus inſtar eoꝛum qui flexa ligna rectificant. In omnibus maxime cauēdum eſt a voluptate:non enim interrupti de illa iudicamus. Qd̄ igitur ſenioꝛes populi paſſi ſunt erga helenam:hoc pati nos conuenit erga voluptatem:⁊ illoꝛum per omnia dicere vocem : nam ſic illa tranſmittentes minus curabimus. Hec igitur facientes vt ſummatim dicam maxime valebimus mediū adipiſci:arduuꝫ certe hoc ⁊ pꝛecipue in ſingulis:nec facile determinare. Qūo : ⁊ aduerſus quos:⁊ pꝛo quibus:⁊ quouſqꝫ iraſcendum ſit. Naꝫ ⁊ nos quandoqꝫ eos qui non iraſcuntur laudamus: quandoqꝫ eos qui iraſcuntur:⁊ illos mites : hos foꝛtes vocamus. Sed qui parum excedit:⁊ in alterutram partem non vituperatur. Qui vero multum is latere non poteſt. Sed quantum ⁊ quouſqꝫ vituperandus ſit non facile eſt diffinire verbo:nec aliud quicq̄ꝫ ſenſibilium. Hoꝛum aūt in ſingulis eſt iudicium in ſenſu. Illud duntaxat clarūꝫ eſt ꝙ medius habitus in cunctis laudatur:⁊ ꝙ declinare oꝫ quādoqꝫ ad exceſſum:quandoqꝫ ad defectum. Sic enim facillime mediū adipiſcemur.

9 ¶ Nonū caplm̄ de mō optimo attingendi ad mediū ⁊ ſic fieri ſtudioſum q̄ eſt vt magis cōtrario ipſi medio primo ⁊ magis recedamus ⁊ ab extremo: ad qđ magis nati ſumus noſmet magis abducamus: vt a delectabili ad qđ magis nati ſumus: iudicantes tñ illud ſm ꝙ ſe hʒ in rerū natura: vitantes vero ipſius fruitionē: inquantum trahit in libidines: nō tñ eſt ſic facile accipere mediū ⁊ maxime in ſingularibus q̄ ſunt infinita variabilia: ⁊ ſolius ſenſus iudicio ſbta. Sed ſufficienter hʒ paꝝ ⁊ inſenſibiliter trāſgredi a bene in plus vel minus: ⁊ nunc huc nunc illuc declinare: vt ſic facilius ⁊ ꝑrimius medium adipiſcatur. Dixit.

Et propterea opʒ vt oīs q̄ intendit inuentioni mediȷ̄ elōgetur ab extremitate magis cōtrariante medio. Nā in quadā extremitatū erratur magis ⁊ in quadā minus. Cum itaq; inuentio mediȷ̄ ſm veritatem grauis ſit ⁊ difficilis opʒ vt inquiramus coordinationem ꝓpinquam medio qñ non poſſumus hr̄e ⁊ eſt vt ſit hoc qđ operamur de malo minꝰ qđ poſſe eſt: ⁊ ꝑ qđ maxime idonei erimus ad hoc faciendū. iſto mō eſt vt conſideremus mala ad q̄ nos ſumus ꝓniores naturaliter: ⁊ q̄dam holum ad quedaʒ mala magis ꝓni ſunt nālr. Illud aūt per qđ ſciemus rem ad quā ſumus ꝓniores eſt delectatio ⁊ triſtitia cōtingētes nobis in illa re. intendo ꝙ in malo ad qđ ſumus ꝓniores magis delectamur: ⁊ in eo a quo ſumus remotiores magis triſtamur. Qñ igitur perceperimus ſm hanc viam opʒ vt retrahamus nos ab ipſo ad oppoſitam ꝑtem: quanto.n. magis nos elongauerimus a pctō volūtarie: tanto appropinquabimus ad mediū: nālr dimittendo aīas nr̄as nāe ꝓprie ad ſimilitudinem eius qđ accidit eis q̄ dirigunt trabes curuas: diſtorquent.n. eas ad partem cōtrariā vltra rectitudinem: tandēq; cū dimiſſe fuerint ad rectitudinem cōuertuntur. ¶ D. Opʒ vt caute habeamus nos in iudicādo de re ꝙ talis eſt aut nō talis ꝑꝑ illud qđ accidit circa hoc de delectatione ⁊ triſtitia. difficile nēpe nobis eſt iudicare de aliquo in quo delectamur nālr: ⁊ ad qđ proni ſumus ꝙ non ſit rectū ⁊ ſilr eſt nobis iudicare de eo in quo triſtamur ꝙ ſit rectū ⁊ neceſſariuʒ ad faciēdū. ¶ D. ⁊ oʒ vt aſſueſcamus vt ſit illud qđ occupat nos ex delectatione in rebus ſilr ei qđ occupat inueteratos ex triſtitia in ipſis ⁊ vt vſitemꝰ ſermonem ipſoꝝ quē dicunt in vituperatione rerū delectabiliū. Qñ.n. ꝓiecerimus a nobis delectationem ſm hanc viam minus peccabimus. ⁊ vlr dico ꝙ qñ fecerimꝰ hic potentes erimus ad inueniendū mediū ⁊ ad accipiendū ipſum ⁊ fortaſſis difficile eſt ⁊ graue ⁊ ꝓprie in particularibus. Non.n. facile eſt vt determinemus in vnaq̄q; rerū ꝑticulariū donec ſciamus qualr eſt iraſcendū nobis in quibuſlibet rebꝰ ⁊ cui iraſcendū: ⁊ in qua rerū: ⁊ quātum tꝑis in vnaq̄q; eaꝝ. Et ꝓpterea latet hic intentio fortaſſis laudamꝰ eū qui minorat irā ſuā: ⁊ nolamꝰ ipſuʒ māſuetū ⁊ humilē. Et fortaſſe laudamꝰ eū q̄ aggrauat irā ſuā: ⁊ nolamus eū ſm diuerſitatem huiꝰ: verūtñ q̄ parū excedit a rectitudine ſiue ad ſupfluitatē ſiue ad diminutionē nō eſt vituꝑabilis. q̄ vero excedit multū ab aliqua partiū hic vituꝑatur. Nō.n. latet exceſſus eius qñ ad hāc deuenerit quātitatē: ſed neq; facile eſt determinare ſermone quātitatē ad quā cū deuenerit hō de his erit vituperandꝰ cū hoc nō ſit idoneū facere neq; in his neq; in alijs ſenſibilibꝰ: iudicium enī de hmōi rebus in ſenſu eſt. ¶ D. Quantitas ergo eius qđ dixit in rebus iſtis ſignificat ꝙ diſpō media in oībus laudabilis eſt: ⁊ qm̄ q̄n̄q; opʒ declinare ad ſupfluitatē qñ fuerint aīe nr̄e promiores ad defectionē: ⁊ q̄n̄q; ad defectionem qñ fuerint aīe ꝓniores ad ſupfluitatem. etenim ꝑ hanc viam cōprehendemus mediū ⁊ decorū. Et hic finit huiꝰ tractatꝰ intentio.

¶ Ariſto. ſtragyrite Ethicorum Liber Tertius.

¶ Capitulum Primum.

IGitur cũ virtus circa affectus ꝛ actus verſetur ac in his q̃ voluntaria ſunt laudes ꝛ vituperationes: in his vero que inuoluntaria venia ꝛ interdum miſericordia locum habeãt. Neceſſariũ forſan eſt de virtute tractatibus voluntarium ꝛ inuoluntariũ diffinire. Utile etiam legiſlatoribus ad premia penaſq; conſtituendas. Uidẽtur aũt inuoluntaria eſſe illa que per vim ꝛ ignorã- tiam perpetrantur. A Que ſunt inuoluntaria.

¶ Determinatio hu⁹ tractat⁹ tertij de lib. Nichomachie Ariſto.

¶ Primum capitulum ꝙ intendentibus de virtute neceſſariũ determinare voluntarium ꝛ inuoluntarium: ꝛ ꝙ inuoluntarium duplex. violentum. ſ. ꝛ qđ pp ignorantiam. D.

QUoniam quidem autez virtus circa paſſiones ꝛ actiões exiſtit ꝛ laus fit vel vituperatio in fientibus a nobis ſponte: ꝛ indulgentia a fientibus nobis in ſpontance ꝛ fortaſſis miſericordie: tunc forſitan neceſſariuz eſt ei qui de virtute ſcrutatur determinare facta fientia ſpõte: ꝛ fiẽtia inſpontance: ꝛ cognitio huius intentionis etiam vtilis eſt legũ poſitorib⁹ cũ impẽdendi honores ꝛ infligẽdi penas loco ſuo. I

¶ Capitulum. ij.

VIolentum eſt cuius principiuz ab extra tale exiſtit in quo agens vel patiens nihil cõfert. Ueluti ſi ventus tulerit aliquo vel hoies p̃potentes. Que vero pp metum maioris mali: vel pp bonũ aliqđ fuerit: vt puta ſi tyrannus turpe aliq̃d iubeat hñs in ptãte parẽtes ꝛ liberos: ꝛ ſi pareatur ſeruẽtur: ſi nõ pareatur interficiantur: dubitatur vtrũ ea voluntaria: an inuolũtaria ſint dicenda. Tale aliquid accidit in actibus qui pp tempeſtatem fiunt. Nemo. n. ſane mentis ſponte iactat: ſ; pro ſalute ſua ꝛ ceterorũ. Mixti ſunt igiẽ hmõi actus: ſed magis ſiles voluntarijs. Nam in electione ſunt tunc cũ fiunt. Finis aũt agendi ſm tp̃s exiſtit: ꝛ voluntarium igitur ꝛ inuoluntarium tunc cũ agitur dicendũ eſt. Agit aũt volens etenim principium mouendi organicas partes in talibus actionibus in ipſo eſt. Quorum aũt in ipſo principium eſt in eo quoq; vtrum agat vel non agat. Quare voluntaria ſunt hec talia: ſ; ꝑ ſe fortaſſe inuolũtaria ſunt. Nemo. n. tale quid ſponte faceret. In hmõi aũt actibus qñq; laudaẽ q̃ turpe aliq̃d ꝛ doloroſum ſubit ꝓ magnis aliq̃bus ꝛ honeſtis: qñq; vituperaẽ. Nã turpiſſima ꝙ pe ferre ꝓ nullo honeſto vel mediocri improbi eſt. In quibuſdã etiã laus nõ cadit ſed venia cũ q̇s ea fecerit q̃ nõ opꝫ: ob q̃dã intolerabilia q̃ humanã nãm trãſcendũt. Sũt etiã quedaz ad q̃ nemo cogi debeat: ſed mortem potius ac extrema oĩa perferre. nam

alcmeonem euripidis qui cōpulerunt ad necē matris ridicula vi dentur. Difficile interduʒ eſt iudicare quale ꝓ quali ſuſcipiendū ſit: ⁊ quid ꝓ quo ſuſtinendum. Difficilius etiam poſtq̄ꝫ cognoue
B ris in ſnīa ꝑmanere. Plurimū.n. accidit vt ea q̄ expectantur dolo roſa: illa vero ad q̄ compellimur turpia ſunt. Quare laudes ⁊ vi tuperationes circa eos ſunt qui compelluntur aut nō cōpellunt. Violenta itaqꝫ ſimplr̄ dicenda ſunt qn̄ externa cā nec agens q̄cq̄ꝫ cōfert. Que vero ꝑ ſeipſa inuoluntaria ſunt: ſed nunc ⁊ pro alijs ſuſcipienda: ⁊ cā in agente eſt quideʒ ꝑ ſe inuoluntaria ſunt: ſed nunc pro alijs voluntaria: magis vero voluntarijs ſilia: agimus n. ſm ſingula: ⁊ hic voluntaria ſunt. qualia vero pro qualibꝫ ſuſci pienda ſint non facile tradi poteſt. Multe enim differentie in ſin gulis ſunt.

2 ¶ Secundū capitulum de inuoluntario violento quid eſt: qꝫ operatiōes que ꝑꝑ timorē maiorū malorꝫ: vel ꝑꝑ boni alicuiꝫ intellectū fiūt mixte ſunt ſm ſe autem voluntarie ⁊ que taliū mixtarum ſunt audibiles ⁊ que vitupe rabiles: ⁊ que cū nō ſunt laudabiles: ſunt tn̄ digne venia. ⁊ que nec venia di gne: ⁊ ꝙ plurimū que difficile iudicare quale pro quali eligendū: ⁊ quid ꝓ quo ſubſtinendum difficiliuſqꝫ cognitis immorari poſtq̄ꝫ queſito q̄d vio lenter eius diffinitio propria inueſtigata aſſignatur. Dixit.

Dtant aūt ſpontanee res fientes coacte vel ignoranter a fa ciente eas: ⁊ res q̄ veraciter inſpōtanee fit eſt illa cuiꝫ fiendi pricipium ab extrinſeco eſt ⁊ in nullo coadiutor eſt agēs vel patiens vt ſi ventus leuet aliquē de loco ad locū penitus exi ſtentem in hoc impotentem ſui: ſi vero fecerit is aliquid ſuſpitio ne malorum grandium metuentes incidere in ea ſi non fecerit ipſuʒ velut ſicut tyrānus iubeat aliquoꝝ potentes tn̄ ſuimet exiſtentes quelibet igno minioſa exercere in parentes ⁊ qui exercent euadūt: qui vero non interfi ciuntur. hoc dubium eſt an ſit de ſpontaneis ⁊ ſimilatur huic illud qđ fit in tempeſtatibus maris de iactibus ſarcinarū. Nullꝰ.n. ſpōte iactat res ſuas in tali diſpōne cōſtitutus. Omnis aūt intellectū habens agit hoc cā ꝓprie ſalutis: ⁊ eorū qui cū ipſo ſunt. Et ſunt quidem huiuſcemodi actiōes miſſe ex ſpontaneo: ⁊ inſpontaneo: attamen potius ſunt de genere ſpōtanei: fiūt n. in hora qua quis facit eas cū ꝑelectione facientis: ⁊ finis actionis: ⁊ com plectio attribuitur ſpontaneo vel inſpontaneo ſm horam in qua agit. Fa ctor aūt iſtaꝝ rerū in hora faciēdi eas ſpontaneus eſt ⁊ eligens. Etenī pri
C cipium mouendi mēbra ſua organica in hmōi actionibus in ipſo eſt ⁊ in q̄ fiunt principium agendi aliquid in ipſo eſt ⁊ actio illius hmōi ergo fiunt ſponte: verūtamen inſpontanee fiunt ſimpliciter: nam nullus aliquid taliū eligit ꝓpter ſeipſa: in hmōi autē operationibus fortaſſe laudatur hō qn̄ to lerauit in ipſis res turpes mala incumbentes ꝓpter aliqua grandia deco ra: ſi vero fecerit huius contrarium vituperatur: turpia enim tolerare nō ꝑꝑ aliqđ decoꝝ factum eſt hois vilis. Et iſtud eſt de eis que ſignificant ꝙ ſunt intrantes in actiones ſpontaneas: ꝑꝑ vero quaſdam iſtaꝝ rerum non laudatur homo: intendo res turpes ad quas cogitur: ſed indulgetur ei qn̄ fecerit eas ꝑꝑ cauſas que excedunt vel ſuperant nām hominis: ⁊ quas nō pōt aliquis tolerare. ¶ M. Sunt autem fortaſſis aliqua his ad que non eſt recipienda vllatenus coactio: ſed premoriendum potius aut tolerandum

pericula que ſequi poſſunt ex refutatione coactionis:vt ꝙ moriatur homo
potius ꝙ̃ ꝙ interficiat patrem ⁊ matrē.¶D.Ea eniꝫ que coegerūt alcmeo
nē occidere matrē ſuam ridiculoſa ſunt:vult vt exiſtimo ꝙ fuerint res pue.
¶D.Eſt autem difficile vt determinemus ſermonem quale quid ſufferen-
dum eſt ⁊ tolerandum:aut quale quid non tolerandum:⁊ difficilius hic eſt
determinare in qualis rei tolerantia eſt perſeuerandum : ⁊ quaſcūqꝫ mole-
ſtias tolerandum.Item ꝙ ea que expectantur vituperabilia ſunt ⁊ triſtia:
illa vero ad que cogimur feda ⁊ moleſta:⁊ pp hoc ſequitur hominem laus
vel vituperium ex hoc ꝙ recipit coactionem vel non recipit : intendo ꝙ in
aliquo loco laudatur eo ꝙ non recipit coactionem ⁊ indulgetur ei in aliq̃ D
loco receptio coactionis:⁊ in aliquo loco vituperatur.¶D.Oportet igitur
vt reuertamur ad dicendum res que fiunt inſpontanee: que res ſunt. dici-
mus ergo ꝙ ea que abſolute ſunt inſpontanea:ſunt ea quoꝝ cauſe ſunt ab
extra:⁊ nullum coadiutorium hñt ab extrinſeco:illa aūt que inſpontanee
fiunt eo ꝙ principium faciendi ea ab extrinſeco eſt primitus:in hora autē
qua facimus ea p̄eligimus ipſa pre quibuſdam alijs ⁊ principium factio-
nis ſue quantum ad hoc in nobis eſt:ſm̄ ſe quidēꝫ inſpontanea ſunt: fiunt
autem in hora in qua eligimus ea pre alijs de his que ſunt ſpontanea: et
ſunt ſimiliora ſpontaneis ideo ꝙ actiones non fiunt niſi in particularibꝫ
⁊ particularia quidem agunt ſponte.Et pp hoc non eſt facile ſermone de-
terminare quas actiones:quemadmodum diximus:opꝫ preeligere alijs:di
uerſitas enī multa eſt in particularibus.¶Si vero dixerit quis ꝙ res deco
re ⁊ delectabiles ſunt de genere cogentium:eo ꝙ res pulchra ⁊ delectabilis
eſt de eo quod cogit nos ad actionem ab extrinſeco:ſequitur ſm̄ hunc mo
dum vt omnia fiant coacte vel violenter.Oēs enim agunt quecūqꝫ agunt
gratia iſtorum.intendo pulchrum ⁊ delectabile:qui auteꝫ agit aliquid coa
cte ⁊ inſpontanee triſtatur cum ipſo:q̃ vero facit aliquid propter bonum ⁊
delectabile delectatur cum ipſo.¶D.⁊ ridiculoſum eſt vt homo eorum que
facit cauſam ponat res que ſunt ab extrinſeco tantum:⁊ ipſe cum hoc faci
lis eſt ad cadendum in ea:⁊ ad ſeducendum per ipſa:⁊ vt bonorum cauſaꝫ
ſeipſum:turpium autem delectationem.¶D.Cūqꝫ ſic ſit:videtur ꝙ factuꝫ
coacte ſit illud cuius principium ab extra eſt:abſqꝫ eo ꝙ ſit ei adiutorium a
ſeipſo:⁊ ꝙ ſit preter ſcientiam facientis ipſum:non etiam totum ſit inſpon
taneum:⁊ hoc quoniam res actio cuius triſtitiam affert ⁊ penitentiam ſit q̃ E
dem inſpontanee.Qui autem facit rem aliquam:quecumqꝫ rerum fuerit in
ſcius:ſed non triſtatur de actione non facit quidem ea ſponte cum nō ſciat
eam:neqꝫ facit eam inſpontanee:cum non triſtetur cum ipſa:qui autem fa-
cit aliquid ⁊ eſt ſciens ipſum:ſi penitet quidem de facto ſuo:tunc iam puta
bitur ipſum feciſſe inſpontanee:ſi vero impenitens fuerit de facto ſuo:im-
mo potius gaudeat de ipſo:putandum eſt ꝙ ſponte fecerit ipſum:⁊ eſt qui
dem inter vtroſqꝫ factores differentia:⁊ melius eſt vt vtiqꝫ habeat nomen
proprium:⁊ videtur aliud eſſe vt quis agat aliquid ⁊ non ſciat ipſum:⁊ vt
agat aliquid per ignorantiam:⁊ hoc qm̄ ebrius ⁊ furioſus non putantur
facere hoc quod faciunt in hora ebrietatis ⁊ furoris abſqꝫ cognitione: ve-
rūtamen faciunt hoc qđ faciunt ⁊ ſunt ignorantes in faciendo.Etenim oīs
malus ignorans eſt illud quod oportet ipſum facere:⁊ res a quibus opor-
tet ipſum abſtinere:⁊ propter hanc ignorantiam fiunt iniuſti ⁊ ſimpliciter
mali:volo dicere eo ꝙ faciunt quidem res quas ſciunt:ignorant autem an
ſint bone vel male.

Capitulum tertium.

Quod ſi quis iocunda ⁊ honeſta dixerit violenta eſſe: qm̄ illa ab extra cōpellunt. Omnia huic violenta fo-rent. Nam horum cauſa omnia omnes faciunt ⁊ qui violenter ⁊ inuiti moleſte: qui vero ꝑpter delectatio-nem cū voluptate. Ridiculum itaqꝫ eſt accuſare exter-

F na ac non ſeipſum potius qui ab his facile capiatur: ⁊ honeſtorū

Quid violentū. quidem ſeipſum: turpium vero voluptatem. Uidetur itaqꝫ vio-lentum id eſſe cuius principium extrinſecum eſt: nihil conferente illo cui vis affertur. Quod vero per ignorantiam fit non omnino volūtarium eſt: ſed illud inuolūtarium: cuius poſtea dolorē peni-tudinēqꝫ ſuſcipimus. Nam qui per ignorantiam quid facit nec poſtea feciſſe dolet volens quidem non fecit quod neſciuit. Nec rurſus inuitus quod non dolet. Ergo qui per ignorantiam facit ſi peniteat inuitus feciſſe videtur: ſi non peniteat cum alius ſit eſt non volūtarius. Nam melius eſt vt nomen proprium habeat.

G Aliud autem videtur per ignorantiam facere aliud ignorantem

Aliud ē p ignorātiā aliqd facere ⁊ aliū ē ignorātē eſſe. eſſe. Ebrius quidem aut iratus non videtur per ignorantiam fa-cere: ſed per aliquod ex predictis non ſciens: ſed ignorans. Igno-rat enim omnis flagitioſus que facere a quib⁹ vel abſtinere opꝫ. Et propter huiuſmodi errorem iniuſti ac mali fiunt.

¶ Tertiū capl'm de inuoluntario qđ ꝑpter ignorantiam quid ipſum eſt et que differentia eius quod eſt propter ignorantiam operari ad id quod eſt ignorantem operari ⁊ ꝙ non ignorantia conferentis: ⁊ vniuerſalis eſt cau-ſa inuolūtarij: licet ignorantia que in ſingularibus in quibus ⁊ circa que eſt operatio quibus ſingularibus cōſequenter enumeratis exemplificatis recolligitur ratio propria inuoluntarij propter ignorantiam. D.

ET non eſt de natura actionis vt dicatur de ea ꝙ facta eſt in ſpontanee qn̄ factor eius fuerit ignorans ea que ad-herent ei ⁊ ſequuntur ipſam eo ꝙ ignorantia electionis intendo electionem omiſſionem diſciplinam non eſt cauſa vt fiat actio in ſpōtanea ſed eſt cauſa malicie: ⁊ iſta ignorantia non eſt rerū vni-uerſalium. propter iſtas enim non fit vituperatio: ſed fit quidem propter ignorantiam rerum particularium cum ſint he in quibus fit actio ⁊ innec-titur ignorantia quarūdā iſtarum miſericordia ⁊ ignoſcentia. Qui enim

H de his ignorauerit aliquid agit equidem ipſum inſpontanee. ¶ D. Et pro-pter hoc opꝫ agentem determinare que agit ⁊ ſcire que ſunt: ⁊ quot ſunt: et quis agit ea: ⁊ quid eſt illud quod agit: ⁊ in quo agit: ⁊ qualiter agit. U.g. remiſſe aut intenſe. ¶ D. hec igitur omnia nullus ignorabit niſi veſanus: ⁊ manifeſtum eſt ꝙ non ignorabit agens ꝙ agit: non enim ignorat aliquis ſeipſum quando fuerit agens intendo quoniam ipſe actor: ⁊ propter hoc conatur excuſare malos dicentes eos eſſe dementes ⁊ non ſcientes ꝙ illud quod dicunt eſt de eis que non ſunt dicenda: ⁊ ignorantia eius quod facit homo: ⁊ cum quo facit: ⁊ in quem facit attribuitur errori qui excuſabilis ē: vt qui vult proijcere aliquid ⁊ euadit de manu eius ⁊ infert damnum: ⁊ qui putat filium inimicū eſſe ⁊ occidit eū: ⁊ qui putat de re que eſt lapis eā nō eſſe lapidem ⁊ percutit cū ea: aut qui putat de re que eſt acuta eam non eſſe acutam ⁊ percutit cum ea ⁊ interficit: ⁊ forſan facit quis monſtrare alij rem aliquam ⁊ pungit cum digito ſuo ⁊ interficit. Cum ergo exiſtat ignorantia

in his circa que exiſtit operatio eſtimabitur de eo quid aliquid horū igno
rauerit ꝙ facit ipſum inſpontanee: ⁊ propter quando ignorauerit potio
ra que ſunt in ipſis: ⁊ putant potiora eſſe illud in quo fit actio: ⁊ illud cauſa
fit: ⁊ opꝫ vt factor eius quod hoc modo fit per ignorantiam ſit triſtans ꝓ
pter ipſum ⁊ penitens. Cum igitur dicatur de eo quod fit coacte aut inſciē
ter qm̄ fit inſpontanee: palam eſt quoniam hoc qđ agitur ſponte eſt cuius
agendi principium eſt in agente ipſum: ⁊ agens ipſum ſcit particularis in
quibus fit actio.

¶ Capitulum quartum.

Inuoluntarium dici debet non qñ q̇s ignorat vtilitatē
Non enim ignorantia que in electione conſiſtit cauſa eſt
inuoluntarij ſed prauitatis: nec que in vniuerſo. Vitupe
ratur enim propter hanc: ſed que in ſingulis: in quibus
⁊ circa que actus ſunt. Nam in his commiſeratio ⁊ venia locum
habet. Qui enim aliquid horum ignorat inuoluntarie facit forſi
tan: ergo non peius erit fueritꝗ ⁊ quot iſta ſunt determinare: et
quis itaꝗ: ⁊ quid: ⁊ circa quid: ⁊ in quo agit interdum: ⁊ quo ve
lut inſtrumenta: ⁊ cuius gratia ⁊ ſalutis: ⁊ quomodo vt ſenſum
vel vehemēter. Cuncta igitur hec nemo non inſanus vtiqꝫ igno
rabit: clarum ergo ꝙ nec agentē. Nam qua ratione ſeipſum: ſꝫ q̇s
agit quid ignorare poteſt. Veluti cum aiunt excidiſſe ſibi vel ne
ſcire ꝙ archana eſſent vt Eſchilus de miſterijs aut monſtrare: vo
lentem dimiſiſſe vt qui catapultam: exiſtimabit em̄ aliquis ⁊ filiū
hoſtem eſſe vt merope accidit: ⁊ haſtam emiſſam rotari: aut lapi
dem pumicem eſſe: ⁊ cum ſalutis cauſa percuſſerit necare: vel cū
docere voluerit vt magiſter ludi gladiatorij. Cum igitur circa hec
omnia ignorantia verſetur in quibus ſunt actus qui horum ali
quid ignorabit inuitus videtur feciſſe. Et maxime in principaliſ
ſimis. Principaliſſima autem videntur eſſe illa in quibus actio 3
eſt cuius gratia. Per talem itaqꝫ ignorantiam inuoluntariuꝫ di
citur: ⁊ preterea factum ipſum dolorem ⁊ penitudinē afferre opor
tet. Cum autem inuoluntarium violentum ⁊ per ignorantiaꝫ vo
luntarium vtiqꝫ videbitur eſſe cuius in ipſo principium eſt ſcien
te ſingula que agit. Forſan enim non bene dicitur eſſe illa inuo
luntaria que per iram aut concupiſcentiam fiunt. Primo igitur
nullum aliud animal voluntarie ageret: nec pueri etiam. Deinde
vtrum nihil voluntarie agimus ex his que per iram aut concupi
ſcentiam vel honeſta quidem voluntarie ageret: turpia vero in
uoluntarie. Vel ridiculum eſt cum vna ſit cauſa: abſurdum vero
dicere illa inuoluntaria appetere oportet. At iraſci oportet in qui
buſdam ⁊ concupiſcere quedam vt ſanitatem ⁊ doctrinam. Vidē
tur autem inuoluntaria dolorem afferre: ſed que concupiſcimus
delectant. Inſuper quid refert inuoluntaria ſunt que per cogni
tioneꝫ: vel que per iram delinquuntur vtraqꝫ ſane fugienda ſunt

ſed videntur nō minus humani eſſe irrationabiles affectus: act⁹ vero hominum ab ira ⁊ concupiſcētia ſunt que inuoluntaria ponere abſurdum eſt.

4 ¶Quartum capitulū de inuoluntario quid ipſum eſt cum oſtenſione: quoꝙ propter iram vel concupiſcentiam fiunt non ſunt voluntaria neqꝫ bona ꝓpter has paſſiones facta volūtaria turpia aut inuoluntaria ad manifeſtādum voluntariū diffinitionē eſſe bene aſſignatā. Dixit.

2 Nullū aīal liū pter hominē agit ſpōte aliquid.

Hoc taſſis enim non rationabiliter dictum eſt inſpontanee fieri quod fit ex concupiſcentia ⁊ iracundia. primo quidem qm̄ nullum animalium preter hoīem agit ſponte aliquid: neqꝫ etiam pueri: neqꝫ etiā agemus ſponte aliquid eorum que ex concupiſcentia fiunt aut iracundia. Et agemus bona quidem ſpontanee: mala vero inſpontanee: quod ridiculoſum eſt: vna exiſtente cauſa: intendo in bonum ⁊ malum: ⁊ eſt inconuenienes vt dicatur ꝙ concupiſcentia noſtri eius quod concupiſcendum eſt: ⁊ ira noſtra ei cui eſt iraſcenduꝫ eſt inſpontanee. Dignum enim eſt vt iraſcamur in quibuſdā rebus: ⁊ vt concupiſcamus quaſdam rerum: ⁊ vult ſanitatem ⁊ diſciplinam ⁊ putatur de rebus que fiunt inſpontanee inferre eis triſtitiam: ⁊ eas q̄ ſm concupiſcentiam fiunt conferre delectationē: ⁊ eo ꝙ fit inſpontanee: palam eſt qm̄ eſt indifferens ei qꝺ fit ꝑ erroreꝫ rōnis: cum ſint ambo fugibilia et contriſtabilia: ⁊ paſſiones beſtiales videmus non minus exiſtere in hominibus q̄ꝫ in reliquis animalibus: inconueniens igitur eſt inſpontaneuꝫ dicere quod fit ab iſtis.

¶Capitulum quintum.

Poſtq̄ꝫ voluntariū ⁊ inuoluntariuꝫ diffiniuimus: conſequens eſt vt de electione dicamus: ea nāqꝫ familiariſſima videtur eſſe virtutis: ⁊ magis q̄ꝫ res ipſe mores oſtēdere. Electione voluntarium eſſe conſtat: non idem tamen nam voluntarium latius oportet. Voluntarium enim ⁊ pueris ⁊ alijs animalibus conſequentie eſt: electio vero nō. ⁊ repentina volūtaria quidem dicimus: electionē vero non habere. Qui vero ipſam dicunt eſſe concupiſcentiam vel iram: vel voluntateꝫ vel opinionem quandā dicere recte non videntur. Non enim conſequentie quiddam eſt electio nec rationabilium: ſed concupiſcētia ⁊ ira cōia ſunt ⁊ incontinens concupiſcens quidem ſed non eligens agit: continens vero contra eligens quidem: ſed non concupiſcens electioni concupiſcentia aduerſatur: concupiſcentia vero concupiſcentie nequaq̄ꝫ. Preterea concupiſcentia voluntarij eſt atqꝫ moleſti. Electio autem neqꝫ moleſti: neqꝫ voluntarij. Ira etiam minus. Nam que per iram fiunt minime per electionē

w fieri videntur: ſed nec voluntas quamuis propinquum quiddaꝫ

Electio nō ē ipoſſibiliū ꝫ volūtas ipoſſibiliū ē.

apparet. Nam electio non eſt impoſſibilium: ⁊ ſi quis hanc electionem vocet deſipere videbitur. At voluntas impoſſibilium eſt velut immortalitas: eſt etiam voluntas circa illa que ab eo ipſo q̄ vult nequaq̄ꝫ fiunt: veluti hyſtrionem aliquem vel pugillem vincere. Uerum hec talia eligit nemo: ſed ea dumtaxat que ipſe face=

re poſſe exiſtimat. Inſuper voluntas finis eſt magis. electio autem eorum que ſunt ad finem: vtputa ſani eſſe volumus: eligimꝰ autem illa per que ſani ſimus: ⁊ felices eſſe volumus: eligimus autem dicere non congruit. Omnino autem videtur electio circa N
illa verſari que in noſtra ſunt poteſtate: ſed nec opinio quidem erit. Nam opinio circa omnia videtur eſſe nec minus circa eterna ⁊ impoſſibilia quam circa illa que in nobis ſunt: nec in bono ⁊ malo: ſed vero ⁊ falſo diſtinguitur. At electio per illa magis ſꝫ in totum idem eſſe electionem quod opinionem nemo fortaſſe dicet. At certe nec in parte aliqua idem eſt. Nam propter electionē bonorum aut malorum tales aliqui ſumus: propter opinionē autem non. Et eligimus capere aut fugere aut aliquid huiuſmodi O
opinamur quidem res ipſa ſit ⁊ in quo conducat: ⁊ qua ratione vtilis ſit. Capere vero aut fugere non minus opinamur: ⁊ electio laudatur magis: quia quod opus erit elegerit quam quia rectuꝫ elegerit: opinio autem propter veritatem laudatur ⁊ eligimꝰ que maxime ſcimus bona eſſe: opinamur autem que non multum ſcimus. Nec ſane idem videntur eligere optima ⁊ opinari: ſed opinantur quidam melius: attamen propter paruitatem deteriora eligunt. Utrum vero antecedat electionem opinio an magis ſequatur nihil refert: neqꝫ enim querimus: ſed an idem electio ſit quod opinio quedam. Quid igitur aut quale eſt electio cum predicamentorum nihil ſit: voluntarium quidem eſſe conſtat. Sed non omne voluntariuꝫ electionem habet. At id tantum cuius cōſultatio anteceſſit. Nam electio cum ratione et cogitatione eſt: qđ ⁊ nomen ipſum ſignificare videtur: quaſi e quibuſdam ꝓpoſitis vnum aliquod legatur. id eſt capiatur.

¶ Quintum capitulum: quod de electione ſequitur pertranſire de qua primo oſtenditur cum quibus non eſt idem. ſ. ꝙ non idem cum voluntario: neqꝫ cum concupiſcentia vel ira vel voluntate: vel opinione ſimpliciter vł aliqua: deinde quođ eſt ſub voluntario tanqꝫ ſub genere cū adiuncta differentia que eſt preconſiliatio colligitur ꝙ eligibile eſt voluntarium precōſiliatum. ex quo inſinuatur ꝙ electio eſt voluntas preconſiliatiua vel appetitus preconſiliatiuus. D. 51

DEterminatis autē de ſpōtaneo ⁊ inſpontaneo conſequenter de eligentia dicenduꝫ erit. hec enim magis proprie videtur eſſe rebus fictibus per virtutem: ⁊ eſt que iudicat de moribus et operationibus. Diximus ergo quoniam manifeſtum eſt de electione: quoniam eſt ſpontanea: ⁊ non eſt intentio electionis intentio ſpontanee: eo ꝙ ſpōtaneum communius eſt eo quod fit per electionem. Communicant enim in eo pueri ⁊ animalia irrationabilia et rationabilia in electione autem non: ⁊ de rebus que ſubiecto fiunt non dicimus ꝙ fiant per electionem. Qui vero dicunt eligentiam: concupiſcentiā aut iram: aut velle: aut opinionem quandam. i. credulitatem nō vident in hoc recte dicere: ideo ꝙ eligentia non eſt cōis omnibus aīalibus. Cōcupiſcētia

autẽ ⁊ ira cõis eſt eis:⁊ incontinens ſcḋʒ cõcupiſcentiam quidẽ operaꝛ: ſʒ eligentiã vero non:cõtinẽs autẽ ecõuerſo ſcḋʒ eligentiã quidem operatur ſcḋʒ cõcupiſcẽtiã aũt nõ. Cõcupiſcẽtia ergo eligẽtie cõtrariaꝛ ſʒ nõ cõtra- riaꝛ cõcupiſcẽtia cõcupiſcẽtie:⁊ cõcupiſcẽtia delectabilis eſt ⁊ cõtriſtabilis ſcʒ remotionis ab ipſo:eligẽtia autẽ nõ:⁊ ira etiam nõ eſt eligẽtia propter ea ꝙ res que fiunt ꝑ iram parũ fiunt ꝑ electionẽ. Et etiã nõ eſt electio velle ꝗuis videaꝛ ei eſſe propinqua eo ꝙ electio nõ eſt impoſſibiliũ: velle autẽ O eſt. Si enim dixerit quis ꝙ impoſſibilia eliguntꝛ ſtultus reputabiꝛ: velle vero inueniꝛ circa res impoſſibiles. V.g. vellemus immortales eſſe:⁊ velle etiã rez eſt quaꝝ opatio nõ eſt ĩ nobis:vt athletã vincere:aut hypocritaʒ: ⁊ nullus quidẽ eligit hmõi res: imo res eas eligit:quaꝝ in ſe videt actio- nem:⁊ adhuc velle quideʒ maxime finis. Eligentia autẽ nõ eſt niſi eoꝛuʒ q̃ ducunt ad finem. V.g. ſanari volumus:eligimus autẽ ꝑ que ſanamur:⁊ fe- lices eſſe vellemus:⁊ aſſerimus nos velle: nõ eſt autẽ dicẽduʒ eligere nos fieri felices:ideo ꝙ vniuerſaliter eligẽtia videꝛ earum eſſe facere in nobis eſt. ¶ Neqʒ etiã eligẽtia opinio eſt: ideo ꝙ opinio in oĩbus eſt nõ cũ ĩ per- petuis ⁊ impoſſibilibus minus ꝗ̃ in his que ex parte noſtri ſunt: ⁊ opinio diuiditur in verum ⁊ falſum:electio vero in bonum ⁊ malum. ¶ M. Et vni- uerſaliter non dicet fortaſſe quis opinionem ⁊ eligentiam vllo modo vnũ eſſe:etenim ſecunduʒ electionem noſtram boni ⁊ mali quales dicimur ſcilʒ boni vel mali ſcḋm autem opinionem nõ.⁊ per electionem requirimus ali quid ⁊ fugimus ab aliqua: per opinionem autem opinantes ſcimus quid eſt res:aut cui conuenit:aut qualiter conuenit inquiſitio:aut rei: aut fuga aut ipſa re fere non fit per opinionem tantum:⁊ electio maxime laudatur: eo ꝙ fit recti:opinio autẽ:eo ꝙ veri. Et eligimus res quas ſcimus proprie bonas:opinamur autem res quas fere non ſcimus:⁊ non videtur eidẽ ipſi eſſe eligentes quod melius:⁊ opinantes quod melius. Multi enim opinan tur quidem qḋ melius: propter malitiaʒ vero ſuam eligũt quod deterius eſt:vtrum opinio precedat electionem:aut ſequatur in hoc nõ eſt diuerſi- tas.⁊ hec non eſt res de qua inquirimus. Verumtamen quod inquirimus eſſe vt ſciamus an electio ⁊ opinio conueniant in aliqua rerum. ¶ Dixit. Cum igiꝛ eligentia nõ ſit aliquid eorum que commemorauimus videa- mus quid eſt ⁊ quale quid eſt. Dicimus ergo.quoniam videtur ꝙ ſit ſpon- taneum: verũtamen non omne quod fit ſponte eſt ex electione: ſed electu ʒ eſt vt cum hoc ſit preconſiliatum:ideo qḋ electio quidem fit per rationem ⁊ intellectum.

Velle eſt reſpectu finis:elec- tio reſpe- ctu eoꝝ q̃ ſunt ad fi nem.

Capitulum Sextum

Sed vtrum omnia in conſultationem cadant: an q̃ dam ſunt in quibus conſultatio locum non habet forſan: dicendum eſt id in cõſultationeʒ venire non de quo inſipiens aut fatuus:ſed de quo ſane men- tis aliquis conſultaret. De eternis auteʒ nemo con ſultat veluti de mundo: vel de diametro:vel de latere: quia incõ menſurabilia ſunt. Sed neqʒ de his que in motu: ⁊ ſemper eodẽ mõ exiſt iure neceſſitate ſiue natura:ſiue propter aliã cauſam ve luti de ortu:aut conuerſione ſyderum:neqʒ de his que alias ali- ter accidunt veluti de ſiccitatibus ⁊ imbribus: neqʒ de his que ſunt a fortuna veluti de theſauri inuentione. Sed neqʒ de huma

nis oĩbus

nis oībus:nā quēadmodū ſcitarū reſpu.optime gubernet nemo
lacedemoni⁹ cōſultat.hec.n.ꝑ nos agi nō poſſunt.At illa veniūt
in cōſultationē que agi pñt:⁊ a nobis q̄dē agi.Sunt autē ⁊ alia
hmōi.Cā videt eſſe nā:⁊ neceſſitas:⁊ fortuna:⁊ mēs:⁊ oē qđ per p
hoīem:hoīes vero de his cōſultāt q̄ ſibi agilia ſunt.Circa mani
feſtas ⁊ ſufficiētes diſciplinas nō eſt conſultatio vtputa de litte-
ris nemo ambigitur:quēadmodum ſcribi debēt:ſꝫ quot a nobis
fiunt:nec ſemper eodem modo ea ſunt huiuſmodi vt in delibera-
tionem cadant.veluti illa q̄ ad medicinam:⁊ ad rem pecuniariā
pertinent:⁊ circa gubernaturam magis q̄ꝫ circa gymnaſticam
q̄ꝫto illa minus eſt manifeſta.Magis vero circa artes q̄ꝫ circa di
ſciplinas cōſultatio cadit.Nā in his magis dubitamus:cōſulta-
tio aūt verſat in his q̄ frequētius accidūt ⁊ incerta quēadmodū
euadūt ⁊ indeterminata ſunt.Sumimus ⁊ alios ad cōſiliū cum
de rebus maioribus deliberare volumus:nō ſatis nobiſipſis ad
diſcernēdū cōfici:nec ſane de finibus cōſultam⁹:ſꝫ de his q̄ ſunt
ad finē.Medic⁹ eñ nūq̄ꝫ cōſultat an ſanū faciat:nec orator an ꝑ
ſuadeat:neq̄ꝫ gubernator reipu.an bñ inſtituat ciuitatē:nec alio-
rū q̄ſq̄ꝫ de fine deliberat:ſꝫ poſito fine quēadmodū ꝑueniat cōſi-
derāt.Et ſi ꝑ multa fieri poſſe cōſtat ꝑ qđ illoꝝ faciliime ⁊ opti-
me fiat ꝑquirūt.Si vero per vnū quēadmodū ꝑ illud fiat ⁊ id rur
ſus per qđ donec ꝑueniāt ad primā cām qđ in inuētione vltimū
eſt.Qui.n.cōſultat videt q̄rere ac reſoluere p̄dicto mō q̄ſi diagrā
ma.¶ Sꝫ vr̄ nō oīs ꝑq̄ſitio eſſe cōſultatio ceu cum mathematici
aliq̄d ꝑq̄rūt.Verū oīs cōſultatio ꝑq̄ſitio eſt:⁊ qđ vltimū in re
ſolutōe id primū in gñatōe:⁊ ſi in aliqđ incidūt qđ impoſſe videat
illud omittūt:veluti ſi pecunijs opus ſi q̄s hr̄e nō poſſint:ſin aūt
videt poſſe:tūc facere aggrediunt.Poſſibilia intelligenda ſunt q̄
nos poſſumus:nā q̄ ꝑ amicos fiūt ꝑ nos quodāmō fiunt:qr prin
cipiū in nobis eſt:q̄runt vero q̄nq̄ꝫ inſtrā:q̄nq̄ꝫ opus illoꝝ:codē
mō in reliq̄s:q̄nq̄ꝫ ꝑ qđ:q̄nq̄ꝫ q̄uo:aut quo mediāte videt hō vt
diximus principiū eſſe agēdi.Cōſiliū vero de his eſſe q̄ cōſultāri
agibilia ſunt actus vero alioꝝ grā:nō cadūt igit in cōſiliū finis:
ſꝫ ea q̄ ſunt ad finē:neq̄ꝫ certe ſingulares res veluti ſi panis eſt
hoc:⁊ ſi digeſtū eſt vt opꝫ:nā ad ſenſum id attinet:ꝙ ſi ſemꝑ con-
ſulit in infinitū erit ꝑgreſſus:cōſultabile ⁊ eligibile idē ſunt:niſi
ꝙ eligibile rē iāpridē determinatā ſignat:qđ eñ in deliberādo ce
teris p̄tulim⁹ id eligibile dicit.Deſinit aūt tūc demū vnuſq̄ſq̄ꝫ q̄re
re quēadmodū aget cū in ſeipm reducit principiū:⁊ ipſius in an
tecedēs:hoc eñ eſt qđ eligit.Patet hoc ex vetuſtis inſtitutis que
Homerus ſecutus eſt.Reges eñ q̄ elegerāt denūciabāt in popu
lū.Cū ergo ſit eligibile cōſultabile affectibile eoꝝ q̄ in nobis
ſunt electio vtiq̄ꝫ erit cōſulta affectatio eoꝝ que in nobis ſunt.

Q
In reſolō ne vltimū p̄mū eſt in gñatione

Ex conſultatione enim iudicantes affectamus ſecundum conſi-
lium. ¶ De electione igitur hactenus dictum: & circa que exi-
ſtat: & ꝙ circa illa verſatur que ſunt ad finem.

6 ¶ Sextū caplm in quo q2 electio eſt ꝯſiliatiua interſerit de conſilio et con-
ſiliabili: primo ꝙ non eſt de omnibus conſiliū: & ꝙ cōſiliabile eſt: pro quo
ſolū intellectum hñs cōſiliat: q2 neq3 de eternis: neq3 de fiētib9 ſemper vno
modo: neq3 de his q̄ a fortuna: neq3 de humanis oibus quorum cauſe ſunt
natura: neceſſitas fortuna intellectus: ſed ſolū de his que nobis & operabi
libus cōſiliamur: et neq3 de his omnibus: q2 nō de operabilibus que ꝑ cer-
tas & ꝑ ſe ſufficientes fiunt diſciplinas: ſed de his que per nos non ſimplr:
aut vt ſepius & gñaliter: non de finibus: ſed de his q̄ ad finem qualiter & ꝑ q̄
erit: & ſi per plura per quot facillime et optime: ſi vero per vnū qualiter ꝑ
hoc erit: & illud ꝑ qd vſq3 ad ꝓmā cām intētione vltimā: qd q3 oē conſiliabile
q̄ſibile & dubitabile: poſſe ꝑ nos fieri: & nō eſt aliqd ꝓhtiū ſingularium: nec
abijt conſiliatio in infinitū: ex qbus certius colligitur ꝙ eligibile eſt ex cō
ſilio ꝓiudicatū: & electio cōſiliabile deſideriū eorū que in nobis.

CU videtur nomē eligentie ſignificare in idiomate nr̄o
electionē alicuius ꝓ alio. Cūq3 notū ſit: qm̄
electio non fit niſi in ſpontaneo a ꝯſilio. Sciendū eſt vtrū conſi
liū cōuenit in omni re: ita ꝙ oīa ſint conſiliabilia: aut quedam
ſunt in quibus nō eſt ꝯſiliū dandū: & fortaſſis dicendū eſt ꝙ il-
lud ſuper qd cadit conſilium non eſt illud de quo cōſiliatur ſtult9 & demēs
ſed in quo cōſiliat diſcretus. Et non inuenimus aliquem vtentem ꝯſilio in
rebus perpetuis ſc3 in eſſe mundi & in ſuo fieri: aut in ſua antiquitate: neq3
in diametro vtrū eſt cōicās alteri: aut nō: neq3 vlr cōſiliat in rebus fiētibus
per motū: ſiue fuerit ex ꝑte māe: ſiue ex parte forme: ſiue ꝑ cās alias: vt po-
te in priuatione pluuie & multitudine ſua: neq3 cōſiliat etiā aliqs in his q̄
caſu fiunt: vt in inuētione theſauri: neq3 cōſiliat aliqs in qbuſlibet rebus
quorſilibet hoīum. Nullus. n. lacedemoniorū cōſiliat qualiter ſcythe q̄ nul
lā vicinitatē cū eis hñt: optima vita viuāt. Nihil. n. agēdorū hoīum a no-
bis valde diſtātiū fieri h3 ꝑ nos. Cōſiliamur aūt de rebus quarū actio in
nobis eſt: & currit per manus noſtras: & hoc qm̄ putat ꝙ cāe rerū ſint nrā
aut forma: aut caſus: aut intellectus: & oē qd fit mediātibus hoībus: & vnuſ
q̄ſq3 cōſiliat in eis q̄ poſſe eſt ipſm agere: & q̄ currūt ꝑ manū eius. Et non eſt
cōſiliū in artibus ceteris ſufficiētibus per ſe: intēdo eas in quibus nō ex-
pectant cāe ab extriſeco: vt ars ſcribēdi. Nullus. n. dubitat in ſcribēdo ita
R ꝙ indigeat cōſilio: q̄lr ſcribēde ſint lr̄e: & nō cōſiliamur niſi in eo cuius fa-
ctio in nobis eſt: cū nō fuerit ſm modū vnū & eūdē: ſicut ſe h3 in arte medi
cine & in oībus facultatibus: & cōſiliamur magis in negociis marinalibus
q̄3 in exercitiis ſm ꝙ illa deficiūt ab aliis in certitudine agēdorū: intēdo ꝙ
ars exercitii potentior eſt in certitudine agēdi recte q̄3 ars marinalis: & hoc
mō ſe h3 in ceteris artibus reſiduis q̄ vtunt cōſilio: intēdo ꝙ ſuperant in
hac intētione. & vſus cōſiliationis in artibus magis eſt q̄ñ in ſciētiis: & pro
ꝑtie in quo nobis ex ipſis incidit ſepius dubitatio. Et cōſiliatio eādem fit
in rebus frequētius aduenientibus in qb9 nō eſt manifeſtū ad qd res deuē
tura ſit: & in reb9 q̄rū finis incōprehēſus idefinit9 eſt. ¶ D. Et reqrim9 cōſi-
liari vt in reb9 grādib9 in qb9 nō ꝯfidim9 nobiſmetipſis de ſufficiētia ꝯſilii
in ipſis & in opatiōib9 ſuis. Et de finib9 qdē nō ꝯſiliamur imo ꝓprie ꝯſilia-
mur de his q̄ ducūt ad fines: & hoc qm̄ medic9 nō ꝯſiliat de ſanitate ipſa: ſ3
de his q̄ ducūt ad ſanitatē: & rhetor ſilr nō conſiliatur de ꝑſuaſione metip-

fa:ſed de his que pſuadet.ꝛ ſilr ciuitatū gubernatores nō cōſiliant in ipſiſ
met operationibꝰ ſtudioſis ꝛ poſitionibꝰ quas ponūt:ſed cōſiliant quidē
in his per que fiunt huiuſmodi operationes. Et vlr nemo cōſiliat de fine
metipſo:ſed oīs homo ponit finē quendā ꝛ inquirit de ipſo qualiter fiat et
per quid fiat:ꝛ qñ manifeſtū fuerit ꝙ plura ſunt per que habendꝰ eſt finis
inquirūt ea per que facilꝰ ꝛ melꝰ poſſit haberi: ꝛ qñ finis cōpleri poterit
per rem vnā inquirūt illā rem qualiter erit ꝛ per quid erit:ꝛ deinde inqui
runt de illa re ſcđa qualiter erit ꝛ ꝑ quid erit:ꝛ nō deſinūt ab inquirēdo ſic
donec perueniāt ad cauſam primā q̄ eſt poſtrema in eſſe.ille em̄ qui conſi
liatur inquirit quidē ſm viā reſolutionis per cōuerſionē:ꝛ iſta eſt via inq̄
ſitionis ſm modū reſolutionis per cōuerſionē. Et iam manifeſtū eſt: qm̄
oīs inquiſitio eſt cōſiliatio vt inquiſitio in doctrina ꝛ vniuerſaliter in ſpe
culatiuis. Cauſaq; ſic ſit erit oīs cōſiliatio inquiſitio ꝛ nō cōuertit:ꝛ vlti-
mum in via reſolutionis ꝑ cōuerſionē eſt primū per inq̄ſitionē vltimū in
eſſe:ꝛ eſt illud gratia cuius ſunt reliqua de quibꝰ inquirit. ꝛ propter hoc
ponūt ipſuz primū in inquiſitiōe: ꝛ tandē requirūt ea ex quibꝰ neceſſario
eſt eſſe eius.ꝛ ſi inueniunt in inquiſitione aliq̄d impoſſibile deſinūt ab ip-
ſa.U.g.qñ indiget pecunia ꝛ viſum fuerit nō eſſe poſſibile eius adeptionē
ſine inq̄ſitione:intendūt eius acq̄ſitionē:ꝛ ſi fuerit poſſibilis ꝑquirunt eā
ꝛ ſi impoſſibilis deſiſtūt ab ea:poſſibilia autē ſunt ea quorū actio ī nobis
eſt.ꝛ hoc qm̄ ea que poſſibile eſt fieri ꝑ amicos noſtros: poteſtas eorū eſt ī
nobis modo quodā:principiū em̄ eorū eſt in nobis:ꝛ in rebꝰ q̄dē que inq̄
rūtur alterius rei cauſa fortaſſis inq̄ſitio ſit inſtrumētorū ꝑ que agit res
illa:ꝛ fortaſſis ſit inq̄ſitio modi vtendi illis inſtrumētis: ꝛ ſic ſe hʒ in alijs
rebꝰ remanentibꝰ de q̄bus inueſtigat gratia alterꝰ rei fortaſſis:etem̄ inq̄-
ritur de eis in eo ꝑ qđ hʒ fieri actio:ꝛ forſan inq̄rit in eis de modo ꝑ quem
hʒ fieri. ¶D. Et videt ſicut diximꝰ homo eſſe principiū actionū ſuarū:ꝛ cō
ſiliū ſit in operandis ab eo:ꝛ operationū quedā fiunt gratia quarūdā. Fi
nis vero quēadmodū diximꝰ nō eſt de quo ſit cōſiliādū:ſed conſiliatur q̄-
dem de his que ducūt ad finē:neq; etiā cōſiliat in rebꝰ particularibꝰ notis
ſenſu cōprehenſis:qm̄ ſunt ſm ꝙ opꝫ vt qm̄ nō cōſiliat:qm̄ hec res bona:
aut hec res ſana:aut qm̄ hec res facta eſt vt opꝫ:cū hoc notū ſit in ſenſu.et
hoc ideo qm̄ iſta ſunt principia cōſiliationis.ſi ergo de his fuerit conſiliā
dum indigemus alijs principijs ꝛ procedat res ad infinitū:qđ eſt impoſſe:
ꝛ res quidē cōſiliabilis ꝛ eligibilis vna eſt intētio determinata ꝛ conſilia-
bilis intentio indeterminata ꝛ eſt quidē eligibili determinatū: eo ꝙ res ī
quā aſſenſum eſt ad faciendū ipſam propter iudiciū conſilij ſuper ipſam
qm̄ bona:ꝛ propter hoc vnuſquiſq; holum ceſſat ab inquiſitione ꝛ cōſilia-
tione quādo in ſeipſuz reduxerit ꝛ principiū ađ id qđ vidit in illa rem hec
eſt res q̄ eligit intēdo illud.de quo iudicatū eſt ipſum eſſe bonū. ¶D. mani
feſtatur autē ꝙ eligibile eſt illud in quo cōſiliat ex antiquis ciuilitatibus
quas ſequebat Homerus.dicebat em̄ ꝙ reges mandabāt plebi obſeruare
res quas eligebant per conſimiliū:vult ſm ꝙ eſtimo per conſiliū illud pro
pter qđ fuit electio ipſarū illarū:nō ꝙ ipſi imponerēt eis rea per impoſi-
tionem:ad modū eius qđ accidit apud nos in legibus:ꝛ qñ eſt:item eligi-
bile eſt in quo ſit cōſiliatio cum conſideratione eius ſm ꝙ in nobis eſt age
re ipſum. Cūq; iudicauerimus ſuper aliquid per conſiliationem deſidera
mus ipſum per voluntatem ꝛ nitimur in ipſum. Dixit is ergo determina-
uimus eligibile quid eſt ſm viam deſcriptionis. i. diffinitionis vniuerſa-
lis.ꝛ diximus in qua re ſit:ꝛ qm̄ ſit in rebus que ducunt ad fines ꝛ dixim
voluntatem eſſe finium. Capitulum ſeptimum.

ET ꝙ volūtas eius eſt que eſt finis: ſed videtur aliȷs qui dem boni eſſe: aliȷs opinati homini atq; ex eo fit vt qui boni eſſe dicunt negant ea nos velle que non recte cupi mus: nihil enim volumus niſi bonum: eſſet autem malum ſi ita contingeret. Sed qui opinatum bonum eſſe dicunt: nō natura/ſed vt cuiq; videtur bonum appellāt. Uidetur autē aliȷs aliud: ⁊ ſic contraria extiterunt: ꝙ ſi iſta non placent dicendum eſt ſimpliciter: ⁊ ſm veritatem id eſſe, volendum ꝙ bonum ſit verum: ſinguli quod bonum apparet ſequuntur. Ex quo fit vt ſtudioſo quidem viro verum ſit bonum: prauo autem vt contingit ꝙ in corporibus quoq; accidit. Nam ſanis quidem ſalubria ſunt eo que reuera ſalubria ſunt. egrotatis autem alia. Eodemq; modo amara: ⁊ dulcia: ⁊ calida: ⁊ grauia: ⁊ cetera huiuſmodi. Studioſus enim vir ſingula recte iudicat: ⁊ in vnoquoq; verum diſcernit. Cuiuſq; enim habitus propria quedam ſunt bona ⁊ iocūda: ac forte in dinoſcenda veritate ſtudioſus vir plurimum antecellit quaſi regula ⁊ menſura illorum exiſtens. Multitudinem vero vt videtur voluptas decipit q̄ licet bonum non ſit: tamē apparet: ſequuntur ergo voluptatem tanq̄ bonum. Dolorem vero tanq̄ malum fugiunt.

7 ¶ Septimū cap. de volūtate ⁊ volūtabili ꝙ volūtas eſt ipſiꝰ finis: ⁊ volūtabile ipſe finis: ⁊ ſimplex volūtabile qđ ſimplr ſeu ꝑ ſe bonū: vnicuiq; aūt qđ vr̄ ac ꝑ hoc idē ſtudioſo volūtabile ⁊ ſʒ ꝟitatē bonū: prauo aūt qđ ꝯtingit: quēadmodū ſanis corꝑibꝰ ſana ⁊ hmōi q̄ ſm veritatem talia infirmis autem altera. Dixit.

QUidam autē hoīum putāt ꝙ volūtas ſit boni: ⁊ ꝗdā putāt ꝙ ſit eius qđ vr̄ bonū: ⁊ ſequit̄ dicētes ꝙ volitū ſit bonū vt nō ſit volitū niſi id qđ eſt bonū ꝑ ſe ⁊ rectū. Cū eñ fuerit ꝗd ex volitis erit bonū: hoc autē eſt incōueniēs. Forſitan eñ accidit multis velle eos hoc qđ eſt malū: ⁊ ipſum vr̄ bonū: dicentes vero volitū eſſe hoc qđ vr̄ bonū: ſequit̄ hoc nō eſſe aliꝗd volitū ꝑ nām: ſed erit illud qđ volet vnuſꝗſq; hoīum ſʒ ꝙ ſibi viſum fuerit donec velit aliꝗd: ⁊ eiꝰ cōtrariū hoīe: intēdo ꝙ velit rem vnā eandē vnus: ⁊ cōtraria eius alter: immo iam volet vnꝰ idē duo cōtraria in horis diuerſis. Si ergo ſic ſe habuerit res nō erit aliꝗd volitū ꝑ nāʒ: ⁊ hoc iterū eſt incōueniēs. ¶ Si igitur nō fuerint ꝑſuaſiue he due opiniones opʒ vt dicamꝰ qm̄ bonū illud qđ eſt bonū per ſe eſt ſimplr volitū: ⁊ ſm veritatē: vnuſꝗſq; hoīum vult ipſum ſm ꝙ ei vr̄ bonꝰ: ergo vult bonū illud qđ eſt in veritate: malus vero illud de quo cōtingit vt videat̄ ei ꝙ ſit bonū. Et hoc qm̄ perceptio vel apprehēſio quā hʒ bonus vel virtuoſus de bono: ⁊ iudiciū eius de ipſo ſimilat̄ iudicio ſanorū ſentientibꝰ de rebus ſenſibilibꝰ ⁊ iudiciū vero mali de ipſo ſimilatur iudicio infirmorū. Et illi qui ſunt in diſpoſitione ſanitatis diſcernūt ſapores rerū ꝗ ſunt eis in ꝟitate: intēdo ꝙ ipſi iudicāt de dulci: qm̄ dulce: ⁊ de illo qđ eſt amarꝫ qm̄ amarꝫ. Illi aūt ꝗ ſunt infirmi faciūt huiꝰ diuerſum: intēdo ꝙ iudicāt de dulci: qm̄ amarū: ⁊ ſilr cōtingit eis in vocibꝰ grauibus: ⁊ acutis: ⁊ odoribꝰ: ⁊ reliꝗs ſenſibilibꝰ: ⁊ qm̄ ſic eſt. bonus ergo eſt ille qui iudicat de vnaquaq; rerū iudiciū ſanū: ⁊ videt̄ ei verū in vnaquaq;

Bonꝰ eſt ille ꝗ iudicat de vnaquaq; rerū iudiciū ſanum.

carũ: eo ꝙ in vnaquaqꝫ diſpoſitionũ ſunt res venuſte ⁊ res delectabiles nõ
ſm ꝙ imaginatᷣ de ipſis. ¶D. ⁊ dignũ eſt vt ſit bono magna ꝓcellẽtia ſup
alterũ in eo ꝙ iudicet de vero: ⁊ in dimiſſione eius qḋ dimittit vnuſquiſqꝫ
ex rebus. Etenĩ ipſe exiſtit tanqꝫ regula ⁊ menſura rebus: per quã iudicatᷣ
de ipſis: ⁊ veriſimile eſt ꝙ error in hoc accipiens multis hominũ non acci
dat niſi delectationis cauſa: eo ꝙ ipſe videntur bone: ⁊ nõ ſunt ita ꝙ volũt
delectabile quaſi bonũ: ⁊ a triſti fugiunt quaſi a malo. ¶Caplm 8.

Cum itaqꝫ ſit finis id quod volumus. Conſultatio vero
atqꝫ electio eorum ſit que ſunt ad finem: ſequitur vt actꝰ
ſm electionem ſint ⁊ voluntarij. Operationes autẽ vir-
tutum circa iſta varientur. Sunt vero in noſtra poteſta
te virtutes ⁊ vitia. Nam in quibus vtrum agamus an non aga-
mus in nobis eſt/in noſtra ſunt poteſtate. Quare ſi agere hone-
ſtum exiſtens in nobis eſt certe: ⁊ non agere turpe, exiſtens in no
bis eſt. Et ſi non agere honeſtum exiſtens in nobis eſt: certe et
agere turpe exiſtens in nobis eſt. Quod ſi in nobis eſt honeſta ⁊
turpia agere: ſimiliter ⁊ nõ agere: hic autem erat bonos ⁊ malos
eſſe: in nobis erit probos ⁊ improbos eſſe. Dicere autem ꝙ nemo B
volens prauus ſit: neqꝫ inuitus felix: alterum falſo: alterum vero Nemo inui
ſimile videtur. Porro felix nemo inuitus eſt. prauitas autem vo- tꝰ felix eſt
luntaria res eſt: vel recedendum eſt ab his que premiſimus: ⁊ di
cendum hominem non eſſe principium: neqꝫ generationem rerũ:
quemadmodum filiorum. Quod ſi illa conſtat ne in aliud princi
pium qꝫ in noſipſos referre poſſumus quorum principium in no
bis eſt. Illa nobis erunt ⁊ voluntaria. Id teſtari videtur ſingu-
lorum opinio: ⁊ legumlatores qui aduerſus delinquẽtes penas
conſtituunt ſi modo non vi coactum per ignorantiam cuius ipſi
cauſa nõ fuerint deliquerunt. Illis vero qui bene agunt premia
conſtituerunt quaſi alios inuitantes alios deterrentes. At qui
ad ea que nec in nobis ſunt: neqꝫ voluntaria nullus hortatur:
quippe fruſtra hortaretur quis vt non caleret: vel non frigeret:
vel non eſuriret: aut aliquid tale: quamuis enim hortatus nihilo
minus illa pateretur: verum per ignorantiam commiſſa puniũ-
tur ſi ipſe committens cauſa ignorantie videatur fuiſſe: ceu ad-
uerſus ebrios duplici pena cõſtituta. Principium enim in ipſis
eſt cum in eorum poteſtate fuerit ne ebrij fierent: quod cauſa eſt
eorum ignorantie. Puniuntur ⁊ ignorantes aliquid ex his que
legibus continentur que vtiqꝫ ſcire oportet nec difficilia ſunt: eo C
dem modo in alijs que per negligentiam ignorantᷣ quaſi in ipſis Quales
ſit ne ignorẽt. Poterant enĩ diligentiã adhibere: ſed forſan talis ſũt cuiuſ-
eſt quis vt diligẽs eſſe nequeat. At vero hi ſibiipſi diſſolute viuẽ qꝫ actꝰta-
do cauſa ſunt vt iniuſti ⁊ improbi fiãt in maleficijs ⁊ flagitiis de lis tãdẽ ⁊
gentes. Nam equales ;ſunt actus cuiuſqꝫ: talis tandẽ ⁊ ipſe eua- ipſe eua-
dit. Quod omnibꝰ ſtudijs exercitationibuſqꝫ conſpicitur. Igno- dit.

rare igitur q ex actibus habitus fiunt nimium hebetis eſt. Abſurdum etiã dicere iniuriantẽ nolle eſſe iniuſtũ: neq flagitia patrantem flagitioſum. Quod ſi quis non ignorans agit ea ex quibus erit iniuſt⁹ volũtarie erit iniuſt⁹: nec tamen ſi velit iniuſtus ceſſabit iniuſtitia ac iuſtus fiet: non enim egrotatus ſanus fit: ⁊ ſi ita contingat vt ſponte egrotaret per incontinentiam atq laſciuiam preceptis medicorum aduerſatus: tũc ergo licebat ei egrotare: ſed nunc nõ ampli⁹ licet quemadmodũ nec emiſſum lapidẽ quis retinere poteſt. Fuit tamen in illo capere ipſum atq emittere: principiũ eñ in ipſo: ſic iniuſto ⁊ flagitioſo licebat ab initio talis non eſſe ex quo fit vt volens delinquat. Sed poſtq talis factus eſt non licet poſtea ſibi talis non eſſe. Nec ſolum animi vitia voluntaria ſunt: ſed interdum etiam corporis que certe carpimus ⁊ increpamus. Nam qui natura deformes ſunt eos nemo reprehendit: ſed eos qui per negligentiam atq incuriam tales ſunt idem facimus circa imbecillitatem: ⁊ turpitudinem: ⁊ cecitatem: nemo increpat cecum natura: aut egritudine: aut vulnere ſed magis miſeretur. Quod ſi pp ebrietatem: aut aliaʒ huiuſmodi cauſam cecus fiat omnes increpant. vitia igitur corporis que in noſtra ſunt poteſtate culpantur: que non ſunt nõ culpanť. id ſi ita eſt in aliis quoq vitia que culpãtur in noſtra ſunt poteſtate. Quod ſi quis dixerit omnes affectare id quod apparet bonum: ſed ipſius apparentie dominos non eſſe: ſed qualis quiſq eſt talem illi finem videri: ſi quis ſui habitus quodammodo cauſa ipſe ſibi eſt: ⁊ apparẽtie certe erit idem ipſe quodammodo ſibi cauſa. ſin autem nullus ſuiipſi cauſa eſt male agendi: ſed ꝓpter ignorantiam finis hoc agit putans ſibi optimum eſſe ita facere: affectatio autem finis non in noſtra eſt poteſtate: ſed ita natura nos genitos eſſe oportet vt tanq intuitum ad diſcernendum optima ⁊ expetẽdum verum bonum habeamus. Atq ille generoſus eſt cui hoc a natura exiſtit: rem enim optimam atq pulcherrimam quã nec ab alio accipere: neq diſcere poteſt qualis a natura eſt inſtituta talem habebit atq ita natum eſſe ea demum perfecta ⁊ vera eſt generoſitas: hec igitur ſi vera ſunt quid magis virt⁹ q vitium erit volũtariũ. Vtriq enim erit eodem modo ⁊ bono ⁊ malo finis natura erit: vel vtrumq tandem videtur ita iacet: reliqua vero ad hec referentes vtrumq agunt: ſiue igitur finis: nam cuiq qualiſcumq apparet: ſed preter hoc aliquis eſt: D ſiue finis quidem ipſe naturalis eſt: ſed quia in aliis agendis ſtudioſus voluntarie agit virtus voluntaria eſt nihilominus et vitia erunt volũtaria. Nã vt illa bono ſic iſta malo p ſeipſum exiſtunt: ſi nõ in fine at in rebus agendis. Si itaq vt dr̃ virtutes volũtarie ſunt: q habituũ noſtrorũ noſipſi quodammodo cauſa ſu

Quales ipſi ſum⁹ talẽ ponimus finẽ.

mus:⁊ quales ſumus ipſi talem ponimus finem:⁊ vitia certe voluntaria erunt. Nã ſimilis in vtriſq ratio eſt: de virtutibus nobis conſequenter dictum ſit:⁊ genere ꝙ mediocritates quedam:⁊ qđ habitus ex quibus fiunt: eadem quoqꝫ operantur:⁊ ꝙ voluntarij ſunt:⁊ in nobis vt recta dictat ratio: ſꝫ habitus ꝙ ſi ita vt act⁹ voluntarij ſunt: quia actuum noſtroꝛuꝫ ab ipſo initio vſqꝫ ad finē domini ſumus ac ſingula nouimus: habitum vero ab initio cognoſcim⁹ ac ſingula qui poſtea addem⁹: ceu in aduerſa valitudine ignoꝛamus: ſed ideo voluntarij dicuntur habitus ꝙ in nobis erat hoc: vel illo modo vti. Reſumentes igitur de ſingulis dicamus virtutibus:⁊ qualis queqꝫ ſit et circa quid: et quomodo: ex quo illud etiam apparebit quot virtutes ſunt: ac pꝛimo de foꝛtitudine dicere oꝛdiamur. Quales ipſi ſum⁹ talē ponimus finē.

¶Octauum capitm de eo ꝙ virtutes ⁊ malicie ſunt eoꝛum que in nobis et noſtra poteſtate ⁊ voluntarie cũ redargutione opinantium virtutes eſſe volũtarias:non tamen malicias eſſe voluntarias. Dixit. 8

Cum ergo ſic finis volitũ eſt:⁊ omne quod ducit ad finē ꝯſiliabile ⁊ electum: tunc actiones que ſunt in his ſunt fientes ſponte ⁊ per electionem ioperationes autē virtutis in his fiunt: intendo in actionibus electionis ⁊ ſpontaneis. Eſtqꝫ virtus rerum quas facere in nobis eſt:⁊ ſimiliter vitium. Et hoc quoniam res quas facere in nobis eſt: et ſi facere eas in nobis eſt. intendo ꝙ rerum quarum in nobis eſt poteñtia faciendi eas: in nobis quoqꝫ eſt potentia nõ faciendi eas. ⁊ in quibus rebus dicimus ſic in his quoqꝫ poſſumus dicere non: et ſi fuerit in nobis facere res pulchꝛas. ergo et facere res turpes in nobis eſt. Cumqꝫ fuerit in nobis facere res pulchꝛas:⁊ res turpes ⁊ fuerit in nobis facere eas et non facere. ſitqꝫ hec intentio eſſe nos bonos ⁊ eſſe nos malos: intendo ꝙ quando fecerimus pulchꝛa et non fecerimus turpia ſumus boni ⁊ econuerſo: quando fecerimus turpia et non fecerimus pulchꝛa ſumus mali. ergo manifeſtum eſt: quoniam in nobis eſt vt ſimus boni et mali. ¶D. Sermonis autem dicentis ꝙ nemo malus ſponte neqꝫ bone in ſpontanee videtur quiddam falſum eſt: quiddam vero verum. ⁊ hoc quoniam nemo inſpontanee ſit bonus. malitia autem ſponte ſit. ¶D. Sic ergo dicē dum nobis eſt in his rebus at opoꝛtebit eſſe dubitationem in eo quod nũc diximus. et hoc vt non dicamus hominem principium eſſe neqꝫ generationem actionum ſicut eſt generatoꝛ filioꝛum niſi ꝙ patens: quoniam quãdo inueniuntur ei iſte actiones:⁊ non eſt poſſe nobis. vt reducam⁹ eas ad alia principia pꝛeter ꝗ ad res que in nobis ſunt: tunc de manifeſtis eſt ꝙ id de rebus cuius pꝛincipium in nobis eſt ipſum quoqꝫ in nobis eſt ⁊ eſt de ſientibus ſponte. ¶D. Videtur autem vnuſquiſqꝫ ex hominibus cõiter ⁊ legũ latoꝛes pꝛopꝛie teſtificari huic dicto cũ puniant facientem malitiam verbo ad verbũ qſi nõ peruenerit hoc factum coacte:⁊ pp ignoꝛantiã ei⁹ ⁊ vir cuius ipſe cã huius facti: laudãt aũt eos qui agũt actiones pulchꝛas quatenus inſtigant hos ad hoc factum: illos autem diuertant a facto illo. Si ergo non eſſet ex parte ipſoꝛum facere malitiã ⁊ virtutem non inſtigarent eos ad virtutē neqꝫ pꝛohiberet eos a malitia nec punirent pꝛo ipſa: null⁹ enim hoꝛtatur aliũ ad agendũ aliquid qđ in ipſo non eſt: intendo ad qđ nõ põt:⁊ ꝙ nõ ſit ab eo ſponte cũ nihil pꝛoſit exigere ab hoīe vt non cale-

ſiat corp⁹ ſuū:aut vt nō doleat neq timeat:ꝛ vlr vt nō accipiat ip̄m aliq̄d
ex his que currunt hoc curſu:etenim hic accipiūt nos proculdubio:nec eſt
nobis poſſe vt non accipiant nos.¶M.Et puniuntur quidem dn̄i legum
pro ignorantia:cum de quo putant ꝙ voluntas ſua ſint cauſa ignorantie
vt in ebrijs duplicant eam penes eas:eo ꝙ principiū huius facti in ebrio eſt
cum fuerit in ipſo nō inebriari:hoc aūt ignorantie cā et puniunt etiā eos
qui ignorant res neceſſarias in lege:quarū intellectus non eſt ei difficilis
ꝛ ſimiliter puniuntur pro facto rerū de quarū putant factoribus ꝙ ignorēt
eas ꝓpter diſcendi pigritiam:eo ꝙ in ipſis erat non ignorare eas cum in
ipſis eſſet ſtudere in eis:q̄nimo in eis erat vt eſſent cāe ipſarū:ideo ꝙ q̄n
ipſi fuerint boni erunt cauſe facti boni:in ipſis ergo eſt vt agant bonum ꝛ
vt ſint in diſpoſitione per quam fiant factores boni ꝛ cauſe ipſius: eodem
modo qui operatur malū fit per factū ſuum cauſa vt ſit iniuſtus:et qui du
rat in potatione vini eſt cauſa ſibi vt fiat intēperatus.nam actiones in vna
quaq rerū faciunt agentes eſſe illarū diſpōnum ꝛ habituum ꝓportiona
torum ad bonū ꝛ ad malum.ꝛ hoc manifeſtum eſt ex eo ꝙ acquirere facit
exercitatio et frequētatio in vnaquaq rerū ex rebus que aguntur ſm quē
cunq modū aguntur:intendo ꝙ frequentia acquirere facit habitū p quē
fit perſeuerantia in illo actu.¶M.ignorare igitur ꝙ diſpōnes ꝛ habit⁹ nō
fiunt hoi niſi ex actione ſua in quibuſlibet rebus ſingularibus eſt de natu
ra eius que ſenſum nō habet.Amplius de his que preter rōnem ſunt eſt vt
iniuſtus nolit eſſe iniuſtus ꝛ agat actiones iniuſtitie ꝛ vt intemperat⁹ no
lit eſſe intemperatus:ꝛ agat actiones intemperantie:ꝛ ſi non ſit homo iniu
ſtus ꝛ eſt ignorans actiones quas agit ſit vtiq per eas iniuſtus ꝛ non ſit
homo iuſtus q̄n voluerit vt faciat actiones iuſtitie:ꝛ ipſe nō cohibet ſe ab
iniuſtitia:nec infirmus etiā fit ſanus q̄n voluerit ſanitatē et ipſe nō cuſto=
dit regimen ſuum. Cunq hoc ſic fuerit tunc ille qui non cuſtodit regimen
ſuū neq recipit qđ dant ei medici q̄n infirmatus fuerit: infirmatur equidē
ſponte ꝛ de voluntate ſua et ꝙ poſſe fuit ei in illa hora non infirmari:verū
tamē nō eligit illud imo in hac diſpōne eſt tanq qui proijcit lapidem:neq
eſt ei poſſe vt reſumat ipſum:ſȝ tamē in ꝓncipio rei erat poſſe ipſi non acci=
pere ip̄m ad ꝓijciendū eū:eo. Principium ergo rei in accipiendo lapidem
ꝛ proijciendi cū ipſo in eo erat:ꝛ ſilr eſt diſpoſitio in iniuſtitia ꝛ in intēpe=
rantia.Etenī in ipſo erat in principio rei non facere illud:ſm hoc igitur in
ſtus fit iniuſtus ſponte:ꝛ temperans intēperās.q̄n aūt conuerſi fuerint ad
hāc diſpōnem ꝛ habitū iā nō poſſe eſt eis nō eſſe tales: ſicut ſe hȝ in eo qui
B ꝓijcit lapidem.¶M.et non ſolū malicie aīe fiunt ſponte.ꝛ verum etiam in
q̄buſdā hoīm malicie corporis fiūt ſponte:ꝛ ſunt illi quibus improperam⁹
illud qđ accidit eis de hoc.Nemo nāq improperat ei qui deformis fuerit
naturaliter:īproperat aūt ei ꝛ vituperat eū q̄ talis fuerit ex ſegnitia ꝛ ne=
gligētia:ꝛ ſic ſe hȝ in egritudine fiente per naturā.Nemo nēpe imprope=
rat ceco per naturam:aut cauſa egritudinis:aut cā plage:ſed potius miſe
ret.Illi vero quem accipit cecitas ex multa vini potatiōe:aut ꝓpter aliquā
aliam cauſam intēperātie vnuſq̄ſq improperat ꝛ maledicit. Pro malicijs
ergo corporis q̄ ex pte noſtri ſunt vituperam⁹ hn̄tes.ſed pro his q̄ nō ſunt
ex parte noſtri:nō.Et cū ſic ſit in diſpōnibus corporis : in reliquis quoq
malicijs in quibus vituperamus hn̄tes eas actiones in nobis ſunt. ¶Si
aūt dixerit q̄s q̄m oēs hoīes deſiderant illud de quo eis videt̄ ꝙ ſit bonū
ſed viſio non eſt in poſſe eoꝝ:at vero vnicuiq eorum talis finis videt̄ qua=
lis diſpōnis ipſe fuerit:ꝛ hoc eſt per neceſſitatē ꝯſequendi diſpōnes ſuas.
Si ergo fuerit vnuſquiſq hoīum per aliquē modorū cā diſpōnis ſui ip̄ſi⁹:

⁊ fuerit phãtaſia ſua ſequens ſui diſpõne:erit etiam cã phãtaſie ſue: ſi aũt non:nõ erit aliqs hoim cã faciẽdi malũ:verũ non erit cã eius niſi propter ignorantiam eius:finis ideoqꝫ putat̃:qm̃ eſt optima rerũ hoi vt ſi deſide=rium eius ad finem ꝑ hoc ꝙ videt̃ ei de ipſo non voluntariũ ſolũ:imo indi get vt ſit ei per naturã hec ps aĩe in fine bonitatis:quẽadmodũ indiget vt ſit viſus quo diſcernit diſcretione bona.Et cũ ſic ſit indiget vere bonus ei ſm ꝙ naturatus eſt ad ipm̃:⁊ hec perfecta et vera bonitas nature.Cũqꝫ ſit hoc verum nõ erit magis ſponte virtus ꝙ̃ malicia:non ſm modũ vnum exi ſtit finis bono et malo:ſiue per naturã:ſiue qualitercũqꝫ poſitũ fuerit:aut viſum:⁊ cetere rerum que ſunt ante finẽ quas faciunt ſm quẽcũqꝫ modum fiunt:nõ eñ faciunt eas niſi ꝓpter finem:ſi ergo nõ fuerit finis ſiue bonus ſiue malus fuerit vnicuiqꝫ hoim̃ ꝑ naturã:aut fuerit per naturã ⁊ faciat bo nus hic qđ ante finẽ ſponte ⁊ malus ſit:tunc virtus ſit ſponte: et malicia etiã ſit ſponte non minus hac cũ inueniatur maiũ in actionibus ⁊ in finez per ſe.Si igitur vt dicitur fuerint virtutes fientes ſponte : eo ꝙ nos cauſe ſumus diſpõnum ꝑꝑ quas dicitur de nobis:qm̃ ſumus virtuoſi aliquo mo dorũ:⁊ qm̃ quales nos ſumus talem finem ponimus.i.facimus ipſum: ⁊ ẽ in diſpõne in qua nos ſumus:erũt ergo iterũ tunc malicie ſponte ſicut et virtutes.¶D.Jam ergo determinauimus rem virtutũ determinatiõe cõi: ⁊ mẽtionẽ fecimus gñis earũ ſm viam deſcriptionis:⁊ diximꝰ qm̃ ſunt me dietates:⁊ qm̃ ſunt diſpõnes.i.diſpõnes medie:⁊ quoniam ſunt operatio=nes rerum illarũ a quibus fiunt per ſe:⁊ quoniam actus earũ in nobis: et qm̃ fiũt ſpõte:⁊ ſm ꝙ iubet recta ratio.¶D.Nõ fiũt aũt actiões ſponte ad ſimilitudinẽ habituũ:nos etem̃ dñi ſumꝰ ⁊ ꝑpotentes actionũ a principio actionis vſqꝫ ad poſtremũ eius ad ſciendũ partes actionũ. Super habitũ aũt principia potentes quidẽ ſumus:partes vero ipoꝝ ⁊ additamenta in cognita ſunt:⁊ ꝓpꝛie habituũ malorũ:quẽadmodũ in egritudinũ diſpõne intendo qm̃ principia ipſaꝝ in nobis ſunt qñ non cõſeruamus nos ꝑ die=tas ⁊ exercitia:additamẽta ꝟo eaꝝ ignota:verũtamẽ ex quo fuerit res in principio eaꝝ i nobis erũt vtiqꝫ ex his q̃ fiũt ſpõte.¶D.Reuertamur itaqꝫ ⁊ dicamꝰ de vnoquoqꝫ iſtoꝝ habituũ qđ eſt:⁊ in qbus rebꝰ exiſtit:et qualr̃ eſt:et manifeſtabit̃ ex hoc quot ſunt.Loquamur aũt ꝓrio in fortitudine.

Capitulum nonum.

MEdiocritatem eſſe fortitudinẽ in metuendo ⁊ auden do dictum eſt pꝛius:metuimus autem que terribilia ſunt:ea vt ſimpliciter dicamus ſunt mala:itaqꝫ me=tum diffiniunt expectatione mali. Metuimus ergo omnia mala ceu infamiam:egeſtatem :morbos :ini=micitias:mortez.Sed nõ videtur circa hec omnia fortitudo verſa ri.Nã ſunt qdã q̃ metuere honeſtũ ſit:non metuere turpe:veluti infamiam qui timet humanus ⁊ verecundus:qui non timet im=pudens eſt.Dicitur tamen a quibuſdam fortis per ſimilitudinem ꝙ ſimile aliquid habere videatur.Nam ⁊ ipſe fortis impauidus eſt:nec paupertas forſan metuenda eſt:neqꝫ morbus:neqꝫ illa vt ſummatim dicam que neqꝫ ab improbitate:neqꝫ a nobis proue=niunt:nec tamen qui iſta non metuit fortis eſt.Sed vocamus et hunc fortem per ſimilitudinem.Quidam enim in bellicis pericu lis meticuloſi liberales ſũt:⁊ ad erogãdas pecunias ſatis habẽt

audacie:nec etiaȝ q̇ ꝓ filioꝝ atꝗ vxoris pudicitia metuit:aut in-
uidiā vel aliq̇d tale:timidus eſt:nec certe fortis:ſȝ virgis cedēdus
nō terret. In q̇bus igitur terroribus fortis dicit an in maximis:
nullus em̄ ꝑiculoꝝ tolerantior:terribiliſſimū vero oīum mors:
b hic enim finis neꝗ quicꝗ̄ preterea bonū vel malū mortalibus vi-
detur eſſe. Sed neꝗ circa oē genus mortis fortitudo videt: ceu
in mari:aut in morbis:in quib⁹ igit an in pulcherrimis:talia vero
ſunt in bello:in pulcherrimo ſane ac maximo periculo. Teſtātur
honores a ciuitatibus ⁊ regibus cōſtituti:ꝓpṫ igit fortis dicit
qui ad honeſtā mortem:⁊ ad ea oīa q̄ repēte illam afferāt interri-
tus eſt. Ea vero maxime in bello cōtingūt:quin etiā ⁊ in mari et
morbis:fortis vir interitus eſt:neꝗ ita vt naute. Naȝ illi q̇dē de-
ſperata ſalute tale genus mortis moleſte ferūt. hi vero ꝓpter ex-
perientiā cōfidūt:⁊ ſimul audent in quibus eſt opus fortitudine:
aut pulchrū mori quorū neutrum in hmōi genere mortis exiſtit:
nec ſane terribilia omnibus eodem modo ſunt. Dicimus aliquid
3 terribile ſupra hominem quod cuiqȝ mentem habenti terribile
eſt. Que vero ſcōm hominem terribilia ſunt magnitudine diffe-
rūt:ſilr aūt auſus. Fortis vir impauidus eſt vt homo:quare time-
bit hic vt opȝ vt dictat ratio tolerabit decoris gr̄a:hec enim vir-
tutis finis eſt:metuuntur aūt hec magis ⁊ minus:delinq̇tur vero
qñ aut ita fit vt nō opȝ:aut nō ita vt opȝ:aut nō qñ opȝ:aut aliq̇d
hmōi:eodē modo ⁊ in audendo. Qui igit q̄ opȝ:⁊ cuius gr̄a ⁊ qñ
⁊ vt cōuenit ſuſtinet ac metuit:⁊ audet is fortis eſt. Ut em̄ digna
⁊ vt rō p̄cipit patitur ⁊ agit vir fortis:finis autē cuiuſꝗ actionis
eſt ſm habitū. Forti vero fortitudo decorū videtur:talis igit ⁊ fi-
nis:ſingula aūt ad finē determinātur:decoris aūt cā fortis vir ſu-
2 bit atꝗ agit fortitudinis opa. Excedentium vero q̄ in nō metuē-
do excedit abſꝗ noīe eſt. diximus ⁊ multa prius eſſe innoīata:fo-
ret aūt hic ſtupidus q̇dē ⁊ inſanus:ſi neꝗ terremotus neꝗ flu-
ctus ꝑtimeat vt de celtis dr̄. Qui vo audēdo excedit ferox eſt:vi-
detur aūt ferox iactator q̇dā ⁊ fortitudinis ſimulator:nā q̄lis for-
tis circa terribilia eſt talis iſte videri vult. Itaꝗ imitat illū in qui-
bus pōt:ex quo fit vt pleriꝗ illorū admixtā habeāt cū timore au-
daciā. Appetētes em̄ pericula nō ſuſtinēt:q̇ aūt metuēdo excedit
timidus eſt. nā ⁊ q̄ nō opȝ:vt non opȝ:⁊ omnis huiuſmodi hunc
ſequunt. Deficit ⁊ in audēdo:ſed in moleſtijs ſupercedēs magis
in eo conſpicitur:deſperās q̇dē meticuloſus eſt. Cūcta em̄ formi-
dat:fortis contra p̄ter fiduciā bonam ſpem hȝ. Circa eadē igitur
M verſantur timidus ⁊ ferox ⁊ fortis:ſȝ aliter atꝗ aliter ad illa ſe hn̄t
hi quidē excedūt atꝗ deficiunt:hic vero mediocritatē tenet:⁊ vt
oportet:⁊ feroces quidem procliues ſunt ⁊ valentes ante pericu-
la:ſed cum pericula aſſunt non ſuſtinent. Fortes vero cū ad rem

Mors eſt oīuȝ terribiliſſimū.

venerint feruidi ſunt:ante rē vero quieti. At igitur diximus forti
tudo eſt mediocritas in metuendo ⁊ audendo de quibus dictuꝫ
eſt:⁊ quia decorum eſt ſuſcipit ⁊ tolerat:vel quia turpe nō. Mor
tem vero appetere ob fugiendum paupertatem aut amorem:aut
aliud quicꝫ graue non fortis eſt ſed magis timidi:eſt enim mol=
licies quedam laborioſa fugere:⁊ non q2 decorum ſit mortem ſu=
bit:ſed quia malum deuitat. Fortitudo igitur aliquid tale eſt.

¶ Nonum capitulum ꝙ non circa omnia terribilia eſt fortis:ſed vita ma= 9
xima:vt circa mortem:non omnem tamen:ſed circa bonam mortem impa=
uidus:⁊ quicūcꝫ mortem inferunt repentina exiſtentia ꝙcꝫ qui fortis eſt
impauid9 eſt:etiā in mortib9 accidētib9 ex neceſſitate: in q̄bus necꝫ bonū
necꝫ malū ſm ſe:deinde ex quibuſdā diuiſionibus colligit q̄s fortis:adiū=
gens q̄s ⁊ qualis audax:⁊ quis ⁊ qualis timidus: et q̄d fortitudo. Dixit.

Diximus autem in eo quod preteriſt de re fortitudinis:q̄m
eſt medietas in eo ꝙ eſt inter timorem ⁊ audaciā:
⁊ timemus quidem res timoroſas:⁊ h̄ ſunt vniuerſaliter mala.⁊
propter hoc diffiniunt timorem dicentes ꝙ eſt ſuſpitio mali inci
dere apti:aut eius timetur incidia vt eſt mala:aut paupertas:
aut egritudo:aut priuatio amicorum:aut mors: non videtur autem circa
omnia hec hominem fortem eſſe:quedam namcꝫ oportet timere ⁊ eorum ti
mor decens eſt:nō timere vero indecens vt actiones infamabiles: qui em̄
timet has ⁊ formidat hic verecundus eſt.qui vero non timet eas necꝫ for=
midat eſt inuerecundus.quidam tamen iam nominauerunt hunc fortem
per modum participationis in nomine.ideo ꝙ in eo eſt aliquid quod ſimi
latur ei qđ eſt in forte:⁊ hoc q̄m fortis nō timet:fortaſſis autē in pauperta
tem ⁊ egritudinē non oportet timere:necꝫ penitus aliquid eorū que con=
tingunt a malo nō fiente ab homine:necꝫ per eius adiutoriū: verūtamen
qui nō timet iſta fortaſſis:necꝫ nominamus eum fortē:niſi ſm viam ſimili
tudinis:⁊ hoc q̄m hominū quidā timidi ſunt in bellis: ⁊ cum hoc propor=
tionantur ad audaciā:intendo ꝙ ſunt audaces ad expendendū pecuniam
quā habent inter manus:⁊ necꝫ q̄ timet verecundiā circa filios ⁊ amicos: N
aut circa aliquid ſile is timidus eſt:necꝫ qui preceps eſt in flagellorū ver=
bera cum procacitate fortis eſt. ¶M.ſed itacꝫ iſto modo eſt:tunc in quo ex
timoroſis:opꝫ vt dicamus hominē fortem.dicamus igitur ꝙ hoc erit i ma
ximis eorū:nullus em̄ inuenitur tolerantior eo terribiliū :intendo eum q̄
tolerat maxima ipſorū:terribilia autē ⁊ maxima ſunt ea ex quibus ſuſpi=
catur mors:eo ꝙ ipſa eſt finis:ſed videtur mortuo poſt mortē aliquid ac=
cidere:aut de bono:aut de malo:nō autem videt̄ fortis ille q̄ nō timet quā
cūcꝫ mortē:vtputa morte in mari:aut egritudinibus:ſed fortis eſt ille qui
non timet mortem que eſt ex parte rerū decentiū valde:⁊ eſt mors contin=
gens in bello:⁊ hoc q̄m hec mors eſt in maximo ⁊ optimo periculo: ⁊ iam O
cōuenerunt hoīes in hoc ꝙ maxime exaltādus ⁊ magnificādus q̄ mortē ſu
ſtinuerit in bellis cum regibus:⁊ dicit̄ quidē ſm veritatē fortis ille q̄ mor
tem decentē nō declinat:necꝫ res que ſubito mortē ingerūt cum appropin Mors
quant ſibi:⁊ hec proprie ſunt ea que in bello:⁊ non ſolū fortis eſt ille q̄ hāc
mortem nō declinat: verū em̄ ille qui non metuit mortē fientē in mari ⁊ in
egritudinibus:⁊ nō eſt habitudo huius ad timorem mortis in mari: ſicut
habitudo marinariorum:⁊ quoniam fortis diffidit de euaſione in mari:⁊
grauis eſt ei modus huius mortis : marinarij autem commenſurant eua M
ſionem propter longā experientiam:ſed neuter tamen modorꝫ iſtius mor=

tis decens eſt vel pulcher:⁊ nõ eſt res timoroſa vna ⁊ eadem omnihomini:
ſunt enĩ he res excellẽtes naturã hois : ⁊ huiuſmodi expaueſcit ois intell'z
habẽs:ea vero que excedunt naturã hois diuerſificant in magnitudine et
multitudine ⁊ paucitate:⁊ ſimiliter res ſuper quas audetur: cor itaqͣ for-
tis nõ trepidat:neqͣ mutat:quẽadmodũ aliorũ hominũ : verũtamen me-
tuit terribilia prout opz:⁊ ſm ꝙ dictat intellectus ⁊ ſuſtinet pp honeſtatẽ ⁊
P decorũ:ħ enĩ eſt finis virtutis ⁊ eius intentio.¶D.⁊ timet a rebus timoro
ſis magis ⁊ minus ꝙ opz:⁊ timet etiã a reb' nõ timoroſis quaſi a timoro-
ſis:⁊ vl'r.peccat in hoc qñ fuerit metus rei de qua nõ opz timeri:⁊ quomo
do nõ opz ſiue minus ſiue magis:⁊ vbi nõ opz:aut ꝙ currit hoc curſu:⁊ ſi-
militer ſe hz res in audacia ſuper timoroſa ſi inuenit ibi directio et pctm:
nẽpe qui tolerat ea que opz talerari:⁊ gratia cuius opz:⁊ timet ea quẽad-
modũ opz:⁊ qñ opz:⁊ gaudet ſuper ea:⁊ eſt in hac diſpoſitione:ħ fortis eſt
⁊ hoc qm̃ fortis eſt qui agit ⁊ patitur quẽadmodũ dictat : ⁊ oportere facit
habitus ⁊ diſcretio.⁊ finis omnis actiõis eſt ꝙ ſit ſcdm:⁊ fortitudo eſt res
decora forti:⁊ ſimiliter finis eius eſt etiã res decora:⁊ hoc qm̃ ois res diffi
nitur quidẽ per finẽ:fortis igitur hoc quod ſuffert decori gratia ſuffert : ⁊
agit quidẽ hoc qđ exiſtit fortitudo.¶D.addẽs autẽ ſuper fortẽ in priua-
Q tione quidẽ metus nomẽ nõ hz in idiomate noſtro i intẽdit priuatũ motũ
oino.i.in re.⁊ iam diximus in precedentib':qm̃ multa carẽt nomine:verũ-
tamẽ qui nihil penitus timet:neqͣ terremotus:neqͣ procellas hic eſt amẽs
⁊ inſenſibilis ad dolorẽ ſicut narratur de celtis.Ille vero qui ſuperfluit in
bello ſuper res timoroſas eſt procax:⁊ putat de procace ꝙ ſit ſimulator for
titudinis:vult enĩ vt appareat audax ſuper res timoroſas atqͣ fortis:niti-
tur igitur aſſimilari ei quantũ poteſt:⁊ cũ hoc inueniũtur plures eorũ ti-
midi procaces:⁊ hoc qm̃ irruunt audacter:ſed nõ ſufferũt terribilia:ſuper
excedens autẽ in metu eſt timidus:⁊ hunc de neceſſitate ſequit vt ſit timẽs
ꝫ quo nõ eſt timendũ:⁊ vt nõ opz:⁊ quãdo nõ opz:⁊ vbi nõ opz .⁊ eſt defi-
ciens a ſecuritate ⁊ a vita delectabili : ⁊ ſuperfluit in triſticia.i.triſtat ⁊ ti-
met nimis:⁊ pp hoc fit res eius manifeſtior in his : timidus itaqͣ modicã
habet fiduciã ⁊ difficilẽ:⁊ ꝙ expaueſcit ab omni re . Fortis vero cõtrarius
eſt ei:eo ꝙ audacia exiſtit ei qui multã habet confidentiã ⁊ facilẽ timidus
itaqͣ ⁊ procax ⁊ fortis circa has tres inueniũtur ac diuerſificãtur in ipſis:
nam procax ſuperfluit in ipſis:⁊ timidus deficit :⁊ fortis medius exiſtit in
eis agens eas quẽadmodũ opz:⁊ procax preceps eſt : ⁊ anhelat ad ingreſ
ſum terribiliũ.Fere autẽ experiens declinat eas ab eis:fortis vero quãdo
experit actiones reddit acutus ⁊ agilis:⁊ ante hoc exiſtit moroſus:fortitu-
do igitur vt diximus medietas eſt in eo quod eſt inter timoroſa ⁊ audacia
⁊ hec ſunt de quibus diximus qm̃ fortis eligit in eis decentia ⁊ tolerat eat
diuerſum huius turpe reputat.¶D.eligere autẽ mortẽ fugiendo egeſta-
tem:aut amorẽ:aut aliquas triſticiarũ non de natura fortis eſt:ſed potius
timidi:⁊ hoc quoniã fugere ab inferente dolorẽ vel triſtitiã turpe eſt:⁊ to-
lerat ħ fortis:qr pulchrũ ſit:ſed fugit a malis.Quod ergo ſe hz iſto modo
fortitudo eſt. Caplm. 10.

Dicuntur ⁊ alie quinqͣ modis . Primo ciuilis que pluri-
mam cum illa conuenientiam habet. Subeunt enim ci-
ues pericula metu penarum : ⁊ propter infamiam ⁊ ho-
homer'. norem : atqͣ ea de cauſa fortiſſimi videntur eſſe : apud
hector. quos timidi infames ſunt fortes vero in precio habentur.Tales
Diome. Homerus facit aliquos vt diomedem ⁊ hectorem. Pollydamas

me primus redarguet ⁊ diomedes: Hector enim quandoqꝫ dice-
ret apud troianos concionans. Titides a me. Similis autē hec B
maxime eſt illi de qua ſupradiximus per virtutem fieri. Ex pudo
re enim ⁊ cupiditate decoris prouenit quando honoris gratia et
ob fugiendam vituperationem que turpis eſt. In eodem gradu
quis reponat: ⁊ qui a magiſtratibus cōpelluntur: ſed eo deterio
res ſunt ꝙ non pudore ſed metu adducti id agunt: nec dedecus
fugiunt ſed penam. Compelluntur enim ab his qui poteſtatem
habent vt apud Homerum hector inquit. Si quidem ego pro-
cul a pugna formidantem aſpexero: non ei ſat erit fugere canes.
Prefecti quoqꝫ eos qui recedunt a pugna verberibus cogunt re
dire: ⁊ qui pro vallo: aut foſſa collocant: omnes enim cogunt: ſed
oportet nō neceſſitate ſed ꝙ decorum ſit fortem eſſe. Videtur etiā
rerum peritia fortitudo eſſe quedam. Quamobrem Socrates cē
ſebat fortitudinem eſſe ſcientiam: tales ſunt in bello milites: et
alij quidem in alijs. Bellum vero multos terrores vanos habe-
re videtur hiqꝫ militibus noti ſunt: itaqꝫ fortes ipſi creduntur: S
quoniam alij qualia illa ſunt ignorant. Deinde ⁊ iiſdem offende
re ſeipſos tueri propter peritiam maxime poſſunt: ⁊ armis vtun-
tur ad vulnerandum hoſtem: ⁊ ſe tuendum aptiſſimis. Et quo
fit vt ipſi armati aduerſus inermes decertent: ⁊ velut athlete ad
uerſus rudes ⁊ inexercitatos. Nam ⁊ in certaminibus non fortiſ-
ſimi: ſed amplas vires ⁊ robuſta habentes corpora pugnatiſſi-
mi habentur. Sed milites quidem timidi ſunt quando maius pe
riculum imminet: velut ſi pauciores aduerſus multos: aut impa
rati aduerſus paratos inſtructoſqꝫ congrediuntur. Primi enim
fugam arripiunt. Urbane vero copie manent atqꝫ intereunt: qđ
apud hermeum accidit: nam his turpe fugere ⁊ mors huiuſmo-
di ſaluti preferenda. Illi vero quaſi ſuperiores ab initio ſe peri-
culis obiectarunt: moxqꝫ intellecta re fugam arripuerunt mortē
magis q̃ dedecus formidātes. Sed fortis nequaq̃ talis. Iram T
quoqꝫ in fortitudinem referunt: videntur enim fortes qui per irā
ceu fere beſtie in percuſſores feruntur: quoniam ⁊ fortes iracun-
di ſunt. Impetuoſiſſima quidem res eſt ad pericula capeſcenda
animi concitatio. Unde homerus robur animo iniecit: ⁊ alibi viꝫ
⁊ animum concitauit ſubijtqꝫ per pares impetus: ⁊ efferbuit ſan
guis. hec omnia ſignificare videntur animi concitationem ⁊ im-
petum. Fortes igitur propter decus faciunt: ira vero eos adiu-
uat. Beſtie vero propter dolorem ſi vulnerate ſint: aut timeant:
nam cum in ſilua vel in palude ſunt nequaq̃ inuadunt. Non eſt V
igitur fortitudo ſi dolore aut ira concitati in periculum deferun-
tur: nihil preuidentes eorum que incurrunt. Nam ſic aſini fortes
quoqꝫ eſſent cū ne verberibus quidē a pabulo remoueri poſſint.

Moechi autem propter libidinē multa audent. Non ergo ſunt il
li fortes dicendi qui per dolorem aut iram pericula adeunt: pro=
xime autem ad eam que maxime ſm naturā eſt accedere videtur
fortitudo que per iram fit: ſi modo electionem rationēq; ante ſu=
ſcepit: & homines ſane iraſcēdo quidē dolent: vlciſcendo vero le=
tantur. Sed qui per hec agunt: pugnaces quidē ſunt: at non for=
Confidē= tes: nō enim ratione: neq; decore: ſed perturbatione animi agūt.
tes. Habent tamen aliquid ſimile fortibus. Nec etiā qui propter fidu
ciam ſui audent fortes vtiq; ſunt. Conſuetudine enim vincendi
fiduciam in periculis ſuſcipere: in eo tamen fortibus ſimiles: qđ
vtriq; pericula contemnunt: verum fortes ob eas rationes quas
ſupra diximus. Iſti vero q̄ ſuperiores ſe fore ſperant: nec eis reſi
ſti poſſe. Sed ebrij quoq; aliquid tale faciunt: fidentes autē fiunt
cum ebrij ſunt: cum vero non ſunt ebrij pericula fugiunt. Uiri au
tem fortis eſt que hominibus terribilia videntur: & ſunt ea ſubi=
re: quia decor ſit ita facere: & turpe non facere. Quamobrem for=
tior eſſe vr̄ qui ſubitis improuiſiſq; periculis nō perturbat̄ q̄ꝫ qui ma
niſeſtis atq; prouiſis. Habitu eīn hoc magis agit: vel certe min⁹
x ex preparatione: nam preuiſa quidē ratione & cogitatione ſubire
Ignoran= quis poteſt. Repentina vero vt habitus eſt ita perferuntur. For
tia. tes videntur & qui ignorant nec multum abſunt ab his qui pro
pter fiduciam audent: ſed eo deteriores ſunt q̄ non exiſtimatio=
ne vt illi: ſed ignorantia audent: itaq; illi ſuſtinent aliquod tem=
pus: hi vero ſimul atq; intelligunt: aliud eſt q̄ꝫ ipſi putabant: aut
fugiunt quod argiuis contingit cum in lacedemonios inciderūt
quos ſicionios putabant eſſe. Dictum eſt qui fortes ſint: et qui
fortes videantur.

so ¶ Decimū capitulū de quinq; nō veris: ſed imitatiuis ſeu apparentib⁹ for
titudinibus quarū prima politica ſuſtinens .vꝫ. pericula propter oppro=
bria vitanda: & honores cōſequendos: que maxime aſſimilatur vere forti=
tudini: ad quā politicā reducunt̄ qui pp coactionē fortiter agunt deterio=
res politicis: eo q̄ fugientes nō turpe vt politica: ſed triſte. ¶ Scđa q̄ expe=
rientia circa ſingula: ex qua potentes fiunt facere & non pati: qui cum co=
gnoſcunt pericula fiunt mortem magis cupientes. ¶ Tertia que per furo
rem ire que naturaliſſima eſt & aſſumens electionem & q̄ cuius gratia ſit
fortitudo. ¶ Quarta que bone ſpei qualis preſumptuoſorū & inebriatorū.
¶ Quinta que propter ignorātiam que proxima deterior: quia fortes ſm
illam permanent pel aliquod tempus: ſm hanc autem fortes: quia ignorā
tes & decepti nullam dignitatem habent ſi cognouerint: quoniam aliud q̄ꝫ
ſuſpicantur ſtatim fugiunt. Dixit.

DIcitur autem fortitudo aliter quinq; modis. Primus mo=
dus eſt fortitudo ciuilis: videtur enim magis pro=
prius homini poſt fortitudinem que eſt ſm veritatē: & hoc qm̄
ciues videntur pericioloſa tolerare pp hoc q̄ mandant leges ex
penis & opprobrijs infligēdis ei q̄ fugerit a bellis: & pp honores

exhibendos eiꝰ qui perſeuerauerit i ipſis: ꝛ ꝓpterea putat̄ de eis ꝙ ſint fortiſſimi hoīm: eo ꝙ timidi ſint viri opprobrioꝝ: fortes vero ſunt viri honorū. Hec autē fortitudo ſimilis exiſtit fortitudini quam determinauitꝰ primitus: eo ꝙ ipſa ſit quidem ꝓpter virtutē modo quodā: cū ſit quidem propter verecundiā ꝛ deſideriū pulchri. vꝫ. ꝑꝑ cōſecutionem honoris ꝛ fugaꝫ opprobrij: cum ſit opprobrij turpe: neqꝫ ſimiles exiſtūt eis qui fortitudinē exercēt ꝓpter neceſſitatem ꝛ coactionē principantiū ipſis ꝛ minantiū penas ſi nō perſeuerent: ꝛ ꝓpterea viliores ſunt iſtis qui fortitudinem exercent timoris cā non verecundie ꝛ fugientes triſte non turpe. ꝛ hoc qm̄ dn̄i impellūt ꝯſecutores ſuos ad fortitudinem: ſicut fecit Hector qn̄ dixit: quē y
vero videro fugientem a bello ꝓijciā ipm̄ lupis ꝛ auibus ad deuoranduꝫ. ꝛ idem factū faciūt illi q̄ mandāt vt percutiant̄ illi q̄ fugiūt a bellis: ꝛ illos qui fortitudinē exercent ꝑꝑ coactionē ꝛ neceſſitatē: qꝛ actiones ipſorū pſeuerare faciunt in fortitudine. Non ſunt aūt iſti fortes. opꝫ enim vt fortis faciat hoc quod facit: nō qm̄ coactus ad hoc: ſꝫ qm̄ videt ꝙ eſt factum decorū. ¶ Scđs aūt modus fortitudinis eſt qui fit ꝑꝑ peritiā ꝛ experientiam in vnaquaqꝫ rerū: ꝛ ꝑꝑ hoc putabat Socrates fortitudinē eſſe ſciam: ꝛ inueniunt̄ quidē hoīes ꝓualere ꝓpter experientiā in vnaquaqꝫ rerū q̄s frequentant: ideo milites inueniunt̄ in bellis in hac diſpoſitione. In bellis nēpe multe res noue ac recētes emergūt: quarū iſti ꝓprie certitudinē habent. Vident̄ itaqꝫ fortes: eo ꝙ fortitudinē habent ſiue potentiam operandi in bello ea que nō pn̄t alij operari: ꝓpter hoc qđ habent de ſcia in ipſis. Securant̄ ergo ab occaſionibus quas parāt eis alij: ꝛ ꝓpter multiplicem aptitudinem ipoꝝ poſſe eſt eis vt preſeruent ſe ab incurſu rei cuiuſlibet: et ſunt potētes ad inferendū quelibet inimicis ſuis ex potētia quā hn̄t ſuꝑ vſum armorū: cū ſint in diſpōne qua ꝑparant̄ eis vt noceant ipſi inimicis abſqꝫ receptione nocumēti ab eis. Sūt igit̄ hn̄tes ſe tanqꝫ armati ꝯflictum 3
habentes cū inermibus: ꝛ tanqꝫ edocti ad bella preliantes cum ignaris artis bellādi. ꝛ hoc qm̄ in hmōi nō fortes ꝓcellentes ſunt in bello: ſꝫ qui ſcientiores ſunt artis ꝓliandi: quemadmodū bellicoſiores ferūt robuſtiores: ꝛ quoꝝ habitudo corporis exiſtit valitudinis habitudo. ¶ D. At vero milities ſuperexcreſcente periculo ꝛ multitudine ꝓualente eorū preparationi titubant: ꝛ primi ſunt fugientiū mortē: ſed fortitudinem habentes ciuilē perſeuerant mortē expectantes: eo ꝙ exiſtimant fugā turpem: et mortem eligibiliorem euaſione cum fuga opprobrioſa: et eruditi quidem in bellicis in principio rei viriliter agunt cōfidentes de peritia quam habent: cognoſcētes aūt mortis inſtantiā in fugam ꝯuertunt̄ amplius mortē metuentes qꝫ fuge turpitudinē. fortis aūt non ſic: fortitudinis enim auertit decorem: nō em extrinſecam. ¶ Tertius vero modus fortitudinis eſt fortitudo ꝓp orſionata furori. putatur enim ꝙ qui facit aliquid ꝓpter ire exuberantiam ortis exiſtit in hoc: et iſta eſt fortitudo que feris attribuitur: que inſultuꝫ aciunt in prouocantes eas: ꝛ iſtud etiam putatur: eo ꝙ fortis fui veritatē aſcitur in hora qua exercet fortitudinem: intēdo ꝙ putatur propter iſtud onuerſum. ſ. ꝙ iratus ſit fortis: ꝛ eſt quidem fortis iratus: eo ꝙ ineuitabiſ eſt: quin prouocetur in hora agonis et ꝯflictꝰ ira ipſius: quemadmoduꝫ ixit Homerus deſcribens fortē: deſcripſit ergo eum per hoc ꝙ iratus et ꝙ pugnans eum excitabat in coꝛium iracundie: ꝛ ꝙ ebulliebat ſanguis eiꝰ: s ergo res iſte: intēdo q̄ accidūt in hora ſignificant ſuꝑ incitationeꝫ ire eius ꝓuocationē: verūtn̄ fortis agit hoc qđ agit ꝑꝑ decorē: ꝛ ira promot eius actionē. Fere aūt agūt ꝑꝑ illatā moleſtiā: intēdo ꝑꝑ verbera aut ctum. nā ſi eſſent in latebris ſuis aut ſpeluncis nō proſilirēt: nō eſt igitur

fortitudo cū fuerit inſtigatio ad actiones dolor ⁊ iracundia abſq̨ aliqua
preuiſione periculorū. Et ſi nō eſſet hoc qđ accidit in eis hora famis ſue ſci
licet ꝙ nō dimittūt predā: q̄nis ꝑcutiant: hn̄s ſe ad ſimilitudinē virorum
fortitudinis. ❡ Quartus vero modus eſt fortitudo cōcupiſcentie: amato-
res enim audacter aggrediuntur terribilia cā cōcupiſcentie: ⁊ veriſimilis
eſt vt ſit ex parte nature cōcupiſcentialis q̄ vt ſit ex parte iracūdie. Et qn̄
ad eam relata fuerit eligētia ⁊ conſultatio rei: cuius gratia fit conuertetur
in fortitudinē: ⁊ hoīes qn̄ iraſcuntur anxietatem ſuſtinēt: cū vero vltionez
adipiſcuntur delectātur: qui itaq̨ horū grā bellicoſi exiſtūt nequaq̄ ſunt
fortes: nō enim qđ agūt agunt ꝑꝑ decorū: neq̨ ſm̄ ꝙ dictat deſcriptio ꝑꝑ
accidens aliqđ: verūtamē hn̄t aliquid ſimile ei qđ hn̄t fortes: ⁊ propter il-
lud fortes nominantur. ❡ Quintus aūt modus eſt qui fit ꝑꝑ frequētem vi
ctoriā inimicorū: intēdo ꝓpter aſſuetudinē: ⁊ hec etiā nō eſt fortitudo illi
n. qui multā de ſeipſis hn̄t cōfidentiā ꝓpter cōſuetudinem non ſunt for-
tes: nō ſunt audacter habentes in grauioribus: niſi quia ſepe vicerunt gē-
tes multas. Simulantur autem fortibus in eo ꝙ vterq̨ audent. attamē for
tes audent propter ea quorum preceſſit memoratio: iſti vero propter cre-
ditionē ſuam ꝙ valentiores ſint eis q̄ cōtra agūt: ⁊ ꝙ nō recipiēt ab eis no
cumentum: ⁊ ſimile huic facto agunt inebriati propter illud ad qđ deue-
niunt in hora ebrietatis ex confidentia de ſeipſis: quando vero non eue-
nit eis res ſm̄ ꝙ putabant fugiunt: perſeuerantes autem agere in rebus ti
morē incutientibus hominibus: ⁊ de quibus apparet ꝙ ſint tales de natura
fortis eſt: ⁊ facit quidem fortis hoc eo ꝙ videt ꝙ factum decorum eſt: ⁊ qđ
deſiſtere ab eo turpe. Et propter hoc putatur de forti: quoniam eſt intimo-
roſus ſubito irruentibus: ⁊ ex improuiſo intimidus ⁊ intrepidus: quinim
mo fortior exiſtit in his q̄ in paulatinis ⁊ apparentibus ipſi anteq̄ inci-
dat in ea: ⁊ hoc: qm̄ iſte timor accidens forti eſt quidem magis ⁊ minus ex
parte diſpoſitionis: intendo illaz que eſt actu non ex parte aptitudinis.
❡ In rebus autē manifeſtis atq̨ apparentibus anteq̄ cadatur in eas co-
gitat homo ⁊ diſcernit eas ⁊ eligit: res autem ſubitaneas ſm̄ q̄titatem ha-
bitus ideſt actu exiſtentis: nam non eſt in his poſſibilis conſiliatio: ⁊ iam
putatur de ignorante rem: quoniam fortis: ſed non eſt longe a bene confi
dente: attamen vilior eo exiſtit: ideo ꝙ confidentia illi eſt radix ſubiecta cui
innixus operatur: iſti vero nihil tale exiſtit: ⁊ propterea non perſeuerat
aliquo tempore: intendo propter ignorantiam eius: ⁊ confidentis quidez
tollitur fiducia. ❡ Dixit. Illi autem qui proſiliunt ad bellandum per mo-
dum aſtutie contra aliquam gentem appropriatam percipientes quidem
aut eximētes: qm̄ quibus bellantur alij ſunt ab his quibus bellari inten-
debant fugiunt: quemadmodū fecerunt greci percipientes adeſſe in bello
lakones cū ipſi exiuiſſent contra chironios dimicaturi. Cap. II.

A Difficili⁹ ē dolores ꝑpeti q̄ a voluptatibus abſtinere.

Quamuis autem circa terribilia ⁊ audenda fortitudo
ſit: non tamen pariter in vtroq̨ verſatur: ſed magis
circa illa que nos terrent. Qui enim circa illa imper-
territus eſt: atq̨ ita vt oportet in illis ſe habet: magis
eſt fortis q̄ q̄ circa audēdū. Toleratione enim gra-
uiū ⁊ aſperarū rerū fortes dicunt: itaq̨ graue q̄ddā ⁊ aſperū forti
tudo eſt: ac merito laudat. Difficili⁹. n. ē dolores ꝑpeti q̄ a volu-
ptatibus abſtinere. Attn̄ finis in fortitudine dulcis eſſe vr̄: ſ; a re
bus circūſtātibus obſcurari qđ ⁊ in gymnicis certaminibus eue
nit. Nam

nit. Nam pugilibus finis ipſe dulcis eſt: cuius gratia coroue hoꝛnoreſq̃ exiſtunt. Plagis vero percuti ſi modo illi e carne ſūt doloroſa: ſane atq̃ moleſta: ⁊ omnino laborioſa res eſt. Cunq̃ hec multa ſint: et illud cuius gratia fiunt: paruum nihil dulce continere videtur. Tale igitur quiddam accidit circa fortitudinem. Moꝛs ac vulnera forti viro doloroſa ſunt eaq̃ nollet: perfert tamen: quoniam decoꝛum eſt illa perferre vel turpe non perferre: ⁊ q̃to magis omni virtute pollet: q̃toq̃ felicioꝛ eſt: tanto magis illi moleſta eſt moꝛs. Nam huiuſmodi vir maxime dignus eſt vita et maximis bonis priuatur ipſum ſciens. Que quidem doloſa res certe eſt. At nihilominus fortis et eo foꝛtaſſe magis quod decus et gloꝛiam belli anteponit illis: nec ſane in omnibus virtutibus cum delectatione operari licet niſi quatenus finem attingūt. Milites nihil vetant etiam ſi tales non ſint tamen optimos eſſe paratis ſiquidem ad pericula pꝛo vili mercede vitam abijciunt. De foꝛtitudine igitur hactenus dixiſſe ſufficiat. Quid vero illa ſit nequaq̃ difficile fuerit ex his que dicta ſunt recolligere. B

Quanto q̃s felicioꝛ ē: tāto magis illi moleſta ē moꝛs.

¶ Undecimum capitulum ꝙ vera foꝛtitudo magis eſt circa terribilia q̃ auſibilia: ⁊ ꝙ nulla vel pauca delectabilia hꝫ preter finē. vnde magis laudabilis. Quodq̃ q̃to quis virtuoſioꝛ ⁊ felicioꝛ: tanto in eius moꝛte triſticia maioꝛ. Et de foꝛtitudine militum ſtipendiarioꝛum. Dixit. 11

IAm itaq̃ determinauimus foꝛtes ſecundum veritatem ⁊ eos de quibus putatur: q̄m foꝛtes q̃ homines ſunt: ⁊ foꝛtitudo quidem inuenit̃ in rebus timoꝛoſis: et in rebus pertinentibus audacie: ſed non ſm ſimilitudinem vnam: immo dignū eſt vt ſit vigoꝛoſioꝛ in timoꝛoſis. Qui enim intrepidus perſiſtit in his rebus ſm diſpoſitionē quam opoꝛtet amplioꝛis eſt foꝛtitudinis: eo ꝙ ſuffert ea que pertinēt audacie. ¶ C. Res igit̃ vt diximus: q̄m ſufferūt triſtia: ⁊ iō fit foꝛtitudo contriſtans: et dignum quidem vt laudetur amplius q̃ temperantia. Sufferre etenim triſtia difficilis eſt q̃ a delectantibus ſe cohibere. ¶ C. Attamē finis intentus per foꝛtitudinem delectabilis quidem videtur niſi ꝙ occultatur eius delectatio per triſtia circundantia ipſum· vt contingit in agonis et conflictibus: quoꝛum finis quidem delectans: puta pꝛemia et honores: exceptio vero verberum doloꝛoſa cum carnes attingat: ⁊ ſimiliter omnis doloꝛ fiens ex multiplicatione verberum ⁊ res cā cuius incumbunt triſtia ad hoc deuenit: vt non appareat in ea delectatio et ſi ſit in ea. ſi igitur ſic ſe habeat in foꝛtitudine ſunt moꝛs ⁊ vulnera: foꝛti quidem triſtia ⁊ inſpontanea: tolerat autem ea: aut quia pulchꝛuꝫ: aut quia non tolerare turpe: ⁊ q̃to fuerit virtutis perfectioꝛis et amplioꝛis felicitatis: tanto pl' de moꝛte triſtabitur: qui enim in hoc ſtatu fuerit digniſſimus eſt vita: ⁊ hoc quoniam pꝛiuatur bonis magnis valde: et hoc eſt ſciens ipſe: hic autem itaq̃ res contriſtans. verūtamen non contriſtat̃ ex hoc ꝑꝑ defectum quem habeat foꝛtitudinis. Foꝛtaſſis aūt ꝺlectio eius rei decoꝛe quam lucratur in bellis amplioꝛ eſt illis rebus quibus pꝛiuatur per moꝛtem: ⁊ per hanc cauſam deuenit ad hoc res decoꝛa: vt delectet intellectū in omnibus virtutibus: verūtamen hoc ꝓpꝛie ſic fit finē intentum aladuertēdo. ¶ Dixit. Foꝛtaſſis autē non eſt quid ꝓhibeat qui in ſtrenuitate militari inueniat̃

qui nõ eſt in hac habitudine fortitudinis: immo minorat⁹ ab ea: ⁊ eſt ille
cui nõ eſt aliq̃d aliud laudabile cui⁹ timeat amiſſionẽ ꝑ mortẽ: talis igitur
paratus eſt vehemẽtib⁹ periculis: ⁊ ſeipſum lucris modicis exponit. ¶ Dixit.
Hoc eſt igitur qd̓ oportuit dicere de fortitudine: nec erit nobis difficile
ſcire ex eo ꝑ qd̓ determinauim⁹ eam ſm viam deſcriptiõis q̃d ẽ.

¶ Capitulum duodecimum.

POſt hanc de temperantia dicamus: videntur eñ
he virtutes irrationabilium eſſe partium. Quod
igitur temperantia circa voluptates mediocritas
eſt: ſupra diximus. Minus enim et nequaq̃ ſimi
liter circa dolores. In his autem ⁊ intemperãtia
eſſe videtur: ſed circa quas voluptates ſit: nunc de
terminemus. Diſtinguende ſunt voluptates ani-
C mi et corporis: ceu auiditas honoris et auiditas diſcipline. Uter
q̃ enim iſtorum eo gaudet cuius auidus nihil patiente corpore:
ſed magis intellectu. Sed in huiuſmodi voluptatibus neq̃ tem
perantes neq̃ intemperantes dicuntur: eodemq̃ modo in cete-
ris voluptatibus que corporee non ſunt. Qui enim fabulis ⁊ nar
rationibus delectantur: et circa ſingula dies conſumunt: verbo-
ſos quidem ⁊ non intemperatos appellamus: nec eos etiam qui
gratia pecuniarum aut amicorum dolorem ſuſcipiunt. At circa
corporis voluptates temperantia exiſtit: nec eas tamen omnes.
Nam qui viſu delectantur veluti colore: forma: pictura: neq̃ tẽ-
perantes neq̃ intemperantes eſſe dicuntur: q̃q̃ fieri poteſt: vt
hi et quantum debent ⁊ plus ⁊ minus delectantur. Eodem mo-
do et in auditu. Qui enim vehementius gaudet cauſatu aut ꝓ
nunciatione eos nemo intemperantes vocat nec eos qui oportꝫ
gaudent temperantes: neq̃ circa odoratum niſi per accidens. nã
qui pomorum aut roſarum aut vaporum odoratibus gaudent
eos non dicimus intemperantes: ſed illos magis qui vnguento
rum aut epularum: quoniam per illos memoria ſubit earum re-
rum quas ipſi concupiſcunt: videlicet: quoſdam cum eſuriunt
odore epularum gaudentes. His autem gaudere intemperatis
eſt: nam illorum ſunt huiuſmodi cupiditates: nec fit alijs animan
tibus per hoſce ſenſus voluptas vlla niſi per accidens. non enīꝫ
odore leporum canes gaudent: ſed eſu. Odor tamen vt ſentiant
D facit. Neq̃ leo voce bouis: ſed laniatu: quod cum propinquus
eſt per vocem ſentit: atq̃ eo gaudere videtur. Circa huiuſmodi
voluptates temperantia et intemperantia conſiſtit: que alijs ani
malibus communes ſunt. Ex quo fit vt ſeruiles beſtialeſq̃ vidẽ
tur: ſunt autem he tactus et guſtus: ſed guſtu quidem parum
aut nihil vti videntur. Eſt enim iudicium eius in labijs vel in ſa
poribus: quod faciunt qui vina probant: aut epulas preparant:
nec multum his gaudent: vel ſaltem non intemperantes quideꝫ
ſed veſcenda gaudent. Quod totum fit per tactum in cibis ⁊ po

tibus ⁊ venereis. Itaqȝ precatus eſt quidam guloſus longius ſibi guttur quam ciconie fieri: quod videlicet tactu gaudebat. Senſuum igitur communiſſimus eſt is per quem intemperātia fit. Atqȝ ob id merito vituperatur: quod non qua homines ſum⁹ ſed qua animalia exiſtit. Talibus ergo gaudere atqȝ deditum eē beſtiale eē. Enimuero liberaliſſime omniū voluptatū: que ꝑ tactū proueniunt excipiant̄. Veluti que in gymnaſijs per laborem ac ſudorem fiunt. Nec enim in toto corpore eſt intemperantia tact⁹ ſed in partibus quibuſdam.

¶ Duodecimum capitulum in quo aſſignata ratione ordinis ⁊ receptoꝝ fortitudo eſt medietas et magis circa delectationes quam triſtitias: oſtendit quod non eſt circa animales idest eas que anime: ſed circa corporales non tamen circa omnes corporales: quia non circa delectationes que per viſum aut auditum aut olfatum: ſed circa ea in quibus communicamus cum irrōnabilibus. i. eas que per guſtum ⁊ tactum: deinde ꝙ ſm guſtū nō fruimur delectatione niſi inquantum participat tactu: ⁊ ſic ipſa delectatio circa quam eſt temperantia tota reducitur ad tactum: propter qđ intē perati beſtiales ⁊ ſeruiles. Dixit. 12

ET nos quidem Determinabimus poſt hoc de re tēperantie. Videntur etenim ambe he virtutes eſſe quidem partibus anime irrationabilibus. Et iam diximus quoniam caſtitas medium exiſtit delectationum: et iam inuenitur in triſtitijs etiam ſed minus ꝙ̄ i delectationibus ⁊ diſſimiliter: ⁊ incaſtitas ei oppoſita circa eaſdem res inuenitur: circa quas caſtitas: nos autem determinabimus hic delectationes in quibus inuenitur: et que delectationes ſunt. Dicimus ergo quoniam virtutum que inueniuntur in declaratione: quedam ſunt corporales et quedam animales: ⁊ animales quidem vt appetitus honoris ⁊ appetitus ſcientie: de vtriſqȝ enim horum quando receperit hō hoc quod amat gaudet preterqȝ patiatur aliqua pars corporis: ſed quod patiatur ex eo intellectus eſt. neqȝ de affectis his delectationibus dicit̄: quoniam caſti neqȝ ꝙ incaſti: ⁊ ſimiliter non dicitur de affectis reliquis delectationibus que non ſunt corporales: ⁊ hoc quoniam eos qui amāt hiſtorias ⁊ fabulas: ⁊ eos qui finiunt dies ſuos in loquendo de quacūqȝ re, contingat nominamus quidem exercitatores intēperatos; eos aut non: neqȝ etiam nominamus ſic eos qui gaudent pecunia ⁊ amicis: ⁊ triſtātur eorū amiſſione: quando ſic ſit: tunc incaſtitas eſt quidem in delectatiōe corporali: non in hac omni: nam eos qui gaudent de eo quod apprehendit viſ⁹ vt coloribus et figuris non nominamus caſtos neqȝ incaſtos: ⁊ ſi putetur de iſtis: quoniam gaudent in his rebus qūo oportet: ⁊ amplius ꝙ̄ oportȝ et minus ꝙ̄ opȝ: ⁊ ſimilr̄ ſe hȝ in eo qđ apprehendit auditus: nemo enim incaſtos nominat eos qui ſuperflue gaudent conſonātijs ⁊ repreſentationibus: neqȝ caſtos eos qui qūo oportet: neqȝ eos q̇ gaudent: eo ꝙ apprehendit odoratus niſi fortaſſe nominem⁹ eos ſic per accidēs. Etenim eos qui gaudent pomorum odoribus ⁊ roſarum ⁊ incenſi non nominam⁹ incaſtos: ſed eos qui coquine ⁊ pigmentorum ⁊ pulmētorum: nam gaudet his incaſtus: eo ꝙ faciunt eum rememorari deſideriorum ſuorum: videmus autem quoſdam alios qñ eſuriunt gaudere odoribus cibariorum: qđ equidem incaſti eſt: eo ꝙ ad hoc ſunt eius deſideria: neqȝ etiam inueni-

tur delectatio ceteris aīalibꝰ greſſibilibus in his tribꝰ ſenſibus niſi fuerit ꝑ accñs: canes eñ nō gaudēt odoribꝰ lepoꝝ: ſed comeſtione. ⁊ odor ducit ad ſentiēdū ipſos: nõ ēt leo gaudet voce bouis: ſed comeſtiōe eiꝰ: ꝑ vocem aūt eiꝰ ſentit: qm̄ eſt ꝓpinquꝰ ei: ⁊ ꝓpter hoc videmꝰ eū gaudentē ad vocē eiꝰ. Silr nō gaudet qñ viderit: aut inuenerit ceruū vel hircū ſilueſtrem: imo gaudet eo ꝙ inuenit quo paſcat̃. Caſtitas ⁊ incaſtitas nō inueniunt̃ niſi in hmōi delectatiōibus in quibus participat hō reliquis aīalibꝰ: ⁊ ꝓpter hoc fit vt ſenſus qui eas apprehēdūt ꝓportionēt̃ ceruis ⁊ feris: ⁊ ſunt ſenſꝰ et tactꝰ ⁊ guſtus: ⁊ patens eſt de eis in re guſtus: ꝙ ipſi aut paꝝ ſunt vtentes eo: aut nō vtūtur eo penitus: ⁊ hoc qm̄ diſcretio ſaporū eſt quidē per ſenſum guſtus quō faciūt illi q̄ potꝰ ꝓbāt: ⁊ q̄ fercula coquine ſapida reddūt ſuis ꝯdimētis. ¶ Dicit. Incaſtꝰ aūt fere nō gaudet rebꝰ iſtis metipſis:
e ſed gaudet quidem eo ꝙ apprehendit tactum tantum ex cibis ⁊ potibus et coitu: ⁊ propter hoc optabat vnus ex ipſis cum eſſet amator ferculorum coquinalium vt eſſent fauces eius longitudine fauciū gruis vt prolongaretur delectatio in tactu cibaliū. Communior igitur ſenſuū intendo inuentum in oībus animalibus eſt ſenſus ille penes quem fit incaſtitas. Et iuſtum eſt nos opinari a nobis. quoniam ſenſus ille opprobrioſus ē nobis: cum non ſit nobis ſm̄ ꝙ nos ſumus homines: ſed ſm̄ ꝙ nos ſumꝰ aīalia. ¶ Declinare igitur ad hec ſenſibilia ⁊ vehementer diligere ea equidem de natura ferarum. ¶ Dixit. Oportet aūt vt ſeparemꝰ ab his delectationibꝰ tactualibus in quibus inuenitur caſtitas ⁊ incaſtitas: eas que maxime cōueniūt liberalibꝰ: ⁊ ſunt ille q̄ fiūt i exercitatiōe ex fricatiōe ⁊ calefactiōe: ⁊ hoc qm̄ tactꝰ iſte fit ꝑ totū corpꝰ: tactꝰ vero ꝑ quē delectat̃ incaſtus nō fit in toto corpore ſuo: ſed fit equidem in quibuſdā mēbroꝝ ſuoꝝ.

¶ Capitulum decimumtertium.

Cupiditatem aūt alie cōmunes eſſe videntur: alie proprie: atq̃ apposite veluti cibi que naturalis ē. Omnes enim cupiunt quando indigentia adeſt ſiccum aut humidum nutrimentum. Quandoq̃ vero vtrumq̃ ⁊ lectum. Homerus inquit iuuenis et florens: hmōi autem vel illiuſmodi non āplius omnis nec eadem: quocirca videtur noſtrum eſſe: habet tamen aliquid naturale: alios enim alia delectant ⁊ que
f dam quibuſdam magis placent. In naturalibus ergo cupiditatibus pauci delinquunt et in vno ad plus. Comedere enim ⁊ bibere quecunq̃ quoad ſuperfluo impleatur exceſſus eſt naturalis cupiditatis ſecundum multitudinem. Repletio enim indigentie naturalis cupiditatis eſt: quapropter dicuntur iſti deditiventri quaſi vltra debitum implentes illum. Sunt autem hi nimiū ſeruiles: circa proprias autem voluptates multi multiphariam delinquunt. Talium autem amatores dicuntur: aut quia gaudent quibus non debent: aut magis quam debent: vel quā plerīq̃: vel non vt debent. In cunctis autem intemperantes excedunt: nam et gaudent quibus non debent odio dignis: et ſi in quibuſdam gaudere oportet magis gaudent quam liceat: ⁊ quā plerīq̃ gaudeant. Exceſſus igitur circa voluptates quod intem

perantia et vituperabilis eſt:conſtat.

¶ Tertiumdecimum capitulum in quo diuidens concupiſcentias in cōes ſeu naturales ⁊ proprias ſeu oppoſitas que neq̄ ex malis fiunt cōſuetudinibus:et ſcilicet inani opinione oſtendit circa communes minus peccari: ⁊ in vnam partem ſolum in plus:circa proprias autem multipliciter peccari ⁊ intemperatum eſſe. Dixit. 13

VTrū autem ex concupiſcentijs aliquid commune eē omnibus animalibus:⁊ aliquid proprium vt concupiſcentia cibi:⁊ naturalis eſt ⁊ communis:omnis namq̄ cuiꝰ corpus indigens eſt cibo deſiderat cibum humanū ānt ſiccum:⁊ fortuitu vtrumq̄ ſimul et aduleſcens ⁊ perfectus deſiderat cum eis coitum. deſiderium aūt huius cibi vel illius vel vnius eiuſdem cibi:non eſt omnis cuius corpus indiget nutrimento. Et propter hoc contingit vt ſit deſiderium iſtarum rerum ex parte noſtri i. per electionem noſtram:et tamen non eſt quidem totum ex parte noſtri: vex in hoc aliquid nāle:⁊ hoc eſt qm̄ hoīes diuerſificantur in eis:eo quod delectat eos naturaliter. Quendam ergo delectat aliquid et alium aliud ab hoc:et quedam delectāt quoſdam plus quam alios. ¶ M. Pauci vero ſunt qui peccant in vtendo deſiderijs naturalibus:qn̄ vero accidit in his peccatum plurimum illius fit in re vna. ſ. in pluri. Qui enim comedit ⁊ bibit hoc quod contingit eum deſiderare nāliter:donec ſuperfluat in repletione ex ipſo:pertranſit quidem rem naturalem in multitudine. deſideriū vero naturale nō eſt niſi ad replendū qđ diuerſificauit defectio ⁊ non excedit ipſam vſq̄ ad additionē. Et pp̄ hoc dicit̄ de eis qui excedūt in hoc vſq̄ ad additionē ꝙ ſunt dn̄i ventriū ſiue ventricule:eo ꝙ implent vētres ſuos amplius q̄ indigeant:⁊ in hac diſpoſitione inueniuntur ſerui. In delectationibus autem proprijs multi ex hominibus peccāt multis modis:⁊ hoc quoniam multi amatores huiuſmodi rerū peccant in eis:aut q̄ delectantur aliquo quo non opꝫ delectari:aut quia vtuntur eo amplius q̄ opꝫ:aut quia vtuntur per modum quo cōmunitas hominū vtitur his rebus: aut ſm̄ ꝙ nō opꝫ. Jam ergo pꝫ:qm̄ incaſtitas ſuperfluitas eſt in delectationibus ⁊ qm̄ vituperabilis. B

Cap. 14.

CIrca dolores autem non ita vt in fortitudine ꝓpter tolerantiam dicitur temperans ⁊ intemperans:q̄ non toleret:intemperans dicitur:quia niſi voluptate potiatur magis dolet quam oportet:dolorem vero ſibi affert voluptas. Temperans autem quod abſentia voluptatum non dolet:⁊ quod preſentibus abſtinet. Intemperans igitur concupiſcit voluptaria omnia:vel que maxime et ip̄ellitur cupiditate ad hec alijs preferenda. Quapropter et non adipiſcens et concupiſcens dolet. Cum dolore enim cupiditas eſt. Videtur autem abſurduꝫ propter voluptatem dolere. Deficientes autem voluptatibus aut minus gaudentes quam oportet vix reperiuntur. Non enim eſt humana huiuſmodi inſenſibilitas:etenim cetera aīalia diſtinguunt cibos ⁊ his gaudent:alijs vero non gaudent. Quod ſi ē aliquis quem nihil delectet:nec quicq̄ alijs preponat:longe hic ab homine eſt:nec nomen ſortitus eſt:quia non facile reperitur. Temperans autem mediocriter circa iſta ſe habet. Neq̄ eñ gau

h
Si ē aliqs
quē nihil
delectet :
nec q̄cq̄
alijs p̄po
nat: lōge
ē ab hoīe
eſt.

det his: quibus maxime intemperantes:ſed magis moleſte fert neqꝫ omnino quibus nō oportet:nec nimium tali aliquo delectatur:nec ſi abſit dolet: neqꝫ cupit niſi mediocriter: ⁊ vt oportet idem facit in ceteris voluptatibus que iſtis non aduerſantur: nec ſunt contra honeſtatem:aut ſupra facultates. Nam qui ita ſe habet plus q̄ dignuꝫ ſit voluptatem amplectitur. Sed temperans nequaq̄ talis eſt:ſed qualem dictatꝫ recta ratio.

14 ¶Quartūdecimum capitulū ꝙ tēperātia ⁊ intemperātia ſunt etiam circa triſtitias:⁊ quomodo aliter q̄ fortitudo ⁊ timiditas:⁊ ꝙ intemperatus ſemper eſt in triſtitia:qꝛ triſtatur ⁊ non adipiſcens ⁊ concupiſcens:qđqꝫ pauci ſunt qui deficiunt circa delectationes:⁊ hi ſunt innominati:qđqꝫ temperatus medie circa hoc ſe habet:⁊ ſm rectam rōnem.D.

IN triſtitijs autēꝫ nō dicit̄ aliquis incaſtus: quia tolerat ea ⁊ ſuffert ſicut dicitur in eis fortis: neqꝫ dicitur incaſtus quando non tolerauit eas: verūtamen iam nō nominatur etiā caſtus eo ꝙ nō triſtetur ꝓpter carentiam deſiderati:incaſtus ergo cōcupiſcit omnia delectabilia ⁊ ex delectabilibus delectabiliora ⁊ peruenit ex proſecutione concupiſcētie ad hoc vt ſemper cuncta eligat delectabilia: ideoqꝫ anguſtiatur cum nō acceperit ea deſiderans eas:⁊ hoc quoniam deſiderium triſtitia ſequitur:ꝓpter priuationem rei delectantis. Attamen inconueniens videtur propter cauſaꝫ delectabilis contriſtari. ¶Dixit. Et fere nō eſt inuenire hominem deficientem ab omnibus delectationibus. intēdo vel gaudeat eis minus q̄ oportet:eo ꝙ hec maneries inſenſibilitatis non eſt de natura hominum:⁊ hoc qm̄ cetera animalium diſcernūt ſpecies nutrimentorum ⁊ quibuſdam eorum delectantur:quibuſdam vero nō. Ut ergo inueniatur aliquis cui nihil ſit delectabile longe eſt a beſſe hominis:⁊ ꝓpter paucitatē inuentionis eius nō eſt poſitum ei nomē caſtus: itaqꝫ medius eſt in iſtis: nō enīꝫ delectatur quibus delectatur incaſtus proprie:qm̄ immo moleſtatur ⁊ nō delectatur penitus quo nō oportet delectari:neqꝫ vehemēs ſit deſiderium eius ad aliquid ex iſtis:⁊ nō anguſtiatur quādo tolluntur delectabilia:⁊ nō cōcupiſcit niſi ſm quātitatem moderate:neqꝫ amplius q̄ oportet:neqꝫ in hora qua nō oportet:neqꝫ quod nō opꝫ: ⁊ vir nō deſiderat aliquid immēſurate. Res vero ſanitati pertinētes ⁊ equalitati habitudinis: et cum hoc habentes delectationem deſiderat in quātitate menſurata ⁊ quomodo oportet:reliquas vero delectationes dimittit: aut ideo ꝙ recedētes ſunt a bono: aut qꝛ impedimētum preſtātes ſubſtātie noſtre in complemēto:⁊ hoc quoniā qui feſtinat ad iſtas delectationes amat delectatiōes amplius q̄ mereatur:ſed caſtus nō ſic:immo deſiderat ſm imperium diſcretionis ſane vel recte rationis. ¶Cap.15.

INtemperantia magis voluntaria videtur q̄ timiditas nam hec per voluptatem fit:illa per dolorem. Quoruꝫ
3 alteruꝫ ſequimur ab altero abhorremus:⁊ dolor quidē diſtrahit atqꝫ corrumpit naturam habentis:voluptas autem nihil tale facit:ſed quo magis voluntaria eo maiori vituperatione digna. Naꝫ aſſueſcere aduerſus illa facile eſt:multa vero in vita ſunt talia:⁊ aſſuefactio ſine periculo fit. In timoribus autem contra. Videtur autem timiditas eſſe voluntaria:nec per=

Dolor diſtrahit et corrūpit nāꝫ hn̄tis

inde vt ea que ſunt in ſingulis. Hec enim ſine dolore eſt. Illa vero per dolorem ita diſtrahunt: vt et arma abijcere et in alijs contra decus facere compellant. Ex quo fit vt violentia eſſe videantur. In temperantia vero contra: nam ſingularia illi voluntaria ſunt cupienti et affectandi. vniuerſalia autem minus. Nemo enim cupit intemperatus eſſe. Nomen autem intemperantie ad puerilia delicta referimus. Habent enim cum illis ſimilitudinem quandam: vtrum vero ab vtro dicatur nulla quantum ad preſens differentia eſt. Conſtat vero poſterius a priore dici; nec abſurde videtur tranſlatum: nam caſtigandi ſunt qui turpia concupiſcunt atque luxuriant. Talis eſt autem maxime libido et puer. Viuunt enim pueri ſecundum concupiſcentiam plurimaque eſt in illis voluptatum cupido. Si igitur non obtemperat ac dominari ſibi patiatur: longius abibit: quoniam voluptatum appetitus inſatiabilis eſt: ſtultoque vndique affluunt: et executio libidinis innatam cupiditatem exauget. Quinetiam ſi magne et vehementes ſint mentem et ſuo ſtatu dimouent. Quamobrem mediocres illas quidem rarasque eſſe oportet: tales denique vt rationi non aduerſantur. Tale quid temperatum caſtigatumque vocamus: vt enim puerum oportet ſecundum pedagogi precepta viuere. ita cupiditas debet obedire rationi. Quare oportet vt temperatus a ratione non diſcrepet: honeſtum eſt enim ad quod vterque tanquam ad ſingulum proſpicit. Temperatus que debet: et vt debet et quando debet concupiſcit ſicut dictat ratio. Hec de temperantia dicta ſufficiant. De liberalitate deinceps dicamus.

¶ Ca. uintumdecimum capitulum quod intemperantia magis eſt voluntaria timiditate et exprobabilior: et quod non ſimiliter ſunt voluntarie et fugibiles habito reſpectu ad ſingularia: quia ſingularia timiditatis triſtitia et quaſi violenta: intemperantie vero non triſtitia: ſed voluntaria: et quo aſſimilantur concupiſcentia intemperans et puer: ratio diligens et pedagogus. Dixit. 15

INcaſtitas autem ſimilior eſt ei quod fit ſponte quam timiditas: propterea quod incaſtitas fit delectationis cauſa: timiditas autem et triſtitia et delectatio eſt quod appetitur: triſtitia vero eſt a quo fugitur: eo quod triſtitia permutat et corrumpit naturam habentis ipſam. ſed delectatio non facit quando non recipitur. Dignior ergo eſt vt fiat ſponte: intendo quoniam actus incaſtitatis ſecundum delectationem dignior eſt vt fiat ſponte quam actus timiditatis ſecundum timorem. Et propter hoc magis ſequitur opprobrium ex parte eius quam ſequatur illud quod fit ex parte triſtitie et hoc quoniam declinatio noſtra ad declinationem facilis eſt: cum in mundo multa ſint delectabilia: neque aſſuefactio eorum vllam habet difficultatem. In timoroſis vero ſe habet econuerſo: intendo quod tolerare ea difficile eſt. ¶ M. Et a timiditate quidem non videtur fugi: queadmodum fugitur a rebus particularibus timoroſis: ideo quod in timiditate non eſt triſtitia: res autem timoroſe cogunt eum cui accidunt ad actiones turpes: ita quod ad armorum reiectiones et ad committendum cetera turpia: propter hoc igitur videtur de eo quod facit homo apud iſtas diſpoſitiones quod facit ipſum inſpontanee: quod autem accidit propter incaſtitatem eſt econuerſo: intendo quod preſ-

cularia rerũ delectabilium que concupiſcit: fiunt ab eo ſponte: eo ꝙ concu-piſcit ⁊ deſiderat ea: vliter autem eoꝝ minus eſt in eis in hoc: ⁊ hoc qm̃ nullus inuenitur qui deſideret eſſe caſtus. ¶D. Dixit. Et nos quidem in idiomate noſtro abſolute dicimus nomẽ incaſtitatis de peccato qđ fit a pueris: eo ꝙ ſimilitudo quedam eſt inter iſtas duas intentiones: intendo intentionẽ incaſtitatis ſm veritatem ⁊ hanc intentionẽ que ipſius inuenitur. Certificare aũt qđ eoꝝ ab altero denominatum aut tranſumptum ſit non indigemus in hoc loco. Vult ideo ꝙ eſt inquiſitio idiomatis. ¶D. Niſi ꝙ manifeſtum eſt ꝙ nomen poſtremum in poſitione accõmodatum eſt a primo. ¶Dixit. Uidetur itaqꝫ non malum: immo bonum eſſe vt tranſmutetur ab iſto. Etenim opꝫ recondi ⁊ refrenari turpia cupientem ⁊ deſiderantem ⁊ in hoc excedentem: taliter autem ſe hꝫ deſiderium ⁊ pueritia ⁊ hoc qm̃ pueri qui-

L dem viuunt per deſiderium proprie. etenim concupiſcentia ſiue cupiditas delectabilis in ipſis fit proprie. Si igitur puer non fuerit obſequendo mã-dato. educantis ipſum ſuperfluet in perſequendo qđ delectat: ⁊ hoc qm̃ penitus inſatiabilis eſt ei qui intellectum non habet cõcupiſcentiam rei delectabilis. ⁊ actus deſiderij ſuum ſimile augmentat: ⁊ ſi fuerit deſideriũ magnum vehemens peruertit rationem: ꝓpter hoc igitur opꝫ vt ſit ſm menſuram ⁊ vt ſit paucum ⁊ non contrarians diſcretioni: qui aũt talis fuerit nominatur obediens diſciplinabili: ⁊ quemadmodum aũt opꝫ vt ſit deſideriũ pueri prout viſum fuerit doctori: ſic opꝫ vt pars concupiſcibilis ſit put imperauit ratio: ideoqꝫ opꝫ in caſto vt pars concupiſcibilis concordãs ſit rationi: ita. vꝫ. vt ambo bonũ velint: ⁊ intendant. Caſtus igitur deſiderat qđ opꝫ deſiderari: ⁊ qualiter opꝫ: ⁊ qñ opꝫ: ⁊ ſic̃ etiaꝫ ordinat rõ res iſtas. ¶D. Hoc itaqꝫ eſt qđ oportebat nos dicere de caſtitate.

Si deſideriũ fuerit magnum vehemẽs peruertit rõnem.

¶Ariſt. Stragyr. Ethicoꝝ Liber Quartus. Cap. j.

Al videtur eſſe mediocritas circa pecunias. laudaẽ enim liberalis non in rebus bellicis: [illegible] in his in quibus temperãs: nec rurſus in iudicijs ſed in dandis: capiendiſqꝫ pecunijs. Pecunias vero appellamus omnia quoꝝ eſtimatio menſuratur nũmo. Sunt quoqꝫ prodigalitas ⁊ auaritia circa pecunias ⁊ exceſſus ⁊ defectus. Sed

M auaritiam illis tribuimus ſemper qui magis ꝙ̃ oportet pecunijs ſtudent: prodigalitatem vero nõnunꝙ̃ inuoluimus. Naꝫ eos qui incontinentes ſunt: ⁊ per luxuriam patrimonia profligãt prodigos vocitamus: quapropter flagitioſiſſimi eſſe videtur: qm̃ multa vitia ſimul habent non tamen proprie ſic nuncupantur. Nam prodigalitatis nomen vnius vitij eſſe conuenit qđ patrimoniuꝫ conſumat: eſt enim prodigus qui ſeipſuꝫ perdit. Uidetur eñ ſeipſꝫ perdere qui patrimoniũ diſſipet: ex quo vitam ducere debet. In

Quibus auaritia ⁊ qb⁹ ꝓdigalitas attribuaẽ.

N hunc itaqꝫ modũ prodigalitatem accipimus. Rebus aũt quibus vtimur ⁊ bene ⁊ male vti poſſumus. Utimur vero diuitijs: ſingulis aũt rebus bene vtitur is qui circa eas virtutem habet. Quare ⁊ diuitijs optime vtetur qui circa pecunias virtuteꝫ habet: hic eſt aũt liberalis: vſus vero pecuniarum dando erogando conſi-

Reb⁹ qb⁹ vtimur: et bene ⁊ male vti poſſumus.

ſtere vī:nam capere atq; ſeruare magis poſſeſſio eſt: ex quo fit vt viri liberalis ſit magis dare quibus opꝫ q̃ capere vnde opꝫ:⁊ nō capere vnde non oportet. Virtutis eſt eīn bene potius facere q̃ ſuſcipere:⁊ honeſta potius agere q̃ a turpibus abſtinere. Patet aūt ꝙ dādo ſequitur vt bene faciamus ⁊ honeſte agamus:capiē=do aūt vt bene ſuſcipiamus: aut non turpiter agamus: ⁊ gratia quidem dantis eſt:repudiantis vero non:ſed magis laus. Faci=lius eſt quoq; non accipere q̃ dare. Sua eīn quis difficilius ma=gis tradit q̃ aliena non accipit. Liberales dicūtur qui dant. At hi qui non capiunt de liberalitate nequaq̃ laudatur: ſed magis de iuſtitia. Qui vero capiunt non laudantur multum: liberales maxime fere omnium virtuoſorum donantur. Proſunt enim in dando.

O Virtutis ē potiꝰ facere q̃ ſuſcipere: ⁊ honeſta potiꝰ agere q̃ a turpibus abſtinere.

¶ Tractatus quartus libri Nichomachie Ariſt. de largitate.

¶ Primum capitulum ꝙ libertas eſt medietas circa pecunias:q⁊ circa da=tionem earum ⁊ ſumptionē liberalius laudatur quicūq; pecunia: ⁊ ꝙ ꝓdi=galitas ⁊ illiberalitas ſunt ſuperabundantie ⁊ defectus circa eas:⁊ quid il liberalitas ⁊ qd ꝓdigalitas tam cōmuniter q̃ ꝓprie dicta:⁊ quis ꝓprie ꝓ=digus ⁊ quis liberalis:⁊ ꝙ magis eſt liberalitas in datione q̃ ſumptione: ⁊ gratioſior ⁊ laudabilior:⁊ ꝙ liberales amantur maxime. Dixit.

Poſt hoc aūt dicendum de largitate quid eſt. Ut itaq; medietas eſſe circa pecunias.non eīn laudatꝛ largitas circa bellica neq; circa eam quibꝰ fit homo tempe=ratus vel caſtus:neq; circa iudicia:ſed circa dationem ⁊ ac=ceptionem pecuniarū. Dignꝰ aūt eſt vt ſit circa dationē:⁊ in telligo per pecunias omne illud qđ equipollet numiſmati ⁊ prodigalitas quidem ſuperfluit:auaritia vero deficit a me dietate hac. Et nos quidem referimus auaritiam ad eos : qui plus debito amant ⁊ laborant ad pecuniarū coaceruationem. ꝓdigalitateꝫ vero ad im menſos concupiſcentijs ⁊ expendentibus q̄cq̄d hn̄t,in volun tatibus.hmōi eīn minantur prodigi:ideo deteriores videntur alijs ab eis. plura eīn mala ſimul inueniuntur in his ꝑꝑ multiplices maneries ſuarum concupiſcen=tiarum:⁊ propterea non bene cōuenit eis illud nomen. De nā namq; eſt prodigi vt ſit in eo malum vnum:⁊ eſt diſſipatio vel perditio pecunie ſue: ⁊ hoc qm̄ prodigus mactat ſeipſum manu ſua:eo ꝙ putatur ꝙ deſtructio pecunie hoīs vt ſit mors ipſius:cum vita eius per pecuniam compleatur: ſm̄ igitur hunc modum eſt prodigalitas. ¶ Dixit. Et ea quibus indigetur ſunt que expenduntur vſu bono:⁊ que vſu prauo:⁊ diuitie ſunt de rebꝰ vti=litatem afferentibus:⁊ directus ille.ſ.qui virtutem hꝫ in vnaquaq; rerū vti tur vnaquaq; rerū meliori modoꝝ:⁊ virtuoſe ſe hn̄s circa pecunias vtitur eis optime:⁊ hic eſt largus. ¶ Dixit. Eſt aūt ſcitum ꝙ vſus pecunie eſt ex=penſio eius ⁊ datio:aggregatio vero eius ⁊ cōſeruatio lucratio ipſiꝰ eſt. Eſt ergo de natura largi potius vt det vbi oportet q̃ vt accipiat:vnde opꝫ:⁊ vt non accipiat:vnde non opꝫ. De natura etenim virtutis eſt vt ſit homo per eam conferens potius beneficia alteri q̃ ab altero ea recipiat: ⁊ vt ſit per eam operās honeſtū potius q̃ a turpi declinans. ¶ Dixit. Et de non occul tis eſt:qm̄ beneficium ⁊ famoſuꝫ vel notoriū donum inueniunꝛ in datione

P prodigꝰ mactat ſe ipſuꝫ manu ſua.

et qm̄ receptio beneficij ab altero a ſe:⁊ vt non faciat turpe inueniuntur in acceptione ⁊ retributione ⁊ gratie debentur quidem datori:non ei qui accipit:⁊ grates etiam ⁊ cohibitio ab acceptione facilior eſt q̄ȝ datio:eo ꝙ dare habita grauius eſt q̄ȝ dimittere acceptioneȝ eius qd̄ non habet. Largi aūt ſunt illi qui dant:ſed qui accipiunt non laudantur:qm̄ largi:verūtamē qn̄ equaliter ſe habent in acceptione non minus ſunt in vſu equalitatis q̄ȝ largi:attamen non laudantur valde:ſed largi diliguntur ⁊ laudantur valde: eo ꝙ ꝓficiunt:⁊ ꝓfectus eorum exiſtit per ipſorum donationem.

Capitulum.ij.

a Ctus vero ſm̄ virtutem honeſti ſunt.⁊ honeſti gratia fiunt. Liberalis igitur dabit honeſti gratia ⁊ recte:nam ⁊ quibus opȝ:⁊ quot:⁊ quando:⁊ alia cuncta que rectam dationem ſequuntur:⁊ hoc libenter vel ſine moleſtia. Qd̄ enim per virtutem fit iocundū eſt:vel ſine moleſtia minimeq̄ȝ dolorem affert. Si quis vero dederit quibus non oportet:aut non honeſti gratia:ſed alia quapiam de cauſa:hic non liberalis:ſed alius quidaȝ nuncupabitur. Neq̄ȝ his qui dolet. Magis eī̄ pecunias hic vtiq̄ȝ diligit q̄ȝ honeſtaȝ actionem. Ad id non liberalis. Neq̄ȝ capiet vnde non oportet:nō enim eſt non magnifacientis pecunias, hmōi acceptio: nec erit petitor:non enim beneficium eſt conferentis:vt ſubinde commoda ipſe procuret. At vnde oportet capiet:pura ex proprijs rebus quas poſſidet:non quia honeſtum ſit:ſed quia neceſſarium vt habeat quid donet:nec ſua negliget volens per illa quibuſdam ſufficere:nec quibuſuis dabit:vt ſic dare poſſit quibꝰ oportet ⁊ quādo:⁊ vbi honeſtum ſit. Et quoq̄ȝ eius qui liberalis ſit vehementer excedere:ita vt ſibiipſi pauciora relinquantur:nam ad ſe quidem ipſum non reſpicere liberalis eſt. verum iuxta facultates liberalitas dicitur. Non enim in multitudine datorum ſed in dantis

R habitu liberalitas conſiſtit:hic autem dat ſm̄ facultates: nec ſane quicq̄ȝ prohibet liberaliorem eſſe qui pauciora dat ſi modo tenuiores ei ſunt facultates:magis enim liberales eſſe videntur q̄ non queſiuerunt ipſi ſed ab alijs vt ex hereditate acceperunt: nā ⁊ indigentiam nunq̄ȝ experti ſunt:⁊ amant magis ſua quiſq̄ȝ opera:vt genitores atq̄ȝ poete. Illud vero non facile vt liberalis q̄ſq̄ȝ ditetur:cuȝ nihil capiat neq̄ȝ conſeruet ſed contra eroget: nec

S multi per ſeipſas faciat pecunias:ſed vt alijs dare poſſit. Itaq̄ȝ fortuna accuſatur:ꝙ qui maxie digni ſunt minime diuitias hn̄t Enimuero id non abſq̄ȝ ratione contingit. Fieri eī̄ non poteſt vt diuitias habeat is qui habere non curat quemadmodum nec in alijs rebus. Non tn̄ dabit quibus non opȝ:qn̄ non opȝ:nec quotcumq̄ȝ alia hmōi.nam ſic liberalitatem nequaq̄ȝ ſeruaret: ⁊ ſi in illis conſumeret dare quibus opȝ nequaq̄ȝ valeret. Ut eī̄ primo diximus liberalis eſt qui ſm̄ vires patrimonij erogat ⁊ in quibꝰ

Nō ī multitudine datoꝝ: ſȝ ī dātis habitu liberalitas cōſiſtit.

Amāt magis quiſq̄ȝ ſua opa.

opoꝛtet. Qui vero excedit pꝛodigus eſt. Itaqꝫ tyꝛannos quidem
non dicimus pꝛodigos qui tam multa poſſident: vt dando atqꝫ
erogando illa excedere facile non videantur. Cum vero liberali=
tatis mediocritas ſit in dādis capiendiſqꝫ pecunijs: liberalis qui
dem dabit ⁊ erogabit in quibus opoꝛtet: ⁊ quot opoꝛtet: ſimiliter
ꝙꝫ in paruis ⁊ in magnis ⁊ hoc cum voluntate quadam capietqꝫ
vnde opoꝛtet. Nam cum virtus circa vtrūqꝫ mediocritas ſit vtrū
qꝫ faciet vt det: ſequitur enim conuenientem liberalitatem talis
acceptio. Que vero non talis contraria. Que igitur conſequuntur
fiunt ſimul in eodem contrarie non vt patet. Quod ſi contraria
ꝙꝫ decens honeſtumqꝫ ſit erogare illum contingat moleſte feret
atqꝫ dolebit moderate tamen. Nam virtutis eſt letari atqꝫ dolere
in quibus opoꝛtet: ⁊ vt opoꝛtet. Et liberalis quidē leuis attracta
bilis eſt in rebus pecuniarijs. nam cum pecunias non multifa=
ciat: iniurias circa illas inferri ſibi non difficulter patietur: Mo=
leſtiuſqꝫ feret ſi quid cum opoꝛteret non erogauerit ꝙꝫ erogaue=
rit cum non opꝫ: Symonidi non placens. At pꝛodigꝰ in iſtis aber
rat: neqꝫ letatur eñ neqꝫ dolet in quibus opꝫ: neqꝫ ſic vt opꝫ: qꝺ
in pꝛoceſſu magis patebit.

¶ Virtutis eſt letari atqꝫ dolere in qbꝰ opꝫ ⁊ vt opꝫ.

¶ Secundum capitulum ſm quas circunſtantias opꝫ liberalem dare ⁊ ſm
quas nō dare: ⁊ ſm quas. ⁊ vnde accipere ⁊ non accipere. ⁊ ꝙ liberalitas cō 2
ſiſtit non in multitudine datoꝝ: ſed in mentis habitu ⁊ cōparatiōe ad ſub
ſtantiā dantis ⁊ neceſſitatem accipiētis: ⁊ ꝙ liberaliores videntur nō poſſi
dentes ſed accipientes: ⁊ ꝙ liberalis nō de facili ditatur: ꝑꝑ quas cās: licet
obſeruet recte dationis ⁊ ſumptionis circunſtantias: ⁊ adhuc ꝙ liberalitas
cum ſit medietas facit vtraqꝫ vt opꝫ: qꝛ ſequuntur adinuicē decens datio
⁊ decens acceptio: ⁊ ꝙ liberalis eſt bene cōicatiuus. M.

ET factum quidem virtutis decoꝛum eſt: ⁊ pꝛopter decoꝛū
fit: ⁊ factum eius rectum eſt: eo ꝙ ipſa facit eūs
dem cui opoꝛtet: ⁊ ꝗtum opꝫ: ⁊ vl'r facit omnes res ſm equali
tatem certam: ⁊ pꝛopꝛium factio virtutis eſt qꝺ ſi delectabiliter
⁊ abſqꝫ triſtitia: qui vero dat cui non opoꝛtet: ⁊ non pꝛopter de=
coꝛū ſed ꝑꝑ cām aliam hic non eſt largus: ſed nominādus eſt nomine alio
neqꝫ etiam qui dat ⁊ triſtatur largus eſt: ⁊ hoc qm̄ pꝛeelegit diuitias facto
pulchꝛo: hoc autem non eſt de facto largi: ⁊ non accipit etiā aliquid vnde
non opꝫ ⁊ hoc qm̄ hec acceptio nō eſt de natura eius qui non honoꝛat pe=
cunias: neqꝫ etiā interrogat vel petit ab aliquo: pꝛopterea ꝙ non eſt facile B
bono ⁊ bñficio vt recipiat bñficiū ab aliq̄. Accipit aūt vnde opꝫ accipere: in
tendo a poſſeſſionibus ſuis: nō qꝛ hoc pulchꝛū ſit: ſed qm̄ coactus ad hoc:
quatenus habeat qꝺ det: neqꝫ etiā perdit hoc qꝺ lꝫ cū accipiat q̇dē pecu=
niā vt aliquibus dignis ſufficiant ꝑ ipſaꝫ: ⁊ nō indifferēter cuicūqꝫ tribuit
ſed cōſiderat cui opꝫ ⁊ qñ: ⁊ cuiꝰ gratia: ⁊ vt datio eius fiat decenter. Et de
nā q̇dem largi valde eſt vt addat in datione: donec nō relinquat ſibiipſi niſi
ſi modicū cum nō ſit eius intentio reſpectu ſuiipſius: largitas aūt eſt qui
dem ſm id quod poſſidet largus. nō eñ largioꝛ eſt multum dans ex multo

poſſeſſo modí cū dante ex modica poſſeſſione: donec precellat datío eius ſꝫ proportionez eius ad poſſeſſam dationem alterius. ¶D. Et ſcimus ꝙ illí qui non acquirunt diuitias per ſeipſos: ſed occupant eas abſqꝫ acquiſitione largiores ſunt alijs: eo ꝙ nō ſenſerunt vexati onem ⁊ anxietatem indigētie in eaꝝ acquiſitione: neqꝫ etiā fuerunt he diuitie aliquod opus ex operibus ipſoꝝ: vt ꝓpter hoc amēt eas: cū omnes hoīes amēt opera ſua: vt parētes qui natos ſuos amāt: ⁊ poete qui amant metra ſua. ⁊ ꝓpter hoc fit vt acquiſitoꝛ pecunie amet eſſe. Et difficile quidē eſt ditari largū vel diuitem fieri: cū nō accipiat aliquid neqꝫ conſeruet: immo diſtribuat pecuniā neqꝫ honoꝛet eam ꝓpter ſeipſum ſed diſtribuendi cauſa: verūtamen hoīes culpant fortunaz circa largos: ⁊ dicūt fere nūꝗ̄ ditaꝛ ille qui meretur diuitias Attamē hoc nō accidit circa largos preter rationē ⁊ caſu: eo ꝙ nō eſt poſſe alicui vt fiat pecunioſus niſi intendat pecuniarū aggregationi: quēadmoduz nō fit in alijs rebus intendo ꝙ non fit alicui aliquid abſqꝫ eo ꝙ intendat ⁊ laboꝛet ad illud. ¶Dixit. Et non dat largus ſicut diximus: cui nō opꝫ

B ⁊ non vt nō opoꝛtet: ⁊ ſic de reliquis diſpoſitionibus que nō conueniūt. Si enim fecerit hoc: nō erit factū eius ad imperium virtutis: ⁊ ſi expēderit pecuniaz ſuam in his nō erit expenſa eius prout opoꝛtet: res igitur eſt quemadmodum diximus ſcꝫ ꝙ largus expendit ſm ꝗ̄titatē habitoꝛū: ⁊ in quibꝰ opꝫ: qui vero ſuperfluerit in his prodigus: ⁊ propter hoc nō nominātur ſuperflue diuites prodigi: eo ꝙ expenſa eoꝛū nō ſuperexcreſcit in cōparatione multitudinis diuitiarū ſuarum. Cūqꝫ ſit largitas in datione ⁊ acceptione pecuniarū: tūc largus quidē dat ⁊ expendit in quo opoꝛtet ⁊ ꝗ̄tum opꝫ: ⁊ hoc in paruo ⁊ in multo modo debito ⁊ delectabiliter: ⁊ accipit vnde neceſſe eſt: cuꝫ neceſſe eſt. ¶Et hoc quoniā virtus cū ſit medietas in eo ꝙ eſt inter vtraſqꝫ res ſimul erit largus agens eas ambas ſimul ſm ꝙ opoꝛtet: intendo ꝙ dat vt opoꝛtet: ⁊ accipit vt opoꝛtet: ⁊ hoc qm̄ dationem virtuoſam ſequitur hmōi acceptio: quādo vero acceptio nō fuerit hmōi cōtraria erit virtuti: ideo ꝙ acceptio ⁊ datio quarū vtraqꝫ ſequiꝛ ſuā cōparez neceſſario fiunt ſm aptitudinem vnam eandē: ⁊ intendo: qm̄ qui dat vt opꝫ: accipit vt opꝫ: ⁊ dat vt nō opoꝛtet: q⁊ accipit vt non opoꝛtet. vt autem inueniātur duo cōtraria ex iſtis in diſpoſitione vna nō contingit: ⁊ propter hoc qn̄ accidit largo vt expendat pecuniam ſuam aliter ꝗ̄ expedit: ⁊ preter rectitudinem anxiatur ⁊ triſtatur. ſi vero expenderit eam mēſurate: ⁊ ſm ꝙ opꝫ: gaudet et delectatur ex hoc. Igitur virtutis eſt vt delectetur homo et gaudeat ex iſto: anxietur autem ⁊ triſtetur ex altero. ¶Dixit. Et largus bonam facit cōmunicationem in pecunia. non enim poteſt iniuriari cum non honoꝛet pecuniam: ⁊ vehemens fit eius anxietas quando non expendit in quo neceſſaria eſt expenſa: prodigus vero peccat in his eo ꝙ non delectatur in quibus eſt delectandum: neqꝫ etiam triſtatur in quibus eſt triſtandum.

Nō fit aliqd alicui: niſi itēdat ⁊ laboꝛet ad illud.

¶Capitulū tertium.

DJrimus exceſſum atqꝫ defectum eſſe prodigalitatem et auaritiaz: ⁊ hoc in duobus: dando. ſ. ac capiendo. Sumptum vero in datione ponimus. Prodigalitas ergo ⁊ in dando ⁊ in non capiendo excedit. In capiendo autēz deficit. Auaritia vero in dando deficit: in capiendo excedit. Uerum in paruis: ⁊ prodigalitas quidem nō multum coaugmentari poteſt. Non enim facile nullatenus accipientem cunctis largiri: cito namqꝫ deficiunt patrimonia priuatoꝛum: ex quo prodigi vidētur eſſe. Cum talis vtiqꝫ vir non parum melioꝛ ꝗ̄ auarus videre

tur:ac per etatem indigentiamqꝫ facile corrigi ⁊ ad mediocritatē
redigi poteſt. nam habet illa que ſunt liberalis: dat enim ⁊ non
capit:ſed neutrum recte neqꝫ vt oportet:ꝙ ſi ad hec conſueſcat vel
alio modo mutetur:fiet vtiqꝫ liberalis: dabit enim quibus opor
tet ac non capiet vnde non oportet. Quamobrem videtur quidē
non abhorrere amorum probitate. non enim abiecti neqꝫ ingene-
roſi eſt excedere in dando ⁊ non capere:dementis tamen: ſed qui C
per hunc modum prodigus eſt:multo melior eſſe videtur ꝙ aua- Prodig⁹
rus. Tum propterea que ſupra dicta ſunt:tum etiam ꝙ hic quidē mlto meli
multis prodeſt:ille nemini:nec ſibiipſi quidem. Verum pleriqꝫ p or auaro
digorum vt dictum eſt accipiunt. vnde non oportet: ⁊ ſecundum vr̄ eſſe.
hoc auari ſunt. Accipiunt vero propter erogandi cupiditatem:
quod leuiter nequaqꝫ fieri poteſt deficientibus confeſtim rebus.
Itaqꝫ neceſſitas cogit vt aliunde exuppleant:⁊ ſimul quia de ho
neſtate nihil curant ſine vllo reſpectu vndiqꝫ capiunt. Dare enim
cupiūt:quomodo autem vel vnde nulla apud eos differentia eſt.
Quamobrem nec eorum dationes liberales ſunt. non enim ho-
neſte: neqꝫ huius ipſius gratia: neqꝫ vt oportet: licet interdum
quos pauperes eſſe conuenit eos diuites faciūt. Et honeſtis qui
dem hominibus nihil dant:aſſentatoribus autem aut aliam quā
piam voluptatem afferentibus multa. Ex quo fit vt plurimi eo-
rum diſſoluti ſint ſumptus in flagitijs prone facientes. Et quia
honeſtatem non ſequuntur in vita declināt ad voluptates. Pro-
digus igitur ſine emendationis cura ad iſta tranſgreditur. Cura
vero ⁊ diligentia adhibita ad medium atqꝫ ad id quod oportet
deuenire poteſt.

¶ Tertium capitulum in quibus ſuperabundat ⁊ deficit prodigus ⁊ in qui-
bus illiberalis:⁊ ꝙ prodigus ſanabilior:⁊ melior illiberali plus habens ꝙ 3
liberalis in dando ⁊ non accipiendo : deinde de prodigis qui dant ⁊ acci-
piunt ſuperabundanter vt habeāt:vnde conſumere qui ⁊ frequenter fiūnt
intemperati. Dixit.

ET quando proceſſerimus in ſermone apparebit hec
intentio magis:iam autem diximus ꝙ pro
digalitas ⁊ auaritia ſunt additio ⁊ diminutio:⁊ ſunt in dua-
bus rebus .ſ. in acceptione ⁊ in datione. prodigalitas quidē
addit ſuper medietatem in datione:⁊ deficit a medietate que
eſt in acceptione. Auarus autem deficit a medietate in datio
ne:⁊ addit ſuper ipſam in acceptione preterꝙ in rebus paucis. Due ergo
diſpoſitiones prodigalitatis fere non comiunguntur ⁊ non perdurant: eo
ꝙ non eſt poſſibile homini vel non facile ei vt det cuilibet ⁊ a nemine acci-
piat quicꝙ. cui enim nihil reſtauratur habita finiuntur velociter quibus
autem non reſtaurantur ſunt illi de quibus putatur ꝙ ſint prodigi. Atta- D
men de prodigo videtur ꝙ ſit multo melior auaro: ⁊ hoc quoniam ablatio Prodig⁹.
vel perditio diſpoſitionis prodigi ⁊ rectificatio ipſius facilis eſt ex parte
etatis vel difficultatis:⁊ poſſibile eſt ei vt appropinquet medio cum eo in-
ueniatur quod inuenitur in largo .ſ. quoniam dat ⁊ non accipit:niſi ꝙ dif-

ferētia inter ipſum ⁊ largum eſt ꝙ eſt ipſe neutrum horū agit prout oportet. Si ergo expergefactus fuerit ⁊ obedibilem ſe reddiderit ad tranſmutādum ab hoc efficietur largus: ⁊ hoc per commēſurationē huius facti: ſcilꝫ vt det cui opꝫ: ⁊ nō accipiat vnde non oportet: ⁊ propter hoc putatur de eo ꝙ nō ſit peruerſi moris vel male creationis: qm̄ nō eſt de natura mali ⁊ vilis vt ſuperfluat in datione ⁊ non accipiat: immo hoc non eſt niſi de natura opulēti. ¶D. Qui itaqꝫ fuerit prodigus ſm̄ hunc modum ſcimus de ipſo: quoniam multo melior eſt auaro: ꝓpter cauſas quarum fecimus mētionem: ⁊ qm̄ prodigus multis hoīum proficit: auarus autem nemini neqꝫ ſibimetipſi: verumtame̅ plures prodigorum quemadmodum diximus accipiunt aliquid vnde nō opꝫ: ſunt ergo ſm̄ hūc moduꝫ auari: ⁊ nō accipiūt niſi quia volūt expendere: aut quatenus facultatem habeant expendendi: habita enim ab ipſis velociter cōſumūtur. Coguntur igitur ad acquirendum ex locis alijs: ⁊ qm̄ ipſi cum hoc nō ſollicitantur ad rem honeſtam et decoram: tunc anguſtiātur eorum pectora: ⁊ accipiūt ex omni loco in quo q. venādi opportunitatem inueniūt: ⁊ hoc quoniam nō deſiderant niſi vt dent neqꝫ curant vnde accipiāt ⁊ qualiter: ⁊ ideo fit vt dationes ipſoruꝫ nō proportionētur largitati: neqꝫ ſunt decore: neqꝫ agunt eas ꝓpter decoruꝫ: neqꝫ quemadmoduꝫ opꝫ: aut ipſi fortaſſis dicāt cuꝫ, cui pertinet vt ſit pauper: ⁊ ei qui mores habet honeſtos non dāt quicqꝫ: ⁊ fortaſſe pecuniaꝫ multam dant requirēdi eam ab ipſis adulatoric: aut per modum alium delectātem eos: ⁊ propter hoc plures ipſorum ſubmergūtur in delectationibꝰ ſuis: cum enim expēdere ſit facile eis cōuertunt expēſas ſuas in ſua deſideria: qm̄qꝫ vita ⁊ cōuerſatio ipſorum nō eſt decēs neqꝫ decora proni ſūt ac decliui in voluptate. Cū itaqꝫ prodigus nō fuerit obedibilis diſcipline traducitur ad iſta. Cū autē ſtudioſus ſuiipſius fuerit ⁊ circūſpecte rem ſuam animaduerterit ad medium: ⁊ conuertetur ad id quod opportunum eſt.

¶Capitulum quartum.

Auaritia. E Auaritia autem inſanabilis eſt: nā et ſenectus ⁊ imbecillitas omnis auaros facere videtur: et eſt magis a natura hominibus inſita quam prodigalitas. Plurimi enim pecuniarum cupidi ſunt magis q̄ꝫ largitores: ⁊ longe extenditur ac multiplex eſt. Plures enim videntur eſſe auaritie modi. Nam cum in duobus conſiſtat defectus dandi ⁊ accipiendi exceſſu non omnibus tota adheret: ſed quandoqꝫ ſcinditur: ⁊ alij in capiendo excedunt: alij in dando deficiunt: nam qui huiuſmodi appellationibus nūcupātur ceu parci tenues aridi omnes in dando deficiunt. Aliena vero non appetunt neqꝫ capere volunt parci propter quandam modeſtiaꝫ ⁊ ab ſtinentiam a rebus turpibus. Videntur enim quidam vel ſaltem aiunt ob id cuſtodire ſua: ne compellantur quandoqꝫ turpe aliquid facere: horum ſunt qui in ſingulis etiam vilibus minutiſſimiſqꝫ inſiſtunt omnes ab exceſſu non dandi cuiqꝫ nominati. F Alij vero ob metum abſtinent alienis quaſi facile non ſit ipſos aliena capere ac non alios: ſua itaqꝫ illis neqꝫ dare neqꝫ accipere. Alij rurſus in capiendo excedunt: omnia vndiqꝫ accipientes: veluꝫ q̄ illiberalia exercent: vt lenones: ⁊ feneratores: ⁊ omnes huiuſmo-

di:⁊ qui parua pro multo. Hi enim omnes vnde non oportet capiunt:⁊ quantum non oportet communiſqꝫ eſt his lucrandi turpitudo. Omnes.n.lucri gratia ⁊ huius quidem exigui probra ſuſtinent. Nam qui grandia quidem: vnde non oportet ⁊ que non oportet capiunt ceu tyranni vrbes hoſtiliter inuadentes diripientesqꝫ ⁊ templa ſpoliantes eos illiberales non dicimus: ſed improbos potius: ⁊ impios: ⁊ iniuſtos. Alcatores tamen et latrones: ⁊ pyrate illiberales ſunt: quoniam ſordide in lucro verſantur. Queſtus enim gratia faciunt: ⁊ probra vtriqꝫ ſuſtinent. Alij extrema pericula pro queſtu adeuntes: alij ab amicis quibus dare oportet acquirentes. Utriqꝫ igitur vnde nō oportet lucrari volentes ſordidi ſunt:⁊ omnis huiuſmodi queſtus illiberalis. Merito igitur liberalitati auaritia magis opponitur: B
nam ⁊ maius malum eſt ꝙ̄ prodigalitas:⁊ magis in illa peccant homines ꝙ̄ in prodigalitate. De liberalitate igitur ⁊ vitijs que illi contraria: hec dicta ſufficiant.

¶ Quartum capitulum propter quid illiberalitas eſt inſanabilis. ⁊ ꝙ diuerſi ſunt modi illiberalitatis:quia hi quidem ſimul deficiunt in datione ⁊ ſuperabundant in acceptione:hi vero in ſola datione deficiunt aliena nō accipientes.vel propter quandam reuerentiam turpium: vel ne alijs redonent.hi autem ſecundum acceptionem ſuperabundant turpia non verentes turpis lucri cauſa. Quodqꝫ liberalitati magis eſt illiberalitas contraria prodigalitate. Dixit. 4

Auaritia autem eſt peſtis irremediabilis: ⁊ huius cauſa eſt:quoniam putatur de ſenectute ⁊ de omni debilitate ꝙ reddant habentem eas auaruȝ. ⁊ homines per naturam proniores ſunt ad eam ꝙ̄ ad prodigalitatem. Plures enim hominum amant collectionem pecunie magis ꝙ̄ eius diſtributionem. Auaritia autem ſiue illiberalitas de multis rebus dicitur ⁊ eſt multarum ſpecierum:⁊ putatur ꝙ ſint multe eius diſpoſitiones. Cum enim inuenitur circa duas res.ſ.in defectu dationis ⁊ ſuperfluitate acceptionis fit ne aggregentur ambe eius species vniuerſaliter in vno aliquo:ſed fortaſſe ſeiungunt donec ſuperfluant quidā hoīum in accipiēdo:⁊ quidam eorum deficiāt in dādo.⁊ hoc q̄ſi ille qui noīatur ſchahyhan ⁊ leymen ⁊ bachilen eſt ille q̇ deficit a datione ſed non cōcupiſcit opes alterius nec vult accipere quicq̄ȝ ab aliquo. Et quidam ipſoruȝ faciunt hoc vt recedant a ſuſpitione rei turpis. Etenim ipſi dicunt ꝙ conſeruant opes ſuas timendo ne conuertantur ad actum rei turpis: ⁊ de iſtis eſt ille quem nominat vulgus numeratione lentium ⁊ ꝙ ſimilatur huic non nominant eos per huiuſmodi res niſi propter ſuperfluitatem retentionis ſue ad hoc ne vilideant quicq̄ȝ:⁊ quidam ipſorum cohibent ſe ne accipiant aliquid ab aliquo:eo ꝙ vident non eſſe rem facilem vt accipiat homo rem alterius et non largiatur alteri de ſuo: ſunt itaqꝫ propter hoc continentes ſe ab acceptione neqꝫ largiuntur aliquid de ſuo. Quidam vero valde excedunt in acceptione donec accipiunt ex omni parte ⁊ omni modo ⁊ omne quod poſſunt:quēadmodū faciūt lene ⁊ proſtibularij ⁊ ſimiles iſtis qui accipiūt modicum pro multo. Etenim omnes iſti accipiunt vnde nō oportet: ⁊ quātum nō opꝫ:⁊ cōe eſt eis lucruȝ turpe. omnes nāqꝫ ipſi portāt opprobriū ⁊ inue

recundiã publicam cauſa lucri parui: ⁊ hoc quia ex enlavnde non oportet accipiunt: nominamus auaros vt tyrannos quãdo depredãtur ciuitates ⁊ expoliant altaria: ſed dignius eſt vt nominemus eos malos ⁊ incredulos ⁊ iniuriantes. Luſores autem talorũ ⁊ alearũ ⁊ latrones ſunt de auaris: eo ꝙ requirunt lucra turpia ⁊ faciunt hoc quod faciunt lucri cauſa: ⁊ ſuſtinẽt ignominiã: ⁊ latrones ſuſtinẽt diſcrimina maxima rapiendi ſiue accipiẽdi cauſa: ⁊ aleatores lucrãtur de amicis ſuis quibus oportunius fuerat vt darent vtrique: itaque tã aleatores q̃ latrones querunt lucra vnde nõ oportet: ſũt igitur propter hoc lucratores lucrorũ turpiũ voluntarie. C. D. Et oẽs iſti modi accipẽdi de natura ſunt auaritie: ⁊ neceſſario dicitur ꝙ auaritia ſit cõtraria largitati. Auaritia enim maior malitia eſt q̃ prodigalitas: ⁊ plus peccant in ea homines q̃ prodigalitate. D. Tantum igitur nos oportebit dicere de largitate ⁊ de malitiis contrariis ei.

Capitulum Quintum.

Magnificentia. A C Onſequens eſſe videtur de manigificentia diſſerere. Nam ⁊ hec virtus quedã circa pecunias exiſtit: ſed non ita vt liberalitas ad omnes res pecuniarias pertinet: ſed ad ſumptuoſos ſolum: in his liberalitatem magnitudine excedit: nam vt ipſum nomen oſtendit in magnitudine decens ſumptuoſitas eſt. Magnitudo vero ad aliquid. non enim eadem ſumptuoſitas ꝑfecto triremis: ⁊ ludorum theatralium exhibitori. Decens autem ad ipſũ in quo ⁊ circa q̃. Qui autem in paruis aut in mediocribus ꝓ dignitate ſumptus facit: hic magnificus non dicitur: ſed ille qui in magnis. Nã magnificus quidem liberalis eſt: liberalis autem nihilomagis magnificus. Huius autẽ defectus modicitas dicitur: excellens vero vulgaris ventoſitas ⁊ inexplebilitas: ⁊ quot ſunt huiuſmodi que non in quibus oportet: ⁊ vt non oportet ſplendorem conquirunt. De quibus poſtea dicemus.

B M Agnificus ſcienti ſimilis eſſe videtur. nam ⁊ decẽtiam intelligere poteſt ⁊ magnos ſumptus ita vt cõuenit facere. Ut enim ab initio diximus habitus operationibus terminatur ⁊ quorum eſt. At magnifici ſumptus magni ac decentes ſunt. Talia igitur ⁊ opera. Sic. n. ſumptus magnus erit ⁊ conueniens operi: vt opus ipſum ſumptu dignum eſſe oporteat: ſumptum autem opere: vel eſt excedere. Sumptus vero huiuſmodi faciet magnificus honeſti cauſa: commune enim hoc virtutibus: ⁊ preterea cum voluptate ac ꝓfuſione quadam. nam computandi ratiocinandique diligentia magnificentie contraria eſt. Itaque magis cogitabit quẽadmodum pulcherrimum ⁊ ſpecioſiſſimum q̃ quanti conſtet: ⁊ quemadmodum in eo q̃ minimum datur. Neceſſarium vero eſt vt magnificus liberalis ſit. Nã liberalis ſumptus facit quos oportet: ac vt oportet: in his quoque liberalitas verſetur: ⁊ a pari ſumptu opus magnificentius faciet: non enim eadem virtus eſt poſſeſſionis ⁊ operis: nam poſſeſſio quod plurimi digna ac precioſiſſima

ſiſſima ſit ceu aurum. Opus aũt quod magnum ⁊ decorũ huius
enim aſpectus admirabilis eſt. Quod aũt magnificum admira
bile: ⁊ eſt virtus operis magnificentie magnitudine.

QUoſdam ſumptus honorificos dicimus veluti in re
bus dijs ſacratis: vaſiſq; et ſacrificijs. Similiter et C
circa omnem rem diuinam et circa publicaꝫ magni Sũpt⁹.
ficentiam: veluti ſi quo in loco ludi publici exhibeã
tur: aut prefecture nauium aut epullum publicum.
Uerum in omnibus vt dictũ eſt ad agentem habe-
tur reſpectus: quis ipſe ſit: ⁊ quibus preditus facultatib⁹ digna
quidem his ſint oportet: nec ſolum opus verum etiam auctorem
dicere. Ex quo fit vt pauper quidem magnificus eſſe non poſſit: D
cum ei non adſit quod cum decentia erogare queat: ⁊ ſi erogare
pergat fatuus ſit: quoniam preter dignitatem atq; decentiam: ⁊
in virtute id inſit vt recte quidq; fiat. Iſta vero eos decent qui-
bus hec talia iam antea exiſtunt vel per ſeipſos vel per maiores
ſuos: vel per eos qui ad ipſos pertinent: et nobiles: et claros et
quot huiuſmodi ſunt. nam hec omnia amplitudinem habent ac E
dignitatem. Magnificus igitur precipue in huiuſmodi rebus
erit: ac in huiuſmodi ſumptibus magnificentia vt dictum eſt. nã
hec maxima ⁊ honoratiſſima ſunt. in priuatis autem reb⁹ quod
ſemel fiunt vt nuptie: et ſi quid tale: ⁊ ſi in aliquo tota ciuitas ſtu
deat: vel circa dignitatem: vel circa hoſpitum ſuſceptiones: eo-
rumq; comitatum et munera: et remunerationes: non enim in
ſeipſum ſumptuoſus eſt magnificus: ſed in publica. Dona vero
ſimile quiddam habent his que dijs ſacrantur. Eſt etiam magni
fici domum parare diuitijs congruentem. Ornamentum enim ⁊
hoc quoddam eſt: et in maxime ſumptus facere que ſunt diu per
manſura. Speciosiſſima enim hec ſingulis ineſt decus quoddaꝫ:
non enim eadem conueniunt dijs et hominibus: neq; templo et
ſepulchro. et ſumptum vnuſquiſq; magnus in ſuo genere: ac ma
gnificentiſſimus: qui in magno magnus. Hic autem in his ma-
gnus: et differt magnum illud quod in opere eſt: ab eo quod eſt
in ſumptu. Nam pila quidem ac capſula pulcherrima magnificẽ
tiam habet puerilis doni. Precium vero puſillum ac illiberale ẽ.
Quapropter magnifici eſt in quocunq; genere faciat. magnifice F
facere: nam ſic non ſic faciliter ſuperari poteſt: et ſumptus habet
dignitatem. Magnificus quidem igitur talis eſt.

EXcedens vero atq; ventoſus in ſumptu non oppor
tune faciendo excedit vt dictum eſt. nam in paruis
ſumptibus multa conſumit: et ſplendoreꝫ contra de
centiam captat: vt ſi hiſtrionibus nuptiali apparatu
epulas paret: et comedorum exhibeat chorum: gra-

diens purpuratus:vt megarenſes:⁊ hoc omnia faciat non gratia honeſti:ſed ad oſtentationem diuitiarum:putans ea de cauſa homines in ſui admirationem conuertere. Et vbi opus eſt magnis ſumptibus paruos faciens:vbi vero paruis magnos. Modicus autem in omnibus deeſt ⁊ plurima conſumens in parua re decentiam perdit:et quicquid agit tardus eſt atq; moroſus ſp conſiderans quemadmodum in eo quam parum expēdat: ⁊ hoc ipſum querelis agit:et cuncta maiora quam oportet ſe facere extiſtimat. Sunt autem hi duo habitus vitia quidem:non tamen vituperationem afferunt. cum neq; damnoſa alijs ſint : neq; nimium deformia.

¶ Quintum capitulum in quo oſtenditur circa que eſt magnificētia ⁊ in
5 quo differt a liberalitate ⁊ qd eſt:⁊ quis defect⁹:⁊ que ſupabūdātie ipſi⁹:⁊ q magnific⁹ aſſimilat̄ ſcienti:⁊ q opus ⁊ ſumptus debent commenſurari vel magis ſumptus ſuperabundari. D.

Topꝫ poſt hoc loqui de magnificentia. Uidetur etenim qꝺ et ipſa virtus ſit circa opes:non complectitur tamen omnes actiones que ſunt circa opes veluti largitas:ſed eſt quidem circa expendere tamen tantum:precellit autem largitatem in expendendo multitudine eorum que expenduntur:⁊ immenſitate:quemadmodum ſignificat nomen eius in lingua grecorum:ſignificat enim congruitatem expendendi in grandibus:et grande quidem dicitur ad aliquid:ideo expenſa circa aliquam multitudinem eſt grandis in comparatione expenſe circa vnum in multitudine. Congruitas autem expendendi eſt circa expenſorem et id in quo expendit :et de expendente quidem in rebus paruis vt contento eo quod congruit circa expenſionem in eis non dicitur quod ſit magnificus:ſed proprie de eo qui in grā
6 dibus:⁊ hoc quoniam magnificus largus quidem eſt : largus vero non de neceſſitate eſt magnificus : defectus vero magnificentia nedelentem et additio ſuper ipſum vocatur hadathan ⁊ tarmandathan et nō excedit bodachum magnificum magnitudine eius quidem facit in rebus que congruum:ſed magnitudine eius quod facit in eo quod opꝫ ⁊ nō cohibet ſe ab eo quod non opꝫ:⁊ determinabim⁹ diſpōnē eius poſterius. Magnific⁹ autem ſimulatur ſcienti:ppea q ſcire pōt quid cōgruat:⁊ expēdit expēſas excellentes ſtudioſe:⁊ hoc qm̄ res ſe hꝫ vt diximus a principio.ſ.q diſpoſitio acquiritur ⁊ determinatur vel diffinitur per actiones cum ſit ipſa que agit actione. Expenſe igitur magnifici expenſe ſunt excellentes ⁊ congrue et ſimiliter etiā opus eius.⁊ hoc qm̄ expēſa eius pertingit ex magnitudine ſui et congruitate ſui ex pte opis ad hoc vt fiat opus in ea equale expēſe:et expēſa eq̄lis operi:aut fiat op⁹ ſupans expenſam. Cap. 6.

Magnanimitatem vero circa magna verſari vel ex ipſo nomine conſtat:ſed circa qualia exiſtat primo cōprehendamus. Refert autem nihil vtrum ipſum habitum an eum qui ſecundum habitum conſiderem⁹. Uidetur magnanimus eſſe qui ſe magis dignat̄ cum ſit quidem dignus. Nam qui non pro dignitate hoc agit inſipiens eſt. Eorum vero qui virtuti prediti ſunt nemo inſipiens neq; fatuus. Magnanimus igitur eſt quem diximus:qui vero par

uo dignus eſt ac ſe paruefacit modeſtus quidez eſt:ſed nequaq̄
magnanimus. Nam magnanimitas in magnanimitate conſiſtit
quemadmodum ⁊ pulchritudo in magno corpore:parui aūt vr
bant quidem:⁊ apti:ſed non pulchri.

¶Sextū capl'm ſm quas circūſtātias magnific⁹ expēdet.vz.ꝙ ↄſumet ma 6
gna oi gr̄a ⁊ delectabilr ⁊ emiſſiue intendēs pl⁹ quātū q̄ȝ quanto:⁊ ꝙ ma
gnific⁹ eſt liberalis:⁊ ꝙ opȝ tria ↄcurrere.ſ.virtutē poſſeſſionis ⁊ operis:et
ꝙ debeat facientē cū enumeratione quorūdā q̄ debēt magnifice fieri:vt q̄
circa diuina ⁊ q̄ circa cōe⁊ q̄ inſimul fiūt vt nuptie ⁊ ea circa q̄ ſtudet tota
ciuitas vt in dignitate poſit⁹.⁊ q̄ circa pegrinos.⁊ q̄ circa habitatiōes de
cētes parādas:⁊ ꝙ magnifici eſt in vnoquoq̄ȝ gn̄e obſeruare magnificū.d.

Cumq̄ȝ currāt actiōes magnifici hoc curſu:tūc q̄dē agit eas
gr̄a decori et honeſti.hoc eīn eſt cōe virtutib⁹ et agit
ēt eas cū delectatiōe ⁊ alacritate.iō ꝙ pſcrutatio certificatiua in
ↄmēſuratione ⁊ ſubtiliatio nimia in circūſpectiōe eſt medcletſi
et circunſpectio quidem eius vt fiat hoc quod operatur in fine
bonitatis et honorificentie maior eſt q̄ȝ circunſpectio ei⁹ vt quantitas ei⁹
quod expendit modica.Cumq̄ȝ ſic ſit oportet vt ſit magnificus largus.nā
largus expendit quod oportet vt oportet:⁊ propter magnanimitatē ma
gnifici agit hoc quod agit largus:et expendit ad ſilitudinē expēſe quā ex
pendit ſm excellentius quod fit ex opere:⁊ hoc qm̄ virtuoſitas poſſeſſio
nis.intendo diuitias:⁊ virtuoſitas operis nō eſt vna:⁊ iō ꝙ virtuoſitas
poſſeſſionis eſt vt ſit pars ei⁹ ex pecunia plus:⁊ vt ſit pecunia bona vt au
rum.Uirtuoſitas aūt operis eſt vt ſit grāde ⁊ q̄ ↄtemplat⁹ fuerit hoc mō
opus miretur de ipſo.⁊ ꝑpter hoc eſt magnific⁹ res admirāda ⁊ magnificē
tia virtus quam facit in maximis expenſis:⁊ eſt de expenſis de q̄b⁹ dr̄ q̄ͦ
ſunt precioſe ⁊ honorifice vt expenſe in rebus diuinis:intendo ſacrificia
et vota et opera vtenſibiliū:⁊ oīa que ſunt ad ornamēta diuinorū ⁊ quod
diſtribuitur cōitati:vt hoſpitalitas ⁊ donationes.diſtributio victualium
illis de ciuitate.atq̄ȝ res iſte quemadmodum diximus proportionār acto
ribus ſuis.i.factores earum determinantur per ipſas cū ſcitū fuerit q̄ ſūt.
et de quibus opinionib⁹ expendunt.non enim ſolum opȝ vt opes conue
niant operationi:ſed ⁊ ipſum opantē cōuenientē opȝ eē:iōq̄ȝ non erit mi
ſer magnificus cum non habeat pecuniā ex qua poſſit facere expēſas mul
tas ſm q̄ congruit ⁊ neceſſe eſt.Quicūq̄ȝ ꝯo miſeroꝝ hoc conat⁹ fuerit de
mens eſt vt conetur rem excedentem poſſe ſuum:⁊ quod opȝ.nam res q̄dē
fit ſm imperium virtutis cū fuerit habens ſe ſm rectitudinē:⁊ magnificē b
tia quidem conuenit ei qui in his rebus habet aliquā preſtantiā ſiue per
ſeipſum ſiue per ſuos anteceſſores.ſ.qui habuerit honorificentiam ⁊ gene
roſitatem et quod ſimilār iſtis: huiuſmodi etenim rebus pertinet excellē
tia ⁊ poteſtas:dignius igitur eſt vt ſit magnific⁹ ille qui eſt cum hac deter
minatione:⁊ vt ſit magnificus in expenſis hmōi:quemadmodū determi
nauimus eo quod ſunt maxime expenſarum ⁊ honorabiliſſime. Et expēſe
proprie magnificis ſunt omne illud q̄ͦ expendatur in vna vice vt expenſe
nuptiales et quod eis eſt ſilr̄:aut q̄ cōicant illi de ciuitate ſm totalitatem
ſuam:aut honoratiores ipſorum:aut in expediendo nūcios:aut in facien
do encenia.Et hoc qm̄ quidem magnificus non eſt expenſalis in reb⁹ ſuis
ſed in rebus communibus:⁊ eſt quidē ſilitudo aliqua inter encenia ⁊ obla
tiones et ſacrificia:⁊ magnificus interdū fabricār habitaculum ↄueniēs
ſibi etenim hoc decorum eſt ei:et plurimum q̄ͦ expēdit eſt in rebus ꝑmanē

ribus tempoꝛe longo:cum ſit hoc decens ꝛ optimũ:ꝛ expendit in el opatio
ne ſua hoc quod cõuenit ei:et hoc qm̃ res pertinẽtes deo ꝛ reo pertinẽtes
hoīb⁹ nõ ſunt res vne eedez:neqꝫ res pertinentes loco oꝛatoꝛio ſunt res ꝑ
tinentes loco ſepulture:ꝛ tamen ſunt interdum in generibus expenſarum
expenſe vne in genere ſuo. Honoꝛabilioꝛ igitur expenſarum eſt expẽſa ma
gna fiens in re magna inter magnitudinem autem in opere ꝛ magnitu-
dinem in expenſa dr̃ia eſt. Etenim donum troci ꝛ flagelli ꝓpellẽtis ipſum
ex magnis eſt quo ad exultationem pueri ex ipſo:attñ preciũ eius paruum
eſt et modicum. ꝛ ꝓpter hec opa magnifici in quacũqꝫ mãvel quocũqꝫ gñe
fiant ſtudioſe fiunt ꝛ magnifice. ꝛ hoc qm̃ ad ſimilitudinẽ huius facti non
deficit commenſuratio eius a menſura rei in qua expendit. Determinatio
itaqꝫ magnifici hec eſt. Cap. ſeptimum.

QUi vero ſe magni exiſtimat,cum indignus ſit tu-
mens et inflatus opinione ſui. Qui autez pluris
ꝙ mereat̃ non omnis tumens. Qui vero minoꝛis
ꝙ ipſe ſit puſillanimus:ſiue hic magna:ſiue me-
diocris:ſiue parua mereat̃:ẽt minoꝛis ſeſe dignũ
arbitret̃:ꝛ maxime vtiqꝫ videbit̃ hoc magno di-
gn⁹. nã q̃d ageret ſi nõ dign⁹ foret. Eſt itaqꝫ ma-
gnanim⁹ magnitudine q̃dẽ ſũm⁹:eo aũt qꝺ opꝫ medi⁹. nã vti di
3 gnũ eſt ita ſe exiſtimat. Alij vero excedũt ac deficiũt:ꝙ ſi ſe ma-
gnis dignatur ac dignus eſt ac maxime maximis: circa vnum
vtiqꝫ maxime erit. Dignitas aũt videtur ad extrema bona. Ma
ximum aũt hoꝛum id ponẽdũ eſt qꝺ dijs tribuimus:ꝛ quod ma
xime affectant qui in dignitate ſunt:ꝛ qꝺ rerum preclariſſimarũ
ꝑcipuũ eſt id eſt aũt honoꝛ:maximum.n.id externoꝛum bonoꝛũ.
Circa honoꝛes ergo ꝛ inhonoꝛationes magnanimus eſt vt opꝫ
et ſineratione:vel pꝛobatione. Videntur autem magnanimi cir-
ca honoꝛem verſari:honoꝛe enim ſe maxime dignantur magni
viri. verum iuxta dignitatem. Puſillanimus vero deficit ad ſeip
ſum:ꝛ ad magnanimi dignitatem. Tumens autem ꝛ inflat⁹ opi
nione ſui ad ſeipſum excedit:nõ tñ ad magnanimum.
7 ¶ Septimũ caplm̃ de ſupabundãte ꝛ deficiẽte circa magnificentiã q̃ ſunt
banauſus ꝛ paruificus qualis. vꝫ. eſt vterqꝫ. Dixit.

QUi aũt ſupfluit i iſto eſt ille q̃ dr̃ arabice badichũ:ꝛ ſupfluit q̃
dẽ eo ꝙ excedit mẽſurã debitã ꝛ optimã vt diximꝰ. Conſu-
mit eñ in q̃ indiget̃ modicis expẽſis multa ꝛ tranſgredit̃ termi-
nũ in pluribꝰ vt preparãs ꝯuiuiũ nuptiale:ꝛ cõſumẽs ipm̃ cum
adulatoꝛibꝰ ꝛ hiſtrionibꝰ cõfluẽtibꝰ ad ipſum. ꝛ q̃ ſuſpẽdit coꝛ-
tinas purpureas ſuper poꝛtas exterioꝛes ſicut faciunt ambitioſi ꝛ inanis
gloꝛie cupidi:ꝛ non facit hoc quod facit amando honeſtum ꝛ decoꝛum:ſꝫ
vt videatur ab hominibus abundare diuitijs exiſtimant quod per hoc mi
rentur de factis ſuis. vbi vero opoꝛteret expendere copioſe modicum ex-
pendit:ꝛ vbi opoꝛtet modicum expendit multum. Deficiens vero a magni
fico qui arabice dicitur nedlum deficiens eſt a magnifico in omni re et per
dit res grandes in eo quod diminuit ex rebus. Coꝛrumpitur igitur deco
rum et deſtruit ipſum:et laboꝛat in omni quod agere vult vt ſit ex illis ex-
penſa ipſius:et ſimiliter eius datio ꝛ in omni quod agit videt̃ ei quod pl⁹

eſt ꝙ̄ opoꝛtet. hec igitur moꝛum maneries malitie ſunt:attamen non acq̄runt dominis ſuis oppꝛobꝛia:non ſunt enim damna inferentes vicinis ipſoꝛum:⁊ non ſunt turpes valde. Cap.octauum.

MAgnanimus ſiquidem maximis dignus erit vtiq̄ optimus. Nam ſemper qui melioꝛ eſt maioꝛa meretur ⁊ qui optimus maxima. Cum igitur qui vere magnanimus ſit bonum eſſe opoꝛtet:⁊ videt̄ quidē eē magnanimi qđ eſt in vnaquaq̄ re ꝟtute magnū. Neq̄ꝙ̄ ꝟa conuenit illi cedere laceſſenti neq̄ iniuriā inferre. Cuiꝰ enī gratia turpe aliqđ faceret:cui nihil magnū eſt:⁊ ꝑ ſingula cōſiderat. Magnanimꝰ niſi bonꝰ exiſtat omnino ridiculus videbitur. Quoniam honoꝛem non meretur qui prauus eſt. Honoꝛ em̄ eſt virtutis premium:⁊ tribuitur bonis.

L — Qui melioꝛ ē ſꝑ maioꝛa meret. ⁊ qui optimus maxima.

M — Honoꝛ ē ꝟtutis premium. 8

¶Octauum capl'm ꝙ magnanimitas eſt circa magna:⁊ quis magnanimꝰ et quis caunus:et quis puſillanimus:⁊ qualiter magnanimus eſt extremꝰ et medius:quodq̄ circa maximum exterioꝝ bonoꝝ qđ eſt honoꝛē magnanimus:vt opꝫ ⁊ q̄rū reſpectu deficit puſillanimꝰ ⁊ ſupabūdat caunꝰ.dixit.

MAgnanimitas autem videtur eſſe in rebꝰ magnis: quemadmodum ſignificat nomen eius. Determinamus igitur pꝛimitus res in quibus inuenitur:et non differt ſiue ſpeculemur magnanimitate vel in magnanimo.et videtur quod magnanimus ſit ille qui preparat animum ſuum vel ſeipſum ad res eximias ens aptus ad hoc.q.enim fecerit hoc abſq̄ merito ſtultus eſt neq̄ ignarus.q̄ ergo fuerit huiꝰ diſpōnis ē magnanimꝰ:q̄ ꝟo aptꝰ fuerit ad res exiles et pꝛo tali ſe exhibuerit eſt hō ſane opinionis:nō aūt magnanimus eo ꝙ magnanimus circa grandia eſt:quemadmodum venuſtas circa coꝛpoꝛa grandia eſt.foꝛmoſitas vero circa coꝛpoꝛa. Qui autem exhibet ſeipſum tā ꝙ̄ aptum grandibus non exiſtēs aūt eſt:qui arabice dr̄ murefennichū et latine poteſt ambitioſus nominari:⁊ nō oīs qui ſeipm̄ tāq̄ ingerit dignū pluribus ꝙ̄ mereatur ſuper ambitioſus eſt:qui vero ſeipſum minus idoneum reddit ꝙ̄ mereatur hic puſillanimus eſt:ſiue in ſe idoneus ſit ad grādia aut ad medioc̄ria aut ad exilia:dummodo in moꝛem ſe reddat ſuo modulo:de iſto igitur putatur quod pꝛopꝛie ſit puſillanimus. Qui autē magnoꝛum eſt meritoꝛum ⁊ ad parua ſe committitur h̄ potius talis eſt. Qui enim meretur grandia et ſeipſum adaptat minoꝛibus:tunc quid ſit nō meretur ea:intendo ꝙ tunc potiſſime rebus exilibus ſe exhiberet. magnanimꝰ igitur finis eſt in magnitudine rerum quas operatus eſt:et medius in operando ipſas:et exhibet ſe idoneum ad que opoꝛtet ⁊ ſecundum ꝙ opꝫ:puſillanimus vero deficit ab ipſo in hoc. Cum itaq̄ ſit magnanimus idoneū ſeipſum reddens ad res magnas emeritus ens ad hoc:⁊ pꝛopꝛie ad res q̄ ſunt in fine magnitudinis:neceſſariū eſt vt hoc ſit in re vna cū finis equidem ſit in re vna:⁊ meritum quidem eſt ſm̄ ea bona q̄ ab extra ſunt.⁊ ē illa res vna que ab extra maxima earū:⁊ eſt cum quo ſeruit̄ deo excelſo:⁊ qđ deſiderant qui ſunt ſublimiū poteſtatū ⁊ ſtrenui in rebus que ſunt in fine venuſtatis:qđ autem currit hoc curſu honoꝛificentia eſt:ipſa em̄ excellentioꝛ eſt bonoꝛum que ſunt ab extra:magnanimitas igitur inuenitur quidem in appetitu honoꝛum ⁊ pꝛiuatiōe ſm̄ modum debitum:et manifeſtū eſt abſq̄ ſyllogiſmo de re magnificoꝛum expetunt honoꝛem per hoc quod N

maximi hominum ꝓprie idoneos ſecedunt ad honores. ⁊ faciunt hoc ſm quantitateȝ meriti. Puſillanimus aũt deficit ab hoc ad qđ ipſe idoneus exiſtit: ⁊ ab eo qđ meretur magnanimus. Supambitioſus autem addit ſuper meritũ ſuũ ꝓpſius: ſed nõ ſuper hoc qđ meretur magnanimus.

¶ Capitulum nonum.

Videtur ergo magnanimitas ceu ornatus quidam eſſe virtutum: nam maiores illas facit: ⁊ ſine illis nõ eſt. Quapropter difficile eſt vere magnanimuȝ eſſe: nõ enim poſſibile abſq; accumulata probitate. Maxime ergo circa honores ⁊ in honorationes magnanimus eſt: ac in magnis quidem a grauib⁹ viris habitis moderate letabitur quaſi debitis potitus aut etiam minoribus. Nam virtuti omnino: perfecte ſatis dignus honor haberi non poteſt. Verũtamen recipiet quoniaȝ maiora exhiberi nõ poſſunt. Paruos autẽ ⁊ a quibuſuis habitos paruipendet: non eñ his dignus eodem modo ⁊ inhonorationem: non erit enim iuſte circa illum. Maxime igitur quidem vt dictum eſt vir magnanimus circa honores eſt: quin ⁊ circa diuitias: ⁊ circa potentiam: ⁊ circa omneȝ proſperitatem aduerſitatemq; vtcunq; accidant moderate ſe habebit: nec proſperis gaudebit nimium: nec aduerſis nimium turbabitur. Nam neq; in honore ſic ſe habet quod maximum eſt: potentie enim ⁊ diuitie propter honorem expetuntur. Itaq; illas qui habent per illas honorari volunt. Et cui honor paruum eſt: huic ⁊ alia: ex quo fit vt ſuperbi videantur. Fortuna etiam videtur ad magnanimitatem conferre: nobiles enim ⁊ potentes ⁊ diuites honore digni habentur. In excellentia enim cõſiſtunt: in bono autem excellens omne honorabilius. Quapropter talia magis magnanimos faciunt: honorantur enim a quibuſdam: ſed ſecundum veritatem ſolus bonus honorabilis eſt. At cui vtrumq; exiſtit is magis honore dignus eſt. Qui vero ſine virtute talia bona habent nec iuſte ſeipſos magnificiunt: neq; ratione magnanimi dicuntur. nam ſine virtute perfecta iſta non ſunt. Superbi autem ⁊ petulantes fiunt ſi talia poſſideant. Naȝ
Uirtus. abſq; virtute ſecundas res moderate ferre non facile eſt. Quod cum illi facere nequeant ac putant ſe ceteris antecellere. Alios quidem contemnunt. Ipſi vero quoduis agunt: imitantur enim magnanimum cum ſimiles illi non ſint: hec autem non faciunt in quibus poſſunt.

9 ¶ Nonũ capl'ȝ qualis magnanim⁹. vȝ. optimus ⁊ vir bon⁹ cuius eſt ꝙ magnũ in vnaquaq; virtute cui nec conuenit fugere cõmouẽteȝ ſeu iniuſta facere: q: ipſi nil magnũ ⁊ quia magnanimitas eſt ornat⁹ quidaȝ virtutũ: difficile ſit vere magnanim⁹ eo ꝙ non ſine magno in omni virtute circa honoris ſuſceptionẽ in magnis ⁊ a ſtudioſis moderate delectatus qui non poteſt ei fieri cõdignus moderate ſe habens ad proſpera ⁊ aduerſa: non gaudens in his: neq; contriſtatus in illis: neq; ad honoreȝ ſe habens vt ad ma

pſimum: vnde deſpectoꝛ eſſe videtur cui etiā bona foꝛtune conferunt ad magnanimitatem per honorationem ab his: licet ſolus bonus ſit honorand⁹ magis tamen ambo habēs: ⁊ ſi habentes illas ſine virtute fiant deterioꝛes qui etiam megalokindinos eſt cum beneficiatur verecundatus pluriuꝫ retributiuus magis volens ſibi reuocari ad memoꝛiam per ſermones quib⁹ benefecit ꝙ a quibus bene paſſus eſt non oſtēſiuus ꝓprie indigentie ꝓꝛōpte tamen in alijs demonſtratiuus: ad magnos magnus: ad medios auteꝫ moderatus: a magnis ſuſcipiens venerationem: non iens ad honoꝛabilia niſi ad magna ſeu neceſſaria paucoꝛum: ſed magnoꝛum operatiuus: manifeſtus creditoꝛ: ⁊ amatoꝛ: curatiuus veritatis pluſꝙ opinionis: libere ꝓpalatiuus ⁊ contemptiuus veridicus non viuens ad alium: ſed vel ad amicum: non admiratiuus non memoꝛ mali ſed deſpectoꝛ: non humaniloqu⁹ non laudatiuus: non maliloquus nō plangitiuus vel depꝛecatiuus potēs poſſidere magna bona ⁊ infructuoſa fructuoſis cui motus ⁊ vox grauis ⁊ locutio ſtabilis non contentioſus. Dixit.

Tum enī magnanimus meritoꝛ exiſtat maximi q̄ in reb⁹ eſt erit optimus hoīum: ⁊ hoc qꝛ bonus ſemper meretur q̄ magnum eſt in rebus. ⁊ optimus q̄ maximū. Neceſſarium igitur eſt vt magnanimus ſit bonus: ⁊ vꝛ de magnanimo ꝙ ſit ei in vnaquaqꝫ virtutū q̄ magno eſt ex ipſis. non conuenit igitur ei penitus vt fugiat qñ mouerit ipſum aliq̄ modicum quid: neqꝫ vt iniurietur: ⁊ hoc qꝛ reſpectu cuius non magnificatur aliq̄d hunc non pꝛoducet animus ſuus ad factum turpe. ¶D. manifeſtabitur aūt particularia pꝛoſequēti ꝙ magnanimus qñ nō fuerit bonus ridiculo erit in omnibus: neqꝫ merebitur honoꝛari etiam qñ fuerit malus cum honoꝛ equidē pꝛemiū ſit virtutis ⁊ accipiunt quidem ipſum pꝛobi ex hominibus. videꝛ igitur ꝙ ſit magnanimitas oꝛnatus virtutum eo ꝙ magnificat eas: neqꝫ eſt magnanimitas niſi per virtutes. ⁊ ꝓpter hoc difficile eſt inueniri magnanimū ſm̄ virtutem: non enī poſſibile eſt inueniri niſi bonū ⁊ beneficū. Cūqꝫ ſic ſit non inuenitur magnanimus ꝓprie niſi in honoribus ⁊ in priuatione eoꝝ ⁊ qñ honoꝛatur ſm̄ eximia ⁊ a melioꝛibus hominū gaudet gaudio modico. ideo ꝙ in hoc non recipit ab eis niſi q̄ debeꝛ ei ex merito aut minus debito. virtuti etenī perfecte non inuenitur honoꝛ ⁊ reuerentia equalis ei ⁊ quantum meretur: verūtamē multotiens accipiat iſte hunc honoꝛem eo ꝙ non eſt poſſibile honoꝛatoꝛibus ſuis vt honoꝛent eū pl⁹ hac quātitate: qñ autē honoꝛaꝛ ſm̄ exilia ⁊ a vilioꝛib⁹ hoīm ignominia ſi ei per hoc ⁊ vilipēſio: eſt enī aliud a ſuo merito. ⁊ ſilr̄ ſe hꝫ res ſua in priuatione honoꝛis: intēdo ꝙ qñ priuaꝛ eo vilipēſum ſe reputat: aliter enī non eſſet iuſtus in ſemetipſum. Magnanimus ergo queadmodū determinauim⁹ requirit honoꝛes magis omni re ⁊ requirit diuitias ⁊ ptātes. oīs aūt felicitas ⁊ infelicitas cōtingēs ei ab extrīſeco vꝛ ei ꝙ ſit cū mēſura: nō ergo ex ꝓſperitate extolliꝛ neqꝫ ex aduerſitate depꝛimiꝛ: neqꝫ apud ipꝫ honoꝛ eſt de maximis reb⁹: ptās aūt ⁊ diuitie nō eligunꝛ niſi ꝑꝑ honoꝛē. q̄ enī habuerit ptātes ⁊ diuitias amat vt honoꝛeꝛ ꝑ ipas: cui ꝓ modicus honoꝛ fuerit huic etiā reſidue res alie minoꝛanꝛ: īōqꝫ videnꝛ iſti eſſe dn̄i abūdantiaꝝ. ⁊ iā q̄dē putaꝛ de felicitatib⁹ exterioꝛib⁹ ꝙ adiuuent ad magnanimitate: vt generoſitas: poteſtas: ⁊ diuitie: eo ꝙ generoſi mereꝛ honoꝛē: ⁊ ſilr̄ potētes ⁊ diuites: ideo ꝙ hñt valoꝛē ⁊ bonitatē ex reb⁹ virtuoſis: ⁊ oīs virtuoſi meritū potiſſimum honoꝛ eſt: ideoqꝫ cum exiſtunt iſte res magnanimis efficiunt eos magnanimioꝛes: ⁊ ideo nunqꝫ honoꝛificant quidaꝫ quoſdam ꝑꝑ iſta bona exterioꝛa: honoꝛatus auteꝫ ſm̄ ꝙ ſolus bonus eſt ⁊ ille in

quo aggregantur ambe res magis meretur honorari:⁊ illi aūt quibꝰ inue
niunt̃ iſta abſq; eo ꝙ virtuoſi exiſtant non ſe reddunt idoneos ad res exi
mias ex honorificentia ſm viā rōnis:intendo ſm viam laudationis: neq;
S dz de eis ꝙ ſint magnanimi ſm certitudinem ⁊ honorantur quidem ſz q
res iſte non penitus vacue inueniunt̃ a virtute. Cum eni͂ inuēte fuerint va
cue a virtute expoſiti erūt linguoſis:intendit poetas ⁊ rethores. ⁊ hoc qm̃
nō facile inuenit q̄s bona in hoīe aliquo ſz ꝙ opz abſq; virtute.qñ vero nō
inueniuntur in eis bona ſz ꝙ opz:⁊ ipſi putāt ꝙ in hoc precellāt alios a ſe
vilipendūt hoīes:ſcitū vero homines hoc qđ eſt in eis.imitant̃ eni͂ magna
nimos lz diſſimiles eis exiſtāt:⁊ imitant̃ quidē in quibꝰ poſſunt.attamē nō
operant̃ ſm virtutis exigentiā:⁊ pp aſſimilationē ſuā cū magnanimo vili=
pendūt alios a ſe.⁊ hoc qm̃ magnanimus ſm veritatē ex debito paruipen=
dit alios:eo ꝙ credit verū.vulgus aūt credit quodcūq; cōtingit eas:⁊ ma
gnanimus quidē nō eſt frequēs diſcrimini:verūtamē cū ceciderit in ea ma
gnus exiſtit in eis:vitāq; ſuā paruipēdat:indebitū iudicās vt ſuperuiuat
diſcrimini.Et magnanimus impenſor eſt beneficiorꝫ hoībus:⁊ ex ipenſo ſi
bi beneficio verecundat̃ eo ꝙ illud eſt de nā exercentis virtutē. Iſtud vero
eſt de natura eius erga quē virtus exercet̃.⁊ qñ beneficiū ei impenſuz fue=
rit retribuit retributionem multā.⁊ hoc per rē amatā ei q̄ incepit beneficiū:
⁊ cū hoc non eſt tardus ad retribuendū:⁊ putat̃ de eis ꝙ ipſi recordent̃ be=
neficiorꝫ q̄ impēdunt non recordātes ſibi impenſorꝫ:eo ꝙ inferior eſt bene
ficiatus benefaciente:cumq; magnanimus amet excellentiā delectat ipſum
T audire ſuum beneficiū:piget aūt ipſum audire hoc per qđ fuerit ei benefa
ctū. Eſtq; de natura magnanimi vt nihil ei deficiat cū grauiter ferat defe=
ctū:⁊ de natura eius eſt vt expedite ⁊ prompte ſeruiatur ei ⁊ vt magnificet̃
in cōſpectu magnatū q̄ domini poteſtatū ⁊ felicitatū:⁊ vt apud mediocres
hoīm humilis īueniat̃.nā exaltatio eiꝰ ſup dños poteſtatū ⁊ felicitatū diffi
cile eſt:⁊ honorificū:ſup iſtos aūt facile ⁊ excellentia ſup illos nō vile eſt ſu
per iſtos aūt modici valoris.amplius de natura eius eſt vt ſit tardꝰ in mo
tu ⁊ ꝓlongator expediendorꝫ niſi in loco honorificentie grandis ⁊ facti ex
cellētis:⁊ facta eius ſunt pauca ſed eximia diuulgata odit palā ⁊ amat pa=
lam.latitare etenī timidi eſt.⁊ plus veritati innitit̃ q̄ꝫ puuationi:⁊ palā lo=
quitur ⁊ facit.paruipēdit etenī res:⁊ pp hoc eſt ſeuerus ⁊ verax niſi in rebꝰ
in q̄bus indiget ſolatio ⁊ ioco. Et interdū iocoſus eſt multis hoīum ⁊ ei q̄
non pōt cōmode viuere niſi venādo gratiā ⁊ amorē hoīm. Etenī factū illo
factū ſeruorꝫ eſt. ¶ Et pp hoc oēs adulatores ſunt quaſi operarij conducti
tij ſiue mercēnarij.⁊ illi de gēte minuta adulatores ſūt: neq; admirat̃ q̄cq̄
cū non ſit aliquid reſpectu eiꝰ eximiū neq; iniuriarū vltiōes meditatur in
annos cū non ſit de nā magnanimi vt magnorꝫ ſeruet memoriā aliquo mō
quinimmo de nā eiꝰ eſt diſſimulatio eorꝫ ⁊ auerſio ab ipſis. neq; de nā eiꝰ
eſt vt narret hoībus neq; de ſe neq; de alijs.nō eni͂ ad hoc ſuā opponit dili
gentiā vt ſeipſuz laudet neq; vt aliū vituperet:neq; eni͂ laudator eſt. ⁊ pp
hoc non eſt maledicus neq; de inimicis ſuis niſi cū indiguerit nimis ⁊ in re
bus neceſſarijs:neq; eſt ſeparator neq; ſupplicator. hoc etenī ptinet ei qui
U vehementi diligentia reqrit res iſtas:⁊ inſtat impetrationi rerū excellentiū
q̄ ſunt abſq; fructu ampliꝰ q̄ꝫ impetrationi rerū fructuoſarū vltimum. Hic
etenī mos q̄dem eſt eiꝰ q̄ ſibimetipſi ſufficiēs eſt ꝓprie. Et videtur de ma=
gnanimo ꝙ ſit tardi motus.grauis vocis. Moroſus in loquendo. cuiꝰ eni͂
vehemētia nō eſt niſi in rebꝰ paucis nō eget agilitate. Qm̃ cui nihil eſt mul
tum cordi:talis non eſt curioſus.acuitas aūt vocis ⁊ motus velocitas inue
niunt̃ q̄dē agili ⁊ curioſo. Hec itaq; eſt determinatio magnanimi. Cap.x.

Que igitur ſm virtutem ſunt ea non agunt ⁊ alios infra ſe putāt. At magnanimus iuſte infra ſe putat. Nā iudicat ſm veritatem. Multitudo vero vt contingit magnanimus nec parua ne frequenter pericula adit: ob id.ſ.ꝙ pauca ſunt que ab illo eſtimentur. Et magna adit qñ illis ſe prebet vite ſue non parcit quaſi indignum ſit oīno viuere. Et benefacere alijs promptꝰ eſt. Bene ſuſcipere aūt pudet. Aliud enim ſuperantis eſt: aliud illius qui ſuperetur.

In retribuendo autem excedit nam ſic debitorem ſibi inſuper facit maioribus beneficijs in eum collatis. videntur autem hi eum commemorare in quos ipſi beneficia contulerunt: a quibus vero ipſi acceperunt non videntur commemorare.

A Magnanimi ē neminē precari.

Inferior eñ qui beneficium accipit eo qui confert: ipſe ſuperior eſſe vult: ⁊ hoc libēter audit: illa moleſte. Itaqꝫ thethis beneficia ioui non narrat: neqꝫ lacedemonij athenienſibus: licet accepint. Eſt etiam magnanimi neminē p̄cari: aut certe vix: obſequi vero prompte: ⁊ erga hoīes in dignitate: aut diuitijs conſtitutos magnum ſe gerere: erga mediocres vero conuenientem. nam illi quidem excellere arduum eſt ac glorioſum: his vero facile: ⁊ inter illos ſe amplum agere nō ingeneroſuꝫ eſt: inter humiles vero graue: quaſi inter imbecilles exerceat vires: nec ad preclara contendat: aut vbi ceteri excellunt: ſed ocioſus ſit ⁊ piger. At vbi honor magnus vel res agenda incumbit: ⁊ pauca quidem aggreditur: ſed magna certe atqꝫ preclara. neceſſe eſt etiā vt palam oderit palamqꝫ amet. Nam occultare timidi eſt. ac veritateꝫ magis q̄ opinionem curabit: ⁊ loquetur ⁊ aget palam: contemptor. n. eſt ideo audax. Audax vero iō contēnens ac ferox eſt: niſi forte per ironiā ad multitudinem: ⁊ ad alium non poſſe viuere: niſi ad amicum: ſeruile namqꝫ. Itaqꝫ omnes adulatores ſeruiles: ⁊ oēs humiles adulatores. Neqꝫ vero admirator erit: qꝛ nihil ſibi videt magnū: neqꝫ odij tenax. Non. n. magnanimi eſt refricare animo preſertim mala: ſed magis paruipendere. Neqꝫ de hominibus multū loquetur: nam nec de ſe dicet: nec de alijs. Non. n. ſibi cure eſt vt ipſe laudetur: nec vt alij vituperentur: nec rurſus laudator eſt. Quapp nec maledicus nec de inimicis: niſi cū inuehitur: ⁊ de neceſſarijs aut minutis minime querulus: aut precator. Nam ita ſe habere eius eſt qui iſta curet magiſqꝫ volet res preclaras ⁊ infructuoſas q̄ fructuoſas ⁊ vtiles. Nam id magis per ſe ſufficientis. Motus vero eius tardus eſſe videtur: vox grauis: ⁊ locutio firma. Non enim properat qui paucis intendit: neqꝫ vehemens eſt qui nihil magnum putat. Volubilitas autem lingue ac properatio illoruꝫ de cauſa fit. Talis quideꝫ magnanimus eſt. Que vero deficit puſillanimus.

B Oēs adulatores ſeruiles.

10 ¶ Decimū caplm̄ de deficiente ⁊ ſupabundāte qui ſunt puſillanimis ⁊ cau nus: qualis. vꝫ. vterqꝫ. D.

Ui vero addit ſuper iſtū arabice dicitur mutafennichum ⁊ pōt latine ambitioſus vel vanaglorioſus vel ſuperambitioſus nominari. qui aūt deficit ab ipſo puſillanimus dicitur: verūtamen iſtis moribus morigerati non putantur iniqui vel mali: non enim malefactores ſunt ſed errantes potius: ⁊ hoc qm̄ puſillanim⁹ idoneus eſt ad aliqua ⁊ indignū ſe reputat ad ipſa. Uidetur ergo in hoc malitia quedam eſſe: eo ꝙ nō intromittit ſe de bonis ſue pertinentibus idoneitati: ⁊ eſt ignarus ſuipſi⁹: aliter eñ appeteret ea que meretur cum bona ſunt: ⁊ hmōi non ſunt ſtulti ſed potius ignari: videſ itaqꝫ ꝙ hec opinio de ipſis deteriores ponat eos alijs a ſe: cū vnuſquiſqꝫ hoim appetat hoc ad qđ eſt idoneus: ⁊ iſti fugiūt ab opationibus ⁊ artib⁹ bonis eo ꝙ reputāt ſe nō eſſe idoneos eaꝝ: ⁊ ſilr ſe hꝫ in bonis exterioribus. Superambitioſi aūt ſtulti ſunt ⁊ ignari ſuipſi ſimul. ⁊ hoc patere ⁊ manifeſtuꝫ in re ipſoꝝ. accipiunt nāqꝫ res precioſas ac ſi ſint idonei earū. ⁊ ex hoc incurrunt infamiā ⁊ ornāt ſe veſtibus ⁊ apparatibus ⁊ que his ſunt ſimilia: ⁊ amant vt diuulgentur benefacta eoꝝ: ⁊ multa predicant de ſeipſis quatenus honorentur ab hoībus per hoc. Opponitur aūt magnanimo puſillanimus plus ꝙ̄ ſupambitioſus. nam puſillanimitas deterior eſt ſupambitioſitate: ⁊ magnanimus requirit magnificentiam cōdecentem ſibi: quēadmodum prediximus.

Ui excedit tumidus dicitur et inflatus opīone ſui: nec ſane hi mali videntur eſſe cum nemini malefaciant: ſed certe aberrant: nam puſillanimus quidem cum bona mereatur ſeipm̄ priuat his quibus dignus eſt: ac videt malum quiddam habere: quia ſe dignum bonis non putat: et ſeipm̄ ignorare: nam cuperet certe illa quibus dignus eſt cum ſint bona: non tamen dementes iſti videntur: ſed magis morſi. Hmōi autem opinio deteriores facit: ſinguli enim appetunt ſm dignitateꝫ: abſtinent vero a preclaris rebus exercitijſqꝫ quaſi indigni ſint: eodemqꝫ modo ⁊ ab externis bonis. Tumentes vero atqꝫ inflati dementes ſunt et ignorantes ſui: ac id quidem vehementer. Tanqꝫ eniꝫ digni ſint honorabilia inuadunt: mox redarguunt: veſtituqꝫ ſe ornant: ⁊ geſtu ⁊ hmōi: fortunaſqꝫ ſuas iactant: ac palam eſſe volunt vt per illas honorentur. Opponitur autem magnanimitati puſillanimitas magis ꝙ̄ inflatio: nam frequentior eſt ⁊ deterior. Magnanimitas igitur vt dictuꝫ eſt circa honores verſatur magnos. Cap. xi.

Idetur ⁊ alia quedam virtus circa honores exiſtere vt ante diximus que ad magnanimitatē proxime accedit: quemadmodum liberalitas ad magnificentiam: ambe eñ iſte a magnitudine abſunt: ⁊ circa mediocria parua qꝫ nos diſponunt vt oportet: vt autem in capiendis dādiſqꝫ pecunijs mediocritas eſt ac exceſſus et defectus; ſic et in honoris cupiditate exceſſus et defectus et mediocritas quedam eſt. Uituperamus enim ambitioſum: quia plus ꝙ̄ opꝫ: aut vnde non opꝫ

honorem appetit. Vitupamus ,et remiſſum: quia quidem ne ho- B
neſte honorari querat: interdum vero et ambitioſum quaſi viri-
lem ac glorie cupidum: et remiſſum quaſi humanum et modeſtū
laudamus. Conſtat autem ꝙ cum plurimis modis cupidum ali-
cuius rei dicamus non ad idem ſemper ambitioſum referimus:
ſed laudantes quod magis ꝙ̄ vulgus: et vituperantes quod ma
gis ꝙ̄ oportet: cumꝙ medium ſit innominatum extrema de me-
dio et vacuo adinuicem certare videntur: in quibus vero eſt ex-
ceſſus et defectus in eiſdem eſt medium: affectatur honor magis
ꝙ̄ oportet ⁊ minus: ergo vt oportet affectare eſt: laudatur igitur
hic habitus qui mediocritas eſt circa honores ſine nomine: vi-
detur autem ⁊ ad ambitionem remiſſio: ⁊ ad remiſſionem ambi-
tio: ⁊ ad vtrumꝙ vtraꝙ quodammodo opponi. hoc ⁊ in alijs vi
detur virtutibus eſſe: ſed hoc ex eo ꝙ extrema oppoſita eſſe vidē
tur: ⁊ ꝙ mediocritas ipſa ſine nomine eſt.

¶ Undecimū caplm de virtute que ſic ſe habet ad magnanimitatem ſicut
liberalitas ad magnificentiam que ambe diſtantes a magno circa modera 11
ta ſunt ⁊ parua: ⁊ ꝙ in appetitu honoris eſt ſuperabundantia ⁊ defectus ⁊
medietas: ⁊ ꝙ amator honoris multipliciter dicitur: ꝙꝙ hic habit⁹ eſt me
dietas circa honorem innominatus: ⁊ de oppoſitione extremorum adinui
cem ⁊ ad medinm. D.

ET videtur ꝙ proportio appetitus honoris ad magnani-
mitatem ſit proportio largitatis ad magnificentiam.
Etenim he due virtutes: intendo largitatem vel liberalita-
tem: ⁊ appetitum honoris non ſumi in rebus grandibus ſ
proprie in rebus paruis ſm moduz debitū: magnanimitas
aūt ⁊ magnificentia ſunt in grandibus rebus ⁊ ſimulatur q̄
dem appetitus honoris largitati eo ꝙ quemadmodum in
acceptione ⁊ datione eſt mediocritas ⁊ ſuperfluitas ⁊ defectus ſic eſt in de
ſiderio honoris: intendo ꝙ ſit plus ꝙ̄ opȝ: ⁊ minus ꝙ̄ opȝ: ⁊ vnde non opȝ:
ille aūt qui non amat honorem eſt ille qui neꝙ in rebus decentibus amat B
honorari. ¶ D. Et fortaſſe laudamus amatorem honoris eo ꝙ virilis eſt ⁊
amans decorū. Et forſan laudamus eū qui non amat honorem eo ꝙ mode
ſtus ⁊ tēperatus ſm ꝙ dicimus in p̄cedentib⁹. Et manifeſtū eſt qm̄ amator
honoris cū dicaſ ſȝ plures modos nō laudam⁹ amatorē honoris i oi loco
cum non dicatur ſemp de re vna eadē: ſed laudamus plus ꝙ̄ laudet ipſuȝ vul
gus vel plures hominū quādo ſe habuerit debito mō: ⁊ vt opȝ. vituperam⁹
aūt qn̄ exiuerit ab opportuno: ⁊ cū ſit mediū in eo qd̄ eſt inter hec duo nō
habens nomen veriſimile eſt vt accidat dubitatio in extremitatibus: inten
do ꝙ in eo ꝙ declinat verſus extremitates dubitatur: de medio vero ſȝ ve
ritatem palam eſt: qm̄ laudabile: ⁊ in quibuſcūꝙ rebus fuerit ſuperfluitas
⁊ diminutio i ipſis etiā eſt mediocritas. Cūꝙ ſit ſic appetēs honorē pl⁹ ꝙ̄
opȝ ⁊ min⁹ ꝙ̄ opȝ: erit hoc appetēs honorē vt opȝ laudaſ quidē hec diſpō
eo ꝙ eſt mediocritas in appetitu vel amore honoris: aut vere inominata eſt
⁊ palā eſt de re ei⁹: qm̄ in cōparatiōe amoris honoris eſt nō amor honoris
⁊ in cōparatione ad nō amorē honoris eſt amor honoris. hec ergo diſpoſi
tio .ſ. media vtriꝙ reliquarū cōparata quodāmodo erit vtraꝙ. ¶ Et videſ

ꝙ intētio inuenta ſit etiā in ceteris virtutibus:intēdo ꝙ media in eis ſunt ipſa extrema quodammodo ⁊ ſunt alia ab ipſis modo alio: ⁊ iam patet de re extremorum in hoc more:qm̄ oppoſita ſunt quoniam medium innominatum eſt. ¶Capi.12.

Māſuetu.

Manſuetudo mediocritas eſt circa iram:cūqꝫ medium itemqꝫ fere extrema ſint abſqꝫ nomine:medio quidē manſuetudinem attribuimus ad defectum qui item ſine nomine eſt declinantem. Exceſſus vero iracun-
A dia dici poteſt. Affectus ergo eſt ira. Facientia vero multa ac varia ſunt. Qui igitur pro quibus oportet ⁊ cōtra quos opꝫ iraſcitur:⁊ preterea vt opꝫ:⁊ quando:⁊ quanto tempore laudatur. Manſuetus hic vtiqꝫ erit ſiquidem manſuetudo laudatur. Vult enim manſuetus quietus: nec a perturbatione deferri: ſed ita vt ratio precipit in his ⁊ ad tm̄ tempus infenſum magiſqꝫ in defectu peccare videtur. Non enim vindex eſt manſuetus:ſed magis clemens. Defectus autem ſiue ille ſegnities ſit:ſiue quidnis tandem vituperatur. Nam qui non iraſcuntur in quibus opꝫ ſtupidi videntur eſſe:⁊ qui non vt oportet: nec quando: nec aduerſus quos opꝫ. Videtur enim qui nō iraſcitur:neqꝫ ſentire:neqꝫ dolere:neqꝫ reſiſtere. Atqui perferre contumelias ⁊ ſuos negligere ſeruile eſt. Exceſſus autem per omnia fit:nam ⁊ quibus non oportet ⁊ pro quibus non opꝫ:⁊ magis ꝙ̃ opꝫ aut vehementius ⁊ maiori tempore:nec tamen omnia eidem exiſtunt:non enim fieri pōt. Nam malum ſeipſum deſtruit:⁊ ſi integrūꝫ vndequaqꝫ ſit
B (Malū ſe ipſū deſtruit) intolerabile eſt. Iracundi ergo iraſcuntur celeriter:⁊ quibus non opꝫ ⁊ pro quibus nō opꝫ. ⁊ magis ꝙ̃ opꝫ:ſed cito deſiſtunt:quod in ipſis optimum eſt. Euenit autem id:quia non comprimunt irā ſed eam reddūt:ac ſe oſtendunt propter acuitatem ſubindeqꝫ ceſſant. Exceſſiue autem acuti ſunt quibus ſumma ineſt bilis:⁊ ad omne:⁊ in omni:iracundi:vnde ⁊ nomen habent. Amari vero difficile placantur:⁊ longum iraſcuntur tempus quia iram comprimunt. Ceſſatio autem fit quando redditur. Nam vltio ceſſare irā facit voluptatem pro ira patiens: ſed donec id non fit onus retinens. Naꝫ quoniam occulta eſt ira illi mitigande intendit nemo vt vero in ſeipſa digeratur tempore indiget. Sunt autem hi plurimum moleſti ⁊ ſibiipſis ⁊ amiciſſimis. Eos vero acerbos dicimus qui pro quibus nō oportet ⁊ magis ꝙ̃ oportet: ⁊ longius tēpus infenſi ſunt nec placantur ſine ſupplicio vel pena. Manſuetudini magis exceſſum opponimus ⁊ frequentius fit humanius enim eſt magis vlciſci. Et in vita acerbi peiores ſunt: quod ⁊ ſupradiximus:⁊ ex dictis patet illud nō facile determinare:quomodo:⁊ quibus:et pro quibus:⁊ quanto tempore iraſcendum ſit: et
C ꝙ recte faciat quis vel oberret. Nam qui paruꝫ tranſgreditur nō vituperatur ſiue in magis ſiue in minus. Interdum enim defi-

(Qui paruū trāſgreditur nō vituperatur ſiue in magis ſiue in minus.)

cientes laudamus: ⁊ manſuetos vocamus: ⁊ iraſcentes viriles:
quaſi ad dominandum aptos. Sed quantum equaliter excedēs
vituperandus ſit: non facile eſt verbis oſtendere. In ſingulis enī
atq; in ſenſu huius rei iudicium eſt per quem iraſcimur quibus
oportet: ⁊ talia omnia. Exceſſus autem ⁊ defectus vituperatur: ⁊
ſi parumper fiant leuiter: ſi vlterius grauiter. Conſtat igitur me-
dium habitum eſſe amplectendum. ac de diſpoſitionibus circa
iram hec dixiſſe ſatis ſit.

¶ Duodecimum caplm ꝙ māſuetudo eſt medietas circa iras: ⁊ ꝙ medio ⁊
extremis fere veraciter innolatis manſuetudo transfertur ad mediū ad ſup- 12
abundantiā vero iracundia: quis quoq; manſuetus. q̄ꝺq; defectus inraſci
bilitas dr̄ qualiſcūq; deficiēs: ⁊ ſm q̄ ſit ſuꝑabūdantia nō tamē ſm omnia
ſimul. quoq; proprie iracūdi: ⁊ qui acrotoli: ⁊ qui amari ⁊ q̄ difficiles: q̄ꝺq;
manſuetudini magis opponitur ſuperabūdātia: ⁊ ꝙ non facile determina
re ſm certitudinē mediū medio habitu exñte laudabili: extremis vero vi-
tuperabilibus: vñ ⁊ medio adherēdum. D.

ET manſuetudo mediocritas eſt circa iram. Cum autē me-
diū non habeat nomē in hoc more: ⁊ fere ſilr ſit de extre
mis nominauimus medium manſuetum cū ſit propinquior
extremo quod eſt ex parte defectus: ⁊ eſt illud quod non ha-
bet nomē. intēdo inraſcibilē ⁊ priuatum ira. Extremum au-
tē alterum quod eſt ex parte ſuperfluitatis eſt ille qui nomi-
natur iracūdus vel furioſus: ⁊ hoc quoniam hec paſſio nominatur vlr ira.
Res autē inducētes hanc paſſionē ſunt multe diuerſe: ⁊ qui iraſcitur ei cui
eſt iraſcēduꝫ: ⁊ pro quibus eſt iraſcēdum: ⁊ vt oportet: ⁊ quando opꝫ: ⁊ quā
tuꝫ: hic laudatur. Et incōuenies ē vt iſte ſit ipſe manſuetus cū māſuetudo
laudetur: ⁊ hoc quoniam de natura manſueti eſt vt ſit moderatꝰ non vlci-
ſcens ꝓpter iram: ſꝫ eſt in hoc quod ordinauerit intellectꝰ: ⁊ eſt eius exacer
batio in mēſura hore ſm ꝙ mēſurauerit intellectꝰ: ⁊ punitur ꝙ peccatuꝫ in
manſuetudine ſit quidē maxime in defectu: eo ꝙ manſuetus non ē amans
vindictam: ſꝫ ignoſcēs ⁊ acceptans excuſationē culpe defectus. ergo in hac
paſſione ſiue fuerit priuatio ire ſiue quicquid fuerit vituperabilis eſt: qui
enim non iraſcuntur cui iraſcendum reputanł inſenſibiles ⁊ incontriſtabi-
les. Cūq; vir non iraſcitur non queret vindictam ⁊ tolerantia auditionis
vituperij: ⁊ non iraſci proximis ſuis ⁊ pro eis quos habet in reuerentia et D
veneratione moris ſeruoꝝ eſt: ⁊ ſuperfluitas ⁊ contingens in omnibꝰ iſtis
intendo vt iraſcatur homo cui non opꝫ: ⁊ ex quibus non oportet ⁊ vehemē
tius q̄ȝ oportet ⁊ diutius q̄ȝ opꝫ: verūtamen omnia hec non aggregantur
in re vna eadem: ideo ꝙ hoc non eſt poſſibile: propterea ꝙ malum eſt corru
ptiuum ſuipſius: quando aggregate fuerint omnes eiꝰ partes cuꝫ non ſit
hoc tolerabile. ad iraſcibilem enim feſtinat ira ex quo non oportet: ⁊ cui nō
opꝫ: ⁊ plus q̄ȝ opꝫ. ⁊ ſedatur ira eius velociter: ⁊ iſtud melius eſt quod eſt in
eis. Et accidit quidē ipſis vt tales exiſtant: eo ꝙ nō recipiūt iram: ſed exag
gerant: ⁊ propter acuitatē ipſorum manifeſtant iram ⁊ tandem quieſcunt
Qui autem addunt ſuper iſtos ſunt veloces ad iraſcendum acuti: qui ira-
ſcuntur ex omni re ⁊ in omni re: iratus itaq; eius amaricatuꝫ habet animū
difficilis eſt ſeparatio: ⁊ permanet tēpore longo: eo ꝙ reprimit iram ſuam:
quieſcit autem ab iraſcendo cum fuerit ei ſatiſfactū: eo ꝙ ſatiſfactio quie-
tat iraꝫ: adeo ꝙ acquirit domino ſuo delectationem cum triſtitia. Cū vero

nõ ſumpſerit ſatiſfactionez cõtinnatur eoꝝ iracũdia.⁊ hoc qm̃ cũ non fuerint manifeſtantes iracũdiaꝫ ſuaꝫ non preparatur alicui ſedatio ipſoꝝ.et pꝛopter hoc durat eoꝝ iracũdia tẽpoꝛe longo: ⁊ qui fuerit cuꝫ hac diſpoſitione contriſtãs eſt ſeipſum ⁊ amicos ſuos pꝛopꝛie.Illos ergo qui iraſcũtur ex quib⁹ non opꝫ ⁊ plus ꝙ̃ opꝫ ⁊ diutius ꝙ̃ opoꝛtet:⁊ non miteſcũt nec parcũt donec ſumpſerint ſatiſfactionez ⁊ vindictaꝫ potius opponim⁹ manſuetudini ꝙ̃ extremitatem alteraꝫ:intẽdo priuationẽ ire.⁊ qui habent vindictam virilitatis:⁊ qui iraſcũtur ira ipſoꝝ male ſunt ſocietatis ⁊ amicitie Et iam ptꝫ ex eo qd̃ dixim⁹ in precedentib⁹ ⁊ eo qd̃ dicimus nũc ꝙ non eſt facile diffinere iaꝫ ſermone qualiter opꝫ vt fiat in omni loco: ⁊ quantũ: ꝙ̃ diu: ⁊ vſqꝫ ad quem terminũ:donec dirigatur in ipſa vt peccetur.Si ergo pertranſeantur terminus in ira modicũ verſus ſuperfluitatez vel verſus defectũ nõ vituperatur.Nos nãqꝫ foꝛtaſſis laudam⁹ deficientes nominãtes eos manſuetos:quoꝝ autem grauis fit ira pꝛopoꝛtionantur virilitati eo ꝙ apti ſint pꝛincipatui.non eſt autẽ facile nobis ſermone determinare vſqꝫ quo pertranſiens in ira modum ⁊ quantitatẽ erit quis vituperabilis:ideo ꝙ eſt res particularis que ſenſu diſcernitur.⁊ per hoc ꝙ appꝛopꝛiat̃ vniuſcuiqꝫ ſingulariũ ex ipſa ⁊ hoc infinitum eſt:verũtamẽ poſſibile eſt nobis vt perueniamus in declaratione huius ad hanc quantitatem. Dicim⁹ ergo qm̃ diſpoſitio media per quã fit ira.cõtra quem iraſcendũ: ⁊ quantũ opꝫ:⁊ ſm̃ alia hm̃oĩ ex conditionibus laudabilis eſt: ſuperfluitas vero ⁊ defectio vituperales:qñ ergo modicũ pertranſibit mediũ vituperatur vituperio modico:quando plus plus:⁊ quando multũ multũ:cumqꝫ ſic ſit manifeſtũ eſt:qm̃ opoꝛtet vt cohibeamus nos per diſpoſitionem mediam.

Capitulum decimũtertium.

IN vita vero atqꝫ communi vſu verboꝛum ⁊ actuum quidam aſſentatoꝛes ſunt qui placendi ſtudio laudant omnia:⁊ aduerſantur putantes opoꝛtere minime ſe moleſtos cuiqꝫ eſſe. Alij ab his in cunctis diffidentes nec offendere quicqꝫ verentes:inhumani: ⁊ contentioſi vocantur. Quod igitur huiuſmodi diſpoſitiones vituperande ſunt:manifeſtum eſt:quodqꝫ mediocritas hoꝛum laudãda recipiens que opꝫ ⁊ vt opoꝛtet.Contraria vero eodem modo ſpernẽs:huic vero nomen non eſt:ſed amicitie videtur ſimilis eſſe maxima. Talis eſt enim qui hanc mediocritatem ſeruat qualeꝫ dicere volumus humanuꝫ ⁊ amicũ dilectionem aſſumentẽ:ſed differt ab amicitia ꝙ affectu caret nec ad eos reflectit quibus conuerſantur:non enim amoꝛe vel odio:ſed ꝙ ipſe talis eſt ea recipit que opꝫ. Idem eniꝫ ergo notos ⁊ ignotos:conſuetos ⁊ incõſuetos ſimiliter faciet preterqꝫ ꝙ in ſingulis vt decet.Non enĩ conuenit ſimiliter familiariũ ⁊ extraneoꝛum curam habere:nec eodem modo eis moleſtum eſſe.Summatim igitur dictum ſit cum ita conuerſaturum vt opoꝛtet:inconiectabit autem nõ offendere vel placere:referens ad honeſtatem.vel ad vtilitatem:videtur enim circa voluptates ⁊ moleſtias que in conuerſationibus exiſtunt verſari.Haruꝫ vero qui

Nõ ↄuẽit ſilr̃ familiariuꝫ et ↄ̄traneoꝛuꝫ curã hr̃e.

buſcūqꝫ vel non honeſtum eſt vel dānoſum aſſentiri eas non ferret:ſed moleſtus eſſe perget. Et ſi agenti deformitatem non paruam afferat vel damnū:aduerſario autem paruā moleſtiam non tolerabit:ſed moleſtus erit. Cum ſummis vero ⁊ infimis ac magis ⁊ minus notis varie conuerſabitur. Similiter autem ſecundum alias differentias debitum cuiqꝫ tribuet: ⁊ placere per ſeipſum optabit:moleſtum vero eſſe cauebit. Cōtingentia vero ſi maioꝛa ſint ſequetur. Dico autez de honeſto ⁊ vtili ⁊ voluptatis quidem gratia:⁊ ſi magna prouentura inde ſint parum offendet:mediocris igitur talis eſt nomen non habens. Qui autem placere ſtudet ſi voluptatis cauſa nec ob aliud quicꝙ illud agat: laſciuꝰ dicitur. Si vero vt vtilitatem quandam inde adipiſcatur in pecuniis aut in re pecuniaria adulatoꝛ. At qui omnibus ſe opponit:in humanum:⁊ contentioſuz dixímꝰ eſſe. Videntur autem extrema inter ſe opponi:quia medium abſqꝫ nomine eſt. F Laſciuus

¶Decimūtertiū caplm̄ de medietate que eſt circa delectabile in omnibus cōicationibꝰ que ſꝫ vitā:cuius extrema ſunt placidi ⁊ diſcholi ſeu litigioſi medietas vero innolata ip̄ꝛopꝛia dr̄ amicitia differēs ab amicitia eo ꝙ ipſa eſt ſine paſſiōe: amicitia vero cū paſſiōe diligēdi:ip̄a vero ad oēs in cōicando ſeruās qd̄ cōgruit ⁊ referēs ad bonū ⁊ ꝯferēs:⁊ ſm̄ ſe deſiderans cō delectare.ꝯtriſtare aūt reuerēs tn̄ eliget cōtriſtare vbi nō bonū vel vitioſuz nō ꝯtriſtare vel delectare:⁊ cū maioꝛa bona ꝯſequent̄ ex cōtriſtatiōe. ⁊ ꝙ delectātis q̄ cōuicit ſolū ſe fieri delectabilē ꝓpꝛie placidus:⁊ q̄ vero ꝓpter ſibi vtile blādito:q̄bꝫ extrema ſolū videtur opponi ꝑꝑ mediū inolatū eē.D. 13

Etiam determinauimus diſpōnes innctas in ira. Diſpoſitiones autē que ſunt in ſocietatibus ⁊ in collocutionibꝰ ⁊ communicationibus nūc dicemus. Qui ergo per iſtas intēdūt ⁊ capiunt beniuolētias hominum ⁊ ſunt illi qui nituntur vt delectari faciāt ꝑ aſſociationem ſuam alios: ⁊ non offendunt neqꝫ moleſtant aliquem ex eis quibus conuiuunt in aliquo : quinimmo vidēt vt nō contriſtent eū quem aſſociantur:ſunt quidā modus hominum. Et ſunt alij contrarij iſtis qui diuerſificantur eis in omnibꝰ ſuis diſpoſitionibus:quibꝰ non eſt coꝛdi:neqꝫ curant de aliquo ex eis que appꝛopꝛiantur alij ab ipſis:et ſunt illi qui nominantur maligni diſcholi ⁊ itractabiles. Et manifeſtū eſt ꝙ decez diſpōnes:intendo extremitates ex ipſis vitupabiles ſunt:⁊ diſpō media inter ipſas laudabilis:nos.n.per hanc recipimus quod opꝫ:et vt opꝫ: et ꝓpter hoc in hn̄tibus eas malicia eſt ⁊ nō eſt eis nomen.
¶D.Et ſimilatur mos iſte dilectioni.qui.n.eſt in diſpoſitione media huiꝰ moris ꝓpꝛietas eius ſiue attributio eſt attributio dilectoꝛis: ⁊ hoc qm̄ q̄ſi declinamus ad hoc vt dicamus ꝙ blandus et tractabilis dilectoꝛ noſter ꝓpter velocitatē ſui ad recipiendū ſocietatē familiaritatē: exhibendū:attamen diuerſificantur mos iſte a dilectione:eo ꝙ vacuus eſt eius paſſionis qua in dilectione exiſtit:cū non ſollicitetur per ſocietatem eius quem diligit quēadmodum ſollicitatur dilectoꝛ:⁊ hoc quoniā ipſe non recipit vnūquemqꝫ quem recipit ſm̄ ꝙ opꝫ ad amanduz ipſum et non obediendū: ſed recipit quidē euz quē recipit:eo ꝙ nā ſua talis eſt:⁊ ꝓpter hoc amat cognitum:et incognitū ⁊ familiarē ⁊ nō familiarē ſm̄ modū vnū : neqꝫ facit hoc

qꝺ facit ꝺe hoc in vnaquaqꝫ rerum ſꝫ qꝺ ei ꝑtinet. Non enim opꝫ vt ſit cu-
B ra eius pro extraneis ⁊ familiaribus: ⁊ receptio eius ipſoꝝ ſcꝺm moꝺũ
vnũ verũtamen nõ moleſtat aliquem. ⸿D. Et iam ꝺiximus qualr̃ opꝫ eſſe
aſſociationẽ ⁊ cõuictũ: ⁊ quãdo ꝓportionaueris ꝺiſpoſitiões eius: intẽdo
aſſocians aꝺ factũ honeſti ⁊ vtilis viꝺebis intẽꝺere ipſum in eis vt nõ cõ
triſtet aliquẽ: aut vt hilarem eũ faciat. viꝺet̃ eñ ꝙ ꝺiſpoſitiones cõuiuẽꝺi
vel aſſociãꝺi ſunt circa ꝺelectationẽ ⁊ triſtitiam: ⁊ in quo ex iſtis nõ fuerit
res honeſta. ſ. fuerit in ipſo res ꝺãnoſa: graue eſt habẽti eas vt hilarem fa
ciat aliquem: ⁊ interꝺũ eligit vt cotriſtet. Et iſtuꝺ acquirere facit factoreꝫ
eius turpituꝺinem: ⁊ hec turpituꝺo aut erit nõ in moꝺico aut erit eius cõ-
trarium. Diſpoſitio autẽ huic cõtraria: intẽꝺo eam in qua eſt honeſtũ vel
vtile: neqꝫ moleſtationẽ moꝺicã recipit. graue eñ eſſet hoc habenti ipſaꝫ.
Cõuinit autẽ potentibus ⁊ plebeis ⁊ ꝑfecte notis ⁊ minus notis cõuictu ꝺi
uerſo ſcꝺm ꝺebitum moꝺũ: ⁊ in ceteris ꝺiſpoſitionibus ꝺiuerſificatis aliĳs
tribuit vnicuiqꝫ qꝺ ſuũ eſt: ⁊ verecunꝺat̃ ꝺe eo qꝺ hilareꝫ facit eum ſolum
⁊ ſine ſuo grato eſt cõtriſtare eum aliquẽ: ⁊ ſi fuerint res aꝺ quas conuer-
tunt̃ eius ꝺiſpoſitiones ex rebus granꝺibus: intẽꝺo honeſtũ ⁊ vtile: ꝺecli-
nat aꝺ illuꝺ ⁊ plane cõuerſat̃ in eo: ⁊ interꝺum contriſtat cõtriſtatione mo
ꝺica propter illuꝺ qꝺ ſequit̃ poſt ex ꝺelectatiõe: intenꝺo quatenus poſtea
hilarem faciat. Hec igit̃ eſt ꝺeterminatio meꝺĳ in hoc more: intenꝺo aſſo-
ciationem ⁊ nõ eſt ei nomen poſitũ: qui ꝟo hilares faciunt quoſcum ꝗ in-
ꝺifferẽter ⁊ intentio ipſoꝝ eſt vt gauꝺere faciant hoĩes abſqꝫ cauſa ſunt
illi qui placere cupiũt hoĩbus: qui autẽ hoc emolimẽti cauſa faciunt nomi
nant̃ aꝺulatores: qui autem rixoſus eſt ⁊ in oĩbus intractabilis eſt vt iam
ꝺiximus malignus ⁊ ꝺiſcholus. Et iam ꝺeclarauimus ꝺe re extremitatum
ambaꝝ qm̃ ſunt oppoſite: ⁊ qm̃ meꝺiũ innolatum eſt.

Capitulum Decimumquartum.

C Irca eaꝺẽ ferme oſtentatiõis meꝺiocritas ipſa quoqꝫ
innominata: nec ab re fuerit ꝺe ea quoqꝫ tranſigere:
nã ⁊ ea magis que ſunt circa morem cognoſcimus: ⁊
ꝺe ſingulis trãſigamus ⁊ ſimul meꝺiocritates eſſe vir
tutes magis creꝺimus in cunctis ita eſſe cernentes:
in vita igitur qui aꝺ voluptatem aut moleſtiam cõuerſantur.

H Unc ꝺe veris ⁊ menꝺacibus ꝺicemus: ſimpl̃r in ver
bis ⁊ rebus ⁊ fictione. Viꝺetur enim oſtẽtator affin-
gere ſpecioſa cuꝫ nõ aꝺſint ſibi: vel maiora ꝙ̃ aſſint
Ironicus vero contra que ſibi aſſunt negat: vel mi-
nora facit. Meꝺius autem alteruter quiꝺam eſt vi-
A ta ⁊ ſermõe verax: is ⁊ fatet̃ q̃ ſunt circa ſe nec maiora aut miora
facit ſeꝺ horũ ſingula ⁊ alicuiꝰ gr̃a fieri poſſunt ⁊ nulliꝰ. Quiſqꝫ
qualis ipſe eſt talia agit ⁊ ꝺicit: ⁊ ita viuit niſi alicuiꝰ gratia agat
Menꝺacium vero ipm̃ ꝑ ſe improbũ eſt ac vituperatione ꝺignũ
Verum autem probum ac lauꝺabile: ita verax q̇ meꝺius eſt lau
ꝺabilis. Menꝺaces vero vtiqꝫ vituperanꝺi: ſeꝺ magis oſtenta-
tor. Dicemus autem ꝺe vtroqꝫ ſi primũ ꝺe eo q̇ verax ſit: nec ꝺe
illo nũc ꝺicimus qui in confeſſionibꝰ vera fatetur: nec ꝺe his que
aꝺ ius ⁊ iniuriam pertinent. Nam iꝺ alterius eſſet virtutis: ſeꝺ
ꝺe eo q̇ in q̇bꝰ nihil tale refert ſermone et ita verax eſt: eo ꝙ ipſe

Quiſqꝫ q̃lis ipſe e talia agit ⁊ ꝺicit.

Mẽꝺaciũ ꝑ ſeipſuꝫ improbum eſt ⁊ vituperatiõe ꝺignũ.

ſm̃ habitũ

ſm habitū talis eſt. Videt aūt hmōi vir probus eſſe. nam qui verū diligit ⁊ in his in quibus refert verax erit: vt enim turpe mendaciū fugiet qui ꝓ ſeipſuꝫ fugiebat. talis autē laudabilis eſt. Sꝫ ad minus ꝙ̄ re vera ſit magis declinat. ¶Congruentius enim id videtur: quoniam ſuperexcellentie inuidioſe ſunt. Sed qui res fingit maiores ꝙ̄ ſint ſiquidē nullius gratia prauus quodāmodo videt. Non em̄ vtiqꝫ gaudet mēdacio: vanus tn̄ potius eſt ꝙ̄ malus. Qui vero alicuius gratia ſi glorie ⁊ honoris non minus vituperandus eſt queādmodū oſtētator: ſi lucri cauſa deformior eſt nō in potentia: ſed in electione oſtētatio eſt. Nam ſm habitum: et quia talis oſtentator exiſtit queādmodū ⁊ mendax. alter enim mēdacio gaudet: alter cupiditate vel lucro. Qui igitur glorie cauſa oſtentationē faciunt talia fingunt ex quibus laudandi aut beati videantur. Qui vero lucri cauſa faciunt hi ea fingunt quorum vſus ad proximos pertineat: ⁊ que clam eſſe poſſint ceu medicū aut aruſpicem egregium: que adeo plerīqꝫ fingunt aut oſtendūt ꝙ hec in ſeipſis ſunt. Ironicos vero ſua attenuātes vrbaniores eſſe conſtat: non enim lucri cauſa faciunt: ſed vt fugiant tumiditatem. Maxime vero hi glorioſa negant vt Socrates faciebat. Sed qui parua ⁊ manifeſta fingūt glorioſi dicuntur ⁊ facile ſpernēdi ſunt. Interdum etiam oſtentatio eſt ceu lacedemoniorū veſtitus. Nam exceſſus ⁊ defectus nimius oſtentationem quandaꝫ habet. Sed qui moderate ironia vtuntur: nec ea diſſimulant que nimis ante oculos ſunt ⁊ extant: vrbani videntur. Veritati oſtentatio magis opponitur: ⁊ deterior eſt ꝙ̄ ironia. b

¶Decimū quartum caplm̄ de medietate inter iactantiam ⁊ ironiam innominata: de qua ⁊ ſimilibus dicitur ſe in tranſitu dicere vt magis ſciamus 14
virtutes eſſe medietates: deinde oſtendens quis iactator: quis ironicus: quis quoqꝫ medius: qui et ante caſtus et verax ſm ipſius impoſitionē dicitur ꝙqꝫ ſingula que predicti faciunt mentiendo ⁊ verum dicendo contingit facere alicuius ⁊ nullius gratia: ⁊ ꝙ mendaciuꝫ ſm ſe fugiendū: verum autem laudabile. ꝙqꝫ ſimiliter veraci laudabili ⁊ extremis vituperabilibꝰ iactator vituperabilis magis poſtea de quali veridico hic intendit: videlicet de veridico ſm habitum: quem ſi contingat ꝓpter aliquam vtilitatem mentiri libentius declinat ad deficientem. i. ironia ꝙ̄ ad iactatorem: deinde ꝙ iactator triplex. ſ. qui nullius gratia magis vanꝰ ꝙ̄ malus: et qui gratia glorie vel honoris: ⁊ qui lucri: quorum quilibet non in potentia ſed in electione: quemadmodum mendax cōſimiliter triplex: ⁊ ꝙ iactatores gratia glorie fingunt: in ꝗbus eſt laus vel felicitas: gratia autem lucri ex quibus proueniret bonum alijs: ⁊ in quibus non facile deprehēdi poſſunt mēdaces: deinde ꝙ ironici ⁊ cur gratioſi videntur qui et maxime glorioſa de ſe negant: quodqꝫ ironia nimia eſt iactatiua: ⁊ ꝙ iactator magis veridico opponitur. D.

ET in his rebus inuenitur medium elationis: ⁊ hoc mediū quod in elatione eſt non habet nomen et non eſt malum vt has res determinemus. ¶Dixit: et fortaſſis perfectꝰ

cognoſcētes erimus diſpoſitiones moꝛum quando ſciuerimus ex diffini-
tione vel termino earū quoniam ipſe ſunt medium: ⁊ ſecuri erimus de hoc
ꝙ virtutes medie ſunt quādo ſciuerimus ꝙ ipſe ſic ſunt in vniuerſo. ¶Di
xit. Jam autem diximus de his qui vtuntur aſſociationib⁹ loco delectatio
nis ⁊ triſtitie. Nunc vero determinabimus de illis qui veraces exiſtūt vel
mendaces ſm modum vnum in dictis ⁊ in factis. i. veraces ⁊ ſimulatoꝛes.
C Dicimus ergo quoniā putatur de elato ꝙ ſimulet ineſſe ſibi res honoꝛabi
les ⁊ non ſunt: ⁊ ineſſe ſibi res eximias quarum non habet poteſtatem vel
ad quas non poteſt: qui autem vtitur ironia eſt ſm diuerſum iſtius: eo ꝙ
aut negat quod ineſt ei ironie cauſa: aut vileſacit ipſum. medius vero ho-
rum eſt verax in modo ſuo viuendi ⁊ in dicto: ⁊ confitetur hoc quod in ipſo
eſt preterq̄ addat in hoc aut diminuat: ⁊ foꝛſan vnuſquiſqꝫ facit hoc quod
facit propter aliquam rerum: ⁊ foꝛſitan facit ipſum non propter aliquid
penitus. Et vnuſquiſqꝫ ipſoꝛum dicit ⁊ facit ſm ꝙ ipſe eſt: ⁊ ſimiliter vſus vi
uendi eſt ſecūdū quod ipſe eſt dum non facit quod facit propter aliqua re
rum: ⁊ mendacium in ſeipſo malum eſt vituperabile: veritas autem bona
laudabilis ideſt neqꝫ verax: ⁊ eſt medius laudabilis exiſtit. Extremi vero
D mendaces ſunt ⁊ ambo vituperabiles ⁊ pꝛopꝛie ſuperelatus vel ſuperbus:
hic enim magis mendax eſt. ¶D. Et nos determinabimus eos ſimul inci-
pientes a verace. nolumus autem per veracem eum qui verax in eo ꝙ confi
tentur homines ſibiinuicem ſcilicet fictio ⁊ ſimulatio: ⁊ eſt id in quo veri-
tas adducit ad iuſtitiam: ⁊ mendacium ad iniuſtitiam. illud enim eſt de na
tura virtutis alterius: ſed volumus per ipſum veracem illum in quē non
cadit controuerſia ⁊ diuerſitas: ⁊ eſt ille qui verax eſt de ſeipſo ⁊ de vſu ſuo
viuendi: ideo ꝙ ſtatus eius eſt ſtatus iſte: ⁊ videtur de eo ꝙ ſit quaſi ſub-
miſſas habens alas: ⁊ hoc eo ꝙ amatoꝛ ſit veritatis: ⁊ ſi fuerit verax in eo
vbi non habet locum veritas: tunc dignius eſt vt verax ſit vbi locum habet
ideo ꝙ qui veretur mendacium propter ſeipſum. intendo eo ꝙ mendaciū
hoc non veretur ipſum propter quantitatem vel menſuram aliquam: qui-
cqꝫ fuerit cum hac determinatione hic laudabilis exiſtit: ⁊ manifeſtum eſt
de re ipſius qui declinat amplius ad deficientiam ꝙ ſtudioſioꝛ eſt verita-
tis eo qui declinat ad ſuperfluitatem: eo ꝙ ſuperfluitas ponderoſa vel gra
uis eſt. Qui autem ſimulat magis q̄ in eo ſit abſqꝫ cauſa iam malus vide
tur: non enim aliter vteretur mendacio ſed potius vanus eſt q̄ malus. Si
autē ſimulat propter aliam cauſam ⁊ eſt cauſa illa gloꝛia vel honoꝛ: tunc nō
eſt valde vituperabilis vel ſuperlatus: ſi vero fuerit hic cauſa pecunie vel
eius quod ducit ad pecuniā: tunc turpioꝛ eſt eius diſpoſitio diſpoſitione
ſuperelati: ⁊ ſuperelatus non eſt ſuperelatus potentia tantum. intendo na-
turaliter: ſed ⁊ ſecundum electionem: eo ꝙ eſt ſuperelatus quidem per na-
turam ⁊ moꝛigerationem ad ſimilitudinem mendacis. Etenim quidam ex
mendacibus mentiuntur gaudendo ex mendacio. quidam vero mentiunt
deſiderantes ex hoc exaltari. qui ergo vtuntur elatione vt per hoc exalten
tur ſimulant res propter quas laudantur homines et pro felicibus haben-
tur. qui vero vtuntur ea emolumenti vel lucri cauſa ſimulant res in qui-
bus ſequuntur eos illi quibus appropinquant: ⁊ res quas poſſibile eſt eſſe:
⁊ latet de eis: quoniam tales ad ſimilitudinem eius quod faciunt oſten-
ſoꝛes: ⁊ medici ⁊ ſapientes: ideo quoniam res iſte latent: propter iſtud er-
go plures hominum ſimulant res huiuſmodi ⁊ fingunt eas: intendo ꝙ in
ſint eis res quas diximus ideſt ꝙ ſint ſapientes ⁊ oſtenſoꝛes. contrariū autē
ſuperelatis ⁊ ſunt vilificantes ſe: eo ꝙ dicunt de ſe minus q̄ ſit in eis. pa-
tēs eſt de re ipſoꝛū quoniam placentioꝛes ſunt ſecundum moꝛes eo ꝙ puta

tur de eis ꝙ non dicant de ſe hoc qꝺ dicunt querentes per hoc lucrari ſed
fugientes coguoſci:⁊ ipſi non deueniunt ad vltimum in negatione rerum
honoꝛabilium quemadmodum faciebat Socrates. At illi qui ſimulāt res
exiles apparabiles nominantur doloſi vel fraudulenti ⁊ ſunt vilioꝛes om=
nium:⁊ hoc quoniam ſuperfluitas ⁊ deficientia nimia pꝛopoꝛtionantur.vi
tuperabilibus.Sed qui vtuntur rebus iſtis menſurate ⁊ in rebus non vi=
libus valde ⁊ non apparibilibus palam eſt de re ipſoꝛum quoniam acce=
ptabiles ſunt.Et manifeſtum eſt qꝺ vilificantes ſe oppoſiti ſunt veraci:⁊eo
qꝺ ſunt dignioꝛes eo.

Capitulum decimumquintum.

CUm autem ſit in vita ceſſatio quedam a negocijs: et
in ea cum iocunditate tempoꝛis tranſmiſſio.Uidetur
hic quoqꝫ eſſe conuerſatio quedam conueniens: et
qualia:et quomodo dicere audireqꝫ opoꝛtet. Differt
autem in talibus dicere aut talia audire. Conſtat ve
ro circa hoc eſſe exceſſum ⁊ defectum medij. Qui igitur magis
ꝙ̄ opoꝛtet riſum mouent ſcurre videntur eſſe ⁊ oneroſi ſunt nam
riſum ſecuti magis cogitant quemadmodum mouere illum poſ=
ſint quam quemadmodum honeſte loquantur nec quemquam
offendant. Qui vero nec dicunt ipſi aliquid iocūdum: nec alios
dicere patiuntur:rudes ⁊ agreſtes videntur. Enimuero qui cum
moderatione iocatur comis appellatur. Moꝛis enim videntur
eſſe tales motus. Quemadmodum vero coꝛpoꝛa ex motibus iu= ¶ Quemad
dicantur:ita ⁊ moꝛes. Redundāte autem periculo ⁊ pleriſqꝫ gau modūcoꝛ
dentibus ioco ⁊ ſalibus magis quam opoꝛtet.ſcurre quoqꝫ pla= pa ex mo
cent atqꝫ ita nuncupantur:quaſi comitatem habeant: ⁊ ſint ele= tib⁹ iudi
gantes. Sed non parum differre eos etiam dictis apparet. Me= cant ita ⁊
dij autem habitus eſt vrbanitas. Urbano autem conuenit talia moꝛes.
dicere atqꝫ audire qualia modeſto ingenuo congruunt. Sunt
enim quedam que dicere ⁊ audire decet huiuſmodi:⁊ ingenui io
cus differt ab eo qui eſt ſeruilis:⁊ docti ab eo qui eſt indocti. In=
tueri licet in nouis ⁊ antiquis comedijs. Alijs enim erat iocus
obſcenitas verboꝛum. Alijs vero ſubintellectio. Refert autem
hoc non parum ad honeſtatem. Utrum igitur determinandum
eſt cum qui in aliquem iocatur recte iocari ſi dicat ea que decent
ingenium:an ſi non offendat audientem vel ſi permulcet an tale
aliquid indeterminatum eſt:cum alius aliud oderit ametqꝫ ac ta
lia libenter auditurus ſit:que eñ audire ſuſtinet hec ⁊ facere vi=
detur. At nō oīa faciet:iocus in aliquem dictus conuitium eſt:at
legiſlatoꝛes nōnulla conuiciari pꝛohibent:opoꝛtebat foꝛſan ⁊ io
cari. Urbanus igitur ⁊ ingenuus ita ſe habebit quaſi ipſa lex in
ſeipſo exiſtat. Talis ergo medius ſiue hic vrbanus ſiue hic co=
mis dicatur.Scurra vero inferioꝛ eſt quam ridiculus nec ſibiipſi
nec alijs parcit: modo riſum mouere queat: talia dicit qualia
vrbanus non diceret:⁊ quoꝛum aliqua nec audire quidem ſuſti=

neret. Ruſticus vero ad has conuerſationes inutilis eſt:cum ni-
hil ipſe afferat ⁊ cuncta aſpernetur:ceſſatio / ⁊ iocus neceſſaria vi
dētur in vita. Tres igitur ſupradicte mediocritates ſunt omnes
in vita circa communem vſum verborum ⁊ actuum. Differūt ve
ro quia earum vna circa veritatem:alie circa voluptatem verſan
tur. Earum rurſus que ſunt circa voluptatem: alia in ioco: alia
in ceteris vite conuerſationibus.

15 ¶Decimūquintū cap. de eutrapelia ⁊ eius extremis ꝓmo ꝙ in ꝯuerſatiōe
colludo ⁊ collocutio media:⁊ ſilr auditio ⁊ ſupabūdātia ⁊ defectꝰ: deinde
quales ſupabūdātes q̄ ſunt bomolochi qualeſq; deficiētes q̄ ſunt agrici: et
quales medij q̄ ſunt eutrapeli:poſtea ꝙ qnq; bomolochi vocant̄ eutrapeli
⁊ ꝙ eutrapelie ꝓpriū eſt epidexiotis:qualiaq; cōueniūt epidexio: ⁊ ꝙ dif-
ferētium differētes cōuenit eſſe ludos:⁊ ꝙ indeterminatū eſt in q̄busꝰ cōſi
ſtit bene cōuiuari:qḋ tn̄ opz qnq; facere.⁊ ꝑꝑ indeterminationē ipſum ſi-
bi legē exiſtere:deide ꝙ bomolochꝰ minor exñs deriſio nihil vereṫ de quo
cūq; dicere:eorūq; riſum faciūt:quorū tamē quedā nō ſuſtineret de ſe au-
dire:⁊ ꝙ agrius ad tales collocutiones inutilis in oībus triſtaṫ:⁊ ꝙ reqes
⁊ ludus in vita neceſſarij:⁊ tandē circa quorū cōmunicationē ſunt differē
ter tres dicte in vita medietates. Dixit.

T Ex quo eſt holum in vita ſua trāquillitas ⁊ eſt vſus eiꝰ vi-
uēdi hora huiꝰ tranq̄llitatis i ſolatio iocoſo: tūc videṫ
ꝙ hoc etiā aſſociatio ſaporifera i qua collocutio fit de eo ꝙ opz
⁊ vt opz. Et manifeſtū eſt ꝙ in his etiā eſt ſupfluitas ⁊ defectꝰ et
mediū:⁊ hoc qm̄ illi q̄ excedūt in eo de quo rideṫ putaṫ de eis ꝙ
ſint placētes:eo ꝙ ducunṫ ad res de q̄bus rideṫ de neceſſitate:⁊ intētio ip-
ſorū vt plm̄ eſt vt rideaṫ de ipſis:⁊ vt ſit ſermo eorū ſermo placēs ⁊ vt non
cōtriſtēt eū cū quo iocanṫ. De illis autē q̄ dicūt aliq̄d ꝓuocationi riſus et
moleſte ferūt eū q̄ tale q̄d dixerit:putaṫ ꝙ ſilueſtres ⁊ inepti. Qui autē vtū
tur ioco ſaporoſe nominanṫ cōpoſiti apti:ideo ꝙ iſte diſpoſitiones omnes
ſunt de q̄bus putaṫ ꝙ ſint vnius ⁊ eiuſdē moris: quēadmodū em̄ ex moti-
bus corporū indicaṫ ſup diſpoſitiones eorū ſilr ſe hn̄t mores. Et qn̄ dete-
gitur res ꝓuocatiua riſus ⁊ exhilarat pñtes ioco ⁊ geſticulationi plus q̄
5 opz nominaṫ factor eius repreſentator ⁊ ioculator. Manifeſtū eſt autē ex
eo qḋ iam diximꝰ ꝙ hoīes diuerſificanṫ diuerſitate nō his rebꝰ tm̄: ⁊ libe-
ralitas vultꝰ ꝓprie eſt in diſpoſitione media: intēdo ꝙ nomen liberalitas
vultꝰ appropriaṫ diſpoſitioni medie in hoc more:⁊ de natura ſoluti vel li-
beri vultꝰ eſt vt dicat ⁊ audiat qḋ cōgruit viro ſuaui liberali ad dicēdū et
audiēdū. ſunt etem̄ hic res cōuenietes ei q̄ huiꝰ fuerit diſpoſitionis ad di-
cendū ⁊ audiēdū ſm modū ioci:⁊ iocus liberi diuerſificaṫ a ioco ſerui: io-
cuſq; eruditi diuerſus eſt a ioco ineruditi:⁊ ſciṫ hoc ex poematibꝰ q̄ poſue-
runt antiq̄ ⁊ moderni in ſatyricis vel reprehēſiuis: ⁊ hoc qm̄ q̄dā ex ipſis
ſunt q̄s ridere facit turpiloquiū:⁊ q̄dē q̄s redire facit ſuſpitio:⁊ inter iſtas
duas res differt nō modicū q̄ eaꝝ habēda pro decēti ſit. ¶D. an igitur opz
vt diffiniaṫ ſcurrilitas ⁊ turpiloquiū:ꝑ hoc qḋ dictū eſt ꝙ nō cōuenit viro
libero:an ꝑ hoc qḋ eſt dictū qḋ nō cōtriſtat auditorē ſuū:⁊ hec deſcriptio ſe
cūda quaſi interminata eſt. etem̄ cōtriſtabile ⁊ delectabile vnicuiq; holum
alterū eſt ab eo qḋ eſt alteri. Et ſilr huic accidit in rebꝰ q̄ audiunṫ. nam pu-
taṫ de viro ꝙ faciat rē cuiꝰ auditionē ſuffert:eo ꝙ nō oēm rē facit oīs hō: et
hoc qm̄ vituperiū ⁊ ſcurrilitatē nō facit vir liber. ¶D. Et q̄dā ex legūlatori
bus ꝓhibēt vituperia:⁊ cōuenietius eſt q̄buſdā eorū vt prohibeāt ſeu rrili

tatē:viri aūt liberi acceptabilis hec eſt diſpō.cum ſit ſibimetipſi hoc qđ eſt lex illis de ciuitate. Medi⁹ ergo in hoc more:ꝛ ē hñs hāc diſpoſitionē nominaꝉ ſereni vult⁹.repreſentator autē minor eſt cōcitatore riſus:etenī ipe nō recipit a ſeipſo neqꝫ ab alio niſi res prouocatiuas riſus:ꝛ.d.etiā res quas nō placet viro acceptabili dicere neqꝫ audire eas. Silueſter autē ꝛ rudis nō ē apt⁹ hmōi ſolatijs:cū nihil eoꝝ cōueniat ipſi:ꝛ cōturbeꝉ ꝛ moleſteꝉ ex oīb⁹ eis.D.Et iā putaꝉ ꝙ trāqlla qes ꝛ iocoſuꝫ ſolatiū neceſſaria ſunt in ſu viuēdi hoīs.media ergo determinata in cōuictib⁹ tria ſunt ꝛ oīa cōicāt in hoc ꝙ ſunt in dictis quibuſdam ꝛ factis:ꝛ diuerſificantur in hoc ꝙ quodam eorum eſt circa verum.ſ.ꝙ habens nolaꝉ verax ꝛ alterū eſt circa delectabile ꝛ eſt duoꝝ modoꝝ:vtrū qđ eſt circa ludicra ꝛ iocoſa.ſ.ꝙ hñs nolaꝉ apt⁹ ꝛ cōpoſit⁹:ꝛ tertiū qđ eſt circa vitā ei⁹ ꝗ viuit abſqꝫ iocis. Cap.16.

De verecundia non ita loquēdum eſt quaſi de aliqua virtute.nāaffectui magiſqꝫ habitui ſimilis eſt. Itaqꝫ eam diffiniunt timorem quendam eſſe dedecoris: Fit autem prope ſimiliter ac minor ille in rebus grauibus. Erubeſcunt enim verecundantes: mortem vero timentes paueſcūt. Itaqꝫ corporalia quodam modo videntur vtraqꝫ ꝙ affectus magis eſſe conſtat qꝫ habitus. Nec vero omni etati congruit verecundia:ſed iuuenili. Putamus enim eos qui in huiuſmodi etate ſunt verecundos eſſe oportere. Propterea ꝙ illi cupiditatibus obnoxij verecundia prohibentur in multis delinquere. Et laudamus ex iuuenibus verecundos. Seniorem vero nemo laudat ꝙ verecundus ſit. Nihil enim ab eo fieri cenſemus quod ſit verecūdia dignum:non enim probi eſt verecundia: ſi quidem prouenit ex improbis. Non enim agenda ſunt talia. Si vero alia ſecundū veritatem/alia ſecundum opinionem turpia ſunt/nihil differt. neutra agenda ſunt.itaqꝫ neqꝫ verecundandum. Improbi vero eſt talem eſſe vt aliquid turpe faciat. Uerum ita ſe habere vt ſi faciat quicqꝫ tale verecundetur: et propter hoc putare probum eſſe abſurdum eſt. Etenim verecundia in voluntarijs eſt. Uolēs autem probus vir nunqꝫ facit praua. eſſet autem verecundia ex ſuppoſitione vtiqꝫ probum. Si enim faciat verecundabitur: ſed non eſt hoccirca virtutes. Impudentia vero improbum ꝛ non verecundari cum male agat:ſed nihilo magis hec facientem verecundari probum eſt. Continentia quoqꝫ nec ipſa quidem virtus eſt:ſed quedā mixta. Oſtendemus autem de illa poſtea.

Nō omni etati congruit ṽecūdia ſed iuuenili.

¶Sextumdecimum capitulum de verecundia primo: quoniam non virtus: quia non habitus verecundia:ſed magis paſſio: quod oſtenditur ex diffinitione ipſius ex accidente circa ipſam:deinde quomodo iuuenili etati conuenit laudabiliter ꝛ non ſenili:ꝙqꝫ ſecundum veritatem neqꝫ ſecundum opinionem turpe operandum:ac per hoc nec verecundandum cum tantum praui ſit turpia operari:poſtea ꝙ ſi verecundetur ex prauo opere non ob id exiſtimandum ſtudioſum eſſe:ſed ꝙ verecundia ex ſuppoſitione ſolum ſtudioſa quod non eſt circa virtutes:tandem ꝙ neqꝫ cōtinentia virtus:ſed mixta quedam. Dixit. 16

E verecundia autẽ nõ opꝫ nos loq̃ ſꝫ ꝙ ſit ꝟr° q̃dã: poti°ei vr̃ eſſe paſſio ꝙ̃ diſpoſitio:neq̨ paſſio h̃ ↄuenit oĩ etati:ſꝫ ꝓprie ↄuenit adoleſcentie: cũ vi deamus oportere huiuſmodi verecũdãtes eſſe. intẽdo adule ſcentes. Et fit quidẽ verecũdia laudabilis in huiuſmodi : eo ꝙ cum vita ipſorũ vincat᷑ a paſſionibus peccant multiplici ter:ꝛ verecũdia arcet ꝛ prohibet eos ab hoc:ſenes autẽ nemo laudat:eo ꝙ ſint verecundantes:videmus etenim ꝙ nõ oportet facere ſe nes facta ꝑꝑ que ſit verecundandũ:neq̨ virtuoſus etiã verecundat᷑ cũ ve recundia nõ fiat niſi propter mala:ꝛ hec nõ ſint fienda. ¶D.cũq̨ rerũ tur pium quedã ſic ſint ſm veritatẽ:quedã autẽ ſic ſint putatiue:nõ differt q̃n cauendũ ſit ab vtriſq̨ donec nõ incidat᷑ in verecundiã ex ipſis. Et virtuo ſi diſpoſitio hec eſt:intendo ꝙ de natura ipſius nõ eſt vt faciat : vllã ex his duabus turpitudinibus. De natura autẽ mali eſt vt ſit in diſpoſitione per
3 quã agat aliquid ex turpib° rebus. Et pro hoc fiat quando fecerit aliquid ex iſtis vt verecũdetur. ideoq̨ putabit᷑ de ipſo ꝙ ſal° fit a turpi ſm diſpoſi tionem. Verũtamen dicere ꝙ verecũdari bonũ eſt in rebus fientibus ſpon te eſt ſuper quo conueniunt homines:propterea ꝙ verecũdans quãdo fe cerit turpe factũ ꝛ verecũdatur ex ipſo ſperatur ei conuerſio ad virtutem: propter hoc dictũ eſt de verecundia ꝙ eſt bona :;nõ ꝙ numerata ſit in vir tutibus:niſi quia irreuerentia ſiue infronitas malum:ꝛ eſt vt non verecũ detur homo facere turpe. Optimũ autem homini ꝛ digniſſimum ipſi eſt vt non faciat:vnde ſit verecundandũ. ¶Dixit. Neq̨ etiã retentio ꝑanime vir tus eſt : ꝛ loquamur in hoc in hac parte : ſed ipſa eſt res mixta. loquemur autem in ipſa poſtea. Nunc autem loquemur de iuſtitia.

¶Ariſto. Stragy. Ethicorum Liber Quintus incipit.

¶De iuſtitia ꝛ iniuſtitia. Cap. primum.

E iuſtitia ꝛ iniuſtitia conſiderandum eſt : ꝛ circa quas res exiſtant : ꝛ qualis mediocritas ſit iuſti tia ꝛ iuſtum:quorum. medium conſiderando iſta eodem modo nobis ſit ſicut in precedentibus. Vi demus :igitur oẽs eiuſmodi habitũ dicere volẽ tes iuſtitiã per quam iſtorũ operatores ſunt: et ꝑ quem agunt. ꝛ volunt res iuſtas eodem modo de iniuſtitia per quam iniuriantur ꝛ volunt iniuſta. Quamobrem hec primũ no bis preſuppoſita ſint:non enim eodem modo res ſe habet in ſciẽ tijs:in potentijs ꝛ habitibus : nam ſcientie potentia videtur ea dem eſſe contrariorum:habitus vero contrarius : contrariorum vero eſt ceu a ſanitate ſana fiunt. Non autem cõtraria. Dicimus enim ſane incedere quando quis ita incedit vt faciunt ſani. Se pe ergo cognoſcitur contrarius habitus a contrario: ſepe etiam habitus a ſubiectis cognoſcuntur. Si enim bona habitudo ſit manifeſta/ꝛ mala habitudo ſit manifeſta ꝛ ex his que bonaꝫ ha bitudinem faciunt bona habitudo : ꝛ ex hac illa que faciunt co gnoſcuntur. nam ſi eſt bona habitudo ſpiſſitas carnis:neceſſe eſt vt mala habitudo ſit raritas carnis ꝛ efficiens bonam habitudi nem quod faciat ſpiſſitatem in carne. Sequitur vero vt plurimũ

Sepe co gnoſcitur habit° cõ trarius a ↄtrario ꝛ ſepe etiã habit° a ſubiect᷑ co gnoſcunt᷑

ſi altera multipliciter dicatur:⁊ altera multipliciter dici:ceu ſi iniuſtum ⁊ iuſtum. Uidetur autem multipliciter dici iuſtitia ⁊ iniuſtitia : ſed ſunt admodum propinqua ipſarum equiuocationem latere:quod non fit in his que longe magis ſunt manifeſta. nam illa plurimum inter ſe differunt ſpē: veluti clauis quod equiuocum eſt ei que eſt ſub aīalium collum ⁊ ei qua hoſtia clauduntur. Complectamur ergo quot modis dicatur iniuſtus.

¶ Tractatus Quintus libri Nichomachie Ariſto. de iuſtitia incipit.

¶ Primum capitulum in quo primo dicit quibus propoſitum eſt in hoc dn to dicere ⁊ ſecundum qualem methodum:ſecundo ſupponens deſcriptiones communes iuſtitie ⁊ iniuſtitie:diuidens eas a potentijs ⁊ ſcientijs:deinde quod duobus modis cognoſcitur habitus. ſ.a contrario ⁊ a ſubiectis ⁊ q̄ ſi vnum contrariorum multiplicetur ⁊ reliquum vt in multum:qḋq; iuſtitia ⁊ iniuſtitia multipliciter dicuntur:ſed latent:propter propinquaꝫ eſſe earum equiuocationem. Dixit. 1

Scrutandum autem de iuſtitia quid eſt et in quo eſt:cum ſit iuſtitia actiones:⁊ ſi fuerit medium tunc quod mediorum eſt:⁊ cui rei eſt medium. Sit autem perſcrutatio noſtra de hoc ſm modum quē mereatur hec materia ſecundum q̄ preceſſit de ſermone noſtro. Dicimus igitur quoniam videmus omnes dicentes q̄ iuſtitia eſt per quam poſſumus ſuper res iuſtas:⁊ per quam iuſte agimus ⁊ volumus res iuſtas. Et ſimiliter etiam inuenimus eos dicentes q̄ non iuſtitia:intendo iniuriam:eſt habitudo vel diſpoſitio illa ex qua nō iuſte facimus neq; iuſtum volumus. Cumq; fuerit hic notorium nobis de re iuſtitie ⁊ non iuſtitie ſit iſtud primitus apud nos de re eius tanq̄ radijs:poſita autem tanq̄ deſcriptio ad illud quod volumus ſcire de ſubſtantia eius. Deinde inquiramus poſt iſtud q̄ ſunt actiones iuſte ⁊ iniuſte:⁊ ponamus inquiſitionem noſtram ad illud ex notiori earum:intēdo ex notiori iſtarū duarū actionum. Etenim non eſt modus in via ſcientie formarum ⁊ diſpoſitionum:ſicut modus in formis ⁊ diſpoſitionibus metipſis. Scientia eīm contrariorum poſſibile eſt vt ſit potentie vnius:quemadmodum receptibile contrariorū eſt potētia vna:⁊ propter hoc generatur a cognitione vnius contrarij cognitio contrarij alterius. In formis autem exiſtentibus:intendo efficientes ſiue naturalibus ſiue artificialibus non eſt hoc poſſibile:intendo vt generetur contrarium. U.g. forma ſanitatis exiſtens in anima medici non generat egritudinem:immo non generat niſi res ſanatiuas. In cognitione vero poſſibile eſt vt cognoſcantur forme ⁊ diſpoſitiones ex ſuis contrarijs:quemadmodum poſſibile eſt vt cognoſcantur ex ſuis ſubiectis. etenim poſſibile eſt. quando fuerit diſpoſitio bona notior vt cognoſcatur ex ea praua:intendo contrariaꝫ eius:⁊ ſimiliter cognoſcitur diſpoſitio bona ex praua:quando fuerit praua notior. U.g. ſi fuerit diſpoſitio ſanatiua equalitas complexionis ⁊ fuerit hic notior: tunc neceſſe eſt vt ſit diſpoſitio egritudinalis exitus ab equalitate complexiōis. Cumq; manifeſtum fuerit de re alterius contrariorum: quoniam dicitur vniuoce ⁊ ſecundum intentionem generalem vniuerſalem.i. vniuoce vt iuſtitia ⁊ non iuſtitia. Et hoc quidem latet in rebus propinquis adinuicem. intendo an ſit equiuoce aut non vt accidit in iuſtitia:⁊ propter hoc indigent vt ſignificetur ſup hoc in eis ex notiore contrariorum: in rebus autem diſtantibus manifeſta eſt equiuocatio.

B Scīa contrariorꝫ potē. ē vt ſit ſciētie vni⁹ quēadmodū receptibile contrariorꝫ ē potētia vna

Capitulum ſecundum.

C Videtur iniuſtus eſſe ⁊ qui contra leges faciat ⁊ qui plus appetit ⁊ iniquus: itaq; pꝫ ꝙ ⁊ iuſtus erit qui ſecundū leges facit ⁊ qui equus eſt. Juſtum igitur eſt quod ſecundum leges ⁊ quod equum eſt: iniuſtuꝫ autem quod contra leges ⁊ quod iniquum eſt. Cum vero ⁊ plus appetens iniuſtus ſit circa bona quidem erit: non tamen omnia ſed circa illa in quibus fortuna proſpera vel aduerſa locum habet que ſunt ſimpliciter bona ſemper: verum alicui nō ſemper: ſed homines illa precantur ⁊ querunt. At non oportet: ſꝫ precari quideꝫ debent que ſimpliciter bona: ſibi quoq; eſſe bona appetere vero que ipſis ſint bona. iniuſtus autem ſi ſemper plus appetit: ſed minus in ſimpliciter malis. Sꝫ quia videtur minus malum eſſe quodammodo bonum ac boni eſt illa cupiditas plus habendi: ſic vt videatur ab hoc plus appetens: ⁊ contra leges facere: hec enim eſt tranſgreſſio legum: ſiquidem iniquitas comprehendit omnem iniuſtitiam: ⁊ commune quoddam eſt ad omnem iniuſtitiam. Cum vero is qui contra leges facit iniuſtus ſit: ⁊ qui ſecundum leges iuſtus: conſtat ꝙ omnia que a legibus proficiſcuntur quodāmodo iuſta ſunt. naꝫ ⁊ ea que cōſtituta ſunt auctoritate ferendarum legum legitima ſunt: ⁊ quodlibet horum iuſtū eſſe dicimus: leges autem in omnibus prouident coniectantes aut communem omnium vtilitatem: aut optimorum: aut principum vel ſecundum virtutem: vel ſecundum alium quendam talem modum: itaq; vno quidem modo iuſta dicimus ea que pertinent ad faciendam ⁊ conſeruandam felicitatem parteſq; eius in ciuili ſociete. Jubet aūt lex ea que ſunt viri fortis vt nō deſerere locum in acie: non fugere: non arma abijcere. Et ea que ſunt temperantis vt non cōmittere adulteriū: non flagitium facere. Et ea q̄ ſunt māſueti: vt non pulſare: nō iurgia exercere. Eodē modo ⁊ ſecūdū alias virtutes ⁊ vitia. Has iubens illa vetans. Recta q̇deꝫ que poſita eſt recte: deterior vero que inconſulte poſita.

2 ¶ Scḋm capitulum in quo primo ſuppoſito ꝙ iniuſtum equiuocū ad illegale: ⁊ inequale concludit per hec ꝙ iuſtum ſimiliter eſt equiuocum ad legale et equale: deinde oſtendens ꝙ iniuſtus auarus et inequalis non eſt circa omnia bona: ſed circa ea que ſimpliciter bona. prauis autem mala. i. bona corporis et exteriora pro quibus habendis homines orant: ꝙ non faciendum: ſed ꝙ ipſis ſi ꝑueniant ſint bona. tertio quia iniuſtus talis nō ſemper plus eligit vere: ſed in malis ſimplr minus ac per hoc ſemper aliq̄liter plus boni ſic cōiter exiſtens auarus: ꝑprie autem inequalis: tandeꝫ vt pateat vtriuſq; iuſti differentia oſtendit ꝙ illegalitas omnē continet iniuſtitiam: ꝙq; oīa legalia aliqualiter iuſta: ideoq; cum leges de omnibus virtutibus et earum operationibus coniſciant et precipiant et oppoſita prohibeant ſunt iuſtitia et iniuſtitia: iuſtoq; et iniuſto continentur virtutes omnes et malitie et ab his denominata. Dixit.

CAm ĩ putet de ſpeciebus de quibus dicitur non iuſtum ꝙ ſint notioꝛes eis de quibus dicitur iuſtum numeremus quot modis dicitur iniuſtum. Dicimus igitur: quoniã videtur de eo qui diuerſum agit legi ꝙ ſit non iuſtus: ⁊ ſimiliter videtur dici non iuſtus de eo qui lucretur poſſeſſiões multas per rapinam vel fraudem: ⁊ vĩr de eo qui non ſeruat equitatẽ: ſed excedit. Cũ itaqꝫ non iuſtus .ſ. faciens iniuriam dicatur ſm̃ iſtas duas intentiões: tũc patens eſt: quoniam tenens legem iuſtus eſt. ⁊ ſimiliter ſeruans equitatẽ iuſtus eſt. ℭ𝔇. Non iuſtus autem qui eſt dñs poſſeſſionis multe nõ eſt in oĩbus bonis ſed in bonis que ſunt bona felicẽ facientia hominem: non illa que ſunt bona in ſeipſis abſqꝫ eo ꝙ ſint beatificantia: ⁊ hoc qm̃ quedã eoꝛum que ſunt bona in ſeipſis ⁊ ſemper interdum non ſunt quibuſdã hominũ bona neqꝫ ſemper: ⁊ propter hoc fit ꝙ rogãt hoĩes in oꝛationibus ſuis ſepius vt res que ſunt bone in ſeipſis ſemꝑ ſint bone eis ſemper: ⁊ vt eligãt ex bonis hoc quod ſit bonũ ipſis. ℭ𝔇. iniuſtus aũt eligit ſemper de bono plus ⁊ de malo minus: intendo de malo abſolute: ⁊ videt etiam ꝙ ille qui non eſt malus bonus ſit modo quodã: ⁊ multitudo poſſeſſionis per eum de bonis eſt: ⁊ ideo videt vt ſit dñs poſſeſſiõis multe: ⁊ eſt vĩr iniquus: ⁊ hec ẽ res ꝓpꝛia ei et bonũ in quo eſt iniuria cõe eſt oĩbus. ⁊ qñ poſitũ fuerit eſſe de per ſe notis cum qui diuerſus eſt legi eſſe non iuſtum. tunc manifeſtum eſt ꝙ lex iuſta eſt: ⁊ ꝙ oẽs res legales iuſte ſunt modo quodã: nam ꝑ oẽ qđ ꝓcipit legiſfer: aut ꝓhibet tendit aut ad bonũ cõmune oĩbus: aut ad bonũ virtuoſis naturaliter ex hoĩbus: aut ſimile aliquid huic intẽtioni: vniuerſaliter eñ pꝛecipit hoc qđ efficit felicitatẽ: ⁊ illud quod eam conſeruat: et illud quod efficit partes eius ⁊ qđ ea conſeruat etiam a malitijs ciuilibus ſm̃ ꝙ mandat ſtrenuo vt agat actiones ſtrenuitatis legalis: vt quod non relinquat aciẽ vel oꝛdinationem: ⁊ ne fugiat: ⁊ ne reijciat arma. Et ſimiliter pꝛecipit caſto vt faciat opera caſtitatis: vt ne foꝛnicet: nec ſit falſidicꝰ: ⁊ pꝛecipit pacifico facere quod ſuũ eſt: vt ne percutiat aliquem: neqꝫ dicat dictum malũ: ⁊ ſimiliter in ceteris ſint virtutibus ⁊ vitijs: intendo ꝙ pꝛecipit virtutes omnes ⁊ pꝛohibet omnia vitia: et hoc vniuerſaliter ſiue virtutes ſm̃ veritatem ⁊ certitudinẽ; aut per modum aliquem intendo genere ex modo quodam.

Capitulum tertium.

HEc itaqꝫ iuſtitia virtus quidem eſt perfecta non ſimpliciter ſed ad alium. Et ab hoc multotiens excellentiſſima virtutum eſſe videtur iuſtitia: ⁊ neqꝫ heſperꝰ neqꝫ lucifer ita mirabilis ac in ꝓuerbio dicimus: omnes ſimiliter virtutes iuſtitie ineſſe ⁊ perfecta maxime virtus qm̃ perfecte virtutis eſt vſus. perfecta aũt ꝙ eã hñs ad aliũ quoqꝫ vti põt virtute: nõ ſolũ ad ſeipſum. Multi. n. in ꝓprijs virtute vti: ſed in his q̃ ad aliũ ſunt nõ pñt: ⁊ ꝓpea videt ꝓclarum id Biãtis. Magiſtratus virũ oſtendit. Ad alium enim ⁊ in cõi magiſtratus geritur. Propter hoc ipſum ⁊ alienum bonũ videtur eſſe iuſtitia ſolum omnium virtutũ: quia ad aliũ eſt. Agit enim illa que alij conferuntur: vel pꝛincipi vel reipu.

Excellentiſſima virtutũ videtur eſſe iuſtitia.

𝔇

Biantis ſnia magiſtratus ꝫ virũ oſtendit.

ℭ Tertiũ capitulum ꝙ iuſtitia generalis eſt virtus perfecta: quia non ſolum ad ſe: ſed ad alterũ eſt omnis virtutis vſus: et ideo virtutum pꝛeclariſſima et ſola virtutũ alienum bonum: ⁊ non ſicut peſſimus eſt qui ad ſe: et ad amicos vtitur malitia: ſic optimus qui ad ſe: ⁊ ad amicos vtitur virtu=

te:ſed qui ad quẽcũq₃.q̄ꝙ hec iuſtitia non pars virtutis:ſed tota virtus ſi
cut oppoſita ei iniuſtitia non pars malitie:ſ₃ ipſa tota.ꝙ etiam hec ꝛ virt⁹
ſimplr idem ſunt ſubiecto:eſſe aũt nõ idẽ:q₂ hic in ad alterum:virtus vero
E ſm ꝙ anime habitus talis.D.

Iuſtitia qñ accipitur ſm ꝙ eſt virtus eſt i ca.q̄litatis .ſ₃ qñ accipitur vt iuſtitia eſt i ca. ad aliquid.

Et iſta iuſtitia eſt iuſtitia cõis: ꝛ eſt ſimplr equalis virtuti
vñ niſi ꝙ ipſa qñ accepta fuerit ꝑ modũ quo eſt virtus ẽ in
caplo qualitatis:ꝛ dicit̃ abſolute nõ ad aliq̄d:ꝛ ꝙ accepta fuerit
ſm ꝙ iuſtitia eſt in caplo relatiõis ꝛ ad aliq̄d.Etem̃ iuſtitia quĩ
dẽ eſt in hoĩbus iuſtũ agẽs in eis.ꝛ ex hoc mõ putat̃ de iuſtitia ꝙ ipa ſit ꝑ
fectiſſima virtutũ agentiũ ꝛ vtiliſſima earũ:ꝛ maxime placẽs. C.Dixit.ita
vt magis placeat ipſa q̄ ſydus veneris matutinũ oriẽs cũ ſole: ꝛ veſperti
nũ occidẽs cũ ipſo.Et dixit q̄dẽ hoc:eo ꝙ in vſu coꝝ fuit de re placente/ di
cere ꝙ eſſet placẽtioꝛ ſydere veneris.C.D.Et cũ iuſtitia dicta fuerit cõiter
eſt virtus pfecta vt in pluribus:eſt virtus q̄dẽ eo ꝙ actiões iuſtitie nõ pro
cedũt niſi a virtute:pfecta vero eo ꝙ ille qui eã habuerit põt vti virtute in
ſe:ꝛ in altero.C.D.Et ꝑpter hoc putatur ꝙ recte dixerit enim dicens ꝙ fa
cit virum notum cũ ſit vtens virtute in non vtente ea.ſ.in ſubdito.ꝓnceps
em̃ relatiue dr̃ ad ſubditũ: ꝛ ꝑpter hoc h₃ q̄dẽ nomẽ iſtud vſum virtutis in
altero.ꝛ ex hinc putatũ eſt de iuſtitia ꝙ ſit bonũ extraneo inter ceteras vir
tutes: intendo ꝙ ſit bonũ ad alterũ:ꝛ hoc q̄m̃ ipſa quidez ſemꝑ agit quod
bonũ eſt:aut cõparticipãti:aut principãti ꝛ ſubdito.Cũq₃ ſit cõpletam ha
bẽs malitiã q̄ vtit̃ malitia in ſe ꝛ amicos ſuos:ſic virtuoſus cõpletaꝫ hñs
virtutẽ eſt ille q̄ vtit̃ virtute in ſe:ꝛ in alterũ:cõpletã q̄dẽ eo ꝙ vſus eius in
altero difficilis eſt.C.D.ꝛ iſta iuſtitia quã determinauim⁹ nõ eſt pars vir
tutis:ſ₃ eſt tota virt⁹:ꝛ iniuſtitia oppoſita ei nõ ẽ ps malitie:ſ₃ ẽ ipa tota
malitia:ꝛ ẽ q̄ dẽ diſtictio inter ipa ꝛ inter v̄tutẽ:eo ꝙ ipa ẽ ad aliq̄d:ꝛ v̄tus
F nõ eſt ad aliq̄d.Eſt ergo ipa ꝛ virt⁹ vnũ i ſubiecto.diuerſuꝫ i rõne. Ca.4.

Uirtus et iuſtitia ſunt vnu₃ in ſubiecto ſ₃ duo in rõne.

Eterrimus igitur eſt qui ad ſeipſum et ad amicum
vtitur prauitate.Optimus vero qui non ad ſeipſu₃:
ſed qui ad alium vtitur virtute.Id enim opus diffi
cile eſt.Hec igitur iuſtitia non pars virtutis ſed tota
atq₃ integra virtus eſt:neq₃ contraria eius iniuſtitia
vitij pars eſt:ſed tota atq₃ integra vitioſitas.In quo autem diffe
runt tota virtus ꝛ iuſtitia : hoc ex ſupradictis conſtat . Eſt enim
G eadem ſed eſſe non idem ſed qua ad alterum iuſtitia : qua vero
talis habitus ſimpliciter virtus.

Iuſtitia nõ eſt ps virtutis ſed eſt tota virtus.

Ed querimus illam que in parte virtutis eſt iuſti
tiam. Eſt enim aliqua vt dixi eodem modo de
iniuſtitia particulari dicendum : quod autem ſit
aliud ſignum erit:quod qui per alia flagitia delin
quit iniuriam quidem : ſed nihilo plus appetit vt
clypeum abijcit qui propter timiditatem : aut qui
conuitia dixit per iram:aut qui non contribuit pecunias propter
auaritiam:quod profecto per nullum iſtorum ſepe plus appetit:
conſtat quinimmo nec per omnes:ſed per aliquam improbita
tem quam vituperamus ſecundum iuſtitiam. Eſt igitur aliqua
iniuſtitia veluti pars totius:et iniuſtum quiddam in parte to/

tius iniuſti qđ contra leges fit : preterea ſiquidem lucrandi cau= ſa mercatur ⁊ accipit . Quidā vero erogat ⁊ damnū patiť pp li= bidinem:hic quidē intemperans magis videť eſſe ꝙ̄ plus appe= tens:ille autē iniuſtus quidē ſed nō intemperās . Patet ergo ꝙ ea de cauſa qꝛ plus hꝫ:inſuper circa alias quidē oēs iniuſtitias q̄ dem ſemper fit relatio ad aliquod vitium:veluti ſi adulteriū com miſit ad intemperantiam.Si deſeruit locum in acie ad timidita= tem:ſi pulſauit quem ad iram:ſi plus habeat ad nullum aliud vi tium relatio fit ꝙ̄ ad iniuſtitiā. ita patet ꝙ preter illam totā alia quedam particularis iniuſtitia huic ſynonyma . Nam diffinitio in eodem genere eſt. vtraqꝫ enim ad alium potentiam habet. Ve rum hec quidem circa honorem ⁊ pecunias aut ſalutem aut cir= ca hec omnia ſi vno nomine valeremus complecti: et per volu= ptatem que prouenit a plus habendo . Alia vero circa omnia in quibus vir bonus verſatur.

¶ Quartū cap.i quo dicto pmo ꝙ de pticularib⁹ iuſtitia:⁊ iniuſtitia eſt in hoc q̄nto intētio oſtēdit ꝑ tria media pticularē iuſtitiā eſſe quādā aliā ab vli cōicātē cū vli in eo ꝙ ambe ſunt:ad alterū : differentē vero in eo ꝙ hec circa quedā determinata:illa aūt circa oīa circa que ſtudioſus ex hoc qua= ſi ex neceſſarioꝛi concludens:eſſe ⁊ particularē iuſtitiā. Dixit. 4

Nos autem in iſto loco nō īq̄rim⁹ iuſtitiā q̄ eſt equalis vir tuti:ſed iuſtitiā q̄ eſt pars ꝟtutis : intēdo eā q̄ eſt eius ſpē.Et ſilr̄ q̄rim⁹ iniuſtitiā illā q̄ eſt ps malitie: ⁊ ſignuꝫ eius ꝙ ſit h̄ iniuſtitia cōis eſt ꝙ nos īuenim⁹ in ceteris malitijs factorē de quo dicim⁹ ꝙ agit nō iuſte : ⁊ tn̄ nō iniuriať alicui: vt q̄ fugit a cōgreſſu pp timiditatē.nos etēm dicim⁹ de eo:qm̄ nō iuſte agit.⁊ ſilr̄ q̄ amittit ꝑegrinatiōes dr̄ de eo qm̄ iniuſt⁹ eſt:⁊ ſilr̄ q̄ negligit acq̄re= re pecunias pp ſtultitiā ſuā dicim⁹ de eo:qm̄ nō iuſte agit:attamē nulli in= iuriať.⁊ ſilr̄ ſe hꝫ q̄ multas acq̄rit diuitias nō ex defraudatione:ſed ꝑ aua= ritiā:⁊ iniuriās eſt hn̄s malitiā vnā ex iſtis malitijs.Quēadmodū ergo il= le de quo dicim⁹ ꝙ eſt raptoꝛ eſt hn̄s malitiā particularē ſub malitia vli. ſilr̄ ille de quo dicim⁹ ꝙ eſt raptoꝛ eſt dn̄s iniurie pticularis ſub iuria vli q̄ eſt diuerſum legi:⁊ ſignificať etiā ſuper hoc ꝙ hec malitia ꝓpꝛia dignioꝛ eſt nomine iniurie:ꝑ hoc ꝙ qn̄ homo aggregat pecunias ex lenocinio:⁊ al ter cōgregat eas ex circūuentione alteri⁹ in negotiationib⁹:pmus dignioꝛ eſt vocari incaſtus ꝙ̄ vt voceť iniuſtus:⁊ ſi nominauerim⁹ eū iniuſtū erit hoc nomine cōmuni.ſm vero nominam⁹ q̄dē iniuſtū tm̄:etiā qm̄ cetere ſpe cies malitiarū proportionanť ſemꝑ alicui gn̄i ex malitia qđ eſt preter gen⁹ b iniurie.V.g.qm̄ malitia q̄ eſt lenocinium ꝓportionať ad incaſtitatē : ⁊ fuga ex acieb⁹ litis ꝓportionať ad timiditatē:interfectio autē ⁊ defraudatio in pecunijs nō ꝓportionať ſemꝑ niſi malitie illi q̄ eſt iniuria. Cūqꝫ ſic fuerit tunc manifeſtū eſt:qm̄ h̄ eſt iniuria particularis pticipās in nomine iniu= rie vel iniuſtitie vli:⁊ in diffinitiōe ſm modū ſm quē pticipāt ſpēs generi ſ iſtis duob⁹ ⁊ eſt q̄dē hoc pticulare pticipās vli ī nomine ⁊ diffinitiōe eo ꝙ ambo ſunt ad aliq̄d:vtrū tn̄ vnū ipſoꝛū relatiue dr̄ ad diuitias ⁊ honores ⁊ ſalutē.aut ad aggregās iſta ſi poſſibile fuerit cōpꝛehēdere hoc nōie vno ⁊ nomē iuſtitie ⁊ iniuſtitie:diciť quidē pmo ⁊ pncipaliter ex iſtis quatuoꝛ de eo quod fit circa pecunias ⁊ ab hoc tranſumiť ad illas alias res.Cunqꝫ

iam declaratum ſit ex hoc dicto ꝙ iniuſtitia dicitur communiter ⁊ proprie
⁊ ſimiliter iuſticia nunc dicamus quid eſt ħ iniuſtitia intendo particularē
⁊ que res eſt cum dicatur ſm plures intentiones.

Capitulum Quintum.

Quod ſint igitur iuſtitie plures ⁊ ꝙ eſt vna aliqua preter
totam virtutem manifeſtum eſt: que vero ⁊ qualis hec
ſit comprehendamus. Diffinitum eſt id quidem eſſe in-
iuſtum quod contra leges ⁊ quod iniquum. Juſtum ve-
ro quod ſm leges ⁊ quod equum. Jlla igit̃ iniuſtitia de qua pri-
mo diximus ea fuit que eſt contra leges.

Sed quoniam facere contra leges ⁊ iniquitas nō eſt idē:
ſed aliud vt pars ad totuʒ: nam quod plus: id omne ini-
quum: quod autem iniquum id nō omne plus: profecto
iniuſtum / ⁊ iniuſtitia nō idem ſunt: ſed aliud quidem vt
pars: aliud vero totum. Pars enim hec iniuſtitia totius iniuſti-
tie: ſimiliterqꝫ iuſtitia iuſtitie itaqꝫ de particulari iuſtitia: particu-
lariqꝫ iniuſtitia dicendum: ⁊ de iuſto atqꝫ iniuſto ſimiliter. Jlla
igitur iuſtitia que ſm vniuerſam virtutem ordinata eſt: ⁊ q̄ vſus
totius virtutis ad aliud exiſtit relinquatur. Similiter ⁊ illa iniu-
ſtitia que eſt totius vitij vſus. iuſtum quoqꝫ ⁊ iniuſtum ſm has
determinandum eſſe conſtat. Fere autem omnia iura ab vniuer-
ſa virtute ordinata ſunt: nam lex precepit viuere ſm omnem vir-
tutem ⁊ vnumquodqꝫ vitium prohibet. Effectiua vero vniuerſe
virtutis ſunt illa omnia iura que ad publicam pertinent diſcipli
nam. Priuata vero ſingulorum diſciplina per quam ſimpliciter
eſt vir bonus. vtrum pars ciuilis ſit an alterius poſtea dicemus.
Non eñ fortaſſe eſt omnino idem bonū eſſe virum ⁊ bonū ciuē.
Sed particularis iuſtitie ⁊ iuſti illius quod eſt ſm eam: vna ſpe-
cies in diſtributione cōſiſtit vel honoris vel pecuniarum vel alio
rum que talia ſunt: vt diuidi poſſint inter eos qui in ſocietate ci-
uili verſantur: in his enim fieri poteſt: vt equum habeat vel ini-
3 quum alter alteri. Alia ſpecies in commercijs hominum corrigē
dis exiſtit: cuius due partes ſint. nam cōmerciorum alia ſunt vo
luntaria: alia inuoluntaria. Uoluntaria ceu emptio: venditio: mu
tuum: fideiuſſio: commodatum: depoſitū: locatio: ⁊ huiuſmodi.
Dicunt̃ autē voluntaria: qꝛ principiū ipſorū volūtariū eſt. Jnuo
luntarioꝝ autē illa clādeſtina ſunt: vt furtū: inceſtus: veneficium:
dolus: fraus: doloſa necatio: falſum teſtimoniū. Alia violēta vt
verberatio: nexus: mors: rapina: orbatio: conuitium: contumelia.
5 ¶ Quintū cap. in quo ſumit q̄ ⁊ qualis q̄dā: hoc eſt q̄d eſt iuſtitia ꝑticula-
ris: q̄. ſ. ſm gen° qꝛ eq̄litas: q̄lis autē inſinuat ꝑ diuiſionē ipſi⁹: repetit aūt
ſuꝑiorē diuiſionē iniuſti et iuſti ꝑ hoc inſinuās iniuſtitiā ⁊ iuſtitiā ſilr du
plices: ꝙ qꝛ cxñtia in ḡne equalitatis ⁊ inequalitatis ſunt ꝑtes ad legalia
⁊ illegalia: ⁊ ꝙ de ꝑticularib⁹ dicēdū de vlibus autē nō: ⁊ ꝙ iuſtitia q̄ eſt le
galitas eſt oīm virtutū vſus ad alios ꝑ hoc ꝙ lex p̄cipit ſm oēm virtutem

viuere:⁊ ſm oẽm malitiã prohibet.tandẽ diuidẽs particularẽ iuſtitiã i diſtributiuã ⁊ directiuã:ſubdiuidẽs directiuã in duas ſm cõmutationes duplices.ſ.volũtarias ⁊ inuolũtarias:in occultas ⁊ violẽtas.Dixit.

Dicimus ergo:qm̃ dcm̃ eſt in eo qd̃ pterijt q nõ iuſtus dicitur de duab⁹ reb⁹.ſ.de diuerſo legi.⁊ de nõ equo.⁊ qm̃ iuſtus dicit̃ de iſtorũ oppoſitis : obſeruator ergo legis iuſt⁹ eſt.⁊ equus iuſtus eſt . Qui autẽ eſt ſm diuerſum legis eſt iniuſtus cõis q̃ dictus eſt primit⁹:q̃ vero cõuenit cũ lege eſt iuſtus cõmunis:⁊ inq̃ſitio quidẽ h̃ eſt iniuſtitia propria.⁊ iuſtitia propria:intendo in deſcriptione eius ⁊ enumeratione ſuarũ ſpecierũ.iam em̃ deſcripta fuit in eo q preceſſit iuſtitia cõis p deſcriptionẽ virtutis : ⁊ cõnumerate fuerũt ſpecies eius p ipſius enumerationẽ:cũ nõ ſit iuſtitia cõis aliq̃d pl⁹ q̃ vſus virtutis vl̃is in relatione ad aliq̃d aliud:intẽdo q qñ accipit̃ virtus relatiue ad alterũ dicit̃ iuſtitia.⁊ qñ accipit̃ in relatione ad virtuoſos nominat̃ virtus.⁊ ſilr̃ iniuſtitia vl̃is nõ eſt aliq̃d plus q̃ vſus malitie vl̃is in alteꝝ.
¶D.Et fere vt plurib⁹ illud qd̃ mandãt leges virtutes ſunt vl̃es nõ pticulares:eo q mãdãt vt ſit vita cũ omni virtute:prohibẽt ab oluitio:⁊ ſilr̃ mãdant res effectiuas virtutũ vl̃ium:⁊ iſte res ſunt etiã oẽs res vl̃es q̃ ponũtur ad inſtructionẽ : intẽdo q̃ ponunt̃ inſtructiue ad acquiſitionẽ virtutũ vl̃ium. Et ars legũ eſt illa q̃ diffiniuit iſta:intẽdo artẽ regitiuã ciuitatũ ſicut diffiniuit virtutes vl̃es.¶D.Res autẽ pticulares per quas ſit vnuſq̃ſq̃ hoĩum virtuoſus vel bon⁹:vero modo vltimo diſtinguent⁹.ſ.an ſpeculatio de ipſis ſit artis ciuilis an alteri⁹ fortaſſis nõ eſt res per quã ſit vnuſq̃ſq̃ hominũ bon⁹ aut mal⁹ res vna in vniuerſo rerum. quẽadmodũ nõ ſunt res q̃ faciũt bonũ pticulare in vnoquoq̃ hoĩm res vne eedẽ.intẽdo i hoib⁹ res vero in q̃bus ſit iuſtitia ꝓpria iniuſtitia ꝓpria vl̃es etiã ſunt res vl̃es ⁊ ſunt vne oibus.Et manifeſtũ de re iſtius ſcic:qm̃ ſpeculat̃ in eis: ⁊ hec iuſtitia eſt due ſpecies:quarũ vna eſt diuiſiua:intẽdo eã que diuidit res cõicatas:vt pecunias ⁊ honores:⁊ alia ex reb⁹ cõicatis.Etem̃ in diuiſiõe iſtorũ inter eos eſt equalis ⁊ nõ equalis:⁊ ſcda eſt factiua cõtractuũ ſiue negociationũ:⁊ hec ſunt duarũ partiũ:quedã.ſ.volũtaria:vt vẽditio : mutatio: accõmodatio:fideiuſſio:depoſitio.alia nõ volũtaria: intẽdo ex vtraq̃ pte: vt furtũ ⁊ adulteriũ:⁊ incãtatio:⁊ falſuʒ teſtimoniũ:⁊ proditio.Et q̃dã que ſunt vehemẽter iniurioſa:vt vulneratio:⁊ interfectio:⁊ iniunculatio. Cap.6.

Cum vero iniuſtus iniquus ſit:⁊ iniuſtum iniquum: patet aliquid eſſe medium iniqui:id autẽ eſt equum. Qua enim in re eſt plus in eadem ⁊ minus equum. Si ergo iniuſtum eſt iniquum:iuſtum equum: quod eſt ſine probatione manifeſtum eſt.cum vero equum ſit medium : iuſtum quoq̃ medium quidam eſſet. Eſt autem equum in duobus minimis ergo ⁊ iuſtum medium:⁊ equum ſit neceſſe eſt ad aliquid: ⁊ quibuſdam:⁊ ſm q medium aliquorum eſt ea ſunt plus ⁊ min⁹: ſm q equum duorum:ſm q iuſtum quibuſdam. Neceſſe eſt ergo iuſtum eſſe in quatuor minimis : nam ⁊ quibus iuſtum exiſtit duo ſunt:⁊ in quibus res due ac eadem equitas quibus ⁊ in quibus: vt enim illa ſe habent in quibus ita ⁊ illa. Si enim non equi non equa habebunt . Uerum hinc pugne incuſationeſq̃ oriunt̃ cum equi non equa:vel non equi equa habent ⁊ tribuunt. Ex digni-

Pugne ⁊ incuſatiões ⁊ ſeditiões oriũt̃ cũ eq̃ nõ eq̃:vel nõ eq̃ eq̃ hñt ⁊ tribuũt. L

tate quoqꝫ id apparet. Juſtum enim illud quod in tribuendo cõſiſtit ſm dignitatem quandam eſſe opoꝛtere omnes fatentur. Ipſam vero dignitatem non eandem omnes aiunt eſſe: ſed populares quidem libertatẽ: potentes vero opulentiã: aut genus. Optimates autem virtutem dicunt. iuſtum ergo pꝛopoꝛtionem quãdam hꝫ: pꝛopoꝛtionem vero habere non ſolum vnici numeri pꝛopꝛium eſt: ſed totius numerabilis. Eſt enĩ pꝛopoꝛtio equi ita rationis in quatuoꝛ minimis. Diſcreta igitur ꝙ in quatuoꝛ cõſiſtat manifeſtũ eſt. Quinetiã continua. Nam vno vt duobꝰ vtitur. vt bis dicit ceu quẽadmodũ. a. ad. b. ac. b. ad. c. bis ergo dicitꝛ. b. Si ergo bis ponatur. b. quatuoꝛ erunt in pꝛopoꝛtione. Eſt autem et iuſtum in quatuoꝛ minimis ac ratio eadem. Diuiditur enĩ ſimiliter in quibus: ⁊ que. Erit ergo quemadmodũ. a. ad. b. ita. c. ad. d. ⁊ pꝛomiſcue. ergo vt ad. c. ita. b. ad. d. Quare totum ad totum vt diſtributio duplicatur. coniugatio igitur. a. c. ⁊. b. d. iuſtum eſt illud quod in diſtribuendo conſiſtit: ⁊ medium quidem hoc eſt circa id quod pꝛopoꝛtionem hꝫ. Nam habens pꝛopoꝛtionem mediũ eſt: iuſtum autem pꝛopoꝛtionem hꝫ. Hanc pꝛopoꝛtionem mathematici geometricam vocant: nam geometrica coniungit totũ ad totum quod alterutrum ad alterutrum. Eſt autem non cõtinua hec pꝛopoꝛtio: non enim eſt vnus numero terminus: cui ⁊ quod hoc ergo iuſtum pꝛopoꝛtionem hꝫ: iniuſtum vero pꝛopoꝛtione caret. Fit igitur aliud plus aliud minus quod ⁊ in rebus accidit.

20 Nam qui iniuriam facit plus habet. Qui vero patitur minus hꝫ ⁊ hoc in bono: in malo autem contra. Non in ratione boni venit minus malum ad maius malum. Eſt enim magis eligendũ minus malum ꝙ̃ maius: quod autem eligendum id bonum ⁊ magis maius: vna igitur iuſti ſpecies talis eſt.

Min⁹ malũ ẽ magis eligendũ ꝙ̃ mal⁹.

6 ¶ Sextũ cap. in quo per iniuſtũ eſſe inequale oñdit iuſtũ eſſe equale ⁊ mediũ pluris ⁊ minoꝛis: ac ꝑ hoc qđ iuſtitia medietas: q́ꝙ iuſtũ ſm qđ eſt eq̃le in minimis duobꝰ: ſm ꝟo qđ iuſtũ diſtributiuũ ĩ minimis. iiij. ꝗbꝰ ſe adinuicẽ ꝓpoꝛtionalꝛ. ſ. vt pſona ad pſonã ſic re diſtributa: q̃bus nõ ſic habentibꝰ fiunt pugne ⁊ accuſatiões. ¶ D. ex eo qđ ſm dignitatẽ idẽ oñdit. i. iuſtũ diſtributiuũ eſſe ꝓpoꝛtionale annectẽs: q̃bus diuerſis diuerſi mẽſurant dignitatẽ: ⁊ qđ ꝓpoꝛtionale nõ ſolũ in numeris: ſed ⁊ in rebꝰ numeratis: ⁊ qđ q: ꝓpoꝛtionale in. iiij. minimis eſt ⁊ mediũ: iuſtũ autẽ ꝓpoꝛtionale iuſtũ diſtributiuũ in tot erit: ⁊ mediũ cõſiſtẽs in ꝓpoꝛtionalitate geometrica diſiuncta: ⁊ qđ multũ huic oppoſitũ eſt ꝑꝑ pꝛopoꝛtionale. Dixit.

Cumqʒ fuerit non iuſtus ens non equalis: et fuerit factum non iuſti: intendo iniuriam: factum inequale ⁊ fuerit medius in non equali ens: equalis etenim in actione inuenitꝛ in ea equale erit iuſtus equalis. Et hoc etiã manifeſtum eſt ꝙ cõcedũt oẽs hoĩes abſqꝫ ſyllo. Cũqꝫ ſit equalis medius erit iuſtus etiã medius ⁊ equalis. ⁊ ideo medius indiget rebus: de quibus dicatur multum ⁊ parum. Etenĩ mediuʒ eſt inter multitudineʒ ⁊ paucitatẽ: ⁊ ideo ꝙ equalis indiget duobus: eo ꝙ

equalitas ad minus duobus eſt:⁊ ideo ꝙ medius.i.iuſtus indiget.iiij. eo ꝙ iuſtitia q̃d minus in.iiij.eſt. Etenĩ in alio res quibus eſt iuſtitia due ſũt ſm hunc inuenitur equalitas rebus diuerſis:intendo ſm modum proportionis.i.erit proportio dationis ad dationem ſicut proportio habitudinis eius cui datur ad eum cui datur:niſi enim eſſet hec ꝓportio non inueniretur in eis:neqꝫ equalitas:neqꝫ inequalitas.et diuerſitas ꝓportionis eſt quidem quando fuerit in equalitate non equalitas:aut in nõ equalitate equalitas. Et eſt manifeſtum qm̃ iuſtitia diuiſiua eſt quidem in hac proportione ex hoc ꝙ oẽs vident ꝙ opꝫ vt ſint in dationibus iuſtitia: ⁊ nõ vident ꝙ meritum hominum ad dationẽ ſit vnum. Sed principes ciuitatum cõmunalium vident ꝙ meritum ſit ſm libertatem:intendo ꝙ iuſtitia in dationibus eſt vt proportio dationis ad dationem.vt ꝓportio libertatis ad libertatem:⁊ hoc qm̃ iſti vident ꝙ felicitas ſit libertas:principatus autem paucitatis videntur qm̃ meritũ eſt ſm diuitias que ſm eos ſunt felicitas. ⁊ ex eis ſunt qui vident ꝙ nobilitas generis:intendo ſit cauſa idoneitatis vel meriti. Domini autem principatus nobilis ſm veritatem vident hoc de virtute:⁊ vl̃r oẽs ꝯueniũt in hoc ꝙ idoneitas ſit ſm ꝙ vidẽt de felicitate hoĩs ⁊ ſi diuerſificent̃ in q̃d ſit hec felicitas. Cũqꝫ ſic ſit iuſticia neceſſario ẽ q̃d ꝓportiõale:etenĩ ꝓportionalitas nõ eſt ꝓpria cuidaꝫ numero:ſꝫ eſt ꝓpria numero ſimpl̃r:⁊ qm̃ ꝓportionalitas eſt equalitas in diffinitione ⁊ ſermone nõ in q̃titate erit ad minꝰ in.iiij.rebus:⁊ hoc aũt in rebꝰ diſcretis:⁊ tunc res manifeſta eſt:⁊ hoc qm̃ intẽtio equalitatis in eis ꝓportione eſt vt ſit ꝓportio primi ad ſcdm ſicut ꝓportio tertij ad quartũ:aut in ꝯtinuis:et tunc erit in tribus rebus qñ fuerit ꝓportio primi ad mediũ ſicut ꝓportio medij ad tertiũ.⁊ eſt manifeſtũ ꝙ etiã hoc in.iiij.eſt eo ꝙ mediũ accipitur bis in ꝓportiõe.v.g.qm̃ ſi fuerit proportio.a.ad.b.ſicut proportio .b.ad.c .tunc accipitur.b.bis in ꝓportiõe.ideoqꝫ erũt cõproportionalia.iiij.in ratione: ⁊ ſi nõ in ſubiecto. Cũqꝫ fuerit hec iuſtitia ꝓportionalis:intẽdo diuiſiuam ad minus erit in.iiij.⁊ ratio in eis eſt vna:intẽdo ꝙ rõ ꝓportiõis eſt inter duo ex his.i.inter duos terminos eſt rõ ꝓportiõis que eſt inter alia duo.i. terminos eorũ.V.g.qm̃ ſi fuerit hec duplex:erit ⁊ illa duplex:⁊ ex quo hec iuſtitia proportio inter.iiij.⁊ eſt hec ꝓportio inuenta in compoſitione et in ꝑmutatione ⁊ cõuerſione:manifeſtuꝫ eſt ꝙ in hac iuſtitia accidit huius donec ꝙ qñ fuerit proportio iſtius dationis ad iſtuꝫ receptoreꝫ dati:ſicut ꝓportio iſtius dationis ad iſtũ receptorẽ:erit proportio dationis ad dationem ſicut receptoris ad receptorem:⁊ ſimil̃r erit aggregatio duarũ dationum ad alteram earum ꝓportio aggregationis duorum receptorum ad alterum eorum.intendo idoneitatem recipientium. Cumqꝫ ſit hec iuſtitia ꝓportionalis:tũc eſt mediatrix:eo ꝙ ſimilitudo ꝓportiõis eſt cõmediatio q̃dã inter ꝓportiões diuerſas ſm minus ⁊ magis:⁊ iſta ꝓportionalitas eſt illa q̃ ſcił ꝑ ꝓportionẽ geometricã:intẽdo eã q̃ ẽ ꝓportio p̃mi ad ſcdꝫ ſicut ꝓportio tertij ad q̃rtũ:⁊ ꝓportio q̃ eſt in hac iuſtitia nõ eſt ꝯtinua:intẽdo in tribꝰ rebꝰ.⁊ hoc qm̃ nõ erit aliq̃d vnũ numero ens idẽ duabꝰ rebꝰ:⁊ cũ ſit iuſtitia in diuiſiõe ens ꝓportionale:tũc iuſtitia oppoſita iſti iuſtitie eſt vt diuerſificet̃ ꝓportio:erit g̃ q̃ddã plus ⁊ quoddã minꝰ:vt ꝙ ſit datio nõ ſm ꝓportionẽ eq̃litatis:erit g̃ vni plus q̃ꝫ oporteat:⁊ alteri minꝰ:iſtud ẽt accidit in actionibꝰ cõicabilibꝰ:iniuriãs eñ accipit de bono plus patiens:iniuriã minus:iſtud eſt in bono:in malo aũt econuerſo ⁊ fit hoc:eo ꝙ minꝰ de malo eligibiliꝰ eſt:ſicut magis de bono eligibilius eſt. ¶ Dixit. Una ergo ſpẽs iuſtitie eſt iſta iuſtitia q̃ fit in diuiſione rerum cõicabiliũ ſm proportionalitatẽ vt in pecunijs ⁊ honoribus.

Cap.7.

Reſtat alia que in corrigendo conſiſtit. ea fit in cōmercijs tam voluntarijs q̄ inuoluntarijs: quod eſt alterius ſpeciei iuſtum q̄ ſuperius. Nam iuſtum illud qđ in diſtribuendo conſiſtit publicarum rerum: eſt ſemꝑ iuxta proportionem iam dictam. etenim ſi ex publico pecunie ſint diſtribuende earum diſtributio per eādem fiet rationem ſm quā in publicū contributio fit. Et iniuſtum quod huic iuſto opponitur abſq; proportione. eſt autem illud iuſtum quod in commercijs conſiſtit equum quiddam: eſt ⁊ iniuſtum iniquum: ſ; non ſecundum eam proportionem: ſed ſecundum arithmeticam. Nihil enim refert vtrum bonus a malo abſtulerit: an malus a bono: neq; vtrum bonus adulterium commiſerit: an malus: ſed ad differentiam damni lex reſpicit ſolum ⁊ vt equis vtitur ſi hic iniuriam fecit ille paſſus eſt: itaq; iniuſtum hoc iniquum exiſtens: q̄re conatur lex. Nam quando hic quidem percutitur: ille vero percutit: vel hic occidit ille occiditur: paſſio ⁊ actio ſeorſum iniq̄ ſunt ſed conatur eas per condemnationem equare lucrum auferēdo. Dicitur enim ⁊ in huiuſmodi rebus lucrum: licet quibuſdam improprium videatur: puta illi qui percuſſit: damnum illi qui ꝑcuſſus eſt: ſed q̄n eſtimatur paſſio: vocatur illa quidem dānum: hoc autem lucrum: ita inter plus ⁊ minus equum eſt medium. Lucrū aūt ⁊ dānum cōtra: alterū plus: alterū minus: boni quidem plus eſt lucrum: mali autē minus. Dānū vero cōtra eſt. Inter hoc me-
O dium eſt equum quod iuſtum eſſe dicebamus. Quamobrē iuſtū illud quod in corrigendo conſiſtit mediū eſt inter damnum et lu-
Iudex vꝫ eē veluti aiatū ius. crum. Ex quo fit vt quotiens controuerſia exiſtat ad iudicem eatur: ire autem ad iudicem ideſt ire ad ius: nam iudex quidem eſſe
B debet veluti animatum ius: ⁊ querunt iudicem medium: et vocant quidam mediatorem quaſi iuſtum aſſecuturi ſi medium aſſequantur viciſim. Medium igitur quiddam iuſtum eſt: ſiquidem et iudex medius. Iudex vero ad equalitatem redigit: atq; vt linea inequaliter diuiſa cui maior pars quam dimidia adeſt ei aufert ⁊ minorem habenti tradit: ⁊ quando totū in duas partes diuiditur. tunc ſuum habere aiunt cum quiſq; equam partem accipit: equum autem medium eſt inter plus ⁊ minus ſecundum arithmeticam proportionem. Preterea nominatur iuſtum quod tam hinc q̄ inde iuxta eſt quaſi iuxta vtrumq; ſit: et iudex vtriq; iuxta aſſiſtat. Si enim duorum equalium ab altero auferatur: alteri vero addatur: duobus excedit alium: nam ſi auferatur quidem nec addatur vno dūtaxat excedit. A medio igit̄ vno ac medium vno: per hoc igitur dinoſcemus: ⁊ quid auferendum ſit ab eo qui plus habet: ⁊ quid addendum ſit ei qui minus habet. Que enim excedit id auferendum eſt ei qui plus habet eq̄les: in quibus. aa. bb. gg. adinuicem ab. aa. dematur. ae. ⁊ adiungatur. gg.

gatur.gg.id quod eſt in.g.d.id totum.d.gg.excedit.e.a.In:g.d. et.g.z.Ergo.bb.eo quod eſt.g.d.Eſt et in aliis artibus hoc.nam interirent vtiq; niſi ageret agens et quantum:et quale ac patiēs pateretur hoc et tantum ⁊ tale tracta ſunt damni ac lucri nomina ex voluntariis contractibus:nam habere plus q̄ ſuum lucrari dicitur:minus autē quam ab initio damnari.Ceu in emptione et venditione ac in aliis quibuſcunq; licentiam lex permiſerit.Quando autem nec plus nec minus:ſed ipſa per ipſa fiunt ſua ſe habere dicunt:et nec lucrari nec damnum pati. Itaq; lucri cuiuſdam ac damni medium eſt iuſtum preter voluntarium equum habendo et prius et poſterius.

¶Septimū caplm̄ de iuſto directiuo in quo dr̄ q̄ ipm̄ eſt in cōmutationibus:q̄q; ⁊ aliā hʒ ꝓportionalitatē a diſtributiuo ex ñte cōiū:ſed ꝓportionalitatem geometricā ⁊ qḋ directiuū ſic ſm ꝓportionalitatē arithmeticā q̄ eſt in tribus terminis quā pſcrutatur iudex non ꝯſiderans pſonaꝶ ſm ſtudioſum ⁊ prauū drias:ſed nocēte ⁊ nocumentū paſſo poſitis equalib⁹ ꝑus et poſt inequalib⁹ q̄ inequale equat iudex auferēs a lucratore ⁊ dans dānificato:ex quo patet quod directiuum iuſtum eſt medium damni ⁊ lucri:⁊ qualiter poſito iudice medio ⁊ equali fit adequatio lucrantis ⁊ damnificati.exemplificat in terminis tandē q̄ retributiones operum factoꝶ ab artibus ſunt ſm arithmeticam ꝓportionalitatem:vnde venerunt h̄ noīa damnum et lucrum.Dixit. 7

SPecies aūt ſcḋa eſt q̄ fit in rectificādo ꝯnegociatōes in rebus volūtariis ⁊ nō volūtariis:⁊ i hac iuſtitia ē ēt ſpēs iuſtitie q̄ fit ſm viā ꝓportionalitatis:intēdo illā q̄ fit in diuiſione rerū cōicabiliū.verūtamē dria inter vtraſq; eſt:qm̄ iuſtitia q̄ eſt in connegociationib⁹ eſt in rectificatione equalitatis inter connegociātes.intēdo equalitatē veram:non equalitatē que fit ſm viam proportionis.verūtamen cū ſit equalitas quaſi mediū inter detrimentum ⁊ lucrum.i.additio lucri ſuper ipſam vt additio ipſius ſuper detrimentum:⁊ ſit hec diſpoſitio proportionis numeralis:noīauit eā ariſto.ſm menſuram ꝓportiōis arithmetice:⁊ pp̄ hoc nō eſt in hac iuſtitia diuerſitas ex eo q̄ vnus ꝯnegociantium honoratior altero:et illud cōe ē donec ſit in connegociatione illa que eſt in damno: etenim non ē dria inter hoc vt malus priuet bonum aut bonus malū quin oporteat vt priuetur priuator:⁊ ſilr̄ oportet vt fornicator puniat̄ pena equali ſue fornicatiōi: ſiue ſit fornicator malus aut bonus:et ex quo eſt diuerſitas in iſtis maliciis damniferis:neceſſariū fecit lex vt ſeruet̄ in his vſus equalitatis nō vſ⁹ proportionalitatis.Et propterea qn̄ iniuriatur alter alteri aut damnum intulerit et fuerit hoc ſm inequalitatē conat̄ dn̄s iuſtitie legalis vt ꝯuertat ad equalitatē.Etenim cū v̄berauerit eū q̄ verberauit:⁊ vulnerauerit eū qui vulnerauit:⁊ interfecerit eū q̄ interfecit iam cōuertit actionē ⁊ paſſionem in iſtis per drias equalitatis:dn̄s itaq; iuſtitie ſemper conatur vt diminuat ex lucro et equet ipſum cū detrimēto:intēdo vt ambo ſimul detrimentum ſubeant ſm diſpōnē vnā:aut lucrentur ambo ſm diſpōnē vnam. etenim lucrum ⁊ detrimentum volr̄ eſt vt dicant̄ cōiter de oib⁹ in reb⁹ cōnegociatio:ſiue ſit vtilis ſiue dānoſa et ſi ſit non cōueniēs dānis : quēadmodum conuenit ꝑficuis:poſſumus eīn dicere de eo q̄ percutit qm̄ lucrat̄ et de eo qui percutit̄ qm̄ perdit:⁊ vlr̄ in paſſionib⁹ q̄ fiūt ab vno ad alterū

qñ non fuerit in eis equalitas q̃dam nominant᷑ dãnũ vel perditio:ꝛ q̃da3 lucrum:ꝛ cũ ſit equatoꝛ mediatoꝛ inter plus et minus ꝛ lucrũ ꝛ damnum vtrumq ſit plus altera ꝛ minus modis cõtrarijs:lucrũ q̃dẽ plus de bono et minus de malo:damnum aũt plꝰ de malo et minꝰ de bono:ꝛ ſic equatoꝛ inter vtrumq:intẽdo inter lucrũ ꝛ dãnum iuſtitia rectificãs:tũc iuſtitia rectificans neceſſario erit in actionibus medians inter lucrũ ꝛ dãnum.ꝛpp hoc qñ contendunt cõueniũt ad dñm iſtius iuſtitie ideſt ad iudicẽ.naz iudex eſt iuſtitia rectificatiua aiata:ideſt cui eſt aia.ꝛ ideo quidam hoĩum noiant hmõi cõmediatoꝛes cũ ſit q̃dẽ ipſoꝝ intẽtio inuenire medium:ꝛ qñ inuenerit ipſum ſunt iuſti:etenĩ iuſtitia res commedians eſt.¶D.ꝛ dñs iuſtitie rectificatiue equat inter diuerſos qñ inciderit connegociatio diuerſa per hoc ꝙ diminuit de parte maioꝛi excedente mediũ:ꝛ addit minoꝛi ꝑtem illam:ſm quã deficit a medio vt contingit ei q̃ diuidit lineã in duo dimidia inequalia qñ vult eq̃re inter ea:diminuit eñ a linea maioꝛe:hoc in quo excedit dimidiũ linee:ꝛ addit minoꝛi illud ĩ quo excedit a dimidio linee:etenim linea equans eſt mediũ in eo:qđ eſt inter lineã maioꝛẽ ꝛ minoꝛẽ ſm pꝛopoꝛtionis arithmetice menſuram.intẽdo ꝙ diminutio eiꝰ a maioꝛre eſt vt additio eiꝰ ſup minoꝛẽ qñ fuerit maioꝛis ꝛ minoꝛis ex linea illa q̃ diuiſa fuit in duas ptes nõ ꝓpinq̃s diſtãtia a medio diſtãtia vna.¶D.ꝛ deriuat᷑ q̃dẽ nomẽ iuſtitie in greco a diuidẽdo ĩ duo dimidia.ꝛ dñs iuſtitie.i.iudex eſt ille qui diuidit inter hoĩes per duas partes coeq̃les:ꝛ opꝫ ipm ſcire q̃d eſt diminuẽdũ a maioꝛi:ꝛ q̃d addẽdũ minoꝛi.¶Cũ eñ fuerint duo coeq̃lia:ꝛauferunt᷑ ab vno ipſoꝝ due ptes:ꝛ addunt᷑ alteri illud cui ſit additio ſit maius ſm iſtas duas ptes:ꝛ ſm eas excedit mediũ:et deficit minus a medio ſm eaſdẽ:aut qñ auferr᷑ ab vno coeq̃liũ pars vna ꝛ addit᷑ alteri:tũc q̃dẽ deficit minꝰ a medio ſm vnũ:et excedit ipm maius ſꝫ vnum. Opoꝛtet igit᷑ qñ voluerit iudex coequationẽ vt addat illi qđ deficit a medio exceſſum illũ:in quo excedit ipſum mediũ ꝛ diminuat ꝛ maioꝛi additionẽ illã:ſm quã excellit mediũ:ꝛ iſta eq̃litas inuenit᷑ in oĩbꝰ artibꝰ:coq actio cuiuſcũq artis ẽminãda ẽ ĩ q̃litate ꝛ q̃titate:ꝛ paſſio ab actiõe agetis ĩ eis ẽt ẽmlata ẽ in q̃litate ꝛ quãtitate:ꝛ ſi nõ:tũc lõge eẽt inuẽtio medij in eis:intendo ĩ artibꝰ diuerſis ſi nõ eẽnt actiones ꝛ paſſiones ꝓpꝛie vnicuiq arti termiate in qualitate ꝛ q̃titate ꝛ eſt q̃dẽ intẽtio dãni ꝛ lucri in cõnegociationibus voluntarijs ꝙ qñ hõ acceperit plus q̃ ptineat ei ideſt ꝙ dederit dr̃ lucrari:ꝛ qñ acceperit minꝰ q̃ dederit dr̃ perdere:vt contingit in venditione ꝛ emptione:aut in ceteris rebus:in quibus permittit lex cõnegociatiões:qñ aũt non accipit neq plus neq minus q̃ dedit:tũc non dr̃ lucrari:neq perdere:eſt itaq iuſtitia mediatrix.inter lucrũ ꝛ damnum in rebus voluntarijs.

¶Capitulum octauum.

SEd videt᷑ aliquibus repaſſum q̃dã ſimplr̃ eẽ iuſtũ vt pythagoꝛici dixerũt. Diffiniebãt eñ ſimplr̃ iuſtũ eſſe id qđ repaſſum ſit alteri. Uerũ hoc nõ congruit neq ei iuſto qđ eſt ſm leges:neq ciuili. Uoco aũt ciuile id qđ eſt ſociabile repaſſum,nõ cõgruit:neq ei iuſto qđ in diſtribuẽdo cõſiſtit:neq ei qđ ad coꝛrigendũ pertinet. At q̃ volũt hoc quidã dicere vt radhamãtis iuſtũ ſi patit᷑ quo fecit rectũ eſt iudiciũ. Multiphariã eñ diſcoꝛdat ceu ſi in magiſtratu cõſtitutus ꝑcuſſerit reꝑcuti nõ lꝫ:at ſi magiſ=

ſtratum q̄s percuſſerit non ſolū repcutiēdus ipſe eſt verūetiā ſup plicio afficiendus. Jnuoluntariū ēt ꝛ voluntariū multum differunt: ſed in communibus ſocietatib⁹ cōmerciorū hmōi iuſtū continet id quod repatitur ſm proportionem ꝛ nō ſm eq̄litatē. Naꝫ in repatiendo ſm proportionem conſiſtit ciuitas: aut enim quod male eſt querunt: ꝛ ſeruitus vr̄ eſſe niſi repēderit: aut quod bene. et ſi non retributio tollitur at retributione conſiſtūt. Itaqꝫ gratiarum ſacrum in promptu faciūt vt retributio ſit. Hic enim gratiarum eſt propria: remunerandus eīn qui munus contulit: at rurſus ipſe incipere debet qui ſuſcepit. Facit aūt retributionē ſꝫ proportionem per diametrum cōiūctio. Ueluti faber in quo.a.ſutor in quo.b.domus in quo.c.calceus in quo.d. Opꝫ ergo recipe fabrū a ſutore ex illius opere: ꝛ ipm̄ ſibi tradere de ſuo. Si ergo primum ſit equum ſecundum proportionem: poſtea repaſſio fiat erit qđ dr̄. Alias vero nec equū eſt: neqꝫ cōſiſtit: nihil enim vetat melius eſſe vnius opus q̄ alterius: oportet igiť illa eq̄ri. eſt autē hoc ꝛ in alijs artibus: nam interirēt vtiqꝫ niſi faceret faciēs quātum quale ac patiens pateretur hoc ꝛ tm̄ ꝛ tale. Non eīn ex duobus medicis fit ſocietas: ſed ex medico ꝛ agricola ꝛ omnino alijs et inequalibus: verum hec equanda ſunt. Quāobrem oīa quorum eſt permutatio talia eſſe conuenit: vt quodammodo conferri valeant: atqꝫ ob id minus in vſum venit: ꝛ quaſi medi⁹ fctūs eſt: nam cuncta metitur quare ꝛ defectum et exceſſum. quā multi enim calcei adequant domum vel victum. Oportet igitur ꝙ quidam faber ad ſutorem totidem calceos eſſe ad domum vel ad victum. Aliter non erit permutatio neqꝫ ſocietas.

A.	ſutor.	B.	faber.
C.	calceus.	D.	domus.

Hoc igitur niſi equalia quodāmō ſint nō erit. Opꝫ ergo vno aliquo cūcta metiri: vt ſupra dixim⁹: ꝛ hoc eſt ſꝫ veritatē indigētia q̄ oīa cōtinet: nā ſi nullius indigerēt vel nō ſiſr: vel nō erit pmutatio: vel nō eadē: ſed veluti ſubſidiū cōmutandarū nūmus compoſitus eſt: ꝛ ob hoc nūmus vocať: qđ nō a nā: ſꝫ a lege q̄ nomos dr̄ eſt inductus. Erit igiť repaſſio cū equatio fiet quāobrē ꝙ agricola ad ſutorē id opus ſutoris ad agricole opus: nec referēdū eſt ad proportionis normā cū permutabunť. Alioq̄n vtrūqꝫ exceſſuꝫ habebit alterum extremorum: ſed quādo ſic hn̄t ipſi ſua equales ſunt et communicat: ꝙ huiuſmodi equalitas in ipſis fieri poſſit. Agricola.a.alimenta.c.ſutor.b.opus quod equatur.d.ſi ita repenſio fieri non poſſet non foret ſocietas eius. quod autem indigentia ſit id vnum qđ continet deprehēdiť: q2 ſi nō indigeant ad inuicem vel ambo vel alter non fit permutatio: quemadmodum quando eius quod ipſe habet q̄s indiget veluti ſi vino idigeāt: ꝛ

Q quare nū mi adiuē ti ſunt.

triticum exportandum tradant: op⁹ eſt igitur hoc adequari: pro futura vero permutatione facienda cū op⁹ fuerit ſi nunc nihilo indiget nūmus quaſi expromiſſor quidam nobis ē.pꝫ.n.qđ qui hunc affert accipere poſſe patitur certe hoc ideꝫ. Non enim ſemper equum valet: verūtamen vult manere magis: quam ob rem oportet omnibus reb⁹ preciū eſſe: nam ſic ꝑmutatio erit ſemꝑ: ſi autem hec erit ⁊ ſocietas erit. nūm⁹ ergo tāq̄ mēſurā's adequat. Neq̄ enim ſine permutatione ſocietas eſſet: neq̄ ꝑmutatio ſine adequatione: neq̄ adequatio ſine menſura. Re igitur vera īpoſſibile eſt adeo inter ſe diuerſa conuenire. Uerum pro indigentia vnum quiddam eſſe conuenit: et hoc ex inſtituto itaq̄ nummus vocatur. Hoc enim omnib⁹ mēſurā adhibet. Nā oīa metit̄ nūm⁹ domus.a.mine decem.b.lectica. Igitur.a.dimidium.b.ſi quinq̄ minus valet domus vel equales: lectica vere ſi decima pars.c. huius quod eſt.b. Patet ergo quot lectice domum adequāt quoniam quinq̄. Quod igitur per hunc moduꝫ erat permutatio anteq̄ nummus eſſet manifeſtum eſt. Refert autem nihil vtrum lectice quinq̄ pro domo an q̄ti lectice quinq̄. Quid ergo iuſtum ſit quid ve iniuſtum diximus.

8 ¶Octauum capitulum de contrapaſſo iuſto quod primo oſtenditur non ſimplr̄ iuſtum vt pythagorici dixerūt: q͛ nec diſtributiuū nec directiuū: et q͛ hoc nō congruit in his qui differunt ſm dignitatē: ⁊ q͛ differenter retribuendum voluntarie agenti: ⁊ inuoluntarie de medio ꝙ contrapaſſum ſm proportionalitatem: et huius equalitatē in cōmunicationib⁹ commutatiuis: factum iuſtum eſt politicum ⁊ vtile ad cōicationes commutatiuas: in quib⁹ ⁊ ciuitates cōmanēt ⁊ ſaluant̄: poſtea qualr̄ fit ſm ꝓportionalitatem ⁊ qualr̄ artifices cōmutatis opib⁹ ipſoꝝ equale ⁊ iuſtū hn̄t: ⁊ ꝙ numiſma medium eſt huius adequationis: ⁊ ꝙ mutua neceſſitas continet ciuitates ſpāliter numiſma inuentum eſt. D.

ET quidam hominū vident ꝙ iuſtitia abſolute in oībus reb⁹ eſt iuſtitia q̄ fit in reb⁹ q̄ ſunt ꝫrie paſſionibus doloriferis cōnegationib⁹ ſm equalitatē: et eſt illa que nominat̄ ꝑs digne retribuēs: ⁊ eſt via antiqua in iuſtitia que ꝓportionatur: pythagoricis ⁊ achademicis famoſa apđ eos ī poſitiōe legū. ¶D. hec aūt iuſtitia nō ē in aliquo ex iuſtitia diuiſa: eo ꝙ virtus non habet partem cōdigne retributiuā neq̄ ex honore: neq̄ ex pecunia. Et inuenitur quidem hec iuſtitia magis in iuſtitia rectificatiua: ſed tamen in hoc ꝙ ex ea eſt voluntarium: ⁊ hoc in vtilitatib⁹ communicabilibus: vt pars cōdigne retributiua: que eſt ī vēditione et precij ſolutione: et in alijs q̄ ſunt in cōnegotiatiōe: in ꝑte aūt que eſt in damnis multotiens contingit iuſtitia per actionem diuerſam ab illa actione: aut inequali ei intendo eam que per dānū intulit. ¶D. Et ꝑꝑ hoc putatur de dn̄o poſitionis legū quod cōtradicat ſibi in dicto ſuo cū dixit: ꝙ iuſtitia abſolute eſt pars condigne vel ex equo retributiua. poſt dicit ꝙ quando dominus principatus vulnerauit aliquē iniurioſe: nō opꝫ ſolum vt vulneretur: ſed etiam vt penis afficiat̄. Et dixit quidem hoc vt eſtimo eo ꝙ vulneratio a principe ab intenſiore malitia procedit: q̄ malitia que non eſt a principe. ¶D. Et ſit quidem iuſtitia que eſt pars coequans ī re-

bus ꝓportionalibꝰ diuerſis nō in ꝯuenientibꝰ coequalibꝰ: intēdo ꝑ ꝓportionales res in quibꝰ eſt cōicatio inter hoies ꝑ modū ꝓportionalitatis nō ex pte ꝯueniētie ſpēi: nō enim eſt hoī vita niſi fuerit aggregatio vtilis inuita: niſi fuerit ꝯnegociatio ꝑ res ꝯueniētes in ꝓportione nō in ſpē: etenī cōnegociatio ſupplēs defectū vniuſcuiuſ ꝯnegociātiū nō fit ꝯuenientibꝰ in arte vna vt ꝯnegociatio inter medicū ⁊ medicū: nō enī indiget medicꝰ medico: ⁊ nō fit niſi in diuerſificatis in arte vt ꝯnegotiatio inter agricolā et medicū. hec enī ſupplet agricole medicationem qua caret ⁊ medico cibū quo caret: ⁊ hec ꝯnegociatio nō fit niſi fuerit iuſtitia: ⁊ ē vt det medicꝰ agricole iuxta menſuram quã dederit ei agricola. ℭ D. Et ꝓpter hoc ciues obſeruant leges obſeruatione valida: vt fiat coequa retributio. hoc enim eſt proprium legi et fit quidem coequa retributio in rebus cōmunicabilibus ex parte proportionalitatis ꝓpter aggregationē neceſſariā homibꝰ ĩ vita ſm modum opinionis nō ſm modū conuenientie: ⁊ hec vt oppō que fit ſʒ duas extremitates diametri cadentis in circulo: ⁊ in rebus quidem oppoſitis inuenitur coequalitas ex parte ꝓportionis: niſi enim eſſet arti domificatoris ad artem artificis calciamentorum ꝓportio eadē que eſt operi domificatoris. ſ. domui ad opus calcificis. ſ. ad calceū nō poſſet comprehendi notitia equalitatis inter illa duo opera: niſi eſſet communicatio nō inueniret̃ inter eos connegociatio. nam qñ non indiget alter ꝯnegociātium ſocio ſuo: aut vterq̄ vtroq̄ non erit penitus connegociatio: fit vero quando vterq̄ eoꝝ indiget eo qđ eſt apud alterum: vt qñ hñs vinum indiget tritico qđ habet alter ⁊ ecōuerſo. Cum itaq̄ ꝯnegociatio ſit ꝑꝑ indigētiā et quorūdā indigentiū non ſemꝑ ꝯueniant in eadem hora indigētie. v. g. carpentarius interdū indiget agricola: q̄ illa hora non ĩdiget carpētario: ſed medico vel aliquo alio: ⁊ ſic de alijs in alijs poſuerūt inter ſe homines per modum conueniētie aliqđ qđ ſit inſtrm̄ cōnegociādi in oibꝰ. ⁊ hoc numiſma: hoc igitur iſto mō factū eſt vice ſupplētis indigentias abſolute: cū q̄ etiā venditor nō ſꝑ in illa hora egeat emptione rei alterꝰ: ſed egebit in poſterum: factus eſt ei denarius tanq̄ fideiuſſor ſupplēdi neceſſitatem futuram: et cum iſta inueniant̃ in denario ex poſitione: ⁊ ſit nomē legis apud grecos denominatiue ſumptū a poſitione noiatꝰ eſt denarꝰ ĩ lingua greca nomine denoiatiue ſumpto a lege: cūq̄ ſit etiā eq̄litas neceſſaria ad ꝑmanentiam connegociationis ⁊ durationem eius: ⁊ difficilis ſit cognitio coequalitatis inter res diuerſas poſuerūt denariū tanq̄ eſtimatiuam eq̄pollentiarum in rebus: factus eſt ergo quaſi commediator quodammodo cum ſit equans inter additionem ⁊ diminutionē. ⁊ hoc qñ ſi eſſet ꝓportio artis domificatoris ad artē calciatoris proportio dupli: tunc oporteret vt eſſet proportio domus ad calceū hec proportio. Eſſet ergo cōnegociatio iuxta in hoc vt daret domificator domum vnam et acciperet calceos duos ſʒ cū ſit equa pēſio iter res difficiles poſuerūt oibꝰ rebꝰ ſm ꝓportiōeʒ ſuā equalētiā vniꝰ eiuſdē rei: ⁊ ē denarꝰ: ꝑ hūc igit̃ facilis ē eiꝰ inuētio eq̄litatis. Etenī nō refert vt det̃ in cābio domꝰ duo calcei aut det̃ eſtimatio ꝑciũ ipſoꝝ. Denarꝰ ḡ poſitꝰ ē in ciuitatibꝰ ꝑꝑ iſtas duas cās: itēdo ꝑꝑ facilitatē inuētionis equalitatis: ⁊ ꝑꝑ ꝯuenientiā indigētie. Cap. 9.

His vero determinatis manifeſtū eſt ꝙ iuſte degere mediū eſt inter faciendū ⁊ patiendum iniuriam. Hiam alterū eſt plus habere: alterum minus. Juſtitia vero medio critas eſt nō eodē modo: ⁊ vt in ſuperioribꝰ virtutibus: ſed quod ipſa medij eſt: iniuſtitia autem extremorum. Et iuſtitia eſt per quam iuſtus dicitur iuſti operator ſecundum electio-

nem:ac tributor ſibi ad alium:non ſicut commodi quidem plus ſi
bi minus proximo:incommodi vero contra eſt:namqꝫ hoc exceſ=
ſus ⁊ defectus commodi:⁊ incommodi abſqꝫ proportione:ob id
vero exceſſus ⁊ defectus eſt iniuſtitia: quia eſt eius quod eſt ex=
ceſſus ⁊ defectus. Quantū ad ſe quidē exceſſus vtilitatis ſimpli
citer ⁊ defectus damni. Quantum vero ad alios in ſumma eodē
modo:ſed preter proportionē vt contingit:iniurie vero id quod
eſt minus pati:quod autem plus eſt facere iniuriā. ¶ De iuſtitia
igitur ⁊ iniuſtitia qualis eſt vtriuſqꝫ natura dictum ſit hactenus
⁊ ſimiliter de iuſto ⁊ iniuſto vniuerſali.

5 Cum autem fieri poſſit: vt quis iniuriam faciat:⁊ nondū
ſit iniuſtus:ob quas iniurias quis faciens iniuſtus iam
eſt: ſm vnamquāqꝫ iniuſtitiam:ceu fur:aut mechus:aut
latro:vel ſic quidem nihil differt.nam ſi coeat quis cum
muliere ſciens cū qua:ſed nō per electionis principium:ſed pro=
pter animi perturbationem iniuriam quidem facit: ſed non eſt in
iuſtus. Quemadmodum nec fur tantū furatus eſt: nec mechus
tamē mechatus eſt:eodēqꝫ modo in aliis. Quemadmodū igitur
ſe habet id qḋ repatitur ad iuſtum dictū eſt prius.

Nec latere oportet ꝙ id qḋ queritur eſt qḋ ſimpliciter iu=
ſtum ⁊ ciuile iuſtū:hoc eſt ſociabile ad vitam: vt ſuffi=
ciens ſit ad libertatem ⁊ equalitatem: vel ſecundū pro=
portionem:vel ſm numerum. Itaqꝫ quibuſcūqꝫ non eſt
hoc:eiſdem nō eſt adinuicem ciuile iuſtum. ſed aliquid iuſtū per
ſimilitudinem. Eſt enim iuſtū quibus ⁊ lex ad ipſos: lex autē in
quibus iuſtitia. Iudicium enim eſt iudicatio iuſti et iniuſti. In
quibus autem iniuſtitia eſt in eiſdem ⁊ iniuria: ſed in quibus in=
iuria non fit omnibus iniuſtitia:hoc eſt ſibi plus tribuere ex ſim=
pliciter bonis: minus autem ex ſimpliciter malis. Quapropter
non ſinimus damnari hominem: ſed ratione: qr ſi hoc ageret et
tyrannus efficitur:eſt enim ingratus cuſtos iuſti:ꝙ ſi iuſti ⁊ equi.
Cum vero ſi quis iuſtus ſit nihilo plus videatur habiturus:non
enim plus tribuit ſibi ex ſimpliciter bono niſi ad ipſum proportio
ne ſeruata ex quo fit vt alteri laboret:atqꝫ ob id alienum bonum
dicunt eſſe iuſtitia:vt ſupra diximus. Ideo merces quedam tri=
buenda eſt:honor:ſcilicet ⁊ gloria:quibus autē hec non ſufficiūt
hi ſunt tyranni.

¶ Nonum capitulū primo quorum iuſta operatio eſt mediū:⁊ ꝙ iuſtitia eſt
9 medietas non ſecundū eundē modum aliis virtutibus cum alie ſint duarū
malitiarum oppoſitarum medie: hec autem vnius ſibi oppoſite malitie.ſcꝫ
iniuſtitie diuiſe iniuſtū facere ⁊ iniuſtum pati:deinde quid iuſtitia diſtri=
butiua:⁊ ꝙ iniuſtus in ſe diſtributionem faciens: ⁊ ad alium ſemper bo=
ni ſibipſi plus tribuit:nociui vero minus:ad alios autem vt contingit di=
ſtribuit inequaliter:ſcꝫ ⁊ indigne: quoqꝫ ſuperabundant: ⁊ maius eſt iniu=

ſtum facere: defectus vero ⁊ minus iniuſtum pati. D.

IAm ergo manifeſtum hoc eſt ex dicto quid ſit iniuſtitia: ⁊ quid iuſtitia: ⁊ ex hmõi diſtinctione manifeſtū eſt ꝙ iuſta connegociatio eſt in eo qđ eſt interfacere iniuriam ⁊ pati eam. etenī iniuriatori eſt magis de bono ⁊ iniuriatio minus: iuſtitia aūt que eſt in connegociatione eſt cōmediatio inter eos non per moduȝ per queȝ cetere virtutes ſunt mediatio: eo ꝙ iſta mediū eſt relatum alteri: virtutes autem ſunt quarum media non ſunt relata ad alterum: ⁊ ſilr iniuria hec eſt in extremitatibus per relationeȝ ad alterum: malitie autē ſunt in extremitatibꝰ non relatis ad alterum: ⁊ pp hoc qñ accipitur virtus ſm ꝙ eſt relata ad alterum: eſt iuſtitia vlis ſm ꝙ predictum eſt: ⁊ ex iſto manifeſtum eſt ꝙ iuſtus eſt qui facit iuſtitiā inter ſe ⁊ alterum ⁊ inter alterū ⁊ alterum: ⁊ iniuſtus eſt ille qui dat ſibi plus de bono ⁊ alteri minus: ⁊ de dāno ſm huius diuerſum: intendo ꝙ det ex ipō alteri plus ⁊ ſibiipſi minus: ſed iuſtus eſt ille q̄ dat equale inter ſe ⁊ alterum ⁊ inter alterū ⁊ alterum: iniuſtus autem eſt cōtrarius huic. ❡ D. ⁊ oportet ne lateat nos: qm̄ iuſtitia abſoluta de qua hec eſt perſcrutatio eſt iuſtitia ciuilis: ⁊ iſta eſt iuſtitia illa in qua cōicant hoies vt inueniatur eis coequa diſtributio: ⁊ hec vt dictum eſt iuſtitia eſt duarum partium: aut iuſtitia ex parte proportionis: ⁊ eſt iuſtitia diuiſiōis ⁊ eſt quodāmō equalitas aut iuſtitia ex parte equalitatis: ⁊ eſt iuſtitia connegociationibus: ⁊ quibus neutra partiuȝ huius iuſtitie inuenitur: apud illos eſt iuſtitia per modum ſimilitudinis. ❡ D. ⁊ factum iuſtitie eſt principibus: apud quos eſt lex: ⁊ apud quos eſt lex apud eos iniuria: ⁊ ſunt principes ⁊ diſcernunt quidem per hoc ꝙ dicit de eis de iniuria ⁊ de iuſtitia ſȝ iudicia coꝝ: iuſtus ergo eſt qui iudicat ſm iuſtitiam: ⁊ iniuſtus ex principibus eſt ille qui dat ſibi de bono plus ꝙ̄ alteri ⁊ de malo econtrario: ⁊ ideo ꝙ faciens iuſtitiam eſt idem qui facit iniuſtitiā: vides hoies refutantes ne dominet homo eis vlr: eo ꝙ ipſe cōuertitur in tyrānum: ⁊ partitur bonuȝ ſibiipſi plus: ⁊ princeps abſolute eſt cōſeruator iuſtitie: ⁊ cū ſit ſeruator iuſtitie eſt ſeruator equalitatis: ⁊ cum ſit ſeruator equalitatis non dat ſibi aliquid plus de bono qđ eſt bonū per modū ſimpliciter: intendo parum impermixtū malo niſi non ſit alius q̄ laborat ſilr ſuo labori: ⁊ non laborat aliqs vt ipſe: nec procurat vtilitatem ciuium vt ipſe: verūtamen non eſt eius vt det ſibiipſi ſm ſuū meritū: ⁊ pp hoc dictum eſt ꝙ iuſtitia eſt bonuȝ alteri nō iuſto. Sic ergo eius ꝓmiū reuerētia ⁊ honor: intendo iuſtitiam ex altero: ⁊ ſm iſtud nō eſt iuſtitia illa q̄ eſt iuſtitia ſm veritatem: ⁊ illa que noiat iuſtitia: eo ꝙ factū eiꝰ eſt factū iuſtitie vna eadem: neqȝ ſm tyrānos: ꝙ̄to magis ſm non tyrānos: etenī non iniuriat aliquis in eo ꝙ ſuū eſt abſolute: ſȝ iniuriatur quidem in aliquo ſm ꝙ eſt nō ius ſuū quodāmodo: quēadmoduȝ iniuriatur pater filio quandoqȝ: ꝙ̄uis enī pars ipſius ſit: tn̄ iam obſiſtit in ſufficientia ꝓpria diſparatus ab eo. Cap. x.

DOminicum vero ac paternum ius: non idem his eſt: ſed ſimile. Non enim eſt iniuſtitia ad ſuaȝ ipſius ſimpliciter: nam filiȷ ⁊c. que in poteſtate ſunt quādiu nō ſeparata fuerint tanꝙ̄ illius partes ſunt. At ſibiipſi nemo nocere vult. Quapropter nec iniuſtitia eſt ad ſeipſum.

T Sibiipſi nemo nocere vult.

Capitulum. vndecimū.

On ergo iuſtum neq; iniuſtum ciuile. Nam ſm leges id erat: ⁊ eſt in his quoꝝ ea natura eſt vt lex in illis eſſe poſſit. Tales vero erant hi: in quibus equalitas imperandi atq; parendi: itaq; magis ad vxorē ius eſt q̄ ad filios ⁊c. que ſunt in poteſtate: hoc em̄ eſt economicum ius: ⁊ quidem alienum a ciuili iure.

Us alterum naturale eſt: alterum legitimum. Naturale quod vbiq; eandem habet vim: non quia ſic videat̄ vel non. Legitimum qđ nihil ab initio referebat hoc vel illo mō eſſet: ſed poſtq̄ lata eſt lex refert: veluti vt redemptiones captiuoꝝ certo precio fiant: vtiq; capra immoletur: nō due oues: ⁊ que de ſingulis cauta legib⁹ ſunt vt ſacra facere braſide: ⁊ decreta publica. Uidentur aūt quibuſdam cuncta eſſe eiuſmodi: nam qđ naturale eſt: id immutabile eſt: ⁊ vbiq; eandem habet ptātem vt ignis hic ⁊ in perſis vrit: iura vero mutari videntur hoc autē non eſt ita ſe habens ſed ſic. Enimuero apud deos quidem forſan non ita ſe habet apud nos certe aliquid eſt naturale mutabile non omne q̄dē: ſed tñ eſt aliud natura: aliud non natura: quale aūt natura ſe alr̄ habere poteſt: ⁊ quale non: ſed lege ac pōne ſi quidem vtraq; mutabilia ſilr̄ manifeſtuꝫ eſt. in aliis quoq; eadem eſt determinatio. Natura em̄ dextra melior eſt fieri pōt tñ vt omnes ambidextra ſint.

11 ¶Undecimū caplm̄ q̄ de proprie iuſto ⁊ politico eſt hic intētio: ⁊ quid eſt politicum iuſtū ⁊ in q̇bus non eſt hmōi iniuſtū: ſed qđdam ei ſilē: q̄q; hmōi iuſtum eſt in q̇bus lex: ⁊ hoc in quibus iniuſtitia ⁊ quid iniuſtitia: pp̱ qđ non hō: ſed rō principari debet: q̇dq; princeps: ⁊ pp̱ q̇d iuſtitia eſt alienum bonum: q̄q; princeps merces honor ⁊ gloria: ⁊ q̇bus hic non ſufficiunt tyranni: q̄q; dn̄antium ⁊ paternum iuſtum non idem politico: ſed ſilē: ⁊ q̄ dn̄i ad ſeruum ⁊ patris ad filium dum eſt minor non eſt politicuꝫ iuſtum: q̄r hic ſunt partes illoꝝ: ⁊ ita non his adinuicem ledere ⁊ ledi: ⁊ ita neq; lex neq; hmōi iuſtum: q̄q; ad vxorem magis eſt iuſtum q̄ ad natos ⁊ ſeruos: non tñ politicum: ſed economicum. D.

T propter hoc non ꝓportionat aliquis iniuriam ad id qđ habet: ⁊ ſimiliter iniuſtitia ciuilis non proportionatur ad hoc quod habet: intendo ad hoc qđ habet iuſtus: ſed ad qđ alterius eſt: nam iuſtitia ciuilis eſt in eo in quo lex: ⁊ in rebus in quarum natura eſt vt in eis ſit lex. Et iſte ſunt ille in quibus iuſtitie eſt vt quidam ſint prelati ⁊ quidam ſubditi: intendo q̄ iuſtitia ſm veritatem inuenitur quideꝫ inter homines quoꝛuꝫ determinatio eſt hec determinatio. i. quidam eoꝝ prelati quidā ſubditi.

Capitulum. 17.

U Jura ſm poſitionē ⁊ vtilitatē ſilia ſunt mēſuris.

Ura vero ſm poſitionem vel vtilitatem ſimilia ſunt menſuris: non em̄ omnibus in locis equales ſunt tritici viniq; menſure: ſed vbi emunt maiores: vendunt vbi minores. Eodem mō iura que non ſunt naturalia: ſed humana non eadeꝫ ſunt vbiq;. nam neq; res

pꝫ ſed vna duntaxat vbiq; ſm nãꝫ optima.

SIngula vero que iure ꝛ lege prouidentur ita ſe hñt vt vlīa ad ſingularia. nam ea q̄ aguntur multa ſunt ꝛ ꝙq; ipſoꝝ vnum vl̄e namq;. Differunt aũt iniuſtuꝫ ꝛ iniuria: item iuſtum ꝛ ius. Iniuſtum eſt.n. natura vel ordinatione: hoc aũt ipſum poſtq̄ꝫ factum eſt iniuria eſt: ante vero q̄ꝫ fiat non eſt iniuria: ſed iniuſtum eodem modo ius: ſed cõius dicitur iuſti degentia. Eſt aũt ius iniurie correctio in ſingulis vero ipſoꝝ que ſpẽs ꝛ quot ꝛ circa que iuſta ꝛ iniuſta poſtea videbimus.

¶Duodecimũ capl'm diuiſio iuſti in naturale ꝛ legale ꝛ quid vtrũq;.ſ. hoc 12
vtiq; idem: hoc vero ex poſitione ꝛ mobile: ꝛ ꝙ nõ ſicut vr̄ q̄buſdam omne iuſtũ ſimplr̄ mobile: ſed nãle oĩbus naturaliter hñtibus idẽ ꝛ imobile: non nãliter aũt hñtibus mobile ꝙq; ab hñtibus naturalr̄ cognoſcit̄ iuſtũ naturale ꝛ diſcernit̄ a legali: ꝛ ꝙ legale ſm diuerſas vrbanitates diuerſum: optima aũt vrbanitas ſemꝑ eadẽ apud oẽs naturalr̄ habentes .D.

IUſtitie aũt ciuilis q̄ddam eſt naturale legale: ꝛ quiddaꝫ legale tm̄.i. poſitiuũ: ius aũt naturale eſt cuius men- X
ſura eſt in omni loco ꝛ in omni tp̄e: ꝛ non cadit in ipſum commẽſuratio. Lex aũt non naturalis gñe q̄dẽ quaſi naturalis eſt ꝛ nõ eſt in ea diuerſitas. Commenſuratione aũt diuerſificat̄ ſm diuerſas gentes vt iuſtitia poſita cõmenſuratiue in de collocutionib⁹ ꝛ oblationibus ꝛ oꝛonibus poſitis in legibus ꝛ foris. ¶D. Et quidam hoĩum vident ꝙ oẽs iuſtitie legales poſitiue ſunt in q̄bus incidit cõmenſuratio: variatio ſm ꝙ vr̄ vnicuiq; ex legum latoribus qꝺ ſit cõuenientius variare ſꝫ locũ ꝛ tp̄s. Que vero ſunt ꝑ nãm non diuerſantur cũ ſit vis eius vna in oĩ loco ꝛ in oĩ tp̄e ſicut ignis vis vna eſt in omni loco: intendo ꝙ ipſe mouet̄ ſurſum vbicũq; ponatur in mundo: ꝛ quacũq; hora ponatur. ex rebus igit̄ iuſtis ſm hec quedam erunt effectiue iuſti: ꝛ ex ꝑte nature: ꝛ quedã effectiue ex ꝑte conſuetudinis nõ ex parte nature ſue ꝑ ſuam qualitatẽ: ſed ex parte poſitionis ꝛ vſus eaꝝ: ꝛ quẽadmodũ dextra manus eſt dextra naturaliter: ꝛ ſiniſtra interdũ fit dextra vſualr̄: ſic eſt diſpõ in iuſtitijs naturalibus ꝛ cõſuetudinib⁹: ꝛ cõmẽſuratio diuerſificata ſm magis ꝛ minus ſm quãlibet legem in iſtis iuſtitijs diuerſis per legem. intendo media q̄ ſunt in ipſis: ꝛ ſi ſint multe ꝛ diuerſe ſm diuerſas gentes: ſunt tñ oẽs conuenientes in hoc ꝙ faciunt factũ iuſtitie: ꝛ quaſi in hoc ſimilatur menſuris diuerſis quib⁹ vtũtur in qualꝫ ciuitate: ipſe etenĩ ꝛ ſi ſint diuerſe oẽs: tñ faciunt factũ iuſtitie: intẽdo menſuras tritici ꝛ olei ꝛ conſimiliũ que mẽſurant̄: nam nõ ſunt iſte menſure q̄ꝫtitatis vnius apud oẽs gentes: ſic igitur eſt diſpõ rerũ iuſtarũ quodãmõ. ꝛ iſtud eſt vt cõmẽſuratio oꝛonũ ꝛ ſeruitioꝝ in qualꝫ lege: ꝛ hoc qm̄ quẽadmodum leges ꝛ modi viuendi non ſunt vni in omni loco ſic ſe hꝫ in rebus iuſtis. Et eſt quidem modus viuendi naturalis vnus in oĩ loco poſitiuus aũt non eſt vnus in omni loco. Cap. 13.

SEd cum iuſta ꝛ iniuſta ſunt que ſupra diximus ius ꝛ iniuriam facit cum ſciens q̄s ea facit: ꝙ ſi inuitus q̄s facit neq; iniuria eſt: neq; ius niſi per accñs. Quibus eñ iuſtis accidit vel iniuſtis eſſe agentibus: ius aũt ex iniuria determinatur ſm voluntarium ꝛ inuoluntarium: cum eñ volens

quis facit vituperatur ꝛ iniuria eſt. Itaq̧ iniuſtum erit qđdam: ac nondum iniuria niſi hoc addito vt volens quis faciat. Dico
g aūt voluntariū vt prius dictū eſt qñ qs in ptāte ſua exiſtēs ſciēs: ꝛ nō ignorans: neq̧ quē: neq̧ quo veluti ſi nō ignoret quē pulſet: nec quo nec cuius gratia: ꝛ eoꝝ ſingula faciat nō per accñs: neq̧ per vim coactus. Nam ſi manum alterius capiens quis aliū pulſet: non volens facit is cuius eſt manus: nec in ſua eſt ptāte: fieri aūt pōt vt pr̄ ſit qui pulſatur: illum vero q̄ pulſet intelligere hūc eſſe hoīem quēdam: ſed ꝙ pr̄ ſit ignorare: eodem mō dōm eſt in his q̄ alicui⁹ grā fiunt ꝛ circa rem totam: ſiue aūt quis ignoret: ſiue non ignoret cū in ſua ptāte nō eſt vel per violentiam facit inuoluntariuȝ eſt. Multa. n. ex his quoq̧ que nã exiſtunt ſcientes agimus ꝛ patimur: quoꝝ nullū neq̧ voluntarium: neq̧ inuoluntariū: ceu ſeneſcere vel mori. Silr̄ eſt de iuſtis ꝛ iniuſtis p accñs. nā ſi depoſitū qs iuit⁹ ꝛ p metū reddat: neq̧ facere: neq̧ opari iuſta fatendum niſi per accñs: eodem mō ſi coactus ꝛ inuitus depoſitum non reddiderit p accidens dicēdus eſt iniuſta facere. Eoꝝ vero q̄ volentes facimus alia cū electione: alia ſine electione: cum electione facimus cū deliberatio anteceſſit: ſine electione cū non anteceſſit deliberatio.

¶ Tertiūdecimū caplm: ꝙ iuſta legalia ad opata ſm ipſa ſunt vt vl̄e ad ſin
13 gul̄e: ꝛ ꝙ iniuſtū ꝛ iuſtū dr̄nt ab iniuſtificatione ꝛ iuſtificatione: ꝙ hic quidē vl̄ia determinata: hoc aūt cū operatū ſit ſm vl̄e magis ꝛ tñ: proprie ꝙ dr̄ ſit iuſtificatio. i. iuſtū cū opaꝛ eſt dr̄ dikaiopragema: iuſtificatio vero directio iniuſtificationis: ꝙ q̄ dikaiopragematon: ꝛ iuſtificationū ꝛ iniuſtificationū: hec qđē p ſe vt cū ſunt volūtaria: hec vero p accñs vt cū inuolūtaria: ꝛ tādē qđ volūtariū ꝛ inuolūtariū: ꝛ ꝙ ſilr̄ ꝛ iniuſt⁹ ꝛ iuſt⁹ eſt p ſe ꝛ accñs: q̧q̧ volūtarioꝝ q̄dā p̄electa ꝛ p̄cōſiliata: q̄dā vero nō. D.

Roportio aūt iſtarū rerū iuſtarū que docenꝛ vel notificātur in hoc libro ad res: ad quas ponit dñs legū eſt proportio rerū vl̄iū ad res pticulares q̄ aguntꝛ: ꝛ particularia multa ſunt: vl̄ia vero comprehenſa ſunt: ꝛ vnūqđq̧ ex ipſis vnū eſt non multū. Et illud de quo hoc dcm̄ ex iuſto eſt in gñibus ſuis p̄mis: dcā aūt in ſpēbus oīs generis ex iſtis duobus gñibus: intendo diuiſiuū ꝛ directiuū: ꝛ quid ſint ꝛ quot ſint ꝛ in quo ſint: eſt de quo dixit ꝙ perſcrutaretur poſtremo in alio lib. ab iſto.

T cum iuſtitia ꝛ nō iuſtitia ſit q̄ diffinita eſt añ: ꝛ eſt ea a qua agiꝛ iuſtū ꝛ nō iuſtū: tūc qđē agēs p iuſtitiā nominaꝛ iuſtus ꝛ agēs p nō iuſtitiā nō iuſt⁹ qñ fecerit factum voluntarie: qñ vero fecerit iuſt⁹ nō volūtarie: aut iniuſt⁹. tūc noiaꝛ qđē iuſt⁹: aut iniuſt⁹ p accñs. i. accidit eis vt agāt actiones iuſtitie: aut non iuſtitie. deinde qñ iſtud ſic fuerit dictum iuſtū cōiter ꝛ pprie cōiter ergo dr̄ de omni facto iuſto ſiue contingat p voluntatē: ſiue p nāin: ſiue abſq̧ volūtate: pprie vero dr̄ de facto iuſto ꝙ fit a volūtate: ꝛ ſilr̄ iniuſtū dr̄ cōiter de oī facto ꝙ fuerit iniuſtū qualr̄cūq̧ cōtingat: ꝛ dr̄ pprie de eo qđ cōtingit p voluntatē. Qđ aūt de iuſto cōtingit a volūtate noiaꝛ eq̄tas: ꝛ ꝙ contingit ex ipſo ab ambab⁹ reb⁹ iuſtitia: ꝛ ſilr̄ noietur iniq̄tas iniuſtitia q̄ fit a volun

tate:ꝛ noiaᷓ iniuſtitia illa que fit ab illis duab⁹ reb⁹. Cūq̧ hic ſic fuerit: tūc oīs eq̄tas iuſtitia eſt: ꝛ nō oīs iuſtitia eq̄tas: ꝛ ſilr oīs iniq̄tas iniuſtitia eſt ꝛ nō oīs iuſtitia iniq̄tas: ꝛ factū volūtariū quē admodū dictū eſt in eo q̄d ēpterūt eſt qđ facit quis: ꝛ videt ꝙ facere illud eſt in ipſo eſt: ꝛ in hoꝛa faciēdi nō latet eū qđ facit ipſuȝ: ꝛ cui facit ipſum: ꝛ cū quo facit ipſuȝ: ꝛ pp̄ qđ facit ipſum: vt qđ ꝑcutiat videns ꝙ ꝑcuſſio in eo eſt nō in alio: ꝛ non facit cuȝ alius facere hoc inuite: aut de neceſſitate vt ꝙ q̄s ꝑcutiat quē manu alteri⁹ etem̄ ille cui⁹ manu ꝑcutit ali⁹ ꝑcuſſoꝛ eſt in ſpōtanee vel inuite: ꝛ ſilr fit in eo q̇ ꝑcutit ſcitū ſibi nō ignotū vt ꝙ ꝑcutiat hoīeȝ de q̄ ſcit ꝙ eſt vn⁹ ex hoīb⁹. ſed nō ſcit ꝙ eſt pr̄ ei⁹: etem̄ de iſto dr̄ ꝙ ꝑcuſſit patrē ſuū inuolūtarie: et ſilr accidit in eo quo ꝑcutiᷓ ꝛ gr̄a cui⁹ ꝑcutiᷓ. qđ aūt fit ſciēter: attn̄ principiū faciēdi ipſuȝ nō eſt in nobis: ſȝ ſilaᷓtur inſpōtaneo: tūc ipȝ neq̧ noiaᷓ volūtariū neq̧ inuolūtariū: ꝛ oēs modi ei⁹ qđ ꝑ accn̄s eq̄les ſunt in oībus ſpēbus actionū iuſtitie. etem̄ ſi q̄s reddit apđ ſe dpoſitū inſpōtanee pp̄ metū nō dr̄ eo factoꝛ iuſtitie niſi ꝑ modū accn̄tis. ꝛ ſilr in ceteris actionib⁹ iuſtitie q̄n agūt inuolūtarie dr̄ ꝙ factoꝛ eaꝝ eſt iuſt⁹ ꝑ modū accn̄tis: ꝛ de reb⁹ volūtariꝭs eſt qđ agiᷓ ꝑ electionē p̄cedētē vt de eis eſt ꝙ nō agitur ꝑ electionē p̄cedētē: qđ aūt agiᷓ ꝑ electionē p̄cedenteȝ eſt illud qđ agitur poſtq̧ operaᷓ in eo cōſiliū vel mediatio: ſed qđ agitur abſq̧ electione p̄cedente eſt qđ operatur abſq̧ p̄cogitatione. Cap. 14.

Quoniam vero tripliciter nocetur in cōi ſocietate per ignorantiam peccata ſunt: q̄n nec quem nec qđ: nec q̄ nec cuius gratia intelligebat hic egit. nam aut non pulſare: aut non illum: aut non illo aut nō cuius gratia putabat: veluti ſi non vt vulneraret: ſed vt pungeret: vel non quē vel non vt q̄n: igitur preter propoſitum nocere infoꝛtunium eſt. Q̄n aūt non preter propoſitum ſed ſine malitia erroꝛ. Errat aūt cum in ipſo eſt principium cauſe. Aduerſa vero foꝛtuna vtitur cum extra: ſed q̄n ſciens equidem: ſed non deliberatiōe premiſſa facit iniuria eſt cuius generis ſunt oīa quecūq̧ per iraȝ aut ceteras perturbationes animi cōmittuntur ꝛ quecūq̧ neceſſaria vel naturalia hoībus accidunt. Hec cōmittentes peccāteſq̧ iniuriantur ꝛ iniurie ſunt. nondum tn̄ ꝑpꝑea iniuſti illi neq̧ mali. non. n. ob impꝛobitatem cōmiſerunt: ſed q̄n cum electione iniuſt⁹ ꝛ impꝛobus. Quāobꝛem recte illa que per iram fiunt non perinde habentur quaſi ex ꝓuidentia ſint facta. non. n. incepit qui per irā facit: ſed qui ꝓuocauit. Inſup non de facto. vtrum ſit vel nō ſit diſceptaᷓ ſed de iure. Apparente. n. iniuſtitia exiſtit ira. naȝ nō vt in cōmercijs de faciendo diſceptāt: quoꝝ alterū neceſſe eſt eſſe impꝛobum niſi ꝑ obliuionē hec agunt. ſed conuenientes de re de iure diſceptant. Sed qui inſidiatur nō ignoꝛat: itaq̧ ille quideȝ putat iniuriam accipere: ille vero non. Qđ ſi ex electione nocuerit iniuriā facit. Et has iniurias faciendo iniuſtus eſt q̄n preter ꝓpoꝛtionem fit vel preter equitatem. Eodem mō iuſtus q̄n eligēs iuſta facit. Facit aūt iuſta ſi mō volens facit. Inuoluntarioꝛum aūt alia ſunt in quibus venia locum habet alia in q̄bus non hȝ.

nam quecūqꝫ non ignorantes ſolum:verum etiam ꝑ ignorantiã delinquuntur ignoſcenda ſunt. Quecūqꝫ vero nõ per ignorantiã ſed ignorantes quidem ꝓpter perturbationem animi nõ naturalem neqꝫ humanam non ſunt ignoſcenda.

14 ¶ Quartūdecimū capl'm qualiter factū nocumētum eſt iniuſtitia:⁊ qualiter nõ:qꝛ tribus exiſtētibus nocumētis duo.que cum ignorantia ſingularium fiūt peccata ſunt:que aut paralogicū fiunt ⁊ vocantur infortunia: aut nõ paralogice:⁊ dñr peccata equiuoce cõi:tertiū aūt qñ ſciēs facit non precõſilians:aut ꝓpter aliquã paſſionē neceſſariã:aut naturalē,vocatur iuſtificatio qua tria faciētes iniuſtitiã faciūt: nõ tñ ꝓpter hoc iniuſti:qꝛ nõ ꝓꝓ malitiã:ſꝫ qñ ex electione faciūt:tūc iniuſti ⁊ mali:qđqꝫ qui ꝓpter iram faciūt nõ ex ꝓuidētia ⁊ ira:nec ex electiõe:aut inſidijs:aut malitia cuiꝰ ſignū qđ factū fatenť:⁊ fit dubitatio de iuſto ecõtrario ſe hñte in ꝯtrauerſijs circa ꝯmutatiões vbi alter neceſſario malꝰ niſi ſit oblitꝰ:⁊ ꝙ ex ꝑelectiõe tã iniuſtus determinať.⁊ ꝙ inuolūtariorū q̃ ꝓpter ignorantiã fiunt venialia.q̃ vero ꝓꝓ nõ ignorãtiã:ſꝫ ꝓꝓ paſſionē nãlē neqꝫ humanū nõ venialia.D.

T. cum quidē hoc ſi eſt:tūc dãnū accidēs in ꝯnegotiationibus triū ſpecierū eſt vnū qđ accidit ꝓpter priuationem ſcie. Et hoc qm̃ qñ quis fecerit factū nõ ſciēs cui fecit:neqꝫ cū quo facit: neqꝫ ꝓpter quã rem fecit: vt ꝙ putet factor non ſe vulnerare ⁊ idē per factū ſuuꝫ:⁊ tñ vulnerat ipſum:aut ꝙ putet nõ percutere cū gladio:⁊ tñ percutit ipſo:hec etem̃ dãna ſunt abſqꝫ voluntate:⁊ dãnum abſqꝫ volūtate infortuniū:dãnum aūt qđ fit cū volūtate:ſed abſqꝫ malitia:imo ꝓpter ignorantiã eſt ex peccato facilitatis:qñ fuerit hec ignorãtia ex eo que in eo eſt nõ ignorare vel ſcire:ſi vero cã ignorãtie fuerit ab extra:tūc eſt infortuniū purū:hec igr̃ ſunt dãna q̃ fiūt ex ꝑuatiõe ſcie ẜm dãna q̃ fiūt a ſcia:verūtñ nõ a p̃cogitatiõe vel cõſilio:vt qđ fit a multis ex accñtibꝰ neceſſarijs vel nãlibꝰ.hi.n.iſto mõ inferētes dãnū iuſtitiam faciūt:nõ tñ ꝑ hoc iniuſti ſunt ẜm veritatem:eo ꝙ neceſſariū qđ eſt cã hic eſt abſqꝫ malitia illa:ꝓꝓ quã dr̃ de faciēte iniuſtitiã ꝙ eſt iniuſtus ẜm veritatē Et ꝓꝓ iſtud quidã antiquoꝝ nõ iudicabat eū qui per irã faciebat factū dãniferū ⁊ ignoſcebat iraſcēti:iđ ꝙ videbat ꝙ principiū quidē actiõis erat ex ꝓuocatore ire nõ ex iraſcēte:cū per factū turpe iniurioſe ꝓuocaret eum ad iram:⁊ ꝓpter hoc nõ cõtendūt corrizantes in iudicio de facto qñ fuerit dãniferū ex parte ire ſi dãniferū vel non:imo ꝯfitetur hic factor ipſe:ſꝫ cõtendūt ſi iuſtitia:aut nõ. Conatur itaqꝫ factor probare ꝙ ſit iuſtitia: ſꝫ inficiatur paſſis profit iuſtitia:⁊ hoc qm̃ hões cõcedunt ꝙ ille qui cogit in cõnegotiationibꝰ ſociū ſuū ad iraſcēdū eſt malicioſus:⁊ qm̃ iraſcens non facit dãnū ex parte malitie:⁊ ꝓpter hoc confitetur dãnū inferēs factū quēadmodum diximus:⁊ dicit ꝙ ſit iuſtitia:ſꝫ aduerſarius improbat eſſe iuſtitiã:immo eſſe iniuriã:⁊ tertia ſpēs eſt damnū qđ fit ex precedēti cõſiliatione:⁊ iniuſtus ẜm hūc modū eſt iniuriator in veritate cū ex ꝓpoſito venerit abſqꝫ ꝓportione in rebus in quibus eſt iuſtitia per ꝓportionē:aut abſqꝫ equalitate in rebus in quibus eſt iuſtitia per equalitatē. Et propter hoc iuſtus in his in veritate eſt ille actionē cuius precedit electio. Juſtus aūt qui opponitur predictis duabus ſpeciebus in iuſtitia:intendo eū qui facit iniuſtitiaꝫ inſciēter:aut propter paſſionē vincentē ipſum: nõ eſt iuſtus ẜm veritateꝫ. ¶ D. Et ẜm quaſdã ignorantiaꝝ ignoſcitť ex ignorantia dãnū inferenti:ſꝫ quoſdam vero nõ. Et ẜm quas nõ ignoſcitur ſunt ille que fiunt ex parte omiſſionis vel diſcipline:aut quarū ipſemet cã exiſtit:vt in diſpoſitione ebrieta

tis:ſm quas vero ignoſcitur ſunt fientes per occaſionē naturalem:aut propter occaſionē accidentalem.

Capitulū decimumquintum.

Ambiget vero quiſpiam an ſufficienter determinatū ſit circa faciendum patiendumq; iniurias. Primum A quidem ſi eſt vt Euripides inquit:dicens quomodo ipſe matrem occidi meā:breuis eſt ſermo. Volēs volentē:aut volentem nolēs. Utrū ne reuera fieri poſſit vt volēti iniuria fiat vel nō:ſed oē tale ſit inuitū vt facere iniuriaȝ voluntariū eſt:⁊ an oē ſic eſt:vel hoc voluntarium: illud inuoluntarium:eodem modo ⁊ cum quis iuſta patitur:nam in agendo iuſta ſemper voluntarium eſt. Quare conueniens eſt oppoſitum ſimiliter eſſe:⁊ iuſte ab alio corrigi:aut voluntarium:aut inuoluntarium eſſe: abſurdum fortaſſe videbitur: ⁊ dum iuſte corrigitur quis totum eſſe voluntarium. Nam quidā non ſponte corrigunt: nā de illo quoq; quis ambigat vtrum omnis qui patitur iniuſta ei iniuria fiat:vel in patiendo ideȝ fit:quod in agendo ac fieri poſſit:vt vtriq; participes ſint iuſtorum ſm accidēs: ſimiliter ⁊ iniuſtus. Non enim idem eſt iniuſta agere ⁊ iniuriari ⁊ iniuſta pati:et iniuriam accipere:eodem modo et in agendo iuſta ⁊ patiendo. Impoſſibile eſt enim accipere iniuriā non inferente:aut iuſte corrigi non iuſte agente:q; ſi iniuriam facere eſt ſimpliciter aliquem volentē ledere:⁊ volētem aut ſcientem:quem ⁊ quo ⁊ quomodo inconueniens vero ſeipſum volens ledit volenti iniuria fit: ⁊ ſibi ipſi quis iniuriari poteſt. Preterea volens quis ab alio per temperantiā leditur:quod ſi eſt ita volenti iniuria fit:vel nō recta diffinitio eſt:ſed addendum eſt q; ledat:ſciēs quem ⁊ quo ⁊ quomodo:preter illius voluntatem. Leditur quis igitur volens ⁊ iniuſta patitur. Verūtamen nulli volenti iniuria fit: nullus enim vult: ne intēperans quidem:ſed preter voluntateȝ id agit. nullus eñ vult id quod non putat frugi. Inconueniens autem quod non putat agendum id agit:ſed qui ſua donat vt Homerus de Glauco ſcribit dediſſe cum Diomedi arma aurea pro ferreis centeni precij p nouem huic iniuria non fit. Nam in ipſo eſt donare: ſed vt fiat ſibi iniuria in ipſo non eſt:ſed oportet eſſe qui inferat. Accipere igitur iniuriam quod non voluntarium eſt patet.

Reſtat inſuper vt de duobus prius aſſumptis dicamus. B Utrum iniuriatur qui plus tribuit preter dignitateȝ: an qui plus accepit: ⁊ vtrum ſibiipſi quis valeat iniuriari. Si enim recipitur prius dictum qui tribuit iniuriatur: non qui plus habet: ſed ſi quis plus alij tribuat q̃ ſibi ſciens et volens hic ſibiipſi iniuriatur. Quod quidem vidētur boni ⁊ equi

facere. Nam bonus ⁊ equus vir in diminutione eſt vel non hec ſimpliciter. Nam alterius boni plus appeteret vt glorie vel ſimplicis honeſti: preterea ſoluitur per diffinitionem iniuriandi nihil preter ſuam patitur voluntatem. Itaqꝫ per hec quidem iniuria ei non fit: ſed ſiquidem lenitur ſolum. Manifeſtum eſt autem ⁊ ꝙ tribuens iniuriatur ſemper ac non is qui plus habet. Non enim quo iniuſtum eſt: iniuriã fecit: ſed quo ſciens hoc agit. Hoc autẽ vnde principium actus quod eſt in tribuente non in accipiẽte. Preterea ſi facere pluribus modis dicitur: ⁊ eſt vt inanimata occidere ⁊ manus ⁊ ſeruus iubentis: non iniuriatur quidẽ: facit tamen iniuſta. Adhuc ſi ignorans iudicauit non iniuriatur ſecundum ius illud quod eſt ex legibus: nec iniuſtum iudicium eſt: ſed eſt vt iniuſtum. Aliud eſt enim iniuſtum quod ex legibus eſt: ⁊ primuꝫ quod ſi ſciens iudicauit iniuſte: plus ipſo quoqꝫ appetit vel gratie vel vindicte. Ut igitur ſi quis particeps iniurie foret: ⁊ hic propter ea iudicans iniuſte plus habet. Nam ⁊ qui agrum alij adiudicauit: ⁊ ſi non agrum ipſe: ſed aurum vel argentum ſuſcepit putant homines eſſe in ipſis vtrum iniurientur: atqꝫ ob id facile iuſtum eſſe quod certe non eſt ita: nam coire cum vxore vicini: et pulſare proximum ac manu tradere argentum perfacile eſt: neqꝫ in ipſis. Uerum ſic ſe habẽtes hoc agere nec facile eſt: neqꝫ in ipſis. Eodem modo cognoſcere iuſta et iniuſta nullam ſapientiam putant: quoniam de quibus rebus leges loquuntur eas res non difficile eſt intelligere. At non ſunt hec illa iuſta niſi per accidens ſed cum certo fiunt modo: et certo modo tribuuntur: tunc iuſta ſunt. Enimuero hoc maius negocium eſt quam ſcire illa que pertinent ad ſanitatem. Nam et tibi quidem mel et vinum et helleborum ⁊ aduſtionem et ſecationem ſcire perfacile eſt: ſed quemadmodum ad ſanitatem tribuenda ſint: et cui et quando tanta eſt difficultas: quanta eſt medicum eſſe: propter hoc ipſum iuſti quoqꝫ nihilominus eſſe putant iniuriari: quia non minus: ſed magis poteſt quodlibet horum iuſtus facere: nam et coire cum muliere et pulſare. ⁊ fortis clypeuꝫ relinquere: ⁊ in vtramuis partem currere: ſed timidum eſſe: ⁊ iniuriari non eſt hec facere niſi ſecundum accidens: ſed ſic ſe habentem hec facere eſt: quemadmoduꝫ ⁊ mederi ⁊ ſanare non eſt incidere vel non incidere: aut pharmacum dare vel non dare: ſed iſto modo. Sunt enim iuſta in his que participia ſunt ſimpliciter bonorum: habet vero in his exceſſum ⁊ defectum. Quibuſdam enim nullus eſt exceſſus vt fortaſſe dijs. Quibuſdam vero nulla pars vtilitatis vt inſanabilibꝰ ⁊ improbis: ſed omnia nocent. Quibuſdam vero aliquatenus: ꝓpterea vero humanum eſt.

Onſequens vero fuit dicere de bono ⁊ equo quē
admodum bonitas ⁊ equitas ſe habent ad iuſti-
tiam: ac bonum ⁊ equum ad iuſtum. Non enim vt
idem ſimpliciter: nec vt aliud genere ſi conſidere-
tur apparet: ⁊ interdum quidem laudamus equū
et bonuz: ac huiuſmodi hominē. Itaq; ſuper alia
quaſi maioris cōmendationis loco adiungimus
magis ex bono ⁊ equo. Interdum vero rationem ſequētibus ab
ſurdum videtur: ſi equum ⁊ bonū preter iuſtum aliquid ſit: quod
laudari mereatur. Nam aut iuſtū res eximia non eſt: aut bonum
⁊ equum non iuſtū: ſed aliud aut vtraq; eximia ⁊ idem ſunt. Du-
bium igitur circa bonū ⁊ equum fere ob iſta contingit. Habent
vero ſe quodammodo cuncta recta: ⁊ nihil ſubcontinuatur ſibi.
Nam ⁊ equuz ⁊ bonū alicuius iuſti exiſtens melius iuſti eſt: ⁊ nō
vt quōdam aliud genus melius q̄ȝ iuſtum. Idem eſt ergo iuſtum
ac bonum ⁊ equum. Facit autem dubitationem. Quia bonum ⁊
equum iuſtum eſt quidem. At vero non id iuſtum quod eſt ſm le
gem: ſed quod ſm emendationez legis. Cauſa vero huius eſt: q2 D
omnis lex vniuerſalis eſt: at de quibuſdā vniuerſaliter dici nō po
teſt. In quibus igitur neceſſe vt lex vniuerſaliter dicat nec recte
poteſt: lex id cōplectitur qđ plurimum eſt nō ignorans defectum
⁊ eſt nihilominus recta: nam peccatū nō eſt in lege nec in legiſla
tore: ſed in natura ipſius rei. Nam rerū ipſarū protinus natura ta
lis eſt. Quando igitur lex vniuerſaliter loquitur: ⁊ accidit q̄ pre-
ter vniuerſale: tūc rectū eſt vt qua omiſit legiſlator ⁊ deficit in ſim
pliciter loquendo emendatur omiſſum. Quod ⁊ legiſlator ipſe ſi
adeſſet vtiq; diceret: lȝ iam legem tulerit. Quamobrem iuſtuȝ eſt
ac melius aliquo iuſto non eo q̄ eſt ſimpliciter: ſed eo q̄ propter
ſimplicitatem peccat. Hec eſt natura boni ⁊ equi emendatio: ſcȝ
legis qua omiſſum erat ꝑpter vniuerſale: hec enim cauſa eſt ne
omnia ſint ſm leges: q2 quedam ſunt de ipſis lex ferri non poſſit.
Itaq; decreto opus eſt: nam indiffiniti indiffinita eſt regula: quē
admodum eſt leſbye edificationis plumbea regula. Nam ad for-
mam lapidis tranſmutatur et non remanet regula ⁊ decretuȝ ad
res. Quid ſit ergo bonum ⁊ equū. ⁊ quod iuſtū meliꝰ manifeſtū.
Et hoc etiā patet q̄s ſit bonus ⁊ equꝰ vir: horum videlicet lector
⁊ actor: q̄ nō exacte amplecitur ius in peiorem partem: ſȝ de ſuis
cōmodis detrahi patiaẜ: ⁊ ſi lege ſe tueri poſſit: ⁊ habitus iſte bo
nitas et equitas dicitur: nec aliud eſt q̄ȝ iuſtitia quedam.

¶ Quintumdecimum capl'm in quo querit vtrum eſt volentem iniuſtū pa 15
ti ⁊ vtrum iniuſtuȝ pati volūtarium: ſicut Euripides: quēadmodū iniuſtū
facere vel eſſe iniuſtum pati inuoluntarium: q2 omne iniuſtū facere volun
tariū: ⁊ ſi hec vtrū ſil'r iuſtū pati inuoluntariū: q2 iuſtū facere volūtarium
adiungens quod non omne iuſtū pati voluntariū: vtpote punitorū: ⁊ inde

dubitās vtrū iniuſte paſſus iniuſtū patiꝛ:que om̄ia dubitata ſoluit p̱ hoc
ꝙ iniuſtū pati:ꝛ iuſtum pati eſt p̱ ſe ꝛ p̱ accidens: ſicut eſt in facere vtrūqꝫ
deinde arguēs ex ope incōtinentis ꝙ volēs aliquis iniuſtū patiꝛ:ꝛ ſibiipſi
iniuſtū facit:ſoluit hec p̱ appoſitiōem huius ꝑticule ſcꝫ preter paſſi volun
tatē ad diffinitiōem preſuppoſitū eius qđ eſt ſimpliciꝛ iniuſtum facere : vt
ſit diffinitio integra ħ volentem ſcientē nocere aliquem preter paſſi volun
tatem:poſtea qđ nō ē iniuſtū pati dare ſponte ſua p̃cioſiora prouilioribus
eo ꝙ iniuſtū pati nō hꝫ pricipiū in iniuſtū paſſo:ſed in faciēte.D.

ET fortaſſis queret quis queſtiones difficiles in diffinitio
ne cōditionuꝫ iniuriātis ꝛ cui iniuriatur. Pri
mo quidem ac ſi dicat quando iniuriaꝛ quis alicui volens:ꝛ il
le cui fit iniuria vult vt iniurieꝛ ei:an nominaꝛ iſte iiuriator an
nō.Et ſimiliter ſi fecerit quis iniuriam alteri non volens:ſed volēte eo cui
fit iniuria notabiꝛ ne- receptor iniurie. At primum de hoc ꝑſcrutandū eſt
in iſtis ē an actio iniurioſa rei fit ab altero alteri ſit tota volūtaria: an q̇d
dam eius voluntarium:quiddam eius inuoluntarium.Et ſiꝛr locum habꝫ
hec ꝑſcrutatio circa actionem iuſtam:omni enim ſpeciei ex ſpeciebus iniu-
rie eſt ſpēs oppoſita ex ſpēbus iuſtitie: ꝛ forſan inconueniēs eſt opinari ꝙ
omnis paſſio iuſtitie que accidit homini totaliter ſit voluntaria:nam multi
hominum agunt actiones iuſtitie abſqꝫ voluntate : ꝛ ſiꝛr eſt in iniuſtitia.
Et propter hoc inquiſitio eſt an omni cui obuiat iniuria ſit iniuriatuꝫ:ſi-
ue ſit hoc voluntarie aut inuolūtarie:aut qđ fit ex hoc volūtarie nō:ſiꝛr ei
qđ fit ex hoc preter volūtatem niſi forma tantum: intēdo in actionibus ꝛ
paſſionibus.Et manifeſtū eſt qđ poſſibile eſt in vtriſqꝫ ſcꝫ actionibus ꝛ paſ
ſionibus vt dicaꝛ de eis ꝙ ſunt iuſta p̱ modum accidentis. Cūqꝫ ſic ſit tūc
res in iniuria in hec ſimilis erit rei in iuſtitia:intēdo ꝙ poſſe ē in vtriſqꝫ vt
dicaꝛ de eis iniuria p̱ accñs:etenim non ē vt agat homo actiones iniurioſas
ꝛ vt iniurieꝛ alteri re vna:manifeſtum ē ergo:qm̄ id qđ non fit p̱ voluntatē
non eſt iniurioſum:illud autem qđ fit p̱ volūtatem vtriſqꝫ:intendo iiuriā-
tis ꝛ cui fit iniuria:ſi dixerimus ꝙ terminus iniurie ē abſolute:eſt vt alter
alteri damnū inferat p̱ voluntatem ſuam:ꝛ dixerimus ꝙ terminus volūta
tis eſt vt factor faciat cui facit hoc actū ꝛ propter quid facit ꝛ quo ꝛ fuerit
qui non cohibet ſeipſum volūtate ſua a malicia inferēs ſibi dānum ſua vo
luntate:tūc putabiꝛ ꝙ certe dꝛ de ipſo ꝙ iniuriaꝛ ſibiipſi volūtate ſua.Cūqꝫ
certū fuerit hoc:tūc poſſe eſt vt dicaꝛ ꝙ interdū iniuriaꝛ ei alter ſua volūta-
te: intēdo volūtate eius cui fit iniuria:attamē iſta ē altera qōē ex qōnibus
grauibus que ſunt in iſto capitul.ſ.an poſſe ſit vt iniurieꝛ quis ſibiipſi : an
ergo nr̄m eſt dicere ꝙ ſi fuerit poſſe vt dānū inferat alter alteri volūtate vtri
uſqꝫ:intēdo eius quē tāgit dānū ꝛ inferētis dānū : tūc poſſe eſt vt dicamus
eſſe poſſe vt alter alteri damnum inferat cū volūtate vtriuſqꝫ:aut nō eſt hec
dictio ſana:immo poſſe quidē eſt vt dānū inferat alter alteri volēti qm̄ fue
rit is cui damnū inferꝛ ignarus iuris: etenim nō eſt poſſe vt inferaꝛ hoi volē
ti damnū cognoſcēti ius:nullus enim vult vt fiat ſibi iniuria ſciens ꝙ eſt in
iuria abſolute:ꝛ nullus velit illud quod ſcit:qm̄ non vtile aut qm̄ dānife-
rum.CD.Illi autē q̇ dat pecuniam ſuā abſqꝫ reditu aut abſqꝫ reditu equa
li non fit quidē iniuria: itēdo non iniuriaꝛ ei alter eo ꝙ dato ab eo fuit per
ſuam electionem:ſed vt fiet iniuria hoi non ē ab eo:ſꝫ ab altero ꝓpter hoc
qm̄ quidem iniuria ab altero non eſt voluntaria ei cui fit iniuria:manife-
ſtum ē eo ꝙ nullus iniuriam ſciensqꝫ ē iniuria : ei autem qui tribuit abſqꝫ
reditu nullus iniuriatur : vt enim iniurietur homini non eſt abſqꝫ ipſo : ſed
ab iiuriante ; verūtamen ꝙ non ē volitum ab eo cui fit iiuria vt ei iiurieꝛ
manifeſtum

manifeſtū eſt.¶Res aūt quarū p̄mo ꝓpoſuim⁹ perſcrutationē due ſūt.vna carū eſt quis iniuriaꝛ an ille qui diuidit inequaliter:an ille cui ꝯtingit pl⁹ intēdo an iniurieꝛ ei cui ꝯtingit min⁹ an ambo.Scđa aūt eſt ſi porrexerit alteri plus ꝙ ſibiipſi:tūc iniuriaꝛ per hoc ſibiipſi.Diminuit etenī ſibiipſi ſciēter ⁊ volūtarie quēadmodū faciūt humiles et inferiores:intēdo ꝙ ipſi diminuūt ſibiipſis volūtarie ⁊ ſciēter ex honore:aut neqꝫ hoc ē veritatē hꝫ abſolute:ſed eſt in ipſo diſtinctio quedam ⁊ eſt vt ſit porrigere ei⁹ alteri plus ſm modū qui ſit in bono puro:aut vt dicamus ꝙ non cōuenit ei ter minus iniuſtitie ſm veritatē:intēdo iniurie abſolute.Etenī ille cui fit iniuria eſt ille qui obuiat dāno ſine ſponte ſua per ſe:iſte aūt non obuiat dāno ſine ſponte ſua:non ergo facit ei iniuriam ille qui accipit ab eo qđ dat ei niſi quod eſt inferens ei dānū ſolūmō:⁊ eſt patiēs qm̄ iniuriator eſt ille q̄ diuidit iniuſte:non ille cui contingit plus:non enim opꝫ vt denominetur ab iniuria ille apud quem eſt res ſm quam fit iniuria:ſed ille qui facit h̄ voluntarie.Et quando fuerit diuiſor accipiens ab alio ⁊ dans illi:tūc p̄ncipium actionis iniurie eſt ex illo qui diuidit:non ex illo qui accipit.

E hūiles dīminuūt ſibíjpiſ ſpōte ⁊ ſciēter

¶Amplius cum factum damniferum dicatur multis modis:ꝓportionaꝛ enim ei qui caret eligentia vt beſtie aut mancipio:tunc fortior qui facit iniuriam iſto modo non dr̄ iniuriās quamuis fecerit facta iniurie.Et ꝑꝑ hoc qn̄ iudicauerit diuiſor iudiciū iniurie nō ſciēs non noiaꝛ q̄dē iniuriator ſm ius legale:neqꝫ noiatur iudiciū iniuſtum:⁊ eſt q̄ſi iniuſtū:eo quod ius legale hoc eſt preter illud qđ eſt ius i ſeipſo:verumtamen lex ignoranti.Si autem iudicia iniurie ſciens:tunc denominandus eſt a ſpecie iniurie qui enim ſcienter iudicat iniuſte non facit hoc niſi propter beniuolentiam quam hꝫ erga illū cui adiudicat plus:aut ꝓpter vindictam quā q̄rit in illū cui fit iniuria:aut vt accipiat partē ex illo in quo iudicauit:⁊ꝑꝑ hoc adiudicauit.¶D.Et hoīes vident ꝙ potentes ſunt ad iniuriam:⁊ propter hoc vidēt ꝙ actio iuris facilis:⁊ ꝙ non latet aliquē quemadmodum non latet eum iniuria:⁊ eſt manifeſtum:qm̄ nō latet aliquē ꝙ non oportet eum iacere cum vxore vicini ſui:aut contriſtare ꝓximum ſuū.Sed latet mł tos hominum notitia multarū rerum preter iſtas quas opꝫ facere:intēdo quod facere eas eſt ius:et non facere eas eſt iniuria aut ecōuerſo:⁊ ꝓpter illud vident homines ꝙ ſcia rerū iuſtaꝝ ⁊ iniuſtaꝝ nō ſit ſapiētia et ꝙ nō ſit difficilis cognitio rerum quas ponit lex ⁊ non eſt ꝙ ſcit populus ex hoc omnes ſpēs iuſtitie que nō eſt iuſtitia per accidēs:imo iuſtitia quā ſcit populus eſt iuſtitia abſoluta:⁊ quando fuerit diuiſa eſt alicui ſpēi iuſtitia ⁊ alteri non:et hec eſt illa quā ſciunt periti.¶D.Et elongatio populi a ſciētia huius plus eſt ꝙ elongatio eius a ſcientia ſanationis:etenim poſſe eſt vt ſciat:quoniam mel ⁊ vinū ⁊ helleborus ⁊ cauterium omnia ſanatiua ſūt qualiter autem opꝫ vt fiat ſanatio cū eis et cui ⁊ qn̄ huiuſmōi ſcia pertinet medico:⁊ videtur quidem eis ꝙ opatio iuris in eis eſt:⁊ ꝙ facilis eſt eis:eo ꝙ putant ꝙ non ſit eis difficilius ꝙ facere iniuriam:⁊ qn̄ fuerint ambo potētia effectiua in ſubiecto vno ⁊ fuerit homo potēs vt agat actiōes iniurie oēs.potens eſt enim vt iaceat cum muliere nō ſua:⁊ vt vulneret alterum et vt fugiat a centro belli:tunc potens eſt vt faciat actiōes iuris:⁊ non eſt ſic factum:etenim iniurie et iuris non eſt vnum niſi per accidēs:nam quēadmodum factum ſanatiōis nō eſt in ſecādo:aut in nō ſecando:neqꝫ in ꝓpinando medicinā:aut non ꝓpinādo.ita dico ſi conceſſerim⁹ quod iſtud ſit equiparabile rei iuris:ſed in propinando de ea ꝙtitatē cōpetentem:et in hora competenti:⁊ ſic de alíjs circunſtantíjs.Siłr in re iuris non ſufficit vt faciat aut nō faciat:ſed vt faciat de hoc ꝙtum opꝫ:⁊ quando oportet.

F ¶D. Species autẽ iuſtitie inuente in iuſtis: ⁊ ſunt illi qui iam acquiſie-
runt bona que ſunt bona per ſe: ⁊ in quibus eſt ꝑeminẽtia in hac intẽtio-
ne: intendo ex parte additionis acquiſitionis bonorum: ſunt quidem in
quibuſdam eorum nõ potẽtes accipere additionẽ in bonũ: vt iuſtitia pro
portionata diuinis. Non enim poſſibile eſt inuenire iuſtitiã perfectiorem hac
in quibuſdam autem eorum nõ inuenitur bonum ꝑficiens penitus: ⁊ iſti ſũt
mali quibus non eſt curatio vel rectificatio: ſed vniuerſum ipſorum dãni-
ferum eſt. In quibuſdam vero ipſorum inuenitur bonum ⁊ malum vſ
ad terminum quendam: ⁊ illud eſt plus: ⁊ eſt humanum. ¶Dixit. Specu-
latio autem in beneficẽtia ⁊ benefico: ⁊ qualiter eſt ꝓportio diſpõnis per quã
vir eſt beneficus ad diſpoſitionem per quam eſt iuſtus: ⁊ ꝓportio actionis
ad actionem. intendo actionem benefici que eſt beneficẽtia: ⁊ actionẽ iuſti
que eſt iuſtitia: oportet vt ſequatur hoc qđ diximus. nõ enim manifeſtatur in
perſcrutantibus de eis: qm̃ ſunt quaſi res vna abſolute: ⁊ ex omnibus mo
dis: ⁊ nõ: quoniã ipſe etiam ſunt cõdiuerſificate ſpẽ: nos eñ forſan lauda-
mus beneficentiam ⁊ bñficũ: donec extollimus ipm̃ vſ ad ſummũ verum:
que ſunt apud nos finis laudationis: et dicimus: qm̃ bñficus ꝑeminẽtior
eſt iuſto: ⁊ qm̃ melior: ergo poſuerimus ꝙ beneficentia eſt quid preter iu-
ſtitiam: ⁊ laudabile pꝫ ꝙ hoc eſt inconueniens: ⁊ hoc qm̃ ſequitur ex ipſo
vt iuſtitia non ſit beneficentia: vel vt beneficentia non ſit iuſtitia: ſi fuerit
due res: et non fuerint res vna virtuoſa: ⁊ vtrum iſtorum eſt inconueni-
ens. Difficile ita quod eſt in hac queſtione fere quidem ſequitur ea ex
parte eius cuius fecimus mentionem: et ſunt ambe laudabiles: intendo iu
ſtitiam et beneficentiam: et non eſt in eis quid contrarium per ſeipſas ex
parte cuius laudantur in plus et minus. Supererogatio ergo et ſi ſit me
lior iuſtitia: tunc eſt ex ſpecie iuſtitie: non ꝙ ſit ſpecies altera et iuſtitia ſed
ſunt ambe ex genere vno. At vero heſitatio et dubitatio quidem eſt qua-
liter inuenitur iniuſtitia melius ⁊ virtuoſi⁹ ea exiſtẽte indiuiſibili ex modo
quo eſt equalis: niſi ꝙ hoc ſoluitur per hoc qđ beneficẽtia non eſt iuſtitia
poſita in lege: ſed eſt rectificatio iuſtitie legalis: ⁊ cauſa in hoc eſt: qm̃ iuſti
G tiã legalem poſitã poſuit legiſlator vniuerſalẽ: ⁊ vl'e nõ verificatur in ea in q
vl'e apl'e buſdã reb⁹. Nõ erit ergo vl'e in eis vl'e ſano mõ: cũ fuerint hic res cogen
geſnõ ỽi tes dñm legis vt poneret in eis fora vl'ia ⁊ nõ eſſe poſſibile in nãis caſũ: tunc
ficatur iqui dignũ fuit vt poneret eas lex vl'es: ⁊ ille quidẽ verificantur ſm plurimũ: ⁊ po
buſdã re- nit hoc ſciens quid ſit in eo de peccato: ⁊ ſcm̃ eius ſenſũ eſt nõ min⁹ facto
bus. ſuo in eo: in cuius nã poſſibile eſt vt ſint fora vl'ia que ponit in eo: ⁊ ꝓpter hoc
fuit hic peccatũ nõ in lege ne ex parte latoris legis: ſed ex parte nãe rei.
H Fundamẽtũ etẽm rerũ voluntariarũ velociter permutatur: ⁊ qñ fuerit do
Fũdamẽ minus legis dicẽs orationes vl'es. ⁊ acciderit in eis aliqñ preter id qđ in-
tũ rerũ vo tẽdit ex iuſtitia et correctione. tunc ſtatim ſanat ſanatione quã vidit legiſ
lũtariaꝝ lator in eo quo ſecutum eſt peccatum ex modo qđ dixit in eo dictionẽ ab-
velocit̃ ꝑ ſolutam. et eſt quidam neceſſaria ſanatio illius vl'is. ideo ꝙ nos ſcim⁹ ꝙ
mutatur. illam conditionem quam dimiſit legiſlator ſi fuiſſet pñs ꝑꝑ materie mu-
tabilitatem non dimiſiſſet eam: et ſi duceret per illud ad hoc vt conderet
legem. ¶Dixit. Et propter iſtud facta eſt beneficentia iuſtitia quedã: ⁊ eſt
melior iuſtitia quadam non ea iuſtitia qua eſt iuſtitia abſolute et ſm veri
tatẽ: ſed eſt melior peccato quod ſequitur iniuſtitia legali ex iudicio vl'i: na
tura ergo que eſt benefico per quã eſt beneficus eſt quidẽ ſanatio eius qđ
deficit legi ex re vl'i quam poſuimus. iſta igitur eſt cã in hoc vt nõ ſint oĩa
fora legalia neceſſaria in omni hora: imo indiget in quibuſdã horis ꝯmẽ
ſuratione: et in quibuſdã nõ redditur ad forũ vl'e. Et manifeſtũ eſt ſibi hoc
ex foro poſito in precipiendo bella in lege ſaracenoꝝ. preceptũ enim bel-

lādi in ea vīte ē: donec extirpeť radix coꝝ q̄ diuerſi ſunt ab eis: ⁊ ſunt h̄ hore: in quib⁹ eligibilior eſt pax bello: ⁊ q̄ populꝰ ſaracenorū tenuit ꝓ necio hoc p̄ceptū vīte: ⁊ cū hoc fuit poſſe extirpare ſuos inimicos cōſecuti ſūt dāna multa ex hoc: et illud fuit ex ignorātia ipſoꝝ intētionis legiſlatoris: et pp̄ hoc opꝫ vt dicať q̄ magis q̄rēda ē pax q̄ꝫ bellū. ¶D. Iā ḡ pꝫ q̄d ē bnficētia ⁊ iuſtitia: ⁊ qua iuſtitia bn̄ficētia eſt melior: ⁊ ex hoc ēt manifeſtū eſt: qm̄ beneficꝰ ⁊ ſuperogās eſt q̄ eligit has res ⁊ operať eas: ē vt non vſq; ad vltimū iueſtiget vīte declinās verſus malitiā in pluribꝰ ex mō vlis ſed diminuat inde partē malā: ⁊ pp̄ iſtud inuenimꝰ indulgētiā eē cōmendatā in multis punitionū legaliū in horis quibuſdā ⁊ in indiuiduis quibuſdā: ⁊ inuenimꝰ dimiſſorē vltionis in eis excellētē eē q̄uis lex ſit faciēs ꝓ eo ad iumēdā vltionē: tūc itaq; bn̄ficētia iuſtitia ē ⁊ nō aliter habitꝰ. D.

Utrum autem ſibiipſi iniuriam facere quis poſſit: ex ſupra dictis patet. Nam iuſtoꝝ alia ſunt ſecundum omnem virtutem a lege ordinata: veluti non iubet ſe ipſum occidere lex. quo autem non iubet vetat. Preterea quando contra leges ledit non leſus volens iniuriam facit: quod ſi volens ſciens quem ⁊ quomodo. Qui vero per iram ſe occidit volens: id agit contra legem: quod non pmittit lex. Iniuriam ergo facit: ac cui facit an ciuitati: nam ſibi quidem non: quia volens: patitur: nulli autem volenti iniuria fit: ita q̄ et ciuitas penam conſtituit: et eſt quedam ignominia aduerſꝰ illum qui ſeipſum necauit: ac ciuitati iniuriam fecit. Inſuper ſecundum quod iniuſtus eſt qui ſolum iniuriatur et non omnino prauus non poteſt ſibi iniuriam facere: nam aliud eſt quā illud. Eſt enim quodammodo iniuſtus ſic prauus vt timidus non vt totam habens prauitatem. Quare nec ſecundum hanc iniuriatur: nam ſimul foret eidem ablatum eſſe: ⁊ adeſſe idem quod eſt impoſſibile: ſed ſemper pluribus neceſſe eſt eſſe iuſtum ⁊ iniuſtū. Preterea voluntarium per electionem ⁊ primum. qui enim ab alio leſus idem facit aduerſus illum non videtur iniuriam facere ſed idem ipſe eadem ſimul patitur ⁊ facit ſibi. Preterea ſequereť vt volenti iniuria poſſit fieri. Inſuper ſine particularibus iniurijs nullus iniuriatur: nullus vero eſt adulter ſue vxoris: neq; eſt fractor ſui parietis: neq; fur ſuarum rerum. In totum autem tolliť vt quis ſibi iniuriari valeat ſecundum diffinitionem voluntarie patiendi iniuriam. Manifeſtum eſt autem quod vtraq; praua ſunt et facere ⁊ pati iniuriam: nam aliud eſt plus habere quā medium. Aliud eſt habere minus velut ſanitas in medicina. bona habitudo in gymnaſtica. Uerumtamē peius ē facere iniuriā. nam id cum prauitate eſt ⁊ vituperatur ⁊ prauitate vel perfecta ſimpliciter vel prope. non enim omne voluntarium cum iniuria: ſed pati iniuriaꝫ ſine prauitate eſt ⁊ ſine iniuria. Per ſe igitur pati iniuriam minꝰ eſt malū: ſed per accidēs nihil prohibet malus. At non eſt ea cura arti: ſed dolorem lateris dicit maiorē morbū

quam offenſionem pedis:licet fieri poſſit aliud per accidens ſi
contingat offendentem pedem cadere ⁊ ab hoſtibus capi ⁊ mo-
ri:per tranſlationem vero ⁊ ſimilitudinem eſt non ſibi ad ſeipſuꝫ
iuſtum:ſed dominicum vel economicum. His enim rationib⁹ di
uiſa eſt ea pars animi que rationem habet ab ea que eſt ſine ra-
tione. Atq; ſi inſpicias videtur eſſe iniuria ad ſeipſum: quia eſt
in his pati aliquid preter ſua deſideria. Ut igitur parenti et im-
perāti eſſe adinuicem aliquid iuſtū ⁊ iſtis. ¶ De iuſtitia quidem
ac alijs moralibus virtutibus determinatū ſit in hunc modum.

AN autem poſſibile ſit vt iniurietur quis ſibimet ⁊ non
iuſtitiam facit aut non ſit poſſibile:patet ex
eo quod dictum eſt. Jam enim dictū eſt ꝙ ex iuſtitijs eſt cōis
et eſt vniuerſitas virtutum quas precepit lex:⁊ ſilr de iniu-
rijs ex eis eſt cōis:⁊ eſt incurſio malitiarum quas prohibet
lex et dimiſſio virtutū quas precipit:⁊ ex eis ſunt proprie
ſcilicet in quibus eſt equalitas et non equalitas. Et iam determinatū eſt
in eo quod preterijt ꝙ iniurians in iſtis eſt qui ſcit cui iniuriatur:⁊ quo ⁊
quare:qui igitur interficit ſeipſum ex iracundia non eſt iniurians ſm intē
tionem propriam:eo ꝙ non iniuriatur alteri a ſe neq; ex precedēti cōſulta
tione:ſed cauſa ire eſt autē iniuria quidē ſm intentionē cōem iniurie: cuꝫ
iſtud eius factum contra legem. ꝓhibet enim lex ne q̇s occidat ſeipm:⁊ in
iuria quā perpetrat aut eſt in ſe aut in ciues:ſed in ſe nō:qm̄ volens: non
vult autem is cui fit iniuria:ſed iniuriat̄ quidē ciuib⁹:cum non velint hoc
factum neq; permittant. immo ꝓhibeant:⁊ ꝓpterea videm⁹ eum qui facit
h̄ factum occultare ſe a ciuibus:⁊ conſequit̄ eos apud ip̄m abhorreſcentia
multa:⁊ huius cauſa eſt ꝙ iniuriat̄ eis. ¶ Amplius iniuriator quidem ſm
veritatem malign⁹ eſt ſimpliciter:talis aūt eſt qui operatur ex habitu ac-
quiſito ei:occidens vero ſeipſum iniuriat̄ vna vice tm̄:non ergo procedit
eius iniuria ex habitu a quo dicatur iniuriator:immo res rara interdum
in bonis inuenitur. ¶ Amplius ſi iniuriatur q̇s ſibimet:⁊ ſit iniuria acce
ptio ab altero ⁊ datio alteri:tunc neceſſarium eſt vt ſit acceptio ⁊ datio et
vniuerſaliter additio:⁊ ablatio inuēte in re vna ſimul:at hoc impoſſ̄e:imo
neceſſe eſt iuſtitiā ⁊ iniuriā fieri in reb⁹ plurib⁹ vna ⁊ volūtarie et electiue
ideo quem penituerit iniurie nō eſt iniuriator:iniuriāte vero ſibimet pe
nitet iniurie:⁊ vlr oporteret vt eſſet vna res eadem agens ⁊ patiens ſimul:
quod eſt impoſſibile. ¶ Amplius ex hoc ſequitur vt fiat iniuria vero volū
tate ſua:intendo vt aliter iniurietur ei de voluntate ſuimet:⁊ iam dictum
eſt hoc eſſe impoſſ̄e. ¶ Amplius nō iniuriat̄ aliq̇s abſq; eo ꝙ faciat ex actio
nib⁹ iniurie particularis:vt ꝙ furetur aut adulteret̄:⁊ nō adulterat̄ aliq̇s
cū vxore ſua:neq; perfodit parietem domus ſue:neq; furat̄ pecuniā ſui ip
ſi⁹. Et ſilr impoſſ̄e eſt vt noiet̄ iniuriator ſ₃ vniuerſum qđ cōditionatū eſt in
2 iniuriāte et cui fit iniuria:intēdo vt nominet̄ iniuriator ſm veritatē. ¶ M.
Manifeſtū eſt aūt ꝙ facere iniuriā ⁊ recipe eam vtrūq; malū eſt:nā faciēs
eā accipit plus:patiēs vero min⁹:q̄ ambo ſunt ꝑter mediū:iniuria eſt ⁊ ma
lū:verūtn̄ iā q̄rit̄ vtrū illoꝝ magis eligēdū facere iniuriā vl̄ pati:⁊ qn̄ ꝑſpi
caciter fuerit inq̇ſitū patebit ꝙ peius eſt facere eā q̄̄ pati. pati.n. eā abſq;
malitia eſt:facere vero malitioſum eſt:⁊ ꝓpter hoc malū qđ eſt in iniuriā-
te malo qđ ē in eo cui fit iniuria maius eſt ꝑ ſe:ꝑ accn̄s aūt pōt malū ⁊ in
uoluntariū qđ eſt in eo cui fit iniuria maius eſſe:vt qđ accidat ei cui fit in
iuria vt relinquāt eū ſui ⁊ incidat i man⁹ aliquoꝝ qui occidāt eū ⁊ morit

tradant: q aū fctā3 ſibi iniuriā nō habuerūt hmōi ptātē. ℂD. S3 potētie q̄dē eff ectiue: vtpote ars medicine nō ſpeculat in eo q̄ p acc̄ns: ſed qd̄ p ſe: et nō curāt qd̄ de p acc̄ns: vt q̄ dicat q̄ dolor iluᷓ perículoſior eſt ol dolore q̄uis poſſit inueniri per accidēs dolor periculoſior eo. ℂD. Ex parte autē iuſtitie que dicit p modū ſilitudinis 7 trāſumptiōis a iuſtitia ciuili: 7 ē iuſtitie q̄ eſt in potētijs aīe: nō op3 vt dicam⁹ q̄ exercet quis iuſtitiā in ſeip̄3 aut iniuriat ſibiip̄ſi: 7 hoc qm̄ illic iuſtitia quidē ꝓportionat parti ex partib⁹ aīe p̄ter cā cui ꝓportionat iniuria: 7 nō ꝓportionat iuſtitia toti: imo iuſtitia ꝓportionat ex ea pti principāti: ſicut ꝓportionat in ꝯuerſatiōe ciuili parti principanti: 7 propterea diſtinguunt potētie aīe ad id qd̄ h3 rationē: 7 in id qd̄ nō h3 rōnē: quemadmodū diſtinguit ciuitas in prelatum et ſubditos nāliter. Qn̄ ergo obedit q̄ nō h3 rōnē ei qd̄ rōnem h3 fit iuſtitia: et quando non obedit fit iniuria. videt igit q̄ huic parti: intendo que non h3 rationem ꝓportionet iniuria in anima: cum huic parti ptineat vt agat ſm ſua deſideria. Et vniuerſalr quēadmodū inuenitur iuſtitia et iniuria inter prelatum et ſubditos: ſic inuenitur in viribus vel potentijs anime. ℂD. Jam igitur patet ex his tractatib⁹ quid eſt iuſtitia: et eſt poſtremum ſermonis virtutibus figuralibus: intendo moralibus: conuertamur igitur ad virtutes rationales.

ℂ Finit Liber Quintus.

ℂ Ariſto. Stragy. Ethicoꝝ Lib. Sextus. Cap. j.

Quoniam prius diximus medium eſſe recipiendū non autem exceſſum neq3 defectum medium aūt eſt vt recta dictat ratio hec diſtinguamus. Omnibus enim dictis habitibus quēadmodū 7 alijs eſt quoddam ſignū ad quod inſpiciens qui rationem habet: intendit 7 remittit: 7 eſt quidā terminus mediocritatū quas dicim⁹ eſſe inter exceſſu3 et defectum ſm rectā rōnē. Eſt aūt hmōi ſermo verus quidē: ſ3 nequaq3 clarus. nam et in alijs facultatib⁹ de quib⁹ ſcientia eſt hec etiam dici vere poteſt nec parū nec min⁹ laborandū aut negligendu3 eſſe ſed mediocriter: 7 vt recta dictat ratio: ſed ob hoc dictum nihilo plus quis ſciret veluti qualia offerenda ſint corpori: ſi quis dicat quod medicina iubet et quemadmodum his qui illam habet. Quapropter oportet non ſolum vere hoc dixiſſe de habitibus animi: verumetiam determinare que ſit recta ratio: et quid ſit huius terminus.

ℂ Determinatio hui⁹ tractat⁹ ſexti de libro Nichomachie Ariſto. incipit.

ℂ Primum capitulum quodq3 in predictis virtutibus oportet eligere medium quod ſit per rectam rationem hanc oportet diuidere que eſt ſecundum quam habens eam intendens 7 remittens peruenit ad menſuram et medium: quodq3 non ſufficit ad operari ſm rectā rōnem dictum ſit ſcire vniuerſaliter: ſed oportet determinare ſcire que eſt recta ratio: et quis terminus huius. Dixit.

Cum itaq3 tā dixerim⁹ q̄ op3 vt eligam⁹ mediū 7 eſt in q̄ nec ē additio n3 diminutio: ſicq3 mediū recipit ſm̄ nū ſanū: etcm̄ de⁹ ſan⁹ ē i q̄ nō eſt additio n3 diminutio: tūc neceſſariū eſt nobis vt narrem⁹ de medio i vniuerſo habituu3

voluntarioꝝ:intẽdo ꝙ recipit terminũ ſanum:etenim omnibus habitibus latitudo quedam eſt:ſiue ſint habitus morales ſiue rationales. Ad iſtud itaqꝫ medium intẽdimus ſpeculationem: addimus igitur ⁊ demimus donec inueniamus ipſum ⁊ terminus medij conuenit cũ termino rõnis ſane. ambo enim diffiniũt per hoc que nõ recipiũt additionẽ neqꝫ diminutionẽ: verũtamen non inuenitur mediũ in habitibus moralib⁹ acquiſitis ꝑ aſſuetudinem ſicut inuenitur in habitibus ſciẽtificis:intẽdo ꝙ inuẽtio medij in moribus manifeſtior eſt inuẽtione eius in habitibus rationalibus. Et hoc qm̃ mediũ in moribus eſt mediũ ſm veritatẽ:cũ inuẽtum ſit inter extremitates:mediũ autẽ in habitibus ſciẽtialibus eſt vt nõ fiat attributio rei per magis eo qđ ſuſtinet neqꝫ per minus:⁊ hoc mediũ eſt certa ratio vel ſanus ſermo:⁊ quãdo fuerit hec ſciẽtia in anima alicuius nõ oportet vt ſciat aliquid plus ea:neqꝫ minus vt qđ querat aliquis ⁊ dicat quas res oportet cõuenire corpori humano ⁊ cõuerti in ipſum:⁊ dicatur ei res quas mãdat medicina ⁊ medicus:⁊ propter illud nõ fiunt res manifeſte abſqꝫ terminis ſed occultãtur:ideoqꝫ nõ oportet nos cõtentos eſſe ex notitia habituũ notitia occulta ſolũmodo:⁊ eſt notitia eſſe ipſoꝝ:ſed ſunt ſciẽdi per terios ſuos.

¶ Capitulum ſecundum.

Animi ergo virtutes ſupra diſtinximus:⁊ alias eſſe mores diximus alias intellectus:⁊ de moralibus quidẽ tranſegimus:de reliquis vero nũc dicemus:prius tamen de animo premittentes. Quod due ſunt animi partes:altera rationem habens: altera irrationalis: de qua dictum eſt prius. Nunc autem circa eam partem que rõnẽ habet eodẽ modo diſtinguendũ eſt. Et ſuppoſitũ exiſtat duo eſſe rationem habẽtia. Unũ quo perſpicimus illa talia quoꝝ principia non aliter ſe habere. alterũ quo ea que aliter ſe habere poſſunt:nam ad ea que alia ſunt genere:⁊ pars animi alia genere:q̃ ad vtrũqꝫ apta eſt ſiquidem ſm ſimilitudinem ⁊ proprietatẽ quãdam notitia illis exiſtat. vocetur autem harum altera ſcientifica:
A Nẽo ↄſultat de reb⁹ q̃ aľr ſe habere non poſſunt.
altera rationatiua. nam conſultare ⁊ ratiocinari idem eſt. Nemo autem cõſultat de rebus que aliter ſe habere non poſſunt. Itaqꝫ rationatiua eſt vna pars quod rationem habet. ¶ Sumẽdus eſt ergo vtriuſqꝫ harum optimus habitus:nam hec vtriuſqꝫ virtus. Uirtus autem erga opus proprium.

¶ Scđm capl'm in quo rememorat de diuiſione virtutis ⁊ practicas de qui
2 bus dixit iã:⁊ intellectuales:de quibus dicto prius de anima eſt directiu⁹ ⁊ de diuiſione aīe in rõnẽ habẽs:⁊ irrationale nõ intẽdẽs ſolũ de ratiõe habente qđ diuidit in ſpeculãs neceſſaria ⁊ ſpeculãs cõtingẽtia:q̃s ptes aīe ꝑ ſpeculata altera gñe oñdit alteras gñe q̃rũ hãc noiat ſciẽtificã: hãc vero rõnatiuã:⁊ eẽ vnã ptẽ rõnẽ hñtis cõcludit:⁊ ꝙ vtriuſqꝫ dictarũ ptiũ ſumẽdum quis optimus habitus:q̃ ⁊ vtriuſqꝫ virtus que eſt ad opus propriũ. D.

Et cum iam dixerimus qđ eſt ſana rõ:aut rectus ſermo:⁊ qđ terminus eius:⁊ diſtinxerim⁹ virtutes anime: ⁊ dixerim⁹ ꝙ quedam eaꝝ figurales .i. morales:⁊ quedam earũ rõnales id eſt cũ intellectu:⁊ iam locuti fuerimus in virtutib⁹ figuralibus ⁊ ſpeciebus ſuis:tunc dicamus de virtutibus rõnalib⁹ ⁊ ſuis ſpeciebus ſm ſimilem modũ. Et iã diximus in eo ꝙ pre=

terij̄t ꝙ ex partibus aīe eſt que recipit rōnem.i. terminū: ⁊ ex eis eſt q̄ non recipit eam: illius aūt q̄ non recipit terminum iam diſtincte fuerunt ſpēs. illa vero que recipit rōnem ⁊ eſt pars rōnalis: diuiditur primo in duas p̄tes: vna quaꝝ eſt p̄s rōnalis q̄ apprehendit entia: quoꝝ cās impoſſe eſt in nobis eſſe: ⁊ ſunt illa que non poſſe eſſe niſi a cauſis ſuis naturalibꝰ. Et ſcđa eſt illa q̄ apprehendit entia: quarū cauſas poſſe eſt eſſe in nobis: ⁊ iſta ſunt ea quoꝝ cās poſſe eſt eſſe p̄terq̄ nāles. neceſſe quidem eſt ergo vt diuidant̄ partes aīe recipientis ſm̄ diuiſionē generū q̄ recipiunt̄: ⁊ vt mutent̄ ſm̄ illorū mutationem: eo ꝙ neceſſe eſt vt diuidatur receptiuū diuiſione receptibilis: ⁊ diuerſetur eius diuerſitate: ⁊ iccirco opꝫ vt dicatur ꝙ nomen ſcīe de eis đr ſm̄ modū ꝓportionalitatis ⁊ aſſimilationis: ⁊ apprehēſio que appropriatur entibꝰ: quoꝝ p̄ricipia nō ſunt in nobis noīat̄ ſcīa ſpeculatiua: ⁊ apprehenſio q̄ appropriatur entibus: quoꝝ cauſe in nobis ſunt noīat̄ cognitiua operatiua: intendo eā in qua eſt cogitatio p̄p̄ operationē. non eñi meditamur neq̄ cogitamus ad operandū res quaꝝ opationem impoſſe eſt eſſe in nobis: ſed eſt penes nām. Et vtitur q̄dez hō cogitatione opatiua in rebus quas poſſe eſt eſſe a voluntate. Cūq̄ ſic ſit cogitatiua eſt vna ex partibus aīe rōnalis que recipit rōnem: ⁊ altera pars eſt ſpeculatiua: ⁊ habitudo bona: in vnaquaq̄ iſtaꝝ eſt virtus illius partis: ⁊ virtus ſm̄ eſt quantitatem operationis proprie.

Capitulum tertiū.

TRia ſunt in aīo que rei agende veritatiſq̄ dominantur: ſenſus: intellectus: appetitus. Ex his aūt ſenſus nullius rei agende principium eſt. Id ex eo pꝫ ꝙ beſtie ſenſum quidem hn̄t: rerū vero agendarum participes nō ſunt. Qđ vero eſt in mente aſſentire ⁊ diſſentire idem in appetitu ſequi et vitare. Itaq̄ cum virtus moralis ſit habitus electiuus: electio autem appetitus cū deliberatione: opꝫ per hec ſermonem eſſe verū appetitum eſſe rectum: ſiquidem electio ſtudioſa ⁊ eadem aſſentire ⁊ ſequi. Hec igitur mens ⁊ veritas in agendo verſat̄. At cōtēplatiue mētis: que nec in agendo nec in faciendo eſt laus ⁊ vituperatio in vero ⁊ falſo conſiſtit: hoc eſt.n. totius intellectiui opꝰ. Actiui vero veritas cōſentanea appetitui recto. Rei igitur agende principium eſt electio vnde motus eſt: ſed non cuius gratia. Electionis aūt appetitus ⁊ rō que alicuius gratia. Quap̄p̄ non abſq̄ mente ⁊ intellectu nec abſq̄ morali appetitu eſt electio. Bene agere autē in rebus ⁊ contra ſine intellectu ⁊ more non eſt: ſed mens iſta nihil mouet. Verum illa que gratia alicuius ⁊ actiua. hec enim ⁊ faciendo princeps eſt: nam gratia alicuius facit quicumq̄ facit: ⁊ finis nō ſimpliciter eſt: ſed aliquod ⁊ facibile alicuius eſt at non agibile. Nam bene agere finis eſt: appetitus autez huius. Quapropter aut intellectus appetitiuus eſt electio aut appetitus intellectiuus: ⁊ tale principium hō: non eſt aūt eligibile quicq̄ ex iam factis: vt puta nullus eligit troiam diripuiſſe. Non enim de preterito electio eſt: ſed de futuro poſſibili. Factum autem ne factum ſit: fieri non poteſt. Itaq̄ recte Agathon hoc ſolo deus priuatur infecta facere quecumq̄ ſunt facta.

ſēns, itellectus & appetitus

B Quis ſit finis intellꝰ ſpeculatiui ⁊ practici.

C Nō ē de p̄terito electō ſed futuro poſſ.

hoc ſolo ꝑuatꝛ deꝰ infecta facere q̄ facta ſunt.

Ambarum itaqꝫ particularum intellectiuarum opus eſt veritas. Secundum quos ergo habitus vtraqꝫ verum aſpicit hic virtutes ambarum exiſtunt.

¶ Tertium capl̅m in quo ad ꝓpoſitum ſumendum dicit tria in aīa actus virtutis dominatiua: ſenſum: intellectum: appetitū: quoꝝ ſenſus nullius
3 actus principiū. intellectus vero practicus inuenit verum ⁊ falſum in agendis: appetitus perſequit̄ ⁊ fugit: vn̄ ⁊ ex diffōnibꝰ virtutis ⁊ electionis opꝫ rōnem verā eſſe ⁊ appetitū rectū ⁊ hanc percipere: hūc vero ſeq̄. ſpeculatiuꝰ vero hꝫ ſuum bonū in vero ⁊ falſo inuentis practico non ſtante ad veritatem: ſed vſqꝫ ad actum tendente concorditer appetitui recto: qꝛqꝫ electio cū eſt factiua actus electionis aut appetitus: ⁊ rō q̄ gratia alicuius: qꝛqꝫ mens ſpeculans contingentia ſm ſe non mouet ad aliquem vltra veritatem: ſed mens practica que partit̄ in factiua habentē preter operationē opus finem nō ſimpliciter: ſed ad vlteriorē operationē ⁊ actiuā: cuius finis bona actio cuius eſt ⁊ appetitus: ex quibꝰ concluditur quid electio cuius principium ſolus hō ⁊ ꝙ nihil factum eligibile: q꞉ nec cōſiliabile: ſed ſolum futurum contingens: qꝛqꝫ vtriuſqꝫ partis intellectui cōis finis veritas: ⁊ ꝙ vterqꝫ virtutes proprie habitus ſm quas vtraqꝫ verum dicit. D.

Aīa ergo tres ptes: vna eſt ad actionem: ⁊ eſt concupiſcētia: ⁊ due ad verū: ⁊ ſunt ſenſus ⁊ intell's ⁊ apprehenſio ſenſus nō eſt apprehēſio intell's: ⁊ hoc manifeſtū eſt ex hoc ꝙ bruta cōicant nobis in apprehenſione ſenſus ⁊ nō intellectu. Quod ergo eſt in intellectu affirmatio ⁊ negatio huius compar in concupiſcentia eſt ꝓſecutio ⁊ refutatio: intendo ꝓſecutionem delectabilis ⁊ refutationem contriſtabilis. Et quēadmodū virtus figuralis eſt habitus electionalis: ⁊ electio que eſt ei eſt concupiſcentia proueniēs a cogitatione ⁊ abuſu oppōnis. ⁊ iō apprehenſio verax ⁊ concupiſcentia ſana qn̄ fuerit electio virtuoſi. Sil'r illa q̄ eſt intellectui in rebus operabilibꝰ vel ſcialibus eſt affirmatio: ⁊ actio q̄ eſt concupiſcentie proſecutio: iōqꝫ qn̄ iſtius motus prouenientis a cōcupiſcentia principiū fuerit ex intellectu erit virtus. ergo operatio q̄ eſt parti cogitatiue que eſt a bono ⁊ a malo eſt veritas ⁊ falſitas: ⁊ hoc qm̄ operatio oīs partis intellectualis eſt aut verū aut falſum: ⁊ operatio que eſt parti cōcupiſcibili eſt proſecutio ⁊ refutatio ſiue cōueniat ei pars rōnabilis: aut non. Et operatio earū virtuoſa qn̄ cōueniunt: intendo ptem intellectiuā ⁊ operatiuā: eſt veritas ⁊ deſiderium cōueniens ei. principiū ergo tunc actionis ⁊ motus eſt potentie electiue: a qua fit motus nō rei illius gratia cuius fit motus: intendo ꝙ potentia electiua eſt principium effectiuū nō illud gratia cuius eſt motus: ⁊ ideo electio eſt deſiderium cum apprehenſione rōnali gratia alicuius: ⁊ propterea non eſt electio abſqꝫ intellectu ⁊ abſqꝫ virtute figurali: eo ꝙ actio intellectus ⁊ conſultatio qn̄ fuerint cōtraria erunt actio abſqꝫ intellectu ⁊ abſqꝫ virtute figurali: ⁊ potentia effectiua a qua eſt inceptio motus non mouet niſi ꝑꝑ aliq̄d: ⁊ hec potentia effectiua eſt oīs qđ agit̄: ⁊ omne qđ agit̄: agitur ꝑꝑ aliq̄d: ⁊ non eſt hic potentia ꝑfectio per ſeipſam rei in qua inuenitur: ſꝫ eſt perfectio relata ad rem illam que eſt ꝑ ſe complementū ⁊ cōcupiſcentia non eſt niſi ꝑꝑ iſtud cōplementum: ideoqꝫ terminꝰ electionis eſt intellectus habens concupiſcentiam aut cōcupiſcentia intellectus. rerū aūt que inueniuntur ab iſta concupiſcentia ⁊ intellectu principiū eſt hō: ⁊ non pendet electio cū rebus preteritis. nō eīm eligit aliquis hodie apertionem ciuitatū Coſdre: iō ꝙ apertio earū iam fuit: neqꝫ mediatur aliquis in cōparatione eius qđ iam fuit: ſed qđ erit ex his que poſſibilia ſunt fieri: ⁊ illud qđ iā fuit

neceſſarium eſt:ideo ꝙ nõ eſt poſſibile niſi vt ſit:⁊ ꝓpterea videbatur q̃buſdam antiquoꝝ vel deũ priuatũ eſſe ptãte in ſpẽ ex factis ſolũ mõ: intendo ꝙ faciat nõ fuiſſe qđ iam fuit. Cap.quartũ

REpetentes ergo altius de illis dicamus. Erunt quibus animus verum proſpiciat aſſentiẽdo aut diſſentiendo quinq; numero. Hec autem ſunt:ars:ſcientia prudentia:ſapientia: intellectus. habitus quinque Eſtimatione eñ ⁊ opinione aũt falli contingit. Quid ſit ſcia ex hoc patet ſi diligenter diſcutiendũ eſt:nec ſimilitudinibus inherendũ. Ois.n.ſic accipimus vt id qđ ſcimus aliter ſe habere poſſit. Que aũt aliter hr̃e ſe pñt qñ extra conſiderationem ſunt latent: vtrũ ſint vel non ſint:ex neceſſitate ergo ſcibile eſt. Sempiternum ergo. Nã q̃ ex neceſſitate ſũt ea plãe oĩa ſẽpiterna ſũt:ſẽpiterna aũt ſine generatione ⁊ corruptione. Inſuper oĩs ſcientia vr̃ eſſe docibilis:⁊ qđ ſciri põt idem põt dici. Doctrina vero oĩs ex ante cognitis fit vt in reſolutiuis dicimus. Nam aut per inductionẽ:aut per ſyll'm. At inductio principij eſt ⁊ vniuerſalis. Syllogiſmus autem ab vniuerſali. Sunt ergo principia ex quibus ſyllogiſmus. Quorũ aũt nõ eſt ſyllogiſmus:eorum inductio eſt. Doctria ois ex añ cognitis fit.

¶ Eſt igitur ſcientia habitus demonſtratiuus ⁊c. vt in reſolutiuis diffiniuimus. Cum eñ fidem quodãmõ adhibet quis ⁊ principia ſibi nota ſunt ſcit. Nam ſi non magis diſcurſu concluſionis per accñs habebit ſcientiam. De ſcia ergo in hunc modum determinatum ſit.

¶ Quartũ capl'm in quo enumerat habitus ſm quos aĩa verũ dicit q̃ ſunt ars:prudentia:ſapia:intell's:ꝯñr tradens de ſciẽtia ꝙ ſcibile eſt neceſſariũ eternũ ingenitũ incorruptibile:ꝙꝙ ſcia docibilis diſcibilis ⁊ ex precognitis principijs quorũ:ſed inductio ex quibus cõcludit q̃d ſcia: ꝙꝙ ꝑncipia ſciuntur magis cõcluſione. Dixit. 4

CTactio vtriuſq; partis intellectus:intendo actiue ⁊ ſpeculatiue eſt veritas.i.fides:ſiue credulitas ⁊ habitus ꝑ quos ſumit fidem:quelibet earũ electe ſunt eis vt in pluribus:intendo per habit⁹ ſcias:⁊ illi in q̃bus ſumit fidem aĩa ꝑ affirmationẽ⁊ negationẽ:itẽdo ſumit fidẽ in negatiõe ⁊ affirmatione:ſunt q̃nq;:facultas:intendo artẽ:⁊ ſcđa eſt ſcia:intendo ſpeculatiuã ⁊ tertia eſt prudentia:⁊ quarta ſapientia:⁊ quinta intellectus. Imputatione aũt ⁊ arbitratione poſſ's eſt falſitas:ideoq; non opꝫ cõnumerari habit⁹ verificis. ¶ De ſcia aũt manifeſtũ eſt:qm̃ non eſt poſſe in ea eſſe falſitatem ſ;opꝫ vt preciſe dicam⁹ in ea neq; dubitem⁹.oẽs.n.vident ꝙ ſcia vera in vltimo eſt illa q̃ non põt eſſe ꝑ modũ aliũ extra aĩam:intendo q̃ non põt permutari ad oppoſitũ.qđ aũt poſſe eſt eſſe ꝑ modum aliũ preter modum illum ſm quẽ ſcitur:intendo vt ꝑmutet extra aĩam hoc occultum eſt abſq; certitudine:intendo ſi eſt aut non. Cũq; fuerit ſcia certitudinalis ens illa que nõ permutatur:tunc ſcitum per ipſam eſt neceſſarium: ⁊ neceſſarium ſempiternum:ergo ipſum neceſſarium tandẽ:⁊ hoc qm̃ omne qđ fuerit neceſſarium abſolute eſt ſempiternũ:⁊ ſemper ſempiternũ eſt qđ neq; gñatur neq; corrũpitur. ¶ D. Videt aũt ſcia oĩs diſciplina ⁊ ſcibile ⁊ diſcibile eſſe: verum

tamen iam dictum in libro demonſtrationis ꝙ oīs diſciplina equidem fit ex rebus quaꝝ preceſſit ſcia: ⁊ ſunt ꝓpōnes vl'es prime. attñ ille accipiunt ⁊ dicunt ex pte dictionis: intendo ex parte allocutionis per eas: ſed cōcluſio accepta ab is ꝓpoſitionibus addiſcitur ex parte ſylli compoſiti ex his propōnibus. Erit igitur ꝙ oīs ſcibilis addiſcitur aliqd ex parte ſermonis ipſiuſmet: intendo anteceſſionem ſcientie ſignificationes vocabulorum: et aliquid addiſcitur ex parte ſciendi ꝓpōnes ſylli ⁊ ſyllm. Et propoſitiones ex quibus ſcitur cōcluſio nō ſciuntur per ſyllm: ſed ſciuntur qdem ex parte ſignificationis vocabuloꝝ. ꝑncipium igitur diſcendi ꝓpōnes vl'es eſt ſcia

E ſignificationis vocabuloꝝ: ⁊ principiū ſcie cōcl'onis eſt ſcia ꝓpōnū vl'ium ⁊ cū hoc ſic ſit: tunc ſcia ſimpl'r eſt habitus demonſtrationalis: intendo ꝙ eſt forma demonſtrationis cōcollecta in aīa ex ꝓpōnibus ⁊ cōcluſione ⁊ ceteris rebus cōditionatis in demonſtratione: ex eo ꝙ iam numeratū eſt in libro demonſtrationis. Qñ igitur contingit alicui credulitas rei alicuius ⁊ fuerint principia prima illius rei nota apud ipſum: tunc iam contingit eis ſcia illi⁹ rei. Si vero nō fuerint nota apud ipſum eſt ſcia ei⁹ apud ipſum ꝑ modū accñtis. ¶ D. Sufficit aūt diſtructio ſcie in hoc loco ſm hanc quātitatem cū intentio hic de ipſa ſit diſtinguere eā ab alijs.

Principiū diſcēdi ꝓpoſitiōes vl'es eſt ſcia ſignificatiōes vocabulorum.

Jus vero quod recipit aliter ſe habere quiddam eſt quod fieri: quiddam eſt quod agi poteſt. Eſt autem aliud facere: aliud agere. credimus autem his exterius quoqꝫ ſermonibus. Itaqꝫ habitus cum ratione actiuus aliud eſt quam habitus cū ratione factiu⁹: nec alter in altero continetur. Nam neqꝫ actio eſt factio: neqꝫ factio eſt actio. cum autem edificatiua ſit res quedam ⁊ habitus quidam cū ratione factiuus nec vlla neqꝫ ars ſit que non cum ratione factiuus habitus ſit: neqꝫ talis habitus qui nō ſit ars: idem vtiqꝫ eſſet ars ⁊ habitus cum ratione vera factiuus. Omnis autem ars in faciendo verſatur ⁊ artificio vti ⁊ mente ꝓſpicere vt aliquid fiat eorum que poſſunt ⁊ eſſe ⁊ non eſſe: ⁊ quorum principium in faciente eſt. non autem in eo quod fit. Nō eñ eorum que neceſſario ſunt aut fiunt ars eſt: neqꝫ eorum que ſunt ſm naturam. Nam hec in ſeipſis habent principia. Cum ergo facere ⁊ agere diuerſa ſint: neceſſarium eſt vt ars in faciendo at nō in agendo conſiſtat. Et circa eadem quodammodo verſatur ars

F ⁊ fortuna vt Agathō inquit. Ars fortunā adamauit: fortuna artem. Ars igitur vt diximus habitus quidā cum ratione vera factiuus eſt. Inertia vero cōtra rōne falſa habitus factiuus circa id qd aliter ſe habere pōt.

Ars ē habit⁹ cū rōne vā factiu⁹.

5 ¶ Quintū caplm de arte qdē: ⁊ quid differt ab alijs habitibus enumeratis in quo diuiſo contingente in factibile ⁊ actibile oſtendit pfectionē ⁊ actionem eſſe alteras: ⁊ non ſunt inuicem habitus cū rōne actiuū ⁊ factiuū eſſe ſimil'r altero: deide ꝙ ars eſt habitus cum rōne vera factiu⁹: ⁊ ꝙ ars eſt circa contingentia quoꝝ principiū eſt in faciente ⁊ non in facto: qꝫ ipſa eſt factionis non actionis: ⁊ ꝙ ipſa ⁊ fortuna verſant circa eadem: tandem ex comparatione eius qd qd eſt ars qd atethim eſt cū rōne falſa factiuus habitus circa contingens. D.

SCientia vero cuius ſcitū poſſe eſt eſſe ſm aliū modū ab eo ſm quē ſcitum eſt diuiditur in duas diuiſiones: vna quarum eſt ſcia artificians: altera efficiens. etenī res artificiate alie ſunt a rebus effectiuis per cōſiliationē: ⁊ res effecte ſm dictionem famoſam ſunt res conferentes in vita: ⁊ opꝫ quidem vt hic recipiamus dictiones famoſas magis ꝗ̄ in alio loco. Cumqꝫ ſit artificiatum aliud ab effecto: tūc habitus animalis artificians qui fit cum ratione alius eſt ab habitu animali efficiente qui fit etiam cum rōne. Etenim. carpentaria ⁊ qđ ſimilatur ei ex ceteris artibus eſt habitus cū rōne: ⁊ non eſt habitus qꝭ efficiens cum rōne veridica: ⁊ oīs ars eſt ꝓꝑ fieri rei illius ad quam eſt ars tantūmodo: intendo ꝙ finis eius eſt exiſtentia rei artificiate: ⁊ artificiata ſunt res quarum principia ab extra ſunt: intendo in efficiente nō in efficiendo: qm̄ ars non agit illud qđ fit ꝑ neceſſitatē ⁊ ꝑ nām: ⁊ hec ſunt quoꝝ principia ſunt in ſemetipſis. hec eīm eſt dr̄ia inter artificiatū ⁊ naturatum. Cūqꝫ ſit factio aliud ab artificatione: ⁊ artificiatū aliud ab effecto: tunc neceſſarium eſt vt ſit ars ꝓpria artificiato abſqꝫ effecto niſi fiat per modū fortune ⁊ euentus. Etenī in arte accidit multotiens qđ eſt a caſu: intendo ex actionibus dānifєris ⁊ vtilibus: ⁊ ꝓꝑ hoc dixerunt quidam antiquoꝝ de ea ꝙ eſt germana caſus: ⁊ quando ſic eſt tunc ars habitus cōis artificians cum ratione veridica: ⁊ terminus non artis eſt contrarium huius termini: intendo habitꝰ artificians cū rōne mendacij.

Capitulum ſextum.

DE prudētia vero ſic vtiqꝫ accipiemus cōſideratione habita qui ſunt hi quos prudentes vocamus. Videt̄ prudentis eſſe viri bene cōſulere poſſe circa illa que ſibi bona ⁊ vtilia ſunt: nō particulariter: puta qualia ad ſanitatem vel robur. ſed vniuerſaliter ad totius vite ſtatū bene dirigendum. Signū vero huius ꝙ circa quid prudētes dicimus eos qui ad finē aliquē ſtudioſum acute excogitant illa in quibus non eſt ars. Quāobrem ⁊ vir prudens eſt cōſultatiuus: cōſultat autem nemo de his q̄ impoſſibilia ſunt aliter ſe habere: neqꝫ de his que ipſe agere nō poteſt. Quare ſi ſcia eſt cū demōſtratione. Quoꝝ autē principia alr̄ ſe habere pn̄t: hoꝝ non eſt demōſtratio: nā oīa pn̄t mutari: neqꝫ locū hꝫ cōſiliū in his q̄ ex neceſſitate ſunt. Prudentia nō vtiqꝫ ſcia erit nec ars: ſcia q2 id qđ agit̄ poteſt aliter ſe habere: ars q2 alius eſt finis agēdi ꝗ̄ faciēdi. Reſtat ergo vt prudētia ſit habitꝰ veruscum ratione q̄ in his agendis verſatur que ſunt homini bona ⁊ mala. nam faciēdi quidē alius finis: agendi vero non alius eſt. Eſt eīm idipſuꝫ finis bene agere: ob hoc Periclem ⁊ alios hmōi prudētes dicimus ꝙ illa q̄ ſibi ⁊ alijs vtilia ſunt proſpicere valēt. Eſſe autē hmōi putamus illos qui publicis priuatiſqꝫ rebus adminiſtrādis ſunt apti. Unde temperantia dicitur prudentie cōſeruatrix: conſeruat eīm hmōi iudicium. Non enim totum iudicium corrumpit ac peruertit voluptas ⁊ dolor: veluti ꝙ triangulus duobus rectis equales habet vel non habet. Sed illud qđ agendo verſatur. principia enim rerum agen-

darum ſunt quorū gratia illa aguntur. Et aūt qui corruptus eſt ob voluptatē vel dolorē repente non apparet principiū: neqꝫ opꝫ gratia huius: neqꝫ propter hoc ſuſcepiſſe omnia ⁊ egiſſe. Nam vitium corruptiuum principij. Itaqꝫ neceſſe eſt prudentiam eſſe habitum cum ratione vera qui in his agendis verſatur que ſunt hominibus bona atqꝫ artis quidem eſt virtus: prudentie vero non eſt. Et in arte quidem is qui ſponte delinquit potior eſt. In prudentia vero contra quemadmodum ⁊ in virtutibus. Patet igitur ꝙ virtus quedam eſt et non ars. Cum vero animi due ſint particule rationem habentes: alia vtiqꝫ erit virtus opinatiui. Nā opinio ⁊ prudentia circa id eſt quod recipit aliter ſe habere atqꝫ nec habitus cum ratione ſolus. Signum erit ꝙ obliuio eiuſmodi habitus eſt: ſed prudentie non eſt.

6 ¶ Sextū capl'm de prudētia primo ꝙ prudēs eſt qui poteſt bene conſiliari circa ipſius bona ⁊ cōferentia nō ſm partē ſꝫ ad bene viuere totum: quare prudēs totaliter ꝯſiliatiu⁹: ⁊ ꝙ cōſiliatio neqꝫ de neceſſarijs eſt neqꝫ impoſſibilibus: ⁊ ꝙ prudentia neqꝫ ſcia eſt neqꝫ ars: ſed habitus aliquis cū rōne actiuus circa hoīs bona ⁊ mala cui non alterū: ſed cuprāſia finis: qđ manifeſtum ex eo ꝙ oēs dicūt tales prudētes qui ſibi ⁊ alijs pñt bona ſpeculari quales diſpenſatiui ⁊ politici: ⁊ ex eo ꝙ temperātia .i. ſophoſim dicta eſt velut ſaluans prudētiaꝫ: qđ pꝫ ex eo ꝙ intēperantia nō cōſpicit verū finē: ⁊ ſic corrūpit prudentiā: ex quibus cōcludit prudentiā eſſe habitū cum ratione vera circa humana bona operatiuū: deinde ꝙ differt ab arte eo ꝙ artis virtus eſt prudentie nō: ⁊ ꝙ volens peccans in arte eligibilior circa prudentiā econuerſo: tandem ꝙ prudētia eſt nō intellectiue: ſed opinatiue ptis virt⁹ ⁊ ꝙ nō eſt ſolū habitus cū rōne in quo cōicat cū arte: ſed factiuus circa humana bona cuius ſignū ꝙ artis obliuiſcimur: prudentie autē non. D.

Nomen autem prudētie abſolute dicimus de eis quib⁹ eſt bonitas conſiliationis in inuentione eius qđ eſt directius ⁊ vtilius hominibus non in parte vna ex particularibus vtilibus vt vtilibus in ſanitate ⁊ robore: ſed in omnibus particularibus in quibus exiſtit commoditas viuendi ¶ Et ſignū huius eſt ꝙ nolamus prudētes eos qui poteſtatem habent verſandi cogitatū ad inueniendū finem nobilem. ⁊ hoc in reb⁹ que inueniunt abſqꝫ arte ⁊ magiſterio. vniuerſaliter ergo prudentes ſunt illi qui poſſunt inuenire per cogitatū ſuum res conferētes ⁊ res nocentes: ⁊ non verſatur aliquis cogitatum ſuum: quemadmodū dictum eſt in impoſſibilibus neqꝫ in neceſſarijs. ¶ Et ſcientia quidē in rebus in quibus eſt demonſtratio: ⁊ demōſtratio quidem eſt in neceſſarijs. iterum igitur prudētia nō eſt ſcia: neqꝫ etiam eſt magiſteriuꝫ: ſcientia quidem non eo ꝙ ſcitū impoſſibile eſt aliter ſe habere: magiſteriū autē non intēdo artem eo ꝙ ſubiectum eius eſt diuerſum genere. Et cū ſic ſit: tūc prudentia vniuerſaliter eſt habitus animalis efficiens cū ratione veridica bonorū humanorū: ⁊ iam pꝫ ꝙ magiſteriū aliud eſt a prudentia: eo ꝙ finis actionis inuente per conſiliationem aliud eſt ab inuento per conſiliationem: finis autē artis eſt ipſummet artificiū. ¶ D. prudentes autem ſm veritatem ſunt illi ꝗ inuētiōe bona tm̄: ⁊ huius cauſa vidēt hoīes ꝙ prudentes ſunt ſicut talis ⁊ talis: et qui fuerunt famoſi prudentes apud eos: eo ꝙ potentiam habuerunt ad inueniendūꝫ bona que fuerunt bona eis ⁊ hominibus: ⁊ viderunt ꝙ ſimiles

borū induſtriā hñt ad cōſtituendū quodāmodo viuēdum in domo ⁊ in ciuitate:intendo eos qui potentiā hñt gubernādi ꝓpriā familiam ⁊ rempu. ¶D.ideo nomē caſti in greco deriuatū eſt a noīe prudētis.prudens.n.eſt ꝙ cuſtodit opinionē ſuam ne corrūpant eam meror aut gaudiū: intēdo dilectionē ⁊ concupiſcentiā: ſicut cuſtodit caſtus actionē ſuaꝫ ne corrūpat eaꝫ delectatio vel voluptas:⁊ eſt ꝗdē ſic eo ꝙ nō oīs opinio corrūpitur a voluptate ⁊ triſtitia : corruptio namqꝫ credulitatis ꝙ tres anguli triāguli ſunt equales duobus rectis nō fit ex parte voluptatis ⁊ triſtitie: ſed ex pte corruptionis principiorū qui neceſſariā faciūt corruptionē credulitatis tm̄. Opinio aūt prudētialis corrūpitur quidē ex iſtis duobus:intendo ex parte corruptionis principiorꝫ:⁊ gr̄a delectationis ⁊ triſtitie: ⁊ corruptio eiꝰ que fit ex parte delectationis ⁊ triſtitie ſtatim apparet:intēdo ꝙ magis apparet ꝗ corruptio que fit ex pte ꝓpōnum.Cūqꝫ opinionē prudentialē certam nō comitet̄ corruptio ex parte cōcupiſcētie:tūc de neceſſitate prudens non eliget res ambas ſimul: intēdo adinuentionē boni ⁊ mali:eo ꝙ inuētio mali eſt principio corrupto ex parte concupiſcētie: ⁊ diſtinguunt̄ etiā: eo ꝙ inuētio mali ab habitu malitioſo:⁊ cū ſic ſit:tunc prudētia ſm veritatem eſt habitus effectiuus cū ratione veridica bonorum humanorū.⁊ propter hoc magiſteriū indigens eſt virtute. Prudentia aūt fere eſt ipſa virtꝰ tamqꝫ qui male agit in magiſterio ⁊ peccāt voluntarie melior eſt eo ꝗ peccat in prudētia:⁊ eſt deterius in prudētia:queadmodū in virtutibus : ⁊ ex hinc apparet ꝙ prudētia virtꝰ quedā eſt ⁊ nō magiſteriū: intēdo artem. ¶D.Et ex quo eſt iſte habitus partis anime ꝗ hꝫ rōnē: intēdo partē rōnalem:tūc ergo iſte habitus:intēdo prudētialē:eſt virtus illius partis que hꝫ putationē.putatio.n.eſt in rebus contingentibus:⁊ iſte habitꝰ ꝗ eſt prudētia eſt etiā in cōtingentibꝰ:⁊ nō eſt prudētia habitus rōnalis tm̄:⁊ huius ſignū eſt:qm̄ oīs habitꝰ veridicꝰ ꝓportionatur huic parti: intēdo rōnalem: ⁊ non proportionatur omnis habitus veridicus prudentie.

¶Capitulum ſeptimum.

Quia vero ſcientia de vniuerſalibus eſtimatio eſt et de his que ſunt ex neceſſitate. Sunt autēꝫ principia demōſtrabilium ⁊ totius ſcientie. Nam cum ratione eſt ſcientia principij eiꝰ quod ſciri poteſt:neqꝫ ſcientia vtiqꝫ erit nec ars neqꝫ prudentia:nam quod ſcibile idem demonſtrabile. Ille vero ſunt circa ea que aliter ſe habere poſſunt . Sed nec ſapientia horum eſt:nam ſapientis eſt de quibuſdaꝫ demonſtrationem habere. Si ergo in quibus rei ſumus nec vnꝗ fallimur circa illa que non recipiunt aut recipiunt aliter ſe habere ſcientia et prudentia eſt ⁊ ſapientia ⁊ intellectus:nullum vero horum trium recipit eſſe. Dico autem tria:prudentiam:ſapientiam : ſcientiam: reſtat ⁊ intellectus principiorum. b

¶Septimū caplm̄ de intellectu ꝙ cum neqꝫ ſciētia neqꝫ ars neqꝫ prudētia neqꝫ ſapiētia ſit:principiorum relinquitur intellectus eſſe ipſorū.D. 7

NEqꝫ apprehenſio principiorum ſcientia eſt.nam ſciētia eſt ex habitibus veridicis:⁊ eſt apprehenſio rerūꝫ vniuerſaliū neceſſariuꝫ ex rebus que ſunt de neceſſitate prima demonſtrationis.intendo ꝓpoſitiones primas:⁊ hoc qm̄ omnis quod eſt preter principia ſcientia eſt principiorū : aut nō eſt ſcia: intendo ꝙ non ſciūtur ex parte alterius a ſe:immo ſciuntur quidē per ſeipſa:neqꝫ etiā

ſcientia magiſterium eſt eo ꝙ res neceſſarie non fiunt per artem:⁊ res facte per artem ſunt res contingentes.¶D.Et ea per que poſſibile eſt vt veraces ſimꝰ neqꝫ mētiamur in rebꝰ neceſſarijs tria ſunt:ſciētia:ſapiētia:intellectus.Cum aūt intellectus principiorū primorū ſit:intēdo ꝓpōnes intellectas primas:tunc non eſt prudētia:neqꝫ ſciētia:neqꝫ ſapientia.

¶Capitulum octauum.

SApientiam vero in artibus tribuimus illis qui excellentiſſimi ſunt:velut Phidiam lapidarum ſapientez: ⁊ Policletum ſtatuarium:nihil aliud in hocꝑ ſapiētia intelligentes ꝗ̄ꝫ virtutem artis. Sed eſſe quoſdam ſapientes putamus in totū non ſm partem:nec aliud quid ſapiētes vt Homerus de Hargite dixit:hunc neqꝫ foſſorez dij fecerāt neqꝫ aratorem:nec aliud quidam ſapientē. Itaqꝫ manifeſtuz ꝙ exactiſſima ſcientiarū vtiqꝫ erit ſapientia. Oportet ergo ſapientē: non ſolum ea que a principijs manant ſcire:verū etiā circa principia veritatem tenere. Itaqꝫ ſapientia vtiqꝫ erit intellectus ⁊ ſcīa ac veluti caput habens ſciētia preciosiſſimorū. Etem foret abſurdū ſi quis putet ſcientiā ciuilem aut ſcientiā ſtudioſiſſimā eſſe niſi optimuz

3 eorum q̄ in mundo ſunt homo exiſtit. Quippe ſi ſanū ⁊ bonum. aliud eſt hominibus:aliud piſcibus. Album vero ⁊ rectū idez eſt ſemper ⁊ ſapiens idem oēs vtiqꝫ dicerent. Prudens vero aliud: prouidere eñi circa ſe recte ſingula dicerent eſſe prudentis ⁊ huic iſta tribuerent. Quamobrem ⁊ beſtiarum quaſdā prudētes eſſe aiunt:queciꝫ circa vitam ſuā prouidētiā habere videntur: Manifeſtum ꝙ non eſt ciuilis ⁊ ſapientia idem. Nam ſi dicāt circa cōmoditates proprias verſari ſapientiā:plures autē ſapientie: non enim circa oīum commodū animaliū vna eſt:ſed alia circa ſingula ipſorum niſi ⁊ medicina eſt vna de omnibus. Nō ſi q² optimū eſt homo oīum animaliū nihil refert:nā alia ſunt multo diuiniora ꝗ̄ꝫ homo ſm naturā veluti iſta preclariſſima ex quibus mun-

2 dus conſiſtit. Ex dictis ergo patet ꝙ ſapiētia eſt ſcīa ⁊ intellectus

Sapiētia eſt reſpectu diuinorū.

preciosiſſimorū natura. Quapropter Anaxagoram ⁊ Thalem ⁊ huiuſmodi homines ſapientes eſſe dicunt:ſed non prudentes q² vident illos ꝓpria cōmoda ignorātes:⁊ illa que ſunt eximia quidem ⁊ admiranda:⁊ difficilia ac diuina ſcire ipſos aiunt: inutilia tamē q̄m non humana querunt bona. At prudentia circa humana verſatur:⁊ circa illa in quibus conſilium habet locum. Nam prudentis hic maxime opus eſſe diximus bene conſulere. Nemo autem conſultat de impoſſibilibus aliter ſe habere: neqꝫ de his omnibus quorum non eſt finis aliquis ⁊ hoc agibile bonum. Simpliciter autez bene conſulere dicendus eſt ille qui quod optimum homini in rebus agendis id ratiocinando coniectura aſſequitur:neqꝫ prudētia eſt vniuerſalium ſolum verum etiam ſingularia oportet cognoſcere:nam actiua quidem eſt. Actio autez in

ſingulis verſatur: ex quo fit vt quidem neſcientes quibuſdaʒ ſciē tibus efficaciores ſint in agendo ⁊ inter ceteros qui experimentum habent. Nam ſi quis ſciat ꝙ leues carnes facile digeruntur: ⁊ ſalubres ſunt: ſed que ſint leues carnes ignorct: non faciet ſanitatem. Sed qui ſcit ꝙ auium carnes leues ſunt ⁊ ſalubres faciet magis: prudentia vero actiua eſt. Itaqꝫ oportet vtramqꝫ habere aut hanc magis et erit vtiqꝫ hic veluti quedam ceteris preſidens atqꝫ dominans

xv Propter quid quidā neſciētes quibuſdā ſciētib⁹ i agēdo efficaciores ſt. vide ꝯſilīe i phemio metaph. 8

¶Octauum caplm de ſapiētia: primo ꝙ dupl'r dr particulariter. ſ. virtus artis: ⁊ totaliter que eſt certiſſima ſciētiarū: ⁊ circa que ex principijs: ⁊ circa principia veridica: vn̄ ⁊ ſimul eſt intellectus ⁊ ſcia ⁊ vt caput habens ſcia honorabiliſſimorū: deinde ꝙ ſapiētia nō eſt prudētia ꝓpter prudētiā non eſſe ſtudioſiſſimā: ⁊ ꝓpter ipſaʒ eſſe alijs alterā: ſapientiā aūt eādeʒ ſemper ꝓpter qđ neqꝫ eſt ſapiētia politica poſtea ꝙ ſapientia eſt ſcia ⁊ intellectus honorabiliſſimoꝝ natura. deinde tūc ꝙ ſapiētia eſt altera a prudentia per phos dictos ſapiētes: nō autē prudentes: qꝛ ignorātes ꝯferētia ſibi cū prudētia ſit circa humana: ⁊ de quib⁹ eſt cōſiliari ꝙ non eſt de neceſſarijs neqꝫ de his quorum non eſt finis bonum operabile cum bonus conſiliator ſit ſecūdum rationem cōiectatiuus optimi operabiliuʒ homini: tandem quia altera ꝓpter prudentiā eſſe non ſolū vniuerſaliuʒ: ſed ⁊ ſingulariū propter qđ experti magis actiui quibus ſciētibus ⁊ experiētia eligibilior ſciētia: lʒ ſit architectonica in actibus. Dixit.

ET cum ſapiētia ꝓportionet in artibus ⁊ magiſterijs eis qui ſunt periti in ipſis ⁊ excellentes: tunc manifeſtum eſt ꝙ ſapientia non ſignificat ſup aliud niſi ſuper virtutem magiſterij. Si ergo fuerit hoc magiſteriū in fine certificationis: tūc palam eſt ꝙ de illo dicetur ſapientia abſolute nō ſapientia alicuius.

¶Et manifeſtū eſt: qm̄ ſapiētia cui inuenitur iſte modus ex ſcientia: intendo certificatiuum eſt illa que cognoſcere facit principia: intendo principia creditionis ⁊ principia exiſtentie cognitione certitudinali. ⁊ propter hoc neceſſarium eſt ſapienti vt non ſolum ſciat ꝙ eſt poſt principia: ſed vt etiam cognoſcat principia ſcientia exquiſita in fine certitudinis: intendo propoſitiones: ⁊ cum ſic ſit: tunc erit ſapientia ⁊ intellectus ⁊ ſcientia ex rebus honorabiliſſ⁹ valde in fine. Incōueniēs enim eſt vt aliq̄ eputat ꝙ ſciētia ciuilis ⁊ prudētia ſint in fine ex virtute niſi credat ꝙ homo ſit nobiliſſimum quod eſt in mundo. ſi autem fuerint hic res nobiliores homine: tunc ſcientia illarū ⁊ intellectus earum eſt nobile illud quod eſt in vltimo.

¶D. Et omnes vident ſapientē aliū eſſe a prudēte: ideo ꝙ prudens apud eos eſt qui opinatur opinionem rectam in omnibus que agit homo ꝓpter ſeipſa: ⁊ que eligit ꝓpter ſeipſum: ⁊ placide accipiunt eius eligentiaʒ homines ⁊ cōfidunt in ipſius cogitatione. ⁊ propter hoc dicunt homines de quibuſdam ferarum: ꝙ ſint prudentes ⁊ ſunt ille qui habent potentiam ad ꝓuidendū ⁊ laborāt ad gubernandū ſeipſas labore ſtudioſo. ¶D. eſt etiaʒ manifeſtū ꝙ non eſt ſapientia ⁊ ſcientia ciuilis res vna eadem. nam ſi aſſerat quis ꝙ ſapientia quideʒ ſit in ſcientijs conferentibus homini: tūc erunt ſapiētie multe: ⁊ queādmoduʒ vtilitatem ferentia oībus animalibus nō ſunt vna: niſi exiſtente medicina vna omnibus ſpēbus aīalium: ſil'r cōferens cognitio hoīum non eſt res vna eadē. ¶Si autem dicatur hoc eo ꝙ hō nobilior eſt ceteris aīalibus: intēdo ꝙ cognitio cōferētis ei eſt ſapiētia ⁊ eſt nobilior rerum: tunc non eſt hoc quidē rectū cum ſint hic res diuine que nobi Ω

liores ſunt hoīe: vt res que ſunt pͥcipia ex q̄bus conſtitutus eſt mundus ꝛ cum ſic ſit: tunc notitia iſtorum perfecte eſt ſapia non notitia rerū conferentium. Jā ergo pȝ ex eo qꝺ dictum eſt ꝙ ſapia eſt intelligentia ꝛ ſcia illa que ē in rebus honoratis valde naturalr: intendo que ſunt in fine honorabilitatis. ¶ Et propter hoc dicimus ꝙ Plato ꝛ Socrates ſunt ſapientes: ꝛ non dicimus ꝙ ſunt prudentes: cum videamus eos ignoraſſe res bonas ſibi ipſis. ¶ Et dicimus qm̄ ſciuerunt res multas: ꝛ res admirādas ꝛ res difficiles ꝛ venerabant̄ illas: ꝛ ſi non fuerint conferentes: eo qꝺ ipſi non requirebant bona conferentia humana ſed diuina. prudentia autem ē in bonis humanis ꝛ in q̄bus poſſe eſt vt verſet̄ conſilium. intendo vt diſpenſent̄. Etenim actio prudentium ſecundum plurimum quidem ē verſationis conſilij: nemo aūt vt diximus verſat cōſiliū in rebus quas impoſſe eſt alr̄ eſſe: ꝛ ſunt res neceſſarie: neqꝫ ēt aliquis verſat cōſiliū in his in q̄bus nō eſt cōplementum: intēdo finē. ¶ M. Et prudēs pollēs cōſilio abſolute ē ille q̄ arbitratur cogitatiōe q̄d ē melius hoī ex factis ꝛ inuenit ipȝ: ꝛ nō ē prudētia cōpleta cognitio vlium ex reb⁹ cōferētibus tm̄ ꝛ ipſoꝝ inuētio. Sȝ opȝ prudentē ſcire res vl̄es ꝛ pticulares ſimul: ꝓpterea ꝙ hec ſcia eſt opatiua: ꝛ opatiuū q̄dē circa pticularia ē. ¶ Et ꝓpter hoc inuenim⁹ quoſdā hoīum minus ſciētes. U.g. in arte medicine operātes melius q̄buſdā plus ſciētibus de vlib⁹ ꝛ ſunt illi quoꝝ multiplicata ē experiētia pl⁹ q̄ȝ eoꝝ ſcia: ſȝ apꝺ quē eſt ſcia vl̄is abſqꝫ pticulari huic nō ē poſſe opari q̄cq̄ȝ ꝑ eā. Sciēs.n.ꝙ carnes leues bone ſunt ad digerēdū ꝛ ꝯuenientes ſtōaco. nō ſciēs aūt q̄ carnes ſunt non opabit̄ ꝑ eas penit⁹: ſciēs ꝟo ꝙ pulli ſunt bone digeſtiōis pōt ꝑ eos opari ſanitatē: ꝛ cū ſic ſit in oīb⁹ reb⁹ opatiuis ꝛ ſit prudētia opatiua: tūc neceſſe eſt vt ſint ei res ambe: intendo vl̄e ꝛ pticulare: melior enim eſt cum vtraqꝫ q̄ȝ cum alterutra earum.

O Apꝺ quē ē ſcia vl̄is abſqꝫ pticulari nō ē ei poſſe opari q̄cq̄ȝ ꝑ eam.

Capitulum nonum

EST autem ꝛ prudentia idem habitus ꝛ ciuilis: eſſentia tamen nequaq̄ȝ eadem eſt ipſis. Eius autem que circa rempu. verſatur alia eſt veluti p̄ſidens quedaȝ ac magiſtra prudentia in legibus ferendis. alia in ſingulis agendis conſultandiſqꝫ verſatur que communi nomine ciuilis dicitur. Decretum enim agibile eſt vt poſtremū. Quapropter hos ſolos aiunt rempu. agere. Soli enim hi agunt quemadmodum manuales artifices. Uidetur autem ꝛ prudētia maxime eſſe que circa ipſum ꝛ vnum verſatur ꝛ habet hec nomē prudentia. Jllarum autem alia diſciplina rei familiaris: alia poſitio legum: alia ciuilis dicitur. Species igitur quedā erit cognitionis ſibi commoda ſcire: ſed habet magnam varietatem. Et videtur qui illa que ad ſe pertinent ſcit ꝛ in illis verſatur prudens eſſe ciuilis ac negotioſi. Quapropter ꝛ Euripides inquit: quoniam modo prudens eſſet cui ocioſo aderat in multitudine connumerato exercitus equum percipere. Nam ſolertes ꝛ agentes aliquid plus: querunt enim qꝺ ſibi ſit bonum ꝛ hoc agendum eſſe exiſtimant: Ex hac igitur opinione natum eſt hos eſſe prudētes q̄ȝ forte non eſt eius ſine diſciplina rei familiaris ꝛ ſine ciuili. Jnſuper res ſua cuiuſqꝫ quemadmodum adminiſtranda ſit obſcurum eſt ac difficile cognitu. Huius vero ſignum eſt ꝙ iuuenes quideȝ ꝛ geometre ꝛ mathematici fiunt ꝛ ſapientes in hmōi. At

prudentes

prudentes fieri non videntur. Cã huius eſt ꝙ in ſingularibus eſt
prudẽtia que per experimentum nobis innoteſcunt: iuuenis aũt
non eſt expertus. Longitudo em̃ tpis experientiã facit: nam ⁊ de
illo quis dubitabit. quare fit ꝙ puer mathematic⁹ quidem fieri
poteſt: ſapiens aũt vel phyſicus non poteſt. An qꝛ per exhauri-
tionem eſt. Horum autem experimento principia: ⁊ hec quidem
non credunt pueri ſed dicunt: hic autem quid ſint non eſt abſur-
dum. Inſuper error aut circa totam rem in conſulẽdo exiſtit aut
circa particularia. Aut enim qꝺ omnes ponderoſe aque praue
ſunt aut ꝙ he ponderoſe. Quod autem prudentia non eſt ſcien-
tia manifeſtum eſt. Nam extremi eſt vt diximus. Tale enim agi-
bile. Oppoſitum eſt ergo intellectui. Nam intellectus eſt termino
rum quorum non eſt ratio: hec vero extremi ſenſus non proprio-
rum: ſed quemadmodum ſentimus ꝙ in mathematicis extremũ
eſt triangulus. Conſiſtet enim ⁊ ibi: ſed hic magis ſenſus q̃ꝫ pru-
dentia. Illius vero alia ſpecies eſt.

P Longitudo tpis experientiã facit.

¶ Nonum caplm adhuc de prudentia ꝙ ipſa ⁊ politica idem: ⁊ ꝙ politica 9
duplex architectonica que legis poſitiua: ⁊ politica particularis actiua et
conſiliatiua ſm quam dñr ciuiliter conuerſantes: ꝙ ꝙ prudentia ſpũalis
circa ipm vnum que cõdiuidit generalem cum economica ⁊ legis poſitiua
⁊ politica: cuius partes ſunt conſiliatiua ⁊ iudicatiua: ⁊ ꝙ prudẽs ſibi bo-
num prouidẽs non eſt ſine economica ⁊ politica: cuius ſignuꝫ ꝙ iuuenes
pñt eſſe diſciplinatiui: nõ autem prudẽtes: prudentia indigẽte experiẽtia:
quia eſt circa ſingularia: experiẽtia vero multo tempore: ꝙ quoqꝫ puer fit
mathematicus: non autẽ ſapiens vel phyſicus: qꝛ hec per abſtractionem
eſt manifeſta: horũ aũt principia ⁊ experientia ⁊ inexpertis immanifeſta:
deinde item ꝙ prudens proprie indiget economica ⁊ politica propter eſſe
peccatum in cõſiliãdo vel circa cõe ⁊ circa propriũ: ex quo 'itẽ ꝙ prudẽtia
⁊ ſcia altere tandẽ ꝙ prudentia differt ab intellectu ꝑ hunc eſſe terminorũ
quorũ nõ eſt ratio. hanc vero ſingulariũ ⁊ ſenſatoruꝫ cõmuni ſenſu. Dixit.

PRudentia autem ciuilis eſt cuius proportio ad alios ha
bitus prudentie eſt proportio artis carpenta-
rie principalis ad alias artes particulares q̃ ſunt ſub ea: et iſta
prudentia ⁊ ars gubernandi ciuitates ſunt vnũ ſubiecto ⁊ prudẽ
tia ciuilis eſt cuius proportio ad alias prudentias eſt propor-
tio principantis carpentarie ad reliquas particulares artes carpentarias
⁊ eſt prudentia que pertinet poſitori legũ: intendo ꝙ per ipam elicit cõſti-
tutiones vtiles: aut in omi tpe: aut in pluribus: ⁊ hec eſt que nomiatur pru
dentia ciuilis ſm veritatẽ. ¶ Prudẽtia vero per quam inuenitur vtile ſm
tps aliquod ſi noletur ciuilis. hoc erit ſm participationẽ nominis. Et eſt
quidem ſm veritatem operatiua ſicut aliqua rerum particularium opera
biliũ. Dicitur vero ciuilis eo ꝙ per iſtam prudentiam fit cõmenſuratio et
emendatio peccati incidentis in cõſtitutionibus quas promulgauit dñs
legũ: intẽdo poſitorem rerum vniuerſalium inuentarum per prudentiam
vlem: ⁊ per artẽ ⁊ per virtutẽ figuralem vlem: ⁊ ex iſto modo dꝛ de propoſi
to menſuris ⁊ ponderibus in ciuitate ꝙ ſit ciuilis. ⁊ eſt quidem ſm veritas
tem ſicut vnus illorum qui operant̃ opera ꝑticularia vt artifices operan-
tes manu. ¶ D. Et putat̃ ꝙ nomẽ prudẽtis dꝛ q̃dẽ ſm plurimũ de ꝑtẽ ha

ventibus inueniẽdi bona ſibiipſis aut ciuilibus hominũ non de eis q̄ poſ
ſunt inuenire ꝙ bonum ⁊ melius ſimul de ciuitate vel reipu. aut vniuiuſqꝫ
maneriei hoīum: ⁊ non eſt ita. Etenim hec prudentia perticularis ſit certa
q̄ñ extiterit poſt vſem cõem. Specierũ autem prudentiarum alie quidem
ſunt regimen domeſticũ: alie ciuile ꝓpriũ ⁊ cõe: alie cõſiliatiuũ: alie patro=
cinatiuum. ℂD. Et fortaſſis ſcire rem ad operandũ altera maneries ē ſci=
re ꝙ̄ ſcire eam tantum abſqꝫ opatiõe: imo in hoc diuerſitas magna exiſtit
ℂD. Et putatur de eis qui ſciunt bona ſibiipſis et perſeuerant in eorũ in=
uentione ꝙ ſint prudentes: ciuiles aũt intendo eos qui adinueniunt bona
cõia ſunt illi de q̄bus putaꝛ ꝙ multo ſint preſtantiores in operationibus
ℂ Et propter hoc dixit poeta Euripides ſm̄ ꝙ eſtimo qualiter eſt poſſe ꝙ
ſit prudẽs ille cui poſſe eſt accipe bonũ abſqꝫ opatione laborioſa: ⁊ accipit
ipm̄ cũ labore ⁊ multitudine opatiõis: vult vt eſtimo cũ fuerit cõciuis fa=
cit ſe ſolitariũ: verũtñ cũ illi q̄ multũ inſudãt opationibus inq̄rentes ſint
per eas bonũ ſibiipſis ⁊ iudicent opportunũ eſſe vt agãt illud: intẽdo opa
tiones multas. videtur ꝓpter hoc ꝙ oẽs prudẽtes inquirãt quid bonũ ſi=
biipſis. Attamen fortaſſis non erit illud poſſe abſqꝫ gubernatione ciuili: ⁊
vſr imanifeſtũ qualiter opꝫ vt inq̄rat homo bonũ ſibiipſi: an per modum
quo ſingularis eſt aut quo eſt pars ciuium. ℂD. Et ſignũ eius q̄d dixit eſt
ſ. ꝙ prudẽtia eſt quidẽ cũ etate: ⁊ eſt ꝙ iuuenes inueniunꝛ geometre ⁊ vſr
boni in diſciplinabilibus ⁊ hñtes notitiã rerũ earundẽ ſignificatarũ: ⁊ nõ
ſunt prudẽtes. Et cã in hoc eſt ꝙ prudẽtia q̄dẽ exiſtit in adinuentione rerũ
pticulariũ: ⁊ ꝓpõnes per quas adinueniunꝛ fiunt note quidẽ ex parte mul
te experientie: ⁊ iuuenes nõ ſunt multe experientie: eo ꝙ longo tpe indiget
multe expientie adeptio. ℂD. Fortaſſis autem interrogabit quis quare in
ueniuntur ex iuuenibus periti in quadruuialibus ⁊ non in numeralibus:
neqꝫ etiam inueniuntur ſapientes: intendo in methaphyſica: intendo pru=
dentes: huiꝰ cã eſt: q̄m quedã ꝓpõnũ iſtarũ ſciarũ accipiuntur ex ſcientiis
aliis quedam comprehenduntur ex multitudine experientiarum ⁊ quaſ=
dam earum non eſt poſſibile credere iuuenes: ⁊ in quibuſdam earum non
ſunt manifeſti termini: neqꝫ manifeſtum eſt in eis ſi fuerit peccatum inci
dens in propoſitione vniuerſali aut particulari: vt in iudicando an iſta
aqua mala: hoc enĩ indiget duarũ ꝓpõnũ verificatione: vna quarũ eſt: q̄m
aque ponderoſe male: altera q̄m hec aqua ponderoſa. vult ꝙ difficilis ſit
ſcia huius niſi p̄ceſſerit ante id ſcia artis logices: ⁊ hoc nõ erit niſi in lon=
go tpe. ℂD. Neqꝫ prudentia eſt ſcientia eo ꝙ prudentia eſt apprehẽſio rei
operate: ⁊ operatũ oppoſitũ eſt ſcito intellecto. Etenĩ intellectus non ap=
prehendit res particulares operabiles: prudentia vero apprehenſio qui=
dem eſt rerũ ſenſibiliũ: ⁊ ego non intendo p̄ ſenſibilia hoc q̄d apprehẽdũt
ſenſus: imo volo equidẽ per illud potentiam illã que ſentit ꝙ ſimplicius il
lud q̄d eſt in figuris eſt figura trium angulorum ⁊ eſt phantaſtica: attamen
phãtaſtica que videre facit operabile propinquior eſt ſenſui ꝙ̄ phantaſti
ca que eſt in doctrina.

Q Intellectꝰ nõ apph̄ẽdit reſpti culares opabiles.

Capi. decimũ.

VIdendum eſt ⁊ quid ſit bene conſulere. Utrum ſcien
tia aliqua vel opinio vel bona coniectatio vel aliud
quippiaꝫ genus ſcientia quidẽ nõ eſt. Non enim que
runt homines de quibus ſciunt. Bene conſulere au=
tem conſulere eſt: q̄ vero cõſulit: q̄rit ⁊ rõne diſcurrit
Atq̄ nec bona cõiectatio. Sine diſcurſu enim ⁊ ſubito cõiectatio
eſt. Conſultatio vero in longo tempore: vnde dicunt exequi ve=

lociter conſulta opoꝛtere:conſiliari vero tarde. Item ſolertia al= R terum ⁊ bene conſulere:eſt enim coniectatio ſolertia quedam nec rurſus opinio aliqua eſt bene conſulere. Sed qm̄ qui male conſu lit aberrat:qui vero conſulit bene recte conſulit:patet ꝙ directio quedã eſt bene conſulere non ſcientie:neqꝫ opinionis: Nam ſciẽ= tie nõ eſt directio cũ nõ ſit erroꝛ. Opiniõis vero directio veritas eſt ⁊ ſimul iam determinatum eſt omne id cuius eſt opinio:atqui nec ſine ratione eſt bene conſulere. Reſtat igitur vt ſit cogitatio= nis.hec enim nondum aſſenſio eſt. Etenim opinio non queſtio: ſed iam aſſenſio quedam eſt. Qui autem conſulit ſiue bene ſiue male conſultat querit aliquid ⁊ cogitat. Sed bene conſulere dire ctio conſilij eſt quedam. Itaqꝫ pꝛimo querendum eſt quid ſit con ſilium ⁊ circa quid. Cum vero directio multipliciter dicatur:pa= tet ꝙ non omnis incontinens enim ac flagitioſus quod ſibi pꝛo= poſitum eſt ratiocinãdo aſſequetur. Itaqꝫ recte conſulit licet ma gnum amplectatur malum. At bene conſulere bonum quiddam videtur. Nam ea directio conſilij que bonum aſſequitur bene cõ ſulere eſt. Enimuero hec etiam falſa ratione qui aſſequi poteſt:⁊ quod fieri opoꝛtet:per quod autem non:ſed falſum eſſe medium terminum. Itaqꝫ nec id etiam bene conſulere erit per quod aſſe= quitur quod opoꝛtet:ſed non per quod opoꝛtebat. Pꝛeterea fie= ri poteſt vt aliquis multum tempoꝛis conſultando potiatur: ali= quis vero cito. Non igitur illud adhuc bene conſulere eſt:ſed di= rectio ſm̄ vtilitatem ⁊ ſecundum id cuius opus eſt:⁊ vt ⁊ quãdo. Pꝛeterea eſt ſimpliciter bene conſulere ⁊ ad finem aliquem ſim= pliciter cum ad extremum ſimpliciter dirigitur: ad finem aliquẽ cum ad finem hunc. Si igitur pꝛudentum eſt bene conſulere:erit vtiqꝫ bene conſulere directio ſecũdum vtilitatem ad finem cuius pꝛudentia vera exiſtimatio eſt.

Conſulta exeq̄ velociter opꝫ conſiliari ꝟo tarde.

¶ Decimum Capitulum de eubulia pꝛimo ꝙ conſiliari eſt ſubquerere:⁊ cũ 10 opoꝛteat ſumere quid eſt eubulia pꝛius oſtendit quid nõ eſt vtpote ꝙ nõ eſt ſcia:q꞉ſcia non querit de quibus ſcit:illa autem cum ſit conſiliatio que rit neqꝫ euſtochia:quia hoc velox:illa vero cum ſit conſiliatio tarda:⁊ q꞉ altera eſt a ſolertia que eſt quedam euſtochia neqꝫ opinio vel ſcientia: eo ꝙ cum ipſa ſit rectitudo quedam non ſic recipit rectitudinem vt iſte:⁊ ite rum neqꝫ opinio vel intellectus:quia eubulia indeterminata ⁊ incomple= ta eſt:hec autem duo determinata ⁊ completa: deinde ꝙ cum ſint conſilia= tionis que eſt genus eubulie differentie bone ⁊ male conſiliarij ipſa eſt re= ctitudo quedam conſilij non tamen omnis rectitudo vt non que mali: ſed que boni adeptiua: et non per quod non opoꝛtuit ſed ſolum per quod opoꝛtuit et in menſura tempoꝛis non ſuperflua: ſed conueniente vt ſit eu= bulia conſilij rectitudo ſecundum vtile:et cuius opoꝛtet ⁊ vt quando:tan= dem ꝙ cum ſit ſimpliciter eubulia que dirigit ad finem ſimpliciter ideſt fe licitatem:quedam autem que ad quendam ſub felicitate finem eubulia eſt conſilij rectitudo que ſecundum conferens ad quendam finem:cuius pꝛu= dentia vera ſpecies eſt. Dixit.

ET manifeſtū eſt inter q̄rere abſolutū ⁊ verſationē ꝯſilij dr̄ia q̄-
dā eſt. etem̄ verſatis ꝯſilij q̄rere q̄ddā eſt. i. q̄rere cogitatiōe:
q̄rere ꝟo interdū ꝯtingit abſq; cogitatiōe. vn̄ hoc in quo nobis
eſt ꝯſiderādū eſt an bonitas verſionis ꝯſilij eſt ſcia: an bonitas
ſagacitatis: aut gen⁹ q̄ddā ad bonū: ⁊ putaṫ nō eſſe ſcia: eo ꝙ il-
lius q̄ verſat ꝯſiliū actio eſt q̄ſtio ſcie rei alicui⁹: q̄ autē ſit rē nō q̄rit ei⁹ ſciē-
tiā. ¶De bonitate autē verſationis ꝯſilij manifeſtū eſt ꝙ eſt verſatio q̄dā
ꝯſilij: ⁊ verſatio ꝯſilij eſt inq̄ſitio ꝑ meditationē: ⁊ ſil'r nō eſt etiā bonitas ſa-
gacitatis ⁊ arbitrationis. Etem̄ bonitas fit ſemꝑ velocitatē intell'ꝰ ⁊ mu-
tationē cogitatiōis velociter. Verſatio ꝟo ꝯſilij ſemꝑ fit in tꝑe lōgo. ideoq;
dicūt hoīes ꝙ nō opꝫ vt cito aganṫ res ille in q̄bus eſt verſatio ꝯſilij neq;
ille in q̄bus verſaṫ ꝯſiliū tꝑe modico: ⁊ bonitas arbitratiōis eſt velocitas i-
tellect⁹: ⁊ velocitas intell'us eſt abſq; bonitate verſatiōis ꝯſilij: neq; etiā eſt
bonitas verſatiōis ꝯſilij putatio ex putationib⁹: eo ꝙ putatio nō eſt inq̄ſi-
tio. verūtamē ſi fuerit ille q̄ bonificat verſationē ꝯſilij nō peccās: tūc ꝑꝫ ꝙ
bonitas verſatiōis ꝯſilij eſt certitudo q̄dā ꝯſilij. ⁊ ex hinc declaraṫ ꝙ nō eſt
ſcia: nā ſcie nō eſt bonitas: cū nō ſit peccatū in ea: putationis autē ſane in-
uenıṫ veritas ſicut inuenıṫ verſatio ꝯſilij: ⁊ nō eſt verſatio ꝯſilij putatio ſa-
na. Attamē cū ſit abſq; rōne: tūc remanet vt ꝑtineat potētie cogitatiue: et
ꝑꝑ iſtā potētiā req̄rit ꝙ eſt bonū q̄ddā de quo nōdū apprehēdit: q̄m̄ bonū:
putatio autē nō req̄rit ꝙ nōdū eſt apud eā bonū q̄ddā: ſed fit hoc q̄dē poſt
S q̄ apprehēdit: q̄m̄ bonū q̄ddā: ⁊ ꝑꝑ hoc putatio apprehēdēs nō req̄ſitrix.
Qui ꝟo verſat ꝯſiliū verſatiōe bona aut mala poſt hoc req̄rit aliq̄d ⁊ cogi-
tat in ipſo. bonitas ergo verſatiōis ꝯſilij certitudo q̄dā eſt: ideoq; ꝑſcrutā-
dū nobis eſt ꝑmo q̄d eſt verſatio ꝯſilij: ⁊ in qua re fit iſta certitudo: certitu-
do em̄ inuenıṫ in multis ſpecieb⁹: ⁊ ꝑꝑ hoc nō oīs certitudo eſt bonū conſi-
liū. mali nāq; interdū verſaṫ ꝯſiliū ſanū ad inueniēdū malū aliq̄d. ⁊ hoc fa-
ctū eoꝝ nō eſt bonitas ꝯſilij: eſt etem̄ malū ⁊ bonitas ꝯſilij bonū: ⁊ ꝑꝑ hoc
putaṫ ꝙ bonitas ꝯſilij ſit inuētio boni: verūtm̄ hec inuētio interdū fit nō ꝑ
ſe: ⁊ hoc q̄n inuēta fuerit veritas ꝑ ꝓpoſitiones falſas ⁊ interdū fit ꝑ ſe. ſ. q̄n
inuēta fuerit veritas ꝑ ꝓpoſitiōes veras. Iterū ergo nō ſufficit vt dicatur
de bonitate verſatiōis ꝯſilij ꝙ eſt adeptio boni ⁊ inuētio ei⁹ q̄d opꝫ inueni-
ri donec additio fuerit ei: ⁊ ꝑ hoc ⁊ q̄d opꝫ vt inueniaṫ: intēdo inuētionē bo-
ni ꝑ illud ꝑ q̄d opꝫ inueniri: ⁊ eſt ſyll'us veraꝝ ꝓpoſitionū ⁊ ſane figure: et
ſil'r etiā nō eſt introit⁹ tēpori in terminū bonitatis verſationis ꝯſilij. Iam
em̄ inuenıṫ bonū ꝑ cogitationē ſanā in tꝑe longo: ⁊ iam inuenıṫ in tēpore
breui: neq; etiā certitudo eſt certitudo ꝯſilij q̄d ꝓportionaṫ ad oē bonū: ſꝫ
ad bonū cōferēs nō ad bonū q̄d eſt iuſtitia neq; ad aliq̄d tale in bonis. Cū
ergo fuerit homo interdū mouēs ꝯſiliū q̄d eſt bonū abſolute ex inuētione
finis q̄ eſt etiā finis ⁊ cōplemētū abſolute: tunc certitudo inuēta in hoc ꝯſi-
lio eſt bonitas verſationis ꝯſilij abſolute. Qui autē verſauerit ꝯſiliū in eo
ꝙ eſt finis quis nō abſolute: ſed q̄buſdā prudentiū: tunc bonitas verſatio-
nis ꝯſilij in hmōi finib⁹ eſt ſanitas talis ꝯſilij in rel'one ad illū finē: ⁊ pru-
dens eſt q̄ hꝫ putationē verā a bonitate verſationis conſilij. Cap. II.

SAgacitas quoq; ⁊ hebetudo ſm̄ quas ſagaces ⁊ hebe-
tes dicuntur nō oīno idem eſt quod ſcientia vel opinio:
nam omnes ſagaces eſſe poſſent: neq; vna aliqua parti-
cularium ſcientiarum veluti medicinalis. Nam de ſanis
vtiq; eſſet aut geometria circa magnitudines. Neq; enim de his
que ſemper ſunt. ⁊ nunq; mouentur ſagacitas eſt: ſed de his cir-

ea que dubitaret vtiqꝫ aliquis ⁊ conſuleret. Quapropter circa illa eadē in quibus prudentia verſatur. Non eſt autem idem ſagacitas ⁊ prudentia: nam prudentia preceptiua eſt. Quid enim agēdum ſit vel non eius eſt finis. At ſagacitas diiudicatiua eſt ſolū. Idem enim ſagacitas ⁊ bona intelligentia. Etenim bene ſagaces ⁊ bene intelligentes.

Undecimū cap. de ſyncreſi ꝙ ipſa eſt ⁊ ꝙ nō totaliter eſt idē ſcie vel opinioni neqꝫ alicui vni ſciarū: q̄ nō eſt de eiſdē de q̄bus aliqua illarū: ſed eſt de dubitabilib⁹ ⁊ ꝯſiliabilib⁹. ⁊ pp̄ hoc circa eadē prudētie: nō tñ idē eſt cū ea: q̄ ea eſt ꝑceptiua: ſynereſis aūt iudicatiua ſolū opationis prudētie: ꝙ qꝫ ſynereſis ⁊ euſynesia idē: qꝫ ſynereſis: neqꝫ eſt hr̄e neqꝫ ſumere prudētiā: q̄ hr̄e eā ſit eſt cū ea: ſumere aūt ꝑus eſt: ſynereſis ꝟo poſterior ē ea. D. 11

Et potētia ingenij ⁊ non ingeniū ꝑ quā dicim⁹ ꝙ hoc eſt hn̄s ingeniū: ⁊ hoc nō hꝫ ingeniū: eſt etiā aliud a potētia putationis ⁊ ſcie: nā ſi nō eſſet ois apud quē eſſet ſcia aut putatio ingenioſus: nec etiā potētia ingenij eſt vna ex ſciētijs ꝑticularib⁹ vt ſcia medicine qua exiſtit in rebus receptiuis curationis vt ſcia dimēſionis q̄ exiſtit in magnitudinib⁹: eo ꝙ ingeniū nō eſt in reb⁹ neceſſarijs neqꝫ in reb⁹ quaꝝ notitia cāliter ſe hꝫ ſed in reb⁹ difficilib⁹ in quibus verſatio fit ꝯſilij: ⁊ pp̄ hoc fit q̄dē ingeniū in reb⁹ eiſdē in q̄bus eſt prudētia: verūtñ nō eſt ingeniū ⁊ prudētia res vna: nā prudētia eſt apprehenſio agendoꝝ ⁊ nō agendoꝝ: ingeniū autē eſt ſnians ⁊ iudicās ⁊ eſt ipſum ⁊ acceptio intētionis vnū ⁊ idē. Attamē quēadmodū nominam⁹ receptionem ſcie diſciplinā ⁊ ſciam ſic q̄n fuerit ille q̄ vtit̄ putatione iudicās in rebus in q̄bus eſt prudētia iudiciū bonū: ⁊ dicit̄ de eo ꝙ eſt ingenioſus.

Capitulum duodecimum.

Est autē ſagacem non habere prudentiam accipere: ſed veluti addiſcere dicitur ſapere quando vtitur ſciētia: ſic ⁊ vtenda opinione ⁊ in iudicando de quibus eſt prudentia: alio dicente bene iudicare. Etenim bene idem eſt q̄d probe. hinc venit nomen ſagacitas ſm̄ quam bene ſagi ex ea que in diſcendo eſt. Dicimur enim frequenter in addiſcendo ſapere. Ea vero que appellatur ſcientia ſm̄ quam bene ſentire dicimur ⁊ ſentētiam habere boni ⁊ equi rectum iudicium: eſt cuius rei illud erit ſignum ꝙ bonum ⁊ equum virum dicimus eſſe maxime miti ſentētia: ⁊ equum eſſe circa quedam ignoſcere.

Duodecimum capitulum de gnome ꝙ ipſa eſt ⁊ quid eſt. ſ. epickeos iudicium rectum quod probat per compoſitum. ſ. ſi gnomen. Dixit. 12

Et trāſumit̄ q̄dē iſtud nomē ad hoc factū in prudētia ex ſpeculatione in doctrinalibus. Videm⁹ eñ quadriuiales dnos ingenioꝝ vel ingenioſos ⁊ poſtq̄ꝫ cōſiliū bonū eſt cuius finis bonum: ⁊ hoc q̄dem inuenit̄ ex virtuoſo erit cōſiliū bonū iudicium rectū ꝓcedēs a ꝟtuoſo: ⁊ pp̄ hoc multotiēs dicim⁹ ꝙ ꝟtuoſi dn̄i ſūt ꝯſilioꝝ bonoꝝ: ⁊ ꝙ dn̄i ꝯſilioꝝ bonoꝝ ſunt ꝟtuoſi. ꝯſiliū ergo bonū eſt iudiciū ſanū exn̄s in virtuoſo: vt dixim⁹: ⁊ ſanū eſt verax. Cūqꝫ ſit hoc totū quēadmodū determinauim⁹: tunc oēs habit⁹ quos diffiniuim⁹ tendūt ad vnū finē. Nos quidē dicim⁹ ꝙ hoc eſt cōſiliū vel opinio ⁊ diſcretio vel ingeniū ⁊ prudētia ⁊ intellꝰs: ⁊ ꝓportionam⁹ eas ad hoīes eoſdē: intēdo q̄d

quoſdā eoꝝ nominamꝰ cōſiliarios: ⁊ quoſdā ingenioſos: ⁊ quoſdā prudē tes: ⁊ tota eoꝝ vniuerſitas intendit rem vnā: ⁊ ſunt particulares poſtreme operabiles: ⁊ pp hoc ſunt oēs iſte potētie operatiue. Cap. 15.

AT ignoſcere ſentire eſt recte iudicando circa equitatem. Recte autem veri. Sūt autem hi omnes habitus rationabiliter in idem tendentes. Dicimus enim ſententiam: ſagacitatem: prudentiam: ⁊ mentem ad eoſdem referentes ſententiā habere ⁊ mentem cum ⁊ prudentes ⁊ ſagaces. Omnes vero huiuſmodi potentie extremorum ſunt ⁊ ſingularium. in iudicando quidem de quibus prudens ſagax ⁊ bene ſentiens ſiue mitis. Nam equitas commune quiddam eſt bonorum omniū in eo ꝙ ad alium: ſunt autem agibilia ſingularium extremorum omnium: ⁊ prudētem oportet ipſa cognoſcere: ⁊ ſagacitas ac ſciētia circa agibilia: hoc autem extrema.

13 ¶ Tertiūdecimū capitulū de eo ꝙ gnome ſyneresis prudētia ⁊ intellectꝰ cōem hn̄t rationabiliter in idē ſcḋm. ſ. intēdere ⁊ ſingulariū eſſe ⁊ ꝙ ſyneresis ⁊ gnome poſteriores prudētia: qꝛ iudicatiua de ipſius operatione iudicante p has epiekee: ⁊ qꝛ opabilia ſunt ſingularia ⁊ cōtingētia futura q̄ in nobis circa que prudētia ſyneresis ⁊ gnome. Dixit

SEntentia autē ⁊ iudiciū fiunt quidē in rebus quibus eſt prudentia ⁊ bonitas ingenij vel diſcretionis et bonitas cōſilij. Et quidē fiunt iſte virtutes ad finē ſuū. intēdo ꝙ qn̄ fuerit finis inuentꝰ per eas bonū: tunc ſunt virtutes: ⁊ poſtq̄ eſt oīs notitia opabiliū notitia rerū particulariū: eo ꝙ intentū per hāc notitiā eſt opatio ⁊ opabilia ⁊ ingeniū ⁊ cōſiliū ſunt quidē in opabilibus: ⁊ iſta ſunt vltima in generatione ⁊ particularia.

Capitulum tertiumdecimum.

ET intellectus extremorum vtriq̄. Nam et primorum terminorum et vltimorum intellectus eſt ⁊ non ratio: alter ſecundum demonſtrationem terminorum immobilium ⁊ primos: alter in rebus agendis extremi ⁊ mobilis ⁊ alterius diſpoſitionis: hoc enim principiū ſunt cuius gratia. Ex ſingularibus enim vniuerſale: horum igitur oportet ſenſum habere: hoc eſt autem intellectus ex quo naturalia videntur iſta eſſe. Natura vero nemo ſapiens eſt. At ſententiam habere ⁊ ſagacitatem ⁊ intellectum ſignum eſt ꝙ ſm etatem putamus illa ſequi conuenire: ⁊ hec etas habet intellectum atq̄ ſententiam quaſi natura exiſtat cauſa. Quapropter principium ⁊ finis eſt intellectus. Ex his enim demonſtrationes fiunt ⁊ de his. Itaq̄ nō minus inherendum eſt expertis ⁊ ſenioribus vel prudentiū opinionibus atq̄ ſententijs ſine demonſtratione q̄ demonſtrationibus ipſis: veluti enim oculum per experientiam habētes principia diſcernunt. Quid igitur ſit prudentia ⁊ ſapientia: et circa quid verſetur ipſarum vtraq̄: dictum eſt.

Nā nemo ſapiēs eſt
B

Nō minꝰ īherēdū ē opiōnibꝰ ſeniorū ſī
C
ne demſtratiōe q̄ de mſtratiōnibus ipſis.

14 ¶ Quartūdecimū cap. oſtēdēs qualis potētia eſt aſſumēs operabiliū principia: ⁊ qualr ipſoꝝ ſit cōprehēſio pmo dicēs ſimplr intellm̄ eſſe pncipioꝝ

tam ſcibiliuȝ ꝙ opabilium ⁊ hūc ſpeculatiuū:hūc autem practicū q̇ eſt ſin
gulariuȝ contingētiū ⁊ pticulariū ꝓpōnū q̄ ſunt principia in opabilibus.
vñ gnome ſyntereſis intellꝰ practicꝰ videnť eſſe nā.non autem ſapia q̄ res
indigent etate longa ad experiēdam que aduenit nā qua non indiget ſa-
pientia.i.ſcia:deinde qualiter intellꝰ eſt principium.⁊ ꝙ opȝ credere ſe-
niorum prudentū ſimplicibus enūciātibus.D.

ET intellꝰ cum ſit comprehenſorum terminorum primo-
rum ⁊ termini primi ſunt ſemper vltima:intendo parti
cularia:tunc intellꝰ inuenietur ex vltimis.i.ex particulari-
bus ſecundum ſpēs duas:vna quarum eſt apprehenſor ter
minorum primorum qui ſunt rebus neceſſarijs ⁊ ſunt prin
cipia demonſtrationum ſpeculatiuarum:⁊ altera eſt appre
henſor terminorum primorum qui ſunt rebus priorıbꝰ:et
ſunt principia concluſionum operatiuarum:⁊ ſunt quidem termini vl'es:
eo ꝙ vniuerſale quidem inuenitur perticularibus:⁊ intellꝰ non eſt aliq̇d
niſi apprehenſio vniuerſalis:⁊ propter iſtud patet de re intellꝰ ꝙ eſt res
comprehenſa nobis ex particularibꝰ per naturam:⁊ propter hoc intellꝰ
eſt aliud a ſapientia.⁊ ſimiliter opinio et ingenium ſunt etiam comprehē
ſa per naturam vt intellꝰ.¶Et huius ſignum eſt:quoniam videmus qui-
dem ꝙ hoiem oportet addiſcere res quando fuerit habens intellectum et
opinionem:eo ꝙ nā cauſa eſt intellꝰ ⁊ opinionis non voluntas:⁊ eo intel
lectus naturaliter habet initium ⁊ conſummationem:intendo ⁊ generatur
⁊ cōplet:eo ꝙ vniuerſitas rex que ſunt; per naturā initiū hñt et cōſumma
tionem.Demōſtrationes igiť fiunt ex hmōi ꝓpōnibus.¶D.⁊ ideo opȝ vt
auſcultemus narrationem dñoꝝ experiētiaꝝ:⁊ ſunt ſeniores' abſq̃ exigē-
tia demſ̄ationis ſuper eo ad quod innuūt.⁊ illud non eſt minus eo in quo
auſcultantur demſ̄ationes:propterea ꝙ ſeniores iam apprehenderūt per
experiētiā ꝓpōnes ex quibus habuerūt demſ̄atiuam ſufficientiā ad illud
qđ nobis oſtendūt.apud nos aūt non ſunt ille propoſitiones:naȝ experiē
tia quidem fit ex parte etatis. Capitulum. Decimūquintum.

SEd ambiget quiſpiam in quibus rebus vtiles ſint.
Nam ſapia quidem nihil eorum proſpicit ex qui-
bus homo btūs efficitur:nullius eñ generationis:
Prudētia vero hoc habet quidē ſȝ quēadmodum
vtilis erit.Siquidem prudentia verſatur circa illa
q̄ ſunt iuſta ⁊ honeſta ⁊ bona hoibus:hic ſunt autē
q̄ agere boni viri eſt.Sed per eorū ſciētiā nihilomagis ad agē-
dum illa erimus apti. Siquidem habitus virtutes ſunt veluti
neq̃ ſana neq̃ valitudinaria quecumq̃ non ab agendo ſed ab ha
bitu eſſe dicimus.Etenim nihilomagis agere apti ſumus:q: me-
dicinalem aut gymnaſticum habeamus:ꝙ ſi non eorum gratia
prudentem ponere debemus:ſed' eius quod eſt fieri ſtudioſus ni D
hil vtiq̃ erit vtilis.Preterea neq̃ his q̇ nō hñt:nihil.n.refert vtꝝ
ipſi hēant vel habentium conſilijs acquieſcant:abundeq̃ nobis
erit veluti in ſanitate.Quāuis enim ſani eſſe velimus medicinā
tamen non addiſcimus.Et preterea abſurdum videbitur ſi dete
rior ꝙ̄ ſapientia exiſtens potior erit ꝙ̄ illa Que enim facit domi
natur ⁊ iubet ⁊ in ſingulis.

¶Quintūdecimū caplm in quo primo dubitaṫ an ſapientia et prudentia
15 ſint ad aliquid vtiles:eo ꝙ ſapientia non eſt circa ꝯtingētia ex quibus hō
fit felix:prudētia aūt lꝫ ſit circa talia videṫ ſuperflua:qꝛ agimus bona ab
habitibus factis nobis ꝯſuetudinē tanꝙ̄ natura:ꝛ ideo nec opus ſcire eā
ſicut nec medicinalē:vt ſaniſſimꝰ:deinde dubitaṫ. vtrū ipſa ſit principa-
lior ꝓpter prudentiam cū ſit deterior eſſe:tn̄ preceptiuam poſt hoc ſoluit
primū:primo per vtraſqꝫ eſſe ſm̄ ſeipſas eligibiles:eo ꝙ virtutes lꝫ nihil
ab ipſis fieret.ſcdō per vtraſqꝫ facere felicitatē vt exn̄tes ptes ipſiꝰ non vt
medicinalis ſanitatē ſꝫ vt ſanitas.tertio ꝑ prudētiā dirigere que ad rectā
intētionē quā facit virtus:deinde dicit ꝙ nutritiue nō eſt virtus talis tan
dē ad ſol'onē huiꝰ.ſ.nō ē magis opatiuus ꝑꝑ prudētiā affert nō oēs iuſta
opantes iuſtos eē:ſꝫ opantes ꝑꝑ electionē ꝛ ipoꝝ̄ gratia opatorum.¶D.

IAm dictū eſt q̄d eſt prudētia:ꝛ q̄d ſapiētia:ꝛ in quibꝰ rebus
eſt vtraqꝫ earū:ꝛ ꝙ vtraqꝫ earū virtus:et cuius ptis ex
ptibus ale eſt virtꝰ.Et fortaſſis q̄ret q̄s q̄ōnē grauē ꝛ dicet:que
vtilitas eſt ſapie:nō.n.videmꝰ acquiri ex eius notitia aliq̄d per
q̄ð felix fiat hō:ꝓpterea ꝙ ipā nō efficit aliq̄d:neqꝫ opaṫ:ꝑ prudentiā autē
acq̄rūt res felicitātes.at neqꝫ ſm̄ ꝙ prudētia tm̄:intēdo per ſe:ſed ſm̄ ꝙ eſt
in rebus bonis iuſtis:ꝛ iſte ſunt quas operatur vir bonus:ꝛ propter hoc
nos nō ſumꝰ magis opatores ꝑ hūc habitū:eo ꝙ ſit habitus rebus bonis:
ſed eo ꝙ habitus prudentie tm̄.intendo eo ꝙ nos facimus bonam ꝯſilia-
tionem:queadmodū qm̄ qn̄ fuerimus ſciētes res curatiuas non ſumus cō
pletius opantes in arte medicine:ſed eo ꝙ magis medici tm̄. Non eſt igiṫ
prudentia felicitas per ſe cum nō dicatur de eo prudentia ꝓpter ſcientiāꝫ
ſed ꝓpter hoc ꝙ per ſe ꝑtinet virtuoſis rebus:non eſt ergo ꝑficiens per ſe
penitus:ideoqꝫ videmꝰ ꝙ nō opꝫ nos recipe cōſiliūvirtuoſis illis q̄bus nō
eſt ſcia verſationis cōſilij:neqꝫ a ſcientibus illis q̄bus nō eſt virtus:quem
admodū facimus in ſanitate.etem̄ ſani eſſe volumꝰ. Attn̄ non ꝑficimꝰ in
ſanitate niſi per vtraſqꝫ res ſimul.intēdo per ſciam medicine et per velle ſa
nitatē.ideoqꝫ qn̄ volumus ſanitatē addiſcimus medicinā:erit igitur ſapiē
tia felicitas per ſe.prudentia vero per aliud non per ſe.¶Amplius fortaſ-
ſis videbitur eſſe incōuentēs vt ſit res que eſt ſub ſapiētia magis certa ꝙ̄
ſapiētia.nā ſapiētia regit oēs artes et principaṫ eis ꝛ imperat quid operē
tur ſm̄ ꝙ dictum eſt in altero loco ab iſto.verūtamen non iſtud propoſitū
neqꝫ hoc intentum a nobis.intendo que inter vtraſqꝫ preemineat.non em̄
intendimus niſi determinare que vtilitas ſapientie. Dicimus ergo ꝙ ne-
ceſſarium eſt vt ſit eligibilis per ſe vt ſit virtus:ꝛ ſi non agat aliquid eo ꝙ
ipſa eſt perfectio partis ex partibus aīe:ꝛ omne quod eſt complementū vel
perfectio partis ex partibus anime eſt virtus.¶Amplius ipſa quidem fa
cit felicitatem per ſe:non quomodo facit medicina ſanitatem:immo ē qua
ſi ipāmet.ſanitas igitur ipſa quidem facit felicitatem:non per hoc ꝙ ipſa
ſit alterū a felicitate:ſed qm̄ ipſius comprehenſio tantum eſt ipſamet feli-
citas cum ſit ipſa volita non propter aliud a ſe:ꝛ hoc eſt felicitatis diſpoſi
tio.intendo ꝙ ipſa queritur propter ſe ꝛ alia ab ea propter eam. ¶D.Et
intellectus quidem proportionatur perfectioni et complemento in prudē
tibus ſm̄ menſuram habitus prudentie eſt menſura virtutis moralis con
iugate prudentie.Etenim virtus rectificat propoſitum et prudētia ſanat
inuentionem propoſiti:intendo finis:pars autem concupiſcibilis et eſt ea
cui proportionantur virtutes figurales ideſt morales non habet hanc ſpe
ciem virtutis:intendo virtutem apprehenſionis cum non habeat partem
rationis.¶D.Quoniam autem non ſit prudens perfectius operans ꝛ me-

lius conſilians:eo q actio ſua fieri habeat in rebus virtuoſis ⁊ bonis dice-
re oportet poſtq̄ reſumpſerimus ſermonē.a.ſupra parū ⁊ ponamus prin-
cipiū noſtrū de hoc illud qđ dico:⁊ hoc eſt:qm̄ quēadmodū dicimus q q̄s-
dā holum operant̄ res iuſtitie abſq̄ eo q ſint iuſti:ſicut illi q̄ faciūt qđ pre
cipiūt leges aut p̄ter voluntatē ſuā:aut pp ignorantiā eius qđ operantur:
aut agūt hoc ꝓpter aliquid aliud nō gratia illarū rerū earūdē.Et vīr quē
admodū non nominamus iſtos virtuoſos quāuis operent̄ qđ opꝫ ⁊ totuꝫ
quod operatur virtuoſus ſic videt̄ q ſit res in prudente illo qui hꝫ poten-
tiam per quā inuenit particularia bonitate conſiliationis.i. particularia
cū ſit bonum ſiue maluꝫ quando cōtigerit eum inuenire per conſiliationē
particularia que ſunt bonū:nō dicimus de eo qm̄ virtuoſus neq̄ qm̄ bon⁹
intendo ex modo quo eſt bone conſiliationis tantum ad inueniendum oē
cuius inciderit ei electio. Capitulū Decimūſextū.

De his igitur dicendum eſt. Nunc tamen dubitatum ſolum de ipſis. Dicimus igitur primo q per ſeipſas neceſſarium eſt virtutes eas exiſtere. Uirtutes auteꝫ eſſe vtriuſq̄ particularum:⁊ ſi nihil faciat alterutra ipſarum. Deinde faciunt quidem non vt medicina ſanitatem:ſed vt ſanitas:ſic ſapientia felicitatem. Cum enim pars ſit totius .virtutis habendo et operando facit beatos. Inſuper opus perficitur ſecundum prudentiam ⁊ moralem virtutē:q̄ virtus intentionem facit rectam. Prudentia vero illa dirigit que ad hanc tendunt. Quare vero animi particule non eſt virtus talis vegetatiue. Nihil enim in illa eſt vtrum agat vel non agat. De eo autem q nihil magis apti ſunt propter prudentiam ad honeſta ⁊ iuſta agenda paulo ſuperius incipiendum eſt :hoc ſumpto initio. Quemadmodum dicimus quoſdam iuſta agere:nec tamē eſſe iuſtos:veluti eos qui faciunt illa que leges precipiunt aut inuiti:aut per ignorantiā:aut per aliud quippiā. Non aūt pp ipſa. At qui agunt illa que opꝫ ⁊ qđ opꝫ ſtudioſum virum:ſic eſt vt videtur aliqualiter ſe hñtē ſingula agere vt bonum ſit. Dico ceu q̄ electionem ⁊ ipſorum q̄ aguntur gratia. Electionē igitur rectam facit virtus:qđ aūt illius gratia fieri nata ſunt ea nō ſunt ꝟtutes ſꝫ alterius potētie de quibus ſciētibus dicēdum eſt clarius. Eſt igitur q̄dā potentia quā aſtutiam vocant:hoc hmōi eſt vt ad ſubiectam intentionem agere iſta poſſit :⁊ ad effectum perducere. Si itaq̄ id ad quod intendimus rectum ſit laudabilis eſt:ſi aūt improbum:tunc eſt dolus. Quapropter prudentes aſtutos ⁊ nō doloſos eſſe dicimus. Eſt autem prudentia non hoc potentia ſꝫ non abſq̄ iſta potētia. Habitus vero huic intuitu efficitur animi non ſine virtute vt dictum ac manifeſtum eſt. Nam cogitationes ⁊ diſcurſus rationis rerum agendarum principium habent: q tale quid ſit extremum ⁊ optimum:qualecumq̄ tandem id ſit. Etenim ſit.v.g. quid ius hoc niſi bono viro videtur. Nam prauitas obliq̄t ⁊ falſo errore labefacit circa principia rerū agēdarum.

Quare pʒ ꝙ impoſſe eſt prudētem eſſe quēplam: niſi ſit bonus.

16 ¶ Sextūdecimū capl'ʒ in quo incipit oſtēdere qualiter ꝟtuoſis neceſſaria eſt prudentia ꝑdicta confuſe determinatiuus manifeſtans primo gn̄aliter repetens ꝙ virtus facit electionē rectam que aut in electi: adeptionē dicūt nō ꝟtus ſed altera inuenit potentia ad quā manifeſtādā dicit de demotite ꝙ ipſa eſt potentia adinuētiua conferētiū ad intētionē: q̄ potentia cū intē tio eſt bona fit prudētia: cū vero mala aſtutia: vn̄ hic non prudētia: ſed naturaliter ſubiecta prudētie exiſtēti intell'ꝰ practici nō ſine virtute: eo ꝙ prudentia ſemper ponit finem bonū qui non apparet niſi bono. Dixit.

Non enīʒ omne ſuper quod cadit electio eſt ꝟtuoſuʒ: immo illud qđ conuertit ad hoc electionē vt ſit ꝟtuoſa ꝟtus eſt non potētia prudētie. Et ꝓpter hoc potētia ꝑ quā inuenitur vel extrahit oē illud ſup qđ ceciderit electio non eſt ꝟtus moralis ſed potentie alterius: ⁊ eſt illa que noīat qn̄ inuenit per eā bonuʒ induſtria vel prudentia proprie vt quando inuenitur per eā malū aſtutia vel calliditas vel doloſitas. ¶ Et propter hoc eſt qđ videmus ꝙ quidaʒ prudentū ſunt aſtuti ⁊ q̄dā callidi ⁊ q̄dā fraudulenti. verūtn̄ potentia per quā inuenitur bonuʒ ⁊ eſt illa q̄ noīat prudētia ſm veritatē nō eſt partis alterius ex partibꝰ aīe: ſꝫ illius cuius eſt potētia ad inueniendu ʒ qđcūqꝫ contingit de bono aut malo: neqꝫ idē etiā eſt abſqꝫ virtute: ⁊ hoc qm̄ factori aſcribitur bonitas vel malitia: ex oibꝰ q̄dem factis ſuis preſens intentū per hmōi facta: ⁊ de bono aliud q̄deʒ eſt in dicto ⁊ eſt rectū: ⁊ aliud in fine ⁊ eſt quod apprehendit per dictū: ⁊ qn̄ non fuerit bonū in fine non apparet bonum quod eſt in dicto: ſed vincit malitia q̄ eſt in fine ſuper bonitatem que eſt in dicto: ⁊ ſimiliter vincit finis ſuper principium factoris ⁊ efficit ipm malū cū fuerit malus: ⁊ cū ſic ſit non pōt eſſe prudētia illa que eſt virtus abſqꝫ hoc ꝙ cōiunget ei virtus figuralis ⁊ non inuenitur hic prudentia niſi in viro bono. Cap. 17.

Sed conſiderādū eſt rurſus circa virtutē. nā virtus vere ſilr ſe hʒ vt prudētia ad aſtutiā non cadeʒ q̄dē ſʒ certe cōſilis: ſic ⁊ naturalis virtus ad eā q̄ eſt ꝓprie virtus. Oibus enim videntur nā quodāmō mores in ſingulis ſubſiſtere. Nam vt iuſti ſimus ⁊ temperati ⁊ fortes ⁊ alia hmōi: ſtatim a natiuitate habemus Sʒ tn̄ querimus aliud q̄ddā proprie, bonū eſſe ac talia aliter ad eſſe: nā pueris quidē ⁊ beſtijs naturales ſunt habitus: verū abſqꝫ mente videntur eſſe nociui. Illud duntaxat apparet ꝙ quemadmodum in robuſto corpore ſine intuitu ſe mouente contingit fortiter offendere: quia viſum non habent ita et hoc: ꝙ ſi accipiat mentem in agendo differt: habitus vero ſimilis exiſtēs tunc erit proprie virtus. Itaqꝫ vt in opinabili due ſunt ſpecies aſtutia et prudentia: ſic in morali due ſunt: naturalis virtus: et propria. Uerum harum que propria eſt non fit abſqꝫ prudentia: ⁊ propterea aiunt virtutes omnes eſſe prudentias: ⁊ Soc. partim recte queſiuit partim errauit.

17 ¶ Decimūſeptimū capl'm de eo ꝙ virtus non eſt ſine prudentia: ad quod preaſſumit: ꝙ ſicut deuotes ſe habet ad prudentiam: ſic naturalis virtus ad principalē: quas duas virtutes eſſe oſtendit ex cōi opinione ⁊ exemplo

ꝛ ꝑ pueros ꝛ beſtias hñt nãles habit⁹ ipſis ſine itellectu nociuos velut cor
pori forti mot⁹ ſine viſu: cũ intellectu autẽ cõtrario q̃ ſupueniẽte: nãli vir-
tute ꝛ habitu verſo eſt virtus ꝑncipalis : q̃ q2 nõ ſine intellectu nõ eſt ſine
prudẽtia: deide ad idẽ inducit ꝙ veteres opinati ſunt oẽs virtutes eſſe de-
cepti in hoc ex eo ꝙ nõ ſunt ſine prudẽtia: ꝛ itẽ ad idẽ ꝙ oẽs diffiniũt virtu
tẽ ipſam eſſe habitũ ſm rectã rationẽ: recta autẽ q̃ ſm ꝓrudentiã ꝙ que nõ
diuinãtes ꝛ nõ bene dicũt : ſed eſt virt⁹ habit⁹ cũ recta ratione q̃ de talib⁹
eſt prudẽtia: deinde ꝙ virtutes nõ rõnes ſed cũ rõne : q̃ꝫ ex dictis ſequit̃
ꝑncipalẽ virtutẽ ꝛ prudentiã adinuicẽ ſibi cõſequi. Dixit.

Inquiramus etiã ꝛ ꝑſcrutemur de proportione virtutis nãlis virtutẽ electiuã: ꝛ eſt illa q̃ eſt in fine nobilitatis ꝛ honorificẽtie. ꝛ proportio quidẽ iſtius virtutis: intendo nãlem ad electiuã propinqua eſt proportioni prudentie ad ſolertiã: quẽadmodũ eſt prudẽtia qñ proprie dicit̃: ꝛ bonitas opinationis nõ ſunt res vna ſed cõſimiles: ſic ſimilatur virt⁹ naturalis virtuti directiue: intẽdo electiuã. Etenĩ in omni ſpecie ex ſpecieb⁹ ỽtutis vna per naturã ꝛ altera per acquiſitionẽ : ꝛ hoc qm̃ nos multotiẽs inuenimus vnũ ex hominib⁹ per naturã caſtũ aut audacẽ: ꝛ ſic de alijs ỽtutib⁹: ꝛ ſunt inuẽte in eis iſte virtutes ſtatim a natiuitate eorũ niſi ꝙ nos inquirimus quidẽ virtutẽ illã q̃ fit ꝑ electionẽ ꝛ acquiſitionẽ: ꝛ hoc qm̃ virtutes naturales inueniũtur in pueris ꝛ multe carũ in feris ꝛ in multis aĩaliũ: ꝛ vniuerſaliter vtplurimũ ſunt dãnifere qñ fuerint abſqꝫ intellectu ꝛ diſcretione: ꝛ videt̃ ꝙ virt⁹ nãlis nõ appareat niſi ꝑꝑ exuberãtiã ipſius. intẽdo in quibuſdã indiuiduorũ: quẽadmodũ cõtingit corpori mobili motu vehementi vt manifeſtet̃ manifeſtatione vehemẽti magis ꝙ̃ manifeſtet̃ quietũ ꝛ ſi non tunc non eſſet nudus ab eis vllus: intendo a poſſibilitate recipiendi virtutẽ electiuã. ¶ Et virtus equidẽ fit qñ fuerit actio ſm ꝙ videt intellectus ꝛ in hora quã videt ꝛ in q̃titate quã videt qñ igit̃ ꝙ videt intell'ꝰ de hoc cõuerſum fuerit in habitũ ſtatim facta eſt veritas ſm veritatẽ directiua: quẽadmodũ enĩ in ſpecie nãlis due ſunt ſpecies putationis: vna nãlis ꝛ ſunt prima putabilia ꝛ altera acquiſita ꝛ apprehẽſa a primis: ꝛ quemadmoduꝫ etiã in intellectu ſunt due ſpecies: vna nãlis ꝛ altera acquiſita: ꝛ eſt que nominat̃ ſcĩa: ſic videt̃ ꝙ ſit in virtutib⁹ figuralib⁹: intẽdo moralcs: ꝛ ꝑꝑ hoc eſt qđ dicim⁹: qm̃ virtus figuralis electiua nõ fit abſqꝫ prudẽtia: ꝛ ꝑꝑ eſſe eius ſemꝑ cũ prudẽtia dixerũt q̃dã hominũ ꝙ oẽs virtutes morales prudentie ſunt vt Socra. ꝛ iſti modo quodã peccant ꝛ modo quodã recte dicunt: peccant quidẽ credẽtes ꝙ oẽs virtutes ſint prudentie. dicunt vero recte eo ꝙ nõ eſt poſſibile vt inueniat̃ virtus figuralis electiua abſqꝫ prudẽtia: cui⁹ ſignũ eſt ꝙ oẽs diffiniẽtes virtutẽ moralẽ dicũt eam eſſe habitum qui fit ſm cõmenſurationẽ recte rationis. Rectũ autẽ eſt ſm menſurã intellectus. U.g. in fortitudine: dicunt q̃ꝫ eſt audacia ſm ꝙ opꝫ: ꝛ qñ ꝛ quantũ: ꝛ cetera huiuſmodi. Et oĩa iſta in vnaquaqꝫ diſpoſitionũ non cõprehenduntur niſi per prudentiam.

¶ Capitulum decimumoctauum.

Quod enĩ oẽs virtutes putabat eſſe prudentias errabat: ꝙ vero nõ abſqꝫ prudentia: recte dicebat. Signum huius eſt ꝙ nunc omnes quando virtutem diffiniunt adiungunt habitum dicentes: ꝛ ad quid eſt ſecundũ rectã rationem. Recta autem ratio eſt ſm prudentiam. Uidentur auguràri quodãmodo omnes huiuſmodi habituꝫ virtutẽ eſſe: qui

habitus ſit ſm prudētiam. Sed oportet parumper tranſgredi. Non enim ſolum habitus qui eſt ſm rectam rationem. Sed ille qui eſt cum recta ratione virtus eſt. Recta autem ratio in talibꝰ prudentia eſt. Socra. igitur putabat virtutes eſſe rationes: nam illas omnes dicebat eſſe ſcientias. Nos autem cum ratione eſſe putamus. Patet igitur ex iam dictis non poſſe quemquam eſſe bonum virum ſine prudentia: neqꝫ prudentem ſine morali virtute. Sed ſermo hinc ſoluetur: quo diſputare quis poſſit virtutes ab inuicem ſeparari. Non enim eūdem naſci ad omnes aptum. Ita ꝙ aliam iam quidem habere: aliam non habere: ſed hoc recipiē dum eſt naturalibus virtutibus. At in his virtutibus per quas ſimpliciter dicitur vir bonus non recipitur. ſimul enim cum prudentia que vna eſt omnes ſimul exiſtunt. Patet autem quod ꝛ ſi non actiua eſſet tamen opus erat eius quia particule virtus eſt: ꝛ quia non erit electio recta ſine prudentia: neqꝫ ſine virtute: hoc enim bonis: hoc vero ad finem agere facit. Attamen nec preſtat ſapientie nec meliori particule vt nec ſanitati medicina: non enim vtitur illa / ſed prouidet vt ſit. Illius ergo gratia iubet ſed non illi. Preterea ſimile vt ſi quis ciuilem dicat principē eſſe deorum: quia diſponit de omibus que fiunt in ciuitate.

18 ¶Decimūoctauum cap. ꝙ ex predictis ſoluit̄ ratio dicēs virtutes abinuicē ſeparari: cū hoc ſit verū ſolū de nālibꝰ: nō autē de ꝑncipalibꝰ virtutibꝰ q̄ oēs cōſequunt̄ prudentiā: q̄ lꝫ nō eſſet practica: tn̄ opus eſſet illa: qꝛ virtus eſt ratiocinatiui. ꝛ qꝛ ſine illa virtute nō eſt electio recta cū virtus finē: hec autē q̄ ad finē cōſtituat. tandē ꝙ prudētia nō eſt principalior ſapientia: qꝛ nō eſt melioris particule neqꝫ precipit illi ſed de illa. Dixit.

Etiam videt̄ veriſimile ꝙ aggregatio antiquorū inconuenientia ipſoꝝ ꝙ h̄ habitus: intēdo moralē proportionetur prudētie. cu currit curſu diuinationis: velut in proportiōe eius ad intellectū ꝛ nō incluſerunt per hoc totū qꝺ oportuit includi. Et propterea dicimus nos ꝙ ipſa nō eſt recta ratio tantū: ſed eſt habitus excellens cū recta ratione: ꝛ ratio recta cōiugata ei eſt prudentia. Et Socrates iam putabat ꝙ oēs virtutes eſſent ſcientie. Nos autē dicimus ꝙ ſunt cum ratione: intēdo rationē ſanā. Et hoc manifeſtū eſt ex eo qꝺ dictū eſt qm̄ nō eſt poſſibile vt ſit virtus electiua abſqꝫ prudentia ſicut dictū eſt etiā ꝙ nō ſit poſſibile vt ſit prudētia: intēdo virtutē rationalē abſqꝫ virtute morali. ¶D. ꝛ iſta pars aīe intēdo moralē proportionat̄ etiā rationi: ſi hoc tranſire permiſſum fuerit: vult propterea ꝙ audita ratione ꝛ obedit eiꝰ imperio. ¶D. ꝛ manifeſtū eſt ꝙ iſtarū virtutū: intēdo rationalem ꝛ moralē: quedā cōiugate ſunt quibuſdā: propterea ꝙ nō inuenit̄ vna ipſarū cōpleta qn̄ ſeparata fuerit a ſua ſocia: intendo qn̄ ſeparata vis prudētie a morali ꝛ electiua prudētia. nam hoc quidē in naturali ex ipſis poſſibile eſt. Indirectiua autē: intendo honorabiliorē ex morali ꝛ eſt electiua nō eſt poſſibile. Nō eñ poſſibile eſt vt ſit abſqꝫ prudētia: ſicut non eſt poſſibile in prudētia ſm ꝙ operatiua eſt vt ſit abſqꝫ virtute morali. nam actio virtutis moralis nō fit abſqꝫ eligentia ſana: eligētia autē ſana nō fit abſqꝫ prudentia. Virtus ergo moralis eſt illa que agit bonū qꝺ eſt finis: ꝛ virtꝰ

prudentie eſt illa que monſtrat illi potentie quid agat:ideoqꝫ nõ attribuit hec actio:intendo actionem virtutis moralis virtuti prudentie:cũ non ſit operatrix virtutis moralis:ſed eſt quidẽ monſtratrix illi potentie: eſt igit quaſi effectrix potentie operãtis finẽ:ſed ipſa operat finẽ:⁊ ideo non attribuitur hec actio:intendo morale:neqꝫ ſapiẽtie neqꝫ alicui ex virtutibꝰ rationalibus:quẽadmodũ nõ attribuit actio ſanationis arti medicine: ipſa eñ nõ ſanat:ſed monſtrat quomodo fiat ſanatio ei qui facit eã ⁊ eſt adiutor medicine.hec eſt igit proportio habitus prudentie ad habitũ moralẽ: intendo qm̃ prudentia eſt que imperat:⁊ mos eſt qui operat. Non attribuitur itaqꝫ hec actio prudentie niſi quia imperat eam : non ꝙ operatur eam. Et videt ex quo attribuitur ei actio iſto modo ꝙ ſit quaſi princeps habitus moralis:quẽadmodũ gubernatio ciuilis vniuerſalis: intẽdo artem regiminis ciuilis eſt habitus principans omnibus habitibus q̃ ſunt in ciuitate:intẽdo artes que ſunt ſub hac arte : eo ꝙ ipſa imperat artibus que ſub ea ſunt quid agãt. ¶D. Et poſt hoc opꝫ vt accipiamꝰ in inceptiõe alia vult poſt finitionẽ ſermonis in virtutibus moralibus ⁊ rationalibus.

Finis Libri Sextij Ethicorum Ariſto.

¶Ariſto.Stragy.Liber Septimus Ethicorum.

Capitulum primum.

Poſt hec dicendum eſt alio ſumpto principio ꝙ circa mores fugiendorum tres ſunt ſpecies: Vitium Incontinentia:Immanitas. Horum vero duobꝰ cõtraria manifeſta ſunt:nam aliud virtutẽ:aliud A continentiam vocamus. Aduerſus autem immanitatem maxime quis congrue opponat eam virtutem que ſupra nos eſt heroicam quandam ⁊ diuinam:vt Home. de Hectore facit/Priamum dicentem eximia illum bonitate preſtantem: neqꝫ videri mortalis hominis filium eſſe ſed dei. Itaqꝫ ſi ex hominibus fiunt dij per excellentiam virtutis:vt aiunt.talis quidem vtiqꝫ erit is habitus qui immanitati opponitur. Nam vt beſtiarum non eſt neqꝫ vitium neqꝫ virtus ſic etiam nec dei:ſed hoc quidem precioſior eſt q̃ virtus. Illa vero aliud quoddam genus improbitatis. Cum autem raro contingat virum quempiam eſſe diuinum vt lacones dicere conſueuerunt: cum valde aliquem admirantur: diuinus eſt inquit vir: ſic immanem quempiã inter homines raro aiunt exiſtere:ac maxime inter barbaros. Fit autem quandoqꝫ propter morbos exorbitantes. Et qui alios homines malignitate excedunt: eos hac infami appellatione notamus. Sed de huiuſmodi diſpoſitione poſtea mentio erit facienda:de vitio autem dictum eſt prius.

¶Tractatus ſeptimus libri Nichomachie Ariſto incipit. 1

¶Primum capitulum in quo primo diuidit fugiendum in tria:malitiam ſcilicet incontinentiam beſtialitatem:qui circa ſunt virtus continentia heroica ſeu diuina virtus que eſt ſuperexcellens directio in omni virtute ſuper omnem hominẽ:nõ tñ propter hoc dicitur virtus eſſe dei:deinde ꝙ rara eſt tam heroica virtus q̃ beſtialitas q̃ eſt ſuperexcellentia in ferinis moribus ſup hoiem cius cauſa eſt vel barbaries vel egritudo vel orbitas.D.

Dicto itaqꝫ de virtutibus moralibus ⁊ rationabilib⁹ oportet vt vertamus nos ad genus alterum. Dicimus igitur ꝙ ſpecies que inueniūtur in moribus vituperabilibus ſunt tres malitia: intemperantia: ferocitas. Contraria autem duorum ex iſtis: intendo malitiam ⁊ intemperantiam manifeſta ſunt. malitie enim contrarium eſt bonitas vel virtus: ⁊ contrarium intemperantie eſt temperantia: ferocitas vero contrarium dicendum eſt ꝙ ſit virtus ſuperexcellens humanam naturam: ⁊ eſt virtus de qua dicitur ꝙ ſit diuina prout dicimus de quibuſdam hominum ꝙ ſint angelici ⁊ diuini propter eminentiam virtutis in eis: ⁊ oportet quidem vt ſit hic habitus contrari⁹ ferocitati: eo ꝙ quemadmodum feris non eſt in veritate neqꝫ malitia virtus: nam hominis hec proprie ſunt: immo eis eſt malitia excedens genus
B malitie humane: ⁊ propter hoc nominatur homo egrediens ſpeciem ſuam
De⁹ ñ eſt in ſuperfluitaté malitie ferinus vel lupinus: ſic cum deus non ſit bonus
bon⁹ mõ modo quo homo immo bonitas eius ſupergrediens eſt genus nature bo
quo hõ ſꝫ nitatis que eſt homini nominatur qui precellit in hoc habitu ⁊ egreditur
bõitas ei⁹ genus ſuum diuinus: cum ſit iſtarum extremitatum diſpoſitio: hec diſpo
ſuppegre ſitio oportet eas cõtrarias eſſe per naturam: ⁊ propter hoc viri diuini pau
dit gen⁹ ci ſunt valde in hominibus: ⁊ viri ferini vel lupini pauci ſunt etiam: ⁊ ſunt
nature hu quidem ſm plus in hominibus qui ſunt in diſtantia nota ex parte au
mane. ſtrali: ⁊ ſunt nigri ſiue ethiopes ⁊ eorum contermini: ⁊ etiam ex altera parte ſclaui ⁊ eorum termini. ¶ Dicit Etiam inuenta fuit ferocitas in quibuſdam hominum ex parte infirmitatis accidentis eis.

Capitulum Secundum.

De incontinentia vero et mollitie atqꝫ luxuria dicendum eſt: ac ſimul de continentia ⁊ conſtantia. Non enim ſic accipiendum eſt quaſi vtraqꝫ ipſarum ſit idem habitus qui virtus et vitium nec et quaſi ſint aliud genus. Oportet vero vt in alijs ita ⁊ hic: poſitis his que apparent ac dubitationibus primo factis oſtendere. Maxime quidem omnia probabilia ſunt circa huiuſmodi affectus aut certe plurima ipſorum atqꝫ precipua: ſi enim ſoluantur difficilia ⁊ relinquantur ea que probabilia videntur: ſufficienter erit oſtenſum.

a ¶ Secundum capitulū qđ de incontinētia ⁊ mollitie: ⁊ continentia ⁊ perſeuerantia dicendum ſeparatim: quia neqꝫ eadem virtuti ⁊ malitie neqꝫ vt alterum genus: ꝙ quia ponendum opiniones de his: ⁊ maxime principales: vt ex his confutato quod falſum ſumatur quod verum: deinde opinionum poſitio. Dixit.

Et ſermo de malitia ferina ingrediens eſt ſub ſermone de malitia vniuerſali: ꝙuis oportuerit vt propriam faceremus rememorationē iſtius malitie ex ceteris malitijs: ⁊ iam primitus diximus de virtute ⁊ malitia. de quo autem hic loqui volumus eſt intemperantia ⁊ diſſolutio ⁊ relaxatio ⁊ eſt obedientia ⁊ executio concupiſcentiarum: ⁊ de iſtorum oppoſitis: ⁊ eſt retentio a concupiſcentijs ⁊ tolerantia: non enim oportet exiſtimari de iſtis habitibus oppoſitis: intendo continentiam ſui a voluptatibus ⁊ incontinentiam ꝙ intrent ſub oppo

ſitis que ſunt malitia ꝛ virtus ex omni modo:intendo ꝙ continens ſit vir-
tuoſus:ꝛ diſſolutus vitioſus:neqꝫ etiã eſtimandum eſt ꝙ egredientes ſint
ab iſtis generibꝰ ex omni modo donec ſint due nature ꝛ duo genera diuer
ſa.¶M.oportet igitur vt faciamus in perſcrutatione de hoc ſimile ei qđ
fecimus in perſcrutatione de eo quod preceſſit de iſtis rebus.vz.vt premit
tamus ſermones ꝛ orationes dubitabiles qui componuntur ex propoſitio
nibus famoſis.deinde veniamus poſt hoc cum orationibus demonſtra-
tiuis.ᴮDemonſtrationes enim perfectiores ſunt ꝛ nobiliores quando in
ducuntur poſt orationes dubitabiles.ꝛ hoc neceſſarium eſt vt facimꝰ aut ¶
in omnibus iſtis paſſionibus de quibus loquimur in hoc libro:aut in plu Demſa-
ribus earum:aut in prepollentibus:quando enim inductus fuerit ſermo tiones p-
per quem diſſoluitur dubitatio quam neceſſariam fecerunt propoſitiones fectiores
famoſe:et in quo conſeruantur etiam ille propõnes:intendo vt non de- ſit ꝛ nobi
ſtruuntur in toto:tũc erit in demonſtratione adducta ſufficiẽtia completa. liores qñ

¶Capitulum tertium. inducunt

Videtur ergo continentia ꝛ conſtantia proborum et poſt oro-
laudabilium eſſe:incontinentia vero ꝛ mollities im- nes dubi
proborum ꝛ vituperabilium. Idemqꝫ eſt continens tabiles.
et conſtans in ratione:at incontinens ꝛ is qui ratio- Uide.j.ce
nem omittit.ꝛ incontinens quidez ſciens quia praua li.cō.55.
ſunt facit propter cupiditatem .continens vero ſciens ꝙ cupidi-
tates praue ſunt eas non ſequitur:propter rationem ꝛ tempera-
tum quidem continentem et conſtantem:ac talem continentiaz:
ꝛ incontinentem omnino alij temperatum:alij non:et tempera-
tum incontinentem et incontinentem temperatum promiſcue
vocamus.Interdum vero alios eſſe dicimus et interdum aiunt
fieri non poſſe vt prudens ſit incontinens:interdum vero quoſ-
dam prudentes ꝛ ſolertes incontinentes eſſe:inſuper incontinen
tes dicuntur ꝛ ire ꝛ honoris ꝛ lucri.Ea igitur que dicuntur iſta D
ſunt.Querit autem aliquis quomodo fieri poſſit vt quiſqꝫ ſane
mentis incontinens ſit . Dicunt quidam fieri non poſſe in ſcien-
te.Nam difficile eſt vt Socra.putabat ſi ſcientia aſſit aliquod
quicqꝫ preualere:ac veluti mancipium in ſeruitutem trahere.So
cra.enim contra incontinentiam omnino pugnabat quaſi illa nõ
eſſet.Neminem enim intelligentem facere contra id quod opti-
mũ ſit:ſz eos qui faciunt per ignorantiam facere.At hec rõ ma-
nifeſte diſſentit ab his que apparent:ꝛ opportunum eſt de affe-
ctu inquirere ſi per ignorantiã quis modus ignorantie fiat.Qđ
enim non putat qui incontinentia vtitur priuſqꝫ in perturbatio
ne conſtitutꝰ ſit:manifeſtuz eſt:ſed ſunt quidam qui partim aſſen
tiunt.Nã nihil eſſe potẽtiꝰ qꝫ ſciã cõfitetur:ꝛ ppea dicũt inconti
nentẽ nõ ſciam hñtẽ:ſz opinionẽ ſuperari a voluptatibꝰ: ꝙ ſi opi
nio eſt:at nõ ſciã neqꝫ firma exiſtimatio que repugnat:ſed remiſ-
ſa vt in ambigentibus venia dãda eſt ſi non perſiſtit in illis con-
tra vehementes cupiditates. At prauitati non eſt venia : neqꝫ

alij cuiuſꝗ vituperabiliū:prudētia igitur reſiſtēte: hic eīm quiddā validiſſimū eſt:ceterū abſurdum:q: vnus ⁊ idē erit ſimul prudēs ⁊ incōtinēs. Sꝫ dicentur nō eſſe prudētis ſpōte agere illa q̄ ſunt praua:⁊ inſuper oſtenſum eſt prius prudentem in agendo verſari. Nā extremorū eſt ⁊ alias hñs virtutes. Preterea ſi in hño cupiditates vehemētes ⁊ improbas cōtinēs neqꝫ cōtinēs tēperatus. Nō.n.eſt tpati vehemētes habere neqꝫ improbas. At id qui dē opꝫ.nā ſi ſunt bone cupiditates prauus eſt is habitus q̄ nos ab earū proſecutione repellit. Itaqꝫ continētia nō oīs ſtudioſa. Qḋ ſi inbecilles ⁊ nō praue nihil egregiū. Sin praue ⁊ imbecilles nihil magnū. p̄terea ſi in oī opinione perſiſtere facit cōtinentia praua eſt:vtputa ſi etiā in falſa ⁊ ſi ab oī opinione dimouere facit incōtinētia:vt Neoptolemus ille apud Sophoclē laudatur qḋ non permaneat in his q̄ ſuaſerat Vlyſſes propter moleſtiam mētiēdi. Idem eſt in captionibus ſophiſticarū. Illi.n.cū videri velint ſupra modū ac acuti mirabilia quedam improbare:eorum ſyllogiſmus inſolubilis fit. Ligatur enim mens cum requieſcere nolit concluſioni non placenti:nec procedere vltra valeat: quoniam quemadmodum ſoluat non habet. Contingit vero aliqua ratione imprudentiam cum incontinentia eſſe virtutem :propter incontinentiam enim contraria faciet eorum que cenſebat:cenſebat autem bona eſſe mala:nec agere illa oportere. Itaqꝫ bona et non mala aget. Inſuper qui voluptates ex eo ſequitur et eligit

E qḋ perſuaſus eſt potior videbitur eſſe q̄ꝫ is qui nulla ductus ratione ſed per incontinentiam facit. Etenim ille ſanabilior :quoniam diſſuaderi poteſt:at incontinens prouerbio ſubiacet quo dicitur:ſi aqua fauces exiccat quid iam potare oportet:nam ſi ſuaſus ageret diſſuaſus vtiqꝫ ceſſaret.nunc vero ſuaſus alia nihilominus agit:preterea ſi circa omnia eſt continentia ⁊ incontinentia:quis eſt ſimplr̄ incontinens. nullus enim habet incontinentias omnes:ſed dicimus quoſdam ſimpliciter.

Incontinēs ꝓuerbio ſubiacet q̄ dr̄ ſi aqua fauces exiccat q̄d iaꝫ potare oꝫ.

3 Tertium capitulū in quo dubitat ad poſitas opiniones primi.ſ. ad hāc ꝙ incontinens ſcit ꝙ praua agit pp paſſionem quia ſm Socratem ſciens aliquid eſſe malum non agit illud ſed ꝓpter ignorantiam:vnde conueniēter dubitat ſi propter ignorantiam quis modus ignorātie. D.d. quoſdā concedere ſcientem non peccare neqꝫ incontinentem eſſe : ſed opinantem: qḋ improbat ꝙ nec eſt prudentia que contendit incontinentie propter nō eſſe eundē incōtinentē ⁊ prudentē:qui neceſſario habet alias ꝟtutes. Scḋo ad hāc.ſ.eūdē eſſe tpatū ⁊ ꝯtinētē:⁊ itē patū incōtinētē ꝑ hos nō hr̄e concupiſcentias ꝯtra ꝯtendētes:hos aūt hr̄e ſimul oñdens continentiam habere ꝯcupiſcentias nō bonas ſed prauas magnas ⁊ fortes. Tertio ad hanc.ſ. ꝙ continens permanſiuum in ratione ⁊ incontinens egreſſiuus ab ea per accidere ex hoc ſi vniuerſali ſumat̄ rō quādā incōtinētiā eſſe prauā:⁊ quādā incōtinētiā ⁊ iprudētiā cū incōtinētia ad ꝯſeruare virtutē: deinde ꝟtutem deinde vtrū ad ſcḋm ꝑ intempatū eſſe meliorē incontinente vt ſuaſibiliorē ⁊ ſanabiliorem. Quarto ad hanc.ſ.incontinentiam ⁊ continentiam eſſe circa oia

ea omnia per accidere ex hoc:nullū ſimplr eſſe incontinentē.D.

Etiam putaſ de cōtinētia ⁊ tolerātia vel patiētia ꝙ ſūt de
habitib⁹ ꝟtuoſis laudabilib⁹:⁊ putaſ ēt incōtinen-
tia intolerātia ꝙ ſunt de habitib⁹ vituperabilib⁹.Et ſilr putaſ
ꝯtinēs eē ille q̄ pſeuerare facit rōnē l eo ꝙ mereſ vt abſtieaſ ab
eo:⁊ ꝙ ille eſt nō ꝯtinēs q̄ facit nō pſeuerare rōnē abſtinēdo a
cōcupiſcētijs. hoc qm̄ non continens eſt ille q̄ ſcit ꝙ operatio
mala et operatur eam:cōtinens aūt eſt ille qui poſtq̄ ſciuerit ꝙ concupiſcē
tie male abſtinet ab eis:⁊ non ſequiſ cōcupiſcentiā obediens rationi.
¶Et quidam hominū nominat caſtū continentē ⁊ tolerantē:⁊ nominant
etiam continentem ⁊ tolerantē caſtum:et quidam neutrū nolant nomine
alterius:⁊ ſimiliter etiā quidam nolant nō caſtū nō cōtinētem:⁊ non cōti-
nentem non caſtum:⁊ eſt ex hoībus qui dicit ꝙ nō caſtus alius eſt a non
continente.De prudente aūt quidā dicunt ꝙ ipoſſē eſt vt ſit incōtinēs. di-
cunt ergo.omnis prudens continens eſt:⁊ forte dicūt ꝙ inueniſ aliqs ho
minum prudens in hoc ꝙ non continet aīam ſuā in ira nec in honore nec F
in lucro.¶D.hec eſt ergo ſumma eius quod dixerūt hoīes de iſtis rebus
et fortaſſis heſitabitur qualr poſſit eſſe vt homo videat opinionē ſuam ⁊
non contineat aīam ſuā.iaz.n.dixerūt quidā hominū ꝙ qui ſciuerit quod
quid malum eſt non eſt poſſē vt agat ipm̄:cum puteſ ꝙ illud qđ facit rem
non eſt aliquid aliud ab eo qđ ſcit eam.Si aūt fuerit pars illa cui eſt ſcien
tia alia ab ea q̄ contineſ donec homo ſit in hora qua non continet aīam
ſuam quaſi liber:in hora aūt qua cōtinet quaſi capt⁹:tūc poſſē eſt vt quis
apud quem eſt ſcia malitie rei non contineat aīam ſuam ab ea:⁊ ſm̄ iſtud
fuit ꝙ quidam apud quem eſt ſcia cōtineat ⁊ quidā nō.Socra.autem con
tradicebat huic opinioni ſermone vniuerſali dicens ꝙ nec vnus eorū qui
habent ſcientiam rei eſt incontinens :et ꝙ non eſt poſſē vt faciat aliquis fa
ctum prauum niſi propter ignorantiam.¶D.ſed huic dictioni cōtradicūt
ea que ſunt apparentia ſenſui:videmus enim q̄ plurimos habentes ſcien G
tiam malitie rei:⁊ tamen non continent ab ea propter paſſionē cōcupiſcen
tialem.¶D.Conſiderare igitur nos oportet ſi fuerit itaq̄ paſſio ex parte
ignorantie ſolum tunc ablatio ignorantie cauſa eſt ablationis paſſionis
Ablatio vero ignorantie ſcientia eſt et non inuenietur ſciens incontinēs.
Et ſi fuerit paſſio ex parte potentie alterius:tunc erit paſſio cum ſcientia:
intendo priuationem continentie:⁊ manifeſtū eſt ꝙ apud illum q̄ cōtinet
ſe eſt ſcientia eius a quo ſe ꝯtinet anteq̄ veniat ad paſſionē:an aūt ſit apđ
eū ſcientia qn̄ venerit ad paſſionem in hoc dubiū eſt.Ex hoīb⁹ ergo ſūt q̄
abſolute dicunt ꝙ putat ſed non ſcit.Cum eī cōceſſerint ꝙ non res melior
ſcientie:incontinens vero vituperabilis eſt:cū vincāt eū voluptates :dixe
runt ꝙ incontinens non eſt ſciēs ſed poſſē eſt vt hēat opinionē:⁊ hoc qm̄ cuz
fuerit ei opinio:⁊ non fuerit ſcia firma ꝓhibitiua ſed debilis:quemadmo-
dum in ebrijs:tunc poſſē eſt vt patiatur a concupiſcētijs malis:⁊ pp̄ hoc in
dulgetur iſtis:⁊ proprie qn̄ deſideria vehemētia fuerit et non ſunt mali-
tioſi cum nihil ex malitijs habeat indulgentiam neq̄ ex vituperijs. Cūq̄
hoc ſic fuerit:tunc prudentia illa que prohibet a malitijs fortis eſt valde:
¶Uerumtamen qn̄ poſuerim⁹ iſtud ſequiſ ēt incōueniēs:⁊ eſt:ꝙ quidam H
prudentes non continēt ſe:⁊ nullus dicit ꝙ prudēs faciat aliquid malivo
luntarie:et etiam iā demōſtratum fuit in tractatu q̄ eſt ante iſtū:ꝙ pruden
tia eſt virtus rationalis operatiua:eo ꝙ cōſiderat in ꝑticularib⁹:⁊ ꝙ ineui
tabile eſt quin contingat ei virtus figuralis.Iſtud itaq̄ eſt qđ accidit du-
bitationis in eo qui nō cōtinet ſe an hēat ſciaz an nō:qđ aūt incidit dubi-

tationis eſt in eo qui cõtinet an ſit caſtus an nõ eſt iſtud ſi habuerit conti
nẽs deſideria vehementia praua in hora ↄtinẽtie ſue: tũc ↄtinẽs non ẽ ca
ſtus: eo ꝙ qui hꝫ ↄcupiſcẽtias fortes nõ eſt caſtꝰ: ꝛ caſtꝰ eſt ille cui non in
B ueniunt malitie. ¶ Ampliꝰ ſi ↄtinẽs ↄtineat ſe a deſiderijs directis: tũc ha
bitꝰ ꝓhibẽs ab executiõe hoꝝ deſiderioꝝ prauꝰ: nõ eſt igit̃ oĩs ↄtinẽs vir
tuoſus. Caſtus aũt oĩs virtuoſus eſt. ¶ Ampliꝰ nõ erit ↄtinẽs q̃d ꝑcioſuꝫ
cũ ſit ↄtinẽs q̃ ↄtinet ſe ſm opiõnẽ viſam ſibi: neqꝫ opat̃ eiꝰ diuerſuꝫ. opio
eñ erit praua ꝛ interdũ bona: q̃dã ergo ↄtinẽtia nõ erit virtꝰ. ſ. illiꝰ q̃ con
tinet ſe ſm opiõnẽ prauã: ꝛ ſi incõtinẽs eſt ille q̃ nõ ↄtinet ſe ſm oĩm opio
nẽ erit ergo q̃dã incõtinẽs res virtuoſas vt ille q̃ nõ ↄtinẽt ſe ſm opionem
corruptiuã. Et Ari. exẽplificat eoꝝ indiuidua famoſa apud eos laudata
ex hoc ꝙ nõ ↄtinuerũt ſe ſm opiones erroneas: ꝛ ex eis vituꝑauerũt ꝑꝑ cõ
tinẽtiã ſui ſm tales opiones. Qui ergo nõ potuerit certificari ꝑ ſeipm̃ de
opione falſa ↄtingit vt nõ eẽ ↄtinẽtẽ virtuoſiꝰ ſit q̃ȝ eẽ ↄtinẽtẽ: q. n. nõ põt
certificari de falſitate ↄclõnis alligatꝰ eſt ꝑꝑ opionẽ: nã nõ eſt in ptãte ali-
cuius non opinari hoc qđ opinat̃: credulitas ergo nẽcĩa eſt. Et ẽt ille qui
eſt non continens ꝑmutat̃ ab opione erronea ꝑ quãcũqꝫ modicam heſita-
tionem accidentem ei. ꝛ eſt facilis ꝑſuaſiõis: q̃uis nõ appareat ei feditas
ſua ꝛ corruptio per ſermonem perſuaſionũ ꝑfecta ꝑſuaſione: eo ꝙ nõ ẽ in
electione eiꝰ vt appareat ei feditas ſua q̃ȝdiu nõ fuerit apparẽtia perfecta:
neqꝫ vt ignoret ꝙ ſciũt ex hoc. Accidit igitur ex hoc vt fiat ei q̃ nõ ſit cum
ↄtinẽtia virtꝰ. operat̃. n. ↄtrariũ eius qđ putat: eo ꝙ non eſt apud eũ conti
nentia: ꝛ hoc qm̃ bona interdũ opinat̃ ꝛ nõ facit bonum aut facit bona et
mala ſimul: ꝛ hoc ſm ꝙ putat de eis: ꝛ erit ſm hoc ille qui requirit res exhi
larantes et delectantes: ꝛ perſuadetur ei quacũqꝫ modica perſuaſiõe me-
C lior eo qui facit hoc per rõcinationẽ: eo ꝙ facilius ꝑmutabilis eſt ab opi-
nionibꝰ turpibus q̃ȝ continens. Iſtud ergo ex quo putat̃ ꝙ non continens
melior ſit continente: quãtomagis ne ſit continẽtia virtus: veruntamen
qui non continet ſe diuerſus eſt legi in fine vituperij. qui enim diuerſus ẽ
legi huic nõ inuenit̃ remediũ per qđ poſſit rectificari: et eſt vl'r quẽadmo-
dũ dicit̃ in prouerbio qñ aqua ſuffocauerit tũc quid erit bibendũ ſuꝑ eã: ꝛ
eſt hoc falſum ſic eo ꝙ res nãlis exigit ꝙ qñ credit hõ rem aliquam operet̃
ſm credulitatẽ illã: ꝛ qñ variata fuerit illa credulitas abſtineat ab opera-
tione ꝛ qui eſt nõ continẽs dũ retinet ſe ab operatione nõ eſt creditio eis
ad neceſſe eſſe huius opationis magis q̃ȝ fuit ante dũ nõ ↄtinebit ſe. Et ꝓ
pter hoc nõ eſt dr̃ia inter eius duas diſpõnes niſi ꝙ non agit ipſum ĩ vna
duarũ diſpõnũ: ꝛ agit ipſum in ſecunda. Cap. 4.

Dubitationes igitur tales quedam contingunt: ha
rum alique ſoluende ſunt: alique relinquende: nã
ſolutio dubitationis inuentio eſt. Primum igi-
tur conſiderandum eſt vtrum ſcientes vel non: ꝛ
quomodo ſcientes: deinde circa qualia continen
tem et continentem ponere debemus. Dico vtrũ
circa omnes voluptates et dolores: an circa ali-
quas determinationes: et vtrum ſit continens et conſtans: an
alius: eodemqꝫ modo de ceteris que pertinent ad hanc queſtio
nem. Principium conſiderationis eſt vtrum continens et incon
A tinens ſint in eo quod circa que: vel in eo quod qualiter habẽ
tes differentiam. Dico autem vtrum circa hoc ſit incontinens

ſolum:vel non:ſed ex ambobus. Deinde ſi circa omnia eſt incon
tinentia et continentia:vel non. Non enim circa omnia eſt ſimpli
citer incontinens:ſed circa que intemperans. Neqꝫ ex eo quia ſim
pliciter ad hoc ſe habet. nam idem eſſet quod intemperantia.
Sed quia certo modo ſe habet:ille quidẽ enim ducitur electio=
ne putans ſemper oportere ſequi preſentem voluptatem:hic au
tem non putat quidem oportere:attamen ſequitur:vtrunqꝫ vero
illa quam tranſgredientes incontinenter agunt. opinio vera ſit
an ſcientia nihil refert ad preſens. Qui enim ex his qui opinan
tur non dubitant ſed putant ſe pro certo ſcire in eo igitur quod
remiſſe credunt qui opinantur:et ob hoc magis agunt contra id
quod cenſebant agendum nihil differt ſcientia ab opinione. Nã B
quidam vt Heraclitus oſtendit non minus opinioni credunt
quam alie ſcientie.

¶ Quartũ capl'ꝫ in quo ꝓponit̃ q̃ q̃rẽda ꝛ determinãda circa ꝯtinẽtiã ꝛ in 4
cõtinẽtiã adiũgẽs hui⁹ q̃ſiti vtꝝ ſint circa oĩa vl' nõ ſolũ nẽ.ſ.incõtinẽtia ẽ
ſolũ circa ea circa q̃ intẽperãtia:dr̃ntes abinuicẽ ſm modũ:qꝛ incõtinẽs ſa
nã hñs rõnẽ vincit̃:intẽperat⁹ aũt h̃ñs eã corruptã ſequit̃ paſſionẽ:annec
tẽdꝫ ꝙ nihil differt ad rõnẽ ſiue dicat̃ ſciẽs ſiue opinãs icõtinẽt̃ agere.d.

Et etiam de quo perſcrutandũ eſt in re ꝯtinẽtie eſt:qm̃ ſi non inueniantur continens ꝛ non ꝯtinẽs in omnibus actionib⁹:tũc in qua eaꝝ eſt ꝯtinẽs ꝛ nõ ꝯtinẽs ab ſolute ꝛ in qua earũ nõ:apparet.n.ꝙ non ꝯtinẽtia ꝛ ꝯtinen tia dicuntur ſm modum vnum de oĩbus rebus. Neqꝫ ꝯtinẽs et incontinens dicunt̃ de oĩbus ſm modum vnum:ꝛ hoc qm̃ de quodã hoĩm dicim⁹ ꝙ nõ ꝯtinens abſolute ꝛ de q̃dã ẽt ꝙ ꝯtinens abſo lute:de quodã aũt dr̃ h̃ cũ determinatiõe vt nõ ꝯtinens ire aut ꝯtinẽs ire.

¶ D. Spẽs igitur dubitationũ q̃ incidũt in his reb⁹ he ſunt ꝛ ſpecies ſimi
les his. Qñ igitur voluerim⁹ firmare ſup v̓itatẽ in oĩb⁹ his reb⁹ oꝫ vt in q̃
ram⁹ ſermones q̃ tollãt q̃ſdã iſtaꝝ reꝝ:ꝛ dimittãt q̃ſdam eaꝝ:intẽdo qui
tollãt partẽ falſam ex vnoqꝫ iſtoꝝ ꝯtrarioꝝ. Et an ſol'o heſitatiõis ẽ iuẽ
tio partis v̓e i vnoqꝫ iſtoꝝ ſmonũ ꝯtrarioꝝ. Perſcrutemur ḡ ṗmo an ille
q̃ eſt non ꝯtinẽs ſciẽs ſit an nõ.ꝛ ſi ſciẽs q̃lr ſcit ꝛ eſt nõ ꝯtinẽs. Deinde per
ſcrutemur ſcđo in quib⁹ actionib⁹ oꝫ vt ponant̃ ꝯtinẽs ꝛ nõ ꝯtinẽs:intẽdo
an opꝫ vt ponant̃ in vnoquoqꝫ ꝯtriſtabiliũ ꝛ delectabiliũ an in quibuſdã
ſpeciebus coꝝ definitis:ꝛ an ꝯtinẽs ꝛ tolerãs eſt res vna:an vnũqđqꝫ coꝝ
alteꝝ eſt a ſocio ſuo. Et ſil'r perſcrutemur i re coꝝ de q̃b⁹ q̃ꝝ ꝑſcrutatiõi co
gnata h̃ eſt perſcrutatio:ꝛ dependet ab ea:ea aũt de quib⁹ perſcrutant̃ ex
re continẽtes ꝛ nõ ꝯtinẽtes duo ſunt:ṗmũ an ꝯtinẽs ꝛ nõ ꝯtinens ſint in re
bus vnis eiſdẽ intẽdo in actionib⁹ vnis eiſdẽ:an ergo ꝯtinẽs ꝛ nõ ꝯtinens
ſunt in oĩb⁹ actionib⁹ an in q̃buſdã eaꝝ. De re nẽpe ꝯtinẽtis patẽs eſt ꝙ
non dr̃ ſm vnã intentiõeꝫ in oĩb⁹ reb⁹:ꝛ hoc qm̃ abſolute dr̃ in reb⁹ in q̃b⁹
eſt caſtitas vel tẽpantia eodẽ modo non ꝯtinẽs. Si.n.diceret̃ ꝯtinens abſo
lute de reb⁹ q̃ ſunt extra actiões in q̃b⁹ fit caſtitas: ꝯtingeret vt de q̃ dr̃ ex
iſtis actionibus non continens diceretur de eo non caſtus etiam: et hoc
quoniam non continens abſolute dicitur quidem de eo qui non eſt caſt⁹:
et ſi res ſic ſe habeat tunc non continens dicetur quidem de rebus q̃ ſunt
extra actiones caſtitatis cum determinatione id eſt non continens ire au
non continens amoris pecunie:niſi enim in iſtis eſſet cõtinentia eſſet dele

ctabile phs ex ipſis electum apud vnūquēq;.CD.Quoniam aūt ex arbi-
tratione occulta q̄ nō eſt ſcia:ſed opinio vel putatio interdū fit ꝯtinentia
tunc non eſt in hoc diuerſitas:eo ꝙ multi ex hn̄tibus arbitratiōes qui ſūt
putationes non dubitant in eo quod vr eis de hoc:imino putant ꝙ illud
quod apud eos eſt ſcia ſit veridica:⁊ ꝑpter hoc inuenim⁹ ex iſtis q̄ opant
amplius q̄ operat hn̄s ſciam.Si ergo habentes putationē cū hoc ꝙ opat
plus q̄ operet ſciens:eo ꝙ credulitas ipſorum non eſt minor credulitate
ſcientis interdum faciūt diuerſum eius qd̄ vident:intendo ꝙ putant:tunc
ſciens interdum faciet diuerſum eius quod ſcit.Sed inuenim⁹ plures in hn̄
tium putationes credētiū ꝙ ſint ſcia exq̄ſita facientes diuerſum ei⁹ quod
putant.Neceſſarium eſt ergo vt aliq̄s apud quem eſt ſcia interdū agat di
uerſum ſue ſcientie.CD.Et iſtud eſt qd̄ arguit talis vir.N.cuius fecit me
moriam ex antiq̄s in hoc ꝙ nō ꝯtinēs ſit ſciens. Cap.5.

C SEd cum dupliciter dicatur ſcire:nam ⁊ qui hʒ ſciaʒ
et non vtitur:et qui vtitur.Differentia erit ſi hēat
quidem:non aūt ſpeculet qui ſpeculat q̄ non opor-
tet agere ab eo qui habet ſed nō ſpeculat. Hoc em̄
pergraue erit ſed non niſi conſideret.Preterea cuʒ
duo ſint ꝑpoſitionum modi quibus vti opʒ nihil
ꝓhibʒ eū qui ambas hēat agere ꝑter ſciaʒ vtēdo vl'i ſʒ nō ꝑticu
lari.Nā agibilia ſingularia ſūt differt ēt vlr̄e.nā aliud in ſe ē:aliō
in re ceu cūctaꝝ hoib⁹ ſicca ꝓdeſſe:⁊ hūc eē hoiem vel h̄ tale eē
ſiccū:ſʒ ſi hoc tale aut nō hʒ aut n̄ opatꝑ hos modos:tm̄ differt
quātū vix dici pōt:vt videat nihil abſurdum qd̄ iſto modo ſciat
alio aūt mō abſurdū.Cōtingit ēt alio mō q̄ ſupra dictū ē habe-
re ſciam.nā in hn̄do ſʒ nō vtēdo variū cernim⁹ habitū ⁊ vt hēat
quodāmō ⁊ nō hēat ceu dormiētē ⁊ ebriū.At q̄ ita diſponunt q̄
in ꝑturbationib⁹ ſunt.ire nāq; ⁊ cupidies venereoꝝ ac hmōi q̄-
dā:corp⁹ quoq; diſtrahūt manifeſte:nōnullos' ēt in furorem adi
gūt.Ptʒ igit ꝙ dōm ē incōtinētes illis ſilr̄ ſe hr̄e:dicere aūt ꝟba
ſcie nullū eſt ſignū.Nā ⁊ in hmōi ꝑturbatiōibus cōſtituti demſa
D tiōes:⁊ verſus.Empe.ꝓferūt:⁊ q̄ prio addiſcūt ꝟbū cōplectunt
quidem:ſed nondū intelligūt.Op⁹ eſt.n.vt cognata nā fiat : ad
h̄ aūt temporis ſpaciū exigit:quāobrē exiſtimandū ē dicere incō
tinētes:quemadmodū eos in ſcena recitāt inſuꝑ ⁊ iſto modo q̄s
naturaliter inſpiciat cām:alia eſt vlis ſcia alia ſingulariū rerum
quibus ſenſus iam dn̄at.Cū aūt ex illis ſit vna neceſſe eſt vt cō-
cluſioni hac quidem aſſentiat anim⁹:⁊ in his q̄ factū requirūt ſta
tim agat:ceu ſi omne dulce guſtare oportet.hoc etiam dulce tan
q̄ vnum aliq̄d de ſingularibus:neceſſarium eſt cum qui poteſt
nec prohibetur ſimul ⁊ hec agere.Quando igitur vniuerſalis ad
eſt guſtare prohibēs ſed hoc omne dulce operatur.Si vero con
cupiſcentia alia quidem dicat fugiendum eſſe:ſed concupiſcen-
tiam ducit. Poteſt em̄ quodlʒ membrum mouere.Itaq; con-
tingit ratione quodāmō ⁊ opinione incontinentem eſſe non con
traria per ſeipſam ſed per accidens.Concupiſcentia enim cōtra-

ria eſt rationi ſed non opinatio: ac propterea beſtie non ſunt in continentes quoniã vniuerſalis apprehenſionem non habent ſ3 ſingularium phantaſiam ac memoriam. Quomodo autem ſoluatur ignorantia ac rurſus incontinens fiat ſciens: eadem ratio eſt vt in ebrio ⁊ dormiente: nec propria eſt huius perturbationis que quidem ratio a naturalibus diſcenda eſt. Cum vero vltima propoſitio iudiciumq; ſenſitiui ⁊ domina rerum agendarum exiſtat: hanc vel non habet in perturbatione conſtitutus: vel ita habet vt ſe habere neſciat: ſed ita dicit vt vinolẽti dicunt. Empedoclis carmina. Et ob hoc etiam quia nec vniuerſale extremus terminus. nec ita ſcientificum videtur vt vniuerſale: ⁊ apparet id quod tractauit Socrates euenire. Non enim preſente illa que proprie videtur ſcientia fit perturbatio: nec illa trahitur ſuperaturq; a perturbatione: ſed ſenſitiua. De ſciẽte igitur: et non ſciẽte: et quemadmodum contingat ſcientem incontinenter agere: hec dicta ſufficiant.

¶Quintum capitulum in quo ſoluit hoc queſitũ vtrũ ſciẽs vel nõ ⁊ qualr ſciens operatur incontinens. primo ꝙ dupl'r dr̃ ſcire: habitu. ſ. ⁊ actu. ſcd̃o per ſcire actu in vl'i qd̃ ignorat actu in particulari. tertio p ſcire habitu ꝙ actu ignorat prohibitus actu ſcire ab aliqua paſſione vt ſomno vel ebrietate vel inſania cui ſimile patitur incontinens actu ignorãs pp paſſionem licet dicat ſermones qui a ſcientia. quarto per opinionẽ eſſe hanc q̃dẽ vl'is hanc vero ſingl'ariũ que cũ ſyllogiſtice ↄiungunt in ſpeculatiuis neceſſe fateri concluſionem: in actiuis vero operari nõ prohibitum. Cũq; ſit vl'is opinio delectabili alicuius modi ꝙ ipſum eſt fugiendũ ⁊ particularis opinio ꝙ hoc aliquid eſt hm̃oi a ratione vl'i ⁊ opinione particulari ↄcupiſcẽtia incontinenter agere particulari cogente ad actum vl'i ꝓhibente cuiuſmodi vl'i opinione quia beſtie carent non incõtinenter agunt. .v. ꝙ ignorãtia incontinentis ſoluit q̃uẽadmodũ ebrij: ꝙ. ꝓ exiſtens in paſſione vl' non h3 opinationẽ particularem vel nõ actu intelligit eã: ⁊ ꝙ eſt ſoluit inconueniẽs p hoc ipſi⁹ particularis circa qd̃ fallitur non eſt ſcientia. 5

Et tũ diſtinctio in hoc eſt qm̃ cũ hñs ſciam dicatur dupliciter: vno modo de vtente ſcientia: altero de nõ vtente: vt ſit malus ille apud quem eſt ſcia ⁊ non vtitur ea non ille apud quẽ nõ eſt ſcia penit⁹: manifeſtũ eſt ꝙ nõ cõtinens vituperabilis eſt eo ꝙ h3 ſcientiam ⁊ non vtitur ea. Scientia ergo inuenta cum incontinentia eſt ſcientia dcã de non vtente non de vtente: ⁊ etiam eo quod ſciens eſt eqdem hñs ſcientiam qñ fuerit ei actu ſpẽs ſylli ambaꝝ: verũtñ interdum h3 ambas ⁊ operat̃ ſm nõ ſciam: ⁊ hoc eſt qñ fuerit ſciens ꝓpõnem vl'em vſu tantum: ⁊ particularem abſq; vſu: propterea ꝙ opatio nõ eſt niſi in pticularibus. ⁊ hoc qm̃ non eſt poſſe vt ab vl'i fiat opatio alicuius: eo ꝙ quidam eius in mente eſt: quidam ex aiam. ꝓpõ aũt pticularis eſt illa que agit. V. g. quoniam apud quẽ fuerit ſcia ꝙ res ſicce conuenientiores ſunt oi hoi: non fuerit vſus propoſitione dicente ꝙ ipſe hõ non recipiet res ſiccas: ſed qñ fuerit hm̃oi inuentum hoi alicui ⁊ dixerim⁹ ꝙ nõ eſt factũ diuerſuz ſcie factoris: tunc aut dicemus de iſto ꝙ non h3 ſciam: aut ꝙ nõ facit diuerſum ſue ſcientie. Dubitatio ergo incidens in iſto eſt quidem pp diuerſitatẽ itẽ

E Nõ ē poſſe vt ab vl'i fiat opatio alicuius. ſ3 ꝓpõ pticularis ē illa que agit.

tionū: de quib⁹ dr̄ nomē ſciētie. Jam ergo patet ex iſto ꝙ non eſt poſſe vt in-
ueniatur actio diuerſa ſcie: ⁊ iā etiam inuenimus diſpoſitionē ſcialē in eis q̄
nō vtuntur ea: diuerſificari donec miretur de hoc. ❡ Et putatur nomē ſcie
dici modis aliis preter duos modos predictos. videmus em̄ ꝙ diſpō ſcia-
lis que nō eſt in vſu diuerſificatur in iunctione ſua in vigilantē ⁊ dormien-
tem: ⁊ in demēte ⁊ ebrio. Cūqꝫ ſit ſic: tūc ẜm iſtum modū inueniūtur diſpoſi-
tiones ſciales in dn̄o cōcupiſcētiaꝝ qui nō reguntur ẜm ſuas ſcias: vt ira-
cūdi ⁊ voluptuoſi: ⁊ quedā diſpōnum ꝑmutāt corpora ꝑmutatiōe manife-
ſta: quātomagis ſciam: ⁊ cū nō fiat opatio a diſpōnibus ſcialib⁹ ſic ſe hn̄ti-
bus: manifeſtū eſt qm̄ opꝫ credere ꝙ diſpōnes ſciales que ſunt in eis q̄ non
continēt ſe taliter ſe hn̄t: intēdo vt in ebriis ⁊ dementibus. ❡ D. de hoc ꝙ di-
cetur ꝙ orationes virtutis ſint ipſa virtus non habemus ſignū penitus.
Etem̄ illos q̄bus ſunt iſte occaſiones ex ipſis vt deſiderioſos naturaliter
inuenimus veniētes ex his cū demonſtrationibus ſuꝑ actiōes virtutes et
introducūt exhortationes Empe. ⁊ aliorū: que continent inſtigationes ad
virtutes abſqꝫ hoc ꝙ operent̄ aliq̄d ex his: eo ꝙ ille qui operatur ẜm hoc ꝙ
ſcit de virtutib⁹ idiget in hoc aſſuetudine ⁊ nō preparatur ei adeptio hui⁹
aſſuetudinis niſi in tēpore cui ſit quātitas. ❡ Et cū hoc totum ſic ſit: tunc
oportet vt credamus ꝙ ſcia apud illos q̄ non ꝯtinent ſe eſt vt ſcia illoꝝ qui
ſuccedūt occaſionibus. ❡ D. Et forſitan patebit hic intentio etiam quādo ꝑ-
ſcrutatū fuerit de hoc ex ipſis que dicta ſunt in ſcia naturali: illic em̄ iaꝫ de-
monſtratū fuit ꝙ apprehēſio que eſt rationis eſt vlis: ⁊ que eſt phantaſie ē
particularis .i. in particularibus quorū melius eſt motiuū: eo ꝙ bonum: et
peius motiuū eo ꝙ delectabile ſolū. due ergo opiniones ſibi contradicētes
ſunt naturaliter. qn̄ ergo ꝯueniūt ambe opiones in re aliq̄: intēdo opionē
vlēꝫ que eſt ex ꝑte intellect⁹ ⁊ ꝑticularē q̄ eſt ex ꝑte cōcupiſcētie: tūc opꝫ ꝙ
dicatur qm̄ cōprehēſio concluſionis ex duabus opinionibus eſt ẜm fortu-
nam: eo ꝙ earū conueniētia per fortunam eſt: ⁊ oportet vt ſit actio ſtatiꝫ ſe-
quens comprehenſionē cōcluſionis vt ſi apud nos fuerit opio qm̄ expedit
vt guſtet̄ oē dulce ⁊ cognoſcamus per ſenſum ꝙ hoc dulce ſtatim guſtabi-
mus ipſum: dūmodo nō ſit aliq̄d ꝓhibēs. Cū vero fuerit opinio vlis ꝓhi-
bens guſtationē vt ſciamus ꝙ oē dulce mouet cholerā: ⁊ ſit apprehēſio hu-
ius ad qđ inuenit̄ ſiens ꝑ ſenſum qm̄ dulce mouēs ad ipm̄ tūc motio rōnis
erit hic cōtraria motiōi cōcupiſcentie: q̄ ſi vicerit erit nō cōtinentia cū ex-
tia ſcie: erit igr̄ nō continētia interdū cū rōne qn̄ fuerit rō ꝯueniēs ꝯcupi-
ſcētie: ⁊ iterdū nō erit qn̄ fuerit aduerſans ei ⁊ non ꝯtinētia q̄ ē ꝯtraria per
ſe opioni ſane eſt illa q̄ fit ex ꝑte ꝯcupiſcentie ſolū: illa vero q̄ fit ex ꝑte ābaꝝ
ſit: intēdo rōnē ⁊ cōcupiſcētiā nō eſt ꝯtraria rōni ſane ꝑ ſe licet ꝑ accidēs.
❡ D. Et ꝓpter hoc ꝙ incōtinētia fit qn̄ ꝯcupiſcētia contraria fuerit opioni
vli: non dicimus ꝙ fere habeant incontinentiam cū non ſit eis apprehēſio
vlis: ⁊ eſt q̄dē eis apprehēſio ꝑticularis ⁊ eſt phantaſia ⁊ memoria. ❡ D. cū
itaqꝫ cū qui nō cōtinet ſe iam vicerit concupiſcentia ipſius: tūc quomodo
eſt poſſibile vt ſit ſciēs niſi ſicut dicim⁹ in ebrioſo ⁊ dormiēte qđ ē ſciēs ⁊
huic occaſioni q̄ eſt victoria cōcupiſcētie nō eſt termin⁹ vnus motus: oꝫ er-
go vt requiram⁹ notitiā ei⁹ a dn̄o ſcie naturalis: ⁊ ꝓpter hoc eſt qđ dicim⁹
ꝙ dn̄s hui⁹ occaſionis aut nō ſcit ꝓpōnem maiorē: q̄ eſt caput ſylli ⁊ cauſa
actionū honorabiliū: aut ſi ſcit erit hoc ꝑ modū deficientem donec nō ſciat
qualiter non ſcit eā: ſed loquitur cuꝫ ea ſicut loquit̄ ebrius ſermones Em-
pedo. inſtigatiuos ad virtutes: eo ꝙ non eſt ei ſcientia neqꝫ opinio vlis ex
parte cuius putat ꝙ vniuerſale ſit particulari: intendo ꝙ non diſtinguit
extremitatem maiorem ⁊ minorē in ſyllogiſmo: neqꝫ ordinat in ſeipſo ordi

natione vera ducente ad ſciam pp victoriam concupiſcentie:ꝛ ex hinc vr̄ q dicto ſit vera p aliquez modoꝝ. Etē nō ſit hic occaſio ei de quo putatur q ſciat ſcia veridica: neqꝫ inuenit in ſcia venuſta iſta occaſio. D. hec ergo quantitas dictionis de eo qui nō cōtinet ſi cū ſcia ꝛ ſine ſcia ꝛ qualr̄ ſcit et non cōtinet ſe ſufficiens eſt hic. Cap. ſextū.

VTrum vero quis ſimplr̄ ſit incontinens vel omnes in aliqua:ꝛ ſi ita circa qualia deinceps erit dicendū Circa voluptates igitur ꝛ dolores verſari cōtinentes ꝛ incontinentes ac molles manifeſtum eſt. Sed eoꝝ que voluptatem efficiunt: quedam ſunt neceſſaria q̄dā per ſe expetēda. Uerūtñ exceſſum hñtia neceſſaria dico q̄ ad corpus pertinent qualia circa alimenta venereorum ꝛ indigentiā:ꝛ alia hmōi ad corpus ſpectantia: circa q̄ tēperantiam poſuimus ꝛ intēperatiam. Nō neceſſaria vero ſed expetenda dico:ceu victoriam honores:diuitias:ꝛ hmōi talia bonoꝝ ꝛ delectabiliuꝫ. Qui igitur in his vltra rectā rōnē q̄ in ipſis eſt excedūt eos nō diſcim⁹ incōtinentes ſimplr̄:ſed ad iungim⁹ pecuniaꝝ incōtinentes:ꝛ lucri:ꝛ honoris:ꝛ ire. Simplr̄ aūt nō q̄ſi alios quoſdam ꝛ p ſimilitudinē dictos. Queadmodū hō q̄ olimpia vicerit nam illi cōis rō parū differebat a ꝓpria:ſed tñ alia erat. Signū huius eſt q incontinentia vituperatur:non vt delictum ſolū:ſed vt vitium qddam:vel ſimplr̄ vel ſm aliquam partem. Horū aūt nullus:ſed q̄ circa corporis voluptates in q̄bus poſuimus temperantem ꝛ intēperantē:excedit voluptates amplectendo: ꝛ dolores fugiendo:famis ꝛ ſitis:caloris: ꝛ frigoris: ꝛ omnium que ſunt in guſtu:aut tactu non per electionem:ſed pter electioneꝫ ꝛ intellectum incontinens dr̄:non ſm aliquam additionum vt de ira diximus:ſed ſimpliciter. Signum vero etē intemperantes dñr circa iſtas:ſed circa aliqua illarum:ꝛ propterea in eodem col locauimus incontinentem ac intemperantem: ꝛ continentem ꝛ temperatum. Sed illoꝝ quēqꝫ qd circa eaſdem quodāmō voluptates doloreſqꝫ eſſent:at hi ſunt circa eadem ſed non eodeꝫ mō ſed hi quidem eligunt:hi vero non eligunt. Quocirca magis vti qꝫ diceremus intēperantē q̄cumqꝫ vel non concupiſcens vel parum excedendo pſequitur voluptates:ꝛ fugit mediocres dolores:qꝫ hunc q̄ pp vehemētes cupidiates indiget. Nam quid ille faceret ſi adeſſet cupiditas iuuenilis:ꝛ circa neceſſariorum indigentiam vehemens dolor.

¶ Sextū capitulum in quo querit an ſit aliquid ſimplr̄ incōtinens vel oēs 6
ſm partem:ꝛ ſi eſt ſimplr̄ incōtinens circa qualia eſt. ad quoꝝ determinationem qꝛ circa delectationes ꝛ triſtitias ſunt continentes ꝛ incontinentes diuidit delectabilia in neceſſaria ꝛ eligibilia dicens. ſuperexcellētes circa eligibilia non ſimplr̄ dici incōtinentes:ſed cū determinatione: vt pote incōtinētes ire ꝛ ſimilium: ſuperexcellentes vero circa neceſſaria vt pote circa nutritiua ꝛ penes ea circa que eſt intemperatus dr̄ ſimplr̄ incontinens:pp

ture ſue malum.malitie aut naturaliter ſunt ille a quibus fugitur ſm vni-
uerſum ipſarum ⁊ ſunt in fine vituperationis:⁊ ſilr nō caſtitas vel intempe
rantia nō eſt qdē ſolū ex his a quibus fugiendum:ſed ex vituperabilibus
verūtamen poſtq̄ fuerit exceſſus in iſtis ens paſſio ſm q̄ nō opȝ dr̄ de ipſo
abſolute nomen non virtutis:intendo malitie.Attamen nō dr̄ nomen iſtd.
intendo nomen malitie:de vnoquoq̄ ex ipſis abſolute ſed cum determina
tione.Sicut ergo non dr̄ hoc nomen malitie eo q̄ ſit hic malitia abſolute:
ſed eo q̄ ſunt hic res proportionate malitie:ſic dicitur nomen malitie de ex
ceſſibus in iſtis rebus:quarum ſubſtantia bonum per modum ſimilitudi-
nis ⁊ pportionalitatis:⁊ ex quo ſunt non continentia ⁊ non caſtitas mali
tie abſolute eſt neceſſe vt ſit continentia ⁊ incōtinentia in rebus in quibus
inuenitur caſtitas ⁊ non caſtitas:qui aūt non continet ſe circa iraȝ dicetur
quidem de eo non cōtinens ſm ſimilitudinem non continentis circa res in
quibus non eſt caſtitas:⁊ pp̄ hoc non abſolute dixerunt de ipſo nomen in-
continentis:ſed dixerunt incontinentes ire:⁊ ſimiliter fecerunt in honore
⁊ lucro:intendo in illo qui eſt in exceſſu circa illa.

Capitulum ſeptimū.

Cum vero cupiditatum ac voluptatum alie ſint de ge
nere honeſtorū ⁊ ſtudioſorū. nā efficientiū volupta-
tum quedam nā ſunt expetenda:alia cōtraria horuȝ
alia media:vt primo diſtinximus:ceu pecunia: lucrū
victoria honor:in cunctis talibus atq̄ medijs nō vi-
tuperantur hoīes q̄ afficiantur ad illa:q̄ cupiant:q̄ ament : ſed
q̄ ita vt modum excedant.Quapropter quicumq̄ preter ratione
incontinenter agunt vel proſequuntur quicūq̄ eorum que nā ho
neſta ſunt ⁊ bona : veluti ſi circa honores magis q̄ oporteat ſtu-
deant aut circa filios ⁊ parentes. Nam hic ſunt in bonis ⁊ laudā
tur qui illis ſtudent: ſed tñ eſt in illis exceſſus quidam vt niobe B
certet cum dijs:vel vt ſatyrus qui philopater dicitur circa patrē
Nimis enim inſanire videbatur. Prauitas quidem igitur nulla
eſt circa iſta:propterea q: vt diximus vnūquodq̄ eoꝝ per ſe expe
tendum eſt:ſed exceſſus ipſorū improbi ſunt atq̄ vitandi. Simili
ter nec incontinentia:nam incontinentia non ſolum fugiendorū
eſt.verumetiam vituperabiliū:ſed per ſimilitudinē perturbatio-
nis addentes incontinentiā de vnoquoq̄ dicimus: veluti malū
medicum:malum hyſtrionem quem ſimplr̄ non vocarem⁹ malū
vt igitur nec hic ex eo q: vitium non aliqđ eoꝝ:ſed pp̄ proportio
nem ſimilem:ſic.vȝ.⁊ ibi accipiendum eſt:ſolum incontinentiam
⁊ continentiam eſſe illam que eſt circa eadem circa que temperā
tia:⁊ intemperantia.

¶Septimum caplm̄ in quo ad manifeſtationem beſtialitatis diuiſo dele- 7
ctabili in eligibilia nā ⁊ his contra ⁊ horū intermedia:dicit primo nō vitu-
perabilem eſſe ſimplr̄ concupiſcere nā eligibilia ⁊ intermedia ſed inſuper
abundanter concupiſcere hoc:q:q̄ incontinentia ſimplr̄ non eſt circa hoc
ſed incontinentia dicta ſm ſimilitudinē ⁊ cū appoſitione.¶Deinde q̄ cuȝ
ſint natura delectabiliū quedam ſimplr̄ talia:quedā vero circa genera ani
maliū ⁊ hominum:alia aūt ſint non natura delectabilia ſed quibuſdaȝ vel

ꝑpter paſſionem vel cõſuetudinem vel pernitioſam naturam circa non nã delectabilia: ſed ſic ſunt habitus beſtiales quales ſunt comedentiũ pueros ⁊ carnes crudas ⁊ carbones ⁊ terram: ⁊ maſculis abutentium: non tñ qui ꝓ pter naturam malam vel conſuetudine egrotantes ſunt maſculis abuten⸗ tes dicuntur incontinentes: ſuperant tñ hmõi malitiam humanam: tandez ꝙ cum ſuperabundantium maliciarum he quidem ſunt beſtiales: he ve⸗ ro egritudinales: non qui ſuperat beſtiales dicitur ſimplr̃ continens: ſed continens beſtialitatis: neqꝫ qui ſuperatur ſimplr̃ incõtiñens ſed inconti⸗ nens beſtialitatis: cum continentia ⁊ incontinentia ſimpliciter ſint circa q̄ ſolum eſt humana temperantia ⁊ intemperantia. D.

Tcum delectationũ ſint per naturã ⁊ quedam non ſic: ⁊ quedam per naturaz quedam inueniſtur ſic abſolute: intendo vniuerſitati animalium ⁊ hominibus: ⁊ quedam appropriantur quibuſdam ſpeciebus animalium ⁊ modis hominum: ⁊ non per naturam: quedã propter amẽ tiam ⁊ egritudinem: ⁊ quedam ꝓꝑ conſuetudinem: ⁊ quedã propter naturam malam ferinam: tunc manifeſtum eſt ꝙ di ſpoſitiones male contrarie ſunt ſpeciebus iſtarum delectationum: ⁊ ꝙ ipſe ſuperfluunt per ſuperfluentiam iſtarum rerum: intendo inueniuntur ſm̃ ea rum naturalitatem. ¶D. Et intelligo quidem per delectationes ferinas vt illius de qua narratur ꝙ ſcindebat ventres pregnantium ⁊ comedebat em⸗ briones. ⁊ vt dicant ꝙ quidam hominũ facti ſunt ſilueſtres in confinio ta⸗ lis ville. N. quoꝝ quidam amabant comeſtionem carnium crudarum: ⁊ q̇⸗ dam carnium humanarum: ⁊ quidam inuitabant viciſſim quoſdam ad cõ uiuia facta ex ẽbrionibꝰ filioꝝ ſuoꝝ. itẽdo ꝙ iuitabãt ⁊ reinuitabant. ¶D. omnia igitur hic facta feralia ſunt ⁊ lupina: ⁊ quedam coꝝ fiunt ꝓꝑ egritu dinem ⁊ amentiam: que aũt ꝑpter amentiaz vt qđ narratur de viro q̇ amẽs factus comedit matrem ſuam: ⁊ de altero qui comedit epar ſocij ſui. que ve⸗ ro propter egritudines ⁊ aſſuetudines ſunt vt delectatio ex depilatione ca pillorum ⁊ preciſione vnguium ⁊ comeſtione carbonũ ⁊ luti. ¶D. ⁊ de iſtis eſt concubitus maſculorum. Etenim hoc accidit quibuſdam hoim̃ ex parte nature male: quibuſdam vero ex parte conſuetudinis: vt illis qui conſue⸗ uerunt incarcerationẽ ſtatim a pueritia. D. de illis ergo quibus cauſa iſtis eſt natura mala nemo dicit ꝙ incontinentes ſunt: ⁊ ſimiliter quibus egritu do cauſa eſt victorie horum deſideriorum ſuper ipſos: nemo dicit ꝙ ſint in continentes: cum non ſit de nã ipſoꝝ vt ſint continentes: ſed ſunt res alia: quemadmodum non dicitur de feris vel lupis ꝙ ſunt incontinentes: eo ꝙ cõ medunt carnem crudam. oẽs eñ iſti ſunt in malitia egredientes terminuz ſicut eſt ferina: ⁊ propter hoc non opꝫ vt dicatur incontinens de omni eo qui non poſſidet ſeipſum in hmõi deſiderijs: ⁊ hoc qm̃ omnis ſtultitia eſt ſuperflua: ⁊ timiditas ſuperflua: ⁊ non caſtitas vel intemperantia ſuper⸗ flua: quedam eſt naturalis: ⁊ quedam egritudinalis. Timiditas quidẽ na turalis vt eius qui timet oĩa: quidam eñ iſtoꝝ expaueſcunt vocem muris qñ clamauit: qualis eſt timiditas ferialis: ⁊ quidaz coꝝ expaueſcunt ꝑpter cauſam egritudinalem: ⁊ vlr̃ iſta deſideria egredientia a natura inueniunt in ſtolidis quibus non eſt intellꝰ naturaliter: ⁊ non viuunt niſi ſenſu vt ha bitatores extremitatum habitabilium: intendo diſtantiam meridionalez ⁊ diſtantiã ſemptẽtrionalẽ. ⁊ hoc aut per naturã aut ꝑtẽ illud qđ accidit eis pluries ex cauſis egritudinalibus inducentibus iſta deſideria ⁊ epilẽſia ⁊ mania. ¶D. ⁊ forte poſſe eſt vt aliquid iſtoꝝ deſideriorum egredientium a nã ſit in hoĩe aliquo qui retinebit ſe ab eis: ita non vincant ipſum vt con

h habita⸗
io re ex
remitatũ
habitabi
liũ viuũt
ſolũ ſẽſu.

ungit viro famoſo apud ipſos qui deſiderabat comeſtionē crete: ⁊ tamen
retinebat ſe ab ea. Et, vt cōtingit in multis hominibus, qui deſiderant con
cubitus fedos: ⁊ tamen retrahūt ſe ab eis: ⁊ fortuitu nō erit poſſibile eis in
quibus fuerint hmōi res vt cōtineant ſeipſos. Cum itaqꝫ iſtud ſic fuerit di
cetur de quibuſdā malitijs ꝙ ſint malitie abſolute: ⁊ ſunt naturales: ⁊ de q̄
buſdā ꝙ ſint ferales: ꝓpter earū augmentū ⁊ ſuperfluitatē: ⁊ de quibuſdaꝫ Nomen
earū ꝙ ſint egritudinales: ⁊ vł̄r nō dicit̄ nomē malitie ſm vnam ſpeciē ſim malicie[?]
plicē. ⁊ cū nomē non virtutis: ⁊ malitie nomen ſignificēt idē manifeſtū eſt dr ſm vnā
ꝙ non virtus dicitur de tribus ſpeciebus: aut abſolute: aut ꝙ quedam ſpēm ſim
feralis: aut quod quedam egritudinalis. Et que dicitur abſolute eſt plicem.
illa que dicitur non caſtitas vel intemperantia: ⁊ eſt melior illis. ¶ Dixit.
qm̄ igit̄ incontinentia ⁊ continētia dicunt̄ de rebus in quibus eſt caſtitas
⁊ in alijs rebus: ſpecies alie ſunt incōtinentie de quibus dr̄ hoc nomen per
modū tranſumptionis: intendo per accommodationeꝫ iaꝫ patuit ex his q̄
diximus: hunc aūt dicemus de incōtinētia q̄ circa irā qm̄ minus feda ea q̄
circa concupiſcentiā: videt̄ em̄ qꝺ ira audiat aliqd a rōne intell's: ſed non
audit per totū. intēdo qꝺ potētia iraſcibilis in diſpoſitione ire imaginat
quiddā eius qꝺ imperat potentia intellectus ſed non totum: hꝫ ergo ſe in
hoc ad modū ſeruientiū agiliū qui anticipāt hoc ꝙ mādat̄ eis anteqꝫ com
plete percipiāt. peccant ergo in hoc erga dn̄os ſuos: ⁊ ad modū latrantiuꝫ
cū audiūt vocē anteqꝫ cognoſcāt an ſit vox amici an inimici: ⁊ cā in hoc eſt
qm̄ ira ꝓpter caliditatē nature ſue ⁊ feſtinantiā vel velocitatē cū audit ali=
quid a potentia rōnali imperiū ad vindictā nō diſcernit illud exquiſite ⁊ ꝑ
trāſit fines mādati. Etenim intellectus ⁊ phātaſia ambe ſcire faciūt rē ira=
ſcibilem: qm̄ ipſa mēdax ⁊ vł̄r mandatum opportunū ad vindictam. Sed
vis iraſcibilis nō acceptat de vindicta illud qꝺ videtur intellectui: ſed ar=
gumentat̄ oportere bellari contra oēm mētientem hmōi mēdacium et per
uenire vſqꝫ ad finem in vindictis. concupiſcentia autem ſtatim vt indica=
uerit ei intellectus aut ſenſus ꝙ hoc delectabile conuertit̄ ad ipſuꝫ abſqꝫ
hoc ꝙ mandet ei penitus de hoc intellectus aliquid: intendo neqꝫ parum
neqꝫ multū econuerſo ei q̄ eſt in vt iraſcibili irraſcibilis. ergo ſꝫ hunc modū
auditrix eſt aliquo modo ab intellectu ⁊ ſequens ipſum quodāmodo: cōcu
piſcibilis aūt nihil audit ab ipſo neqꝫ ſequitur cum. amplius homo am=
pliorem poteſtatem hꝫ ſuper cōcupiſcētias naturales qꝫ ſuper iram. magis
ergo intrant ſub voluntatem idelt plus ſunt in rebus voluntarijs qꝫto ma
gis ⁊ concupiſcentias naturales communes omnibus he ſuperant ſe adin
uicem ſecundum ꝙ ſe ſuperant in communitate.

¶ Capitulum Octauum.

DE ira vero per ſimilitudinē dicimus. Itaqꝫ cum dicim⁹
incontinentem adiungimus ire ac etiam lucri ⁊ hono=
ris. Qm̄ vero aliqua ſunt natura efficientiam volupta
tē: ⁊ hoꝝ alia ſimpliciter: alia ſm genera ⁊ aīalium ⁊ ho
minum: alia vero non ſunt ſed ꝑtim ꝑꝑ morbos: ꝑtim ꝑꝑ mores
fiunt: ꝑtim ꝑꝑ flagitioſas naturas. Circa iſtoꝝ ſingula ſimiles
cernunt̄ habitus: loquor aūt de īmanib⁹ ceu de muliere quā ferūt
pregnantium viſcera reſcindere, pueroſqꝫ comedere: vel quod di
citur de quibuſdam efferatis gentibus circa pontum: alios cru=
dis delectari: alios humanis carnibus: alios tradere natos ad=
inuicem vt in conuiuijs comedantur: vel quod de Phalari

dicitur. Ubi nãq ſunt immanes: alij propter morbos ꝛ inſaniã: vt ille qui mrem immolauit: comeditq: ꝛ qui cõſerui epar: hi ex morbo vel conſuetudine veluti piloꝛum euulſione ꝛ vnguium eius: ac preterea carbonũ ꝛ terre ꝛ inſuper coitus maſculoꝛum. Nam alijs natura: alijs conſuetudine accidunt vt a pueritia conſuetis. Quibus igitur natura cauſa eſt eos nemo dicere incõtinẽtes: vt etiã nec mulieres: ꝙ nõ futuãt ſed futuatur eodem modo ꝛ qui inſane hñt ꝑpter cõſuetudinẽ. Habere igitur qꝺlibet hoꝛũ extra terminos eſt vitij: quemadmodũ ꝛ immanitas: hñtẽ vere cõtinere ſe vel incontinere non eſt ſimplicis incõtinẽtie: ſed eius q̇ eſt ꝑ ſiſitudinem: vt ꝛ is qui circa iram eodẽ modo ſe hꝫ: incontinẽs nõ ẽ dicendus. Omnis. n. ſupexceſſiua prauitas ꝛ amentia ꝛ timiditas ꝛ intemperantia ꝛ crudelitas: aut immanitatis eſt aut moꝛbi. Nam qui talis nature exiſtit vt cuncta pertimeſcat etiã ſi ſoꝛex perſtrepuerit timidus eſt timoꝛe quodam immani. Quidam vero muſipullaꝫ timebat ꝑpter moꝛbum ꝛ dementiã qui nã ſine rõne ſunt ꝛ ſolum ſenſu viuentes immanes ſunt vt quedam lõge barbare nationes: alij propter moꝛbos veluti mente capti ꝛ inſani ex moꝛbo: ſed fieri poteſt vt quis interduꝫ aliqua iſtoꝛum habeat ſolum: at non ſuperetur: veluti ſi Phalaris concupiſcat puerum comedere ac ſi abſtineat vel aduerſus irrationalem coitus libidinẽ fieri etiã poteſt vt nõ habeat ſolũ verũetiã ſuperetur: vt igitur prauitas alia ſimpliciter dr̃: alia ẜm additioneꝫ veluti immanis: aut inſana: ſic ꝛ incontinentia eſt alia immanis: alia inſana. Simplr̃ autẽ illa ſolũ que eſt ẜm incontinentiam: eſſe igitur incõtinentiaꝫ ꝛ cõtinentiã circa illa ſolũ circa que eſt temperãtia: ꝛ ꝙ circa alia eſt alia ſpecies incõtinentie dicta per ſimilitudinem ꝛ non ſimpliciter manifeſtum eſt.

b Quod autem ſit minus turpis intemperantia ire ꝙ̃ intẽperantia libidinis: oſtendemus. Uidetur ira quidẽ aliquid rationis audire. obaudire tñ queadmodum miniſtri qui veloces ſunt potius ꝙ̃ totum id quod eis dicitur audiant: excurrũt: ac poſtea in agendo errant. Et quemadmoduꝫ canes anteꝙ̃ conſiderent an amicus ſit ſi modo ſtrepuerit latrant: ſic ira ꝑpter caloꝛem ꝛ velocitatem nature audiẽs quidem ſed nõ preceptũ exaudiens pꝛoperat ad vltionẽ. Rõ. n. ſeu phãtaſia iniuriã ſeu contumeliam oſtendit. Ita vero taꝙ̃ ratione concludens quod huic tali repugnandum ſit ſtatim inſurgit.

8 ¶ Octauũ capĺm de eo ꝙ minus turpis incõtinentia q̃ ire ꝙ̃ que concupiſcentiarũ: quod oñditur pꝛimo per irã aliqualiter cõſequi rõne: queadmodũ velocẽ miniſtrũ precurrentẽ ante audiſſe ex integro ꝑceptũ dñi: concupiſcentiã aũt non. Scḋo per iram eſſe magis naturalẽ: vt puta magis hereditariã a parẽtibus in ꝑlẽ: naturalibus autẽ appetitibus magis conſequi veniam. Tertio per iram eſſe manifeſtam: concupiſcentiam autem occultã

⁊ inſidiatricē ⁊ ita iniuſtiorē: vn̄ ⁊ eius incōtinētiā turpiorē. Quarto per id eſſe iniuſti⁹ cū magis dignū iraſci: magis autē dignū iraſci incōtinēti concupiſcētiarū cū his delectatus: iratus vero triſtatus agat. D.

Et hoc qm̄ concupiſcētie proprie difficilioris ſunt ſubiugationis: ira ergo magis naturalis eſt ꝙ̄ voluntaria. cōcupiſcētia vero voluntaria magis ꝙ̄ naturalis: intēdo ꝙ voluntas eſt vincentior ſuper eā ꝙ̄ natura: ecōuerſo rei in ira. nō eſt ſolū ira naturalior cōcupiſcētia communi: ſed etiā propria ⁊ ideo cadit magis ignorātia circa irā ꝙ̄ circa cōcupiſcentiam propriam propter hoc ꝙ ſit naturalis dn̄s concupiſcētie: vt in illo qui ignoſcebat filio ſuo verberanti inique: propter hoc ꝙ ipſe etiam iam verberauerat patrem ſuū: ⁊ ꝙ filius filiū ſui etiam verberaturus eſſet ipſum veniēs ad etatem: vt in illo qui dicebat filio dehoneſtanti ipſum appropinquanti iā introitu porte domus: h̄ ceſſa: nam hic ceſſaui ego a dehoneſtatione patris mei. Amplius qui magis latere querunt magis iniuriantes ſunt irati: aut nō querūt latebras: cōcupiſcētie vero querūt. ¶ D. ⁊ propter hoc cum concupiſcentie proportionētur veneri dictū eſt ꝙ ipſa proſternit natum latenti ⁊ fraudulēta occiſione ⁊ capit ipſum. Cū ergo res ſit ſm̄ hec incōtinentia q̄ de cōcupiſcētiis dr̄ iniurioſior eſt ⁊ turpior ꝙ̄ incōtinētia que fit in ira: ⁊ iō iraſcēs nō eſt incōtinēs abſolute: ſed icōtinēs ire. ¶ D. Amplius ſi ille qui vituperat per iram vituperat propter impetum accidētē ei: q̄ aūt amore retrahēdi nō vituperat niſi delectationis cā: tūc iraſcēs ſimilatur querēti vltionē: ideoq; ſi ſit monēs iram iuſtā vt in pluribus magis iniuriās illo q̄ monet iram: tūc erit in cōcupiſcētia iuſta motor eius magis iniurians illo qui monet ad cōcupiſcētiā iniuſtam. nō aūt ſe h̄ ſic res: eo ꝙ motor in cōcupiſcētia iuſta eſt iuſtus: ideoq; nō eſt vituperatio irati detractoria: ⁊ eſt detractoria eius qui incepit vituperationem. ¶ D. Quō ergo icontinens in cōcupiſcētiis turpior eſt incōtinēti in ira: ⁊ ꝙ incōtinētia in cōcupiſcētiis ⁊ delectationibus corporalibus: p3 ex dictis.

¶ Capitulum nonum.

Et libido ſi ſolū dixerit cogitatio vel ſenſus voluptatem effici properat ad finitionē. Quāobrem ira quidem ſequitur rōnē quodāmō: libido vero nō. Turpior igr̄ eſt. Nā incōtinens q̄dē ire a rōne quodāmodo vincit̄. Cupiditatis autem nō a rōne ſ3 a cupiditate. Preterea naturalibus deſideriis magis eſt venia ſi ſequare. Nā ⁊ talibus cōcupiſcētiis quoꝫ oībus cōes ſunt: ⁊ inq̄tū cōes. At ira ⁊ indignatio naturali⁹ q̄dem eſt ꝙ̄ libidines que exceſſiue ſunt: ⁊ nō neceſſarie: veluti qui ſe excuſabat: ꝙ patrē verberaſſet: nā ⁊ ipſe inquit patrē verberauit ſuū: ⁊ ille rurſus ſuum: ⁊ q̄ puerum oſtendens inquit: et hic cum vir erit me. Nā id nobis gentile eſt et qui trahebat̄ a filio ſiſtere p̄cepit ante ianuā: et p̄rem ſuum co- A
uſq; a ſe tractū fuiſſe. Preterea magis iniuſti ſunt q̄ occulte inſi- Magis in
diantur. Iracūdus vero nō inſidiatur neq; ira ſed palā eſt: libido iuſti ſunt
vero cōtra vt de venere aiunt doloſam cyprigenā et baltheū lo q̄ occulte i
ri. Et Homerus fraus que abſtulit mentē q̄uis multum ſapien- ſidiantur
ti. Quō ſi iniuſtior et turpior incontinentia hec ꝙ̄ illa que eſt circa

iram:ꝛ ſimpliciter incõtinentia ꝛ vitiũ quodammodo. Adhuc ne mo luxuriat doles ſed qui per iram facit dolens facit:qui vero lu xuriat cũ voluptate. Si igitur illa quibus magis iraſci iuſtum eſt magis iniuſta ſunt:ꝛ incontinentia que propter libidem fit : non enim eſt in ira luxuria. Quod igitur turpioꝛ eſt incontinentia cir ca libidinẽ ꝙ̃ circa irã:ꝛ quod eſt incontinentia ꝛ ↄtinetia circa cõ cupiſcentias ꝛ voluptates coꝛpoꝛis ex his que diximus palaꝫ fit.

Earum vero ipſarum differentie ſunt omittende. Naꝫ vt ab initio diximus alie humane ſunt ac naturales ꝛ genere ꝛ magnitudine. Alie immanes inſtar beſtia ruꝫ. Alie ex moꝛbo oꝛbitatibus . Earuꝫ circa pꝛimas ſola intemperantia eſt ac temperantia. Atqꝫ ideo be ſtias neqꝫ temperatas neqꝫ intemperatas dicimus niſi per ſimili tudinem. ꝛ ſi cui omnino aliud ab alio differt genus animalium ꝛ ſyromoꝛia ꝛ in comedendo omnia. Non.n. habent electionẽ neqꝫ rationis diſcuſſum:ſed diſceſſerunt a natura ceu inſani homines. Non.n. coꝛruptum eſt id quod optimũ vt in homine ſed pꝛetermiſ ſum:ꝛ non hꝫ:minus autẽ mala immanitas ꝙ̃ pꝛauitas ſed terri biliꝛ. Quare perinde eſt ac ſi quis inanimatũ compareret cuꝫ ani mato vtrum peius:minus impꝛoba.n. ſemper pꝛauitas eſt nõ ha bentis pꝛincipiũ:mens vero pꝛincipiũ eſt:perinde eſt igitur vt cõ parare iniuſtitiaꝫ ad hoiem iniuſtum:eſt.n. vt vtrũqꝫ peius. Mi lies.n. plura mala faceret malus homo ꝙ̃ beſtia mala.

¶ Nonũ caplm in quo diuiſis coꝛpoꝛalibus delectationibus in humanas
9 que ꝛ naturales ꝛ beſtiales ꝛ eas q̃ ꝓpter paſſiones ꝛ egritudines dicit cir ca pꝛimas ſolũ tẽperãtiã eſſe ꝛ intemperãtiã:vñ nec beſtias temperatas vł intemperatas eſſe cũ careant electione ꝛ rõne:niſi ſm metaphoꝛam aut ad alioꝛũ differẽt. am:qꝺqꝫ beſtialitas eſt minus malum ꝙ̃ malitia: lꝫ terribi lius ꝓpter beſtiã nõ habere rõneꝫ ꝛ intellectũ:ꝓpꝛie tñ incõparabiles ſunt impꝛopꝛie vero vtrũqꝫ vtroqꝫ peius:deinde ꝙ circa delectationes ꝛ triſti tias que ꝑ tactũ ꝛ guſtũ qui a lenibus vincuntur delectationibus inconti nentes ſunt:qui vero foꝛtes ſuperant cõtinentes:qui autẽ a lenibus ſupe rantur triſtitijs mollis:qui vero foꝛtes ſuperat perſeuerans : quoꝛũ inter medij magis declinant ad deterius. D.

Oportet autẽ vt accipiamus ad diſtinguendum cõcu piſcibilia ꝛ ea in quibus eſt caſtitas. Jam au tem dictum fuit ꝙ concupiſcentiarũ quedã ſunt humane na turales in genere ꝛ ꝙ̃titate ꝛ quedam ferales:ꝛ quedaꝫ egri tudinales. Et caſtitas ꝛ non caſtitas inueniũtur quidem in rebus naturalibus ex ipſis:ideoqꝫ nõ dicimus de feris ꝙ ca ſte neqꝫ ꝙ icaſte niſi ꝑ trãſumptionẽ nois. ¶ D. ꝛ vłr ſpecies animalis ferocis. ſ. q̃ peſſima eſt in illo gñe:aut peſſima in alio gñe ꝑ id qꝺ in eo eſt de ferocitate ꝛ manſuetudine minus mala eſt in homine feroce:eo ꝙ aial ferox nõ hꝫ itellectũ neqꝫ eligentiã:hõ aũt ferox hꝫ. Eſt ergo malitia inuẽta in hoie feroce vehemẽtius contriſtans ꝛ timoꝛoſioꝛ:eo ꝙ ↄtriſtatio fit quidem ſm ꝙ̃titatẽ coꝛruptionis boni:ꝛ bonũ ꝙ coꝛruptũ eſt in hoie fe roce melius eſt bono qꝺ coꝛruptũ eſt in alio animali feroce: ꝛ qm̃ ꝓpoꝛtio

boni quod corruptum eſt in hoīe ad bonū qđ eſt corruptum in alio aīali ⁊
ſicut proportio boni qđ corrumpitur in aīato ad bonū quod corrumpitur
in inanimato: ideoq̄ malitia q̄ eſt in aīato maior eſt ea que eſt in inaīato: ⁊
ſimiliter malitia que eſt in rōnali maior eſt ea que eſt in irratiōali: ⁊ iſta cō
paratio eadē eſt cōparationi iniurie fere ad iniuriā hoīs feralis: ⁊ qm̄ iniu-
ria feralis nō eſt multifaria: cū non habeat principium intellectus: iniuria
aūt humana hꝫ principium intellectꝰ: ⁊ ꝙ hō principiū intellectus maius
eſt neceſſario: ⁊ ꝓpter hoc ſicut dixit cōueniens eſt vt faciat ferox ex iniu-
ria magis eo ꝙ fera vicibus multis eſt. ¶Cap. 10.

Circa voluptates autē ⁊ dolores qui ex tactu guſtuq̄ ꝓ
ueniunt cupiditateſq̄ ⁊ fugas in quibus temperantiā
⁊ intemperantiam verſari determinauimus eſt ita ſe ha
bere vt ſuperetur ab his que pleriq̄ ſuperant. eſt etiā ſu
perare illa a quibus pleriq̄ ſuperantur. Et horum circa volupta B
tes quidē alter incōtinens: alter continens dr̄: circa dolores vero
hic mollis: hic cōſtās. Inter hos aūt plurimorū ſunt habitus ⁊ ſi
declinant ad deteriores: ſed cum voluptatum alie ſint neceſſarie
⁊ vſq̄ ad aliquid: exceſſus vero non neq̄ defectus ſimiliter ſe ha
bet circa voluptates et dolores. Qui enim exceſſus voluptatum
perſequitur aut per exceſſumꝰ aut per electionem et ꝓpter ipſas
et non ꝓpter aliud exinde ꝓueniens: intemperans eſt: neceſſe eſt
enim hunc non eſſe talem vt peniteat: itaq̄ inſanabilis eſt. Alius
in defectu huic opponitur. Medicus vero eſt temperans ſimili-
ter qui fugit dolores corporis non ſuperetur ſed per electionem.
Sed eorum qui non eligunt quidam ducuntur ꝓpter voluptatē
quidā ꝓpter doloris fugā qui ex cupiditate prouenit. Quāobrē
differūt inter ſe. Oēs tn̄ dicerent eſſe deteriorem: ſi non concupiſcēs
aut per iram faciat aliquid turpe: q̄ ſi concupiſcens vehementer:
et ſi non per iram percuſſerit q̄ ſi iratus. Nam quid hic ageret ſi
eſſet in perturbatione conſtitutus. Quocirca intemperans peior
eſt q̄ incontinens. Supradictorum ergo altera a mollicici ſpecie
eſt: alter intemperans. Opponitur autem incontinenti quidem
continens: molli vero conſtans. Nam conſtantia in reſiſtendo eſt
continentia vero in ſuperando. Eſt autem aliud reſiſtere q̄ ſupe
rare: quemadmodum non vinci q̄ vincere. Quocirca potior con
tinentia eſt q̄ conſtantia: qui autem deficit in his aduerſus que
pleriq̄ reſiſtunt et valent: hic mollis et delicatus eſt. Nam deli-
cie mollicies quedam ſunt: qui trahit togam ne laborem ſubeat
tollendi: et imitās egrotantē nō putat ſe miſerum eſſe cum ſit mi
ſero ſimilis. Eodem modo ſe habet circa cōtinentiā ⁊ incontinē
tiam: nō enim ſi q̄s vehementibus exceſſiuiſq̄ voluptatibus aut
doloribus ſuperantur mirandū eſt: ſed venia dāda eſt: ſi contra ni
tens: ceu theodecti Philoctetes a ſerpente percuſſus: vel ca-
rini malo percion: et ceu hi qui riſum tenere conati accumula-
tum emittunt: vt accidit Xenophonti. Sed ſi quis his quibus

pleriqꝫ reſiſtere valent ſuccumbit: non propter naturam generis vel propter morbum: ceu citharum regibus mollicies ineſt propter genus quod tanqꝫ effeminatum a virilitate receſſit.

10 ¶Decimum capitulum in quo diuiſis delectationibus in neceſſarias ⁊ nō neceſſarias: quarum vtrarūqꝫ ſuꝑabundātie ⁊ defectiones nō neceſſe dicit ꝙ qui ꝑſequit̄ ſuperabundātias delectationum ⁊ fugit triſtitias propter delectatiōem ⁊ ꝓpter ipſas intemperatus quē neceſſariū eſſe nō penitētem ⁊ inſanabilem: q̄ vero deficit inſenſibilis ⁊ medius tēperatus. incōtinēs ꝟo q̄ intelligibilit̄ ducit̄ a delectatiōe: mollis aūt q̄ a triſtitia: q̄qꝫ deterior q̄ nō cōcupiſcens vel parū operat̄ turpe q̄ꝫ ꝯcupiſcēs fortiter: vñ intēperatus deterior incōtinente ⁊ magis eſt abſqꝫ intellectu turpiter agere poſtea ꝙ cōtinentia melior q̄ꝫ ꝑſeuerātia: cū hec ſit in ſuperare illa in detinere: q̄qꝫ a leuibus triſtitijs victus mollis ⁊ delicatus: ſꝫ nō eſtimet̄ miſer ē: ꝙ ēt victus a ſuꝑexcelenti delectatione vel triſtitia nō incontinēs vel mollis ſꝫ condonabilis: ſꝫ q̄ a leuibus dū tñ ꝓpter naturā generis vel egritudinem. D.

Quod autem delectationes ⁊ triſtitie que fiunt in ſenſu tactus ⁊ guſtus: intendo qđ inquiſitio ⁊ fuga que fiunt in iſtis rebus in ea in quibus fit caſtitas ⁊ non caſtitas: iam determinatum in precedentibus huius libri. Et qui nominatur ex his incōtinens: ⁊ continens eſt is qui circa delectationes: qui vero nominatur diſſolutus ⁊ tolerans eſt is qui eſt circa triſtitias. Et in vnoquoqꝫ iſtorū duorum generum diſpoſitiones multe ſuperant ſe in malitia ⁊ ſuperant ſe oppoſita ipſorum etiam ſecundum hec in bonitate: ⁊ hec etiam ſecundum ſuperationem delectationis in ſeipſis: ⁊ hec quoniam quedam delectationū neceſſarie: ⁊ quedam in hora quadam: ⁊ malitia in iſtis eſt in additione ⁊ diminutione: ⁊ ſimiliter de triſtitijs intrantibus de neceſſitate malitia in ipſis eſt in additione ⁊ diminutione: qui autem ſuperfluit in inquirendo additiones rerum delectabilium ex electione ſua non propter rem accidentalem talis eſt incaſtus: conueniens enim eſt vt hunc non ſequat̄ penitentia ex proſecutiōe deſideriorum: ideo hec incurabilis ē: qui eñ nō penitet ex proſecutiōe concupiſcentiarum inſanabilis eſt: qui vero deficit circa concupiſcentias neceſſarias oppoſitus eſt ei qui ſuperfluit in ipſis: medius autem inter eos caſtus eſt: ⁊ ſimiliter qui fugit triſtitias viles voluntarie nō propt̄ hoc ꝙ vincāt ipſum ille triſtitie vituperabilis eſt etiam. ¶D. Fugientes autē res quas nō concupiſcunt duobus modis ſunt: vnus ſequit̄ delectationes: alter fugit triſtitias. ⁊ ideo eſt inter eos diuerſitas: ⁊ ē cōueniens ꝙ putet̄ de eo qui facit turpem actionem quiete/⁊ remiſſe abſqꝫ concupiſcentia ꝙ in omnibus diſpoſitionibus ſuis peior ſit eo qui facit actionem turpem ꝑꝑ concupiſcētiam vehementem: ⁊ propt̄ hoc ille qui verberat abſqꝫ ira peior eſt eo qui verberat cū ira: ⁊ dignior ignoſcentia iſto eſt ille qui verberat propter aliquam occaſionem vincentem ipſum. Et cuius gratia eſt incaſtus peior incontinente: eo qđ incontinēs victus eſt a deſiderio ⁊ incaſtus eligit ipſum preterq̄ꝫ vinceret̄ ab ipſo: ⁊ vnus eorum de quibus dicit̄ dicit̄ nō cōtinēs eſt diſſolutus: ⁊ alt̄ nō caſtus: ⁊ opponunt̄ ſitu. Cōtinens quidem non cōtinēti ⁊ diſſolutus tolerāti: ⁊ tolerātia aliud eſt a continētia: tolerātia eñ refutatio ē: cōtinētia vero retractio: ⁊ refutatio aliud eſt a retractione: ſicut vincere aliud eſt a vinci ⁊ propter hoc continentia dignior eſt q̄ꝫ tolerantia: intendo nobilior. ¶Dicit. Qui autem debilis eſt ad implendum ea ad quorum repulſionem potentes ſunt plures hominū eſt diſſolutus ⁊ lubricus. Etenim lubricus eſt diſſolutus quis vt illi qui requirunt aliquem qui referat eius geſta omnibus horis ſuis: quatenus nō

cadant

cadant in triſtitiam neq laborē penit⁹. ⁊ vt illi q̄ ſe aſſimilāt egris ⁊ exigē-doſuſtentatiōes ⁊ cōſolatiōes. hi. n. egri ſunt nō ꝯfitētes ſe ſanos in aliq̄ horarum cum in omnibus diſpoſitionibus ſuis diſſimilent ſe illis qui recurrunt inedia. ⸿D. ⁊ incontinentia ⁊ non ꝯtinētia diuerſitas in receptione ignoſcentie ⁊ non receptione. Non enim mirum eſt: neq a quo ſit diſſentiendum vt indulgeatur ei qui ſeparatus eſt a cōcupiſcētijs fortibus ⁊ triſtitijs ſuperfluis vt qđ indultū fuit tali qñ non cōtinuit ſe tunc cum morſus fuit a vipera: et in hoc genus intrant illi qui vincuntur a riſu: non indulgetur autem ei qui vincitur a rebus: ſuper quarū repulſionem potētes ſunt plures hominum cum non vicerit eum per nām ꝓpriā ſibi: vt in diſſolutione que inuenitur in quadā gente ⁊ nō in alia: vt in diſſolutione q̄ appropriatur feminis ⁊ non maſculis.

Capitulum vndecimum.

Iocoſus intemperatus eſſe videtur. Eſt autem mollis: nam iocus relaxatio eſt. Siquidem ceſſatio: excedentium in ea incontinentie hec quidem temeritas: hec autem infirmitas eſt. Nam alij quidem conſultātes non perſiſtunt in his que ſtatuerant propter animi perturbationem. Alij ob idipſum quia non cōſultant trahuntur a perturbatione. Quidam vero ceu preſtillati non titillantur ſic preſentientes et preuidentes: ac ſeipſos rationemq excitantes non vicuntur ab effectu: neq ſi voluptarium ſit: neq ſi moleſtum. Maxime vero acuti melancholici ob temeritatē incontinenter agunt. illi quidem enim ꝓpter velocitatē: hi vero propter vehemētiā: nā expectāt rōnē ex eo q2 phātaſie ſequaces ſunt. Iocoſum

⸿Undecimum capitulum ꝙ iuſtus nō eſt intemperat⁹ ſed mollis: quia remiſſus ⁊ ſuperabundanter quietem gaudens: quodq incōtinentia diuiditur in irrefractionem que non preconſilians ducitur: ⁊ debilitas eſt que p̄conſilans: ducitur tamen a paſſione: licet preconſiliatio quādoq facit nō vinci: deinde ꝙ maxime acuti ⁊ melancholici hi propter velocitatē hi ꝑꝑ vehementiā non expectantes rationem ſunt irrefrenati. poſtea ꝙ q2 intēperatus non penitiuus: cōtinens vero penitiu⁹ intēperat⁹ eſt inſanabilis incontinens autem ſanabilis econuerſo prius dicto: quodq intēperātia propter cōtinuam eſſe ſimilis eſt hydropi. incontinentia vero ꝑꝑ nō cōtinuam eſſe ſimilis epilepſi. ꝙ ēt. h̄ latet ſe: illa autem non deinde quod irrefrenati meliores q̄ debiles: cum his fortib⁹ illi autem a debilibus vincātur delectationibus. Dixit. 11

ET videt de iocoſo ꝙ ſit non caſtus ⁊ lubricus: et iocus dignior eſt vt ſignificet ſuper hoc ꝙ dominus eius requirit quidem per ipſum recreationem que fit per iocum qua ſignificet ꝙ dominus eius ſuperflu⁹ ſit in requiſitione recreationis. ⸿D. ⁊ quedam incōtinētia cum preuidētia eſt: quedam autem abſq ea prudentes quidem ſunt illi q̄ verſant conſilium ⁊ percipiunt rectum poſtq̄ dimittunt ipſum ⁊ ſequuntur paſſiones. debiles autem ad preuiſionem ſunt illi qui ſequuntur paſſiones abſq eo quod vtantur conſiliatione. ⁊ continentium quidā ſunt q̄ continent ſe: ꝓpter opionē rectā: vt illi q̄ nō gargarizāt i ꝑncipijs paſſionū gule: eo ꝙ iam reperti ſunt ꝙ gargariſm⁹ nō ꝓficit in illa hora: ⁊ quidam ipſorum ſunt qui continent ſe ꝑꝑ quācūq leuē eſtimationem ſuperuenien

tem eis.¶D.⁊ illi qui ſunt non continentes cum preuiſione ſunt quibus
dominatur cholera nigra.Cenim quidam iſtorum pp velocitatem q eſt in
eis:⁊ quidam eorum pp voluptatẽ nõ ſequunt̃ rõnem:intendo nõ auſcul-
tant ad hec mandatis:⁊ ſequunt̃ phantaſiam:incaſtus ergo quemadmo-
dum dictum eſt non penitens:⁊ pp hoc nõ eſt incontinens incaſtꝰ:eo ꝙ in
continens penitens eſt.vni ergo non eſt curatio:⁊ eſt ille cui nõ eſt penitẽ
tia.Alius autem ſanabilis eſt.¶D.Incaſtitas itaqꝫ ſimilat̃ egritudinibꝰ
incurabilibꝰ vt tympaniti ⁊ ptiſi:incontinentia vero curabilibꝰ vt cauſis
doloris capitis:⁊ vl'r quidem genus incontinentis aliud eſt a genere inca
ſti:incaſtus.n.occultat incaſtitatem ſuam cum incaſte agat ex propoſito
et electione.incontinens aũt nõ eſt poſſibile vt occultet:eſt enim quaſi vi-
ctus ab illecebra.⁊ illi quorum incõtinẽtie cã eſt debilitas intellectꝰ eorũ
meliores ſunt eis in quibus ſalua eſt rõ ⁊ non ſequunt̃ eam.⁊ hoc qm̃ illi
qui ſunt debilium intellectuum ducuntur a minore accidente paſſionis :
quod accidit ipſis:⁊ non preuidẽt ⁊ percipiunt rectam rõnem:⁊ vl'r incon
tinens quidem ſimilis eſt ei qui inebriatur a modico vino pp debilitatem
cerebri ſui :⁊ non ſimilat ei qui inebriat̃ ex eo.ex quo inebriantur plures
hominum:intendo ꝙ incontinens vicibilis eſt a modica paſſione ꝓpter debi
litatem intellectus ſui:quemadmodum debilis cerebri vincibilis eſt:a pau
co vino propter debilitatem cerebri ſui.

Capitulum duodecimum.

ESt autem intemperans vt dictum eſt qualẽ poſtea
non peniteat.nam in electione perſiſtit. Incontinẽ
tem vero omnem penitet:quapropter nõ vt dubita-
uimus ita ſe habet:ſed hic quidẽ ſanabilis: ille aũt
inſanabilis.Aſſimilatur autem vitium hydropiſi et
C ptiſi:incontinentia vero epilepticis:illa enim continua: hec non
continua improbitas eſt:et omnino aliud genus eſt incontinen-
tie quam vitij:nam vitiũ quidem latet:incõtinẽtia vero nõ latet.
Sed horum ipſorum meliores ſunt qui a ratione abſunt ꝙ̃ q ra
tionem habent quidem:ſed in illa non permanent:a minore enĩ
perturbatione ſuperantur:⁊ non inconſulte vt alij.Similis ẽ em̃
incontinens his qui facile inebriantur:et a modico vino ac pau-
ciore quam pleriqꝫ.Quod igitur incontinentia non eſt vitium pa
ter:ſed aliquatenus fortaſſe.nam hec quidem abſqꝫ electione eſt
illud vero cum electione.In rebus tamen ſimilia ſunt ceu dama
tici illud in mileſios dictum.mileſij quidem inſipientes non ſunt
faciunt tamen qualia inſipientes:⁊ incontinentes iniuſti nõ ſunt
iniuriantur tamen.Cum vero hic quidem talis ſit vt non pſua-
ſus ſequatur corporis voluptates excedentes preter rationem
rectam:hic autem perſuaſus quoniam talis vt ipſam perſequa-
tur:ille quidem facile remouebitur:hic autem non:nam virtus
principium conſeruat:vitium corrumpit.In rebus autem agen
dis principium eſt cuius gratia vt in mathematicis ſuppoſitio-
nes.Neqꝫ illic igitur ratio e doctiua principiorum:neqꝫ hic : ſed
virtus aut ex conſuetudine aut ex natura recte ſentire faciens cir

ca principium. Temperans igitur quidem talis eſt: intemperãs vero huic contrarius. Eſt vero quiſpiam qui propter animi perturbationem deſcendit a recta ratione: quem vt non faciat ſecundum rectam rationem perturbatio vincit. ſed eſſe talem vt ei perſuadeatur perſequi impudenter oportere huiuſmodi voluptates non peruincit: hic eſt continens: melior quidem quam intemperans: nec penitus malus. ſeruatur enim principium quod optimum eſt. Alius vero huic contrarius conſtans nec diſcendens propter perturbationeꝫ. Patet igitur ex hoc quod hic ſtudioſus habitus eſt: ille autem prauus.

¶ Duodecimum capitulum ꝙ intemperantia ꝛ incõtinẽtia non ſimpliciter: ſed quorum: quia h̄ cum electione: h̄ autem non: communicant vero in actionibus: ꝛ iterum ꝙ incontinens ſanabilis: intemperatus aũt nõ ꝓpter hunc perſequi delectationes in non perſuaſum eſſe malitia corrumpente principium .i. finis iudicium: quemadmodum virtute ſaluante: ꝛ item ꝙ incontinens melior intemperato ꝛ non ſimplr̄ prauus cũ ipſum ſup paſſo ſaluto in eo optime principio .i. rõne: ꝙ ꝙ continentia habitus ſtudioſus: incontinentia autem prauus. D. 12

Incõtinẽs ergo non eſt malus abſolute ſꝫ eſt ſm dimidiam malitiam: cum ſit quiddam actionis eius per electionem: ꝛ quiddam non per electionem: intendo quoniam vincibilis eſt a paſſione. Et ſimilr̄ indulgetur incontinentie eius qui pauce eſt experientie: et ꝓpter hoc hmõi nõ iniuriant̄ ſm veritatẽ: ſꝫ faciãt actiões iniurie: intendo incontinentes pp paucam experientiam. D
Cum itaqꝫ qui talis eſt non ſit vt ille qui vtitur delectationibꝰ corporalibus ſuperfine ꝛ in comparatione non recta .i. corrupta: ꝛ eſt incaſtꝰ: tunc poſſibile eſt vt agat actum virtutis narrando ſciam ſuã ex parte experientie ꝛ ſufficiẽtie perſuaſiue: intendo cum q̄ ppetrat mala pp modicã experiẽtiam: in caſto aũt non eſt hoc poſſe: iõ non ſeiungit̄ virtus a malitia niſi ex parte ſanitatis principij ſpeculationis ꝛ corruptiõis ipſius: ꝛ hoc qm̄ principium in virtute ſanũ eſt ꝛ in vitio corruptũ: ꝛ intendo per principiũ reꝫ propter quam eſt actio: ꝛ eſt illud quod habet ſe ex rebus opabilibꝰ habitudine terminorum ꝛ principiorum ex rebꝰ indoctrinalibꝰ: ꝛ nõ eſt rõ verax: intendo eam per quam acquiritur opinio recta effectiua boni: ſed effectiuum boni eſt virtus nãlis ꝛ ſenſualis: ꝛ hoc qm̄ virtus ſenſualis cauſa eſt ſanitatis opinionis: ꝛ nã cã eſt virtutis voluntarie et actionis virtuoſe: cauſa ſunt iſte due: intendo virtutẽ ꝛ opinionẽ rectã: ꝛ propterea ille q̄ facit bonum inuentum in delectationibꝰ ꝛ triſtitijs cum virtute et opinione ſana eſt caſtus: ꝛ contrariꝰ ei incaſtꝰ eſt: intẽdo cum qui fecit malum qđ eſt in delectationibus ꝛ triſtitijs cum malitia ꝛ opinione corrupta. Et forſitan aliquis hominum diuertit a rõcinatiõe ſana: que videtur ei a rõcinatione corrupta: que apparet ei propter occaſionẽ que eſt in ipſo: intendo fortitudinẽ concupiſcẽtie vt ꝙ ducat ipſum hoc ad opinãdum ꝙ oporteat eo reqrere delectiones inuerecũde ꝛ vi: ꝛ ad non cõſiderãdum exigentiam legis circa illud: ꝛ hic quidem etiam eſt incõtinẽs: ꝛ magis ignoſcendum eſt ei ꝙ̄ incaſto eo ꝙ incaſtus: nam facit actiones incaſtis pp rõcinationẽ peruerſam quam videat in his actionibus ex pte occaſiõis q̄ fit in ipſo: ſꝫ facit eas ꝓpter malitiã: ꝛ hac de cã ẽ ſpẽs hec nõ cõtinẽtie melior nõ caſti

tate:neq; eſt malitioſa ſimpliciter eo q̄ ꝑncipiū actionis in ipſo ſaluū ē et bonum:intēdo rōnem:ꝛ eſt q̄dē victus ab occaſione:ꝛ inueniēt ſpēs alia oppoſita ei:ꝛ eſt ille qui conſtās eſt:ꝛ non recedit ab eo qđ v̄r ei de recto propter occaſionē:ꝛ manifeſtū eſt qđ hec diſpō virtuoſa eſt:ꝛ ꝯtraria eius vitioſa:quamuis non ſit vitioſa ſimpliciter. Cap.13.

Vtrum ergo continens eſt qui in qualicunq; electiōe perſiſtit vel qui in recta. ꝛ incontinens qui in qualicunq; electione ꝛ in qualicūq; rōne non permanet: vel in falſa ratione ꝛ electione non recta:vt pu⁹ queſiuimus:vel per accidens qualicūq;:ſm ſe autem ipſum vera ratione ꝛ recta electione hic perſiſtit:ille non perſiſtit: Si enim quis hoc expetit et ſequitur per ſeipſum hoc ſequitur ꝛ

E expetit:per accidens vero prius. Simpliciter aūt dicimus quod per ſeipſuz:itaq; eſt in qualicūq; ſnīa:hic quidē permanet:ille demouetur:ſed ſimpliciter in vera:ſūt autem quidam qui perſtant in ſententia:ſunt vero quos vocant dure ceruicis homines vt quibus difficiliter ſuaderi aut diſſuaderi quicq̄ poteſt: hi aliquid ſimile habent continenti:ceu prodigus liberali:ꝛ temerarius forti:ſunt ꝛ alia multa huiuſmodi. Continens eniz propter libidinem et cupiditatem non mutat ſententiam:cum alijs quidem ſi accidant facilis ſit ac perſuaderi ſibi patiatur. Hoc autez non a ratione cum cupiditatem aſſumat et ducantur complures a voluptatibus. Sunt autem hi dure ceruicis qui ſui capitis ſūt: et qui indocti et agreſtes:illi qui ſui capitis propter voluptatem et dolorem:nam gaudent cum perueniunt nec a ſententia dimouentur et dolent ſi eorum ſententia irritetur inſtar publicorum decretorum. Quare magis hi quidem incontinenti ſimiles ſunt quam continenti:ſed ſunt quidam qui in ſententia non perſiſtūt non tamen propter incontinentiam:vt Neoptolemus ille apud Sophoclem:quancunq; propter voluptatem non perſiſtebat: at honeſtam. Nam vera loqui pulchrum illi videbatur:ab Vlyſſe vero perſuaſus fuerat mentiri: non enim omnis que propter voluptatem aliquid facit intemperans eſt:aut prauus aut incontinens:ſed qui propter turpem voluptatem. Cunq; ſit aliquis huiuſmodi vt minus quam oportet voluptatibus corporis gaudeat: nec in ratione perſiſtat: huius ꝛ incontinentis medius eſt continens. Nam incontinens non perſiſtit in ratione propter aliquid plus: hic autem per aliquid minus:continens vero peſiſtit nec ob alterum diſcedit. Neceſſe eſt autem ſiquidem continentia eſt ſtudioſa vtroſq; contrariorum habitus eſſe prauos quemadmodum apparet: verum quia aliter in paucis et raro concupiſcit videtur incontinentie ſolum contraria: quemadmodum intemperantie temperantia.

Qui homines dure certicis ſint.

13 ¶ Tertiumdecimum capitulum in quo repetit ſuperius poſitam dubitationem. vtrum.ſ.continens ſit immenſiu⁹ omni opinioni vel tm̄ recte.ꝛ in

cōtinēs egreſſiuus ab oī vel tñ a falſa ⁊ praua: quā ſoluens dicit ꝙ conti=
nens ſm ſe immanet tñ vere: ꝑ accñs aūt qualicunq̧ incontinens ſeipm:
hoc eſt ſimplr ⁊ ꝓprie non īmanet vere ſ; ſm accñs: quemadmodum dul=
ce ſm ſe diligitur: vinū vero ꝑ accñs: deinde ꝙ continēs ⁊ iſchirognomen
cum ambo ſint īmāſiui opinioni differūt in hoc: ꝙ continēs ſuaſibilis eſt a
ratione: ⁊ non ducibilis a ꝯcupiſcentijs iſchirognomen econtrario. queād
modum indignomen ⁊ indiſciplinati et agreſtes qui omnes ſunt inſuaſi=
biles ꝑꝑ amare proprios ſermones ⁊ a concupiſcentijs ducibiles: vnde in
continenti magis aſſimilantur poſtea ꝙ q̄dā non immanēt opinioni non
propter incōtinētiā non īmaneāt etiā ꝑꝑ delectationē dum tñ bonā: q: nō
propter qualēcūq̧ delectationem q̄d operās ſ; ꝑꝑ turpe eſt prauus: q; eſt
aliquis minus ꝙ opꝫ gaudēs corporalib⁹: ⁊ ꝓpter parū q̄dē non īmanēs
rōni: cuius ⁊ incontinentis medi⁹ eſt ꝯtinēs: ⁊ ꝙ ꝯtinentia ſit ſtudioſa vter
ꝙ dicti habitus contrariū continentie praui. ⁊ ꝙ ꝑꝑ alterū rarum eſſe ⁊ im=
manifeſtum vr̄ continentia ſoli incontinentie contraria.

ET ſi continentia eſt diſpō bona: tūc querit̄ an continēs
eſt ille qui conſtans eſt in oī opinione recta quam
videt ſiue non rectam: an ille q̄ cōſtans eſt in opinione re=
cta. ⁊ ſilr queritur ēt de incontinente: an ē ille q̄ nō ē ꝯſtās
in quacūq̧ opīone: aut q̄ nō ē ꝯſtās in opinione recta: ⁊iam
dubitatum fuit de hoc in precedentibus: ⁊ qñ determinata
fuerit res in iſto patebit ꝙ continens per ſe eſt ille qui con
ſtans eſt in re vera: ⁊ incontinens q̄ nō eſt ꝯſtās in ipſa. incontinens autē
ſm quamcūq̧ opinionē: ⁊ ꝯtinēs ſm quācūq̧ opinionē: ⁊ ſunt continēs et
incontinens per modū accñtis: intēdo ꝙ ipſi ꝯtigerit ꝙ opinio ſana ſit q̄
vr̄ ei eſt ꝟtuoſe continētie: ⁊ qñ contigerit huius ꝯuerſum eſt ꝯtinētia ł ipō
non virtus ⁊ ſilr in incontinēte qḋ opponit̄ huic: ⁊ cōparat̄ res rei ſm veri
tatem qñ fuerit ꝑ ſe: erūt igit̄ tres modi ille qui conſtās eſt in quacūq̧ opi
nione: ⁊ oppoſitus huic. ſ. inconſtans in quacūq̧ opinione: medius inter
eos: virtuoſus. vꝫ. ⁊ eſt firmus vel conſtans in opinione recta: ⁊ non ꝯſtās
in opinione falſa. ℂD. et eos q̄ conſtantes ſunt in quacūq̧ opinione no=
minant eos homines fortes in propoſito: et ſunt illi quoꝝ difficilis eſt per
mutatio ab eo quod credunt ⁊ recipiunt ex facili illud qḋ primo proponit̄
eis ex opīonib⁹. ⁊ iſte aſſimilatur continenti ſm veritatē. que; medium eſſe
iam diximus: ⁊ eius ſimilatio ipſi eſt ſicut ſimulatio prodigi ad magnifi=
cum: qui medius eſt inter prodigum ⁊ auarum. intendo quoniam hec ex=
tremitas iſtoruꝫ eſt honorabilior extremitate ei oppoſita cū propinquior
ſit medio: ideoq̧ continens ſm opinionē oēm melior eſt īcōtinēte ſ; oēm
opinionē: et eſt inter eos magna diuerſitas: etenim cōtinēs ſm oēm opīo=
nem non mutat̄ ꝑꝑ concupiſcentiā ⁊ paſſionē: ⁊ vlr eſt bone creditionis
obediens dicto rationis: qui vero fuerit incontinens in oī opinione non
obedit rationi: ⁊ ſequit̄ oēs concupiſcētias. ℂD. ⁊ fortis quidē propoſiti F
et continentes ſecundum omnem opinionem ſunt homines qui habent
propoſitum approbatum ſibi: ⁊ non eſt apud ipſos cognitio: ⁊ iſti ſunt ru
ricole: intendo homines rudes habitatores villularum: et ſunt quidē iſti
propoſitum habentes proprium in delectatione ⁊ triſtitia: ideoq̧ gaudēt
illi ex victoria ſua ſuper delectationem ⁊ triſtitiam: et triſtantur quando
variatur credulitas ipſorum ⁊ ingreditur ſuper eos dubitatio in opinio=
nibus: de quibus credunt: quod ſint venuſte: ſimiliores ergo ſunt continē
tibus quam incontinentibus. ℂDixit ſunt autem quidam hominum qui
non firmantur in eo quod opinantur et credunt non propter incontinen=

tiam:intendo non p ꝛopter delectationem vilem:ſed propter delectationez
nobilem bonam: vt ille qui recedit ab opinione falſa quam credebat ꝓpter
delectatianem ſuam ex ſermone veraci:ex hoc itaqꝫ nō eſt incaſtus neqꝫ ma
lus neqꝫ incōtinens ille qui non firmatur ſm rationem propter delectatio
nem quamlibet:ſed qui non firmatur propter delectationem turpem. ¶M.
cum poſſibile ſit vt quidam hominum appetant delectationes minꝰ ꝗꝫ opꝫ
⁊ non firmantur ſm rationem.intendo ꝙ ſm opinionem rectaz:tūc ille qui
eſt ſm hanc diſpōnem eſt inter cōtinentem ⁊ incontinentem:⁊ hoc qm̄ incō
tinēs qui nō appetit minus ꝗꝫ opꝫ nō firmatur in eo ꝙ ei videtur vt in plu
ribus:incontinens autem cuius appetitus minor eſt ꝗꝫ opꝫ.eſt quidē incō
tinens in paucioribus intendo ꝙ inconſtans eſt in paucioribus continēs
autem eſt ille qui firme conſiſtit propter id quod ei viſum fuerit ⁊ non mu
tatur.ſi ergo fuerit continēs virtuoſus oportebit vt ſint iſte due diſpoſitio
nes contrarie ciuiles:verumtamen vna earum deterior eſt altera: nam vna
earum eſt in paucis:⁊ altera in multis.erit ergo malitia illa minus agens:
⁊ iſta plus. ¶M.⁊ quemadmodum putatur de caſtitate ꝙ ſit contrarium
incaſtitatis:ſic putatur de continentia ꝙ ſit contraria incontinentie.

¶Cap.decimumquartū.

Cum vero multa dicantur per ſimilitudinem: ⁊ continē
tiam temperati ꝑ ſimilitudinez conſecuta eſt natura cō
tinens talis nihil preter rationez agat ob corporeas vo
luptates ⁊ temꝑatus:ſed hicquidē hn̄s:hic autem non
habens prauas voluptates. Et hic quidem talis vt non delectet
A preter rationem:hic autem talis vt delectetur quidem:ſed nō du
catur. Similes etiam ſunt incontinens ⁊ intemperans:vtriqꝫ em̄
corporis voluptates ſequuntur:ſed alter putans oportere: alter
non putans. Nec pōt fieri vt vnꝰ ⁊ idē ſimul ſit prudens ⁊ inconti
nens:nam ſimul prudentem ⁊ ſtudioſum eſſe oſtenſum eſt. Pre
terea non quia ſciat ſolum:ſed quia actiuus ſit prudēs eſt: ſed in
continens non eſt actiuus. Enimuero aſtutum nihil vetat incon
tinentem eſſe:ex quo fit vt nonnunꝗꝫ prudentes quidam inconti
nentes eſſe videantur:quoniam aſtutia vt ſuperioribus libris di
ximus:ratione quidem propinqua eſt prudentie: ſed differt ab ea
ſecundum electionem:neqꝫ porro vt ſciens ac proſpiciens ſed vt
dormiens ac vinolentus ⁊ volens quidem. nam quodammodo
ſciens:⁊ quod facit ⁊ cuius gratia: malus autem non: nam ele
ctio quidem bona eſt.itaqꝫ ſemimalus ⁊ non iuſtus.non enim in
ſidiator: nam ipſorum hic quidem non perſiſtit in his que con
ſultando ſtatuerat:hic autem melancholicus omnino non con
ſultat. Videtur ꝙ incontinens ſimilis ciuitati que omnia oppor
tune decernat:ac leges habeat bonas:ſed illis nō vtatur:vt Ana
xandrides obiecit inquiens ciuitas nolebat: cui legum cura eſt
Malus autem ciuitati que legibus vtitur ſed malis:eſt autez in
continentia circa id quod excedit multitudinem habituum. hic
em̄ magis perſiſtit:ille autē minus ꝗꝫ pleriqꝫ valeāt. Sanabilior
incōtinētia illa qua melancholici incōtinenter agunt:ꝗꝫ illorū q̄

conſultant qdez.ſz nõ ꝑmanẽt:ꝛ q̄ conſuetudiue incõtinẽtes ſũt
q̄ qui nã. Facilius em̄ eſt conſuetudinẽ q̄ nãm mutare. Nam ob B
idipſum conſuetudinẽ mutare difficile eſt qđ nature aſſimilatur: Facili⁹ ē cõſuetudinẽ q̄ nãz mutare
vt Ebenus inquit. Aio inueteratũ vſum ꝑmanere amice: atq3 eũ
tandem hominibus naturã eſſe. Quid igit̃ continẽtia ſit ꝛ qđ in
cõtinentia ꝛ cõſtantia ꝛ mollicies:ꝛ queadmodũ hi habitus ad- C
inuicẽ ſe hñt dictum eſt. De voluptate aũt ꝛ dolore eius eſt vide-
re:qui circa ciuilez philoſophatur:hic em̄ faber atq3 magiſter eſt
eius finis ad quem perſpicientes vnũquodq3 vel bonum vel ma
lum ſimpliciter dicimus. Inſuper neceſſarium eſt de illis videre.
nam virtutem moralem ꝛ vitium circa dolores ꝛ voluptates po-
ſuimus:ꝛ felicitatem omnes fere aiunt cum voluptate eſſe: itaq3
beatum nominauerunt a gaudendo. Quibuſdam ergo videtur
nulla quidem voluptas eſſe bonum:nec per ſeipſam nec per acci
dens:non em̄ idem eſſe bonum ꝙ voluptas alijs quedam videt̃
quidem:ſed plurime eſſe praue:eſt ꝛ horum tertiuz ſi omnes ſint
bonum tñ non recipi vt voluptas ſit ſummum bonum : qđ oĩno
non ſit bonũ:q2 omnis voluptas effectio'eſt in naturã ſenſibilis
Nulla vero effectio cognata eſt finibus:ceu nulla edificatio edi-
bus:preterea temperans fugit voluptates:ꝛ prudens vacuitatẽ
doloris ſequitur:non aũt voluptates. preterea voluptates impe
diunt prudentiam. ꝛ quanto maiores ſunt tanto magis:quod in
venereis patet. Nemo em̄ dũ in illis eſt mente proſpicere quicq3
poteſt. Inſuper voluptatis nulla eſt ars omẽ aũt bonũ artis eſt
opus. Preterea pueri ꝛ beſtie ſequuntur voluptates : ꝙ vero nõ
omnes ſunt ſtudioſe:q2 ſunt turpes quedam ꝛ infames : ꝛ q2 de-
trimenta afferunt:morbos em̄ nonnulle ipſarũ gignunt. Quod
aũt non ſit ſummũ bonum voluptas q2 non finis eſt ſed effectio
hec ſunt fere que dñr. Qđ aũt nõ cõtingit ꝑpter hoc nõ eſſe bo- D
num neq3 optimũ ex his patet. Primũ igitur cum bonum dupli Improbatio rationũ de voluptate.
citer dicat̃ aliud ſimpliciter aliud alicui ꝛ natureꝛ habitus cõſe
quunt̃:quare ꝛ motus ꝛ effectiones ſequuntur : ꝛ que praue vi-
dentur ſimpliciter praue:alicui aũt non :ſed expetẽde ſunt huic. E
Quedam vero ne huic quidem ſed qñq3 paruũ tempus:ſed non
expetende. Alique aũt voluptates ne ſunt quidem ſed videntur
quecumq3 cum dolore ꝛ medicine gratia:ceu egrotantium volu-
ptates. Preterea cum boni hic quidem ſit actus:hic autem ha-
bitus ẜm accñs que conſiſtunt in naturale habitum voluptaria
ſunt:eſt autem actus in concupiſcentijs nature ꝛ habitus ſub-
dolentis:ꝙ tamq3 ſine dolore ꝛ concupiſcentia ſunt voluptates
veluti ꝙ in contemplando fiunt nullo defectu naturam vegen-
te:ſignum huius eſt ꝙ non eiſdem rebus delectatur natura duz
replet̃:ꝛ dum in ſtatu eſt ſimpliciter iocundis : aut dum repletur
etiam aduerſis.nã ꝛ acribus ꝛ amaris gaudẽt : quoꝝ nihil neq3

natura neqꝫ ſimplr iocundum eſt. Itaqꝫ neqꝫ voluptates: vt eniꝫ
iocūda adinuicem cōſtituta ſunt: ſic etiam voluptates q̄ ab illis
ꝓueniunt. Preterea nō eſt neceſſe aliō q̄ddā melius eſſe q̄ꝫ volu-
ptas: vt q̄dā aiūt finē q̄ꝫ effectionē: non eñ effectiones ſunt neqꝫ
cū effectione oēs: ſed opationes ⁊ finis nec illis q̄ fiunt cōueniūt
ſed illis q̄ vtunt: neqꝫ finis oīum aliud q̄ddā: ſed eoꝝ q̄ ducunt
in pfectionem nature. Quapp non recte dr ſenſibile effectionem
eſſe voluptatem: ſed magis dicendum eſt opationē habitus ſm
naturam: ⁊ ꝑ ſenſibili ſine impedimento. Ur aūt effectio q̄dā eſſe
ꝙ principaliter bonū: qꝛ opationē effectionē eſſe exiſtimant: eſt
F aūt aliud. Eſſe aūt prauas voluptates ex eo: qꝛ morbos gignunt
voluntaria q̄dā: idē. ⁊ qꝛ ſalubria q̄dā praua ad lucrū hoc igitur
vtraqꝫ praua: ſed non praua ſm hoc: nā ⁊ contēplatio interdum
obeſt ad ſanitatem. impedit vero neqꝫ prudentiam neqꝫ habituꝫ
vllū voluptas ab vtraqꝫ ꝓueniens ſꝫ aliene. Nā q̄ in cōtemplatio
ne ⁊ diſciplina magis faciūt contēplari atqꝫ addiſcere: ꝙ aūt nō
ſit opus voluptas alicuius artis rōnabiliter cōtingit: neqꝫ enim
alterius opationis cuiuſqꝫ eſt ars ſꝫ potētie: lꝫ vnguentaria ars
⁊ coq̄naria voluptatis eſſe videat. Fugere aūt tēperatū volupta
tes ⁊ ſequi prudentē vacuitatē doloris: ac pueros ⁊ beſtias ſequi
eodem modo oīa ſoluunt: cum eñ dictum ſit q̄uo bone ſimplici-
ter ⁊ q̄uo bone non oēs voluptates tales ⁊ pueri beſtie ſequunt:
⁊ harum vacuitatem doloris prudens que cū cōcupiſcentia ſint
⁊ dolorem: ⁊ que ſunt corporis: tales eñ ſunt hec. Etem̄ haruꝫ ex-
ceſſus ſm quas intēperans: intēperatus itaqꝫ temperans fugit
G has: nam ſunt ⁊ temperantis aliq̄ voluptates. Et qui maluꝫ eſſe
dolorem ac fugiendū cōfeſſum eſt: hunc q̄dē. n. ſimpliciter malū:
huncvero qꝛ impedimentū affert fugiendo aūt cōtrarium quo fu
giendū eſt q̄d ⁊ malū bonū. Nā ſolo illa Speuſippi nō cōuenit
vt maius minori ⁊ equali cōtrariū. Non eñ diceret idē ꝙ malum
q̄ddam eſſe voluptatem. Nihil vero ꝓhibet voluptatem q̄ꝫdam
eſſe optimam: quāuis ſint aliq̄ue praue: vt ⁊ ſcientia aliqua qui-
buſdam prauis exiſtentibus.

¶ Forſan vero ⁊ neceſſarium eſt ſiq̄dē cuiuſlibet habitus opera
tiones ſunt non impedite: ſiue omniū operatio eſt felicitas: ſiue
alicuiꝰ eorum ſi ſit non impedita eſſe ſumme eligendam. id eſt aūt
voluptas. Itaqꝫ eſſet vtiqꝫ voluptas omnium optimum: ſed pra
ue ſint multe voluptates ſi contingat ſimpliciter ac ꝓpterea om
nes beatam vitam putant eſſe iocundaꝫ: ⁊ implicant felicitati ra
tionabiliter. Nulla eniꝫ operatio ſi impediatur: perfecta felicitas
aūt eſt perfectoꝝ: quapp indiget felix bonis corporis: ⁊ externis
atqꝫ fortune vt non impediatur. Qui autem in rota ⁊ calamitati
bus magnis conſtitutum dicant eſſe beatum ſi bonus ſi vel vo-
lentes vel inuiti nihil dñt. Quia vero fortuna indiget: videtur

quibuſdam idem eſſe proſperitas ꝛ felicitas. Quod non eſt nam ꝛ hic excedens impedimentum affert: ꝛ forſan non amplius proſperitas nominanda eſt. nam eius terminus eſt ad felicitatem. Quod aũt ꝛ homines ꝛ beſtie voluptatem ſequuntur id ſignum eſt voluptatem eſſe optimum. fama vero nõ oĩo vera eſt quam populi multi decantant: ſed cum non idem: neq̃ nã: neq̃ habitus optimus: nec ſit nec appareat: neq̃ etiam voluptatẽ eãdem oẽs ſequuntur: tñ ſequuntur omnes voluptates: forte autem ꝛ ſequuntur non quam putent nec quam dicerent ſed eandem. Cũcta em̃ hñt aliquid diuinum nã: ſed acceperunt noĩs hereditatez corporee voluptates pp frequentiam vſus: ꝛ omnibus cões ſunt. Cũ igiẗ ſole cognoſcantur iſte: ſolas eſſe putãt: patet aũt ꝙ niſi voluptas bonum ſit ꝛ operatio beata vita iocunda non erit: nam cuiꝰ gratia opus eſſet illius ſiquidem non bonum: ſed ꝛ cum moleſtia agi vita poteſt. Neq̃ malum em̃ neq̃ bonum dolor ſiquidem nec voluptas: ita cur fugeret. neq̃ ſane dulcior vita ſtudioſi niſi eius operationes.

¶ De voluptatibus aũt corporis conſiderandum eſt dicendo: ꝙ quedam voluptates vehementer amplectande ſunt vt puta ille que ſunt honeſte ſed non corporee: ꝛ circa quas intemperãs Cur igitur dolores his contrarij ſunt mali natura malo bonum cõtrariũ eſt: vel ita bone que ſunt neceſſarie: qꝛ ꝛ non malũ eſt bonum vel vſq̃ ad aliquid bone. habituum em̃ ꝛ motuum quorũcunq̃ non eſt melioris exceſſus: neq̃ voluptatis. Quorumcunq̃ autẽ eſt ꝛ voluptatis eſt: ſed corporalium bonorum eſt exceſſus: ꝛ malus eſt qui ſequitur exceſſum: ſed non neceſſarias. Cũcti em̃ quodãmõ gaudent epulis ꝛ vino ꝛ venereis: ſed non vt debent contra in dolore: non em̃ exceſſus fugit ſed oĩno non enim eſt exceſſui contrarius dolor: ſed perſequenti exceſſuz. Om̃ vero non ſolũ verum dicere opz ſed etiam cãm falſi: nam id ad fidem faciendaz pertinet. nam qñ rõ conſpiceretur pp quaz videbatur verũ qð nõ eſt verũ facit vt nõ magis credatur: itaq̃ dðm eſt quare videtur corporis voluptates magis expetere primum qꝛ dolorem pellũt: ꝛ per exceſſum doloris quaſi medicinã quandam voluptatem exceſſiuam ſequuntur: ac penitus corporalem: vehementes aũt fiũt medele: quapropter eas ſequuntur: quia aduerſarij videntur: nec ſtudioſum videtur quid voluptas propter hec duo: vt dictum eſt qm̃ quidez alie praue nature ſunt actus aut ex genitura quemadmodum beſtiarum aut ex conſuetudine vt prauorum hominum Alie medele qꝛ indigentis: ꝛ habere melius q̃ fieri. Alie accidũt eis que perficiuntur: per accidens igitur ſtudioſe: ſequuntur etiam illas: qꝛ magnam viz habent quando pp alias letari non pñt: itaq̃ ſibiipſis fames aliquas machinantur qñ igitur ſine nocumento irreprehenſibiliter: qñ autem cum nocumento praue.

Non enim habent alias quibus gaudeant: neutrum vero multis doloroſuz eſt propter naturam: ſemper em̄ laborat animal vt naturales teſtantur ſermones: ꝛ videre ꝛ audire doloroſum eſſe dicitantes: ſed conſueti ſumus vt aiunt. Similiter in iuuenta quidem propter incrementum ceu vinolenti diſponuntur ꝛ iocunda res eſt iuuenta. Melancholici vero natura ſemper egent medi-
3 cina. nam corpus quidem abroditur: ꝛ in hoc eſt continuo propter complexionem: ac ſemper in vehementia appetitu conſiſtunt Pellit autem voluptas dolorem: ꝛ que contraria eſt: ꝛ que contingens modo ſit vehemens: ꝛ ob hoc intemperati ꝛ mali ſunt: que vero ſine dolore ſunt non habent exceſſum. Sunt autez hec ex his que natura iocunda ſunt: ꝛ non per accn̄s. dico autem per accidens illa que medentur. Quia enim contingit mederi patiente ſano agente aliquid ob hoc iocundum eſſe videtur. Natura autem iocunde que faciunt operationem talis nature. Nullū autem iocundum ſemper idem eſt: quia non ſimplex eſt natura noſtra: ſed ineſt quid aliud ſm ꝙ corruptiua. Itaqꝫ ſi quid aliud agat hoc alteri nature aduerſatur: cum vero equat neqꝫ moleſtum: videtur eſſe id quod ſit neqꝫ iocundum: nam ſi alicuius natura ſimplex ſit: ſemper idem actus iocundiſſimus erit: quamobrem deus ſemper vna atqꝫ ſimplici gaudet voluptate: non em̄
2 motus duntaxat eſt operatio: ſed immobilitas ꝛ voluptas magis in quiete eſt quam in motu. Uariatio autem res omniuz dulciſſima ſm poetam propter nequitam quandam: vt enim nequā homo facile variat: ſic ꝛ natura varietatis indigens: non enim ſimplex neqꝫ equabilis. De continentia igitur ꝛ incōtinentia ac voluptate ꝛ dolore dictum eſt: ꝛ quid ſit vnumquodqꝫ ipſorum ꝛ quōo alia ipſorum bona ſunt: alia mala. Reliquum eſt vt de amicitia dicamus.

Melācholici nā ſemper egent medicia.

De⁹ ſēp vna atqꝫ ſimplici gaudet voluptate.

Uoluptaſ ē magis i q̇ete ꝙ̄ in motu.

14 ¶ Quartūdecimū caplm ꝙ ſm ſimilitudinē dr cōtinens tēperatus: ꝙ propter vtrūqꝫ poſſunt nihil preter rōnem pp delectationes facere differentes: tamen p hunc habere prauas cōcupiſcentias: hunc aūt non: ꝛ per hunc nō delectari preter rōnem: hunc aūt delectari ſed non duci: ꝛ ꝙ ſimiliter incontinens ꝛ intēperatus in vtroſqꝫ per ſe qui corporalia delectabilia: alteri vero in hunc exiſtimaret oportere: hunc vero non: deinde ꝙ incontinens neceſſario non prudens pp hunc eſſe prauū: hunc vero ſtudioſum: ꝛ pp hunc eſſe practicum bonoꝝ: hunc vero nō: ſed qꝛ cōtingit hunc eſſe cōtinentem vr̄ qn̄qꝫ prudens pp ꝓpinquas eſſe demotica ꝛ prudentiam differentes electione bona ꝛ mala: ꝙqꝫ incontinens agit ſciens: nō vt ſpeculās: ſed vt dormiens ꝛ volens: ꝛ non ſimplr̄ malus ꝛ iniuſtus ꝛ ſemimalus: ꝛ ꝙ incontinens debilis: qꝛ conſiliatiuus ſimilis eſt ciuitati leges bonas habenti: ſed eis nō vtenti intemperat⁹ vero malis vtenti tandē qd̄ continens ꝛ incōtinens circa excellens multoꝝ habitū: ꝛ qd̄ ſanabilior eſt incontinentia debili: ꝛ que per conſuetudinem naturali. D.

ET tamen nihil eſt cogens vt ſit cōtinens ipſe caſtus
niſi nominet continens ꝑꝑ ſimilitudinē ſm
ꝙ nominantur multe res noībus multarū rerū ꝑꝑ ſimilitu
dinē que eſt inter eas: ⁊ modus diſſimilitudinis qui eſt in-
ter iſtos duos eſt: qm̄ cōtinens ⁊ caſtus ſunt ambo non fa-
cientes diuerſum ei⁹ qđ mandat faciendum rō ⁊ opinio re-
cta ex paſſione a delectationib⁹ corporalibus: verūtn̄ dr̄ia
eſt inter eos ꝙ incōtinente inueniunt cōcupiſcentie praue niſi qđ retinet
ſeipſuz ab eis ⁊ triſtatur ex retētione: caſto vero nō eſt cōcupiſcētia praua
⁊ vnus eoꝝ nō delectatur ex facto rōnis gratia contriſtationis ſue ex retē-
tione cōcupiſcentiarū ⁊ eſt cōtinēs: alter aūt delectatur ex facto rōnis ⁊ eſt
caſt⁹. Et quēadmodū cōtinēs ſimilat caſto abſqꝫ hoc ꝙ ſit ipe caſt⁹: ſilr nō
cōtinēs ſimilat nō caſto cū ambo reqrant res delectabiles corporales: atta
men inter eos etiā dr̄ia eſt: ⁊ hoc eo ꝙ vn⁹ eoꝝ videt appetendū eſſe dele-
ctabilia corporalia ⁊ fugiendū eſſe a contriſtabilibus: ⁊ facit ſm ꝙ videt
de hoc: ⁊ alter facit hoc: ⁊ nō videt iſtud ⁊ eſt incōtinens. ¶ D. eſt aūt ipoſſe
vt ſit hō prudēs ⁊ incōtinēs ſimul. iam. n. demōſtratū fuit in tractatu p̄ce-
dēti ꝙ prudēs ⁊ virtuoſus more vnus ſunt. amplius prudēs qđē nō eſt ſo-
lū prudēs per ſciam ſꝫ ⁊ ꝑ operationē: intēdo vt ſit operatio ei⁹ cōueniens
ſue ſcie: incōtinentis aūt operatio nō cōuenit ſue ſcie: aſtutū vero nihil ꝓ-
hibet incōtinentē eſſe: iōqꝫ putāt qdam holum ꝙ contingat incōtinentem
prudentem eſſe: ⁊ hoc eo ꝙ latet differentia que eſt inter aſtutum ⁊ pruden
tem ſm ꝙ ante iam determinatum eſt: intendo in precedēti tractatu: ⁊ hoc
qm̄ vnum ſunt in forma: ⁊ diuerſificantur quidem ex parte electionis. pru
dens nāqꝫ non adinuenit ſemper niſi bonum: aſtutus aūt adinuenit ⁊ bo
num ⁊ malum. ¶ D. ⁊ non refert inter eum qui ſcit ⁊ operatur ꝑ ſcientiam M
ſuam. ⁊ eum qui ſcit ⁊ non operatur aut operatur ⁊ nō ſcit niſi ſicut dormiē
tem ⁊ vigilem: ⁊ ſicut inter ebrium qui bibit de voluntate ſua ⁊ ſobrium.
Ebrius ergo ſimilatur ei qui ſcit ⁊ non operatur per ſciam ſuā. operat eīn
turpe ⁊ videt qm̄ turpe: ſed diſpoſitio ebrietatis facit hoc facile ei: qui aūt
operatur abſqꝫ ſcia eſt ſicut dormiens: ⁊ ideo non eſt vnus ex iſtis malitio
ſus veraciter: eo ꝙ quiſqꝫ iſtoruꝫ eſt bonus potentia ⁊ aptitudine. malitio
ſus autem non eſt bonus neqꝫ potentia neqꝫ actu: ⁊ propter hoc nō eſt vn⁹
duorum modorum incontinentium iniurioſus: intendo eum qui eſt incon
tinens propter priuationem ſcie: ⁊ eum qui eſt incontinens hn̄s ſciam pro
pter victoriam concupiſcentie: neuter eīn iſtorum fraudulentus eſt. inten-
do per fraudulentum qui facit iniuriam ex preconciliatione ⁊ electione ra
tionali: vnus enim incontinentium eſt ille qui inconſtans eſt in opinione
quam videt: ⁊ alter mobilis vtilis in moribus nihil premeditans. ¶ D. Et
ſimilatur incontinens ciuitatis que hꝫ leges nobiles: ⁊ non vtitur eis peni
tus ⁊ malitioſus: ſimilatur ciuitati habēti leges iniquas ⁊ vtenti eis: incō-
tinentia ergo ⁊ cōtinentia quando ſuperexcedunt ponūt hn̄tes ſm diſpoſi
tionem in qua excedūt plures hoīum: cōtinens quidem ſuperflue: eo ꝙ ei⁹
cōtinentia plus eſt ꝗ̄ plurimū hoīum: incontinens autem eo ꝙ ei⁹ cōtinen
tia minus eſt ꝗ̄ plurium hoīum. Qui aūt incontinētiū cuius curabilis eſt:
eſt ille cuius incontinentia eſt ꝑꝑ choleram nigram cum non peccent ex p̄-
meditatione ⁊ preiudicio: qui aūt p̄meditātur ⁊ p̄iudicāt ⁊ nō cōſtant ſuꝑ
iudicatum difficilius curabiles ſunt: ⁊ ſimiliter illi qui incontinentes ſunt
ꝑꝑ aſſuetudinē citius curabiles ſunt illis qui incōtinentes ſunt ꝑꝑ nām: ꝑ
mutatio eīn cōſuetudinis facilior eſt permutatiōe nature: difficilis eſt eīn
in conſuetudine: eo ꝙ ipſa ſimilatur nature. ¶ D. ex hac ergo dictione de-

monſtratū eſt quid cōtinens ⁊ quid incōtinens:⁊ q̄d tolerās:⁊ q̄d diſſolut⁹ vel mollis:⁊ qualis ſit proportio iſtarū diſpoſitionū quarūdaȝ ad quaſdā ¶ Et hic explicit poſtremū eius qđ dixit de intentionibus que appropriā- tur huic tractatui: neq̧ repetetur in alio ex tractatibus iſtius libri. loquiť enim in tractatu qui eſt poſt hunc de delectatione:⁊ perſcrutatio de ipſa cō plebitur in poſtremo tractatu huius libri.

¶ Ariſt. Stragy. Lib. Octauus Ethicorum. ¶ Cap. p̄mū.

A Sine amicis nullus eligeret viuere.

Poſt hec cōſequēs erit de amicitia tractare. Eſt eñ virtus quedam vel cum virtute. Sine amicis enī nullus eligeret viuere: licet cuncta poſſideret alia bona. Nam ⁊ locupletes ⁊ in dignitate ac ſumma potentia conſtituti plurimum amicis indigere vi- dentur. Quid enim prodeſſet talis proſperitas ſi beneficij conferendi auferretur facultas:quod maxime fit cōmen daturq̧ in amicos:vel quomodo cuſtodirentur ſeruarenturq̧ ſi- ne amicis:quum quanto plura illa ſint:tantomagis periculo ſub iacent. In paupertate quoq̧ ac ceteris calamitatibus vnum pu- tant in amicos eſſe refugium:⁊ eſt iuuenibus ad compeſcendos errores:⁊ ſenibus ad curam ⁊ obſeruationem auxiliumq̧ illarū rerum que illis deſunt propter imbecillitatem: florentibus auteȝ B ad res preclaras. Duo ſimul euntes:namq̧ et in cognoſcendo ⁊ in agendo potentiores erunt naturaq̧ ineſſe videtur ad id ge- nitum eſt id quod genuit:⁊ ad id quod genuit:⁊ quod genituȝ eſt Nec id in hominibus ſolum: verumetiam in auibus ac pleriſq̧ animantibus ⁊ eiuſdem generis inter ſe ac maxime hominibus ex quo fit vt eos homines qui erga ceteros beniuoli ſunt laudi- C bus efferamus Intueri licet in erroribus omnem hominem ami cum ⁊ familiarem bonum eſſe: videtur ciuitas quoq̧ amicitia cō tineri:⁊ legūlatores magis circa illam ſtudent q̄ circa iuſtitiam. Concordia.n. ſimile quiddam amicitie videtur eſſe: huic autem maxime legūlatores intendunt. Diſcordiam vero vt rem inimicā D expellūt:⁊ amici ſi ſint nihil opus eſt iuſtitia. At ſi ſint iuſti:nihilo minus eis opus eſt amicitia:⁊ iuſtorum maxime amicabilitas eſ ſe videtur:nec ſolum res neceſſaria eſt amicitia: verumetiam ho- neſta.nam eos qui afficiuntur erga amicos laudamus ⁊ copiam amicorum vnam aliquam honeſtarum rerum dicim⁹. Sunt etiā qui putent eoſdem eſſe viros bonos ⁊ amicos.

¶ Determinatio huius tractat⁹ octaui de libro Nichomachie. Ari. incipit. ¶ Primum caplm. qđ dicēdum eſt de amicitia q̄ eſt virtus vel cū virtute: qđq̧ neceſſaria eſt maxime:quia ſine ea nullus eligeret viuere: cur quoq̧ neceſſaria eſt dicentibus in poteſtatibus cōſtitutis in opibus ⁊ in fortu- natis iuuenibus ſenioribus adoleſcētibus: quodcūq̧ agere debētibus ge- nerantibus ad genita his qui vnius gētis omni homini ad oēm: deinde q̧

ipſa continet ciuitates:⁊ ꝙ legispoſitores magis ſtudent circa ipſaꝫ ꝙ̃ iu
ſtitiam:quia hac exñte nil opus iuſtitia.ſed ecõuerſo:⁊ ꝙ amicabile eſt ma
xime iuſtorum:poſtea ꝙ nõ ſolũ neceſſaria ſed ⁊ bona.Dixit.

Dictione autem in his que preceſſerunt ſequitur di=
ctio in dilectionibus ⁊ modis eorum . dile=
ctio etem̃ virtus eſt de nr̃is virtutibus : ⁊ eſt de rebus ne
ceſſariꝭ homini in vita ſua: ⁊ exñtia eius per ipſam no=
bilior eſt cum hoc ꝙ eſt neceſſaria ei in vita:fortaſſis em̃
nemo volet vitam abſqꝫ amicis:intẽdo nemo ex illis qui
bus ſunt reliqua bona : vt diuites ⁊ rectores ⁊ dñi pote=
ſtatũ: ⁊ vniuerſaliter illi qui in bona ⁊ venuſta diſpõne
ſunt:⁊ hoc qm̃ iſti vident ꝙ venuſta diſpoſitio cupitur quidem ꝑpter bene
facere famoſum ⁊ notorium; nam ſi nõ tunc quidem quod remanet de ve=
nuſta diſpoſitione qñ defuit ex ea exhibitio beneficij famoſi ⁊ notorij:⁊ be=
nefacere notorium:fit quideꝫ maxime erga amicos:⁊ per amicos exiſtit ho
mo precipue honoratus ⁊ laudatus:⁊ etiam qualiter eſt poſſibile vt ſit ho
mo ſaluus abſqꝫ amicis.Etenim ꝙ̃to maior fuerit opulentia ⁊ excellẽtia di
gnitatis eminẽtior:tanto eſt ruine ſuſpicatio imminẽtior : ⁊ ſaluationis
indigẽtia que ab amicis eſt amplior:⁊ etiam videtur ꝙ nõ ſit refugium in
paupertate:⁊ in ceteris calamitatibus fortune niſi verſus amicos : ⁊ amici
ſunt adoleſcẽtibus refugiuꝫ ⁊ ducatus ad nõ peccãdum:⁊ ſenibus ſubſidiũ
in ſuis indigẽtijs ⁊ calamitatibus ⁊ occaſionibus eis irruẽtibus ex defectu
ſuarum operationum:⁊ propter debilitatem ipſorum: ⁊ adiuuant iuuenes
in actionibus ſuis nobilius:nam duo quãdo cõiungũtur fortiores ſunt ad
agendum ⁊ intelligendum. ¶D.videtur autem quoddam genus dilectio=
num eſſe per naturam:vt habitudo patris cum filio:⁊ iſtud genus dilectio
nis nõ ſoluꝫ inuenitur in hominibus ſed in pluribus animalium:⁊ de iſtis
eſt dilectio que inuenitur vni ſpeciei:⁊ precipue homini: ⁊ ex hoc laudatur
amator hominuꝫ:eſtqꝫ in hoc loco difficilis an poſſibile ſit vt omnis homo
amet omneꝫ hominem:⁊ vt amicus ſit omni homini.Et videtur ꝙ dilectio
que propria eſt ciuibus adinuicem honoratior ſit ea q̃ propria eſt vni:⁊ ꝙ
ſtudium legiſlatoris in cõmenſuratione huius dilectionis ⁊ firmatione eiꝰ
ſit plus ſtudio eius in ponẽdo iuſtitiã ⁊ eius commẽſuratione:⁊ vr̃ ꝙ cõue
nientia in opinione conſeruatio quedam ſit dilectionis:ideoqꝫ maxime le=
giſlatores ad inducendũ vnitatẽ opinionis ⁊ firmãduꝫ eã laborãtes ad re
motionẽ diſſenſionũ:eo ꝙ diuerſitas in opĩone inimicitia eſt:⁊ qñ fuerint
hoĩes amici nõ indigent põne iuſtitie:qñ vero iuſti fuerint adhuc indigẽt
amicitia:nõ.n.de neceſſitate diligẽtes ſunt:ſed eſſe iuſtas diligentes res eſt
per quã iuſtitia completior fit ⁊ melior.¶D.Et quidã hoĩes vidẽt ꝙ ami=
cos eſſe bonos ex virtute amicitie:intẽdo ꝙ amicum eſſe bonũ eſt nobilius
⁊ quidã vidẽt ꝙ amici ⁊ boni ſunt vnum ⁊ idem.i.oĩs amicus bonus eſt:et
oĩs bonus amicus in hoc eſt dubitatio nõ modica. Cap.2.

Sed accidunt circa illam dubitationes non pauce.Nam
alij poſuerunt eam ſimilitudinem quandam ⁊ amicos
ſimiles. Itaqꝫ aiunt ĩ ſimilẽ ad ſimilẽ:⁊ cornicem ad cor
nicem:⁊ talia quedam. Alij contra huiuſmodi inter ſe
connexos aiunt:atqꝫ de his altius maturiuſqꝫ perquirunt. Euri
pides quidem inquiens hymbrem terram arefactam amare for=
moſum celuꝫ hymbre graueſcens pluere in terram:⁊ Heraclitus
viciſſitudinariam commoditatem:⁊ ex diuerſis pulcherrimaꝫ cõ

uenietiā:⁊ oīa ꝑ litem fieri. Aduerſus hos ⁊ alij multi ⁊ Empe-
do, nā ſile ſile appetere. Hec igr̄ nūlla omittamus. nō. n. ſunt pro-
pria pn̄tis conſiderationis. Que vero ad homines ⁊ ad mores ꝑ
tinent ea diſcutiamus: ceu vtrum in omnibus ſit amicitia vel in
malis hominibus locū nō habet: ⁊ vtrum amicitie ſit ſpecies vna
vel plures. Qui. n. vnam ſpēm eſſe putāt ex eo qꝛ recipit magis ⁊
minus: nō ſufficienti argumento ducūtur. Nā ⁊ illa que alia ſunt
ſpecie magis ⁊ minus recipiunt: de quibus ſuperius dictum eſt.

A ¶ Patebit id autem ſi amabile reſpiciatur: non omne. n. videbi
tur amari: ſed quod amabile eſt. hoc autem eſſe bonum aut iocū
dum: aut vtile: videtur vtiqꝫ eſſe vtile id per quod efficitur bonū
aliquod: aut voluptas: quare amabile vtiqꝫ erit bonū ⁊ iocundū
vt ⁊ finis. Utrum igitur bonum amant an id quod ipſis ſit bo-
num. Diſcordant. n. quandoqꝫ iſta eodem modo circa iocundum
Uidetur autem quiſqꝫ ſibi bonum amare ⁊ eſſe ſimpliciter quidē

B amabile bonum: cuiqꝫ autē quod cuiqꝫ eſt. Amat vero quiſqꝫ nō
quod bonum eſt ſibi: ſed quod videtur bonum: nec quicqꝫ id re

C fert. Erit enim amabile apparēs. Cūqꝫ tria ſint illa ꝑ que amāt
in natura q̄dē inanimatorū: non dicitur amicitia: nō eīn eſt in illis
reciprocus amor: neqꝫ voluntas illorum boni: nam ridiculum for
taſſis eſt viuo bonum velle: ſed ſaluum eſſe cupit vt habeat ipſe.
At oportere aiunt amico bona velle illius gratia: ⁊ qui ita volūt
bona eos beniuolos appellant: ⁊ ſi non idem ab illo rependatur
beniuolentiam eīn in repentibus amicitiaꝫ eſſe: vel ad iungendū
eſt non latentem. Multi enīꝫ beniuoli ſunt erga illos quos nūqꝫ
viderunt: quos bonos viros putant eſſe ⁊ vtiles. Atqꝫ hic idem
fortaſſe aliquis illorum viceuerſa facit amicos vero quomodo
quis vocet latentes: quemadmodum ſeinuicem habeant. Opus
eſt igitur vt intelligant. vtiqꝫ beniuolentia ſit mutua: nec latens
ipſos propter vnum aliquod predictorum.

2 ¶ Scd̄m caplm̄ in quo ponit dubitata de amicitia: vtrum. ſ. ſit ſimilitudo
quedam: vel ex contrarietate addēs ⁊ naturalius queſita de his: illa tn̄ re-
linquens: deinde vtrum ſit in omnibus vel impoſſibile ſit eam eſſe inter ma
los: ⁊ vtrū vna ipſius ſpēs vel plures. i. vtruꝫ vniuoca vel equoca: ad quod
vltimū determinādūꝫ diuidit amabile in bonum ⁊ delectabile ⁊ vtile dicēs
vtile amabile vt ad finem: reliqua duo vt fines: deinde vtrum amant bonū
ſimpliciter vel quod ſibi ipſis: ⁊ ſimiliter circa delectabile dicēs quelꝫ ama
re quod ſibi bonum verū vel apparēs: deinde qꝫ amatum non eſt amicitia
ꝑpter non neceſſario habere reamationē: neqꝫ velle bonū amato illius grā
quod eſt beniuolentia: amicitia vero habere hic ⁊ eſſe non latentem: vn̄ ipſa
eſt beniuolentie in cōtrapaſſis non latens. D.

Am quidam vident qꝫ amicum eſt ſimile ⁊ inimicum contra-
rium: ⁊ quidam vident ecōuerſo: ⁊ qꝫ vterqꝫ amicoruꝫ mo
uet alteruꝫ ⁊ mouetur ab altero: ⁊ antiqui naturalium dixerunt
in hac intentione dictionis contrarias ſententias. vna quarum
erat qꝫ agentia in inuicem ſunt conſimilia: vt dictum Empedo-

clis:ꝙ ſimile appetit ſimile:⁊ vt ſermo contrarius huic ꝙ diuerſa equaliter apta ſunt:vt ex eis bona fiat comparatio. ¶D.attamen iſta dubitatio:⁊ q̄d circa ipſam eſt ex difficilibus queſtionibus oportet vt relinquatur in hac ſcientia:etenim eſt eſſentialis naturali ſcientie:quod autem de iſtis queſtionibus pertinet moribus ⁊ accidētibus anime inquirendum eſt in hac ſciētia:vt an poſſibile ſit ꝙ ois homo diligat omnē hoiem:aut nō eſt poſſibile:vt dilectio ſit inter malos:⁊vt ſit perſcrutatio an ſpecies dilectionis ſit vna vel plures. Etenim qui putant ꝙ dilectio vnica ſit ſpecies:ꝓpter hoc ꝙ recipit magis ⁊ minus nō habent ſignum ſufficiens ex hoc:eo ꝙ additionem ⁊ diminutionē recipiunt res diuerſe ſm ſpēm:⁊ iam dicta eſt de hoc dicto in alio ab hoc libro. ¶D.⁊ forſan patebit hec intētio quādo ſcitum fuerit an amatum vnum ſit an plura:patet enim ꝙ nō amatur omnis res:ſꝫ amatur quidem amatum tm̄:⁊ ꝙ amatum triplicis eſt ſpeciei:bonum:⁊ delectabile:⁊ vtile. ¶D.fortaſſis autem putabitur ꝙ vtile eſt conferens ad hec duo:⁊ ſi ſic eſt erit ꝙ omnes amabunt aut bonū aut delectabile.vtrū ergo amici amant ſe adinuicem ꝓpter bonū q̄d in ſeipſo bonum aut ꝓpter bonū q̄d eſt in relatione ad ipſos:forte enim in quadam iſtarum amicitiarū diuerſitas eſt:⁊ hmōi accidit in amicitia ex parte delectabilis relati: intendo ꝙ alter amet alterū ꝓpter delectationem ex ipſo:intendo ꝙ accidit in hoc etiam diuerſitas ⁊ corruptela:⁊ iſte due ſpecies amicitie communes ſunt omnibꝫ hoibus:vr̄.n.ꝙ quilibet amet delectabile quod apud ipſum eſt delectabile:⁊ ſilr̄ bonū quod eſt bonū cōparatū ei:illi autē quoꝝ alterꝫ amat alterū ꝓpter amationē boni in ſeipſo:intēdo eos quoꝝ vterqꝫ amat ſociū ſuū ꝓpter bonū q̄d eſt in eo habēt amicitiā que nō corrūpitur neqꝫ mutatur. Non.n.amat alter alterum:eo ꝙ bonus ſibi:intendo amatori:ſed eo ꝙ ptꝫ ei qm̄ in ſeipſo bona amantur.ergo in hac eſt equidem ſcitum tantum:⁊ in tali eſt quod cōferat aut delectet. ¶D.ꝓpter hoc igitur neceſſe eſt vt modi amantiū tres ſint:⁊ ſimiliter amationum.d.cui aūt nō eſt aīa huic nō dilectio vel amatio:quibus.n.nō ſunt aie in his nō inuenitur redilectio: intendo retributionem ſm equalitatē:ideoqꝫ ridendū eſt de dilectione dicentis ꝙ bonus amat bona per modū quo dicimus ꝙ bonus amat eū qui eſt bonus:⁊ forte velit dicto:iſte per hoc ꝙ bonus vult ꝙ bona ſaluentur ⁊ cōſeruentur ſaluatione ⁊ cōſeruatione in exn̄tia ſua donec ei ſint. ¶D. Et iam dixerunt ꝙ amicus eſt ille qui vult bona amico ſuo ⁊ ꝓpter amicū ſuū illos aūt qui volūt ſibiinuicem bona per iſtum modū noiamus caſtigatores vel exhortatores:⁊ hoc qn̄ fuerit vtriqꝫ eorum ab altero vtilitas:que eſt alteri ab ipſo:quādo vero nō fuerit hoc nō nominamus eos exhortatores:exhortatio enim que eſt diſpoſitio eſt dilectio duorum coequipollentium in paſſione:intendo in corretributione cū exhortatio quidē inuenitur ab hac diſpoſitione. ¶D.Addendum autem ad hūc terminum quādo neuter coꝝ occultat a ſocio ſuo ſtatū ſuū:ſepe.n.fit exhortatio ab indiuiduo ad indiuiduū:quāuis nō manifeſtet ei ſtatum ſuum:⁊ hoc ꝓpter illud quod impat ex vtilitate in illo indiuiduo aut aptitudine ad bonū:verūtn̄ hmōi non nominātur exhortatores donec ſit ab altero ad alterum coequipollentia in hac intentione ⁊ equa corretributio:⁊ qn̄ hoc fuerit nō poterit eſſe vt celet alter coꝝ ſtatū ſuū ab altero:immo patefaciūt ſibi ſtatus ſuos adinuicem:⁊ quādo fuerit exhortatio dilectio qualiter eſt poſſe incognoſcentibus ꝙ celet alter alterū ſtatū ſuum.neceſſarium ergo eſt vt amātes exhortentur ſe adinuicem:⁊ velint bona ſibiinuicē:⁊ correuelent ſibiinuicē ſtatus ſuos:neqꝫ celent quicq̄ ex eis que de eis dicuntur. ¶D.cum amata tria ſint diuerſa ſecundum formā:opꝫ vt ſint modi dilectionum diuerſi ſm formam: ſpecies

ergo dilectionum tres ſunt equales numero ſpeciebus rerum amatarum: ⁊ in vnoquoq; earum ē equipollentia in dilectione nō latens: id eſt corretributio ſecundum equalitatem. Cap. tertiū.

Differunt autem hec ſpecie inter ſe: ⁊ amores ergo ⁊ amicicie: ſunt autem illaruʒ ſpecies tres cum totidē ſint amabilia. In ſingulis enīʒ mutua eſt dilectio nō latens: qui vero mutuo ſe amant bona ſibiuicem cupiunt hac qua amant. Qui igitur propter vtilitateʒ ſe diligunt: non ſeipſos diligunt: ſed quia ex ipſis aliquod puenit bonum: eodem modo qui ꝑpter voluptatem. Non enim quia tales quidem ſunt facetos amant: ſed quia ſibi iocunditatem afferunt: ⁊ quia ergo ꝑpter vtilitatem amant bonum querunt ſui: ⁊ ꝑpter iocunditatem in cupiditate ſui mouentur: non qua ise eſt

B qui amatur: ſed qua vtilis aut iocundus. Sunt itaq; huiuſmodi amicitie ſm accidens: non enī qua talis eſt amatus hac amatur ſed qua afferunt: hi quidem bonum aliquod: hi aūt voluptatem Itaq; tales amicitie facile diſſoluūtur: non in eodem ꝑmanentibus. Nam ſi non amplius iocundi aut vtiles ſint amare deſiſtūt

C vtilitas vero non ꝑmanet ſed alias eſt. Ceſſante igitur eo ꝑpter quod amici erant/ ceſſat amicitia ⁊ vtpote illis innixa: videt aūt huiuſmodi amicitia maxime fieri in ſenibus: non enī voluptatē hi ſequūtur ſed commoditatem: iuuenes quoq; ⁊ vigentes quicūq; vtilitati ſue ſtudent nec ſane hi multum inuicem verſantur ⁊ interdum iocundi non ſunt. itaq; nec eorū conuerſatione indigent ex quibus non ꝓuenit vtilitas. Eatenus enī iocundi ſunt quatenus ſpem aliquam habeant boni: in his ⁊ hoſpitalitiā col-

D locarunt. Aduleſcentium vero amicitie voluptatis cauſa inſtitute videntur: nam amant ſm affectus: ⁊ maxime id ſequūtur qđ voluptatem in ꝑſentia afferat. Verū id ſimul cum etate mutatur ex quo fit vt cito fiant amici citoq; deſiſtant: nam ſimul cum voluptate amicitia mutatur. At voluptatis celeris eſt mutatio: ⁊ ad amores ꝓni ſunt iuuenes. Nam amatoria ꝑ effectum ⁊ voluptatem plurimum fit. Itaq; amant ⁊ cito deſiſtunt ſepe eadem die ꝓpoſitum mutantes. Delectantur autem hi conuerſatione ⁊ vſu nam per hunc modum amicitia fruuntur.

¶ Perfecta vero eſt amicitia bonorum virorum ⁊ inter ſe virtu-

E te ſimilium. Hi namq; ſibi bona ſimiliter mutuo volūt qua ſunt boni; ſunt autem boni per ſeipſos. Qui vero amant amicos illorum cauſa hi ſunt maxime amici. Per ſeipſos enim ſic ſe habent ⁊ non per accidens. Permanet igitur talis amicitia quādiu ſunt boni: virtus autem res permanens eſt: ⁊ eſt vterq; ſimpliciter bonus ⁊ amico. Nam boni ſimpliciter boni ſunt ⁊ inuicem vtiles: eodem modo ⁊ iocundi: boni enim iocundi ſimpliciter ⁊ inuicem Unicuiq; enim voluptati ſunt proprie res. Bonorum autem tales

ſcđm

les ſecundum qd ſimiles talis autem amicitia ſimilis rationabiliter permanet. Talis vero amicitia merito durabilis eſt:nam cōplectitur omnia que amico eſſe oportet. Omnis enim amicitia propter bonum eſt:aut ſimpliciter aut amanti:⁊ ſecundum ſimilitudinem quandam. Huic autem omnia ſupradicta inſunt per ſeipſos:nam huic ſimilia et reliqua: quia ſimpliciter bonum id iocundum ſimpliciter eſt. Maxime vero hec ſunt amabilia et F amare:et amicitia in his maxime eſt atqꝫ optima:ſunt autem he amicitie merito rare:nam ⁊ qui tales ſunt pauci admodum reperiuntur. Preterea conſuetudine indiget ⁊ tempore. Nam iuxta prouerbium prius ſal illud de quo dicitur comedendum eſt qꝫ ſe cognoſcere poſſint:nec ante recipiendum eſt eos eſſe amicos qꝫ alter alteri dignus amicitia fiduſqꝫ appareat:qui enim propere amicitias inſtituunt: amici quidem eſſe volunt: ſed non ſunt niſi digni ſint amari:et id cognoſcāt:voluntas enim amicitie celeriter fit:ſed non amicitia:hoc igitur et tempore et reliquis perfecta eſt: et ſit per hec omnia et ſimilia vtriqꝫ ab vtroqꝫ: quod oportet amicis exiſtere.

¶ Tertium capitulū ꝙ cū amicitia ſit beniuolentia mutua non latens ⁊ propter vnū triū dictorū;amabiliū differētiū ſpē tres ſunt ſpēs amicitie:qdqꝫ G pp vtile ⁊ pp delectabile amici:nō ſm ſeipſos amāt ſꝫ ſm ꝙ aliqd ſit ipſis abinuicem:qdqꝫ ſunt he amicitie ſm accñs ⁊ facile ſolubiles:quia non permanent diu pro quibus amant:ꝙ quoqꝫ amicitia propter vtile vt in plus eſt in ſenibus ⁊ iuuenibus:qui conferens perſequuntur:qui non cōuiuunt adinuicē:quam amicitiā ponunt inter peregrinam:deinde ꝙ vt in plus iuuenum amicitia eſt propter delectabile quo cito ſit ⁊ cito tranſit pp altera cito fieri delectabilia etate tranſeunte. D.

ET qui diligunt ſeinuicē volūt bona ſibiīnuicē ſm ſpēm dilectionis qua diligūt:qui ergo diligunt pp vtilitatē nō volūt bonū dilectionis pp dilectū:ſed vt bonū volitū cōtingat eis ex delicto:ipſi ergo volunt bona quidē amato:eo ꝙ eis bona.ſimiliter q amāt delectationū cā amant quidē vt cōtingāt bona amicis ſuis ꝓpter ſuā delectationē econuerſo illis q ſe amāt inuicē pp formā amati que eſt virtus:ideoqꝫ dilectiones q̄ ſunt pp delectans aut pp cōferens ſunt dilectiōes pp accidēs. Etenim H diligit quidem cōferens ⁊ delectans:⁊ ex quo acciderit conferēti ⁊ delectāti ꝙ ſint in hoc indiuiduo diligitur hoc indiuiduū. ¶ D. Dilectiōes autem que ſunt propter vtilitatem ⁊ delectationem ſunt cite diſſolutionis: eo ꝙ delectatio cito permutatur:⁊ ſimiliter vtilitas:quando ergo mutatur gratia cuius erat dilectio mutatur:⁊ dilectio cum fuerit dilectio relatiua.

¶ D. et dilectio: que eſt propter vtile eſt vtplurimum dilectio ſeniorum. Etenim ſeniores non requirunt delectabilia:immo vtplurimum vtilia: eo ꝙ non amant concupiſcentias:⁊ delectantur quidem plurimum in vtilibus ⁊ ſm hunc modum eſt amicitia eorum que ex adoleſcentibus et iuuenibus requirunt quod melius eſt ⁊ vtilius.⁊ qui ſunt ſm hanc diſpoſitionem cōuiuunt ſibiīnuicem vtplurimum:⁊ hoc quoniam iſti vtplurimum non coaſſociantur ſe delectationis cauſa:neqꝫ ſit inter eos aſſociatio penitus niſi fuerint proficientes ſibiīnuicem.delectabilius enim apud ipſos eſt profi-

cuum quod ſperant ex ſocietate amici:ꝛ amicitia inuenitur in iſto genere:
quando enim contingit vtilitas contingit hic amicitia. De amicitia autē
adoleſcentium putatur ꝙ ſit quidem cauſa delectationis:eo ꝙ adoleſcen-
tes amant quidem concupiſcentias:ꝛ vtplm requirunt delectabile apud
ipſos ꝛ precipue illud quod eſt pn̄s.ideoq́ quando mutata fuerit propin
I quitas que eſt inter ipſos mutatur ꝛ dilectio:ꝛ ideo cito fiunt amici ꝛ cito
interſecantur:etenim amicitia mutatur mutata hac delectatione: intendo
eam que ſit ex coniunctione:ꝛ hec delectatio cito mutatur :ꝛ adoleſcentes
ſunt amatores:eo ꝙ plurimum amoris fit quidem cum vitio concupiſcen
tie ꝛ delectationis:ꝛ hec eſt in adoleſcentibus valida: ꝛicirco cito ꝛ conco
pulantur ꝛ fit diuortium inter eos multotiens in vna die:ꝛ transmutatur
a diſpoſitiōe ad diſpōnem:ꝛ volunt vt ſint copulati per eam in vita ſua.
Etenim fit quidem amicitia eis quando fuerint ſecunduȝ hanc diſpōnem.
¶D. Amicitia autem pfecta eſt amicitia bonorum conſimilium in virtu-
te.iſti enī volūt ſibiinuicē bonū pp ſuā cōſimilitudinē in virtute:ꝛvolūt bo
num amico inquātum amicus.i.virtuoſus:intēdo ꝙ vnuſquiſq́ eoꝝ vult
bonum ſocio ſuo ſm ꝙ bonus:qui autem volunt bonum malis vtilitatis ꝛ
dilectionis cā hoꝝ amicitia eſt qdē ꝓpter ſeipſos p ſe nō p modū accn̄tis:
ꝛ eſt ꝓpter amicos ſuos p modū accn̄tis:ꝛ hoꝝ enī ipſi volunt quidē bona
amicis ſuis propter ſemetipſos. Capitulū quartum.

QUe vero gratia voluptatis eſt amicitia ſimilitudinē
huius habet:nam boni inuicem iocundi ſunt:eodeȝ
modo ꝛ que propter vtilitatem. Nam tales mutuo
boni ſunt. Maxime autem in his amicitia pmanet
Studioſa amicitia cum equalitas ſeruatur: quemadmodum voluptas
et non ſolum ſic: ſed ab eodem ceu facetis et non vt amatori et
amato. Non enim his eiſdem rebus delectantur:ſed ille quidem
A affectu gaudet amati:hic autem obſequio amatoris. Deſinente
vero etatis flore ꝛ amicitia frequenter deſinit. Nam huic aſpect'
non amplius iocundus eſt:illi autem non preſtatur obſequium.
Sunt autem qui pmanent ſi ex conſuetudine mores cōprobarūt
ꝛ ſimiles:qui vero non voluptatem in amoribus cōmutāt:hi et
min' ſunt amici:ꝛ permanēt. Qui aūt ꝓpter vtilitatē ſunt amici
ſimul cum vtilitate mutant̄. Nō enī amicos:ſȝ vtilitatē amabāt:
ꝓpter voluptatē igitur ꝛ vtilitateȝ malos cōtingit eſſe amicos
inter ſe:ꝛ bonos malis: et neutrum cuicumq́. Propter ſeipſos
autē conſtat ꝙ ſolos bonos. Nā mali quidē non gaudent ſeipſis
Sola bonoꝝ amicicia ſine q̄rela eſt. niſi aliquod exinde proueniat commodū:ſolaq́ bonorum amici
tia ſine querela eſt. Non enim facile eſt quicq̄ credere aduerſum
eum quem multo tempore comprobauit : perſuaſitq́ aio nunq̄
iniuriatum iri:ꝛ quecunq́ alia in vera amicitia requiruntur. At
in aliis nihil vetat talia fieri:nam cum hoīes etiam illos vocēt
amicos qui propter vtilitatem quemadmodum ciuitates ſocie-
tates inſtituere vtilitatis gratia:ꝛ qui propter voluptateȝ ſe mu
tuo diligunt:quemadmoduȝ pueri. Oportet fortaſſe ꝛ nos hmōi
homines vocare amicos. Species igitur amicitie plures ſunt

ſed prima atq; precipua eſt bonorum virorum qua ſunt boni reli
qua vero per ſimilitudinem. Qua enim bonum aliquod aut ſile
ea amici. Nam qđ voluptatē efficit.i.bonū quoddā his qui volu
ptatem amant. Non autē multum coniungunt hec: nec fiunt idez
pp vtilitatē ac voluptatem. Non enim multū combinant ea que
ſunt ſm accidēs in has ſpēs amicitia diuiſe inter malos erit pp
voluptatem vel pp cōmoditatē in hoc ſimiles exiſtentes. Inter
bonos autem propter ſeipſos.nam ſunt boni:7 boni quidē ami-
ci ſimpliciter:mali vero ſm accidens:7 per ſimilitudinem.
¶ Ut autem in virtutibus alij ſm habitum: alij ſm actum boni B
dicuntur:ſic 7 in amicitia:alij in vſu conſequenti delectant 7 be-
neficia cōferunt:alij dormiētes 7 locis diſiuncti nō agunt quidē:
ſed ſeſe habent vt amice agere. Loca eñ non diſſoluunt amicitiā
ſimpliciter ſed actionem: ꝙ ſi diuturnior ſit abſentia obliuionē
amicitie inducere videt. vnde id natum eſt dictum. multas ami-
citias ſilentium dirimit. Non vident autē neq; ſenes neq; diffici- Multas amicitias ſilentium dirimit.
les 7 querulí ad amicitiā apti: qm̄ parum in illis eſt voluptatis.
Nemo autem poteſt illius familiaritate vti qui moleſtiā afferat:
neq; illius qui non ſit iocundus. Maxima autem videt natura
moleſtiā fugere 7 id aſciſcere quod efficiat voluptatem. Qui au-
tem ſeſe mutuo recipiunt. Nec tamen ſimul viuunt hi beniuolis
magis ſimiles ſunt q̄ȝ amicis. Nihil enim tam eſt amicorum q̄ȝ ſi
mul viuere. Nam vtilitatē quidē egeni expetunt: at ſimul viuere
etiā beati:his enim minime conuenit ſolis viuere. Conuerſari au
tem ſimul nō eſt niſi ſint iocundi:7 tales qui eiſdē rebus delectē-
tur qđ ſodalicia habere videt. maxime quidē eſt amicitia bonoꝝ
virorū:vt iam ſepius dictū eſt. Videt autem amabile expetibile C
ſimpliciter bonū 7 iocundū:cuiq; autē quod ſibi eſt tale. Bonus
autem bono pp hoc vtraq; ſimilis eſt. Amatio quidem affectui.
Amicitia vero habitui:nam amatio non minus ad res inanima-
tas eſt:in amore vero reſpondet cum electione. Electio autē ab
habitu eſt:7 bona volunt his quos amant illorū gratia non ſm
affectum ſed ſm habitū. Et amātes amicum id amāt qđ ſibi eſt
bonum. Nam ſi bonus eſt amicus bonū eſt qua eſt amicus. vter-
q; igitur amat ſi bonum 7 par reddit voluptati 7 iocunditati. Di
citur enim equalitas amicitia:maxime vero illi que eſt bonorum
hec exiſtunt. In difficilibus autem 7 ſenibus minus fit amicitia
quanto difficiliores ſunt: 7 minus vſu ceterorum gaudent: hec
enim maxime videtur amicitiam continere 7 facere; quapropter
iuuenes quidem cito amicitias contrahunt: non autem ſenes:
non enim fiunt amici his quibus non delectantur: ſimiliter nec
hi qui ſunt difficiles. Sed tales beniuoli quidem ſunt inter ſe:
nam appetūt commoditates:7 prompti ſunt ad vtilitatem:ami-
ci vero non multum ſunt: quia non familiaritate: neq; mutua

conuerſatione gaudent quod maxime videtur amicitiam facere.
4 ¶ Quartū cap. ꝙ ꝑfecta eſt bonoꝝ ⁊ ſm virtutē ſimiliū amicitia: qꝛ hꝫ ꝑ ſe oīa in diffinitione ſupius aſſignata: ꝙꝗ hꝰ eſt māſiua ꝑꝑ virtutē ⁊ bonū qḋ amāt eſſe māſiua. ꝙ quoqꝫ cōſequitꝰ hꝰ ſm hāc amicos eſſe adinuicē vtiles ⁊ delectabiles: ⁊ ſic reliquas duas amicitias eſſe huic ſiles: deinde ꝙ hꝰ amicitia eſt rara ꝑꝑ paucos eſſe bonos: ⁊ qꝛ indiget lōgo tpe ꝯuerſationis adinuicē ad experiētiā: vñ nō eſt velox ſed ꝑſtructa ⁊ ſm ipſos: ⁊ ſilis vterqꝫ ab vtroqꝫ in quo ⁊ due altere ſiles ſunt huic: ⁊ maxime māſiue qñ recipiūt adinuicē equale ⁊ ꝯſile: nunꝰ autē qñ inequale ⁊ diſſimile: poſtea ꝙ ꝑꝑ delectabile ⁊ vtile ꝯtingit pueros eſſe amicos ⁊ bonos prauis ⁊ neutros idest medios vtriſqꝫ: ꝑꝑ ſe autē ſolos bonos: quoꝝ amicitia intrāſmutabilis ꝑꝑ nō credere de diu ꝓbato malū: nec ei iniuſtū facere q̄ in alteris facile fiunt vnde vt predictū eſt nō dicunꝰ altere amicitie niſi ſm ſimilitudinē ⁊ ꝑ accidens ⁊ ad principaliter dictā: ⁊ ideo non vniuoce. Dixit.

AMicitia vero bonoꝝ eſt amicitia per ſe. non eñ vult bonum amico ꝑꝑ ſeipſos: ſed volunt quidē bonū ei inq̄tum bonꝰ ⁊ virtuoſus. hoꝝ igitur amicitia durabit q̄diu durauerit vita ipſoꝝ: ⁊ ex quo fuerit virtus firma erit iſtorum amicitia firma. Et vnuſquiſqꝫ iſtoꝝ bonus eſt abſolute nō relatiue: neqꝫ permiſceꝰ bonitati eius malitia aliqua: ⁊ iſti proficiūt ſibĳnuicē per ſe. ⁊ ſimiliter etiā delectanꝰ ex ſeinuicē abſolute. i. delectaꝰ alter ex altero: eo ꝙ actiones appropriate vnicuiqꝫ ex modis aīaliū delectabiles ſunt ei: ⁊ actiones proprie hoībus inueniunꝰ quidē in virtuoſis cōſimilibus: et ex ꝯſilitudine q̄ eſt inter iſtos delectaꝰ vnuſquiſqꝫ eoꝝ actione amici ſui: quēadmodū delectaꝰ ſuiͤpſius actione: ⁊ iſta dilectio ex ceteris modis dilectionū digna eſt vt perſeueret: ⁊ firma ꝑmaneat plus ceteris dilectionibus: eo ꝙ aggreganꝰ in iſta oīa que opꝫ inueniri in coamantibꝰ: oīs eñ dilectio preter iſtā fit quidē ꝑꝑ delectationē aut ꝑꝑ vtilitatē: ⁊ vtraqꝫ iſtarū: aut eſt per modū abſolutū aut per modū cōparationis ad amantē: ⁊ ꝑ modum quendā ſimilitudinis: ⁊ indubitāter ea que eſt abſolute melior eſt ea que nō eſt abſolute. ⁊ iſta dilectio eſt illa cui inuenitꝰ vtile abſolute: ⁊ delectabile abſolute: ⁊ ꝑꝑ hoc opꝫ vt iſta dilectio ens veriſſima dilectionū: cum amatū in ea ſit amatiſſimū amatoꝝ: intēdo bonū abſolute ⁊ vtile abſolute: ⁊ huic dilectioni inuenitꝰ per ſe bonū ⁊ vtile cū inueniaꝰ ei bonū abſolutum ⁊ vtile abſolutū: examinatio ⁊ experiētia fiunt quidē magis in iſtis rebus abſolutis: intēdo ꝙ amici examināt quidē ſe adinuicē: ⁊ probant ⁊ exquirunt in bonis abſolutis: ⁊ hoc qm̄ amicus delectationis ſm veritatem eſt qñ delectaꝰ vterqꝫ amicoꝝ cum altero delectatione abſoluta: ⁊ ſimiliter eſt in vtilitate niſi ꝙ fortaſſis iſta dilectio pauca eſt ⁊ rara: eo ꝙ iſti pauci ſunt: intēdo virtuoſos: ⁊ eo ꝙ indigeꝰ in cognitione eſſe huius dilectionis tēpore experiētie. vt diciꝰ in prouerb. qm̄ opꝫ vt qui profitenꝰ amicitiā demonſtrent ſe eſſe tales quales eſſe profitenꝰ: ⁊ ne recipiaꝰ dictū eoꝝ in profeſſione amicitie donec appareat ꝙ vterqꝫ eoꝝ amatus ſit ab altero: ⁊ verificet ꝑ facta ſua qm̄ talis. ¶ D. illi autē q̄ volūt promptitudinē in volūtatibus ſuis quē amāt volūt vt ſint amici: ⁊ nō ſunt donec dilectio ſit ex vtriſqꝫ: ⁊ ſit ex eis equaliter. i. vt vterqꝫ eoꝝ diligat alterū ſm quātitatē qua diligit eum alter. etenim volūtas prompta ad voluntatē amati interdū conuertitur in amicitiā. ⁊ cōuertitur amicitia in volūtate prompta in aliqua
D hoꝝ rarū. ¶ D. Et hec amicitia que eſt amicitia bonoꝝ fit completa ex parte tēporis: cū ſit longiſſimi tēporis: ⁊ ex parte cauſarū amicitie: ⁊ etiam ex parte eius ꝙ cauſe amicitie ſunt in vtroqꝫ ipſoꝝ conſimiles: ⁊ hꝰ opꝫ vt ſit

in amicis:⁊ boni delectanť ex inuicem delectatione cõſimili:intendo coe=
quali:⁊ ſimiliter proficiunt ſibiinuicẽ: ⁊ dilectio quidẽ ſtabilior eſt quãdo
fuerit cauſa inducẽs eam res vna eadẽ in vtroq̃ diligentiũ.intẽdo in ſpe=
cie ⁊ quãtitate:vt ꝙ ſit vterq̃ ipſorũ proficiẽs alteri ſm equalitatẽ: ⁊ maxi
me quãdo fuerit delectatio ⁊ vtilitas in re vna eadẽ nõ in duabꝰ rebus di
uerſis vt in amante ⁊ amaſia.item vterq̃ delectať ex altero:attamen dele
ctatio ipſorũ eſt in duabus rebus diuerſis:amator eñ delectať forma ama
ſie:⁊ amaſia delectať ſeruitio amatoris:⁊ quãdo defecerit alterũ iſtorũ for
te deficiet dilectio:eo ꝙ inuitus in aliqua horarũ amaſie eſt nõ delectabi=
lis:aut nõ erit ſeruitiũ ab amatore: ⁊ multotiẽs firmať amicitia amatoris
quãdo vterq̃ amauerit alterũ propter experientiã morũ ſuorũ ex lõga cõ=
uerſatione ſimul:etenim longa cõuerſatio facit eos hereditare aſſimilatio
nem in moribꝰ:et interciſio ſocietatis delectabilis eſt apud iſtos in cãbio ⁊
permutatione ab amico ad amicũ:et conferens vtilitatẽ in hac amicitia:in
tendo amicitiã amoris eſt amator:etenim amator vtilis eſt:attamen ſunt
pauce amicitie ⁊ ſtabilitates.¶Dixit.Illi aũt q̃ ſunt amici ꝓpter vtileſcum
ipſorũ amicitia diſſoluať ad amicitiã vtiliorẽ:intẽdo ꝑmuteť:nõ ſunt ami=
ci ſm veritatẽ alter alterius:ſed ſunt amici quidẽ gratia illius : qđ vident
bonũ eſſe ſuipſius:ſiue delectationẽ ſiue vtilitatẽ:et ideo poſſibile eſt vt ſit
hec amicitia inter malos:et inter bonos et malos : et inter eos in quibꝰ eſt
aliquid ex vtroq̃:intendo ex malitia et bonitate.¶Dixit manifeſtũ eſt au
tem ꝙ qui ſunt amici per ſe ſunt boni tantũ: eo ꝙ mali nõ gaudent ex inui
cem niſi adſit vtilitas:et dilectio bonorũ ſola nõ iraſciť: neq̃ admittit tur
bationes detractorias:eo ꝙ nõ eſt leue vt admittať dictio aut detractio cõ
tra eum qui iam probatus eſt tẽpore multo:et hoc qm̃ amicus in hac dile=
ctione nõ infert iniuriã amico ſuo in aliqua horarũ:neq̃ ꝙ videať iniuria:
et ex quo nõ fit iniuria in hac dilectione nõ eſt dubiũ quin ipſa ſit perſeue
rantiſſima:in modũ autẽ aliarũ dictionũ nihil prohibet incidere iniuriaʒ
et ſimilr̃ iniurie.¶Dixit poſtq̃ autẽ eſt de cõſuetudine hominũ nomina=
re amicos eos qui cõiungũtur cauſa proficiẽdi inuicẽ ex ciuibus huius ci
uitatis:⁊ precipue in eo in quo nõ eſt dubiũ quin ſit bonũ:vt illi qui coad
iuuãt ſeinuicẽ in lite.Uidetur eñ coadiutoriũ in lite cauſa boni eſſe vt ſal
uationis vel alterius ex his circa que perficitur bellũ:et eos qui amant ſe
inuicem cauſa delectãdi:vt pueri neceſſe eſt nobis vt nominemꝰ ⁊ nos hu=
iuſmodi amicos.i.ponamus eos in genere dilectionis.ſm hoc ergo multe
erunt ſpecies dilectionis:verũtamen dignior earũ ſm veritatẽ eſt dilectio
bonorũ ſm ꝙ boni:intendo eos qui diligũt ſeinuicẽ cauſa bonitatis tan=
tum .De reſiduis autẽ dicitur nomen dilectionis per modũ ſimilitudinis
et trãſumptionis:eo ꝙ ipſi quidẽ ſunt amici ſm bonũ quoddã aut ſimile
bono:nõ ſm bonũ abſolutũ : delectatio namq̃ boni quoddã eſt amatorẽ
delectationis et ſimiliter ſe habet in vtili:intendo ꝙ eſt bonũ quoddã:iſta
dilectio nõ cõiungitur cõcluſione:neq̃ copulatur copulatione pura donec
fiant ipſi et amici ipſorũ res vna:intendo ⁊ vniũtur: eo ꝙ amicitia ipſorũ
nõ eſt propter ſeipſos:ſed eſt quidẽ propter delectabile aut vtile. amicitia
ergo eorũ per accidens eſt: eo ꝙ per accidẽs eſt nõ vnitur vnitione bona. E
¶Dixit.Cum itaq̃ illa ingrediatur in ſpecies dilectionis:intẽdo dilectio
nem dilectionis ⁊ vtilitatis: erunt igitur mali etiã amici adinuicẽ ꝓpter
delectabile ⁊ vtile:intendo delectanť ex ſeinuicẽ ⁊ proficiũt ſibiinuicẽ quã
do fuerint cõſimiles:boni autem ſunt amici per ſe.i.ſm ꝙ boni.¶D.et iſti
ſunt ſocij per habitũ dilectionalẽ aialẽ: ⁊ ꝑ actũ huiꝰ habitꝰ quẽadmodũ
in virtute dicitur ꝙ virtuoſus eſt virtuoſus habitu:⁊ ꝙ eſt virtuoſus actu:

intendo actu illius habitus: ſimiliter in amicitia: amici eñ interdũ ſunt
amici actu ſm ꝙ cognoſcunt in vita ⁊ congaudent ſibijnuicẽ: ⁊ ſortitur al
ter ex altero bona: ⁊ interdũ ſunt amici per habitũ dilectionalẽ ſolũ: ⁊ ſi nõ
agant actiones amicitie: ⁊ hoc quãdo fuerint dormientes aut ſeiuncti in
locis. Quãdo eñ ſeiuncti fuerint nõ agunt actiones amicorũ: verũtamen
habitus eorũ animalis habitus eſt amicorũ: eo ꝙ ſeiunctio localis nõ diſ-
ſoluit amicitiã abſolute: ſ; diſſoluit q̃dẽ actiões amicitie. ¶D. Si vero fue
rit abſentia diuturna: iam putaꝛ ꝙ neceſſariã faciant reſolutionẽ amicitie
per obliuionẽ: ideoq; dicitur quoniã peregrinatio vel diſceſſio multas diſ-
ſoluit amicitias. ¶D. Et non videtur ꝙ veterani repleti amaritudine ſint
viri amicitie: eo ꝙ delectatio in ipſis modica eſt: ⁊ non poteſt aliquis fini-
re dies ſuos in aſſociatione contriſtante aut que non delectat: patet enim
ꝙ natura vtplurimũ reſpuit contriſtans ⁊ concupiſcit delectans. ¶D. pp
hoc igitur qui amant ſeinuicem ⁊ nõ coniunguꝛ in vita potius aſſimilan
tur exhortatoribus q̃ amicis: eo ꝙ nihil iſtorũ amicorũ ſimilatur aſſocia-
tioni in vita cum nõ delectanꝛ ex ſeinuicẽ. ſunt igitur tanq̃ egentes qui nõ
deſiderant niſi vtilitatẽ tantum: cum nõ ſit apud eos delectatio: ⁊ iſti ſunt
amici vtilitatis. Uiri autẽ glorie ⁊ exultationis ipſi ſunt qui deſiderãt aſſo
ciationem: ⁊ propter hoc dicitur q̃ nõ opꝫ vt iſti tales ſint viri diuitiaꝝ:
ſed nobili fulgentes comitatu: aliorũ eñ ab iſtis nõ eſt poſſibile vt ſit aſſo
ciatio adinuicẽ: eo ꝙ nõ delectanꝛ ex ſeinuicẽ: neq; gaudent ex rebus eiſdẽ
quẽadmodũ putatur eſſe in amicitia aſſociatiua. cunq; ſic ſit amicitia que
maxime eſt amicitia bonorũ: ſicut dictũ eſt multotiens: putatur eñ ꝙ ama
tum virtuoſum eſt bonũ abſolutũ ⁊ delectabile abſolutũ: ⁊ vtraq; iſtarũ in
tentionum exiſtit coamicãtibus propter virtutẽ ſm equalitatẽ: intendo ꝙ
vterq; eorũ delectaꝛ ex ſocio ſuo delectatione abſoluta: ⁊ amat ipſum eo ꝙ
bonũ abſolutũ non bonum quoddã. bonus eñ deſiderat bonũ ſm ambas
has intentiones ⁊ deſideraꝛ ipſe a bono: intẽdo propter deſideriũ delectã-
di ex ipſo ⁊ deſideriũ bonũ. ¶D. Coamicatio ergo paſſio eſt: amicitia ve-
ro habitus ⁊ virtus ideoq; nõ eſt amicitia in inanimato: ipſa eñ quidem
cum cõretributione: ⁊ ſit quidẽ cõretributio ex parte electionis: ⁊ electio ex
parte habitus rationis: ⁊ propter hoc amici boni volũt bona ſuis amatis
nõ propter paſſionẽ: ſed propter habitũ qui virtus eſt: ⁊ q̃n amauerint ami
cũ amãt bonũ qđ exiſtit in ipſis: ⁊ propter hoc q̃n bonꝰ ſit amicus facit ami
cũ ſuũ bonũ: vnuſquiſq; amicorũ bonorũ amat in ſocio ſuo bonũ inuentũ
in ipſo: ⁊ cõretribuit ei ſm equalitatẽ in voluntate: ⁊ in ſpecie volũtatiua
ideſt vult ei ex equipollẽtia cõretributionis ⁊ vtilitatis ſpeciẽ quã vult ei
alter: ⁊ quantitatẽ quam vult alter: ⁊ iſta eſt que dicitur amicitia equalita
tis. ⁊ hoc maxime quidẽ inuenitur in amicitia bonorũ. ¶D. ⁊ parum con-
tingit vt inueniatur amicitia inter animoſos vel magnanimos: propterea
ꝙ graues ⁊ difficiles ſunt adinuicẽ: ⁊ propter paucitatẽ gaudij ſui ex con-
cluſione ⁊ aſſociatione: ⁊ hoc eo ꝙ videtur ꝙ aſſociatio vtplurimũ ſit ami-
citia ⁊ effectiua amicitie: ideoq; adoleſcentes ſunt velocis amicitie propter
velocitatẽ ipſorũ ad aſſociationem ⁊ delectationem eorũ ex ipſa. Ueterani
autem graues ſunt ad amicitiam propter paucitatem alacritatis ſue ex oc
curſu alterius alteri: immo ſunt ſicut ſerui vtiles in moribus: ⁊ ſm verita-
tem ſunt quidem exhortatores: eo ꝙ volunt bona ſibijnuicem ⁊ ſuccurrũt
indigentia: amici vero non: eo ꝙ non perſeuerant in ſocietate neq; gau-
dent ex inuicem quod maxime pre alijs amicitie eſt: intẽdo ꝙ actio iſta eſt
actio amicitie magis q̃ cetere actiones.

¶Capitulum quintum.

PLuribus vero eſſe amicū ſm pfectā amicitiam nō dat:
queadmodū nec amare plres:ꝛ ſilis exceſſus qdē videt: A
hoc aūt ad vnū fit. Multos vero vni vehementer pla-
cere nō facile eſt:forte etiā nec bonū eſſe vt:ꝛ experime-
to accipere:et conſuetudine fieri:qđ ſumme difficile eſt. Propter
vtilitateꝫ vero ꝛ voluptatem multis placere quis poteſt. Multi
enim tales : et breuis obſequium temporis. Horum vero magis
videtur amicitia que prouenit ex voluptate:qñ eadem ambob⁹
fiunt:q.ſ. mutuo delectentur atq eiſdē reb⁹ quales ſunt iuuenuꝫ
amicitie. Magis eñi in his ingenuitas eſt:q̄ vero ꝓpter vtilitatē
negociatorum. Beati vero non indigent vtilitate:ſed iocūditate.
Uolunt eñi hr̄e aliquos quorū vſu delectētur:moleſtia vero puo
ſuſtinēt tp̄e. Cōtinuo aūt nemo ne bonū quidem toleraret ſi ſibi
moleſtū eſſet. Itaq amicos querūt iocūdos. Optꝫ aūt et bonos
hmōi eſſe etiam ipſis:naꝫ ſic illis aſſunt cūcta que adeſſe debent
amicis. Quidā eñi illis vtiles ſunt:quidam vero iocundi:vtrūq
vero iidem ſint praro contingit. Nam neq iocūdos per virtutem
querunt:nec vtiles ad honeſtatem:ſed iocundos quidem ad vo-
luptatem expetūt:aſtutos vero ad negocia explicāda. Hec autē
raro fiunt in eodem:nam ſimul iocundum ꝛ vtilem diximus eſſe
ſtudioſum:ſed ſemper excellenti non fit talis amicus niſi virtute
ſupereminea t: aliter vero non adequat proportionē is q̄ inferior
eſt nec frequēter cōſueuerūt tales exiſtere. Sunt igit he amicitie
de quib⁹ dicim⁹ in paritate. Eadē eñi fiunt ambob⁹:ꝛ inuicē vo-
lunt:vel alterū ꝓ altero cōmutāt:ceu voluptatē ꝓ vtilitate. Qđ
vero min⁹ ſunt he amicitie ꝛ pmanēt dictū eſt prius. Uident aūt
ꝓpter ſiſitudinē ei⁹ ꝛ diſſiſitudinē eiuſdē eſſe ac nō eſſe amicitie:
Nam per ſiſitudinē eius videntur amicitie q̄ eſt ſm virtutē:nāq ea
quidē voluptatē cōtinet:iſta vero vtilitatē:hec aūt exiſtūt et illi:
verum ſtabilitate ꝛ ſecuritate q he cito inherent:aliiſq pmultis
differunt non vdentur amicitie ꝓpter illius diſſimilitudinem.
Eſt ꝛ alia ſpēs amicitie ſecūdū maioritatē velut patri ad filiū:ꝛ
ſeniori ad iuniorem:vtroq ad vxorē:ꝛ gubernatori oīum ad eum
qui gubernatur. Sed differunt hec inter ſe. Nam neqꝫ eadem eſt
prī ad filiuꝫ:ꝛ filio ad patrē. neqꝫ viro ad vxoreꝫ:ꝛ vxori ad virū.
Alia enim cuiqꝫ iſtorum virtus ꝛ opus:alia eñi ꝓpter que amāt:
alie ergo dilectiones et amicitie. Eadem igitur non fiunt vtriqꝫ
ab altero:nec certe queritur:ſed quotiens filii parentibus illa tri-
buunt que oportet ꝛ parentes filiis:firma eſt amicitia. Corrñden
tem vero in omnibus que ſecundum maioritatem ſunt amicitie
dilectionem eſſe oportet veluti melioreꝫ magis diligi:q̄ diligere:
ꝛ vtiliorem ꝛ aliorꝫ quēqꝫ ſilr. Qñ eñi ſm dignitatē diligit tūc fit
quodāmodo equalitas:qđ porro amicitie videt eſſe. Nō ſimiliter
equale in amicitia ꝛ in iuſtitia ſe hr̄e vr. Nam in iuſtis quidē pri-

mum eſt illud equale quod eſt pro dignitate. Secũduz vero illud
quod eſt in q̃ẜtitate. In amicitia vero id quod eſt q̃ẜtitate: primo
eſt loco quod vero dignitate ſecundo. Patet autem ſi plurima
diſtantia fiat virtutis: aut vitij: aut diuitiarum: aut alterius rei.
non enim amplius ſunt amici nec dignum id putant. manifeſtiſ-
ſimum eſt in dijs id: qm̃ hi plimũ omnibus bonis excellunt. Ptz
etiam in regionib⁹. Nõ enim in illos dignantur amicitia q̇ valde
ſunt humiliores. Neq̧ optimus et ſapientiſſimus eos q̇ nullius
ſunt precij: in his ergo nullus p̄fixus eſt terminus quouſq̧ ami
ci. Multis enim ablatis adhuc manet amicitia. qd̕ ſi magnus
ſit exceſſus ceu deorum ad homines non amplius permanet. Un
de dubitatur an interdum non optanda ſint amicis maxima bo
na: puta dum fiant: quoniam non amplius eſſent amici: neq̧ ſim-
pliciter bona: nam amici quidem bona. ꝙ ſi recte dictum eſt ami-
cum amico bona cupere illius gratia manere oportet: qualiſcũq̧
is eſt vt homini. Ergo maxima bona optabit: ſʒ forte non omnia:
nam ſibiipſi quiſq̧ maxima bona cupit.

¶ Quintũ caplm̃ in quo eſt repetitio prauos eſſe amicos propter delecta-
5 bile vel vtile ſimiles in minuta retributione bonos: aut pp̄ ſeq̄ ꝛ ſimplr̃: alij
vero p̄ accidẽs: ꝛ in aſſimilari. addit ꝙ queadmodũ dicunt boni hi ſm̃ ha-
bitũ: hi vero ſm̃ operationẽ: ſic ꝛ amici: ꝙq̧ diuturna habẽtia obliuionez
videt̃ facere amicitie: nõ tñ facit vere: deinde ꝙ vt in plus neq̧ ſenes neq̧
ſeueri amatiui pp̄ breue delectationis in ipſis: ꝙq̧ ab inuicẽ amãtes nõ cõ
uiuẽtes aut beniuoli magis q̃ẜ amici: qꝛ nil ſit amicoꝝ vt cõuiuere q̇ eiſdẽ
delectant̃ ꝛ gaudẽt vt cõnutriti. poſt repetit ꝙ maxime eſt amicitia q̇ bono
rum: quia bonus ſimpliciter bonum delectabile: ꝛ ideo ſimpliciter amabile
bono deinde qd̕ amatio aſſimilatur paſſioni. i. paſſiue diſpoſitioni. amici-
tia vero habitui: que cum electione mutuo amat amatorum gratia: qui nõ
ſolũ ſimpliciter: ſed ꝛ ipſis bonũ amat pp̄ amicũ eſſe: ꝛ ſimpliciter ꝛ amico
bonum qui ꝛ equale retribuũt: eo ꝙ amicitia maxime dicta eſt eq̄litas. tã-
dem repetit de ſenibus ꝛ ſeueris cur fiũt amici minus: iuuenes ꝟo citi⁹. D.

ET fortaſſis nõ cõtingit inueniri plus vno amico ami
citie perfecte: ſicut nõ cõtingit amatorez
vnũ habere plures amaſias ſimul. omne eñ qd̕ in fine eſt et
ſuperexcellẽtia naturã hʒ q̄ exigit vt cõparet̃ vni qd̕ eñ in fine
eſt ꝛ vnum eſt: ideoq̧ non eſt poſſibile vt vni placeant plura
placentia vltima illud eñ in quo alius ei cõicat nõ dicit̃ eſſe
in vltimo: ꝛ etiam rara eſt multitudo amicorum ſecũdũ bonitatez propter
paucitatem bonorum: neq̧ etiã qꝛ non eſt certum virũ amicũ eſſe niſi poſt
longã experientiã ꝛ p̄mixtionẽ multã ꝛ ſocietatez: ꝛ hoc eſt difficile. hec eſt
ergo res que appropriat̃ amicitie bonoꝝ. in amicitia autẽ que fit propter
vtilitatem ꝛ delectationẽ poſſe eſt eſſe plures vno amico ſimul: poſſibile eſt
enim vt placeant vni plures ex iſtis eo ꝙ multi taliũ inueniunt̃: ꝛ acquirit̃
eorum experientia modico: ꝛ videtur ꝙ plus iſtis duabus ſit amicitia que
fit propter delectationem: cum iſta ſit ab ambobus ſecũdũ equalitatez: in-
tendo vt gaudeant ex inuicẽ equaliter: ꝛ letant̃ ex rebus vnis equaliter: et
iſta eſt vt amicitia adoleſcentium: ꝛ quibus maxime eſt hec amicitia ſunt
viri libertatis: amicitia vero que fit per vtilitatẽ eſt amicitia mercatorum.

¶D.Uiri aũt glorie ⁊ exultationis nõ indigent rebus vtilibus ſʒ delecta-
bilib⁹ quidem:⁊ ꝓpter hoc nolũt aſſociari quorũdam hoim:⁊ hoc quoniã
iſti non ſuſtinẽt ↄtriſtãs.¶D.Et fortaſſis nõ tolerat aliquis contriſtabile
tolerantia ſempiterna:etiã ſi fu erit ↄtriſtabile bonum ipſuʒ:intendo ꝙ nõ
tolerat aliquis bonũ cõtriſtans q̃to minus cõtriſtãs qđ nõ eſt bonũ:⁊ pro
pterea requirimus vt amici delectabiles ſint ⁊ boni ſint:⁊ tales ſunt in qui
bus inuenitur quicq̇d inueniri opʒ in amicis.¶D.Dñi aũt poteſtatum et
regnorũ:⁊ qui ſimilantur eis ex iſtis modis hoim videnꝫ vti amicis ⁊ ac-
ceptare eos ꝑꝑ prepollentiã ſuper eos:⁊ cauſa in hoc eſt qm̃ ſocij delecta-
tionũ ſm eos qui vidẽt ꝙ ipſi ſint amici alij ſunt a ſocijs ciuitatũ. ꝙ auteʒ
ſint ſocij delectationis eiſdem ſocijs vtilitatis non contingit multotiens:
ſed parũ:eo ꝙ iſti nõ requirũt delectabiles cum virtute neqꝫ vtiles cum
virtute.Si enim requirerent delectationem cum virtute cõiungerent cum
delectatione vtilitatem:⁊ ſilr̃.ſi requirerẽt vtile cũ virtute: cõiungerent cũ
vtili delectationem.Sed iſti deſiderant q̇dem ex hoibus cũ qui eſt facilis
motus propter delectationẽ:⁊ volunt delectabiliorẽ motũ actioni quaʒ
imperãtis iſta nõ cõiungunꝫ eodẽ multotiens:intendo delectabile iſto mo
do ⁊ vtile:q̃uis iam dictũ ſit ꝙ ſimul delectabile ⁊ vtile. ¶Uerũtamen vir C
tuoſus virtute perfecta nõ fit amicus neqꝫ vni iſtorũ:intendo viros pote-
ſtatuũ ⁊ regnorum niſi fuerint excellentis virtutis:intendo virtutẽ perfe-
ctam:⁊ ſi non tunc coequabitur virtuoſo in virtute:⁊ qñ nõ equatur ei nõ
aſſimilatur ei:⁊ non inuenitur in iſtis dilectio que fit ſecundum equalita-
tem vt in pluribus: q̃tominus que fit ſecundum equalitatem in virtute
abſolute eo ꝙ iſta dilectio fit quidẽ quando inueniuntur in vnoquoqꝫ ip-
ſorum res vne eedem:vt ꝙ ſit inuenta in vno ipſoꝝ:gratia cuius eſt dile-
ctor ipſa eadẽ virtus q̃ eſt inuenta in altero:aut vtilitas que eſt in vno ip-
ſorum ipſa eadẽ vtilitas q̃ eſt in altero.⁊ ſilr̃ ſe hʒ in dilectione: in amicis
aũt iſtorũ:intẽdo dñorũ regni ⁊ in dñijs regni nõ inueniunꝫ res eedẽ: gr̃a
quarũ ſunt amici:ſʒ rex accipit amicos dilectionis cauſa:⁊ amici aſſociãꝫ D
ei ꝑꝑ vtilitatẽ.¶D.iam dictũ fuit de his q̃ ſunt ꝑter dilectionẽ bonorũ:qm̃
ipſe ſunt dilectiones min⁹:⁊ qm̃ nõ ꝑſeuerãt.¶D.Quibuſdã aũt viſuʒ eſt
ꝙ ſint dilectiões ꝑꝑ ſilr̃itudinẽ q̃ inueniꝫ inter eas ⁊ inter dilectiões q̃ ſunt
ꝑꝑ cõſilr̃itudinẽ in virtute.alij vero viſum eſt ꝙ nõ ſint dilectiões ꝑꝑ priua
tionem ſilr̃itudinis.Modus autem ſilr̃itudinis cum illis eſt quando inueni
tur in eis delectabile ⁊ vtile:⁊ hec duo inueniunꝫ in illis magis q̃ʒ in iſtis:
intendo in dilectione delectabilis⁊ in dilectione vtilis:eo qđ in illa inue-
niuntur delectabile ⁊ vtile perfecte:intẽdo in ea que eſt propter appetituʒ
virtutis.Modus vero priuationis ſimilitudinis inter eas eſt qđ illa non
mutatur:intendo amicitiam appetitus virtutis:iſte autem mutanꝫ velo-
citer ⁊ ſeiungũtur abinuicẽ:ꝓpter hoc igitur viderũt multi hoim ne nomi E
nentur iſte dilectiones eo ꝙ non aſſimilantur illi.¶D.⁊ ex ſpẽbus dilectio
nis eſt ſpẽs altera que inuenitur ſm additionem ⁊ ſuꝑfluitatem ſicut dile-
ctio pr̃is ad filium:⁊ ſenis ad iuuenem:⁊ viri ad mulierem:⁊ oĩs prelati ad
ſubditum.¶D.⁊ in hac dilectione diuerſitas eſt inter condiligentes et in-
ter iſtos modos metipſos:eo qđ non eſt dilectio patrum erga filios:vt di-
lectio prelatorum erga ſubditos: neqꝫ dilectio patris erga filium vt filij
erga patrem:neqꝫ viri erga mulierem vt mulieris erga virum:eo ꝙ virtus
vniuſcuiuſqꝫ iſtoruʒ ⁊ actio eius diuerſa eſt:⁊ ex quo coamatio in iſtis eſt
propter virtutẽ aut actionẽ:neceſſe eſt vt diuerſificentur dilectiones iſtis
penes diuerſitatem eorum:gr̃a quoꝝ fiunt dilectiones:⁊ ꝓpter hoc nõ req
rit quilibet horum a ſuo compari ſpẽm vnã ex actione ſm ꝙ mereꝫ ſua di-

lectio.Pater ergo requirit a filio reuerentiã: ⁊ qñ reueritus fuerit ipſum
ſm ꝙ conuenit firmabit dilectio patris ⁊ debitũ habitudinis: quod autez
requirit filius a patre eſt vt ſint erga ipſum actiones patris:⁊ ſimiliter re
quirit prelatus a ſubdito donec ſit dilectio inter ambos:aliud ab eo ꝙ pre
requirit ſubditus a p̄lato:⁊ ſilr eſt diſpõ viri cũ muliere.¶D.⁊ opz vt ſit di
lectio perfecta in iſtis ſm ꝓportionem nõ ſm equalitatẽ: intendo qñ non
ſunt cogẽtia ad dilectionem in dilectis ſm equalitatez:⁊ hoc quoniaz opz
vt amet vilior ex ipſis meliorem amplius ꝙ̃ melior viliorem : ⁊ ſilr eſt in
viliore:intendo ꝙ vilior amicorũ opz vt ſit amatꝰ magis ꝙ̃ amans.Qñ
ergo amor inuentus fuerit in amicis ſm menſurã meriti erit ſtatim equa=
litas quedam:intendo dilectionem ex parte ꝓportionis:⁊ ſi non ſit equali
tas vera ꝓut eſt in amicis quorũ actiones ſunt ſpeciei vnius et menſure
vnius:equalitas ergo in dilectione dicetur etiam ſm duas intentiones:
quemadmodum dicitur in iuſtitia:vna earum eſt equalitas in ꝙ̃titate: al
tera equalitas ex parte ꝓportionalitatis:verũtñ primum in iuſtitia aliud
eſt a primo in dilectione.nam primũ in eq̃li in iuſtitia eſt qđ fit penes men
ſurã meriti eq̃lis ex p̃te ꝓportionis:⁊ ſcđm eſt illud qđ fit penes ꝙ̃titatem.
primũ aũt in dilectione intẽdo p̃cedẽs eſt eq̃le in ꝙ̃titate:dilectio vero que
eſt ſm ꝓportionalitatẽ poſteriorẽ illa dilectione:intẽdo vt ſit dilectio vni
uſcuiuſqꝫ amicorũ ſm ꝓportionẽ debiti vnius ad alterũ nõ ſm eq̃litatẽ: et
qñ diuerſanƚ debita manifeſtũ eſt ꝙ inuenitur inter debita diſtãtia multa:
intẽdo vt diuerſenƚ penes virtutẽ ⁊ vitiũ:aut penes eſſe:aut penes aliq̃d
aliud:cũqꝫ fuerit diſtãtia valida inter duo patens eſt ꝙ nõ ſit inter ea ami
citia:neqꝫ p̃parat quiſqꝫ eorũ ſeip̃m ad hoc:⁊ iſtud pz valde in diĩs.Nemo
eñ p̃parat ſeip̃m ad hoc vt ſit eis amicus cũ ſit p̃eminẽtia eorum in bonis
multa valde.Et declaratur hoc etiã ex regibus:nã q̃ ſunt multo inferiores
ipſis nõ p̃parãt ſeip̃os:vt ſint amici eis:⁊ ſilr q̃bꝰ nõ eſt ꝙ̃titas idoneita=
tis in aliq̃ rerũ nõ p̃parãt ſeip̃os vt ſint amici virtuoſoꝝ ⁊ ſapiẽtũ valde ex
F hoibꝰ.¶D.Nõ eſt aũt in hoc ꝙ̃titas nota in diſtãtia ꝟſus quã finiaƚ ami
citia:⁊ ſi ſupfluat diſtãtia nõ erit amicitia:appꝫ eñ ꝙ qñ ſupat vnus aliũ
in rebus multis adhuc fit inter eos cũ hoc amicitia.Qñ ꝟo ſupuenerit ip̃z
in fine multitudis rerũ ⁊ bonitatis:tũc iã nõ erit amicitia.terminus aũt in
ter hec duo immanifeſtus ⁊ indeterminatus in ſeipſo.¶D.Et ex hinc de=
pẽdet difficultas q̃dã:⁊ eſt ꝙ fortuitu amici nõ volũt amicis ſuis bona exi
mia.Si ergo hec ſic fuerit caſus diſtãtie diſſoluet amicitiam:⁊ etiam tunc
nõ erũt ipſi ſub vno genere ex generibus boni:⁊ iam putatur ꝙ amici ſint
ſpecies bonitatis ſub genere vno:intẽdo coequales in bonitate:vt ꝙ coeq̃=
tur vni ſpeciei:ideo ꝗ dictũ eſt ꝙ amicus vult bona amico ſuo:eo ꝙ ipſe eſt
ipſe:verumtamẽ ſi fuerit amicus ens ille qui vult amico ſuo bonum illud
quod conuenit ei inq̃ꝫtum homo: ⁊ ſecundum diſpõnem ſm quam mereƚ
bonum humanum:volet ergo ⁊ bona eximia.

Capitulum ſextum.

A Videntur pleriqꝫ per ambitionẽ amari magis velle ꝙ̃
amare:ex quo fit vt multi adulatores amẽt.Inferior
eñ amicus eſt adulator:vel fingit q̃dẽ tale quiddã ⁊
magis amare ꝙ̃ amari.amari vero proxime videtur
accedere ad honorationem:qđ ſane pleriqꝫ appetũt:
nec honorem per ſe expetere videnƚ:ſed per accidens.Gaudent
eñ multi cũ ab his q̃ in ꝑtãtibus cõſtituti ſunt honoranƚ:ſpe du=
cti ꝙ putant:ſi q̃d opus ab illis impetraturos.Ut igitur ſigno bo

ne affectionis gaudent honore. Qui vero a bonis viris ꝛ ſcienti
bus appetunt honorari opinionē ſui confirmare deſiderāt. Gau
dent igitur ꝙ boni ſint credentes loquentiū iudicio amari autē
per ſeipſos gaudēt. Quapropter videret vtiqꝫ potius eſſe ꝙ̄ honora-
ri: ꝛ amicitiā per ſeipſam eſſe expetendā. Videt autē magis in ex
hibendo amorē ꝙ̄ in recipiēdo cōſiſtere. Signū huius eſt ꝙ ma-
tres amare gaudēt. Quedā eīm filios dederūt tollēdos: ꝛ amant
ſciētes. Amari vero nō querunt: ſi vtraqꝫ fieri nequeāt: ſed ſatis
illis videt ſi videāt in proſperitate cōſtitutos: ꝛ amant ipſe lꝫ illi
nō valeāt matri que opꝫ tribuere pp ignorantiā. Cum vero ami
citia magis in amādo cōſiſtat ꝛ amātes amicos laudemus ami-
corum virtus videt eſſe amare. Itaqꝫ in quibus hoc ita fit vt de-
bet: hi firmi ſunt amici: ꝛ horū amicitia eſt: per hūc modū inequa
les ꝙ̄ maxime erunt amici: nam equari poſſunt: ꝛ equalitas ac ſi
militudo amicitia: ſtabiles eīm per ſeipſos exiſtentes inuicem ma
nent. Et neqꝫ indigēt improborū: neqꝫ talia miniſtrāt: ſed vt ita
loco etiam prohibent: nam bonorū eſt neqꝫ ipſos delinquere: ne-
qꝫ amicos permittere ſibi miniſtros eſſe. Mali vero firmitatem
non habent: neqꝫ enim ſibiipſis ſimiles perſeuerant: ꝛ paruo tem
pore ſunt amici: gaudentes mutua prauitate: ſed qui ſunt vtiles
ꝛ iocundi magis durant. Quoad enim afferant inuicem volu-
ptates aut vtilitates: ex contrarijs vero maxime videtur fieri ea
amicitia que eſt pp vtilitatē: vt pauper diuiti: ꝛ indoctus ſapien
ti. Cuius enim quiſqꝫ indiget: id exoptat: aliud pro alio affert ad
hanc quis trahat amatorem ꝛ amatum: turpēqꝫ ꝛ pulcruꝫ. Qua
propter amatores interdum ridiculi videntur dignum putantes
ſe amari: quemadmodū ipſi alios amant. Nam ſimiliter dignos
fortaſſe exigendum eſt ita amari: ꝙ ſi non ſint tales ridiculum.
Forte vero neqꝫ appetunt contrarium contrarij per ſe: ſed per ac
cidens. Deſiderium autem medij eſt. Hec enim bonum puta ſic
co non fieri molle: ſed ad medium deuenire: ſimiliter et calido et
alijs. Hec igitur relinquātur: quoniā alieniora ſunt. Videtur eīm
vt ab initio diximus circa eadem ꝛ in eiſdem eſſe amicitia et iu-
ſtum: in omni enim ſocietate videtur aliquid eſſe iuſtum et ami-
citia. Itaqꝫ ꝛ eos qui ſimul nauigant: et eos qui vna militant
amicos vocant. Eodemqꝫ modo in alijs ſocietatibus quatenus
communicant: eatenus eſt amicitia: nam ꝛ iuſtum: ꝛ prouerbiuꝫ
amicorum conſequentia recte: in cōmunione enim amicitia eſt.
Sunt enim fratribus ꝛ ſodalibus cōmunia omnia: ceteris vero
diuiſa: ꝛ alijs plura: alijs pauciora. Nam ꝛ amicitiaruꝫ alie plus
alie minus. Differunt etiam iuſta: non enim eadem parentibus
ad filios: et fratribus ad fratres: neqꝫ ſodalibus: et ciuibus:
eodemqꝫ modo in alijs amicitijs. Alia igitur ſunt et iniuſta
ad ſingulos iſtorum: et augmentum ſuſcipiunt vt magis ad

amicos ſunt:puta:grauius eſt ſodali pecuniam auferre q̄ ciui:⁊ non ferre opem fratri q̄ extraneo:⁊ pulſare patrem q̄ quemuis alium:incrementum ſimul capere videntur amicitiaq; ⁊ iuſtum: vtputa in eiſdem exiſtentia ⁊ equaliter procedentia. Omnes autem ſocietates partibus ciuilis ſimiles eſſe videntur.congrediūtur enim in aliqua commoditate parētes aliquid eorum que ad vitam pertinent:ciuilis quoq; ſocietas commodi gratia iniri ordiri rareq; videtur. Hoc enim ⁊ legumlatores coniectura ſequuntur: ⁊ iuſtum eſſe aiunt quod communiter proſit.ille igitur ſocietates particulare commodum appetunt : vt naute quidem nauigandi ad parandas diuitias:aut aliquid tale. Milites vero bellandi: aut pecunie:aut victorie:aut capiende vrbis cupidi. Eodem modo contribules ⁊ populares. Sunt ⁊ ſocietas quedam que voluptatis gratia inſtitute videntur vt in his qui thyraſontes ⁊ cranſte vocantur:hec namq; ſacrificij ⁊ cetus cauſa fiunt. Omnes autem huiuſmodi ciuili videntur ſubeſſe. Non enim preſentem vtilitatem ciuilis queret:ſed ad totam vitam:⁊ qui ſacra faciunt: et illorum cauſa cetus inſtituunt:dijs honorem tribuunt:⁊ ſibiipſis requiem cum voluptate parant . vetuſta enim ſacra ⁊ cetus poſt fructuum perceptionem ordinata videntur : quaſi primitie quedam:plurimum enim per id tempus ocio indulgebant . Omnes igitur ſocietates partes ciuilis eſſe videntur. Sequentur vero tales amicitie ſocietates huiuſmodi.

6 ¶ Sextū cap.q̄ nō cōtingit multis eſſe amicū ſm̄ perfectā amicitiā ꝓpter ipſam aſſimulari ſuperabūdātie ⁊ paucos bonos eſſe ⁊ difficile eſſe experiētiam multorū ſumere:pp delectabile vero ⁊ vtile cōtingit multis:q̄q; ea q̄ pp delectabile ſimilior eſt vera ea que pp vtile pp in hac eadē ab ambob⁹ fieri:⁊ magis eſſe liberale ⁊ beatos indigere delectabile pp cōuiuere : non aūt vtili:vn̄ delectabiles q̄rūt amicos dūmodo bon⁹ ſimpl̄r:at ꝑ hoc adinuicē:deinde q̄ potētes alijs vtunt̄ amicis pp delectabile:⁊ alijs pp vtile et nō eiſdē:q̄r q̄rūt hos nō virtuoſos:cū ſolū virtuoſi ſint ſimul delectabiles ⁊ vtiles:q̄q; ſuperexcellēter potēti nō fit bon⁹ amic⁹:niſi a potēte agnoſcat̄ in virtute ſuperexcellēs vt fit adequet ſm̄ analogū:poſt q̄ oēs tres dicte in equalitate:due tn̄ minus ⁊ amicitie ⁊ māſiueq; pp ſimilitudies cū vere videtur amicitie.pp diſſimilitudines autē ad eandē nō vident̄ eſſe amicitie. D.

Et multi eorum de quibus putatur q̄ ament honorē volūt amari magis q̄ amare:⁊ pp hoc eſt q̄ multi ſunt amatores laudatores ex hominib⁹.laudator eī eſt amicus addens in amicitia eius:cū quo cōuenit:⁊ ipſe vult eſſe amator magis q̄ amat⁹:⁊ vt vir ſit amator propinquū eſt ad hoc vt ſit honorator eius qui appetit honorē nō per ſe:ſed propter vtile:⁊ maxime qui appetit honorē a regib⁹ ⁊ principib⁹:nam appetit quidē eum per modum accidētis nō per ſe.ipſi eī appetūt quidē honoratiorē: propter ſpem ↄſequēdi ſuū propoſitū:eſtimāt eī q̄ impetrēt ab honoratorib⁹ omne qd̄ indigent:gaudent ergo ex honoratione eorū ⁊ ponunt eam ſignū exaudiendi eos. ¶ Dixit. Illi autē qui deſiderant honorē ab eis qui ſunt emeriti et
C noti:deſiderāt quidē honorē ab eis quatenus per hoc intelligere faciant

qm̄ ⁊ ipſi emeriti ſunt ⁊ noti:quēadmodū illi:gaudēt ergo per hoc ꝙ ipſi
boni ⁊ per creditionē eius de ipſis honoratorū ſuorū:cū nō honorent bo=
ni niſi bonos:neqꝫ emeriti ⁊ noti niſi emeritos ⁊ notos:⁊ ſimiliter etiā ap
petunt vt ſint amati:eo ꝙ dilectio eligibilis eſt per ſe: ⁊ putatur ꝙ potius
ſit in amato ꝙ̄ in amante:⁊ ſignum huius ſunt matres que gaudēt ex ſua
dilectione:quedam enim ipſarum dant quicquid habent filijs ſuis abſqꝫ
retributione:neqꝫ requirūt remunerationē: ex eo ꝙ impartiuntur filijs de
bonis:⁊ vl'r non diligunt aliquid niſi bonū ſtatum ⁊ decorū filioꝝ ſuoꝝ:⁊
etiā amant eos quāuis ipſi non reuerentur eas aliqua reuerentia debita
matribus propter ignorantiam ipſorum ⁊ negligētiam proprij iuris'. Cū
ergo dilectio potior ſit in dilecto ꝙ̄ in diligente:⁊ laudatur qui amat ami=
cos:neceſſe eſt vt ſit virtus amicitie viſitatio habitus amicitie ab vnoquo
qꝫ coamicantium donec aggregentur eligibile ⁊ laudabile in vtriſqꝫ:intē=
do vt vterqꝫ ipſorum ſit amans amatus:⁊ quando ſic eſt:tunc in quib⁹ in
uenitur dilectio ſm̄ meritum vel idoneitatē nō ſm̄ equalitatem ſunt etiā
perſeuerantes in amicitia:⁊ iſta eſt amicitia comproportionalium in vir=
tute. Amicitia autē equalitatis dignior eſt vt ſit in coequalibus in virtute
quemadmodum amicitia proportionalitatis dignior eſt vt ſit in diuerſa
tis in virtute:intendo vt ſit amicitia.i.dilectio ⁊ actio dilectionis in quo=
libet ipſorum ſm̄ menſuram virtutis ſue ad virtutem comparis ſui : et ſit
quidem iſtorum amicitia perſeuerans vt amicitia coequalium : eo ꝙ iſti
conſimiles ſunt.i.comproportionales : ⁊ proportionalitas eſt equalitas
quedam:intendo amicitia quedam coequalis quanto magis conſimilitu
do virtuoſorum eo ꝙ cura perſeuerantie amicitie eorum eſt perſeuerantia
ipſorummet in virtute : ⁊ iſti vt dicunt non indigent rebus malis:neqꝫ er=
go faciunt eas ſibijnuicem:immo prohibent eas abinuicem cum non fa= D
ciant hoc vt peccent circa bona:neqꝫ vt mandent amicos ſuos peccare cir
ca ea. Malorum autem conſimilium non perſeuerat dilectio:eo ꝙ ipſi non
perſeuerant in ſua conſimilitudine:ſed variantur in diſpoſitionibus ſuis
fiunt autem amici in tempore modico:⁊ quiſqꝫ eorum letatur ex malo ſui
comparis. Iſti ergo prout diximus non ſtabiliuntur ex parte conſimilitu
dinis:ex parte autem vtilitatis ⁊ dilectionis ſtabiliuntur multotiens quā
diu perſeuerant lucrantes ſibijnuicem delectationes ⁊ vtilitates. ¶ Dixit:
Et arbitrantur ꝙ dilectio que eſt propter vtilitatem vtplurimum eſt qui=
dem inter contrarios vt dilectio pauperis erga diuitem ⁊ ignorantis erga
ſcientem : verumtamen diues non' amicatur pauperi inquantum pauper:
ſed vult ab eo pro hoc ꝙ dat ei de pecunia aliam rem . ¶ Dixit . Et fortaſ=
ſis intrare facit quis in dilectionem contrariorum amaſium ⁊ amaſiam:et
formoſum ⁊ deformem.at ſi amicitiam exhibuerit deformis formoſo pro=
pter eius formam:non tamen amicabitur formoſus deformi propter ſuā
deformitatem. Et ex hinc apparet ꝙ amaſij ſunt digni vt derideantur cum
voluerint aliquando vt amentur:cum autem amētur fortaſſis in ipſis eſt
idoneitas gratia cuius amantur.quando vero non fuerit in eis idoneitas
rei vllius ⁊ velint amari:tunc digni ſunt deriſione . ¶ Dixit. Et fortaſſis
appetet contrarium ſuum per accidens:⁊ hoc quoniam contrarium appe
tit quidem illud quod eſt bonum:⁊ hoc eſt mediocre. Uerbi gratia quoniā
non eſt bonum ſicco vt fiat humidus:ſed vt deueniat ad medium:⁊ simili=
ter calido non eſt bonum vt fiat frigidus ſed temperatus : vult vt eſtimo
quod exceſſus in rebus oppoſitis deſiderat medium. ¶ Dicit. Niſi qd̄ hec
perſcrutatio immanifeſtabilis eſt ex hac ſcientia : ideſt non eſt eſſentialis
ei.relinquamus ergo eam.

VIdetur autē quēadmodū dictū eſt primo ꝙ neqꝫ dile-
ctio neqꝫ iuſtitia inuēte ſint niſi in eo qđ ꝓpor-
tionatur:nobis etiā in nobis:eo ꝙ putaꝛ ꝙ in omni cōmuni-
catione ⁊ cōnegociatiōe iuſtitia quedā ſit ⁊ amicitia quedā.
Etenim cōſociati in itineratione nominanꝛ amici:⁊ ſilr con
ſimilātes nominanꝛ amici:⁊ vlr quicūqꝫ cōmunicāt in actio
ne aliqua nominātur amici ⁊ mēſura amicitie eoꝝ:⁊ ſm menſurā cōicatio
nis ⁊ coadiuuationis:⁊ dictū eſt quidē in prouerbio qm̄ qđ amicoꝝ eſt cō
mune eſt:eo ꝙ amicitia cōmunitas:⁊ pp hoc vniuerſum qđ confratrū eſt et
ſocioꝝ cōmune eſt ⁊ portio virtuoſoꝝ in iſtis cōmunicationibꝰ ex vtilibꝰ
gratia quoꝝ eſt cōmunitas mēſurata eſt quibuſdā magis ⁊ quibuſdā mi-
nus.ideoqꝫ ſunt quedā amicitiarū magis:⁊ quedā earū minus.intēdo qm̄
amicitia ſequiꝛ bonū exiſtēs in cōnegociatione:⁊ ſilr iuſtitia diuerſificaꝛ i
ſeipſa diuerſitate cōicatiōis ⁊ pp hoc eſt dilectio patrū ⁊ filioꝝ ⁊ patrū ⁊ ſo
cioꝝ adinuicē ⁊ dilectio ciuiū vnius ciuitatis adinuicē diuerſificatoꝝ:in
tendo qm̄ dilectio patrū erga filios diuerſa eſt a dilectione fratrū.⁊ ſilr di
lectio diuerſaꝛ a dilectione ſocioꝝ.⁊ ſilr dilectio ſocioꝝ diuerſaꝛ a dile-
ctione ciuiū:⁊ ſimiliter in ceteris dilectionibꝰ:⁊ pp iſtud ſunt ſpecies iuſti-
tie:in eis diuerſe:⁊ malitia aduerſaꝛ iuſtitie magis circa dilectionē maio-
rem ꝙ̄ circa minorē:⁊ pp hoc rapina pecunie ⁊ defraudatio ipſius a ſocio
peior eſt ꝙ̄ a cōciue:⁊ derelictio ſine adiutorio peior eſt derelictione extra
nei.Et ſilr frangere caput patris peius eſt ꝙ̄ frangere eius qui non eſt pa-
ter.¶ D.Et patet ꝙ iuſtitia augeꝛ per augmentū dilectionis quaſi ambe
ſint in rebus eiſdē ⁊ finitur per augmentū eius apud modos equalitatis.
¶ D.Et vniuerſitas ſpecierū cōmunicationū particulariū ſimilis eſt parti
E bus habitudinis ciuilis:intēdo cōmunicationē publicā.oēs em̄ deſiderāt
rem vnā eandē;⁊ eſt illud qđ deſiderat habitudo ciuilis:per oēs em̄ eos in
quiritur cōueniēs in vita:⁊ videꝛ de cōmunitate ciuitatis;vel ciuili:quo-
niā gaudet per illud qđ cōuenientius eſt vt per ipſum incipiaꝛ cōſociatio ⁊
⁊ perduret etiā:⁊ iſtud eſt propoſitū latoris legū:⁊ dicunt qm̄ iuſtitia eſt
cōueniētius cōmuni:intēdo homini cōmuni.etem̄ relique cōmunicatiōes
particulares deſiderāt cōueniētius particulari vt nauigatores maris cau
ſa lucrādi pecunias aut alterꝰ cauſa ex his:pro quibꝰ laboraꝛ in mari:⁊ ſi
militer cōicātes etiā in malitia deſiderāt cōueniētius in prelio:vtputa pe
cuniā ſi huius fuerit appetitꝰ:aut victoria ſi illa deſidereꝛ:aut captionē ci
uitatis ſi ad hoc tēdat deſideriū:ſilr ſe hꝫ in hoībus vnꝰ lucri: intēdo qm̄
inquiſitio eoꝝ eſt boni particularis inquiſiti per illā viā. ¶ D. Et putaꝛ
de qbuſdā cōicationibꝰ:qm̄ fiunt cauſa delectationis ex cōcluſiōe:⁊ recrea
tionis vt cōiunctiones ciuiū in feſtis decollationū ⁊ ſacrificioꝝ.intēdit qđ
apud nos dicꝛ paſcha.¶ D.veriſilr eſt em̄ ꝙ oīa iſta intrent ſub habitudi
nem ciuilē:intēdo cōicationē publicā.Ciuitas nempe nō deſiderat hoc qđ
cōueniētius eſt alicui ſm ꝙ oībus. ¶ D.Et q̄ offerunt ſacrificia in tota vi-
ta ſua ⁊ honorāt deū in iſtis cōgregationibꝰ: ipſi quidē lucrātur ſibiipſis
per hoc recreationē ex opatione illa eſt delectatiōe:⁊ hoc patēs eſt ex decol
latione ⁊ celebratione antiqua paſche:fiebant em̄ poſt frugū collectionē:⁊
eligebāt quidā illā horam propter duas intentiones: vna qꝛ tunc quieue-
runt a frugum collectione.ſcđa ſacrificium tunc erat quaſi gratiarū actio
pro adeptione frugum illius anni;⁊ quando ſic eſt:tunc iam patet:quo-
niam vniuerſe cōmunicationes partes ſunt habitudinis ciuilis:⁊ quoniā
ſequitur omnē cōmunicationē amicitia quedā ſm modū illiꝰ cōicationis,

¶ Capitulum Septimum.

AD adminiſtrandum vero ciuitates tres ſunt ſpẽs:to
tidem etiã exceſſus:ꝛ quaſi labes ipſarum.Sunt aũt
hec regnum ꝛ optimorum ciuium poteſtas.Tertiã a
cenſu: cenſuram appellari conuenit:quã pleriq; po-
pularem vocãt.Harum oĩum optima eſt regni: de-
terrima vero popularis.Tranſgreſſio aũt regni tyrannis eſt:in
vtraq; enim vnus gubernat ſed plurimũ inter ſe differunt.Tyrã
nus eñ ꝓprium querit cõmodũ:rex vero eorũ qui ab eo regunt̃.
Non eñ eſt rex niſi per ſe ſufficiat ꝛ cũctis bonis excellat.At qui
talis eſt nullius indiget:nõ ergo hic queret vtilitates ꝓprias:ſꝫ
eorũ q̃ ab eo regunt̃.Qui vero nõ eſt talis poti⁹ rex vtiqꝫ eſſet q̃ꝫ
rex.Tyrãnis huic cõtraria eſt.ꝓpriũ eñ ſequit̃ cõmodũ:ꝛ in hoc
ꝙ deterrima ſit ptꝫ:nam peſſimum optimo contrariũ eſt.Fit aũt
tranſgreſſio ex regno in tyrannidem:eſt enim tyrannis prauitas
regni:prauus autem rex tyrannus efficitur.Ex optimatibus aũt
ad paucorum potentiaꝫ fit tranſgreſſio gubernatorũ prauitate:
qui rempu.preter dignitatem gubernant:ꝛ cuncta aut plurima
bona ad ſe trahunt:ꝛ magiſtratus ſemper eiſdem ad diuitias cõ
parandas plurimum intendentes.Ex quo fit vt pauci dominen-
tur ꝛ mali pro bonis:ex his vero qui in cenſu habentur ad mul-
titudinem fit tranſgreſſio:ſunt enim he ſumme.Nam ꝛ cenſi mul
titudinis eſſe volunt:ꝛ omnes equales.minime autem praua eſt
multitudinis gubernatio:quia parum admodum tranſgreditur
gubernande ciuitatis ſpẽm: mutantur igitur maxime per hunc
modum reſpu.Nam ſic paulatim ac facillime labuntur earum ſi-
militudines:ꝛ quaſi exempla in domibus quoq; licet intueri.Nã
patri ad filium ſocietas regni inſtar habet:patri enim cura eſt fi-
liorum:hinc et Homerus Jouem patrem appellat.Paternum
enim imperium regnum eſſe vult:q̃ꝫq̃ꝫ apud perſas tyrãnicũ eſt:
quoniam filijs perinde vtuntur vt ſeruis:tyrannica vero eſt do-
mini ad ſeruos.Agitur in illa dñi vtilitas.Hec ergo recta videt̃:
perſica vero erronica:nam ſunt diuerſorum diuerſa imperia.Viri
autem ꝛ vxoris ſocietas ei ſpeciei ſimilis eſt qua optimates gu-
bernãt:pro dignitate enim vir preſidet:ꝛ in his que virum decẽt:
que vero vxori congruũt hec illi tribuit.Qđ ſi in omnibus rebus
dñari velit vir:ad eam ſpẽm trãſgreditur que eſt paucorum potẽ
tia:preter dignitatem enim ſibi arrogat: et non quia melius eſt.
Jnterdum quoq; vxores ipſe preſidẽt quaſi rerum potite.nõ igit̃
per virtutem preſtãt:ſed per diuitias et potentiã:quẽadmodũ cũ
pauci rempu.obtinent.fratrum vero ſocietas ei ſilis videtur que
eſt in cenſu poſitorum:pares enim ſunt niſi quantũ etatib⁹ diffe-
runt. Jtaq; ſi plurimum etatibus diſtent non amplius videtur
amicitia. Multitudinis vero gubernatio maxime in his domib⁹
conſpicitur que ſunt ſine dño:ibi nãq; omnes ex equo in quibus

B Tyrãn⁹ ꝓpriũ q̃rit cõmodũ. Rex eorũ q ab eo regũtur.

imbellicis eſt princeps:ꝛ vnicuiq; licentia. In vnaquaq; ſpecie re
B rum publicarum amicitia videtur inquantum ꝛ iuſtum:regũ ad
eos qui reguntur in maioritate beneficij:prodeſt.n.illis ſiquidem
bonus exñs eam quã hꝫ curam vt qui ab eo reguntur quã opti-
me habeãt vt paſtor ouium:vt.n. Homerus paſtorem populoꝛuꝫ
vocat Agamẽnonẽ:talis eſt pr̃na. Differt autem magnitudine
beneficiorum:cum eſſendi cã permaxima videantur nutriendiq;
ꝛ erudiendi:ꝛ progenitoribus hec tribuuntur. Nam enim impe-
rium obtinet pater filiorum ꝛ ꝓgenitorum deſcendẽtiũ:ꝛ rex eo-
rum qui in regno ſunt. Sunt autem in maioritate amicitie:itaq;
honorantur genitores:et iuſtum igitur in his non illud idem:ſed
ſecundũ dignitatem.nã ſic ꝛ amicitia ꝛ viri ad vxorem eadẽ ami
citia:ꝛ in ea ſpecie que eſt optimatum. Nam ſecundum virtutem
ꝛ meliori plus boni et congruens ſingulis: ſic autem et iuſtum.
Fratrũ vero amicitia ſodalicie ſil'is videt̃:pares eñ ꝛ coetanei:ta
les vero affectibus ꝛ motibus ſil'es ſunt vt plurimum. Sil'is eſt
huic ꝛ illa que eſt ſecundum cenſum: pares enim ciues eſſe vo-
lunt et inter ſe mites:in parte vero dominari ꝛ ex equo. Sic igi-
tur ꝛ amicitia exigua eſt: ac minime in ea que eſt deterrima: in
tyrannide enim nihil eſt amicitie aut parum. In quib⁹ eñ nulla
eſt ſocietas imperanti et parenti nec amicitia eſt:neq; eniꝫ iuſtũ:
ſed quale artificij ad organum:et anime ad corpus:et domini ad
ſeruum. Iuuantur enim hic ab his qui vtuntur. Amicitia nõ eſt
ad inaĩata:neq; iuſtum: ſed neq; ad equum vel bouem: neq; ad
ſeruum qua ſeruus eſt.nihil eniꝫ cõe eſt. Nam ſeruus aĩatum eſt (Seru⁹ aiatũ eſt orga num.)
organum. Organum vero inaĩatus ſeruus. Qua igitur ſeruus:
non eſt ad illũ amicitia:ſed qua homo. Videtur eniꝫ eſſe quiddã
iuſtum cuiq; homini ad oẽm:cum quo ſocietas eſſe poteſt legis
pactionis:ꝛ amicitie inquantum homo. Perparũ vero in tyrãni
de amicitie et iuſti. In optimatibus plurimũ;multarum eñ rerũ
ſocietas eſt his qui pares ſunt.

7 ¶ Septimum capl'm q̇ politice ſunt tres ſpẽs regnũ .ſ.ariſtocratia timo-
cratia:equalibus vero exñtibus harum corruptionibus:quarum optima
regnum:peſſima timocratia.q̇q; tyrannis eſt tranſgreſſio regni:tyranno
intendente quod ſibi conferens:rege aũt omnibus bonis ſupexcellẽte q̃ð
ſubditis:quo non exñte tali fit clerotes:exñte aũt cõtrario fit tyrãnus:tyrã
nide exiſtente peſſima trãſgreſſionũ:deinde q̇ ex ariſtocratia que eſt prin-
cipatus optimoꝝ fit tranſmutatio in oligarchiã:quod' eſt principat⁹ pau
corum:q: ciuitatis preter dignitatem ꝛ ſibiipſis tribuentium.ꝛ q̇ ex timo
cratia que eſt principatus ditiorum in democratiã q̃ eſt ṗncipat⁹ plebis
ꝛ minus mala tranſgreſſionũ:poſtea aſſignãs ſimilitudines harum in do-
mibus:ait patris ad filios communicationem regni habere figuram:lꝫ in
perſis paternus principatus ſit tyrannicus vtens filijs vt ſeruis in hoc
peccans:viri aũt ad vxorẽ principatũ eſſe ſicut ariſtocraticũ:fratrũ autẽ
adinuicem cõicationem aſſimilari timocratie:cohabitãtiũ aũt ſine dñato

re:ꝛ in

re:⁊ in quibus qui principatur debilis democratie. D.

ET ſpēs habitudinum ciuilium tres ſunt:⁊ oppoſite eſ
tres.prima eſt principatus regis:intendit re
gem vnum virtuoſum.ſcd̄am ꝑncipat⁹ bonoꝝ.intendit re
ges multos coadiutores in gubernationem ꝟtuoſam nobi
lē:⁊ illud fit ꝑ hoc vt vnuſq̄ſq; ipſoꝝ adducat partē guber
nationis:aliam ab ea quā adducit alter cum non ꝯtingit
aggregari partes gubernationis ciuilis in vno. ¶ D.⁊ ter
tia eſt principatus honoris.intendit ciuitatē cui⁹ finis eſt honor. ¶ D.et
quidam hoīm nominant eas vſum vite:⁊ melior oīum iſtarū eſt ꝑncipat⁹
regis:⁊ vehemētior oppōnum eſt oppō q̄ nolaꝛ ꝑnapatus ꝯgregationuꝫ.
¶ D.⁊ principatus tyrānidis ⁊ regni vnus ⁊ idem eſt per formā:et inter
vtrūq; diuerſitas eſt multa:eo ꝙ intētio tyrāni eſt bonū ſuū:⁊ intentio re
gis eſt bonum eorum:quib⁹ preeſt:nō bonū ſuīpſi⁹:nō tñ eſt rex q̄ non eſt C
excuſatus ab omni exigentia ꝓcurationis:⁊ non eſt ꝟtuoſus vniuerſitate
virtutum:⁊ hoc qm̄ rex qñ fuerit virtuoſus et excuſatus ab omni exigen
tia procurationis non eſt indigēs aliqua re:cūq; nō fuerit vllius egēs nō
erit intētio eius in principatu ad vtilitatē ꝓpriā:ſed intendet vtilia gregi
ſuo. ¶ D.qui vero non fuerit talis cōueniēs eſt vt ſit ꝑnceps ſorte:inten
dit caſu nō merito vel idoneitate:tyrān⁹ autē contrari⁹ eſt regi ſecundum
veritatem:eo ꝙ inquirit ꝓpriū bonū:⁊ rex bonum alterius:⁊ iſtud oppo
ſitum eſt peius oppoſitoꝝ ⁊ magis patēs:qm̄ malū:⁊ eſt in ſeipſo tale:eo
ꝙ contrarium eſt bono abſolute:qđ eſt principatus regis:⁊ cōtrariuꝫ bo
no abſoluto eſt malum abſolutū. ¶ D.et principatus mutaꝛ ex regno ad
tyrānidē:eo ꝙ tyrānidis malitia eſt pertinens ꝑncipatui vnitatis.inten
do malitiā cōtra ꝑncipatū regis vni⁹:cum ergo vterq; ꝑncipatus regni ⁊
tyrānidis pertineāt ꝑncipi vni:⁊ nō differūt niſi ſm finē ꝑncipis:fit muta
tio iſtius principatus ex regno ad tyrānidem mutatione ꝑncipis tantū:⁊
hoc eſt facillimū. ¶ D.ſed principatus bonoꝝ ꝓpter multitudinē ꝑncipū
mutaꝛ ad ꝑncipatū paucoꝝ:intendit ꝑncipatū diuitū q̄ ponunt finem gu
bernationis diuitias:⁊ iſtū eſt oppoſitū hui⁹ ꝑncipatus. ¶ D.et eſt dete
rior principatuum:ideo ꝙ ꝑncipes diuidūt bona ciuitatis nō ſm merita:
et conuertunt vniuerſa bona aut plura ipſoꝝ ad ſeipſos:⁊ ſtudent vt ꝑn
cipatus ſemper ſit eorundem velut filioꝝ ⁊ nepotum vt arbitror:ideo qđ
diuitie apđ eos ſunt cā principatus. ¶ D.⁊ ꝑncipes huius ciuitatis pauci
ſunt ⁊ mali loco eorum q̄ merenꝛ ꝑncipatum ex virtuoſis. ¶ D.principat⁹
autem honoris mutaꝛ ad principatū cōitatis:intendo ꝯgregationalē:⁊ eſt
qui nominatur ſm libertatem. ¶ D.etenim iſti duo principatus cōpropin
quos valde habent terminos:eo ꝙ principatus honoris:reqͥrit ēt vt ſint
principes in ipſo multi ⁊ vt oēs coeq̄les ſint in honore.dixit.⁊ principat⁹
libertatis pauce eſt malitie:eo ꝙ oppoſitio eius ex ſpecie principatus ho
noris pauca. ¶ D.ad iſta namq; oppoſita permutantur iſti principat⁹ vt
plurimum ⁊ feſtina eſt permutatio quorundam adinuicem:qđ autem eſt
extra iſtas compermutationes:vt ꝙ permutetur regnum ad aliud quā ad D
tyrannidem paruum eſt ⁊ graue. ¶ Et iſtud eſt qđ narrauit Ari.⁊ eſt diuer Nota dif
ſum vie vel ſemite Platonis:q̄ videt ꝙ principatus regni ꝑmo permutaꝛ ferētiā in
ad ꝑncipatū honoris:⁊ ꝑncipat⁹ honoris ad ꝑncipatū diuitiaꝝ:⁊ ꝑncipa ter pla. et
tus diuitiarū ad ꝑncipatū ꝯgregationū:⁊ ꝑncipat⁹ ꝯgregationis ad ꝑnci Ariſt.
patū tyrānidis. Et veriſile eſt:qm̄ qñ ꝑſcrutatio exq̄ſita fit de hoc ꝑꝫ q̄ res
eſt q̄ currit curſu nāc in ꝯpermutatiōe iſtoꝝ ꝑncipatuū eſt vt dixit Ari.nō
vt dicit Plato. ¶ D.⁊ eſt poſſe vt inueniam⁹ ſile iſtis regiminib⁹ in regimi

ne dom⁹.intẽdo hoſpitiũ:cõuerſatio eñi patris cũ filijs ſuis in hoſpitio ſi=
milať ꝯuerſationi regis cũ grege ſuo:curioſus ẽ eñi rex gregis ſui:quẽad
modũ pr̃ filioꝝ:⁊ ideo uolauit homerus regẽ patrẽ.idiget eñi rex vt ei⁹ re
gimen ſit paternũ regimen.¶D.Apud perſos aũt regimẽ pr̃is tyrãnidale
eſt:ipſi eñi tractãt filios tãꝗ̃ ſeruos:⁊ regimẽ dñi erga ſeruũ tyrãnidale:
eo ꝙ dñs vtiť ſeruo ꝓut ei melius fuerit nõ ſeruo:vr̃ aũt ꝙ regimẽ patris
erga filios directũ ſit:perſoꝝ aũt peccãs.Qm̃ aũt regimẽ vł pncipat⁹ bo=
noꝝ diuerſum eſt:eo ꝙ ꝗlibet eoꝝ exerceret ꝓpriũ offiñ ⁊ ſaluat alteri offi
ciũ ſibi ꝓpriũ:ſimilať ipſoꝝ regimẽ regimini viri ⁊ mulieris in hoſpitio:
vir etenĩ dñať in hoſpitio reb⁹ ꝗ̃ ad eũ pertinẽt:⁊ dimittit dñiũ mulieri ſu
ꝑ res ſibi ꝑtinẽtes.qñ ergo vir dñať vniuerſo qꝺ ſuũ ⁊ qꝺ mulieris ꝯuertiť
ad paucitatẽ regiminis.itẽdit ꝙ ꝯuertiť ad diſpõnẽ ſiĺantẽ pncipatui pau
coꝝ:intendo diuitis.⁊ facit ꝗdem hoc per idoneitatem quã arbitrať ex ſe
ipſo ſiue potentiã ſiue diuitias:nõ per hoc ꝙ illꝺ meli⁹.Et fortaſſe dñanť
mulieres in hmõi hoſpitijs ⁊ ciuitatib⁹ ſiĺib⁹ iſtis hoſpitijs qñ fuerit i eis
iſta idoneitas:verumtamẽ dñium ipſoꝝ nõ ſit ſm ꝟtutẽ tũc:ſed ꝑꝑ diuiti=
as aut potentiam:quemadmodũ res ſe hꝫ in dñio vel in principatu pau=
corum.intendo ꝙ non ſit ſm virtutem:ſed ſm diuitias.¶D.Dñium autẽ
fratrũ in domib⁹ ſimilať principatui honoris:eo ꝙ fratres coequantur in
omni re ꝑter ꝗ̃ in annis.Et propter hãc cãm qñ fuerit diuerſitas in annis
multa non erit illic dilectio fraterna:pncipatus aũt cõmunitatũ.intẽdo pn
cipatum liberorum vtplurimum ſimilať ſtatui hoſpitij in quo nõ eſt pa=
terfamilias vel dñs.Familia enim illius hoſpitij coequales ſunt:⁊ ſiĺr pn
cipatu aggregationis princeps debilis eſt. Cap.8.

In ſocietate igiť oĩs amicitia eſt vt diximꝰ. Diſtiguet
vtiqꝫ aliquis conſanguineã ⁊ ſodalictã:ciuiles vero ⁊
cõtribules ⁊ cõnautice ⁊ hmõi ſociabiles videt̃ ma=
gis:tanꝗ̃ veluti.n.ꝑ cõuentionẽ quãdã eſſe videtur.
Inter has ꝗs collocet ⁊ hoſpitalicã.Conſanguinea
aũt vr̃ varia totaqꝫ a paterna pẽdere:parẽtes enim amãt natos
quaſi ſuũ ꝗddã exñtes:nati ꝟo parẽtes vt ab illis ꝗddã exiſten=
tes. Magis autem ſciunt genitores que ex ipſis: quam genita:
quia ab his:⁊ magis coniungitur id a quo illi quod genitũ eſt:
quam id quod gignitur ei qui facit.Id enim qꝺ ex ipſo primum
eſt ei a quo:vt deus ⁊ crines ⁊ quoduis ei quod continet.Illo=
rũ vero nulli a quo vel minus. Magnitudine quoqꝫ temporis.
Nam hi ſtatim genitos amant.Illi vero poſt tempus congeni=
torum ſcientiam vel ſenſum perceperint.Ex his etiam patet cur
C matres ament magis.Parentes enim natos amant vt ſeipſos.
Qui enim ex his ſunt veluti alteri ipſi ſunt ſeparati.Nati vero
parentes vt ab illis orti.Fratres vero ſe mutuo amant:quoniã
ab eiſdem nati ſunt.Idemptitas enim ad illos idem inuicem fa
cit.Itaqꝫ aiunt eundem ſanguinem eandem ſtirpem et talia que
dam.Sunt igitur quodammodo idem licꝫ diuerſi.Magnũ pre
terea eſt ad amicitiam educatio et etas:quapropter fraterna ami
citia ſodalicia ſimilis eſt.Nepotes vero et alij cognati ex iſtis cõ
iunguntur.quoniam ab eiſdem ſunt.Sunt alij autem magis cõ

iuncti alij minus: vt proximi vel remoti ſunt a ſtirpe: eſt autem
ad parentes amicitia natis: ⁊ hominibus ad deos: vt ad optios
et maioritate preſtantes. Maxima enim hi beneficia contulerũt
cum eſſendi educandiqꝫ cauſa fuerint natoſqꝫ erudiendi. Talis
autem amicitia voluptatem ⁊ vtilitatem magis continet quam
extraneorum: ꝙto in ipſis vita ſociabilior. Eſt autem in fraterna
quemadmodum in ſodalicia: et magis in humanis ac penitus
ſimilibus: quanto coniunctiores genere exiſtentes ſe mutuo dili
gunt: ⁊ quantomagis ſimiles moribus ſunt qui ex eiſdem orti: ac
eadem educatione diſciplinaqꝫ inſtituti: et temporis comproba-
tio plurima atqꝫ firmiſſima: eodem modo in ceteris cognatis ſũt
ea que amicitiam faciunt. Viro autem ⁊ vxori amicitia videtur
ſecundum naturam exiſtere: homo enim natura eſt coniugale
magis ꝙ ciuile: quanto prius ac magis neceſſarium eſt domus
ꝙ ciuitas: ⁊ procreatio filiorum communis animalibus. Alijs igi
tur intantum ſocietas eſt homines autem non ſolum procreatio
nis cauſa coeunt: ſed eorum quoqꝫ gratia que pertinet ad vitaꝫ.
confeſtim enim diſtinguuntur opera: ⁊ alia ſunt viri: alia mulie-
ris. Sufficiunt igitur inuicem proprias res in communi ponen
tes: quare ⁊ vtilitas ⁊ voluptas in hac amicitia verſari videtur.
Erit etiam per virtutem ſi boni ſint: eſt enim vtriuſqꝫ virtus: et
gaudebunt vtiqꝫ ſimul: ſimilis vero ambobus commune ſũt bo-
num. continent autem ſocietatem: quemadmodum ſe habere de
bet vir erga vxorem: ⁊ omnino amicus erga amicum: nihil aliud
videtur querendum niſi quomodo iuſtum. Non enim videtur
idem iuſtum amico ad amicum: neqꝫ ad extraneum ⁊ familiareꝫ
et condiſcipulum.

¶ Octauum capitulum ꝙ in vnaquaqꝫ politicarum configurat amicitia 8
iuſto: quod eſt in illo quẽadmodũ regis ad ſubiectos amicitia: ſicut ⁊ iu-
ſtum quod eſt in illa eſt in ſuperabundantia beneficij: qđ eſt ipſos bonos
facere: cui ſimilis eſt paterna: excellens tñ bñficiorum magnitudine pr̃ ⁊
rege: nam principatiuis amicitijs eorum in ſuperexceſſu exñtibꝰ: ⁊ patribꝰ
ꝙ regibus honorari dignioribꝰ: ꝗꝗ ad vxorem amicitia: ⁊ iuſtum qualis
in ariſtocratia: fratrum vero ſimul: ⁊ auree ⁊ timocratice: tandem quod in
tranſgreſſionibꝰ paruum eſt amicitia ſicut ⁊ iuſtum: in tyrãnide aũt nulla
aut prauiſſima: q² nulla commutatio: ſed vtiť ſubditis vt organo: quem-
admodum dñs ſeruo qui eſt organũ domini animatũ: nec eſt eoruꝫ amici-
tia vnde tales: ſed vñ hoies. ꝗꝗ in democratia eſt plus amicitie ꝙ i alijs
trãſgreſſionibus ꝓpter plura in hac eſſe cõia. D.

Vnicuiqꝫ ex iſtis ſex modis cõuenientium regnatio ꝯ pro
pria: intendo gubernationem propriam: ⁊ in vnoquoqꝫ
eorum inuenitur dilectio ſ̃m menſuram iuſtitie inuente in
ipſo. Dilectio quidem regis erga ſubditos abundans eſt ſ̃ꝫ
abundantiam ipſorum in benefactionibus ⁊ operationibꝰ: ⁊
et ipſi diligunt eum ſ̃m benefactionem eius ipſis. Rex enim
quando bonꝰ fuerit: bene facit his: ſuper quos regnat: ⁊ viſitat eos ꝓpter

eſſe actiones eorum iuſtas:quemadmodū viſitat paſtor gregem ſuum:⁊ ꝓpter hoc Homerus poeta nominat prelatos noīe deriuato a noīe gregis:⁊ iſto regimen eſt nobilius regiminum ⁊ diuerſificatꝰ quidem regimē patris : et regis in magnitudine vtiliū.intēdo ꝙ regimē regis maioris eſt vtilitatis et cōius regimine patris:in genere vnum ſunt:putatur enim de pr̄e ꝙ ipſe ſit cā eſſe filiorum:⁊ nutritiōis eoꝝ:⁊ doctrinatiōis.ideoq; debitū hn̄t filij vt retribuant patri in delectationibꝰ bonoꝝ in quibꝰ opꝫ:⁊ ipſe ſilr̄ portare hꝫ hanc honoris exhibitionē ſuis anteceſſoribꝰ ex parētibꝰ:pr̄ itaq; filiorum prelatus eſt nālr̄:⁊ quemadmodū eſt pr̄ eis quos genuit:ſic eſt filius eis qui preceſſerant ꝯgenitoribꝰ: ⁊hec eſt diſpō regis erga eos quos regit ⁊ manutenet .intēdo ꝙ amor eiꝰ erga eos eſt amor paternus:⁊ honoratio ipſorum erga eum eſt honoratio filialis:etenim rex eſt cā eē anime ⁊ fieri eius ⁊ enutritionis eius ⁊ doctrinationis eiꝰ:⁊ gr̄a huiꝰ honorāt filij pr̄es.¶D.Et dilectio ⁊ iuſtitia in iſtis nō eſt vnū ⁊ idē.ſꝫ ſuperabūdās ſm̄

F idoneitatem.intendo ꝙ dilectio erit plus vbi iuſtitia fuerit plus.¶D.⁊ ſimiliter dilectio in principatu bonoꝝ fit ēt ſm̄ menſurā ꝟtutis. intēdo qđ melior eſt amabilior:⁊ vlr̄ erit dilectio ipſis ſm̄ menſuram quam opꝫ vnicuiq; ex ipſis:⁊ ſimiliter iuſtitia.dilectio aūt fraterna eſt quidē coequalis et ſilr̄ dilectio ſocioꝝ:eo ꝙ ipſi coequales ⁊ ꝓpinq̄ ⁊ cōſimiliū paſſiōes inueniunꝰ ſimul ⁊ in hora vna ⁊ cōſimilium morū vtplurimū:⁊ iſti ſimilanꝰ ſocijs principatus honoris:eo ꝙ iſta maneries vite vult vt ſint ciues coequales in idoneitate vel merito:⁊ vt ſit regimen in ipſis particlare:⁊ ſm̄ equalitatem.intendo in oī indiuiduo:⁊ ſilr̄ dilectio in iſtis eſt ēt coeq̄lis et iuſtitia econuerſo ei qđ ē in ciuitate regis ⁊ honoꝝ. ¶D.quemadmodū autem in oppoſitionibꝰ tribꝰ iuſtitia modica eſt:ſic ⁊ dilectio ⁊ minime fit in peiori earum ⁊ eſt tyrānides:etenim in tyrānide nihil eſt dilectionis:⁊ iuſtitie niſi ſit q̄d modicū:in tyrānide nāq; nihil eſt cōe prelato et ſubdito:neq; eſt in ea dilectio:neq; iuſtitia:⁊ hoc qm̄ cōicatio que eſt inter prelatum ⁊ ſubditum ſilis eſt cōicationi q̄ eſt inter artificē ⁊ inſtr̄m:et animaꝫ ⁊ corpus:⁊ dn̄m ⁊ ſeruum:p inſtr̄m enim ꝑficit vtēs eo:⁊ ipſum p illū etiā: attamen inſtr̄o nō eſt dilectio erga artificē:neq; aīe erga corpus:cum neutris iſtoꝝ ſit aīa:⁊ ſilr̄ nō inuenitꝰ inter ea iuſtitia:neq; eſt etiā dilectio ⁊ iuſtitia in iditate animarum q̄lr̄cūq; ꝯtingat:in iditatibꝰ em̄ aīaꝝ quibus non eſt rō nō inuenitꝰ dilectio neq; iuſtitia niſi ſm̄ cōitatē rōnis : ſilr̄ neq; ſeruus amatur inq̄ꝫtū ſeruus:eſt enim ſeruus q̄dē inq̄ꝫtū inſtr̄m:et inſtr̄o nō eſt dilectio:ideoq; dictū eſt:qm̄ ſeruus eſt inſtr̄m aīatū:⁊ inſtr̄m ſeruus inaīatus:inq̄ꝫtū ergo ſeruus nō ꝓportionaꝰ ei dilectio:⁊ ꝓportionaꝰ q̄deꝫ inq̄ꝫtū homo.¶D.Putaꝰ aūt hoc eē neccio iuſtitia q̄dam iter quoſlꝫ duos hoīes:⁊ cōicantes maxime ſiue p legē ſiue p ꝯditiōem ⁊ ꝯueniētiā:⁊ ſilr̄ dilectio ineuitabilr̄ erit inter quoſlibet duos hoīes cōparticipātes ſm̄ menſurā eius qđ eſt inter eos de iuſtitia.¶D.In principatibꝰ aūt tyrānidalibus modica eſt dilectio:⁊ ſilr̄ iuſtitia.in ꝑncipatu ꝟo communitatū:intendo congregationalē iuſtitiā ⁊ dilectio eſt plus.eo ꝙ in illis ſunt res multe cōicate:⁊ ſunt coeq̄les in illis rebus:⁊ oīs dilectio vt dictum eſt:ſit quideꝫ in conuerſatione communicabili.i.participabili. Cap.9.

G CUm ergo triplex ſit amicitia vt ab initio dictum eſt: etiam alia ſint amici pares:in alia ſecundum excellētiam. Nam ⁊ ſimiliter boni fiunt amici:⁊ melior peiori. Eodemq; modo ⁊ iocundi:⁊ propter vtilitateꝫ adequātes cōmoditatibꝰ ⁊ differētes. Pares q̄deꝫ ſm̄ paritatē opꝫ ⁊ in amore ⁊ in ceteris adequare.

Impares vero ſm rōnē excellenter cōducere. Fiunt igit̃ incuſationes et querele in ea amicitia q̄ eſt vtilitatis gr̄a cōtracta: vel ſola vel maxime: et merito quidā. Nā et q̄ p̄ virtutem amici ſunt bene facere mutuo properant. ¶ Hoc enim et virtutis et amicitie. Ad hoc autem certatim tendētib⁹ nulle exiſtūt q̄rele: neq3 rixe. nam aduerſus amantem et beneficia cōferētē nemo conqueritur: ſed ſi ſit gratus beneficijs reſpondet. Qui vero in dando et beneficia conferendo exuperat cum id aſſequatur qđ cupit non ſuccenſebit amico. Nam vterq3 bonum appetit: nec etiā nimium in his que propter voluptatē cum ſimul ambobus id p̄ueniat q̄ optabant: ſed quidem mutua conuerſatione gaudēt. Etenim ridiculum ēt ſi q̄s quēq3 incuſaret q̄ ſibi iocūdus nō ſit: cum liceat illo non vti. At illa que propter vtilitatem eſt querelis ſubiacet: cum enim ſe mutuo propter vtilitatem vtant̃: ſemp̄ plus q̄rūt et minus q̄ decet ſe habere exiſtimant: et querunt̃ q̄ nō tanta reportent q̄nta deberent pro ſua dignitate. Amici vero non ſufficiunt ad tam multa conferenda. Videtur autem vt duplex eſt iuſtum aliud ſine ſcripto: aliud legibus: ſic et ea amicitia que eſt propter vtilitatem partim moralis eſſe: partim legitima. Fiunt autem incuſationes tunc maxime cum non per eadē commutant et diſſoluuntur: eſt autem legitima in dictis partim omnino forenſis de manu in manum: partim liberalior ad tempus: ſed per pactione3 quid pro quo. Eſt autem in hac manifeſtum quid debeatur nec ambiguum ſed amicabilem habet dilectionem. Quapropter quibuſdam horum non ſunt iudicia: ſed putant oportere contentos eſſe qui ſm fidem contraxerunt. Moralis vero non eſt in dictis: ſed vt amico donat vel quid aliud facit. Dignum putat vt ipſe conſequatur quaſi non donauerit: ſed commodauerit. Nec ſimiliter commutans et diſſoluens incuſat. Idq3 ex eo accidit quod vel omnis vel magna pars volunt quidem honeſta: ſed anteponunt vtilia. Atq3 honeſtum quidem eſt beneficia conferre: non vt viciſſim ſuſcipiantur. Vtile vero bene accipere et qui poteſt reddenda ſunt: que accipit ſm dignitatem: idq3 ſpōte agendum. Inuitum autem amicum non faciendū quaſi errauerit in principio: et beneficium acceperit a quo non oportebat: non enim ab amico: neq3 ob hoc ipſum adagente: vt igitur in dictis beneficio accepto diſſoluendum eſt: et quaſi conuenerit reddere ſi poterit. ſi non poterit non eſſe cogendum: itaq3 reddendum eſt ſi habeat facultatem: conſiderandum eſt ab initio: a quo quis accipit: et cuius gratia: vt ſic vel ſuſcipiat vel non. Habet autem dubitationē vtr̄ accipientis vtilitate metiri debeat beneficiū: et iuxta illam rependi an iuxta illius q̄ cōtulit: qui enim capiūt: attenuātes q̄đē illa talia ſe accipere dicunt que parua erant his qui contulerāt: et licebat ab alijs accipere. Illi vero viceuerſa maxima eorum que pe

nes ſe erant:⁊ que ab aliis conſequi non poterant : ⁊ in periculis
atq; huiuſmodi neceſſitatibus. An igitur cuz vtilitatis cauſa ſit
amicitia eius qui accipit vtilitas menſura eſt:hic eſt enim qui in-
diget ⁊ ſatis eſt vt tantundem ferat . Tantum igitur beneficium
fuit quantum iſte accipit vtilitatis:⁊ reddendum eſt tantum quantum
ipſe accipit:aut etiam plus:id enim honeſtius eſt. In ea vero que
eſt ꝑ virtutem incuſationes non ſunt.menſura autem videtur cō
ferentis electio:virtutis enim ⁊ moris in electione vis eſt.

Nonū capl'm in quo eſt repetitio ꝙ omnis amicitia eſt in cōicatione:di
9 citur ꝙ aliquis tamē cognatam ⁊ etauricā:q2 ſunt naturales: ſeparabit ab
amicitia cōicatiua que videtur eſſe ſecūdum cōfeſſionem.q̄d ꝗ cognata om
nis dependet ex paterna:que maxima eſt:⁊ maior ad prolem quam econuerſo
ꝓpter parētes diligere prolem vt aliquid ipſorum exiſtētem.prolem au-
tem ecōtrario parētes vt aliquid ab ipſis exiſtentem:⁊ propter parētes ma
gis noſſe que ex ipſis quam prolem ex quibus eſt: ⁊ propter parentem magis
coapproximare ſe genito quam ecōtrario:⁊ propter pluri tempore diligere quam
econuerſo diligi:ex quibus manifeſtum propter que matres amant magis
⁊ propter parētes diligere filios vt ſeipſos alteros ⁊ non econtrario: dein-
de ꝙ fraterna amicitia.innaſci ex eiſdem:⁊ propter cōnutritum ⁊ vnius mo
ris etaurice aſſimilata:conſequentiuz autem analogice ineſſe prope vel lō
ge,a ſtipite.q̄d ꝗ amicitia filiorum ad parētes eſt propter bonum ⁊ delecta
bile ⁊ vtile:⁊ ꝙ in fraterna que eſt etaurica ⁊ ex quibus ſunt coaucta poſtea
ꝙ ſimiliter viro ⁊ vxori eſt amicitia naturalis propter hominem naturali-
ter eſſe cōiugale:q̄d ꝗ hoc habet cōſequēs vtile,⁊ delectabile ⁊ plerunq; ha
bet commutā amicitiam propter virtutem ſicut cetere amicitie naturales
⁊ ꝙ hanc adaugcet proles:⁊ ꝙ in vnoquoq; genere cōuiuendum ſecūdum
iuſtum quod in illa. D.

Et cōueniens eſt vt diſtinguatur inter dilectionem que eſt ex
parte conuenientie generis.i.cōſanguinitatis ⁊ dilectionem
que eſt ex parte ſocietatis:intēdit quoniam illa naturalis eſt ⁊
iſta conſuetudinalis. D.Dilectiones autem ciuiles ⁊ ſocia-
les:vt ille que ſunt inter homines cōnauigātes in eadem naue
aut coitinerātes in eodem itinere:⁊ quecūq; huiuſmodi ſunt ſimilantur di
lectionibus que fiunt a ſimul conuerſantibus propter participationem in
re vna aut in rebus vnis eiſdem:nam fiunt quidē cauſa cōtribuēdi in vti
li:⁊ cauſa cōueniēdi ſecūdum,indigētiam alterutram.D.Et fortaſſis in-
tromittet aliquis in hoc genus dilectionem extraneorum adinuicez. D.
L Et iam ptz ꝙ dilectiones generis multe ſunt diſſolutionis ⁊ corruptionis
niſi ꝙ omnes ꝓportionantur dilectioni paterne:⁊ parētes amant filios:eo
ꝙ ſunt pars ipſorum:filii vero amant parentes : eo ꝙ ſunt ab ipſis:⁊ reco-
gnoſcētia parentum erga illos qui ex ipſis ſunt plus eſt quam recognoſcentia
filiorum erga illos a quibus ſunt:⁊ propter hoc,genitum magis propriuz
eſt genitori quam genitor genito: etenim illud quod eſt pars alicuius magis
proprius ei quam ſit res ſuo factori:genitum aūt pars generātis eſt vt dētes
⁊ capilli ⁊ generans factor eſt geniti:⁊ non ſolum precellit dilectio patris
dilectionē filii ſm hāc intētionem:ſed etiaz in tēpore:intēdo ꝙ dilectio pa
tris erga filium prior eſt tēpore dilectione filii erga patrem:eo ꝙ patres di
ligunt extemplo ex quo naſcunt:filii vero amāt quidē poſt,preceſſum tpis:
dū cognouerint filii parētes ſuos aut intellectu aut ſenſu.⁊ declarat ex iſto
ꝙ matres amplius diligūt quam p̄res:eo ꝙ plus partiū filii ex mr̄e ē:parētes et

go amāt filios pp ſeipſos: eo ꝙ illud qđ eſt ex aliq̄ eſt q̄ſi alterū ipm̄ ꝑterꝙ̄
qđ eſt diſtinctū: filij vero amāt parētes: eo ꝙ fieri ex ipſis eſt. Fr̄es amāt ſe=
inuicē: eo ꝙ fieri eoꝝ eſt ex hoīb⁹ eiſdē ⁊ ſunt parētes eoꝝ ⁊ hoīes q̄ conti
nuanẗ hac cōtinuatione adinuicē gen⁹ ſunt: ⁊ pp̄ iſtđ dictū fuit de gn̄ibus:
qm̄ ſanguis vn⁹ eſt ⁊ radix vna. ⁊ hoc iō ꝙ iſti ſunt res vna ꝑ ſpēm quādā
⁊ ſunt diſtincti: ſunt ergo vnū q̄buſdā ⁊ ſunt diſtincti q̄buſdā. ¶ M. ⁊ cōiun
ctio in nutritiōe ⁊ cohabitatiōe in creſcētia multū facit ad cōuenientiā di
lectionis vt accidit in caballis q̄ copulanẗ in vno vinculo: etem̄ cū iunganẗ
ſub eodē iugo amāt ſeinuicē ⁊ cōmixti ſocij ſunt pp̄ habitudinē ſuā in loco
vno: iđꝙ̄ ſimilaẗ dilectio ſocialis dilectioni fraterne. ¶ M. Dilectionis aūt
filioꝝ fratrū vel ſoroꝝ ⁊ reliquoꝝ ꝓpinquoꝝ cā eſt ꝙ ſunt ꝓgeniti a q̄buſ=
dā eiſdem. i. ex pr̄e vno aut matre vna: ⁊ excellentia eoꝝ in dilectione fit ſm̄
appropinquationem eoꝝ vni principio in quo ꝑticipant ⁊ elōgationē ab
ipo. ¶ M. ⁊ dilectio filiorū erga parētes ⁊ hoīum erga deum vnius generis
eſt: ⁊ dilectio rei effectiue boni ⁊ nobilis: ⁊ hoc qm̄ actio ipſorum eſt ma=
gnitudo bn̄ficij: cū ſint cā fieri ⁊ nutritiōis ⁊ inſtructionis: dr̄ q̄dez cūctoꝝ
pr̄ aut filioꝝ. ¶ M. Et in dilectione ſocioꝝ plus eſt delectatiōis ⁊ vtilitatis
q̄ꝫ in dilectione extraneoꝝ ſm̄ mēſuram cōicationis eoꝝ: ⁊ ſimul conuerſa=
tionis in vita: intendo qm̄ cōicatio eoꝝ in vita amplior eſt ⁊ longior q̄ꝫ ex
traneorum: ⁊ ſimiliter in dilectione fraterna eſt ex delectatione. vtilitate ad
modum eius quod eſt in dilectione ſociali ⁊ maxime in idoneis ⁊ cōſimili=
b⁹ ex ipſis. Etem̄ dilectio eoꝝ adinuicez eſt ſm̄ menſuram: cōſimilitudines
in morib⁹: ⁊ appropinquationē q̄buſdā eiſdē: intēdo illos q̄ fuerūt cā ipo=
rum ⁊ maxime qn̄ nutriti fuerint ſimul ⁊ doctrinati: ⁊ ꝓlōgata fuerit expe=
rientia eoꝝ adinuicem in veritate cōplemēti: donec firmetur dilectio eorū
valde: ⁊ ſil'r inuenitur dilectio in reliq̄s rebus cogentibus ad dilectionē ſꝫ
menſurā q̄ inueniẗ in illis q̄ ſunt ex vno gn̄e: intendo qm̄ quēadmodum ex
cellit dilectio gn̄is ſm̄ excellentiam eorum in ꝓpinquitate ⁊ elongatiōe ab
effectiuo dilectionis. ſ. a patre cōi ipſis ſic excellit ea q̄ eſt ex ꝑte reliquarū
rerum effectiuaꝝ dilectionis ſm̄ excellentiam illarū in ſeipſis. ¶ M. dilectio
aūt q̄ eſt inter virum ⁊ mulierē naturalis eſt: ⁊ eſt prior dilectione ciuili tp̄e
⁊ natura quēadmodū dilectio condomeſticoruꝫ prior eſt nā ⁊ tp̄e dilectiōe
cōciuiū ſm̄ mēſurā qua domus naturaliter p̄cedit ciuitatē: ⁊ eſt magis ne=
ceſſaria in eſſe: intēdo in eſſe hoīs. Amplius actio cōis melior ⁊ viro gene
ratio eſt: ⁊ eſt prior actionū cōium naturaliter cū cōis ſit hoī ⁊ alijs: inten=
do qm̄ inuenitur aīalibus. Et eſt prima actionū cogētium cōiunctionē ma
ris ⁊ femine in vno vbi eſt gratia eius moratur aīali in manſione vna. mas
aūt ⁊ femina ex hoībus non moranẗ in vna māſione pp̄ gn̄atiōnē tm̄: ſꝫ cū
hoc pp̄ coadiutoriū in vita. Etem̄ operationes viri ⁊ naturaliter alie ſunt
ab operationib⁹ mulieris: ⁊ vterꝙ̄ eoꝝ indiget opatiōe ſui cōparis: ⁊ qn̄ de
duxerint operationes ꝓprias in cōe inuenietur ſufficientia in vita: ⁊ pp̄ea
videmus ꝙ iſta dilectio aggregat vtile delectans etiā etem̄ qn̄ virtuoſa fue
rit inuenitur inter eos ſm̄ menſuram idoneitatis naturalis: intendo ex eo
ꝙ vterꝙ̄ ipſoꝝ eſt virtus ꝓpria ſibi: ⁊ erit q̄ntitas dilectionis inter eos ſm̄
q̄ntitatem idoneitatis. ¶ M. ⁊ cauſa veniens eſt vt delectetur vterꝙ̄ eorū ꝑ
exiſtentiam cōiunctionis inter eos: ⁊ putaẗ ꝙ hec colligatio ſit ꝑples: iđꝙ̄
eis qui prolē nō h̄nt cito finibilis eſt delectatio. etem̄ proles eſt bonuꝫ cōe
eis ⁊ cōe coniungit ⁊ ligat. ¶ M. ⁊ inquiſitio q̄dē qual'r opꝫ vt ſit ſocietas
viri ad mulierē in vita: ⁊ vl'r qualiter opꝫ vt ſit ſocietas amici ad amicum
in vita pꝫ ꝙ non eſt aliud q̄ꝫ inquiſitio qual'r fiat iuſtitia inter eos in vita:
etem̄ palam eſt qm̄ non opꝫ vt ſit vita amici cum amico ſicut vita eius cuꝫ

extraneo: neq; etiam vt ſit vita eius cũ ſocio abſolute ſicut cum ſocio in doctrinatione. ¶D. cum autem dilectiones ſint trium ſpecierum vt dictũ eſt ante: ⁊ fit in vnaquaq; earum interdum dilectio ⁊ amicitia ſm equalitatẽ ex vtroq; amicorum: ⁊ interdum fit ſm preeminentiam erit amicus peiori ſm equalitatem: ⁊ erunt ſimiliter condelectantes ſm equalitatem: intendo bonos. D. ⁊ ſimiliter inueniuntur amici cauſa vtilitatis coequalis ⁊ diuerſi: ⁊ ſimiliter in amicitia propter delectationem inueniuntur due ſpecies.

Capitulum Decimum.

Differunt autem in his amicitijs que ſunt ſm excellentiam: vterq;. enim dignum putat vt ipſe plus habeat. Quã autem id fit diſſoluitur amicitia: nam qui melior eſt putat oportere vt plus habeat: bono enim plus eſt tribuendum. Eodẽ modo ⁊ vtilior: cum enĩ qui inutilis ſit equũ habere non cenſet: famulatum quidẽ eſſe nõ amicitiam: ſi non pro dignitate operũ erunt illa que ſunt in amicitia. Putant quemadmodum in pecuniarum ſocietate plus capiunt hi qui plura contulerunt: ſic oportere in amicitia. Inops vero ⁊ imbecillis cõtra amici eſſe boni ſubuenire egentibus. Nã quid prodeſt inquirunt ſtudioſo vel potenti eſſe amicum ſi nihil ſim conſecuturus? Videtur autem recte vterq; putare ⁊ oportere vtriq; plus tribuere ex amicitia: ſed non ex eadẽ re: ſed excellẽti
A plus honoris Inopi vero plus commodi. Virtutis enim ⁊ beneficij premium eſt honor. Indigentie vero auxilium eſt lucrum. Sic autem ſe id habere: ⁊ in rebus publicis p;: publica enim tribuuntur ei qui publice benefecit. Honor autẽ publicũ quid eſt. Non enim eſſe ex repu. ſimul lucrum ⁊ honorem ſuſcipere. Nã in omnibus minus habere nemo ſuſtinet. Qui ergo in pecunijs minus reportat ei honorem tribuũt: ⁊ q̇ munera capit ei pecunias dãt: quod enim fit ſm dignitatem equat ⁊ ſeruat amicitiã vt dictum eſt. Sic igitur ⁊ illis qui impares ſunt conſiderandũ eſt: et ei qui pecunias ad vtilitatem facit: aut ad virtutem honor eſt tribuendus reddendo id quod poteſt. Nam amicitia poſſibilitatem requirit non ſm exiſtimationem: neq; eſt in omnibus vt in honoribus deo ⁊ parentum. Nullus enim pro dignitate vnq; retribuere
B poteſt: ſed qui pro facultate id agit bonus eſſe videtur. Quapropter videretur vtiq; non licere filio patrem abdicare: ſed patri filium: debitum enim reddendum eſt: ſed qui nihil fecit dignũ rebus fecit: itaq; ſemꝑ eſt debitor. Quibus aũt debetur poteſtas eſt dimittendi: ⁊ patri igitur. Simul autem fortaſſe nullus videbitur deſtitiſſe niſi excellenti prauitate: nam ⁊ ſine naturali amicitia humanum eſt auxilium non negare: hinc autem fugiendũ eſt: aut nõ ſtudendũ prauo auxiliũ ferre: nã bñ accipere multi volunt: facere autẽ fugiunt vt inutile. De his igit̃ catenus dictũ ſit.

Honor eſt ꝑmiũ virtutis.

10 ¶Decimũ capl'm q; op; licet in omi gñe amicitie equare amicos in amare vel ſimpliciter: ⁊ reliq̃s vel ſm analogũ: in ea tñ q̃ ꝑꝑ vtile rõnabiliter acci

dit fieri accuſationes ⁊ vituperationes ⁊ hac vel ſola vel maxime: q2 in ea q̄ pp virtutē non accidit ꝓpter neutrū expetere ab altero niſi ꝙ bonus ſit: neqꝫ in ea que propter delectabile ꝓpter non delectatuꝫ poſſe recipere a non delectante: in hac vero accidit ꝓpter vtroſqꝫ minus ab vtriuſqꝫ recipere ꝙ̄ dignum indicant: deinde ꝙ cum duplex ſit amicitia ſm vtile: moralis. ſ. ⁊ legalis ſicut duplex iuſtū ſcriptū: ⁊ nō ſcriptū maxime fit in hac accuſatio cum non ſm eandem cōmutant ⁊ diſſoluunt: qꝛqꝫ qui recipit ſemꝑ dꝫ retribuere ſm dignitatem receptoꝝ: ⁊ ſponte conſiderato in principio q̄d a quo recipiendū: poſtea dubitat vtrū in amicitia ꝓpter vtile: menſuranda ſit redditio recipientis vtilitate vel dantis bn̄ficio qđ ſoluit dicens ꝙ patentis vtilitate vt vꝫ vtriqꝫ equale commodum ꝓueniat: in amicitia vero que ꝓpter virtutem electio aſſimilatur menſure: ꝓpter qđ non eſt in ea accuſatio: tandem ꝙ in amicitijs ſm superexcellentiam dignificat vterqꝫ plus habere: et qualiter hic bn̄ficiunt cū non eiuſdem rei: ſed diuerſarum vtriſqꝫ diuiſim congruentium vtriqꝫ ſe plus habere dignificat: qꝛqꝫ cum non pōt retribui condignum vt dijs vel parentibus ſufficit qđ poſſe. ⁊ ꝙ q2 filius non pōt retribuere condigna patri: ſed ſemper remanet debitor plures non pōt abnegare patrem. licet pater poſſit filium propter filij ſuperexcellentem militiaꝫ ⁊ vt coerigatur. Dixit.

Eritū in coequalibus opꝫ vt ſit dilectio coꝝ coequalis ⁊ vt ipſi coequales ſint in vniuerſo ceterarū reꝝ: qui vero non ſunt coequales opꝫ vt preeminentia inter eos in dilectione ſit ſm menſuram proportionis coꝝ adinuicem ¶D. Et ſpēs querelaꝝ q̄ fiunt dehoneſtandi cā inueniuntur quidem in dilectione que eſt pp vtilitatem: ⁊ merito inueniūtur in hac tm̄: aut plus ꝙ̄ in ceteris. Etem̄ illi q̄ ſunt amici pp. virtutē amāt benefacere ſibi inuicem in actu: eo ꝙ bn̄ficentia in dilectione inuenitur inter diligētes nāliter pp virtutem ⁊ dilectionem: intendo ꝙ in nā virtutis ⁊ dilectionis eſt vt ſequatur eas bn̄ficentia. ¶D. Et iſtoꝝ cōtentioj non eſt q̄rela neqꝫ litigatio: eo ꝙ nulli graue eſt exhibere actioneꝫ decentē ei quem amat. Cūqꝫ ſit decētia actionis exhilarās nō q̄ret amicꝰ virtuoſus vindictā ex amico ſuo niſi ꝑ decentia actionis q̄n fuerit ſupabundās: verūtm̄ cū decentia actionis ⁊ ſi ſit ſupabundās nō erit illis q̄rimonia: amicus etenīꝫ eſtimat ſe inueniſſe ex eo ſupra deſiderium ſuuꝫ ex amico ſuo non erit illic querela: eo ꝙ ex iſto prouenit amico ſuo bonum: ⁊ oīs hō appetit bonum. ¶D. Neqꝫ etiam erit multa q̄rela in dilectione q̄ eſt pp delectationē: eo ꝙ illud quo gaudent ⁊ delectantur eſt inuentū eis ſilr vtriſqꝫ: etem̄ vterqꝫ coꝝ gaudet ex ſuo compari: ⁊ delectatur ex eſſe ſuo cum ipſo. ¶D. Qui aūt ꝓfitetur amicitiā ⁊ ingratus exiſtit amico: ⁊ nō cōgaudens ei dignꝰ fortaſſe exiſtit deriſione: qui em̄ iſta via ꝓcedit poſſe eſt vt non perſeueretur cū eo neqꝫ die vnica. ¶D. Et ex amicis eſt amicitia dehoneſtatiua. ſ. ea que fit ꝓpter vtilitatem vel queſtū. Quibꝰ em̄ coꝝ vtunt̄ ſeinuicē gr̄a queſtus plus appetitur vtilitatis ꝙ̄ oporteat: culpant ergo ſocios ſuos cum req̄rant ab eis vt ꝑficiant ipſis iuxta menſuram appetituū ſuoꝝ: viri aūt bn̄fici nō ſemꝑ ꝓñt cōferre oīa quibus indigent cupidi: ideoqꝫ frequēter vituperāt ipos. ¶D. Videt̄ aūt dilectio que eſt ꝓpter q̄ſtū duarū eſſe ſpecierū: quēadmodū iuſtitia: ſicut em̄ iuſtitie q̄dā eſt qđ acq̄rit̄ ſcꝫ iuſtitia nālis: ⁊ q̄dā qđ acq̄ritur ſcꝫ iuſtitia poſitiua legalis. ſilr eſt de electione: q̄dā em̄ eſt nālis ⁊ eſt cōiugata iuſtitie naturali: ⁊ q̄dam eſt poſitiua ⁊ eſt cōiugata iuſtitie legali: intendo eam que eſt ex eis in cōnegociatiōe: ⁊ in cōretributione ſm viā legis: intendo ſm conditiones quas cōditionauit lex: intendo q̄n cōnegociatio

ſm terminū legis neceſſariam facit dilectionē: ⁊ ſpecies querimonie vtpꝫ
fiunt in hac dilectione qñ non fuerit cōnegociatio ſm menſuram idoneita
tis.ſed fuerit permutata: intendo qñ ceciderit in ea defraudatio. Et dile-
ctio legalis que fit ex pte connegociationis in rebus que exiſtimant̄ ſꝫ mē
ſurā ſuā:intēdo ꝙ ſint non precij ambobus cōnegociantibꝰ:q̄dam eſt mer-
calis ſm totalitatem ſuā:⁊ eſt ea q̄ fit per dationem ⁊ acceptionem ſtatim
manu ad manum:⁊ quedam eſt magis liberalis ⁊ ꝓpinquior bñficio:⁊ eſt
connegociatio q̄ fit ſm inducias ⁊ mutuū intrans eſt in hoc capl'm:⁊ ꝗuis
in hoc cōmercio ſit cōmutatio alicuius:pro aliquo tñ prerogatiua in ipſo:
palam eſt neqꝫ dubitatur in ea:⁊ cōnegociatio de manu ad manū non facit
neceſſariam dilectionem:q̄ vero fit ſm inducias cogit ad diligendū:⁊ bñfi-
centia in ipſa manifeſta eſt.¶D.Et pp hoc vident multi homines qm̄ in-
dignū eſt vt oporteat mutantem ad inducias repetere ſua iudiciario ſtre
pitu:immo ꝙ potius regratiandum eſt ei ⁊ eſt honorandus.in cōmercio
aūt morali.ſ.in quo eſt iuſtitia non ſcripta:⁊ dilectio naturalis nō fit datio
alicuius eſtimando vt recipiatur pro eo equal'ēs:ſꝫ datio beneficentie tm̄:
vt quod dat amicus amico abſqꝫ expectatione retributionis.in cōnegocia
tione aūt mercimoniali non dat quis aliq̇d niſi intentiōe recipiendi equa
lens:aut plus.Cūqꝫ ſic ſit quaſi non dat:imo qđ dat:dat ſm viam mutandi
vel accommodandi.¶D.⁊ non eſt connegociantium querelositas in hora
negociandi ſimilis ei que fit poſt ſeparationē:vult ſm ꝙ eſtimo ꝙ in hora
ſeparationis querelosus eſt aliquis cōnegociantiū de ſocio ſuo de aliquo
qđ eſt aliud ab eo:de quo q̄relabitur poſt ſeparationem vt ſi pticipat macu
lā in vēditione quā videat eū occultauiſſe ab eo:plm aūt fit hoc in hora ne
gocij pp difficultatē reſtituendi.¶D.Et accidit q̇dē querela in cōmercio
eo ꝙ vniuerſitas hoium aut plures ipſoꝝ appetūt decoꝝ: ſed ꝑeligūt vti-
le:⁊ decoꝝ eſt vt ſit bñficiū nō retributionis intuitu:⁊ vtile eſt vt vir bñfa-
ciat ei q̇ potēs eſt ad retribuēdū ſm mēſurā impēſi bñficij.q̇ vero non retri
buit nō eſt amicꝰ:eo ꝙ qñ nō retribuit hoi amicꝰ eiꝰ ſꝫ bñficiū fit:ac ſi eſſet
amicꝰ eiꝰ ꝑter ſpōtē ſuā:opinat̄ eīm ꝙ amicꝰ eiꝰ ſit tanqꝫ ille cui vr̄ ꝙ erra-
uerit circa ipm in ꝑncipio ſocietatis:⁊ cui vr̄ ꝙ illud qđ pcepit de bono: ta
le q̇dem bonū nō eſt quale ꝓuenit ab eo:a q̇ ꝓcedit bonū:nō eīm eſt ex ami
co:imo nō eſt niſi ex eo qui bñfecit errāter:⁊ hoc qm̄ bñficus ex pte erroris
eſt bñficus inſpōtanee.Cūqꝫ ſic fit:tunc quēadmodū oꝫ vt ille cui impendit
bñficium notoriū recognoſcat ipſum ⁊ retribuat ſic fortaſſis opportunum
eſt vt qui non pōt ſatiſfacere condigne ſatagit retribuere iuxta poſſe ſuum
⁊ hoc qm̄ non ſtat condigna ſatiſfactio niſi pp impotentiā ſuam:cōueniēs
eſt vt amicus eius reputet:qm̄ ſi poſſet plus cōplete ſatiſfaceret.¶D.Opꝫ
itaqꝫ vt incipiamus ⁊ perſcrutemur per id q̇d eſt beneficium ex amicis ⁊ ſꝫ
quid:⁊ an tolerat amicus retributionem an non:⁊ ſi tolerat quādo tolerat
eam:in hoc eīm contentio eſt ⁊ dubitatio an oportet:vt ſatiſfactio ſm men-
ſuram profectus proficientis:aut ſm menſurā facti ipſiuſmet factoris:in
tendo ſm menſuram beneficij:non ſm paſſionem ab ipſo:patientiū eīm cō
ſuetudo eſt vt dicant:qm̄ non receperūt a bñfactoribꝰ niſi res que modice
ſunt apud eos pauci profectus ipſis:⁊ ꝙ nullus eſt auarus hmōi rerū:be
neficī vero dicunt eius cōtrariū ſcꝫ ꝙ ipſi dederunt q̇dem plurimū eiꝰ qđ
apud eos eſt ⁊ optimū:⁊ quale nō eſt poſſe accipere ab alijs niſi per violen
tiam aut coactionem:⁊ ꝙ ſimilatur huic.¶D.Uerūtñ cum ſit hic amicitia
pp queſtum opꝫ vt ſit ſatiſfactio in ea ſm paſſionem patientis. indigentia
C nāqꝫ eſt quidem ſm menſuram paſſionis ⁊ ſuppletio quidē eius eſt in hac
opꝫ igitur vt ſatiſfaciat ei per id a quo patitur paſſione coequata eiꝰ paſ-

tioni:⁊ hoc qm̄ iuſtitia q̄dez eſt vt ꝑficiat ei q̄ntum ꝑficit per ipſu̅z:⁊ vt reſti
tuat ſm̄ menſurā quā recipit:⁊ ſi amplius fuerit erit melius.¶D. In dile-
ctiónibus aūt que fiunt ſm̄ menſuram virtutis vniuſcuiuſq̄ condiligētiū:
non eſt ſpecies vlla ex ſpeciebꝰ querelaꝝ:⁊ cōparatio in ipſis non eſt niſi ſꝫ
ꝙ eligit factor ex beneficio:plures em̄ virtutū ⁊ morum conſiſtunt q̄dez in
electione:intendo qm̄ virtus eſt electio quedam ad actionē decoraꝫ vel ad
agendum decorum:⁊ eligentia diuerſificatur in amicitijs que ſunt ſm̄ pre-
eminentiam ⁊ additionem non ſm̄ coequalitatem:intendo quando nō fue
rint mēſure coamantiū coequales:vnicuiq̄ enim iſtoꝝ vr̄ qm̄ competit eſ
magis:eo bono quod precipitur de amico ſuo:⁊ qn̄ ſic fuerit diuerſificabi-
tur amicitia:⁊ eſt quidem ſic:eo ꝙ preeminens eſtimat ꝙ ipſe melior:⁊ om-
nes eſtimant ꝙ meliori plus debetur de bono : eo ꝙ ipſe preeminet : ⁊ eo ꝙ
ipſe vtilior : neq̄ aſſerit aliquis ꝙ eum oporteat eſſe equalem bono : eo ꝙ
ipſi exiſtimant:qm̄ actiones dilectionis qn̄ non ſunt ex coamantibꝰ ſm̄ mē
ſuram ꝓportionis ſue ad vnumquēq̄ ex ipſis:intendo ſm̄ menſuram quā
opꝫ per ſe dignius eſt vt ſit obſequium ⁊ ſeruitus q̄ dilectio : quēadmodū
em̄ opꝫ in cōicatione pecuniarū vt percipiat plus qui laborauit plus in ea
rum adunatione ⁊ acq̄ſitione:ſic in dilectione: intendo qm̄ opꝫ vt preemi-
nens recipiat plus dilectionis operū dilectionis q̄ alius:ideoq̄ amicus in
digentium qn̄ excellens fuerit vel virtuoſus dabit eis ſm̄ menſuram ſuffi-
cientie coꝝ ⁊ ipſi honorant eum ſm̄ menſuram dationis ſue qn̄ fuerint bo-
ni:aſſociantur ergo eum vtilitatis cā:⁊ ipſe non hꝫ vtilitatem ex eis penitꝰ
verūtn̄ quilibet iſtorum ſanā hꝫ opinionē de ſocio ſuo:opꝫ ergo vt emīnē-
tior iſtoꝝ amet vt exhibeat ei minor:vel inferior plus honoris q̄ ipſe ei:et
vt ipſe impendat inferiori plus cōmodi ⁊ lucri q̄ inferiori.Etenim honori
ficentia premium eſt virtutis:⁊ emolumentum fulcimentum eſt inopiarū.
¶D.Et vr̄ hoc ſic eſſe in conuerſatione ciuitana: nullus em̄ honorat rem
que lucrari facit bonum cōe ciuitati:iſtud em̄ eſt homo cōis ⁊ nō honorat D
vllum hoīem cōem:immo honorat q̄dem hoīem ꝓpriū ⁊ indiuidua prece-
dunt ſeinuicem in nobilitate ⁊ ignobilitate.Et poſtq̄ honoratio eſt mino-
ratio iniurie honorātis:⁊ eſt aliquis non tolerans minorationem non con
ferunt homines honorationē niſi ei quē conſequitur etiā minoratio: vt pu
ta per collationem pecunie ipſis donec fiat honoratio equalis pecunie col
lationi.Etenim actiones que fiunt ſm̄ idoneitatem res diuerſatas efficiūt
coequales:⁊ qn̄ fuerint coequales conſeruatur amicitia ſm̄ ſuā habitudi-
nem: ⁊ ꝑꝑ hoc opꝫ vt ſint honorationes coꝝ qui non ſunt equales in nobi
litate aut vtilitate ſm̄ inequalitatem:imo ſunt coexcedentes ſm̄ menſuraꝫ
idoneitatis:⁊ vr̄ ꝙ ſint honorationes in quibuſdam amicitiaꝝ neceſſarie
vel debite ex peruentione earum ad finē politatis:ita vt ſint ſm̄ poſſe lau-
dantium:nō ſm̄ exigentiam idoneitatis laudandoꝝ: cū videamus hic res
plures ad quarum non ſufficimus condignas honorationes vt dn̄i ⁊ pn̄es
nullus em̄ ad condignas iſtoꝝ ſufficit honorationes.Attn̄ qn̄ ſeruierit eis
ſm̄ q̄ntitatem ſui poſſe opinamur hoc eſt condignuꝫ.¶D.Et ꝓpter hoc for
taſſis eſtimatur illicitum eſſe filio bellari cōtra patreꝫ:⁊ qm̄ debitor exiſtit
filius patri:vt retribuat ei q̄ iam tribuit ipſi pr̄:⁊ qn̄ fecerit pr̄ bona nō ꝓ-
fecit hoc ei neq̄ ꝑter debitum:immo tanq̄ debitor ei cui aſſiſtit obnoxius.
¶D.Et fortaſſis non eſt potentia alicui vt relinquat patrem ſuū ſine ad-
iutorio.etem̄ non videt aliquis vt non adiuuet eum qui non fuerit ſupabū
dantis malitie:⁊ neq̄ fugiat ab eo:hoīes namq̄ amici ſunt nālīter ⁊ in mo
ribus ipſoꝝ eſt:ne auarus ſit aliquis adiutoriū erga alterum qui nō fuerit
ſuperabundantis malitie:maxime ergo ne erga eum cui debitor extiterit

⁊ cuius dignius eſt vt ſollicitetur ⁊ ſtudeat in ſubſidiū q̄ vt fugiat ab ipſo: a quibus vero potius fugiendum q̄ ipſorum intendendum adiutorio: ſunt viri malitiarū ex hominibus: et ſunt illi qui volunt vt bene agatur cū ipſis: ⁊ fugiūt ne ipſi alicui hoc faciant: ac ſi illud quod eis fit nō proficiat ipſis. ¶ D. De iſtis igitur tm̄ dictum ſit.

¶ Octaui Ethicorum Finis.

¶ Ariſt. Stragy. Lib. Nonus Ethicorum.

¶ Capitulū primum.

IN cunctis autem diſſimilium ſpecierum amicitijs proportio adequat: ſeruatq̃ amicitiā vt dictum eſt: quemadmodum ⁊ in ciuili ſutori pro calciamentis: textoriq̃ ⁊ reliquis repenſio fit ſ; eſtimationem. Ad hoc igitur repertus eſt nummus communis menſura: ad quē omnia referūtur: ⁊ quo omnia eſtimantur. In amatoria vero interdum amator queritur q̄ ipſe ſupra modū amans non amatur nihil habēs fortaſſe qđ amore ſit dignū. Sepe enim is qui amatur q̄ ille ab initio multa pollicitus nihil proficiat. Euenit autem hoc cū alter ꝓpter voluptatē amat amatum: alter ꝓpter vtilitatem diligit amatorem: atq̃ ea nō exiſtunt ambobus. Nam cū propter hec fit inter eos amicitia qñ illa non aſſunt: quorum gratia ſe amabant: nō enim ſe mutuo amabant: ſed illa que aderant. Itaq̃ ⁊ huiuſmodi amicitie ſtabilitatem nō habent: ſed que moralium eſt per ſe exiſtens durat vt diximus.

A
Ad q̄d nūmus rep̄t⁹ ſit.
B

Oritur etiam inter eos indignatio qñ alia fiunt: ac non illa que ipſi optabant: perinde eſt enim ac ſi nihil fiat qñ non potiuntur optatis: vt is qui conducto cythared o pollicitus eſt: ⁊ q̄to meli⁹ caneret: tanto maiora poſtridie promiſſa poſcenti pro voluptate voluptatem reddidiſſe inquit. Si igitur hoc voluiſſet ſatis id eſſet: ſin vero hic demulceri voluit: ille pecuniā capere: ⁊ habet qđ voluit ⁊ alter non habet: non bene ſe habet quātum attinet ad ſocietatem: quorum enim indigens eſt: illis intendit: ⁊ huius gratia hic dabit: ſed vtrum dantis eſt: an accipientis eſtimationē ponere. Nam qui primo dat videtur permittere quod aiunt: ⁊ Pythagoram ſeruaſſe: cū .n. docuerat eſtimare diſcipulos: iubebat quanti ſibi viderentur illa que ab eo didiciſſent: tm̄q̃ accipiebat in talibus vero quibuſdam ſatis eſt illud: merces autem viro: ſed qui pecunias acceperunt prius ac deinde nihil eorum que promiſerant efficiunt propter magnitudinem promiſſorum: merito aduerſus eos querele ſunt: nō .n. adimplent promiſſa. Hoc fortaſſe facere compelluntur ſophiſte: quoniam nemo dat pecunias pro his que ſciunt: hi ergo pro quibus rebus pecunias acceperunt eas res non adimplentes merito culpātur: ſed in quibus nō fit conuentio operis: q̄ propter ſeipſos exhibent ſine querela ſunt

Talis enim eſt illa que per virtutem fit amicitia. Remuneratio facienda eſt ſecundum electionem:hic enim amici at virtutis.eo‑ dem modo videtur faciendū philoſophie preceptoribus:non eñ. ¶ nummis ea res eſtimatur:nec precium equiualens reperitur: ſed Laus magnaĕ ph'ia forte ſatis eſt quemadmodum erga deos ⁊ erga parentes:ꝗ̄tum quis pōt exhibere. Nō tali autē exñte datione:ſ; in aliquo maxi‑ me forte oportet redditionem fieri: que videatur vtriqꝫ eſſe ſecun dum dignitatem:ꝙ ſi id conuenire non poteſt non ſolum neceſſa‑ rium:ſed etiam iuſtu; videbitur eum qui pcepit ſtatuere. Quā tum enim hic vtilitatis ſuſcepit:vel pro ꝗ̄to voluptatem ſuſcepiſ ſet:tantum is qui contulit ab eo conſequitur exiſtimationem: nā ⁊ in rebus venalibus ſic fieri conſtat:⁊ quibuſda; in locis ſunt le ges voluntariorum contractuu; iudicia non eſſe: quaſi conuenit cuius fidem ſecutus quis ſit cum eo ita agere vt ab initio contra xit. ¶ Cui enim promiſſum hunc videtur iuſtius precium ſtatuere ꝗ̄ eum qui promiſit. Pleraqꝫ enim non eque eſtimant qui habēt ⁊ qui volunt accipere: ſua eñ quiſqꝫ ⁊ que dat pluris exiſtimat: ſed tamen repenſio fit in his quantu; ſtatuunt hi qui acceperunt Opꝫ forſan nō tanti precij facere quāti vr̄ poſſidenti: ſed quanti faciebat prius ꝗ̄ poſſideret.

¶ Terminatio huius tractat' noni de lib. Nichomachie Ariſt. incipit.

¶ Primū capitulum ꝙ in diſſimilibus amicitijs analogum equat ⁊ ſaluat 1 amicitiam:quemadmodum ⁊ politicam cōicationē: cuius menſura nummiſ ma:qđqꝫ in amicitia que dicitur ab heros:contingit vtrūqꝫ accuſatio ⁊ diſ ſolutio propter nō idē:neqꝫ māſiuum:neqꝫ ipſos: ſed que eorum ab vtriſqꝫ amari ea que propter mores exiſtēte māſiua:deinde ꝙ couiēdunt cū altera abinuicem ipſis fiunt ꝗ̄ que appetunt:qđqꝫ in liberaliori cōmutatiōe non ante dantis:ſed preaccipiētis eſt ordinare dignitate; redditiōis:qđqꝫ pre accipientes ⁊ nō reddētes: que repromiſerūt vt ſophiſte conuenienter ſunt accuſabiles ante: dantes vero ⁊ preaccipientes nō in lucrum ſed in ſolum bonum inaccuſabiles:⁊ in his menſura ante dantis electio ſicut in cōmu nicantibus philoſophia: qđqꝫ nō exiſtēte datione tali: ſed in lucrum qñqꝫ menſurat retributionem ambarum cōſenſus: qñqꝫ autē dans vel preacci piens ſicut fit in emptionibus:tādem ꝙ preaccipiētis eſt ſm virtutem men ſurare dignitatem retributionis nō ſm ꝙ poſterius: ſed ſm ꝙ ante habere appreciatus eſt. D.

IN omnibus aūt in quibus ſunt ſpecies vtiliū di uerſe:inuentio quidem conuenientie ⁊ proportionis inter huiuſmodi vtilia coequatur inter ea ⁊ cōſeruat iſtas dilectiones vt in artibus ciuilibus:qñ pre parator coriorum cōmutat cum artifice calcamentoru; hoc qđ meretur eius calciamētū.i. dat ei quod equiualet calciamēto:cōſeruatur dilectio inter eos:⁊ ſimiliter in re‑ liquis artibus:cōſeruatur quidē dilectio inter cōnegociā tes ſm eas qñ fuerit cōnegociatio ſm proportionem ⁊ equalitatem. ¶ D.⁊ propter iſtud poſita eſt mēſura cōis in iſtis ciuitatibus rebus omnib' per quā menſurētur:⁊ eſt denarius.ꝑ denariū etenim cognoſcitur valor rerū: et

D per ipſuз ſit eſtimatio donec ſciaꝛ ꝓportio eaꝝ adinuicē.¶D.Jn habitudi
ne vero amoꝛis dilectionalis fortuitu cādbitur amaſius amaſiā qñ amaue=
rit eaз amore ſuperexcellēte:ꝛ ipſa nō amauerit ipſuз ſiḻr vel ecōuerſo.ſi ve
ro nō amauerit eū penitꝰ:tūc plures cōtigit amaſiū quereloſuз eē de ama
ſia:eo ꝙ ꝓmittit ei ꝓmiſſiones vniuerſas:ꝛ nihil ſoluit eaꝝ: ꝛ accidit qui=
dem hic quereloſitas:vt pl'm qñ amaſius amauerit amaſiā cā vtilitatis:ꝛ
nō fuerit amor ꝓpter delectationē in vtroqꝫ etem̄ ꝓpter cōem delectationē
firmatur dilectio:ꝛ cōtingit dilectiōis diſſolutio qñ nō fuerint res ꝓpter q̄s
fuit dilectio:ꝛ iſtud accidit qñ nō fuerit dilectio ꝓpter ipſoſmet diligentes
ſed ꝓpter res nō permāſiuas:ꝛ propter hoc dilectiones etiā erunt nō ꝑmā
ſiue:dilectiones vero que ꝑ virtutē ſunt ꝑſeuerāt:eo ꝙ vterqꝫ cōdiligētiū
diligit ſociū per ſe virtutis grā:virtus aūt impermutabilis eſt.ꝛ dilectiōes
que ſunt ꝓpter vtilitatē nō ſolū permutanꝛ ꝓpter ablationē reꝝ vtiliū:ve
rūetiaз permutanꝛ extantibus vtilibus ſolū ſm modū ſm quē erat deſide
rata:niſi.n.deſideratū cōtingerit deſiderāti mō:deſideratio reputaꝛ apud
ipſum ac ſi nō eſſet penitꝰ:ꝛ ſiḻr ſi cōtingat ei res quā nō amat: vt qui ꝓmit
tit cātori remunerationē iuxta mēſuram bonitatis cātus ſui:qñqꝫ interpel
latur de ꝓmiſſo:dicit:ſatiſfaciā tibi ꝑ delectatione quaз habui ex cātu ſuo
per aliā delectationem:ſi ergo fuerit delectatio accepta viriuſqꝫ voluntati
erit ꝑ hoc ſatiſfactio:qñ vero fuerit alter volēs delectationē vt auditor can
tus:alter aūt lucrū nō eſt ſatiſfactio:qñ itaqꝫ vtriuſqꝫ cōmercantiū nō con
tingit ſocio ſuo:volitū nō ſit cōmerciū ſm ꝙ opꝫ:eo ꝙ deſideriū vtriuſqꝫ eſt
quidē rei qua indiget:ꝛ dat vtriqꝫ qd̄ apud ipſum eſt grā deſiderati quod
eſt apud ſociū ſuū:ꝛ ante fuerit datio:in iſtis ſm mēſurā meriti cōſeruatur
E cōnegociatio:ꝛ ſit hic cū det vterqꝫ ſm mēſuram qua accipit.¶D.Ut facie
bat Pythagoras:qñ em̄ docebat aliquid dicebat diſcipulo vt honoraret eū
ad mēſuram qua didicit ab ipſo.¶D.Et quibuſdā hoīum placet in hac in
tentione preciū:intēdo vt recipiāt a diſcipulo ex precio ad quātitatē eius
qd̄ didicit ab eis.¶D.Et ex hoībus ſunt qui accipiūt premiū eius quod ꝓ
mittunt ꝛ nihil faciunt de ꝓmiſſo ꝓpter ſuperfluitatē ꝓmiſſionū: ꝛ dignū
eſt vt iſti cōuertātur ad ſpēs querelaꝝ:intēdo vt querimonia habeatur de
eis:eo ꝙ non faciūt qd̄ conceſſerūt ꝛ promiſſerūt ex ſeipſis.¶D.Et conue=
niens eſt vt diſturbatores:vult vt arbitror ſophiſtas ſiue deceptores cogā
tur ad iſtud:eo ꝙ nō dat aliquis remunerationē pro eo qd̄ doceret: vult vt
arbitror:cum ſit illud qd̄ docet nullius valoris : vtpote vanū ꝛ falſum:co=
guntur vero ad inquirēdum a diſcipulis preciū de ꝓmiſſionibꝰ: quas im=
poſſibile eſt adimplere:vt qd̄ ꝓmiſit Theſſlius de doctrina medicine ꝙ do
ceret eaз in modico tēpore : ꝛ poſcebat a diſcipulo precium cōpetens huic
intētioni.¶D.Et dignū eſt vt iſte deducātur ad vehemētiores ſpecies que
relarū omnium:eo ꝙ ipſi non faciūt ſm quātitatē accepti precij.¶D.Nō
conſequuntur eo querimonie omni conſecutione ſi nō fuerint res pro qui=
bus receperūt dona nō ſub conditione faciēdi ea:ſiq; datio in eis fuit ex ip
ſo datore ꝛ ex eius beneplacito:ꝛ datio quidem que ſit per hunc modū ſimi
latur dationi que ſit in dilectione ſicte ꝓpter virtutē:ſatiſfactio em̄ cuiuſqꝫ
iſtorū ſocio eſt ad beneplacitū ſui nō ad modū retributionis ꝛ cū ſit ſatiſ=
factio ad placitum nō erit querela:ꝛ ſatiſfactio: ꝛ amicitia : ꝛ virtus vnum
ſunt:ꝛ eſt finis impēdendi poſſe ſuū ad ſatiſfacienduз ab vnoquoqꝫ amico
rum:non em̄ eſt ſatiſfactio in veritate merito virtutis niſi impenſa totius
poſſe.¶D.Et videꝛ ꝙ iſto modo ſit ſatiſfactio ei qui docꝫ philoſophiā: eo
ꝙ merito eius ſapientie vel eius dignitati non equiparatur pecunia : neqꝫ
inuenitur in hoc cōmercio retributio digna neqꝫ equalis in pondere : im=

mo conueniens eſt vt ſit eius premiū exhibitio honoris ſm totam poſſibi-
litatem: vt in reuerētia patris ⁊ etiam deorum: ⁊ ſi nō ſit hoc coequale me-
rito neqꝫ ꝓpinquū ei. ¶ D. Et quāuis res ſic habeat in iſto: oportet tamen F
in quibuſdam rerū vt ſit ſatiſfactio ſm equalitatē vel plurimū. vult vt eſti-
mo in cōmercio qđ fit in vtilitatibus. ¶ D. ⁊ equalitas fit ſm menſuraꝫ que
videtur vtriſqꝫ cōmercantibus eſſe ſm meritum: ⁊ ſi non contingat videri
vtriſqꝫ: ſit autem mēſura meriti inuēta in ipſo: cōueniens eſt vt neceſſariuꝫ
ſit legi ordinare in ipſo menſuram meriti: imo neceſſarium eſt hoc eſt ſm
menſuram: ergo qua proficit alter eorū vel delectatur vt ſit retributio non
ſm quantitatem que videt̄ ipſimet in hoc: ⁊ hec intentio patens eſt in qui-
buſdam rebus que emuntur: ⁊ ſunt ille in quibus ſunt leges: in quibuſdam
autē non ſunt leges eo ꝙ difficile eſt vt inueniatur iudicium ſm menſuraꝫ
meriti in cōmercationibus voluntarijs: aut non inuenitur: ⁊ eſt diſpoſitio
in qua oportet: vt vterqꝫ cōmercantiuꝫ cedat ⁊ appropinquet ſocio ſuo: po
nit̄ ergo huiuſmodi diſpoſitio ens diſpoſitio beneplaciti ⁊ acceptationis
ab vtriſqꝫ: intendo beneplacitum per modū cōmercij ⁊ cōmixtionis. Eteniꝫ
dator videt: ꝙ illud per quod ipſe letificat dignius eſt modo appreciatiōis
⁊ qđ letificat ipſum eo ꝙ dantes vt plurimū nō honorāt ſm equalitatē eos
quibus dant: ⁊ volunt accipere letificans ⁊ res proprie vnicuiqꝫ ex homi-
nibus que procedūt ex ipſis patens eſt: ꝙ quādo dederit ei cui non ſunt ꝓ
prie dignus eſt pluris: intendo remunerationē ſiue ꝓmiū: ſiqꝫ res taliter ſe
habet: tūc remuneratio vel ſatiſfactio fit ſm menſuram quam ordinant: vel
in quam cōueniunt illi qui accipiunt cū eis qui dant intendo de quo videt̄
ꝙ eſt remuneratio ſm condignū. ¶ Dixit. Et oportet ne ſit honoratio: vni
uerſaliter ſm quātitatem que apparet ꝙ mercatur eaꝫ res pro qua fit remu
neratio: ſed ſm quantitatem meriti in ſe.

¶ Capitulum ſecundum.

Sed habēt iſtā dubitationē veluti vtrum oporteat omnia tribuere patri ⁊ in omnibus parere illi. An in morbis quidem medico credendum eſt: ⁊ ducē eligendum rei militaris peritiſſimum. Similiter amico magis an ſtudioſo inſeruiendum: ⁊ benefactori magis retribuendum: an amico dandum ſi vtriqꝫ non poſſit. An vero talia omnia determinare non facile. Multas enim ac varias habent differentias: ⁊ magnitudinē et paruitatē: ⁊ honeſto ⁊ neceſſario. Sed ꝙ non omnia eidē tribuē da ſunt non eſt obſcurū ⁊ reddendum beneficium: vt plurimum magis q̄ amico conferendum eſt. Ceu mutuum magis cui debeas red- dendum eſt q̄ amico dandum. Sed id fortaſſe non ſemper vt ecce redemptus a predonibus. Utrum cum qui redimit vice verſa redimere ipſe debet quicūqꝫ is ſit: vel etiam non capto repetenti non reddere vel patrem redimere. Ut igitur dictum eſt vniuerſaliter debitum eſt reddendum: ꝙ ſi datio ſupercedat honeſtate vel neceſſitate ad illa declinandum eſt. G Interdum enim non eſt equum beneficiū retribuere: vt ſi quis ſtudioſo ſciēs benefecerit: ipſe autem cui remuneratio ſit facienda malus exiſtimatur ab eo qui accipit. Neqꝫ enim mutuanti interdū verſa vice mutuandū eſt.

Nam ille quidē certa ſpe ductus ſe ſuum cū velit conſecuturū mu
tuauit bono viro: hic autem non ſperat a malo conſequi poſſe.
Siue igitur revera ſic eſt non par eſt exiſtimatio:ſiue non eſt ita:
ſed putat indigne facere non videbitur. Ut igitur ſepius iam di-
ximus ſermones:qui circa affectus ꝛ actus verſantur determina
tionem non habent ſimilem his rebus de quibus ſunt. Quod igit
non eadem omnibus ſint retribuenda neqꝫ patri omnia quēad-
modum nec ioui dantur ſacra māifeſtū eſt. Cū vero alia parenti
bus ꝛ fratribus ꝛ amicisꝛ his qui benefici in nos fuere ſingulis
vꝫ propria ꝛ conuenientia tribuenda ſint:ſic ꝛ facere vident. Nā
ad nuptias quidem vocant cognatos:his enim commune eſt ge
nus. Itaqꝫ ꝛ actus qui circa genus verſant: in funeribus quoqꝫ
maxime oīm putant cognatos adeſſe oportere ꝓpter hoc idem.
Uideri quoqꝫ poteſt parentibus maxime alimenta eſſe miniſtrā-
da quaſi id debeatur:ꝛ eum cauſa eſſendi ſint honeſtius eſſe illis
circa alimenta ſubuenire ꝙ nobiſipſis:ꝛ honorem illis quemad
modum diis impendere. Non tamen omnibus parentibus. Non
enim idem honor patri ꝛ matri ꝛ ſapientis imperatoris non idē
ſed paternus ꝛ maternusꝛ ſeniori omni ſecundū etatem tribuē-
dus aſſurgendo ꝛ inclinando ꝛ huiuſmodi. Ad ſodales aūt ꝛ fra
tres fiduciam ꝛ omnium rerū ſocietatem. Cognatis vero ꝛ gen-
tilibus et ciuilibus:ac reliquis omnibus ſemꝑ conandum eſt de
bitum tribuere ac diſcernere quid cuiqꝫ conueniat ſecundum di-
gnitatem et vſum. Sed de cognatis facile eſt iudicium:de extra-
neis vero difficilius:non tamen ob id deſiſtendum eſt:ſed vt fieri
poteſt ita determinandum.

2 ¶ Secundum capitulum in quo dubitat vtrum in oībus eſt patri obediē-
dum:ꝛ vtrum amico magis vel ſtudioſo miniſtrandum:ꝛ benefactori ma-
gis vel amico dādum ſi ambobus non contingit? ad que reſpōdet ꝙ talia
certe determinare nō facile propter multimodas taliū differētias: ꝑ quas
nūc ſic nūc oppoſite ſe habēt:ꝛ opꝫ ſemper ad magis bonū vel neceſſariū
declinare:ꝗ in his ꝑ varias circūſtantias alternant: habēteqꝫ rōnes circa
paſſiones ꝛ actiōes ſilr determinatū his circa ꝗ ſunt: deinde ꝙ neqꝫ patri
per oīa obediēdum:qꝛ nō in malis neqꝫ oibus eadē reddēdum:ſꝫ differēti
bus ſm cōditiones differētiarum ipſis cōgruētia. D.

INterdum enīꝫ quod apparet diuerſum eſt ab exiſten
tia rei in ſe. D. Et in hoc ē exercitatio ex ꝑ-
te modi ex modis dubitationis difficilis. ſ. an oportet vt vni
uerſum reuerentiaruꝫ exhibeatur vni ſpeciei ex ſpeciebus ho
minum qō debentur reuerentie vt in patre: Uerbi gratia: an
oportet vt honoretur ſm omnes honores:ꝛ vt concedatur ei
omne quod petit ꝛ ſatiſfaciat in hoc iuxta dictum ſuum: an oportet vt ſa-
tiſfaciat infirmo iuxta dictum medici tantum; ꝛ preli anti iuxta dictum du
cis exercitus non cuiuſcunqꝫ ex hominibus. ¶ D. ꝛ ſilr dubitat an oportet
vt ſeruiatur amico quemadmodum ſeruitur virtuoſo:ꝛ quis dignior eſt re
muneratione qui incipit beneficium notoriū:aut qui non incipit ipſum:ꝛ
qm̄ non eſt poſſibile vt exhibeat beneficiū notoriū vtriſqꝫ:intēdo incipiēti cum
ipſo

ipſo ⁊ nō incipiēti ē digni⁹ vt exhibeat̄ incipiēti.¶D.Et fortaſſe nō facile
eſt determinare in hoc ſm̄ certitudinē:intēdo illud qđ debet̄ in ipſis ſingu
lis hoim̄:eo ꝙ in eis ē diuerſitas multa:ꝑꝑ diuerſitatē iſtarū rerū in ma-
gnitudine ⁊ paruitate ⁊ bonitate ex neceſſitate:intēdo ꝑ hoc vt eſtimo: eo
ꝙ in eis ē qđ ē ꝑꝑ neceſſitatē:⁊ in eis ē qđ ē ꝑꝑ meli⁹:⁊ intēdit ꝑꝑ magnitu
dinē ⁊ paruitatē in idoneitate.¶D.Qm̄ aūt nō opȝ ꝯcedere oēs res ol ho
mini ſm̄ terminū vnū:manifeſtū ē etem̄ nō oȝ vt ꝯuertat̄ exhibitio bn̄ficij.
v.g.ad eū q̄ nō recipit cū ipſo abſq; eo q̄ iā incipit cū eo:⁊ hoc vt in pluribꝰ
aut vt ei q̄ nō incipit cū bn̄ficio det̄ plus ꝙ̄ ei q̄ incipit cū bn̄ficio:⁊hoc qm̄
patēs eſt ꝙ ille q̄ incipit dignioꝛ eſt recōpenſatione ei⁹ qđ incipit:eo ꝙ eſt
q̄ſi accōmodatū qđ accōmodauit:⁊ accōmodatū ex debito reſtituendū eſt
ideoq; opȝ vt donet̄ iſti plus ꝙ̄ alij.¶D.Et fortaſſe non erit iſtud vt queȝ
abſoluerūt ꝓdones:an opȝ vt abſoluat eū q̄ ipm̄ abſoluat qn̄ acciderit au
nō:intēdit qm̄ in hoc dubitatio eſt verūtn̄ patēs eſt:qm̄ debitoꝛ eſt vir vt
abſoluat patrē ſuū poti⁹ ꝙ̄ ſeipm̄:⁊ ſilr̄ ſi fuerit datio ꝑꝑ neccitatē aūt pro
pter meli⁹:forſitan nō oportebit q̄dē vt ſit eq̄lis ei qđ facit incipiēs cū da
tiōe:imo fortuitu vt ſit datio ꝓcedēs qn̄ fuerit a quo ē inceptio datiōis bo
nus nobilis:aut ꝑꝑ neceſſitatē:⁊ forſan oȝ vt ſit diminuta qn̄ fuerit a quo
eſt inceptio dationis mal⁹ vilis:⁊ forte nō opȝ ꝑꝑ hoc vt reſtituam⁹ accō-
modatū ⁊ recōpenſem⁹ ei qn̄ malignus vel nequā fuerit:eo ꝙ nō meret̄ ħ
cū hoc qđ accōmodauit nō ſit eius ꝓpriū:ipſe ergo vult vt recipiat qđ nō
eſt ei ꝓpriū per accōmodationē ei⁹ qđ accōmodauit:⁊ q̄ nō ſperat accipe
qđ eſt ei ꝓpriū:ſȝ hoc qđ nō eſt ei ꝓpriū:ħ eſt moris peruerſi valde.Si er-
go accōmodatoꝛ fuerit talis ſm̄ veritatē:intēdo nequā:nō oȝ vt ei⁹ digni
habitio ſit eq̄lis:⁊ ſi nō fuerit talis:putat̄ aūt talis eē fortaſſis nō eſtiabi-
tur de eo qui ſi non ſatiſfacit ꝙ egerit ꝙ nō opȝ:⁊ vlr̄ ē queādmodū dictū
eſt pluries:qm̄ hoies ī indigētia ſuijuicē in actionib⁹ ⁊ paſſionib⁹ coeq̄
les ſunt:verūtn̄ ſunt in hoc diſtinctionū ⁊ ordinum terminatoꝝ:qm̄ autē
non oportet vt venet̄ oibus eis res eedem:intēdo vt ſit dignihabitio ī eis
equalis manifeſtū eſt patribus:nāq; impedimētū aliud ꝙ̄ fratrib⁹:et fra
tribus aliud ꝙ̄ ſocijs:et beneficij collatorib⁹ aliud ꝙ̄ non conferentib⁹: et
eis qui contulerunt beneficia datur ꝙ ſuum eſt ⁊ ſatiſfacit eis ex debito.et
manifeſtat ꝙ ſic ſe hȝ res:intendo ꝙ hoies dant vnicuiq; modo ſibi ꝓpriū
hoc quod ipſi.v.g.inuitant quidem ad nuptias ſuoꝝ cognatoꝝ:aut ex ꝑte
conſanguinitatis: aut ex parte alterius alicuius cohabitudinis ⁊ cōpaſ-
ſionis.et cupiunt vt preſentes habeant ſiles ſuos in reb⁹ ꝓprijs eis vtplȝ
hoc etenim debitum eſt fieri:⁊ ex ꝑte huius intētionis fortaſſe dignū videt̄
hoies vt procurēt patres ſuos ⁊ ſatiſfaciāt expēſis eoꝝ:eo ꝙ ipſi ſunt cā
ſui eſſe:⁊ ꝙ magis debitū hn̄t ad hoc in eis ꝙ̄ in ſeipſis :⁊ ſatiſfaciāt eis:
in eo quo indigēt in iſtis reb⁹:⁊ debitū reputēt vt honoret̄ pater ſȝ modū
honorandi deum:attamen opȝ vt honoret̄ pater vniuerſo honore :honoꝛ
namq; patris nō eſt quaſi honoꝛ matris:nec honoꝛ ſapiētis ꝙ̄ honoꝛ du-
cis exercitus:ſed honorādus eſt pr̄ honore pr̄no ⁊ materno:⁊ ſilr̄ ſinguli ꝑ
ſibi propria:intēdo ꝑ id qđ cōpetit vtriſq; eorum ex vict⁹ adminiſtratione
⁊ aſſurrectione ⁊ loci exhibitione:et reliquis exactionib⁹ honorationis.
¶D.Exhibendumq; eſt ſocijs ⁊ fratrib⁹ ⁊ vlr̄ ꝯiunctis oib⁹ ꝓpinquitate
ſpāli aliqua ſil̄r conuerſatione ⁊ conciuilitate vnicuiq; ſibi ꝓpriū:⁊ opȝ vt
vnuſquiſq; eoꝝ habeat̄ in cōparatione ſibi ꝓpria:aut virtutis aut vſus q̄
appropriatur ei:cōparatio aūt eoꝝ qui ſub vno ſunt genere ex iſtis facilis
eſt:diuerſorum vero genere difficilis:ſed neq; ꝑꝑ difficultatem omittēda
eſt:ſed ſecundum ꝙ poſſe fuerit diſtinguenda.

¶Capitulum Tertium.

B Est etiam ambiguitas circa diſſoluendas amicitias vel non cum his qui non permanēt: vtrum cum his qui vtilitatis aut voluptatis cauſa erāt amici quando hec amplius non afferunt nihil diſſoluatur. Illorum enim erant amici: quibus deficientibus merito amare deſiſtunt. Incuſandus eſt autem is qui cum ob vtilitatē aut voluptatē amicus ſit ob amores ſe amare ſimulat. Quod autem ab initio diximus multe cōtētiōes exiſtunt in

Nota ʒa micos ſimulatos.

B amicis: cum non quēadmodum putāt ita ſunt amici. Cum igit̃ quis ſeipſum decipit credens propter mores amari nihil tale ipo agente ſeipſum accuſare debet. Si vero alterius ſimulatiōe decipitur iuſtum eſt eū accuſare q̄ ſimulabat: ⁊ magis ꝙ eos qui nūmos falſificant ꝙto circa nobiliorē rem adhibita eſt fraus. Qd ſi amicum quis ſuſceperit vt bonum: fuit autem malus: ⁊ id appareat vtrum amplius ſit amandus: vel id quidem nō eſt poſſe. Siquidē non oē amabile ē: ſʒ bonū: nec amādus ē malus amic⁹ nam malos amare non conuenit: neqꝫ ſiſe. eſſe malis. Dictum eſt aūt ſimile ſibi amicū eſſe. An ergo ſtatim diſſoluēda eſt amicitia vel non cū oib⁹: ſʒ cum illis q̄ ſunt incurabiles ꝓpter prauitatē: nā qui corrigi pñt eis magis ferendū eſt auxiliū in morib⁹ ꝙ ĩ diuitijs quanto id honeſtius et amicitie magis proprium. Videret̃ autem is qui diſſolueret nihil abſurdum facere: non eni tali amicus erit: alienatum igitur cum ſeruare non poſſit dimittit. Sin vero is quidem permanet: hic autem melior fiat: ac multum virtute tranſcendat: an vt amico vti debet vel non conuenit: in magna ſane diſtantia maxime fit manifeſtum: ceu in amicitijs puerorū: nam ſi alter permanet mente puer: alter virum euadat optimū quomodo eſſent amici: cum neqꝫ delectentur eiſdem rebus: nec eiſdem gaudeant et doleant. Non enim circa ſeipſos hec exiſtent eis: ſine iſtis vero non erat eſſe amicos. viuere enim ſimul nō eſt poſſe. Diximus vero de his. An igitur non alienius ſe habendū eſt circa illos ꝙ ſi nunꝙ fuiſſet amicus: vel oportet preterite familiaritatis memoriam ſeruare: ⁊ quemadmodum amicis poti⁹ ꝙ extraneis putamus gratificandum ſit his qui fuerunt amici aliquid tribuendum eſt propter precedentem amicitiam: quādo non propter exceſſum prauitatis fit diſſolutio.

3 ¶Tertium capitulum in quo dubitat vtrū diſſoluēda ſit amicitia ad non permanētes: qđ ſoluit dicēs ꝙ nō eſt incōueniēs diſſoluere amicitiā q̄ propter vtile vel delectabile: cum nō habeāt vterqꝫ vel alter ꝑꝑ qđ erāt amici: quodqꝫ accuſatio accidit cū alter amat propter delectabile vł vtile ſimulās amare ꝑꝑ ṽtutē: ſʒ cū ſimulator ſe manifeſtat ꝑ act⁹: tūc amat⁹ tūc immanēs accuſet ſe: ⁊ cū ṽo nō ſe māifeſtat ſimulator: tūc ipſe ē accuſabilis: deinde q̄rit vtrū altero amicoꝝ ꝑꝑ bonū facto vere illis apparēter malo ſit adhuc amādus: qđ ſoluit dicēs ꝙ nō ꝑꝑ nō oportere eē amatorē mali vel aſſimilari ei: non tñ confeſtim diſſoluendū: ſʒ tētandū prius reducere

ad bonum:qđ ſi non pōt facere:tūc diſſoluendum:qꝛ altero duoꝝ conſtitꝰ
ſtudioſorum amicorum manente in ſuo ſtatu reliquo creſcēte ad perfectū
virtutum non manet inter hos amicitia pp multā diſtātiā:ꝛ nō cōplacere
eiſdem:quemadmodū nec pueroꝝ amicitia manet altero manēte puero re
liquo effecto viro bono:opꝫ tñ memoriā hře aň facte amicitie:vt ei aliqđ
tribuere ſi non prohibeat ſuperabundantia malitia. D.

Etiam dubitaſ vtꝝ oꝫ vt diſſoluāſ amores iter amicos q
nō pſeuerāt in virtute:intēdo qñ nō perſeuerat al
ter eoꝝ in ea an nō. Et ſilr q ſunt amici pp vtile vl delectabi
le:an opꝫ vt diſſoluāſ eoꝝ dilectiones cū nō extiterit iſte res
intēdo ex altero amicoꝝ:ꝛ patēs eſt:qm̄ nō eſt turpe vt ſol
uaſ eoꝝ amicitia:interēpta .n. cā cōnectēte neceſſe eſt conne
xa diſſolui. ¶ D. Et forſan dubitabit qñ ſimulauerit amicus diligere ſe rō
ne morū:ꝛ nō diligit niſi delectatiōis vel queſtus gřa:an opꝫ diſſolui ami
citiā:an ſtare poterit ſm qꝛ ſtāt amicitie multe diuerſitatis in eo qđ p̄ceſſit C
vt dictū eſt in amicitijs:in qbꝰ voluntates coamicantiū diſſiles exiſtūt:ve
rūtñ qñ mendax fuerit alter coamicantiū:ꝛ arbitrari fecerit qꝛ diligat rōne
moris:ꝛ ipe nō facit aliqđ ex his q exigit iſta dilectio:cōueniēs ē vt hmōi
amicus reputet ſeipm ſuſpicabilē vꝫ nō reqrat ab amico ſuo ſm ſimulatio
nē ſm quā incedit cū ipſo in ſocietate:qñ vero reqſierit ab eo ſm hanc ſi
mulationē:intēdo qꝛ reqrat actiōes ſocietatis:que eſt pp̄ter vtutē diſſol
uiſ amicitia neceſſario.ꝛ opꝫ vt amplior qrela habeaſ de eo q incedit ſm
hanc fictionē q̄ de eo q falſificat numiſma vel denariū inquantū factum
eſt in honorabiliori re:intēdo qꝛ falſitas in honorabiliori deterioris ē ma
litie:amicitia autem honorabilior eſt denario:ergo falſificatio in ea ma
ior et querela amplior. Si autem aſſociauerit eum entem bonum:ꝛ deinde
permutaſ et fiatꝰ malus:an opꝫ vt non ſoluatur dilectio:an opꝫ ſolui: eo
qꝛ non eſt poſſe qꝛ aliqs amet qđ extra bonū:ꝛ malus non amaſ neqꝫ aſſimi
latur ei:ꝛ iſte iam factus eſt malus:ꝛ iam dictum eſt:qm̄ ſile diligit ſuum
ſile:malus nō iā ſilis eſt bono:ſi ergo opꝫ vt ſaluatur amicitia an opꝫ vt
ſtatim:aut opꝫ hoc in quibuſdā vt quoꝝ malitie nō ē remediū:ꝛ i qbuſ
dā non:vt in qbꝰ poſſe eſt rectificatio. ſ. n. in pecunia emēdabili debita eſt
emendatio:q̄tomagꝭ in more inquantū p̄eminet pecunie. ¶ D. Et fortaſ
ſis non eſt putandum de eo qui hanc ſoluit amicitiam qꝛ faciat aliquid qꝛ
non oportet. non enim fuit amicꝰ:quod mutatū eſt neqꝫ fuit ſilis:ꝛ qñ fue D
rit mutata ipſa res eſt impoſſe vt redeat qđ de ipſa perijt:vult vt eſtimo il
lud idem:ꝛ iſte qdē fuit amicus eius quod mutatū eſt. ¶ D. Si aūt perſeue
rauerit alter coamicātiū in diſpōne ſua ꝛ alter melior effectꝰ fuerit:vtpote
transmutatus ad virtutem an oportet vt permaneat amicitia:an eſt hoc i
poſſe. Et iam declaratum fuit qꝛ hoc non eſt poſſe in multa diſtātia:vt i ami
citia puerili. quando enim pmanſerit vnꝰ eoꝝ puer in intellectu ꝛ nō tranſ
mutantur tranſmutata etate:ꝛ ſi alter hñs intellectū purum fortem nō eſt
poſſe in hmōi vt permaneant amici:cū non placeāt eis res eedē:ꝛ vtr non
gaudent neqꝫ triſtantur rebꝰ eiſdē:ꝛ hoc qm̄ pp̄ter diuerſitatē ſuaꝝ app̄
henſionum non ſunt eis res eedem ſimul:ꝛ nō eſt poſſe eos eē amicos non
exiſtentibus eis his rebꝰ:intēdo vt gaudeāt ꝛ triſtenſ eiſdē:ꝛ nō eſt poſſe
in horum ſilibꝰ vt pſeuerēt in vita ſua:ꝛ vt fiāt in ipſa amici ſm qꝛ p̄ceſſit.
¶ D. Et oportet vt rememoremur rem coniunctionis q fit in p̄terito quem
admodum enim videtur qꝛ oportet vt detur amicis magis q̄ extraneis:ſic
oportet vt detur eis qui conuertuntur amici propter amicitiam precedē
te qñ nō diſſoluitur amicitia pp̄ter ſuperfluam malitiam.

¶ Capitulum Quartum.

f Amabilia quidē ad amicos: ꝛ quibꝰ amicitia diffinit̃ ex his q̃ circa ſeipſos q̄s facit pceſſiſſe vident̃ poſuerat eñ amicū eē illū q̄ vult bona ꝛ facit: vel ea q̄ vident̃ bona illiꝰ cā. vel eū q̄ vult eē ꝛ viuere amicū illiꝰ grã: vt accidit matribus erga filios: vt hi amici qui non ſunt intenſi. hi vero eum qui familiari vſu verſatur: ꝛ eadem optet: et qui vna gaudeat atq̧ doleat: maxime autem hoc ꝛ in matribus cōtingit horū vero aliquomō ꝛ amicitiā diffiniūt: ſed erga ſeipſum vnumqđq̧ horum bono viro exiſtit. Reliquis vero ꝑm quod tales exiſtimant eſſe videtur vt dictū eſt menſura vnicuiq̧ virtus et ſtudio

g ſus. Hic enim ſibiipſi conſentaneus eſt: ꝛ eadē cupit ꝑm totum animum. Et vult ergo ſibi bona ꝛ apparentia et agit. Boni eniꝫ eſt bono ſtudere ipſius cauſa: intellectiui enim gratia quod vnuſquiſq̧ eſſe vr̃: ac maxime illud ꝑ qđ ſapit. Bonum eſt eniꝫ ſtudioſo eſſe: vnuſquiſq̧ aūt vult bona ſibi eſſe. Factꝰ autem alius nemo expedit cuncta habere id qđ ſit hꝫ enim ꝛ nūc deꝰ bonū aliud quicquid tādē ideſt: vr̃ autē quiſq̧ eſſe id qđ intelligit: vr̃ maxime

h xime talis vero ſecū eſſe vult: libenter eñ id agit. Nam et preteritorum recordatio iocūda eſt: ꝛ futuroꝝ ſpes optia: hec vero pariunt voluptatem: ꝛ cōtēplationibꝰ mēte abūdat ꝛ vna ſecū maxime dolet ꝛ letat̃. Semper enim eſt idē iocūdū ꝛ moleſtum: nec aliud aliud: ſine penitudine enim eſt vt ita dicam. Ad ſeipſuꝫ igitur ſingula horum exiſtere bonum ꝛ humanum ad amicum ita

3 ſe habere vt ad ſeipſum: eſt enim amicus alter ipſe: ꝛ amicitia horum quiddam eſſe videt̃: ꝛ amici quibus hec exiſtūt.

Ur q̄ſq̧ id eē qđ itelligit.

Amicꝰ eſt alter ipſe

4 ¶ Quartū capl'm ꝙ amicitia vera cognoſcit̃ ex his q̄ epicikes vult ꝛ opat̃ ad ſeipm ſuiipſiꝰ grã: q2 virtꝰ ꝛ ſtudioſus mēſura ē vnicuiq̧: ꝛ ꝙ tūc ē amicitia qñ ſtudioſus ſic hꝫ ad amicū vt ad ſeipm cū amicꝰ ſit aliꝰ ipſe: ad q̄rū declarationē interponit q̄ ſunt amicoꝝ q̄ ſingula exiſtūt epicikī ad ſeipꝫ: q̄d q̄ ſit vere hō ipꝫ intellectuū veſtrū volēs ꝛ opans ſibi ſua ꝑa bōa. d.

Ꝺ diffiniūt quidē res amicitie: intēdo res ꝯparatas amicitie ꝑ relatione ſuā ad amicitiā. Et vr̃ ꝙ vniuerſum amicitiaꝝ q̄ diffiniunt̃: diffiniunt̃ quidē relatiōe ſua ad res amicitie: nos etenī iuenimꝰ quoſdā laudātes amicū q̄ vult bona ꝛ facit ea: aut q̄ putat bona ꝑꝑ amicitiā ipſam: ꝛ vidēt ꝙ iſtō ſit amicitia. Et quoſdā laudantes amicū qui vult ꝛ eligit qđ eligūt amici: vt qđ accidit matribꝰ: intendo qm̄ ipſe eligūt qđ eligūt filij ipſarū. Et ex hoībꝰ ſunt ēt qui laudāt aſſociāteꝫ ꝛ cōuenientē in electione ꝛ ꝯdolentē dolori amici: ꝛ cōgaudentē gaudio ipſius in pluribꝰ: ꝛ iſtud ēt accidit matribꝰ cū filijs ſuis. Et ex his ſunt qui laudāt amicū ꝑ oīa iſta: ꝛ vidēt ꝙ iſta ſint amicitia: intēdo: ꝙ i qua aggregant̃ oīa iſta ſit amicitia virtuoſi: relique aūt amicitie dicāt̃ amicitie: coꝙ putant aſſimilari huic amicitie. ¶ D. Et vr̃ ꝙ ſit res in hac amicitia vt dictum eſt: virtus etenim cōis eſt vnicuiq̧ ex virtuoſis. Cum ſic fuerit cōmunicabit virtuoſus in volūtate virtuoſo ꝛ deſiderabunt res eaſdem ꝛ volet per ſe bona: ꝛ que apparent per ſe bona: ꝛ faciet hoc ēt: bonum enim qđ in

ipſo eſt excitat:ꝛ mouet ipſum ad agendū bonū:ipſe ergo facit bonū propter ſe.Et ſunt quidem cōicantes in opinione:coq quilibet virtuoſus apprehendit quidem q̄dditatē ſuā intellectu:ꝛ vult vitā ꝓpter ſeipm ꝛ ſalutē ꝛ precipue ſalutē p̄tis illi⁹ per quā ſuſtētat̄:ꝛ foꝛme ꝑ quā eſt bonus ꝛ virtuoſus.¶M.Et vnuſquiſq; vult bona ſibi̇ipſi:ꝛ non vult vllus bonum qđ habuerit ipſum preteriꝫ ille qui concupiſcit vt ſit ei vniuerſum rerū.etēm ille cupit vt vniantur in ipſo vniuerſa bona:q̄uis iam ꝑtigerit ad bonuꝫ humanum:ꝛ iſta eſt opinio coꝛrupta. L Deus nāq; diſtributoꝛ eſt bonoꝛuꝫ omnibus ſpeciebus quecūq; ſpecierū fuerint:ꝛ non dat vni indiuiduo neq; vni ſpeciei:ꝛ pꝛohibet reliqua:ſed diuidit inter ea vniuerſa bona ſcđm merita vel aptitudinē ipſoꝝ:virtuoſus ergo deſiderat bonū nāle ſibi:ꝛ deſiderat bonū illud ei qui eſt ſibi ſimilis. Cap.5.

De diſtributoꝛe bonoꝝ oib⁹ ſpēb⁹ ſm merita et aptitudines ipaꝝ 36.j.c.textu cō.100

VTrum autem ad ſeipſum ſit amicitia vel non relinquatur ad preſens:videbitur vtiq; ita eſſe amicitia: eſt duo vł plura ex predictis:et quia excellētia amoris illi ſimilis eſt que eſt erga ſeipſum:ſed videntur predicta multis exiſtere:quamuis ſint praui. An ergo qua placent ſibiipſis:et exiſtimant ſe bonos viros ea participes ſunt hoꝛum. M Nam eoꝛum qui nimis ſunt praui atq; celeſti hec exiſtunt nemini:quinetiam nec videntur.fere autē nec prauis Nam diſſident ſecum ipſi:ꝛ alia cupiunt:alia volunt. Ceu incōtinentes qui his que ſibi bona videntur voluptaria anteponunt cum ſint damnoſa. Alij rurſus pꝛopter ſecoꝛdiam ꝛ pigritiam illa que optima ſibi putant agere omittunt. Qui vero multa ꝛ grauia commiſerunt:et pꝛopter impꝛobitatem odio habentur:vitam fugiunt ꝛ ſeipſos interimunt. Queruntq; impꝛobi alios cum quibus verſentur:ſeipſos vero fugiunt. Nam ī mente venit multoꝛum ꝛ nephariorum:et alia huiuſmodi ſi ſecū ipſi ſint facere cupiunt:ſed ſi cum alijs ſint obliuiſcuntur. Cunq; nihil habeant quod amari mereatur:nullo amoꝛe erga ſeipſos afficiuntur:neq; igitur ſecum ipſi congaudent neq; condolēt. Eſt.n. in ſeditione coꝝ animus cū interdū ꝑꝑ impꝛobitatē doleat ſi q̄buſdam ſe abſtineat. Interdum vero letetur:ꝛ modo huc modo illuc rapiatur:q; ſi non poteſt vna ꝛ dolere ꝛ letari ac certe paulopoſt dolet quod letatus fuerit:nec eas voluptates vellet accepiſſe. Nam penitudine impꝛobi abundant. Non vř impꝛobus:ne erga ſe quidem ipſum amanter habere. Pꝛopterea quia nihil eſt N in illis quod amabile ſit. Quod ſi ita ſe hr̄e valde eſt miſerū fugienda eſt impꝛobitas:ꝛ adnitendū ad pꝛobitatem. Sic enim et erga ſeipſum amāter habebit:ꝛ alijs amic⁹ eſſe poterit.

¶Quintū capłm quod amicitia eſt ad ſeipſum cum irrationale rōnali concoꝛdat:ꝛ quod amici ad alterum eſt ſuperabundans:vt ea que ad ſeipm. O quodq; predicta epieiki et amico ineſſe videntur multis ineſſe quamuis prauis placentibus:tamen ſibi et exiſtimantibus ſe eſſe epieikes: nepharijs vero namq; ineſſe videntur:neutri autem vere inſunt.prauis quidem non pꝛopter rationale ꝛ irrationale eoꝛum contendere:ꝛ magis domina=

irrationale:nepharijs vero:nõ ꝑ etiã ſeipſos odire ⁊ fugere:⁊ nihil amica bile ad. ſeipſos pati:ac ꝑ hoc neqꝫ ad alios:ex quibꝰ ſequit̃ ꝙ prauus neqꝫ ad ſeipꝫ amicabilr̃ diſponit̃ tãdẽ adijcit ꝙ ſi ſic hr̃e ẽ valde miſerũ oĩo fugiẽ dũ ẽ malitiã ⁊ conãdũ ẽẽ epieikea vt ad ſe ⁊ alterũ amicabilr̃ habeat. D.

Et conueniens eſt credere de vnoquoqꝫ iſtorũ ꝙ ipſe ſe ipſum aſſociet cogitãdo i bonis:⁊ hoc qñ delectatꝰ fuerit rememorãdo de bonis que oꝑatus eſt ꝓteritis:⁊ gaudẽdo de ipſis aut ſperãdo bona futura:intẽdo ea q̃ diſponit faciẽda. Et ad huius apprehẽſiones. potẽs eſt mẽte ⁊ cogitatiõe ⁊ cõicat in his ſibiipſi in dolore ⁊ delectatione. imaginatio etenĩ hmõi re rum delicioſa eſt ⁊ doloroſa ſimul:intẽdo rememorationem ⁊ ſperationẽ:⁊ non eſt delectans ex iſtis abſqꝫ contriſtãte:⁊ non accidit in tpe abſqꝫ tẽpo re alterius:immo aĩa dolet ꝑ iſtas apprehẽſiones ⁊ delectat̃ ſimul. Et vir virtuoſo non inuenit̃ penitẽtia:quẽadmodũ dictũ eſt. penitẽtia nãqꝫ fit cũ ꝑpetratiõe mali:opꝫ igitur virtuoſum velle vnũqdqꝫ iſtorum virtuoſo ſi cut ſibimetipſi:q̃ vt ſit apud amicum ſuũ ſicut eſt apud ſeipſum:eo ꝙ ami cus eſt alter ipſe:ſi viſuꝫ fuerit ꝙ amicitia ſit aliq̃d ſiue res quedã:⁊ ꝙ ami ci ſunt illi quibus exiſtũt res vnc eidẽ. D. Utrũ aũt amicitia ſit ex his q̃ eſſe opꝫ aut nõ eſt omittat perſcrutari in hac hora de ipſa:fortaſſis enĩ pu tãdũ ẽ ꝙ iſta amicitia ſit amicitia:⁊ qm̃ ſint due amicitie ſicut dictũ ẽ: aut plures:⁊ apparet ꝙ illud qđ iam dictuꝫ eſt de iſtis rebus eſt exiſtẽs in plu ribus. D. Si autẽ malitioſi ſint intẽdo cõſimiles in malitia:tunc iã que ritur an iuenitur inter peſſimos iſta comparatio in ſeipſis:neqꝫ vt placeãt ſibiipſis ⁊ videãt ꝙ ipſi ſint virtuoſi ſm̃ ꝙ accidit de hoc virtuoſis. Et iam eſt manifeſtum qm̃ nõ inuenitur aliquid de illo in eis qui ſunt vehemẽtis iniquitatis ⁊ malarũ operationũ. Non enim apparet hoc de ipſis neqꝫ ſe re apparet eo ꝙ in malitioſis diuerſitas eſt malitiaruꝫ cum ſit malitia mul tipharia:⁊ ideoqꝫ concupiſcunt diuerſa ⁊ volant res alias a bonis vt eſt di ſpoſitio eorum qui non continent ſeipſos eligunt eĩn pre eis q̃ vident ſibi bona delectabile ⁊ damniferũ:⁊ ex eis eſt qui fugit ab operatione eiꝰ quod videt bonũ propter timiditatẽ vel ocioſitatẽ:⁊ propter hoc illi q̃ operantur oꝑationes multas malas abhorrẽtur vel odiuntur propter malitiam ⁊ ab horrẽt ſeipſos:⁊ fugiunt ne amẽtur ⁊ interficiunt ſeipſos. D. Et malitioſi vel flagitioſi propter iſtud requirunt aliquos cum quibus finiãt dies ſuos eo ꝙ fugiunt malitiã ſuã ꝓpter qđ recordantur multorum horribiliũ:⁊ gra diuntur ex eis ad alia ſimilia illis:⁊ hoc qñ ſolitarij:ſolitudo ergo moleſta eſt eis ⁊ doloroſa valde: qñ vero cũ alijs fuerint obliuiſcuntur illa: ex quo enim non eſt eis aliquid quod amẽt fiunt non patiẽtes a ſeipſis paſſione dilectionali ſuiipſorum:⁊ qui non patiuntur a ſeipſis paſſione dilectiona li ſuiipſoruꝫ nõ gaudẽt de ſeipſis:immo moleſtant̃ ⁊ anxiant̃ a ſeipſis eo ꝙ anime eorum querēloſe ſunt ſibiipſorum ⁊ rancoroſe:quedam ergo anima torũ dolẽt ꝓpter malitiã ⁊ q̃dã delectant̃ ꝓpter ipſam:⁊ vir diſtrahunt̃ qui dam huc ⁊ quidã illuc ſicut ꝙ finditur in duo per tractũ:⁊ ſi nõ fuerit poſſi bile vt gaudeãt ⁊ triſtant̃ ſimul equalr̃ triſtaut̃ modicũ dum gaudẽt: ⁊ dele ctãtur aliquo nolẽtes vt ſit delectabile:propter hoc itaqꝫ ſunt iniqui reple ti amaritudine ⁊ penitẽtia. Dixit: ⁊ ꝓpter iſtud totũ pꝫ ꝙ ſtatus malitioſi non eſt in diſpõne ſtatus amici:cum non amet ſeipm̃:eo ꝙ non in ipſo q̃cqꝫ amabile. Si igitur ſic eſt:eſt vir iniquus vehemẽtis miſerie ⁊ infelicitatis valde. Dixit. Ideoqꝫ valde fugiendũ eſt homini a malitia ⁊ induranduꝫ vt fiat bonus:cõueniẽs etenim eſt qñ fuerit bonus congaudẽs ſibiipſi vt fiat congaudẽs ⁊ amicus alteri.

Cap. ſextum

BEniuolentia vero amicitie ſimilis eſt:non tñ eſt amicitia. Nam beniuolentia eſt etiam erga ignotos ⁊ latens. Amicitia vero non vt prius diximus: ſed neq; amor eſt:non eñ habet intentionem neq; deſideriuȝ. At amorem iſta ſequuntur: ⁊ amor ex conſuetudine fit. Beniuolentia vero repetente:quod euenit circa pugiles. naȝ beniuoli fiunt illis ⁊ cum illis vna volunt: tamen nihil pro illis facerent:vt enim diximus repente fiunt beniuoli:⁊ leuiter curāt. Videtur igitur principium eſſe amicitie: quemadmodum ⁊ amoris ea voluptas que fit per aſpectum. Aſpectui enim non indulgens nemo amat:ſed qui aſpectu gaudet nihilo magis amat:ſed qñ abſentes deſiderat:⁊ preſentiam affectat. Sic igitur ⁊ amicos eſſe non datur:niſi beniuoli fuerint: ſed beniuoli quidem nihilo magis amant. Verum bona volunt illis:ſolum quibus beniuoli ſunt:ſed pro illis nullum ſuſciperent negocium. Itaq; per tranſlationem diceret quis illam eſſe initium amicitie:inueteratam vero ⁊ in conſuetudinem procedentem fieri amicitiam:non illā que propter vtilitatem:neq; illam que pp voluptatem. Non enim his fit beniuolentia:nam qui beneficium acceperit per hoc beniuolētiam retribuit iuſte faciens. Qui vero vult aliquam proſperitatē habere ſpe alicuius commodi ab illo conſequendi nō videtur erga illum eſſe beniuolus:ſed magis erga ſeipſum:vt etiā nec amicus ſi illum obſeruet pp q̄dam vtilitatem:oīno aūt beniuolētia fit ex virtute ac pbitate:qñ q̇s honeſtus:aut fortis:aut quid tale appareat:vt de pugilibus diximus.

¶Sextum capitulum de beniuolentia ꝙ beniuolentia loqui videatur non eſt amicitia pp hanc fieri ad ignotos ⁊ eſſe latētē:nō illā aūt:neq; eſt amatio pp beniuolētiā hře intētionē ⁊ appetitū:⁊ qñq; fieri ex repentino amatione ecōtrario:deinde rōnē ꝙ beniuolētia nō eſt amicitia:⁊ pp hāc nō cooperari ⁊ ſupficialr diligere:habeat vero ecōtrario:ꝙ q; beniuolētia eſt pncipiū amicitie ⁊ diuturna ⁊ cōſueta fit amicitia:nō ea q̄ pp delectabile vel vtile cū in his nō ſit beniuolētia.poſtea ꝙ ipſa nō eſt rebenificatio pp hanc: opari ipſaȝ aūt nō:neq; eſt amicitia ppter vtile:cū ſimpliciter beniuolentia ſit ppter virtutem ⁊ epicikeam aliquam. D.

EXhortatio aūt interdum ſimilatur amicitie ⁊ non eſt amicitia:eo ꝙ exhortatio interdum fit ab eo qui non cognoſcitur. Amicitia autem nō fit niſi erga eos qui cognoſcuntur:⁊ iam dictum eſt hmōi ante: neq; etiaȝ eſt dilectio:non enim perſeuerantia ⁊ deſiderium:hec aūt duo conſequuntur dilectionē:intendo deſiderium:⁊ diuturnitatem dilectionis:⁊ iſte res ſunt cum dilectione:⁊ dilectio quidem eſt cum cōmixtione : exhortatio autem fit quidem interdum ab eo cui non occurrit exhortatio:vt exhortatio que fit a patre honorabili erga euȝ qui venit ex eius poſteritate:⁊ interdum fit ab eo qui nō cōicat exhortatis vt exhortatio que fit ab hoibus erga ordinātes militiaȝ: etenī ipſi exhortātur eos:⁊ conueniunt cū ipſis in voluntate:in actu aūt non. ¶Dixit. Et cō-

ueniens eſt:qm̄ non cōicant exhortatores eis quos exhortantur actu vt di
catur de eis:qm̄ ſunt exhortatores ſimilatiōe: ⁊ ꝙ ſit dilectio eorū dilectio
ſimilatiua: ⁊ pp̄ iſtud vr̄ qd̄ ſit initium amicitie dilectio per ſenſum.i.ami-
citia precedēs naturaliter:ſicut dilectio amaſij.non eīm amat aliqs ſi nō de
lectatus fuerit primitus.⁊ qui delectat̄ p delectabile non amat aliqd̄ plus
ipſo:immo qn̄ perceperit eius elōgationē deſiderat eius appropinquatio-
nem:⁊ ſi ſic eſt:tunc ineuitabiliter cōiungatur amicitie delectatio : neq3 eſt
poſſibile vt ſint homines amici cū ſint exhortatores:eſſe aūt exhortatores
abſq3 eo ꝙ ſint amici poſſibile eſt:nam exhortatores non diligunt dilectio
ne pluri iꝰ alij ab eis:eo ꝙ ipſi volunt bona ſolūmō eis quibus ſunt exhor
tatores:⁊ contingit vt non conueniant eis fin aliqd̄ factorū ſuoꝝ:⁊ neq3 ſi
ſit illud factum ex his que ipſi faciunt:⁊ pp̄ hoc non poſſumus tranſmuta
re nomen amicitie ad nomen exhortationis.⁊ dicere de ea:qm̄ eſt amicitia
apparens tarde.i.qn̄ fuerit tempus ⁊ firmata fuerit conſuetudine conuer-
tetur in amicitiā.etenim amicitia fit pp̄ vtile ⁊ delectabile : exhortatio aūt nō
fit propter hoc. Et quidē ille cui beneficium fuerit ſatiſfacit per exhortatio
nem loco accepti beneficij:⁊ eſt in hoc facto ſuo iuſtus:qui aūt vult benefi-
cium benefici ⁊ ſperat ſe accepturum ab ipſo qd̄ vult ex bn̄ficio cauſa exhor
tandi ipſum:intendo bn̄ficium hic non videtur eſſe exhortator per ſe : ſicut
non eſt amicus qui ſeruit alteri:ꝓpterea vt vtatur eo vſu aliquo. CD. Et
vir̄ exhortatio ptinet virtuoſo ⁊ emerito:vt qd̄ appareat de eo hominibus
qm̄ eſt vir grauis ⁊ rigidus:⁊ ꝙ ſimulatur iſtis:vt qd̄ accidit illi cuius ma-
gnificatur vtilitas:vt militum. Cap. ſeptimū.

Concordia quoq3 amabile videtur : quapropter non
eſt coopinatio:hec eīm ⁊ ignorantibus exiſtere: nec q̄
eiuſdem ſententie ſunt concordes dicimus : ceu eos
qui de celeſtibus idem ſentiunt. Non eīm pertinet ad
amicitiam talis conſenſio. Uerum ciuitates concor-
des dicimus qn̄ circa publicas vtilitates idem volunt : ⁊ eligunt
ea que publice decreta ſunt. In rebus igitur agendis concordāt
⁊ earum in his que ſunt in magnitudine:⁊ que poſſunt vtriſq3 exi
ſtere aut omnibus. Ueluti ciuitatibus qn̄ omnibus videtur ma-
giſtratus eſſe eligendos: aut ſocietatem incundam eſſe cum lace
demonijs aut magiſtratum gerere pitacum qn̄ ⁊ ipſe volebat. Cū
q3 vero vterq3 idem vult vt qui in phoeniſſis ſeditionem habent
Non eſt enim concordes idem ſentire vtrumq3 quicquid tandem
id ſit:ſed id qd̄ eſt ipſo:ceu cum populus ⁊ boni viri optimates ge
rere rempub. volunt. Sic enim omnibus ſic id quod optabant:vi
detur autem concordia ciuilis amicitia vt dicunt:nam circa com
moda verſatur:⁊ circa illa que pertinent ad vitam. Eſt vero talis
concordia in bonis viris. hi eīm ⁊ ſecum ipſi concordant : ⁊ inter
ſe:⁊ in eiſdem vt ita dicam exiſtentes. Taliũ eīm ſtabiles ſunt vo
luntates:nec in alterutrū fluunt quemadmodū Euripus : vo-
luntq3 illa que iuſta ſunt ⁊ vtilia : hec illi publice expetunt. Im-
probi vero concordes eſſe non poſſunt niſi parum. Quemadmo
dum nec amici plus habere cupientes in his que ſunt vtilia. Mi
nus aūt in laboribus ⁊ oneribus. Cumq3 ſibi quiſq3 velit iſta ha-

bere proximos perſcrutatur ⁊ prohibet: quib⁹ neglectis reſpub. euertitur. Contingit ergo illis diſcoꝛdibus eſſe mutuo ſeſe vrgentibus ⁊ iuſta facere recuſantibus.

¶Septimū capitulum de concoꝛdia ꝙ ipſa eſt amicabile qđ: ⁊ non eſt omodoxia ꝑꝑ hanc poſſe exiſtere ignoꝛantibus ⁊ non illam neqꝫ conſenſus circa qđcunqꝫ: ſed conſenſus circa conferentia operabilia magna contingentia conſentientibus exiſtere: qꝛ ipſa eſt politica amicitia ꝑꝑ eam eſſe circa conferentia ad vitam: ⁊ ꝙ ipſa eſt in his q̇ epicikes ⁊ nō in prauis: ꝑꝑ hos q̇dem ſemꝑ ſtabiliter iuſta ⁊ conferentia vel eligere ⁊ operari: illos aūt inutilibus appetere ſuperabundantiā, ⁊ in oppoſitis minoꝛationem: ⁊ cogere iuſta facere cū ipſi non faciant eam. D. 7

Et appet qm̄ cōuenientia interdū in opinione dilectionalis eſt etiā .i. effectiua dilectionis: ideo dicimus: qm̄ non eſt conuenientia opinionis conuenientia propoſiti ⁊ voluntatis. Etenī conuenientia voluntatis fit interdum in eis quoꝝ non ſcit alter voluntatē alterius: vt qđ inuenitur in multis ciuitatibus inter ciues quarum multiplicatur ſeditio: ⁊ ꝑꝑ hoc nos nō dicimus ꝙ illi qui volunt voluntatem vnā circa rem quandaꝫ ſint conuenientes in opinione: ſed noīamus q̇dē conuenientes in opinione eoꝝ: quoꝝ volūtas eſt in re q̄ magis expedit vniuerſitati: ⁊ q̄ cōueniunt in volūtatib⁹ cōibus: ex q̇bus eſt magnū bonū: vt voluntates ciuiles communales vt cōueniētia ipſoꝝ: qm̄ qđ facit idoneū ꝑ̄cipat⁹ virtutes ſunt. Etenī hmōi conuenientie volūtatū oēs ſunt effectiue dilectionis. ¶D. Illi aūt quoꝝ vnuſq̇ſqꝫ ſeipſum diligit nō erunt exhoꝛtatoꝛes alter alterius ex ꝑte cōuenientie opīonis ipſoꝝ in re aliqua q̄cūqꝫ rerū fuerit: ſꝫ ex ꝑte cōuenientie opinionis ipſoꝝ in fine vno eodem: vt cōuenientia cōitatis in hoc qm̄ opꝫ vt principent̄ virtuoſi ⁊ boni qn̄ fuerit iſtđ deſideriū vniuſcuiuſqꝫ eoꝝ. ¶D. Et apparet ꝙ cōuenientia opinionis cogēs eſt ad dilectionē ciuilem: queādmodū dr̄ eo ꝙ eſt in rebus bonis vniuerſitati ⁊ in eo quo in vita: ⁊ cōuenientia opinionis fit q̇dē in viris emeritis ⁊ virtuoſis: iſti namqꝫ ſunt cōuenientis opinionis in ſeipſis: ⁊ ad ſeinuicem circa res que ab extrinſeco ſunt cuꝫ deſiderent res vnas eaſdē: ideoqꝫ ſunt volūtates eoꝝ ſtabiles que nō variant̄ neqꝫ tranſmutant̄ de re ad rem: volunt enī iuſtitiā ⁊ res que ſunt vl̄r iuſte: ⁊ deſiderant omnia hec deſiderio cōicato. ¶D. Iniquoꝝ aūt opiniones non cōtingit cōuenire niſi parum quemadmodum nō fiunt amici niſi parum: ipſi enī fiunt quidem amici ꝑꝑ cōuenientiam ſui in concupiſcentia multitudinis poſſeſſionis ⁊ in reb⁹ vtilibus: cōcupiſcentia aūt ipſorū in ſpecieb⁹ ſtrenui ⁊ laboꝛioſi eſt q̇dē defectiua: ⁊ ſinguli eoꝝ volūt vniuerſa bona ꝑꝑ ſeipſos: ⁊ ea q̄ ſunt cōferentia eligunt ſibiipſis: ⁊ valde ſubtiliant in cōnegociatione ſua cū extraneo ⁊ cōtriſtant eū: attamē cōſeruāt quidē iuſtitiā cōem inter ſe aliter enī nō ſubſiſtēt: oꝛiunt̄ aūt inter eos iurgia ⁊ diſſenſiones: eo ꝙ alter cogit alterū ad defraudandū in cōnegociationibus ⁊ circūueniendū ſeinuicē: cū nō cupiant exercere opa iuſtitie: ſed volunt q̇dem adimplere actiones ſuarū cōcupiſcentiarum.

¶Capitulum octauum.

Qui beneficia contulere videntur magis diligere eos q̇bus collata ſunt: q̄ꝫ illi qui acceperunt eos qui fecere: ⁊ q̄ꝫ abſurdum ſit eius ratio querit. Pleriſqꝫ illa videtur cauſa ꝙ hi quidem debēt: illis vero debetur: hi ſoliti de- Alo ſolliciti.

ſalute debitoꝝ ſunt:ſic qui beneficia contulerunt volunt extare illos in quos benefici fuere:vt ſic grates conſequantur: illis vero nulla eſt cura reddendi. Epicarmis igitur forte inquiet hoc ipſos dicere ex malo contemplato:ſed videtur id humanum. In grati enim q̄plurimi ſunt ⁊ magis bene ſuſcipere q̄ benefacere appetunt:ſed naturalioꝛ illa cauſa eſt nec ſimilis illi que de credi toꝛibus dicitur. Non enim eſt dilectio circa illos:ſed voluntas ſalutis gratia conſequendi:ſed qui beneficia contulerunt: amant ⁊ diligunt eos qui acceperunt:⁊ ſi in nulla re vtiles ſint neq̄ in poſterum futuri:quod in artificibus euenit. Omnes enim magis amant proprium opus q̄ ab opere ſi animatum eſſet ipſi amarē tur. Ac maxime id foꝛtaſſe in poetis contingit: hi enim plus quā opoꝛtet diligunt poemata ſua:⁊ quaſi filios amoꝛe complectun tur:tale quiddam videtur coꝛum qui beneficia contulere: quod enim bene accipit opus eſt ipſoꝛum:id igitur amant magis quā opus auctoꝛem. huius autem cauſa eſſe eſt cunctis expetibile eſt atq̄ amabile. Sumus autē actu. viuendo enī ⁊ operando actu. igitur auctoꝛ operis eſt quodammodo opus. itaq̄ amat quoniā ⁊ eſſe. Id autem eſt naturale:quod enim eſt potentia id actu op⁹ oſtendit. Preterea contuliſſe beneficium pulchꝛum eſt. Itaq̄ in eo gaudet is qui contulit. Suſcepiſſe vero non eſt pulchꝛum in agendo ſed vtile. Hoc autem minus iocundum eſt minuſq̄ amabile. Iocunda vero eſt pꝛeſentis quidem operatio. Futuri autem ſpes. Facti vero memoꝛia. iocundiſſimum autem ſimul ⁊ amabile quod eſt in actu. Illi igitur qui fecit permanet opus:nam honeſtas diuturna eſt. At illi qui accepit vtilitas tranſit ⁊ memoꝛia honeſtoꝝ iocūda:vtiliū vero nō minus vel min⁹. Expectatio autem contra videtur habere:⁊ amare quidem actioni ſimile eſt. Amari vero paſſioni. Qui igitur ſuperantur in re agenda eos ſequitur amare ⁊ amabilia. Preterea que cum laboꝛe fiunt ea magis diligunt omnes:ceu diuitias: hi qui lucrati ſunt quā hi qui acceperunt. At videtur bene ſuſcipere quidem eſſe abſq̄ laboꝛe. Benefacere autem laborioſum. Ob hoc ⁊ matres filios magis amant:nam laborioſioꝛ eſt partus:⁊ magis ſciunt eſſe ſuos: hoc ⁊ his qui beneficium contulerunt euenire videtur.

Oēs magis amāt op⁹ ppriū q̄ ab opere ſi aĩatum eſſet ipſi amarent.

Propter qd mres magis diligunt filios ſuos q̄ pres.

¶ Octauū capitulum q̄ benefactoꝛes plus amant beneficiatos q̄ econuer
8 ſo:lʒ hoc videatur inopinabile:qō pꝛimo oſtendit ſm̄ rationem plurium p exemplum de creditoꝛibus qui ſimiles videntur benefactoꝛibus ⁊ debitoꝛibus qui beneficiati ſcdo refutata dicta rōne exemplum de creditoꝛibus:q̄ ipſoꝛum non eſt amatio. aſſignat cauſam naturalem que eſt q̄ omnes naturaliter diligunt pꝛopꝛia opera ⁊ plus econuerſo: beneficiatus autem eſt benefactoꝛis opus:deinde q̄ cauſa huius qō eſt naturaliter diligere pꝛopꝛia opera eſt q̄ omnes naturaliter diligunt eſſe quod eſt in viuere ⁊ operari:⁊ ſic operantis eſſe ⁊ actu bonum eſt in ſuo opere vel magis ſuum opus: ⁊ ſic benefactoꝛ in beneficiato ⁊ non econuerſo: niſi q̄ conferens beneficia

ti eſt in benefactore:ſed conferens eſt minus bono: poſtea ꝙ cum tria ſint delectabilia.ſ.cõmitio preſentis:ſpes futuri:memoria preteriti. prima eſt delectabiliſſima ac per hoc maxime amabilis.vñ cum beneficiatus ſit preſens opus benefactoris:benefactor vero vtile beneficiati iam preteritũ plꝰ amat benefactor ꝙ̃ econuerſo:ꝛ etiam ſi ponatur non pñs: ſed preteritum opus bñficiatus idem accidit ꝓꝑ memoriam bonorum eſſe delectabilẽ:vtilium aũt non ſic:ꝛ ita idcꝫ ꝓꝑ operari:ꝛ ſic ſuperexcellere qđ hꝫ benefactor in bñficiato plus amari:ꝛ inter ꝓꝑ magis laborioſum eſſe benefacere ꝙ̃ bene pati:laborioſus vero parta magis naturaliter diligit. D.

ET videt ꝙ benefici amplius diligant: quibus bñfaciſit ꝙ̃ illi beneficos:ꝛ eſtimatur hoc eſſe ſm rationem:apparetqꝫ eius cauſa in pluribus:etem̃ beneficus amat eum qui benefacit incipiens ex ſeipſo.ille autem tenetur ad amorem ratione accepti beneficij: ꝛ beneficus: ꝛ cui benefit ſimulantur accommodanti ꝛ cui fit accommodatio. debitor enim ſcꝫ qui recipit accommodatum nollet permanentiaꝫ creditoris.anxiatur enim ex eius viſitatione ſemper ſuſpicans crediti repetitionem. creditor vero debitoris exoptat ſalutem.ſimiliter eos quibus benefaciunt deſiderant ſaluos conſiſtere:vt illi qui dant quod eſt inter manus ipſorum.beneficiati autem econuerſo:vt pote onerati debito: qui autem anxiantur ex ſatiſfaciendo debito/ſcꝫ qui receperunt beneficia fortaſſis non referunt grates benefactoribus niſi eo ne aſſimilentur malis: ꝛ arguantur ab hominibus ex ingratitudine.etenim plures hominum non recordantur accepti beneficij:ꝛ deſiderium eos vt benefiat eis amplius eſt ꝙ̃ vt ipſi benefaciant: ſunt igitur minus diligentes ꝙ̃ benefici. ¶ Dixit. Et forſan putabitur ꝙ cauſa in hoc ſit naturalis:intendo ꝙ homo/cupit naturaliter vt fiat ei bonum magis ꝙ̃ faciat bonum. ¶ D. Et non ſimulantur benefici creditoribus etenim non eſt in credendo dilectio:non em̃ querunt creditores ſaluteꝫ debitorum niſi cauſa recipiendi creditum ab ipſis. benefactores autem diligunt quidem quibus benefaciunt etiaꝫ ſi in nullo ſint profecturi per ipſos neqꝫ in pñti neqꝫ in futuro:habẽt autẽ ſe bñfici ad eos quibus contulerũt beneficia:ſicut artifices ad ſua artificiata:omnis em̃ artifex amat opꝰ manus ſue plus ꝙ̃ amet operatum ab altero: ſicqꝫ fuerit artificiatum animatum:tunc eſt multo dignius hac intentione. ¶ D. Et forſan plus accidit iſtud in poetis:etenim iſti excedunt in dilectione carminum que operantur:/eſtqꝫ dilectio ipſorum ad ſua carmina:ſicut dilectio parentum erga filios:ſimile huic accidit beneficis cum beneficiatis ab eis: eſt namqꝫ beneficium opus ipſorum: quemadmodum opus artificis eſt artificium: immo iſti diligunt eos quibus benefecerunt amplius ꝙ̃ factor ſuum factum: intendo ꝙ̃ artifex artificium ſuum:ꝛ cauſa in hoc eſt:intẽdo vt diligat factor factum ſuum:quoniam eſſentia:intendo quiditatẽ hominis:electa eſt apđ omnem:ꝛ dilecta:ꝛ eſt complementum ꝛ decor actu.effector nempe operis exiſtit quidem ſm perfectionem ſui vltimam per operationem: diligit igitur operatione rationem dilectionis eſſentie/ſue:intendo quiditateꝫ ſuam que completur per operationem. ꝛ iſtud eſt naturale homini. exiſtentiam enim eſſe abſqꝫ operatione eſt eſſe potentiale.igitur omne opus eſt amatũ vniuerſaliter propter hanc cauſam:ꝛ excellit cum hoc opus beneficij cetera omnia:intendo ineſſe ipſum amatum opifici:eo ꝙ optimum operationum:ideoqꝫ letatur ille cui eſt iſta actio.non eſt autem beneficiato ſimilis huic actioni apud beneficium vt amet ipſum vt eſt amatus niſi ſit beneficiatus melior beneficio aut ſimilis ipſi: ꝛ itaqꝫ beneficiatus minus

delectatus ⁊ diligẽs benefico.❡D.delectatio autẽ in actionibus delectabi
libus que quidem fiunt in tẽpoꝛe pꝛeſenti:exiſtit in ipſomet actu. que autẽ
in futuro in ſpe:intẽdo in ſeparatione ꝙ exeat in actum: que vero in pre-
terito in rememoꝛatione:intẽdo in rememoꝛatione exitus eius ad actum.
❡D. Et actio beneficij ex parte qua ẽ bona ⁊ decoꝛa manet in memoꝛia fa-
ctoꝛis ⁊ pꝛolongatur tẽpoꝛe eius. pꝛoficuum autẽ pꝛoueniẽs ex ea benefi-
ciato finitur velociter:⁊ recoꝛdatio eius abbꝛeuiatur ⁊ modica eſt delecta-
tio ex eius recoꝛdatione cui non eſt per permanentiam: actus autem boni
delectatio eſt multa ⁊ rememoꝛatio eius longa. delectatio vero ſpei videt̃
ꝙ ſit diuerſa delectationi pꝛeſenti:intendo qm̃ delectatio pꝛeſens permuta
tur:delectatio vero ſpei eſt permanens.❡Dixit.Et vr̃ ꝙ dilectio cũ actione
redilectio vero cũ paſſione.Etenim dilectio actiõi ſimilis exiſtit:redilectio
vero paſſioni actio vero magis eſt dilectiua q̃ꝫ paſſio: intendo ꝙ diligẽs ſi
milatur agenti:dilectus vero patiẽti.Amplius oẽs quidẽ hoĩes diligũt qđ
habuerũt cum multo laboꝛe plus eo qđ cum facilitate:vt puta pecuniarum
adeptionẽ.etenĩ eas illi qui laboꝛioſe acquiſierũt plus amant eas q̃ꝫ illi q̃
bus in ſaluo acceſſerũt:vel hereditarie poſt moꝛtẽ anteceſſoꝛũ:vel poꝛtiona
liter in vita eoꝛum:vel modo alio conſimili:⁊ bonitas vel decoꝛ paſſionis:
⁊ eſt illud quod fit beneficiato abſq̃ꝫ laboꝛe eſt.bonitas autẽ vł decoꝛ actio
Matres diligũt filios plꝰ q̃ꝫ ſeipſas. nis ⁊ eſt illud quod a bñfico eſt cũ laboꝛe.item igitur bñficus diligẽtioꝛ eſt
in ſua actiõe q̃ꝫ beneficiatus in ſua paſſione:⁊ pꝛopter hoc ſunt matres ma
gis diligẽtes filios patribus:itẽdo eo ꝙ mr̃es genuerũt filios cũ doloꝛe:pa
tres vero abſq̃ꝫ doloꝛe:matres itaq̃ꝫ diligũt filios plus q̃ꝫ ſeipſas.

❡Capitulũ nonum.

A Eſt autẽ queſtio vtrum quis ſeipſum amare dꝫ ma-
xime:an alium quẽdam. Increpant enim qui ſeip-
ſos maxime amant: ⁊ quaſi turpe ſit amatoꝛes ſui
appellant. Videturq̃ꝫ impꝛobus ſui cauſa facere om
nia:⁊ quãto impꝛobioꝛ ſit tanto magis. Incuſant er
go ipſum ꝙ nihil ab ſe agat. Bonus autẽ vt ꝓpter
honeſtatem ⁊ amici gratia:ſua vero negligit. Ab huiuſmodi ver
bis opa diſcoꝛdant non immerito:aiunt maxime amare opoꝛtere
eum qui maxime ſit amicus. Ille vero maxime eſt amicus q̃ ma-
xime vult bona alicui illius gratia ⁊ ſi nullus ſciat:hec ſunt:maxi
me ad ſeipſum:⁊ reliqua igitur omnia quibus diffinitur amicus.
Dictũ eſt aũt ꝙ ab ipſo cuncta amabilia ⁊ ad alios extendit his
quoq̃ꝫ ꝓuerbia:oĩa eſſe cõia ⁊ equalitas amicitia: ⁊ genu cruri ꝓ
ximũ. Hec aũt oĩa ad ſeipſum maxime exiſtunt. Maxime enim ſi
biipſi quiſq̃ꝫ amicus eſt:⁊ ſeipm̃ igitur amare maxime opꝫ.Dubi
tatur igitur merito quibꝰ opꝫ credere:cũ vtiq̃ꝫ habeãt ſuaſionem
foꝛte igitur hmõi ſermones diſtinguendi ſunt ac determinandi:
quatenꝰ cõtineãt veritatẽ. Si ergo diſtinguemꝰ queãdmodũ ama
toꝛẽ ſui vtiq̃ꝫ accipiunt:foꝛte id erit manifeſtum. Alij igitur in re-
pꝛehenſionẽ ducẽtes ſui amatoꝛes illos vocant qui ſibiipſis plꝰ
tribuunt in pecunijs ⁊ honoꝛibus ⁊ voluptatibus.hec enim com
plures affectant:atq̃ꝫ illis vt optimis omni ſtudio incũbũt. Qua
pꝛopter in certamen illa veniunt. Qui igitur in illis plus habere

pergunt cupiditatibus ⁊ affectibus ⁊ ei parti aie que rõne caret oino inſeruiunt:tales autẽ ſunt ꝙ plurimi: itaq̧ appellatio orta eſt ab eo qd frequẽter fit:⁊ eſt malũ. Juſte igitur tales culpantur. Quod vero ſibiipſis talia tribuentes amatores ſui cõſueuerunt vulgo appellari manifeſtuʒ eſt:nã ſi quis ſtudeat ſemper recta facere ipſe maxime omniũ:aut modeſta aut alia virtute ꝑficaſcẽtia: ⁊ ſemꝑ honeſtum pro ſe magis vſurpet:nemo hũc culpabit:neq̧ vituperabit. Et videbitur is magis ſui amator qui pulcherrima ⁊ maxima bona ſibiipſi tribuit ⁊ inſeruit principaliſſimo ſui: ⁊ in omnibus illis acquieſcit. vt autẽ ciuitas principaliſſimum maxime vr̃ eſſe ⁊ cetera omnia cõuentus:ſic ⁊ hõ ⁊ amator ſui maxime ꝑfecto eſt qui illud amet illiq̧ inſeruit:⁊ continens porro:⁊ incontinens dicitur incõtinendo mentẽ: vel non cõtinendo: quaſi ſit vnuſquiſq̧:ac egiſſe videntur ipſi ⁊ voluntarie que cũ ratione maxime. Quod igit̃ hoc maxime eſt vnuſquiſq̧ ⁊ ꝙ bon⁹ vir maxime hoc amat non eſt obſcurum. Quapropter amator ſui maxime in alia ſpecie eſſet ꝙ illa que reꝑhenditur:tm̃q̧ differret:quãtũ differt viuere ẜm rõnem vel ẜm ꝑturbatiõnẽ:⁊ cupere qd honeſtum eſt vel quod videat̃ ꝓdeſſe. Eos igitur qui circa ꝑclaras res egregie ſtudẽt omnes recipiunt ⁊ laudant:oĩbus vero ad honeſtatẽ ⁊ ad res ꝑclaras tendentibus cõiter quidem oĩbus vtiq̧ aderunt ea que opportuna ſunt. Singulariter autẽ vnicuiq̧ maxime bona ſiquidẽ talis virtus eſt. Quare bonũ quidẽ opʒ ſui eẽ amatorẽ:nam ⁊ ſibi ꝓderit agendo honeſta ⁊ alijs vtilitates afferret:at malum non opʒ:nam nocebit ⁊ ſibi ⁊ ꝓximis prauas ſequẽdo cupiditates. Improbi igitur diſſident illa que agere oportet ⁊ que agit. Et bonus que opʒ hic agit. Omnis eñ mens eligit optimũ ſibi:bonus autẽ mẽti paret. verum eſt aũt id de ſtudioſo ⁊ amicorum gratia ipm multa facere. Et ſi opus ſit ꝓ patria mortẽ ſubire. Abijciet eñ ⁊ pecunias ⁊ honores:⁊ oĩno oĩa quib⁹ hoĩes inter ſe concertant vt honeſtatem aſſequatur. Magiſq̧ volet breui tempore letari vehementer ꝙ longo leuiter:⁊ honeſte vitam agere per vnum annuʒ ꝙ multis annis vtrũq̧ contingat:ac rem vnã honeſtam ⁊ magnã ꝙ multas ⁊ paruas. Obeuntib⁹ autem mortẽ id forte euenit eligunt ꝑfecto rem magnam ⁊ preclarã ſibi pecunias abijcient in quo plura capient amici. aderunt enim amico quidem pecunie:ſibi autem honeſtas: maius vero bonuʒ ſibiipſi attribuit ⁊ circa honores ⁊ magiſtratus eodẽ mõ. Hec eñ omnia amico concedet:nam id ſibi honeſtum ⁊ laudabile: merito itaqʒ videtur ſtudioſus eſſe omnibus preferens honeſtatem. Quinetiam in rebus agendis quandoqʒ amicum preferret ſibi. Eritqʒ pulchrius ꝙ ſi ipſemet agat amico cauſam agendi fuiſſe: in cunctis igitur laudabilibus ſtudioſus videtur ſibiipſi plus honeſti tribuere. Sic igitur conuenit ipſum amatorem eſſe ſui vt di-

ctum eſt:ſed vt vulgo dicitur non licet.

9 ¶Nonum capłm de philantia.i.amore ſui de qua primo dubitat:vtru3 ſit
vituperabilis ſicut quida3 putāt ꝓpter prauos agere oīa ſui ipſorum grā:
epieikes aūt ꝓpter bonū ⁊ amici gratia ⁊ laudabilis vt alij aſſerunt ꝓpter
amādū eē maximemaxīe amicū eē ꝓpter ſibi adeſſe prio ⁊ maxīe eē omnia
quibus amicus determinat̄ ⁊ ad ſe ad alios exiſtēdi: ad cuius ſolutionem
diuidit hoc nomē philantia in ſuas ſignificationes:quarum vna eſt amor
eius quod eſt in nobis irrationale ⁊ ſenſuale ſeu animale:⁊ ſic eſt vitupera
bilis:altera vero amor eius quod in nobis eſt intellectuale ꝙ eſt verus ho
mo:quēadmodum ciuitas eſt princeps ipſius ⁊ ſic eſt laudabilis : deinde
ꝙ intellectus eſt verus homo per continētem ⁊ incontinentē dici ab intelle
ctu tenere concupiſcētiam vel nō et hominem agere que cum ratione fiunt:
quodqꝫ hunc verum hominē diligit maxime epieikes:⁊ ideo principaliter
eſt philantijs obediēs intellectui eligēti ſemper optima ſibi ipſi: nihilomi-
nus tñ amici gratia ⁊ pro patrie ſalute aget quecunqꝫ non praua:licet gra
uia etiam vſqꝫ ad mortem eligens magis pauco tēpore veram dilectione3
intenſum ⁊ vnam actionem bonam magnam:quam multo tēpore remiſſa3
vel plures paruas:ſic quoqꝫ in grauibus ⁊ morte ſuſtinenda pro amico et
patria ſemper plus veri boni tribuens vt honorem:laudem:gloria3:ab ho
minibus ⁊ a deo. D.

Dubitabitur aūt ꝗ potiꝰ ſint diligendi diligētes ſeipſos
aut nō diligētes ſeipſos:quidā enim negant
diligendos eſſe ſemetipſos diligētes:⁊ nominant eos dilectores
ſuimet:vult per hoc ꝙ ipſum ſit res feda:videtur enimqꝫ malitio
ſus ſit ille qui agit omne quod agit propter ſeipſum non ꝓpter
aliū.⁊ qḋ excedit in hoc ſm exceſſu3 in malitia ⁊ vituperatur quidē vir vlti
mo vituperio qñ nihil facit niſi ꝓpter ſeipſu3.virtuoſus aūt facit q̄dē gra
tia boni ⁊ addit in actione boni ſm additionē ſuam in virtute. ⁊ facit pro-
pter amicū omittēs qḋ ſuum eſt.¶D.⁊ hoīes ꝯueniūt in hac opinione: ve
rūtñ actiones eorū diſſidēt huic dicto.omnes eñ aſſerūt:qm̄ maxime diligē
dus eſt amicus ⁊ ꝙ dignior vt ſit amicus eſt qui bona vult amico ſuo rōne
amici non rōne ſui ipſius etiā ſi nō ſciat hoc aliquis.¶D.Et vniuerſa que
dicta ſunt in diffinitione amicitie neceſſariā faciūt vnitione3 volūtatis eo
rum ſm ꝙ dr̄ ꝙ vniuerſa bona ⁊ vlr̄ res pertinētes amicitie ꝯueniūt quidē
amico ab amico ſuo.⁊ vt qḋ dr̄ qm̄ volūtas amicorū vna ⁊ ꝙ eis eſt anima
vna:⁊ qm̄ illḋ qḋ amicorū eſt cōmune eſt eis equaliter.Etenim oēs iſte res
nobiles digniores ſunt proportionate viro:eo ꝙ amicus:⁊ ille a quo proce
dunt iſte actiones dignior eſt vt amet ur a ſeipſo ꝗ̄ alteri: eo ꝙ eligibilem
fecit ſeipſum per actiones decoras. ¶D.Et multotiēs heſitatur vter eorū
oportet vt aſſocietur qñ ambo fidi fuerint.intēdo amatorē ſui ipſius:aut ꝗ
non amat ſeipſum.¶D forſan diſſoluetur hec dubitatio diuiſio quotiēs di
citur amans ſeipſum:ſunt enim intētiones cōſimiles in hac intētione erra-
re facientes. Qñ ergo diſtinxeris intētiones conſimiles quas ſignificat di-
ctio vna ſuis terminis erit manifeſtatio earum amplior.¶D.⁊ hac quide3
dictione.intēdo amantes ſeipſos nominantur illi qui appropriant ſibi i-
pſis plꝰ bonorū ⁊ dilectionū corporalium debito:plures namqꝫ hominum
appetūt iſta ⁊ nituntur in ipſa ac ſi ſint optima appetibiliū: ⁊ horum gra-
tia incidūt diſſenſiones inter homines ꝗ ſunt in hac diſpoſitione:⁊ illi qui
dediti ſunt ad iſta gaudēt deſiderijs ⁊ paſſionibus animalibus : itēdo res
proportionatas parti anime beſtiali:⁊ plures hoīum tales ſunt:⁊ iſti ſunt
mali vlr̄ate.⁊ ꝑꝑ hoc cōuenit eis nomē.intēdo propter multitudinē mali

nie ipſoꝝū ⁊ rectū:eſt noīare eū q̄ eſt ſm hanc diſpōnē amātē ſeipſum. ¶D.
Quoniā ergo iā cōſueuerūt plures hoīum noīare eos q̄ dedicant ſe iſtis re
bus ⁊ preeligūt eas amatores ſuūipſoꝝū manifeſtū eſt.qui vero ſatagit fa=
cere qδ facit ſm iuſtitiā:pre cūctis hoībus ⁊ res in quibus eſt tēperētia et
ſimiles iſtis exactionibus virtualibus:⁊ iſte eſt q̄ ſemper facit in ſeipſo bo
num.Foꝛtaſſe ⁊ ſi iſte nō noietur amatoꝛ ſuūipſius apud plures hoīum: di
gnus t̄n eſt hoc noīe:cū iſte appꝛopꝛiet ſibiipſi optima bonoꝝū ⁊ ingētiſſi
ma eoꝝū.Et iſte eſt ex applicatiōe ſui ad illud qδ vere ſuū eſt:⁊ ponit in ip=
ſo ſufficiētiam ſemper ſuā.¶D.⁊ quēadmodū ciuitas que aggregat bona
ſibiipſi reputatur aggregatio veraꝫ magis omni aggregatione:ſic homo
qui acq̄rit ſibiipſi bona humana reputatur habere voluntatē q̄ eſt delitie
vere ⁊ q̄ amat rē veram ſuiipſius:⁊ letatur ex ea eſt digniox noīari amatoꝛ
ſuiipſius.¶D.⁊ cōtinēs ⁊ incōtinēs dicuntur quidē ex pte intellect⁹:conti
nens eīm eſt quē cōtinet intellect⁹ ſuus:⁊ incōtinēs eſt quē nō cōtinet intel
lectus:⁊ dē quolibet iſtoꝝū putatur ꝙ operetur quidē a voluntate ⁊ ꝓcipue
de opatoꝛibus q̄ operantur gr̄a rei alicui⁹:intēdo finē.ſ. ergo eſt cōtinēs q̄
amat honoꝛabili⁹ qδ in ipſo eſt ⁊ ē intellectus:incōtinēs vero diuerſus eſt
ab eo.intēdo q̄m amat q̄dē eē ſuū beſtiale:tūc quāto digniox eſt virtuoſus
vt amet ſeipſm incōtinēte.intēdo eū q̄ eligit cetera deſideria . pp hoc igr̄ no
minatio amātis ſeipſum in dictiōe dicētis amās ſeipſum ſm duas intētio=
nes eſt dicta de eis per cōitatē noīs.intēdo ꝙ due opiones in ipſis ſint di=
uerſe diuerſitate multa:ſicut diuerſificaꝛ nomen vite dictū de vita q̄ eſt ſm
ꝙ opꝫ:⁊ dictū de vita q̄ eſt ſm paſſiones.¶D.⁊ cū ſit cōuenientius homini
deſiderare optima cōuertunꝛ vniuerſi hoīes ad laudādū eos qui nituntur
ad agendū bona ſm ꝙ opꝫ ⁊ ad extollendū eos:q̄n eīm oēs nitunꝛ ad agen
dū optimū ⁊ feſtināt ad ipm erūt res.cōes ſm ſtatū quē opꝫ cōicari:⁊ erūt
res ꝓpꝛie ſꝫ ꝙ cōpetit appꝛopꝛiari cū ſit iſtud de nā ſtudij ⁊ ſollicitudinis
bonoꝝū.¶D.itē igiꝛ opꝫ vt ſit virtuoſus bonus amatoꝛ ſuiipſius: etem̄ ꝓ
ficit ſibiipſi in agēdo bona ⁊ ꝓficit alijs.mal⁹ autē ſm diuerſum iſtius.in=
tendo q̄m obeſt ſibiipſi ⁊ ꝓpinquis ſibi cū ſequaꝛ paſſiones prauas. Inter
hoc igiꝛ qδ cēt agendū maligno ⁊ qδ agit diuerſitas exiſtit multa.virtuo=
ſus aūt agit qδ opꝫ:eo ꝙ intellect⁹ eligit optimū ⁊ virtuoſus obedit intel=
lectui.¶D.cōpetēs autē eſt ⁊ debitū vt hō agat actiones multas gr̄a ami=
coꝝū ⁊ vicinoꝝū ⁊ cōciuiū:⁊ ſi incūbat ei in hoc neceſſitas moꝛiēdi pro ipis
etem̄ cōpetit viro virtuoſo vt elargiaꝛ pecunias ⁊ impēdat honoꝛes : ⁊ vlr
oīa bona ꝓ quib⁹ intēdunt hoīes quatenus lucrenꝛ bonū ſibiipſis. foꝛſitā
enim viro nobili poſt eligendū eſt gaudere gaudio intēſo in tpe modico q̄
gaudere gaudio remiſſo tpe longo:vt ꝙ viuat anno vno peragēs actiones
nobiles venuſtas q̄ ꝙ viuat annis multis agens operationes multas.
¶D. hec eſt dilectio ⁊ opinio eoꝝū qui eligunt moꝛi pro alijs.vident enim Jδ in ꝓlo
q̄m adipiſcūtur in hac hoꝛa breui bonū eximiū quod eſt acceptabilius eis go ſuo ſu
q̄ viuere centū annos ⁊ non adipiſci tale bonum.¶Dixit.⁊ ex facto eoꝝū per.1.⁊ ſu
qui elargiūtur plurimū opum ſuarū amicis accreſcit quidē amicis in opi per.8. ph.
bus:ipſis vero in bonitate ⁊ virtute:cedit igitur iterū nobilioꝛ pars ipſi⁹
⁊ ſimile huic accidit etiam in penſione honoꝝū ⁊ pꝛincipatuum amico.vni
uerſa enim iſta exhibent ⁊ impendūt amico reputantes nobilius hoc quod
loco eoꝛum recipiunt:⁊ quoniam hic eſt laus ⁊ merito facit hoc vir nobilis
et bonus cum exiſtimet per iſtud factum exiſtere virtuoſus et eligat pꝛe
cunctis rebus bona et digna virtute:et per iſtud poſſibile eſt vt diſtribuat
actiones ſuas virtuoſus amico ſuo : et vt ſit pulchꝛioꝛ et melioꝛ apud
ipſum actione ſua actio amici ſui: et hec cauſa ſit amicitie. ¶Dixit. Jam

igitur videtur ex iſto ꝙ virtuoſus qui facit omnia iſta det ſibiipſi plus de bono q̄ꝫ alijs. Per hunc itaqꝫ modum opoꝛtet vt ſit virtuoſus vere amans ſeipſuꝫ vel ſuiipſius: ſꝫ vero ꝙ reputat plures hominū amatoꝛē ſuiipſius.

Capitulum Decimum.

DUbitatur etiam vtrum beatus indigeat amicis vel non. Nihil amicis opus eſſe aiunt beatis et ſufficientib⁹ ſibiipſis: adeſſe enim ſibi bona. cūqꝫ ſibi ſufficiāt nullo pꝛeterea indigere. Amicum vero quaſi alterū ſe ea afferre que per ſeipſum non poteſt. itaqꝫ cū de⁹ abunde ſibi dederit quid opus eſt amicis. Sed videtur abſurdū cum omnia beato tribuantur: amicos non tribuere: quod maximum videtur externoꝛum bonoꝛum: ſiue amici eſt bene potius facere q̄ꝫ ſuſcipere ⁊ eſt boni viri ac virtutis alios iuuare: ⁊ honeſtius eſt benefacere amicis q̄ꝫ alienis. Indigebit ſtudioſus quibus benefacere poſſit. vnde illa oꝛitur queſtio vtruꝫ in rebus pꝛoſperis vel aduerſis magis opus ſit amicis vtpote indigentibus auxilio qui aduerſis pꝛemuntur: ⁊ in pꝛoſperitate conſtitutis quibus conferre beneficia poſſint. Sed eſt foꝛtaſſe abſurdum eum q̄ ſolus ſit beatuꝫ dicere. Nemo enim eligeret cuncta bona poſſidere ſecundum ſeipſum. Nam ciuile animal eſt homo / cum alijs viuere natum. Beato certe hoc exiſtit: nā habet bona nature. Patet autem ꝙ cum amicis ⁊ bonis viris potius viuere volet q̄ꝫ cū extraneis ⁊ quibuſcunqꝫ. Beato igitur opus eſt amicis. Quid ergo dicunt pꝛimi vel quatenus veritatem loquuntur. an quod multitudo eos putat amicos qui vtiles ſint: his autē beatus nequaq̄ꝫ indiget: cum ſibi aſſint bona: vt certe hi qui pꝛopter iocūditatem ſunt amici: vel admodum parum. Cum eniꝫ iocunda ſit nihil indiget externa voluptate: non indigēs autem talibus amicis non videt̄ amicis indigere. At id non eſt verum. Nam dictuꝫ eſt ab initio ꝙ felicitas eſt operatio quedaꝫ. Operatio vero fit vt patet ac non exiſtit quaſi quedam poſſeſſio. Qꝺ ſi feliceꝫ eſſe eſt in viuendo ⁊ operando: boni autem operatio per ſeipſaꝫ ſtudioſa eſt ⁊ iocunda: vt ab initio diximus. Eſt autem ⁊ ꝓpꝛium delectabilium. Contemplari autem ꝓximos valemus magis q̄ꝫ noſ ipſos: ⁊ illoꝛum actus q̄ꝫ noſtros. Actus vero ſtudioſoꝛum qui amici ſunt iocundi ſunt bonis: vtriqꝫ enim habēt ea que ſunt iocunda natura. Beatus pꝛofecto talibus amicis indigebit: ſiquidem contemplari eliget actus iocūdos ⁊ pꝛopꝛios: tales ſunt autem actus boni viri amici. Cenſent vero opoꝛtere iocunde viuere beatum. An in ſolitudine moleſta eſt vita: non enim facile ſecundum ſeipſum ſemper operari: cum alijs vero atqꝫ ad alios facile. Erit igitur operatio continua magis cum ſit per ſeipſam iocunda qꝺ opoꝛtet beato adeſſe. Studioſus eſt qui actibus gaudet q̄ a virtute pꝛoficiſcūtur. Qui vero a vitio eos grauiter fert.

Ciuile aial ē hō cū alijs viuere natū

Quēadmodū

Quemadmodum muſicus eleganti cantu letatur: abſurdo autẽ offenditur. Et ſane virtutis exercitatio quedam conuerſari cum bonis vt Theogius inquit.

¶Decimũ capitulum vtrũ felix indigebit amicis vel non qui non indige 10
re his videtur propter nullo indigentem eſſe: ſed per ſe ſufficientem: ⁊ ecõuerſo his indigere propter amicũ eſſe maximũ exteriorum bonorũ quo in conueniens eſt felicem carere: ipm aũt his habere opus aſtruit per oportere ipm maxime benefacere qđ magis amicis ꝙ alijs ⁊ per fortunatos ⁊ infortunatos amicis indigere ⁊ per non conuenire felicem viuere ſolitarium ꝓpter hominem eſſe politicum ⁊ natũ ꝯuenire qđ melius ſit cum amicis: deinde ꝙ ob hoc videtur aliquibus felicem non indigere amicis: quia non indiget his qui ꝓpter vtile vel delectabile quos ſolos exiſtimant amicos: ꝙꝗ ſtudioſis amicis indiget felix: qꝛ cũ felicitas ſit operatio ⁊ magis poſſumus ſpeculari que ꝓximorum ꝙ propria in amici actionibus videt magis ꝓprias: ⁊ ex his magis operatur ⁊ delectatur: ⁊ qꝛ opꝫ felicẽ delectabiliter cõtinue viuere. i. ſm ꝟtutẽ opari qđ facere ſolitario eſt difficile: cũ amico aũt facilius: qꝛ ex cõuiuere cũ amico ſit coexercitatio virtutis. Dixit.

Dubitatur autẽ de felice an indigeat amicis an nõ. iam enim aſſeruerunt ꝙ viri glorioſi nõ indigeant penitus amicis: ⁊ ſimiliter neꝗ viri abundantie: eo ꝙ habeant vniuerſa bona ⁊ non indigeant cũ abũdantia aliqua re alia. ¶Dixit. ſed non eſt ita. amicus etenim eſt alter ipſe: ⁊ acquirit homo per amicũ ſuuꝫ qđ nõ poteſt ꝑ ſe: ⁊ ex hoc ptꝫ: qm̃ opꝫ vt felix indigeat amicis. ¶D. Et ſimulatur impoſſibili vt ſit felix ille q̇ hꝫ vniuerſa bona ⁊ nõ habeat amicos: cũ hoc reputet̃ maximũ bonorũ entiũ ab extra. ¶D. Et ſi dignius eſt amico vt benefaciat ꝙ vt recipiat bñficiuꝫ: ⁊ magis pertinet virtuoſo benefacere ꝙ pertineat alijs: ⁊ bñfacere amicis melius eſt ꝙ extraneis: ⁊ ſimiliter recipere beneficiuꝫ ab ipſis: ⁊ virtuoſus indiget vt bñfaciat ⁊ recipiat bñficiũ: tũc virtuoſus indiget neceſſario ad hoc vt virtuoſus ſit amicis. ¶D. ⁊ ꝓꝑ iſtud q̄rit̃ an indigeat hõ in ſtatu ꝓſperitatis eis q̇bus bñfaciat ſicut indiget in ſtatu eis q̇ bñfaciãt ipſis. ¶D. Amplius forſitan impoſſibile. vt ſit glorioſus. i. vir ſtatus deſiderati ab hoibus ens ſolitarius fortaſſis: etem̃ nullus eliget vt ſint ei oĩa bona cũ ſolitudine: neꝗ hoc poſſe eſt ei: ⁊ nã eĩ ciuilis hõ: intẽdo qm̃ nõ viuit ſolus imo de nã ſua eſt vt habeat ꝑticipes in vita: ⁊ habẽs ꝑticipes eſt beatus. Etem̃ ille q̇ adeptus eſt bona q̄ ſunt ſm nãm: cũꝗ ſic ſit manifeſtũ eſt ꝙ felici magis pertinet: ⁊ dignius eſt vt ſint dies eius cum amicis ⁊ virtuoſis ꝙ cum extraneis ⁊ contingentibus. ¶D. Jam ergo declaratũ eſt ex hac dictione: quoniam opꝫ vt ſint amici felicibus: ⁊ qñ ſic eſt quid eſt qđ dixerunt antiqui in hoc ꝙ felices nõ indigeãt amicis: ⁊ non eſt ei argumentum ab hoc niſi ꝙ plures hoium vidẽt: qm̃ amici ſunt viri vtilitatis aut viri delectatiõis: ⁊ vir ſtatus deſiderabilis felix nõ indiget viro vtilitatis eo ꝙ ei ſunt vniuerſa bona: et ſimiliter non indiget delectatione: eo ꝙ delectatio vite pauca eſt ⁊ vtilis: ⁊ etiã ipſe nõ indiget penitus delectatione veniẽte ei ab extrinſeco: ſed delectatur quidem in ſeipſo: qñꝗ nõ indigeat amicis ſm hos duos modos putatur non indigere amico oĩno. ¶D. Forſan autẽ nõ eſt iſtud verũ: iam enim ante dictũ eſt ꝙ felicitas eſt actus quis aĩe ſm virtutẽ: vt qm̃ non eſt felicitas in poſſeſſione: intẽdo in habitu a quo ꝓuenit actus: ſꝫ in ipſomet actu: cũꝗ ſit felicitas ⁊ vite ens quidem in actu et ſit actus boni nobilis et delectans per ſe ⁊ ſit quiddã eius ꝓpriũ ipſimet homini et quiddã ꝑtineat

ad alterũ:manifeſtũ eſt:q̄m ſi contentus fuerit hõ actionibus proprijs ſi- bĩpſi poſſibile vt videat ex propinquo aliuꝫ cõpletiorem ſe⁊ actiones plu- res actionibus ſuis:⁊ ſunt actiones bonorum nobilium quando fuerint amici. Etenim iſtorum actiones aggregant vtraſq; ſpecies ſimul: intendo actiones proprias ipſimet factori ⁊ actiones communes non ſunt inter eũ ⁊ alium vt actiones largitatis:⁊ actiones fortitudinis.

Capitulum vndecimum.

NAturalius aũt cõſiderãtibus apparet ſtudioſum amicũ et qui ſtudioſus ſit natura eſſe expetendũ. Nã ꝓdictũ eſt ꝙ natura bonũ ſtudioſo per ſeipſum bonũ eſt ac iocũdũ. Uiuere autem diffiniũt aĩalibus q̃dẽ potẽtia ſenſus:ho minibus vero ſenſus vel intellectus. Potẽtia vero ad operatio- nem referť:ſed principale in opatione eſt. Uidetur autem viuere principale eſſe ſentire vel intelligere. Uiuere autem per ſeipſum bonum eſt ac iocundum. Determinatum vero natura eſt bonum Quod aũt natura bonũ eſt id ⁊ bono viro. Quapropter videre- tur omnibus eſſe iocundum. Hec vero accipere oportet prauam vitam:neq; corruptam:neq; in doloribus poſitam. Nam ea inde- terminata eſt vt ⁊ illa q̃ ſibi inſunt:ſꝫ in ſequẽtibus circa dolores erit manifeſtius. Qꝺ ſi idẽ viuere ⁊ bonum ⁊ iocundum conſtat ex eo quia oẽs illud appetũt⁊ maxime boni viri atq; beati:his ei vita maxime appetenda eſt:⁊ horum beatiſſima vita. Uidẽs aũt qꝺ videt ſentit:⁊ audiens qꝺ audit:⁊ ambulãs qꝺ ambulat: ⁊ in alijs ſimiliter eſt aliquid qꝺ ſentitur quia operamur. Sentimus vero quia ſentimus:⁊ intelligimus quia intelligimus. hoc aũt qꝺ ſentimus aut intelligimus:quia ſumus:nam tale erat ſentire et intelligere. Sentire autem ſe viuere per ſeipſum iocundum eſt:nã natura bona eſt vita. Sentire vero quod ſibi bonum aſſit iocun- dum eſt. Expetendum eſt autem viuere ⁊ maxime bonis:q̄ꝛ eſſe il- lis bonum eſt ⁊ iocundum. Sentientes enim bonum per ſeipm̃ letantur. Ut autem ſtudioſus erga ſeipm̃ hꝫ ita erga amicũ. Nã amicus eſt alter ipſe. Ut igitur eſſe ſe iocundum eſt cuiq; ſic et amicum aut prope. Eſſe autẽ erat expetendum ꝓpter ſenſum ſui boni exiſtentis:talis vero ſenſus per ſeipm̃ iocundus eſt. Conſen- tire igitur oportet ⁊ amicum quia ſic. hoc aũt in vſu ac ſocietate verborum ⁊ voluntatis. nam ſic dicuntur hoĩes ſimul viuere: nõ quẽadmoduꝫ in pecudibus ſi ſimul paſcantur. Ergo ſi beato ex- petendũ eſt viuere per ſeipſum bonum natura exiſtens ⁊ iocun- dum. amici autem ꝓ primum eſt:⁊ amicus certe expetendorũ eſſet Quod autem eſt ſibi expetendum id opꝫ illi exiſtere:vel hac defi- ciẽs erit. Indigebit ergo q̇ felix futurus ſit ſtudioſus amicis.

ᵃ D Expetendũ ẽ viuere ⁊ maxime bõis.

11 Undecimum capitulum in quo probat idem. ſ. felicem indigere amicis: ex his que natura nobis aſſunt. ſ. ex virtute ſm̃ operationem eſſe natura ꝑ ſe bonorum et delectabilium:⁊ per hoc per ſe eligibilium:viuere autẽ eẽ ſentire ſe viuere:ſentire autem ſe viuere maxime fieri in conſentire amicuꝫ

viuere ideſt ſecundum virtutem operari: interſerit autem probantia: quoniam eſſe noſtrum in corpore eſt viuere ⁊ ſentire ⁊ intelligere: quoniam viuimus ⁊ ſentimus ⁊ intelligimus: ⁊ quoniam vere eſſe ⁊ viuere eſt ſecundum virtutem conuerſari. ¶Dixit.

Fortaſſis autem ſecundum hanc dictionem iam putabitur q̄ oporteat vt accipiantur amici ſecundū ſuperfluitatem: aut dicetur in amicitia: quemadmodum dicitur in hoſpitalitate]. Etenim videtur quemadmodum non oportet vt hoſpitalitas tota: aut plurimum ipſius ſit erga extraneos aut non ſit omnino hoſpitalitas erga eos: ſed vt ſit ſecundum quendam modum medium: ſic oportet vt in amicitia: intendo quoniam non oportet vt ſit homo penitus abſq; amico: neq; oportet vt ſit ei multitudo amicorum ſuperflua. ¶Dixit. Et hec dilectio verior eſt in amicitia que fit ratione vtilitatis ⁊ delectationis. iſta namq; amicitia requirit remunerationem ſiue ſatiſfactionem inter iſtos: ſatiſfactio autem ſeruitus eſt: ⁊ ſeruitus multis laborioſa eſt valde: ⁊ non poſſibilitas in vita vt agantur in ea huiuſmodi actiones: ⁊ plures occupati ſunt ſemper ex parte nature p̄ id in quo eſt ſufficientia victui ⁊ vite ſue: ⁊ operantur ⁊ inſudant vt viuant vita bona: ⁊ vt non agant p̄ ſeipſos ſed per alios: ⁊ totū iſtud ſignificat ſuper paucitatem deſiderij ſeruitutis naturaliter.

¶Capitulum duodecimum.

Num igitur quāplurimi nobis parandi ſunt amici vel A quemadmodum in hoſpitalitate eleganter dicitur: neq; multos habendos eſſe hoſpites neq; ſine hoſpitib eſſe: ſic ⁊ in amicitia nec ſine amico eſſe oportet: neq; rurſus multitudinem amicorum exceſſiuā habere. his porro qui vtilitati ſtudent nimis videretur id dictum conuenire: nam multis viceuerſa inſeruire laborioſum eſt: neq; illis ad hoc agendum vita ſufficeret. Multitudo itaq; illa que ad vitam pertinent valde moleſtant: atq; impedimento ſunt ad bene viuendum: non ergo opus eſt illis. Ad voluptatem quoq; ſufficiūt pauci; quemadmodum in epulis id quod gratiam habet: ſtudioſos vero vtrum quamplures habere oportet: an eſt aliquis terminus multitudinis amicorum: quemadmodum ciuitas: neq; enim ex decem hominibus ciuitatis conſtitui poteſt: neq; ex decies centenis millibus amplius ciuitas fo- B ret. Quantum vero non eſt forte vnum aliquid: ſed totum id quod eſt medium quorundam terminorum: ⁊ amicorum igitur eſt terminata multitudo: ⁊ fortaſſe cum quampluribus quis viuere poteſt: hoc enim precipuum amicorum videtur eſſe. Quod autem non poteſt quis ſe impartiri multis ⁊ vna cum illis viuere non eſt obſcurum. Preterea illos oportet eſſe amicos qui debeant omnes quotidiano vſu verſari: hoc autem difficile eſt in multitudine: difficile etiam vt multi vna letentur et doleant. Accidere enim poteſt vt ſimul alter doleat: alter letetur: forſan igitur bene eſt non querere amicos quamplurimos: ſed

quot ad vitam ſufficiant. Uidetur enim fieri non poſſe vt mul-
tis vehementer quis ſit amicus. Itaqꝫ nec plures amare: exceſ-
ſus enim quidam vult eſſe amicitie: hic autem ad vnum eſt ⁊ ve-
hementer igitur ad paucos. Sic autem videtur ⁊ in rebus ſe ha
bere. nō fiunt enim amici plures ſm ſodalitiam amiciciam ⁊ que
famoſe ſunt in duobus dicuntur. Qui vero multos parant ami-
cos ⁊ omnibus familiariter ſe prebent nullius videntur amici: ni
ſi ciuiliter hi quos vocant placentes. Ciuiliter igitur eſt multis
eſſe amicum: etiam ſi non ſit placens: ſed vero bonus ⁊ human⁹
vir. Per virtutem autem ⁊ propter ſeipſos nō eſt ad plures. Be-
ne igitur agi putandum eſt ſi vel pauci tales reperiantur.

12 ¶Duodecimū cap. ꝙ nō opus eſt multum multis amicis in aliquo gene-
re amicitie: qꝛ in amicitia que ꝑꝑ vtile nō eſt opus multis ꝑꝑ nō ſufficere
vnū multis reminiſtrare: ⁊ ꝑꝑ multos eſſe impeditiuos ad bene viuere ne-
qꝫ in ea q̄ ꝑꝑ delectabile: qꝛ multitudo facit īdelectabile: ſed nec in ea q̄ ſtu
dioſoꝝ ꝑꝑ nō plures oportere eſſe q̄ꝫ cū quib⁹ poterit quis cōuiuere: quod
nō poteſt facere cū multis: ⁊ propter oportere amicos vni eſſe amicos ad-
inuicem qđ exiſtere in multis eſt difficile: ⁊ propter oportere cōgaudere et
cōdolere amicis: qđ ſi fiat multis accidet ſimul ambo facere: deinde ꝙ tot
querendū amicos quot in cōuiuere ſufficiunt: ꝙqꝫ amare amore: qꝛ heros
dicit̄: qꝛ eſt in ſuperabūdātia eſt ad vnū: valde autē amare ad paucos pro
pter qđ amicitia ad vnū vel paucoꝝ: tādē ꝙ poliphili nulli ſunt amici pla
cidos tamē ⁊ etiā epicikes contingit eſſe politice amicos multis: ſed non
ſm verā amicitiā: qđ eſt ſm intenſe ⁊ valde amare. Dixit.

AMicorum autē qui recipiunt̄ delectationis cauſa pauci
ſufficiunt. ipſi enī ſunt tanq̄ꝫ condimentū ciba
rijs. in amicis vero virtuoſis locus perſcrutationis eſt: an opꝫ vt
ſint multi ſuperflue: aut numer⁹ quidā eſt multitudinis amici-
tie ſicut eſt ciuitatis. Etenim ſicut nō fit ciuitas ex decē viris: ne-
qꝫ etiā ex decē centenis milib⁹ ſilr̄ eſt in re amicorū: intēdo vt ſit eis nume
rus determinat⁹ inter paucitatē ⁊ multitudinem. ¶D. Et fortaſſis nō erit
numer⁹ iſte vnus ⁊ idē in oī locoꝛ in oī hora: ſed determinat̄ per hoc vt ſit
ſemper inter res terminatas q̄uis diuerſificet̄. ¶D. Et forſitan melius eſt
vt nō requirat aliquis in hoc numero multo vt ſint amici eius valde: ſed
ſm menſurā in qua eſt aſſociatio in vita. videt̄ enī impoſſibile vt ſint vni
amici multi. ⁊ ſint cuꝫ hoc in fine amicitie. ⁊ ꝑꝑ hoc neqꝫ poſſibile eſt vt ſint
vni amaſio multe amaſie. vel ecōuerſo: amor nāqꝫ excellus eſt: ⁊ vehemen-
tia dilectionis vnius quidem eſt: nam indiuiſibiles. Amplius qꝛ vehemen
tia dilectionis nō inuenit̄ quidē niſi paucis hominū: ideoqꝫ nō poſſunt eſ
ſe multi amici in fine amicitie. ⁊ ꝑꝑ hoc forſan nō erit multitudo amicorū
in amicitia perfecta: qm̄ amicitia perfecta precedēns honorabilitatis eſt
quidē inter duos tantū de multis amicis ex hominib⁹: ⁊ ſunt illi qui ſibi
occurrūt prout opꝫ nō videt̄ ꝙ ſint amici: vt illi qui accipiūtur cōuenien-
tes ⁊ nominant̄ cōuenictes. ¶D. verūtamen per modū amicitie ciuilis: in
tendo ſupplementū in aggregatione ciuili poſſibile eſt vt ſit amicus vnus
multis preterq̄ꝫ vt hoc ſit ex parte conuenientie: ſed ex parte debiti ⁊ oppor
tunitatis: vt autem ſit vnus ratione virtutis amicus multis: intendo pro-
pter ſeipſos non eſt poſſibile: etenim amatum apud iſtum paucum eſt: co
ꝙ amatum apud eos virtuoſus eſt: virtuoſi vero pauci. ¶Cap. 13.

Sed vtrum in rebus aduerſis magis opus eſt amicis: an
in proſperis: in vtriſq; em̄ querunt. Nam ⁊ qui in aduer A
ſis ſunt indigent auxilio: ⁊ qui in proſperis indigēt his
qui ſimul viuāt ⁊ quibus benefici eſſe poſſunt: volūt em̄
benefacere. At em̄ magis neceſſariū eſt in aduerſis: quap̱p̱ vtili
bus indigent. Honeſti⁹ vero in proſperis: quap̱p̱ bonos ⁊ huma
nos querunt. Nam his benefacere ⁊ cū his viuere magis expetē
dum. Etenim aſſiſtentia amicorū iocunda in proſperis ⁊ aduer
ſis. Nā ⁊ releuantur afflicti amicis condolentib⁹. Itaq; dubita
ret fortaſſe aliquis vtrū tanq̄ onus ſimul ſuſcipiāt vel id quidē
non: ſed q2 eorū p̱ſentia iocunda eſt: ⁊ q2 ſimul dolere intelligū
tur: amici dolor minuatur. Sed vtrum propter hoc vel p̱p̱ aliud
quiddā releuātur dimittamus. Conſtat certe euenire id quod di
ctum eſt. Uidetur eorū preſentia mixta quedā eſſe. Nam ⁊ aſpe
ctus ipſe amicorū dulcis: preſertim in rebus aduerſis: ⁊ plurimū
valet aduerſus dolorem: afferunt enim ſolatium ⁊ aſpectu ⁊ ſer
mone: ſi modo ſit aptus. Nouit enim amici naturā ⁊ quibus gau
deat: quibuſq; angeatur. Sētire autem cōdolentē in ſuis aduer
ſitatibus doloroſum eſt. Omnes enim fugiunt ne cauſa doloris B
ſint amicis. Quapropter qui natura viriles ſunt cauent ne ami
cos ſimul dolore conficiāt: ⁊ ſi non excedit indolentia illorum do
lorem non tolerāt: nec conquerentium voces ſuſtinent: quia nec
ipſi queruli ſunt. Mulieres vero ac huiuſmodi homines condo
lentibus gaudent: ⁊ qui hoc agunt amant vt amicoſ. Imitari
oportet in omnibus meliorē. In rebus autem proſperis amicoꝝ C
p̱ſentia eſt iocunda: ⁊ mentem delectat: qm̄ illius bonis letatur
quapropter videtur oportere in proſperitatib⁹ prompte conuo
care amicos cum honeſtū ſit benefacere. In aduerſitatib⁹ autē
tarde: nam malorū decet q̄ minime eos participes facere. Unde D
illud dictum extat. ſatis eſt q; ipſe calamitatibus p̱mor. Potiſſi
me tamen vocādi ſunt amici quotiens magna nobis cōmoda cū
parua ipſorū moleſtia poſſunt afferre. Sed ire contra fortaſſe de
cet ad eos qui in calamitatibus ſunt inuocatū ⁊ prompte. Nam
amici eſt benefacere ⁊ maxime indigentibus ⁊ nō inquirentibus.
Ambobus enim id honeſti⁹ ⁊ iocundius. In proſperitatib⁹ autē
cooperari prompte: nam in his opus eſt amicis. Ad beneficia ve
ro conſequenda tarde cum honeſtum nō ſit properare cauſa ſue
vtilitatis. ⁊ cauendum ſit ne in properando moleſtus eſſe pergat E
qđ nōnunq̄ accidit. p̱ſentia igit̄ amicorū in cūctis reb; optāda.

¶ Tertiūdecimum capitulū vti in bonis fortunis vel infortuniis magis 13
opus eſt amicis: quod ſoluit dicens q; in infortuniis eſt magis neceſſari⁹
amicus propter indigere auxilio: in bonis vero fortunis melius eſt pro
pter habere quibus benefaciat. deinde q; in vtriſq; fortunis eſt preſentia
amicorum delectabilis: in malis quidem propter alleuiari condolentibus

amicis.q̄ꝫ i fortunijs amicoꝝ pſentia mixta eſt habēs delectationē ex cō
ſolatione ⁊ viſu ⁊ collocutione amici:⁊ triſtitiā ex eo ꝙ amicus cōtriſtatur
ipſi cū virilis nō velit quēꝫ triſtari nec querat cōploratores:in bonis ve
ro fortunis eſt preſentia amici delectabilis propter delectabilia eſſe vtriſꝫ
vtroꝝꝫ bona:propter que opꝫ ad bonas fortunas prompte vocare ami
cos:ad infortunia vero pigritāter niſi cum multū accidat vocatos per pa
rum turbatos multū iuuare ecōuerſo autē amicos ad infortunatos inire
prōpte nō vocatos vt iuuent ad bene.fortunatos vero vt cooperent ⁊ col
laborent nō vt bene patiant ab ipſis ne forte ⁊ hoc ſit onerosum:ſed imper
fecta amicitia:q꞉ perfectorū preſentia ſemper eſt eligibilis. Dixit.

Queritur autē an indigeat plus amico in ſtatu bono aut in
ſtatu malo.naꝫ in vtroꝫ ſtatuū indigetur amicis:
in malo vt habeatur ab ipſis ſubſidiū: in bono vt impendat eis
beneficiū.amant enim in bono ſtatu exiſtētes vt habeāt cui im-
pendant notoriū.Attamē apparet ꝙ homini in ſtatu malo mul
to neceſſariores ſunt amici:⁊ propter hoc indiget tunc amicis apud quos
eſt vtilitas.In ſtatu autem bono eſt homo cum amicis melius : indigentia
ergo amicorū in aduerſitatibus eſt propter neceſſariū:in proſperitatibus
autē propter melius : ideoꝫ viri illuſtres decoris ſtatus requirunt viros
bonos ⁊ demeritos quibus benefaciant.talibus enim beneficiorū impen-
ſio eligibilior eſt q̄ꝫ alijs : ⁊ ſimiliter eſſe cum illis ⁊ preſentia amicorū per
ſe letificans eſt in hora ſtatus proſperitatis:⁊ in hora ſtatus aduerſitatis:
eo ꝙ illis qui ſunt in triſtitia aufert triſtitiā cōmunicatio amicoruꝫ eis in
illa triſtitia.¶Dixit.Et propter iſtud forſan excitabit aliquis ⁊ queret an
amici faciant iſtud eo ꝙ diuidant triſtitiā ⁊ accipiant eam ab amico ſicut
accipit ab onerato quiddā oneris ſui ⁊ alleuiat ipſum propter hoc. ¶Di-
xit attamen apparens eſt ꝙ cauſa in hoc eſt:quoniā cum ſit amicorū aſſo-
ciatio letificans:⁊ preſentia ipſorū delectans efficit intellectus in preſen-
F tia eorum triſtitiue minorem q̄ꝫ exiſtat res contriſtans . ¶Dixit ſi autem
alleuient quidē contriſtatū per hanc cauſam aut per aliam cum hac omit-
timus hic inquirere : niſi ꝙ apparens eſt ꝙ illudant cauſa huius aut ali-
qua cauſarū eius.videtur enim ꝙ preſentia amicorū ⁊ reſpectus alterius
ad alterū cōmunis eſt vtroꝫ ſtatuū ſimul : intendo q̄m eſt exhilarans in
ſtatu proſperitatis ⁊ aduerſitatis.per hoc ergo minoratur triſtitia eius q̄
in aduerſitate eſt:ac ſi eſſet ei adiutorium ab amico ſuo non triſtandi:eo ꝙ
amicus conſolat cum ſuo aſpectu ⁊ ſuo ſermone quando hoc fuerit ſm ꝙ
opꝫ.quando eñ fuerit conſolatio ſm ꝙ oportet ab amico nouit amicus mo
rem amici:⁊ quoniā ille gaudet ex quo gaudet ipſe : ⁊ triſtatur ex quo tri-
ſtatur.⁊ exceſſus in hoc:intendo in contriſtatione amici propter malū ſta-
tum amici ſui addit in triſtitia amici qui eſt in malo ſtatu . quando enim
ſenſerit ille qui eſt in malo ſtatu ꝙ triſtatur amicus eius propter ipſuꝫ cre
ſcit eius triſtitia:amici autē fugiunt ne ſit alter cauſa triſtitie alteri: ⁊ pro
pter hoc illi qui ſunt habentes naturam virilitatis:intendo magnanimos
euitant ne triſtando contriſtent ſuos amicos : vnde ⁊ ſi non penitus abij-
ciant triſtitiam:non tamen proſternuntur ab ea : quemadmodum debiles
animo.⁊ ad ſummā non deſiderant qui communicent eis in merore ⁊ luctu
propter ſuam virilitatem:eo ꝙ ipſi non ſunt viri lamentationis.mulieres
autem ⁊ viri qui ſunt vt iſte in debilitate animi letantur ex eis qui commu
nicant eis in triſtitia manifeſtum vero eſt:quoniā in omnibus rebus ſem-
per aſſimilandum eſt melioribus:⁊ iſti ſunt qui triſtantur ſm ꝙ oportet:et
communicant in triſtitia in quo oportet.¶Dixit preſentie autē amicorū

in ſtatu pſperitatis aſſociatio eſt deliciosa & iocunda cogitatio:eo q delectatur ex bonis amicorum ſuorum:intēdo ea p que cōuertunt ad iocūdū ſtatum:& propter hanc cauſam fortaſſis putādum eſt:quoniā in ſtatibus quidem iocundis ſtudendum eſt ad amicorum aggregationem et eorum multiplicationem cauſa impendendi ipſis beneficia: pulchrius enim eſt pluribus ea impendere.in turbido autem ſtatu non eſt ſtudēdum ad eorū aggregationem.eo qd amici participant malitiaz ſtatus:& opz vt minoretur cōmunicatio amici in malis:& excuſatur ab eis.¶D.Et ex hinc apparet:quoniam oportet vt ſint quantum ſufficit de conſolatione in ſtatu malo:intendo vt nō excedatur in ea:quādo enim fit hoc creſcit amico triſtitia & oportet quidem vt anticipetur cōſolatione plus quando fuerit per illos qui hoc faciūt adiutorium multū tribulato:ſm vero huius diuerſum oportet facere eos quidē apud quos eſt tantū dilectio:intendo vt nō ſtudeant multum ad conſolandum.verūtamē opz vt cōmunicēt in triſtitia eis qui ſunt in ſtatu malo pterq̄ inuitent eos ad hoc:& preterq̄ excedant in hoc cōmunicatio enim amico in tribulatione & exhibitio beneficij quando eo indiguerit & nō exegerit ipſum pulchrius eſt & melius & gratius.in ſtatu autem bono oportet vt ſit adiutorium amicorū cum diligentia & anticipatione:eo q vir boni ſtatus indiget in hoc ſtatu amicis:& vt ſit ab illis quibus benefacere:moroſitas & pauca inſtantia:nam inſtare virum pro vtilitate propria non decens eſt.

¶Capitulum. Decimum quartum

A ergo vt amatoribus aſpectibus ipſe dulciſſimus eſt & magis expetunt hunc ſenſum q̄ alios vtpote amore in hoc potiſſimū exiſtente & genito.Sic & amicis maxime expetendum eſt & magis ſimul viuere:nam et amicitia ſocietas eſt:& vt ad ſeipſum habet ſic etiā ad amicum.Circa ipſum vero ſenſus qui eſt expetendus & circa amicum igitur operatio autem fit illis ſimul viuendo:itaq̄ merito illud affectatur:& quod tandem eſt ſingulis eſſe vel cuius gratia viuere expetunt in eo cum amicis volunt morem trahere.Itaq̄ alij compotant:alij colludunt:alij ſimul exercentur: alij ſimul venantur: vel ſimul philoſophantur.ſinguli in his quotidiano vſu verſati quod maxime vtiq̄ amant in vita:viuere enim volentes cum amicis illa faciunt & cōeant in quibus putant ſimul viuendum.Eſt igitur amicitia improborum flagitioſa: communicant enī praua inſtabiles exiſtentes:& flagitioſi fiunt inuicem ſe aſſimilantes. Proborum autem proba ex quotidiano vſu ſuſcipiens incrementum.Videntur autem meliores fieri agendo et ſe mutuo corrigendo. Recipiunt enīz mutuo illa ex qb⁹ placere poſſunt vnde a bonis bona.
¶ De amicitia igitur hactenus dicta ſufficiant.Nunc de voluptate erit dicendum.

¶ Quartundecimum capitulum qd amicis eligibiliſſimum eſt conuiuere propter amicitiam eſſe communicationem et habere ad amicum vt ad ſe:qdq̄ cuicunq̄ videtur optimum ſibi & eſſe et viuere in hoc poteſt ipſe cū alio conſimiliter opinante delectabiliter conſeruari et ſeruare amicitiam prauorum amicitia exiſtente mala et coaugmentata malitia abinuicem.

bonorum vero bona coaucta colloquijs et meliorata ⁊ directa operationibus abinuicem. Dixit.

ET fortaſſe diuerſificātur homines in eſtimatione rerum que ſunt exhilarantes:⁊ que non ſunt exhilarantes:⁊ ſunt res que fiunt a viris onerosis ⁊ incultis verumtamen apparet:quoniam preſentia amicorum vniuerſis rebus exhilarans eſt ⁊ eligibilis:quēadmodū ei intuitus amati valde eligitur apud amaſios:⁊ hunc ſenſum eligunt pre ceteris ſenſibus:eo ꝙ amor eſt magis per hunc ſenſum:⁊ fit per ipſuʒ. ſimiliter apud amicos aſſociatio in vita electa eſt. Eteniꝫ aſſociatio amicitia eſt:⁊ amicus ſicut eſt in ſeipſo taliter ē erga amicū:⁊ ſentit amicuʒ ſuum in ſeipſo:eo ꝙ eſt electus apud ipſuʒ ex modo quo eſt ſimilis ei.⁊ ipſemet etiā eſt in amico:actus igitur amicitie fit q̄dē in aſſociatione:⁊ aſſociatio in cōiunctione.debito igitur deſiderāt cōiunctionē. Cumqꝫ ſit, eſſentia cuiuſqꝫ eorum:⁊ hoc qđ concupiſcunt actiones vite amant vt ſint eis actiones iſte cum amicis:⁊ propter hoc coniunguntur ad potum ⁊ ad ludum talorum ⁊ ad alios:⁊ quidā cōiunguntur in exercitatione ⁊ venatiōe ⁊ finiunt dies ſuos in eo qđ diligit quilibet eorum:cum eo quē diligit ex his qui ſunt in mundo.ipſi enim agunt hoc cogitando de amicis ⁊ dilectis:⁊ vniuerſaliter cōicant eis quos vident ſibi cōicātes in vita. Fit igitur ex parte huius amicitia quidem malorū mala:aſſociantur enim viris malitiarū ⁊ eis qui non habent ſtabilitatē:⁊ efficiuntur mali ꝓpter aſſimulationē cuiuſlʒ ipſorum cū ſocio ſuo.amicitia vero virtuoſoruʒ ⁊ emeritorū eſt eſſentia ipſius meriti ⁊ virtutis:⁊ eſt completior aſſociationum. Et videtur de eis qui efficiantur per amicitiam meliores q̄ꝫ fuerint ante amicitiam:eo ꝙ rectificant ſeinuicem:per aſſimulationē alterius alteri in actionibus que placēt eis:et ſunt ea bona que ſunt in bona. Tantum igitur dictum ſit de electione:⁊ ſequatur ipſum ſermo in delectatione.

Ariſtote. Stragyrite Liber Decimus Ethicorum.

¶ Capitulum Primum

A SEquitur fortaſſe nunc vt de voluptate tranſigemus. Ea nāqꝫ generi noſtro familiariſſima videtur eſſe. Quapꝑ erudiūt pueros voluptati ⁊ dolori inſtituentes. Vr̄ aūt ad moris maximum virtutem eſſe vt gaudeat quis quibus gaudere opꝫ:⁊ oderintq̄ odiſſe opꝫ. Tēdunt enim hec per totā vitā inclinationē habentia:⁊ poteſtatē ad virtutem ac beate viuendum. Nam voluptaria quidam eligunt doloroſa vero effugiunt. Talia vero ne quicq̄ꝫ pretermittenda videntur :preſertim cum in ipſis magna ſit ambiguitas .nam alij
B ſummum bonum eſſe dicunt voluotatem:alij cōtra nimiū prauū: illi fortaſſe credentes reuera ſic eſſe:hi vero putantes vtilius ad vitam oſtēdere voluptatem eſſe prauuʒ lʒ nō ſit. Inclinari enim pleroſqꝫ ad illam:inſeruireqꝫ voluptatibus:quāobrē oportere in cōtrariū ducere.nā ſic ad medium vtiqꝫ deueniri. Sed videndaʒ

ne id bene dicatur. Nā q̄ de affectibus ⁊ actibus habentur ſermones minoꝛem hn̄t fidem ꝗ̃ opera: qn̄ igitur diſcoꝛdant ab his que ſunt ſecundum ſenſum ſpꝛeti atqꝫ reiecti: etiam verum inſuper interimunt. Qui enim voluptatem vituperat ſi quando illius appetens depꝛehendatur ad illam inclinari videtur quaſi talem exiſtentem omnem. Nam diffinire non eſt multoꝛum. videntur ſermones qui veri ſunt non ſolum ad ſciendum vtiliſſimi ſed ad viuendum: conſentanei enim operibus fidem hn̄t. Quapꝛopter et vocant intelligentes viuere ſecundum ipſos: ſꝫ ſatis de his. Nūc ea que dicuntur de voluptate referamus. ¶ qui ꝺ affectibus et actionib⁹ hn̄tur ſermões minoꝛē hn̄t fidē ꝗ̃ opa

¶ Determinatio huius tractatus decimi de lib. Nichomachie Ari. incipit.

¶ Pꝛimum capitulum ꝙ opꝫ dicere de delectatione ꝓpter ipſam coappropꝛiari nobis: ⁊ pꝛopter delectari ⁊ triſtari quibus opꝫ. maximū eſſe ad virtutem ⁊ felicem vitam: ⁊ ꝓpter diuerſos oppoſite opinari de ipſa his dicētibus ipſam in bonā: alijs vero pꝛauā: ⁊ opꝫ dicere eam pꝛauam etiam ſi non ſit vt inclinātes nimis ad ipſam reuocati in contrariū veniāt ad medium: qꝛ hoc vltimo dictum nō bene dicit ꝓpter ſermones cōtēni ⁊ verū cōiter vni cum diſſonant operibus exiſtentibus credibilioꝛibus ꝗ̃ ſermones: ⁊ ꝙ ꝓpter nō diſſonare opꝫ diuidere multipliciter dicta vt fieri habeat cognitio conſona in ſermonibus ⁊ rebus: que tunc vtilis eſt non ſolum ad ſcire: ſed ⁊ ad viuere pꝛouocans alios ad viuere ſecundum doctrinā operibus conſonare. D.

Oſt hoc autem conueniens eſt vt ſequatur ſermonem in dilectione ſermo in delectatione: eo qꝺ videtur in pluribus rerum qꝺ ipſa appꝛopꝛietur generi noſtro: ⁊ qꝺ ſit naturalis nobis: ⁊ pꝛopter hoc inſtruuntur adoleſcentes quaten⁹ aſſueſcant delectari ſecundum qꝺ opoꝛtet: ⁊ triſtari pꝛout opꝫ. videtur enim qꝺ gaudere cum quo opoꝛtet et refutare quod opoꝛtet foꝛtem relinquat ſigillationē in moꝛalitate: ⁊ quādo ad hoc diligenter intentum fuerit in tota vita erit ei potentia ⁊ impꝛeſſio magna in beatitudine in vita: homines nāqꝫ in tota vita ſua eligunt delectans ⁊ fugiunt contriſtās ⁊ pꝛopter hoc conueniens eſt vt putetur ꝙ dimiſſio delectationis ⁊ triſtitie in hac ſit innaturale: quoniam parum ſit vt opoꝛteat intendi illud. ¶ Dixit. Et pꝛopter hoc opoꝛtet perſcrutari de ea an bonum ſit aut non. Et iam etiam opoꝛtet vt perſcrutemur de hoc eo ꝙ contentio multa in hoc eſt inter homines. quidam enim ꝙ delectatio bonum. ⁊ quidam ipſoꝝ videt ꝙ ſit delectatio ſm̄ huius diuerſum. ⁊ quoniam omnis mala ⁊ vilis: ⁊ quidaꝫ iſtoꝛum iam ſuppoſuit: quoniam ipſa ſit malitia ⁊ credidit illud: ⁊ quidaꝫ ipſoꝛum non tenuit neqꝫ credidit ipſum: verūtamen reputauit optimū in noſtro viuere ⁊ in vita noſtra vt vilipendamus ipſam: ⁊ dicamus eam eſſe malitiam ⁊ ſi non ſit talis: nam plures hominum declinant ad eam: et declinatio ad ipſam alienat vel elongat ab honeſto et vtili: et pꝛopter hoc opꝫ vt hoīes deducantur ⁊ facto ⁊ dicto in regimine ad contrariū huius. qn̄ enim ſic pꝛoceſſum fuit cum hominibus poſſibile eſt vt per hoc conuertantur ad medium qꝺ non impedit neqꝫ damnificat cōiunctionem. et foꝛſitan multi ex his qui dicunt qꝺ delectatio malitia eſt non perſuadent dictione ſua cum videatur operatio eoꝛum diuerſa ab ea. Etenim ſermones qui dicunt in vituperatione paſſionum minus perſuadēt ꝗ̃ dimiſſio illarum paſſionum: ⁊ dimiſſio earum magis perſuaſiua eſt: quando enim D

quis ſtatim diuerſatur in operatione ſua a ſuo dicto vilipenditur per dictum ſuum: neqꝫ curat aliquis credere ei: ſi enim ille qui vituperat delectationem aliquā viſus fuerit appetere et ea aliqd̄ ⁊ eligere reputabitur vt declinare ad eam: ⁊ ꝙ vniuerſuꝫ delectationū omnium in electione eſt apud ipſum vt illud. etenim diſtinctio inter illud qd̄ eligendum eſt extra quod ipſa: ⁊ quod non: non eſt apprehenſa a pluribus hominum: ⁊ propter hoc

E videtur ꝙ auditio ſermonum verorum non ſit proficiens in ſcientia tātuꝫ: ſed ⁊ in vita. intendo in operatione: quando fuerint conuenientes operationi dicentium: etenim creduntur ſermones tunc quando concordant operationibus: ⁊ propter hoc ſuggerunt intelligentibus vt ſit vita eorum ſm̄ iſtas actiones quibus concordat dictio ⁊ operatio. ¶Dixit. cum autē ſermones qui hic dicunt̄ ſunt quidē in materiebus habentibus ſe ſic, vt in pluribus: tunc incipiamus locutionem in delectatione ſm̄ illam maneriēꝫ ſermonum.

Tūc credūtur ſermones cū ꝯcordant operationibus.

Capitulum ſecundum.

F EUdoxus igitur voluptatem ſummum bonū eſſe cenſebat ꝓpterea ꝙ cuncta rōnalia et irrōnalia illaꝫ appetere cernebat. In cunctis vero eſſe id qd̄ expetitur probum ac maxime optimum. cuncta vero ad idem ferri omnibus optimū eſſe ſignificare. Singula eniꝫ quod bonum ſit ſibi: ⁊ qd̄ oīa appetunt id eſſe ſummū bonū. Fidē habuere eius ſermones ꝓpter morum ꝓbitatem magis ꝙ̄ propter ſeipſos. Egregie enim moleſtus eſſe videbatur: quare nō vt amicus voluptatis hoc dicere creditus eſt: ſed ꝙ reuera ſic eſſet.

G Nec minus putabat id ex contrario patere. Dolorem enim per ſe ipſum eſſe fugiendum: ſimiliter igitur ⁊ contrarium expetenduꝫ. Maxime vero expetendū eſſe quod nulliꝰ gratia expetimus: tale autem ſine controuerſia eſſe voluptatem neminem autē vltra perquirere cuius gratia voluptatem capiat: vtpote per ſeipſaꝫ voluptatem expetendam: additāqꝫ cuicunqꝫ ex his que bona ſunt expetibilius illud facere: veluti iuſtis: ⁊ temperatis actionibus: ⁊ augeri ꝑfecto bonum ſeipſo. Uidetur itaqꝫ hec ratio bonorum illam oſtēdere ⁊ nihil magis ꝙ̄ aliud. Omne enim bonum cum alio bono expetibilius eſt ꝙ̄ ſolum. Hac ergo rōne ⁊ Plato improbat voluptatē quaſi nō ſit ſummū bonū. vitā eīn iocundā cū prudentia dicit expetibiliorē eſſe ꝙ̄ ſi ſit ſola. Qd̄ ſi mixtum eſt preſtabilius voluptatē ſummū bonū non eſſe. nullo enim addito ſummum bonū ſe expetibilius fieri. Manifeſtum eſt autē ꝙ nec aliud quicꝙ̄ ſummū bonum eſſet: quod cum alio eorū que per ſe ſunt bona expetibilius fiat. Quid igitur eſt tale cuius ⁊ nos participes ſumus: nam tale aliquid querimus. Qui autem inſtant: nihil dicunt nam quod omnibus videtur id eſſe dicimus. ⁊ qui hanc opinionem tollit: non multo probabiliora dicit. ſi enim que abſqꝫ intellectu ſunt illam affectant: eſſet aliquid quod dicitur. Sin vero ⁊ que ſapiunt quomodo dicerent aliquid fortaſſe etiaꝫ in prauis eſt aliquid naturale bonum valentius quam ſecundū ſeipſa quod appetit appropriatum ſibi bonū non videtur quoqꝫ

Oē bonū cū alio bono expetibiliꝰ eſt ꝙ̄ ſolum

nec de contrario recte dictum. Non enim aiunt ſi dolor eſt ma-
lum: voluptas eſt bonum: opponi enim ⁊ malum malo ⁊ ambo-
bus neutra: hec dicunt non male: nõ tñ vere in his q̄ dicebant. ſi
eñi ambo ſunt mala: ⁊ fugiẽda oportebat eſſe ambo. Neutrorum
vero aut alterũ aut ſiſr. Nunc autẽ cõſtat hãc eos fugere vt ma-
lum: illã expetere vt bonũ: ſic ergo ⁊ opponunt. ¶ Nec tñ ſi non
qualitatũ eſt voluptas: propterea nec bonorũ: neqꝫ eñi virtutes
qualitates ſunt: neqꝫ felicitas. Dicunt autẽ bonũ determinatũ eſ-
ſe: voluptatẽ autẽ indeterminatã: q̄r recipit magis minꝰ. Si ergo
ꝑceptione voluptatis hec iudicãt: ⁊ circa iuſtitiã aliaſqꝫ virtutes
ſm quas maniſeſte aiunt: magis ⁊ minus tales exiſtere: certe et
ſm virtutẽ erit hoc idem. Nam iuſti magis ſunt ⁊ fortes: eſt igit
iuſte ⁊ temperate agere magis ⁊ minus. ſi autẽ in voluptatibus
ne quãdo nõ dicãt cauſam ꝙ ſint alie ſimplices: alie mixte. quid
prohibet vero quẽadmodũ ſanitas determinata exiſtens recipit
magis ⁊ minus: ſic ⁊ voluptatẽ recipere: nõ eñi eadẽ menſura in
oĩbus eſt: nec in eodẽ ſemper vna: ſed remiſſa ꝑmanet vſqꝫ ad ali
quid: ⁊ differt magis ⁊ minus tale vtiqꝫ aliquid erit circa volu-
ptatem ꝑfectumqꝫ bonũ ponentes. motus vero effectiones imꝑ
fectas voluptatẽ: motum effectionemqꝫ oſtendere conant. nec re
cte dicere videntur: nec eſſe illum motũ. Omni nãqꝫ motui pro-
prium videt eſſe velocitas ⁊ tarditas: licet non per ſe: ceu mundi
ad aliud. voluptati autẽ horum neutrũ exiſtit: nam poteſt quis
cito letari quẽadmodum ⁊ iraſci. Sed in voluptate conſtitutum
eſſe non neqꝫ ad aliud. Incedere autem ⁊ augeri ⁊ cuncta huiuſ 3
modi. Traduci ergo ad voluptatem velociter ⁊ tarde quis po-
teſt. Operari vero ſm illam velociter non poteſt: dico autẽ in vo-
luptate conſtitutum eſſe. Effectio autem quemadmodũ eſſet: vi-
detur enim non ex quocũqꝫ fieri quodcunqꝫ: ſed ex quo fit in hoc
diſſoluit: ⁊ cuius effectio voluptas: eius dolor corruptio eſt. Aiũt
etiam dolorem eſſe indigentiam eius quod eſt ſm naturam: vo-
luptatem autem repletionem: at hec corporales ſunt paſſiones.
Si ergo voluptas repletio eſt eius quod eſt ſm naturã: in quo eſt
repletio: id vtiqꝫ voluptatem percipiet: corpus igitur. ſed non vi-
detur: non eſt ergo repletio voluptas: ſed dum ſit repletis quiſqꝫ
voluptatem capit: ⁊ dum exhauritur dolet. Hec autem opinio
orta videtur ex doloribus ac voluptatibus qui ſunt circa alimẽ-
tum. Indigentes enim ⁊ antea dolentes repletione delectantur:
verum id non contingit circa omnes voluptates. Nam ſine do-
lore ſunt que ex diſciplina perueniunt: ⁊ quedam earum per ſen-
ſus: ⁊ per olfatum: ⁊ ex auditu quoqꝫ ⁊ viſu plereqꝫ etiam recor-
dationes ⁊ ſpes. Cuius ergo iſte effectiones erunt: nullius enim
rei indigentia anteceſſit: cuius vtiqꝫ forent repletiones.

2 ¶ Secundū capitulū qđ Eudoxus aſtruit delectationē eſſe tagatio .i. per
ſe bonū per oīa deſiderare ipſam: ⁊ item per oīa fugere triſtitiā ei oppoſitā
vt malā ⁊ per ipſam eſſe eligibilē nō alterius gratia: ⁊ per hoc ꝙ appoſita
cuiqꝫ bonorū facit illud eſt eligibilius ⁊ auget illud: deinde ꝙ ſermo Eu=
doxi dicens ꝙ delectatio oppoſita cuiqꝫ bonorū facit illud eligibili⁹: cōclu
dit ipſaȝ eſſe aliqđ bonū: ſed nō tagatio.i.ꝑ ſe bonū: q̄ꝛ Plato ex eodē me
dio cōcludit q̄m nō eſt delectatio per ſe bonū propter mixtū cū aliquo fa=
ciens totū melius nō eſſe per ſe bonū ſed quoddā bonū quaſi aliquo com=
municamus ꝙꝙ dicēs nō bonū, qđ oīa appetūt nihil dicit: propter omnib⁹
videri oppoſitū ⁊ nihil eſſe credibilius oppoſito ⁊ propter in omnibus
eſſe quoddā naturale ⁊ diuinū quo appetunt propriū bonū: poſtea ꝙ ar=
gumentum Eudoxi ex contrario non valet. propter cōtingere opponi ma=
lum malo: quod licet ſit verum non tamen habet hoc locum cum delectatio
eo ꝙ nec mala nec neutra ſit bona. Dixit.

Diximus igitur ꝙ Eudoxus eſtimabat ꝙ omnis delecta=
tio bonū ex hoc ꝙ videbat oīa appetere ⁊ deſide
rare ipſam que habēt rationē ⁊ que nō habēt rationē: ⁊ mouent
ad ipſa ex ſeipſis: ⁊ electū emerito: qđ eſt bonū per ſe eſt illud ad
qđ mouētur oīa ex ſeipſis. etem̄ bonū ⁊ pulchrū per ſe ſi optimuȝ
vniuerſitatis rerum delectatio ergo ex modo quo pertinet omnibus eſt bo
na per ſe: ⁊ qđ eſt bonum per ſe optimū eſt oīum rerum: delectatio ergo eſt
optimū oīm rerū. Et hoc eſt vt diſpoſitio in bonitate nutrimēti. oīa enim
appetunt ipſum ⁊ eſt bonū per ſe. ⁊ etiā illud qđ deſiderant omnia bonum
eſt omnib⁹ ⁊ delectationē deſiderant oīa: eſt ergo bona omnib⁹. ¶ Dixit ꝑ
iſtas igitur ratiocinationes perſuaſum fuit huic viro: q̄m omnis delecta=
tio bonū: ⁊ atteſtabat͛ his ſermonibus quos dixit virtus moralis quā ha=
bebat: cum dignius ſit credere huiuſmodi ſermones cum cōcordat eis ope
ratio q̄ꝫ cum operatio diſcordat͛ eis. fuit em̄ vir iſte habēs tēperantiā ꝓut
oportuit: ⁊ nō dicebat iſtos ſermones qꝛ eſſet amator delectationis: ſed qꝛ
videbat͛ ⁊ in rei veritate ſic eſſe: ⁊ hoc etiā declarat͛ ex eius cōtrario declara
tione nō minus digna precedēte: ſi em̄ a triſtitia fugiunt vniuerſi: eius cō
trarium: ⁊ eſt delectatio: electū eſt ab vniuerſis. ¶ Amplius illud qđ eligit͛
2 propter ſe electius ſe electo propter aliud. ⁊ de delectatione manifeſtum eſt
ꝙ eſt cum hac diſpoſitione. qđ em̄ eligitur per aliud de eo queritur quare
eſt eius electio: ſed circa delectationē nō querit͛ per aduerbiū quare: nos
enim nō dicimus quare querimus delectationē. Cumqꝫ ſic ſit electa eſt de=
lectatio per ſe. Amplius quādo ipſa additur alicui bonorū fit illud bonū
magis eligibile ⁊ melius vt actio iuſtitie ⁊ actio caſtitatis: intēdo q̄m quā
do coniugat͛ delectatio actionibus nobilius fiunt perfectiores: intendo ꝙ
delectet͛ agens actione ſua. ¶ D. ⁊ videt͛ ꝙ iſta dictio propinque ſit vt iudi
cetur ex ea q̄m delectatio ex bonis eſt: omne enim quod additū bono facit
ipſum melius bonū eſt. Dixit. Et huiuſmodi locum. i. par argumentū ſum=
ptum a digniore ⁊ potiore negat Plato delectationē eſſe bonū. dicit em̄ ſi
delectabilis vita dignior eſt eligi quādo cum intellectu fuerit q̄ꝫ abſqꝫ eo:
nō eſt delectatio bona per ſe. nō em̄ eſt poſſibile vt ſit aliquid eligibile per
ſe: ⁊ quādo ei additū fuerit bonū aliquod fiat magis eligibile q̄ꝫ fuerit eo
ꝙ opȝ vt nō ſit iſtud eligibile per ſe anteqꝫ addat͛ ei illud aut ipſum addat͛
illi. iterū igitur nō eſt delectatio eligibilis per ſe: ⁊ hoc eſt qđ querebat͛ in=
tendo an eſt bonū per ſe an nō. ¶ D. qui autē vertunt hanc propoſitionem
in vniuerſalē dicētes ꝙ nulla delectatio bonū: fortaſſis nō dicunt dictionē
ſufficientē cum dicant ꝙ illud quod oīa appetunt nō eſt bonū: ⁊ qui dicunt

illud nō dicunt aliud: qꝛ illud qꝺ videt̄ oibus bonū nō eſt bonū: ⁊ vlr qui cōtradicit huic propoſitioni nō poteſt ꝯtradicere ei per aliqꝺ qꝺ ſit pluris ſufficientie q̄ ipſa: ⁊ qui contradicit huic dictioni deſiderat quidem ex dictione quod non intelligitur. ¶Dixit. Si autē iam dixit hanc dictionem dictoꝛ eius per opinionem aliquā ⁊ ratiocinationes aliquas declaremus nos qm̄ quod dixit in hoc non habet ſufficientiā. Nos igitur dicimus qm̄ in rebus malis foꝛtaſſis eſt bonū aliquod naturaliter ⁊ amat bonum illud res illa cui illud eſt propriū: ⁊ ſic eſt res in delectatione ſi ponatur eſſe mala: nihil ergo pꝛohibet vt ſit in ea bonū aliquod naturaliter. ¶D. ⁊ ſimiliter videtur qꝫ nō ſit dictio bona cum qua contradixerunt iſtis: intendo dicentes qꝫ delectatio ſit tota malum pꝛopter rationem cogētem eam eſſe bonum quādo dixerunt domini iſtius dictionis qm̄ triſtitia ſi eſt malū: opꝫ vt ſit delectatio que eſt contrariū eius bonū: contradixerunt enim huic dictioni per hoc qꝫ dixerunt qm̄ poſſibile eſt vt contrarietur malum malo: volunt qꝫ non ſequitur ex eſſe triſtitiā malā ⁊ eſſe delectationem contrarium eius vt delectatio ſit bonum. ⁊ dictio ipſoꝛū h non eſt dictio ſana: neqꝫ fecerunt decentem in hac cōtradictionem. Etenim ſi fuerint ambo mala: intēdo delectationem ⁊ triſtitiam erit fugiendum ab ambobus. ſicut enim ea a quoꝛum neutro fugiendū eſt conſimilia ſunt in bonitate ſic ab his que cōſimilia ſunt in malitia fugiendū eſt ab vtriſqꝫ: ⁊ ea a quoꝛum vtroqꝫ fugitur conſimilia ſunt in malitia: ⁊ vniuerſaliter de apparentibus per ſeipſa eſt qꝫ homines fugiunt a rebus malis naturaliter ⁊ appetunt res bonas: ⁊ diuerſantur quidem eo qꝫ quidam coꝛum vident de re vna quoniā bonū: ⁊ quidam coꝛum vident in ipſa quoniam malum.

¶Capitulum tertium.

Aduerſus illos autem qui pꝛoferunt obſcenas voluptates reſponderi poteſt: non eſſe illa voluptaria nō enim ſi peruerſe diſpoſitis iſta ſunt iocunda: putandum eſt ea ſimpliciter iocūda: ſed ipſis: quemadmodum egrotantibus ſalubꝛia: aut dulcia: aut amara: nec etiam alba que apparent lippis. Uel ſic vtiqꝫ dicetur qꝫ voluptates quidem expetibiles ſunt: non tamen iſtis: quemadmodū ⁊ ditari ſed non pꝛodenti: ⁊ ſanum eſſe non tamen quodcūqꝫ edēti. Uel ſpecie differunt voluptates: alie enim ex rebus honeſtis: alie ex turpibus. Nec fieri poteſt vt quis iuſti voluptatem accipiat niſi ſit iuſtus: neqꝫ muſici niſi ſit muſicus. Eodem modo in aliis. Oſtendere videtur amicus cum alius ſit q̄ adulatoꝛ non eſſe voluptatem vel ſpecie differre eas: alter enim bonum cōuerſari videtur: alter ad voluptatem: ⁊ id vituperatur: hoc laudatur quaſi ad alia ſit conuerſatio. Nullus autem optaret viuere ſi ita puerili mente futurus ſit in vita: vt his rebus voluptatē capiat quibus pueri maxime capere videntur. nec ſic vt gaudeat: cum facit aliquid turpe: nec vnq̄ doleat: ⁊ circa multa ſollicitudinem vtiqꝫ poneremus: etiam ſi nulla inde ſit pꝛouentura voluptas. Ueluti videre: meminiſſe: ſcire: virtutes habere: qꝫ ſi ex neceſſitate hoc ſequatur voluptas nihil refert. Nam illa certe expeteremꝰ etiam ſi nulla ab illis voluptas eſſet pꝛouentura. Quod igitur

m Nō ſunt dulcia vel amara q̄ egrotātibus vidētur, nec alba q̄ apparēt lippis

voluptas ſit non ſummum bonum nec ſit omnis expetibilis manifeſtum videtur: ⁊ ꝙ alique voluptates per ſe expetibiles ſunt: differentes ſpecie vel a quibus. Que igitur de voluptate ac dolore dicuntur iſta ſufficiant.

5 ¶ Tertiũ capitulũ ꝙ delectatio videt̃ non eſſe bonũ per eam nõ eſſe qualitatem: qđ tamẽ ſequit̃: cum operatio virtutis nõ ens qualitas ſit bona: deinde per eam eſſe indeterminatũ qꝛ recipit magis ⁊ minus: ac per hoc malam ꝙ refutat̃ per virtutes ⁊ ſanitatẽ eadẽ ratione eſſe malas: poſtea ꝙ ipſa nõ eſt per ſe bonũ qꝛ ipſa eſt motio vel generatio: quorũ vtrũqꝫ improbat ⁊ primo ipſam eſſe motionẽ per ipſam nõ recipere velocius ⁊ tardius: que motio recipit: licet delectatũ fuiſſe velocius ⁊ tardius. ſcđo ipſam eſſe generationẽ improbat per nõ generari quodlibet ex quolibet: ſed determinatum ex determinato in qđ ⁊ reſoluit̃: qđ non eſt in delectatione: deinde delectationẽ eſſe repletionẽ eius quod ſm naturã pp triſtitiã eſſe eius defectum: ac per hoc generationẽ improbat: qꝛ ſi eſſet repletio qđ repletur delectaretur ſcꝫ corpus: ⁊ qꝛ ſunt delectationes ſine repletione: cum eas non p̃cedat indigentia: qꝛ nec triſtitia quales ſunt que ſm intellectũ aut ſenſus ⁊ ſm memorias: ⁊ ſpes: ⁊ certũ ꝙ probroſe delectationes nõ probat. delectationẽ ſimpliciter malã: licet videat̃: qꝛ nõ ſunt vere delectationes ſicut nõ ſunt vere dulcia vel amara que vident̃ talia laborantibꝰ vel nõ ſunt eligibiles vel altere ſunt ſpecie que a bonis ⁊ que a turpibus: neqꝫ delectat q̃ ab adulatore exiſtẽs mala probat eam ſimpliciter malã: neqꝫ ea que a puerili cõuerſatione. tandẽ ꝙ nõ eſt delectatio bona qꝛ nõ eligimus acquirere eam quocũqꝫ modo: qđ tamen faceremus vt videt̃ aliquibꝰ ſi eſſet bona ⁊ perſequimur multa etiã ſi nõ delectent vt ſentire ⁊ ſcire: quoqꝫ ex iam dictis delectatione ſequit̃ ꝙ neqꝫ per ſe bona neqꝫ omnis eligibilis ſed quedã: et q̃m ſunt differentes ſpecie vel ſm ea a quibus ſunt. Dixit.

Et dictio dicentis ꝙ delectatio non eſt bonũ: eo ꝙ non eſt qualitas: ⁊ virtutes que ſunt bonũ qualitates ſunt nõ eſt cogens: etenim actiones virtutum ⁊ felicitas fortune nõ ſunt qualitates ⁊ ſunt bonũ. ¶ Dixit. dictio autẽ eorũ ꝙ bonum terminatũ eſt: ⁊ ꝙ delectatio nõ eſt terminata eo ꝙ recipit magis ⁊ minus non cogit vt non ſit delectatio bonũ. hec enim ſpecies iudicij verax eſt de iuſtitia et ceteris virtutibus: additio namqꝫ ⁊ diminutio ſequitur ceteras virtutes ⁊ medietates in eis que ſunt inter extremitates q̃ ſunt virtutes habent latitudinẽ. ⁊ per hoc etiã ſit iuſtitia quedem magis alia iuſtitia: ⁊ fortitudo magis fortitudine. Et quando fuerit poſſibile vt ſit minus ⁊ magis in iuſtitia ⁊ caſtitate erit ſimiliter poſſibile vt ſit minus ⁊ plus in delectatione. ¶ Dixit. Et fortaſſis ſi dixerint ꝙ qualitates quedã mixte ſunt: ⁊ quedã ſimplices: ⁊ ꝙ propter hoc quedam recipiunt magis ⁊ minus non propter hoc quoniã virtutes ⁊ quedã earũ irreceptiue ſunt huius: ⁊ hoc eſt eis per hoc ꝙ virtutes non poterũt inducere cauſam huius. ¶ Dixit. ⁊ quid prohibet vt quẽadmodum ſanitas terminata recipit magis ⁊ minus: ſimiliter ſit etiã de delectatione: intendo vt ſit terminata ⁊ recipit magis ⁊ minus: igitur in nobis etiã eſt ne concedamus ex eſſe eam receptiuam magis ⁊ minus eſſe eam nõ terminatã: etenim equalitas, Uerbi gratia ſanitas nõ eſt vna eadẽ in oibus ſpeciebus: in equo namqꝫ alia eſt: ⁊ alia in homine: neqꝫ in vna eadẽ ſpecie in oibus hoĩs: ſed interdum magis interdũ minus. poſſibile eſt ergo vt ſic habeat delectatio ⁊ ſit bonum

K ¶ Dixit. Et ex dictionibus iſtorũ etiã eſt quoniã ſunt perfecta ⁊ complete

⁊ ꝙ q̄ñ motus ⁊ gñationes non ſunt completi:ↄcludatᷓ ergo ab eis ex hoc ꝙ motus ⁊ gñatiões nõ ſunt bonū:qñ ergo adiunguntur huic q̄ñ delectatio generatio ⁊ motus ſequitur vt non ſit delectatio bonū.❡D.Uidetᷓ aūt ꝙ nõ ſit hec dictio bona.nõ eñ delectatio motus.Unicuiqȝ eñ rerū mouētiū eſt velocitas ꝓpria ⁊ tarditas ꝓpria quando fuerit mutatio ei per ſe. qñ vero non fuerit ei mutatio ꝑ ſe:ſed ꝑ cõparationem ad aliud: vt mutatio que eſt ſcienti ex ignorantia ad ſciētiā:illa ēſtatim fit relationis ⁊ ad aliqd: ⁊ nõ eſt in relatione motus:impoſſe eſt aūt vt delectationi inueniatur velocitas ⁊ tarditas:cū non ſit ei mutatio per ſe.attamen poſſe eſt hoc inueniri ei per accidens ex parte mutationum eius qđ conſequitur delectatio:⁊ per hunc modū poſſumus dicere ꝙ talis delectatᷓ velociter quemadmodū dicimus iraſcitur velociter non ꝙ delectatio ipſamet aut ira ipſamet velox ſit ⁊ tarda:ſicut motus quē ſequitᷓ delectatio velox eſt ⁊ tardus vt delectationes que ſequuntur ambulationē ⁊ bibitionem⁊ alia ab his. Etenim delectatio ſequitur iſta velociter aut tarde:ipſius veromet delectationis non eſt poſſibile vt ſit aliquid tardū aut velox:⁊ eſt quidē iſtud taliter eo ꝙ delectatio de relatione eſt:⁊ mutationes quas ſequitur delectatio nõ ſunt de relatione:⁊ nõ eſt poſſibile de delectatione vt ſit ſempiterna:neqȝ eſt poſſibile vt referatur ad aliud aliquid preter id cuius eſt.❡D. Jam aūt putatᷓ de delectari ꝙ ſit motus per modū aliquē nõ tamen de delectatione cõiugata cū quacūqȝ apprehēſione putatᷓ hoc ſȝ de cõiugata cū apprehēſione in qua mutatᷓ apprehēſor:⁊ cuius generatio eſt delectās huius corruptio eſt cõtriſtās.❡D.⁊ iam dicūt ꝙ triſtitia eſt propter defectū rei naturalis ⁊ delectatio cõplementū huius defectus:⁊ hoc erit apud fieri huius defect⁹ nõ apud cõpletionē eius actu:⁊ ſi ſic eſt erit delectatio fieri vel generatio nõ cõplementū ideo ꝙ qñ preceditur fieri rei deficientis triſtatur corpus ſentiēs:⁊ qñ ſic eſt ergo delectatus per ipſam eſt deficiens ⁊ etiam ipſa in ſeipſa defectus eſt cū ſit fieri:vel generatio.❡D.iſtud vero nõ putatur de oībus delectationibus ſed cõuenit quidē delectationibus que fiunt ꝓpter triſtitiā nutrimēti:intēdo ꝙ delectationem in nutrimēti p̄cedat triſtitia famis:⁊ ipſamet inuenitur apud vſum nutrimēti:in ceteris autem delectationibus non accidit iſtud vt in delectationibus que fiunt propter ſcientias diſciplinales:non.n.precedit eas triſtitia neqȝ eas que fiunt ꝑ tactū:quāto magis neqȝ eas q̄ fiunt per intellectum:⁊ ſilr̄ q̄ fiunt ꝑ odoratum ⁊ auditum ⁊ viſum non p̄cedit triſtitia:⁊ precedit q̄dē iſta ſpes:⁊ eſt delectās.iſte igitur delectationes non ſunt gñationes:neqȝ etiā ſuppletiones defectuum non p̄cedat eas defectio ac ſi ſit delectatus per ipſas deficiens non cõpletus.❡D.Delectationibus aūt vituperatis apud hoīes quas ſequuntᷓ q̄dā hoīum fortaſſis nõ eſt dicēdū ꝙ ſint delectabiles ſm̄ veritatē:quāuis.n.delectabiles ſint eis quoꝝ aīarū diſpõnes ſunt diſpoſitiones praue: nõ tñ ꝑꝑ.hoc opȝ vt dicantᷓ eſſe delectabiles in rei veritate ⁊ ſimpliciter.ſȝ ſi abſolute dicatur de eis nomen delectabilis :intelligendum eſt in comparatione ad alios.quēadmodū.n.non putandum eſt illud quod dulce eſt aut amarū apud infirmos eſſe ſic ſm̄ veritatē:aut qđ album apud lippos eſſe albū ſm̄ veritatē:ſic eſt de re delectationis apud viros prauitas :intendo quoniam delectabilia non ſunt examinanda apud guſtus iſtorum :ſicut neqȝ examinanda ſunt nutrimenta apud guſtus infirmorum.❡D.⁊ fortaſſis delectatio eligibilis eſt:niſi ꝙ non eligibilis modo quo eligunt eam predicti:quemadmodum dicimus qđ diuitie eligibiles :ſed non vt fraude aut deceptione acquirantur:et ſimiliter ſanitas eligibilis eſt : ſed non vt eius cuius ſanitas contingit ex quacumqȝ comeſtione:ſȝ cuius ſanitas

ſit ex comeſtione rerum ſanatiuarum. ¶D. Dixit. ⁊ fortaſſis differant delectationes in ſcipſis: eo ꝙ delectatio ex rebus pulchris alia eſt a delectatione que ex rebus turpibus: ⁊ omni actui eſt delectatio propria: et non eſt poſſibile vt delectetur is de cuius natura non eſt vt agat aliquem actum delectatione illius actus: vt quoniam non eſt poſſibile vt delectatione iuſti delectetur qui non eſt iuſtus: neqꝫ delectatione muſici qui non eſt muſicus: ⁊ ſimiliter in ceteris actibus. ¶D. et videtur eſſe apparens: quoniam amicus alicuius alius eſt a ꝯueniente: ⁊ qm̃ delectatio vtrorũqꝫ pp hoc non eſt vna ſꝫ diuerſa de altero enim eorum putatur: quoniam eius aſſociatio eſt ꝓpter vtile qdem intendo eum qui dicitur cõueniens: ⁊ de altero quidem ꝓpter delectationem ex amicitia: ⁊ ꝓpter hoc vnus eorum vitupatur ⁊ alter laudatur. ¶D. ⁊ conueniens eſt ne ſit omnis delectatio bonum: nullus enim eligit ne faciat decens in longitudine vite ſue etiaꝫ habens intellectũ puerilẽ: ⁊ delectatur in tota vita ſua: eo ꝙ delectantur pueri vt plurimuꝫ: neqꝫ eligit delectationem cũ actionibus turpibus. homines eñ naturaliter ſtudẽt ⁊ nituntur ad actiones pulchras cũ nõ fuerit in eis triſticia etiam ſi non ſit in eis aliquid delectationis: vt eſt ſpeculatio ⁊ cogitatio ⁊ rememoratio ⁊ ſcientia virtutum et operatio earum. quando vero fuerint delectationes cõiugate eis: tũc nullus declinat electionem iſtorum: neqꝫ opꝫ vt ſit in electione eorum quicq̃ diuerſitatis. forſan etenim preeligẽda ſunt hec: et ſi nõ ſit ex eis delectatio. qualiter ergo erit in entibus. D. manifeſtum eſt ergo ex his que dicta ſunt: quoniam non omnis delectatio bonum: neqꝫ omnis malum. etenim delectationes diuerſe ſunt forme: ⁊ in eis eſt quod eſt electum per ſe: ⁊ quod eſt non electum.

Capitulum quartum.

Quid aũt ſit aut quale magis patebit ſi ab initio repetamus. Videt igit viſio oĩ tpe eſſe pfecta: nõ eñ qcq̃ illi deeſt qđ poſtea factũ illius ſpeciem pficiat: huic ſimilis appet voluptas. Totũ eñ qddã eſt nec vllo tpe voluptatẽ cupere qs põt q̃ ſi maiori tpe fiat illius ſpecies pficiat. quapp nec motus eſt: nã oĩs mot⁹ in tpe eſt ⁊ finis alicuius: ceu edificatio pfecta eſt: qñ pficit id qđ affectabat: aut in oĩ qdem tpe: aut in hoc. In partib⁹ vero tpis oẽs ſunt impfecte: ⁊ alie ſpẽ q̃ tota inſimul. lapidũ eñ cõpoſitio: alia eſt q̃ colũne baiulatio: ⁊ hec alie ſunt q̃ tẽpli factio: ⁊ tẽpli qdẽ pfectio: nihil eñ deeſt illi ad ꝓpoſitũ. Fundamẽti vero ⁊ operis colũnaꝝ impfecta: pars eñ vtraqꝫ ſpecie ergo differũt. Nec eſt aliquo tpe motũ accipere ſpecie pfectũ: ſꝫ in tota. Eodẽ mõ in ambulãdo ⁊ reliqs. Si ei eſt latio motus vñ quo ⁊ huius drĩa ẜm ſpeciẽ: volatio: ambulatio: ſaltatio: ⁊ hmõi: nec ſolũ ita ſꝫ in ipſa ambulatiõe. Nã id qđ eſt ⁊ vñ quo nõ idẽ eſt in ſtadio: ⁊ in parte: ⁊ in alia: atqꝫ alia pte nec trãſire lineã iſtã ⁊ illã. Nõ ſolũ ei lineã ꝑuadit ſꝫ in loco exiſtẽtẽ: in alio ãt iſta q̃ alia. Verũ de motu in alijs diligẽtius eſt dictum videtur nec in omni quidem tempore eſſe perfectus ſed plurimi imperfecti ⁊ differentes ſpecie ſiquidem vnde quo ſpeciem facit at voluptatis quocunqꝫ tempore perfecta eſt ſpecies. Patet igitur qđ diuerſa ſunt ⁊ ꝙ totum quiddam ac perfectum voluptas id quoqꝫ appet

ex eo ꝙ nihil moueri pōt niſi in tempore: diuerſum vero in voluptate: naȝ id qđ eſt nūc totū quiddā eſt ex his pȝ ꝙ nō recte dicūt motū aut effectionē eſſe voluptatē: nō enim oīum iſta dicuntur: ſȝ ptibiliū: ⁊ nō totorū. Neq;.n.viſiōis eſt effectio: neq; pūcti: neq; vnitatis: neq; quicq̄ horū motus: neq; effectio: igitur neq; voluptatis. Nam totū quiddā eſt: cum oīs ſenſus erga ſenſibile operetur. perfecte vero bene diſpoſiti ad optimum eorū que ſenſui ſubiacent. Nam tale quiddam eſſe videtur perfecta operatio optime diſpoſiti erga potiſſimum eorum que ſibi ſubſunt. hec vtiq; erit et iocundiſſima: per omnē enim ſenſum fit voluptas. ſimiliter auteȝ per intellectū ⁊ contemplationē. iocūdiſſima vero illa que perfectiſſime eſt. perfectiſſima vero bene ſe habentis erga ſtudioſiſſimū eorum que ſibi ſubſunt perficit autem operationeȝ voluptas: nec eodem modo voluptas perficit ſenſibile ⁊ ſenſus ſtudioſa exiſtētia quemadmodum ⁊ ſanitas ⁊ medicus: ſimiliter cauſa eſt vt ſanus quis ſit. Quod autem per ſingulos ſenſus fiat voluptas manifeſtum eſt: dicimus viſiones ⁊ auditiones voluptatem afferre. patet igitur ꝙ maxime cum ⁊ ſenſus eſt optimus ⁊ erga tale operatur. Cumq; talia ſunt ſenſibileq; et id quod ſentit ſemper erit voluptas extantibus acturo ⁊ paſſuro. Perficit autem operationem voluptas non vt habitus qui ineſt: ſed vt reſultans quidam finis veluti in etatis flore pulchritudo: quouſq; vero ſenſibile aut intelligibile ſit quale oportet: ⁊ diſcernens aut contemplans erit in operatione voluntas. Cum enim ſint ſimilia ⁊ eodem modo ſe habeant actiuum ⁊ paſſiuum idem fieri naturaliter aptum eſt. Q Voluptas opatioem perficit.

¶ Quartum capitulū ꝙ dicendū eſt quid eſt: vel quale quid eſt delectatio. ad quod inueſtigandum: aut prius eam eſſe ſicut viſionem perfectā.ſ.ſḿ vnūqnodq; nunc: ⁊ ꝓpter hoc non eſſe motum qui eſt in tpe ⁊ ꝓpter aliqd ⁊ in qualibet parte ſui imperfectus: cuius quelibet pars differt ſpecie ab altera ⁊ a toto: qui etiā in toto tpe quo fit non eſt perfectus niſi forte circularis delectatione exiſtente aliquid ⁊ pfectorum: ⁊ qui non eſt in nūc: cum delectatio ſit in nūc: ex quibus manifeſtum ꝙ delectatio neq; motus neq; generatio eſt: deinde ꝙ perfecta delectatio eſt cum virtus apprehenſiua ꝑfecta.i.in termino apprehendit actu proprium apprehenſibile perfectum: et perfectiſſima cum virtus perfectiſſima vt intellectiua ſuum apprehenſibile perfectiſſimum apprehendit: ꝙq; delectatio perficit operationem: ſed non ſicut ſenſibile ſenſuȝ: ⁊ quod ſenſu operante ad ſenſibile eſt delectatio ⁊ maxime ſenſu potentiſſimo operante ad potentiſſimum: ⁊ iterum ꝙ ipſa perficit operationem non vt habitus: ſed vt ſuperueniens quidam finis vt viuentibus pulchritudo que ⁊ neceſſario eſt in operatione ſenſus vel intellectus impedita. D. 4

IAm itaq; dictus eſt ſermo ſufficiens in delectatiōe an bonum an non: quid vero ſit delectatio: aut que res eſt delectatio: fortaſſe manifeſtius fiet quando ceperimus in reuerſione: rememorationis eius ex principio. Dicimus ergo quoniam putatur ꝙ actus viſus eſt penetratio in aliqua hora: ⁊ hoc fit quando viſus non indiget aliquo quo compleat

forma eius:imo eſt ſm cōplementum eius vltimum ⁊ delectatio ſimilis eſt
huic:eo ꝙ ipſa exiſtit cōpletio viſui completiori.ſi ergo hoc ſic eſt delecta
tio etiam eſt cōplementum ⁊ forma non motus:⁊ ꝑpter hoc non eſt poſſibi
le alicui vt apprehendat delectationem in tempore donec ſit ex delectatio-
nibus ꝙ exiſtat in tempore minus aut plus.etenī omne quod apprehendi
tur in tempore eſt in motu ⁊ nondum completur forma eius : ⁊ ꝑpter hoc
ꝙ delectatio eſt cum complemento forme:⁊ non in tempore:⁊ propter hoc
non eſt motus.omnis enim motus in tempore eſt habens cōplemētū quod
nō eſt in tēpore.¶V.g.edificatio magis completa eſt in poſtremo tēporis
in quo perficitur eius actio ꝙ̄ in vniuerſo tēporis in quo fit:in poſtremo
aūt tēporis in quo fiunt motiones nō eſt cōpleta ſed diuerſa per formam:
intendo qm̄ partes motus vnius eiuſdeꝫ iam diuerſificantur adinuicē ſm
formā:⁊ ſunt etiā diuerſe a toto ipſarum ſm formam ⁊ complementum:in
tendo finem motus.poſitio namq̄ lapidū diuerſificaꝛ ab erectione colūna
rū ſm formā:⁊ iſta ambo diuerſificantur a figura domus que eſt cōplemen
tum temporū.cuius partes ſunt compoſitio lapidum ⁊ exciſio colūnarum:
⁊ ꝙ ſimilatur his ex partibus edificationis:⁊ inter diſpoſitionē cōpoſitio
nis ⁊ ſitus lapidū:⁊ diſpoſitionē erectionis colūnarū:⁊ inter diſpoſitionē
domus dr̄ia eſt:quāuis em̄ ꝯueniāt in eo ꝙ ſunt diſpōnes:tn̄ diſpō domus
diuerſificatur a diſpōne cōpoſitionis lapidū:⁊ a diſpoſitione erectiōis co-
lūnarum per hoc ꝙ diſpō domus cōpleta eſt:eo ꝙ non eſt ſubiecta ad ali-
quid.cū nullius egeat per quod ſit eius cōplementū.diſpō aūt compoſitio
nis lapidum:⁊ diſpō erectiōis colūnarū:⁊ qđ ſimilatur his ex diſpōnibus
que ſubiecte ſunt diſpoſitioni domus non ſunt complete:eo ꝙ quelibet ea
rum ſubiecta eſt forme domus:eo modo quo litere ſubiecte ſunt dictioni-
bus:⁊ ꝑpter hoc partes motus et cōplemētū earū diuerſificanꝛ ſm formā:
⁊ nō eſt poſſe inueniri motū cōpletū ſm formā in tpe: niſi forte ſit motꝰ cir
cularis totius.ceteri vero motus tranſmutationis vt ambulatio:⁊ quod ſi
milatur huic incompleti ſunt:eo ꝙ fiunt ex aliquo ad aliquid oppoſituꝫ ei
⁊ eo ꝙ iſti motus ex aliquo ad aliquid non diuerſificanꝛ ſolum a motibus
cōpletis:ſed et partes motus vnius abinuicem queadmodum diximus:et
enim motus qui fit ſuper hanc partem linee:alius eſt a motu fiente ſuper
aliam partem eius.⁊ vniuerſum huius aliud eſt ab eo qui fit ſuper parteꝫ
illā que eſt cōpletio:⁊ eſt quidē iſtud ſic in motu tranſmutationis recto:eo
ꝙ ⁊ ſi ſit ſuper lineā rectā:illa linea non eſt linea tantum:ſed eſt quidem li
nea in loco:diuerſificantur ergo partes motus ꝑpter diuerſitatem partiū
loci.¶D.Et iam exquiſite perſcrutatum eſt de motu in alia ſcientia.D.et
videtur ꝙ non ſit omnis mutatio completa in vniuerſo partium temporis
in quo inuenitur illa mutatio ſed infinitiua ſui tantū:in ceteris vero ſuis
partibus eſt incompleta:ſed diuerſificaꝛ ſm formam.de re autem delecta-
tionis manifeſtum eſt:quoniam de mutationibus completis in toto tem-
pore vel in omni tempore.cumq̄ ſit delectatio de rebus completis : ⁊ com-
R pleta diuerſificentur adinuicē manifeſtum eſt ꝙ delectatiōes diuerſe erūt
adinuicem ſm formam non ſm partes:intendo ꝙ partes delectatiōis vniꝰ
non ſunt diuerſe ab alijs:ſicut ſe hꝫ in motu vno.Et ex iſto manifeſtum eſt
qm̄ delectatio nō eſt motus ⁊ ex eo ꝙ cōprehēſio eius non eſt in tempore:⁊
omnis motus in tempore.¶D.verumtamē manifeſtū eſt etiā ꝑꝑ quā cām
putauerunt ꝙ delectatio ſit motus ⁊ generatio:eo ꝙ generatio nō dr̄ de om
nibus rebus fientibus:ſed dicitur quidē de generatione rerū q̄ diuiduntꝛ:
rebus aūt que nō diuiduntur nō eſt gn̄atio:ideoq̄ non dicitꝛ ꝙ apprehen
ſioni ſit generatio neq̄ puncto gn̄atio neq̄ vnitati:⁊ ſic ſe habet in dele-

etatione:intēdo q̄m nō eſt ei gn̄atio:eo ꝙ ipſa eſt totū intēdo de indiuiſibilibus.¶D.Et oīs quidē ſenſus agit ſm menſurā ſenſibilis: ⁊ agit actionē ꝑfectā ſenſus cui[9] diſpoſitio eſt perfecta:⁊ diſpoſitio ſui ſenſibilis perfecta etiā:⁊ diſpō relationis inter ꝑfecta:etenī putat̄ ꝙ bonitas actionis ſit hoc intēdo vt agēs ſit in ꝑfectiori diſpoſitiōe ꝑ quā eſt agēs ⁊ patiēs in perfectiori diſpoſitione per quā eſt patiēs.⁊ relatio q̄ eſt inter ea in ꝑfectiori diſpoſitiōe.Etenī differētia magna eſt inter hec vt agat res ens in ꝑfectiori diſpoſitionū ſuarū in patiēs ens in ꝑfectiori diſpoſitionū etiā: ⁊ inter hoc vt agat in nō ꝑfectiori ſuarū diſpoſitionū:aut in patiēs nō ens in ꝑfectiori diſpoſitionū patiēdi:aut vt ſit relatio inter vtraq; impfecta. Cunq; hoc ſic ſit fortaſſe erit actio iſta in ſenſib[9] mot[9] ꝑfect[9]:⁊ delectabilis.⁊ ſilr ſe hz in cogitatiōe ⁊ in oībus apprehēſionib[9] quas ſequit̄ delectatio.Et ꝓp hoc poſſibile eſt vt diuerſet̄ delectatio app̄hēſionis penes diuerſitatē actionū app̄hēſiōis:⁊ delectabilior actionū app̄hēſionū eſt actio ꝑfecta valde.Et actiones ꝑfecte valde ſunt ille q̄b[9] ſunt venuſtiores diſpoſitionū apud virtuoſum valde ex reb[9] quas amat:⁊ ꝓp hoc eſt delectatio ꝑfectiua actionū: intēdo ꝓp eſſe eas amatas.verūtñ ꝑfectio qua delectatio ꝑficit actionē: et ꝑfectio qua ꝑficiūt eā ſenſibile ⁊ ſenſus nō eſt vnius manerici . ⁊ ſi ſint res nobiles oēs:quēadmodū medic[9] ⁊ volūtas ſanādi nō ſūt cauſe vt fiat ſanatio ꝑ modū cōſimilē:intēdo nō ſunt ei cauſa ꝑ modū vnū . ¶D. Q̄m autē delectatio inuenit̄ in oībus ſenſib[9] manifeſtū eſt ꝑ ſe . Nos etenī videmus viſibilia delectabilia ⁊ audim[9] voces delectabiles.Et eſt manifeſtū etiā q̄d delectationis ſenſuū ſunt vehemētiores q̄ñ ſenſus ⁊ ſenſibile vtraq; vigoroſa fuerint:q̄ñ alterū agit ⁊ alterū patit̄ ſm ſuā vigoroſitatē: etenī q̄ñ fuerit ſenſus ⁊ ſenſibile cū hac diſpoſitione fit delectatio ſemꝑ ⁊ cauſa exiſtendi delectationē eſt vt ꝑficiat actionē:verūtñ ſuā ꝑficere actionē nō eſt ita vt delectatio ſit diſpoſitio in actiōe ⁊ cōplemētū ei: ſed ſm ꝙ eſt res ſequēs cōplemētū:vt pulchritudo q̄ inuenit̄ in iuuētute:intēdo q̄m pulchritudo eſt diſpoſitio ſequēs iuuentutē nō cōpletiua eius.¶D. Q̄ſdiuſq; ergo durauerit ſenſibile aut intelligibile ſm ꝙ opz:⁊ qui iudicat de intelligibili ⁊ ſenſit ſenſibile ſm ꝙ opz erit delectatio in actiōe ⁊ hoc quādiu durauerit agēs ⁊ patiēs ⁊ ſimilia:⁊ fuerit relatio cuiuſq; eorū ad ſuū cē par ſm diſpoſitiōnem vnam:intendo impermutata erit ab eis actio per vnam naturam. S

¶Capitulum quintum.

Quare ergo nullus continuo in voluptate eſt aut dolore cuncta namq; humana impoſſibilia ſunt continuo operari:nec igitur voluptas fit.nam ea ſequitur operationem.Quedam enim delectant cum primo fiunt: ſed poſtea non ſimiliter: nam primo quidem prouocata eſt mens effuſe q; agit circa illa . quemadmodum hi qui aduerſum intuentur . poſtmodum non fit eademq; operatio ſed neglectior : quare voluptas quoq; refrigeſcit . Omnes vero expetere voluptatem ex eo putari vtiq; poteſt / quia omnes viuere expetunt. Vita autem operatio quedam eſt:et quilibet circa illa : et illis operatur / que maxime amat : ceu muſicus auditu circa dulcem ſonum . Diſciplinarum ſtudio dediti intellectu circa proſpicientiam rerum . Eodem modo et reliquorum ſinguli . Voluptas autem perficit operationes ; et viuere igitur quod appetunt .

A
Unuſq̄ſq; circa illa ⁊ illis opatur q̄ maxie amat.

merito ergo ⁊ voluptatē expetunt: pficit eñ ſingulis viuere expe tibile exiſtens. Sed vtrū pp voluptatē viuere expetim⁹: vel pp vitā voluptatē relinquat ad preſens. Coniugata eñ iſta vident eſſe nec ſeparationem recipere: nam ſine operatione non fit volu= B ptas: ⁊ omnē operationē voluptas perficit. Unde vident ſpecie quoq; differre. Nā illa que ſunt alia ſpecie ab his pfici putamus ſic eñ cernunt ⁊ que a natura ſunt vt que ab arte: ceu aīalia ⁊ ar bores pictureq; ⁊ ſtatue: domuſq; ⁊ vas. Eodem itaq; modo et operationes differentes ſpecie differentibus pfici. Differunt vero ille que ſunt p ſenſum: ⁊ he rurſus inter ſe ſpecie differunt. Igit ⁊ voluptates que illas pficiunt. Hoc autē ex eo quoq; patebit: q vnaqueq; voluptas opationi illi quā pficit propria eſt: coauget eñ operationē propria voluptas: magis eñ ſingula diſcernunt: exactiuſq; comprehēdūt quicūq; voluptate operātur: vtputa geo metre ſunt qui geometria delectātur: ⁊ intelligūt ſingula magis. Eodem modo qui erga muſicā vel erga architecturā accipiunt: ⁊ alij omnes perficiuntur in proprio opere ſi illo delectantur: co augent autem voluptates: qui vero coaugent propria: alijs vero ſpecie ⁊ alia ſpecie ſunt propria. Preterea id ex eo magis pate= bit: q ab alijs prouenientes voluptates impedimento ſunt ope= rationibus: qui enim fiſtulis delectātur non poſſunt mentem ad hibere ſermonibus: ſi fiſtularū ſonum exaudiāt: magis gauden= tes ſono q̄ pſenti opatione. Uoluptas ergo ſoni operationē cir= ca ſermones corrūpit. Eodemq; modo in alijs euenit: quādo ſi= mul circa duo operatur. Iocundior eñ alterū excludit: ⁊ ſi mul= to voluptas precellat magis: ita vt p alterum nihil operetur. Ex quo fit vt quotiens vehementer aliqua re gaudemus non fere aliud agamus: ⁊ alia faciamus cum alij leuiter delectamur. Ue= lut illi qui in theatro comedunt tunc maxime hoc faciunt cum inepti ſunt pugiles. Cum vero ppria voluptas diligentius opa= ri faciat ac diuturniores melioreſq; operationes efficiat: aliena non corrūpat: manifeſtū eſt multum eas inter ſeſe differre. Fere enim aliene voluptates faciunt perinde ac proprie moleſtie: velu ti ſi cui ſcribere aut computare graue eſt atq; moleſtū: hic non ſcribit: ille non cōputat: quia id agere moleſtū. Euenit igitur cir= ca operationes contrarium a proprijs voluptatibus atq; mole= ſtijs: ſunt enim proprie que in operatione per ſe fiunt. aliene eñ voluptates quod perinde prope agunt atq; moleſtie: corrūpunt eñ licet non ſimiliter cunq; differunt opationes probitate ⁊ im= probitate: ⁊ alie expetende ſunt: alie fugiende: alie neutre: eodem modo ſe quoq; voluptates habent. In vna enim quaq; opatio= ne ppria eſt voluptas: qua igitur ſtudioſe ppria eſt ea proba eſt que vero praue ea improba. Nam ⁊ cupiditates honeſtarum re= rum laudabiles ſunt: turpium autem vituperabiles.

¶ Quintũ cap. ꝙ null⁹ cõtinue delectat̃ ꝓp nõ poſſe cõtinue operari cui ſoli ſequit̃ delectatio. ꝙꝙ quedã delectãt noua: poſteri⁹ autẽ nõ ſic: ⁊ ꝙ oẽs appetũt delectationẽ: q̃ꝛ appetũt viuere qḋ perficit delectatio. Deide vtrũ delectatio ſit ꝓp operari: vel econuerſo: dicit eſſe nunc dimittendũ que tamẽ dicit cõiuncta ⁊ inſeparabilia vnde ⁊ operationẽ differentiũ ſpecie differẽtes eſſe ſpecie delectationes q̃ ipſas operationes perficiũt: qḋ vltimũ iterum probat ex eo appropriari delectationes operationib⁹ quas perficiunt: et hoc probat ex eo augeri operationes delectationibus ⁊ coaugẽtia eſſe ancius propria: ⁊ iterũ probat differentiũ operationum ſpecie delectationes: differẽtie ſpecie ex eo ꝙ eſt ens que in alijs operationib⁹ delectatiões impedire ⁊ corrũpere eas q̃ in alijs factas: ⁊ ex eo ꝙ proprie delectatio cõfirmat operationes ⁊ diuturniores ⁊ meliores eas facit alienis delectationib⁹ efficientib⁹ ⁊ fere vt proprie triſtitie corrũpentibus operationes: ⁊ ex eo qḋ ſic operationes differũt bono ⁊ prauo: ⁊ item eligibili fugiendo ⁊ neutro: ſic neceſſe ⁊ delectationes eis appropriatas differre: ⁊ rurſus ex eo ꝙ cõcupiſcentie que omnes ſunt delectabilium differunt ſpecie. Dixit. 5

ET propter iſtud nõ eſt poſſibile vt delectet̃ homo delectatione cõtinua: neqꝫ triſtetur triſtitia continua eo ꝙ oẽs res humane nõ poſſunt agere actionẽ cõtinuã propter mutabilitatẽ cõſimilitudinis: que eſt inter agens ⁊ patiens: ⁊ ſimiliter eſt de delatione. ¶ D. Et eo ꝙ delectatio nõ eſt cõtinua: fit ꝙ quedã res exhilarãt ⁊ ſunt bone: ⁊ poſt hoc nõ ſic ſe hꝫ res in eis: ⁊ cauſa in hoc eſt: q̃m cogitatio ⁊ imaginatiões quas ſequit̃ delectatio ſunt in iuuentute vehemẽtius agentes ⁊ plures: ⁊ ſimiliter eſt in ſenſibus: intendo q̃m in iuuentute vehemẽtius agunt: vt q̃m vidẽt a longe in principio rei: deinde poſt hoc nõ poſſunt: immo actiones eorũ debilitant̃: ideoqꝫ fit eorum delectatio debilior. ¶ Dixit ⁊ fortaſſe putãs putabit oẽs nos amare vitam ⁊ vita actus quidã eſt: ⁊ vnuſquiſqꝫ amat facere actiones que pertinent in vita rebus melioribꝰ. etenim in his fit actus eius melior vt dominus muſice: ipſe eñ amat actũ audit⁹ qui eſt appreheñſio melodie: ⁊ dominus doctrine qui amat actũ cogitationis in opinionib⁹: ⁊ ſimiliter eſt in oĩbus actionibus pertinentib⁹ ad vitã: ⁊ delectatio inuenta in eis eſt illa que complet iſtas actiones ⁊ vitã per quã fit deſideriũ iſtarũ rerũ: ⁊ q̃m ſic eſt: tunc illi q̃ deſiderãt vitã deſiderãt delectationẽ: eo ꝙ ipſa perficit vitã q̃ eſt electa. ¶ D. ⁊ ꝓp iſtud opꝫ ſciri ꝙ nõ ſunt nobis omittẽde actiones gratia delectatiõis pꝫ: ꝙ eñ ꝙ delectatio ⁊ actio cõiugate ſunt ſimul: ⁊ nõ recipiũt ſeparationẽ nam nõ erit delectatio abſqꝫ actione: ⁊ perficit quidẽ omnẽ actũ delectatio. D

¶ D. Et ex hinc apparet ꝙ delectatio eſt diuerſa: qḋ eñ perficit res diuerſas ſm formã diuerſum eſt ſm formã. Et hoc pꝫ ex rebus generatis a natura vt animalib⁹ ⁊ plantis: ⁊ ab arte vt in imaginibus ⁊ vtenſilibus ⁊ domo: intendo q̃m iſta ex quo facta ſunt ex rebus diuerſis forma ſunt perfectiones earũ diuerſe forma: ⁊ ſimiliter actiones diuerſe forma opꝫ vt perficiant̃ etiã ⁊ diuerſificatis in forma: ⁊ ꝓp hoc delectatio q̃ eſt intellectui diuerſa eſt a delectatione q̃ eſt in ſenſibus: ⁊ delectationes ſenſuũ diuerſificant̃ etiã a ſe inuicẽ ſm formã. ⁊ pꝫ: ꝙ delectatiões diuerſificant̃ diuerſitate actionũ: eo ꝙ quãlibet earũ figurat actio quã ipſa perficit. Delectatio ei propria facit vt creſcat illa actio ⁊ augeat̃: ⁊ cauſa h̓ eſt: q̃m q̃ faciũt hoc qḋ faciũt cũ delectatione erit actio eorũ vehemẽtius exquiſita ⁊ plus perſcrutata: vt qui delectantur per geometriã: ipſi enim perſcrutant̃ vnãquãqꝫ rerum geometrialium plus alijs: ⁊ ſimiliter qui delectant̃ per actiones muſice ſunt potentiores ad inquirendũ neumata: ⁊ ſimiliter qui amant edificatiẽnẽ ſunt

potẽtiores ad edificãdũ: ꝛ ſilr in oibus agẽtibꝰ addit delectatio in operatione ſui ꝑpria. ꝛ cũ hoc creſcit ꝑ eiꝰ cremẽtũ: ꝛ q̃ creſcit cũ alio a ſe eſt propria eiꝰ ꝑ cuiꝰ cremẽtũ creſcit: ꝛ eſt alia ab ipſa ꝑ formã. ¶ D. ꝛ forraſſe patebit ex hoc etiã ꝙ delectatiões q̃ fiũt ex actionibꝰ q̃buſdã ꝓhibitiue ſunt ab alijs vt in viris cõcupiſcẽtiaꝝ: ipſi ei nõ poſſunt audire dictiões ꝛ actiones boni. audiẽtes ṽo tãgẽtes citharã q̃ gaudio ſonitꝰ eiꝰ poſtponũt actiones quas hñt inter manꝰ: ꝛ ꝑꝑ hoc cytharã ꝛ cetera deſideria corrũpunt actionẽ q̃ eſt ꝑ rationẽ: ꝛ ſilr accidit ceteris delectationibꝰ ad ſeinuicẽ: intendo ꝙ qñ fecerit homo ſimul duas actiones: quarũ vtraqꝫ hꝫ delectationem ꝓpriã impediet magis delectãs alterã ab actu ſuo: ꝛ potiſſime faciet hoc qñ fuerit excellẽtis delectationis valde: donec ꝑmutat alterã agere. Et ꝑꝑ hãc cauſam qñ ludimꝰ cũ aliqua re nõ agimꝰ rẽ aliã plus q̃ illã cũ qua ludimꝰ ꝑꝑ victoriã delectatiõis ludi ſunt delectatiões reliquarũ actionũ: ꝛ quãdo vicerit altera delectationũ: erit actio alteriꝰ ſiue delectatiõe: eritqꝫ actor eiꝰ ad modũ illiꝰ q̃ operaẽ ad deſideriũ aliorũ vt facit citharedꝰ vel tibicẽ in loco ad quẽ cõueniũt ad intuẽdũ eos cũ mali fuerint: ipſi eñ nitũtur q̃dẽ ad pſallẽdũ ꝑꝑ illos q̃ intẽdũt ad ipſos: ꝛ nõ proprie delectationis cauſa. Et cũ ſic ſit patẽs eſt ꝙ delectatio ꝓpria actionibꝰ ꝓfundat actiões ꝛ efficit eas durabiliores. i. in tpe lõgiori ꝛ meliꝰ factas. Manifeſtũ eſt aũt: qm̃ inter delectationẽ extraneã ab actiõe ꝛ iter ꝓpriã dñia eſt multa: ꝛ hoc qm̃ delectatio ext̃nea ab actione fere facit triſtitiã ꝓpriã actioni: intẽdo qm̃ impedit actionẽ quẽadmodũ impedit eã triſtitia ꝓpria ſibi: etem̃ triſtitie ꝓprie actionibꝰ corrũpũt actiones. U. g. q̃ nõ delectaẽ ex ſcriptura ꝛ meditatione: ſi triſteẽ ex ipſis nõ ſcribet neqꝫ meditabiẽ. Et ſilr accidit in actiõibus cõtrarietas multa ex parte delectationis ꝓprie eis: ꝛ ex parte triſtitie ꝓpria eis intẽdo ꝙ actio cũ qua cõiugaẽ delectatio ſibi ꝓpria fit ſm̃ cõtrariũ actionis cũ qua cõiugaẽ triſtitia ſibi ꝓpria: ꝛ fit q̃dẽ ſic: eo ꝙ delectatio ꝓpria expedit actionẽ: ꝛ triſtitia ꝓpria impedit ipſam. Delectatio autẽ ext̃nea vt iã dictũ eſt facit ſilr ei qꝺ facit triſtitia ꝓprie eo ꝙ corrũpit eam triſtitia ꝓpria: q̃uis nõ ſit corruptio ambarũ ꝑ modũ cõſimilẽ. ¶ D. cũ autẽ diuerſenẽ actiones per diuerſitatem virorum bonorum ꝛ malorum intendo quoniã actiones virorũ bonorũ diuerſe ſunt ab actionibꝰ virorũ malorum: ꝛ cũ diuerſenẽ etiã ꝑ hoc ꝙ q̃dã earũ electe: ꝛ quedã earũ nõ electe: im mo a quibꝰ fugiendũ eſt: ꝛ q̃dã earũ que neutro horũ determinanẽ: manifeſtum eſt ꝙ delectationes que ſequunẽ actiões diuidẽde erũt diuiſione cõſimili huic diuiſioni donec delectatiões actionũ electarũ ſint electe: ꝛ delectationes actionũ fugiẽdarũ fugiẽde. etenim vnicuiqꝫ actionũ eſt delectatio propria ꝛ delectatio actioni nobili ꝓpria nobilis eſt: ꝛ delectatio actionis praue eſt extranea cõtriſtãs vituperabilis valde. Et propter hoc ſunt deſideria rerũ quidẽ decentiũ laudabilia: rerũ autẽ turpiũ vituperabilia.

¶ Capitulum ſextum.

Magis autem ſunt proprie operationibus: voluptates que illis inſunt quam cupiditates: hic nãqꝫ diſtincte ſunt temporibus et natura: ille vero propinque operationibus et indiſtincte: ita vt ambiguum ſit vtrum idem ſit operatio et voluptas. Non tamen videtur voluptas mens eſſe: neqꝫ ſenſus: abſurdum enim. ſed quia non ſepa-

ratur: videtur quibuſdam idem. Ut igitur operationes ſunt alie: ſic ⁊ voluptates. Differt autem viſus a tactu puritate: ⁊ auditus ⁊ odoratus a guſtu. Eodem modo differunt et voluptates ab his que ſunt circa intellectum: et vtreqꝫ abinuicem. Uidetur autem cuiqꝫ animali propria voluptas quemadmodum et opus et in vnumquodqꝫ intuenti id apparet. Alia eſt enim voluptas equi: alia canis alia hominis: vt inquit Heraclitus: aſinos magis delectat ſtramina qꝫ aurum: nam pabulum illi eſt dulcius auro. Que igitur aliorum ſunt ſpecie differunt ſpecie. Que vero ſunt eorundem indifferentes eſſe rationabile eſt. Uariant autem non parum in hominibus: eadẽ enim alios offendunt: alios delectant: alijs moleſta ⁊ odibilia ſunt: alijs iocunda ⁊ amabilia ſunt. Id quoqꝫ in dulcibus contingit: non enim eadem febricitanti videntur et ſano: neqꝫ calidum eſſe imbecilli ⁊ valenti. Similiter in alijs id cõtingit. Uidetur autem in cunctis talibus id eſſe quod videtur ſtudioſo. Quod ſi hoc recte dicitur quemadmodum apparet ⁊ eſt: ⁊ ſingulorum menſura virtutis eſt ⁊ bonus vir ſecundum qđ talis eſt: ⁊ voluptates vtiqꝫ erunt que huic videntur: ⁊ iocunda illa quibus iſte gaudet: que vero huic moleſta ſunt ſi cui iocunda videntur non eſt mirandum. Multe enim corruptele ⁊ deprauationes in hominibus fiunt. Iocunda vero non ſunt niſi his ⁊ illis qui ſic diſpoſiti ſunt. Igitur quas omnes fatentur eſſe turpes manifeſtum eſt non eſſe dicẽdum eas eſſe voluptates niſi illis qui corrupti ſunt. Earum vero que videntur eſſe probe qualem vel quam dicendum eſt eſſe hominis: vel ex operibus manifeſtum eſt. Nam illas ſequuntur voluptates. Siue igitur vna eſt ſiue plures perfecti ⁊ beati viri: que has perficiunt voluptates. Relique vero ſecundarie ⁊ multiphariam: quemadmodum operationes.

F Differt viſus a tactu puritate.

G In cunctis id tale eſt qđ videt ſtudioſo.

¶Sextum capitulum qđ delectatio non eſt idem concupiſcentie propter delectationem: magis eſſe propriam operationem qꝫ concupiſcentiam: eo quod concupiſcentia eſt prior tempore operatione: delectatio autem ſimul et ita propinqua operationi vt videatur eadem illi: quodqꝫ delectatio non eſt idem mentis vel ſenſu operationis vel ſimpliciter operationi: licet videantur idem propter non poſſe ſeparari abinuicem: vnde quales ſunt operationes: tales ⁊ earum delectationes. poſteaqꝫ ſenſus differunt abinuicem: et ab intellectu puritate et intellectus ſpeculatiuus a practico ſic differunt: que in his delectationes. tandem quod alterorum, ſpecie: licet non in omnibus hominibus: cum tamen ſint idem ſpecie ſunt eadem delectabilia: quod accidit ex hominum corruptione: quia in corrupto et virtuoſo eſt delectabile quod ſecundum veritatem delectabile: corruptis vero et vitioſis delectabilia non ſunt ſm veritatem talia: ſed viſa talibus: quodqꝫ vera delectatio hominis eſt, que eſt operatione propria homini: que eſt felicitas. Dixit. 6

ET delectationes que ſunt actibus magis proprie ſunt acti
bus ꝙ̄ deſideria ipſorum:eo ꝙ deſideria actuum diſcre=
ta ſunt ab eis tempore et natura:intendo ꝙ ipſa inueniuntur
diſtincta ab actu.Delectatio vero nature ꝓpinque ſunt acti=
bus ⁊ non ſeparantur ab eis:ſed inueniuntur quidem coniu
gate actui.Et propter hoc dubitatur de eis an ſint ipſe ⁊ actꝰ
res vna eadem.Attamen palam eſt ꝙ delectatio intellectus non eſt intelle
ctus neqꝫ delectatio ſenſus eſt ſenſus.hoc enim impoſſibile eſt.ſed quoniā
delectatio non ſeparatur ab actu:idem videtur quibuſdam ꝙ ſit res vna:⁊
quemadmodum actiones diſtinguuntur a delectationibus ⁊ ſunt alie ab
eis:ſic ⁊ actiones diſtinguuntur abinuicem.Actio enim viſuum diſtingui
tur ab auditu ⁊ olfatu ⁊ a guſtu:⁊ iſti diſtinguuntur a ſeinuicem ſecundū
diſtinctionem actuum.Quod ergo eſt ex actionibus diſtinctum eius dele=
ctatio diſtincta eſt genere vt diſtinctio viſus ab auditu:⁊ intellectus a ſen
ſu.¶Amplius hic ⁊ quod eſt diſtinctum ſpecie eius delectatio diſtincta eſt
ſpecie vt diſtinctio ſpecierum intellectus abinuicem.¶D.Et videtur ꝙ vni
cuiqꝫ animalium ſit delectatio propria cum ſit vnicuiqꝫ animalium actio
propria:⁊ ſit vnicuiqꝫ actioni naturali delectatio propria : ⁊ hoc apparet
valde quiꝰinſpexerit in vnaquaqꝫ rerum.Apparet enim ꝙ delectatio equi
alia eſt a delectatione canis:⁊ ſimiliter apparet qm̄ delectatio hōis q̄ ap=
propriatur eis eſt actionis que appropriatur ei:⁊ eſt delectatio actionis ꝑ
intellectum que eſt alia a delectationibus ceterorū aīaliū. Sicut dixerunt
quidā antiquorū:qm̄ intellectui dignius eſt eligere apprehenſiones ꝙ̄ au
rum:etenī ei eſt nutrimentū:qđ apud ipm̄ delectabilius eſt auro:⁊ eſt app̄
henſio per intellectum.¶D.delectationes ergo que ſunt in rebus entibus
diuerſis forma diuerſantur forma Delectationes vero que ſunt rebus eiſ
dem intendo non diuerſificatis per formam:rectum eſt vt non ſint diuer=
ſe quamuis iam inueniantur diuerſe diuerſitate non parua in hominibus
eo quod nos inuenimus res vnas eaſdem delectantes quoſdam et contri=
ſtantes alios:⁊ entes quibuſdam moleſtas et odioſas et alijs delectabiles
⁊ amatas:et hoc eſt vt illud quod accidit in rebus dulcibus:in quibus nō
iudicat ſanus ⁊ febriens iudicium vnum:⁊ vt in rebus calidis et frigidis
que non ſunt apud debiles et fortes ſm̄ vnam diſpoſitionem:ſed quoſdam
hominum delectat calidum : ⁊ alios frigidum.Et ſimile huius accidit in
vniuerſis apprehenſibilibus. ¶Dixit.Et videtur quod in omnibus iſtis
rei veritas ſe habeat prout appareat viro bono:intendo quod delectabi=
lia ex ipſis naturaliter et electa ſunt ea que eligit natura viri nobilis : ⁊ ſi
ſic eſt:tunc bene dictum fuit quod virtus eſt menſura omnis rei : intendo
illud per quod cognoſcuntur nature rerum in bonitate et malitia: ſicut ꝑ
h Uirtus ē menſura oīs rei. menſuram cognoſcitur quantitas rei.Secundum igitur hoc bonum in ſe
ipſo eſt de quo videtur bono quoniam bonum. Et ſimiliter delectatio in
rei veritate eſt illa de qua videtur bono quod ſic ſit:et non elōgatur quin
ſit hoc quod videtur bono delectabile:apud quoſdam hominum non dele
ctabile:aut minus eſt delectabile.Etenim accidunt in generatione homi=
num corruptiones multe:⁊ nature egreſſe ab equalitate:et propter hoc de=
lectabile naturaliter non eſt delectabile niſi eis quibus non accidit corru=
ptio in natura.¶D.Et de manifeſtis eſt quoniam illud quod conceditur
eſſe turpe non eſt delectabile niſi apud viros corruptarum naturarum.De
lectationes autem que videntur eſſe emeritorum ⁊ virtuoſorum non inue
niuntur homini niſi ex parte actionum ſuarum que appropriantur ipſi.
Et ſi fuerint delectatio vna aut delectationes plures viro perfecto deſide

ranti ſtatus felici: tunc illa delectatio vna aut illa que completur ex multis ſi multe fuerint eſt illa de qua vere dicitur ꝙ eſt delectatio hominis: et hoc manifeſtum eſt quando declaratum fuerit quis eſt actus hoīs proprius ei. Cetere vero delectationes habent ſe ad hanc ſicut ceteri actus ad hunc actum. intendo eum qui eſt complementum actuum humanorum.

¶ D. et cum iam diximus de virtutibus ⁊ dilectionibus ⁊ delectationibus remanſit dicendum de felicitate vult felicitatem propriam: de communi enim iam locutus fuit in tractatu primo: cum ſit felicitas complementum actionum humanarum.

¶ Capitulum Septimum.

CUm autem de virtutibus et amicitijs ac voluptate dictum ſit: reſtat vt de felicitate ſummatim dicamus. Nam illam poſuimus finem rerū humanarum: his igitur que ſupradiximus repetitis breuior nobis fiet oratio. Diximus non eſſe illam habitum: etenim dormienti exiſtere poſſet: et inſtar plante vite degenti: ⁊ in calamitatibus maximis conſtituto. Quod ſi iſta non placēt: ſed magis in operationem quandam ponenda eſt vt ſupra diximus. Operationum vero alie ſunt neceſſarie: et propter aliud expetende: alie propter ſeipſas: manifeſtum eſt ꝙ felicitas ponenda eſt aliqua illarum que propter ſe expetuntur: ⁊ non earum que propter aliud. Nullius enim indiget felicitas: ſed ipſa per ſe ſufficiens eſt. Sunt autem proter ſe expetende ille in quibus nihil vlterius queritur q̄ʒ operatio. Tales autem videntur eſſe actiones ſecundum virtutem: agere enim honeſta ⁊ laudabilia ex his que propter ſeipſa expetuntur: ex his etiam ſunt ludi quidam iocundi: nō enim aliorum illos ſequuntur homines cum dāna potius q̄ʒ commoda ex illis ſuſcipiant: ⁊ corpus ⁊ patrimonium negligentes. Confugiūt autem ad huiuſmodi delectationis: plerīqʒ eorum qui beati creduntur. Quapropter apud tyrānos in precio habentur ſi qui huiuſmodi oblectanda pñt afferre. Que enim cupiunt ad ea ſe leto animo prebent. Indigent vero his: videntur ergo ad felicitatem iſta pertinere: quoniam hi qui in magna potentia conſtituti ſunt illis intendunt: at id fortaſſe nullum eſt ſignum. Non enim in potentatu eſt virtus: neqʒ mens a quibus laudabiles ſunt operationes: nec ſi iſti qui nunq̄ʒ voluptatem puram liberalemqʒ guſtarunt ad corporales confugiunt: propterea putandum eſt eas eſſe magis expetendas: nam ⁊ pueri que apud eos in precio ſunt ea eſſe optima. Conſonum igitur eſt quemadmodum apud pueros atqʒ viros diuerſa in precio habentur: ſic etiam apud bonos ⁊ malos: vt ergo ſepe dictum eſt precioſa ⁊ iocunda ſunt illa que ſtudioſo ſunt talia. Cuiqʒ autem ſecundum proprium habitum expetendiſſima operatio ⁊ ſtudioſo igitur ſecundum virtutem. Non eſt igitur felicitas in ioco. Nam abſurdum foret iocum eſſe cum vt

Nulliꝰ īdiget felicitas ſʒ ipſa p ſeipſm ſufficiēs ē

ita dixerim quem querimus finem: ⁊ negocia multa moleſtiaſq́ per totam vitam ſuſcipere iocundi cauſa. Cuncta enim vt ita dixerimus alterius gratia expetimus preter felicitatem. Nam illa finis eſt. Studere vero ⁊ laborare ioci cauſa ſtultum nimis puerile ꝙ videtur. Jocari vero vt ſtudeas ſecūdum Anacharſidis ſniaꝫ recte ſe habet. Nam ceſſatio quedam iocus videtur. Cumq́ fieri nequeat vt quis continuo laboret ceſſatione indiget: non ergo finis ceſſatio cum fiat gratia operationis: videtur autem vita beata ſecundum virtutem eſſe ac non in ioco: meliora dicimus ſeria ꝙ̄ ridicula et iocoſa: et melioris ſemper expertis et hominis ſtudioſam operationem. Melioris vero melior et beatior iam. Poteſt autem quiuis frui corporis voluptatibus etiam abiectus quiſq́ non minus ꝙ̄ optimus: at felicitatem nullus dicet abiecto competere ſed vitam ſolum. Non enim in huiuſmodi oblectamentis felicitas conſiſtit: ſed in operationibus ſecundum virtutem vt dictum eſt prius.

7 ¶ Septimum capitulum in quo reſumit de felicitate que cum ſit operatio vt predictum eſt: aut ſecundum ſeipſam ipſa eſt aliqua vel alique ſecunduꝫ ſeipſas eligibilium operationum et non propter alterum quales ſunt ſm virtutem actiones: quales etiam videnꝶ ⁊ ludi quidam delectabiles: ſed nō ſunt tales cum non ſint vere eligibiles: licet videantur eligibiles prauis: quia vere eligibile ⁊ delectabile quod ſtudioſo tale: vnicuiq́ autem que ſecundum proprium operatio eligibilis videtur. ex quibus ſequitur ꝙ non eſt ludus felicitas: ⁊ ex eo ꝙ ludus non eſt finis neq́ conueniens mala pati ⁊ laborare ⁊ ſtudere propter ludere. Sed ſecundum Anacharſidem ludere propter ſtudere luſu inq̄ qui aſſimilatur quieti que non eſt finis: ſed neceſſaria gratia operationis felicitas fons exiſtens ludus non eſt: et iterum etiam felicitatem eſſe cum deo: et etiam ſtudioſa eſſe meliora iocoſis: ⁊ ex melioribus particule ſtudioſiorem eſſe operationem: ⁊ etiam quoſcunq́ poſſe cum volunt potiri ⁊ corporalibus delectationibus et ludo: non autem felicitati. Dixit.

MEmoratio enim noſtra eius quod preceſſit ex dictionibus in hoc primo tractatu fuit dictio abbreuiata: ⁊ iam diximus illis quoniam ipſa non eſt habitus: ſed eſt quidem in actu ipſius habitus: et ſi non erit vita felicis vt vita animalis ſic nominati. De hoc animali putatur quod tota vita ſua ſit ſomnus. ⁊ quando felicitas poſita fuerit in actum: intendo quod ſit actus communis: ⁊ ex actibus ſit neceſſarius: ⁊ ex eis electiuis alius ſit electus propter aliquid aliud: ⁊ aliud propter ſeipſum: patet q̄m ponenda eſt in actū electum pp̄ ſe nō ꝓpter aliud: ⁊ quod felicitas nullius eſt indigens nec electa eſt. ergo propter aliquid: ſed propter ſe ipſam: eo q̄m ipſa ſufficiens eſt per ſe: ⁊ res electe per ſe ſunt ille ex quibus non requiritur aliquid aliud quod ſit preter actum: ⁊ videtur ꝙ actus rerum electarum per ſe ſint. operationes enim nobiles electe ſunt propter ſe ipſas: ⁊ ſimiliter operatiōes delectabiles ex modis ludi ſunt de hac ſpecie. Patet enim ꝙ non eliguntur propter aliq̄d aliud: attamen dānum prouе

niens ex ipſis eſt amplius ꝙ̃ vtilitas. ¶ Dixit verūtamen multotiēs amat
felix vilificationē corporū ⁊ poſſeſſionis corporalis: ⁊ fugit curioſitatē cir
ca diſpoſitiones corporales: ⁊ ꝙ hanc quidē preeligunt hoīes quatenus ꝑ
ipſam cōſortes efficiant̃ regū tyrānorū: efficiunt eñ ſeipſos per has actio
nes delectabiles eis: ⁊ per hoc lucrant̃ apud eos: ⁊ vir putat̃ quidem de viſu
delectationū ⁊ dimiſſione conat⁹ ⁊ laboris ꝙ ſit felicitas: eo ꝙ viri poteſta
tum vtunt̃ iſto: ⁊ forſan nō eſt in rei veritate prout eis videt̃ de hoc: eo ꝙ
virtus ⁊ intellect⁹: in quib⁹ vtriſqꝫ ſunt actiones nobiles nō cōtinētur ſub
poteſtate. ¶ Dixit. Ideoqꝫ cū iſti nunqꝫ guſtauerint delectationē ſinceraꝫ
purāqꝫ eſt delectatio intellect⁹ ⁊ actionū nobiliū cōfugiunt ad delectatio=
nes corporales: eſtimantes eas electas eſſe plus alijs. Et conueniēs eſt ne
ſit eſtimare iſtorū delectationes corporales electa cauſa in eas eſſe electas
in ſe: queadmodū neqꝫ ꝙ reputaut pueri eſſe ex eligibilib⁹ que ipſi preeli=
gunt propter hoc eſt eligibile in ſe: immo queadmodū res electe pueris nō
ſunt electe apud viros: ſic nec electa apud viros vtilitatis electa ſunt apud
viros nobiles ⁊ emeritos: ⁊ res honorabiles ⁊ delectabiles in rei veritate:
ſicut pluries dictū eſt: que iudicant̃ a virtuoſis. Etem̄ apud vnūquēqꝫ mo
dum hominū eſt actio electa valde: ⁊ eſt que conuenit nature ſue proprie.
Cunqꝫ ſic ſit: tunc hoc qđ cōuenit nature nobili: nobile eſt neceſſario: ⁊ qđ
cōuenit nature vili. vile eſt neceſſario. Itēqꝫ nō eſt felicitas in ludo. Non
eñ eſt poſſibile vt lud⁹ ſit cōplemētū ⁊ pfectio. ¶ Et impoſſibile eſt vt ſim⁹
ſpacio vite noſtre ſtudioſe operātes ⁊ laborātes ⁊ agamus hoc nō ſerioſe:
ſed ioco ſe. Nos eñ vniuerſaliter conamur quidē ad omne ad quod cona
mur felicitatis cauſa: eo ꝙ ipſa eſt cōplementū. ſtudiū autē ⁊ labor ludi cau
ſa: vanitas eſt manifeſta ⁊ per tinēs pueris: quāuis in principio adoleſcē
tie reputet̃ eſſe certū ⁊ rectū: eo ꝙ ludus requies videt̃ ⁊ naturaliter inqui=
ritur requies. Uerūtamen pates eſt ꝙ illi qui nō valēt perpetuare laborē
indigēt requie: ⁊ ſi ſic eſt nō eſt reqes cōplemētū qđ eſt felicitas: ſed querit̃
propter actū qui eſt cōplementū ⁊ finis. Et vniuerſaliter patens eſt ꝙ vi=
ta felicis eſt ea que fit cum virtute: ⁊ fit quidē hoc cū virture in ſerio nō in
ludo. Ideoqꝫ dicim⁹ ꝙ intellectus melior eſt viſu: queadmodū eniꝫ melio
ris mēbri melior eſt actio: ſic melioris hominis melior eſt actio: ⁊ act⁹ me=
lioris vir melior eſt ⁊ felicior. Si ergo bonus virtuoſus melior eſt riſore
erit actus eius melior neceſſario: dicit qui autē replent̃ delectationib⁹ cor
poralibus nō habēt prerogatiuā in hoc a ſeruo ⁊ captiuo: null⁹ eñ ꝓpor=
tionat felicitatē ſeruo cui⁹ vita nō eſt neqꝫ captiuo. Itēqꝫ igit̃ nō eſt felici
tas in hmōi occupationib⁹: ſed eſt in actionib⁹ virtualib⁹ vt dictū eſt pri⁹.

L Uirt⁹ ⁊ in tellʼs ı qb⁹ ſūt actiones nobiles nō cōtinent̃ ſub poteſtate

¶ Capitulum octauum.

QUod ſi eſt felicitas ſecundum virtutem operatio: ra=
tionabile eſt vt ſit ſecundum optimam. Ea vero eſſet
vtiqꝫ optimi. Siue ergo mens id ſit ſiue aliud quid
dam quod natura videatur imperare ⁊ ducere ⁊ cu=
ram cogitationemqꝫ habere honeſtarum et diuina=
rum rerum ſeu diuinum: ⁊ ipſum exiſtens: ceu eorum que in no=
bis ſunt diuiniſſimum huius operatio ſm̄ propriā virtutem erit
vtiqꝫ perfecta felicitas. Quod autem ſit contemplatiua dictum
eſt. conſentaneum videtur id primo dictis ⁊ veritati: nam ⁊ opti=
ma hec eſt opatio: etenim ⁊ mens eorum que in nobis ⁊ cogno=

ſcibilium circa que mens. Inſuper continuiſſima hec eſt: contem plari enim poſſumus continue magis q̃ quiduis agere. Putamuſq; oportere voluptatem admixtam eſſe felicitati: maximam vero omnium operationum voluptatem afferre illam que eſt per
M ſapientiã omnes conſentiunt. Uidetur nempe ſapientia mirabiles quaſdã habere voluptates ⁊ certitudine ⁊ puritate. Ac rationabile eſt ſcientibus maiorem delectationem adeſſe q̃ querentibus. Preterea ſufficientia illa de qua diximus in contemplatione maxima eſt. Nam neceſſariorũ quidem ad vitam ⁊ ſapiens et iuſtus ⁊ ceteri indigent. Talibus vero ſufficienter affluentibus iuſtus quidem indiget ad quos ⁊ cuꝫ quibus iuſtitia vtatur. Eodem modo temperatus ⁊ fortis ⁊ aliorum quiſq;. At ſapiẽs per ſeipſum contemplari poteſt: ⁊ quanto ſapientior ſit magis melius fortaſſe: ſi adiutores habet: ſed tamen ipſe per ſe ſufficientiſſimus eſt.

Uſ ſapiẽtia mirabiles q̃ſdã hr̃e voluptates ⁊ certitudine ⁊ puritate.

8 ¶ Octauũ capitulũ ꝙ perfecta ⁊ ſpeculatiua felicitas eſt operatio ſm optima virtutẽ optimi qd̃ eſt in hoie.i.intelligẽs: ⁊ ꝙ hec felicitas eſt melior q̃ politica ⁊ optima ⁊ perfectiſſima: ⁊ propter eã eſſe maxime cõtinuã ⁊ delectabiliſſimã ⁊ immixtã triſtitie ⁊ penitudini: ⁊ per ſe ſufficientẽ: ⁊ ꝓp ipſaꝫ ſolã propter ſe ſolã diligi ⁊ ꝓp eã eſſe in vacatione politica felicitate nõ exiſtente tali: ſed magis participãte oppoſitis. Deinde ex oĩbus dictis recolligens eam cõcludit ꝙ ſpeculatiua felicitas eſt ſimpliciter ꝑfecta: ſi tamen accipiat longitudinẽ vite perfectã: poſtea ꝙ vita melior q̃ que ſm hoiem: q̃ ipſa eſt ſm diuinũ aliquid in homine: quodq; cõuenit homini q̃tũ poſſibile eſt in moralib⁹ aſſimilare: ⁊ oĩa facere ad viuere ſm optimũ quod in ipſo precellẽs: nõ mole: ſed precioſitate. tandem ꝙ verus homo eſt intellectus: q̃ principat̃ in ipſo: vnde ſm vitã intellectualẽ maxime viuendũ: que q̃ maxime eſt ꝓpria nature hoĩs eſt ⁊ optima ⁊ delectabiliſſima: quare et feliciſſim⁹ q̃ viuit ſm eã. Scd̃o autẽ felix q̃ ſm politicã: cui⁹ operatiões humane adinuicẽ decenter acte: ⁊ quedã a corpore accidentes. Dixit.

CUm felicitas inuenta ſit in virtute.i. ſub virtute: rectũ eſt: vt ſit actus inuentus in virtute robuſta valde: ⁊ vt ſit actus iſte melioris virtutis inuente in nobis: ſiue ſit hoc intellect⁹ ſiue potẽtia alia cognata ipſi de qua putat̃ ꝙ dominat̃ naturaliter vniuerſis potẽtijs: ⁊ vt iſti potẽtie ſit meditatio in meliorib⁹ rebus ⁊ ſunt res diuine. Et propter hoc neceſſe eſt vt ſit hec potentia diuina: aut magis diuina omni eo quod in nobis eſt ex potentijs: ⁊ cum ſic ſit actus iſtius potentie ex nobis ſm virtutẽ propriã ei eſt felicitas: intendo eius actũ ſm cõpletius qd̃ inuenit̃ ei. Quod autẽ hec felicitas eſſentialis ſm iam dictũ eſt in precedentib⁹. ¶ Dixit ⁊ forſan putandũ eſt de hac opinione cõceſſam eſſe eã ab antiquis: eo ꝙ iſte actus robuſtus eſt valde: ⁊ patens eſt ꝙ intellectus cuiuſdã in nobis: ⁊ ꝙ operat̃ quidẽ in ſcibilibus que cõprehẽdit intellectus ⁊ actio eius in ipſis cõtinua eſt valde ⁊ plus alijs ex ceteris actionib⁹ potentiarũ inuentarũ in nobis: eo ꝙ eſt intellectus. et iam dictũ eſt: q̃m actio intellectus dignior eſt vt ſit cõtinua q̃ vt ſit agens in hora quadam: vult vt eſtimo in libro de anima. ¶ D. ⁊ manifeſtum eſt etiã: q̃m oportet vt ſit cum felicitate perfectiſſima delectationũ: ⁊ de notis per ſe cõceſſis eſt: q̃m delectabiliores actiones actionũ que proportionan

tur virtuti ſunt actiones ſapientie. Et videtur de phia ꝙ ſint ei delectatio nes mirabiles plus q̃ ceteris actionibus proportionatis virtuti propter hoc ꝙ eſt in actione eius: ⁊ de ſolertia in certitudine: ⁊ rectum eſt vt ſit hec delectatio eis qui ſciunt ſm ſpeciem magis propria q̃ eis qui acquirunt vt addiſcant. Cumq; ſic ſit: tunc actus huius virtutis eſt felicitas vltima. ¶ M. amplius qm̃ oportet vt ſit actus felix plus ſufficiens ſibiipſi q̃ ceteri actus: eo ꝙ plus ſufficiens perfectus eſt. ¶ Et manifeſtum eſt: qm̃ actus opinandi ⁊ ſpeculandi ſufficientior eſt ceteris actibus: intendo qm̃ homo in ipſo ſufficit ſibiipſi abſq; alio magis q̃ in ceteris actibus virtutis: etet rebus neceſſarijs in vita indiget ſapiens: ſicut indiget eis alius. ⁊ vniuerſaliter virtutes omnes in indigentia earum vne ſunt quando prouidetur omnium iſtorum ſufficientie: etenim caſtus indiget omnibus: in quibus exerceat iuſtitiã: ⁊ ſimiliter caſtus indiget rebus erga quas ſe habeat temperater. Et ſimiliter fortis ⁊ relique ſimiliter virtutes operatiue: intendo qm̃ omium earum vſitator indiget aliquo altero. Sapiens autem poteſt vti opinione ⁊ ſapientia ſolus: ⁊ q̃to fuerit perfectius ſapiens erit potentior ad hoc: q̃uis nõ dubitetur cum ſit melius agens quando fuerint ei adiutores ad hoc. verũtamen poſſibile eſt ei vt agat actionem ſuam ſingularẽ: ⁊ vt ſit in actione ſua ſufficiẽs eſt diuerſo reliquis virtutibus: qm̃ omnes indigent accipere in quod agant: aut magis aut minus. Et quando fuerit hec actio perfectioris ſufficientie ceteris actionibus ⁊ perfectius ſufficiẽs eſt actus felicitatis: h̃ ergo actus felicitatis eſt: intendo actum ſapientie ⁊ ſpeculationis. ¶ Dixit ⁊ videtur felicitas eſſe in conflictu, eo ꝙ occupamur quidem ad confligendum ⁊ preliandum propter eſſe cum ſalute ⁊ pace.

¶ Capitulum nonum.

Videturq; ſola pp ſe amari: nihil eñ ab illa prouenit pp contemplationem: at in rebus agendis vel plus vel minus acquirimus preter actionem. ¶ Videturq; felicitas in ocio eſſe: negociamur enim vt ociemur ⁊ bellũ gerimus vt in pace degamus. Agibilium ergo virtutum in ciuilibus aut bellicis rebus ſunt operationes. Actiones vero que circa iſta verſantur negocioſe videntur. Bellice quidẽ omnino. Nullus enim bellum expetit bellandi gratia: neq; parãdi illa que ad bellum pertinent. Nam videretur penitus ſanguinolentus quidem eſſe ſi amicos faciet hoſtis vt pugne cedeſq; ſequant. Eius etiã qui in repu. verſatur negocioſa eſt vita. Preter opes ⁊ honores ſibi inſuper comparantis: vel certe felicitatem ſibi ⁊ ciuilibus aliam q̃ ciuilium exiſtentem quã ⁊ querimus certe: vtpote aliã. Si ergo rerum que ſunt ſm virtutem magnitudine ⁊ pulchritudine ciuiles belliceq; precellant. Et hec negocioſe ſunt: ⁊ finem quendam appetunt: ⁊ non pp ſeipſas ſunt expetende. Mentis vero operatio ſtudioq; precellere videtur cõtemplatiua exiſtẽs: ⁊ preter ipſam nullum finem apparere: habereq; voluptatẽ propriam que operationem exauget ſufficientia porro ⁊ ocium ⁊ trãquillitas humana: ⁊ quecunq; alia tribuuntur beato viro ſecundum hanc operationem eſſe videntur: pfecta vtiq; felicitas hec erit aſſumens longitudinem vite perfectam. Nihil enim eorum

que felicitatis ſunt impfectū eſt:talis autē potior eſſet q̄ ſm ho=
minem. Non eñ qua homo eſt:ita viuet: ſed qua diuinū ꝗddā in
ipſo exiſtit. Quantum autem differt hec a cōpoſito: tanto ⁊ hec
opatio ab illa que eſt ſm virtutē. Si itaq; diuinum eſt mens ad
hoīem ⁊ vita que eſt ſꝫ aliā diuina eſt ſm humanitatē vita. Opꝫ
autem nō queadmodū mouent quidā nos humana curare cum
ſumus homines:⁊ mortalia cum ſum⁹ mortales: ſed q̄ꝫtum fieri
poteſt ad immortalitatem admitti:⁊ oīa facere vt viuamus ſm
optimum eorum q̄ in nobis ſunt. Licet eñ molle parum id ſit ta/
men potētia ⁊ precio multomagis exiſtit: ⁊ videtur porro quiſq;
eſſe hoc ſiquidem principale ⁊ melius. Abſurdum igitur foret ſi
non illius vitam:ſed alterius cuiuſdam eligamus.

¶ Et quod prius diximus nunc q̄ꝫ congruet. Proprium enim
cuiq; natura optimū ⁊ iocundiſſimū eſt. Et hoīum igitur ea vi=
ta que eſt ſm mentē: ſiquidē maxime hoc eſt homo. hec vita er=
go beatiſſima. Secundaria vero illa que eſt per aliā virtutē. naꝫ
operationes ſm illam humane ſunt. Juſta igitur ⁊ fortia ⁊ alia
que ſunt ſm virtutes inuicem agimus in commercijs: ⁊ alijs ex=
peditionibus:⁊ varijs rebus. Jn affectibus quoq; decorem vni=
cuiq; ſeruamus. Hec autem oīa videntur humana:quedā etiam
a corpore peruenire ⁊ in multis appropriari affectibus moris vir
tus. Coniugata eſt enim prudentia moris virtuti: ⁊ illa pruden=
tie:ſiquidem principia prudentie ſunt ſm virtutes morales. Re=
ctum autem in moralibus ſm prudentiam: coniuncte vero hec
affectibus ⁊ circa compoſitum eſſent. Compoſiti autē virtutes
humane ſunt:⁊ vita igitur ſm illas ⁊ felicitas. Jlla vero qui mē
tis ſepata. Hacten⁹ eñ de illa dictū ſit. Nā diligentius diſcutere
ſupra propoſitum foret:videtur ⁊ iam extrema affluentia parum
vel minus indigere q̄ꝫ moralis. Sit enim vtriſq; neceſſariorū in=
digentia par. Quāquam magis laborat circa corpus qui in re=
publica verſatur:⁊ quecūq; talia:tamen parum refert:ſed in ope
rationibus multum differunt. Nam liberali ꝗdem pecunia opus
eſt ad liberalitatem exercēdam:⁊ iuſto ad remunerationes:quia
voluptates hominum obſcure ſunt:⁊ ſimulant ſe iuſta velle:cum
non ſint iuſti: forti quoq; erit potentia ſi profecturus ſit aliquid
ſm virtutem:⁊ modeſto licentia. Nam quomodo diſcerni poteſt
vel hic vel aliorum quiſpiam. Eſt autem queſtio quid tandem
principalius in virtute ſit:factum ne:an electio: vtpote in vtriſq;
exiſtente virtute. Perfectum ergo in vtriſq; conſtat eſſe:ſe ad res
agendas in illis opus:⁊ quanto maiores ⁊ preclariores ſunt tan
to magis. At contemplanti nihil talium opus eſt: ac operatio=
nem:ſed vt ita dixerit contemplationem/impediunt: verum qua
homo eſt ⁊ cum pluribus viuit:eligitq; virtuoſa facere indigebit
profecto his ad hominis vſum.

Maxime hō eſt hō ſm mētē.

¶Nonum capitulum ꝙ q2 prudentia ſequitur mores virtutis ⁊ non econ 9
uerſo:⁊ moralis virtus humana eſt ⁊ paſſionibus coniuncta:ac per hoc et
compoſiti erit vtiqꝫ prudentia;et compoſiti:et vita que ſm has ⁊ felicitas
ſimiliter humane ⁊ compoſiti eis que ſm intellectumvita ⁊ felicitate exiſtē
tibus ſeparatis:qꝫqꝫ ſpeculatiuus parum valde indiget exterioribus ⁊ mi
nus politico:ambobus indigentibus equaliter neceſſarijs politico indigē
te pluribus ad operationes liberales ⁊ iuſtas ⁊ alias huiuſmodi: quibus
agnoſcuntur virtuoſi politici:ꝙ etiam perfectio virtutis actiue conſiſtit in
voluntate ordinata ⁊ exteriori actione:que quanto minor:tanto pluribus
indiget exterioribus:quibus non eſt opus ſpeculatiuo ad operationez ſed
magis ad ſpeculationem impedimenta:qui tamē vnde homo opus habet
talibus ad humanitatem conſeruari. Dixit.

T vniuerſaliter omnibus de virtutibus regitiuis que pro
portionantur operationibus ciuilibus vniuerſalibus gu
bernatiuis:vt ſunt bella et reliqua:putatur ꝙ ſint propter
aliud particularia quidem ex ipſis videntur eſſe ꝓpter rem
particularem:⁊ vniuerſalia propter vniuerſalem:vt ars bel=
landi:nullus enim eligitur bellari vt ſit bellatio eius totali=
ter cauſa ſuſcitandi bellum aliud.Omnibus enim modis creditur de eo q̄
per actum ſuū amicos inimicos;donec inter ipſos fiat bellū:qđ fit ſm actū
ſuum in fine malitiarū:⁊ ꝙ cōſequatur ipm̄ ꝑ hunc actū ſuū horror interfe
ctionis ⁊ dānum eius.Cūqꝫ ſic ſit:eſt quidē occaſio bellātis:vt lucret̄ ſibi
delectationem ⁊ ciuitati bona ⁊ honores:⁊ vl̄r vt lucretur felicitatē ſibi et
ciuibus :⁊ manifeſtū eſt ꝙ res in alijs actionibꝰ ciuilibꝰ eximijs p̄ter artē
bellādi ſil̄r ſe hꝫ:intēdo ꝙ q̄runt̄ ꝓpter aliud:⁊ cū actiones ciuiles ſuperēt
reliquas oꝑationes q̄ ꝓportionant̄ virtutibꝰ excellentia ⁊ q̄titate:et ſint
iſte occupate ꝓpter aliud ⁊ cōcupiſcāt complemētū ab extra:neqꝫ ſint ele=
cte ꝓpter ſe:⁊ ſit actꝰ intellectꝰ diſtinctꝰ ab iſtis actionibus honorificētia ⁊
nobilitate:cum ſit actus eius vſus opinionis:⁊ eſt honorabilior actuum ⁊
non appetit vt ſit ei complementū aliud peniꝰ per cōplementū ſuipſiꝰ:et
ſit ei delectatio propria ſuperans ceteras delectationes ⁊ creſcat iſta dele=
ctatio cremento ſuaꝝ actionū ⁊ inueniat̄ in actione ſua ſufficiētia ⁊ quies
ſecūdū deſideratū ei modū:⁊ vl̄r tunc inuenit̄ vniuerſitas ꝛerū:q̄ propor=
tionant̄ viris deſiderati ſtatꝰ ⁊ felicitatis ⁊ patēs eſt:quoniā iſte res inue=
niuntur huic actui eidē.Cū ſic ſit:eſt quidē iſte actus felicitas ꝑfecta:quā
do preparatū ei fuerit:vt inueniat ſpaciū completuz ex vita hoīs:non erit
completū ex vita hoīs:non enim erit cōpletū niſi qñ inuētum fuerit ei ſpa=
cium completū:⁊ non ꝓportionat̄ felicitati aliquid nō cōpletum.Et vita q̄
eſt in hm̄oı̄ actu altior eſt q̄ꝫ vt ꝓportionet̄ homini:nō enim eſt vita eiꝰ in
hac diſpōne ſm ꝙ vita hominis:ſed ſm ꝙ in ea eſt res diuina:⁊ hoc quidē
eſt ſm menſuram ſeparationis iſtius partis anime a cōparatione:intēdo
partem cui inuenitur iſta actio ⁊ diſtantia eius in hac intentiōe a ceteris
potentijs a quibus exiſtit cetere virtutes.intēdo qm̄ ille cōꝑoſite:iſta vero
aut ſimplex aut ꝓpinqua ſimplici eſt ſeꝑatio actus eius a ceteris virtuti=
bus ſm mēſuram qua diſcretor ſimplex nobilior eſt compoſito:⁊ vniuerſa=
liter ſm mēſurā honorificentie actus diuini in hoīe ſuꝑ reliqua q̄ ſunt in
ipſo eſt menſura honorificentie vite que proportionatur ceteris potentijs
Et ꝑꝑ hoc eſt ꝙ videmꝰ vitā ꝓportionatā huic actui qñ cōꝑat̄ vite propor
tionate ceteris virtutibꝰ eſſe diuinā:⁊ illā humanā.¶D.Opꝫ igit̄ ne ſit cu
ra ⁊ appetitꝰ hoīs hūana:q̄uis hō ſit ſicut mādauerint mandatores huiꝰ
neqꝫ vt ſit appetitus eiꝰ appetitus mortalis:q̄uis ipſe ſit mortalis: immo

Quãuis hõ pu⁹ ſit corpe et magnitudine: potẽtia tñ ꝛ honore ſuꝑat oĩa

p opꝫ vt efficiat ea immortalia ſꝫ ꝙ poſſe fuerit: ꝛ vt faciat omne ꝙ facit quatenus viuat vita vigoroſiore: que eſt in ipſo honoratiore: quãuis eñ homo paruus ſit corpe ꝛ magnitudine: potẽtia tñ ꝛ honore ſuꝑat oĩa multũ: intẽdo per potentiã intellectũ: hec eñ potẽtia dñatrix eſt ſuper oĩa. ¶D. Dixit. et conueniẽs quidẽ eſt opinari ꝙ exñtia cuiuſcũq; hoĩs inq̃tũ hõ eſt ꝑ hanc ſubſtantiam q̃ noiatꝛ intell's cũ ſit honoratius ꝛ meli⁹ ꝙ eſt in eo: ꝛ vita ꝓportionata huic eſt vita proportionata homini: ꝛ incõueniẽs eſt: vt nõ eligat aliquis vitã ſuiipſius: imo eligat vitã alteri⁹. ¶D. ꝛ opꝫ vt nũc dicatur etiã qḋ iã dictũ eſt prius: qm̃ ꝓpriũ vnicuiq; aĩaliũ eſt vigoroſi⁹ ꝙ eſt in ipſo nãliter ꝛ delectabilius. Si ergo eſt intell's hoc mõ in hoĩe erit vita. q̃ proportionatꝛ ei talr in hoĩe: intẽdo delectabiliorẽ vitarũ: ꝛ vigoroſiorẽ earũ: cũ ſit hec vita hũana magis q̃ alie. Item igiꝛ illa q̃ proportionatur huic virtuti beata eſt valde: q̃ vero ꝓportionatꝛ virtuti aliĳ beata eſt modo ſcd'ario: eo ꝙ actiones illarũ virtutũ hũane ſunt: ꝛ actio iſtius diuina: put diximus: ꝛ ſunt quidẽ ille hũane: eo ꝙ actiones iuſte ꝛ fortes ꝛ cetere opationes quib⁹ vtimur in eo ꝙ eſt inter nos ſm ꝙ ipſe ſunt virtutes in cõnegociationib⁹ ꝛ indigentũs ꝛ oĩb⁹ actionib⁹ ꝛ paſſionib⁹ cõſernãt ꝙ opꝫ cõſeruari vnicuiq; ex rebus. Appet enim ꝙ oĩa iſta ſunt hũana: ꝛ vr̃ de quibuſdam eorũ qḋ acciderat ex parte nãe corpis: ꝛ ꝙ virtus moralis figuret paſſiones multũ: ꝛ ſunt quidẽ virtutes ex modo cõmẽſurãdi actũ. U. g. qm̃ caſtitas inuenitur qñ prima eius fuerit prudentia: eo ꝙ ipſa quidẽ fit ſm menſuram prudentie: ꝛ qñ anteceditur prudentia ꝛ paſſionib⁹ numeratur inter compoſitas: ꝛ virtutes compoſite ſunt humane: ꝛ vita ſua ꝛ felicitas ſua ſimiliter. Felicitas aũt intellectus ſeparata eſt ab iſtis: intẽdo a paſſionibus. ¶D. Et dictio hec de ipſa eſt cũ hac quantitate: ꝑſcrutatio .n. de ipſa hic alteri⁹ ꝓpoſiti eſt: vult vt eſtimo: quando ꝑſcrutatio de ipſa hec ꝑſcrutatio de natura ſubſtantie eius: ſed eſt quidem ꝑſcrutatio de ipſa ꝓpterea ꝙ ipſa finis. ¶D. Et putatur fortaſſis ꝙ actio per intellectuꝫ indigeat acq̇ſitione diſpõnis moralis: verũtamen hoc ab extra eſt neq; multa neq; laborioſa: rebus vero neceſſariĳs ambe indigẽt: intendo virtutes figuratiuas ꝛ virtutes ſpeculatiuas indigẽtia equali. Et virtutes figuratiue ciuiles laborioſe ſunt magis corpaliter q̃ ſpeculatiue. Et virtutes figuratiue ꝛ ſpeculatiue diuerſitatem habent ꝛ in anima ꝛ in corpe paruã: intendo in eo ꝙ indigent ex aĩa et corpe. In actionibus vero multum. virtutes nãq; figuratiue multis rebus indigẽt ab extrinſeco. Uir enim liberalis opibus indiget ad agendas actiones liberalitatis. ſimiliter iuſtus indiget in quo appareat actus iuſtitie: eo ꝙ voluntas iuſtitie non eſt manifeſta: neq; iuſtitia eſt in voluntate tantum: ꝛ illi qui non ſunt iuſti oſtentant quidem ſe eſſe iuſtos per opõnes: ꝓpter hoc ꝙ omnes vident ꝙ ſignum iuſtitie eſt operatio ei⁹: ꝛ ſilr fortitudo indiget inſtrumẽtis animatis et inanimatis: ꝛ potentiis ꝑ quã actiões ſuas agat: ꝛ ſimiliter caſtus indiget rebus in q̇bus actio ſua mereatur dici caſtitas: quatenus fiat manifeſtum an ſit caſtus: an nõ. Cui enim non extiterint res in quibus ſit caſtitas neq; poteſt ſuper ipſas: huic non inueniuntur actiones caſtitatis. ¶D. Et hoc querenduꝫ eſt an electio actionis eſt dignior. vt ſit virtus aut actiones: ſi enim virtus ineſt electiõe tm̃: nõ indiget virtuoſus iſtarũ rerum que ſunt extrinſecus. Si vero ĩ vtriſq; tũc manifeſtũ eſt qm̃ indiget eis. At manifeſtũ eſt qm̃ vt⁹ aut eſt in vtriſq; aut in actionibus. Manifeſtum eſt enim ꝙ complementum in vtriſq; eſt: eſſe autem eius in actiõe indiget delectatiõe multa. Si vero fuerit in actionibus ſicut declaratum fuit in eo qḋ preteriĳt indiget cauſis ab extrinſeco ꝑ quanto fuerint actiones plures ꝛ meliores indigent ab extra rebus pluribus.

ribus. Ille autem qui vtitur intuitu ſpeculatiuo nulla indiget iſtarum rerum ad actionem: immo poſſibile eſt vt dicatur ꝙ iſta impediūt vſuʒ act⁹ ſui proprijs: intendo vſum ceterarum actionum virtutum. ℭ D. Si vero fuerit homo tantum: intendo non perfectus perfectione humana: et elegerit vt ſit vita eius cum multitudine oportebit vt agat actiones virtutis vt ſequatur modos viuendi hominum et non indiget huiuſmodi actione perfecta.

Capitulum decimum.

Eſſe vero perfectā felicitatem contemplatiuam quandam operationē vel ex eo patebit ꝙ deos maxime exiſtimamus felices ac beatos eſſe: at quas res illis tribuimus agendas: vtrum iuſtas: an erit ridiculum ſi in cōtractibus ac reddēdis depoſitis: ⁊ huiuſmodi rebus occupati dicantur. Sed an fortes in ſuſtinendis terroribus ⁊ periculis ſubeūdis honeſti cauſa: an liberales at cui dabunt. Et ſimiliter abſurdum eſt dicere illi eſſe nummos vel tale aliquid. An modeſtos: atqꝫ tandem iſta laus eſt non habentibus prauas cupiditates. Ita per omnia diſcernēdi apparebit in rebus agendis paruū quiddam eſſe: ⁊ indignum numine deorū. At qui illos viuere cuncti exiſtimant ⁊ operari: ergo natura dormire eos dicēdum non eſt: quemadmodum endimionem. Uiuenti ſi nec agere quicq̄ꝫ tribuatur: ⁊ multomagis nec facere quod reſtat tandem ꝓpter cōtēplationem. Quare operatio dei beatitudine precellens comtemplatiua q̄daʒ eſſet. Et in hominibus ergo illa q̄ huic cognatiſſima eſt erit vtiqꝫ feliciſſima. Huius ſignum fuit ꝙ cetera q̇dem animalia felicitatis capacia nō ſūt: cū tali opōne penit⁹ careāt. Nā dijs q̄dē oīs vita btā eſt: hoībus vero inquātū ſimilitudo q̄dā cōpetit: q̄m nullatenus ꝑticipia ſunt cōtēplationis. Quo vſqꝫ ergo ſe cōtēplatio extēdit eo vſqꝫ felicitas: ⁊ quibus magis eſt comtēplari eiſdē ⁊ felices eſſe: nō ſm accidēs: ſed ſm cōtēplationē: nā ipſa per ſe p̄cioſa eſt. Itaqꝫ felicitas vtiqꝫ erit cōtēplatio q̄dā. Indigebit quoqꝫ externa proſperitate cū hō ſit: nō. n. nā ꝑ ſe ſufficiēs eſt ad cōtēplādū: ſꝫ opꝫ ſanū eſſe corpus: ⁊ alimenta ceterumqꝫ famulatum adeſſe: nec tamen ſi abſqꝫ externis bonis beatū eſſe nō datur: ideo putandum eſt multis ac magis illum indigere: non enim in exceſſu ſufficientia eſt: neqꝫ iudicium: neqꝫ actio: ſed pn̄t etiam q̇ nō terre mariqꝫ dn̄antur honeſta agere. nā a mediocribus etiam facultatib⁹ pōt q̇s illa agere q̄ ſunt ſm virtutē: hoc ope lꝫ intueri: nā priuati hoīes nō minus vn̄r recta facere q̄ꝫ illi qui ſint in dignitatibus aut potentia cōſtituti: immo etiā magis. Satis eſt vero tot adeſſe: erit enim btā eius vita qui ſecū dum virtutem operabitur: ⁊ ſolutio fortaſſe recte felices oſtendit eſſe mediocriter abundantes externis bonis agentes preclara et viuentes modeſte. Poteſt enim ⁊ qui mediocria poſſidet agere q̄ oportet. Anaxa. quoqꝫ videtur non locupletem neqꝫ potentem

R Dīs q̄dē oīs beata vita ē hoībus vero inquātuʒ ſilitudo q̄dā cōpetit.

exiſtimare felicem: dicens: ſe nequaꝗ̄ mirari ſi ille multitudini abſurd⁹ q̄dē videret. Nā multitudo ſolū iudicat a reb⁹ externis. Cōcordare his vīr ⁊ ſapientū opiniones. Fidē igiᷓ q̄ꝗ̄dā hec hn̄t: ceterū veritas in rebus ex opibus ⁊ vita diſcerniᷓ. Nā his eſt princi pale cōſiderāda iſta ſunt ad vitā fcāq; referendo: ⁊ ſi cōcordāt in operibus recipere illa oportet. ſi vero diſcordant rōnē perq̄rere.

Qui ſm mētē opatur ⁊ eam colit amiciſſimus deoꝝ videtur eſſe.

¶ Qui ſcdm mentem operatur ⁊ eam colit: ⁊ optime diſpoſitus eſt amiciſſimus diis videtur eſſe. Nā ſi dii curā aliquā hn̄t humanarum rerum: vt eſtimatur ⁊ crediᷓ rationabile eſt eos gaudere optimo ⁊ cognatiſſimo. Tale huiuſmodi vero mens eſt ⁊ amantibus illam maxime honorantibuſq; fauere tanꝗ̄ rerum ſibi chariſſimarum curatoribus ⁊ recte ac bene agentibus. Quod autem hec omnia ſapienti maxime competant nō eſt obſcurum. Amiciſſimū ergo deorum eundemq; feliciſſimum eſſe decens eſt. Itaq; ⁊ hoc modo ſapiens vtiq; erit maxime felix.

10 ¶ Decimū capitulū q̄ pfecta felicitas eſt opatio ſpeculatiua optimaꝝ: in eo eſſe felix eē in ſpeculatiōe ſui: ⁊ nobis eſſe felix eſſe in eoīn quo eſt ipi prout nobis eſt poſſibile: cuius etiā ſignū eſt q̄ irrōnalia priuata ſpeculatiōe nō participant felicitate: q̄ꝗ̄ felicitas hoīs eſt ſilitudo diuine ſpeculationis ⁊ equaliter pertendūt ſpeculatio ⁊ felicitas: ⁊ iterū q̄ opus eſt ſpeculatio in quantū ipſe eſt hō exterioribus bonis ſine quibus non poteſt ſpeculari: ſ; nō multis ⁊ magnis: ſed omnino moderatis: a quibus pōt quis ita virtuoſe agere: vt a ſuperabundantibus. q̄ꝗ̄ hic dicentes. ſ. a moderatis poſſe bene agere ⁊ feliciter viuere cum ſunt credibiles cum ſermones eorum non diſſonant ſuis factis: tandem q̄ ſm intellectū viuens ⁊ eum curans ē deo amantiſſimus: ppter intellectum eſſe cognatiſſimū deo: ⁊ deum diligere: et rebeneficiare: curātes igitur regnatū: q̄q; omnia predicta ineſſe felici: maxime inſunt ſapienti: vnde ⁊ ipſe deo amantiſſimus. D.

Quoniam aūt beatitudo eſt actus quis opinatiuus apparebit ex iſto etiā: qm̄ conceſſum eſt q̄ deus glorioſus ⁊ angeli nobilioris ſunt ſtatus ⁊ felicitatis q̄ꝗ̄ cetera entia. Vellem igitur ſcire quis actus attribuendus eſt eis ex actibus virtutum. Si enim attribuamus eis actum iuſtitie deriſorium videbitur: cum nō ſit iuſtitia niſi apud eos q̄ ſunt cōnegociatores: ⁊ cetera q̄ ſimilanᷓ eis: ⁊ ſi attribuaᷓ eis actus fortitudinis oportet vt obuient rebus timoroſis ⁊ periculoſis: ⁊ in quibus eſt interitus. Et ſimiliter ſi attribuanᷓ eis actiones liberalitatis erunt eis numiſmata ⁊ pecunie: ⁊ ſi attribuantur eis actiones caſtitatis: quid erit hoc niſi tranſmutatio eorum a laude ad vituperiū: eo q̄ non ſunt eis deſideria praua. Et vniuerſaliter qn̄ ſummatim collecte fuerint actiones oīum virtutū: parebit q̄ exigue ſunt: neq; digne dici pn̄t de deo ⁊ angelis: verūtn̄ oēs vidēt: qm̄ vitā hn̄t: actū igiᷓ hn̄t: nō decet. n. vt ſint dormiētes. ¶ D. vt qđ fecit tales qn̄ negauit in eis eſſe vitā. Cūq; ſint viui nō remanet eis ex actionibus conuenientibus ſibi plus q̄ꝗ̄ actus ſpeculādi intellcꝰ: ⁊ cū ſic ſit erit actus dei ⁊ angelorū quē agūt in excellētia ſue glīe ſpeculatio: ⁊ actus human⁹ cognat⁹ huic eſt felicitas. ¶ D. ⁊ ſignū hui⁹ eſt q̄ nullus cōparat cetera aīaliū ad felicitatē queadmodū hoīe cōparat ad eā cū puata ſint hmōi actu puatiōe cōpleta: itēdo actū itellcꝰ: ⁊ pp hoc ē vita cōpletorū ex entibus

deſideratiſſimi ſtatus:intendo qn̄ fuerint actiones ipſoꝛū vt iſta actio:homines autē cōparant felicitati ſm mēſurā que in ipſis eſt de iſto actu. Cetera vero aīalia quēadmodū diximꝰ nihil habēt felicitatis:eo ꝙ nō mutātur ſpeculatione in aliqua rerū:intēdo nec in ſciētia nec in opatione. ❡D. Ideoqꝫ eſt felicitas amplius in illis q̄ vtunt̄ ſpeculatione plus: ꝛ iſti ſunt felices:nō ꝑ modū accidētalē:ſed ꝑ intuitū ꝛ ſpeculationē iſtum.eſt.em̄ felicitas per ſe intellectu alijs valde. ❡D.Cunqꝫ iſtud foꝛmatū fuerit erit felicitas intuitꝰ quis:attamē indiget felix cū ſit homo bonitate ſtatus ab extra volūtarie:in natura em̄ nō eſt ſufficiētia oīs eius qđ vſui ꝑtinet:indiget ei ſanitate coꝛꝑis ꝛ nutrimēto ꝛ ceteris neceſſarijs ꝛ obſequijs. ❡D.Non tn̄ ꝓꝑ hoc arbitrādū ꝙ dn̄s felicitatis indigeat rebꝰ plurimis ab extrinſeco: eo ꝙ nō poteſt eſſe deſiderabilis cōſiſtētie abſqꝫ bonis exterioꝛibꝰ:ſufficiētia ei nō eſt ī honoꝛibꝰ:ꝛ nō in opatiōibꝰ:poſſibile em̄ eſt vt agat actiōes bonas nobiles is qui nō eſt dn̄s terre ꝛ maris:poteſt em̄ quis eſſe d: inferioribus ꝛ agere actiones virtuoſas:ꝛ huiuſmodi patēs eſt declaratio. Non putat̄ em̄ de inferioꝛibꝰ in poteſtate ꝙ minus agāt de eo ꝙ opꝫ ex actionibus q̄ꝫ dn̄i poteſtatū:inimo amplꝰ operant̄ q̄ꝫ alij ꝛ in actionibꝰ virtutis eſt ſufficiētia felicitatis qn̄ inuēte fuerint:eo ꝙ vita agētis ſm virtutē erit beata.❡D.Et foꝛtaſſis bene dixit.N.qn̄ indicauit: ꝙ beati ſunt illi quibꝰ ꝓuiſum eſt ſufficiēter ex rebꝰ extrinſecis:ꝛ egerūt actiones bonas nobiles: quaſi vita ipſoꝛū eis intimauerit qđ cōpetit ipſis:poſſibile nāqꝫ eſt vt agat:qđ opꝫ ſiꝗ poſſidet modicū.❡D.neqꝫ em̄. Anaxa.videt̄ reputaſſe felicem diuitē nec potentē cū dixit:nō eſt mirādū de hoc qđ putauerūt plēs incōueniēs eſſe qđ dixerūt felicitatē nō eſſe diffiniendā ꝑ ea q̄ extrinſecus ſunt:cū ipſi nō ſenſerint niſi iſta tm̄. ❡D.Et videt̄ ꝙ ꝓfeſſio ſapiētū cōuenīēs ſit dictionibꝰ eoꝛū in iſtis rebꝰ ꝛ teſtificās eis in ſermonibꝰ. Nāqꝫ de iſtis rebꝰ eſt q̄dē ꝑſuaſio tm̄ in eo ꝙ dictoꝛ aſſerit.Ueritas aūt in operationibus eſt: ꝛ cognoſcit̄ q̄dē certitudo aſſertionis ex opationibꝰ bonis ī vita ſua:in iſtis nēpe verax diſcernit̄.❡D.Cōſiderādū igit̄ qđ dictum eſt de iſtis rebꝰ ꝛ interpꝛetādū ꝑ actiōes dictoꝛis in vita ſua.Si em̄ cōueniāt dictis recipiemꝰ ea:ſi ꝟo deſiderāt putat̄ de eis qđ putat̄ de dicto nō ꝯueniēte facto. ❡D.De eo aūt q̄ agit ꝑ intellm̄ ꝛ fuerit obſequiū eiꝰ intellectui:ꝛ diſpō eiꝰ diſpō bona:vr̄ ꝙ ſit amās deū valde. Et ſi q̄dē cura ſit deo de hoībus vt credit̄:ꝛ vt debitū eſt:ꝛ ſit q̄dē deus gaudēs de eo q̄ eſt melioꝛ:tunc gaudet de eo q̄ nitit̄ aſſimilari ei valde:ꝛ hic eſt intells dignus:eſt ergo vt benefaciat eis q̄ amāt ipſuꝫ plus:ꝛ vt honoꝛificet eos ꝛ viſitet ipſos: ſicut eſt diſpoſitio amici cū amico ſuo: ꝛ eo ꝙ actio eoꝛū eſt actio nobilis ſana. ❡D.ꝙ aūt oēs iſte res exiſtūt vtplm̄ ſapiēti nō eſt ignotū neqꝫ occultum valde:dignus ergo eſt vt ſapiens cum ſit ſm hanc diſpoſitionem ſit beatꝰ.

U
Q̄uō deo cura ſit đ hoībꝰ ſm Cō.Uide 12.meta. cō.37.

❡Capitulum vndecimum.

An igitur ſi et de his et de virtutibus: et de amicitia ac voluptate ſatis eſt dictum: iam finem habere putandum eſt intentionem noſtram:vel quemadmodum dicitur non eſt in rebus agendis finis conſiderare ſingula: atqꝫ cognoſcere:ſed magis illa agere: nec ſane ſufficit ſcire : ſed conandum eſt illam habere et vti: vel ſi quo alio modo boni efficiamur. Si ergo verba ſatis eſſent ad faciendum nos bonos multam ac magnam mercedem: ſed theognidem merito repoꝛtarent : et opoꝛteret illa parare.

Peroratio opis.

Nunc autem conſtat illam vim habere vt prouocare ac propelle re iuuenes eos qui ingenui ſunt: poſuitq; generoſum morem ve re honeſtatis amantem virtuti obnoxiū facere. Sed vulgus nō poſſe ad probitatem inducere: nō enim tales ſunt vt verecūdi ob temperent: ſed metu. Neq; vt abſtineant a prauis pp turpitudi= nem: ſed pp penā. Affectu enim viuētes proprias voluptates ac eas que illas efficiunt perſequunt. Fugiunt vero his oppoſitas moleſtias. honeſtatis autē ac vere voluptatis quā nunq̄ guſta= runt ſine cura ſunt: tales igitur que verba traducerent. nō enim poſſibile eſt neq; facile que ab antiquo morib⁹ occupata ſunt ea verbis mutare. ſed bene agi putādum eſt ſi omnibus exiſtentib⁹ per que boni fieri videmur virtutē ſuſcipiemus: fieri vero bonos

A Nā h eſt i nr̄a ptā te: ſ; p q̄ſ= dā diuinā cām vere fortunat⁹ exiſtit.

exiſtimāt: alij natura: alij conſuetudine: alij doctrina. Natura qui dem nō eſt in noſtra poteſtate: ſed per quādam diuinā cauſam ve re fortunatus exiſtit: ſermo autē ⁊ doctrina nunq̄ in omnib⁹ vi= res habent: ſed oportet vt ante cultus ſit moribus auditoris ani mus ad recte gaudendū edendūq; tanq̄ ager qui ſemina ſit nu= triturus. Nam qui ſm perturbationem animi viuit: nec audiret monentis ſuaſiones nec intelligeret. Et vero qui ita diſpoſitus eſt quomodo cōtrarium ſuaderi poteſt. Perturbationes eñi ani= mi nō videntur penitus cedere verbis: ſed violētie. Opus eſt igi tur vt mos preexiſtat ad virtutem quodāmodo aptus amās ho= neſta ⁊ turpia indignans: ſed ex pueritia difficile eſt recta indu= ctione ad virtutem potiri: niſi ſub talibus educatus ſit legibus. Nam viuere modeſte ⁊ temperate plurimis ac preſertim iuueni= bus non eſt iocundū. Quāobrem legibus cōſtitutū eſſe oportet circa educationem ⁊ exercitia. Non enim moleſtiā afferrent ſi fue rint conſueta: nec fortaſſe ſatis eſt vt iuuenes recta educatione ⁊ cura potiātur. Sed quoniā etiā viros factos oportet eadē exer= cere ac moribus tenere. Ad hec quoq; legibus indigebimus om nino recte per totam vitam. nam plerīq; neceſſitati magis q̄ ra= tioni parent: ⁊ penis q̄ honeſtati. Quapp exiſtimāt quidā opor tere legum poſitores prouocare/⁊ exhortari debere homines ad virtutem honeſti gratia: vtpote illis qui boni ſunt ea ſecuturis. Aduerſus autem inobediētes ⁊ tardiores penas ſuppliciaq; im ponere. Qui vero tales ſunt vt emendari non poſſint eos peni= tus exterminare debere. Nam probum virum ⁊ honeſte viuen= tem rationi pariturum eſſe. Improbum vero libidinibus obno= xium quaſi beluam quandam ſub iugo poſitam per dolorem eſ= ſe coercendum. Itaq; putant penas tales eſſe debere vt concu= pitis voluptatibus maxime aduerſentur. Si ergo vt dictum eſt eum qui bonus futurus ſit recte educatū ac inſtitutum moribus eſſe oportet: ac ſubinde in exercitijs laudabilibus viuere: et nec ſponte neq; inuitum praua facere. Hec vtiq; erunt viuentibus

ſm quandam mentem ⁊ ordinationem rectam precepti vim ha-
bentem. Patris igitur ordinatio vim ⁊ neceſſitatem non habet:
nec alterius cuiuſdam ſoli viri: niſi ſit rex aut huiuſmodi. At lex
vim habet neceſſariam. Ratio exiſtens a prudentia quadã ⁊ mẽ
te: ⁊ homines eos qui cupiditatibus ſuis aduerſantur: ⁊ ſi recte
faciant: tamen indigne ferunt. Lex autem non eſt moleſta iubẽs
probitatem. In lacedemoniorum ciuitate vel ſola vt paucis cu-
ra publice videtur adhibita a legumlatoribus circa educationẽ
⁊ exercitia. In alijs vero ciuitatibus iſta neglecta ſunt: et viuit
quiſq; vt vult cyclopum inſtar, regens filios ⁊ vxorem. Sed opti
mum foret publice recteq; curaꝫ adhibere idq; facere poſſe. Qñ
ſi publice negligeretur vnicuiq; cure eſſe debet filios: ⁊ amicos
ad virtutem dirigere: vel ſaltem id conari. Poterit autem maxi-
me ſm predicta ſi legiſlator fiat: nam publicas quidem curas cõ
ſtat per leges fieri: laudabiles autem per ſtudioſas leges. Nec
referre videtur vtrum per ſcriptas: vel ſine ſcripto: nec per quas
vnus vel plures inſtituatur: ceu nec in muſica et gymnaſica et
alijs diſciplinis. Vti enim in ciuitatibꝰ vim habent leges et mo
res: ſic in domibus paterni ſermones ⁊ mores: ac plus etiã pro-
pter cognationẽ ⁊ beneficia collata. Sunt eñ iampridẽ affectio
ne deuincti: ⁊ facile illis ſuadere natura. Differũt etiã priuata in
ſtituta a publicis: veluti in medicina. Uniuerſaliter eñ febricitã-
ti confert abſtinentia ⁊ quies. Eſt tamen fortaſſe aliquis cui non
confert. Magiſter etiã ludi non eandẽ cunctis pugnã imponit.
Certius autẽ ſingula magis declarari videntur adhibita priua-
tim cura: magis eñ eo quo dꝫ potitur q̇lq;. Sed ⁊ medicus ⁊ lu
di magiſter ⁊ alius quilibet qui vniuerſalia ſciat de omnibꝰ ⁊ ta
libus optime curaret. Nã vniuerſalis quidẽ ſciẽtia dicunt̃ ⁊ ſunt.
At vnum aliquẽ nihil forte vetat recte curari etiã ab eo qui ſine
ſcientia ſit/ſi cõſpexerit diligenter contingentia in vnoquoq; per
experientiã. Queadmodũ ⁊ medici quidã ſibi optimi vident̃: ſed
alijs non ſufficere: nihilominus ille qui eſſe velit artifex ⁊ contẽ-
platiuus ad vniuerſale videndũ eſt: ⁊ illud internoſcendũ quoad
poteſt. Nã ſcientie circa hoc ſunt vt diximus. Forte etiam is qui
meliores facere velit vel multos vel paucos conandũ eſt vt legiſ
lator fiat. Siquidem per leges boni fieri poſſumus. Quãuis eñ
⁊ qui datus ſit diſponere recte nõ eſt cuiuſq;. ſed ſi alicuius eſt. ſ.
ſcientis: vt in medicina ⁊ in alijs in quibus eſt cura aliqua ⁊ in-
telligentia. An igitur poſt hoc conſiderandum fuerit non ⁊ quo
modo legumlator quis fiat: vel quemadmodum in alijs ab his
qui in repu. verſantur. Nam reipu. pars hec eſſe videtur: vel non
ſimile eſt in repu. ac ceteris ſcientijs ⁊ facultatibus. Nam in
alijs quidem videntur eſſe doctores ⁊ operatores ceu medici et
pictores. At ſcientiam gubernandarum rerumpub. ſophiſte pro-

fitentur quorũ nullus.rep.gerit.ſed illi qui in illa verſantur: ⁊ hi facultate quedã id agere videtur: ⁊ experientia magis q̃ intelligentia: conſtat enim eos de his rebus nec ſcribere nec loqui. At qui preclarius id foret q̃ orationes in iudicio vel cum omnibus habere. Nec rurſus filios ſuos aptos ad remp.efficiunt: nec amicorum aliquos quod facerent certe ſi valerẽt. Neq; enim melius quicq̃ ciuitati ſui relinquere poſſent: neq; ſibiipſis aut his quos chariſſimos hñt magis quicq̃ optarẽt q̃ huiuſmodi potẽtiã:nõ tamen parũ videtur experientia conferre: nõ enim fieri poſſent ꝑ conſuetudinẽ ad rempu.aptiores. Itaq; ⁊ his qui cupiunt de repu.habere ſcientiã:opus eſt inſuper experimento: ⁊ ſophiſte qui id ꝓfitentur longe abeſſe videntur a docendo. Quale enim id ſit aut circa qualia penitus ignorant: non enim idem eſſe ꝙ rethoricam nec abiectionẽ poſuiſſent:nec putarent eſſe facile leges ferre colligenti preclaras leges: nam eligi poſſe optimas: quaſi vero electio non ſit intelligentie:ac maximum iudicare recte vt in muſicis. Experti enim in ſingulis recte iudicant opera: ⁊ per que et quomodo perficiatur intelligunt. In expertis vero ſatis eſſe putandum eſt ſi nõ latet ipſos vtrum bene vel male factum ſit:quẽadmodum in pictura. Leges autem publica opera videntur. Quomodo igitur ex his lator legũ fieri quis poteſt: aut eas que optime ſunt intelligere:non enim videntur:neq; medici quidem ex libris fieri:q̃q̃ conantur illi non ſolum curas dicere:ſed etiã modum per quem medicina ſit tradenda ⁊ vt cõuenit curare: cuiuſq; diſtinguens habitudines. At hec expertis quidem videntur vtilia:his vero que ſine ſcientia ſunt inutilia: forte etiam ⁊ legum ⁊ rerumpub.collationes his qui ꝑſpicere ⁊ iudicare valent quidem recte:vel contra: vel qualia qualibus congruant vtilia eſſe poſſunt. Sed ille qui ſine habitu iſta ꝑſuaderet/recte iudicare non poſſet:niſi fortuitu. Intelligentiores vero in his fortaſſe fient. Cum igitur antiqui illa que ad poſitionem legum pertinẽt intacta reliquerint:nos conſiderare melius erit: ⁊ omnino de repub.vt quantum fieri poteſt de rebus humanis philoſophia ꝑficiatur. Primum igitur ſiquidem in parte dictum ſit a maioribus recte id conemur referre. Deinde ex collatione rerumpub. conſiderandum eſt qualia iſta ſint que ciuitates euertunt.⁊ qualia vnamquamq; rempub.⁊ per quas cauſas alie recte: alie contra gubernantur: his enim viſis forte magis intelligimus quis reipub.ſtatus ſit optimus:⁊ quomodo vnaqueq; reſpub. conſtituta ſit:⁊ quibus legibus ⁊ moribus.

11 ¶ Undecimũ capitulũ ꝙ nõ ſufficit predicta de felicitate ⁊ virtutibꝰ ⁊ amicitia ⁊ delectatione ſcire: ſed magis oportet eo operari cum ſermones ſoli de predictis ſolũ prouocẽt ⁊ moueãt iuuenes bene nutritos aliis nõ potẽtibꝰ ſermonibꝰ obedire:ſed timori vel pene ꝙ manifeſtat certũ ex eo ꝙ q̄dã

ſiunt boni nã qđ nõ eſt in nobis:ſed eſt dei donũ:quidã ꝯſuetudine qđ eſt
in nobis:quidã vero doctrina.ſ.hñtes animã ꝑparatã ꝯſuetudinibus: vi=
uentes vero ſm paſſiones:nec audire curant:vñ nõ obediũt ſermoni:ſʒ ſo=
li violentie pp que opʒ legibus ordinatam eſſe iuuenũ nutritionẽ:vt bona
fiant nõ triſtia ex aſſueſcentia:⁊ non ſolũ iuuenũ:ſed et virorum ⁊ ſenũ: et
obtẽperãtes legibus premienᷓ:inobediẽtes puniantur:triſtitijs oppoſitis
amatis delectationibus incorrigibiles exterminenᷓ.q̃cꝫ iterum opʒ leges
opponi pp ipſas hr̃e coactiuã potentiã ad bona:in quibus'opʒviuere:quã
nõ hʒ viuus:vtpote patris ꝓceptio:⁊ ꝓpter legẽ non eſſe onerosaʒ velut ex
inuidi a latã:ſicut eſt ꝓceptio:⁊ pp in paucis ciuitatibus eſſe leges poſitas
dirigẽtes cuiuſcꝫ etatis mores:ſed viuit quiſcꝫ vt vult. D.

A igitur in eo qđ dictũ eſt de felicitate in hoc libro:⁊ de
virtutibus et de amicitia ſufficiẽtia eſt ł hoc
ꝙ ſciatur tantũ:aut non. Arbitrandũ eſt enim:q̃m opʒ vt ſint
cõprehenſa nobis per terminos et deſcriptiões ⁊ vſitata. Nã
vt dr̃ nõ ſufficit in eo:cuius natura eſt vt agatur ſcire tantuʒ
abſcꝫ vſu:non eſt ergo in ſcia virtutis ſufficiẽtia:imo ſtuden=
dum eſt eius cognitioni:vt conandũ vſitationi ipſius ⁊ vſitationi rerum
alienarum:vt efficiamur boni per modũ aliquẽ ex modis bonitatuʒ: ſi nõ
eſt in ſermonibus ſufficientia in virtute. ¶ D.⁊ pp hoc recte dictũ fuit:q̃m
indigetur acceptione iurationis multe ⁊ ſecuritatis magis mote per ipſam
in adeptione ipſius ſicut. ¶ D. N.⁊.N. D. Et patens eſt:q̃m notitia virtu=
tum potẽs eſt mouere in adeptione carũ eos q̃ liberi ſunt ex adoleſcẽtibus
⁊ excitare ſm equalitatẽ oẽm qui nobilis eſt generis ⁊ amat bonũ ſm veri
tatẽ:plures aũt non põt expaueſcere vt moueanᷓ ad bonum:eo ꝙ ipſi non
ducunᷓ ad bonũ verecundia:ſed metu ⁊ pauore:necꝫ ꝓhibenᷓ a malis pro
pter earum turpitudinẽ:ſed propter penarum ſuſpitionem. Cum enim ſm
paſſiones viuant requirũt delectationes ſuꝑpſius:⁊ res per quas fiunt de
lectationes ⁊ fugiũt a triſtitijs oppoſitis delectatiõibus:bonũ vero quod
eſt bonũ ſm veritatẽ:necꝫ cogitatũ eſt apud eos:quãtomagis necꝫ opera
tum cũ nõ guſtauerint ipm̃. Quis igitur ſermo mouebit iſtos:⁊ permuta
bit eos a ſtatu ſuo. Impoſſibile enĩʒ eſt aut non facile mutare per ſermonẽ
eũ qui iam induratus eſt in moribus antiquis tẽpore longo. ¶ D. Et for=
taſſis amabimus acquieſcere virtutes q̃ñ fuerint nobis vniuerſe res quas
videmus eſſe bonas. ¶ D.⁊ quidã hoĩum putanᷓ eſſe boni per naturam:et
quidã per doctrinã. Et ptʒ q̃m qđ de hoc eſt per naturam non eſt a nobis:
ſed eſt per grãm quandã diuinam illis:quorum fortuna bona ⁊ veraciter.
Sermo aũt ⁊ doctrina non eſt efficax ad faciendũ virtutẽ in oibus: ſed opʒ
vt ſit aĩa q̃ vtitur ſermone ł virtute iam vſitata ⁊ aſſueta bono ⁊ ĩbuta cre=
ſcẽdo in vſu boni ł amore recti:⁊ in odio ꝯtrarij eiꝰ ſicut amat ſeges terraʒ
q̃ nutrit eã:nã illi q̃ viuũt ſm paſſiões beſtiales nõ audiũt ſermonẽ ꝯuertẽ
tẽ eos ab aliq̃:necꝫ intelligũt ipm̃. Qui ĝ fuerit in hoc ſtatu qualr̃ eſt poſ̃e
vt ꝑmuteᷓ eius ꝯſcientia:⁊ vl̃r opʒ ne putetur ꝙ iſti morbi morales reduci
poſſint cogẽdo per ſermonẽ. ¶ D.⁊ opʒ vt ſit mos ante virtutẽ:intẽdo ante
actiones virtutis:⁊ vt ſit prius:⁊ vt ſit ex more ſuo amor pulchri:⁊ odium
turpis. ¶ D. vt aũt inueniaᷓ virtus ſana ex vita pueri difficile eſt: niſi fue=
rit enutritus ſm legẽ nobilẽ:eo ꝙ qui nõ creuerit ſm legẽ nobilẽ vtiᷓ caſti
tate per modũ ꝯtinentie:⁊ vſus caſtitatis per modũ ꝯtinẽtie eſt indelecta
bilis apud plures. ¶ D. Ideocꝫ opʒ vt metiamur dietã puerorꝫ ⁊ actus eo=
rũ per leges. Ipſi enĩ q̃ñ creuerint ſm eas nõ erũt eis contriſtabiles ꝓpter
aſſuetudinẽ earũ. D. Et fortaſſis nõ erit in regimine dicte puerorũʒ ⁊ recta

gubernatione eoꝝ quãdiu durauerint in pueritia ſufficiẽtia. Sed oꝫ etiã
ꝙ qñ peruenerint ad terminũ viroꝝ vtant ea ⁊ aſſueſcant eam: ⁊ indigẽt
in hoc etiam legibus: ⁊ etiam indigent legibus in tota vita: plures enim
ducuntur neceſſitate ⁊ coactione plus ꝙ̃ ſermone: et malo plus ꝙ̃ bono: ⁊
ꝓpter hoc vident quidam hoies: qm̃ oꝫ vt legiſlatores ↄſtringãt homies
ad recipiendũ virtutẽ: ⁊ vt hoc ponant pro lege non propter ſuos tantum:
ſed ⁊ ꝓpter eos qui ſeruis ſimilantur in natura ſua cũ obediant quidem le
gibus per ſermonem viri emeriti in quibꝰ iam preceſſit conſuetudo ⁊ ado=
ptauerunt alas ſuas: ⁊ ꝓpter hoc vident: qm̃ oꝫ vt ponant modos pena=
rum ⁊ vltionis in eum qui non obedit: ⁊ eſt peruerſe nature. Qui vero irre
ctificabilis eſt tollatur de medio: nam aptitudinẽ habenti ⁊ idoneitate ꝗ
amat bonũ perſuadetur per ſermonẽ: malus enim concupiſcens delectatio
nes oꝫ vt affligatur tormentis: quaſi beſtia: ideoqꝫ dixerunt: qm̃ expedit
vt imponant pene contrariantes delectationibus amatis: intendo vt po=
nat cuilibet delectationi triſtitia que ſit tanꝙ̃ ↄtrarians ei naturaliter.
¶D. queadmodũ aũt dictum eſt: oꝫ qui vult fieri bonus vt vtatur eo qꝺ
pertinet bonitati: ⁊ vt non faciat maluꝫ: neqꝫ voluntate ſua: neqꝫ abſqꝫ ſua
voluntate: ⁊ hic quidẽ fit illis qui inhabitant ciuitates ſani intellectus: et
quas ordinat vir ſtrenuus: ⁊ non inuenitur iſtud in ciuitatibus: niſi ex pte
mandatoris ſtrenui cogẽtis eos ad hoc: non inuenitur aũt potentia coacti
ua ad hmõi in mãdato viri vniꝰ niſi ſit rex tanꝙ̃ rex abſolutus: intẽdo vir
tuoſum bonũ. Lex aũt habens potẽtiã coactiuam qñ fuerit ſermo ꝓcedẽs
a ſcia ⁊ intellectu. ¶D. ⁊ habentes legẽ inimicantur eis ꝗ contrariant ipſis
in actionibus: ⁊ ſi ſint actiones eoꝝ ſane. Attamen lex non eſt grauis: qm̃
ordinat qꝺ oꝫ. ¶D. ⁊ putat de legiſlatore in ciuitate laccdemonia tantũ:
qm̃ premandauit adhiberi diligentiã circa dietã ⁊ modũ viuendi in rebus
paucis: in pluribus vero ciuitatibus iam periit conſideratio in hmõi rebꝰ
⁊ ꝓpter hoc viuit quilibet hoim ad libitum ⁊ voluntatem ſuam cũ filiis et
vxore in ſemetipſo: ſicut vixit ꝓut libuit cum filiis ⁊ vxore: ſed vult ⁊ eſt vno
virũ famoſum apud ipſos: per hoc ꝙ accidit ei de libito viuẽdi malitia ſta
tus cum vxore ⁊ filiis: hoc qꝺ dixit eſt res manifeſta valde in ciuitatibus q̄
ſunt ſuper faciẽ terre in hoc tpe. ¶D. ⁊ melius eſt ꝙ ex regimine in iſtis re
bus eſt ꝓuiſio cõis ſana: quã poſſe eſt eſſe in vſu ⁊ qñ fuerit regimen iſtud
vniuerſitatis: oꝫ ꝙ ſit ſm ꝙ curat q̄libet ex ipſis ⁊ cupit circa filios ⁊ ami=
cos ſm equalitatem: ⁊ vt ſtudeatur virtuti ab omnibus eis: ⁊ vt eligant eã
⁊ maxime poteſt iſtud qui ſciuerit quod dictum eſt in hoc lib. quando factꝰ
fuerit lator legũ: ꝓuiſio eñ cõis ciuitatibus eſt quidẽ per leges. ⁊ viri ꝗdeꝫ
idonei fiũt virtuoſi ꝑ leges nobiles: ſiue ſint ſcripte: aut non ſcripte. Forſi=
tan. n. in hoc non eſt diuerſitas: intẽdo in genere ⁊ natura in eo per quod
inſtruitur vnus ſingularis ⁊ vniuerſitas: vt qꝺ accidit in arte muſica ⁊ in
ceteris operationibus intendo qm̃ per qꝺ inſtruitur vnus per hoc inſtrui
tur ⁊ vniuerſitas. Et ꝓpter hoc ſunt res legales ⁊ conſuetudines habẽtes
vim in ciuitatibus quaſi vim ſermonũ ⁊ conſuetudinum patrum in domi=
bus: imo validiores ſunt in ciuitatibꝰ: ⁊ vtiliores: eo ꝙ generaliores. ¶D.
inſtructio vero particularis ⁊ cõis ciuilis etiã habent adinuicem diuerſita
tem: vt qꝺ accidit in arte medicine: ⁊ in ceteris artibus opatiuis: ⁊ qꝺ dicit
in medicina: qm̃ dimiſſio nutrimenti ⁊ quies: intendo priuationẽ exercitii
cõpetit febricitantibꝰ: fortaſſis tñ quibuſdã nõ ↄuenit: ⁊ ſilr in epilepticis
fortaſſis nõ cõpetit oibus cura vna: ⁊ dignius eſt putari qm̃ particulare ex=
ꝗſitũ eſt certitudinaliter qñ fuerit regimẽ ⁊ ꝓuiſio ꝓpria ſingulis hoim:
intẽdo vt memoria habeat cuiuſlibet hois: ⁊ ꝓuideatur ei per ſibi propriũ

ſm ꝙ tale indiuiduū ſignificatū: verūtñ vnūquēqꝫ regit regimine decēti ꝛ
bono: ꝛ viſitat viſitatione propria in medicina: ꝛ in reliqs artibꝰ actiuis il
le apud quē fuerit ex illa arte cōevlē: intēdo qđ ptinet vniuerſo: ꝛ vir meliꝰ
eſt regimē regimīe illiꝰ apđ quē eſt qđ ptinet pticularibus tm̄ eo ꝙ ſcientie
ſunt qdem rei vlis: ꝛ iſte artes ſunt artes actiue a ſcia: niſi ꝙ forſan nō pro
hibet: qm̄ regat hō regimine bono indiuidua multa qñ iā certificatū fue
rit qđ cōuenit per experiētiā tm̄: ſicut accidit hoc in arte medicine. Putant
ergo multi medicorū q ſunt cū hac diſpōne: qm̄ bñ ꝛ certe operant in ſeip
ſos: ꝛ nō pñt in alijs perficere quicqꝫ propter ignorātiā eorū nāe cōis: ꝛ pp
hoc vr: qm̄ opꝫ eū q vult eſſe magiſter ꝛ artifex perfectus in hmōi artibus
actiuis vt hēat ſciaꝫ rei vlis nō minꝰ ꝙ̃ ſciam pticularis: vt ſit ſcia eius rei
vlis in tali arte ſm menſurā poſſibilē in ea: ꝛ ex quo neceſſariū eſt ei q vult
efficere per regimē ꝛ gubernationē aliquos meliores ꝙ̃ ſint ſiue multos: ſi
ue paucos: vt ſit lator legū: cū per legē quidē bonū faciamus. Et tunc ma
nifeſtū eſt: qm̄ non eſt potens vnuſquiſqꝫ vt ponat ex ipſis pōnem bonam:
neqꝫ ſi ſit vir experientie tantū. Sꝫ ſi fuerit aliqs: erit ille qui ſcit vlē: ſicut
ſe hꝫ res in medicina ꝛ in ceteris magiſterijs: in qbus eſt vſitatio: rectifica
tio ab intellectu ꝛ ſcia. ¶ D. cūqꝫ ſic ſit opꝫ vt pſcrutemur poſt hūc ſermonē
ex quo magiſterio poſſe eſt hoi vt ſit lator legū ꝛ qualiter erit hic. Et eſt ma
nifeſtū qm̄ erit qdē hic p noticiā rerū ciuilium q ſunt ſubiectū eius in quo
ſpeculat: ſicut proportionant cetere artes et potentie ſubiecto ꝓprio eius:
ideoqꝫ putat ſcia hic pars eſſe artis ciuilis ꝙ̃uis nō appeat ex eo qđ inue
nitur in ciuitatibꝰ ꝙ res in pōne legū ſilr rei in ceteris ſcientijs ꝛ potētijs
In ceteris nāqꝫ potētijs ꝛ artibꝰ pꝫ ꝙ illi q ſciunt ſunt q agūt per eas vt me
dici ꝛ ſcriptores. ¶ D. illi aūt qui ꝓfitent ſapientiā rerū ciuiliū nō poſſunt
docere eā: neqꝫ qlibet potēs ad agendū eas: imo putat ꝙ illi q exercēt vitā
ciuilē faciūt hic p potētiā quādā aliā a ſcia. ¶ D. Et ſunt digniores vt fa
ciāt hoc per experiētiā ꝙ̃ vt faciāt ipſum p ſciaꝫ ꝛ artē: nō eñ vr ꝙ ipſi ſcri
bāt in hoc qcꝙ̃ neqꝫ robor etiā in hoc rōcinationē. ¶ D. forſan poſitio ſer
monū in iſtis rebꝰ artificialior eſt ꝙ̃ qđ cōſueuerūt antiq de poſitione ſer
monū cōtēdēdi in iudicio ꝛ difficiliū: ꝛ neceſſariū fuerat eis cōponere ſermo
nes ciuiles cū reputarēt ſe potētes ad hoc: ꝛ cū in hoc fuiſſet ſanatio ipſo
rūmet atqꝫ aliorū ex amicis. Etenim ipſi ſi feciſſent hoc nō poterāt dimi
ſiſſe ciuitatibus aliqd penitus loco ſui poſt mortem melius hic magiſterio
ſibi ꝛ amicis etiā. ¶ D. neqꝫ putādū ꝙ poſſe experiētie in inuētione legum
modicū ſit: nā tūc nō eſſet poſſe vt aliqs iſtorū eſſet lator legū: intēdit eos
q erāt tpe ſuo. Nā q ex ipſis factus eſt lator legū: factus eſt qdē ex pte ex
periētie: intēdo ꝙ expertus fuit. ipſe ꝛ alij: ſicut ſe hꝫ ī medicina experimē
tali iō neceſſe eſt illis q cupiunt regere ciuitates vt ad minus habeāt expe
rientiā. ¶ D. illi aūt q ꝓfitent ſe artē cōdendi leges ex illis q iactāt ſe eſſe
ſapientes in eis ſunt longe ab hoc valde: neqꝫ eñ ſciunt vniuerſalr que ſit
hec ars ꝛ in qua re ſit. Et cū ignorātia eorū de hoc putauerūt qdaꝫ ꝙ hec
ars ꝛ rhetorica ſit res vna: ſed putauerunt hāc eſſe deterioreꝫ rhetorica et
putauerūt ꝙ cōdere leges leue qđ eſt ei q vult aggregare ex ipſis in quo ꝓ
fecit. Nō eſt aūt vt opinati ſunt. Etenim electio actꝰ nobilis in vnaquaqꝫ
artiū nō fit niſi p duas res: vna quarum eſt ſciētia cognitionis illius rei: et
altera experientia. Sciētia nāqꝫ eſt p quā inuenit actio: ꝛ experiētia p quā
dirigit vel pficit: ſicut ſe habet in arte muſica ꝛ arte medicine: ꝛ ceteris ex
artibus actiuis: ꝛ domini experiētiarū p quos pficit in hoc ſm pfectioneꝫ:
ſunt illi q iudicāt ſane de operatiōibꝰ p experiētias: ꝛ ſciunt cū hoc p quā
rē erunt: ꝛ qualiter: ꝛ q̄ res cui rei cōuenit: q vero nō habēt experiētiam de

Neceſſe ē illis q cu piūt rege re ciuitates vt ad minꝰ ha beāt expe rientiaꝫ.

Electio actꝰ nobi lis in vna quaqꝫ ar tiū nō fit niſi p du as res. ſ. p ſciam et expientiā

aliquo ⁊ habent notitiã nature eius occultaẽ ab eis ſi eſt ex actione bona
in fine:aut mala.❡D.Et vĩr conditoꝛ legũ ſimilatur potentijs ciuilibus
qualiter igitur erit is apud quem non eſt ſcientia iſtius artis conditoꝛ le⸗
gũ:aut quõ iudicabit de nobili earũ:aut de ignobili:non enim erit poſſibi
le hoc niſi fuerit de hoc perſcrutatio ⁊ ſpeculatio:⁊ ponaẽ ĩ mẽbꝛanis libro
rum.⁊ dicant in ea non que ſunt res que ſe hꝫ in ea habitudine curationũ
in arte medicine:imo qualiter fiat curatio donec habeatur ſanitas:⁊ diſtin
guanẽ hec donec perueniant ad finem in vnoquoqꝫ hominũ. Et de huius
notitie domino putatur:qm̃ ipſe ꝓficiat per experientiam:qui vero nõ ha
buerit hanc notitiam non proficiet per experientiam:⁊ cum ſic ſit erunt cõ
uenientes valde poſitio legum ⁊ aggregatio ſoꝛoꝝũ ciuilium eis qui poſ⸗
ſunt vti conſideratione ⁊ iudicio ſano de bono et eius contrario. Et ꝑ hoc
facile erit eis ſcire quid cuiqꝫ ꝯueniat:intendo que lex cuiꝰ aggregationi:⁊
ſimiliter in ſingulis partibus aggregationũ.❡D.Si aũt incipiant in po⸗
ſitione legũ abſqꝫ habitu ſcientiali non erit poſſibile eis iudicare iudiciũ
rectũ bonũ:niſi ſit conditoꝛ nature excellentis:⁊ foꝛſitan erit actio haben
tis excellentẽ naturã conuenientioꝛ:quãdo fuerit ab habitu artificiali.
❡D.et cum iam dimiſerint antiqui perſcrutationem et inquiſitionem de
poſitione legũ:tũc foꝛtaſſis erit melioꝛ ꝯſideratio in hac conſideratione in
ciuitate per modũ vĩem.Et qm̃ ꝓpoſitũ noſtrũ eſt perfectio ſpeculationis
ſm menſurã poſſe phĩe in rebus humanis:nunc conabimur pꝛimitus per⸗
ſcrutari de omni parte nobili bona legũ ꝙ dixerũt antiqui de hoc intẽdo
de regimine ciuitatũ:deinde videmus de modis viuendi inuentis quis eo
rum coꝛrumpit quaſdam ciuitates ⁊ rectificat quaſdam:⁊ quis eoꝛum re⸗
ctificat omnem:intendit ex ciuitatibus quatuoꝛ ſimplicibus aut quinqꝫ:⁊
ꝓpter quam cãm efficiẽ vna quarũdam ciuitatum bona:⁊ quarũdam ꝯcõ⸗
trario.Quãdo ergo ꝯſideratũ fuerit in his foꝛſan ſcietur magis que vita
melioꝛ:⁊ qualiter ponaẽ vnaqueqꝫ:⁊ ꝓpter quid ſimilanẽ leges in vſu eaꝝ
ꝯſuetudinibus:incipiamus ergo et dicamus.
❡Et hic explicit ſermo in hac parte huius ſcie:⁊ eſt ea q̃ hꝫ ſe in ſcia ciuili
habitudine notitie qđ eſt ſanitas et egritudo in arte medicine: et illa quã
pꝛomiſit eſt pars que hꝫ ſe in hac ſcia habitudine effectiue ſanitatis et de⸗
ſtructiue egritudinis in medicina:⁊ eſt in libro eius qui nominaẽ liber de
regimine vite.⁊ nondũ ꝑuenit ad nos:q̃ ſumus in hac inſula quemadmo⸗
dũ non ꝑuenerãt ad nos pꝛimitus de iſto libro:niſi pꝛimi quatuoꝛ tracta⸗
tus donec perduxit eũ ad nos amicus noſter vir nobilis dñs Omar filius
martini rogatu amicoꝛũ ſuoꝝ:⁊ deus retribuat ei pro nobis regratiatione
cõpleta:⁊ foꝛtaſſis erit aliquis amicoꝛũ qui adducat librum in quo eſt cõ
plemẽtũ huius ſcie ſi deus voluerit.Appet aũt ex ſermone Abyn arrin Al
pharabij:qm̃ inuentus eſt in illis villis:ſi vero hoc non ꝯtigerit ⁊ deus con
tulerit induci vite ꝑſcrutabimur de hac intentione iuxta menſuram noſtri
poſſe:nam ex ſermone phĩ apparet in hoc loco: qm̃ qđ eſt in lib.platonis
de regimine vite incõpletũ eſt:⁊ videẽ ꝙ ſic ſe habeat res in ſeipſa: nam in
illo libro ꝑſcrutatur Plato duobus modis hoim tm̃ ⁊ ſunt ꝯſcruatoꝛes ⁊ ſa
piẽtes:deinde oſtẽdit quõ permutanẽ ciuitates ſimplices ad ſeinuicem: ſꝫ
perſcrutatio artificialis exigit vt rememoꝛenẽ leges ⁊ foꝛi cões ciuitatibus
ſimplicibus:deinde rememoꝛeẽ poſt hoc qđ appropꝛianẽ ſingulis ciuitati
bus ex eis intendo qđ appropꝛiaẽ aggregationi nobili honoꝛabili ⁊ alijs
aggregationibus.❡Et ſimiliter rememoꝛetur qđ impedit vniuerſas ag⸗
gregationes:⁊ qđ impedit modo ſingulos ex ipſis:⁊ inquiranẽ exempla hu
ius in vita inuenta in illo tpe:⁊ hoc eſt illud ad qđ ipnuit Ariſto. hic.et eſt

tes que nõ complet in libris platonis.qualiter igitur.d.Albubekrim fili⁹
aurificis ꝙ locutio de aggregatione nobili iam expedita erat in libro pla
tonis:⁊ ꝙ loqui de eo in quo iam locutum eſt dummodo inueniatur eſt ſu-
perfluitas:aut ignorantia : aut malitia : verumtamen nõn peruenerat ad
ipſum complementum iſtorum tractatuũ.¶Et ego quidẽ expleui determi
nationem iſtorum tractatuũ quarto die Iouis menſis qui arabice dicitur
ducadatim anno arabum.d.lxxij.Et grates deo multe de hoc. ¶M.tranſ-
lator.Et ego compleui eius tranſlationem ex arabico in latinum tertio die
iouis menſis Junij . Anno ab incarnatione domini M.cc.lx.apud vrbem
Toletanam in capella ſancte Trinitatis:vnde ſit benedictum nomen do-
mini qui eſt trinus ⁊ vnus.

Libri Decimi Ethicorum Finis.

¶Ad Nicolaum Quintum pontificem maximum Leonardi Aretini epiſtola.

NOn nouum eſſe conſtat beatiſſime pater: ſed iam
inde ab antiquis frequentiſſime vſitatum: vt qui
literarum ſtudijs inſudãt homines laborum ſuo-
rum opera ad principes ſcribant. Quod mihi fe-
ciſſe videntur:non quo diſciplinam aliquam illis
proponant: ſed quo amor ac beniuolentia ſua bo
nis principibus innoteſcat:ac eorum ex auctorita
te / ad quos libri ſcribuntur quedam ipſi libris accedat auctori-
tas . Ego igitur horum ſecutus exemplum : vigilias quaſdam
meas non contennendas:vt reor:ſed quod ſine arrogantia dictũ
vel in noſtris hominibus valde vtiles: cum omni reuerentia tuo
nomini preſcripſi. Nam cum per vacationem apoſtolice ſedis nu
per in Conſtantienſi concilio ſubſecutam : ipſe quoqꝫ ab officio
quod in curia preſtare conſueui/vacarem:multaqꝫ eis varia quo
tidie inſurgerent : quoniam nec exitum vllum/nec finem proſpi-
cere volebant:retuli me ad ſtudia literarum: tanqꝫ in tranquilliſ
ſimum aliquem portum turbationum cunctarum. Cunqꝫ ibi cũ
veteribus amicis:vt inquit Cicero : ideſt cum libris rediiſſem in
gratiam:multaqꝫ ⁊ aſſidua lectione vterer : placuit tandem non
ſolum legendo mihi:verumetiam ſcribendo alijs/ſi qua poſſent
prodeſſe conari.id enim precipuum ſtudioſorum munus putan-
dum eſt:vt non ad propriam modo/ſed ad comunem vtilitatem
ſtudia referant ſua. Itaqꝫ Ariſto.libros: qui de moribus inſcri
buntur ſuauiſſimos quidem ac elegantiſſimos : ⁊ ad vitam no-
ſtram plurimum neceſſarios accuratiori diligentia in latinũ tra
duxi:putãs id vſqꝫ adeo vtile:vt nihil fieri poſſit vtili⁹. Eos igit
beatiſſime pater libros ad te mitto:nõ quo vacare eorum lectio-
ni te poſſe arbitrer:noui enĩ fluctus ⁊ eſtus paſtoralium occupa-

tionum:ſed vt omnis mea opa in tuum nomen referaſ. Qꝛ ſuſpi
cor fore nullos ꝗ forſan grecaꝝ literarū ignari:ꝛ ob hoc defectus
minime internoſcere valētes huic meo labori fragabunſ: pro diſ
cuſſione rerum ipſarum quedam premiſi.

¶Leonardi Aretini prohemium in lib. Politicorum.

PAter moralis diſcipline precepta quibus humana inſti
tuitur vita ꝛ docetur:eminentiſſimum quodāmodo lo
cum obtinent:que de ciuitatibus earumqꝫ gubernatio
ne/conſeruationeqꝫ traduntur. Quippe diſciplina hu
iuſmodi oīs/felicitatem hominibus conficere ſtudet. Felicitatē
vero ſi vni acquirere preclarum eſt: quanto magnificentius erit
vniuerſe ciuitati beatitudinem adipiſci?Bonum enī ꝙto latius
patet:tanto diuinius eſt exiſtimandum. Cumqꝫ homo imbecillū
ſit animal:ꝛ quam per ſeipſum nō habet ſufficientiam perfectio
nemqꝫ ex ciuili ſocietate reportet:nulla profecto conuenientior di
ſciplina homini eſſe poteſt:ꝙ quid ſit ciuitas ꝛ quid reſpu. intel
ligere:ꝛ per que conſeruetur intercatqꝫ ciuilis ſocietas non igno
rare. Mihi quidem: qui hec ignorat ſeipſum pariter ignorare vi
detur:ac ſapientiſſimi dei preceptum deſpicere. Itaqꝫ ꝛ Plato
decem illis preclaris libris qui ſunt ab eo de repub. ſcripti:in hac
parte oſtendenda/docendaqꝫ plurimum nixus eſt. Et Mar. Ci
cero noſter ſex inclytis libris quos de repub. ſcripſit hanc ipſam
materiā eſt proſecutus. Et Ariſto. in hoc volumine: quod nunc
in latinum conuertimus hec ipſa complexus eſt: tanto quidem
nitore ꝛ copia ꝛ ornatu:vt vere mereatur flumen aureum vocita
ri. Materia igitur huius operis talis eſt. Conuertendi autem in
terpretandiqꝫ mihi cauſa fuit eadē illa/que iam decem ꝛ octo an
nis ad conuerſionem Ethicorum induxit. Nam cum viderē hos
Ariſto. libros:qui apud grecos elegātiſſimo ſtilo perſcripti ſunt
vitio mali interpretis ad ridiculam quādam ineptitudinem eſſe
redactos: ac preterea in rebus ipſis errata permulta ac maximi
ponderis:laborem ſuſcepi noue traductionis quos noſtris hoi
bus in hac parte prodeſſem. Quid enim opera mea vtili?. Quid
laude dignius efficere poſſim:ꝙ ciuibus meis primum:deinde ce
teris qui latina vtuntur lingua ignaris grecarum literarum fa
cultatem prebere?vt non per enigmata ac deliramenta interpre
tationum ineptarum ac falſarum: ſed de facie ad faciem poſſint
Ariſtote. intueri. Et vt ille in greco ſcripſit:ſic in latino perlege
retur. Excitauit me quoqꝫ vtilitas maxima:quam ex interpreta
tione Ethicorum proueniſſe conſpexeram. Homines enim inge
nue eruditi: quos primo veteris interpretationis ineptitudo ac
barbaries a legendo repellebat:ita poſtmodum eos libros com
plexi ſunt:vt in maximam lucem illarum rerum cognitio/ſit per

ducta. Quod idem fore ſpero in his de quibus nūc agimus Politicorum libris. Atq3 eo magis quo hec materia ciuilis: ⁊ verba ad exprimendum alia q̃ in ſuis diſputationibus ſcholaſtici vtātur: ⁊ maiorem quēdam efflagitant dicendi ornatum. Que duo interpres ille nedum conſequi: ſed ne ſuſpicari quidem potuit Ariſtote. certe tanta facundia: tanta varietate ⁊ copia: tanta hiſtoriarum exemplorumq3 emulatione hos libros referunt: vt oratorio pene ſtilo ſcripti videantur. Sic enim argumentationes totas interdum explicat: vt cuncta dicendi ornamēta in eis ſtudioſe coniuncta liceat intueri. Nec eſt in his libris queſtio vlla paulo vberior/que tractata ab illo ſit abſq3 rethorico pigmento atq3 colore. Quorum ⁊ ſi non expreſſionē: attamen abumbrationem quandā diligens lector in hac traductione noſtra deprehendet. Fuit enī Ari. ſtudioſiſſim⁹ eloquētie: qđ artes rethorice eius pluribus voluminib⁹ explicate declarāt. Que ſit igitur horū librorū mā ⁊ qua de cā laborē hūc ſuſceperim⁹: ⁊ quales libri ipſi ī greco ſint: hec prefatos eſſe ſufficiāt. Hortamur aūt oēs vehemēter ad huius operis diligentiſſimam lectionem: vtpote doctrinam vberrimam: ac rerum prope innumerabilium cognitionem: ⁊ quidem neceſſariam ad vitam ſuſcepturos.

¶ Ariſtotelis Liber primus Politicorum ex fida Leonardi Aretini traductione.

¶ Capitulum primum.

Quoniam videmus omnem ciuitatem eſſe ſocietatem quandam: et omnem ſocietatem boni alicuius gratia conſtitutam. Nam eius gratia: quod bonum videtur omnia omnes agūt: patet quod bonum aliquod omnes coniectant: maxime vero principaliſſimum omnium que eſt principaliſſima: ⁊ ceteras omnes complectitur. Eſt autem hec illa q̄ ciuitas appellatur ⁊ ciuilis ſocietas. Quicūq3 vero putant gubernatoris ciuitatis ⁊ regis/patriſq3familias: ⁊ domini eandem eſſe rationem: non bene dicunt. Multitudine enī ⁊ paucitate: ſed non ſpecie illorum ſingulos putant differre: veluti ſi paucorum quidem dominum. ſi vero plurium patremfamilias: ſint etiam plurium gubernatorem ciuitatis vel regem: quaſi nihil differat magna domus ⁊ parua ciuitas. Gubernatorq3 ciuitatis ⁊ rex quandoquidem idem preſidet ⁊ regit. Quando vero ſecundum rationem talis ſcientie in parte preſidet: ⁊ in parte ſub eſt gubernator ciuitatis. Sed hec vera non ſunt: quod manifeſtum erit ſecundum hanc doctrinam conſiderantibus. Ut enim in alijs compoſitum vſq3 ad incompoſita diuidere neceſſarium eſt (he namq3 ſunt minime totius particule) ita ciuitatem ex qui

B
Ei⁹ grā q̄ bonū vr̄ oēs agūt.

Declaratio

bus componitur conſiderantes:⁊ quid ille differant inter ſe: ⁊ ſi
quid artificij recipiunt/ſingula ipſorum intuebimur. Si quis igi
tur ab initio rerum originem inſpiciat: vt in alijs: ſic ⁊ in iſtis op
time diſcerneret. Primum igitur neceſſe eſt combinare illos/qui
non poſſunt eſſe niſi ſimul: ceu marem ⁊ feminam generationis
cauſa. ⁊ hoc non ex electione: ſed velut in ceteris animalibus et
plantis naturale eſt deſiderium quale ipſum eſt tale alterum re-
linquendi. Imperans vero natura ⁊ parens propter cõſeruatio-
nem. Nam quod poteſt mente proſpicere natura imperat ac do-
minatur: quod autem poteſt corpore hoc facere: paret natura et
ſeruit: quapropter domino ⁊ ſeruo idem confert. ¶ Natura igi-
tur diſtincta ſunt femina ⁊ ſeruus. Nihil enim natura facit tale
quale ſtatuarij delphicum gladium ob inopiã: ſed vnũ ad vnũ.
Sic enim optime inſtrumenta proficient: ſi eorum ſingula non
multis ſed vni deſeruiant. Uerum apud barbaros femina et ſer-
uus eodem gradu habentur. Cauſa vero huius eſt: quoniam qđ
nature dominetur non habent: ſed fit eorum ſocietas ex ſeruo et
ſerua. Quamobrẽ aiunt poete grecos barbaris dominari opor
tere: ꝙ idem ſit natura barbarus ⁊ ſeruus. ¶ Ex his duabus igi
B tur ſocietatibus domus prima: recteq́ʒ Heſiodus inquit domũ
Domus in primis mulieremq́ʒ ⁊ bouem aratorem. Bos enim pro ſeruo
pauperibus eſt. Quotidiana igitur ſocietas ſm naturam conſti
tuta domus eſt: quos Carũdas quidem homoſipyos. Epimeni-
des vero cretenſis homocapos appellat. Sed que ex pluribus
domibus conſtituitur ſocietas prima vtilitatis gratia non quoti
Pagus. diane pagus eſt. Maxime vero ſm naturam videtur pagus pro
C pagatio quedam eſſe domus eorum quos dicimus coaluiſſe: et
natos eſſe natorum. Quapropter primo ſub regibus ciuitates
erant: nunc vero etiam gentes. nam ex his que ſuberant regno
accreuerunt. Omnis autem domus regitur a ſeniore: itaq́ʒ ⁊ ge-
nera inde propagata propter cõſanguinitatem. Et hoc eſt quod
inquit homerus. Iura dent ſinguli natis ⁊ vxoribus. ſparſim nã
q́ʒ etiam ſic antiquitus habitabant. Et deos ob hoc ipſum pu-
tant cuncti regem habere: quoniam ⁊ ipſi partim nunc: partim
antiquitus ſub regibus degebant. Quemadmodũ vero formas
humanas dijs attribuunt homines: ſic etiam ⁊ vitas.

¶ Quid Ciuitas: homo ciuile animal: partibus ciuitas prior.

¶ Capitulum ſecundum.

Que autem ex pluribus pagis conficitur ſocietas: ci-
Quid eſt ciuitas. uitas eſt/que quidem (vt ita dixerim) totius ſufficien
tie vitam habet: conſtituta quidem gratia viuendi:
exiſtens autem bene viuendi gratia. Quapropter
omnis ciuitas natura eſt: ſiquidem et prime ſocie-
tates; nam hec illarum finis eſt: natura vero finis eſt. quale enim

vnūquodq; eſt generationi perfecta: hanc vniuſcuiuſq; nām eſſe dicimus: ceu hoīs equi domus. Inſuper cuius gratia ⁊ finis optimū. Sufficientia vero finis ⁊ optimū. Ex his igitur pꝫ ciuitatem eſſe ex his: que natura ſunt: ⁊ φ homo natura ciuile eſt aīal. Et q̄ abſq; ciuitate eſt pp nām: nō pp fortunam: aut nequā eſt: aut potior φ hō: vt ab Homero p cōtumeliā increpatur: ſine tribu ſine iure ſine domo.

Hō nā ciuile eſt aial.

Nam ſimul natura talis eſt ⁊ belli cupidus: veluti qui nullo retinetur iugo vt neq; volatilia. Ex quo pꝫ ſociale aīal eſſe hominem: magis φ omnis apes: ⁊ φ oē gregariū aī. Nihil enim vt diximus fruſtra natura facit. Sermonem vero homo hꝫ ſolus omniū animaliū. Nam vox quidē moleſti atq; iocundi ſignū eſt. Quapropter alijs quoq; exiſtit animalibus. Huc uſq; eñi natura in his proceſſit: vt ſenſum habeāt iocundi ⁊ moleſti: ⁊ hec inter ſe ſignificare poſſint. At ſermo ad hoc datus eſt nobis: vt oſtendamus vtilitatem ⁊ dānum: quare ⁊ iuſtum ⁊ iniuſtum Hoc enim preter cetera animalia hominibus proprium eſt: vt boni et mali: ac iuſti ⁊ iniuſti: ⁊ aliorum huiuſmodi ſenſum habeant: ſoli: horumq; ſocietas facit domum ⁊ ciuitatem. ¶ Et certe ſm naturā prius eſt ciuitas φ domus: ⁊ φ ſinguli noſtrū. Nā totū prius eſſe φ partem neceſſariū eſt.

Totū prius eē φ ptem neceſſariū eſt.

Perempto enim toto nō erit pes nec manus: niſi equiuoce veluti ſiquis dicat lapideam. Naꝫ corrupta quidem erit talis. Cuncte quidem opere diffinite ſunt ⁊ potentia Itaq; cum amplius non ſint tales nō eſt dicendum illas eſſe eaſdeꝫ: ſed equiuocas. Eſſe igitur ciuitatē natura: ⁊ prius φ ſinguli: manifeſtum eſt. Si enim non eſt ſufficiens vnuſquiſq; ſeparatus perinde ſe habet ac relique partes ad totum. Qui autē in cōi ſocietate nequit eſſe: quiq; nullius indiget propter ſufficientiā: nulla pars eſt ciuitatis. Quare aut beſtia aut deus.

Qui i cōi ſocietate neqt eſſe aut beſtia aut deus.

Natura igitur omnibus ad hmōi ſocietatem eſt appetitus. Qui autem primus inſtituit maximorum bonorum cauſa fuit: vt enim perfectione ſuſcepta optimum cunctorum animaliuꝫ eſt homo. ita ſi alienus fiat a lege: ⁊ a iudicijs peſſimum eſt omnium animaliū. Seuiſſima eī eſt iniuſtitia tenens arma.

Seuiſſima iniuſtitia habens arma.

Homo vero arma tenet per innatā prudētiā atq; virtutē: qbus plurimū valꝫ in cōtrariū vti. Itaqꝫ impijſſimū ⁊ immaniſſimū eſt ſine virtute: ad libidinem cibationēq; deterrimū. Iuſtitia vero ciuile quiddam eſt. Nam ius ordinatio eſt ciuilis ſocietatis. Iudicatio autem iuſti iudicium.

Quid ſit ius ⁊ iudicatio.

¶ De re familiari domino ſeruo acquiſitione imperandi modis.

¶ Capitulum tertium.

QUoniam declaratum eſt quibus ex partibus ſit conſtituta ciuitas: neceſſarium videtur primum de re domeſtica dicere. Omnis enim ciuitas ex domibus conſtat. ¶ Rei domeſtice rurſus ptes ſunt ex qbus dom9 eſt cōſtituta. Domus aūt perficiꝰ ex ſeruis ⁊ liberis.

Cū vero prima queq3 ſint in minutiſſimis perqrēda: prime vero
ac minutiſſime ptes domus exiſtūt dñs ⁊ ſeruus: maritus ⁊ vxor:
pater ⁊ filij. De his tribus vtiq3 ptibus cōſiderādū fuerit qd vna
q̄ꝗ ⁊ qlē eſſe oporteat: hoc eſt de dominica de cōiugali de pater=
na diſciplina. Eſt inſuper qdā pars q̄ vr̄ qbuſdam eſſe diſciplina
B rei familiaris: qbuſdā vero maxima eius pars. Loquor aūt de il=
la parte q̄ verſat̄ circa acqrēdū: q̄ ⁊ ipſa queādmodū ſe hēat cōſi
derādū erit. At primum de ſeruo ⁊ dño dicamus: vt q̄ neceſſaria
ſunt intueamur: ⁊ ſi quid de his melius cōprehēdere poſſumus
q̄ꝫ ea que nūc exiſtimant̄. Quibuſdā porro videt̄ ſciētia qdā eſſe
dominatio: eadēq3 eſſe diſciplina domeſtica ⁊ dominatio guber=
natioq3 ciuilis ⁊ regia: vt in principio diximus. Alijs aūt preter
naturā videtur eſſe dominatio: qm̄ natura nihil differat: ſed lege
dūtaxat inductū ſit: vt alij liberi ſint alij ſui. Quapp neq3 iuſtum
violētū em̄. ¶ Cū igit̄ poſſeſſio ſit pars domus: certe ⁊ illa p quā
acqrimus ps erit domeſtice diſcipline. Nā ſine neceſſarijs impoſ=
ſibile eſt viuere: ⁊ bñ viuere. Ut ꝟo in artibus definitis neceſſariū
eſt ſubeſſe propria inſtrumenta ſi opus modo confici debeat. Sic
D etiam in re familiari. Inſtrumētorū vero qdā inaīata: qdā aīata:
veluti gubernatori nauis que quidem inanimis eſt: qui vero pro=
ram regit animatus. Nam miniſter in artibus locum inſtrumēti
obtinet. Sic ⁊ poſſeſſio inſtrumētum eſt ad vitam. Res autē poſ=
ſeſſa multitudo inſtrumentorum: ⁊ ſeruus poſſeſſum qddā aīatū:
⁊ tāq̄ inſtrumētū ante inſtrumēta oīa miſter. Si poſſent.n.inſtrā
ad iuſſum vel nutum dñi opus ſuum conficere: quemadmodum
Dedali aut Uulcani tripodes: (quos inquit poeta ſpōte ſua diui
num prodiſſe in certamen:) ſic ⁊ pectines texerent: ⁊ plectra citha
ram pulſarent: nec architecti ſane miniſtris: neq3 dñi indigerent
ſeruis. Que igitur inſtrumenta dicuntur factiua ſunt. Quod ve=
ro poſſidemus actiuum eſt. A pectine quidem aliquid fit preter il
lius vſum. A veſte vero atq3 lectica vſus ſolum. Preterea cum ſpe
cie differant facere ⁊ agere: ⁊ indigeat vtrumq3 inſtrumentis: ne=
ceſſarium eſt ⁊ illa eandem habere differentiam. Uita certe actio
eſt: et non factio. Quapropter ſeruus miniſter eſt: ad actionem.
Id autem quod poſſidetur dicitur quemadmodum ⁊ pars ad to
tum. Pars enim alterius non ſolum eſt pars: ſed etiam omnino
alterius: ſic̄ autē ⁊ qđ poſſidetur. Quapropter dñs ſerui eſt dñs
ſolū: ſꝫ illius nō eſt. Seruus aūt nō ſolum dñi ſeruus: ſed omnino
C illius. Que igitur ſit natura ſerui et que ptās: ex his patet. Qui
Que ſit enim ſuiipſius non eſt ſm naturam: ſed alterius: homo hic natu=
nā ſerui. ra eſt ſeruus. Alterius aūt homo eſt quicumq3 poſſidetur: homo
exiſtens poſſidetur aūt inſtrumētū actiuū ⁊ ſeparabile. Utrum ve
ro ſit aliquis natura talis vel non. ⁊ vtrū melius ac iuſtius ſit ali=
cui ſeruire vel non: ſed omnis ſeruitus ſit preter naturā conſide=
randū poſtea

randũ poſtea erit. Nec ſane difficile eſt rõne ꝓſpicere: ⁊ ex his q̃ fiunt cognoſcere. Imperare eñ ⁊ parere: nõ ſolũ neceſſarioꝝ ſũt verũ ẽt vtiliũ. Ac ſtatim ex gñatione quedã diſtincta ſunt: alia q̇dẽ ad impandũ: alia vero ad parendũ. ⁊ ſpẽs multe ⁊ impantiũ ⁊ parentiũ exiſtũt. Et ſp meli⁹ imperiũ: meliorũ parẽtiũ eſt: ceu hoĩs q̃ beſtie. Nã qđ a melioꝛib⁹ perficit̃ melius eſt opus. Ubi vero aliud imperat: aliud paret eſt aliquod hoꝝ opus. nam q̃cũq; ex pꝉibus cõſtant: ⁊ fiunt vnũ q̇ppiã cõe ſiue ex cõtinuis: ſiue ex diſcretis. in oĩb⁹ appꝫ: ⁊ qđ impat: ⁊ ꝙ paret: ⁊ hoc ex tota natura ineſt aĩatis. Nam ⁊ in his que expꝛtia ſunt vite eſt qđdã imperiũ inſtar harmonie. Sed hec forſan aliena ſunt ab iſta cõſideratione. Animal vero cõſtat primum ex aĩa ⁊ corpe. Quorũ altera iperat ſm nãꝫ: alterũ pꝫt. Opꝫ aũt cõſiderare ꝙ nã nõ i corruptis: ſꝫ in hiſq̃ magis ſe hñt ſm nãm. Quocirca eũ hoiēꝫ qui ⁊ aĩa ⁊ corpe optie diſpoſit⁹ ſit inſpiciẽdũ eſt in quo certe id manifeſtũ. Nã prauorũ quidẽ aut praue diſpoſitorũ ſepe inuenit̃ corpus ipare aĩe: ex eo qꝛ pꝫuerſe ac ꝑter naturã ſe hñt. Eſt igit̃ vt dicim⁹ primũ in aĩali ꝓſpicere iperiũ dñicũ: ⁊ ciuile. nã aĩa quideꝫ in corp⁹ dñicum hꝫ impꝫiũ. Mens ꝟo in appetitũ ciuile: ⁊ regiũ. In q̇b⁹ clarũ eſt ſm naturã ⁊ vtilitatẽ ipꝫari ab aĩa corpori: ⁊ ab ea pꝫte que hꝫ rõnem ei parti que ſubiacet perturbatiõi. Equalitatem vero ac viciſſitudinem omnibus nocere. Rurſus in homine et in alijs animalibus eodem modo. Manſueta quidem meliora natura ſunt q̃ fera: his autem vniuerſis melius eſt vt hominꝫ pareant. nam ſalutem ita recipiunt. Preterea autem maſculus et femina: alter melior ſecundum naturam: altera deterior: et hic imperans. illa vero parens: eodemq; modo neceſſe eſt in cunctis hominibus eſſe. Quicunq; igitur tantum diſtant quantum aĩa a corpore: ⁊ homo a beſtia: per hunc modum ſe habent quorũcunq; eſt opus in corporis vſu: et hoc eſt in eis potiſſimum: hi ſunt natura ſerui: quibus melius eſt vt imperetur hoc imperio: quemadmodum in pꝛemiſſis. Etenim natura ſeruus qui poteſt alterius eſſe: quapꝛopter et alterius eſt: et qui tantum particeps eſt rationis: vt ſentiat quidem: at non habeat. Nam cetera quidẽ animalia rationem quidem non ſentiunt: ſed paſſionibus inſeruiunt. Et vſus variat parũper: neceſſariorum enim corpore auxilium fit ab vtriſq;: a ſeruis videlicet ac manſuetis animalibus. Uult ergo natura. ⁊ differentia facit corpora liberorum: ⁊ ſeruorum. Alia quidem robuſta ad neceſſarios vſus. Alia vero recta et inutilia ad tales operationes. Uerum vtilia ad ciuilem vitam hꝫ aũt diuiſa eſt in belli opportunitates ⁊ pacis. Accidit ꝟo ſepe ⁊ cõtra hos q̇dẽ corpora hr̃e liberorũ: illos ꝟo aĩas. nã id q̇dem pꝫ ꝙ ſi tm̃ ꝑcellãt corpore ſolũ: quantũ deorũ imagines: reliqui oẽs digni apparẽt illis ſeruire. Id ſi verũ eſt in corporib⁹ multo

D (beside the line "ra iperat ſm nãꝫ … nõ i corru-")

E (beside the line "uiunt. Et vſus variat …")

Nã vſia facit corpa liberorũ ⁊ ſeruorum.

iuſti⁹ in aīa idē putare. Sȝ nō vt corpis:ita ꝛ aīe pulchꝛitudinē diſcernere facile eſt. Quod igitur ſint ſm naturam alij liberi:alij ſerui:patet:quibus ꝛ ſeruire prodeſt ac iuſtum eſt.

¶ De duplici ſeruo potentia gubernandi imperio:dominatione et gubernatione. Cap. quartum.

a Quod aūt ꝛ contra dicētes quodāmō recte dicūt:nō diffi
cile fuerit intueri. Dupl͛r enī dr̄ ſeruire ꝛ ſeruus. Eſt eñ aliq̇s ſm leges ſeruus:ꝛ ſeruiēs. Nā lex conſenſio q̄daȝ eſt per quā bello capta illoꝝ fieri dn̄r q̇ ceperunt. Hoc autem ius multi eoꝝ qui circa leges verſant͛ accuſant:tāq̄ oratorem ꝙ contra leges decreuerit quaſi ſit graue ſi eius qui vi afferre poteſt ꝛ potentia precellit:ſeruus fiat et ſubditus is qui viȝ patit͛. Et q̇buſdam hoc mō vr̄:quibuſdā illo:etiā ſapientū. Cauſa ꝟo ambiguitatis ꝛ variatiōis ſermonū hmōi eſt:qꝛ quodāmodo virt⁹ freta potētia vim pōt maxime afferre:ꝛ ſꝑ id qđ ſupat in excellētia alicuius boni:ex quo fit:vis nō abſq̄ ꝟtute eſſe videat͛. Sȝ de iuſto ſolum eſſe ambiguitatē:ꝓpter hoc ſane:ꝙ alijs quidem beniuolētia vr̄ eſſe iuſtū:alijs hoc ip̄m vr̄ iuſtū potentiorem dominari. Diſcordantib⁹ inuicem hmōi ſermonibus cū alteri nec validum quicq̄:neq̄ perſuaſiuum contineāt:ꝙ non oporteat meliorem ſm virtutē precelle ac dominari. Omnino vſurpātes quidā (vt aiunt) aliquod iuſtū. (Nam lex iuſtum quid eſt:) ſeruitutem que ex bello ꝓuenit iuſtam poſuere:atq̄ ſimul nō iuſtā eſſe aiunt. nam fieri pōt vt belli ꝑncipiū nequaq̄ ſit iuſtū:ꝛ indignū ſeruire nemo diceret eē ſeruum. Alioquin cōtinget eos qui nobiliſſimi vident͛ ſeruos eſſe atq̄ ex ſeruis ſi contingat eos capi atq̄ venundari. Itaq̄ iſtos non volūt ſeruos dicere:ſȝ barbaros. At qui cum iſta dicunt nihil querunt aliud q̄ nā ſeruos:vt ab initio diximus. neceſſe eſt eñ dicere:alios vbiq̄ eē ſeruos: alios necubi. Eodemq̄ modo de nobilitate. non ſolum enim apud ſeipſos nobiles:ſed vbiq̄ exiſtimant. Barbaros vero domi ſolū nobiles. quaſi exiſtat alia ſimpl͛r nobilitas:alia non ſimpliciter: vt Theodecti Helena inquit. Ex dijs ab vtraq̄ ſtirpe prognatū quiſq̄ appellabit ſeruam. Sed cum hoc aiunt nullo alio quā virtute ꝛ vitio diffiniūt ſeruū ꝛ liberū:nobileſq̄ ꝛ ignobiles. Putāt enim vt ex hoībus hoīem. ex beſtijs beſtiā:ſic ex bonis bonū generari. Sȝ nā quidē hoc vult:attñ plerūq̄ nō pōt. Qđ igit͛ h̄ dubitatio hȝ rōnem quandā:ꝛ ꝙ ſunt alij nā ſerui. alij liberi:manifeſtū eſt. Et ꝙ in quibuſdā determinatū eſt tale aliq̇d op⁹ quib⁹ ob idipſum ꝓdeſt:ꝛ iuſtū eſt alium ſeruire:aliū eſſe liberū. ꝛ cōuenit aliū imperare:aliū parere:eo imperio qđ innatū eſt:quare et dn̄ari. Quod aūt male vtriſq̄ inutil͛r fit. nā idem ꝓdeſt toti ꝛ parti ꝛ aīe ꝛ corpori. at ſeruus pars q̄dā eſt dn̄i quaſi aīatū q̇ddam corpis. ſȝ ſeparata pars. Quapꝑ aliq̇d eſt qđ ſil͛ ꝓſit:et amicitia

ſeruo ⁊ domino inuicem ſm naturā ita diſpoſitis. Illis ꝟo q̄ ſm legē ⁊ per violentiā contrariū. Patet aūt ex his ꝙ non idē eſt dominatio ⁊ gubernatio reipu. nec oīa ſimul principia: vt quidam aiunt. Nā aliud liberoꝝ ſcd̄m naturam: aliud ſeruoꝝ eſt. Et ī re familiari imperium eſt vnius. Nam ab vno regitur omnis dom⁹ In repub. autem liberoꝛum et equalium eſt gubernatio. Dn̄s ergo non dicitur ſcd̄m ſcientiam: ſed qꝛ eſt talis. Eodemqꝫ modo ⁊ ſeruus et liber. Scientia vero eſt ⁊ liberalis ⁊ ſeruilis. Seruilis quidem qualem Siracuſis ille docebat. nā ibi quidam mercede pueros docebat ſeruiturem: ceu coquinariam: ⁊ alium huius generis famulatum. ſunt autem miniſteria alioꝛum quidem honeſtiora: alioꝛum ꝟo neceſſaria magis. Et vt eſt in prouerbio ſeruus pre ſeruo: et dominus pre domino. he igitur omnes ſcientie ſeruiles ſunt. Dn̄i aūt ſcīa eſt per quā vtit̄ ſeruis. Nam dn̄s eſt nō ī poſſidendo ſeruos: ſed in vtendo. Continet autem hec ſcientia non magnū aliquid neqꝫ glorioſum. Que enim ſeruū ſcire facere opꝫ illū opꝫ ſcire iubere. Itaqꝫ q̄buſcūqꝫ eſt facultas a laboribus ceſſandi vicarius quidē hūc honorē ſuſcipit. Ipſi vero aut reip. adminiſtrāde: aut ſtudijs phīe intēdūt. Acquirēdi vero diſciplina alia eſt ab vtraqꝫ iſtarum: ceu bellica q̄dā iuſta: aut venatica. C

De ſeruo igitur ⁊ dn̄o in hūc modū determinatum ſit.

De poſſeſſione: acquiſitione: hominum vitis. ⁊ veris diuitijs.

Capitulum quintum.

Totaliter autem de vniuerſa poſſeſſione et de inquiſitione intuebimur ſecundum antecedentem modum quando quidem ⁊ ſeruus poſſeſſionis erat pars. Primum igit̄ dubitaret vtiqꝫ aliquis vtrū illa diſciplina que ad acquirendum ſpectat eadem ſit quod res familiaris: vel pars aliqua eius: vel miniſtra. ⁊ ſi miniſtra vtrum quemadmodum pectinaria textoꝛie: aut quemadmodum eraria ſtatuarie. non enim eodem modo ſubminiſtrant: ſed altera quidem oꝛgana prebet: altera materiam. Dico autem materiam: ceu id quod ſubiacet ex quo aliquod perficitur opus: ceu textoꝛi lana: ſtatuario es. Quod quidem igitur non ſit eadem rei familiaris diſciplina illi que pertinet ad acquirendum: manifeſtum eſt. Nam huius quidem parare eſt: illius vero vti. Que enim vtitur his que ſunt in domo: niſi rei familiaris diſciplina. Sed vtrū ſit eius pars vel alia ſpecies: dubitationem habet. nam non eſt diligentis patriſfamilias videre quomodo pecunie ⁊ poſſeſſiones aſſint: poſſeſſio autem ⁊ pecunie multis complectuntur partes. Itaqꝫ primum agricultura vtrum pars aliqua ſit illius diligentie: an aliud quoddam genus: et totaliter circa alimentum cura et acquiſitio. Atqui ſpecies alimentandi multe ſunt. Nam ⁊ vite plures ſunt animaliū ⁊ hoīum. non eīm fieri pōt vt viuatur ſine B

alimēto. Itaqȝ diuerſitates alimentoꝝ diuerſas fecerūt aïalium
vitas. Nam ferarū quidē alie gregales ſunt alie ſoliuage. vt hoc vł
illo modo illis cōducit ad victū. Qm̄ alie viuis aïalibus: alie fru
ctibus: alie cunctis paſcunt̄. Quare ad facultatē victus eoꝝ vi
tas natura diſtinxit. Cum ꝓ non idem cuiqȝ dulce ſit ſm nāꝫ: ſꝫ
alijs alia. Et illarū que aïalia: ⁊ illarū que fructus comedūt vite
inter ſe differūt: idē eſt in hoïb⁹: multū eñ differūt eoꝝ vite. Nā
q̄ pigerrimi ſunt: paſtoralē vitā ſequunt̄: qm̄ a māſuetis aïalib⁹ ſi
ne labore educatio ipſis ꝓuenit ocioſis. Cūqȝ ſit neceſſe mutare
locū aïalib⁹: ⁊ ipſi cogunt̄ vna ſeq̄ q̄ſi agriculturā quandā viuaꝫ
colētes. Alij quidē ex preda viuūt: ⁊ preda q̄deꝫ alia alij: ceu alij
ceu alij venātes: alij piſcātes: vt q̄ paludes: ⁊ ſtagna: ⁊ flumina: ⁊
mare accolūt. Alij ab auibus ⁊ feris. Sed maxīa pars hoïum a
terra viuit: ⁊ a fructibus non ſilueſtribus. Uite igit̄ ferme tot ſūt
quot ſm ꝓpriā ⁊ innatā h̄ſitur oꝑationē. nō ꝑ cōmutationē ⁊ cō
mercia ſibi preparant alimentū paſtoralis: agricultura: predato-
ria: piſcatoria: venatoria. Sunt ⁊ qui iſta miſcentes iocūde viuāt
supplētes deficientē vitam qua deficiens eſt: vt ſufficientia adſit
ceu paſtoralē ſimul ⁊ p̄datoriā: alij agriculturā ⁊ venationē. Eo
dē mō ⁊ circa alias: vt indigētia cōpellit in hūc modū degunt.

¶ Talis igitur acq̄ſitio ab ipſa vr̄ nā hoïb⁹ data: vt ſtatim poſt
geniturā: ſic ēt ad perfectionē deductis. Nā ab ipſo gn̄ationis ini
tio quedā aïaliū ſil̄ exprimūt tm̄ alimēti: vt ſufficiat donec pote-
rit ſibiipſi acq̄rere qđ generatum eſt: vt quecūqȝ ex putredine vł
ex ouis gignūtur. Que vero pariunt viuētia alimentum habent
in ſeipſis ad natorum educationem vſqȝ ad tempus quoddam:
quam lactis naturam dicimus. Quare ſimiliter eſt de perfectis
quoqȝ exiſtimandum plantaſqȝ animalium eſſe gratia ⁊ cetera
animalia hominum cauſa. Manſueta quidē ꝑꝑ vtilitatē ⁊ cibū
Fera vero ⁊ ſi non omnia at plurima illoꝝ ꝓpter cibum: et alia
adiumenta: vt veſtes ac cetera inſtrumenta ex illis fiāt. Si igi-
D tur natura nihil neqȝ imperfectum faciat: neqȝ fruſtra: neceſſariū
Nā nihil ĩpfectū nȝ fruſtra facit.
eſt illa omnium hominum gratia feciſſe naturam. Quapropter
et bellica ſecundum naturam quodāmodo acquiſitiua erit. nam
et venatoria pars illius eſt: qua vti oportet contra beſtias: ⁊ con
tra eos homines: qui ad parendum nati ſunt: nec volunt parere:
vt natura id bellum iuſtum exiſtat. Una igitur acquirendi ſpeci-
es ſecundum naturam pars eſt rei familiaris quam oportet ſub-
eſſe iam aut illam parare quo ea ſubſint quarum eſt comparatio
rerū in vita neceſſariaꝝ ⁊ vtiliū ad ſocietatē ciuitatis: ⁊ dom⁹. Et
vident̄ vere quidē diuitie ex his cōſtare. Nam ſuficientia huius
poſſeſſionis ad vitā bonoꝝ non infinita eſt: vt Solon carminib⁹
inquit. diuitiarū nullus eſt finis cōſtitutus hoïb⁹. Certe cōſtitu
tus eſt: vt in alijs artibus. Nullum enim inſtr̄m cuiuſqȝ artis infi

nitum eſt neq; multitudine:neq; magnitudine. Diuitie aūt ſunt multitudo inſtrumentorum rei familiaris. ⁊ reipub. Quod igitur ſit aliqua acquiſitio ſecundum naturam patribuſfamilias et gubernatoribus reipu. ⁊ propter quam cauſam:patet.

E
Nullū in ſiſmcuiuſ ꝙ artis ī= finitū ēn3 mltitudie n3 magni tudine.
A

¶ De nummularia acquiſitione ꝙ preter naturam:ꝙ differat a cura rei familiaris. Capitulum ſextum.

Est aliud genus acquirēdi qđ maxie vocant. Et merito vocari đ3 pecuniariū in quo nullus finis eē vr̄ diuitiarū ⁊ poſſeſſiōis ꝙ eſſevnū ⁊ idē cū illo đe quo ſupra dixim⁹ pleriq; crediderūt pp vicinitatē. Sed neq; eſt idem n3 valde remotū. Eſt eñ alterū illorū ſm naturā alterū non ſm nām:ſed magis ſm ptitā ⁊ artē. De quo dicere ſic exordiamur. Cuiuſq; rei duplex eſt vſus: vterq; vo ſm ipſam rē: ſed nō ſilr: ſm ſe verū alter ꝓprius:alter nō ꝓprius rei:ceu calcei qđ dē eſt calceatio:⁊ vēditio. Vterq; enim vſus calcei eſt. Nā q̇ calceū indigenti vendit pro pecunia vel cibo vtit̄ calceo q2 calceus eſt ſed non ſm ꝓprium vſum. Non enim cōmutationis gr̄a fact⁹ eſt calceus. Eodem modo ſe habet in aliis rebus quas poſſidemus. Eſt eni permutatio in oib⁹ cepta q̇dē ab initio ex eo qđ eſt ſm naturam. Quod alij plurima ꝙ op⁹ ſit alij pauciora habeāt hoīs. Ex quo manifeſtū eſt pecuniariā non eſſe ſm naturā ei⁹ q̄ pernitet ad acquirēdū. Quoad eni ipſis ſufficeret neceſſariū erat permutationem feciſſe. In pria igit̄ ſocietate.i. in domo manifeſtū eſt:nihil opus eſſe illi⁹: ſ3 iam in maiori exñte ſocietate. Alij enim illorum cōiter habebāt omnia. Alij ſeparatim multa rurſ⁹ alia quorum ſm indigentiam neceſſe erat ꝑmutationem facere. Quemadmodum adhuc faciūt barbaroꝝ nationes multe. Alia pro aliis dantes recipienteſq;. Inutilia.n. ſibi pro vtilib⁹ tradūt. Vltra vero nihil ceu vinum pro tritico:⁊ ceteris talib⁹. Hmōi ergo ꝑmutatio neq; p̄ter nā3 ē:neq; ad amplificationē p̄rimonij ꝑtinet:cū ſit in ſupplemētū indigētie ſm nām. Ex hac tñ illa non ab re ꝓceſſit. na3 cum a remotiorib⁹ quereret̄ auxiliū i portādo illa quibus indigebāt:⁊ exportādo illa q̇b⁹ abūdabāt: neceſſario nūmi introduct⁹ eſt vſus. Nō eni facil̄r deferri pñt ſingula ad vitā neceſſaria. Itaq; ad ꝑmutationes faciendas:tale aliq̇d cōpoſuerūt inter ſe dare ⁊ accipere:qđ vtiliū quippiā exiſtēs h̄ret vſu3 cōmutandi facilē ad vitam:ceu ferrū:⁊ argentū:⁊ ſiq̇d aliud tale. Primo ſimpl̄r diffinitū ꝙtitate ⁊ pōdere:poſtmodū vo et ſigno impreſſum quo a menſura liberi eēnt. nā ſignū poſitū eſt ad quātitatem demōſtrādā. Reperto igitur nummo ex neceſſaria ꝑmutatione alia ſpecies acquirendi emerſit nūmularia. Primo forſan ſimpliciter:poſtea per experientiam artificioſior. Unde ⁊ quomodo permutando plurimum faciat lucrum. Quapropter videt̄ nūmularia maxime circa queſtum pecuniarum verſari: et illius eſſe

B

opus poſſe diſcernere: vñ ꝓuenlat multitudo pecuniaruꝫ. Nummorum em̄ ⁊ diuitiarū effectiua eſt. Nā ⁊ diuitias plerūqꝫ ponūt eſſe multitudinē pecunie: ex eo. vꝫ. ꝙ circa illā intendunt pecunia

E ria ⁊ queſtuaria. Cōtra vero interdum futile quiddā vīr nūmus ⁊ lex nec quicꝙ̃ ꝭm naturā. Qm̄ mutatis iſs qui vtunẽ nulli⁹ preciſ: aut vtilitatis eſt ad aliqđ neceſſarioꝝ: ⁊ locuples nūmis penuriam patietur neceſſarij alimēti. Atqui abſurdū eſt tales eſſe diui

D tias affirmare quarū abundās qs fame ꝑire poſſit: vt de Mida

Midas. illo in fabulis traditur. cui ꝓpter inſatiabilitatē deſiderij quicqđ apponebatur fiebat aurū. Quāobrē querūt diuitias alias: ⁊ aliā acq̄rendi rōnē. ⁊ recte q̄dē. Eſt. n. alia acq̄rendi rō ⁊ diuitie ſcđm naturā: ⁊ hec quidē rei familiaris diſciplina: illa vero pecuniaria

E pecuniarū effectiua nō ſimplr̄: ſed ꝑ ipſarum pecuniarum cōmutationē ⁊ vr̄ circa nummū verſari. Nā nummus ꝑmū ē ⁊ vltimū in cōmutatione: ⁊ īfinite ſunt hmōi diuitie: q̄ ab hac rōne rei agē de ꝓficiſcuntur. Ut em̄ medicina ſanitatis in infinitum eſt: ⁊ vnaqueqꝫ ars finis in infinitum: nam ꝙ̃ maxime volunt, illum efficere Eorum vero que ſunt ad finem nō in infinituꝫ. Finis em̄ extremū oībus. Sic ⁊ huius rōnis augende rei nō eſt finis terminus. Finis autē tales diuitie ⁊ pecuniarum poſſeſſio. Sed rei familiaris

F non augende rei eſt finis. Non. n. hoc eſt rei familiaris op⁹. Quapropter in hac q̄dē videtur neceſſarium: vt ſit finis oīum diuitiarum: ſed contra video fieri: oēs. n. in infinitū augent qui pecunijs ſtudent. Cauſa vero huius eſt illarum ꝓpinquitas: variatur enīꝫ vſus eiuſdē exiſtens vtriuſqꝫ acq̄ſitionis eiuſdem eſt vſus acquiſitio: ſed non ꝭm idē. At huius quidem alius finis: illi⁹ vero amplificatio. Itaqꝫ vr̄ quibuſdā hoc eſſe rei familiaris opus: ⁊ pſeuerant exiſtimantes oportere aut conſeruare: aut agere pecuniā in infinitum. Cauſa vero eſt hui⁹ diſpōnis ſtudium viuendi: ſꝫ nō

G bene viuendi. Cum ergo cupiditas in infinitum extendatur illa quoqꝫ que efficiūt infinita cupiūt. Sꝫ qui bn̄ viuere ſtudēt ad fruitionē corporis diuitias querunt. Uñ quum hoc quoqꝫ in acquiſitione conſiſtere videatur: oīs eorū cura circa acquirendum eſt: et altera augendi ſpēs hinc ꝓceſſit. Cum enim fruitio modum excedat: illam querunt que huiuſmodi exceſſum adimplere poſſit: ⁊ ſi per has acquirendi ſpecies nequeant parare: ꝑ aliaꝫ cauſam efficere conantur: vnaquaqꝫ fieri potētia nō ꝭm nām. fortitudinis. n. nō eſt pecunias parare ſed fiduciam animi: neqꝫ rei militaris: aut medicine: ſed huius quidem victoriā: illius vero ſanitatem. At illi cuncta ad pecuniam conuertunt quaſi hic ſit finis: ad finem vero cuncta opꝫ tendere. De illa igr̄ acq̄rendi ſpē q̄ neceſſaria nō eſt ⁊ que nā ea ſit: ⁊ ꝑp quā cām illa indigemus dixim⁹. Et de illa q̄ neceſſaria eſt: qm̄ altera ab illa: ⁊ diſciplina rei familiaris ꝭꝫ nām circa alimentum: nec infinita ſicut illa: ſed finem habens.

¶ De acquiſitione neceſſaria medicina / nũmularia ⁊ ſpẽbꝰ eiꝰ.

¶ Capitulum ſeptimum.

Ex hoc patet id de q̄ ab initio dubitabaꝛ: vtrũ guberna-
toris domꝰ ⁊ ciuitatis ſit acq̄rere vel nõ: ſꝫ oportcat priꝰ A
eſſe acquiſitũ: ſicut ei hoīes nõ facit reſp. ſꝫ factos antea
ſuſcipiẽs vtit: ſic ⁊ alimentũ; opꝫ nãm ꝓbere: terram aut
maria: aut aliud q̄ddã. Sed queadmodũ hec adminiſtrãda ſint
ad gubernatorẽ ꝑtinet domꝰ: neq; em̃ textoris eſt lanas facere: ſꝫ
factis vti: ⁊ diſcernere qualis ſit bona ⁊ apta ⁊ mala ⁊ inepta. Nã
dubitaret vtiq; aliq̄s cur ea diligẽtia q̄ ad acquirendũ ꝑtinet ps
rei familiaris ſit: medicina vero nõ ſit eiꝰ pars. Atqui ſanã eſſe fa
miliã eiꝰ opꝫ queadmodũ ⁊ victũ habere: aut aliud quicq; neceſ
ſarioꝝ. Sed cũ ſit vt patriſfa . ⁊ gubernatoris de ſalute ꝓuidere
ſit etiã vt nõ: ſꝫ medici: ita etiã de pecunijs eſt vt patriſfa. eſt etiã
vt nõ: ſed vt lucro inſeruiẽtis. Maxime vero vt priꝰ dictũ eſt na-
tura opꝫ hec exiſtere: nature ei opus eſt alimentũ prebere. Cuiq;
autẽ ex quo gñaꝛ alimentũ eſt afferẽdũ. Itaq; ſm naturã eſt pa
riendi ſtudiũ oībus ex fructibꝰ ⁊ aĩalibꝰ. Cum vero ⁊ hec ſit du-
plex: vt diximꝰ: ⁊ altera pecuniaria: altera diſciplina rei familia-
ris: ⁊ hec q̄dem neceſſaria ⁊ laudabilis: illa vero trãſlatitia ⁊ me
rito improbãda. Qz nõ ſꝫ naturã ſed ab hoībus acquirit. Ratio
nabiliſſime habeꝛ odio nũmularia: qm̃ a nummo ipſa facit acq̄ſi
tionem: ⁊ nõ ad qḋ inductus eſt. Cõmutationis; em̃ cauſa num- B
mus inductus fuit: fenus autẽ ſeipſum maius facit. Unde et no Maxie ꝑ
men venit qm̃ illa q̄ pariunꝛ ſimilia ſunt gignentibus. In fenore ter nãm ẽ
autẽ nummꝰ nummũ parit. Itaq; maxime ꝑter naturã eſt hic ac h acq̄rẽdi
q̄rendi modus. ¶ Qm̃ vero que ad cognitionẽ ꝑtinebãt deter- modꝰ i q̄
minauimus ſufficienter: illa que ad vſũm ꝑtinẽt diſcutiẽda: ſunt nũmꝰ nũ
cuncta em̃ hec cõſiderationẽ hñt liberalẽ: experientiã vero neceſ mũ parit.
ſariã. Sunt autẽ circa acq̄rendum ꝑtes vtiles: rerũ ipſarũ que ac
quirẽde ſunt peritiã habere q̄ optime ſint: ⁊ vbi: ⁊ quomodo ceu
quales equi cõparãdi ſint: quales boues: ⁊ pecudes. eodem mo-
do in alijs aĩalibus: opꝫ em̃ peritũ eſſe q̄ iſtorum potiſſima: ⁊ vbi
⁊ qualia: nã alia alibi potiora gignunꝛ: deinde agriculture eiuſq;
ſpecierũ: vt nudi ſoli ⁊ cõſiti: ⁊ apium: ⁊ alioꝝ aĩalium: tuꝫ natati
lium tum volatiliũ: ex quibꝰ ſit vtilitas ꝓuentura: ꝓprie igitur ac C
quiſitionis iſte ſunt partes ⁊ prime. Eius vero que ꝑ trãſlationẽ
dicıꝛ potiſſima pars eſt mercatura . Et huius partes tres: naui-
gatio: deuectio negociatio. Differunt autẽ hec inter ſe : cum alia
ſecuriora ſint: alia fructuoſiora. Scḋa pars eſt feneratio . Tertia
mercennaria: ⁊ huius alia viliũ artium: alia ſine arte ſolo corpo
re miniſtrãte. Eſt ⁊ quarta acq̄rendi ſpecies media inter hanc et
primã: hꝫ em̃ partẽ eius que eſt ſm naturã : ⁊ partẽ eius que per
tranſlationem dicıꝛ. Et eſt in his oībus que a terra: ⁊ ab his que

terre ſunt:non a fructibus:ſed ab vtilibus:ceu ſilua cedua:ꝛ oῑs
metallica:nam multe ſunt metalloꝝ ſpecies. ¶ De ſingulis ho-
rum in gñe dictum eſt nunc. In ſpecie vero de his dicere vtile q̃-
dem foret ad opa conficienda:ſed graue nimis in his edocẽdis
pſiſtere. Sunt eñ operationes ille artificioſiſſime in quibus mi-
nimũ eſt fortune. Ille ſordidiſſime in quibꝰ maxime inquinatur
corpus. Ille ſeruiliſſime in quibus corporis eſt opus plurimum.
Ille ignobiliſſime in q̃bus minimũ requiritur virtutis. ¶ Cum
vero ſit a quibuſdam de hiſs ſcriptum : vt a Charete pario:ꝛ ab
Apollodoro lennio de cultu agroꝝ tam nudoꝝ q̃ conſitorum:ꝛ
ſimiliter ab aliis de aliis. Ea quidem(cui cura eſt) precepta cõſi-
deret. Etiam quedã a frugi patribuſſa. dicta colligere oportet.
Hec eñ cuncta vtilia ſunt his qui augere patrimonium curant.
Thaletis hiſtoria. Quale eſt illud Thaletis mileſii attributum ſibi propter ſapien-
tiam:cui cum obiiceretur philoſophie ſtudium quaſi inutile ꝛ in
fructuoſum : proſpexiſſe illum ferunt per aſtrologiam oliuarum
vbertatem futuram. Cumq̃ coegiſſet paruillum pecuniarũ hye
me adhuc vigente emptionem olei feciſſe in Mileto ꝛ in Chio
pro paruo admodum precio : vtpote nemine plus offerente. ar-
raſq̃ dediſſe. Cum itaq̃ poſtea tẽpus veniſſet multis ſubito que
rentibus vendidiſſe oleũ quanti ipſe voluit ac magnam vim pe-
cuniarum inde ſuplucratũ oſtendiſſe amicis p facile eſſe philoſo
Finale e phis ditari ſi vellent:ſed hoc nõ eſſe illis cure. Thales igitur in
phis dita hunc modum dr̃ ſciam ſuam oſtendiſſe. Eſt aũt vtile hic queren-
ri ſi vellẽt di modos ſi q̃s poſſit ſibi ſoli venditionem cõparare. Quapp ci-
thaletis uitates quedam in hunc modũ faciunt cũ indigent pecuniis: vẽ
ſnia:ſꝫ nõ ditionem eñ ſibi ſolis reſeruant. In Sicilia quidam cũ apud eũ
eſt hoc il- pecunia repoſita eſſet:quicq̃d erat ferri ex ferrariis emit. poſtea
lis cure. vero mercatoribus illuc accedentibus vendebat ſolus non ma-
gnũ exceſſum precii faciens:ſed tñ ita vt pro quinquaginta talẽ-
tis.c.conficeret. hoc itaq̃ ſentiens Dionyſius pecunias quidem
illi nõ abſtulit:ſed amplius Siracuſis morari vetuit:vt qui que-
ſtus repperiſſet ipſius rebus inutiles. Iſte vidit aliquid tale qua-
le Thales viderat. vterq̃ eñ ſibi ſoli venditionem comparauit.
hoc eſt vtile videre etiam in.rep.nam ciuitates pecuniis indigẽt
ꝛ hmõi appatu quemadmodũ domus ſed ꝛ magis : q̃obrem in
rep.q̃dam huic ſoli pti intendunt.

¶ De partibus rei domeſtice:dñia:virtutibꝰ mulieris ſerui: pue
ri imperãtis parẽtis artificum ꝛ cauſa. Cap.octauũ.

Quoniam vero tres erant partes rei domeſtice : vna
dñica de qua ſupra diximus:alia paterna: tertia con
iugalis:nam ꝛ vxori preeſt ꝛ filiis: tanq̃ liberiſqui-
dem ambobus:ſed non eodẽ imperii modo: ſed vxo
ri quidem ciuiliter:filiis aũt regie:maſculus enim q̃.

femina natura principalior eſt: niſi alicui cōtra naturā conſiſtit: et antiquius et pfectius iuniore et imperfecto. In ciuilibus igitur officijs plerūqꝫ cōmutatur is qui pēſt et is q̄ ſubeſt: nā equales eſſe volunt ſm naturā: nec q̄cq̄ꝫ differre: attamen cū hoc quidē pēſſe: A ille vero ſubeſſe requirit dīa figuris et ſermonibus et honoribus vt Amaſis inquit de peduꝫ latore. Enimuero maſculus ad feminam ſemp ita ſe hꝫ. Filiorum aūt imperium eſt regium: qđ enim genuit: qđqꝫ per amicitiā pēſt: et etateꝫ: id ipſum eſt idē qđ ſpecies quedam regij imperij. idō bñ Homerus de ioue inquit: hoīum pater atqꝫ deoꝝ: ſic appellans oīum regē: natura eñ excellere regeꝫ oꝫ: genere aūt eſſe eundē: qđ accidit ſeniori ad iuniorem: et parētī ad natū: manifeſtū autē ꝙ plus ſtudij domeſtice diſcipline eſt circa hoīes q̄ꝫ circa poſſeſſiones inaīatorum: et circa hoꝝ virtutes q̄ꝫ circa virtutes poſſeſſionis: quas diuitias appellamus. et circa liberos magis q̄ꝫ circa ſeruos. Dubitatur autem vtruꝫ preter miniſteria et corporalia opera ſit aliqua virtus ſerui excellentior' puta modeſtia: fortitudo: et iuſtitia: et alij hmōi habitus: vel non ſit vllum preter corporalia miniſteria: ambiguitatem ſane id vtraqꝫ ex parte hꝫ: nam ſiue ſit aliqua excellentiores erūt ſerui q̄ꝫ liberi: ſiue non eſt aliqua cū ſint hoīes rōnis participes: abſurdum videbitur: eadem eſt fere qō de muliere et puero: vtrum et horuꝫ ſint virtutes: et oporteat mulierem eſſe modeſtā: et fortem et iuſtam: et an puer ſit intemperans et modeſtus: vel non: et vlr id querendū eſt de natura imperantis et parentis. vtrum eadeꝫ virtus an alia. Si eñ opꝫ vtroſqꝫ participes eſſe virtutis cur tandem alter imperare dꝫ: alter parere. Non enim ſm magis et minus poſſunt differre. Nam imperare et parere ſpecie differunt et non ſm magis et minus. Sinuero aliū opꝫ: aliū nō: admirabile eſt. Naꝫ ſi imperās non erit tpatus et iuſtus qūo bñ imperabit. Sinuero is cui imperatur qūo bene parebit. Intemperat' eñ et timidus nihil faciet vt opꝫ. Conſtat igitur oportere vtroſqꝫ habere virtutem. Sed in ipſa virtute eſſe differentiam: queadmodum in his qui natura obediunt id aperte in animo inſpicitur. Eſt eñ in animo qđ natura imperat: et qđ paret: quorum diuerſam cenſemus eſſe virtutem: vt rōnem habentis: et irrationabilis. Patet eodem modo ſe habere in alijs. Itaqꝫ pleraqꝫ ſunt natura imperantia et parētia. B Alio eñ modo liber preeſt ſeruo: et maſculus femine: et vir puero: vt omnibus inſunt partes anime: ſed differunt. Seruus enim omnino non habet deliberandi arbitrium. Mulier vero habet quidem: ſed inualidum. Puer autem habet: ſed imperfectuꝫ. Eodem mō ſe habere et circa morales virtutes. Putandum autē eſt omnes participes eſſe oportere: ſed non eodem modo: ſed quantum cuiqꝫ opus eſt. Ex quo fit vt is qui imperat: perfectaꝫ virtutem habere debeat moralem. Nam eius opus eſt ſimpliciter pre-

Seru' nō hꝫ deliberādi arbitriū mulier vero hꝫ: ſꝫ inualidū: puer vero iperfectum.

cipientis. Ratio aũt precipit atq; preſidet. Aliorum vero vnuſq;
C q; quantum ſibi competit. Quare pt; virtutem moralem eſſe om
nium ſupradictorum. Nec eadem modeſtia mulieris ⁊ viri: neq;
fortitudo neq; iuſtitia: vt Socra. putabat. Sed illa quide; iubẽs
fortitudo. Hec vero obediens. Eodem modo ⁊ in aliis. Patet au
tem id magis particulariter conſiderantibus. Nam qui vniuerſa
liter dicunt q; bene ſe habere animum virtus eſt: ⁊ recte agere:
aut aliquid tale: ſeipſos decipiunt. Multo enim melius dicunt
qui enumerant virtutes quemadmodum Gorgias: qua; qui ita
diffiniunt. Quapropter op; ſicut docta de muliere dixit ita cenſe
D re in omnibus. Mulieri decus affert taciturnitas: ſed non idem
viro. Cum vero puer ſit imperfectus: patet q; ⁊ huius virtus nõ
ipſius ad ſeipſum eſt: ſed ad perfectum ⁊ ducem. ſimiliter ⁊ ſerui
ad dominum. Poſuimus autem ſeruum eſſe vtilem ad neceſſa-
ria. Itaq; patet ipſum virtute indigere parua: ⁊ tanta: vt neq; p-
pter intemperantiam: neq; propter timiditatem in operibus defi
ciat. ¶ Dubitabit vero aliquis ſi verum eſt quod nunc diximus
vtrum artifices oportet habere virtutem. Nam ſepe propter intẽ
perantiam deficiunt in operibus. An hoc longe differt? Nam ſer-
uus quidem adheret nobis communione vite. Ille autem remo
tior eſt: ⁊ tantum ſibi competit virtutis quãtum ſeruitutis. Vilis
enim artifex determinatam quandam habet ſeruitutem: ⁊ ſeru⁹
eſt ẜm naturam. Sed nemo ſutor: vt alius opifex. Patet ergo q;
hmõi quidem virtutis cauſam eſſe oporteat dominum ſeruo. nõ
eum qui doctrinã habet in operibus dominica;. Quapropter nõ
bene dicunt qui ſeruos ſpoliant ratione. dicentes: precepto vti
dumtaxat. Admonendi ſunt enim magis ſerui quam pueri. Et
de his in hunc modum determinatu; ſit. ¶ De viri autem ⁊ mu
lieris: filiorumq; ⁊ patris virtute ⁊ conuerſatione adinuicem q̃d
recte: vel contra: ⁊ quomodo oportet hoc quidem facere: ab illo
autem abſtinere in his que de repu. neceſſe eſt intueri. Nam cum
omnis domus ſit ciuitatis pars. Illa autem pars domus: Par-
tis autem virtus ad totum reſpicere debeat: Neceſſarium eſt re-
ſpicientes ad rempu. filios vxoreſq; inſtituere: ſiquidem refert re
ctam inſtitutionem reipu. pueros ⁊ mulieres eſſe bñ inſtitutas.
Enimuero refert neceſſarium eſt. Na; mulieres media pars ſunt
hominum liberorum. Ex pueris aute; ſumuntur qui rempu. gu
bernant. ¶ Quare cum de ſuis determinatu; ſit. De reliquis au
tem in aliis ſit dicendum: omiſſis propoſitis tanq; finem haben-
tibus: alio ſumpto principio illa diſcutiamusque tradita ſunt de
optimo ciuitatis ſtatu.

Secundus Politicorum Ariſtotelis.

De optima republica Socratis differente multitudine: equalitate & ſufficientia. Cap. primū.

Quoniam propoſuimus conſiderationem facere de ciuili ſocietate que ſit optima omnium potentibus viuere maxime ad votū. Opꝫ quoqꝫ alſ conſiderare reſ pu. quibus vtuntur ciuitates alique earū: q̄ bene legibus inſtitute videntur. Et ſi alique ſint alie ab aliquibus ſcripte que bene ſe habere videantur: vt recta inſtitutio vtilitaſqꝫ appareat. Nec putetur eſſe ad oſtentationem & ſuperfluitatem querere aliud preter illas. Sed quia ille nō bene ſe habēt: ideo hunc laborem a nobis eſſe ſuſceptum. Incipiendum eſt autem ab eo quod eſt ſm naturam huius conſiderationis principium. Neceſſarium quidem eſt: aut omnia eſſe cōmunia inter ciues: aut nulla: aut quedam: & quedam non. Enimuero nulla eſſe cōmunia impoſſe conſtat eſſe. cum ciuitas ſit cōmunio quedam. Ac primo neceſſe eſt locum eſſe cōem. naꝫ locus quedam paritas eſt vnius ciuitatis. ciues autē ſocij vnius ciuitatis. Sed vtrum melius fuerit in bene inſtituenda repu. quecumqꝫ recipere cōionem pñt ea oīa eſſe cōia: vel quedam cōia eſſe quedam non eſſe. Nam fieri pōt vt filij & vxores: & res que poſſident cōmunes eſſent quēadmodū in Platonis repu. Ibi em̄ Socra. inquit: oportere cōes eſſe filios: & mulieres: & facultates. Id vero vtrum preſtat ita fieri vt nunc fit: vel ſm legem illam in repu. ſcriptam: Cōtinet porro & alias turbationes permultas iſta mulierum cōmunio: et id propter qđ cenſuit legem hanc eſſe ferendam: non vr̄ conſequi ex rōnibus. Preterea ad finem quem inquit oportere ciuitati exiſtere: vt nunc quidem victum eſt impoſſibile. Quo autem tranſigere oporteat nihil determinatum eſt: ꝙ vna. vꝫ. ſit ciuitas tota: tanqꝫ id ſit maxime optimum: ſuſcipit enim hanc ſuppoſitionem Socrates. Atqui conſtat ꝙ eo procedente vt vna fiat magis ciuitas non erit. Eſt em̄ ciuitas multitudo quedam ſecundū naturaꝫ que duꝫ ſit vna magis. domus erit ex ciuitate: & homo ex domo. Unam enim magis domum cenſemus eſſe q̄ ciuitatem: & hominem vnum q̄ domum. Quare etiam ſi poſſet quiſpiam hoc facere: tamen non eſſe faciendum: q2 perimit ciuitatem. Nec ſolum ex multitudine hominum conſtat ciuitas: verūetiam ex eorum multitudine qui ſpecie differunt. Non fit enim ciuitas ex ſimilibus. Aliud em̄ federatio q̄ ciuitas. Illa enim quantitate prodeſt: & ſi eadem ſit ſpecie: cum auxilij gratia fiat: ceu ſi pondus magis attrahat. Differret autem: & eo modo ciuitas agente quando per pagos diuiſa non ſit multitudo. Sed quemadmodum archades. Ex quibus autem vnum fieri oportet ſpecie differunt.

Quapropter par repenſum ciuitatē cōſeruat: vt in ethicis dictū eſt prius. Quoniā inter liberos ⁊ equales neceſſariū eſt hoc eē. Nam oēs ſimul magiſtratū gerere impoſſibile eſt. Sed aut per annum aut ꝑ aliā prefinitionē: ⁊ tp̄s. Atq; iſto mō fit vt oēs gerant magiſtratū: ceu ſi mutarentur ſutores ⁊ fabri: nec ſemꝑ idē ſutores ac fabri eſſent. Cum vero melius ſit ita ſe habere eſſe circa ſocietatē ciuilē: manifeſtū eſt melius fore ſi idē ſemꝑ magiſtratum gererent mō id fieri poſſet. Sed in quibus hoc fieri nequit: ꝓpterea ꝙ oēs natura ſunt pares ſimul ⁊ iuſtū eſt: ſiue bonū: ſiue prauū ſit gerere magiſtratum: vt oēs huius numeris ꝑticipes fiāt ⁊ in eo imitari viciſſim equales cedendo inuicē alios aliis. Nam alij regunt: alij regunt in ꝑte tanq; ſi ipſi alij fiunt. Eodē mō illorum qui regunt alij alios gerunt magiſtratus. Patʒ igitur ex his q̄ non recipitur ſic vnā eſſe ciuitatē: ⁊ ꝙ maximum fore commodum ciuitatibus dicebatur id interimit ciuitates. Atqui ſingulorum bonū ſingula cōſeruat. Patet etiā alio mō ꝙ querere nimiū vnire ciuitatē non ē meli⁹. Domus.n. magis ſufficiēs eſt q̄ vnus ciuitas autē q̄ domus. Et vult iā ea quidē eſſe ciuitas cū hʒ ſufficientiā multorū ſocietas. Si igitur magis expetēdū eſt qđ magis ſufficiētiā hʒ: certe ⁊ min⁹ vnū eo qđ eſt magis expetibili⁹ eſt.

¶ De repub. Socra. improbatio. ¶ Cap. ſecundū.

A Calmuero nec ſi optimum ſit vnā q̄ maxime eſſe ciuitatem: tñ id demōſtrare vr̄ ex ſermone ſi oēs dicant ſuū ⁊ nō ſuum. Hoc autē Socra. putat ſignū eſſe ciuitatis perfecte vnite. At.n. verbum oēs duplex eſt. Si igitur tanq; ſinguli forſan eſſet magis quod efficere vult Socra. Singuli.n. eundē filium ſuum dicerent: ⁊ mulierē eādem: ⁊ de facultatibus ⁊ de quibus alijs alia eodē modo. Nūc aūt nō ita dn̄t q̄ cōibus vtuntur mulieribus ⁊ filiis. Sed omnes q̄dē: at non vt ſinguli ipſorum. Eodēq; mō de facultatibus oēs q̄dem: ſed non vt ſinguli eorum. ¶ Qđ igitur aberratio quedā ſit in verbo: oēs: manifeſtum eſt. Nā ⁊ vtraq; ⁊ imparia ⁊ paria dicit ꝑp duplicitatē. Et in ſermonibus poſitū litigioſos facit ſyllogiſmos. Quare hoc ipſum oēs dicere. Uno quidē mō bonū eſt: ſed nequaq; poſſibile. B Alio aūt mō nihil cōſentaneū hʒ ꝓpterea qđ dr̄ nocumentum aliud. Quod.n. multorū cōe eſt in eo minima adhibetur diligētia. Naʒ de ꝓpriis maxime curant hoīes: de cōibus aūt minus q̄ de eo quantum ſingulis cōpetit. Tanq; eīn alio curante ab aliis negliguntur. Quemadmodum in ſeruilibus miniſterijs famulātes multi interdum deterius inſeruiunt q̄ pauci. Fiunt autem vnicuiq; ciuium mille filij: ⁊ ipſi non vt ſingulorum: ſed vt cuiuſuis quiuis ſimiliter eſt filius. Quare omnes ſimiliter negligent. Preterea iſto modo ſinguli ſuum dicent bene agentem aut male quo

Decem libris cōprehēdit ap⁹ platonē.

Qđ mltorū cōe eſt in eo minia adhibetur̄ diligētia.

tienſcunq̃ continget numero. Puta meus eſt aut illius hoc modo dicens de ſingulis mille: vel ex quot ciuitas ſit: ⁊ hoc dubitans Nã incertum cui contigerit genuiſſe filium: ⁊ saluũ eſſe genituʒ. Atqui vtrum preſtat ſic dicere ſuuʒ ita vocãtes vnũquẽq̃ duorũ miliuʒ ⁊ decẽ milium vel magis vt nunc in ciuitatibus ſuũ vocãt Hic quidem filium ſuũ: Ille fratrem eundẽ: Ille nepotem: auteʒ per aliã quãdam cõiunctionem. Et ex cõſanguinitate vel affinitate ſui primum vel ſuoꝝ. Et preterea alterũ ſodalem: alteruʒ cõtribulẽ. Preſtat enĩ eſſe propriũ nepotem q̃ illo modo filiũ. Quin immo nec vitari quidem poteſt quin agnoſcant a quibuſdaʒ fratres ⁊ filij ⁊ patres ⁊ matres. Nam p ſimilitudĩes natorum ad parentes neceſſarium eſt vt fidem recipiant ſimul. Quod tradũt ſcriptores q̃dã populis ſuperioris Libye euenire. Habere. n. mulieres cões: filios tñ pt̃iri inter ſe ꝑm ſilitudines natorũ. Sunt enĩ ⁊ aliẽ res quedã: ⁊ aĩalia ceu eque ⁊ boues: quaꝝ ea natura eſt vt ſimillimos genitoribus edant fetus: vt equa illa apud pharſaliã iuſta nuncupata. Et preterea huiuſmodi moleſtias non facile erit vitari ab his qui eam ſtatuunt cõitatem: puta plagas ⁊ neces partim voluntarias: partim inuoluntarias: ⁊ rixas: ⁊ iurgia: que nefas eſt cõmittere aduerſus parentes ⁊ propinquos: magis q̃ aduerſus extraneos. Sed frequentius illa euenire neceſſe eſt: vbi ignorant: q̃ vbi ſciunt. Et ea ſi contingant a ſcientibꝰ expiari debito modo poſſunt: ab ignorantibus vero non poſſunt. Illud etiã abſurdum ꝙ filios communes fecerunt. Coire ſoluʒ amantes vetuerunt: Amare vero non vetuerunt: nec alios vſus quos eſſe patri ad filios: ⁊ fratri ad fratrem omnium deformiſſimum eſt: cuʒ et amare ſolum aliquid abſurdum ſit etiam non aliã ob cauſam coitionem illorum vetuiſſe: niſi q꞉ nimia voluptas inde ſit prouentura: ſed quid pater ſit aut filius aut fratres ob eam rem nihil putare referre. Videtur auteʒ magis prodeſſe vt agricolis communes ſint mulieres ⁊ filij q̃ cuſtodibus. Minus eniʒ erit amicitia ſi cõmunes ſint nati ⁊ mulieres. Enimuero tales ſint quibus imperari oportet: quo ipſi parcãt imperio nec res nouas in ciuitate moliantur. Penitus autem contra eueniat neceſſarium eſt ex huiuſmodi lege: q̃ quorum cauſa optimas leges eſſe oportet: ⁊ cuius gratia. Socrates cenſet ita inſtituendum de natis et mulieribus Amicitiam enim putamus maximum eſſe bonum ciuitatibus. Nam ſic minime ſeditionibus agitabuntur: ⁊ vnam eſſe ciuitatẽ laudat maxime Socrates. Quod ⁊ videtur et ipſe ĩquit eſſe amicitie opus: vt in amatorijs ſermonibus ſcimus dicentem Ariſtophanem propter eximiaʒ amantiuʒ cupiditatem applicari ſimul et ex duobus fieri vnum. Hic ergo neceſſariorum eſt ambos corruptos eſſe vel vnum. At in ciuitatibus neceſſe eſt amicitiam infirmam fluxamq̃ fieri propter huiuſmodi communitatem: et mi

C Libya ſuperior.

nime dicere ſuum aut filium patrem: aut patrem filium. Ut enim parum mellis multa in aqua diffuſum inſenſibilem facit mixtio- nem. ſic accedit communitatem iſtam nequaq̄ neceſſariam in ta li repu. a noībus eſtimantibus: vel patrem vt filij: vel filiuz vt pa D tris: vel fratres inuicem. Duo ſunt que faciunt homines curā ha bere ⁊ amare: ꝓpꝛium. ſ. ⁊ affectio. Quoꝛum neutrum ſit neceſſe eſt in huiuſmodi republi. Inſuper tranſlatio illa natoꝛum ex agri colis ⁊ artificibus in cuſtodes: ⁊ ex his in illos magnaz continet difficultatem. Quemadmodum tandem fiet et cognoſcant neceſ ſe eſt dantes ⁊ transferentes: quibus quos dedant. Pꝛeterea ⁊ ſu perius dicta magis in his neceſſarium eſt euenire puta rixas et plagas: ⁊ amoꝛes: ⁊ cedes. Naz non amplius appellant cuſtodes fratres et filios: et patres ⁊ matres: qui alijs ciuibus ⁊ deduntur ⁊ rurſus qui ex cuſtodibus vt tale caueant aliquid perpetrare ꝓ pter conſanguinitatem. ¶ De communitate igitur natoꝛum et mulierum: determinatum ſit in hunc modum.

¶ De cōitate facultatum: ⁊ nōnullis incōmodis rempu. Socra- ticam ſequentibus. ¶ Cap. tertium.

His conſequēs eſt de rebus que poſſidentur conſide- rare: quomodo ſit conſtituenduz illis qui in optima repu. verſari debeant. vtrum communes eſſe: vel nō communes. Hoc ſeoꝛſum determinandum eſt: nec ſi mul cum his que de natis ⁊ mulieribus conſtituun- tur. Dico autem circa res vtrum (⁊ ſi ſint nati mulierēſq; ſepara- tim quemadmodū nunc ſunt oībus) pꝛeſtet tamen res eſſe cōmu- nes ⁊ vſus: puta fundos ꝓpꝛios eſſe: fruct⁹ vero in commune cō ferre. Quod apud quaſdaz fit gentes: vel contra ſolū quidē com mune eſſe: communiter coli: fructus autem ptiri in ꝓpꝛios vſus. Quod etiā facere dn̄r quidā barbaroꝝ. vel ⁊ fundos ⁊ fructus eſ ſe cōmunes. Si ergo alij foꝛent agricole: alius eſſet modus ⁊ faci lioꝛ. Sed cum ipſi ſibi laboꝛent imperando: magnas ea res af- fert difficultates. Nam ſi in fruendo ⁊ laboꝛando non ſint pares: neceſſe eſt incuſationes exiſtant contra fruentes q̄dem ⁊ conſumē

E tes multa parum vero laboꝛantes his qui minus conſumunt: et multuz laboꝛant. Omino aūt cōuictus omnis ⁊ cōitas hoīum ⁊ dif ficilis eſt: ⁊ maxiē in his reb⁹: ꝓbant eoꝛum qui vna peregrināt̄ur ſocietates: quoꝛum pleriq; fere diſſident inter ſe de paruis vili- buſq; offenſi. Nos quoq; miniſtris illis plurimum iraſcimur qui- bus maxime vtimur ad circularem famulatum. Communes igi- tur habere res has: ⁊ huiuſmodi continet difficultates. Eo autez modo quo nunc fit ſi inſuper moꝛibus ⁊ moderatione legum re- ctarum honeſtetur: non parum perſtabit. Habebit enim vtriuſq;

F commoda. Dico autem vtriuſq;. vz. eius ꝙ communes ſint res: ⁊ eius ꝙ pꝛopꝛie. Opoꝛtet enim vt res ſint pꝛopꝛie: ſed quodam-

modo cões. Cure eñ diuiſe: incuſationes adinuicem nõ parient: immo ꝓficient: vtpote ad propꝛium vnoquoqꝫ ſedulo incumbẽte At vero ꝑ virtutem erunt: vt eſt in ꝓuerbio amicoꝝ cõia. Eſt autẽ etiã nũc quibuſdã in ciuitatibus in hunc modũ ſubſcriptũ ne putetur ipoſſe. Et ꝓcipue in his q̃ bñ gubernant: aliq̃ ſunt aliq̃ eſſe pñt. Propꝛia eñ ſua quiſqꝫ poſſidẽs partim vtilia facit amicis: partim vtitur communibus: vt in Lacedemone ſeruis vtunt viciſſim tanq̃ forent vniuſcuiuſqꝫ: ⁊ preterea equis: ⁊ canibus: et vehiculis. Patet igitur eſſe melius vt propꝛie ſint res: ſed vſu facere illas communes. Quemadmodũ autẽ hoc fiat legiſlatoris erit prouiſio. Eſt ſane inenarrabile quantum interſit ad volupta- C
tem cõſiderare aliquid eſſe propꝛiũ ſui. Non enim fruſtra quiſqꝫ ad ſeipſum amicitiam habet: eſt vero id naturale. Sed cum amatio ſui repꝛehenditur: non illud repꝛehendit: q2 ſe amet: ſed q2 magis q̃ opꝫ ſe amat: quemadmodũ ⁊ amatio pecuniarũ. Nã amãt omnes vt ita dixerim talia. Atqꝫ ⁊ largiri: ⁊ opem ferre amicis: ⁊ hoſpitibus: ⁊ familiaribus dulciſſimum eſt: quod fit ſi ꝓpꝛie ſint facultates. Hec autem non contingũt illis qui nimis vnam efficiunt ciuitatem. Et preterea duarum virtutum opera manifeſte tollunt. Temperantie erga mulieres alienas: a quibus laudabi- D
le eſt ſe abſtinere. Et liberalitatis circa res poſſeſſas Neqꝫ enim diſcerni poterit liberalis: neqꝫ liberalem operationem faciet vllam. nam in vſu earum reruꝫ quas ipſi poſſidemus liberalitatis eſt opus. Huiuſmodi itaqꝫ legis poſitio faciem habet apparentẽ quam auditoꝛ libenter recipiat: putans foꝛe mirabilem quandaꝫ amicitiam omnibus erga oẽs. Preſertim cum quis incommoda accuſat rerũpub. nunc ꝓuenientia ex eo: quia nõ ſint communes omnium facultates: ceu litigia ex contractibus: falſoꝝ teſtiũ accuſationes: diuitũ adulationes: quoꝝ nihil fit propter pꝛobitatem: ſed propter impꝛobitatem. Cum etiam res in cõi hñtes multomagis inter ſe litigare videamus q̃ eos qui ſeparatiꝫ poſſidẽt. E

¶ Inſuper equum erat referre non ſolum quantis malis priuabunt: ſi ad cõitatem rerum habebunt: ſed etiam quãtis bonis. Videtur aũt omni impoſſibilis eſſe illa vita. Cauſaꝫ vero Socrati huius erroꝛis putandũ eſt fuiſſe ſuppoſitionẽ non rectã. Opꝫ enim quodammodo vnam eſſe ciuitatẽ ⁊ domum: ſꝫ non penitus. Eſt enim quo ſi procedat non erit ciuitas. Eſt etiam quo erit quidem pꝛope vt non ſit ciuitas deterioꝛ ciuitas. velut ſi quis concẽtum faciat vniuocum: et verſum pedem vnum. Sed opoꝛtet cum ſit multitudo: vt pꝛius diximus: per diſciplinam communem et vnam efficere. Et qui diſciplinam ſit adhibiturus volens per illam ſtudioſam facere ciuitatem: abſurdum eſt ſi per talia quedaꝫ inſtituendam putet. ac non per moꝛes: ⁊ ꝑ philoſophiam: ⁊ per leges: veluti ſeruoꝝum iumentoꝛumqꝫ in Lacedemone: et co-

F meſſationes in Creta legiſlator communem induxit. ¶ Neq̃ illud ſane ignorandū eſt: quia oportet ad longū tempus ac diuturnas conſuetudines inſpicere: an recte ſe habeāt. Ferme enim omnia inuenta ſunt quidem: Sed alia non inducta: alia ab expertis repudiata. Maxime autem id apparet: ſi quis per opera inſpiciat rempublicam ſic inſtitutam. Non aliter enim poterit feciſſe ciuitatem niſi ſeparet illa atq̃ diſtinguat ptim in comeſſationem: ptim in genera: ptim in tribus. Itaq̃ nihil aliud contingit lege puiſum eſſe niſi vt cuſtodes agros non colant: quod nunc lacedemonij facere ceptant. Modus vero totius reipublice quis futurus ſit in commune degentibus neq̃ Socrates ipſe inquit: neq̃ dictu facile eſt. Atqui multitudo ciuitatis diuerſorum ciuium eſt multitudo: de quibus nihil determinatū eſt: an ⁊ agricolis communes eſſe facultates oportet vel pprias ſingulorum. Preterea vtrū mulieres ⁊ pueros pprios vel communes. Si enim eodem modo communia ſunt omnia omniū: quid different iſti ab illis cuſtodibus: vel quid plus ſuſtinentibus eorū imperiū: vel quam ob cauſam imperium ſuſtinebunt: niſi forte pterunt aliquid tale quale cretenſes q̃ cetera omnia ſeruis pmittentes gymnaſia ſolum illis vetuerunt ⁊ armorū poſſeſſionem. Qd ſi vt in alijs ciuitatibus: ita apud illos talia erunt: quis modus erit communitatis? Neceſſe eſt enim duas ciuitates in vna eſſe ciuitate: ⁊ eas inter ſe contrarias.

G Facit enim alios quidem cuſtodes quaſi in preſidio conſtitutos. Alios agricolas ⁊ artifices ⁊ ceteros ciues. Litigia vero ⁊ iurgia ⁊ q̄ alia mala ciuitatibus puenire inquit oīa puenient etiam iſtis: q̄q̃ dicat Socrates fore: vt non multū legibus indigebunt: pter diſciplinam: veluti circa res vrbanas ⁊ circa forū: ⁊ alijs huiuſmodi legibus: tribuens ſolū diſciplinam cuſtodibus. Inſup dominos facit ſuarum rerū agricolas: ac tollere pmittit. At multo magis putandū eſt fore illos graues ⁊ inſolentes: q̄ illas q̃ apud quoſdam ſunt hilocias vel peneſceas vel ptchias. Enimuero ſiue neceſſaria ſint hec ſimiliter: ſiue non nihil nūc quidem determinatū eſt: neq̃ de conſequentibus q̃ ſit eorum adminiſtratio / ⁊ diſciplina: ⁊ leges quedam. Eſt aūt neq̃ facile repire neq̃ parum referens: q̄les hos eſſe oportet ad conſeruandam cuſtodū communionem. At q̃ ſi mulieres faciet communes: facultates vero proprias quis curam habebit rei domeſtice: vt agriculture viri: q̄uis ſint communes facultates: ⁊ agricolarū mulieres.

H Abſurdū etiam ex beſtijs facere ſimilitudinē q̄ pueniat eadem exercere mulieres / q̃ viri: ad quas rei domeſtice cura nequaq̃ pertinet. Periculoſa eſt inſuper magiſtratuū conſtitutio quā ſic facit Socra. vt ſemper ſint hidem. At hoc ſeditionis eſt cauſa etiā apud illos q̃ nullā poſſident dignitatē. Quid ergo apud bellicoſos ⁊ animoſos viros? Qd aūt ſibi neceſſariū

ſit eoſdem

ſit eoſdem ſemper magiſtratus facere patet. non enim aliorum mõ
et modo, aliorū miſcet animis diuinū illud aurū: ſed ſemp eiſdez.
Inquit aūt quibuſdā ſtatim a genitura aurum miſceri: quibuſ-
dam argentum: es vero ⁊ ferrum illis qui artifices futuri ſūt aut
agricole. Preterea cuſtodib⁹ felicitatē auferens totā inquit ciui-
tatem facere beatam opꝫ legiſlatorem. At impoſſe eſt totam eſſe
beatā. niſi aut plurimi: aut oēs partes: aut quedā habeāt felicita
tē. non enim eorūdem eſt felicitas quorū ⁊ pars. nā pars recipit
toti exiſtere ⁊ ſi nulli partium ad felicitatē impoſſe. Quod ſi cuſto
des non erunt felices q̇ tādē alij: non enim artifices q̇dē neq; vul
gus. Illa igitur reſpub. de qua Socrates locutus eſt has conti
net difficultates: ⁊ alias his non minores.

De repu. Platonis: que ⁊ Socratis ſecunda reſpu. dicitur.

Capitulum Quartum.

Ferme aūt ſimiliter circa leges quoq; ſe debet poſt- 5.8 legib
ea ſcriptas. Quapropter ⁊ de illa reſpub. parte cogi
tare parum melius erit. Etenim in repub. de pau-
cis admodum determinauit Socrates: vt de mulie
rum et natorum communitate: et de rebus poſſeſſis
at de inſtitutione reſpu. Diuiſit enī in duas partes
multitudinē habitantiū in agricolas ⁊ ꝓpulſatores belli. Tertiā
ex his fecit eos qui cōſultant ac deliberāt: ⁊ in quibus ſumma rei
pu. conſiſtit auctoritas. Agricole vero ⁊ artifices vtrum nullius
magiſtrat⁹ an alicui⁹ participes ſint: ⁊ vtrū arma poſſidere debe
ant ⁊ vna pugnare nihil determinauit. Sed mulieres cenſet vna
purgare debere: ac diſciplinā hr̄e eandem quam cuſtodes. Cete- A
ra vero extraneis peregit ſermonib⁹: ⁊ diſciplinā cuſtodū qualez
eſſe illā oporteret. Legū aūt maxima quidē pars leges exiſtunt
pub. Pauca vero de repu. dixit: quam dū ꝑgit cōiorē facere pau
latim circumagit in aliā remp. Preter cōitatē enim mulierū ⁊ re-
rū poſſeſſarū cetera eadē vtriſq; attribuit. nam ⁊ diſciplinam ean
dē ⁊ abſtinētes viuere ab operibus neceſſarijs. Et de comeſſatio
nib⁹ eodem modo ꝑterq̄ qđ hec exiſtimat mulierum quoq; co-
meſſationes eſſe debere: ⁊ hanc nulla hn̄tiū amara. Illa ꝟo qua
tuor millium. Superfluum ergo quiddam ⁊ comptum ⁊ nouum
⁊ dubitatiuum omnes. Socratis habent ſermones. Sed cuncta
recte forſan difficile. nam etiam multitudo illa de qua nunc dice-
batur latere non oportet cum tanta ſit: quia babilonia; aut alia
quadam infinita regione indigebat: ex qua ocioſorum quinq; mi
lia cum mulierum ac miniſtrantium multiplici turba alant. Sup
poſitiones quidem ſunt pro arbitrio faciende: non tamen impoſ-
ſibiles. Dicitur aūt debere legiſlatorē ad duo reſpicere inferen-
da lege: ad regionē ⁊ homines: addendum eſt ⁊ ad vicina loca: ſi B
oportet ciuiliter viuere ciuitatem. non ſolum enim neceſſariū eſt

ipſam talibꝰ vti ad bellū armis q̄ vtilia ſint,in ſua regione:verū
etiā que in aliena. Quod ſi q̄d hmōi nō recipit vitā: neqꝫ priua
tim:neqꝫ publice:nihilominꝰ tū opꝫ terribilem eſſe hoſtibus: nō
venientibus ſolū in regionem:verūetiā abeūtibus. De mō quoqꝫ
rerū poſſidēdarū vidēdū eſt ne forſan melius ſit aliter diffinire ꝛ
clarius. Tantas inquit poſſidere opꝫ vt modeſte viuat perinde
ac ſi dicat vt bene viuat. Verū hoc eſt nimis gn̄ale: ꝛ eſt tēperate
viuere:erūnoſe tamen. At melius eſt dicere,modeſte ꝛ liberaliter.
Superatim enim vtrūqꝫ alterū enim luxurie accōmodabit:alterꝫ
difficultati. Cum ſole hmōi virtutes habitꝰ ſint circa vſum facul
tatū noſtrarū:puta pꝫmonio māſuete vel fortiter vti nō dicimur
C at modeſte ꝛ liberalr̄ dicimur. Quare neceſſarium eſt circa illud
iſtas verſari ꝟtutes. Abſurdū quoqꝫ eſt cū facultates adequa-
uerit de ciuiū multitudine nihil determiare:ſꝫ indefinitā relinq̄-
re multitudinem filiorū.quaſi ſufficiēter adequatā pp ſterilita-
tes vbicūqꝫ cōtingāt. Quod videt nūc quoqꝫ reuenire in ciuita
tibus. Sed opus eſt vt aliam certitudinem tūc habeat q̄ꝫ nunc.
Nam nuncquidem nemo dubitat ex ea:quia in ſingulos diuiſe
ſunt facultates in quātācunqꝫ multitudinem. Tunc vero cū ſint
indiuiſe neceſſarium diſpares nihil habere ſiue paucio:es ſint
multitudine.ſiue plures. Magis autem putaret quis oportere
determinatum eſſe modum procreandorum filiorum q̄ꝫ faculta
tum:vt non plures q̄ꝫ determinatum ſit procreari oporteat. Et
numerus diffiniendus eſt reſpectu habito ad fortunas ſi contin
gat decedere aliquos:ꝛ ad defectum procreandi ceterorum. Pre
termittere autem id vt in pleriſqꝫ ciuitatibus neceſſe eſt egeſta
tis ſit cauſa ciuibus Egeſtas vero ſeditiōes ꝛ delicta parit. Ita
D qꝫ Phidon corinthius vnus ex vetuſtis legūlatoribus familias
cēſuit equales permanere debere:ꝛ ciuiuꝫ multitudinē:q̄ꝫuis ſor
titiones habebant prius oēs iniquas ſm magnitudinē:at i his
legibꝰ contrariū eſt. Verū de his:queādmodū ſtatuendum pute
mus:poſtea erit dicēdū. Omiſſum eſt ēt in illis legibꝰ:queādmo
dū differāt preſides a ſubiectis. Inq̄t enim oportere queādmo
dum ex alio lane filum dicitur q̄ꝫ lini:ſic ꝛ eos qui p̄ſunt ſe habe
re debere ad eos qui ſubſunt. Cum vero totā ſuberant augeri di
xerit vſqꝫ ad quantuplum quare hoc vtiqꝫ non erit in regione
vſqꝫ ad aliquid. Videndum eſt etiam ne edificiorum diuiſio non
E proſit ad rem familiarem. Duas enim cuiqꝫ domos attribuit: at
difficile eſt duas habitare domos. Tota vero conſtitutio vult eē
neqꝫ plebis gubernatio neqꝫ paucorum potentium: ſed horum
media:quam vocant rempu. Eſt enim ex his qui arma ferunt.
Si igitur vt communiſſimam omnium hanc conſtituit rempub.
recte forſan dixit:ſed vt optimam rempu.non recte. Forſan enim
lacedemoniorum rempu.quis magis probabit:vel aliam quan

dā magis optimantiū. Sunt q̄ dicāt optimā rēp. ex oī gñe gubernationū admixtā eē debere: atq; ob id lacedemōiorū laudāt rēp. cōſtare quidā illam ex paucorū potentia. Item ex vno principe ꝛ populari ſtatu ponentes regem illorū pro vni⁹ gubernatione. Senatū vero pro paucoꝝ potētia. Ephoros autem pro ſtatu populari: qm̄ ephori ipſi ex plebe ſumūt: alii ephoratū quidem tyrāni dē putant: ſʒ populr̄ regi per comeſſationes ꝛ alium quotidianū victū. Sed in his legib⁹ dictum eſt optimā rēp. ex plebeio ſtatu ꝯſtare debere: ac ex tyrānide. Quas aut non reponat quis inter ſpecies rerūp. aut deterrimas oīm eſſe fateaꝛ. Melius ergo dn̄t qui pares cōmiſcent. Nam que ex pluribꝰ cōſtat reſpu melior ē. Deinde nihil videtur habere ex vnius gubernatione: ſed ex paucorū potentia a populari ſtatu. Verū ad paucorū potentiā inclinare magis: qđ pʒ ex magiſtratuū creatione. Nam quod ex delectis ſortitio fiat: cōe eſt vtriſq;. Sed ꝙ neceſſe ſit dictionem habere: ꝛ magiſtratus creare: vel alios quippiam huiuſmodi publicorum negociorum facere: alios vero preterire: id paucorum potētie eſt. Inſuper conari vt plures ex diuitibus ad dignitates ſumantur: ꝛ ad maximas quidem ex maximo cenſu paucorum potentia eſt ꝛ ſenatus aſſumptio. Aſſumuntur enim cuncti ex neceſſitate: ſed ex primo cenſu: poſtea totidem ex ſecūdo: poſtea ex tertio. verum non omnes neceſſe erat ex tertio vel quarto aſſumi. Ex quarto autem quartorum ſolis neceſſe eſt primis ꝛ ſecundis. Poſtea ex his equalem ex ſingulis cenſibus numerum eſſe ſumēdū inquit: Erūt itaq; plures ꝛ potētiores qui ex maximo cēſu ſumunꝛ ppea. q: ex plebe q̄dā nō ſumunꝛ: q: neceſſe nō eſt. Quod igiꝛ nō gubernatione plebis: ac vnius principatu cōſtabit hmōi reſpu. ex his patet. Patebit etiam poſtea cū de ea ſpē reipublic. tractabimus. Habet etiam circa magiſtratuum creationem delectorum: delectum periculoſum. Nam ſi aliqui conſpirare velit ēt mediocri numero ſemper ſm horum voluntateʒ fiet aſſumptio. In legibus igitur illa reſpu. ita ſe habet.

¶ De Phalee (que ꝛ carthaginenſium) repub.

Capitulum Quintum.

Sunt vero ꝛ alie quedam reſpu. tum idiotarum: tū philoſophorum: ꝛ in adminiſtratione ipſarū verſantium. Oēs aūt he ꝓpinquiores ſunt illis ſm quas nūc regūt ꝗ iſte due. Nullus. n. neq; de cōitate filiorum: neq; de mulierib⁹ talē aliquā introduxit nouitatē: neq; ēt de feminaꝝ comeſſationibus: ſʒ a neceſſariis magis inchoāt. Vr̄ quibuſdā maxime vt de patrimoniis recte cōſtituaꝛ: nā hic ſeditiōes oriri cūctas aſſerunt. Quāobrē Phaleas carthaginēſis ante oīa de hac parte conſtituit. Inquit enim patrimonia ciuiū equalia eſſe

debere. Hoc aũt perfacile factu eſſe: ſi ſtatim ab ipſa conditione
ciuitatis ꝓuideret᷑. Poſtq̃ vero cõdita foret difficilius q̃dẽ: attñ
ſatis mature adequari poſſe: ſi diuites dotes dent: pauperes aũt
cõtra accipiãt dotes: et nõ tradãt. Plato aũt in legibꝰ ſuis vſq;
ad aliquid cenſuit eſſe ꝑmittendum: nã ſupra q̃ntuplũ eiusquod
foret minimum nemini licere ciuiũ poſſidere vt prius diximus.
Sed opꝫ ne id quidẽ latere legiſlatorẽ qđ certe nunc latet: ꝙ qui
patrimonio modũ imponit: dꝫ etiam filiorũ numero modũ impo
B nere. nam ſi excedat multitudo filiorũ patrimonij facultatem: ne
ceſſarium erit lege abrogare: ⁊ ſine vlla abrogatione improba lex
erit. Quoniã ex diuitibus pauperes facit. Opus eſt ergo ne ta-
les ſeditioſi efficiant᷑. Quod igitur valet aliquid in repu. p̃rimo
niorum exequatio: ⁊ veterum aliqui videntur cognouiſſe: vt So
lon conſtituit: ⁊ apud alios lege cauetur. vt non q̃ntum quiſq; ve
lit: ſed q̃ntum lex permittit agri poſſideant. Eadem quoq; ratio-
ne patrimonia ſua alienare leges vetant. Ut eſt apud Locros le
ge cautum: ne quis patrimonium alienare poſſit niſi euidentem
calamitatẽ oſtendit ſupueniſſe. Preterea vt antique hereditates
conſeruent᷑: qđ ſublatũ apud Leucada valde popularẽ eorum ci
uitatẽ efficit. Non eñ amplꝰ euenit ex taxatione cenſus ad ma-
giſtratꝰ aſſumi. Sed ⁊ equalitatẽ quidẽ patrimoniorũ cõſtituit.
Uerũ hec aut ita magna eſſe delitiari liceat: aut ita exigua vt te
nuiter victum agant. Pꝫ igitur nõ ſufficere patrimonia exequa
ta fuiſſe a legiſlatore: ſꝫ melius cõiectandum eſſe. Preterea ſi q̃s
mediocria ſtatuat omnibus patrimonia nulla vtilitas eſt. magis
enim cupiditates adequande ſunt q̃ꝫ patrimonia. Hoc autẽ fie-
C ri non põt niſi ſufficienter diſciplina ciuibus adhibita per leges.
Sed forſan reſponderet Phaleas hoc ipſum ſe dicere. Cenſet. n.
horum duorũ equalitatẽ ciuitatibus ineſſe debere: patrimonij. ſ.
ac diſcipline. Sed que tandem hec diſciplina ſit exprimendum
fuit. Et vnam eandemq; eſſe nihil prodeſt. Nam fieri poteſt vt ſit
vna eademq; diſciplina. Uerum eiuſcemodi per quã cupidi fiant
pecuniarum aut honoris: aut vtriuſq;. Inſuper ſeditiões oriunt᷑
non ſolũ ob patrimoniorũ: verũetiã ob honoꝝ inequalitates: et
hoc diuerſum in alterutro. Nam multitudo quidẽ grauiter fert
inequalitatem patrimoniorũ: preſtantes aũt viri honorum equa
litatem. Unde illud natum eſt. Honori incumbit tam ignauusq̃
bonus. Non ſolum vero homines propter neceſſaria iniuriãtur
quorum remedia putant adequationem patrimoniorum: ne ſpo
liet alios propter frigus: aut propter famẽ: verumetiam vt gau-
deant neq; concupiſcant. Nam ſi maiorem habeant neceſſariorũ
cupiditatẽ: ad huius medelam iniurias inferunt. Non ergo ob
hanc ſolum: verumetiã ſi concupiſcãt vt moleſtia careãt: ⁊ volu
ptate fruant᷑. Quod igit᷑ horum trium remedium eſt his quideꝫ

exiguum patrimoniũ ⁊ opificiũ. Illis autem temperãtia. Tertiũ
vero ſi q̄s velit ꝑ illa delectari: nõ aliũde q̄ a ph̃ia querat reme-
diũ. Nam cetere q̄dẽ hominib⁹ egẽt cũ iniurias inferũt plurimũ
propter ſupflua: nõ ꝑpter neceſſaria: puta tyrãnidẽ inuadũt: nõ
vt frigus repellant. Quapropter honos maximus habet̃ non ei
qui furem occiderit: ſed ei q̄ tyrãnũ. Itaq; Phaleas pũis dũta
xat iniuriis hac ſua reipub. conſtitutione ſuccurrit. Preterea m̃l-
ta ſtatuere pergit: per que ad ſeipſos recte inſtituti erant. Sed
oportebat quoq; ad finitimos et peregrinos omnes. neceſſe eſt
ergo conſtitutam eſſe rempub. ad bellicum robur: de quo ille nil
dixit. Eodem modo de facultatibus. Tantas enim eſſe oportet
vt non ſolum ad ciuium vſum: verumetiam ad pericula externa
ſufficiant. Quare nec ita magnas eſſe decet vt finitimi concupi-
ſcant: quibus reſiſti non poſſit. nec rurſus ita paruas vt cum pari
bus ⁊ ſimilibus bellum nequeant ſuſtinere. Ille igitur nihil de-
terminauit. Oportʒ autem neq; id latere quantas facultates ha
bere conducat. Forte recta determinatio fuerit tantas eſſe debe-
re lucrum ſuperantibus bello afferre non poſſit: ſed ita quaſi ni-
hil ſuperacquirant. Quare Eubolus conſiderare iuſſit Auto-
phardatem cum Atarnea obſidere vellet. Cogitaret enim quan
to tempore circa expugnationem eius loci detineretur: ac exiſti-
mare huius temporis iacturam. Velle enim pro minori precio iã
tunc Atarnea relinquere: que cum dixiſſet Autophardatem i ſen
tentiam traxit: et obſidionem pretermittere fecit. Habʒ igitur vti
litatem exequatio patrimoniorum inter ciues: ne inde ſeditiones
oriantur: verum vt ita dixerim non ad modum magnam. nam et
preſtantiores conqueri poſſent quaſi ipſi plus habere debeant
Ex quo fit vt ipſi ſepe inſurgant: ac ſeditiones concitent. Preter
ea improbitas hominum inſatiabilis eſt: et primo quidem ſuffice
re debent pauca atq; minima: mox vero vbi illa ſunt conſecuti
plura appetunt ſemper quouſq; in infinitum procedant. Infini-
ta eſt enim cupiditatis natura: ad cuius expletionem plurimi vi-
uunt. Horum igitur principium eſt magis quam patrimoniorũ
exequatio ciuitatem ſic inſtituere: vt boni quidem viri plus quã
ſibi competat habere non querant. Improbi autem querant ha
bere non poſſint. Hoc autem fiet ſi inferiores ſint: nec iniuriam
patiant̃. nec vero in hac ipſa exequatione patrimoniorum recte
eſt ab eo diſpoſitum cum fundos ⁊ agros exequet ſolum: ſʒ ſunt
ſeruorum armentorumq; et pecuniarum diuitie. et apparatus in
gens earum rerum quas ſuppellectilem vocitamus. An igitur
horum omnium exequatio querenda eſt vel moderatio quedam
mediocris: vel cuncta omittenda. Videtur autem ex ipſarum le-
gum poſitione ciuitatem exiguã conſtituere ſi: quidem artifices
omnes publici erunt: nec multitudinem augebunt ciuitatis. Sʒ

E Infinita cupiditas nã.

certe publicos eſſe eos qui publica faciunt operam opꝫ: quemad
modum Epidamij: ⁊ quemadmodum Diophantus q̄nqꝫ Athe-
nis cōſtituit. De Phalee igitur repub. fere ex his dep̄hendi po
teſt: ſi quid ab eo ſit bene dictum: vel non bene.

¶ De Hippodami ⁊ Mileſiorum repu. Cap. ſextum.

Hippodamus autem mileſius qui ⁊ ciuitatum diui-
ſionem inuenit: ⁊ pireum abſcindit: cuꝫ eſſet in creta
quoqꝫ vita moroſior ꝓpter glorie cupiditatem: vſqꝫ
adeo vt quibuſdam videretur ſuperfluus capillorū
prolixitate ⁊ ornatu ſumptuoſo: preterea veſtitu vili
quidem: ſed admoduꝫ fracto: non in hyeme ſolum: verumetiam
in eſtate. Studioſus autem de omni natura eſſe volens primus
omnium qui non in repu. verſati eſſent: aggreſſus eſt aliquid di-
cere de optimo ciuitatis ſtatu. Conſtituit autem ciuitatem multi
tudine decem milium in tres diuiſam partes. Faciebat enim vnā
B partem artifices. Alteram agricolas. Tertiam propulſatores bel
li. Diuiſit quoqꝫ regionem in tres partes vt eſſet pars vna ſacra:
Alia publica: Tertia priuata. Unde cultus dijs fieret: ſacra. Un-
de vero propulſatores belli alerentur: publica. Que autem agri
colarum foret: priuata. Legum quoqꝫ tres eſſe ſpecies ſolum pu
tabat. De quibus vero iudicia fierent totidem eſſe numero: iniu-
riam: damnum cedem. Ponebat quoqꝫ vnum iudicium principa
le: ad quod omnia male iudicata reducerētur. Idqꝫ conſtituebat
ex ſenibus quibuſdam delectis. Sententias vero in iudicijs non
calculis ferendas eſſe cenſebat: ſed vnumquemqꝫ iudicū tabellā
afferre: in qua ſcriberet (ſi condemnaret ſimpliciter) ſententiaꝫ. ſin
abſolueret ſimiliter vacuum. ſin ꝑtim condemnaret ꝑtim abſol-
ueret idipſum diffiniret. Naꝫ vt nunc quidem fit non recte ꝓui-
ſum a lege exiſtimabat: quia cogantur homines alterutrum iudi
cantes peierare. Ferebat quoqꝫ legem de his qui vtile quippiaꝫ
ciuitati repperiſſent vt honoribus afficerentur. Filios autem eorum
qui pro patria bellando occubuiſſent: ex publico alendos eē: qua
ſi id non prius fuerit lege ꝓuiſum. nam eſt Athenis ea lex: ⁊ alijs
quibuſdam ciuitatibus. Magiſtratuuꝫ vero omnes actiones po
pulo attribuit. populum autem faciebant tria illa genera ciuiuꝫ.
Qui vero delecti eſſent eorum rerum pu. curaꝫ habere debere itē
hoſpitaliuꝫ ⁊ pupillarum. Plurima igitur ac maxime digna me
moratu in Hippodami conſtitutione iſta ſunt. ¶ Sed primo du-
bitabit aliquis de ꝑtitione ciuium. naꝫ artifices: ⁊ agricole: ⁊ q̄
arma tenent omnes in reipu. cōmunione verſantur. veruꝫ agrico
C le quideꝫ arma non habent. artifices autē neqꝫ arma neqꝫ agros.
Itaqꝫ fiunt quodammodo ſerui eorum qui habent arma. Parti
cipes eſſe igitur omnium honorum impoſſibile eſt: cum ſit quidē

neceſſarium ex his qui habent arma cõſtitui belli duces:⁊ cuſtodes ciuium:(⁊ principaliſſimos vt ita dixerim)magiſtratus. Qđ ſi participes non ſint reipu.q̃uo bono animo eſſe poterunt in repu. Enimuero potentiores eſſe oꝫ illos qui arma tenent ambabꝰ partibus. Id autem non facile eſt niſi multitudo exuperet. Qđ ſi hoc erit: quid opus eſt alios participes eſſe reipu. ⁊ ſuffragia magiſtratuum habere. Preterea agricole quid vtilitatis afferunt ciuitatibus? Artifices em̄ eſſe neceſſarium eſt. Nam omnis ciuitas artificibus indiget:⁊ p̄ſit proficere ex artibus:quemadmodū in alijs ciuitatibus. Sed agricole ſi habentibus arma victum parant:merito forent pars aliqua ciuitatis. Ad hoc priuatim habēt agros:ex quibus ꝓpulſatores belli victū habere opꝫ:ſi ipſi idem colant non eſſet aliud agricola:aliud ꝓpulſator belli: qđ legiſlator eſſe vult. Sin alij quidem ab agricolis ⁊ ꝓpulſatoribus:quartum erit membrū ciuitatis nullius p̄ticeps:ſed alienū ad rempu. Qđ ſi q̄s dicat eoſdeꝫ agricolas:⁊ ſuos colere:⁊ publicos agros primo fructuū multiudo non ſufficeret: ex quibus ſinguli binis domibus habeant miniſtrare. Deinde quãobrem non ſtat m ex eiſdem agris pro ſeq; alimenta ſumant:⁊ pro ꝓpulſatoribus exhibeant. Hec ſane omnia magnam continent turbationem. Nec de iudicio quoq; recte ſe hꝫ lex:que iudicandum putat cuꝫ diſtinctione litem ſimpliciter ſcriptam:ita vt ex iudice fiat arbitrator. Hoc em̄ in compromiſſo in plures facto recipitur. Conferunt em̄ inter ſe de ſententia ferenda:ſed in iudicijs nõ recipitur: immo legũlatores pleriq; contra ſtatuunt ne iudices inter ſe colloquantur. Deinde quomodo non erit litigioſo ſn̄ia cum iudex non putat tantum deberi quantum patitur. Nam ſi petitor viginti minas poſtulabat. Judicum autem vnus decem iudicet:alter quinq;:alter quatuor:⁊ hoc modo diuidení:⁊ alij in totum condemnabunt: alij in nihilū. Quis erit modus ſententiarum concordandarum. Preterea nemo peierare cogit ſimpliciter condemnantem vel abſoluentem ſi ſimpliciter petatur. Non enim cum abſoluit nihil debere iudicat:ſed viginti minas non debere. At ille periurat qui cum putat viginti minas non deberi: tamen condemnat. De eo autem quod inuenientibus aliud commodum ciuitati honores tribuendi ſunt:non eſt tutum lege cauere: ſed apparentiam ſolum probabilem habet. Continet enim calumnias ⁊ motum forſan reipubli. Sed incidit hic in aliam queſtionem ⁊ conſiderationem aliam. Utrum damnoſum ſit vel vtile ciuitatibus leges primas mutare: ſi ſit alia melior. Quapropter non eſt facile dicto ſtatim aſſentiri ſi quidem non conducit mutare. Fieri autem poteſt vt inducatur aut legum aut reipubli. diſſolutio tanquam commune bonum. Sed cum in hanc mentionem inciderimus etiam pauca de eo perſtringenda ſunt.

Habet enim vt diximus dubitationem: ⁊ melius videri poteſt vt mutationem recipiant. Nam in alijs quidē ſcientijs hoc pdeſt: ceu ſi medicina ab inſtitutis patrijs mutet: ⁊ gymnaſtica: et alie artes: atq; facultates. Quarum cum vna ponenda ſit ciuilis diſciplina. Patet in ea quoq; eandem rationem eſſe tenendā. Probare autem hoc dicet aliquis et in ipſis rebus. Antiquas enim leges nimium rudes eſſe ⁊ barbaras. Armati ſiquidē incedebāt greci. ⁊ vxores emebant inuicem: ⁊ queciq; vetuſta iura alicubi extant penitus rudia ſunt: ceu apud Cumas de cede lex eſt: ſi accuſator teſtes inducat ex agnatis proprijs: reum eſſe cedis cōtra quem probatur. Querunt autem non patrium: ſed bonum oēs. Putandūq; eſt priſcos illos homines ſiue ex terra geniti fuerint ſiue ex corruptione aliqua ſeruati ſeminis fuiſſe ignaros ⁊ imprudentes quod de terra natis dicitur: vt abſurdū ſit in eorū opinionibus perſiſtere velle. Preterea neq; leges ſcripte meliores ſunt: ſi ſunt immutabiles. Ut enim in alijs artibus: ſic etiam circa ciuile conſtitutionem impoſſibile eſt ſingula ad minimum vſq; comprehendere. Neceſſe eſt enim vt generaliter ſcribantur. At illa que aguntur particularia ſunt. Ex his ergo videtur ⁊ quaſdā leges ⁊ quandoq; eſſe mutandas. Alio autem modo conſiderātibus cauendum videtur eſſe. maxime cū vtilitatis quidē acceſſio parua ſit. Aſſueſcere vero faciliter leges mutare improbandum. Conſtat vero errata quedam eſſe tolerāda: ⁊ legūlatorū ⁊ magiſtratuum. Non enim tantum proderit qui corrigere perget: quātum nocebit aſſuefacto ſuperioribus non parendi. Mendax et de artibus exemplum. Neq; enim ſimile eſt mutare artem atq; legē. Nam lex nullā vim habet quo ſibi ſtetur: niſi ex more. Mos autem non fit niſi temporis longitudine. Quare faciliter mutare leges ex preſentibus in alios nouas infirmam facere eſt vim legis. Preterea ſi mutande ſunt leges vtrum omnes ⁊ in omni repub. vel non? ⁊ vtrum a quocumq; aut a quibuſdam. In his enī magna eſt differentia. Quapropter nunc quidem omittamus cōſiderationem hanc. Nam aliorum eſt temporum.

¶ De Lacedemoniorū repub. Capitulum Septimum.

De lacedemoniorum autem repub. ⁊ cretenſium ferme autem ⁊ de alijs duo ſunt conſideranda. Unum ſi quid recte vel non recte ad optimam conſtitutionem in illis ſit ordinatum. Aliud ſi quid ad ſuppoſitionē ⁊ modum id futurum ſit non facile eſt comprehendere. Nam ⁊ peneſtie theſſalorum multotiens in ipſos theſſalos inſurrexerunt. Et Ilotes lacedemoniorum in caſibus eorum aduerſis nunq; inſidiari deſtiterunt. Uerū apud cretenſes nihil adhuc tale accidit. Cauſa forſan eſt: quia vicine ciuitates quamuis inuicem bellum gerant: tamen earum nullas rebelles recipiunt

quoniam id non conducit:quando ⁊ ipſe peritos habent. At lace
demonioꝛum finitimi oḿes inimici erant Argiui Meſenij ⁊ Ar
cades. Nam ⁊ Theſſalis ab initio rebellarunt:dum cuꝫ finitimis
Acheis ⁊ cum Perrebis ⁊ Magneſijs gererent bellum. Uidetur
autem ⁊ ſi nihil aliud:attamen hoc ipſum eſſe perdifficile: quem
admodum cum eis ſit conuerſandum. Nam ſi remiſſe erga illos
te geras ſuperbiunt illi quidem:ac ſe pares dominantibus exiſti=
mant. ſin aſpere tractentur:inſidiantur:atqꝫ odio habent. Patet
igitur non reperire optimum modum circa eos quibus iſta con=
tingūt circa ſubiectos. Preterea lenitas in mulieres: ⁊ ad propo
ſitum reipubli. nocet ad directionem ciuitatis. Ut enim domus
pars ſunt vir ⁊ vxoꝛ:ita ⁊ ciuitatem bifariam diuidi cenſendum
eſt in viroꝛum multitudinem ac mulierum. Quo circa in quacū= A
qꝫ republi. male prouiſum eſt circa mulieres:in ea putandum eſt In q̄cūqꝫ
medietatem ciuitatis eſſe neglectam:quod ibi contingit. Uolens repu. ma=
enim legiſlatoꝛ totam ciuitatem eſſe duram:ac laboꝛem patientē le ꝓuiſuꝫ
in viris quidem id feciſſe conſtat:in mulieribus auteꝫ non feciſſe. eſt circa
Uiuunt enim molliter ac in omneꝫ licentiam diſſolute. Itaqꝫ ne mulieres
ceſſarium in tali republi. diuitias haberi in precio:preſertim cum in ea pu=
viri ſint mulieribus obnoxij:quod accidit omnibus ferme milita tādū ē me
ribus ⁊ bellicoſiſqꝫ gentibus:preterq̄ celtis:aut ſi qui alij coitū ma= dietatē ci
ſculoꝛum pallam receperunt. Uidetur autem qui primus fabula uitatis eē
tus eſt non irrationabiliter venerem marti coniunxiſſe. Quoniā neglectā.
omnes huiuſcemodi homines proni ſunt ad venerea illiſqꝫ ob= B
noxij. Itaqꝫ apud lacedemonios hoc fuit multaqꝫ in coꝛum prin Uenus.
cipatu a mulieribus adminiſtrabantur. At enim quid refert vtrū Mars.
mulieres ipſe gubernarent:an eos qui gubernant:a mulieribus
gubernari. Idem enim accidit. Cumqꝫ inſolentia ad nullum ob=
ſequium vtilis ſit niſi foꝛte ad bellum: maxime nociue etiam ad
hoc ipſum laconum mulieres erant. Patefecerūt hoc in Theba=
noꝛum aduentu:non enim magis vtiles preſtiterunt ſe q̄ aliarū
ciuitatum mulieres: ⁊ turbam inferebant magis q̄ hoſtes. Ab
initio igitur rationabiliter cōtigiſſe lacedemonijs videtur in mu
lieres indulgentia:cum per militiam multum domo abeſſent ar=
giuis primo:mox archadibus ⁊ Meſenijs bellum inferentes. Ir
refragantes enim ſeipſos legumlatoꝛi preſtabant aſſuefacti pro=
pter militarem vitam. Multas enim continet vtilitatis partes. C
Mulieres autem fertur Lycurgus deducere conatus ad leges:
at vbi repugnabant abſtinuiſſe. Cauſe igitur factoꝛum hec ſunt.
Itemqꝫ ⁊ huius omiſſi. Sed nos nō id conſideramus: cui venia
danda ſit vel non danda:ſed rectum ne ſit:vel non rectum. Que
opoꝛtet poꝛro circa mulieres non bene ſe habent:videntur vt di=
ximus ante non ſolum ipſa per ſe indecentiam quandā facere in
repu. ſed impellere quoqꝫ ad cupiditatem pecunie. Poſt illa eniꝫ

que nunc dicta ſunt inequalitatem rerum poſſeſſaruꝫ quis repre hendat. Nam eorum quibuſdam hoc euenit: vt magnam nimiuꝫ opulentiam haberent. Alijs vero vt penitus exiguam. Quapropter ad paucos deuenerunt agri. hoc autem ex eo accidit: qꝛ male fuerat lege prouiſum. emere quideꝫ aut vendere quod habeas fecit non honeſte nec recte id quidem. Sed donare ac teſtamento relinquere conceſſit. Atqꝫ idem accidat neceſſe eſt ꝑ hunc modum ⁊ illum. Sunt enim mulierum fere ex quinqꝫ partibus totiꝰ regionis due multis heredibus inſtitutis ⁊ traditione dotiū magnarum. Atqui melius erat aut nullam: aut paruam: aut mediocrem eſſe conſtitutam. Nunc autem licet donare ex teſtamēto cuicumqꝫ: etiam ſi nullo inſtituto herede deceſſerit. Ex quo factum eſt vt regio ſufficiens mille ⁊ quingentos equites alere: peditum vero triginta milia: ne mille quidem toros habeat. Probauit autem res ipſas praue apud illos in hac parte fuiſſe prouiſuꝫ. Quoniam vno modo plaga ſuſcepta ciuitas ea corruit nec vltra pertulit ob hominum paucitatem. Aiunt etiam per tempora primoruꝫ regum nouos homines per multos donatos ob numerum ciuiū (qui bello diminuti fuerant) ad augendum. ⁊ aiunt fuiſſe quandoqꝫ ſpartiatas deceꝫ milia: ⁊ tā ſiue ſint iſta vera: ſiue nō ſint: melius eſt per adequationē poſſeſſionū replere hominibus ciuitatē Contraria ⁊ quodammodo huic prouiſioni lex illa circa prolem: volens enim legiſlator ꝙ plurimos fore ſpartiatas inducit ciues ad multitudinem procreandam. Eſt eniꝫ illis lex: qui tres genuerit filios: eum eſſe immunem a cuſtodia. qui vero quatuor: immunem eſſe ab omnibus. Atqꝫ patet ꝙ ſi multi gignātur regione ſic diſtributa neceſſarium eſt multos fieri pauperes. At enim ⁊ que circa ephoros conſtituta ſunt praue ſe habent: hic eīn magiſtratus maximarum apud illos rerum poteſtatem hꝫ: ſumuntur aūt ad eum ex plebe om̄es vt multotiens contingat homines valde pauperes in hac poteſtate conſtitui: qui ꝑꝑ egeſtatem venales ſint. Oſtenderunt ei ⁊ ſepe prius ⁊ nunc in andrijs. Corrupti eniꝫ pecunia quidem quantum in ſe fuit totam rempu. euerterunt: ⁊ ꝑꝑ eius magiſtratus nimiam ptātem: ac tyrannidi pareꝫ: etiā reges ipſos populares fieri compulerunt: vt in hac quoqꝫ parte reſpu. lederetur. Popularis enim ſtatus ex optimate reſultauit. Continet tamen rempu. magiſtratus ipſe. Acquieſcit eīn plebs ex eo: qꝛ maximi magiſtratus capax eſt. Ita ſiue per legiſlatorem ſiue per fortunaꝫ euenit hic vtiliter ſe habere. oportet eīn rempu. que diuturna ſit velle vt om̄es ciuitatis partes conſtent atqꝫ in ſtatu ſuo permaneant. Reges ergo propter honorem ſuum ita ſe habebūt Preſtantes autem viri propter ſenatum: nam ea dignitas virtutis eſt premium. Plebs autem propter ephoriam: nam conſtitui-

tur ex omnibus. Sed opoꝛtebat hunc magiſtratum ſumi quideꝫ
ex omnibus: non tñ per hunc modum per quē nunc fit: ⁊ iudican
di de magnis rebus poteſtatē hñt homines cōtingentes. Itaqꝫ
melius foꝛet non ſm literas ⁊ leges. ¶ Eſt etiam ephoꝛoꝝ vita
nequaqꝫ conueniens pꝛopoſito ciuitatis. Nam ephoꝛi quidē mol
liter viuunt. in ceteris aūt tanta aſperitas eſt vite vt nequeant
homines illam perferre: ſed clam traſgredientes legem volupta-
tibus fruantur. Senatoꝛum quoqꝫ poteſtas non recte apud il-
los conſtituta eſt. Nam ꝙ ſint viri boni ac ſufficienter ad virtutē
eruditi: dicet foꝛſan aliquis ciuitati conducere. Enimuero ꝙ per
omnem vitam magis de rebus decernendi poteſtatem habeant
periculoſum eſt. Eſt enim vt coꝛpoꝛis ſic etiam ⁊ ciuitatis ſene-
ctus. Per hunc autem modum eruditis vt ⁊ legiſlatoꝛ ipſe diffi-
dat tanqꝫ non bonis viris nequaqꝫ tutum. Videntur autem hi q̄
in hac poteſtate conſtituti ſunt largiendi gratificandiqꝫ permul
tam facultateꝫ habere. Quapꝛopter melius erat eos ratione red
dendi ſubiectos eſſe: nunc autem non ſunt. ¶ Videtur ephoꝛoꝝ
magiſtratus omnes alios magiſtratus coꝛrigere. In hoc autem
nimium certe illis permiſſum: ⁊ non per hunc modum dicimus
rationem reddere opoꝛtere. Inſuper creatio ipſa ſenatoꝛum quā
per ſuffragia faciunt: perleuius eſt: ac ipſuꝫ petere qui eligendus
ſit non recte ſe habet. Opoꝛtet ⁊ volentem ⁊ non volentem ad
magiſtratum aſſumere: ſi dignus ſit eo magiſtratu. Nunc autem
idem facere in hoc videtur legiſlatoꝛ: qđ ⁊ in alia repu. Ambitio
ſus enim faciens ciues: illis vtitur ad ſenatoꝛum delectum. Ne-
mo enim magiſtratum petet niſi honoꝛis ſit affectoꝛ: atqꝫ pleraqꝫ
eoꝛum que homines iniuſte faciunt per ambitionem ⁊ auaritiaꝫ
committuntur. ¶ De regia vero poteſtate vtrum melius ſit eam
in ciuitatibus exiſtere nec ne: alia foꝛet diſputatio. Attamen me-
lius non vt nunc quidem: ſed pꝛo vita cuiuſqꝫ regis iudicare. Qđ
autem nec ipſe quidem legiſlatoꝛ: credit ſe facere bonos ⁊ hone-
ſtos: manifeſtum eſt. Diffidit enim quaſi non ſit ad ſufficien-
tiam boni viri. Itaqꝫ legatos ſimul mittebant inimicos ac ſalu-
tem ciuitatis eſſe putabant ſeditiones regum. Non bene etiam
circa comeſſationes que illi Phiditia nominant: conſtitutum eſt
ab initio. Opoꝛtebat eniꝫ magis ex publico eſſe conuentum: quē
admodum in Creta: ſed apud Lacedemonios vnuſquiſqꝫ con-
ferre habet: ⁊ ſi ſunt quidem longe pauperrimi qui huiuſmodi
ſumptum nequeant ſufferre. Ex quo fit vt legũlatoꝛi contra eue
niat que ipſe voluerit. Voluit enim ciuitatem popularem facere
per comeſſationes: ſed contra accidit: cum non ſit facile pauperi
bus comeſſationum eſſe participes. Moꝛe enim maioꝛuꝫ ſic apđ
eos diffinitur: vt qui comeſſationum particeps eſſe nequeat:

F pleraqꝫ coꝝ q̄ homines iniuſte faciũt p ambitionē ⁊ auaritiaꝫ cōmittuntur.

tis ad reſpub. gubernationē nō admittatur. Regē vero que eſt circa prefectos claſſis ⁊ alij quidā improbarunt. Recte quidē. Eſt em̄ ſeditionis cauſa. Nam cū reges ſint belli duces ꝑfectura illa perpetua fere alterum eſt imperiū. Et ſic ſuppoſitioni legiſlatores ſuccenſeri pōt. Quod ⁊ Plato in legibus ſuis cenſuit. Ad ꝑtem em̄ virtutis tota ordinatio illarū legū ꝯtendit. ſ. bellica. Hec autē vtilis ad victoriā ꝯſequēdā. Itaqꝫ ſalui erant bellū gerentes: peribāt vero rerū potiti: qm̄ nec ociū agere: nec quicqꝫ aliud exercere ſciebant preſtabilius q̄ꝫ rem militarem. Illō quoqꝫ erratum non ſane minus ꝙ putant bona illa que ad bellum pertinēt ex virtute magis q̄ꝫ ex votis fieri: ⁊ in hoc quidē recte: ſed ꝙ hec potiora q̄ꝫ virtutem ipſam putāt: in hoc non recte. Male etiā circa pecuniā publicā conſtitutū apud illos eſt: q: neqꝫ in publico habent quicqꝫ: ⁊ magna bella gerere coacti pecunias egre cōferunt. Nam q: ſpartiatarū eſt plurimū agri: non examinant inuicē collationes: ⁊ euenit legiſlatori contra quā cōmodum eſt publice inopiam: priuatiꝫ auaritiā inducere. ¶ De lacedemoniorum igr̄ repu. hactenus dictū ſit: nā hec ſunt que maxie quis reprehēdat.

¶ De Repub. Cretenſium. ¶ Cap. octauū.

Cretenſium vero reſpu. huic finitima eſt: habet autē quedā nō deterius: ſed plurima minus nitide. videt̄ autem ⁊ fertur Lacedemonioꝝ reſp. in pluribus imitata Cretenſem. Vetuſta autē pleraqꝫ rudiora ſunt

A vetuſta āt pleraqꝫ rudiora ſūt nouis.

nouis. Ferunt enim Lycurgum poſt dimiſſam Charilli regis tutelā cū longo tp̄e peregrinaretur in Creta plurimū fuiſſe diuerſatū ꝓpter cognationē. Erant em̄ Lyctij Lacedemoniorum coloni. ſuſceperant autē hi qui in eam Coloniā venerant inſtituta legum: tunc in antiquis habitatoribus obtinētia. Quapropter ⁊ nunc Perieci eodē modo illis legibus vtuntur: quomodo eas Minos conſtituit primus. Videtur autem hec inſula ad principatum grecie eſſe nata ac ꝓclare ſita. Cuncto nāqꝫ imminet mari. Cum fere greci omnes circū mare ſint poſiti. Abeſt enim hinc modicū a Peloponeſo: illinc vero ab Aſia circa Triopium ⁊ Rhodum. Quare imperium maris obtinuit Minos: ac ⁊ inſularum alias ſubegit: alias vero dudum incultas habitari fecit tandem Siciliam aggreſſus circa Camerinam defunctus eſt. Habet enim conuenientiam Cretica inſtitutio cum Laconica. Agriculturam exercent: apud hos quidem Ilote: apud illos vero Perieci. ⁊ comeſſationes ſunt apud vtroſqꝫ: ⁊ antiquitus nuncupabant Lacedemonij hic non Phiditia: ſed Andria quēadmodum Cretenſes. Ex quo palā eſt inde proueniſſe inſuper reſpub. inſtitutio. Ephori nāqꝫ eandem vim habent quā in Creta hi qui Coſmi appellantur: niſi ꝙ Ephori quinqꝫ ſunt: Coſmi autē decem. Senatores autem pares ſunt ſenatoribus quos

B Laus ma gna de cretēſi inſula.

C

vocat Cretas:conſilium.Regia autem poteſtas fuit primo apud
Cretas:poſtea illam ſuſtulerunt:illam imperio in bello ad Coſ-
mos tranſlato.Concio autem oībus communis eſt:ſed aliā nul-
lam hʒ auctoritateʒ ꝙ ea comprobandi q̄ a ſenatorib⁹ ⁊ Coſmis
fuerint ante decreta. Que igitur de comeſſationibus conſtituta
ſunt: melius apud Cretas ꝙ apud Lacedemonios hn̄t. Nā apd
Lacedemonios vnuſquiſꝙ certum quid in ſingula capita taxatū
ſoluit:quod niſi faciat a repub.repellitur:vt prius diximus.At in
Creta communius eſt.ex cunctis enim que a terra ꝓueniunt vel
armentis:ex publicis:⁊ his que afferunt perieci diuiſio fit: vt ps
vna ad deorū cultū:⁊ publica onera:pars ad comeſſationes de-
putetur. Ac ita ex publicis omnes ⁊ mulieres:⁊ pueros:⁊ viros.
Ad temperantiaʒ autem cibi quaſi vtilis ſit multa legiſlator phi-
loſophatus eſt.Et de mulierum diuortijs ne ſuperfluam pariant
multitudinem proſperis alio introducto vſu. Quod vtrum pra-
ue vel non praue conſtitutum ſit:aliud erit conſiderandi ipſius.
Sed ꝙ circa comeſſationes melius ꝓuiſum ſit apud cretas:quaʒ
apud lacedemonios manifeſtum eſt. At circa coſmos deterius
ꝙ circa ephoros. Quod enim male habet ephororum magiſtra-
tus:id eſt ⁊ in illis.Sumuntur enim quiuis ſed ꝙ in his prodeſt
reipu.illic non eſt.Nam hic:q: ex omnibus aſſumptio eſt:ꝑticeps
populus ampliſſimi magiſtratus vult manere rempub.Illic au-
tem non ex omnibus ſumuntur coſmi:ſed ex quibuſdam familijs
Et ſenatores ex his qui coſmi iam fuerunt de quibus idem dici
poteſt quod de his que apud lacedemonios fiunt.Nam eſſe libe-
rum magiſtratum atꝙ ꝑpetuum maius eſt munus quam digni-
tas eorum meretur:⁊ non ſm legem ſcriptam iudicare : ſed ſecū-
dum quod ſibi videtur periculoſum eſt.Quieſcere autem plebeʒ
non ꝑticipantem:nullum ſignum eſt bene cōſtitute ciuitatis.Nec
quicꝙ ſuſceptionis eſt coſmis quemadmodum ephoris abeūtꝙ
per inſulaʒ longe a contendentibus. Medicina vero quam huic D
delicto adhibent ridicula eſt:nec ciuilis ſed tyrannica . Sepenu-
mero enim aut collegę illorum aut priuati homines inſurgentes
per ſeditionem coſmos expellunt. Licet etiam coſmis ſeipſos ma-
giſtratu abdicare. Enimuero hec omnia p̄ſtabat lege fieri ꝙ pro
hominum voluntate.Non enim ſecura eſt regula.Omnium vero
deterrimum eſt potentiorum turbatio: quia tam ſepe concitant
cum penas dare volunt : per quam manifeſtum eſt habere eam
inſtitutionem aliquid reipu.ſed non eſſe rempu. ad potentatum
magis.Conſueuerunt autem concita plebe ⁊ amicis adunius ar-
bitrium rem deferre:ſeditioneſꝙ ⁊ prelia inter ſe miſcere. At vero
id quid differt ab eo ꝙ tandem ea ciuitas non ſit diſſoluta ciuili
ſocietate. Eſt auteʒ periculoſus hoc reipu.ſtatus ſiqui velint poſ-
ſintꝙ inuadere.Sed vt ſupra diximus ſeruatur ꝓpter locum qui

omnes aduenas excludit. Itaqꝫ parieti manent cretenſibus. Ue=rum Hilotes pſepe a lacedemonijs defecere. Non eīm erat in creta potentia ulla externa: ſed nuperrime bellum peregrinum irrupit in eam inſulam quod patefecit imbecillitatem legum ſuarū. De hac igitur repub. hec dixiſſe ſufficiat.

¶ De ſupiorum rerūpub. compatione. ¶ Cap. nonum.

Uidetur etiam carthaginenſium reſpu. bene conſtituta: multaqꝫ habere pter alias: quedam vero maxime ſimilia lacedemonijs Tres enim iſte reſpu. quodammodo A inter ſe ꝓxime ſunt multumqꝫ diſtant ab alijs. Cretica dico ⁊ Laconica ⁊ carthaginenſis. Multaqꝫ in ipſis ꝓuiſa ſunt recte. Signū eſt reipu. bene inſtitute ꝙ populus in ſuo ꝑmaneat loco: neqꝫ ſeditionem ullam vt ita dixerim vnqꝫ fecit neqꝫ tyrannum. Continet autem ſimilia lacedemoniorum reipu. Comeſſationes quidem ſodalitiorum phiditijs: centum autem ⁊ quatuor virorum poteſtas ephoris: pterqꝫ ꝙ non deterior. Nam illi ex contingentibus ſunt. Hanc autem poteſtatem ſuſcipiunt optimates Impator vero ⁊ ſenatus conueniunt lacedemoniorum regibus ⁊ ſenibus. Melius autem ꝙ impatorem non ſm genus: neqꝫ ex vili aut ꝓcellenti magis eligunt qꝫ ſm virtutem. Naꝫ qui magnā habent poteſtatem ſi ipſi nullius precij ſint multum nocent: nocueruntqꝫ iam lacedemoniorū ciuitati. Plurima igitur reprehēſorum ꝓp tranſgreſſionem conuiuia ſunt omnibus antedictis. Sed qꝫtum ad intentionem optimatum attinet: ⁊ reipub. quedaꝫ ad popularem ſtatum magis declinant: quedam ad paucorum potentiam. Nam referendi quidem ad populum aut non referendi aliqua impatores vna cum ſenatu domini ſunt: ſi omnes concordent: ſi non concordent populus ipſorū dominus eſt: quecūqꝫ retulerant magiſtratus de his non approbandi modo illorū ſententijs poteſtas ꝑmiſſa eſt populo. Uerumetiam ꝓ arbitrio conſtituendi ꝓuidendiqꝫ: ⁊ cuiuis contradicere relatis illorum licet: quod non eſt in alijs reſpu. quinqueuiratum viro qui multarum ac magnarum rerum poteſtatem habet ab illis eligi: ⁊ centumuiratum hos eligere qui eſt maximus magiſtratus: ⁊ hos plurimo tpe qꝫ alios imperium retinere (Nam ⁊ pfuncti magiſtratu imperant: ⁊ deſignati ad magiſtratum) ad paucorum potentiam ſpectat. Eſſe autem ſine mercede: ⁊ ſine ſortitiōe optimatium eſt ponendum: ⁊ ſi quid aliđ tale. Iudicia quoqꝫ omnia a cunctis magiſtratibus iudicari: ⁊ non ab alijs alia: vt apud lacedemonios. Tranſgreditur autem maxime ab optimatibus ad paucoruꝫ potentiam inſtitutio carthaginenſium in eo quod etiam multi comprobant. Non ſolum enim optimos: verum etiam ditiſſimos cenſet magiſtratibus eſſe ponendos: quaſi impoſſibile ſit qui egenꝰ

Qđ ſit ſignū reip. bñ īſtitute

exiſtat cum bene magiſtratum gerere: aut quietem optare. Si igitur ſumere diuitem paucorum potentie eſt: per virtutem autem optimatum. iſta quedam eſſet ſpecies tertia per quam conſtituta eſt apud carthaginenſes reſpub. Creant enim magiſtratus ad hec duo reſpicientes: ⁊ preſertim maximos: vt imperatores et pretores. Putandum enim eſt huiuſcemodi exceſſum ab optimatibus eſſe errorem legis conditoris: quem ab initio preuidiſſe valde neceſſarium fuit: vt optimi valerent quietem agere nec quicquam indecorum facere: non ſolum in magiſtratu: ſed etiam in vita priuata. Quod ſi inſpicere oportet ad opes gratia quietis: prauũ eſt maximos magiſtratus eſſe venales imperium ⁊ preturam. Hec enim lex precioſas magis facit diuitias quam virtutes: ac ciuitatem totam ad ſtudium pecuniarum conuertit. Nam quicquid apud ciuitatis principes habetur in precio: neceſſarium eſt ⁊ aliorum ciuium opinionem ſubſequi. Ubi autem non maxime honoratur virtus: ibi non eſt poſſibile firmum optimorum eſſe in repub. ſtatum. Aſſueſcere vero ad lucra rationabile eſt quando per largitionem adipiſcuntur dignitates. Abſurdum eſt enim: ſi pauper quidem aliquis: verum bone mentis lucrari velit: improbior autem nõ velit: cum ſumptus fecerit. Quocirca oportet eos qui poſſunt optime gerere magiſtratum aſſumere: probabiliuſque fuit ſi auctor legis opulentiam preſtantium virorum prouidiſſet: ac eorum qui in magiſtratu forent quieti proſperiſſet. Prauum etiam videri poteſt plures magiſtratꝰ ab vno homine geri: quod in honore eſt apud carthaginenſes. Unicum enim ab vno optime perficitur opus. Hoc etiam vt fieret prouidendum fuit a legumlatore neque cogendum eundem tibicinem eſſe atque ſutorem. Quare vbi non parua eſt ciuitas: magis ciuile eſt. vt plures participes magiſtratuum magiſque populare. Communius enim vt diximus: ⁊ melius ſingula conficiuntur atque celerius. Patet autem hoc in bellicis rebus ⁊ nauticis. In his enim ambobus per omnes (vt ita dixerim) trãſit imperare ⁊ parere. Sed cum ad paucorum potentiam vergat reſpu. eorum optime illud effugiunt: vt ſemper aliqua plebis pars ditetur ad oppida mittentes. per hoc illi arbitrantur ac certe efficiunt ſtatum ciuitatis permanere. Sed hoc eſt fortune opus. Oportebat vero non per fortunam: ſed per legiſlatorem id fieri. nunc autem ſi diuiſa fortuna incidat ⁊ plebs a gubernatoribus ſecedat: nullum eſt remedium legis ad quietem adhibitum.

Ubi ſi maxime honoratur virtus ibi ſi ẽ poſſibile optimorum firmũ i rep. eſſe ſtatũ.

Unicũ ab vno optime perficitur opꝰ

¶ Lacedemoniorum igitur ⁊ cretenſium ⁊ carthaginenſium reſpu. in hunc modum ſe habent.

¶ De republica Solonis ⁊ inſtitutoꝛibus rerumpublicarum.
Capitulum Decimum

Eoꝛum aũt q̃ de repub. aliquid tradiderũt: q̇dā nūq̃
verſati ſunt in gubernatiōe ciuitatis: ſed in puata
vita ocioſi vixerunt: de quibꝰ ſi quid dignum rela-
A tum fuit: ſupꝛa diximꝰ. Quidā legũlatoꝛes fuere: gu-
bernauerũtq̧ vel in ꝓpꝛijs ciuitatibꝰ: vel in alienis.
Et hoꝝ quidā ſolummō legũ auctoꝛes fuere: q̇dā ēt reipu. ꝯſtitu-
ende veluti Lycurgꝰ ⁊ Solon. Hi. n. leges ⁊ reſpu. ꝯdidere. Ly-
curgꝰ quidē lacedemonijs vt dictū eſt. Solon autē athenīēſibus
Exiſtimāt q̇dā Solonē legũlatoꝛē fuiſſe ꝑclarū. Nā ⁊ paucoꝛuꝫ
potētiā ſuſtuliſſe / q̃ nimis intēperans erat: ⁊ plebē a ſeruitute li-
berā / ac ſtatum popularē in pr̄ia ꝯſtituiſſe: optimeq̧ rēpu. tēpe-
raſſe. Nā eſſe cōſilium Ariopagi: paucoꝝ gubernatiōis: delectꝰ
vero magiſtratuum: optimatium. iudiciū vero populare. Sꝫ vr̄
Solon illa duo cuꝫ eſſent prius / nō ſuſtuliſſe cōſilium Ariopagi:
⁊ magiſtratuū delectꝰ. at populū aſſeruiſſe iudicijs ex oībus cō-
ſtitutis. Quapꝛopter quidā illi ſuccēſent ꝙ alterum diſſoluerit:
cum auctoꝛitatem oēm ad iudiciū traduxerit / qđ ꝑ ſoꝛtitionē eſt
Nā cum hic inualuit tāq̃ tyꝛāno gratificātes populo in euꝫ qui
nūc eſt popularē ſtatum rēpu. redegerunt. Et cōſilium Ariopa.
Ephialtes inhibuit ⁊ Pericles. Iudicibꝰ vero ſalaria Pericles
induxit: ac per hunc modū vnuſquiſq̧ coꝝ qui apud plebē poſſe
voluerunt populi vim augere ꝑſeuerauerũt: donec in iſtā q̃ nunc
eſt licentiā ꝑuenit. Appꝫ autē hoc nō tam Solonis voluntate
q̃ caſu eueniſſe. Nauali enim potentia aduerſus medos victoꝛ
populus maioꝛa de ſeſe ſapere cepit: ⁊ acceſſerunt patroni ſedi-
B tioſi contra bonos ⁊ modeſtos ciues qui rempublicaꝫ guberna-
bant. Cum videatur quidem Solon eam que iuxta neceſſaria
fuit poteſtatem populo tradidiſſe: vt magiſtratus crearet: ⁊ ma-
lefacta coꝛrigeret. Niſi enim populus hanc habeat poteſtatē ſer-
uus erit ⁊ inimicꝰ: vt magiſtratꝰ oēs ꝯſtituit ex nobilibus ac lo-
cupletibꝰ ex ſenſu quingētoꝛū modioꝝ ⁊ iugarijs. Tertiū ex equi-
tibus. Quartū ex opificibꝰ ſoꝛdidis quibꝰ nullū magiſtratꝰ aſſe-
quēdi ius erat. Fuerunt ēt leguꝫ poſitoꝛes Zaleucus apud Lo-
C cros occidētales. ⁊ Charōdas catinēſis ciuibꝰ ſuis ceteriſq̧ ci-
uitatibꝰ calcidicis q̃ ſunt circa Italiā ⁊ Siciliam. Tentant vero
quidam inducere quaſi Onomacritus fuerit pꝛimus legum ferē-
darum peritus. Hunc vero exercitatuꝫ in creta cum eſſet locrus:
pꝛofectum autem per artem diuinationis eis familiarem fuiſſe
Thaletem. Thaletis autem auditoꝛes fuiſſe Lycurgum / ⁊ Cha-
rondam. Sed qui iſta dicunt tempoꝛa non ſupputant. Fuit etiā
Philolaus coꝛinthius legũmlatoꝛ thebanis. Erat autem Phi-
lolaus ex familia bachiadum amicus vero Dioclis: qui olimpia
vicit.

vicit. Sed vbi ille ciuitatem deſeruit commotus ob amorem ma
tris alciones thebas migrauit. Atqꝫ ibi ambo defuncti ſunt. mõ
ſtranturqꝫ etiam nunc illorum ſepulchra ſpectantia quidem eſſe:
Uerum ita conſtituta: vt ex Dioclis quidem ſepulchro non ſit ꝓ
ſpectus in corinthium agrum ob animi infectionem. Ex Philo-
lai autem ſit proſpectus. Habitarunt igitur ob huiuſmodi cãm
apud Thebanos: legeſqꝫ illis Philolaus deſcripſit. Et de alijs
quibuſdam ⁊ de ſobole procreanda: quas illi leges proletarias
appellant: et hoc eſt precipue ab illo prouiſum vt numerus here
ditatum conſeruetur. Charonde autem nihil eſt proprium niſi
iudicia falſorum teſtium. Primus enim de his legem poſuit dili
gentia ⁊ claritate etiam elegantior quam hi qui nunc ſunt leguꝫ
conditores. Philolai proprium eſt patrimoniorum diſparitas.
Platonis autem mulierum ⁊ natorum ⁊ patrimoniorum cõmu-
nitas: ⁊ comeſſationes feminarum: ⁊ preterea lex circa ebrietatẽ:
vt reges conuiuiorum ſobrij ſint: ⁊ in rebus bellicis exercitatio
ꝑ quam ambidextri fiant: cum oporteat non alteram manum vti
lem: alteram inutilem habere. Draconis quoqꝫ leges ſunt: ſꝫ iaꝫ
conſtituta repub. leges tulit. Proprium autem Draconis eſt ni-
hil quod ſit memoria dignum niſi rigiditas ob magnitudinem
penarum. Fuit quoqꝫ Pittacus legum conditor: ſed non in rep.
verſatus. Lex eſt propria illius ebrios (ſi quem pulſauerint) ma De Ebrijs.
iori pena damnari quam ſi ſobrij feciſſent: quod enim plures de
linquunt ebrij quaꝫ ſobrij non ad id reſpexit: quod magis eẽ de
beat ebrijs venia: ſed ad vtilitatem. Fuit etiam Androdamas
reginus legum conditor Chalcidenſibus qui ſunt in Thracia:
de homicidio ⁊ de hereditatibus: nihil tamen huius propriũ re
ferre quis põt. ¶ De his ergo rebuſpub. que principales ſunt: ⁊
de his que ſunt ab aliquibus ſcripte: in hunc modum cognoui-
ſe ſufficiat.

¶ Secundi Politicorum Ariſto. Finis.

¶ Tertius Politicorum Ariſtote.

¶ De ciuitate: ciue: ciuitate donatis: magiſtratibus: de iuſte ⁊ in
iuſte ciuibus. ¶ Cap. primum.

QUi de republica conſiderat que ſit vnaqueqꝫ: et
qualis fere prima illi conſideratio occurrit vide
re quid ſit ciuitas. Nam ea nonnunqꝫ in contro
uerſiam venit: cũ alij dicant a ciuitate factũ: alij
non a ciuitate: ſed a potentibus quibuſdam: vel
a tyranno. Gubernatoris autem reipub. ac leguꝫ
poſitoris totum negocium verſari videmus circa ciuitatem. Eſt Quid ẽ reſpubli.
autem reſpub. eorum qui in ciuitate degunt inſtitutio quedam.
Cum vero ſit ciuitas compoſitum quiddam: quemadmodũ alia

B tota ex plurib⁹ partibus conſiſtentia: manifeſtum eſt primo de ci ue eſſe perquirendum. Nam ciuitas eſt ciuium multitudo quedam. Quare ⁊ quem oporteat ciuem vocari: ⁊ qui ſit ciuis: eſt cõſiderandũ. Nã ⁊ de ciue ſepe contenditur: nec eundem oẽs oẽ fatentur ciuem: ⁊ qui in populi ciuitate ciuis eſt perſepe in paucorum gubernatione non erit ciuis. Eos igitur qui alio quodammodo hanc appellationem ſortiuntur: ceu eos qui ciuitate donati ſunt omittamus. Nec habitatio ciuem facit. Nã iſto modo miniſtri qui circa nos habitant et ſerui ciues eſſent. Nec rurſus qui fori ac iudicij ius habent. Nam hoc exiſtit etiam illis qui ſimul contradicant: cum per contractum forum ſortiantur: q̃q̃ multis in locis peregrini ne id quidem perfecte habeant: ſed neceſſe eſt vt patronum accipiant: ex quo fit vt imperfecte quodammodo ſint fori iudiciorumq̃ participes. Sed vt pueri nondum etate perfecti: et ſenes ob etatem a muneribus publicis vacantes non ſimpliciter ciues dicendi ſunt(ſ; quodãmodo)ciues. At nos querim⁹ eum qui ſimpliciter ciuis dicatur: nec habeat aliquam adiunctionem que reſtringat et corrigat: cum ⁊ de infamibus. ⁊ de exulib⁹ eodem modo (vt ſupra) dubitari ⁊ reſponderi poteſt. Ciuis ſimpliciter nulla alia re diffinitur magis quam participatione poteſtatis publice iudicandi et decernendi. Poteſtates autem alie ſunt determinare ſecundum tempus: ita vt non liceat interdum niſi ſemel eandem habere: aut per alia temporum ſpacia. Alie ſunt indeterminate ceu illius qui in concione deliberat: ⁊ decernit: q̃q̃ fortaſſe diceret aliquis tales non eſſe in poteſtate conſtitutos. Atqui ridiculum foret qui de maximis rebus deliberant: ⁊ decernunt: eos poteſtatem dicere non habere. Sed nihil referat cum de nomine ſit queſtio: eſt enim abſq̃ nomine publica poteſtas iudicantis decernentiſq̃ in concione: ſed ſit diffinitionis gratia indeterminata poteſtas. Ponimus autem eos eſſe ciues qui

C huius poteſtatis vna cum aliis pticipes ſunt. Maxime igit̃ proprie ciuis ſup oẽs alios q̃ ciues dicũr fere talis eſt. nec latere non debet quod in rebus: quarum ſubiecta dĩnt ſpecie: et aliud eorũ eſt primum: aliud ſcdm. aliud ꝯñs: out omnino nihil eſt (qua talia ſunt) eis commune aut vix. Reſpub. aũt videm⁹ ſpecie differre: et alias eſſe poſteriores: alias priores. Que enim aberrauerũt ac prolapſe ſunt neceſſe eſt: vt poſteriores ſint integris: ⁊ incorruptis. Quomodo autem dicamus eas labi poſtea patebit. Quare eſſe ciuem quoq̃ alium atq̃ alium neceſſe eſt ſecundum differentiam rerumpub. Itaq̃ ille de quo diximus in populari q̃dem ſtatu maxime eſt ciuis: in aliis vero ſpeciebus eſſe q̃dẽ põt: non tamen neceſſe eſt. In quibuſdam eñi ciuitatibus nec populus eſt neq̃ concionis vſus: ſed ſenatum hñt ⁊ iudicia. Alij alia exercẽt vt apud Lacedemonios de contractibus cognoſcũt hi q̃ Epho

ri nuncupantur. De cede autem ſenatus: ⁊ forſan alij de alijs di
cunt: eodemq; modo apud Carthaginenſes: de omnibus quidē
cauſis magiſtratus quidam cognoſcunt: ſed recipit correctionē
quandam diffinitio ciuis: quod in alijs rebuſpublicis non eſt in
determinata illa poteſtas que in concione decernit ⁊ iudicat: ſed
determinata ſecundum iuriſditionem. Horum enim aut omnib⁹
aut quibuſdam conceſſum eſt deliberare ac iudicare: vel de omi-
bus: vel de quibuſdam. Quis igitur ſit ciuis ex his patet. Cui
enim habilitas eſt participandi poteſtatis publice deliberatiue Quid ci-
aut iudiciarie hunc ciuem eſſe dicimus eius ciuitatis. Ciuitatez uis.
vero talium multitudinem que ipſe per ſe ſufficiens ſit (vt ſim-
pliciter dixerim) ad viuendum. Conſueuerunt autem eum etiam
dicere ciuem qui ex duobus ciuibus ortus ſit: ⁊ non ex altero ſo
lum: ceu ex patre ⁊ matre. alij vero magis vltra req̄rūt ceu auos
et proauos: ⁊ tritauos. vel plures. His itaq; diffinitis ciuiliter: ⁊
ſuccincte dubitant quidam quomodo tertius ille aut quartus
erit ciuis. Georgias quidem leontinus partim dubitans fortaſſe
partim ludens inquit: quemadmodum mortaria ſunt illa que a
factoribus mortariorum fiunt: ſic Lariſſeos eſſe qui ab artificib⁹
eorum fiunt eſſe namq; aliquos lariſſeorum factores. eſt aūt ſim
plex. ſi enim participarent adminiſtrationi reipublice ſecundum
determinationem iam dictam: eſſent vtiq; ciues. Etenim nõ poſ
ſibile eſt congruere diffinitionem illam primis conditoribus aut
habitatoribus: vt cē patre matreq; ciuibus ſint exorti: ſed forſan
de eo magis dubitari poteſt cum facta mutatione recipiuntur
quippiam ad commutationem reipub. quemadmodum Athe-
nis fecit Cliſthenes poſt tyrannorum delectionem. Complures
enim in tribus deſcripſit peregrinos: et ſeruos: ⁊ inquinos: de q̇
bus dubitari poteſt non quis ciuis: ſed an iuſte: vel iniuſte. Atq̇
et de eo inſuper quis dubitabit an ſi non iuſte ciuis nunquid ci
uis non ſit: quaſi idem valeat iniuſtus ⁊ falſus. Sed cum videa
mus quoſdam iniuſte ſe in magiſtratibus gerere: quos tamen
magiſtratus eſſe dicimus: ſed nequaq̄ iuſte. Ciuis autem pote
ſtate quadam diffinit⁹ ſit. (Nam qui particeps eſt talis poteſta
tis eſt ciuis: vt diximus) Patet quod hos quoq; ciues eſſe dicē
dum eſt. Iuſte autem vel iniuſte pertinet ad primam illam que
ſtionem in qua querit̄: nūq̇d a ciuitate factū ſit: vel nō a ciuitate.
Ceu cū ex paucoꝝ potētia: vel tyrānide ad popularē ſtatum ſit
mutatio. Tunc. n. neq; mutuatā pecuniam ſoluere q̇dā volunt:
quaſi nō ciuitas eā ſuſceperit: ſed tyrānus: nec alia hmōi ꝑmul-
ta quaſi reſpublicas vi ac victoria cōſtet: nō publica vtilitate. Si
igit̄ ꝑ hūc modum q̄dam in populari ſtatu gerunt̄. ſilr̄ dicēdum
eſt hui⁹ ciuitatis acta ⁊ paucorū potētie: ⁊ tyrānidis.

¶ De idemptitate: magnitudine: mutatione ⁊ pacto.

¶Capitulum Secundum.

Queſtio prima. A Videtur aūt ꝓprius huiꝰ q̄ōnis locꝰ: q̄uo aliq̄ñ dicamus
ciuitatē eē eandē: ⁊ nō eandē: ſed aliam. Potiſſime igi
tur inueſtigatio dubitationis huius eſt circa locū: ⁊ ho
mines. fieri. n. pōt vt ſeparet̄ locus ⁊ hoīes: ⁊ hos ibi: et
alios alibi habitare: ſed hec leuis eſt dubitatio. Naꝫ cū multipl'r
dicat̄ ciuitas: ꝑfacilis eſt hmōi q̄ō. Silr quoqꝫ eoꝝ q̄ eundē inha
bitāt locū quo ad dicendū ſit vnā eē ciuitatē. Non. n. menibus
hoc diffinit̄. Licet. n. Pelopōneſum totā vnis menibꝰ circūdari.
talis fortaſſe eſt Babilon: que capta cum eſſet ab hoſtibus ferunt
partē aliquā eius ciuitatis tertia die nōdum aliq̄d ſenſiſſe. Silr
et quecūqꝫ alia magis hn̄t circūſcriptionē gentis q̄ꝫ ciuitatis: ſed
2. queſtio huiꝰ q̄ōnis alio loco vtilis erit cōſideratio. Nam de magnitudi
ne ciuitatis: ⁊ quanta eē vtile ſit: ⁊ vtrū vnā vel plures latere nō
3. queſtio dꝫ ciuilē. At manētibus eiſdem habitatoribꝰ eodem loco vtrum
quoad ſit idē genus habitātiū eandē eē ciuitatē dicendum ſit:
quāuis ſemp alij interierāt: alij oriātur: vt et ⁊ flumina ſolemꝰ ea
dē dicere: ⁊ fontes eoſdem: q̄ꝫuis ſemp vnda noua ſuꝑueniat ac
defluat: vel hoīes dicendum eſt eoſdē eē pp eandē cām: ſed ci
uitatē aliam. Nam ſi ciuitas eſt ſocietas q̄dā (eſt aūt ſocietas ci
uiū) variata reipub. gubernāde forma: ⁊ alia ſpē effecta: neceſſa
B Societas ciuiū alia efficit̄ variata rei. gubernāde forma. riū vtiqꝫ videret̄ ciuitatē quoqꝫ nō eādē ꝑmanere: vt ⁊ chorum
alium eē dicimꝰ dum tragicꝰ eſt q̄ꝫ dum comicus. Et ſi idē ſint
hoīes: eodēqꝫ item mō oēm aliā ſocietatē: ⁊ cōpoſitionē aliā: ſi
ſpēs alia fiat: ceu harmoniā earūdem vocū aliā eē dicimus: et
modo doricā: mō phrygiā vocitamus. Id ſi ita eſt pꝫ ꝙ maxime
dicēdū eſt eādē ciuitatē ad rēpublicā reſpicietes. Noīe aūt voca
ri alio: aut eodē: lꝫ eiſdē habitātibꝰ eādē vel alijs penitꝰ hoībus.
Utrum autem iuſtum ſit reddere pecuniā mutuo ſumptam: mu
tata reip. gubernāde ſpē: vel non iuſtū: alia eſt diſputatio.

4. q̄ſtio. ¶De virtute abſolute viri boni ⁊ boni ciuis: eius qui p̄eeſt et
eius qui ſubeſt: ⁊ de opificibus.

¶Capitulum Tertium.

De his vero que nunc dicta ſunt conſequens eſt videre.
A 1. queſtio dilutio. Utrum eadem ſit virtus boni viri: et boni ciuis: vel non
eadem. Atqui ſi hoc eſt perquirendum prius de virtute
ciuis ſub compendio videre oportet. Ut igitur nauta
vnus aliquis eſt eorum qui ſunt in communi ſocietate: ita ⁊ ciues
dicimus. Nautarum vero q̄ꝫuis diſſimiles ſint ſecundum potētiā
(nam alter eſt remex: alter gubernator: alter proram dirigens: al
ter alteram huiuſmodi appellationem habens): patet quod ex
preſſimus vniuſcuiuſqꝫ ſermo proprius erit illius virtutis. Simi
liter aūt: ⁊ cōe q̄ddā cōuenit oībꝰ. Salus eñ ⁊ cōſeruatio naui
gantium cōe eſt oīm opꝰ. Ad hoc eñ vnuſq̄ſqꝫ eoꝝ intendit: ſic

igitur ⁊ ciuitatibus:licet diſſimiles ſint opus eſt conſeruatio cō
munis ſocietatis:ſocietas vero eſt reſpubli. quapropter neceſſe
eſt virtutem eſſe ciuis ad rempub.} ¶ Siquidem igitur· plures
ſunt rerumpub.ſpecies:pꝫ non eſſe recipiēdum:vt ſtudioſi ciuis
vna ſit virtus eaqꝫ perfecta:at viri boni perfecta eſt virt⁹. Quod
igitur fieri poſſit vt ciuis ſtudioſus non poſſideat virtutem illam
per quam dicitur vir bonus:manifeſtum eſt. Quinēt et alio mo-
do inquirentibus peruenire:lꝫ ad eādē rōnem circa optimā rēp.
nam ſi impoſſibile eſt ex oib⁹ ſtudioſis eſſe ciuitatē:⁊ oportꝫ ſin-
gulos opus ſuum benefacere. Hoc eūt a virtute. Cū vero ſit im-
poſſibile ſimiles eſſe ciues omnes nequaqꝫ vna eſſet virt⁹ciuis.⁊
viri boni.nam virtutem ſtudioſi ciuis omnibus eſſe opꝫ:ſic enim
optima foret ciuitas vtiqꝫ. At viri boni virtutem impoſſibile eſt
omnibus eſſe:niſi neceſſarium ſit in ſtudioſa ciuitate ciues om̄es
eſſe viros bonos. Preterea cum ex diſſimilibus conſtet ciuitas vt
animal ex anima:⁊ corpore. Anima vero ipſa ex ratione ⁊ appeti
tu:et domus ex viro ⁊ vxore:et acquiſitio ex domino ⁊ ſeruo.eo
dem modo ciuitas ex his omnibus:ac preterea ex alijs diſſimili-
bus conſtet ſpeciebus:neceſſe eſt non vnam eſſe ciuium omnium
virtutem quemadmodum nec chorum agentium ſupremi ⁊ aſſi-
ſtētis. Nō igiť nō eadē ſimplr ex his pꝫ. Sꝫ an erit alicui⁹ eadeꝫ B
virtus ciuis ſtudioſi:⁊ viri boni. Dicimus vtiqꝫ ſtudioſum ī ma 2.queſtio
giſtratum bonum eſſe atqꝫ prudentem. Ciuilem autem hominē
neceſſarium eſt eſſe prudentem:⁊ ſtatim aliam eſſe diſciplinam
preſidentis:aiunt quidam:vt patet in regum filijs qui ad eque-
ſtrem:bellicamqꝫ diſciplinam ī adoleſcentia erudiuntur. Euripi
des,inquit:non mihi ſpecioſa:ſed ea quorum ciuitas indiget tāqꝫ
ſit preſidentis diſciplina quedam. Si autem eſt eadem virtus re
gentis boni:ac viri boni. Ciuis autem eſt et qui regitur: non ea-
dem virtus ſimpliciter eſſet cuius et viri boni:ſed tamen cuiuſdā
ciuis. Non enim eadem virtus eſt regentis :⁊ ciuis. Et ob hoc
Iaſon inquit grauiter ferre ſi non regnaret quaſi neſciret priua-
tus ⁊c̄. Sed nihilomin⁹ laudandum eſt poſſe imperare ⁊ parere
ac preclari ciuis virtus eſt poſſe preeſſe ⁊ ſubeſſe laudabiliter. Si
ergo virtutem boni viri poſuimus preſidentem. Ciuis autē vtrā-
qꝫ:non vtiqꝫ forent ambe ſimiliter laude digne. Cum ergo aliqñ
videatur vtraqꝫ:ſed non eadem:eum qui imperat et eum qui pa C
ret addiſcere debere. Ciuem autem vtraqꝫ ſcire:⁊ participare am Queſtio
barum quid ſequatur deprehendere quis poteſt. Eſt enim preſi-
dentia dominatiua:hac vero in his que neceſſaria vocantur ſci- Diluit.
re facere nequaqꝫ neceſſarium eſt ei qui preſidet : ſed vti magis.
alterum vero ſeruile eſt. Dico autem alterum poſſe exhibere eadē
miniſteria. Seruorum autem ſpecies plures eſſe dicimus : cum
ſint miniſteria plura:quorum partem vnam obtinere manuales:

hi ſunt (vt nomen ſignificat) qui ex manibus viuunt: in q̄bus ſunt mechanici & opifices. Quapp apō quoſdā antiquitus hmōi hoīes excludebantur a reipub. honoribus: anteq̄ȝ populus extrem⁹ fie-ret. Hec igitur opificia eorū qui ita ſubſunt: neqȝ rectorem diſce-re opȝ: neqȝ eum qui in rep. verſatur: neqȝ bonum ciuem. niſi for-taſſe quandoqȝ ſuiipſius priuati ȝ gratia. Non enim amplius con-tingeret eſſe alterum dominū: alterum ſeruū: ſed eſt preſidentia quedam per quā preeſt ſimilibus genere: ꝛ liberis hominibus: et hanc dicamus eſſe ciuilē preſidentiā: qnam eum qui preeſt didici ſ ſe parēdo oportet: ceu prefectum equitum eſſe cum ipſe prius ſub

D alio eſſet ꝛ exercitum ducere: cum ipſe prius in exercitu p inferio-res militie gradus ductus ſit. Quāobrem rectum dr̄: neminē ȝ be-ne imperare poſſe qui non prius ſub imperio fuerit. Sed horum diuerſa eſt virtus: ꝛ opȝ bonum ciuem ſcire ac poſſe preeſſe ꝛ ſub eſſe. Et hec virtus ciuis ſcire recte ſe habere in vtraqȝ parte. Et boni viri vtraqȝ: q̄ȝq̄ȝ alia eſt ſpecies eius prudentie: ꝛ iuſtitie que preeſt. nam eius qui ſubeſt ac liber ſit non vna profecto virtus eſ-ſet: vtputa iuſtitia: alias ſpecies haberet cum preeſt: alias cum ſubeſt. Quemadmodum viri ꝛ mulieris alia temperantia: ꝛ for-titudo. Nam videretur vtiqȝ timidus eſſe vir: ſi ita fortis eſſet vt femina fortis: ꝛ mulier inhoneſta videretur ſi ſic honeſta foret vt vir honeſtus. Adminiſtratio quoqȝ domus alia mulieris alia vi-

E ri. Nam viri eſt acquirere. mulieris ſeruare. Prudentia vero pro-pria virtus eſt preſidentis. Nam cetere quidem virtutes viden-tur communes tam eorum qui preſunt: q̄ȝ eorum qui ſubſunt. At prudentia non eſt virtus eius qui ſubſit: ſed opinio vera. Qui enim ſubeſt vt is qui fiſtulam facit. Qui vero preeſt: vt is qui vtitur fiſtula. Utrum igitur eadem ſit virtus viri boni ꝛ ciuis ſtu-dioſi: vel alia: ꝛ quomodo eadem ꝛ quomodo alia: ex his patet.

Recte dr̄ neminē be-ne īperare poſſe q̄ n̄ prius ſub īpio fuerit.

Uiri ē acq̄rere. mu-lieris ſer-uare.

¶ Reſtat adhuc vna dubitatio circa ciuem. Utrum reuera ciuis ſit is ſoluȝ cui participatio eſt publice poteſtatis: vel opifices etiā ac mercenarij ſint ciues nuncupandi. Nā ſi ponamus hos quoqȝ eſſe ciues qui magiſtratuum ſint expertes: nequaq̄ȝ poſſibile eſt vniuſcuiuſqȝ ciuis talem eſſe virtutem. Si vero nullus horuȝ eſt ciuis in qua parte ſunt huiuſmodi homines reponendi. Neqȝ em̄ in eorum miniſtrorum loco qui nobiſcum habitant: neqȝ rurſus vt peregrini: vel ſecundum hanc rationem nihil dicemus euenire abſurdum: neqȝ enim ſerui ſupradictorum quicq̄ȝ neqȝ liberti. Il-lud autem verum: ꝙ non omnes illi dicendi ſunt ciues ſine qui-bus ciuitas eſſe non poteſt: cum neqȝ pueri ita ciues ſint vt viri: ſed hi quideȝ ſimpliciter: hi vero ex ſuppoſitione: ciues enim ſunt ſed imperfecti. Vetuſtis quidem temporibus apud quoſdam opi-fices erant ſerui aut peregrini. Quapropter etiam nunc pleriqȝ tales ſunt. Optima quidem ciuitas nunq̄ȝ opificem faciet ciueȝ.

Quod ſi hi ciues ciuis aūt virtus eſt qua diximus: dicendū eſt nō cuiuſcꝫ ciuis.necꝫ liberi mō:ſed eoꝝ qui a miniſterijs neceſſarijs ſunt alieni.Neceſſaria vero qui vni miniſtrat ſeruus eſt: qui autē publice viles ⁊ ſordidi. Patebit autem hoc paulo adhuc conſiderantibus:quēadmodum in his res ſe habeat: hoc enī qđ diximꝰ id oñdit.Cum enī plures ſint rerūpublicarū ſpēs: plures quocꝫ ſpēs ciuium neceſſe eſt ſint:ac maxime eoꝝ ciuiū q̄ ſubſunt. Itacꝫ in quadam rep.opifices ⁊ ſordidi ciues erunt. In quibuſdam vero impoſſe eſt vt ciues ſint:puta in optimatum gubernatione ſi qua illa eſt:in qua ſꝫ virtutē dant honores:⁊ ſm dignitatē. Necꝫ enī virtutem exercere pōt q̄ vilibus opificibus occupatus eſt. In paucoꝝ quocꝫ gubernatione tenues hoīes ad rempubli.nō recipiuntur. Ex magno enī cenſu ad honores reipu.peruenitur. Artifices tñ ad hāc ſpēm reip.puenire pñt:⁊ ſi ſordidi ſunt:qm pleriꝗcꝫ diuitijs abundant. ❡ Apud Thebanos lex fuit: vt nemo habilis eſſet ad honores reipu: ſuſcipiendos: niſi decem annis a mercatura deſtitiſſet. In multis aūt rebuſpub.attrahuntur ad ciuitatem etiam peregrini. Eſt etiam lex in quibuſdā popularibꝰ ciuitatibus:vt ſatis ſit ex matre ciue eſſe genitum.⁊ ſpurios quidam recipiunt. Atq̄ pp defectum legitimoꝝ ciuium tales fiunt. Paucitate enī hoīū inducti his vtūtur legibus. Qđ ſi abundēt multitudine:paulatim excludunt.primo libertini generis hoīes: deinde eos qui ex matre ſolūmodo ciues ſint. Nec niſi ex vtrocꝫ parente natos ciues pro ciuibus habent. Qđ igitur plures ſint ſpecies ciuium:ex his pꝫ:⁊ ꝙ maxime dr̄ ciuis ille qui habilis ſit ad honores ſuſcipiendos:vt Homerus inquit:ſed vbi id occultū ex deceptione habitatorum:tanꝗ̄ inhonoratum quēdam reptitium repellūt:vt inquilinus:eſt enim ⁊ aduena qui honores capere non pōt. Utrum igitur alia an eadem virtus ſit per quam eſt vir bonus ⁊ ciuis ſtudioſus:pꝫ ex ſupradictis ꝙ cuiuſdam ciuitatis idem:cuiuſdam vero alius:⁊ ille non omnis:ſed qui preeſt reipu.⁊ poteſtatem habet:aut ſolus.aut cum alijs gubernationem exercens. Lex Thebanoꝝ.

❡ De republica: gubernandi ſpeciebus reifamiliaris imperijs: republica recta ⁊ lapſa.

❡ Capitulum Quartum.

His ita determinatis videndum iam eſt:vtrū vna ſit reſpub.an plures. Et ſi plures que ⁊ quot ⁊ quenam differentie earum ſint. Eſt aūt reſpu.ordinatio ciuitatis ⁊ circa magiſtratꝰ alios:⁊ maxime circa id qđ ſummam in ciuitate habeat auctoritatē: ⁊ ſi ſit principaliſſimum. Principaliſſimum aūt eſt id qđ vbicꝫ gubernat ⁊ regit ciuitatem : ceu in populari quidem populus. In paucorum vero potentia. Diximus autem ⁊ rempu. aliam eſſe ab iſtis Quid eſt reſpu.

eodē𝔮 modo dicemus de aliis. Supponendum eſt primo. cuius gratia ciuitas ſit conſtituta: et quot ſint gubernandi ſpecies circa hominem: et circa vite ſocietates: in ſuperioribus libris: vbi de gubernatione rei domeſtice: ac de domino et ſeruo determinauim⁹ dictum eſt: natura eſſe hominem ciuile animal. ex quo fit vt ſi etiā nihil indigeant mutuo auxilio: nihilominus affectent vite ſocietatem. Quinetiam et communis vtilitas coniungit eos inquantum confert ſingulis partem bene viuēdi. Maxime igitur hic eſt finis: et publice omnibus et priuatim. Congregantur etiam ipſi⁹ vite gratia forſan quidem ineſt ſibi aliqua particula honeſti et cōtinet ciuilem ſocietatem etiam viuendi gratia ſolum ſi non moleſtie in vita nimis exuperent. Patet autem 𝔮 tolerant homines multa aſpera pp viuendi cupiditatem: vt exiſtēte in eo quadam naturali dulcedine. Atqui et modos imperij facile eſt diuidere: cū ſepe ſit de his a nobis in externis ſermonibus determinatum. Dominatio eñ licet reuera vtilis exiſtat natura ſeruo: et natura domino: nihilominus imperat pro dñi vtilitate: pro vtilitate aūt ſerui contingenter. Ne𝔮 enim fieri poteſt vt ſeruo deficiente ſeruetur dñatio. Filiorum vero imperium et vxoris et domus totius quam vocamus rei familiaris gubernationem: aut gratia eſt eorum qui gubernantur: aut gratia alicuius qd ſit vtri𝔮 cōmune. Gratia eorū qui gubernant̄ vt videmus et alias artes ceu medicinā et gymnaſticā illoꝝ qb⁹ imperatur vtilitatē q̄rere. Contingenter tñ et coꝝ q̄ p̄cipiunt eſſe pōt. Nihil q̄ppe vetat magiſtrum ipm gymnaſij eſſe vnum eoꝝ qui exercentur: queadmodum gubernator ſemper eſt vnus ex his q̄ ſunt in naui. Magiſter igitur gymnaſij et gubernator conſiderant ſemper coꝝ vtilitatē quos gubernant: ſed qñ hoꝝ vnus eſt per accñs ipſe quo𝔮 ſuſcipit vtilitatē: hic quidem nauta: hic autem vnus eoꝝ qui gymnaſio exercentur

B Quapp ciuilia quo𝔮 imperia cum ſint ꝺm equalitatem ciuium conſtituta et ꝺm paritatem viciſſim cenſent ea eſſe gerenda: primū qua natura fert cenſentes inuicem munera ſubire: et conſiderare viciſſim quoddam illius bonum: quemadmodum ille prius conſiderauit vtilitatē ſuā: nūc aūt rōne commodorum ex reipu. gubernatione prouenientium volunt continuo in poteſtate eſſe: veluti ſi ſemper contingeret magiſtratum gerentibus ex mala valitudine ſanos fieri: nam forſan ita magiſtratus amplecterentur. Conſtat igitur 𝔮 quecum𝔮 reſpu. ad communem vtilitatem intendunt: he certe ſunt ꝺm ſimpliciter iuſtum. Quecum𝔮 vero ad ppriam coꝝ q̄ preſunt vtilitatē ſolū: aberrant quide𝔷: ſunt𝔮 oēs rectaꝝ rerūp. trāſgreſſiones et labes: gubernant̄ eñ quaſi a dñis. Ciuitas aūt eſt liberoꝝ ſocietas.

¶ De diuiſione et diffinitionibus rerūplicarum et tranſgreſſionum earum. ¶ Capitulū Quintū.

His determinatis conſequens eſt reſpu.cōſiderare quot ſunt ⁊ que. Et pꝛimo quidem eas q̄ ſunt recte. nā labes earū ex illis pateſcunt. Cū vero gubernatio ciuitatis et A regimē idē ſignificēt. Regimē aūt eſt poteſtas ciuitatis ⁊ arbitriū hmōi aut penes vnū eſſe: aut penes paucos: aut penes multos. Qñ igit̃ vnus vel pauci vel multi cōem vtilitatē in gubernatiōe ſequunt̃ has eſſe rectas reſp̄. ſpecies neceſſe eſt. Qñ aūt ad ꝓpꝛiā vtilitatē vel vnius vel paucoꝝ: vel multitudinis gubernatur transgreſſiones ſunt ⁊ labes. Aut enī dicēdū eſt nō eſſe ciues aut ad ꝑticipationē vtilitatis ſunt recipiendi. Uocare autē conſueuimus cū vnus ad vtilitatē cōmunē reſpiciens gubernat regiā ꝑtātē. Cū vero pauci gubernāt plures tñ vno: optimatium gubernationē vel ex eo: q2 optimi ꝑſunt vel ex eo: q2 ad optimum publicū adminiſtrāt. Cū aūt multitudo gubernat ad cōem vtilitatē: vocat̃ cōi noīe oīum reſpu. Contingit enī rōnabiliter: vnum enī excellere ſm virtutē aut paucos dat̃: vt vero multitudo excellat ad oēm virtutē difficile eſt: ſed maxime ad bellicaꝫ. hoc enī in multitudine fit. Quare in hac reipub. ſpecie ꝑncipaliſſimū ac potentiſſimū eſt id in quo robur belli cōſiſtet: ⁊ in his ipſi illi q̄ ſunt B poſſeſſione armoꝛū. Pꝛolabunt̃ vero ac tranſgrediunt̃ hmōi ſpecies ex regia q̄dē gubernatione in tyrānidē: ex optimatibus vero in paucoꝛum potentiam: ex repu. aūt in popularem ſtatum. Tyrānidem enī eſſe dicimus dominatum vnius ad pꝛopꝛium commodum intendentis. Paucoꝛum aūt potentiam cum ad opulentoꝝ cōmodum gubernatur. Popularē autem ſtatuꝫ cum ad commodum egenoꝛum. Harū enī nulla ad cōem vtilitatem reſpicit.

¶ Optꝫ aūt paulo vberius explicare que ſit vnaqueq; iſtarum. Hñt enim dubietates quaſdam. Phantis vero circa ſinguloꝛum C diſciplinam: ⁊ non ſolum ad agendum reſpiciētis ꝓpꝛiū eſt nihil negligere: neq; pꝛetermittere: ſed demonſtrare in ſingulis veritatem. Tyrannidem eſſe dicimus vnius dominationem ciuili ſocietati pꝛeſidentis. Paucoꝝ aūt potentiam qñ rēpu. tenēt opulēti et diuites. Popularem vero gubernationē cū tenues hoīes ⁊ non poſſidentes diuitias gubernant. Pꝛima igitur dubitatio eſt circa diffinitionem. Nam ſi plures ſunt opulenti ⁊ diuites: ac rempu. teneant: ⁊ popularis gubernatio ſit cū multitudo regit. Eodēq; modo ſicubi contingat inopes eſſe pauciores q̄ opulenti ſed potentiores ac rempu. teneant: ⁊ vbi pauci rempub. obtinent; paucoꝛum potentiam nuncupamus non recte viderentur iſte diffinitiōes gubernationū eſſe poſite. Enimuero ſi quis adiungēs opulentie q̄dē paucitatē: Inopie vero multitudinem ſic appellet rerūpublicarum ſpecies: vt dicat paucoꝝ potentiam eſſe in qua gubernationē reipu. habent opulenti numero pauci. Popularēꝫ vero in qua inopes rempu. tenent multi exiſtentes aliā habent du=

bitationem. Quas em̄ dicemus eas reſpu. in quibus plures opu lenti: ⁊ in quibus pauciores inopes gubernant. Siquidem nulle ſunt alie reſpu. preter ſupradictas. Videtur igit̄ rō iſta oñdere ꝙ paucos eſſe vel multos q̄ gubernāt cōtingens eſt aliud paucorū
D potentie: alterū populari: ꝓpterea qꝺ vbiq̧ accidit vt pauci ſint opulenti: multi vero inopes. Ex quo fit vt hm̄oi cauſe non faciāt differentiā: ſed in eo differat popularis gubernatio a paucorum potentia: ꝙ alibi opulenti: alibi inopes rempu. obtinent: neceſſariūq̧ eſt vbicūq̧ ꝑ opes ac diuitias preſunt. vbicūq̧ aūt inopes hanc eſſe popularem gubernationē. Sed accidit vt diximꝰ: hos quidē paucos eſſe: illos vero multos. opibus em̄ ac diuitiis pauci abundant: libertatis tm̄ omnes participes ſunt: ꝑꝑ quas cauſas contendunt vtriq̧ de repu.

¶ De iuſto paucorum ⁊ populariū: ciuitatis fine virtute ⁊ vitio.
¶ Capitulum Sextum.

Sumendū eſt prius quos terminos eſſe dicunt paucorū potētie: ⁊ popularis gubernatiōis: ⁊ q̄d ſit iuſtū in vtrāq̧: oēs em̄ attingunt iuſtū qꝺdam. ſed vſq̧ ad aliquid: ⁊ aiunt. non oē iuſtū ꝓprie: puta videtur equalitas iuſtū q̄ddam eſſe (⁊ eſt) ſed nō oībus: at equalibus. Et inequalitas videt̄ iuſtū eſſe (⁊ eſt quidē) ſ; nō oībus: at inequalibus. Alij vero hoc auferunt ꝑſonis: ⁊ male iudicāt: cā vero eſt. q: de ſeipſis iu
A diciū fit. Qui vero de ſeipſis iudicant: vt plurimū nō recti ſunt iudices. Itaq̧ cū iuſtū aliq̄bus ⁊ diuiſum ſit eodem mō in rebus ⁊ ꝑſonis (vt dixīmꝰ in ethicis) equalitatē rei confitent̄: ſ; de ꝑſonis contendūt: maxime ꝑꝑ id qꝺ dictū eſt mō: q: de ſeipſis non recte iudicant. Deniq̧ q: vſq̧ ad aliq̄d vtriq̧ eoꝝ iuſtū qꝺdā dicentes putāt ſe dicere ſimplr̄ iuſtū. hi em̄ ſi in aliquo ſunt ſuperiores: ceu opibꝰ ⁊ diuitiis: alios oīno putant impares eſſe. Hi vero ſi in aliquo ſint pares puta libertate: omnino putāt eſſe pares. Ceterū qꝺ eſt principaliſſimū non dicunt. Si em̄ poſſeſſionum gratia ſocietatem iniiſſent: tm̄ caperent ciuitatis q̄ntum poſſeſſiōis. Itaq̧ ratio illa valeret que eſt paucoꝝ potentium: q̄ aiunt non eſſe iuſtū: vt qui vnū contulit tm̄ participet de centum minis: q̄ntum is qui contulit omne reliquum: neq̧ eorū que ab initio: neq̧ eoꝝ q̄ poſtea ſuperueniant. Qꝺ ſi nō viuendi ſolum gratia: ſed magis bene viuendi: nam ſic ſeruorū ⁊ aliorum aīaliū ciuitas eſſe poſſ;: nunc aūt non eſt ex eo q: felicitatis non ſunt capacia: nec viuendi ſ; electionē. Neq̧ ſocietatis gratia bellica: ne a quoq̧ iniuria efficiātur: neq̧ ꝓpter cōmercia ac mutuā vtilitatē: nam ſic Hetruſci ⁊ Carthaginenſes. ⁊ oēs hi quibus eſt cōmercium inuicē tanq̄ ciues eſſent vnius ciuitatis: ſunt nempe illis federa circa res importandas: ⁊ pacta ne iniuria afficiantur: ⁊ ſcripture circa mutuā bellandi ſocietatem: ſed neq̧ magiſtratꝰ cōiter his deputati ſunt

verum alij apud alios: nec quales eſſe opȝ alteri de alteris cogitant: neqȝ vt nemo eorum iniuſtus ſit qui ſub federe comprehendant: neqȝ vt prauitatē nullā habeant: ſed ſolum vt non inuicem ſe iniuria afficiant. ¶ At cū de virtute ac vitio publice cogitant quicumqȝ curam habent bene inſtituendi ciuitatem. Ex quo manifeſtum eſt de virtute curam eſſe habendā ei que reuera ciuitas ſit noīanda: nō orationis gratia: nā fit cōicatio ſocietas aliorū ad bellum loco ſolū differēs ab alijs ſocijs longe exñtibus: ⁊ lex pactio (vt ait Licophron ſophiſta) fideiuſſor inuicem iuſtorū: ſed nō talis: vt bonos ⁊ iuſtos ciues efficiat. Et ꝙ ita ſe habeat pȝ. nam ſi qs coniungat loca in vnum: vt megarenſiū corinthiorūqȝ ciuitates ſeſe inuicē contingant menibus: nihilominus vna non erit ciuitas. Nec ſi ſimul coniugia ineant: ꝙꝙ hoc vnū ſit de his cōionibus que ꝓpͤ ſunt ciuitatem. Eodēqȝ modo ſi qui habitent ſeparati qdem: non tamen ita longe vt nequeant ſimul cōicare: legeſqȝ habeant iniuriam ſibiinuicem in cōmercijs prohibentes: ceu ſi vnus faber: alter agricola: alter ſutor: alter aliquis hmōi foret: eſſentqȝ hi decem milia numero. Nec alie eis forent cōiones: niſi taliū rerū puta cōtractuum: ⁊ ad bella confederationis: nec ſic quidem ciuitas adhuc foret: ꝓp quam vtiqȝ cām? non enim qz non propinqua ſit cōicatio. nam ſi in vnum conuenirent ita cōicantes vnuſquiſqȝ tñ vtatur ꝓpria domo vt ciuitate: ac ſibiipſis vt confederati auxiliū ferant contra iniuriantes ſolū: ne ſic quidē ciuitas eſſe videretur recte conſiderantibus. Si quidem eodē mō conuerſarent ſimul coniunctim ⁊ ſeparatim: ex quo pȝ ꝙ ciuitas non eſt cōicatio loci: ⁊ non iniuriandi ſibi ipſis: ⁊ cōmercij gratia. Sed iſta quidem vt aſſint: neceſſarium eſt ſiquidē futura ſit ciuitas: nec tñ ſi iſta aſſint oīa: ciuitas adhuc erit. At bene viuendi ſocietas ⁊ domibus ⁊ gñibus vite perfecte gratia ⁊ per ſe ſufficiētis hoc tm̄ non erit: niſi vno eodēqȝ loco habitantibus ⁊ cōiugia ſimul ineuntibus: ꝓp qđ propinquitates in ciuitatibus extiterūt ⁊ ſodalicia: ⁊ ſacra: ⁊ cōuerſationes familiarū. Idqȝ eſt amicitie opus: nam ſimul viuendi electio amicitia eſt. Finis eſt igitur ciuitatis bene viuere. Illa vero gratia finis. Ciuitas aūt eſt generū pagorūqȝ ſocietas vite perfecte ac per ſe ſufficientis: hoc eſt vt diximus bene ac beate viuere. Bñ igitur agendi gratia ponendū eſt eſſe ciuilē ſocietatem. non aūt gr̄a ſimul viuendi. Quapp qcūqȝ plus conferunt ad hmōi ſocietatē his plus iuris cōpetit in ciuitate ꝙꝙ his qui libertate ac gñe pares ſunt vel maiores. ſȝ ciuili virtute ſunt impares: ⁊ ꝙꝙ his qui diuitijs ſuperant: ſed virtute ſuperant. Qđ igit̄ oēs de rep. contēdunt ptē aliquā iuſti dicunt. manifeſtū eſt ex ſupradictis.

¶ De dñio ciuitatis: ⁊ repetundis rationibus.

¶ Capitulum Septimum.

Queſtio. Est autem dubitatio quid oportet dominans eſſe in ci
uitate: nunquid populū: an eos qui diuitias habēt: an
bonos ⁊ equos: vel vnum qui ſit optimus omnium: vl
tyrannū. Uerum hec omnia videntur habere difficulta
tem. quod enim ſi inopes quia plures ſint partientur ea que ſunt
opulentorꝫ hoc non iniuſtum eſt. decreuerunt enim qui poteſta
tem habent. Iniuria igitur ſumma que tandem dicenda eſt. Rur
A ſuſqꝫ omnibus acceptis: ſi plures ea ſibi tribuant que ſunt pau
corum: conſtat ꝙ ciuitatem corrumpunt. Atqui virtus nunq̄ cor
rumpit id quod eam habet. neqꝫ iuſtum ciuitatis corruptiuū eſt
Ex quo patet legē iſtā non poſſe iuſtam eſſe. Preterea illa quoqꝫ
que facta fuerunt a tyranno neceſſariū foret iuſta eſſe oīa. Ui eñ
aufert ꝓpter potentiā: quēadmodum multitudo diuitibus. Sed
an paucos ⁊ opulentos iuſtum eſt dominari: an ergo ſi ⁊ illi hoc
agant: ⁊ rapinas exerceant auferantqꝫ multitudinis bona: ⁊ hoc
B ne erit iuſtum ⁊c. ergo. Hec igitur omnia conſtat eſſe praua ⁊ nō
iuſta. Uerum bonos ⁊ equos dominari oportet: auctoritatemqꝫ
habere omnium. Ergo alij omnes cum magiſtratus non capiāt
inhonorati manebunt: nam honores quidem magiſtratus pote-
ſtateſqꝫ appellamus: quos ſi boni ſemper habeant neceſſarium
eſt alios excludi ab honoribus reipu. Sed nunquid vnus qui ſit
optimus dominari debet. At enim hoc etiaꝫ grauius eſt: quoniā
plures erunt ab honoribus excluſi: ſed forſan dicet aliquis legeꝫ
dominari debere: non autē hominem in quem cadunt animi per
turbationes. Si igitur ſit lex quidem: ſed vel ad paucorum potē
tiam: vel ad multitudinis fauorem declinans: quid tandeꝫ refert
in eis de quibus dubitatum eſt: euenient enim ſimili pacto eadeꝫ
que ſupradicta ſunt. De his igitur ſit alius quideꝫ ſermo. Quod
autem magis penes multos debeat eſſe dominandi poteſtas q̄
penes paucos licet optimos videtur ſolui poſſe: ⁊ quandam ha-
bere dubietatem: immo foret ⁊ veritatem: nam ſi plures ſint quo
rum vnuſquiſqꝫ non ſit ſtudioſus: tamen fieri poteſt vt in vnū cō
uenientes omnes meliores ſint q̄ illi: nō vt ſinguli: ſed vt omnes.
Quemadmoduꝫ cena in qua plures conferunt q̄ ea que ex vni⁹
erogatione fit: nam cum plures ſint vnuſquiſqꝫ partem habꝫ vir
tutis ac prudētie ac fiunt in vnum collati quaſi homo vnus qui
multos pedes habeat: multaſqꝫ manus multoſqꝫ ſenſus: ⁊ eodē
C modo circa mores ⁊ intelligentiam. Quapropter melius iudicāt
multi ⁊ in muſica ⁊ in poetarū opibus Alij enim aliud: ⁊ cuncti
cuncta diſcernunt. Sed in hoc differūt ſtudioſi viri ab vnoquoqꝫ
aliorū ex multitudine: quēadmodū decoros a non decoris aiunt:
⁊ picta artificioſe a veris: eo ꝙ ſurſuꝫ diſtincta in vnum colligun
tur. Cum ſi ſeparatio fiat pulchrius ſe habebit: huius quidā picti
oculus alterius vero cuiuſdam alia particula. Si igitur de omni

populo omniq multitudine recipitur hanc eſſe differentiam mul titudinis ad paucos ſtudioſos incertum eſt: immo forſan certū: quod de quibuſdam eſt impoſſibile. Nā eadē ratio de beſtiis eēt. Quāꝗ quid differunt quidam vt dixerim a beſtiis: ſed de aliqua multitudine nihil vetat quod dictum eſt eſſe verū. Quapropter dubitationem illā primā per iſta ſoluere quis pōt: ac ſilr aliā ſub ſequētē. Quorū oportet dominandi poteſtatē habere liberos ho mines ac multitudinem ciuiū: quales ſunt quicūq: neq opes ha bent: neq virtutis exiſtimationē vllam. Etenim pmittere iſtis ma giſtratus nequaꝗ eſt tutum: pp iniuſtitiam ꝛ ignorantiā p quas quibuſdam iniuriarent: in quibuſdam errarent. Rurſus vero ex cludere illos penitus ab honoribus piculoſum eſſet. Cum enim multitudo inopum eſt in ciuitate eadēq ab honoribus excluſa: neceſſe eſt eam ciuitatem plenā eſſe hoſtium reipu. Reſtat igitur vt ad conſultandum ꝛ decernendū iſti recipiantur. Quapropter ꝛ Solon ꝛ alij quidam eorum qui leges condidere: huiuſcemodi homines ad repetendas geſtorum rōnes: ꝛ ad ſuffragia electio nes magiſtratuum admittunt. ſolis autem vt magiſtratus com mittantur nequaꝗ pmittunt. Dum em̄ cum aliis vna decernunt atq conſultant capiunt omnes ſimul ſufficientē ſenſum: ꝛ pmix ti melioribus proſunt reipu. Quemadmodum non purū alimen tum: vna cum puro totum facit vtilius ꝗ paucum: ſepatim vero vtriq; impfecti ſunt ad iudicandū. Sꝫ habet dubitationē hmōi ordinatio reipu. primū q: videretur eiuſdē eſſe hoīs ſcire iudica re quis recte medelā attulit: qui ipſe ſciat etiā mederi ac ſanitatē egrotantibꝰ afferre: ħ aūt eſt medicus. Eodē mō de aliis faculta tibus ꝛ artibus. Ut em̄ medicum rōnem ſue medele apud alios medicos reddere opꝫ: ita ꝛ alios apud ſiles. Medicus aūt eſt et ille qui agit: ꝛ ille qui precipit ꝛ oſtēdit: ꝛ tertio loco ille qui a pue ritia expertus eſt circa artē. Sunt em̄ quidā tales in cunctis (vt ita dixerim) artibus. Tribuimus vero iudiciū nō minꝰ expertis ꝗ ſciē tibus. Deinde ꝛ circa electionē eodē ſe vr̄ modo habere. Nam re cte eligere ſcientis eſt opus: ceu geometram in geometria: et gu bernatorem in nauigatione: ꝛ ſi enim in quibuſdam operibus et artibꝰ concurrunt alij q̄dā ignorantes: non tñ melius iudicant ꝗ ſcientes. Itaq ſecundum hanc rationem auctoritas dominā di multitudini danda non eſſet: neq in electionibus magiſtratuū neq; in rationibus adminiſtratorum repoſcēdis. At enim forſan ħ omnia non bene dicuntur: etiam ppter ſuperiorem ſermonē: ſi ſit multitudo non nimis ſeruilis. Erit enim vnuſquiſq; deterior iudex ꝗ hi qui ſciunt: verūtamē ſimul oēs vel melius iudicabūt: vel non deterius. ꝛ de quibuſdam quidem non ſolum is qui fece rit: recte iudicat: ꝛ qui habet artem puta domum non ſolū is in telligit ꝛ iudicat qui fecit: ſed melius is qui vtitur. Utitur autem

D. Solon. E F G

paterfamilias:⁊ de temone melius gubernator ꝙ̃ faber:⁊ de epu
lis conuiua quã coquus. Hoc igitur dubium ꝑ hunc modum vi-
D detur ſufficienter ſolui. ❡ Eſt ⁊ alia dubitatio cum hac annexa:
q2 inconueniens videtur:vt deteriores qui ſunt:maiorum rerũ ha
beant poteſtatem quam ꝓbi. Rationes vero adminiſtratorum a
magiſtratibus repoſcere:⁊ magiſtratus ipſos diligerere maximũ
eſt:que duo in quibuſdaꝫ ciuitatibus a populo fiunt. Concio em̃
talium omnium domina eſt: atqui concionis quidem participes
ſunt ⁊ deliberant:⁊ decernunt exigui cenſus homines ⁊ cuiuſqꝫ
etatis:queſturam vero ⁊ preturam ⁊ maximos magiſtratus ſu-
ſcipiunt ex cenſu magno atqꝫ etate. ❡ Queſtio iſta poteſt eodem
Dilutio. modo ſolui: nam forſan id ſe recte habet:neqꝫ enim iudex neqꝫ
conſultor:neqꝫ is qui in concione exiſtit dominatur: ſed iudiciuꝫ
⁊ ſenatus:⁊ populus. Illorum vero vnuſquiſqꝫ eſt particula iſto
rum. Dico autem particulam conſultorem:concionatorem:⁊ iudi
cem:itaqꝫ iuſte domina maior eſt multitudo. Ex multis enim po
3 pulus conſtat:⁊ conſilium:⁊ iudicium:maiorqꝫ ſenſus eſt vniuer
ſorum quam ſingulorum per ſe: et quam illorum paucorum qui
magnos ſuſcipiunt magiſtratus. Hec igitur in hunc moduꝫ ter-
minata ſint. Prima vero illa queſtio manifeſtum facit:nihil adeo
vt leges recte poſitas debere dominari. Illum autem qui reipu.
preeſt:ſiue vnus hic ſit:ſiue plures in his poteſtatem habere de-
bere in quibus leges expreſſe cauere non poſſunt:ex eo quia non
facile ſit generali ſermone ſingulos caſus comprehẽdere. Quas
tamen leges recte poſitas dicamus nondum appet: ſed adhuc
ſupeſt anterior dubitatio. Atqui tales eſſe leges:quales ſunt reſ
pub. neceſſarium eſt prauas vel ſtudioſas: iuſtas vel iniuſtas: et
hoc vnum manifeſtum oportere ad ſpeciem reipub. leges eſſe ac
commodatas. Quod ſi ita ſit:patet ꝙ leges illas que ad rectas
gubernationes accommodate ſunt:neceſſe eſt eſſe iſtas. Illas ve
ro que ad earum labes:eſſe non iuſtas.

❡ De fine politice precellentia:nobilibus opulentis:iuſtitia vir-
tute bellica:legiſlatore. ❡ Cap. octauum.

CUm vero in cunctis ſcientijs ⁊ artibus finis ſit bonum
A maximum autem ⁊ maxime in principaliſſima omnium
hic autem eſt ciuilis poteſtas. eſt autem ciuile bonuꝫ iu
ſtum. id autem communis vtilitas. Uidetur autem om
nibus equum quoddam eſſe iuſtum:⁊ vſqꝫ ad aliquid cõſentiũt
philoſophicis rationibus de quibus determinatum eſt in mora-
libus. Quid enim ⁊ quibus iuſtum ⁊ oportere paribus par exiſte
re: quorum certe paritas:⁊ quorum imparitas ſit:oportet non late-
Improba re (habet enim id dubitationem) ⁊ philoſophiam ciuilem. Forſan
tio. enim diceret aliquis ſecũdum omnis boni ꝑeminentiam oporte-
re impariter magiſtratus tribuere ſi in alijs non differant:ſed pa

res ſint. Differentibus enim aliud eſſe iuſtum ⁊ ꝙ ſit ſm dignita-
tem. Atqui ſi hoc verum ſit erit ⁊ ſm colorem ⁊ ſm magnitudinē
⁊ ſm vnumquodqꝫ bonorum plus tribuendum de ciuili iuſto illis q̄ B
ſuperexcellunt: at hoc quidem falſum eſt: quod patet in alijs ſciē
tijs ⁊ artibus. Paribus.n. fiſtulatoribus quantum ad artem dā
da non eſt prerogatiua fiſtularum illi qui ſit nobilior. Nihil.n. me
lius canetur: ſed oportet his qui in opere ipſo ſuperexcellunt tri-
buere fiſtularum prerogatiuam. Quod ſi nondum patet quod dici-
mus etiam magis deducentibus erit manifeſtum: nam ſi erit ali-
quis excellens fiſtulatoria arte: inferior tamen nobilitate generis
vel forma: ⁊ ſi maius quodlibet illoruꝫ eſt bonum q̄ fiſtulatoria.
Dico autem nobilitatem ⁊ formaꝫ: ⁊ ſm ꝓportionem fiſtulatorie
ſunt anteponenda: tamen huic dande ſunt meliores fiſtule: opor-
tet enim in opus ipſum prerogatiuam conferre. Diuitiarum vero
⁊ nobilitatis reſpectus nihil confert. Preterea ſcd̄m iſtam ratio-
nem: omne bonum ad omne bonum eſſet vtiqꝫ compabile. Naꝫ ſi
magis aliqua magnitudo: ⁊ certe omnino magnitudo compabi-
lis foret: ⁊ ad diuitias ⁊ ad libertatem: itaqꝫ ſi magis hic excelle-
ret magnitudine q̄ ille virtute: ⁊ magis ſuperemineret omnino C
magnitudo: virtuti eſſent omnia conferenda. Quanto enim ma-
gnitudo huius illum ſuperaret tanto conſtat fore parem. Cum
vero hoc ſit impoſſibile: patet ꝙ in rebus ciuilibus nō ſcd̄m oēꝫ
imparitatem de magiſtratibus recte cōtēdunt. Si enim ſint hi qui
dem tardi: illi autem veloces: nihil ob hoc opꝫ alios plus: alios
minus habere: ſed in agonicis certaminibus horū excellentia ho
norem capit. At ex quibus conſtat ciuitas: in his neceſſe conten
tiones cadere. Quapropter rationabiliter ſibi arrogant hono-
rem nobiles ⁊ ingenui ⁊ opulenti. Oportet enim ingenuos eſſe
⁊ cenſuꝫ habere ad onera ꝑferenda. Non enim ciuitas eſſe poteſt
ex pauperibus oībus: quēadmodum nec ex ſeruis. At ſi hec req̄
runtur: ptꝫ ꝙ ⁊ iuſtitia ⁊ virtus bellica requiruntur: ſine his cm̄ ſta
re ciuitas non pōt. Hoc tantum intereſt ꝙ ſine primis illis ciui-
tas eſſe non pōt: ſine his aūt nō bene ꝑmanere. Ad hoc igr̄ vt ſit
ciuitas videri pñt: vel oīa: vel quedā iſtorū recte ſibi honores ven
dicare. Ad vitā tñ optimā diſciplina ⁊ virtus iuſtiſſime ſibi ven-
dicare honores vtiqꝫ viderent: vt ſupra dictum eſt. Cū vero nec
omniū partiū par habere debeāt: q̄ in vno aliquo ſint ꝑes nec im
par ipares ſm vnū neceſſariū eſt oēs hmōi reſpu. tranſgreſſio-
nes eſſe: ⁊ labes. dictū vero eſt prius: q: inter ſe quodāmodo oēs iu
ſte contendunt: ſimpliciter aūt nō oēs iuſte. Opulēti quidē ꝙ plus
regionis poſſident. regio autē cōe quiddā. Preterea in commer D
cijs magis creditur eis: vt plurimum. Ingenui autem ⁊ nobiles
quaſi prope inter ſe: ciues.n. magis generoſiores q̄ ingeneroſi.
Nobilitas autem apud oēs in honore habetur. Inſup: q: conſen

taneũ eſt ex melioribus ortos eſſe meliores: eſt enim generis virt⁹ nobilitas. Similiter quoqꝫ dicemus virtutem merito contentionem inducere: ſociabilem enim virtutem diximus eſſe iuſtitiam: cui cetere omnes virtutes neceſſario ſequuntur. Atqui ⁊ plures ad pauciores: nam ⁊ potentiores ⁊ ditiores: ⁊ meliores ſunt vt
E ſuſceptis pluribus ad pauciores. ❡ An ergo ſi omnes iſti forēt
Queſtio. in vna ciuitate: ceu boni ⁊ diuites ⁊ nobiles: eſſetqꝫ alia multitudo populi. Utrum in dubio veniret quibus gubernatio reipubl. foret tribuenda: an non eſſet dubium. In vnaquaqꝫ igitur repu.
Reſpōſio earum quas diximus indubitatum eſt iudicium: quinam debeāt gubernare. Principalibus enim inter ſe differunt: ceu alia p diuites eſſe: alia p virtuoſos: ⁊ aliarum vnaqueqꝫ eodem modo: ſꝫ conſiderandum eſt quando circa idem tempus iſta exiſtunt quo modo ſit determinandum. Nempe ſi virtuoſi ſint in ciuitate admodum pauci q̃ſo eſt agendum? An conſiderare opꝫ ſi pauci ad opus gubernandi rempub. ſufficiant: aut tot eſſe oporteat: vt ex his ciuitas conſtet. Eſt autem dubitatio quedam in cunctis qui
F de honoribus reipub. contendunt. Nã quivꝫ pp diuitias vel pp genus gubernationem ſibi retribuendam putant nihil iuſte dicere videntur. Sequeretur enim vt ſi vnus omnium ditiſſimus foret: is eodem iure gubernare alios omnes deberet. Eodem modo qui nobilitate antecellit eorum gubernator eſſet qui cum ipſi ſint ingenui de honore contendunt: hoc idem forſan continget in optimatum gubernatione circa virtutem. Si quis enim vnus p bitate antecellat alijs qui in eadem republi. verſentur hunc dominari oportebit ſecundum illam rationem. Ergo ſi ⁊ multitudinem dominari opꝫ ex eo: quia potentior eſt q̃ pauci: ⁊ ſi vnus vel plures vno pauciores tamen q̃ multitudo potentiores ſint alijs hos oporteat gubernare potius q̃ multitudinem. Hec itaqꝫ oīa videntur oſtendere: ꝙ harum determinationũ nulla eſt recta ſꝫm quam cenſent ſibi quiſqꝫ gubernationem eſſe tribuendam: ceteros vero omnes ſub eorum gubernatione eſſe debere. Nam pfecto ⁊ ad eos qui p virtutem ſibi arrogant gubernandi auctoritatem: ⁊ ad eos qui p diuitias rñdere poſſet multitudo iuſtũ ſermonem. Nihil enim vetat multitudinem quandoqꝫ meliorem eſſe
G q̃ pauci/ac ditiorem: non ſecundum ſingulos: ſed ſcđm vniuerſos. Ex quo ad queſtionem illam quam afferunt p hunc moduꝫ reſponderi poteſt. Querunt enim quidam ad quid reſpicere legis conditor debeat in legibus rectiſſimis conſtituendis. Utrum ad meliorem vel ad plurium vtilitatem: quando contingat quoc modo diximus. Rectum quidem accipiendum eſt eque. Equevero rectum ad totius ciuitatis vtilitatem ⁊ ad communem ciuium. Ciuis autem communiter qui particeps eſt imparandi ⁊ parendi: licet alius ſecundum vnamquamqꝫ ſpeciem rerum publicarũ

Scđm

Secundū autem optimam ſpeciem qui poteſt ⁊ eligit parere et imperare ad vitam ſecundum virtutem degendam.

¶ De vno:ceteris virtute precellenti:oſtraciſmo:optima repub.

¶ Capitulum nonum

Quod ſi vnus ſit vſq; adeo ſuperexcellens virtute vel plures q̄ vnus:nec tn̄ tot numero vt implere ciuitatem poſſint:vt neq; cōparanda ſit aliorū omniū virtus:neq; facultas regendi rempub. ad hanc plurium ſi ſint plures:vel vnius tm̄ ſi vnus:non amplius hi ponēdi ſunt ciuitatis pars. Fieret enim illis iniuria:ſi alijs paribus pares cenſerentur:cū ſint vſq; adeo ſuperiores ſcd̄m virtutē atq; ciuilem potentiā. Putandū eſt em̄ talē virū tāq̄ deū hoībus eſſe. B ¶ Ex quo manifeſtū eſt poſitionē legū neceſſariā eſſe circa equales genere ⁊ potentia:ſed de illis qui tales ſunt nō eſt lex: ipſi enim lex ſunt. Etem̄ ridiculus eſſet qui legi illos ſubijcere conaretur. Diceretur em̄ fortaſſe quēadmodū de leone ſcribit. Antiſthenes cōcionantibus lepuſculis:ac cēſentibus equū oēs habere debere. Ideoq; a ciuitatibus q̄ populariter regūtur: oſtraciſmus repertus eſt propter eiuſmodi cauſam. He ſiquidē ciuitates equalitatem maxime oīm cōplectūtur. Quare qui ſuperexcellere videtur:vel propter diuitias:vel propter amicos:vel propter aliquā aliā ciuilem potentiam:extra ciuitatem relegatur ad temp⁹ aliquod determinatū. Tradūt etiā fabule ob huiuſcemodi cām. Herculem ab argonautis fuiſſe relictum:nō em̄ vna cū alijs nauem regere illum voluiſſe vt nimium ſuperexcellētem inter nauigantes. B Quapropter qui vituperāt tyrānidem ⁊ conſilium Periādri Traſibulo datū:non ſimpliciter exiſtimādi ſunt recte dicere. Periādri conſiliū. Ferunt etiam Periādrum nihil reſpōdiſſe ei qui conſilij petendi cauſa ad ipſum miſſus fuerat:ſed ſupereminētes ſpicas demetendo ſegetem adequaſſe. Cuius cauſam cum non intelligeret nuncium ac factum ab eo narraret: intellexiſſe Traſibulum q̄d oportebat ſupereminentes ciues auferre. Hoc autem nec ꝓdeſt ſolum tyrānis nec ſolum faciunt tyranni:ſed ⁊ in paucorum potentia:⁊ in populari ſtatu ſimiliter ſe habet. Oſtraciſmus em̄ eādem quodammodo vim habet tollendo eos qui ſupereminent ⁊ in exilium pellendo. Hoc idem ⁊ in ciuitatibus ⁊ in gentibus faciūt hi qui dominātur: velut Athenienſes circa Samios ⁊ Chios ⁊ Leſbios. Quā primum enim imperium firmiter habuere: eo in multis peſſundarunt: contra federis equitatem. Perſarum autē rex Medos ⁊ Aſſyrios:⁊ alios qui magnum aliquid de ipſis ſapiebant ob imperium prius habitum ſepe cōterruit. ¶ Queſtio autem propoſita circa omnes eſt rerum publicarum ſpecies vniuerſaliter que ſunt recte:nam ille que tranſgrediūtur ad propriā reſpicientes vtilitatem hoc agunt. Quinimmo ⁊ ille que ad com

mane reſpiciunt bonum eodem modo ſe habent:patet hoc in alijs quoqꝫ artibus ⁊ ſcientijs:neqꝫ enim pictoꝛ excedentem menſuram pedem animal habere pateretur: quamuis pulcherrimus ille pes eſſet.neqꝫ faber proꝛam aut aliam partem nauis.neqꝫ certe magiſter choꝛi:eum qui pulchꝛioꝛem ac melioꝛem toto choꝛo voce emittit.ſinet in choꝛo eſſe. Itaqꝫ ob hoc quidem nil prohibet eos qui domini ſunt conuenire cum ciuitatibus ſi pꝛopꝛie dominationis gratia que pꝛincipatibus vtilia ſunt agant. Quare ſecundum eas quas confitemur ſuperexcellentias quandam habet vtilitatem ratio illa per quaꝫ oſtraciſmus fuit repertus. Melius tamen foꝛet ſic ab initio per legis conditoꝛem fuiſſet pꝛoutſum vt reſpu.non indigeret tali medicina. Secundo autem loco ſi quid tale accidat conandum eſt tali aliquo remedio coꝛrigere: quod tamen factum non eſt in ciuitatibus. Non enim reſpexerūt ad commodum publicum:ſed per ſeditionem vſi ſunt ciuili pulſione. In his igitur ſpeciebus gubernandi que lapſe ſunt quod ad pꝛiuatum commodum pertinet ac iuſtum eſt patet:foꝛſan autem non ſimpliciter iuſtum:⁊ hoc eſt manifeſtum:ſed in optima republi.magna habetur dubitatione non per excellentiam alioꝛum bonoꝛum ceu virīū ⁊ diuitiarum ⁊ amicitiarum: ſed ſi quis excellat virtute quid de eo ſit faciendum. Non enim dicenduꝫ eſt vt talis vir ſit de ciuitate pellendus:atqui.neqꝫ gubernationi alioꝛum talis vir erit ſubijciendus. Perinde enim eſt ac ſi qui iouem gubernare velint poteſtatem diuidentes. Reſtat ergo vt videtur naturam huius talem eſſe:vt omnes ſponte ſua illi parere debeāt itaqꝫ huiuſmodi q̄dē homines eſſe reges ꝑpetuos in ciuitatibus.

¶ De republica regia ⁊ regum ſpeciebus.

Capitulum decimum

A
De regia poteſtate Utrū͛ꝑ conducat ciuitatiꝫ regiōi regē hr̄e.

Foꝛſan vero poſt hoc congruum fuerit conſiderare de regia gubernatione. Dicimus enim hāc eſſe vnam ex rectis ſpeciebus rerumpublicarum. ¶ Conſiderandum eſt autem vtrum conducat ciuitati et regioni quam recte gubernari opoꝛteat regem habere vel non : ſed alia quedam ſpecies gubernandi magis conducat:vel an quibuſdam conducat : quibuſdam non. ¶ Ante omnia vero diſtinguendum eſt an ſit vnuꝫ genus eoꝛum:vel differentias habeant:vel plures:facile eſt intueri qd̓ plura genera ſunt. Nec eſt omnium regum modus vnus poteſtatis. In Lacedemonioꝛum enim repu.videtur rex eſſe maxime ſecundum leges:neqꝫ enim poteſtatem habet omnium : ſed cum egreditur extra regionem imperium habet eoꝛum que pertinent ad bellum. Preterea ſacrificia deoꝛumqꝫ cerimonie ei commiſſa ſunt:hec igitur regia poteſtas eſt quaſi auctoꝛitatem belli

B
Prima regni ſpēs.

ppetuā habere.vite eñ neciſq; alicuius nō hȝ poteſtatē niſi duȝ
bellū gerit:vt etiā apud antiquos fuiſſe videtur:qđ oſtendit Ho
merus:nam Agamennō in cōcionibus maledictis ꝛ iurgijs ve-
xabatur.ſed cum a concione digreſſus in prelio erat:occidēdi ha
bebat poteſtatē.Itaq; inquit quem ego procul a pugna fugien-
tem cōſpexero nō ſibi ſat erit fugere canes ꝛ aues: naȝ penes me
occidendi poteſtas . Una ergo ſpecies regni eſt auctoritas belli
ppetua:ꝛ quādoq; p genus : ꝛ quādoq; p electionē huiuſmodi
regnum obtinet. ¶ Eſt ꝛ alia inſuper monarchie ſpecies qualia ¶ Scda re-
ſunt apud quoſdā barbaros regna vim habētia proximā tyran gni ſpēs.
nidi:licet ſint legitima:ꝛ ſm morem patrie. Ob id enim quia ma
gis apte ſunt ad ſeruiendū nationes barbarorū q̄ grecorum : et
eorū qui incolunt Aſiam q̄ eorū qui Europā:pferunt ſub herili
principatu ſeruile iugum equo animo:ꝛ ob hoc tyrānica ſunt hu
iuſmodi regna:ſed habēt ſecuritatē:q2 more ꝛ legibus cōſtituun
tur. Et ea de cauſa cuſtodiā hn̄t regiā nō tyrānicā:reges eñ a ci
uibus armis cuſtodiunt. Tyrāni vero ab externis mercede cōdu
ctis. Et reges ſm leges:ꝛ volentib⁹ : Tyrāni vero inuitis domi-
nātur. Itaq; alteri ciuibus cuſtodiunt:alteri contra ciues cuſto-
diam parant. Sunt igitur hͤ de quibus dictū eſt due ſpecies mo- ¶
narchie. ¶ Tertia eſt ſpecies vt antiquitus in grecia fuere quos Tertia re
vocabant eſymnetas. Eſt autē hec vt ſimpliciter dicamus electi gni ſpēs.
ua tyrānis differens a barbarica nō eo q2 legitime : ſed eo q2 non
conſuete poteſtas.aut huiuſmodi:aut viuente eo durabat:aut tē
pore:vel rebus geſtis finiebat:qualem elegerunt quandoq; Mi
tylenei Pittacū aduerſus exules ſuos:quib⁹ preerāt Anthime-
nides:ꝛ Alceus poete:oſtendit hic Alceus in quodā loco ſuorū
carminum:increpat enim q2 Pittacum hominem obſcuri gene-
ris laboranti ciuitati prefecerint. Huiuſmodi igitur ſpecies quia
tyrannice ſunt dominationem habent:quia vero electiua ſunt et
volentium:regie. ¶ Quarta ſpecies regni eſt : quales erant he- ¶ Quarta
roicis temporibus ſpontanee ꝛ ſecundum morem:ꝛ legem : pro- regni ſpe
pter beneficia enim a primis collata in populos : vel per artes: cies.
vel per bellum:vel per congregationem in vnum:vel per acquiſi
tionem regionis:delatum fuit eis regnum de populorum volun
tate ꝛ ſucceſſoribus. Id erat ſecundum morem. Hi et imperium
habebant belli : ꝛ rei diuine cultum exercebant : niſi talia eſſent
ſacrificia que ſacerdotium requirerent : et poſtea de controuer-
ſijs iudicabant:et hoc faciebant alij iureiurando preſtito ; alij ſi-
ne iureiurando : erat autem illis iuſiurandum per ſceptri eleua-
tionem . Veteres igitur illi reges antiquis temporibus ciuita-
tes/ꝛ gentes/ꝛ nationes externas continuo gubernabant : po-
ſtea vero partim ipſis regibus dimittentibus:partim multitudi
ne detractante illud ſolum in quibuſdam ciuitatibus relictum

eſt regibus vt cerimoniarum erga deos haberent facultatem:ac belli duces in externis eſſent.

¶ De ſpeciebus regum imperatore/optimo viro : optimis legibus:vno multis:potentia circa regem.

¶ Capitulum vndecimum.

Regie ergo poteſtatis tot ſunt ſpecies quatuor. videlꝫ. Una qualis erat tpibus heroū:volentiū.ſ.⁊ in quibuſdam determinatis rebus. Dux eñ belli ⁊ iudex controuerſiarum:⁊ dñs cerimoniarū erga deos. Altera erat barbarica ex progenie.ſ.dñatio ſm leges. Tertia quā eſymnetiā vocāt quā eſſe diximus electiuā tyrannidē. Quarta laconica:ea autē eſt vt ſimpliciter dicā imperiū belli in quodā genere perpetuum. Iſta quidē igitur per hunc modū inter ſe differunt. Quinta eſt ſpecies quādo vnus omniū hꝫ poteſtatē quēadmodū vnaqueqꝫ gens:⁊ ciuitas vnaqueqꝫ publice ordinata ad exēplar gubernationis domus : vt eñ gubernatio patriſfamilias eſt regia quedam poteſtas domi : ita regia poteſtas eſt ciuitatis ⁊ gentis vnius aut plurium quaſi domeſtica quedā gubernatio. Fere autem due ſunt regni ſpecies de quibus cōſiderationē facere expedit:vna hec de qua diximus:altera laconica: nam aliarū plereqꝫ inter has medie ſunt. Paucioꝝ eñ domine ꝙ omnimoda poteſtas regia:plurium vero ꝙ laconica. Itaqꝫ cōſideratio fere circa duo verſatur. Unum cōducat ne ciuitatibus perpetuum belli ducem habere:⁊ hunc vel per genus : vel per electionem: Alterum conducat ne vnū habere poteſtatē omniū:an nō? De duce igitur belli cōſiderare ad leges potius pertinet:ꝙ ad aliquā ſpeciē reipub. Nam in omni repub.id cadere poteſt. Quare dimittamus hanc pmā partē. De rege autē qm̄ hec eſt gubernādi legitima

B ſpecies cōſiderare opꝫ:⁊ dubitationes que in ea cadunt percurrere. ¶ Caput vero huius queſtionis eſt vtrum expediat magis ab optimo homine regi vel ab optimis legibus gubernari. Qui gubernationē hominis pferūt aiunt leges ſolū vniuerſaliter puidere:non autē ad ſingulariter ordinari. Itaqꝫ in quacūqꝫ arte literis precipue fatuum eſſe ⁊ in egypto poſt tertiā diem mouere licet medicis:quod ſi prius periculo id agunt ſuo:patet ergo propter eandē cauſam nō eſſe per literas ⁊ leges optimā gubernationem. Atqui ⁊ illam adeſſe oportet gubernātibus vniuerſalem rationem:⁊ melius certe cui non adeſt turbatio aliqua omnino ꝙ cui naturaliter ineſt. Hac igitur turbatione lex caret. Mens vero humana non caret. Sed forſan dicet aliquis ꝙ per huiuſmodi rationem probabilius deliberabit circa ſingula. Quod igitur neceſſe ſit ipſum legis conditorem eſſe:ac leges poni : manifeſtum eſt:ſed non inuiolabiles : quia tranſgrediuntur. Nam in ceteris quidem inuiolabiles eſſe oportet: at de quibuſcunqꝫ lex aut pro-

uidere poteſt omnino: aut non bene prouidere: vtrum in his vni viro optimo danda ſit poteſtas vel multis. Etenim nunc plures ſimul cognoſcunt de cauſis: deliberant & iudicant. Sunt autem huiuſmodi iudicia de ſingularibus: & cum vnuſquiſq; per ſe forte aſſe deficiat. Ciuitas autem ex multitudine conſtet: vt conuiuiū ad plures conferunt melius ꝙ vna atq; ſimplex menſa: ſic iudicia multorum ſepe meliora ſunt ꝙ vniuſcuiuſq;. Preterea multitudo minus ſubiacet corruptioni quemadmodum aque magna congeries: ſic etiam plures ꝙ pauci incorruptibiliores ſunt. At cum vnus iudicat ſi ira vel alia huiuſmodi perturbatio vincat neceſſarium eſt iudicium corrumpi: ſed in multitudine difficile foret omnes iraſci atq; errare. Sic multitudo liberorum hominū qui nihil agant preter legem: niſi in quibus ex ipſa neceſſario deficiat: ꝙ ſi hoc non facile in pluribus: ſi plures ſint boni viri et ciues. Utrum corruptior erit vnus in gubernando: vel cum erunt plures & boni omnes: vel patet ꝙ plures: Enimuero plures inter ſe factionibus contendunt: vnus autem non contēdit: ſed aduerſus hoc forſan ponendum eſt ꝙ ſtudioſi viri ſunt omnes vt ille vnus. Si ergo plurium gubernatio: bonorum autem virorum omnium optimatium dicitur: vnius autem regnum optabilius eſſet ciuitatibus ab optimis gubernari ꝙ a rege: & cum poteſtate & ſine poteſtate: modo reperiri queāt plures ſimiliter: & ob hoc forſan rex ab initio repertus eſt ꝙ difficile erat viros plures excellenti virtute reperiri: preſertim cum tunc ciuitates parue forent. Preterea ob beneficia accepta reges creauere ꝙ opus eſt bonorum virorum: ſed cum poſtea contingeret vt plures pari virtute reperirentur: non amplius tolerarunt regem: ſed commune quiddam querentes reſpu. conſtituere. Cum vero deteriores facti lucrum ſibi quererent ex gubernatione rerumpu. paucorum hinc potentiam exortam fuiſſe credendum eſt. Honorabant enim diuitias: ex his vero in tyrannides tranſire: ex tyrannis rurſus ad plebem: ſemper enim ad pauciores redeuntes: propter queſtus cupiditatem: multitudinem corroborauerunt, vt tandem inſurgēs multitudo ad popularem ſtatum ciuitates redegerit. Factis nempe maioribus ciuitatibus non facile eſt aliam ꝙ popularem gubernandi ſpeciem remanere. Si autem quis ponat optimum eſſe ciuitatibus a rege gubernari: quomodo fiet in filijs. Utrum per genus erit ſucceſſio: at ſi qualeſcunq; perniciosum eſt ſed non relinquet regnum huiuſmodi natis rex cum id in ſua ſit poteſtate. At non facile iam eſt in hoc fidem habere. Arduum enim ac maioris virtutis ꝙ ſecundum humanam naturā. Queſtio eſt etiam vtrum habere debeat qui regnaturus eſt circa ſe potentiam quandam qua poſſit compellere non parentes: vel quomodo gubernationem exercebit. Si enim habeat poteſtatem a

C Judicia multorū ſepe meliora ſunt ꝙ vniuſcuiuſq;.

D

E

F

legibus conceſſam: ⁊ nihil ex voluntate ſua faciat preter leges: tamen neceſſaria erit ſibi potentia per quam leges tueri queat. Forſan quidem de huiuſmodi rege non difficile eſt determinare: nam oportet ipſum vires habere: ſed tales vt vnoquoqꝫ ſeparatim ⁊ ſimul pluribus potentior ſit populo: tamen ſit impotentior vt antiqui ſolebant cuſtodiam ciuitatis tradere: ⁊ quãdo aliquẽ perficiebant eſymnetam vocitabãt: vel tyrannum. Et Dionyſio poſtulanti circa ſe habere aliquos cuſtodie cauſa: conſuluit quidam ſiracuſanis tot eſſe dandos.

¶ De poteſtate regia: multis: vno: multitudine apta regno: et alijs rebuſpublicis.

¶ Capitulum duodecimum.

Verum de eo rege qui cuncta ex voluntate ſua gerit conſideratio nunc eſt facienda. Nam ille qui ſm leges dicit rex: non facit (vt diximus) regie gubernationis ſpeciem: quia in cunctis rebuſpu. cadere poteſt: vt ſi quidam ducendo exercitui quotiens ciuitas bellum gerit perpetuo ſit prefectus: puta in populari ſtatu: ⁊ optimatium gubernatione: pluresqꝫ auctoritatem vni committunt belli gerendi. Eſt autem talis quedam deputatio apud Duracium: ⁊ apud Sipontinos: licet
A apud Sipontinos paulo cõſtrictior. Sed regia illa poteſtas pleniſſima per quam rex omnia ex voluntate ſua gubernat: videtur quibuſdam non eſſe ſecundum naturam vt vnus omnium dominus ſit ciuium: cum ex ſimilibus ciuitas conſtet: nam ſimilibus natura idem ius eſſe neceſſarium eſt: ⁊ eandem dignitatem ſecũdum naturam: quare vt parem habere impares alimoniam: aut veſtem nociuum eſt corporibus: ita ⁊ in honoribus res ſe habet. Similiter ergo ⁊ inequalem equalibus: ex quo non magis preeſ
B ſe q̃ ſubeſt iuſtum eſt: ⁊ per viciſſitudinem codẽ modo: ⁊ hec iam lex: nam inſtitutio lex eſt. Melius eſt igitur vt lex dominetur q̃ aliquis ciuium: eademqꝫ iſta ratione ſi quos preeſſe oportet: ita ſunt preficiẽdi vt cuſtodes legum atqꝫ miniſtri: neceſſe eſt eſſe aliquos magiſtratus cum poteſtate: ſed non vnum hunc eſſe debere aiunt in ciuium paritate: quecunqꝫ tamen videntur per legem quidem terminari non poſſe: per hominem vero cognoſci poſſe: prudenter cauens lex adiungit: cetera iuſtiſſima intentione iudicari debere: per hos qui iudicijs preſunt. Ac inſuper emendare permittit quod videatur expertis vt melius diſponantur quam vt iacent. Qui igitur legem preeſſe iubet / videtur iubere deum preeſſe ⁊ leges: qui autem hominem iubet preeſſe adiungit ⁊ beſtiam ſeuam. Libido quippe talis eſt: atqꝫ obliquos agit etiã viros optimos qui ſunt in poteſtate: ex quo mens abſqꝫ appetitu lex eſt. ¶ Videtur autem de artibus falſum eſſe exemplum q̄ ſecundum literas medicari vanum eſſet: meliuſqꝫ fore ſi poſſidẽti

bus artem vtamur: nam illi quidem nihil contra rationem per
amicitiam agunt:niſi ꝙ recuſant mercedem accipere cum ſanos
fecerint. At in ciuilibus magiſtratibus multa per affectionem et
gratiam conſueuerunt delinquere:⁊ cum de fide medici timeret
ac ſuſpitio foret ne ſuſcepto ab inimicis p̄cio necare velit: tunc
ex litteris curam magis optaremus. Atqui egrotantes medici
alios ad ſe medicos vocant:⁊ magiſtri paleſtre alios magiſtros:
quaſi nequeant verum diſcernere qui de pꝛopꝛijs iudicant: et in
affectu conſtituti ſunt. Quare manifeſtum eſt ꝙ iuſtum queren-
tes medium querunt. Lex enĩ mediũ. ¶ Pꝛeterea validioꝛes ⁊ de C
validioꝛibus rebus leges ſunt ille que ex moꝛibus pꝛoueniunt
q̃ꝫ que ex litteris. Quare ſi minus fallitur hō q̃ꝫ hi q̃ ſm̄ litteras:
non tñ q̃ꝫ hi q̃ ſm̄ cõſuetudinẽ. Atq̃ nec facile eſt vnũ diſcernere:
opuſerit ergo vt plures ſint ſub eo iudicãtes. Itaqꝫ qđ refert hoc
ſtatim ab initio pꝛouidere vel expectare vt ipſe vnus alijs iſta cõ
mittat: inſuper quod pꝛius dicebatur ſiquidez vir ſtudioſus quo
niam melioꝛ ſit pꝛeeſſe debet. vno autem duo boni melioꝛes ſunt D
Hoc enim eſt quod Homerus ait. duo ſimul euntes: et optatio
Agamennonis: vtinam tales mihi decem conſultoꝛes adeſſent.
Sunt autem etiam nunc magiſtratus cuꝫ poteſtate iudicandi de
quibuſdam: ceu iudex de quibus lex pꝛouidere non poteſt: nam
de quibus lex determinare poteſt: nemo dubitaret. Sed cuꝫ que E
dam compꝛehendi legibus poſſint: quedam non poſſint: et hec
ſint illa que dubitationem et queſtionem faciunt: vtrum melius
ſit ab optima lege: an ab optimo viro gubernari. Nam que in cõ
ſultationem veniunt de eiſdem ferri legem impoſſibile eſt. Non
igitur aduerſus hoc aiunt ꝙ nõ neceſſarium ſit hominem in hu-
iuſmodi rebus iudicare: ſed ꝙ non vnum ſolum: ſed plures. Iu-
dicat enim vnuſquiſqꝫ in magiſtratu bene: ſi ſit eruditus pꝛimo a
lege. ¶ Foꝛſan vero abſurdum videri poſſet: ſi melius cernat
duobus oculis: et duabus auribus audiat: et duobus pedibus
duabuſqꝫ manibus agat q̃ꝫ plures pluribus. cum et nunc qui-
dam reges et tyranni oculos plures ſibi comparent: et aures: et
manus: et pedes: pꝛeficiendo amicos et curationem rerum eis
committendo: qui niſi ſint amici non faciunt ſecundum illoꝛum
intentionem. ſi vero ſint: amici et ſtatus illoꝛum et perſonarum.
amicus autẽ par et ſimilis. Quare ſi eos cenſet perficiẽdos certe
pares: ac ſimiles gubernationi p̃eſſe cẽſet opoꝛtere. Que igiť cõ
tẽdentes cõtra regiã gubernationem aiunt fere iſta ſunt. ¶ Sꝫ
hec foꝛſan in quibuſdam ita ſe habent: in quibuſdam autem non F
ita. Eſt enim quoddam natura dominabile: aliud regibile: aliud
populare; ⁊ iuſtum ⁊ vtile. Tyrannicum vero non eſt ſecundum
naturam: nec vlla aliarum gubernationum que rectam tranſ-

grediuntur formā:hec enim fiunt preter naturam.Sz ex his que dicta ſunt:ptz ꝙ in ſimilibus ꝛ paribus nec vtile eſt:neqꝫ iuſtum: vt vnus ſit dñs oīum.neqꝫ ſi non ſint leges:ſed tanqꝫ ipſa ſit lex: atqꝫ ſi ſint leges:neqꝫ bonus:bonoꝝ:neqꝫ nō bonoꝝ nō bonus: neqꝫ ſi ꝫm virtutē ſit melior per quēdam modum.Quis autē iſte ſit modus:dicendum eſt.Diximus vero aliqualiter ꝛ ante. Pri-
81 mo determinandū eſt quid congruat regi:quid optimatibus: qd reipu.Regibus cōgruit hmōi multitudo que natura apta ſit ferre genus preſtās virtute ad principatum ciuilem. Optimatibus vero cōgruens eſt multitudo liberorum que nata ſit ad ferenduz gubernationem eoꝝ qui ſunt ꝫm virtutē primarij.Ad ciuilem gubernationem aūt reipubli.cōgruit ea multitudo in qua populus innaſcitur bellicus qui gubernari poſſit ꝛ gubernare ꝫm leges ꝛ equitatē impartiēs tenuioribus honores ꝛ magiſtratus.Quando igitur aut totum genus aut inter alios vnum aliquē ita precellere contingat vt vnius ipſius virtus maior ſit alioꝝ omniuz virtute:tunc iuſtum eſt hoc eſſe regium genus:ꝛ omnium dominari:ꝛ hunc vnum eſſe regem.Ut enim dictum eſt prius non ſolū id habet iuſtitiam quam preferre ſolent rerumpub inſtitutores:ꝛ qui optimatum:ꝛ qui paucorum potentium:ꝛ qui popularem. Omnes enim excellentiam tribuunt:ſed excellentiam non eandem:ſed ſecundum prius dicta:neqꝫ interficere:neqꝫ in exilium agere:neqꝫ relegare hunc poſſe decet:neqꝫ dignari vt ꝑ vices gubernet:non enim natura fit vt pars ſuperet totum: habenti vero tantam excellentiam hoc accidit.Reſtat ergo ſolum vt huic ſuadenti pareatur ꝛ poteſtatem eum habere non per vices ſed ſimpliciter.De regia igitur gubernatione: ꝛ quas differentias habeat:ꝛ vtrum vtile ſit ciuitatibus:vel non: et quibus : ꝛ quomodo in hunc modum determinatum ſit.Cumvero tres dixerimus eſſe rectas gubernandi ſpecies:harum vero neceſſarium ſit eam eſſe optimam que ab optimis gubernetur. Talis autem eſt in qua contingit aut vnum aliquem omnium:aut genus totuz:aut multitudinem virtute preſtante gubernare eos:qui gubernari valeant ad eam vitam que ſit maxime expetēda:et in primis libris oſtenſum ſit neceſſarium eſſe vt ſit eadem virtus boni viri:ꝛ ciuis optime ciuitatis:patet ꝙ eodem modo:ꝛ per eadem fit vir bonus ꝛ ciuitatē ſtatueret quis ab optimis gubernari:vel a rege. Itaqꝫ eadē fere diſciplina ꝛ idē mores facerent ſtudioſum virū q̄ faciūt ciuilē ꝛ regiū.His determinatis conandū iā erit de optima repu. dicere queadmodum fiat:ꝛ quomodo conſtituatur.Nam neceſſe eſt de illa conuenientem conſiderationem facere.

Tertij Politicorum Ariſto.Finis.

¶ Quartus Politicorum Ariſtotelis.

¶ De optima republica ⁊ pertinentibus ad legiſlatorem.

¶ Capitulum Primum

IN cunctis artibus ⁊ ſcientijs que non circa par
tem ſed circa genus aliquod perfecte exiſtunt:
vnius eſt conſiderare: quid cuiq; conueniat ge= A
neri ceu exercitatio corporis qualis quali con=
ueniat: ⁊ que ſit optima. Optime enim nature
diſpoſitio ⁊ optime affluenti optimam conueni
re neceſſarium eſt: ⁊ que plurimis: vna oibus:
etenĩ hoc gymnaſtice eſt. Preterea vero ſi quis
nõ exactam illam cupiat habitudinem ⁊ ſcientiam circa certami B
na: nihilominus magiſtri gymnaſiorũ eſt hanc potẽtiã pparare:
eodẽq; mõ in medicina: ⁊ in fabricatione nauiũ: ⁊ veſtiũ: ⁊ in om
ni alio artificio videmus cõtingere. Quare manifeſtũ eſt ꝙ eiuſ=
dẽ eſt ſcie videre q̃ ſit optima reſpu. ⁊ qualis maxime ad votum
foret nullo extremorũ eã impediẽte: ⁊ q̃ qbus cõueniat. Nã plu=
res optimã eſſe qui forſan impoſſibile eſt. Itaq; ⁊ ea q̃ ſit ſimplr
optima: ⁊ ea q̃ quantum fieri põt optima latere nõ dz legis cõdi
torẽ ac vere ciuilẽ hoiem. Ac pterea tertia q̃ ſit ex ſuppoſitione.
Nã opz datã quoq; cõſiderare poſſe quẽadmodum ab initio con
ſtituatur: ⁊ cõſtituta ſeruaretur ꝗ plurimo tpe. Dico autem ceu ſi
cui ciuitati cõtigerit neq; optimam gubernationem habere: ne=
q; neceſſaria illa adeſſe: neq; illiſipſis que aſſint recte vti: ſz alijs
deterioribus. Preter hec autẽ oia eã gubernationem q̃ oibus ma
xime cõgruat ciuitatibus noſſe opz: vt tradũt plurimi eorum qui
de repu: tractãt. Et ſi de alijs recte dicũt: de vtilibꝰ vero oberrant:
non ſolum enim optimam rẽpub. cõſiderare opz: ſed etiã illã que
in vſum cadere poſſit: ⁊ que ſit facilior ⁊ cõior omnibus. Nunc au
tem alij ſupremam querunt ſolum multis ſane adminiculis indi=
gentem: alij magis cõmunem aliquã tradentes tollenteſq; eas q̃
in vſu ſunt laconicã vel aliã quãdã commẽdãt. At enĩ opz talem
inſtitutionem reſpu. inducere vt ſuadeantur ac poſſint homines
ex his q̃ ſibi aſſunt faciliter eã recipere. Nam eſt nõ minus diffici
le corrigere rẽpu. iam inſtitutam ꝗ ab initio inſtituere: quemad=
modum ⁊ poſt diſcere ꝗ ab initio didiciſſe. Quapropter non ſo=
lum his q̃ libris ſcripte ſunt reſpu. verũetiã illis q̃ reuera exiſtũt
auxiliari poſſe oportet ciuilẽ hoiem: vt diximus. Hoc autem face
re non poteſt ſi ignoret quot ſint ſpecies earum. Nam nunc qui=
dam putat vnã eſſe popularẽ: ⁊ vnam paucorum potentium qđ
nõ eſt verũ. Itaqđ opz nõ latere differentias omniũ: ⁊ quot ſint: C
⁊ quotupliciter cõponantur. Leges etiam ſimul cũ his cõſiderã=
de erũt q̃ ſunt optime ⁊ que conueniant vnicuiq; gubernationi.

Sũt eñ leges oẽs ad rẽpu.accõmodãde.nõ aũt reſpu.ad legem.
Eſt nãq̃ reſ.inſtitutio ciuitatis circa magiſtratus honoreſq̃ pu-
blicos queadmodũ debeãt impartiri:⁊ in quo ptãs auctoritaſq̃
ſumma debeat cõſiſtere:⁊ qui ſit finis cuiuſq̃ ſocietatis. Leges
autem earum varie ſunt per quas modus reipu.gubernande ſi-
gnificatur ſecundum quas debeant illi qui ſunt in poteſtate im-
perare:⁊ prohibere tranſgreſſores. Ex quo patet ꝙ neceſſarium
eſt differentia ⁊ numerum tenere ſingularũ rerũpu.etiã ad legũ
poſitiones. Neq̃ enim fieri põt vt eedem leges vtiles ſint pauco
rum potentie ac popularibus:neq̃ popularibus omnibus.ſi qui
D dem plures ſunt ⁊ non vna duntaxat.

¶ De ſpeciebus rerũpublicarũ trãſgreſſionibus cenſu poteſtate
de exquirendis a ciuili viro. Capitulum ſecundum

CUm vero in precedentibus dictum ſit a nobis tres eſſe
rerumpu. ſpecies rectas. Regnum optimatiũ:⁊ eam que
appellatur reſpu. ac tres earum tranſgreſſiones ⁊ labes
cũ regnũ in tyrãnidẽ optimorũ aũt gubernatio,in pauco
rum potentiam reſpu.aũt in popularẽ ſtatũ labatur. Et de opti
matum gubernatione ⁊ regia ſit dictum. ¶ Nam de optima re-
publi.conſiderare idem eſt ac de illis dicere:vult enim vtraq̃ illa
rum per virtutem ceteris opportunius concurrentibus conſiſte-
re:⁊ inſuper quid inter ſe differant regia ptãs ⁊ optimorum gu-
A bernatio:⁊ quando regia gubernatio putanda ſit determinaui-
mus. Reſtat nunc vt de illa que appellatur reſpu. dicamus: et de
ceteris gubernandi formis:vt de paucorum potentia:ac de popu
lari ſtatu:⁊ de tyrannide. Patet igitur harum tranſgreſſionum
que deterrima ſit:queue ſecunda:neceſſe eſt enim prime ⁊ diuiniſ
ſime traſgreſſionem eſſe deterrimam. Regiam quippe guberna-
tionem neceſſe eſt:aut nomen habere ſolum cum non ſit:aut pro-
pter magnam illius qui regit excellentiam eſſe. Ex quo fit tyran
nidem deterrimam exiſtere ac plurium a recta ſpecie gubernan-
di abeſſe. Secundo autem loco paucorum potẽtiã:nã optimorũ
gubernatio multũ ab hac ſpecie diſtat. Maxime vero mediocrẽ
eſſe popularẽ ſtatũ. Fuit ⁊ prius quidam qui iſto modo tradidit:
nõ tñ in idẽ aſpiciẽs nobiſcũ. Ille.n.eſtimabat rectarũ ſpecierum
omniũ ceu paucorũ potẽtie laudabilis ⁊ aliarũ deterrimã eſſe,po
pularem. Improbarũ vero optimam. Nos autem eas que tranſ-
grediuntur aberrare omnes dicimus nec paucorum potentia: ꝙ
melior ſit altera q̃ altera recte dicitur. Sed ꝙ minus improba.
B Uerum de his nunc diſcutere omittamus. ¶ Eſt autem a nobis
primo diſtinguendum quot ſint differentie rerumpublicarum.
ſiquidem plures ſunt ſpecies populares gubernationis ac pau-
corum. Deinde que communiſſima ⁊ optabiliſſima ſit poſt opti-
mã rẽpub.⁊ ſiqua contingit alia ad optimatium naturam decli

nãs recte conſtituta ⁊ q̃ plurimis congruens ciuitatibus quenã
iſta ſit: deinde aliarũ que a quibus expetẽda. Forſan enim quibuſ
dam neceſſaria eſt popularis gubernatio magis q̃ paucorũ po
tentia. quibuſdã vero hec magis q̃ illa. Deinde quẽadmodũ di
ſpoſitum eſſe cõueniat illum qui velit has gubernationes recipe
re. Dico autẽ popularẽ ſm ſingulas ſpecies. ac rurſus paucorũ
potentiã. Tandem vero omniũ iſtarum cum facta fuerit breuiter
mentio conandum erit referre quenam labes: ⁊ que conſeruatio
nes ſint: ⁊ cõmuniter omnium: ⁊ particulariter vniuſcuiuſq;: ⁊ p
quas cauſas illas maxime euenire cõtingat.

¶ De diuerſitate partium ciuitatis / de priſca / ⁊ propria de rebuſ
publicis ſententia. ¶ Capitulum tertium.

VT igitur ſint plures reſpu. ſpecies illa eſt cauſa q cu
iuſq; ciuitatis partes ſint plures. Uidemus eñ primo
ex domib⁹ cõſtare ciuitatẽ. deinde rurſus ex hac mul
titudine: alios eſſe diuites: alios pauperes: alios me
dios: diuitũq; ⁊ pauperũ partem eſſe bellicã: partẽ imbellem. Et
rurſus ex plebe partẽ agrorũ culture deditã videmus: ptem mer
cature: ptem opificijs: ⁊ ſordidis miniſterijs. Nobilitatis quoq; B
differentie ſunt ſm opulentiam ⁊ magnitudinẽ cenſus. Sunt eñ
alij equites quod munus nemo faciliter ſupportare poteſt: niſi
ſit diues. Itaq; antiquis temporibus quecũq; ciuitates equeſtri
potentia excellebãt in his paucorũ potẽtia gubernabat. Equita
tu autẽ bella cõtra finitimos exercebãt: ceu Eretriẽſes ⁊ Chalci
denſes ⁊ Magneſij qui ſunt ſub Meandro: ⁊ alie plures aſiati
carum ciuitatũ. Preterea ſunt alie nobiliũ: differẽtie quoſdã eñ
genus: quoſdã virtus extollit: ⁊ ſiquid aliud tale ciuitatis partẽ
eſſe oportet: dictũ eſt: ibi de optimatibus tractauimus: ibi namq;
diſtinximus quot ex ptibus neceſſarijs omnis conſtat ciuitas: ⁊
he quidẽ ptes: quãdoq; concurrũt oẽs ad rempu. gubernandã:
quãdoq; pauciores: quandoq; plures. Patet igitur q neceſſe eſt
plures reſpu. eſſe inter ſe differẽtes ſpecie. Nam ⁊ ipſe earũ ptes B
inter ſe ſpecie differunt. Reſpub. eſt inſtitutio gubernationum.
Hanc vero diſtribuunt oẽs: vel ſm aliquã equitatẽ cõmunem.
Dico autẽ veluti tenuiorũ ⁊ opulentorũ vel cõmunem aliquam
amborũ. Neceſſariũ eſt ergo reſpub. tot eſſe quot ſunt inſtitutio
nes circa earum ſupereminentias / ſm differentiã partiũ. Maxi
me vero due videntur eſſe quẽadmodũ de ventis dici ſolet: alios
quidẽ eſſe boreales: alios auſtrales: ceteros autẽ ventos horum
exceſſus: ſic eñ reſpub. duas eſſe: popularẽ. ſ. ⁊ paucorũ potentiã. Uenti.
Nam optimates ſpeciem eſſe paucorũ potentiũ poſuere: ⁊ eam C
que vocatur reſpu. dicebãt eſſe popularẽ quemadmodũ de ven
tis: zephirũ quidẽ borealẽ: eurum autẽ auſtralem. Eodemq; mo
do in harmonijs: vt quidam tradunt: nam ⁊ in illis poſuerunt

duas ſpecies: vnā doricā: alterā phrygiam: ceteras vero omnes vel ad doricā vel ad phrygiā referri. Maxime quidē igitur conſueuerunt de reb. pub. ſic exiſtimare. Sed certe verius ac melius eſt vt nos diuiſimus duarum vel vnius recte conſtitute ceteras eſſe tranſgreſſiones: vt recte armonie: ſic etiam optime reſpu. ad paucorū quidē potētiā inclināt que duriores ſunt ac magis violente. Que vero remiſſe ⁊ molles: ad popularē ſtatum pertinere.

¶ De populari gubernatione: partibus ciuitatis: ſpeciebus plebis ⁊ ſpecieb⁹ nobiliū: ⁊ ſpeciebus popularis gubernationis.

¶ Capitulum quartum.

Neꝗ vero popularis ita ſimpliciter ponenda vt quidā ponunt vbi multitudo dominatur. Nam ⁊ paucorū po-
A tentium: ⁊ vbiꝗ maior pars preualet. Etenim ſi eſſent vniuerſi mille trecenti: ⁊ horum mille forent opulenti: neꝗ partem gubernationis darent trecentis illis pauperibus ingenuis: ac ceteris paribus nemo diceret hanc eſſe popularem. Eodemꝗ modo, ſi pauci quidem inopes in ciuitate plus poſſent ꝙ̄ multi: ⁊ opulenti: nec honores illis impartirent: nemo vtiꝗ diceret hanc eſſe ſpeciem: que appellatur paucorum potentium. Potius itaꝗ dicēdum fuerit popularem quidem eſſe cum penes ingenuos homines eſt gubernatio: paucorum autem potentium cum penes opulentos. Sed contingit vt alteri multi ſint: alteri pauci. Pleriꝗ enim ingenui ſunt: rari vero diuites. Etēm ſi magiſtratus honoreſꝗ publice ſecundum magnitudinem diſtribue-
B rentur: vt in Ethiopia quidam tradunt fieri: vel ſecundum pulchritudinem: paucorum eſſet gubernatio: cum parua ſit multitudo ingenuorum ⁊ formoſorum. Verumtamen non iſto modo ſat eſt reſpu. iſtas determinaſſe: ſed cum plures ſint partes ⁊ multitudinis ⁊ paucorum potentium adhuc reſumendum eſt / vt neꝗ ingenui pauci exiſtentes pluribus: neꝗ Ionium multitudo ingenuis dominetur vt ī Apollonia que eſt in Ionio ⁊ in Thera. In vtraꝗ enim iſtarum vrbium honores dignitateſꝗ erant illorū qui nobilitate preſtabant: ⁊ qui primi in eas colonias venerant: qui erant pauci. Non autem diuitum licet multitudine ſuperaret populus vt in colophone antiquitus. Ibi enim poſſidebat magna patrimonia multitudo anteꝙ̄ bellum gererent aduerſus Lydos: ſed eſt multitudinis quedam gubernatio quando ingenui hominis ⁊ inopes multi exiſtentes gubernant rempu. Paucorū vero potentium quando opulenti ⁊ nobiliores pauci exiſtentes gubernant. Quod igitur plures ſint rerumpu. ſpecies: ⁊ quibus
C de cauſis / patet. ¶ Quamobrem vero plures ſint ꝙ̄ ille quas dictum erat: ⁊ quenam iſte ſint: ⁊ propter quid: deinceps dicemus: principio vnde prius aſſumpto. Fatemur enim non vnam partē: ſed plures omnem habere ciuitatem. vt igitur ſi animalis velle

mus ſpecies capere:primo ſegregarem⁹ id quod neceſſarium ſit animal omne habere:ceu quedam ſenſitiuorum:⁊ ꝙ cibum conficiat atqꝫ receptet: puta os ⁊ ventrem: ⁊ preterea illas quibus mouentur partes. Si itaqꝫ tot ſpecies ſolum: harum vero differentie forent:dico autem ceu oris genera plura:⁊ ventris ⁊ ſenſitiuorum: ⁊ preterea earum quibus mouentur partium. Harum coniugationis numerus neceſſario efficeret plura genera animalium:non eñ fieri poteſt vt idem animal habeat plures differentias oris:ſic etiã neqꝫ auriũ. Itaqꝫ quãdo ſuſcepte ſint oẽs combinationes iſtorum facient ſpecies animalis:⁊ tot quidẽ ſpecies quot cõiugationes ſunt partiũ neceſſariarũ. Eodem modo de rebuſpu. ciuitates eñ non ex vna: ſed ex multis partibus conſtat vt ſepius dictum eſt. D ❡ Una quedã pars eſt circa alimenta multitudo quos agricolas dicimus. ❡ Altera vero pars circa miniſteria ceu artifices ſine quibus ciuitas habitari non poteſt. Harum vero artium:alie ſunt neceſſarie:alie ad delitias pertinent:⁊ ad vite cultum. ❡ Tertia pars eſt forenſis multitudo que circa emendum vendendumqꝫ:⁊ circa mercaturam: ⁊ nummulariam verſatur. ❡ Quarta pars mercennarij. ❡ Quinta propulſatores belli: que quidem pars non minus neceſſaria eſt ciuitati ꝙ̃ aliqua ſuperior:ſi velint tueri libertatem. Impoſſibile eſt enim vt que ciuitas vocari mereatur ſit natura ſerua. Per ſe enim ſufficiens ciuitas. Seruus autem non per ſe ſufficiens eſt. Quapropter in libris de repu. ornate quidem hoc:ſed non ſufficienter dictum eſt a Socrate: E Inquit enim ex quatuor maxime neceſſarijs ciuitatem conſtare. Hos autem eſſe textorem: Agricolam: Coriarium: Edificatorem. Rurſus vero adiungit quaſi illa non ſufficiant. Fabrum:ferrarium ⁊ paſtorem:⁊ inſuper negociatorem: et nummulariũ:⁊ hec omnia complent primum ciuitatem. quaſi vero ciuitas omnis neceſſariorum gratia ſit conſtituta:ac non magis gratia honeſti: et quaſi eque indigeat coriarijs ⁊ agricolis.

Ex q̃tuor neceſſarijs ciuitas ɔſtat teſte Socrate.

❡ Propulſatores autem belli non primã facit partem:anteꝗ̃ aucta regione ac vicinis coactis ad bellum deueniatur. Atqui ⁊ in quatuor illis ⁊ in quotcunqꝫ communicantibus neceſſarium eſt eſſe aliquem qui ius dicat ac decernat. Siquidem ergo animam quis ponat animalis eſſe partem magis ꝙ̃ corpus et ciuitatum magis talia ponendum eſt eſſe partem quã ea que pertinent ad neceſſarium vſum:propulſatores belli. videlicet iuſtitie iudiciarie exhibitores:ac preterea conſultores: quod eſt ciuilis prudentie opus. Et hoc ſiue ſeparatim exiſtat quibuſdam ſiue eiſdem/ nihil refert ad hunc ſermonem. Nam ⁊ in armis eſſe ⁊ agros colere ſepe contingit eiſdem. Quare ſi hec ⁊ alia ponenda ſunt ciuitatis eſſe partes manifeſtuꝫ eſt:ꝙ ⁊ ꝓpulſatores belli p̃tes neceſſario ſunt ciuitatis. ❡ Septima pars eſt ipſoruꝫ qui magnis pa- F

trimonia habẽtes reipu.onera ſuſtinent quos opulentos voca-
mus. ¶ Octaua eoꝝ qui publicã operã exhibent :⁊ qui in ma
giſtratibus gerendis occupati exiſtunt. Ciuitas enim abſq; ma-
giſtratibus eſſe non poteſt. Neceſſariũ igitur eſt eſſe quoſdã qui
magiſtratus gerere valeant:⁊ hoc minus ſufferre in ciuitate: vel
perpetuo: vel ad tempus. Reliqua vero ſunt illa de quibus ſu-
pra determinauimus in conſulendo: ⁊ ius litigantibus redden-
do verſari. Si igitur hec ciuitatibus adeſſe oportet recteq; fieri
⁊ iuſte:neceſſarium eſt eſſe aliquos qui virtutem habeant rerum
ciuilium. Ceteras ergo potentias eiſdem adeſſe poſſe videntur
pluribus:ceu eoſdem eſſe propulſatores belli ⁊ agricolas ⁊ arti
fices. Et preterea conſultores ⁊ iudicantes. Arrogant quoq; ſi-
bi virtutem cuncti: ⁊ multifariam ſe idoneos exiſtimant ad gu-
bernandum. Uerum pauperes ac diuites eoſdem eſſe impoſſibi
le eſt. Quapropter he partes precipue videtur eſſe ciuitatis:ino
pes.ſ.⁊ opulenti. Et preterea ex eo ꝙ vtplurimũ alij pauci ſunt:
alij multis maxime omnium contrarie inter ſe partes iſte appa-
rent. Itaq; ⁊ reſpu.ſm earum preualentiam conſtituerũt ac due
videntur.ſ.popularis ⁊ paucorum potentia. Quod igitur ſint
plures ⁊ ob quas cauſas dictum eſt prius. ¶ Quod vero ⁊ po-
pularis ipſius ſpecies ſint plures ⁊ paucorum potentium oſten
Que ſunt plebis ſpecies. demus. Patet autem hoc ex his que dicta ſunt: nam ⁊ in plebe ⁊
in nobilitate plura ſunt hominum genera. ¶ Plebis quidẽ vna
B ſpecies agricole: alia artifices: alia negociatores: qui emendis
vendendiſq; rebus intendunt:alij circa rem maritimam: ⁊ horũ
alij bellatores:alij mercatores:alij naute:alij piſcatores: multis
enim locis horum omnium turba ingens:vt piſcatores Tarenti
⁊ Bizantij:naualis multitudo Athenis:mercatores in Egina et
Chio:Portitores in Tenedo:inſuper manuales ⁊ paruas facul
tates habentes qui ocioſi eſſe non poſſunt. Preterea qui non ex
vtroq; parente ciue ſunt orti: liberi tamen homines ⁊ ſiqua hu-
iuſmodi plebeiorum hominum ſpecies altera. Nobilitas vero di
uitie: genus:virtus:diſciplina:⁊ his ſimilia: que dicũtur ſm can
dem differentiam: popularis igitur prima ſpecies dicitur maxi-
me ſm equalitatem. Uult enim lex huiuſmodi popularitatis pa
res eſſe diuites ⁊ pauperes nec alteros plus poſſe: alteros min⁹:
ſed vtroſq; eſſe equales.ſi quidem maxime libertas eſt in popu-
lari ſtatu vt putant quidam ⁊ equalitas certe eſſet maxime pari
ter omnibus reipu.participantibus. Cum vero populus ſit mul
titudo:⁊ id obtineat quod pluribus videatur: neceſſe eſt vt h̄ ſit
popularis gubernatio. Una igitur ſpecies popularis eſt hec.
¶ Alia vero ſpecies:vt magiſtratus honoreſq; in repu. ſecundũ
cenſum patrimoniorum ⁊ eũ quidem paruum tribuantur: ita vt
qui tanta poſſidet habilis ſit ad honores reipub. ſuſcipiendos

qui vero non poſſidet ſit inhabilis. ¶ Alia ſpecies popularis eſt:
omnibus omnino ciuibus habilitas ſit modo non ſint aliqua ex
cā obnoxij: dominetur autem lex. ¶ Alia ſpēs popularis eſt: vt
oēs omnino habiles ſint ad magiſtratus gerendos modo ſint ci
ues ⁊ dñetur lex. ¶ Alia ſpēs eodēq̄ modo niſi ꝙ nō lex domina
tur ſed multitudo. Hoc aūt fit qñ populi decreta preualent legi-
bus. Accidit vero ob prepotentes quoſdam qui populū ducunt.
Nam in his rebuſpu. in quibus dñatur lex: prepotens aliquis nō
fit q̄ populū ducat: ſʒ optimi ciuium rēpub. gubernant. At vbi le-
ges nō dominantur: ibi ductores populi oriuntur. Solus eñ po-
pulus regit cōpoſitus vnus ex pluribus. Multitudo enim dñan
di auctoritatē hʒ nō vt ſinguli ſʒ vt oēs. Homerus aūt cū dicit nō
eſſe bonum vt [illegible] regāt. vtrū de hac dicit vel de illa cum plu-
res gubernan[illegible] ſinguli: incertuʒ eſt. Talis ergo populus vt po
te abſolutam poteſtatem habens dñari ſolus querit nec vlli legi
ſubeſſe: efficiturq̄ dominator. Itaq̄ aſſentatores eius in precio
habentur: ⁊ eſt homini ppls in gubernatione ſua tyranno per-
ſimilis. Iidem nempe mores et vtrobiq̄ meliores deprimun-
tur: et decreta huius populi perinde ſunt vt tyrāni precepta. Et
ductores ſuaſoreſq̄ huiuſmodi populi ſunt velut adulatores il-
li qui circa tyrānos verſantur: ⁊ maxime vtriſq̄ apud vtroſq̄ po
tentia eſt: adulatoribus inquam penes tyrannum: ac ductoribus
ſuaſoribuſq̄ populi apud ipſum populum. Hi'actores ſunt vt de
cretum populi leges infringant: ⁊ ad voluntatem populi cuncta
referantur. Contingit autem illis fieri potentes ex eo: quia popu
lus dominatur omnium: ipſi autem voluntatem populi maxime
dicunt: quoniam fides a populo eis adhibetur. Preterea qui de
magiſtratibus conqueruntur ad iudicium populi negocia rele-
runt: populus autem gratanter audit eorum prouocationes: per
hunc modum magiſtratus irritantur omnes. Merito autem re-
prehendere videntur qui dicunt huiuſmodi popularem non eſſe
legitimā reſpu. ſpeciē. Ubi eñ leges dñari nō ꝑualēt nō eſt reſpu. Ubi leges
Nā lex dominari oibus dʒ in ꝑticularibus aūt magiſtratū et poli nō dñant
tiā vel populū ꝓuidere. Itaqʒ ſi eſt popularis vna ſpēcierū reip. eſt reſpu.
clarū eſt ꝙ talis gubernatio in q̄ decretis cūcta efficiūtur nō eſt ꝓ
prie popularis. Nullū eñ decretū recipit eſſe vniuerſale. ¶ De po-
pularis igitur ſpēbus in hunc modū determinatum ſit.

¶ De ſpēbus paucorū potentie: ⁊ permixtis perturbationibus.
Capitulum quintum.

Paucorū vero gubernationis ſpēs vna eſt in q̄ magnū
habentes cenſum ad gubernationē reipub. recipiun A
tur: at ꝓ ita magnum vt tenues homines ad eum
peruenire non poſſint. Is vero qui tanta poſſidet ha
bilis fit ad rempu. gerēdā. ¶ Alia ſpēs eſt cū a ꝑuo

cēſu eſt fungēdi magiſtratus habilitas:ꝛ eligūt ipſi eos quibus deſit. Si igitur ex oībus hoc faciūt vī hoc eſſe potius optimatuꝫ. Sin vero ex pꝛo nūero paucoꝝ potētie. ¶ Alia ſpēs eſt:cū filiꝰ patri ſuccedit. ¶ Quarta ſpēs:cū hoc fit qđ mō diximus vt lex
B nō dñetur:ſꝫ illi q̄ regūt:ꝛ hec ſpēs in paucoꝝ gubernatione:vt eſt tyrānus in monarchia:ꝛ vt eſt in populari ſtatu vltima illa ſpecies:de qua diximus:ꝛ vocant huiuſmodi ſpeciem paucoꝝ potētiam. Gubernationis igitur paucoꝛum hec ſpecies ſunt. Nec latere nos dꝫ ꝙ multis locis accidit rēpu. que ſecundum leges non ſit popularis:moꝛe tamen ꝛ geſtione populariter gubernari. Similiter autem econuerſo apud alios cōtingit rēpu. ſecūdū leges eſſe popularē:moꝛibus tñ ꝛ geſtionē ad paucoꝛum gubernationem magis referri. Contingit autem hic maxime poſt mutationem reipu. non enim ſtatim mutantur:ſed contenti ſunt ab initio homines parua acceſſione potentie. Itaqꝫ leges quidem manēt vt pꝛius erant:pꝛeualent tamen qui rempu. mutauerunt.

¶ De ſpeciebus popularis ꝛ paucoꝛum potentie ꝛ cauſis earū.

¶ Capitulum ſextum.

Quod aūt tot ſint popularis ꝛ paucoꝛum gubernationis ſpecies:ex his patet. Neceſſe eſt enim aut omnes partes populi quas ſupꝛa enumerauimus reipu. gubernationem habere:aut quaſdam habere:quaſdaꝫ non habere. Cum igitur ꝛ agricole ꝛ mediocria poſſidentes rēpu. gubernant:ſecundum leges eſt gubernatio. Victū enim ex opera ſua querere hñt:nec ocioſi eſſe pñt:itaqꝫ lege cōſtituta ſolūmodo neceſſarijs cōcionibus intēdūt. Alijs aūt recipi ad rēpu. lꝫ cū tanta poſſidebūt quāta determinat lex. Oīo enim nō licere oībus:paucoꝝ potētie eſt. Ociari aūt eū q̄ nō redditus
A habeat:impoſſibile. ¶ Hec igitur eſt vna ſpēs popularis guber nationis. ¶ Altera vero ſpēs eſt oībus licere q̄ ꝓhibiti non ſint per genus potentibus tñ in eo ocio eſſe:quapꝓ in hmōi q̄dē populari leges ꝑualēt ꝛ gubernāt:q꞉ redditus nō eſt. ¶ Tertia ſpecies eſt oībus oīno licere rēpu. gerere q̄ liberi ſint:nō tñ licere ob ſupꝛadictā cām. Durare neceſſariū eſt in hac quoqꝫ legem dominari. ¶ Quarta vero ſpēs eſt illa q̄ poſteris tpibus in ciuitatibꝰ
B eſſe cepit. Maioꝛibus enim factis ciuitatibus q̄ꝫ ab initio fuerant:ꝛ redditibus faciliter abundantibus participāt oēs reſpu. pꝛopter multitudinis pꝛeualentiam. Verſanturqꝫ in repu. gubernanda(ex eo q꞉ poſſunt ocioſi eſſe)etiam inopes mercedem capientes:maximeqꝫ huiuſmodi multitudo ocioſa eſt. Non enim cura rei familiaris ꝓpꝛie eos impedit q̄ diuites ita occupat vt ſepe a cōcionibus abſint ꝛ a iudicijs. Ex quo fit vt multitudo pauperum dominetur in rep. non autem leges. Species igitur populari gubernatiōis tot ac tales ſunt ob neceſſitates ſupꝛadictas.

Paucorū aūt gubernationis p̄ma ſpēs eſt qñ plures hñt patrimonia:ſʒ nō admodū ampla. Faciunt enim ptātem participādi ei q̄ tāta poſſidet:ꝛ pp multitudinē eoꝝ qui ad rēpu. recipiunt. Neceſſe eſt non hoīem ſʒ legē dñari. Quanto enīʒ magis diſtāt a monarchia neqꝫ tam amplas habēt facultates vt eas negligē do ociari valeāt:neqꝫ ita exiguas vt a ciuitate victū querāt. Neceſſe eſt vt legem velint dñari:non aūt ipſos. Quod ſi pauciores ſint q̄ poſſidēt patrimonia:ſiq̄dē plura q̄ pri⁹: ſc̄da ſpēs fit gubernationis paucoꝝ. Magis enim potētes plus habēdi ſe dignos putant. Quapropter ipſi ſumunt ex aliis qui ad rempu. ſe cōferant. Preterea. q: nondum ita robuſti ſunt vt abſqꝫ lege gubernari poſſint:legē hmōi poſuere. Quod ſi eo deueniant vt ipſi pauciores numero maiores facultates habeant:tertia cumulatio fit gubernationis paucorum. Ipſi enim per ſe magiſtratus ꝛ imperia retinent ſecundum legem iubentem:vt parentum defunctorum loco:filij ſuccedant. Quod ſi magis etiā ſubnixi ſint opibus et amicitiis:prope eſt talis potentia ad monarchiam :ꝛ dominantur hoīes:nō autem lex:ꝛ eſt hec quarta ſpecies gubernationis paucorum:correſpondens vltime ſpeciei popularis. C

¶ De diuiſione Platonis:ꝛ ſpēb⁹ optimatū. Cap. ſeptimum.

Sunt inſuper duo alia genera rerumpu. p̄ter eas in q̄bus aut multitudo aut pauci gubernant:quarū alteram aiunt omnes ſpēm eē vnā ex quatuor. Dicūt autē eas quatuor. Monarchiā. Paucorū gubernationē. Popularē:ꝛ Optimatē. Eſt ꝛ quinta quā cōmuni noīe oīum appellāt rēpu. ſʒ q: nō ſepe fit:latet nūerare volētes:ꝛ ita ſuſcipiūt quaſi ſint quatuor ſolum:vt Plato in libris de repu. facit. Optimatem igitur ſe recte habet appellare illam: de qua tractauimus in primis libris. Que enim ab optimis viris ſimpliciter per virtutem eſt gubernatio reipub. ꝛ non ad ſuppoſitionem quandam bonorum virorum:eam ſolum iuſtum eſt optimatem appellari. In ſola enim iſta ſimpliciter idem eſt vir bon⁹ et ciuis. In aliis autem boni ſunt ad ſpeciem gubernandi ſuam. Sunt tamen quedam que differentiam habent a paucorum gubernatione (ꝛ appellant optimates) ꝛ ab ea que vocatur reſpub. vbi non ſolum reſpectu diuitiarum:ſed etiam reſpectu virtutis ad gubernationem reipu. ſumuntur. Hec reſpu. differt ab illis:ꝛ naturam optimatis ſapere videtur. Nam in his ciuitatibus que non faciūt publice curam virtutis : ſunt tñ quidam p̄ſtantiores qui vīr eſſe boni viri. Ubi ergo reſpu. reſpicit ad diuitias et ad virtutem ꝛ ad populum: vt eſt apud Carthaginenſes:ea naturā optimatū ſapere vr:ꝛ vbi ad duo illorum ſolum vt Lacedemoniorum ad virtutem ꝛ ad popolum:ꝛ eſt hec mixtura popularis ac virtutis. Optimatum igitur poſt illam primam optimam reipu. B

A Reſpu.

gubernādi formam:hec due ſpecies ſunt:ꝛ tertia quecūqꝫ illius q̄ appellatur reſpu:inclinant ad paucorum gubernationem.

¶ De cenſu poteſtate:de legibus bonis:finibus optimatis:popularis:ꝛ paucorū potentie. Cap.octauum.

Reliquū eſt vt de ea que appellat̄ reſpu.dicamus:ꝛ de tyrannide.Ordinauimus autem ipſam noſcum ꝑus non eſſet:neqꝫ hec tranſgreſſio:neqꝫ ille de quibus modo diximus optimates:quia reuera omnes aberrata rectiſſima gubernandi forma.poſtmodum cum iſtis numerantur:et ſunt harum tranſgreſſiones ꝛ labes:vt in ſuperioribus circa ꝑncipiū dixim⁹. Merito aūt poſtremo loco tyrānidem reſeruauimus.propterea quod iſta minime eſt reſpu. Noſtra vero materia eſt de repu.tractare.Qua igitur de cauſa ſic ordinauimus:dictum eſt. ¶ Nunc aūt,eſt a nobis de illa que communi noīe appellat̄ reſpu.oſtendendo.Nā clarius eius vis apparebit

A bit poſt determinationē eorum que ad paucoꝝ gubernationē: ꝛ

Reſpu. ad popularē ſpectabāt.Eſt enim reſpu.(vt ſimpl̄r dicamus)mixtura paucorum gubernationis: ac popularis.Conſueuerunt autem eas que inclinant ad popularem vocare reſpub.eas vero q̄ ad paucorum gubernationem vocare optimates:ex eo quia opulentioribus:doctrina atqꝫ nobilitas magis adeſſe conſueuerūt.

B Preterea qui diuitias habent ea videntur habere: propter que ceteri iniurias faciūt:vnde ꝛ honeſtos et bonos ꝛ nobiles:iſtos appellant.Cum ergo optimatum gubernatio velit excellentiam tribuere optimis ciuibus:ꝛ paucorum gubernationem eſſe dicāt ex bonis ꝛ honeſtis:magis videtur impoſſibile:que ciuitas non ab improbis:ſed ab optimis gubernetur:ea non bene gubernari eodemqꝫ modo que leges non habeat bonas gubernari ab optimatibus.Habere autem leges bonas non id eſt ſi recte ſint poſite: nec eis pareatur.Itaqꝫ vna recta legum inſtitutio putanda eſt legibus parere:altera vt recte ſint leges poſite quibus parere oportet.Fieri enim poteſt vt pareant ciues male poſitis legib⁹ Id autem dupl̄r accidit:aut enim optimis q̄tum dat̄ ipſis : aut ſimpliciter optimis.Uidetur aūt optimatū eſſe maxime honores tribuere ſecundum virtutem. Finis enim optimatum virtus. Paucorum vero gubernationis diuitie.Popularis autem libertas.Quod autem pluribus videtur cōe eſt oīm.nam in paucorū et multitudinis gubernatione:ꝛ in optimorum:quod videtur maiori parti eorum qui in repu.verſantur id obtinet.In pleriſqꝫ igitur ciuitatibus hec ſpecies gubernandi reſpub.vocatur.Sola.n. mixtio coniecturam facit opulentorum ꝛ inopum:diuitiarum et libertatis.Fere enim apud plurimos illi qui diuitiis pollent bonorum et honeſtorum locum obtinere videntur.Cum vero tria ſint que circa equalitatē reipu.contendant:libertas:diuitie:vir

tus:nam quartũ illud q̃ appellat̃ nobilitas duob' ꝯſis eſt. Nobilitas.n.eſt antiq̃ diuitie:z virtus manifeſtũ eſt q̃ duoꝝ mixtura diuitũ z pauperũ reſpu.appellanda. Triũ vero optimatũ gubernatio maxime aliarũ preter illam verã z primã. Quod igit̃ ſint alie reſp.ꝑter monarchiã z pplarẽ:z paucorũ potentiũ dictũ eſt: et quales iſte:z in quo differãtinter ſe:z optimatum gubernatio et alie ſpecies que ad optimates declinant:z quomodo non longe diſtant inter ſe manifeſtum eſt. Nobilitas ẽ ãtiq̃ diuitiẽ virtus.

¶ De cõmixtiõe:z modis commixtiõis reip. Cap.nonum.

Quomodo aũt fiat ꝑter popularẽ z paucorũ potentiã illa q̃ appellat̃ reſpu.z quo in ordine reponẽda ſit.deinceps dicem'. Et ſimul appebit:q̃bus diffiniãt popularẽ z paucoꝝ gubernationem. Sumenda eſt enim horum diſtinctio. Poſtea ex his ab vtraq; tanq̃ regulam ſumentes comparare oportet. Sunt autem diffinitiones tres compoſitionis ac mixture:aut enim ambo ſumenda:quorum vtreq; leges ponunt:ceu circa iudicia. In paucorum enim potentia diuitibus penam conſtituunt niſi iudicando aſſint:pauperibus vero mercedem nullã. In popularibus autem pauperibus mercedem. Diuitibus autẽ penam nullam. Commune ac medium iſtorum ambo hec. Itaq; et ciuile: mixtum eſt enim ex ambobus. Unus igitur modus hic eſt combinationis. Alius autem medium capere eorum que ab vtriſq; iubentur:ceu concionarij:hic quidem a nullo cenſu vł exiguo penitus:hec vero a magno cenſu:commune certe neutrũ: ſ; medium vtriuſq; cenſus. Tertius vero ex duobus iuſſis. Hoc q̃dem ex populari lege. Illud autem ex paucorum gubernatione. Dico autem tale aliquid videtur popularis quidẽ magiſtratus ſortiri:paucorum autem gubernationis eligere:z popularis non ex cenſu tribuere:paucorum autem ex cenſu. Optimatum igitur ac ciuile ab vtraq; vtrumq; accipere: ex paucorum quidem gubernatione electiuos facere magiſtratus:ex populari autem ſumere non per cenſum. Modus igitur admiſcendi talis. Bene autem admiſcuiſſe popularem: z paucorum gubernationem finis eſt quando eadem reſpub.dici poteſt popularis z paucorum gubernatio. Patet enim hoc accidere dicentibus eas bene eſſe commixtas. Accidit hoc etiam medio. Conſpicitur nã q; in eo vtrumq; extremorum quod contingit lacedemoniorum reipu.ſunt enim permulti qui aggrediuntur dicere eam eſſe popularem:propterea q̃ populariter complura in illa ſunt conſtituta:ceu ꝑmum circa educationem puerorum. Pari modo diuitũ filij educantur:z pauperum.et erudiuntur per eum modum per quem valeant pauperum filij erudiri:ſimiliterq; in ſequenti etate cum viri facti ſunt. In illo non magis conſpicuus diues quã pauper. Ubi quoq; ijdem vtriſq; in conueſſationibus : veſtitu

C etiam tali diuites vtuntur qualem et pauperum quis habere potest. Preterea duorum maximorum magiſtratuum alterum eligit populus: alterum gerit. ſenatores enim per populum eliguntur: ephori autem ex popularibus conſtituuntur. Alij vero dicũt eſſe illam paucorum gubernationem: qm̃ multa habeat: q̃ paucorum potentiam afferũt: ceu omnes dignitates per electionem conferri: per ſortem vero nullam: ꝛ inſuper apud paucos poteſtatem eſſe necandi: ꝛ in exilium pellendi: ac cetera huiuſmodi pmlta. Oportet enim in repub. bene temperata vtrumq̃ videri ineẽ: et neutrum. Et conſeruari per ſeipſum non aliunde: et per ſeipm̃ non per alios multos extraneos qui velint: nam ꝛ praue reipu. hoc poteſt contingere: ſed nec velle quidem gubernationem alteram: quoquomodo partium ciuitatis omnino. Quemadmodũ igitur oporteat rempub. conſtituere: et ſimiliter illas que appellantur optimates: dictum eſt.

De tyrannide ꝛ modis tyrannidis. Cap. decimnm.

Reſtat nunc vt de tyrannide dicam⁹: nõ ꝙ multis verbis indigeat: ſ3 vt habeat in hoc tractatu locũ ſuu3. Quãdoquidẽ hanc quoq3 poſuim⁹ partẽ eẽ aliquã publice gubernationis. De regno igit̃ determinauim⁹ in ſuperiorib⁹ libris. vbi tractatũ eſt a nobis nunqd regis gubernatio vtilis foret ciuitatibus: an inutilis: ꝛ quam ꝛ vñ conſtituere op3: ꝛ qũo. Tyrãnidis vero ſpẽs duas ibide3 di
A ſtinximus. Propterea quod eadem potentia quodammodo alteratur ad regiam gubernationem: ex eo quia ambe poteſtates iſte ſunt ſecundum leges: nam ꝛ apud barbarorum quoſdam eliguntur aliqui ad gubernandum ſoli: cum abſoluta omnimodaq3 poteſtate: ꝛ apud grecos eodem modo quidem eligebantur qui ſoli gubernarent quos vocabant eſymnetes. habebant vero hec inter ſe differentias quaſdam. Erant enim regie ex eo: q2 ſecundu3 leges: et ex eo: quia volentibus imperabant. Tyrannice aute3 eo quia pro arbitrio dominationem exercebant. ¶ Tertia ſpecies tyrannidis que maxime proprie videtur id nomen habere oppoſita eſt regie poteſtati abſolute. Nam neceſſe eſt tyrannidem illam que nullis ſubiaceat legibus: ꝛ dominetur per vim ac reſpiciat ad propriam vtilitatem: non ad vtilitatem ſubditorum. Quapp inuoluntaria eſt cũ nemo liber ſponte ſua ferat huiuſmodi ſeruitutem. Species igitur tyrannidis tot ꝛ tales ſunt.

¶ De optima republica: partibus ciuitatis: mediocritate exceſſu atq3 defectu. Cap. vndecimum.

Que vero ſit optima reſpu. ꝛ que vita optima pluribus ciuitatibus ꝛ hoib⁹: neq3 per virtutem iudicant: que ſupra vulgus emergat: neq3 p doctrinã que ingenio indiget et adiumentis externis: neq3 per gubernationem que ad

votum fiat.ſed vitam eam prob ant quam plurimi conſequi poſ ſint:et gubernationem eam quam plurime ciuitates valeant re cipere. Nam quas vocant optimates de quibus modo diximus partim exterius cadunt plurimis ciuitatibus:partim appropin quant illi que reſp.vocatur. Quãobrẽ de ambab⁹ tãq̃ vna ſit di cẽdũ eſt. Iudiciũ aũt de oĩbus iſtis ex eiſdẽ principijs eſt:ſi recte dictum fuit in ethicis vitã beatã eẽ ſm virtutẽ nõ impeditã. Vir tutem aũt ipſam eẽ mediocritatẽ:neceſſe eſt mediũ eẽ vitã opti mã eius (quam ſinguli adipiſci valeãt) mediocritatis:et has om nes diffinitiones neceſſe eſt eẽ circa ciuitatis virtutẽ: ⁊ viciũ et rempu. Eſt eñ reſp. vita q̃dã ciuitatis. ¶ In cũctis autem ciui tatibus partes ſunt tres. Nam alij diuitijs excellunt. Alij paup tate nimia deprimuntur. Alij ſunt inter hos medij. Cum igitur confeſſiſſimus mediocritatem et medium eſſe optimum palamq̃ bonorum fortune mediocris poſſeſſio eſt optima omnium exiſti manda. Hec enim facilis eſt ad obedientiam mandatorum. At enim ſi modum excedant in alterutram partem:ceu ſi fortuna: ſi viribus:ſi nobilitate generis:ſi diuitijs:vel hiscõtrarijs:ceu pau pertate nimia:ſi imbecillitate egregia:ſi igominia multa:diffici le eſt vt rationi obediant. Fiunt enim iſtorum alij ſuperbi ⁊ de linquentes aperte in rebus magnis.alij occulte praui:⁊ in rebus exiguis fraudatores. Iniurie vero inferuntur quandoq̃ per con tumeliam:quandoq̃ per dolum. Inſuper hi minime circa guber nationem reipu. afficiuntur:minimeq̃ conſulunt. Hec autẽ vtraq̃ damnoſa ſunt ciuitatibus. Preterea qui bonis fortune ſuperabũ dant:ceu opibus:diuitijs:amicis:et alijs huiuſmodi:nec impe rium cuiuſq̃ pati volunt:neq̃ ſciunt:et hoc ſtatim domi eorum natis exiſtit:propter delitias enim ne in ſcolis quidem precepto ribus obedire conſueuerunt. Qui autem eorum ſunt in indigen tia nimia conſtituti:deiecto nimium animo:vileſq̃ exiſtunt. Ex quo fit vt hi magiſtratum gerere neſciant:ſed ad parendum ſer uiliter ſint apti. Alij vero ſibi imperari nullo modo patiantur:ſꝫ ipſi alijs tanq̃ domini volunt imperare. Efficitur ergo ſeruorũ et dominorum ciuitas:non autem liberorum ⁊ aliorum inuiden tium:aliorum ſpernentium:quod plurimum abeſt ab amicitia ⁊ ciuili ſocietate. Nam ſocietas amicabile quiddam eſt:cum inimi cis enim ne in via quidem communicare volunt homines. Vult quidem ciuitas ex paribus ac ſimilib⁹ eſſe. Hoc aũt maxĩe exiſtit medijs. Itaq̃ neceſſario fit vt hmõi ciuitas optĩe guberne͛t: ex qb⁹ diximꝰ nã cõſtare ciuitatẽ. Conſeruant͛ quoq̃ in ciuitatib⁹ iſti maxĩe ceterorũ ciuiũ Neq̃.n.aliẽa ꝯcupiſcũt vt faciũt paupes. Neq̃ eorũ bona cupiunt͛ ab alijs vt accidit diuitib⁹:⁊ q2 neq̃ inſi diant͛ alijs:neq̃ alij ipſis:ſine piculo degũt. Quapp bene opta uit Phocylides multa mediocrib⁹:optimis mediocris eſſe volẽs

A

B Reſpubli.

C

D

in ciuitate. Patet igitur ꝙ ciuilis ſocietas optima eſt: que per me
diocres fit: eaſqꝫ ciuitates recipere vt optime gubernentur: in qui
bus mediocres plurimi ſunt: ac plus poſſunt: maxime q̄dem am
E babus: vel ſaltem altera parte. Hec.n.addita preualere facit ꝛ ꝓ
hibet ꝯtrarios exceſſus fieri. Quapropter valde optādū eſt vt hi
qui in rep. verſantur facultates habeant mediocres: ac ſufficien-
tes. Nam vbi alij nimis multa poſſident: alij nihil: vel plebs infi-
ma inſurgit: vel paucorū potētia illa extrema:, vel tyrānus ꝓpter
vtrūqꝫ exceſſum. Ex populari.n.ſtatu nimium ſupbo: ꝛ ex pauco
rum potentia ad tyrannidē deuenitur. Ex mediocribus aūt ac ꝓ
pe paribus multominus: cuius rei cauſam poſtea vbi de muta-
F tionibus tractabitur: dicem⁹. Qđ autem media ſit optima mani-
Seditio. feſtum eſt. Sola.n.ſeditionib⁹ caret. Ubi eñ ꝑmultum eſt medio-
cre minimum ſeditiones ꝛ diſcordie ciuiū innaſcuntur: magneqꝫ.
ciuitates ob hanc ipſam cauſam min⁹ ſeditionibus ſubiacent: qꝛ
magna in his eſt mediocrium hoīum multitudo. Paruas autem
ciuitates facile eſt in duas ptes diuidi omnes: ita vt nihil mediū
relinquatur: ꝛ fere cuncti: vel inopes ſunt vel opulenti. Pplares
quoqꝫ gubernationes tutiores ſunt ꝛ diuturniores: q̄ paucoꝝ
potentie ꝓpter medios. Plures eñ ſunt ꝛ magis honoris ptici-
pant in populari gubernatione: q̄ in paucorum. Naꝫ qſi ſine his
multitudo inops plus pōt male res ſe hñt: ac cito ꝑeunt. Signū
vero hui⁹ putandū eſt ꝙ qui optime leges cōdiderūt ex medio-
cribus ciuibus fuere: nā ꝛ Solon hmōi fuit vt appet ex ei⁹ carmi
nib⁹: ꝛ Lycurgus (nō.n.erat rex) ꝛ Charondas: ꝛ plurimi alioꝝ.
Patet autem ex his: ꝛ quia plurime reſpub. aut populares ſunt:
aut paucoꝝ gubernationes. Qđ.n.in his frequēter pauci ſunt
medij. ſemper qui ꝑualent (ſiue hi ſint qui facultates hñt: ſiue po-
pulares q̄ mediuꝫ tranſcendunt) ꝑ ſeipſos gubernationē agunt.
Itaqꝫ aut multitudo populi inſurgit: aut paucoꝝ potentia. Pre
terea ex eo: qꝛ ſeditiones fiunt ꝛ pugne inter multitudinē ꝛ opu-
lentos quibuſcunqꝫ vincere ꝯtingit: hi neqꝫ cōem amplius habēt
rempu. neqꝫ equalem: ſed quaſi victorie p̄miuꝫ reportant rempu.
obtinere: ꝛ alteri popularē ſtatum: alteri paucoꝝ potentiā faciūt.
Preterea qui ꝑncipatum grecie habuerunt: hi ad ꝓpriā reſpiciē-
tes rēpu. aut popularē ſtatuꝫ in ciuitatibus ꝯſtituerunt: aut pau
corum gubernationē: nō ad ciuitatum illarū cōmoda reſpiciētes
ſed ad ſua: atqꝫ ita ꝑ iſtas cauſas effectus eſt: vt vel nunq̄ medio
rum illa gubernatio extiterit: vel admodum raro. Unus eñ vir
conſenſit ſolus ex his qui antiquitus in ꝑncipatum fuere: hunc
gubernandi modum conſtituere. Iamqꝫ in ciuitatibus conſuetu
do obtinuit: non velle equale: ſed aut impare querere: aut victos
G obedire. ¶ Que igr̄ optima ſit reſp. ꝛ quā ob cām ex his pꝫ. De
alijs autem: cum plures populares ꝛ plures paucorum guberna

tiones eſſe diximus:que pꝛima ponẽda ſit.⁊ q̄ ſc̄da:⁊ q̄ deinceps
qꝛ potioꝛ ſit:aut deterioꝛ:determinata optimata:non erit diffici-
le intueri. Neceſſe eſt eñ eſſe melioꝛẽ que proxime huic accedit:de
terioꝛem vero q̄ plꝰm diſtat a medio:niſi ad ſuppõnẽ quis iudicet
Dico aũt ad ſuppõnem:qꝛ multotiẽs alia reipu. foꝛma eligibilio
ri exiſtente nihil vetat:aliã q̄buſdã magis vtilem eſſe.

¶ De multitudine popularitati apta ⁊ de fallaci ⁊ fucaria diui-
tum bonitate. Capitulũ Duodecimũ.

Que aũt reſp.quibꝰ:⁊ qualis qualibꝰ cõferat: ↄ̃ns eſt
tractare:ſed capiendũ priꝰ eſt vl'r de cunctis. Opꝫ eñ
ptem illam ciuitatis q̄ rẽpu.ſtare vult potẽtioꝛẽ eſſe: A
q̄ꝫ illa ps q̄ non vult rempu. manere. Eſt aũt oĩs ciui
tas ex quali ⁊ quanto. Dico aũt quale ceu libertateꝫ
diuitias:diſciplinam:nobilitatem. Quantũ vero ceu multitudi-
nem populi preualentẽ. Fieri aũt põt vt quale exiſtat vni ciuita-
tis parti:alteri vero quantum ceu maioꝛẽ eſſe numerum ignobi-
lium q̄ꝫ nobiliũ:⁊ paucoꝝ pauperũ q̄ꝫ diuitũ. Neqꝫ tñ tm̄ ſupera-
re q̄ꝫtitate:q̄ꝫtũ ſuperari qualitate: ꝓꝑ hoc adinuicem cõferenda
ſunt. Ubi ergo ſuperat pauperũ multitudo:eam quã dixímꝰ pro- B
poꝛtionẽ hic pplr̃aris gubernatio exoꝛitur:ac ſpẽs ſingule pplr̃aris Quibus
ſtatus ſm multitudinis exuperantiam:ceu ſi agricolarum multi magis cõ
tudo plus poſſit.pꝛima ſpẽs. Si multitudo mechanicoꝝ ac mer uenit po-
cenarioꝝ:vltima ſpẽs:⁊ ſic de alijs que ſunt harũ medie. Ubi au pularis ſta
ea ps in qua ſunt opulenti ⁊ nobiles magis ſuꝑat qualitate q̄ꝫ tus.
deficiat quantitate:hic paucoꝛum potentia gubernatioqꝫ exoꝛit:
ac eodem mõ ſingule ſpẽs huius ſm exuperantiaꝫ iſtiuſmodi ho C
minũ. ¶ Debet aũt qui legem ponit in repub. ſuꝑ ad medios re Quibus
ſpicere. Siue eñ ad paucoꝝ gubernationeꝫ dirigantur leges de magis pau
medijs eſt coniectandũ:ſiue ad pplr̃arem ſtatũ ⁊ ad medias q̄qꝫ coꝝ potẽ
leges reſpicere dñt. Ubi eñ mediocrium ſuperat multitudo:vel tia.
vtrumqꝫ extremum:vel alterum tm̄:hic reſp.recipit ſtabilitatem.
Non enim eſt metus ne q̄nqꝫ diuites cũ pauperibus conſpirent
contra mediocres. Nunq̄ꝫ eñ alteri ſeruire alteris vellent. Q̄d
ſi communioꝛem aliquã querunt nullam aliam q̄ꝫ iſtam reperiẽt
nam ꝑ vices gubernare non paterentur ꝓꝑ diffidentiam q̄ inter
eos exiſtit. In cunctis vero locis arbiter eſt fideliſſimus: arbiter
aũt medius:quantoqꝫ melioꝛ eſt gubernatio tempoꝛata:tãto du
rabilioꝛ. Aberrant etiam pleriqꝫ illoꝛum qui optimates reip.gu-
bernationes efficere volunt.non ſolũ in tribuendo nimiũ diuiti
bus:verũetiam in excludendo plebeꝫ. Neceſſe eſt eñ procedente
tempoꝛe ex falſis bonis verum malum euenire. Diuitum enim D
cupiditates plus habendi magis deſtruunt rempub.q̄ꝫ que mul
titudinis.

❡De vafris legibus paucoꝝ potẽtie ꝛ popularium: de contẽpe-
ramento gubernatoribus antiquitate regie gubernationis.

❡Capitulum Decimum tertiũ.

Sunt autẽ illa circa q̃ ſimulant ac fallaciter pretexunt ad
ppłm quinq; numero: Concio: Magiſtratus: Judicia:
Armatura: Exercitatio. Circa concionem quidem licere
oĩbus adeſſe: ſed pena oppoſita diuitibus ſi nõ aſſint vł
ſolis vel maiorem q̃ꝫ multitudini. Circa magiſtratus aũt nõ lice
re his q̃ cenſum hñt magnũ renunciare magr̃atui: pauperib⁹ aũt
licere. Circa iudicia vero penã eſſe diuitib⁹ niſi iudicent: pauperi
bus aũt impunitatem: aut illis magnã: his puam penã: vt eſt in
Charonde legibus. Quibuſdã vero locis oĩbus lꝫ deſcriptis in
cõcionib⁹ iudicijſq; adeſſe: q; ſi deſcripti ſint ꝛ nõ exerceant: in pe
nas incidunt pmagnas: vt metu pene vitent deſcriptionẽ: ꝛ per
A non deſcriptionem neq; iudicia neq; concione s exerceant. Eo-
dem mõ circa arma poſſidenda ꝛ circa gymnaſia legibus ſtatuũt.
Pauperibus eñ licet nõ habere arma. diuitibus aũt pena cõſti-
tuta eſt niſi habeant. Et ſi gymnaſio ſe nõ exerceãt pauperes nul
la pena eſt. Diuitib⁹ aũt eſt pena vt alij metu pene ſe exercere cõ-
pellantur: alij (q: nullã formidant penã) non faciant. Hec igitur
paucorũ potentie ſunt machinamẽta. In populari autẽ ſtatu cõ
tra hec alia excogitant. Pauperibus eñ ſalaria ſtatuũt cõcionã-
tibus. Diuitib⁹ aũt nullã penã imponũt. Itaq; manifeſtum eſt ſi
quis velit iuſte hec tẽperare: q; opꝫ vtrinq; aſſumere: ꝛ illis q̃deꝫ
ſalaria conſtituere: his aũt penã. Sic eñ oẽs cõicarent. Nam il-
B lo q̃dẽ mõ reſpub. fit alteroꝝ ſolũ. Opꝫ quideꝫ rempu. eſſe ex his
ſolum qui arma poſſident. Cenſus aũt magnitudo diffiniri ſim-
pliciter non põt: ſed conſiderata qualitate adiũgatur largiſſimus
vt q̃ pticipãt repu. ſint plures q̃ hi q̃ nõ pticipãt hunc inſtituere.
Volunt eñ pauperes ꝛ honorũ expertes quietẽ agere: ſi neq; cõ-
tumelia eos quis afficiat: neq; bona illis auferat. Sed hoc nõ fa-
cile: non ſemper cõtingit vt qui rẽpub. gubernãt ſint mites: ꝛ hu-
mani: cõſueuerunt aũt quoties bellũ eſt grauiter ferre niſi ſuſci-
piant alimenta. Nam ſunt egeni: ꝛ ſi quis alimenta porrigat cu-
piunt bellũ. Apud quoſdã gubernatio reipubl. exiſtit non in his
ſolũ qui ad armaturã ſunt habiles: ſed in his qui exercebant ar-
ma. in Malienſibus quidem gubernatio reipu. erat in iſtis ꝛ ma
giſtratũ creabant ex his qui militabant. Primaq; reſpub. apud
grecos cõſtituta eſt ex his qui bellum gerebant: ab initio q̃dem
ex equitibus: nam robur belli tunc in equitibus habebat. pedita
tus enim niſi ordo ac diſciplina aſſit inutilis eſt. hmõi autem di-
ſciplina ꝛ ordo antiquis illis tẽporibus nondum erat: ex quo fie-
bat vt in equitatu robur belli haberetur. Sed auctis ciuitatib⁹
que in armis potentiam habebãt plures ad communionẽ reipu.

recepti ſunt: ex quo factum eſt vt, quas nunc reſpu. vocamus: tūc popularis ſtatus diceretur. Fuerat enim antiqua ciuitatum gubernatio rōnabiliter paucorum ⁊ regia: ꝑpter paucitatem eīn hominū nō erat magn⁹ numerus mediocriū. Itaqꝫ pauci cū eſſent multitudine ⁊ inſtitutione magis ferebant ab aliis gubernari.

¶ Quam igitur ob cauſam plures ſunt rerūpub. forme: ⁊ quam obrem preter alias que debentur. neqꝫ popularis gubernationis vna eſt ſpēs. nam aliarum ſimiliter: ac preterea que dr̄e ſint inter eas: ⁊ quare accidat: ⁊ inſuper que ſit optima rerūpu. vt plurimū dici poteſt ac aliarum quoqꝫ rerūpublicarum qualis qualibus congruat: dictum eſt.

¶ De partibus reipublice conſiliis: magiſtratibus: iudiciis: de conſultandi poteſtate ⁊ mēbris eius.

¶ Capitulum Decimūquartum.

Rurſus aūt ⁊ cōiter ⁊ ſeparatim de vnaquaqꝫ dicem⁹ earum partiū que poſt hoc ſequuntur. cōuenienti ſumpto principio. Sunt ergo tres partes oīum rerūpu. in ſingulis: quarū ſtudioſus legis poſitor conſiderare debet vtilitatem: qbus bn̄ ſe hn̄tibus neceſſe eſt rēpub. bn̄ ſe hr̄e: ⁊ gubernandi formas inter ſe differre in eo ꝙ ſingul'e iſtaꝝ differūt. Harum triū partiū. vna eſt que verſatur in publicis cōſiliis. Altera in magiſtratibus: hoc eſt quos eſſe pꝫ: ⁊ quā ptātem hr̄e: ⁊ quemadmodum debeant creari. Tertia ps in iudiciis conſiſtit. ¶ Ea ps que conſulit auctoritatē hꝫ de bello ⁊ pace: de ſocietate ineūda ad bellū vel diſſoluenda: de legibus ferendis vel abrogandis de morte. de exilio: de publicatione bonoꝝ: ⁊ rōnibus repoſcendis. Neceſſe eſt eīn vel oībus ciuibus hec oīa decernēda tribuere vel quibuſdā: oīa ceu vni cuidam magiſtratui aut ſimilibus: vel aliis alia: vel quedam illoꝝ oībus: quedā vero qbuſdā. Oēs igitur ⁊ de oīb⁹ populare eſt. Talē enīꝫ equalitatem affectat ppl's.

¶ Sunt aūt plures modi. Unus ſi ſingulatim ⁊ non ſimul oīb⁹: vt eſt in reipu. Thelecleī Mileſii: ⁊ in aliis reb. pu. deliberāt magiſtratus ſimul collecti: ad magiſtratum vero vadunt oēs ſingulatim ex tribubus: ⁊ partim etiam minutis donec tranſeat per omnes. Congregatur aūt ppl's ſolūmō ꝓ legibus ferendis: ⁊ ꝓ his q̄ pertinēt ad reipu. ſtatū. ⁊ pro his audiendis q̄ a magiſtratibus nunciantur. ¶ Alius modus eſt: oēs ſimul conuenire aut A ſolūmō ad magiſtratus creandos: ⁊ ad ferendas leges: ⁊ ꝓ bello vel pace: ⁊ ad rōnes repoſcendas: in ceteris vero eos qui magiſtratum gerunt decernere ad ſingula deputandos: vel per electionem: vel per ſortem. ¶ Alius modus eſt vt ad magiſtratus creandos ⁊ ad rationes repoſcendas conueniant omnes ciues: ⁊ ad deliberationem belli ſuſcipiendi: vel ſocietatis ad bellum ineunde: cetera vero magiſtratus exequantur per electionē cres

ti qđ fieri pōt. Talia vero ſunt quot exercere neceſſarium eſt eos
B qui ſciunt. ¶ Quartus modus eſt vt oēs de oībus cōuenientes
deliberent: magiſtratus vero de nullo ſtatuant: ſed tñ primo lo-
co ſniam dicāt: queadmodū fit in extrema illa gubernatione po-
pulari quam in paucoꝝ gubernatione ſpeciei illi violēte ⁊ in gu-
bernatione vni⁹ tyrannidi correſpōdere diximꝰ. Hi ergo modi po
pulares oēs: quoſdaꝫ vero de oībus paucoꝝ potentie. Hꝫ aūt ⁊
hoc dñas plures: qñ eñ a mediocri cēſu fiat aſſumptio ⁊ multi
aſſumuntur ꝑꝑ eam cenſus mediocritatē: ⁊ que lex vetat non mo
ueant: ſed ſequant: ⁊ liceat acquirēti cēſum hr̄e: paucoꝝ eſt hmōi
gubernatio: ſed tñ ciuilis ꝑꝑ eius mediocritatem. Qñ vero non
oēs participes ſunt: ſed q̄ eligunt: ⁊ ſm leges gubernāt: vt ⁊ pri⁹
paucoꝝ potentie eſt. Qñ aūt ipſi ſe eligunt q̄ deliberandi aucto-
ritatē habeāt: ⁊ qñ fili⁹ patri ſuccedit: ac dñi ſunt legū: neceſſe eſt
hmōi gubernationem eſſe paucoꝝ potentiū. Sed qñ aliquoꝝ ali
qui ceu cū de bello ⁊ pace ⁊ repetendis rōnibus vniuerſi cogno-
ſcunt: de alijs aūt magiſtratus electi / vel ſorte aſſumpti optima-
tum id eſt: vel ei⁹ q̄ appellat̄ reſpu. Quod ſi de quibuſdaꝫ electi:
⁊ de quibuſdā vero ſortiti: ⁊ vel ſimplr̄ ſortiti: vel ex preelectis: vł
cōiter electi: ac ſortiti: partim optimatū eſt: partim reip. ipſi⁹. Di-
C ſtinguitur ergo ea pars q̄ in cōſulendo deliberādove conſiſtit in
hunc modū pro natura rerū pu. ⁊ adminiſtratur vna queqꝫ reſpu.
ſm hmōi determinationē. Confert aūt ⁊ gubernationi illi q̄ nūc
maxime vr̄ eſſe popularis: dico aūt ei in qua populus dñs eſt etiā
legū in deliberādo ac meli⁹ diſponendo: hoc idē facere in cōibus
qđ fit circa iudicia in paucoꝝ potētia: imponūt eñ penā illis q̄s
iudicare volūt vt iudicēt: poplares vero mercedē ſtatuūt paupe
ribus. Melius eñ deliberabunt ſi oēs cōſilio interſint. Popul⁹
quidē cū nobilioib⁹: iſti aūt cū populo. Confert etiaꝫ per electio
nem aſſumi eos q̄ deliberaturi ſunt: vel per ſortē equalr̄ ex parti
bus ciuitatis. Confert etiā ſi plurimū excedat multitudo plebis
eos qui ſunt in gubernanda repu. peritiores vel non oībus mer-
cedem tribuere: ſed quantis corrñdet numero nobilitatis vel ex
D ortiri plures. In paucoꝝ vero gubernationib⁹: aut eligere quoſ
dā ex multitudine: aut tale aliquid conſtituere quale eſt in q̄buſ-
dam ciuitatibus quas appellāt precōſultores ac legūꝫ cuſtodes
ac de his ſolūmodo rebus cōſiliuꝫ referre: de quibus iſti ante de
liberauerint. Per hunc eñ modum ppłs interueniet in deliberā
do: nec tollere quicq̄ de rep. valebit. Inſup aut illa decernere po
terit populus: aut nihil contrarium illis que preponentur: vel cō
ueniendi quidem oēs participes facere: deliberandi vero magi
ſtratibus poteſtatem relinquere: ⁊ oppoſitum eius facere quod
fit in populari ſtatu. Populi eñ decretum in condēnando ratum
non ſi: ſed ad magiſtratus rurſus referatur: quod cōtra fit in po-

pulatibus. magiſtratus eñ abſoluendi dñi ſunt oĩno: cõdemnandi vero non: ſed ad populum habetur recurſus. De conſultando igitur ⁊ deliberando: eiuſq; poteſtate in hunc modum determinatum ſit.

¶ De magiſtratibus: neceſſariis: ꝓpꝛiis: honeſtis: ⁊ de magiſtratuum inſtitutionibus.

¶ Capitulum Decimũquintũ.

Conſequens his eſt circa magiſtratus diſtinguere: hꝫ eñ ⁊ hec pars reip. dñias multas. Quotq; magiſtratus: ⁊ quarũ rerum auctoꝛitatem hñt: ⁊ pꝛo quo tpe ſingulos: naꝫ alij ſemeſtres: alij breuioꝛes: alij annos: alij diuturnioꝛes ſtatuũt magiſtratus. Et vtruꝫ magiſtratus opoꝛteat eſſe perpetuos: an ad longum tp̃s: aut neutrum: ſed multotiens eoſdem aut non eundem bis: ſed tantum ſemel: ⁊ pꝛeterea circa conſtituendos magiſtratus ex quibus optꝫ creari: ⁊ a quibus ⁊ q̃o. de his enim oĩbus opꝫ poſſe diſtinguere quibus conferant gubernationibus reip. ¶ Eſt aũt ne hoc q̃dem facile determinare: q̃les magiſtratus ſunt nũcupandi. Indiget eñ ciuilis ſocietas multis p̃ſidentibus. Quapꝑ non oẽs qui vel eliguntur: vel aſſumuntur ſoꝛte: ſunt magiſtratus exiſtimãdi: vt puta ſacerdotes: hoc enim aliud q̃ddam ponendum eſt a ciuilibus magiſtratibus. Pꝛeterea qui pompas ducunt: ⁊ p̃cones: et legati qui eliguntur. hmõi eñ cure ciuiles aut oĩum ciuium ſunt ad vnam actionem: puta dux coꝝ q̃ militant. aut ſm partem vt mulierũ pueroꝛũq; curatoꝛes: Alie diſpenſatiue: ſepe eñ eligunt quidam ad diſtribuenduꝫ annonã. Alie miniſtratiue ad quas ſi opulenti eliguntur: ſubſtituũt ſeruos. Maxime vero vt ſimpliciter dicamus illi ſunt magiſtratus appellandi quibꝰ datum eſt deliberare de quibuſdam ⁊ ſtatuere: ⁊ iubere: ⁊ maxime hoc extremum. Nam iubere imperioſius eſt. Verũ iſta quantuꝫ ad vſuꝫ nihil differunt: vt ita dixerim: nondum enim determinata eſt hmõi de noĩe controuerſia: hꝫ aũt quãdam aliam intellectiuã conſiderationeꝫ: quales magiſtratus: ⁊ quot neceſſarij ſunt ciuitati: quales neceſſarij quidem inutiles vero ad bonã reipub. gubernationem magis vtiq; quiſpiam dubitabit: ⁊ ad oẽm rẽpu. ⁊ pꝛeſertim ad paruas ciuitates: nã in magnis q̃dẽ lꝫ ⁊ dñt ſinguli magiſtratus ad ſingula opera deputari. Sufficit eñ multitudo ciuium ad magiſtratus gerẽdos: ⁊ hos cũ intermiſſione magna tp̃is: alios ſemel dumtaxat gerunt. Meliuſq; ſingula curantur q̃ ſi in multis cura noſtra diſtrahatur: ſed in paruis ciuitatibus neceſſe eſt in paucos magiſtratus plures conferre: Nam cum ſit paucitas hominum: Non facile eſt multos in magiſtratibus

A

B

eſſe:qui nam poſtea forent ſucceſſores horum. Indigent qñqȝ ma
giſtratibus eiſdeȝ ⁊ legibus:parue magneqȝ ciuitates: niſi ꝙ hec
quidem non ſepe indigent eiſdem:his vero multo tempore inter
C miſſo id accidit. Quapropter nihil ꝓhibet multas ſimul curas il
lis demandare:non.n.ſe impediunt:⁊ propter hominum paucita
tem neceſſarij ſunt magiſtratus quidam quaſi luminaria obeli
ſcis impoſita. Si ergo dicere poſſumus quot neceſſarij ſunt omni
ciuitati:⁊ quot non neceſſarij quidem ſed opportuni: facile quis
ſciens iſta coniungat:quod coniungere cōgruat in vnū magiſtra
D tum. ❡ Debet etiam hoc non latuiſſe quales cōueniant ſcḋm lo
cum magiſtratus plurium curā habere:⁊ qualiū vbiqȝ vnū magi
ſtratum poteſtatē habere: ceu honeſtatis vtrum in foro ꝑfectum
annone:⁊ alium alibi:aut vbiqȝ eundem:⁊ vtrum ſm negocia ꝑ
tiendū eſt:an ſm pſonas:dico autē ceu vtrum curaȝ honeſtatis:
alium puerorū ⁊ alium mulierum:⁊ in rebuſpu. vtrum differat ſꝫ
vnāquāqȝ:magiſtratuum genus:vel nihil:ceu in populari ſtatu:
⁊ paucoruȝ gubernatiōe:⁊ optimatū:⁊ in monarchia:vtrum ideȝ
ſunt magiſtratus ptātem hñtes:ſed nō ex equalib⁹:aut ſimilib⁹:
ſed alij in alijs veluti in optimatibus quidē ex hoībus doctis.in
paucorum autē potentia ex opulentis:in populari ſtatu ex inge
nuis. Vel exiſtant quidā ſm iſtas differentias magiſtratuum:ſet
alicubi conferat eoſdem eſſe:alicubi diuerſos:alicubi enim con
gruit magnos eſſe:alicubi paruos eoſdē magiſtratus. Uerumtñ
E ſunt aliqui ꝓprij ceu eorum qui ante deliberant:hec eniȝ ptās nō
eſt popularis. Conſilium vero populare:oportet eē aliq̄d tale cui
cura ſit populum ɔſilio ꝑuenire ne occiſus ſit. Ubi autem ſi poſſit
ſunt numero paucorum potentia eſt:eſt autem neceſſe vt illi ſint
pauci qui ante deliberant:itaqȝ paucorū potentia eſt ſed vbi ſunt
ambo hi magiſtratus.illi qui ante deliberant conſiliarijs ꝑficiun
tur.conſiliarius. enim popularis:q̇ vero ante venit in cōſulendo
⁊ deliberādo paucorum potētie. ❡ Diſſoluitur etiā ptās ɔſilij in
hmōi gubernationib⁹ in quibus pplˀs ipſe ɔueniens de oībus cō
ſtituit.hoc autē accidere ɔſueuit cuȝ eſt vtilitas q̄dā:aut merces
conſtituta his qui in ɔciōnē ɔueniunt. Ociosi eñ ɔueniunt ꝑſe
pe:⁊ de cunctis ipſi ſtatuunt. Qui autē puerorum curā hñt:⁊ qui
mulieruȝ:⁊ ſi quis alter eſt q̇ ptātem ⁊ curam habeat hmōi:opti
matum id eſt:⁊ nō populare. Fieri eñ non pōt vt ꝓhibere pau
F peruȝ mulieres alterius ſit q̄ȝ paucorum potentie:cum mulieres
ipſorum in delitijs viuant. Sed de his quidem eatenus dixiſſe
nunc ſatis ſit. ❡ De conſtituendis autem magiſtratibus conādū
eſt iam trāſigere. Conſiſtunt autē differētie in trib⁹ terminis:q̇b⁹
compoſitis neceſſe eſt oēs modos eſſe compꝛehēſos. vnus ex tri
bus eſt qui ſint illi qui magiſtratus conſtituant.alter ex q̇bus cō
ſtituatur.tertius ꝑ quē modum. Cuiuſqȝ vero iſtoruȝ differentie

ſunt tres:aut enim ciues oẽs conſtituunt:aut quidã:vel ex oĩbus vel ex quibuſdã determinatis:ceu p cenſum:vel per genus:vel p virtutem:vel per aliud quiddã tale quale apud Megarenſes: ex his qui vna cum populo cõiuncti ad bella gerenda: ⁊ hoc aut p electionẽ:aut per ſortem. Rurſus autẽ hec ſimul conduplicata: dico autem hec:ceu quoſdã aliquid:quoſdã oẽs:⁊ quidã ex omnibus:⁊ quidã ex q̃buſdã:⁊ quidã electione: q̃dam ſorte. Uniuſcuiuſq; iſtorum differẽtie modi erunt quatuor aut eñi oẽs ex omnibus p electionẽ:aut omnes ex oĩbus per ſortẽ:⁊ vel ex cunctis: vel quaſi diuiſim p trib⁹ ⁊ conuentus ⁊ ſocietates quouſq; tranſeat p vniuerſos ciues:aut ſemper ex oĩbus: ⁊ ptim ſic:partim il lo mõ. Rurſus vero ſi pauci ſunt illi qui conſtituunt magiſtrat⁹ aut ex oĩbus per electionem: aut ex omnibus per ſortem: aut ex quibuſdã per electionẽ: aut ex quibuſdã per ſortẽ: vel partim iſto mõ:partiꝫ illo. Dico aũt quedã ex oĩbus per electionẽ:quedã per ſortem:atq; ita duodecim modi efficiuntur ſeorſum duobus conduplicatis. Horũ añt duc conſtitutiones ſunt populares:hoc eſt oẽs ex oĩbus electione vel ſorte:vel partim ſorte:partiꝫ electione. At.n.non omnes ſimul:ſed ex omnibus conſtituere:vel ex quibuſdam ſorte:vel electione:vel vtroq; modo:aut partim ex omnibus:partim ex quibuſdam vtroq; modo dico auteꝫ vtroq; modo partiꝫ ſorte:partim electione illius ſpeciei eſt que appellatur reſpu. Quoſdam vero ex omnibus conſtituere partim electione:partim ſorte paucorum potentie eſt.multoq; magis ſi ex ambobus: ſed quoſdam ex omnibus:quoſdam ex quibuſdaꝫ ciuile optimatum:vel quoſdam electione:quoſdam ſorte:quoſdam vero ex q̃buſdam paucorum potentie:etiam ſi per ſortem fiat:vel non fiat: ⁊ quoſdam ex quibuſdam vtroq; modo: quoſdam autem ex omnibus ⁊ ex quibuſdã oẽs per electionem optimatuꝫ. Modi igr̃ circa magiſtratus tot ſunt ⁊ diſtinguũtur ita ſm rerũpu.formas Qui aũt quibus conducant:⁊ quomodo cõſtitutiones eorũ fiende ſunt vna cũ poteſtatibus magiſtratuum:⁊ qui ſint hi:manifeſtum erit:dico autem poteſtatem magiſtratus ceu circa redditus auctoritatẽ habere:⁊ circa cuſtodiaꝫ:alia eñi poteſtatis ſpẽs quẽadmodũ circa bellum ⁊ circa contractus forenſes.

¶ De iudicijs:iudiciorum ſpeciebus:⁊ de modis iudiciorum.

¶ Cap.decimumſextum.

Eliquum ex tribus eſt de iudicijs dicere. Capiendi vero ſunt iſtorum modi per eandem viam: eſt enim differentia iudiciorum in tribus terminis:ex quibus ⁊ de quibus:⁊ quomodo. Dico auteꝫ ex quibus vtrũ ex omnibus vel ex quibuſdam. De quibus:quot ſunt ſpecies iudiciorum. Quomodo:vtrum per ſortem vel per electionem. Primo igitur diſtinguamus:quot ſint iudiciorum ſpecies: B

ſunt autem octo. Una rationes repoſcere. Altera ſi publice cui iniuriatus ſit. Altera quid ad ſtatum ciuitatis pertinet ex magiſtratibus ⁊ priuatis hominib⁹ quicunq̄ʒ circa penas verſantur. Quinta de priuatis contractibus habentibus magnitudinē: ac preterea de homicidijs ⁊ peregrinis. Homicidij rurſus ſpecies: ſiue in ipſis iudicijs: ſiue in alijs: ex ꝓuidentia fecerit vel inuitus: ⁊ quotcunq̄ʒ confitemur quidem facta: ſed de iure controuerſiaʒ facim⁹: ⁊ quecunq̄ʒ pro homicidio: exulantibus circa redituʒ ſtatuuntur vt Athenis dicitur: ⁊ in pheatri iudicium. Contingunt autem talia ⁊ in omni tempore pauca: ⁊ in magnis ciuitatibus: de peregrinis autem vna pars eſt: ſi peregrinus contra peregrinum agat: altera ſi peregrinus contra ciuem. Eſt inſuper vltra hec omnia de paruis rebus cognitio: que dragmas quinq̄ʒ: aut non excedāt aut parum: oportet enim ⁊ de his ius dici: nec incidit in iudiciuʒ multitudinē. Sed omittamus de his: ⁊ de homicidijs: ⁊ de peregrinis. Dicamus autem de ciuilibus: in quibus ſi non recte iudicetur: ſeditioneſq̄ʒ gignuntur: ac rerumpu. motus: neceſſe eſt eniʒ vel omnes de omnibus ſupra dictis iudicare electione vel ſorte: vel omnes de omnibus: partim ſorte partim electione: vel de quibuſdam eoruʒ aliquos: partim ſorte partim electione aſſumptos. Hi ergo modi ſunt quatuor: totidem alteri qui ſm̄ parteʒ: rurſus enim ex quibuſdā ⁊ qui iudicant de omnibus per electionem aut ex quibuſdaʒ de omnibus ꝑ ſortē: vel partim ſorte: partim electione: vel quedam iudicia de eiſdem ex ſortitis ⁊ electis. Iſti ergo vt dictuʒ eſt ſunt modi in predictis. Inſuper eadem conduplicata vt quedam ex omnibus: quedam ex quibuſdam: quedam ex vtriſq̄ʒ: ceu ſi eiuſdeʒ iudicij eſſent alij ex omnibus: alij ex quibuſdaʒ: vel per ſortem vel per electionem: vel ex ambabus. Quot igitur modi iudiciorum eſſe poſſunt: dictum eſt. Horum autem prima popularia ſunt quecunq̄ʒ ex omnibus de omnibus. Secunda vero paucorum potentie quecunq̄ʒ: ex quibuſdam de omnibus. Tertia optimatum ⁊ ciuilia quecunq̄ʒ partim ex omnibus: partim ex quibuſdam.

¶ Quarti Politicorum Ariſto. finis.

¶ Quintus Politicorum Ariſtotelis.

¶ De cauſis mutationum rerumpub. rebuſpublicis inequalitate iuſto ꝛ ſtabilitate.

¶ Cap. primum.

DE alijs quidē omnibꝰ de quibus dicere propo
ſuimus: fere dictum eſt: ex quibus autē mutan
tur reſpu. ꝛ quot ea ſint ꝛ qualia: ꝛ quenā ſint
ſingularium rerumpu. corruptiones: ꝛ labes: ꝛ
ex qualibus in quales maxime mutantur: pre-
terea que remedia generaliter ꝛ ſpecialiter cu-
iuſqꝫ: ꝛ per que maxime conſeruari poſſit vna-
queqꝫ rerūpub. conſiderandū poſt ea q̄ dicta
ſunt deinceps erit. ¶ Oportet autē prius illud principiū aſſume A
re: qꝫ plures ſunt forme rerūpu. ꝛ in his confitentur quidē oēs iu
ſtitiam ꝛ conuenientē equitatē: ſed aberrant ab ea vt eſt ante di-
ctum. Nā populus ꝯſtat ex his qui cum ſint ſm quid pares: pu-
tant ſe ſimpliciter pares eſſe. Paucorum vero potentia ex his q̄
cum p̄ſtent aliqua re: ſintqꝫ inequales: ſe in cunctis preſtare arbi
trantur: inequaleſqꝫ eſſe opibus enim ſuperantes: ſimpliciter exi
ſtimant ſupare. Deinde vero illi quaſi vates exiſtētes in cunctis
dignū putant ſe parem portionē habere: hi autem quaſi ſuperio-
res ſint maiora ſibi ꝯpetere arbitrantur: maius eſt inequale. Ha
bent vero oēs aliquid iuſtū: ſed ſimpliciter aberrant: ꝛ ob eā cām
qſi non ꝓ opinione ſua vtriqꝫ reportent de repu. ſeditiones con-
citant. Omnium vero iuſtiſſime hoc facerent qui virtute precel- B
lunt: qui tamen minime omnium id faciunt: nam hi ſimpliciter
rationabile eſt vt hi ſoli preferantur. Sunt autem quidā qui pre-
ſtantes genere plus habere ſe dignos putant: videatur nobiles
eſſe illi quorum maiores virtute ꝛ diuitijs prediti fuere. Hinc pri
cipia ꝛ fontes (vt ita dixerim) ſeditionum oriuntur. Quapropter
ꝛ mutationes merito fiunt: quandoqꝫ ex preſenti ſtatu ad alium:
ceu ex populari gubernatione ad paucorum potentiā: vel ad po-
pularē ex paucis vel ad rēpu. optimatem ex illis: vel ad alias ex
iſtis. Qñqꝫ pñtē gubernādi formā non querūt mutare: ſed in ea
ꝑmanentes ꝑ ſe illā ſuſcipiunt vt paucorū potentiā vel monar-
chiam. Inſuper circa magis ꝛ minus: ceu vel paucorū potentiā
exiſtentē magis extendere vel cohercere: vel popularē ſtatū am-
pliare vel reſtringere. Eodemqꝫ modo de alijs ſpēbus amplian-
dis vel reſtringendis: vel in parte aliqua reipub. mouenda: ceu
magiſtratū quendam de nouo inducere vel remouere. vt apud
Lacedemonios ferunt Lyſandrum tentaſſe regiam poteſta-
tem tollere: ꝛ Pauſaniam regem: ephoros: ꝛ Epidanni muta
ta eſt reſpublica in parte: cum pro tribuum prefectis ſenato-

C res creauerũt. Apud clienſes vero neceſſarium eſt illorum etiam
qui verſantur in rep. dignitates inuadere quando creatur magi
ſtratus aliquis. Paucorum aũt potentia erat in hac rep. ꝙ vnus
ſolus ad magiſtratum ſumebatur: vbiqꝫ enim pp inequalitatem
oritur ſeditio: diſparibus tamen non exiſtit ꝓportio: ꝑpetua enim
poteſtas regia iniqua foret ſi eſſet in paribus. Omnino enĩ que-
rentes equum in ſeditiones incidunt. At enim duplex eſt equum
vnum numero: alterum dignitate: numero quidem ceu multitu-
dine ac magnitudine idez ꝛ equũ: dignitate autem dico id qđ eſt
ſcđm rationem ceu tria excedũt duo ꝰm equalem numeruz ꝛ hoc
D in vno. Dico aũt quatuor excedere duo: ꝛ hoc in vno. equa enim
ps duo ex quatuor: ꝛ vnũ duorũ: ambo enim medietates. ¶ Fa
tentes aũt ſimpliciter eſſe iuſtum id qđ eſt ſcđm dignitatem: con
tendunt vt prius dictum eſt. Alij quia ſi in aliquo ſint pares: ſed
penitus pares exiſtimant alij quia ſi in aliquo ꝓſtant: in cũctis ſe
ſuperare arbitranť. Quamobrem due ꝑcipue fiunt gubernandi
forme: populus. ſ. ꝛ paucoꝝ potentia: nobilitatem enim ac virtu
E tem in verbis quidem omnes fere vſurpant. Etenim qui reuera
nobiles ac boni ſint nuſqꝫ centum reperiunť. Diuites aũt multis
in locis. ¶ Simpliciter vero omnino ꝰm alterutrũ ſtatuere equa
litatem improbum eſt: patet aũt ex eo qđ contingit. Nulla enĩ hu
iuſmodi rerũpu. recipit ſtabilitatem. Cauſa vero huius: quia im
poſſibile eſt ex ꝑmo errore in ꝑncipio cõmiſſo nõ euenire ad extre
mum aliquid mali. Quare opꝰ eſt partim arithmetica equitate
vti: ꝑtim ea que eſt ꝰm dignitatem: verũtamen tutior eſt ac mi-
nus ſeditioni ſubiacet popularis gubernatio ꝙ paucoꝝ. Nã in
paucorum gubernatione due gignuntur ſeditiones: vna inter ſe
ipſos: alia ad populum. In gubernationibus autem populi vna
tantũ ſeditio fit ad paucorum potentiam. Ipſis vero inter ſe (qđ
quidez dignum dictu ſit) non accidit ſeditio populi. Inſuper me
diocrium hominũ gubernatio ꝓpinquior eſt populari guberna
tioni ꝙ illi que paucorum: que quidem eſt magis tuta ꝙ aliqua
huiuſmodi rerum public.

¶ De ſeditionibus paucorum ꝛ popularium pro quibus rebus
ſeditiones oriantur: ꝛ de cauſis earum, Capit. Secundũ.

Cum vero cõſideremus quibus de cauſis ſeditiones
mutationeſqꝫ rerũpu. eueniũt: capienda ſunt primo
A vtr principia ꝛ cauſe earum: ſunt autem fere tria de
quibus ipſis ꝑmo ſuccincte determinandũ eſt. Vide
re enim opꝫ queadmodũ diſpoſiti ad ſeditiones de-
ueniunt; ꝛ quarũ rerum gratia: ꝛ tertio q̃ ſint initia ciuiliũ turba
tionũ ac ſeditionũ inter ciues. Qđ quidẽ igiť diſponãtur ad res
nouas appetendas illa eſt potiſſima cauſa de qua iam diximus:
quia alij pares eſſe volunt his qui plus habent: ꝛ niſi hoc ſit nõ
acquieſcũt

acquieſcunt:alij vero ſe preſtare dignos putantes indigne ferūt niſi plus habeant:hec autem quandoqꝫ iuſte cupiuntur:quandoqꝫ iniuſte. Inferiores quidem vt pares ſint res nouas exoptant: et pares qui ſunt vt preſtant. Quemadmodum igitur diſpoſiti ſint qui res nouas querunt dictum eſt. Res autem pro quib⁹ cō=tendunt:ſunt lucrum:⁊ honor:atqꝫ his contraria.dedecus enim et damnum vel ipſorum vel amicorū fugiētes ſeditiones in ciuitatib⁹ agunt. Cauſe vero ac pricipia motus:vnde ipſa ita diſponuntur:⁊ pro his de quibus diximus ſunt vt ſeptem:ſunt etiam vt plura:quorum duo ſunt eadem cum illis que dicta ſunt: non tamen eodem modo:pp lucrū enim ⁊ pp honorem irritantur in uicem:non vt acquirant ſubijpſis:ſed quia vident alios partim iniuſte:partim iuſte plus in ipſis habere. Inſuper propter con=tumeliam:propter metum.propter prepotentiam:pp cōtēptum pp incrementum exceſſiuū:⁊ alio modo pp verecūdiā:pp negligentiam:pp̄ter puſillanimitatē:pp imparitatem. B

De cauſis vndecim ſeditionum:declaratio. Cap. Tertium.

Horum aūt cōtumelia ⁊ lucrū quam habeant vim: ⁊ quot ſeditionum cauſe:fere eſt manifeſtum. Superbia enim et auaritia eorum qui gubernant homines prouocant contra ſe:⁊ contra ſtatum eius reipublique iſta fieri patiatur. Auaritia vero quādoqꝫ ex priuatis rebus fit:quandoqꝫ ex publicis. De honore etiam clarū eſt:et quid valeat:⁊ quomodo cā ſit contendendi. Ipſi enim inhonorati et alios honoratos cernentes ſeditionem aggrediunt. Hec aūt iniuſte quidē fiunt:cum preter dignitatē honorant quidam vel inhonorant.iuſte vero cū ſm dignitatē. Propter ꝑpotētiā aūt qñ qs maior ſit ⁊ potentior vel vnus vel plures cū ſm dignitatem ⁊ potentiā reip.conſueuit.n.ex talibus fieri vnius dominatio.vel gubernatio violenta. Quapropter quibuſdam in locis oſtraciſmo vtuntur:ceu Argis ⁊ Athenis. Atqui melius erat ab initio prouidere ne in huiuſmodi potentiam augeri homines permitterentur:quam poſt contra auctos remedium querere. B
Propter metum enim ad ſeditionem deueniunt qui penas formidant ob maleficia commiſſa:⁊ hi contra quos paratur violentia preuenire volentes prius ꝙ̄ malum patiantur:vt apud Rhodū nobilitas contra plebem inſurrexit metu iudiciorum que ſibi parabuntur. Propter contemptum enim ad ſeditiones deueniunt ceu in paucorum potentia quando plures ſunt illi qui a republi. excluduntur:potentiores enim ſe putāt,et in populari ſtatu opulenti contēnentes inordinationem ⁊ incuriam eorum qui gubernant:ceu apud Thebanos poſt pugnam in onophytis commiſſam:mala gubernatiōe pplaris ſtat⁹ interijt.⁊ in Megarenſib⁹ cū p inordiatiōeꝫ ⁊ ingratuū negligētiā ſeparati ſunt ⁊ Syracuſie D

coniurati:cognita re prelio ⁊ armis expulſi ſunt. Et Amiſſei exu les ex Chio ſuſceptos tandem armis deijcere coacti ſunt. Zan cleí vero qui Samios receperunt mox ab eis ſunt propria ciuita te deiecti. Apolloniate qui ſunt in Euxino ponto incolis rece ptis ſeditione agitati ſunt. Et Syracuſani poſt tyrannos expul ſos cum hoſpites ⁊ conductos milites feciſſent ciues:in ſeditio nem ⁊ prelium inciderunt. Et Amphipolite receptis calcidenſiũ colonis:pulſi tandem ab illis ſunt fere omnes. Seditionem au tem concitant in paucorum quidem potentia multitudo indigne ferens quod cum ipſi ſint pares:non eque honorantur. In popu lari vero ſtatu nobilitas quod par fiat ceteris cum ipſi ſint pſtan tiores. C ¶ Incidunt etiam quandoq; in ſeditione ciuitates ꝓpter ſitum quando talis eſt locus vt non ad vnam eandemq; guber nationem ſit aptus:vt Clazomenijs accidit:qui in chytro habi tant:contra eos qui habitant in inſula:et Colophonijs erga no tios. Athenis quoq; non eodem modo:ſed multomagis popula res ſunt qui in Pyreo habitant ꝙ qui in vrbe:vt enim in prelijs tranſitus foſſarum etiam ſi admodum parue ſint interrumpit ordines militum:ita et ciuitate diſſidentia omnis videtur diſiun ctionẽ facere. Maxime forſan diſſident virtus ⁊ vitium. deinde paupertas et diuitie:⁊ alia magis ꝙ alia:quarum vna eſt illa de qua diximus.

¶ De medelis:⁊ documentis circa ſeditiones. Cap.quartum.

Oriuntur aũt ſeditiones nõ pro paruis rebus: ſed ex paruis ad magna perueniunt:maxime vero ẽt parue corroborantur:quando in principalib⁹ fiũt vt contingit Syracuſanis antiquitus. Mutatus eſt enim ciuitatis ſtatus propter duos adoleſcentes qui in magiſtratu cõſtituti ſimultatem inter ſe ha buerũt ex amatoria cã:altero enim abſente: alter puerum quem amabat ſibi conciliauit. at ille reuerſus cũ id gra uiter ferret: vxorem illius habere ſtuduit:ex hoc omnes qui ver ſabantur in repub. diuerſo fauore diuerterunt. Quamobrem ab iſtis principatibus cauendum eſt diligenter:ac diſſoluende ſta tim ſunt eorum diſcordie qui multũ in repub. poſſunt. In princi patu enim peccatur. Principatus autem dicitur eſſe dimidium totius. Itaq; paruum in principatu erratum correſpondens eſt ad alias partes. Omnino enim excellentium virorum diſcordie totam poſt ſe trahunt ciuitatem:vt contingit apud Heſticã poſt popularem ſtatum. Duobus enim fratribus de diuiſione patri monij contendentibus:vnus eorum qui erat pauperior quaſi nõ exhibente altero fratre bona omnia:neq; theſaurum quem pa ter inuenerat ꝓferente:ꝗrebat:ac populum in ſuos fauores per traxerat. Alter vero qui diuitijs pollebat locupletes ſibi acci

Documẽtum.

A

Principat⁹ dr ẽẽ toti⁹ dimidiũ. paruũ in pncipatu erratũ corrñdẽs eſt ad alˢ ptes.

eſſe pꝫficantur adinuicem (ceu diuites ꝛ plebs) mediū aūt parum
aut nihil omnino ſit. Si eñ queuis pars ita robuſta fiat. vt ad il
lam que predominabatur proxime accedat: non tolerat poſt hac
diſcrimina ſcire. Quapropter ꝛ qui virtute ꝓcellunt nullaꝫ (vt ita
dixerim) faciunt ſeditionem: pauci enim ſunt: alij vero permulti.
vniuerſaliter ergo in cunctis reb. pu. initia cauſeꝗ ſeditionū: ac
mutationum in hunc modum fiunt. Mutaꝛ aūt reſpu. quādoꝗ
per vim: quandoꝗ per dolum. Per vim autem: aut ſtatim: aut
poſtea compellendo. nā ꝛ fraus duplex eſt: nōnūꝗ enim decepti
ab initio ſua demum ſpōte recipiunt aliū gubernādi modū: dein
de poſtea violēter cōſeruāt: vt accidit cū quadringenti illi Athe
nienſium rēpu. ſuſceperunt: affirmātes eñ ꝙ pſarū rex pecunias
ad bellum cōtra Lacedemonios subminiſtraret: ac in eo mentiti
nihilominꝰ poſtea vi retinere gubernatiōem conati ſunt. Inter-
dū aūt ab initio pſuadētes: ac poſtea rurſum pſuaſis ſponte ac
volentibus retinent gubernationem. Simpliciter ergo circa oēs
reſpu. ex his que dicta ſunt cōtingit mutationes fieri.

¶ De mutatiōibꝰ: ꝛ modis mutationū popularis gubernatiōis.

Capitulum Quintum.

SEd opꝫ in vnaquaꝗ ſpecie rerumpu. hoc idem conſi
derare. Popularis ergo ſtatus maxime recipit muta — Ppl'aris
tiones propter eorum hominum perfidiam qui ſunt — guberna-
quaſi ductores in populo. Hi eñi ptim egregios q̄ſꝗ — tio i pau-
opulentoſꝗ ꝓuatim calūniādo conſpicere eos ſimul — corū po-
ꝯpellūt: (cogit. n. in vnū cōis metꝰ etiam eos q̄ priꝰ erāt inimiciſ — tentiam. A
ſimi) ptim quidem publice multitudini ſuggillādo: ꝛ hoc fere vbi
ꝗ in hunc modum fieri videmus. Nā ꝛ apud Coū popularis ſta
tus interijt ob prauitatem eorum qui populum ducebant: nobi
litas enim conſpiratione facta regimen ciuitatis arripuit. Et apꝺ
Rhodum: impoſitis enim pecunijs que conductis militibus ſol
uerentur: potentes quidam in pplo ꝓ ſe eas retinebant. p̄fecti au
tem claſſis cum pecunias non haberent ac nihilominus nauiga
re ex lege cogerentur: veriti penam iudicij: conſpirationem inte-
runt ad popularem ſtatum euertendum. ¶ Apud Heracliam
quoꝗ populus oppreſſus eſt ea de cauſa. Potentes enim quidā
in populo illatis iniurijs nobilitatem expulerunt. illi vero poſt-
ea conſpirantes et in vnum conuenientes in vrbeꝫ reuerſi popu
lum oppreſſerunt. ¶ Nec multo diſſimiliter apud Megarenſes
popularis ſtatus interijt. Ductores enim populi quo pecunias
per bonorum publicationem haberent multos e nobilitate pe-
pulerunt: vt tandem facta ſit permagna exulum multitudo. exu
les ergo in vnum conuenientes: p̄lio ſuparūt: oppreſſoꝗ pplo
paucorum potentiam conſtituerunt. ¶ Contingit hoc idē apꝺ
Cumas in populari ſtatu queꝫ deſtruxit Thraſymachus. ꝛ apꝺ

alios fere quis inſpiciat mutationes eodem modo contigiſſe.
x ¶ Interdum enim vt gratificentur iniuriantes nobilitatem conſpirare faciunt: vel patrimonia eque diuidentes vel redditus muneribus publicis ſubiicientes.. Interdum vero calumniantes. vt bona opulentorum publicari faciant. ¶ Vetuſtis quidem temporibus quando idem erat potens in populo: ac belli dux: populares, res in tyrannidem mutabantur: ꝛ ꝓfecto antiquorum tyrannorum plurimi ex popularibus hominibus facti ſunt. Cauſa vero cur tunc fierent: non autem nunc illa eſt ꝙ tunc qui in populo maxime poterant erant ex his qui bello gerendo proficiebãtur: nondum enim dicendi peritiam habebant. nunc autem Rhetorica arte superueniente qui dicendi facultatē habent populos ducunt quidem. ſed quia imperiti ſunt rerum bellicarum tyrannidem inuadere non audent: niſi vbi parum aliquid tale incidit.
¶ Tyrannides certe frequentius fiebant prius ꝙ̃ nunc: ꝛ ꝓpter magnas poteſtates quibuſdam commiſſas: ceu Mileti ex pretura. Multarum enim ac magnarum rerum poteſtatem habebat pretor. Ac etiam ob id quia tunc vrbes non erant magne: ſed rure homines habitabant: ociū agentes: preterq̃ ab agris qui patroni erant in populis cum viri militares eſſent tyrannidem inuadebãt: idq̃ agebant omnes preſcita ſibi prius fide a populo: que acquirebatur ex inimicitia aduerſus opulentos: vt Athenis Piſiſtratus per factionem contra pediacos ſuſceptam: ꝛ Megaris Theagenes armentis opulentorum occiſis: que iuxta flumen reperiat paſcentia: ꝛ Dionyſius accuſans Daphneum ꝛ diuites meruit tyrannidem Syracuſis obtinere: ꝓpter inimicitiam nobilitatis ſibi fide a populo preſtita: quaſi popularis eſſet. ¶ Mutãtur etiã reſpu. ex conſueta gubernatione in vltimam ſpeciem popularitatis: cum enim per electionem ſunt magiſtratus: non tamen a cenſu. eligi autem populus ambientes populum: magiſtratuum gratia eo rem deducunt: vt ſit populus dñs etiam legum. Remedium autem ne hoc omnino fiat: vel vt minus fiat illud eſt vt tribus quidē magiſtratum eligant: non populus vniuerſus. Popularium igitur ſtatuum mutationes fere omnes per has fiunt cauſas.

¶ De mutationibus ꝛ modis mutationum: gubernationis paucorum potentie. ¶ Cap. ſextum.

Paucorum autem gubernationes mutantur ꝑ duos maxime modos manifeſtiſſimos. vnum ſi iniurijs afficiant multitudinem: quilibet enim patronus ſufficit: ꝛ maxime ſi ex numero paucorum dux aliquis exiſtat. quemadmodum in Naxo Lygdamis. qui tyrannidem poſtea Naxiorum inuaſit.

¶ Habet aūt etiam ex aliis: initium ſeditionis diſas: qñqꝫ enim A
ab ipſis opulentis qui non honorantur magiſtratibus fit diſſolu
tio: cum perpauci ſint illi qui dignitates vſurpant vt in Maſſa-
lienſibus: ⁊ Iſtro: ⁊ apud Heracliam: ⁊ in aliis ciuitatibus acci-
dit. Hoīes eñ ab honoribus excluſi res nouas moliri nō ceſſant
quoad ipſi quoqꝫ honorentur: ſeniores quidem fratrum poſtea
vero rurſus qui minores ſunt natu. Quibuſdaꝫ enim in locis nō
ſimul ad rempub. gubernandam recipiuntur filius ⁊ pater. alicu
bi vero frater ſenior ac iunior: ⁊ vbi paucorum potentia ciuilior
euadebat. In Iſtro ad popularem ſtatum ſeditioneꝫ inter nobi
litatem recidit. Apud Heracliam vero ex paucioribus ad ſexcen
tos. Mutata eſt etiam Gnidi paucoꝝ potētia ſeditione inter no
bilitatem ipſam coorta: ex eo ꝙ pars eorum ab honoribus exclu-
debatur: ſiquidem pater filium impediebat: ⁊ frater fratrem. nec
niſi qui ſenior foret: honorabatur. Inſurgens enim populus per
illorum diſcordiam ac ducem: nactus ex ipſa nobilitate peruicit:
imbecillis enim aduerſa pars erat. Et apud Erythrenſes in pau
corum gubernatione regiarum vrbium antiquis temporibus li-
cet diligenter curarent qui in gubernatione illarum verſabantur
tamen quia perpauci erant: non tulit ppl's: ſed remp. mutauit.
¶ Mutantur etiam paucoꝝ gubernatiōes ex ſeipſis propter fa
ctiones ipſorum qui plus poſſe volunt. hoc autem dupliciter fit:
qñqꝫ enim ſibi aſciſcunt ⁊ coniungunt alios ex ipſo numero pau
corum: vt Athenis in triginta illis fecit Charicles: ⁊ in q̄dringē
tis Phrynicus: qñqꝫ vero ipſi qui ſunt ex paucorum numero ven
dicant ſibi plebem vt apud Lariſſam nobilitas plebem colebat:
ex eo: quia per plebem fiebat electio magiſtratus illius qui cuſto
dia reipu. vocabatur: ⁊ in quibuſcumqꝫ gubernationibus pauco
ruꝫ non illi ipſi eligunt ad magiſtratus qui ⁊ gerere illos poſſunt
ſed ex cenſibus magnis tribuuntur: vel ex amicitiis: electio tamē
eorum per ciues fit: vel per plebem: vt Abydi: ⁊ vbi iudicia non
ſunt ex his qui rempub. gubernant colendo plebem: quo eorum
ſuffragia promereantur rempu. mutant: vt apud Heracliam con
tingit que eſt in ponto: quod idem accidit quando in gubernatio
ne paucorum quidam exiſtentes ad pauciores etiam rempu. tra-
hunt: pares eñ ceteris eſſe querentes compelluntur populum in
ſui auxilium adhibere. ¶ Fiunt etiam mutationes in guberna-
tione paucorum: quando prodigaliter viuentes: qui gubernant B
per luxuriam patrimonia conſumpſerint. Optant enim res no-
uas huiuſmodi homines: tyrannidemqꝫ vel ſibi ipſis vel alteri
affectant: quemadmodum Hipparinus Dionyſio ſyracuſis: ⁊
Amphipoli Cleotinus calcidenſes colonos ſuperinduxit: et
cum veniſſent ſeditionem cum illis contra diuites fecit. ⁊ in

magiſtratus. Sepe eñ conſtitutus eſt primus cenſus ad preſens tp̄s: vt participent in paucorum quidem gubernatione pauci: in repu. vero medij. felicitatē reruꝫ aliqua ſuperueniente: vel per pacem: vel per aliam cauſam: contigit eaſdē poſſeſſiones multi maioris precij fieri: itaqꝫ omnes efficiuntur habiles ad cunctos reipu. gradus dignitateſqꝫ ſuſcipiendas. idqꝫ contingit interdum ſenſim ⁊ latenter: interdum celerius. Paucorum igitur gubernationes mutantur: ⁊ ſeditionem recipiunt ꝓp hmōi cauſas. Omino autem ⁊ popularis ſtatus ⁊ paucorum potentie conuertuntur interdum non in contrarias ſpecies: ſed in eas que ſunt proprij generis. ceu ex inſtitutis popularibus ⁊ paucoꝝ in ipſa ꝓpria: ⁊ ex illis rurſus in iſta.

De mutationibus ⁊ modis mutationum optimatum. Capitulum Septimū.

IN optimatibus aūt ſeditiones fiunt: interdum q̄dem ex eo ꝙ pauci ſunt honorum participes: qḋ in paucoꝝ gubernatione diximus ſeditionem mouere: Nā ⁊ optimatum gubernatio quemadmodum paucoꝝ eſt. in vtraqꝫ enim pauci gubernant: non tñ ꝓpter idem pauci: cū videatur propterea optimatum gubernatio eſſe paucoꝝ: maxime vero id accidere neceſſe eſt: quando ſit multitudo aliter ſentientium: quaſi ſimiles ſm virtutem: velut apud Lacedemonios: hi qui Parthenie nuncupabantur (ex ſimilibus eñ erant) quos deprehendētes res nouas moliri in Coloniā Tarentū miſere: vel qñ aliqui inhonorant cū ſint magni ⁊ nihilo inferiores virtute illis qui honores capiunt (quemadmodum Liſander a regibus) vel qñ vir fortis ⁊ magni animi non ſit participes honoꝝ: quemadmodum Cinadon ille qui coniuratione facta p Ageſilai tempora: Spartiatas opprimere tentauit. Preterea cum alij paupertate nimia p̄mūtur: alij diuitijs abundant: qḋ maxime in bello contingit: ⁊ accidit hoc Lacedemonijs in meſſenenſi bello. Oſtendit hoc Tyrteus poeta in illo carmine quod inſcribitur Eunomia: id eſt lex bona. exhauſti enim quidam per id bellum ac pauperes facti cēſebant agros equa portione ciuibus eſſe diuidendos. Inſuper ſi q̄s magnus ⁊ potens: etiaꝫ maior fieri: ac ſolus dominari velit: vt apud Lacedemonios videtur Pauſanias ille feciſſe: qui dux belli aduerſus Medos fuit: ⁊ apud Carthaginenſes Annon. Diſſoluuntur autem maxime ⁊ reſpu. ⁊ optimatum gubernationes propter tranſgreſſionem iuſtitie in ſeipſis factam: huius autem origo eſt non bene temperatam ſimul eſſe: ac permixtam in rempubl. quidem popularem gubernationem ⁊ paucorum: in optimatibus vero iſta ſimul atqꝫ virtutem: maximeqꝫ illa duo popularem dico atqꝫ paucorum. hec enim ⁊ reſpubli. co-

Opti. mutationis modi. A

B propter tranſgreſſionē iuſtitie maxīe diſſoluuntur reſpublicę.

nantur miſcere: ⁊ multe illaruȝ que optimates vocant. differunt em̄ optimates ab illis q̄ appellant reſpu. in hoc: ⁊ ob id ſunt alie eaꝝ minus alie magis durabiles. Illas em̄ que magis declinant ad paucoꝝ potentiam optimates appellant: illas vero q̄ ad multitudinem reſpu. vocant. Quapꝑ tutiores ſunt iſte q̄ȝ alie. Fortiꝰ eſt em̄ id qđ plus ac magis acquieſcunt equū habentes. Qui vero diuitijs abundant ſi reſpu. excellentiam eis tribuat contumelia ceteros afficere pergunt: nec par habentes cōquieſcunt: penitus em̄ ad quācūqȝ ſpēm declinet gubernatio ciuitatis in eā trāſmutatur vtriſqȝ ſuum augentibus velut reſpu. ad populuȝ optimates ad paucoꝝ potentiam. vel in contraria ceu optimatuȝ gubernatio in popularem: tanq̄ȝ enim iniuriā patientes in contrarium trahunt qui magis ſunt inopes. reſpu. vero in paucorū potentiam transmutatur. Solum em̄ ſtabile eſt ſm dignitatē equū ⁊ habere q̄ ſua ſunt. Cōtingit vero id qđ modo diximus in Thurijs: qđ em̄ a maiore cenſu erāt magiſtratus in minorem facta eſt mutatio: ⁊ in plures gubernatores: ⁊ q̄a agros totos poſſidebat nobilitas cōtra legē: nā gubernatio eiꝰ ciuitatis magꝭ erat paucorum itaqȝ plus habere poterant. At populus bello exercitatꝰ ac potentior effectꝰ q̄ȝ illorū cuſtodes nobilitatem cōpulit agros qui contra legem tenebant dimittere. Inſuꝑ q2 oēs optimatum ſpēs ad paucorū potentiā declinant nobilitas in illis plus habȝ velut apud Lacedemonios opes ⁊ diuitie in paucis ſunt: ac magnam licentiam habet nobilitas faciendi quodlibet: ⁊ cuiuſcūqȝ voluerit curam hr̄e: q̄ cauſa fuit vt Locrorū ciuitas interiret: ꝑꝑ Dionyſij clientelas: qđ nō contingiſſet in populari ſtatu: neqȝ in ea optimatum gubernatione. que mixta temperataqȝ fuiſſet.

C ¶ Maxime vero latent optimatū gubernationes paulatim ſeſe diſſoluentes: qđ quidem dictum eſt prius vlr de oibus rebuſpublicis: idqȝ inter cauſas mutationis minuta paruitas appellatur. quādo em̄ omittunt aliquid ex his que ad rempu. pertinēt ac deinde aliud paulo maius facilius mouent: quouſqȝ totā moueant reipu. formam. Qđ in Thurioꝝ accidit repu. cum em̄ legeȝ haberent per quam non niſi intermiſſo quinquēnio pretoraȝ gerere licebat: iuniores quidā rei militaris periti: ⁊ apud multitudinem famam habentes: cū ceteros qui in rebus gerendis verſabātur: ſpernerent: ac faciliter ſe conſecuturos arbitrarentur: legem totam illam tollere aggreſſi ſunt primum lata altera lege vt liceret perpetim eoſdem p̄tores eſſe. At cum populum viderent illos ꝓmpte admittentē: hi magiſtratus qui p̄erant ſuffragijs: quiqȝ appellantur conſultores cōmoti ſunt prius ad reſiſtendum: tamē poſtea deſtiterunt putantes hac vna lege q̄ȝuis ſoluta: ceteras tamen eſſe permanſuras. Poſtea vero ꝓhibere volentes ne alie mouerentur nihil ꝑficere valuerunt: ſed mutata eſt eorum reſpu. in

potentiam coꝛum qui nouas res aggrediebantur. ¶ Diſſoluun
tur vero cuncte reſpu. interdū ꝑ ſeipſas: interdū ꝑ externā cauſaꝫ
qñ contraria gubernatio ſit vel ꝓpe vel longe quidē ſꝫ admodū
potens: qđ quidem contingit Athenienſibus ⁊ Lacedemonijs.
Athenienſes eñi vbiqꝫ potentiā paucoꝛū: Lacedemonij vero vbi
qꝫ popularem ſtatum euertebant. Uñ igitur rerūpu. mutationes
ſeditioneſqꝫ exoꝛiantur: fere dictum eſt.

¶ De conſeruatione rerūpublicarum: precepta viginti.
¶ Capitulum Octauum.

Medela‑rū conſer‑nationū‑ꝯgregale.

DE conſeruatione aūt carū: ⁊ cōiter ⁊ ſeoꝛſuꝫ de vniuſ
cuiuſqꝫ: ꝯñs eſt vt dicamus. Illud ergo ante oīa pa
tet ꝙ ſi ſciamus ꝑ que coꝛrūpuntur reſpu. ſcim⁹ etiaꝫ
per que conſeruantur. Contrarioꝛum eñi contrarij ef
fectus. Coꝛruptioni aūt conſeruatio eſt cōtraria. ¶ In
illis igitur rebus que laudabiliter permixte ac temperate ſunt: il
lud eſt diligenter obſeruandum: ne quid ex legibus inſtitutiſqꝫ
moueatur: maximeqꝫ ab eo cauendū qđ paulatim repit. latet eñi
coꝛruptio: qꝛ non tota ſimul fit: decipiturqꝫ mens ab illis vt ſophi
ſtica illa rō: ſi vnūqđqꝫ puſilluꝫ ⁊ oīa: hoc aūt eſt vt ſiciꝫ eſt vt nō
totum eñi ⁊ oīa non puſillum: ſed compoſitum ex puſillis. Una
igitur cuſtodia aduerſus hoc pꝛincipiū eſt opponenda. ¶ Dein B
de non confidere his que finguntur quodāmodo ⁊ adhibeantur
ad populū. reprobant eñi ex ipſis operibus. Qualia vero dicam⁹
rerūpu. figmenta: ſupꝛius eſt oſtenſum. ¶ Intueri ꝫ quaſdam reſ
pub. durare non ſolū ex optimatibus: verūetiam ex paucoꝛū po
tentijs: nō qꝛ ꝑ ſe ipſe ſtabiles fiunt: ſed qꝛ hi qui gubernant recte
ſe gerunt: tam erga eos qui ſunt extra rempu. ꝙꝫ erga eos qui in
reipu. gubernatione verſant. Erga eos quidem qui non partici
pes ſunt gubernationis: non afficiendo ipſos iniurijs: ac preſtan
tioꝛes ipſoꝛum ad participationem reipu. recipiendo ipſos: cupi
doſqꝫ honoꝛis non deprimendo: neqꝫ multitudinem ſuis commo
dis fraudando. erga illos vero qui ſocij in gubernāda repu. ſunt:
humane inuicem ac populariter ſe gerendo: equalitas enim illa
que in populari ſtatu affectatur: ea in ſimilibus non ſolum iuſta
eſt: verumetiam vtilis. Quamobꝛem ſi plures ſint in gubernatio
ne reipub. conſtituti: eis per multa populariũ inſtitutoꝛum vti
lia ſunt: ceu ſemeſtres eſſe magiſtratus: vt omēs qui ſimiles ſunt
adipiſci valeant: ſunt enim tanquam populus quidam illi qui
inter ſe pares ac ſimiles ſunt: itaqꝫ in illis frequenter exiſtunt
velut duces quidam populi: vt pꝛius diximus. Deinde minus
in potentias incidunt paucoꝛum gubernationes et optima‑
tes: non enim ſimiliter facile eſt latere male agentem in bre‑
ui tempoꝛe magiſtratus ⁊ in longo. Nam ob hoc in pau‑

trarias ptes voco ceu pſtantes viros multitudini: ⁊ diuites pau
peribus. Conandumqꝫ eſt vel admiſcere pauperes cum diuitibꝰ
vel medios augere. hi enim diſſoluent ſeditiones ob imparitatē
ꝓcedentes. ¶ Maximum vero illud eſt in omni repu. ⁊ legibus
⁊ cetera omni diligentia conſtituendum: ne ex magiſtratibus lu
cra ꝓueniant: id autem maxime in paucorum gubernatione eſt
obſeruanduꝫ: leuius enim ferunt populi qui a repu. excluduntur
quinimmo gaudent ꝙ ſua agere non impediūtur. At ſi exiſtimēt
eos qui magiſtratus gerunt ex his que cōia ſunt ditari duplicem
capiunt moleſtiam: ⁊ ꝙ ab honore excluduntur: ⁊ ꝙ a lucro. Uno
vero mō contingit ſimul exiſtere popularem ſtatum ⁊ optimatū:
ſi ita quis inſtituat foret enim vt ⁊ nobiles ⁊ plebei haberent que
vtriqꝫ vellent. Licere enim omnibus rempu. gerere: populare eſt
magiſtratus vero a nobilibus teneri optimatum. hoc autem acci
dit quando ex magiſtratibus non ꝓueniunt lucra: pauperes eñ
magiſtratus nō volent ſi nil inſit lucri: ſed potius ſuis rebus ꝓ
priis intendere: diuites autem quia non indigent ex repu. lucra-
ri magiſtratus gerent: atqꝫ ita cōtinget egenis quidem ditari ob
operaꝫ rebus ſuis impenſam: nobilibus vero non ſubijci cuicūqꝫ
Ad hoc autem vt non ſurripiantur pecunie publice aditio fiat a
ciuibus omnibus pecuniarum ſuarum ⁊ deſcripte per ſocietates
⁊ ordines: ⁊ tribus deponantur. Quod vero magiſtratus ſint
abſqꝫ lucro ſtatuendi per legem ſunt honores his qui optime ſe
geſſerunt. Oportet autem in populari ſtatu diuitibus parcere: ac
non modo poſſeſſiones eorum non auferre: ſed ne fructus quidē
earum: quod in quibuſdam ciuitatibus imprudenter fit. Melius
enim eſt volentibus prohibere ne munera illa ſubeant que ſint
magni ſumptꝰ ac nullius vtilitatis: ceu choros exhibere ⁊ ludos
⁊ faces inſtar Chiorum: ⁊ cetera huiuſmodi munera. ¶ In pau
corum vero gubernatione cura eſt pauperum ſuſcipienda diligē
ter: ⁊ officia quibus ſunt ſalaria conſtituta iſtis tradenda: ⁊ ſi qs
diuituꝫ eos contumelia affecerit: maior pena eſt conſtituenda ꝙꝫ
ſi ipſi inter ſe idem feciſſent. Et ſucceſſio in hereditatibus per co
gnationem ſit: non per donationem: nec valeat quiſqꝫ plures he-
reditates capere: ſed vnam ſolummodo. Per hunc enim modum
magis equales erunt facultates: ⁊ egenorum permulti ad abun-
dantiam traducentur. Utile eſt ⁊ in populari ſtatu: ⁊ in paucoruꝫ
gubernatione: aliorum vel equalitatem vel preſidentiam tribue-
re his qui minus participant repu. In populari quidē diuitibꝰ:
In paucorum vero gubernatione egenis: exceptis tamen his ma
giſtratibus: in quibus vis auctoritaſqꝫ reipu. conſiſtit. hi enim
ſolis his qui ſunt ex repu. aut ſaltem pluribus cōmitti debent.

¶ De conditionibus pcipuos adeuntium magiſtratus: ⁊ pcep
tis popularitatum: ⁊ potentatū ſaluādoꝝ. Cap. nonum.

TRia vero debent habere illi qui principales ma-
giſtratus ſunt ſuſcepturi. primum vt ament pre-
ſentem ciuitatis ſtatum. deinde vt habeant potẽ-
tiam maximam ad ea exequenda que magiſtrat⁹
requirit. tertium vt habeãt virtutem ⁊ iuſtitiam
in vnaquaq; repub. ad ipſam rẽpu. Niſi eñ iuſtuȝ
idẽ ſit in cunctis rebuſpu. neceſſe foret ⁊ iuſtitie eſſe differentias.
¶ Habet autẽ dubitationem quando hec omnia non cõcurrunt
in quemadmodum ſumere oportet: ceu ſi ſit quidem aptus ad rẽ
militarem: ſit autem ille idem improbus: nec reipub. amator: al-
ter vero iuſtus ⁊ amator: ſed ad rem militarem non aptus: cuius
facienda ſit electio. Uidetur inſpiciendum eſſe ad duo: cuius ma-
gis ꝑticipent omnes: ⁊ cuius minus. Quapropter in re militari
quidem ad peritiam magis ꝙ̃ ad ꝓbitatem eſt reſpiciendum.
Pauciores enim ſunt rei militaris periti: plures vero ꝓbitatis.
contra vero in cuſtodia ⁊ adminiſtratione erarij: plus. n. ꝓbita-
tis requiritur ꝙ̃ quantum habeãt multi: ſcientia vero huius cõ-
A munis eſt omnibus. ¶ Dubitari etiaȝ poteſt ſi potentia aſſit rei
pu. ⁊ amicitia quid opus eſt virtute: ſufficient. n. illa duo ad reip.
vtilitatem. an quia fieri poteſt vt duo illa hñtes ſint intemperati
itaq; vt ſibiipſis non obtemperant ſcientes ⁊ amãtes ſeipſos: ſic
etiam erga rempu. nihil vetat ita ſe habere quoſdam. Simplici-
ter autez quecunq; in legibus prodeſſe diximus cuncta illa rẽpu.
conſeruant. Et quod ſepe iam diximus maximum fundamentuȝ
eſt cuſtodire vt potentior ſit ea ꝑs que remp. ſaluã eſſe velit ꝙ̃ il-
la que nolit. Preter hec autez omnia latere non oportet quod mõ
latet eas reſpu. que trãſgrediuntur mediũ. Multa. n. popularia
vidẽtur que popularẽ ſtatum diſſoluunt: multa etiã que paucoꝝ
eſſe vñr: diſſoluunt paucorum gubernationem. Qui vero exiſti-
mant hãc eſſe vnam virtutẽ: trahunt ad exceſſum: ignorantes ꝙ
quemadmodũ naſus: excedit rectitudineȝ laudabilem ad aquili-
num eſſe vel ſimũ: ſed tñ pulchritudinem ac gratiã retinet: at ſi q̇s
magis trahat ad exceſſum ꝑmo quidẽ abijcit congruentẽ menſu
ram ꝑtis: tãdem vero ita diſponitur: vt nõ naſus appeat ꝑꝑ ſuꝑ
excellentiã ac defectum cõtrariorum: eodẽ modo ⁊ de alijs parti
bus. Contingit autem hoc ⁊ circa alias gubernationes: nã pau-
corum quidem potentiã ⁊ popularem ſufficienter ſe habere con-
tingit: ⁊ ſi tranſgrediãtur ab optimo ſtatu: qđ ſi quis intẽdat ma
gis vtrãq; earũ: deteriorem ꝑmum efficiet rempu. tãdẽ vero neq;
rempu. eſſe. ¶ Quapropter id non ignorari oportet a legis con-
ditore: ac ciuili homine: qualia popularium ſeruent populi ſtatũ:
⁊ qualia pauco appentia euertãt paucoruȝ gubernationẽ: nulla
enim iſtarum videtur ſtare poſſe abſq; opulentijs ⁊ multitudine.
Sed qñ adequatio fiat facultatum: aliam neceſſe eſt eſſe rempu.

Itaq; diſſoluentes leges que ſunt circa excellentiam diſſoluunt reſpu. Aberrant vero ⁊ in populari ſtatu: ⁊ in paucorũ gubernatione. In populari quidem ductores populi: vt multitudinẽ dominam legũ efficiant: ob id enim faciunt ſemꝑ ciuitatem opulentis repugnantẽ. at oportebat contrariam videri ſemꝑ dicere pro opulentis. In paucorum vero gubernatione pro populo: eos qui rempubli. gubernant: ⁊ contraria iurare ꝙ nunc iurent. In quibuſdam enim ciuitatibus nunc iurant populum odio habebo: ⁊ conſilio annitar vt male habeat. Expetit autem ſimulare ac fingere contrarium atq; ita iuramentum concipere: non afficiam populum iniurijs. ¶ Maximum autem omnium que dicta ſunt ad reip. ſtabilitatem eſt id quod nũc paruifaciunt omnes eruditi ad reip. diſciplinã. Nihil. n. ꝓſunt vtiliſſime leges que a gubernatoribus decernuntur: niſi moribus inſtituti ⁊ diſciplina imbuti in re pub. homines fuerint: ſi leges populares populariter: ſi paucorũ potentie ad hanc ipſam gubernationem. Nam ſi eſt in vno intẽperantia: eſt etiam in ciuitate. Diſciplina autem reipu. eſt non ea facere ꝑ que letentur pauci potentes: aut populares: ſed ꝑ que valeant illi quidẽ paucorum gubernationem tenere: hi vero popularem. Nunc autem in paucorum potentia gubernatorum filij delitijs intendunt. Tenuiorũ autẽ filij gymnaſijs laboribuſq; exercentur: itaq; ⁊ volunt magis ⁊ poſſunt res nouas moliri. In populari vero ſtatu que maxime videtur eſſe popularis contra quã vtile ſit conſtitutum eſt. huius rei cauſa eſt male diffiniunt libertatem. Duo ſunt enim quibus popularis ſtatus diffinitur poteſtate ſumma populi: ac libertate. Iuſtum autẽ equum videt eſſe equum vero quocũq; videatur eſſe multitudini id eſſe ꝓcipuum Liberum aũt ⁊ equum quodcunq; velit quis facere. Itaq; viuit vnuſquiſq; vt vult in hmõi populari ſtatu ⁊ ad quod gliſcit: vt ait Euripides: ſed hoc eſt prauum: non enim putandum eſt eſſe ſeruitutẽ viuere ad formam reſpu. ſed ſalutem. Ex quibus igitur mutantur reſpu. ⁊ corrumpuntur: ⁊ per que ſeruantur: ⁊ permanent: vt ſimpliciter dicamus: tota ⁊ talia ſunt. B

¶ De mutationibus regni ⁊ tyrannide.

¶ Cap. decimum.

Reſtat nũc videre de vnius gubernatione ex quibus corrumpatur: ⁊ per que ſeruari valeat: fere autẽ ſimilia ac ꝓpinqua ſunt illis q̃ diximus ſupra de ceteris gubernationibus: illa que circa regnũ ⁊ circa tyrannidẽ cõtingunt: nam regia quidẽ poteſtas optimatũ gubernationi rñdet. ¶ Tyrannis autẽ paucorũ potentia illa poſtrema ⁊ ex populari cõponitur. Quapꝑ pernicioſiſſima ẽ his q̃ ſub ea ſunt vtpote ex duobꝰ ꝯpoſita malis: ⁊ tranſgreſſiones ⁊ delicta ꝯtinens: q̃ ex ambabus illis reip. gubernationibꝰ ꝓueniũt. Regni mutatio ex tyrannidis. B

Exiſtitq; generatio ſtatim ex cõtrariis vtriq; iſtarum. Naz regia poteſtas ꝓ tutela preſtantium viroꝝ contra populuz reperta eſt ⁊ fit rex ex preſtantibus ꝑ excellentiam virtutis: vel rerũ geſtaꝝ que ſint a virtute: vel ꝑ excellẽtiaz huiuſmodi generis. Tyrãnis vero originem habet a populo ac multitudine contra nobilitatẽ vt populus iniuriam ab illis non patiatur: patet hoc ex his que contigerunt. Fere enĩ tyranni vtplurimum facti ſunt ex ducibus populoꝝ: fidem adepti ab initio ꝓpter calumnias contra nobili tatem iactas. Tyrannides igitur alie in hunc modum conſtitute ſunt ciuitatibus iam adauctis. Alie prius ex regibus tranſgredi entibus patria iura: ⁊ affectantibus magis dominari. Alie ex ele ctis ad principales magiſtratus. Antiquitus enim populi conſti tuebant diuturniores adminiſtrationes ⁊ procurationes. Alie ex paucorum potentia eligentium vnum aliquem ad maximos magiſtratus. Omnibus iſtis modis facultas fuit id preficiendi ſi modo voluiſſent per potentiam ſibi preexiſtentem: vel ex regia poteſtate: vel ex honorib⁹ a populo exhibitis: ceu Phidon apud argos: ⁊ alij alibi regiam poteſtatem habentes tyranni ſunt fa cti. Circa Joniam vero tyranni ⁊ Phalaris ex honoribus: Pa netius quoq; in leontinis: ⁊ Cypſelus corinthi: ⁊ Piſiſtratus atenis: ⁊ Dionyſius ſyracuſis: ⁊ alij eodem modo ex fauore po pulorum: apud quos multum poterant. ¶ Ut ergo diximus re

B gia poteſtas inſtituta eſt ſecundum optimatum gubernationem eſt enim ſecundum dignitatem vel per virtutem propriam: vel generis: vel per beneficia collata: vel per iſta ſimul ac potentiam Omnes enim qui maxima beneficia in ciuitates genteſq; contu lerunt: vel qui eam facultatem habuerunt vt conferre valerent: hoc honore potiti ſunt. Alij bello conſeruatis populis ne in ſer uitutem deuenirent: quemadmodum Codrus. Alij a ſeruitute liberatis vt Cyrus. Alij ꝙ condidiſſent vrbem: vel ꝙ regionem acquiſiſſent: quemadmodum Lacedemoniorum ⁊ Macedonũ ⁊ Moloſſorum reges. Uult autem rex eſſe cuſtos vt qui diuitias habent nihil iniuſtum patiantur: nec etiam populus afficiatur contumeliis. ¶ Tyrannus autem (vt ſepe iam diximus) ad nul

C lam communem reſpicit vtilitatem niſi gratia proprij commodi. Eſt autem obiectum tyranni quod placeat: regis quod honeſtũ ſit. Quamobrem ⁊ illa in quibus plus habent: ſunt tyrannis quidem pecunie: regibus autem honores. Et cuſtodia regi a ciui bus ſuis eſt: tyranno autez a peregrinis. ¶ Quod vero tyrannis cõtineat illa mala / que ſunt ⁊ popularis gubernationis / ⁊ pau corum potentie: manifeſtum eſt. Ex paucorum quidem potentia finem eſſe diuitias: per has enim ſolas neceſſe eſt permanere: vt conductos retineat cuſtodes: vt ſumptus faciat in educando: vt populo ſuo in nulla parte confidat. Itaq; arma ciuibus ſuis adi

mere: ac multitudinem populi conculcare: ac ex vrbe pellere: et va cuã habitatoribus ciuitatem reddere: cõmunia ſunt paucorum potentie et tyrãnidis. Ex populari aũt vexare nobilitatem: clam euertere et aperte in exilium pellere tanq̃ aduerſarios et machinatores contra potentiam ſuam. Ex his enim et inſidias aduerſus eos iniri contingit: aliis dominationem affectantibus: aliis ſeruitutem fugientibus. Unde Periandri conſiliũ Thraſybulo datum ſupereminentes ſpicas decerpere tanq̃ opportunũ ſemp ſit eminentiores ciuium de medio tollere. ¶ Ut igitur fere dictũ eſt: eadẽ principia mutationum ſunt exiſtimanda: et in rebuſpu. et in vnius gubernatione. Per contumeliam.n. et per metum: et p contemptũ inſurgũt plerĩq; ſubiectorum aduerſus dominantes. Iniurie vero maxime per cõtumeliam: nõnunq̃ etiam per ablationem rerũ fiunt. Sunt aũt et fines ibi tales quales ſunt circa tyrannides et regna. Opes enĩ et honores qui in tyrannis regibuſq; conſpiciuntur maximi: affectant omnes. Inſurgitur autẽ qñq; in corpus dñantis: qñq; in ipſam dominationem. Qñq; aũt per contumeliam inducuntur hoĩes ad inſurgendum: dum impetus fit: in corpus. Cũq; ſint contumelie partes plures vnaqueq; illarum concitat ad iram. Iraſcentium vero plurimi vltionis cauſa impetum faciunt: non cauſa potentie quale fuit illud filiorũ Piſiſtrati. ob contumeliam.n. ſorori Armodii illatam: et ipſum Armodium iniuria affectum: impetus in eos factus eſt: ab Armodio q̃dem ꝓpter ſororem: ab Ariſtogitone autem pp Armodiũ Aduerſus Periandrum quoq; Ambracie tyrannũ inſidie facte ſunt ex eo: q: in potu quem amabat puerum interrogauit an ad huc ex ſe pregnans eſſet. Philippus vero a Pauſania occiſus eſt: q: non vlciſcebatur contumeliam ſibi factam ab Attalo. Et Amyntas paruus a Derda: quia iactaret ſe eius etate abuſum. Et eunuchus ab Euagora cyprio: quia enim mulier renuit filiũ eius: quaſi cõtumelia affectus eum necauit. ¶ Plurime vero inuaſiones facte ſunt ex eo: quia in corpus verecũdiam intuliſſent nonnulli eorum qui ſoli erant in principatu: qualis fuit inuaſio illa Cratei aduerſus Archelaũ Semper enim moleſta illi fuerat conſuetudo eius: itaq; parua etiam occaſio ſufficiens fuit: vel q: filiarum nullam ſibi dederat cũ ſe daturum promiſiſſet. Sed primam aucupatus a bello aduerſus Sirrã arabeum tradidit regi Elibie: Alteram vero filiam minorem natu filio Amynte coniugauit: exiſtimans per hunc modum minime ſibi fore aduerſaturum ex Cleopatra genitum: ſed indignationis principium extitit quod grauiter ferebat ſe ad libidinis gratiam haberi. Fuit vna cum illo ad rem patrandam Hellanocrates lariſſeus ob eandẽ cauſam. Qui eñ abuſus etate illius non vt promiſerat faciebat in patriam deduci: ob contumeliã id fieri ratus eſt: nõ ob amorẽ.

admirant. Hi autē vt ex re geſta memorabili atq; egregia famā
ac celebritatē nominis conſequātur: tyrānos adoriūtur: nō dña
tionem acquirere volentes. ſed gloriā. Sunt tamen perpauci q̄
ob hanc cauſam moueātur. Conſtituendū eſt enī ſibi viuendum
non eſſe niſi rem confecerint: quibus adeſſe op; Dionis propoſi-
tum: ſed non facile quidē fieri in multis. Ille enī cum paucis mi
litibus contra Dionyſium profectus: ait quātumcū q; progredi
poſſe ſatis id ſibi fore: vt ſi vel parū terre illius inuaſiſſet pulchrū
iam ſibi mori exiſtimaret. ¶ Corrūpuntur autem tyrānides vno
quidem modo vt vnaqueq; aliarum rerumpu. ab extra ſi aliqua
ſit contraria reſpub. robuſtior. Nam volūtas quidem aderit pro-
pter contrarietatem electionis. Que autem volunt omnes effi-
ciunt modo poſſint. Contrarie vero ſunt gubernationes: popu-
lus quidem tyrānidum ſm Heſiodum vt figulo figulus: nam gu
bernatio populi illa poſtrema tyrannis eſt. Regia vero poteſtas
ꝛ optimatum gubernatio propter contrarietatem gubernandi.
Quapropter Lacedemonij multas euerterunt tyrannides: ꝛ Sy
racuſani per id tempus quo reſpub. eorum recte gubernābatur.
¶ Alio autem modo corrumpuntur cum in ſeipſis ſeditionē ha
bent: quemadmodum circa Gelonem factum eſt ꝛ nunc circa
Dionyſium: Gelonis enim filium Thraſybulus Hieronis fra-
ter per illecebras ꝛ voluptates traducebat vt ipſe dominaretur.
Domeſtici vero ac neceſſarij per factionem repugnabant vt non
tyrannis omnino diſſolueretur: ſed Thraſybulus. Uerum alij in
ter hoc conſpirantes eam occaſionem nacti ipſos omnes pepu-
lerunt. Dionyſium autem Dion contra eum copijs ductis cum
eſſet affinis ſuſcepto populo illum pepulit: ipſe vero interfectus
eſt. ¶ Cum q; due ſint cauſe propter quas maxime contra tyran 3
nos inſurgunt: odium ſcilicet ꝛ contemptus: odium quidem exi
ſtat oportet in tyrannos. Ex contemptu autem plurime fiunt
euerſiones. Huius vero ſignum fuerit quod pleriq; eorum qui
dominationes adepti ſunt: eas vſq; ad extremum coſeruaue-
runt. Sed qui ab alijs ſuſceperunt confeſtim (vt ita dixerim) pe-
rierunt omnes. In voluptatibus enim viuentes efficiuntur faci-
le contemnendi / ac multas prebent occaſiones opprimendi ſui.
Particulam vero quandam odij debemus iram exiſtimare nam
quodammodo earundem rerum cauſa exiſtit: ꝛ eſt interdum ira
efficacior q̄ odium: vehementius enim inſurgunt: quia pertur-
batio illa nō vtitur ratione. Maxime vero cōtingit vt ira deferā
tur qui cōtumelia fuerunt affecti. Per quā quidē cauſam ꝛ Piſi
ſtratidarum deleta eſt tyrannis: ꝛ multe aliarum. Sed odium
magis. Nam ira cum dolore fit: quare non facile ratione vtitur.
Odiū vero ſine dolore. Ut autē ſummatim dicamus quotcunq;

cauſas diximus paucorum potẽtie illius per praue tꝑate atqꝫ po
ſtreme ⁊ popularis gubernationis extreme: totidem ⁊ tyrãnidis
cauſas eſſe ponendũ eſt. Nam ⁊ he ſunt tyrãnides quedam atqꝫ
ſub tyrannidũ diuiſione contente. ¶ Regnum autẽ ab his que
extra ſunt ꝗ minime corrũpitur: quapꝓ ⁊ diuturnius eſt. ex ſe au
tem ipſo: vtplurimũ euerti contingit. Corrũpitur autẽ duob⁹ mo
dis. Uno ſi ſeditio oriatur inter eos qui participes ſunt regni.
Alio modo ſi tyrannice gubernare pergant volẽtes eſſe dñi plu-
rium ⁊ contra legẽ. ¶ Non fiunt nunc amplius regna: ſed ſi qua
fiunt monarchie ⁊ tyrãnides magis ſunt: ob id qꝛ regnũ ſponta-
nea gubernatio eſt: dñiuꝫ vero maiorũ eſt. At plurimi pares ſunt
neqꝫ vſqꝫ adeo precellentes vt ad magnitudinẽ dignitatẽqꝫ hui⁹
gradus ſe poſſunt attolere: atqꝫ ex eo fit vt ſponte illi non parea
tur. ꝙ ſi deceptione quis aut vi dñetur: iam apparet hanc eſſe ty
rãnidem. ¶ In regnis autẽ illis in quibus ſucceditur ꝑ genus
ponendũ eſt corruptionis eſſe cauſam vltra illas que ſupra ſunt
dicte: ꝙ plerumqꝫ contẽnendi homines ſuccedunt in regnũ: ⁊ ꝙ
cum non habeant potentiã tyrannicã ſed regiã: ſuperbiunt. Eſt
eñ facilis deiectio regis: ſi enim nolint ſtatim nõ erit rex. At etiã
tyrannus etiã nolentiũ eſt. Corrumpuntur ergo gubernationes
vnius: per has ⁊ huiuſmodi cauſas.

¶ Per que regna ſaluãtur: ⁊ quibus modis retinent tyrãnides.

¶ Capitulum vndecimum.

Saluantur autẽ ſimpliciter loquendo ex contrariis. Sin
gulariter autem loquendo per deductionẽ illarũ ad me
diocrem modũ: quãto eñ magis reſtringit poteſtas oĩs
tanto maiori tẽpore neceſſe eſt eam durare. Nam ⁊ ipſi
qui regunt minus ſuperbiunt magiſqꝫ moderati fiunt: ⁊ illi qui
reguntur inuident minus. Propter hoc eñ ⁊ apud Moloſſos lõ
go tempore durauerunt reges: ⁊ apud Lacedemonios ꝙ ab ini-
tio ſtatiꝫ ĩ duas ꝑtes diuiſa fuerit regia poteſtas: ⁊ poſtea Theo
pompus ad mediocritatem magis illam deducẽs. Ephoros ſu-
peraddidit poteſtatẽ quidẽ minuens: ſed tꝑe augens regiam au
ctoritatem: vt faceret eam quodãmodo nõ minorẽ: ſed maiorem:
vt ad vxorem reſpondiſſe ferunt dicentẽ: an non erubeſceret ꝙ fi
liis minorem poteſtatem regiã derelinqueret ꝗ a parentib⁹ ipſe
accepiſſet: non profecto inquit: nam relinquo eis multo durabi-
B liorem. ¶ Tyrãnides vero ſeruantur duobus modis inter ſe cõ
trariiſſimis. Quorũ alter eſt is quem per ſucceſſionẽ traditũ plu
rimi tyrannorũ obſeruant. Horũ autem multa conſtituiſſe ferunt
Periandrũ corinthiũ. Multa etiã ex gubernatione Perſarũ eſt
aſſumere. Sunt autem ħ illa pernitioſa que ſupra retulimus om
ni conatu a tyrannis fieri quo dñationem retineãt veluti poten-
tiores decerpere: ⁊ ſapientes perimere. Et neqꝫ comeſſationes

permittere:neq̃ ſodalitates:neq̃ diſciplinā:neq̃ aliud quicq̃ ta
le:ſed oīa cauere. vnde conſueuerint oꝛiri inter ciues intelligētia
⁊ fides. Et neq̃ ſcholas:neq̃ conuent⁹ aliquos vacationis alicu
ius fieri cōcedere:⁊ oīa facere ex quibus ciues inter ſe q̃ maxime
incogniti ſint oēs. Cognitio enim fidem generat inter ipſos: ⁊ ſa
tellites eius apparere ſemper;: ac verſari foꝛis:quominus latere
poſſit quid quiſq̃ agat:aſſueſcātq̃ animū ſubmittere ꝑ ſeruitutē
continuā : ⁊ alia quecūq̃ talia perſica ⁊ barbara tyrānidis ſunt.
Cuncta eñ idem valent. Et ne lateant conari quecūq̃ quis dixe
rit aut fecerit:ſed eſſe exploꝛatoꝛes quēadmodū Syracuſis hi q̃
deductoꝛes nuncupabant ⁊ auricularij:quos ſubmittebat Hie-
ron vbicunq̃ foꝛet congregatio aliqua vel conuerſatio . Minus
eñ audent:qui talia foꝛmidāt:⁊ ſi audent:minus latere poſſunt. C
Calūniari quoq̃ inuicem ⁊ collidere amicos cum amicis : ⁊ ple-
bem cum nobilitate:⁊ diuites inter ſeipſos:⁊ ſubditos ad pauꝑ-
tatem redigere tyrānice eſt prauitatis vt neq̃ ſumptus fiat in cu
ſtodia : ⁊ illi quotidianis moleſtijs occupati vacare non poſſint
ad conſilia contra tyrānos ineunda . Exemplū huius autē Py-
ramides egypti : ⁊ donaria Cypſelidarū : ⁊ olympi edificatio a
Piſiſtratidis facta:⁊ Policratis opera circa Samū. Hec eñ oīa
fuerunt inſtituta ad ocium ⁊ quietē populoꝛū tollendā : ⁊ ad in-
ducendā pauꝑtatem per tributoꝛū penſionē:vt etiā ſyracuſis fa- D
ctum eſt. Dionyſio eñ eam ciuitatē tenēte cōtingit ſyracuſanos
in quinq̃ annoꝛū tp̄e cunctas facultates ſuas in ſoluēdis tribu
tis conſumpſiſſe. ¶ Studet etiā bellū concitare tyrān⁹:vt nego-
cijs occupent ciues. ⁊ indigentia ducis continuo detineant. Et E
regnū q̃dem ꝑ amicos ſeruat. Tyrāni autem eſt maxime amicis
diffidere:quaſi velint omnes:poſſint aūt maxime amici cum ſub
uertere. ¶ Et q̄ fiunt circa vltimā popularē gubernationē tyran
nica ſunt oīa:vt potentia mulierū domi quo reuelent viroꝝ ſecre
ta. Et manumiſſio ſeruoꝛū eadem de cauſa. Nō eñ inſidiant ſer-
ui ⁊ mulieres tyrāno:⁊ ſi pꝛoſpere degāt neceſſe eſt vtroſq̃ beni-
uolos foꝛe/⁊ erga tyrānidem:⁊ erga popularē ſtatum:nam ⁊ po-
pulus dominus eſſe vult . Ex quo fit vt adulatoꝛes apud vtroſ-
q̃ in honoꝛe habeātur. Eſt eñ qui populum colit ⁊ ducit populi
adulatoꝛ. Tyrānoꝛum vero qui aſſentando cōuerſatur quod eſt
opus adulatoꝛis. Nam pꝛopter hoc prauos amicos habent tyrā
ni ꝙ adulationibus gaudent. Id autem nemo faceret qui mentē
haberet libero homine dignam:ſed amant boni viri vel nō adu-
lantur ⁊ viles praui ad praua. Clauus enim clauo:vt dicitur pꝛo
uerbium. ¶ Nullo quidem honeſto nulloq; libero delectari tyrā
nicum eſt . Se eñ ſolum eſſe talem putat tyrannus. Qui autem
ſubditoꝛū vel honeſtati ſtudent vel libertati minuere excellentiā
⁊ pꝛeeminentiam tyrannidis videntur. Oderunt ergo illos tyran

rum. Et videri velle non aſperum: ſed cum grauitate honeſtum ⁊
talem. vt eum non timeant obuij. ſed magis reuereãtur. Hoc aũt
non facile eſt eum aſſequi qui foret contẽnendus. Quapropter
opus eſt ⁊ ſi non aliarum virtutum: at ſaltem ciuilis cum curam
habere: ac talem de ſeipſo opinionem afferre. Inſuper non ſolũ
ipſum videri nulli protinus ciuium contumeliam facere: ſed etiã
neminem illorum qui circa eum ſunt. ¶ Eodemqꝫ modo ſe habe h
re mulieres ſuas erga ceteras mulieres. Nam et per cõtumelias
mulierum permulte iam tyrannides perierunt: et circa volupta-
tes corporis contrarium facere quam nunc faciunt quidam tyrã
ni. Non ſolum enim ſtatim ab aurora id agunt conueniantqꝫ per
dies plures: verumetiam apparere volunt alijs quod ita faciant
vt tanꝙ felices beatoſqꝫ admirentur. Sed in talibꝰ maxima erit
moderatio adhibenda vel ſaltem videri ab alijs illa fugere. Non
enim faciliter inuadi poteſt: nec faciliter contemni qui ſobrius
ſit: ſed qui ebrius: neqꝫ qui vigilet: ſed qui dormiat. Contrariũ qꝫ
agendum eſt ſupradictorum fere omnium. Corroboranda enim
et ornanda ciuitas eſt ab eo tanꝙ a curatore: ac non tyranno.
¶ Videri etiam oportet ipſum erga religionem deorum afficere
vehementer. Minus enim formidabunt populi ne quid contra iu-
ſtitiam fiat ſi religioni deditum illum exiſtimabunt principem ac
deorum timorem habere: minuſqꝫ contra illum audebunt inſur- i
gere quaſi deos habeat propitios et fauentes. ¶ Verumtamen
oportet ſine improbitate talem videri: atqꝫ eos viros qui aliqua
in re laudabiliter ſe geſſerint honorare: ita vt non exiſtiment vnꝙ
ſe magis honorari a ciuibus ſuis in libertatem degentibus po
tuiſſe: hos autem honores ipſemet tribuere debet tyrannus: pe
nas vero et animaduerſiones per alios infligere: per magiſtratꝰ
vꝫ. et iudicia. Communis vero cuſtodia omnis dñationis vnius
eſt neminem vnum pre ceteris magnum facere: ſed plures: nam ſe
inuicem cuſtodient. Quod ſi quem extollere oporteat: non tamẽ
eum qui ſit moribus audax: naꝫ hmõi hoies aptiſſimi ſunt ad in
uadendum circa res omnes. Si vero cuiuſꝙ potentia minuenda
eſt modice ac non vno ſimul impetu omnis poteſtas eſt auferen
da. ¶ Inſuper ab oĩ cõtumelia abſtinendum: precipue tamen a l
duabus: ne in corpus flagris: neue in etatẽ libidine inſultũ agat.
Maximeqꝫ id cauendum in illis hominibus qui honorem ma
gnifaciunt. Nam in pecunias illatam iniuriã auari hoies graui
ter ferunt. In honorem vero illatã et qui boni ſunt viri ⁊ qui ho
norem magnifaciunt permoleſte patiuntur. Quapropter aut nõ
huiuſmodi hominum opera vtendum eſt: aut animaduerſiones
in illos primo more ac ſine vlla cõtumelia ſunt faciende. In eta
tem vero ex amore ſit conuerſatio non ex licentia. Deniqꝫ hoc de
decoris impenſione maiorum honorum eſt redimendum: co-

rum aũt qui vim inferendam cõtra corpus tyrãni inſurgunt: iſti ſunt formidãdi: ⁊ cauendi: qui ita diſpoſiti ſunt vt amplius viuere nõ curẽt cum occiderint. Quapꝑ maxime cauendũ eſt ab his qui vel ſeipſos vel eos quos habeant chariſſimos cõtumelia af-
M fectos putant: ſine vlla enim cura proprie ſalutis irruũt qui ꝑ indignationẽ ꝗ irã aggrediuntur. Quemadmodũ ⁊ Heraclitus inquit durũ eſſe dicens pugnare aduerſus iram. Uita enim id emi. Cũ vero ciuitates ex duabus cõſiſtant partibus: ex inopibus ſcꝫ ⁊ opulentis maxime quidem de vtriuſqꝫ partis ſalute cogitãduꝫ eſt ab eo qui gubernat ⁊ alteros ab alteris nulla iniuria afficĳ. Quicũqꝫ tamẽ eorum ſint potentiores hi precipue ſunt a gubernatione vendicandi: ac velut proprĳ efficiendi. Nam ſi hoc extiterit neqꝫ ſeruorum liberationẽ facere compelletur tyrãnus: neqꝫ arma adimere. Altera namqꝫ pars tyrãni potẽtie adiuncta ſufficiẽs erit ad ſuperandũ eos qui cõtra inſurgere vellent. ¶ Superfluũ autẽ particulariter dicere de omnibus iſtis. Intẽtio eñi manifeſta eſt ꝙ oportet non tyrãnicum: ſed tanqꝫ patrẽfamilias ⁊ regem eſſe putari ab illis qui ſub eo ſunt: nec pro ſe capientem: ſed pro cõmunis vtilitatis tutela et cura: et mediocritates in vita ſequi nõ exceſſus. ¶ Preterea egregios viros per familiaritatem ſibi coniungere. Plebem vero ac multitudinem per fauorẽ ⁊ gratiã in obſequio retinere. Ex his eniꝫ neceſſe eſt nõ ſolũ dñationẽ eius pulchriorẽ ⁊ optabiliorẽ ex eo: q2 melioribus imperet et non abiectis: neqꝫ ex eo ꝙ ipſe neqꝫ odio ſit neqꝫ formidetur: verũetiã ex eo ꝙ longiorẽ ac durabiliorẽ eius dñationẽ fore contingat. Inſuper moribus talẽ eſſe. vt vel recte ſe habeat ad virtutẽ vel ſemibonus q̇ dã ſit: vt vel recte ſe hẽat: ⁊ non malus: ſed ſeminalus.

¶ De duratione tyrãnidis et loco Platonis obſcuro et reprobatione Socratis. Capitulũ duodecimnm.

AT qui omnium gubernationum breuiſſime durare ſolẽt paucorum potentia: ⁊ tyrannis. Quippe illa que plurimo durauit tempore. Orthagore et filiorũ qui apud Sicyonios tyrannidem habuere ad centeſimum vſqꝫ annum peruenit. Durationis vero cauſa fuit ꝙ mediocritate quadam erga ſubditos vtebantur: multaqꝫ regibus ſeruientes agebant: et qui aptus rei militari fuit Cliſthenes non facile contemnendus habebatur. Plurimum vero conuerſatione ⁊ vſu familiari fauorem ⁊ gratiam hominum acquirebat. Fertur eniꝫ Cliſthe-
A nes coronaſſe iudicem qui victorie illius contradixerat. Aiũt quidam huius iudicis ſtatuam eſſe illam qui in foro ſedet. Piſiſtratus quoqꝫ fertur aliquando apud conſilium Ariopagi citatus iudicium ſubiĳſſe. ¶ Secunda vero apud corinthum Cypſelidarũ tyrannis. nam ea durauit annis tribus et ſeptuaginta et menſibus ſex. Cypſelus eñi ipſe tyrãnidẽ exercuit annis triginta. Periã

drus vero quadraginta quatuor: Psammeticus aūt gordij annis tribus. Cā vero durationis eadē fuit. Cū eīm popularis eſſet Cypſelus aegrā apud multitudinem preualeret ſinē vlla corporis cuſtodia in oratione perſeuerauit. Periādrus autem eius filius magis tyrānice ſe geſſit. Sed vir erat bello egregius. ¶ Tertia piſiſtratidarum Athenis hic autem non fuit cōtinua. Bis eīm ex tyrānide pulſus fuit Piſiſtratus. Itaqꝫ ex annis triginta tribus ſolū annis ſeptē ⁊ decem tyrānidem exercuit. Filij vero eius annis decē ⁊ octo: atqꝫ ita oēs ſimul anni fuerūt quinqꝫ ⁊ triginta. ¶ Ex reliqs vero illa q̄ apud ſyracuſas fuit: Hieronis ⁊ Gelōis ſed non longa fuit: hic annis enim nō amplius q̄ꝫ duo de viginti durauit. Gelon. n. ſeptē annis cū tyrānidē exercuiſſet octauo defunctus eſt: Hieron aūt decem. Thraſibulus vero mēſe decimo excidit. Ceterarū vero tyrānidum plereqꝫ breui tpe durauerunt oēs. Que igitur ſint tam circa gubernationē plurium q̄ꝫ circa gubernationem vnius ſolius per que ⁊ corrumpantur ille ⁊ ſeruentur: fere dictum eſt. ¶ In repu. vero Platonis Socrates de mutationibus loquitur: nec tamē recte. Illius enim reſpu. que eſt optima atqꝫ prima mutatio nulla propria aſſignatur. Inquit enim cauſam eſſe mutationis: quia ſic natura comparatum ſit vt nihil permaneat: ſed in ambitu quodā tpis mutationem recipiat. Eſſe vero principiū horū inquit quorū ſexquitertius cubus quarto cōiugatus duas exhibet harmonias. inquiens qn̄ numerus diagrāmatis hmōi efficiatur ſolidus vt puta natura producēte prauos ⁊ meliores diſciplina: hoc ergo forſan inquit non male. Fieri enim poteſt vt ſint aliqui quos diſciplina inſtitui ac bonos fieri viros impoſſe eſt. Sed hic non propria mutatio foret illius reipu. quam optimam eſſe vult magis q̄ꝫ aliarum omnium ⁊ vniuerſorū que fiunt etiā in tempore: propter qḋ (inquit) oīa mutari ⁊ que non ſimul incipiunt ſimulqꝫ mutantur. Ceu ſi prima dies eſſet mutationis ſimul mutarentur. Preterea quā ob cām ex illa trāſit ad lacedemoniorum rempu. Sepe enim in contrariam trāſeunt reſpu. omnes: vel in ea que ſint propinqua. Eadem ratio eſt de alijs quoqꝫ mutationibus: ex Laconica. n. inqͭt mutatio fit ad paucorū potentiā. Ex iſta vero ad popularem ſtatum. Ex illo rurſus ad tyrānidē. Atqui ⁊ ecōtrario mutantur. ceu ex populari in paucorum potentiam: ⁊ magis quidem q̄ꝫ in vnius gubernationem. Preterea tyrānidis vtrum mutatio ſit vel non ſit: nil dicit: propter quam cauſam nec in quam reipu. ſpēm tranſit. Huius vero cā eſt quod nō faciliter dicere valebat: infinitum enim. Nam ſecundum eum in primam ⁊ optimam: ſic enim vtiqꝫ fieret cōtinuo circulus. ſed mutatur in tyrānidē tyrannis: vt ea q̄ apud ſicyōios ex Myronis tyrānide in Cliſthenis. Et in paucorum potentiā: vt illa que in Chalcide fuit Anticleōtis. ⁊ in popularē

B

C

¶ Sextus Politicoꝝ Ariſtotelis.

¶ Quot que rebuſpublicis: paucoꝝ potentijs: ⁊ popularibꝰ gubernationibus: conueniant conſiderandum ſit.

¶ Capitulum Primum.

Quot igitur ſint differẽtie: ⁊ quales eius qḋ delibe randi hꝫ poteſtatẽ: ⁊ in quo ſumma huius rei con ſiſtit in repub. ⁊ circa magiſtratuũ ordinationẽ et de iudicijs: ⁊ qualia ad qualẽ ordinenꝉ rempu. et preterea de corruptionibꝰ ⁊ conſeruationibꝰ rerũ pu. ex quibꝰ prouenıãt: ⁊ quas ob cauſas: dictum eſt prius. Sed cũ pl̄res ſint ſpecies popularis: ⁊ ſi militer aliarũ gubernationũ: de illis ſi quid reſtat nõ peiꝰ fuit cõſiderare: ac ſimul vnicuiqꝫ earũ propriũ ⁊ cõuenientẽ modũ reddere: ac preterea cõſiderare cõiunctiones ſimul ipſorũ modoꝝ. Nam eorũ coniunctio parit rerũpu. varietatẽ: vt ⁊ optimatũ gubernationes ad paucoꝝ declinent potentiã ⁊ reſpu. magis populares exiſtãt. Dico autẽ cõiunctiones quas cõſiderare opꝫ: et nunc vſqꝫ cõſiderate nõ ſunt: ceu ſi pars, illa que in deliberando verſaꝉ: ⁊ illa q̄ circa electiones magiſtratuũ cõſiſtit: ita inſtituta ſit vt cõferat paucoꝝ potẽtie: ⁊ circa deliberãdũ illo modo. circa electiones vero ad optimatũ gubernationẽ magis declinet: vel ꝑ aliũ quẽdã modũ: nõ oĩa inſtituta ſunt ad reipu. congruentiã. A

¶ Qualis igiꝉ ppl̄aris quali cõgruat ciuitati: ⁊ qualis paucoꝝ potẽtia: quali multitudini: ⁊ aliaꝝ gubernationũ q̄ q̄bus cõferat dictũ eſt prius. Uerũtñ opꝫ fieri manifeſtũ: nõ ſolũ quenã iſtaruꝫ gubernationũ optima ſit ciuitatibꝰ: ſed etiã quõ cõſtituẽde ſint: ⁊ iſte ⁊ alie breuiter eſt explicãdũ. Et primo de populari dicemꝰ. Nã ſimul ⁊ ꝑ hãc etiã de cõtraria illiꝰ gubernatiõe patebit. Hec eſt aũt quã vocãt q̇dã paucoꝝ potẽtiã. Capiẽda ſunt aũt ad hãc diſciplinã cuncta ppl̄aria: ⁊ q̄ vñr ppl̄ariũ eſſe ſequacia. ex his ei ſimul poſitis reſultãt ſpecies gubernationis ppl̄aris: ⁊ pl̄es eſſe eas q̄ vnã: ⁊ differẽtes: cõtinget. B

¶ Due ſunt cauſe ꝑ quas plures exiſtũt populares. Prima illa q̄ dicta fuit q: ĩter populos differentia eſt: ſunt eñ alij agricole: alij opifices: alij miniſtri. quoꝝ primi a ſcḋis: ⁊ tertij ab vtriſqꝫ nõ in eo modo q meliꝰ aut deterioꝝ ppl̄aris ſtatus: verũetiã in eo qḋ nõ idẽ ſit. Scḋa vero cauſa eſt de qua nũc dicimꝰ. Que eñ popularẽ ſtatũ ſequunꝉ: ac videnꝉ eſſe propria ipſius coniuncta ſimul faciũt popularis ſtatus varietatẽ. Nã alicui pauciora ꝯſitia ſunt: alicui plura. alicui oĩa. Utile vero hoꝝ ſingula cognoſcere: ⁊ ad conſtituendum q velit quis: ⁊ ad corrigendũ. Querũt eñ qui rẽpu. inſtituunt cuncta q̄ illi ꝓpria ⁊ conuenıẽtia ſint in vnũ colligere ad ꝓpoſitum ſuum: ſed aberrant dum hoc faciunt: vt ſupradictum eſt a nobis vbi C

de corruptionibus ⁊ conſeruationib⁹ rerump. tractauim⁹ prius. Nunc autem dignitates ⁊ mores: ⁊ ea que efflagitent dicemus.

¶ De fine popularis gubernationis: ⁊ quibuſdam popularium gubernationum peculiaribus. Cap. ſecundum.

Propoſitũ igit̃ popularis reipu. eſt libertas. Hoc eñi diA cere cõſueuerunt quaſi in hac ſolũmodo repu. libertatē q̃rentes. Ad hanc eñ reſpicere dñt oēm popularem ſtatum. Libertatis vero ipſius pars vna in eo cõſiſtit vt ꝑ vices imperent ⁊ pariãt. nam iuſtum populare eſt equum habere ſcḋm numerũ: nõ ſcḋm dignitatē. Ex quo fit vt ſcḋm hoc iuſtũ multitudo ex neceſſitate dñetur. Et quicquid decreuerint plures id eſſe ratum: ⁊ id eſſe iuſtum. Aiunt eñ oportere vt vnuſquiſqꝫ ciuiũ equum habeat atqꝫ ita cõtingit in popularib⁹ gubernationibus inopes plus poſſe q̃ opulentos: plures. n. ſunt ⁊ id obtinet qḋ pluribus videat̃. Unũ igit̃ libertatis ſignũ hoc eſt qḋ ponũt oēs populares reipu. finē alterũ vero viuere vt quiſqꝫ velit. Hoc. n. aiũt opus eſſe libertatis ſiquidē ſerui eſt viuere nõ vt vult: hic eſt igit̃ ſcḋs pplaris reipu. finis. ¶ Hinc profectũ eſt nemini potiſſimũ ſubeſſe velle. Qḋ ſi hoc nõ datur: at ſaltē ꝑ vices ſubeſſe ac p̄eſſe idqꝫ ꝑtinet ad libertatē que eſt ſcḋm equũ. His p̄ſuppoſitis ac tali exiſtente principio pplaria hmõi ſunt ſumi ad magiſtrat⁹ oēs ex oībus: ac p̄eſſe oēs vnicuiqꝫ ⁊ vnũquēqꝫ viciſſim oībus. ¶ Per ſortem tribuere magiſtrat⁹ vel oēs penitus vel illos ſaltem q nõ peritia indigent ⁊ arte. A nullo cenſu eſſe magiſtrat⁹ vel ſaltem a minimo. Nõ niſi ſemel eũdem magiſtratũ ab aliquo geri poſſe vel
B perraro: ⁊ paucos: exceptis his qui verſant̃ in bello. ¶ Parui tēporis eſſe magiſtrat⁹ vel oēs vel quotquot id recipere pñt. ¶ Iudicare oēs ⁊ ex oībus: ⁊ de oībus: vel de plurimis ⁊ maximis et principaliſſimis: puta de corrigendo ⁊ de repu. ⁊ de priuatis contractib⁹: ¶ Et cõcionē eſſe oīm dñam: magiſtratũ vero nullius: aut dñam eſſe cõcionē rerũ maximarũ: magiſtratũ vero minimarũ. Inter magiſtrat⁹ autē populariſſimũ eſt cõſiliũ vbi nõ oībus eſt mercedis facultas: nam vbi adeſt hec mercedis facultas: adimũt ⁊ huius magiſtrat⁹ potentiã. Ad ſe eñi reducit iudicia cũcta populus mercede abundãs vt dixim⁹ ſupra vbi de hac parte tractauimus. ¶ Deinde mercedē capere potiſſimũ q̇dem oēs: cõcionē: iudicia: magiſtrat⁹: vel ſaltem magiſtrat⁹ ⁊ iudicia ⁊ conſilium ⁊ cõciones p̄ncipales: vel eos magiſtrat⁹ quos neceſſe eſt in eadē
C ſimul eſſe comeſſatione. ¶ Preterea cum paucorũ gubernatio genere ⁊ diuitijs ⁊ eruditione diffiniat̃: vident̃ popularitatis contraria eorum eſſe: ignobilitas: inopia: ſordidum opificiũ. Preterea magiſtratuum poteſtatem nullã perpetuã eſſe: ꝙ ſi relicta ſit aliqua ex antiqua mutatione illius auferre potentiã: ⁊ ex electione ad ſortem reducere. Hec igitur omnia communia ſunt guberna-

tionū popularium. Contingunt autē ex eo iuſto: qđ fatenť eſſe popularē. Hoc eſt equū habere oēs ſm numerū qđ maxime vr̄ eſſe pplaris ſtatus ⁊ populi. Equū eſt ei cum nihilo magis gubernēt diuites ꝙ paupes/nec ſoli poteſtatē hn̄t:ſed oēs ex equo ſm numerū. Sic em̄ demū exiſtimāt pitatem in repu. eſſe ac libertatem.

¶ De cenſu partiendo in populari gubernatione.

¶ Capitulum tertium.

Ed queriť poſt h̄ queādmodū habebūt equū vtrūq3 ptiri mille cos cenſus q̄ ſunt quingētoꝝ:⁊ mille equaliter poſſe quingētis vel nō:ſic ponere op3 iſtā pitatem vel ptiri q̄dē ſic. Deinde ex quingētis pares accipere:⁊ ex mille hos poteſtatē habere ptitionū ⁊ iudicioꝝ. Utrū igiť reſpu. iſta iuſtiſſima eſt ſm pplare iuſtum: vel magis illa ſm multitudinem. Aiunt enim plres id eſſe iuſtum qđ videť vtiq3 plurib⁹. Potētes vero qđ videť his q̄ plus poſſidēt. Pro multitudine ei facultatū aiunt eſſe ſtatuendū. Sed hn̄t vtraq3 imparitatē ⁊ iniuſtitiā. Si em̄ qđ pauci: tyrānis eſt. Nā ſi vnus habeat plura ꝙ alij opulēti: ſm paucoꝝ iuſtū is ſolus dignus eſt q̄ gubernet. Si vero plures ſm numeꝝ iniuriabunť publicātes bona opulentorum ac paucoꝝ: vt ſupius dictū eſt. Que igiť ſit equalitas qua3 ambo pfiteanť. cōſiderādum eſt ex his q̄ vtriq3 diffiniunť iuſta. Inquiunt em̄ q̄cquid videať maiori parti ciuiū id opoꝛtere eſſe ratum. Sit q̄dem hoc attamē nō penit⁹: ſed cu3 due ptes ſint: ex q̄bus ciuitas ↄſtat: diuites. ſ. ⁊ pauperes: qđ ambab⁹ videať aut plurib⁹ id ratum ſit. ꝙ ſi cōtraria videanť qđ plurib⁹ ⁊ hn̄tibus maioꝛē cenſum. puta ſi alij decem: alij viginti: videať autē diuitū ſex: pauperū vero quindecim. Accedāt vero pauperib⁹ quatuoꝛ diuitū: diuitib⁹ autē quinq3 pauperū: quoꝛūcunq3 cenſus exuperat cōnumeratis amboꝝ vtriſq3/id ratum ſit. ꝙ ſi foꝛſan equales eſſe cōtigerit cōmunē eſſe hāc ambiguitatē putādum eſt: vt nūc accidit ſi vtrinq3 paria ſuffragia cōcionis ſint: aut pares iniudicio ſint. Nam aut ſoꝛte dirimēdum eſt: aut aliud q̄ddā hmōi agēdo. Sed de equo ⁊ iuſto ꝙꝙ ſit admodū difficile in illis reperire veritatem: tamen facilius eſt foꝛtiri ꝙ perſuadere his qui plus habere poſſunt. Semper enim qui imbecillioꝛes ſunt equum et iuſtum querunt. ſed qui plus poſſunt: iſta non curant.

¶ De quatuoꝛ ſpeciebus populariū: ad quos ptineāt: de earum legibus atq3 vaframetis. Cap. quartum.

Um vero quatuoꝛ ſint gubernationes populares: optima eſt illa quā pmo gradu poſuimus: vt ſuperioꝛibus libris dictum eſt. Eadē quoq3 antiquiſſima oīum. Dico autē pmā ſm diſtinctionē populoꝝ: nam optimus populus eſt ille qui ex agricolis cōſtat. Itaq3 ⁊ popularis ſtatus facile efficitur: vbi multitudo viuit ab agricultura vel paſcuo ne-

exercitati ad bellicas expeditiones vtiliſſimi ſunt ac potētes ſub
diuo conſiſtere. ❡Cetere vero multitudines quaſi omnes ex qui C
bus alij ſtatus populares conſtant: multo deterioꝛes his ſunt.
Nam opificum quidem ac foꝛenſium ⁊ mercennarioꝛum vilis eſt
vita nullumqꝫ virtutis opus eoꝛum. Et inſuper quia huiuſmo=
di genus hominum circa foꝛum vꝛbiumqꝫ (vt ita dixerim) aſſi=
due heret faciliter conciones agitat: at agricole quia ſparſim ha
bitant per agros: neqꝫ in vnum coeunt faciliter: neqꝫ ſimiliter in=
digent huiuſmodi congregatione. Quibus vero contingit ſituꝫ
regionis talem eſſe vt longe diſtent ab vꝛbe: in his facile eſt po=
pularem ſtatū laudabilē conſtituere ac rempu. ipſa enim compel
litur multitudo quaſi colonias per agros efficere. Quare ⁊ ſi fo=
renſis turba ſit: tamē conciones in populari ſtatu non facit abſqꝫ
multitudine illa que per agros habitat. Quomodo ergo conſti=
tuenda ſit optima illa ac pꝛima popularis gubernatio dictum eſt
patet etiam quomodo alie. Subſequenter enim eſt deſcendendū D
⁊ deterioꝛ ſemper multitudo ſeparanda. ❡Poſtremam vero ſpe
ciem: quia omnis multitudo ad illam recipitur neqꝫ cuiuſcumqꝫ
ciuitatis eſt eā perferre neqꝫ facile permanere eam niſi legibus ⁊
moꝛibus bene ſtabilitam. A quibus vero labefactari contingat:
⁊ hanc ⁊ alias reſpu. fere dictum eſt pꝛius in plurimis. ❡Sꝫ ad
conſtituendam hanc popularem gubernationem: ⁊ ad populum
roboꝛanduꝫ conſueuerunt pꝛeſides recipere complures ac ciues
efficere non ſolum legitimos: verū etiam ſpurios: et ex quouis ci
ue id eſt ſiue ex patre ſiue ex matre. Omne enim hoc huic popu=
lo magis conueniens eſt. Conſueuerunt igitur hi qui populos
ducunt ita conſtituere. Opoꝛtet tamen id facere quoad exupe=
ret nobilium medioꝛumqꝫ multitudinem: neqꝫ vltra pꝛogredi.
Nam ſi tranſcendunt turbatioꝛem efficiunt rempub. ac nobilita=
tem exaſperando magis irritant: ad egre difficulterqꝫ populareꝫ E
ſtatum ferendum: que cauſa ſeditionis fuit apud Cyrenem. Par
uum enim inconueniens continuendo tranſitur: magnum vero in
oculis heret. Inſuper talia conſtituta vtilia ſunt ad popularem
ſtatum huiuſmodi: ⁊ ad populi coꝛroboꝛationem: qualia Cliſthe
nes Athenis factitauit quo populi gubernationem augeret: et
apud Cyrenem hi qui populum cōſtituerunt. Tribus enim alie
conſtituende ſunt plures: ⁊ ſodalitates pꝛiuatoꝛum ſacroꝛum re=
digende ſunt ad pauca ⁊ publica. ⁊ cuncta diligenter excogitāda
quo ꝙ maxime omnes ſimul admiſceantur familiaritates con=
uerſationeſqꝫ pꝛime diſiungantur. ❡Preterea tyrannica machi
namenta omnia videntur eſſe popularia ceu licentia ſeruoꝛum: ⁊
mulierum ⁊ pueroꝛum: vt ſine metu viuāt vt velint: permulti eñ
huiuſmodi ſtatum ciuitatis amabunt: cuꝫ pleriſqꝫ dulcius ſit diſ=
ſolute viuere ꝙ modeſte.

Paruū in cōueniēs cōtinuādo trāſit: magnū vo in oculis heret.

¶ Ad populares inſtitutiones precepta. Capitulum quintum.

Est aūt opus legis poſitoris ⁊ eoꝛū qui volunt ſtatū aliquem talē conſiſtere:nam vt cōſtituatur talis ſtatus non magnū negocium eſt:neqꝫ ſolū cōſtituere:ſꝫ magis vt ſeruetur. Uno enim vel duobus vel tribus diebus permanere quōcūqꝫ guberrātibus:haud difficile eſt. Qua ꝓpter opus eſt ex his(quas ſupra retulimus)conſeruationibus ⁊ coꝛruptelis rerūpub. cautelā aſſumere cauēdo illa que coꝛruptura ſunt ac leges tales ponendo ⁊ ſine ſcripto ſcriptaſqꝫ cōſeruationes ſtatus maxime cōpꝛehendāt:neqꝫ putare id eſſe populare neqꝫ paucoꝛū potētie ꝙ efficiat ciuitatem maxime a multis vel a paucis gubernari:ſed ꝙ ꝗ plurimo tpe. At nūc hi qui ſunt potentes in populis gratificātes multitudini multa populariter agūt per publicationes bonoꝛum in iudicijs factas. Quare opꝫ eos qui curam ſalutis habēt reipub. cōtra moliri leges ponendo:vt damnatoꝛum bona ſacra ſint:⁊ non in publicuꝫ ſed in ſacrum referantur. Hec enim lex nihilominus iniurias cōpeſcet. nam pena eadem erit. Populus autem minus cupide damnabit:cum nihil ſit vtilitatis ex damnatione ſuſcepturus. ¶ Inſuper publicas accuſationes ꝗ rariſſimas ſemper facere magna pena cōſtitutā aduerſus eos q̄ falſo accuſarint. Non enim populares in iudicium vocari conſueuerunt:ſed nobiles. ¶ Opꝫ aūt erga ſtatum reipubli. quantum fieri poteſt omnes ciues reddere beniuolos:ꝙ ſi id fieri nequeat ſaltem conari ne hoſtes exiſtimēt eos qui gubernant. ¶ Cum vero poſtreme ille ſpecies gubernationum popularium in multitudine cōſiſtant ac difficile ſit in cōcionibus vacare poſſe ſine alicuius mercedis ſuſceptione:hoc autem niſi redditus habeat ciuitas maxime inimicum eſt pꝛeſtantibus viris. Nam ex tributo ⁊ publicatione bonoꝛum:⁊ ex iudicioꝛum impꝛobitate neceſſe eſt pꝛouenire ꝙ multas iam populariuꝫ reſpu. ſubuertit. ¶ Ubi ergo publici redditus non ſunt: facere opoꝛtet conciones raras ⁊ iudicia magna quidem:ſed paucis diebus duratura. hoc autem confert ad illud quod non foꝛmidabūt impenſas opulenti:tametſi diuites non capient mercedem iudicij ſed pauperes. Cōfert etiam ad recte iudicandum multo magis:nam qui magna patrimonia habent:multis diebus abeſſe nolunt a rebus ſuis: modicum vero abeſſe tempus non moleſte

A ferunt. ¶ Ubi vero ſunt redditus publici non id facere quod nūc ductoꝛes quidam in populo faciunt. ſuperflua enim diuidunt ac ſimul capiunt:moxqꝫ rurſus indigent eiſdem. Eſt enim pauperibus ceu vas perfoꝛatum huiuſmodi emolumentum. Sed opoꝛtet eum qui vere popularis ſit videre ne multitudo paupertie nimia pꝛematur. nam egeſtas paruam reddit populi gubernationem. Conandum eſt igitur ingenioſe vt abundantia eſſit diuturna:nam

Egeſtas prauam reddit populi gubernationem.

na:nam id ꝓdeſt etiā diuitibus. Congregantes vero illa que ex redditibus ꝓueniunt ſimul eis egenis tribuere opꝫ:preſertim ſi quis poſſit tm̄ cōgregare quātum ſat eſt ad agelli cōparationē vel ſaltem ad facultatem negociandi ⁊ agrum colendi. Et ſi nō oibus poſſibile ac ſm̄ tribus aut partē aliam in parte diſtribuere opꝫ. ¶ In hac re aūt ad neceſſarios cōuenitꝰ mercedē oꝫ affectātes diuites cōferre inania munera. Per talē aliquē modū carthaginēſes gubernātes amicū retinent populum. Semper enim quoſdā e populo mittētes in aliquas gubernatiōes eos diuites faciūt. Gratioſorū vero ac mente hñtiū nobilium id eſt ſuſcipere egenos ⁊ occaſionē prebentes cōuertere ad res agēdas. ¶ Recte quoqꝫ ſe habet Tarētinorū exēplum imitari. Illi eñ iumēta facientes communia ad pauperū vſum beniuolā per hunc modum ſibi plebem conſtituunt. Magiſtratus inſuper omnes duplices faciunt vt ſint alij per electionē, alij per ſortē. Quo eñ populus capiat per ſortem. Quo autem melius gubernetur per electionem. Eſt autem hoc facere etiam in vno eodemqꝫ magiſtratu:ita partientes vt alij ſorte:alij electione ad eum gerendum aſſumantur. Quemadmodum ergo oporteat gubernationes multitudinis inſtituere:dictum eſt.

¶ De ſpēbus paucoꝝ. ordinatione cenſus:qui ex populo aſſumendi:que paucorum gubernationes potiores ⁊ que deterrima.

¶ Capitulū Sextum.

DE paucorum quoqꝫ gubernationibus quomodo agendū ſit:patet fere ex eiſdem. Nam per cōtrariū agendum eſt in omni paucoꝝ gubernatione ad oppoſitū ſibi popularis gubernationis ſpeciem:reputando meram illā ac ſummā ceterarū gubernationē paucoꝝ:⁊ primā. ¶ Hec autē eſt propinqua illi que reſpu. nuncupatˀ:in qua opꝫ cenſus diuidere:⁊ alios minores:⁊ alios maiores facere. minores quidē a quibus neceſſarij magiſtratus capiantur. maiores vero a quibus capiantur hi magiſtratus qui ſunt principaliores. Et qui tantum adepti fuerint cenſum habiles ſint ad rempu. gerendam afferēte populo tantā multitudinē per ipſum cenſum vt cum illa potētiores ſint qui gubernant rempu. ꝙ̄ illi qui non gubernant.
¶ Semꝑ enī ex meliori ꝑplo capiendi ſunt illi qui ad ſocietatē reipu. recipiuntur. Similiter autem in ea gubernatione paucorū que ſequitur intendentes parumper eſt inſtituendum. In ea vero que oppoſita eſt extreme popularitati q̄ eſt inter paucoꝝ potentiaspotentatui tyrānidiqꝫ ſimillima:quanto deterrima ē:tanto maiori opus eſt cuſtodia:vt enim corpora bene diſpoſita ad ſanitatem ⁊ nauigia bene inſtructa ad nauigādum multos ferunt errores:nec ob eos ſuccumbunt. Valitudinaria autem corpora:⁊

nauigia parum firma:nautiſq; inſtructa prauis:ne paruos quidē ferunt errores. Ita rerumpubli.he que deterrime ſunt plurima indigent cuſtodia. Populares igitur gubernationes per multitudinem hominum omnino ſeruantur:hoc enim opponitur ad illud iuſtum quod eſt ſm dignitatē. Paucorū vero potētium cōtra.vz.per rectam ordinationem opz aſſequi firmitatem.

¶ De partibus multitudinis:quot vtiles ad bellum:et precepta ad paucorum potentias.

¶ Capitulum Septimum.

A Cum vero multitudinis potiſſimum partes quatuor: agricole:artifices:negociatores:mercēnarij. Quatuor etiam vtiles ad bellum:equites:pedites:grauis armature:expediti leues et turba naualis. Ubi contingit regionem eſſe ad equitatum aptam:ibi locum habet aptiſſimum paucorum potentia illa ſumma. Nam conſeruatio habitatorum

B ab equitibus prouenit. Equos vero nutrire eorum eſt q̄ magnas habent facultates. Ubi autem regio ad armatum peditatum eſt apta alteram ſpeciem affectat paucorum potentie. Nam grauis armatura diuitum eſt:magis quam pauperum. Expediti aūt leues et nautica turba popularis eſt omnino. Nunc autem vbi talis turba multa eſt quando ſeditio fit deteriuscertant. Sed oportet huiuſmodi medicinam capere a belli ducibus qui a d equitatum ac grauis armature peditum robur expeditos leues ceu cōgruit ſolent coniungere:et cum his ſuperant populi in ſeditionibus opulentos. Nam leues et expediti contra equites et contra grauis armature pedites faciliter pugnant. Inſtituere igitur potentiam iſtam:ad ſeipſos eſt inſtituere.

¶ Sed oportet diuiſis etatibus.cum alij ſeniores: alij iuniores exiſtant in iuuenili adhuc etate cōſtitutos filios ſuos erudire ad leues et expeditas operationes delectos quidem ex pueris athletas eſſe ipſos operationum. Conceſſio autem reip.populo faciēda eſt vel cum ad cenſum peruenerint(vt prius dictum eſt)velvt faciunt Thebani cum certum tempus et in mercatura et huiuſmodi exercitijs deſtiterint:vel vt apud Maſſiliam iudicio facto qui digni ſint ad rempub.recipi:et qui excludi.

C ¶ Preterea dignitatibus his que ſunt principaliſſime quas ſuſcipere oportet eos qui in reipub. gubernatione verſantur adiungenda ſunt onera publica:vt populus ſponte ſua eas nolit:et veniam habeat illis qui huiuſmodi magiſtratus ſuſcipiunt:vtpote mercedem permagnam pro ea dignitate ſoluentibus. Congruit autem eos qui huiuſmodi magiſtratus ineunt et ſacra magnificentiſſime facere et publica quedam edificia ad vſum populi conſtruere:vt multitudo cernens vrbem ornari(tum muneribus erga deos:tum edibus ad vſum publicum)libenter aſpiciat preſentē

ſtatū ciuitatis. Continget etiā prestātibus viris hec eſſe monumēta ſue largitatis: ſed hoc nō fit nūc per eos hoīes q̄ magni ſūt in paucoꝝ potētia: ſꝫ cōtrariū. Lucrū enim querūt nō minus q̄ honorē. Itaq; dici pōt recte hos eſſe populares ſtatus paruos. Quō igiť inſtituēde ſint: ⁊ paucorum gubernatiōes ⁊ multitudinis: in hūc modū determinatū ſit.

¶ De magiſtratibus ſpēb⁹ magiſtratuū: ⁊ quibuſdā q̄ expediūt.

¶ Capitulum Octauum.

Conſequens eſt circa magiſtratus videre diligēter quot hi ſint: ⁊ quales: ⁊ q̄bus de rebus: vt ſupra dictū ē. Sūt eñ quidā neceſſarij magr̄atus ſine q̄bus ciuitas eē nō poteſt: ſunt etiam q̄dam ad cultum ornatumq; pertinētes ſine quibus bene habitari ciuitas non valet. Preterea neceſſarium eſt ⁊ in paruis quidem ciuitatibus pauciores eē magiſtratus. In magnis autem plures vt prius oſtendimus. Quales ergo congruat ſimul coniungere et quales ſeparare: non debet eē clam. ¶ Primum ergo cura rerum neceſſariarū vt in foro aſſint venundenturq;. Super qua quidem cura magiſtratus quidam eſt conſtituendus: cuius officium ſit circa contractus: et circa honeſtatem. Nam cunctis fere ciuitatibus neceſſarium eſt emptiones venditioneſq; fieri inuicem pro vſu rerum neceſſariarum. Et hec facultas maxima: ⁊ expeditiſſima eſt ad eandem ſufficientiā conſequendam: cuius gratia in vnam videntur conueniſſe reip. ſocietatem. ¶ Altera vero cura huic coniuncta ac propinqua eſt circa vrbem de publicis priuatiſq; rebus: de edificatione decenti: de labefactorum edificiorum ac viarum conſeruatione: ac directione et de finibus regendis vt ſine querela ſint: ⁊ de ſimilib⁹ curis. Vocant autem plurimi huiuſmodi magiſtratum edilitatem: partes eius vero ſunt plures: magnis ciuitatibus alie ſuper alīs incidunt. Ceu menibus reficiendis prefecti: ⁊ fontiū curatores: ⁊ portuū cōſeruatores. ¶ Alia vero ē cura ⁊ q̄dē neceſſaria: atq; huic propinqua. Nam de eiſdē reb⁹ at nō in vrbe: ſꝫ extra vrbem in agro verſať. Vocāt aūt hmōi magiſtratū: alij diffinitores: alij cuſtodes agroꝝ. Hec igiť ꝓcurationes ſunt tres. ¶ Eſt ⁊ alius magiſtrat⁹ ad quē reddit⁹ publici referuntur: qui apō eos cōſeruati moꝝ diſtribuunť ad ſingulas opportunitates: vocāt vero iſtos receptores ⁊ queſtores. ¶ Alter vero magr̄at⁹ eſt apō quē ꝑſcribi opꝫ priuatos ꝯtctus: ⁊ ſn̄ias iudicū: apud quos ēt poſtulationes: vocationeſq; in ius ꝑſcribi debēt. Quibuſdā in locis huiuſmodi magr̄atū diuidūt in ptes plures: ſꝫ ē vna eadēq; auctoritas iſtorum omnium: appellātq; eos qui hunc magr̄atum gerunt: tum prefectos: tum memoriales: vel ſimilibus nuncupationibus. ¶ Qui vero poſt hunc ſequitur ſumme neceſſarius eſt ac difficillimus omnium magiſtratuū. Verſatur autem circa exe

De magiſtratibus necēijs i ciuitate.

cutiones eorũ qui dãnati ſunt: ⁊ circa eorũ penas atq; cuſtodias
Eſt aũt grauis hmõi admiſtratio. pp multas q̃ inde ꝓueniũt ini-
micitias. Itaq; niſi magna emolumẽta ex eo capiant gerere illũ
A oẽs recuſant: ⁊ ſi gerant ſ̃m leges facere nõ tolerãt. Sꝫ eſt neceſ-
ſaria res. Nam nihil ꝓdeſſent iudicia aut ſnĩe niſi forẽt q̃ eas exe
cutioni mandarent. Quare ſi hec deſint: cõio inter ſe ciuiũ ꝑma
nere nõ põt. Propterea meli⁹ eſt nõ vnũ hũc eẽ magrãtũ: ſꝫ parti
ri in plures: vt alij de alijs iudicia exequant. Et circa actiões eo-
dẽ mõ conãdum eſt diſtinguere. Adhuc etiã magiſtratus alios
alia exequi: ⁊ noua magis nouos: ⁊ in his qui inſtãt: cũ magiſtra
tus vn⁹ cõdẽnarit: alius exequat: ceu ꝓtores vrbani cõdẽnent:
ediles inſcribant: ⁊ alij ſniam ſcriptis demandatam exequi cu-
rent. Quãto enim min⁹ inimicitiarũ ſit illis q̃ executioni deman
dãt: tãto magis res finẽ ſuſcipiẽt. Si ſint ergo idẽ qui cõdẽnãt ⁊
qui cõdẽnatiões exigũt: duplex ꝯhit odiũ: in omnib⁹ aũt eodẽ cũ
ctis inimicũ ẽ. ¶ Multis ẽt in locis ſepat ille q̃ cuſtodit reos: ab
illo qui aiaduertit in eos: vt Athenis illi qui vndecim viri nun-
cupant. Quapropter melius eſt hunc quoq; diuidere magiſtra-
tũ. ⁊ quaſi adũbrare ⁊ mitigare. Eſt enim neceſſarius nõ minus
q̃ ſuperior. Cõtingitq; in eo vt viri boni maxime vitent hoc offi
ciũ: prauos aũt nequaq̃ tutum ſit ei preficere: cũ ipſi potius in-
digeãt cuſtodia ⁊ carcere: q̃ alios debeant cuſtodire. Itaq; opꝫ
hoc non vnum eſſe officiũ neq; cõtinuo ab eiſdem fieri. Sed vbi
eſt aliquis iuniorũ ordo: aut cuſtodũ ⁊ magiſtratuũ: deputandi
ſunt pro tẽpore alij atq; alij: qui hoꝝ officioꝝ ſuſcipiant curam.
Hos ergo magrãtus tanq̃ ſumme neceſſarios ponẽdum eſt eẽ
ꝑmos. ¶ Poſt hos aũt alij ſunt magiſtratus nec ſane min⁹ ne
B ceſſarij ⁊ maioris quidẽ dignitatis. Nam plurima indigent expe
riẽtia ⁊ fide. Tales vero ſunt circa cuſtodiã vrbis: ⁊ circa illa oĩa
que ordinant ad bellicas expeditiones. Opus eſt enim ⁊ in pace
⁊ in bello permultis: nam ⁊ menia ciuitatis curanda tuẽdaq; ſũt
⁊ diſquiſitiones deſcriptiõeſq; ciuium agende. Alicubi ergo ſup
his plures ſunt magiſtratus: alicubi pauciores veluti in paruis
quidem vrbibus vnus ſuper omnibus. Appellant vero hos pre
tores vel conſules. Inſuper ſi ſint equites: aut pedites: aut ſa-
gittarij: aut turba naualis: ſuper vnoquoq; eorum prefecti quidẽ
ſtatuuntur. Appellantur prefecti equitum: prefecti legionum: pre
fecti nauales: ⁊ ſeorſum ſub his: prefectus triremis: prefectus co
hortis: tribunus militum: ⁊ alia huiuſmodi particularia. Totum
vero vnum aliquid eſt procuratio ſcilicet rerum bellicarum. Et
erga huiuſmodi magiſtratũ res hoc modo ſe habet. Cum vero
quidam magiſtratuum (⁊ ſi non omnes) pertractent multa nego
ciorum publicorũ neceſſe eſt eẽ aliũ magrãtũ q̃ rões repetat atq;
corrigat: ipſe vero nihil aliud tractet. Vocant vero hos alij corre

Nihil pro deſſẽt iu-dicia aut ſnĩe niſi forẽt qui eas execu tioni mã-darent.

ptores:alij rationales:alij ſcrutatores:alij procuratores. Preter hos vero omnes magiſtratus vnus eſt maxime principaliſſimꝰ omnium:idem enim plerumqꝫ habet finem ,ꝛ introductionem qui preſidet multitudini vbi populus dominatur. Oportet autem id quod cogit ſummam habere in repub. auctoritatem. Appellant vero quibuſdam in locis preconſultores ex eo quia ante deliberant. vbi vero multitudo eſt:conſilium magis. Ciuitatum igitur magiſtratus fere tot aliqui ſunt.

¶ Alia ſpecies curationis eſt circa rem diuinam ceu ſacerdotes et editui circa templa (vt conſeruentunque ſunt:et erigantur ruinoſa edificia) et cetera omnia que pertinent ad diuinum cultum. Euenit autem alicubi curam hanc eſſe vnam:vt in paruis ciuitatibus. alibi vero plures ſeparatas a ſacerdotio vt ſacrificuli ac ediculi et cuſtodes ſacrarum pecuniarum. Huic conſequens eſt cura illa que circa ſacrificia publica quotcunqꝫ ſacerdotibus lex non committit:ſed ex publico fiunt. Vocant autem eos qui iſtis preſunt:alij reges ſacrorum:alij pontifices maximos. Neceſſaria ergo officia ſunt circa hec:vt illa repetamus:circa rem diuinam circa rem bellicam:circa redditus publicos ꝛ impenſas: circa forum:circa vrbem ꝛ portus:ꝛ regionem. inſuper circa iudicia ꝛ cõtractus:poſtulationes:et executiones:ꝛ cuſtodias:ꝛ super rationibus ꝛ diſcutionibus:et ſuper correctionibus eorum que quis geſſerit in magiſtratu. ꝛ finaliter circa conſilia rerum cauſarum.

¶ Peculiare aũt eſt earum ciuitatum q̃ magis pacate atqꝫ trãquille ſunt:curam facere de mulierum diſciplina:de legibus ſeruandis:de diſciplina iuuentutis:de gymaſiorum gubernatione Preterea de ludis gymnicis:ac muſicis:et ſi qua alia huiuſcemodi ſpectacula continget fieri. Horum vero quedam manifeſta ſunt non popularia:veluti diſciplina mulierum ꝛ puerorum. Nã pauperibus neceſſe eſt vti mulieribus et pueris tanq̃ miniſtris quoniam ſeruos non habent. Cunqꝫ tres ſint magiſtratus ꝑ q̃s aſſumunt quidam ſummas poteſtates: conſeruatores legum et preconſultores ꝛ conſilium:conſeruatores legum optimatuꝫ magiſtratus eſt:preconſultores vero paucorum potentie:conſilium autem populare. De magiſtratibus ergo (vt in figura) fere dictũ eſt de omnibus.

¶ Sexti Politicorum Ariſtotelis.
¶ Finis.

Septimus Politicorum Ariſtotelis.

De optima republica: ⁊ ciuitate beata.

Capitulum primum.

De optima repu. recte querere volenti: neceſſarium eſt prius determinare: que vita ſit maxime expetenda. Nam ſi id ignotum ſit: neceſſe eſt et optimam rempu. ignorari. Optime enim agere conſentaneum eſt his qui ſub optima reip. diſciplina reguntur ex his que ſibi aſſint: niſi quid accidat preter rationem. Quare primo inſtituendum eſt que vita ſit cunctis (vt ita dixerim) maxime optanda. Deinde vtrum publice ⁊ priuatim eadem ſit: an alia. Putātes igitur multa ſufficienter eſſe dicta de optima vita etiā in externis ſermonibus: ⁊ nunc illis vtendum cenſemus. Nempe aduerſus hanc diuiſionem nemo vtiq; refragabitur quod tria cum ſint bonorū genera: externa: corporis: ⁊ animi: iſta omnia adeſſe felici homini oportet. Nemo.n. felicem diceret cum qui nullam partem fortitudinis habeat: neq; temperantie: neq; iuſtitie: neq; prudentie: ſed timentem etiam circumuolantes muſcas: temperantem vero a nulla penitus edendi bibendiq; extrema cupiditate ⁊ gratia quadrantis vnius dilectiſſimos interficientem amicos: ſimiliter ⁊ [illegible]nte tam ſtultum atq; ignarum quaſi puerum quēdam vel inſanum. Sed iſta quidez ſic (vt dicta ſunt) omnes concederent. Diſcordent tamen in quanto atq; exceſſu. Nam virtutis quidem ſatis habere ſe putant quantulumcunq; habeāt. Diuitiarum vero atq; pecunie potentieq; ⁊ fame:
Nota. A ⁊ huiuſmodi omnium in infinitum exceſſum ſequuntur. At enim nos illis dicemus: q2 facile eſt de his etiam per opera ipſam fidē ſuſcipere cernentes: q2 homines acquirunt ⁊ conſeruant non virtutes externis bonis: ſed externa virtutibus. Ipſaq; beata vita ſiue in gaudio poſita eſt: ſiue in virtute: ſiue in ambobus magis exiſtit moribus ⁊ intellectus in excellentia ornatis: mediocria vero externa poſſidentibus q̄ his qui in externis plura poſſident q̄ opus ſit ⁊ in illis deficiunt. Quinetiam ratione licet hoc intueri. Nam externa quidez bona finem habent tanq̄ inſtrumētū quod
B dam. Omne autē vtile tale eſt vt exceſſus vel noceat habenti vel certe non proſit. At bona animi quantomagis excedunt tantomagis vtilia ſunt. Siquidem non ſolum honeſti verumetiam vtilis appellationem tribuere illis oportet. omninoq; patet quod ſe qui dicemus. diſpoſitionem optimam cuiuſq; rei adinuicem ſm exceſſum diſtantie illorum quorum dicimus eas eſſe diſpoſitiōes Quare ſi eſt anima precioſior corpore ⁊ pecuniis: ⁊ ſimpliciter et

Bōa animi q̄tomagis excedūt tāto magis vtilia ſunt.

nobis: neceſſarium eſt ⁊ diſpoſitionem cuiuſqꝫ optimam. eodem mō illis correſpōdere. Inſuper animi gratia illa expeti nata ſunt: et ita recte ſentientes expetere omnes op3: nō autē animum gratia illorum. ❡ Qđ igitur felicitatis tm̄ vnicuiqꝫ contingit: quantū virtutis atqꝫ prudentie: ⁊ quantum ſm̄ has operatur confeſſum nobis exiſtat: teſte deo fretis dicente: felicem eſſe atqꝫ beatum nō per aliquid externorum: ſed per ſeipſum: q2 talis eſt ſm̄ naturam. Cum ⁊ bonam fortunam aliud eſſe q̄ꝫ felicitatem propter hec neceſſarium eſt. Nam externorum quidem bonorum cā eſt fortuna ⁊ caſus. at iuſtus ⁊ temperans nemo a fortuna eſt neqꝫ ꝑpter fortunam. Conſequens vero eſt ⁊ iiſdem rationibus conſentaneū: ciuitatem quoqꝫ beatā eſſe que optima ſit: ⁊ que bene agat. Impoſſibile autem bene agere eos qui bona non agant. Nulla vero bona actio eſt: neqꝫ viri: neqꝫ ciuitatis ſine virtute atqꝫ prudētia. Fortitudo autem ⁊ iuſtitia ⁊ prudentia ciuitatis eandem habēt vim ac formam ſm̄ quas vnuſquiſqꝫ hominum dicitur iuſtus: et prudens: ⁊ temperatus. Sed hec hactenus prohemij loco p̄miſſa ſint: neqꝫ eñ nos attingere illa poſſe fuit: neqꝫ omnino oēs corū ꝑprias rōnes explicare. Nam alterius ocij iſta ſunt. ❡ Nunc aūt ſupponatur nobis: ꝙ vita optima ⁊ priuatim vnicuiqꝫ ⁊ publice ciuitatis eſt cum virtute intantum externis facultatibus adiuta: vt actiones virtuoſas conficere poſſit. Sed de his nunc quidem pretermiſſis dubitationibus poſtea conſiderādum erit ſi quis forſan dictis non acquieſcet.

❡ De idētitate felicitatis: felicitate actiua ⁊ cōtemplatiua ⁊ optima reipub. diſpoſitione: placitis aliorū: ⁊ officio legiſlatoris.

❡ Capitulum Secundum.

Vtrum aūt eadem ſit dicenda felicitas ſingulorum hominum ⁊ ciuitatis: vel non eadem: reliquum eſt videre. Manifeſtum vero ⁊ hoc: omnes eñ faterentur eſſe eandem. Nam quicumqꝫ in diuitijs beatā vitā poſuerint: hi ciuitatem quoqꝫ totā ſi opulenta ſit beatam fatebuntur. Et quicumqꝫ tyrānicā vitā alijs preferunt: hi ciuitatem late dominantē beatiſſimā eſſe dicent. Siue quis id vnum per virtutem recipit: ⁊ is ciuitatem beatiorem dicet: ſi ſit ſtudioſior. Sed hec iam duo ſunt que indigent conſideratione. vnum nunquid vita illa preferenda ſit que verſatur in republi. ⁊ in communi ſocietate: an potius vita peregrina ⁊ a ciuili ſocietate remota? Preterea quam A ſpeciem republi. ⁊ quam diſpoſitionem ciuitatis optimam putare debeamus: ſiue ab omnibus expetenda ſit communio ciuitatis: ſiue a quibuſdam non: ſed tamen a pluribus. Cum vero ciuilis intelligentie ⁊ ſpeculationis hoc ſit opus: non autem circa vnumquodqꝫ expetendum preferamus ⁊ nos hanc conſiderationem. Nam illud quidem extra propoſitum eſſet:

hoc aũt ſm ꝑpoſitum huius inſtitutionis. Qđ igitur neceſſariũ
ſit illam eſſe optimã rẽpub. per cuius inſtitutionẽ vnuſqſqꝫ opti-
me agat: ⁊ beate viuat: manifeſtũ eſt. Sed dubitabat etiã ab his
qui vitam cũ virtute maxima eligendã putant: vtrũ vita ciuilis ⁊
actiua ſit preferẽda: an potius illa vita que ſit ab oĩbus externis
ſoluta. ceu contẽplatiua quedã: quã ſolam putant quidã eſſe ſa-
pientis. Fere eñ has duas vitas preſtantiſſimi ad virtutẽ hoĩes
anteponere videntur ⁊ antiqui ⁊ moderni. Dico aũt duas ciuilez. ſ.
⁊ phĩcam. Sed refert non parũ. vtrum hoc vel illo mõ veritas ſe
B hꝫ. Neceſſe eſt eñ illum qui recte ſapit ad melius ꝑpoſitum ſe diſ
ponere: ⁊ priuatim vnũquẽqꝫ hoĩem ⁊ publice ciuitatem. ¶ Pu-
tant aũt quidam in gubernando alios: ſi cũ dñatu fiat: iniuriam
eſſe ſummã. ſi ciuiliter: ceſſare qdem iniuriã: ſed impediri vite trã
quillitatẽ. Alij vero cõtra hec oĩno putant ciuilẽ ⁊ actiuam vitaz
ſolã eſſe viri. In ſingulis eñ virtutibus nulli eorũ qui priuatam
ducũt vitam eſſe maiorẽ operãdi facultatẽ. qꝫ his q in republice
gubernatione verſantur. Sunt etiã qui alijs dñari tyranni cũ rei
publice modũ putant ſolũ eſſe beatũ. Et in quibuſdam ciuitati-
bus hic eſt finis legum vt finitimis dñentur. Itaqꝫ cum pleraqꝫ
conſtituta paſſim (vt ita dixerim) iaceant apud plurimos: tamẽ ſi
quid vnũ leges reſpiciunt: id coniectant oẽs vt ciuitas dñetur: ſi
cut in Lacedemone ⁊ Creta ad bellum fere ordinata eſt diſcipli-
na iuuentutis: ⁊ legũ multitudo: Preterea apud gentes oẽs qui
pñt preualere hmõi honoratur potentia ceu apud Scytas: ⁊ Per
ſas ⁊ Thraces: ⁊ gallos. Quibuſdam eñ leges ſunt ad huiuſmo
di prouocantes virtutem: vt apud Carthaginenſes ferunt orna-
tum annulorum accipere pro numero expeditionum in quibꝰ mi-
litauerint. Fuit etiam qñqꝫ in Lacedemonia lex eum qui nullum
hoſtem interfeciſſet capiſtro cingi. Apud Scytas vero non lice-
bat ſolẽnibus epulis paterã circũlatam accipere ei qui nullũ oc
C ciſſet hoſtem. Apud Hyberos quoqꝫ pugnacẽ gentem tot obe
liſcos erigere circa ſepulchrũ mos eſt: quot hoĩes ex numero ho
ſtium necauerit. Et alia apud alios ſunt hmõi complura legibꝰ
aut moribus conſtituta. ¶ Atqui videretur forſan nimis abſur-
dum eſſe ſiquis conſiderare velit: an hoc officium eſſe debeat eiꝰ
qui legibus inſtituit ciuitatem prouidere ſcꝫ vt illa dominetur fi-
nitimis ⁊ volentibus ⁊ inuitis. Quõ enĩ id ciuile aut lege ſanciẽ
dum qđ ne legitimum quidem eſt: neqꝫ enim legitimum non ſolũ
iuſte: verũetiam iniuſte dominari: imperare vero: eſt ⁊ non iuſte.
Atqui nec in alijs ſcientijs ita videmus. Nec eñ medici neqꝫ gu
bernatoris officium eſt: vel perſuadere egrotis ⁊ nautis vel vim
afferre. Sed pleriqꝫ videntur exiſtimare ciuilem diſciplinam eſſe
dominari: ⁊ qđ in ſeipſos fieri nollent dicerentqꝫ neqꝫ iuſtum eſſe
neqꝫ decens: hoc in alios facere non erubeſcunt. Ipſi pro ſe iuſti-

tiam querunt: p aliis vero nulla eis iuſtitie cura eſt. Hoc autem abſurdũ: niſi tales ſint natura: vt alter dominari debeat: alter vero non. Qḋ ſi eſt ita: non eſt conandum oĩbus dñari: ſed illis duntaxat qui dñabiles ſunt. Sicut nec venari hoĩes ad menſam: vel ſacrificiũ: ſed illud qḋ venabile eſt. Eſt aũt venabile omẽ aĩal qḋ ſit natura ferum: ꝛ eſui aptum. ¶ Enimuero fieri põt vt ſit ciuitas vna ſeorſum per ſeipſam beata. vꝫ. ſi gubernet recte. Nã põt eſſe ſita in loco penitus ſeparato: ꝛ legibus vti laudabilibꝰ: cuiꝰ reipub. conſtitutio nõ ad bellum neqꝫ ad ſuperandos hoſtes ſit: quando quidẽ illi nihil inexiſtit tale. Patet igitur ꝙ oĩa rei bellice ſtudia bona ſunt exiſtimanda: ſed non vt finis ſupremus: ſed gratia illius. ¶ Studioſi aũt legum poſitoris eſt conſiderare vrbem ac naturã hominũ ꝛ omnẽ aliã cõionẽ vite laudabilis quo ꝑticipãt (quãtũ fieri põt) felicitatẽ. Dña tñ erit in qbuſdã legum inſtitutis conſtituendis: ꝛ hoc ꝑtinet ad eaꝫ diſciplinã que eſt de legibus ferendis videre: ſi q̇ ſunt finitimi ꝑpl'i qualia ad quales exercenda ſint: ꝛ queadmodũ cũ ſingulis conuerſandũ. Uerũ de hoc poſtea ſuo loco cõſiderationẽ facie mꝰ: ad quem fineꝫ debeat optima reipu. cõſtitutio tendere. D

¶ De cõtrouerſia in vſu virtutis: dñatu: ꝛ preſtantia vite contemplatiue. Cap. tertiũ.

A D cõfitentes aũt vitã cum virtute eſſe maxime recipiendam: ꝛ cõtẽdentes de illius vſu: dicendum eſt nobis ad vtroſqꝫ. Sunt eñ qui deſpiciunt magiſtratus ciuitatis: putantes ingenui hoĩs eſſe aliã vitã ꝙ̃ ciuilis: ꝛ omnibus preferendam. Alij vero hanc optimã putant. Impoſſe eñ nihil agenteꝫ bñ agere. Bñ autem agere ac felicem eſſe idem eſt. ¶ Utriqꝫ eoꝝ q̃dam dñt recte ꝛ quedam nõ recte. Nam liberi quidem hoĩs vitam meliorem eſſe ꝙ̃ in dominando occupati: verũ eſt. Nihil eñ egregium eſt ſeruo vti inquantuꝫ ſeruus: iuſſus eñ dñi in rebus neceſſarijs nihil habet decoꝝ. ¶ At putare oẽm gubernationem eſſe dñationem: nequaqꝫ eſt verum. Non eñ minus diſtat liberorum gubernatio a dñatione ſeruorum: ꝙ̃ differat natura libera natura ſeruo: de quo ſufficienter ſuperioribus libris determinatũ fuit. Sed laudare magis nihil agere ꝙ̃ agere: nequaqꝫ eſt rectum. Nã felicitas actio eſt. Preterea multorũ ꝛ preclaroꝝ finem habẽt: iuſtorum temperatorũqꝫ actiones. Quinimo reſpondebit fortaſſe aliquis ꝙ poteſtateꝫ habere optimum eſſet. Sic eñ plurimas ac pulcherrimas res agere poſſet. Itaqꝫ is q̇ dominus agendi eſſe poteſt hanc facultateꝫ dimittere alijs non debet: ſed ſibi arripere: ꝛ neqꝫ filium patris: neqꝫ parentem filij: neqꝫ amicum amici rõnem habere: neqꝫ hac in parte curare. nam ꝙ optimum ſit: id nobiſipſis aſciſcere debemus. Optimum aũt eſt bene agere. ¶ Hoc illi forſan recte dice- A

rent ſi modo exiſteret auferentibus ac violantibus illud quod eſ ſet omnium maxime optandum: ſed fortaſſis id fieri non poteſt: falſoq; hoc ſupponunt. Non enim amplius bonas actiones illas eſſe contingit: niſi tm̄ ipſe preſtet quantum vir mulieri ⁊ pater fi liis ⁊ dn̄s ſeruo. Quare is qui violaret nihil tm̄ ꝑficeret poſtea: quantum iam a virtute ipſa receſſit: paribus enim honeſtum ⁊ iu ſtū in parte: hoc em̄ iuſtū ac par: nō par aūt paribus: ⁊ non ſimile ſimilibus preter naturā eſt. Nihil aūt bonū q̄d ſit preter naturaꝫ.

B Nihil bonū ē q̄d pter naꝫ ſit.

Quapropter ⁊ ſi alius quidem ſit melior ſm virtutē: ⁊ ſm poten tiam actiuā in rebus optimis: hunc ſequi honeſtū eſt: ⁊ huic pa rere iuſtum. Sed opꝫ illi non virtutem ſolum: verūetiam poten tiam exiſtere: per quam ſit actiuus. ¶ Q̄d ſi hec vera ſunt: ⁊ feli citas in bene agendo eſt reponenda: ⁊ publice totius ciuitatis et priuatim ſingulorum vita illa erit optima que ſit actiua. Uerum tamen actiuam non eſt neceſſarium eſſe ad alios queādmodum quidam putant: neq; eas meditationes ſoluꝫ eſſe actiua: que gra tia eoruꝫ fiunt que ex agendo ꝓueniunt: ſed multomagis (que in ſeipſis perfecte ſunt: ⁊ ſuiipſaꝝ gratia fiunt) contemplationes et meditationes. Bene agere enim finis eſt: quare ⁊ actio quedam. Maxime aūt proprie dicimus agere etiam in externis actionibꝰ eos qui intelligentia ⁊ cogitatione operibus preſunt: vt archite cti. Quinimo neq; ſine actione eſſe eſſe neceſſarium eſt eas ciuita tes: que poſite ſint in ſolitudine: ⁊ ita viuere eligentes. Fieri enīꝫ pōt vt partibus inter ſe agere contingat. Multe em̄ communi cationes adinuicem ſunt partibus ciuitatis. Similiter autē hoc exiſtit vnicuiq; hominum. Uix enim deus bene ſe haberet ⁊ mū dus totus: quibus non ſunt actiōes externe preter proprias ipſo rum. Q̄d igitur neceſſarium ſit eandem eſſe vitā optimam priua tim vnicuiq; hominum ⁊ publice ciuitatibus ⁊ hominibus ma nifeſtum eſt.

¶ De multitudine: quantitate regionis ⁊ precipua ciuitatis quā titate. ¶ Capitulum Quartū.

Cum vero iſta nunc premiſſa ſint ac de aliis rebuſpu. fuerit prius a nobis cōſideratum: de reliquis dicendi initium faciamus: quales aliquas ſuppoſitiones eſſe opꝫ pro ea ciuitate que maxime ſm votum ſit conſti tutionem ſuſceptura. Neq; enim fieri pōt vt optima ſit reſpu. niſi opportune aſſint facultates: ex quo neceſſe eſt mul ta preſupponere quaſi optantes eſſe: tm̄ nullum coꝝ impoſſibile. Dico autem ceu de multitudine ciuium ac de regione. Ut em̄ ce teris artificibus puta textori ⁊ nauiculario materiaꝫ ſubeſſe opꝫ aptam ad opificium: (nam quanto melior hec exiſtit: tanto id q̄d

ſit ex arte erit preclarius: ſic ⁊ gubernatori, reipub. ⁊ legum poſitori opꝫ propriam ſubeſſe materiam apte ſe habentem. Eſt autē ciuilis facultatis primo, videre de multitudine hominum ꝙ multos ⁊ quales natura eſſe opꝫ. De regione quoqꝫ eodem modo et quanta ⁊ qualis eſſe debeat. ¶ Putant pleriqꝫ magnam eſſe debere beatam ciuitatem. id etſi verū eſt: ignorare tñ videntur: qualis magna: ⁊ qualis parua dicenda ſit ciuitas. exiſtimant enim magnam ex numero habitantium: ſed opꝫ non tantum ad numerum: ſed magis ad potentiam reſpicere. Eſt enim ciuitatis opus quoddam. Quare que maxime id efficere pōt hanc eſtimandam eſt eſſe maximam ciuitatem: ceu Hippocratem non hominem ſꝫ medicum quis diceret eſſe maiorem: ꝙ alium qui magnitudine corporis eum excedat. ¶ Quinimmo ſi ex multitudine iudicandum ſit non ex quauis multitudine id eſt exiſtimandum. Neceſſe eſt enim forſan in ciuitatibus eſſe ſeruorum ⁊ inquilinorum ⁊ hoſpitum grandem numerum: ſed ex his qui ſunt pars ciuitatis: et ex quibus ciuitas conſtat. horum enim precexcellens multitudo ſignum eſt magne ciuitatis. Ex qua vero ciuitate operarij quidē permulti exeunt bellatores autem pauci: hanc impoſſibile eſt eſſe magnam. Non enim idem eſt magna ciuitas ⁊ populoſa. quin etiam re ⁊ effectu patet: qꝛ difficile eſt: ⁊ forſan impoſſibile vt que nimium populoſa ſit ciuitas optime gubernetur. Earum certe q̄ bene gubernari dicuntur nullam videmus in populoſa multitudine eſſe diffuſam. ¶ Patet etiam ex rationum fide: nam lex ordinatio quedam eſt: ⁊ bonam legis poſitionem: neceſſarium eſt eſſe bonam ordinationem. Diuine enim potentie id opus eſſet que ex hoc totum continet: cum ⁊ bonum quidem in multitudine ac magnitudine conſueuit fieri. Quapropter ⁊ ciuitatem illā cuius cum magnitudine dictus terminus exiſtit optimam eſſe neceſſe eſt. ¶ Ceterum eſt quedam menſura magnitudinis ciuitatis quemadmodum ⁊ aliorum omnium animalium plantarū inſtrumentorum. Nam horum ſingula neqꝫ parua nimium neqꝫ magnitudine exceſſiua ſuam potentiam retinebunt. Sed aut deſtituta erunt omnino a natura: vel male ſe habebunt. ceu nauis vnius palme non erit penitus nauis: neqꝫ duorum ſtadiorum. ſꝫ ſi proceſſerit ad aliquam magnitudinem: quñqꝫ propter paruitatem male faciet nauigationem: quñqꝫ propter exceſſum. ita ⁊ ciuitas ſi ex nimium paucis ſit non eſt per ſe ſufficiens. ſin ex nimiū multis: ſufficiens quidem in neceſſarijs erit vt gens: ſed non vt ciuitas. Tempu. enim non facile eſt in illis conſtitui. nā quis dux eſſet tam exceſſiue multitudinis: aut quis preco non ſtentorius. ¶ Quocirca neceſſe eſt primam eſſe ciuitatem illam q̄ ex ea multitudine conſtat: que multitudo prima per ſeipſam ſufficiens ſit ad bene viuendum in ciuili ſocietate. Contingit vero vt ea

A (margin, beside "dine eſſe diffuſam")

B (margin, beside "titudine conſtat")

ad rectã ciuitatis diſciplinam. Et turbam popularẽ multiplicari ex vſu maris tranſmittẽtibus ac recipientibus negociatorum multitudinez:cõtrariam eſſe dicunt recte ciuiũ inſtitutioni. Qđ igitur (ſi iſta nõ cõtingãt) melius ſit:ꝛ ad ſecuritatẽ:ꝛ ad copiam rerum neceſſariorum cõionem maris habere vrbẽ ꝛ regionem:non eſt obſcurum. Nã ad facilius ferendũ hoſtes opportuna facultas ſuccurrendi auxiliãdiqꝫ ſuis ꝑ vtrũqꝫ:ꝛ ꝑ terrã ꝑ ꝛ mare eſſe debet:ꝛ ad nocendum inuadentib⁹. Si nõ vtrũqꝫ poſſibile: at ſaltẽ altera ex parte magis exiſtet ambarum ꝑticipãtibus:ꝛ que apud eos nõ exiſtunt importari:ꝛ que ſuꝑabundant deportari ex neceſſarijs eſt. Si enim ipſi mercabilem nõ alijs ciuitatez eſſe oportet. Qui autem oĩbus mercatum apud ſe ꝑbent: hi faciunt queſt⁹ cupiditate. Qđ ſi non expedit ciuitati hãc cupiditatem habere: neqꝫ mercatũ certe hmõi dz recipe. ¶ Nam ꝛ nunc quidẽ videm⁹ multis regionib⁹ ꝛ ciuitatib⁹ ſtationes ac portus opportune iacere:vt neqꝫ intra vrbẽ ſint:neqꝫ valde diſtantes: muriſqꝫ circũdari ꝛ alijs huiuſcemodi munitionibus. Clarum eſt enĩz ꝙ ſi quid boni ꝓueniet ex tali cõione ciuitas id bonnm ſuſcipiet. ſin aliquid male caueri ab eo facile erit per leges iubentes ac determinãtes quos oportet:ꝛ quos non oporteat inuicem admiſceri. ¶ De nauali autẽ potentia ꝙ melius ſit eã habere vſqꝫ ad aliquã qͣtitatẽ manifeſtuz eſt:nõ ſolum em̃ ſibiipſis:ſed etiã finitimis quibuſdã opz ꝛ auxiliari poſſe ꝛ eſſe terrori: queãdmodum terra: ſic etiam mari. Magnitudo autem ac multitudo huius potẽtie ad mores ciuitatis erit accõmodãda. Nam ſi qua fuerit ciuitas que magnã preſtantiã auctoritatẽqꝫ reipu. habere conſueuerit: neceſſarium erit hanc potentiã rebus eſſe conformẽ. ¶ Turbam vero nauticam ꝛ hmõi hominum multitudinẽ non neceſſarium eſt ciuitatibus exiſtere. Nulla enim ciuitatis pars hmõi hoĩes eſſe debent. Naz pugnatores qui naues cõſcendunt ingenui ſunt hoĩes. Terra quoqꝫ militare ꝯſueti hi ꝑ̃ſunt nauali turbe ꝛ imperant. Exñte vero multitudĩe tenuis fortune hoĩum q̃ circa nos habitãt ꝛ agricolarũ q̃ in regiõe rẽ ruſticã exercẽt neceſſariũ eſt abundãtiã eſſe nautarũ. Videm⁹ etiã nunc iſtud fieri in q̄buſdã ciuitatib⁹ ceu Heracleote: multas.n.implent triremes vrbẽ poſſidentes magis exiguã q̃ ceteri. ¶ De regione igr̃ ꝛ portib⁹ ꝛ vrbibus ꝛ mari ꝛ nauali potentia in hunc modũ determinatum ſit. De multitudine quoqꝫ ciuitatis quã determinationem habere decet: pri⁹ dixim⁹.

¶ De qualitate ciuium optime ciuitatis: laude grecorum: ꝛ de cuſtodibus ciuitatis. ¶ Cap. ſeptimum.

Nunc autem quales natura ciues eſſe oportet:a nobis dicetur. Forſan vero quis id deprehendat: ſi inſpiciat ad ciuitates grecoruz que bene gubernari paſſim dñr:ꝛ ad totum terraruz orbem:qui a gentibus varijs incolitur.

Nam que frigidas regiões incolūt gētes: ⁊ q̄ ꝑ Europā: aīo q̄dē abundāt: ingenij vero ⁊ artificij paruz habent. Quapropter in libertate magis ꝑſeuerant. Diſciplinaz vero reipu. difficulter recipiunt: ac finitimis dñari nō pñt. Que vero Aſiam incolunt: ingenio ⁊ arte abundāt: ſed animoſitatē nō hñt: ꝓpter qđ ⁊ parere do

A minātibus ⁊ ſeruire ꝑſeuerant. ¶ At grecorū genus vt mediā re

Laus magna grecorū gñe.

gionem locorū ſortitū eſt: ſic etiā amborū eſt participes. nā ⁊ animoſum ⁊ ingenioſum eſt. Ex quo fit vt in libertate degat ⁊ diſciplinā reip. optime recipiat: ⁊ vnius reipu. ꝯſtitutionem ſortitum imparē oībus poſſit. Eandē quoqꝫ differentiā hñt grecoꝝ gentes inter ſe. quedā eñi habent naturam ad vnum illoꝝ: quedā vero ꝑmixte ac temperate ſunt ad vtrāqꝫ illaꝝ potentiaꝝ. Patz igitur ꝙ oportet ⁊ intelligentiam ⁊ vigorem animi natura exiſtere illis qui futuri ſint idonei quos legum poſitor ad virtutē inſtituat. ¶ Nam quod de cuſtodibꝰ aiunt q̇dam oportere vt beniuoli ſint erga notos: erga ignotos vero infeſti: vigor animi eſt qui beniuolentiam facit. Iſta enim eſt potētia animi ꝑ quam amamus ac beniuoli ſumus. cuius rei ſignum eſt ꝙ magis irritatur animus cōtra familiares ⁊ amicos q̄ꝫ contra ignotos: ſi contemptum ſe putet. Quapropter archilochus recte cum amicos incuſaret: ad animum loquitur inquiens: non tu quidem ab amicis lanceis tranſ

B fixus es. Quod dñatur: ⁊ quod libertatem ſeruat ab hac poten

Dñs ⁊ inuictꝰ ē aīus.

tia animi exiſtit. Dominus eñi ⁊ inuictus eſt animus. nec bene ſe habet dicere ꝙ aduerſus ignotos debent eſſe infeſti. nam aduerſus neminem tales oportet: neqꝫ ſunt magnanimi homines natura infeſti niſi contra iniuriantes. hoc autem magis contra notos familiareſqꝫ patiuntur (quemadmodum dictum eſt ꝑius) ſi iniuriatos ſe exiſtimant. Et hoc non ſine ratione cōtingit. A quibus enim deberi ſibi beneficium expectant ab eiſdem non ſolum priuari beneficio: ſed inſuper ledi ſe putant. Unde in prouerbioꝰ dicitur. Fratrum contentiones ⁊ ire ſunt acerbiſſime: ⁊ qui ſe nimiū amant: hi ſe nimiū vna oderunt. ¶ De hominibꝰ igitur q̄ in rep. futuri ſint: ⁊ quot eſſe opꝫ: ⁊ quales natura: ⁊ de regione quantaꝫ ⁊ qualem: fere determinatum eſt. non enim eadem certitudo querenda eſt in his que per rōnes: ⁊ in his que fiunt per ſenſum.

Fratrū cōtētiões et ire ſūt acerbiſſime: et q̄ ſe nimiū amāt hi ſe nimiū oderunt.

¶ De excluſis a partium rōne: de fine: de operibus neceſſarijs: ⁊ ciuitatis partibus. ¶ Cap. octauum.

C Cum vero vt aliorum ſm naturā cōſiſtentium nō he ſunt partes totius cōſiſtentie ſine quibus totū eſſe nō pōt: palam ꝙ nec ciuitatis ponendū eſt eſſe ꝑtes quecūqꝫ ciuitatibus exiſtere neceſſario: oportet: nec alterius cuiuſq̄ꝫ cōmunionis ex qua fit vnum aliquod genus. Unum eñi quid ⁊ cōe eſſe dꝫ cōicantibus: ſiue equale: ſiue inequale ſuſcipiant: ceu ſiue alimētum id ſit: ſiue agri q̄ꝫtitas: ſiue aliud tale. ſed qñ hec gratia

huius:hoc autē nō gratia:nihil in his cōe:ſed aut huic quidē facere:huic autem accipere. dico autem velut organo oī ad id op⁹ quod fit ꝛ opificib⁹. domui enim ad edificatorem nihil eſt qđ fiat cōe:ſed eſt domus grā edificatorū ars. Quapropter poſſeſſione quidem indiget ciuitas:nulla tñ ps ciuitatis eſt poſſeſſio. Multa vero animata ſunt poſſeſſionis ptes. ¶ Ciuitas aūt cōio que dam eſt ſimiliū gratia vite:vt ꝙ maxime fieri pōt optime. Cuꝫ vero ſit felicitas optimū:ipſa tñ virtutis opatio ꝛ vſus quidā perfectus:cōtingat aūt ita vt aliqui recipiāt illius participationem: alii parum:aut nihil:manifeſtū eſt ꝙ hec eſt cā q̄re ciuitatis ſpēs differentieꝗ exiſtūt:pluresꝗ rerūpu.forme. Per aliū.n.modum ꝛ aliis viis ſinguli h̄ appetētes ꝛ alios viuēdi modos fecerūt:ꝛ alīs reipu.diſciplinas. ¶ Cōſiderādum eſt quot ſint illa ſine q̄bus ciuitas eſſe nō poteſt. Nā quas dicim⁹ eē ciuitatis ptes:eas neceſſariū eſt in iſtis ſubeſſe. Capiēdus ē igr̄ operū numer⁹. ex his.n. illud appebit. Primū igr̄ debēt exiſtere alimenta. deinde artes: multis eñi inſtrumentis indiget vita. Tertiū arma: nā qui ſiᷓ in cōione viuūt:neceſſariū eſt ipſis hr̄e arma: q̄bus ꝛ magr̄atibus parere iobediētes ꝯpellant:ꝛ quib⁹ vis ppulſetur externa. Preterea pecuniarum habendarum facultas quedam: quo illas habere poſſint ad proprias indigentias ꝛ ad bellum'. Quintum autem ac precipuum circa rem diuinam cultus quod vocant ſacrificium. Sextum quod eſt omnium ſumme neceſſariū iudiciuꝫ rerum conducentium ꝛ iuſtarum abinuicem. Hec ſunt igiᷓ opera quibus indiget ciuitas ois: eſt eñi ciuitas multitudo nō quecūꝗ: ſꝫ illa que ad vitam p ſe ſufficiens ſit: vt diximus. Si vero aliquid hoꝝ deficiat/impoſſibile eſt ſimpliciter eſſe p ſe ſufficiētem huiuſmodi ſocietatem. Neceſſarium eſt ergo his opibus ciuitatē conſtare. Eſſe igitur opꝫ multitudinē agricolarū q̄ victuꝫ conferant/ꝛ artifices ꝛ pugnatores/ꝛ locupletes/ ꝛ ſacerdotes/ ꝛ iudices neceſſarioꝝ atꝗ vtilium.

¶ De partitione reipu.tractātibus arma/ꝛiudicia/ꝛ ſacerdotia.

Capitulum Nonum.

His determinatis reliquū eſt conſiderare vtrum oēs communicare debent his omnibus(fieri enīꝫ poteſt vt idem ipſi ſint ꝛ agricole ꝛ artifices ꝛ conſultores ꝛ iudicantes)an in vnoquoꝗ opere ſupradictoꝝ alios ponendum eſt:vel quedam eſſe ꝓpria:quedam vero communia neceſſarium:Sed non in omni republica hoc(vt diximus)contingit. Nam fieri poteſt vt omnes participent omniuꝫ ꝛ non omnes oium:ſed quidā quorūdam:hec enim faciunt rerū pu.varietatem. nam in populari quidem participant omnes omniū.in paucoꝝ autē potētia contrarium eſt. Cum autem ꝯſideratio noſtra ſit de optima repub͛. ea vero eſt per quā ciuitas eſſet

A maxime felix. Felicitatē autem ꝙ ſine virtute impoſſibile eſt exi
ſtere/ p̄mo diximus. Manifeſtum ex his ꝙ in ciuitate que opti
me gubernatur: ⁊ que iuſtos habeat ciues ſimpliciter: ac nō ad
ſuppoſitionem: neqꝫ artifices: neqꝫ mercatores ciues eſſe oportet
Uilis eſt enim huiuſmodi vita ⁊ virtuti aduerſa: nec certe agrico
las eſſe oportet eos qui futuri ſint ciues: opus eſt enim quiete ⁊
ocio ad virtutem comparandam: ⁊ ad rempublicam gerendam.
¶ Cum vero hi ſuperſint qui bello intendunt: ⁊ qui conſultant
de vtilibus / ⁊ iudicant de iuſtis ⁊ non iuſtis: qui quidem maxi
me videntur partes ciuitatis / vtrum ⁊ hos eſſe alios ponenduꝫ
ſit: vel eiſdem hominibus ambas partes tribuendum? Clarum
eſt ꝙ quodammodo eiſdem: ⁊ quodammodo alijs. qua enim al
terius vigoris / vtrunqꝫ opus ⁊ alterum prudentia / alterum viri
bus indiget. qua vero impoſſibile eſt eos qui afferre vim ⁊ prohi
bere eos poſſunt ſubiectionem pati ſemper eiſdem. qui enim ar
morum domini ſunt idem etiam ſunt domini ſtatus vel mutatio
B nis reipub. Reſtat igitur vt eiſdem quidem ambobus reſpu. tra
datur non ſimul quidem: ſed vt natura fert. ¶ Vires quidem iu
nioribus ſunt: prudentia vero in ſenibus: ſic inter eos diſtribui
cōmodum eſt: ⁊ iuſtum eſſe videtur. Habebit enim hec diſtribu
tio id quod eſt ſecundum dignitatem. Atqui poſſeſſiones quoqꝫ
circa hos eſſe oportet. Neceſſe eſt enim facultates adeſſe ciuibus
hi autē ſunt ciues: nam turba quidem vrbana vilium miniſte
riorum nulla pars eſt ciuitatis: nec aliud genus quodcūqꝫ quod
non ſit virtutis effector. ¶ Patet hoc ex eo quod premiſimus.
Felicitas enim neceſſe eſt vt per virtutem fiat: felicem vero dice
re ciuitatem debemus / non ad partem aliquam eius reſpicien
tes: ſed ad omnes eius ciues. Manifeſtum igitur ꝙ horum eſſe poſſeſ
ſiones oportet: ſiquidem neceſſe eſt agricolas eſſe ſeruos ⁊ barba
C ros vel miniſtros. ¶ Reliquū eſt ex his qui ſupra numerati ſunt
genus eſſe ſacerdotum quoꝝ inſtitutio manifeſta eſt. neqꝫ enim
agricola: neqꝫ artifex: neqꝫ vilium exercitiorum quiſqꝫ ſacerdos
eſt deputandus: honor enī dijs eſt a ciuibus impendendus. Sed
cum diſtincti ſint ciues in partes duas: hoc eſt in eos qui arma
tenent / ⁊ in eos qui conſultant: ⁊ decens ſit dijs cultum exhibere
⁊ requietem ſuſcipere eos qui pro tempore in his laborauerunt
ac defeſſi ſunt: his vtiqꝫ eſſet ſacrorū cura demandanda. ¶ Que
igitur ſint ſine quibus ciuitas ſtare non poteſt: ⁊ quot ſint ciui
tatis partes: dictum ſit. Agricolas enim et artifices / et omne mi
niſterium ciuitatibus exiſtere neceſſarium eſt. Sed partes ciui
tatis ſunt hi qui arma tenent / et qui conſultant: ⁊ ſeparatum eſt
vnumquodqꝫ iſtorū: hoc quidem ſemper: hoc vero ſm̄ partem.

¶ De diſtributione ciuitatis / comeſſationibus / partitione regio
nis / cultoribus / ⁊ agricolis. Cap. Decimum.

Uidetur

Videtur aũt nõ nunc neq̃ pauloante hoc notum fuiſſe A his qui de repu. philoſophãt φ per gña ſit ciuitas diſtinguẽda: ⁊ pugnatorũ genus aliud eſſe: aliud agricolarũ. Nã in Egypto vſq̃ ad hoc tp̃s in hunc modũ ſe hʒ ⁊ in Creta: in Egypto quidẽ Seſoſtra legẽ ferẽte: in Creta vero Minoe. ❡ Antiqua videt̃ etiã comeſſationũ inſtitutio. qđ in Creta factũ eſt Minoe regnãte: ſed multo prius hoc in Italia q̃ in Creta cõſtitutũ fuit. Tradunt enim periti hoĩes illorum locorum fuiſſe Italũ quẽdam Enotrie regem a quo mutato nomine pro enotris Itali ſunt vocitati: orãq̃ illã maritimã Europe q̃ eſt inter ſcillaticũ ⁊ lameticũ ſinum (diſtant vero hec loca inter ſemidiei) Italie nomen primo recepiſſe. Hunc ergo Italum tradũt agriculturã Enotros docuiſſe cum prius eſſent paſtores vagi ac palãtes: illiſq̃ leges poſuiſſe: ⁊ comeſſationes inſtituiſſe primum. Quapropter etiam nunc quidam illorum populorũ comeſſationibus vtuntur: ⁊ legibus quibuſdam ab illo poſitis. incolebant autem eam Italie partem que ad tyrrenã verſa eſt opici: qui nunc auſonij nominantur. Alteram vero partem q̃ ad Iapygiam ⁊ Ionium pertinet incolebant Chaones Syrtim appellatam: ⁊ ipſi quoq̃ ab enotris orti. Inuentio igitur comeſſationum: hinc primum extitit. Diuiſio autem ciuitatis per genera apud egyptum incepit. Seſoſtris enim multis temporibus ante fuit q̃ Minos in Creta regnaret. Et alia fere credendum eſt eodem modo inuenta fuiſſe multotiens in longo tempore: immo vero infinities. Nam ⁊ que neceſſaria ſunt ad vſum vite indigentiam ipſam docuiſſe: rationabile eſt: que autem ad ornatum ⁊ affluentiã: illis repertis: additamenta poſtmodum facta fuiſſe: ad expolitiorem viuendi formam. quod eodem modo in conſtitutione rerũpu. accidiſſe credendũ eſt. Eſſe vero cuncta vetuſta ſignũ eſt φ Egyptij (quo℞ antiq̃tas maxima putatur) leges habuerũt ⁊ ciuilẽ inſtitutionem. Quap̃p vtẽdũ eſt his q̃ ſufficiẽter tradita ſunt: ⁊ q̃ deficiunt reperire conandũ. ❡ Qđ igitur agri ⁊ poſſeſſiones eorũ eſſe debẽt qui arma tenẽt: quiq̃ p̃tes ſunt ciuitatis dictũ eſt. ⁊ qua de cã cultores illarũ alios eſſe opʒ. ⁊ quãta et qualis dʒ eſſe regio. ❡ De diſtributione vero ipſius regionis et B q̃ ⁊ quales debẽt eſſe cultores dicendũ eſt primũ. Nõquidẽ neq̃ cões oĩm cenſem⁹ eſſe debere poſſeſſiones: vt quidã tradidere: ſʒ vſu amicabili cões fieri: neq̃ deeẽ vlli ciuiũ alimẽta. De comeſſationib⁹ quoq̃ vr̃ oĩb⁹ vtile eſſe vt aſſint bñ inſtitutis ciuitatib⁹. Quã vero ob cãm nobis quoq̃ idẽ videat̃ poſtea dicem⁹. Opʒ aũt ciues vniuerſos ad ea℞ cõiõnẽ admitti. At nõ facile ẽ vt q̃ paupes ſint cõtribuere ſtatutã penſionẽ ex p̱prio poſſint: ⁊ ceterã domum gubernare. Preterea in ſacrificijs cultuq̃ deorũ ſumptus communes eſſe debent totius ciuitatis. ❡ Eſt igit̃ neceſſa

De diſtributiõe regionis.

rium in duas partes regionē diuidere: τ aliam eē publicam: aliā priuatoꝝ. Utraqꝫ illarū partiū rurſus diuidēda eſt. Illius nāqꝫ partis quā publicā eē debere diximꝰ: vna pars deorum cultui deputāda eſt. Altera vero ad comeſſationū impenſam. Rurſus vero priuati agri ꝑs vna ad propriaſ neceſſitates eſt deputanda. Altera vero ad ciuitatē vt duabus ſortibus vnicuiqꝫ diſtributis amborum locorum omnes participes ſint. Equū enim τ iuſtum ita ſe hꝫ: τ ad finitima bella concordantius. Ubi enim hic modus nō ſeruatur: alij faciliter proſiliunt ad finitimoꝝ inimicitias. alij nimium illas refugiunt τ contra dignitatem. Quāobrem apud quoſdā lex ē vt qui agros habēt vicinos hꝰ nō admittanꝭ ad cōſilium belli aduerſus illos ſuſcipiendi: quaſi ob priuatam ſui cāꝫ recte cōſilium dare nō valētes. agroꝝ igitur ꝑ hūc modū facienda partitio eſt ob cās antedictas. ¶ Cultores aūt ipſi maxime qdem ſi ſm votū optandū eſt: ſerui eē debēt: neqꝫ oēs viiꝰ generis: neqꝫ animo elati: ita enim ad faciendum opus vtiles forent: et nihil noui ab eis metuendum erit in ſecuritate degentibus. Scđo autem loco barbari miniſtri: nā ſikes his quos ſuprad: ximus. horum autem in priuatis quidem agris τ ipſi priuatorum dominorum ſint: in publicis vero publici. Queadmodum autꝫ ſeruis vtendum ſit: τ quare melius eſt omnibus ſeruis premium libertatis eſſe ꝓpoſitū: poſtea dicemus.

¶ De ſitu vrbis locis rebuſpublicis accōmodatis: priuatis edificijs: muris: ornatu ciuitatis. Cap. vndecimum.

A In ſitu ciuitatis eligendo ad qtuor reſpiciendū eſt.

Urbs aūt qꝫ terre mariſqꝫ pticeps eē dꝫ τ q̄ ad totā regionē ſiſr dꝫ eē: cōſequātū fieri pōt dictū eſt prius. ipſiꝰ aūt ad ſeipſam optādū eſt poſitionē ſortiri ad qtuor reſpiciētes. Primū ad ſanitatē: qđ eſt neceſſariū. ad oriētē. n. ſolē conuerſe vrbes τ ad eos vētos q̄ inde pfluāt ſalubriores ſunt. Secundo loco que ſunt ſm Borēā ſite: hec namqꝫ ſunt ad hyberna potiores. ¶ In reliquis vero vt ad ciuiles res τ ad bellicas oportune ſe habeat. ad bellicas quidem vt facilis ſit ciuibus i aliena egreſſio: hoſtibus autem difficilis aditio: ac difficilis circūdatio. ¶ Aquarum autem τ ſtagnorum abundantiam habeat maxime naturalem: qꝫ ſi naturalis deficiat ex aqua pluuiali ciſterne et lacus qui magnamvim aquarum ſuſcipiunt: comparentur: ita vt inde aqua ſi quando obſiderentur nunqꝫ deeſſe poſſit. ¶ Sꝫ cum oporteat de ſanitate inhabitentium curam habere: hoc autem ſit primum in ſitu τ qualitate loci vt bene ſe habeant. Secundum in aquaruꝫ ſalubrium vſu. In ea quoqꝫ re eſt diligentia merito adhibenda quibus enim plurimum τ frequentiſſime vtimur ad corpus: ea plurimum conferunt ad ſanitatem. aquarum autꝫ

B Sanitas

et venditorum potentia talem habet naturam. Quapp in ciuitatibus que recte ſapiunt diſtinguendus eſt aquarum vſus: ſi non

omnes ſunt pares:nec abūdātia ſit earū aquarū:vt alie ſeorſum aque ad cibum ⁊ potum:alie ad aliā indigētiā deputētur. ❡Lo Aqua. ca aūt munita nō piter cūctis ciuitatib⁹ vtilia ſūt:vtputa arx ad dñationem vni⁹ vel paucorum. In pplari vero viuēdi mō:equa litas loci. In optimatū ꝓ gubernatione neutrū iſto℞:ſed ma gis loci plures ardui. ❡Priuatarū aūt domorū forma gratior ⁊ cōmodior ad ceteras res exiſtimaꝛ ſm recētiorē ⁊ Hippodamiū modū. Sꝫ ad ſecuritatē hoſtiū tutelāqꝫ ciuitatis vtilior erat ātiq̄ rū edificatio:habebant eñ illorū edificia inextricabiles adit⁹:ex q̄b⁹ niſi conſueti euadere vix poſſent:⁊ inſcrutabiles latebras ſi q̄ aggrederenꝛ:quare vtriſqꝫ horum pticipare debēt. Pōt.n.hoc fieri ſi quis ita diſponat vt ſolent agricole illos quos vocant quidā vinearum tramites. Et nō totā vrbem facere penetrabilē ſed portas quaſdam ⁊ loca.ſic eñ ⁊ ad ſecuritatem ⁊ ad ornatū ſe bñ habebit. ❡Menia vero q̄ dicūt nō oportere adeſſe ciuita C tib⁹ illis que virtutē poſſideāt nimiū priſce loquūtur:⁊ hoc vidēt perperiētiā reprobatū in ciuitatib⁹ q̄ id ſibi ad gloriā iactabant. Eſt eñ ad pares ac nō multo excedētes multitudine nō ſatis de corū p menia ſeruari velle.ſed cū aliqñ id cōtingat ⁊ fieri poſſit vt multo maior hoſtiū multitudo ⁊ maior virtute ſupueniat: ſi ſal uos eſſe oportet:neqꝫ perire:neqꝫ contumelijs affici firmiſſimam munitionem murorum putandum eſt opportuniſſimam eſſe i bel lo:preſertim hoc tempore in quo tormenta ⁊ machie ad obſidio nes vrbium cum omni ſubtilitate ſunt adinuente. ❡Simile eſt enim ciuitatem non circundandam eſſe menibus cenſere ⁊ regio nem facilem ad inuadendum querere:⁊ deijcere montuoſa loca: D et priuatis domibus non circundare parietes quaſi viles futuri ſint ciuitatis habitatores. ❡Atqui ne id quidem latere oportet quod qui menibus circundantur:licet eis in vtramqꝫ partem vti vrbibus ⁊ tanq̄ muros habentibus ⁊ tanq̄ non habentibus:ſꝫ eis qui menia non habent:non licet. ❡Si ergo per hunc modū ſe habet:non ſolum menia circundanda ſunt vrbi: verumetiam curandum:vt ⁊ ad ornatum ciuitatis ſe habeant decenter: et ad bellicas opportunitates:tum ad alias:tū ad illas que nunc rep te ſunt. Ut enim aggreſſoribus cura eſt quibus modis vincant: ita quedam iam reperta ſunt:quedā inueſtigare atqꝫ pbari opꝫ eos qui defendunt.a principio enim non aggrediuntur expugna re eos qui bene ſe preparauerint.

❡De edib⁹ ſacris:foris:et locis comeſſationū.

❡Capitulum Duodecimum.

Um vero multitudo ciuiū in comeſſationes diſtributa eē debeat:menia ꝓ ſint pſidijs q̄buſdā ⁊ turrib⁹ p op portuna loca interpoſitis muniēda:clarū ē q̄ res exigit

aliquas comeſſationũ in illis ipſis preſidijs collocari: ꝛ hec q̄dē
A p̄ hũc vtiqꜫ modum vident̄ conſtituēda. Edes vero deoꝝ ac p̄n
cipaliſſime magiſtratuũ comeſſatiões idoneũ locũ habere debēt
ꝛ eundem ſacra quotcũqꜫ lex nõ ſeparat: aut reſpõſum oraculi.
Eſſet aũt talis locus q̄ſq̄s ſupeminētiā haberet ad poſitionē vir
tutis ſufficiēter: ꝛ ad vicinas partes ciuitatis excellent er. Decet
aũt ſub hoc loco cõſtructionē fori eē talē qualis eſt in Theſſalia
eius: q̄d liberũ vocant. i. q̄ dꝫ eē purũ ab oī mercatu: ꝛ neqꜫ opifi
ces neqꜫ agricolas: neqꜫ alios vllos tales illi appropinquare: niſi
a magiſtratib⁹ vocarent̄. Eſſet vero hic loc⁹ gratioꝛ ſi ꝛ gymna
ſia ſenioꝝ in eo ſint conſtituta. Decet. n. ſm̄ etates diſtribui hũc
B ornatũ: ꝛ in iunioꝛib⁹ magiſtrat⁹ quoſdam verſari. Senioꝛe s aũt
p̄ñtia ma magiſtratibus aſſiſtere. Preſentia enim magiſtratuum ante ocu
giſtratuũ los poſita gignit veram reuerentiam liberalemqꜫ pudoꝛem.
añ oclos ¶ Venalium autē rerũ aliud foꝛum eē dꝫ: ꝛ alto loco ſitum con
poſita gi- greſſu facile quo ꝛ a terra ꝛ a mari facilis ſit impoꝛtatio omniũ.
gnit verā ¶ Cum vero multitudo ciuium diuiſa ſit in ſacerdotes ꝛ magi
reuerētiā ſtratus decens eſt ſacerdotibus circa edes ſacras eē comeſſatio
liberalem nes inſtitutas. Magiſtratuũ autem quicunqꜫ de contractib⁹ ius
qꜫ pudoꝛē dicunt: ꝛ qui de accuſationibus cognoſcunt: et qui circa vocatio
nes in ius ꝛ aliam huiuſmodi adminiſtrationem intendunt: ꝛ in
ſuper qui edilitatis ꝛ vrbanarum rerum curam gerunt iuxta fo
rum in loco celebri communiqꜫ ſunt comeſſationes ſtatuende. ta
lis eſt locus illius fori in quo neceſſaria venundantur. Nam alte
rum illud foꝛum ſuperioꝛi loco ſitum debere eē diximus ocioſuꝫ
hoc aũt ad negocia rerum neceſſariarum deputari. ¶ Hunc eũ
dē oꝛdinem in regione quoqꜫ imitandum eſſe dicimus. Sũt enĩ
magiſtratus quidam apud ruſticos quos alij ſyluarum cuſto
des: alij agrimenſoꝛes appellant: quibus ꝛ loca ad cuſtodiam re
gionis ꝛ comeſſationes ſunt iiſdem in locis conſtituende. Tēpla
quoqꜫ per agros diſtributa eſſe debent: partim dijs partim heroi
bus. Sed imoꝛari nũc circa iſta ſuperfluũ eſt cum ſint illa nõ diffi
Dīre voti cilia cognitu: ſed magis factu. Dicere enim voti eſt: euenire autē
ē: euenire foꝛtune. Quapꝑ circa talia inſiſtere: ad preſens omittamus.
ēt foꝛtũe. ¶ De recta intētiõe finis ꝛ medijs de felicitate: ꝛ actib⁹ ꝟtutis:
de externis: de his q̄b⁹ hoīes fiunt ſtudioſi ꝛ qualitate ciuium.

¶ Capitulum Decimũtertium.

DE re autem publica ipſa ex quibus ꝛ qualibus conſta
re debet ciuitas que beata ſit futura ꝛ recte gubernari.
A dicendum eſt. Duo ſunt in quibus omnis commenda
Obꝛ in fi tio bene agendi conſiſtit. Unum vt propoſitum ac finis
ne ꝛ i his agendi recte ſubiaceat. Aliud vt eas que ad illum finem ferant
q̄ ſũt ad fi actiones: inueniamus. Fieri enim poteſt vt ꝛ concoꝛdent hec inter
nē ꝯtigat ſe: ꝛ diſcoꝛdent: nam quandoqꜫ illud ad quod intenditur recte
errare.

iacet:ſed in actionibus per quas illo potiri credimus:aberratur. Quandoqꝫ autem omnia ad finem diriguntur:ſed finis ipſe eſt praue poſitus. Quandoqꝫ etiam in vtroqꝫ eſt error veluti circa medicinam. Neqꝫ enim quale aliquid eē oꝫ ſanū eē corpus:recte iudicant interdum:neqꝫ ad ſuppoſitū ſibi finem opera dirigunt. Oportet autem in artibus ⁊ ſcientijs hec vtraqꝫ obtineri finem: et eas que ſunt ad finem actiones. ¶ Quod igitur bñ viuere ac felices eſſe omnes cupiunt.manifeſtum eſt:ſed alijs poteſtas ē adipiſcendi:alijs non:pp fortunam aliquā:vel nām. Opus eſt enīꝫ adiumentis quibuſdam ad bene viuendum minoribus quidem illis:qui melius diſpoſiti ſunt:maioribus autem qui peius. Alij vero ſtatim non recte querunt felicitatem cū poſſint.

¶ Cum autem propoſitum noſtrum ſit optimam rēp. videre:ea vero eſt per quam ciuitas optime gubernetur. Optime autem gubernatur ſi felicitatem maxime recipiat. Manifeſtuꝫ eſt ꝙ q̄d ſit felicitas latere non debet. Diximus aūt in ethicis (ſi modo illorum librorum vtilitas vlla eſt) operationem eſſe ⁊ vſum virtutis perfectum:et hunc non ex ſuppoſitione:ſed ſimpliciter. Dico autem ex ſuppoſitione que neceſſaria ſunt:ſimpliciter autem qđ in ſeipſo commendationem habet:veluti circa res iuſtas iudicare:punire:ſupplicio afficere a virtute quidem eſt.ſed neceſſaria ⁊ ex neceſſitate bene ſe habent. Eligibilius namqꝫ foret nullo tali indigere: neqꝫ hominem:neqꝫ ciuitatem.at enim ad honores et opes ſimpliciter ſunt optime actiones:nam alterum quideꝫ mali alicuius electio eſt:hec autem contra. Effectiones enim bonorum ſunt et generationes. ¶ Studioſus enim vir ⁊ paupertate et morbo:⁊ alijs fortune aduerſitatibus laudabiliter vtetur: verumtamen felicitas in contrarijs exiſtit:nam ⁊ hoc determinatū fuit in Ethicorum libris quod talis eſt ſtudioſus cui per virtutē bona ſunt ſimpliciter bona. Paret autem quod ⁊ vſus iſtos neceſſarium eſt ſtudioſos ⁊ bonos eſſe ſimpliciter. Quapropter exiſtimant omnes externa bona cauſam eſſe felicitatis:ceu ſi q̄s bene pulſandi cauſam putat eſſe lyram magis quam artē. Neceſſarium eſt ergo ex his que dicta ſunt alia ſubeſſe:alia parare legis poſitorem:ex quo ſecundum votum optamus conſtitutionem ciuitatis in his quorum domina eſt fortuna. Dominam eñ illam poſuimus. Sed ſtudioſam eſſe ciuitatem non eſt fortune opus:ſed ſcientie ac electionis. Atqui ſtudioſam eſſe ciuitatem: eſt ciues illos qui in repu. verſantur eſſe ſtudioſos. Nobis auteꝫ omnes participes ſunt reipub. Hoc igitur conſiderandum ē q̄uo fiant ſtudioſi. Nā ſi recipiat oēs eſſe ſtudioſos.non autem ſingu B
los ciuium:ſic foret optabilius:ſequitur enim ad ſingulos ⁊ oēs Bōi ⁊ ſtu-
eē. ¶ Atqui boni quidem ⁊ ſtudioſi fiant per tria. Sunt autem dioſi fiūt
hec tria:natura:mos:⁊ ratio. Etenim naſci oportet primum ceu ꝑ tria.

hominẽ ⁊ non aliud animal: ⁊ ſic qualem aliquẽ ſm corpus ⁊ animã. Quedã etiã naſci nulla vtilitas eſt. Mores enim mutari faciunt. Nã aliqua per naturã ad vtraqꝫ apta: ꝑ mores ad peius vel ad melius cõuertunt. Cetera igr̃ aĩalia maxime viuũt ſm naturã: parũ vero aliq̃d vt ſm mores: hõ aũt ⁊ ſm rõnem: ſolus eñ rõnẽ hꝫ. Itaqꝫ opꝫ hec ſimul cõcordare. multa eñ ꝑter mores: etiã preter nãm agũt hoĩes ꝑpter rõnem: ſi perſuadeat̃ melius eẽ aliter agere. Nã igitur q̃les eẽ opꝫ eos q̃ legũ poſitori ſint parituri: determinatum eſt prius. Reliquũ opus eſt iam diſcipline. quedam aſſueſcendo diſcuntur: quedam audiendo.

¶ De idẽtitate iperantiũ ⁊ parentiũ: ⁊ dñ̃ia: de diſciplina: virtute ptib⁹ aĩe: errore circa fines: ⁊ de dñatiõe. Ca. decimũquartũ.

Cum vero oĩs ſocietas ciuilis conſtet ex imperantibus ⁊ parentibus: hoc iam cõſiderandũ eſt: vtrũ alios eſſe opꝫ qui imperant ⁊ alios q̃ parẽt: an eoſdẽ per vitã. Patꝫ eñ ꝙ ⁊ diſciplina ſm hãc diuiſionẽ ſequi debebit. ¶ Si ergo tñ differrẽt alteri ab aliĳs quãtum dĳ ⁊ heroes ab hoĩbus differre putantur: vt primũ ſtatim corpe ac poſtea aĩo longe añcellerent: ac manifeſte indubitateqꝫ appareret eoꝝ ſupeminentia: clarum eſt ꝙ ſemꝑ eoſdẽ iſtos melius foret imperare: alios vero parere. Sed cũ facile nõ ſit hoc reperire: nec eſt (vt apud indos Scylax eẽ ait) reges tñ a populis differre: manifeſtũ eſt ꝙ ꝑpter multas cauſas neceſſariũ eſt: vt oĩs ſiłr ꝑticipes ſint viciſſim imperãdi ⁊ parẽdi. Equũ eñ idem ſiłibus ⁊ difficile eſt ſtare rempu. que cõſtituta ſit preter iuſtitiã: cũ illis eñ qui ab imperãdo excluderentur cõcurrerent oẽs qui ſunt in regione ſtatũ mutare cupiẽtes ⁊ tantã eſſe multitudinẽ in reipu. gubernatiõe: vt ſit potior iſtis: vnũ aliq̃d impoſſibiliũ eſt. ¶ At eñ ꝙ oporteat eos qui in magiſtratu ſunt differre a ſubditis. indubitabile eſt. q̃uo ergo hec futura ſint: ⁊ q̃uo ꝑticipant: ꝯſiderare dꝫ legiſlator vt prius diximus. Natura eñ oſtendit quẽadmodũ hec diſtinguẽda ſunt. Fecit eñi eoſdem gñe: alios iuniores: alios ſeniores: quorum alteri debent parere gubernãtib⁹ alteri gubernare. Indignatur aũt nemo propter etatẽ maiori concedere. Nec putat illũ qui cedit potiorem ſe eſſe: preſertim cum ⁊ ipſe qñ ad id etatis peruenerit: eundẽ honorem ſit recepturus. Eſt ergo vt eoſdem eſſe dicere: eos qui parent ⁊ imperant: eſt etiã vt diuerſos. Itaqꝫ ⁊ diſciplinã: vt eandẽ dicere neceſſe eſt ⁊ vt diuerſam. Qui eñi imperare velit recte oportere aiũt prius ſub iperio fuiſſe. Imperium vero: vt primis libris dictum fuit: aut gratia imperãtis eſt: aut gratia ſubiectoꝝ. Horũ alterum ſeruorum eſſe diximus: alterũ liberorum. ¶ Mãdatoꝝ vero q̃dam inter ſe differunt nõ in agendo: ſꝫ in cuius gratia. Quapropter multa q̃ videñtur eẽ miniſtroꝝ opa ⁊ adoleſcentũ: liberis

A Primi et tertĳ cap. Appetit⁹ ſenſitiui eẽ virtutes iſti dẽ ⁊ appetit⁹ rõnalis ẽ excellentiores.

hoīb⁹ pulchrū eſt miniſtrare. At pulchrū em̄ ⁊ nō pulchrū nō tm̄ differūt actiones ꝑ ſeipſas: quātum in fine ⁊ gratia cuius. Cuȝ vero ciuis ⁊ pſidētis eandē virtutē eſſe dicimus que eſt optimi viri: ⁊ eundē prius parere debere: poſtea imperare: hoc vtiqꝫ erit legū poſitorū intuendū laborādumqꝫ: vt boni viri efficiātur: ⁊ per que exercitia: ⁊ quis finis vite optime. ¶ Diuiſe autē ſunt due ꝑtes aīe: quaꝝ altera rationē ꝑ ſe hȝ: altera nō hȝ quidē per ſe. Ue rūtamen rationi obtēperare poſſunt quaꝝ dixim⁹ eſſe virtutes illas per quas vir bonus dicit̄ quodāmodo: ſed in vtraqꝫ iſtarum magis eſt finis: his qui ita diuidūt vt nos fecim⁹: ambiguū non eſt quomodo ſit dicendū. Semꝑ em̄ deterius melioris gratia eſt: ꝑȝ hoc in his q̄ ſunt ꝓm artē: ⁊ in his q̄ ſunt ꝓm naturā. Melius autē illud qḋ rationē hȝ. ¶ Diuidit̄ autē dupliciter: vt nos conſueuimus diuidere. Eſt em̄ ratio illa actiua: alia contēplatiua ſic ergo neceſſe eſt ⁊ hanc partē diuidere: ⁊ clarū eſt ꝙ actiones correſpondēter ſe habere dicemus. Et opȝ eas actiones q̄ ſunt meliores ꝓȝ naturā magis expetēdas eſſe ab his q̄ cōſequi poſſunt: aut oīa: aut illa duo. Semper em̄ cuiqꝫ.i. maxime expetendū cui⁹ potiri eſt ſummū. ¶ Diuiſa eſt autē vita tota in negociū ⁊ ociuȝ: bellūqꝫ ⁊ pacē. Et agibiliū quedā ſunt neceſſaria ⁊ vtilia: quedā honeſta. In quibus neceſſe eſt eandē eſſe optionē ⁊ partib⁹ aīe ⁊ ipſarū actionib⁹. Bellū quidē gratia pacis. Negociū autē gratia ocij. Neceſſaria ⁊ vtilia gratia honeſtorū. ¶ Ad cuncta igitur hec aſpicere dȝ qui legē ponit: ⁊ ad partes aīe: ⁊ ad illaꝝ actiōes magis vero ad ea que meliora ſunt ⁊ fines. Eodē modo ⁊ circa vitas ⁊ rerū diuiſiōes. Poſſe em̄ opȝ ⁊ in negocio verſari ⁊ in bello. Preferēda tamē eſt pax ⁊ ocium: neceſſaria ⁊ vtilia poſſe agere. preferenda ſunt tamē honeſta. Itaqꝫ ad hoc tanq̄ ad ſignū: ⁊ pueri adhuc exiſtentes: ⁊ alie etates que indigent per diſciplinā ſunt dirigende. Nam qui nunc grecorū recte gubernari videntur ⁊ legūlatores qui eas reſpu. inſtituerent: neqꝫ ad optimū finem videntur aſpexiſſe cum rebuſpub. inſtituerent: neqꝫ ad omes virtutes diſciplinā ⁊ leges direxiſſe: ſed onerose declinauerūt ad illas virtutes que videntur vtiles ac plus habere faciunt. Similiter quoqꝫ poſteriorū quidā ſcriptores opinionē ſuam eandē oſtenderunt. laudantes enim Lacedemoniorū rempu. admirantur: et commendāt legiſlatoris propoſitū ꝙ oīa ad potentiā ⁊ ad bellū direxerit: que ⁊ per rationē refelli poſſunt: ⁊ perfecta ipſa nunc reprobata ſunt. Ut enim plurimi hominū dominari late cupiunt: quoniā exinde multa proueniunt fortune commoda. ſic Tybron admirari laudareqꝫ videt̄ Lacedemoniorū legūlatorem: quicunqꝫ alter de rep. illorum ſcripſit/ ꝙ propter exercitationem eorum ad pericula multorū dominationē ſibi cōpararunt. ¶ Atqui patȝ ꝙ cum non habeant nunc dn̄ationem Lacedemonij: nec felices

Sēꝫ deterius

B

amplius eſſent:nec legũlatoꝛ eoꝝ bonus. Inſup illud ridiculũ ſi permanentes in legib⁹ eius:nulloqꝫ impediēte illis legibus vti: omiſerunt bene viuere. Non recte vero ſuſcipiunt: neqꝫ de dominatione ad quā intēdiſſe legiſlatoꝛē oſtendunt. Nam imperiũ liberoꝝ meli⁹ eſt ac magis ex virtute:ꝙ dñari vt ſeruis. ¶ Preterea non ꝑ hoc ciuitas felix eſt exiſtimāda: neqꝫ legiſlatoꝛ laudandus ꝙ vincere docuerit ꝛ finitimis dñari:hec em̄ magnũ cōtinent nocumentũ:nā ꝛ aduerſus ciues hoc aget qui poterit: ꝛ ciuitati ſue dñari queret. De quo accuſant Lacedemonij Pauſaniā regē lꝫ in tāta dignitate cōſtitutũ. ¶ Nec ſane aliqua hmōi rō eſt:aut lex ciuilis:neqꝫ vtilis:neqꝫ vera:eadē em̄ optima ꝛ priuatim ꝛ publice legũlatoꝛē inducere opꝫ in animos hominũ: neqꝫ exercitatio rerũ bellicarũ ob id eſt meditāda:vt in ſeruitutē adigāt immerentes:ſed pͥmũ ne ipſi ſeruire alijs cōpellant. Deinde vt imperiũ querāt grā vtilitatis ſubiectoꝝ:nō aũt oium dñationem. Tertio vt eis dominent q̇ ſeruire ſunt digni. ¶ Qđ aũt opoꝛteat legis poſitoꝛē ſtudere: vt ꝓuiſio ſua ꝛ circa res bellicas:ꝛ circa alias inſtitutiones ad ociũ:ꝛ ad pacē referat.facta certe ſermonibus atteſtant.nā plereqꝫ taliũ ciuitatũ bellũ gerētes cōſeruant:ſed cum dñationem adepte ſunt:deſtruunt.ſplendoꝛē em̄ veluti ferrũ per pacē amittũt. Cauſa huius eſt legũ poſitoꝛ qui non ita inſtituit vt in ocio ſtare poſſint.

¶ Uirtutem contemplatiuam ad optimā rēpub.pertinere.de virtutib⁹ tꝑe pacis ꝛ belli:ꝛ a quo pͥmũ inſtō facienda.

¶ Capitulum Decimũquintũ.

Cum ergo idem finis eſſe videatur publice ꝛ priuatim hoib⁹:ꝛ eundē finē neceſſe eſſe ſit viro optimo ꝛ optime reipu. manifeſtũ eſt opoꝛtere virtutes eas que ad
A ociũ ſpectant illi inexiſtere. Finis eſt em̄ (vt ſepe iam diximus) belli pax:negocij ocium. ¶ Sunt aũt vtiles ad ociũ ꝛ quietē virtutes:quarũ op⁹ in ocio eſt: ꝛ quarũ in nego
B cio. Opꝫ aũt multa negocioꝝ nobis exiſtere:vt liceat in ocio eſſe. Quapꝛopter temperatā ciuitatem eſſe opoꝛtet ac foꝛtem ꝛ patientem. Nā vt eſt in ꝓuerbio:nullum ociũ ſeruis. Qui vero non pñt foꝛtiter pericula ſubire ſerui ſunt inuadentiũ. Foꝛtitudine igitur ꝛ conſtantia opus eſt ad negociũ:pħia vero ad ociũ. Temperantia aũt ꝛ iuſtitia in vtroqꝫ tꝑe:ſed magis in pace ꝛ ocio. Nam bellũ quidē ipſum cogit hoies eſſe iuſtos ac tēperatos. Foꝛtune aũt ꝓſpere fruitio ꝛ ocium cum pace petulantes magis facit. Multa igitur iuſtitia multaqꝫ temperātia indigent hi q̇ in optimo ſtatu conſtituti videntur:ꝛ in fruitione oiuꝫ rerũ que beatos facere putantur:veluti ſiqui ſunt (vt poete tradũt) in beatoꝝ inſulis. Maxime enim hi pħia ꝛ temperātia ꝛ iuſtitia indigerent qui in optimo ſtatu cōſtituti vñr:quanto magis ocioſi ſunt in abūdātia ta-

liuʒ bonoꝝ. Qua igitur de cauſa beata ⁊ ſtudioſa futura ciuitas his indigeat virtutibꝰ: manifeſtũ eſt. Turpe eſt em̄ non poſſe frui bonis: ſʒ in negocijs quidē ⁊ bello viros probos videri: in ocio aũt ⁊ pace ſeruiles. Quãobrem opꝫ (nõ queadmodũ Lacedemonioꝝ ciuitas) virtutē exercere. Illi em̄ nõ eo ab alijs differũt ꝙ nõ putent eadē maxima bona que ceteri: ſed eo ꝙ ꝓuenire illa exiſtimant magis per aliquã virtutē. Qm̄ vero maiora ſint hec bona q̄ ea que belli: ⁊ fruitio coꝝ q̄ virtutũ: ⁊ qꝛ illius gratia: manifeſtũ eſt ex his. ¶ Quõ aũt ⁊ ꝑ que id erit vtiq̄ conſiderandũ. Diximus vtiq̄ ſupra diuidētes ꝙ natura ⁊ more ⁊ rõne indigemus Ex his aũt quales ⁊ aliquos natura eſſe opꝫ determinauimus. Reſtat videre vtrũ rõne prius an moribus ſit eruditio facienda. Hec em̄ ſimul concordare debent optima concordatione. Cõtingit em̄ rõnem aberrare ab optima ſuppõne: ⁊ ſimiles per mores duci. ¶ Clarum eſt hoc: primũ quidem queadmodũ in alijs ꝙ generatio eſt a principio: ⁊ finis a principio aliq̄ alterius finis. Ratio aũt nobis ⁊ mēs nature finis. Quare ad hec generationeʒ ac morũ inſtõnē parare opꝫ. ¶ Deinde vt anima ⁊ corpus duo ſunt ita quoq̄ duas videmus eſſe anime ptes: vnã irrationalem: alterã que hꝫ rõneʒ (habitus quoq̄ earũ duos) quarũ altera eſt appetitus: altera mēs. Ut aũt corpus in generatione antecedit animã ſic ps irrationalis antecedit eam ptē q̄ rõnē hꝫ. Pꝫ id in pueris quibus ſtatim ira ⁊ volũtas ⁊ cõcupiſcentia exiſtit. At rõ ⁊ mēs ꝓcedente etate in illis fieri nate ſunt. Quapropter corporis curã neceſſe eſt prius ſuſcipere q̄ anime: deinde appetitus curã tamē appetitus grã mentis: curam vero corporis grã anime. ¶ Si ergo ab initio ꝓuidendum eſt a legis poſitore: vt optima ſint corpora coꝝ qui educantur: primo quidē circa cõiugia ꝓuidere dꝫ: qua etate: ⁊ cuiuſmodi exñtes ſint in matrimoniũ copulandi.

C Appetit' ſenſitiui ⁊ rõnalis eē virtutes morales.

¶ De natura ⁊ generatione: etate liberoꝝ ad parentes: tempore nubendi: tpe ꝓcreandi: corporis habitudine ꝑgnantibus: orbis fetibus: procreandoꝝ multitudine: maxime ꝓbato procreãdi tpe: ⁊ alieno concubitu interdicendo.

¶ Capitulum decimũſextum.

Hoc aũt inſtituet legis poſitor inſpiciens ad ipſos: et ad vite tpꝰ: vt etatibus in idē tpis concurrant: nec diſcrepet gignendi potētia. Uiro em̄ adhuc generare potēte ſi mulier ipa cõcipere nõ poſſit: vel muliere q̄dē ad concipiendum apta: ſi vir ipſe non poſſit: lites ac diſcordie inter eos oriuntur. ¶ Ad filioꝝ quorum ſuſceptionē eſt inſpiciendum ne nimis diſtent ab etate paterna: qm̄ nec ipſi ſenioribus gratiã referre vllam pñt: nec parentes filijs alimenta preſtare. Nec etiam nimis ꝓximi ad etatem paternam accedere debent filij. Habet em̄ hoc turbationem non paruã. nam minor fu-

B Precepta nãʒ reſpicientia.

D

tura eſt reuerentia hmōi filioꝝ erga genitores: vt pote quaſi ſint
equales: ⁊ circa gubernationē domus querele ex iſta quaſi pari-
Anni gi- tate ſoleant ꝓuenire. ¶ Inſup. vnde cepim⁹ huc ꝓuenim⁹: vt cor-
gnēdi. pora natorum ſint ſm legis poſitoris voluntatē. fere quidem hec
oīa ꝓueniunt per vnā diligentiā. Nā cū ſit finis gignēdi vt pluri-
Uir vſqꝫ mū viris quidē ſeptuageſimus annus: mulieribus aūt q̄nquage-
ad ſeptua ſim⁹: ita coniugandi ab initio ſunt: vt etatibus ad hūc finē cōcur-
geſimum rant. ¶ Eſt aūt adoleſcentiū cōiunctio improba ad filioꝝ ꝓcrea-
annū: mu tionē. In cunctis eīn aīalibus iuueniles partus imꝑfecti ſunt et
lier vero femine crebrius q̄ꝫ mares: ⁊ parua corporis forma gignuntur.
vſqꝫ ad Quo circa neceſſe eſt hoc idem in hoībus ꝓuenire. Huius aūt
50. gigne coniectura fuerit ꝙ in q̄buſcūqꝫ ciuitatibus cōſuetudo eſt adole-
re pōt. ſcentes mares puellaſqꝫ cōiugari: in eiſdē inutilia ac puſilla ho-
C minū corpora exiſtunt. In partu quoqꝫ laborant magis puelle ac
Qua eta- pereunt plures. ex quo reſponſum oraculi Trezenijs datum qui-
te du cen- dam exiſtimant ob iſtam cauſam: quaſi multis pereuntib⁹ ꝓpter
da ſit immaturitatē nuptiarū: nō pp fructuū collectionē. ¶ Ad cōtinē-
vxor tiā quoqꝫ vtile eſt nuptias fieri ſeniores. intēperantiores eīn eſſe
videntur cū puelle veneri aſſueſcunt. ac maſculoꝝ corpora creſce-
re impediunt: ſi adhuc augente corpe veneree rei intendāt: nam
et⁹ rei q̄dā eſt determinatum tꝑs: qđ nō multo amplius excedit.
D ¶ Quapropter puellas q̄dē circa etatē decem ⁊ octo annoꝝ nu-
Anni nu ptui tradere cōgruit: maſculos aūt circiter etatē annoꝝ ſex ⁊ tri-
bēdi. ginta. In hoc eīn tꝑe ⁊ vigentibus corporibus coniungent: ac ꝓ-
cedēte tꝑe ſimul apte deſinēt ꝓcreare poſſe. Et filioꝝ ſuſceptio ꝑ-
tim erit ab initio eis etate vigentibus: ſi recte ꝓcedat ſtatim gña-
tio. ꝑtim iā vergentibus ad annū ſeptuageſimū. Quibus igitur
etatibus cōiugia ſint facienda dictū ſit. ¶ Tempus aūt anni vt
nunc multi obſeruant: recte ꝑ hyemem apti⁹ ad nuptias eſſe vide-
tur. Sed conſideranda ſunt in ꝓcreatione liberoꝝ que a medicis
⁊ que a phyſicis tradunt. Medici aūt tēpora opportuna corpori-
bus ſufficienter oſtēdunt. phyſici autē de ſpiritibus boreales ma-
gis q̄ꝫ auſtrales laudant. ¶ Que autē quibus corporibus nato-
rum maxima eſſet vtilitas magis dicendū eſſet: vbi de diſciplina
liberoꝝ tractatur. Summatim vero ſat fuerit nunc dixiſſe: neqꝫ
eīn athletarū habitudo vtilis fuerit ad ciuilem habitum: neqꝫ ad
ſanitatem ⁊ ꝓcreationem liberoꝝ: nec rurſus humilis ⁊ imbecil-
la nimium: ſed media iſtarū. laborioſam eīn habitudinē habere
opꝫ: exercitatā vero laborib⁹ nō violentis: neqꝫ ad vnum laborē
ſolum vt athletarū habitudo: ſed ad liberalia opa: hec aūt ſilr vi-
E ris mulieribuſqꝫ exiſtere debent. ¶ Pregnantes quoqꝫ mulieres
curam habere corporum opꝫ: non pigreſcentes: neqꝫ ſubtili vten-
tes alimonia. hoc aūt facile eſt legum poſitori ꝓuidere: ſi iubeat
ſingulis diebus iter quoddā facere debere ad deorū ſacra mulie-

res que ſortite ſint concipiendi honorez. Mens tamen cōtra quā
corpus in tranquillitate eſt traducenda: que eñ fiunt ab ea q̄ con
tinet capere videnꝭ: quemadmodum illa que naſcuntur a terra.
¶ Circa expōnem aūt vel educationē filioꝝ lex ſit: nihil orbatū
natura fore educandū. ¶ Si vero mores inſtitutaqꝫ ciuitatis pro
hibeant natos exponere: determinanda ꝓfecto erit procreando-
rū multitudo. q̄ ſi q̄buſdā ad procreandum copulatis preter hec
euenerit: ante euenire opꝫ: ne fetus concipiantur. nam poſtq̄ cō
cepti ſunt: ⁊ ſenſum aut vitā conceperint: nefas eſt eos attingere.
Cum vero determinatū ſit qua etate vir ⁊ vxor ſint ab initio cō-
iugandi: q̄to tp̄e liberis opationem dare conueniat: determine-
mus. Senioꝝ eñ fetus: queadmodū iunioꝝ impfecti ſunt ⁊ cor-
poribus ⁊ intellectibus: ſeneſcentium quoqꝫ fetus ſunt irrobuſti.
Quapp ⁊ ſm intelcꝰ vigorem: quapp ⁊ illud maxime tp̄s ꝓban-
dum eſt in quo maxime intelligentia viget in nobis. Id aūt eſſe
in plurimis circiter annum q̄nquageſimū: vt poetaꝝ quidam di-
xerunt ſeptemnario numero etatez dementientes. Itaqꝫ qui qua-
tuor aut quinqꝫ annis hanc etatem exceſſerint: derelinquere de-
bent in apto procreandi ſtudium: ac decetero vel ſanitatis: vel al
terius hmōi cā concubitum facere videri. Concubitus vero oīs
alterius q̄ꝫ coniugis: penitus ſit interdictus: qñ quidem ſit ⁊ ap-
pelletur maritus. Qd ſi quis deprehendatur cōtrafacere p tp̄s
procreationis: dignam pro delicto penam reportet.

Nihil orbatū fore educādū.

¶ De victu ⁊ diſciplina puerorum.

¶ Capi. Decimūſeptimū.

Suſceptis aūt filijs multū referre putandum eſt ad cor-
poris robur quali victu nutriantur: apparet vero ex ce-
teris aīalibus: ⁊ ex gentibus quibus cura eſt aſſidua bel
lice habitudinis: nutrimentum lactis maxime ꝓprium
eſſe corporibus: abſtemium aūt magis pp egritudines. Et prete-
rea motus quoſcūqꝫ in ea etate fieri datur: conferunt. ¶ Ne mē-
bra vero ob teneritudinem diſtorta fiant: vtuntur adhuc gentes
alique organis q̄buſdam ⁊ machinis q̄ corpus a talibus illeſum
cōſeruant. Confert etiaꝫ ſtatim a pueritia frigori aſſueſcere. Hoc
eñ ⁊ ad ſanitatem: ⁊ ad res bellicas vtile eſt. Quapp apud mul
tos barbaroꝝ cōſuetudo eſt vel gelido amne natos immergere:
vel parua veſte amicire: vt faciunt galli. Ad cūcta eñ ad que poſ
ſibile eſt ſtatim ab initio meliꝰ eſt aſſueſcere. Eſt aūt apta puero-
rū natura ob eoꝝ calorē ad frigus exerceri. Circa primam igitur
etatem: hec ⁊ hmōi diligentia eſt adhibenda. ¶ Sequenti vero
etate vſqꝫ ad annos q̄nqꝫ: q̄ nondū ad diſciplinā aliquā ſunt ad-
monendi: nec labores perferre cogendi: ne creſcere impediantur:
motus ſolūmodo quoſdam ſuſcipere debent: quo pigritiam cor-
poris euitent: qui motus preparandi ſunt illis: ⁊ per alios

A Apd germanos vt meminit galenꝰ in libris Tē pera.

actus:⁊ per ludum. Ludi vero ipſi neqꝫ illiberales:neqꝫ laborioſi
eſſe debet:neqꝫ remiſſi. ¶ Quas autē narrationes ⁊ fabulas illa
etate pueri audire debeant:cura ſit his qui pueris publice preſi-
ciuntur:cuncta eñ talia ad conuerſationes poſtea futuras accō-
modanda ſunt. Itaqꝫ ludi vtplurimum tales eſſe debent, vt ſint
imitationes eorū que poſtea ſerio erunt facienda. ¶ Cohibitio
nes vero puerorum,⁊ interruptiones ploratus: qui legibus pro-
hibent non recte faciunt. ſunt enim vtiles ad augmentū:cum ſint
B quodammodo exercitationes corporū. Spiritus enim cōpreſſio
facit robur laborantibus:quod contingit etiam pueris ploratuꝫ
cohibentibus. ¶ Prouidendum eſt ab his quibus puerorum cu
ra publice commiſſa eſt circa huiuſmodi educationem ⁊ alia: vt
q̃ꝫ minime cum ſeruis verſentur: hec enim etas vſqꝫ ad annos ſe
ptem neceſſarium eſt vt domi alatur. Rationabile eſt ergo preci-
pere in hac etate vt ab auditu ⁊ viſu ſeruilium rerum abſint.

Spūs cōpreſſio facit robur laborātibus.

¶ Omnino igitur obſcenitas verborum per legiſlatorem exter-
minanda eſt de ciuitate. ¶ Ex turpiter enim loquendi licentia ſe-
quitur turpiter facere. Potiſſimum igitur ſtatim a pueris:nec di-
cant:nec audiant quicq̃ꝫ turpe. ¶ Si quis vero dicere aut facere
quicq̃ꝫ prohibitorum deprehenſus fuerit: is ſi liber ſit:ſed nondū
in conuentum comeſſatorum dignatus aſſumi: honore ꝓhibeat
⁊ verberibus caſtigetur. ſed ſi ſit maioris etatis: ſeruili infamia
afficiatur:admiſſi ſeruilis gratia. ¶ Cum vero dicere quicq̃ꝫ in-
terdixerimus:clarum eſt ꝙ ⁊ aſpicere aut picturas: aut actus de
formes ꝓhibemus. Sit igitur cura: magiſtratibus nullam neqꝫ
picturam neqꝫ ſtatuam eſſe talium rerum imitatricem:niſi apud
deos quoſdam tales:quibus etiam laſciuiam lex tribuit: apud
hos ꝑmittet lex hoīes pro ſe ⁊ filijs ⁊ vxoribus ſacra facere.

¶ Iuniores autē neqꝫ iamborum:neqꝫ tragediarum ſpectatores
eſſe ſinat:niſi cum ad eam peruenerint etatē: vt in comeſſationibꝰ
vna cum alijs ſedere:⁊ potius etiam participes eſſe poſſint: ⁊ ab
huiuſmodi labe inſontes diſciplina oēs efficeret. ¶ Nos quidem
nunc curſim iſta attingimus:poſtea vero inſiſtētes, oportebit:de
terminare magis:ſiue oportet:ſiue nō oportet:primo querentes:
⁊ quō:ſed in preſenti mentionem de his facere neceſſarium fuit.
Forſitan enim nō male circa hoc cenſebat Theodorus tragedia
rum actor:nulli eñ vnq̃ꝫ concedere voluit: vt ante ſe ageret: neqꝫ
ex modeſtis etiā hiſtrionibus quaſi magis faueant auditores il-
C lis quos primo audierint. Contingit hoc idē conuerſationibus
hominū ⁊ rerum. Omnia eñ prima nos magis delectāt: quapro
pter opꝫ a pueris omnia turpia ꝓcul remouere:⁊ maxie quecūqꝫ
habent in ſe vel obſcenitatē vel improbitatē. ¶ Tranſactio vero
anni ſquinqꝫ: in duobus. ad ſeptē vſqꝫ: opꝫ iam diſciplinas ſpe
ctare quas addiſcere eos opꝫ. Due ſunt etates in quas neceſſa

Oīa prīa nos magis delectāt.

rium eſt diſciplinas diuidere. Una poſt ſeptimum annuz vſqz ad pubertatem. Altera a pubertate vſqz ad annum vigeſimumpri mum. Nam qui hebdomadibus diuidunt etates vtplurimum di cunt non bene. Itaqz ſequenda eſt naturalis diſtinctio. Omnis enim ars ⁊ diſciplina implere vult id quod deeſt nature. Pri mum igitur videndum eſt ſi facienda ſit inſtitutio quedam circa pueros. Deinde ſi vtile ſit publice curam eorum ſuſcipere: vel ma gis priuatim quod nunc fit in plurimis ciuitatibus. Tertio qua lem hanc eſſe curam oportet. D

Quo tpe pueri ex ponēdi ſit diſciplis. E

¶ Septimi Politicorum.
Ariſtotelis
Finis.

¶ Octauus Politicorum Ariſtotelis.

¶ Quod facienda ſit inſtitutio circa pueros: ⁊ illam publice eſſe ſuſcipiendam ad reipublice formam.

¶ Capitulum primum.

QUod igitur legis poſitore maxime intendendum ſit circa diſciplinam iuuentutis: nemo vtiqz dubi tabit. nā id quidem neglectū in ciuitatibus affert reipu. detrimentum. Oportet enim ad ſingula gu bernandi gña diſciplinam accōmodari. Naz mos vniuſcuiuſqz reipub. ꝓprius: ⁊ conſueuit ſeruare rempu. ⁊ ab initio conſtituere: ceu popularis mos popularem: ⁊ paucorum potentie accōmodatus mos eā que con ſiſtit in paucoruz gubernatiōe. Semꝑ autē melior mos cā eſt me lioris reip. ¶ Preterea in cunctis facultatib⁹ ⁊ artibus ſunt que dam ad que erudiri prius opz ⁊ aſſueſieri ad eaꝝ opa. Itaqz ma nifeſtum eſt: ꝙ ⁊ ad virtutis actiones. ¶ Cū vero vn⁹ ſit finis ci uitatis totius: clarum eſt oportere diſciplinā quoqz eſſe vnā ⁊ eā dem oīum: ⁊ huius curā eſſe publicā: ⁊ non priuatā: quēadmodū nunc vnuſquiſqz curam hꝫ ſuorum filioꝝ: priuatimqz: ⁊ priuatā diſciplinā docēs prout ei vī. Sed opz publicorum publice exerci tationē fieri ⁊ ſimul non dꝫ quiſqꝫ ciuis ſe ſui exiſtimare: ſed oēs ciuitatis. Particula eīn ciuitatis vnuſquiſqꝫ eſt. cura vero ſingu larū ꝑticularū reſpicere nata ē ad curā toti⁹. Laudari pñt in hoc Lacedemonij: nā plurimā circa pueros diligentiā faciunt: ⁊ qui dem publice. Quod igr̄ lege ꝓuidēdum ſit circa diſciplinā iuuen tutis: ⁊ hoc publice faciendum: patet. A B

¶ Qualis eſſe debeat inſtitutio puerorum: ꝙ neceſſariorum non omnium: ꝙ liberalium diſciplinaruz quantum ſat eſt: ⁊ ad finē liberalem.

¶ Cap. ſecundum.

Ueнам vero iſta ſit diſciplina: ⁊ quō tradēda: latere nō
dʒ:nā nunc quidē in ambiguo ex operibus eſt: nec ean-
dem oēs cenſet iuuentutē addiſcere debere:neqʒ ad vir-
tutem:neqʒ ad vitā optimā:neqʒ cōſpicuū eſt vtrum per
intelligentiā magis deceat:vel per animi morem. Impedimento
rum quoqʒ reſpectus cōſiderationē diſcipline conturbat:cū mani
feſtum nō ſit: vtrum exercitatio nr̄a accōmodanda ſit ad ea que
ſunt vtilia ad vitā:vel ad ea que tēdunt ad virtutē:vel ad ea que
ad maiorē quēdā:ſupfluumqʒ ptinent apparatū. Hec.n.oīa pa-
C tronos quoſdā ſuſcepere. De his quoqʒ q̄ ad virtutē tendunt ni-
hil confeſſum exiſtit. Etenim virtutem nō eandem oēs ſtatim ho
norant:ex quo fit vt diſcordent circa illius exercitationē. ¶ Qđ
igitur ex vtilibus neceſſaria ſint addiſcenda:manifeſtuʒ eſt ꝙ au
tem non oīa diſtinguentibus liberalia opera ab illiberalibus pa
tebit illa talia eſſe recipienda:que cum vtilia ſint faciunt exercen
tem nō vilis exercitij operatorem. Uile autem exercitium putan-
dum eſt:⁊ ars:⁊ diſciplina:quecunqʒ corpus:aut animaʒ: aut mē
tem liberi hominis ad vſum ⁊ opera virtutis inutilem reddunt.
Itaqʒ ⁊ artes ille quecunqʒ deterius diſponunt corpus.⁊ cuncta
mercennaria exercitia ſordida nuncupamus. Mentem eīm occū
patam ⁊ vilem reddunt. Sunt etiā quedā ex liberalibus ſciētijs
quas vſqʒ ad aliquid diſcere honeſtum ſit:penitus vero ſeſe illis
tradere:ac ad extremum vſqʒ proſequi velle nocumētis illis que
ſupradiximus obnoxios facit. Sed refert plurimum:cuius gratia
quis agat vel diſcat:nā ſi gratia ſui vel amicorum vel ꝓpter vir-
tutem non eſt illiberale. Qui vero idipſum agit ꝓpter alios ſepe
vtiqʒ videbitur illiberaliter ac ſordide agere. Diſcipline igitur il-
le de quibus diximus:ad vtramqʒ partem ſe habent.

¶ De quatuor que pueri diſcere ſolent: ꝙ ocium negocio p̄fe-
rendum:⁊ diſcipline illius diſciplinis huius: muſica ad ocium li
tere indifferentes:gymnaſtica ⁊ figurandi peritia ad negocium.

¶ Cap. tertium.

Unt autem fere quatuor quas diſcere iuuenes conſueue
runt:lr̄as:gymnaſticā:muſicā:addunt vero quartam q̄-
daʒ:figurādi peritiā. Lr̄as quidē ⁊ figurationem tanq̄
vtiles ac valde expedientes ad vitā. Gymnaſticā vero tā
q̄ pertinentem ad fortitudinē. De muſica vero ambigitur iam.
Nam nunc quidā plurimi voluptatis gr̄a illam addiſcunt: vete-
res autē inter diſciplinas eā collocauerūt:ex eo ꝙ nā querit (vt ſe
D pe dictum eſt) nō ſolum in negocio recte;verumetiā in ocio lauda
biliter poſſe verſari. Hoc.n. principium eſt oīum:vt rurſus de illo
dicamus:ſi enim vtroqʒ opus eſt:magis autem expetendum eſt
ocium. Nec id quidem in ioco:nam ſic neceſſe foret iocum eſſe fi-
nem vite:ꝙ ſi impoſſibile:magiſqʒ in negocijs vtendum eſt ioco.

Nam qui laborant indigent relaxatione: et huius gratia eſt iocus negocia vero ſunt cum labore et conatu: et propterea oportet iocū adhibere qui tanq̄ medicinam eo tempore afferat. Nam relaxatio eſt huiuſmodi motus animi et requies ꝓpter voluptatem.

¶ Ocium autem ipſum videtur in ſe voluptatem habere et felici E
tatem et vitam beatā: et hoc non in negocioſis: ſed ocioſis exiſtit. Nā qui negociatur: alicuius gratia negociatur qđ ſibi deſit. Felicitas autē finis eſt: quā nō cum dolore: ſed cum voluptate eē oēs putāt. Hanc tn̄ voluptatē non eandem oēs poſuerunt: ſed ſm ſe vnuſquiſq3: et ſm ſuum habitū. Optimus tn̄ optimā et eā que ſit ab honeſtiſſimis. ¶ Itaq3 manifeſtum eſt q͛ op3 ad ociū quoq3 degendum addiſcere quedam: et erudiri: et has eruditiones ac diſciplinas ſuiipſarum eſſe gratia: illas vero que ad negocium tanq̄ neceſſarias et gratia aliorum. Quapropter et muſicam antiqui inter diſciplinas collocauere: nō tanq̄ rem neceſſariam: nihil.n. h3 tale: neq3 tanq̄ vtilem: vt litere ad lucrum: et ad rem familiarem: et ad ſtudia: et ad ciuiles actiones complurimas. Uidetur quoq3 figurandi peritia vtilis eſſe ad iudicandum melius artificū opera. Neq3 vt gymnaſtica ad ſanitatem et robur. nullum.n. horū videmus ex muſica fieri. Reſtat ergo q͛ ad degendum in ocio: ad quod et apparent adhiberi: quam enim putant degentiā eē ingenij hominum in ea inſtituunt. Quapropter Homerus in poemate ſuo ita inquit: ſed quale eſt vocari ad menſuram opiparē paratam. Deinde nominans quoſdam alios ſubdit: et accerſunt citharedum qui omnes demulceat: et alio loco ait Ulixes: optimam eē degendi rationem qn̄ letie oibus ꝯuiue audiunt citharedū ſedētes per ordinem. Quod igitur ſit diſciplina quedā quam non vt vtilem: neq3 vt neceſſariam docendi ſint filij: ſed vt liberalē et honeſtam: manifeſtum eſt. Utrum autem vna ſit numero an plures et que nam iſte et quomodo: poſterius dicetur. Nunc autem id premiſſum ſit q͛ apud antiquos habemus teſtimonium ex his diſci B
plinis quas diximus. Muſica enim hoc manifeſtat: ac etiā de vtilibus q͛ aliqua addiſcere pueros oportet: nō modo ꝓpter vtilitatem: vt lrarū eruditmēta: verumetiā ꝓpter multas diſciplinas alīs que per lrās addiſcuntur. Sil'r vero figurandi pitiā nō vt in vendēdo emēdoq3 vaſa non decipiantur: ſed potius q2 cōtemplari facit pulchritudinem corpoꝝ. Querere vero vtilitatem vbiq3 minime congruit magnanimis et ingenuis hominibꝰ. Cum vero manifeſtū ſit: vtrum moribus an rōne ſit diſciplina tradēda: et an circa corpus primo: vel circa mentem: patet ex his q͛ adoleſcētes gymnaſtice et pedotribice ſunt tradendi: quarum altera qualem aliquam facit habitudinem corpis: altera operationes.

¶ De gymnaſtica: et puerorum exercendorum diſciplina.

¶ Cap. quartum.

Nunc aũ tã ciuitates curã habere pueroꝝ maxĩe vident/athletarũ habitudinẽ inducere ſtudent: in quo deformant corpora/ac augmẽtationẽ eoꝝ impediũt. Lacones vero in hoc quidẽ nõ errãt: ſʒ efferatos laboribus reddũt adoleſcentes quaſi hoc vtile ſit ma-
b xime ad fortitudinem. Atq̃ vt iam ſepius dixim⁹: neq̃ ad vnã virtutẽ/neq̃ ad hãc maxĩe reſpiciendũ eſt ab eo q̃ curã facit inſtitutionis. Et ſi ad hãc: nõ tñ id cõſequũtur. neq̃ enim in aliis aialibus neq̃ in gẽtibus videm⁹ fortitudinẽ adeſſe maxĩe efferatis: ſʒ potius mãſuetioribus ⁊ leoninis morib⁹: multeq̃ ſunt gẽtes q̃ ad cedes oĩum ⁊ ad eoꝝ comeſſationẽ inſultãt: vt circa pontum Achei ⁊ Eniochi: ⁊ ex mediterraneis alie gẽtes he q̃dem ſimilr̃
i his: ille vero magis: q̃ quidẽ gẽtes clanculũ p inſidias latrocinãtur: ad bellica tñ opera nil valẽt. ¶ Preterea ſcim⁹ Lacones dũ ipſi ſoli exercebantur preſtitiſſe ceteris: nũc autẽ ⁊ in gymnaſticis atq̃ actionibus bellicis eſſe aliis inferiores: non em̃ ob id p̃ſtabant q᷑ iuuentutẽ exercerent: ſʒ q᷑ ipſi exercitati cõtra nõ exercitatos pugnabãt. Itaq̃ honeſtas nõ feritas eſt in certaminib⁹ p̃ferenda. Neq̃ em̃ lupus: neq̃ alia beſtia honeſtum periculum
l pugnando ſubiret: ſed magis vir bonus. ¶ Qui vero adoleſcẽtes in hoc nimium tradũt: ⁊ in neceſſariis abſq̃ diſciplina dimittunt: vere illos ſordidos reddunt. Ad vnum enim opus reipub. vtiles faciunt: ⁊ illos ad ipſum aliis deterius: vt ratio oſtendit. Oportet autem non ex prioribus operibus: ſed ex his que nunc fiunt iudicare. Nam nunc quidem illi qui repugnant diſciplinaʒ habent: tunc vero non habebant. ¶ Quõ igitur vtẽdum ſit gymnaſtica: ⁊ q̃uo vtendum confeſſum exiſtat. vſq̃ enim ad pubertatem leuiores exercitationes ſunt adhibende/abſq̃ victu vllo violento ⁊ laboribus coactis: ne corpora creſcere impediantur. Signũ erit non paruum q᷑ ita contingat: quia inter eos qui Olympia vicerunt: duo vel tres tantum reperiuntur qui idem adoleſcentes ⁊ viri ſint victoriam conſecuti: propterea q᷑ per exercitationes pueris adhibitas ſublata ſit vis ac robur a violentis la-
m boribus. ¶ Poſt pubertatem vero cum annis tribus ad alia perdiſcenda intenderint: tunc congruit ⁊ laboribus ⁊ victu neceſſario illos occupare. Nã ſimul mente et corpore laborare non oportet: cum ſeinuicem impedire nata ſint: labor quidẽ corporis mentem: mens autem corpus.

¶ De muſica diceptatorio modo. Cap. Quintum.

De muſica vero dubia quedam poſuimus antea: ⁊ nunc rectum erit illa reſumere: vt tanq̃ conſentanea fiat rationibus quas quis de ea dicens oſtendat. Neq̃ enĩʒ facile eſt demonſtrare quam potentiam habeat; neq̃ cuius gratia illam adipiſci oportet: vtrum

ſolatij cā ⁊ requietis: quēadmodū ſomnꝰ ⁊ potus. Nā hec ꝑ ſeip
ſa nō ſunt honeſta: ſꝫ iocūda: ⁊ ſimul ceſſare curas faciūt: vt inq̄t
Euripides. Quapꝑ inſtituūt in illa: ⁊ vtuntur cunctis iſtis ſ. ſōno vi
no: ⁊ potu: ⁊ muſica. in his quoqꝫ ſaltationē poſuerūt. ¶ An ma
gis putādū eſt ad virtutē tēdere muſicā: vt potentē: quēadmodū
gymnaſtica tale aliqđ corpus reddit: ſic ⁊ muſicā talē aliquē mo
rē efficere aſſuefaciētē poſſe recte letari. An ad degēdi rationem
aliq̄d cōfert ⁊ ad prudentiā. hoc enim tertiū ponendū eſt ex his
q̄ dicunt̄. ¶ Quod igit̄ oporteat pueros nō ſolatij gr̄a diſcere: A
manifeſtū eſt. Nō enim ſolant̄ diſcētes: nā cū labore eſt diſcipli- Non ſolā
na. Atqui nec ad degēdi rōnē: pueris: neqꝫ illi etati cōgruit attri- tur diſcē
buere. Nulli em̄ īperfecto cōpetit ꝑfectio: ſꝫ forſan videbit̄ puero tes: nā cū
rū ſtudiū ſolatij eſſe gratia viris factis ⁊ ꝑfectis. Quod ſi hoc ta labore eſt
le eſt: cuiꝰ gr̄a opꝫ ipſos addiſcere: ac nō potiꝰ (inſtar Perſaꝝ me diſcipliā.
doꝝ regū) ꝑ alios idē faciētes voluptatis ac diſciplie participes
fieri. Etenim neceſſe eſt meliꝰ perfici ab his q̄ hoc opus ſuū fece
rūt ⁊ artē: ꝙ ab his q̄ tanto ſolū tꝑe in eo laborauerūt: quāto ad
diſcūt. Qđ ſi opꝫ in his eos laborare: ſilr̄ ⁊ circa epularū appa-
ratū oportebit vtiqꝫ eos addiſcere: qđ eſt abſurdū. ¶ Eadē quo
qꝫ dubitatio cadit ſi poſſit mores facere meliores: quid enim opꝰ
eſt eos hec addiſcere: ac nō ex alijs audiētes recte letari ⁊ iudica
re poſſe: quēadmodū Lacones: illi enim ꝙꝙ non didicerint poſ
ſunt tn̄ recte iudicare (vt aiunt) que ſit bona: vel nō bona melo-
dia. ¶ Eadēqꝫ rō foret ad ſolatiū: ⁊ ad rōnem degēdi ocij libero
homine dignam. Quid enim oportet eos diſcere ac nō alijs vtē-
tibus frui. ¶ Conſiderare hoc lꝫ ex opinione quā habemꝰ de dijs
nō em̄ Juppiter cātat: at citharā pulſat ſ̄m poetas: imo illos q̄ B
talia faciūt appellamus viles: ⁊ opus illud nō viri neqꝫ ſobrij ſꝫ
iocantis. At enim de his poſtea erit cōſiderandū. ¶ Pria ꝙo qō
eſt vtrū muſica ſit ī ioco reponēda: vel nō: ⁊ q̄d pōt efficere đ his
tribus in dubitatione ꝓpoſitis. vtrū diſciplinā: vel ſolatium: vel
rōnem ocij degendi. Rationabiliter quidē ad omnia inſtituitur:
⁊ videtur omnium particeps: nam ⁊ iocus gratia requietis eſt: ac
requietem neceſſe eſt eſſe iocundam. Eſt em̄ medicina moleſtie il
lius que per labores ſuſcipitur: ⁊ ratio degendi ocij non ſolum
honeſtatem habere debet: verumetiam voluptatem. Felicitas
enim ex ambabus iſtis eſt. Muſicam vero omnes fatemur eſſe
ex iocundiſſimis: ſiue nuda ſit: ſiue cum modulatione. inquit pro
fecto ⁊ Muſeus carmen dulciſſimam rem eſſe mortalibus. Qua
propter ⁊ ad cetus familiarium ⁊ ad vitam in ocio degendam ra
tionabiliter illam recipiunt vt potentem letitiaꝫ afferre: vnde ex
hoc quis intelligat illam pueris eſſe perdiſcendam. Quecunqꝫ
enim iocunda ſunt atqꝫ eadem innocua non ſolum congruunt
ad finem verumetiam ad ceſſationem. Cum vero contingat ho-

minibus perraro eſſe in fine: perſepe aũt ceſſent ꝛ vtant iocis nõ ob aliud modo: ſed etiã ob delectationem: vtile foret requieſcere in his q̃ ab illa ꝓueniũt voluptatibus. Cõtingit aũt hoib⁹ facere iocos finẽ: cũ ꝛ habeat fortaſſe finis voluptatẽ quandã: ſʒ nõ quã cũꝗ. Querentes vero illã: accipiãt hãc pro illa: ex eo ꝙ cum fine
C agendi ſimilitudinem hʒ: nam finis gratia nullius futuri expeti tur: ꝛ tales voluptates nullius futuri gratia ſed gratia eorũ que anteceſſerunt: laborum. ſ. ꝛ moleſtiarum. ꝓpter quam igit̃ cau ſam querunt felicitatem fieri p huiuſmodi voluptates hãc vtiꝗ aliquis rationabiliter exiſtimet cauſam. ¶ De communione au tem muſice non per hoc ſolum: ſed etiam: q2 vtilis ſit ad ceſſatio nes vt videtur nec per eas modo: ſed inſuper querendum: ne ali quando aliud ex ea prouentat. Precioſior quidẽ nã eius eſt q̃ ſʒ eum vſum de quo ſupra dicitur: ꝛ oportet non ſolum ab ipſa vo luptatẽ capere quam percipiunt homines ſm ſenſum: habʒ eñ muſica naturalem voluptatem per quam illius vſus cunctis eta tibus cunctiſꝗ moribus eſt acceptus. ¶ Sed videndum eſt ſi quomodo ad mores extenditur ꝛ ad animũ: id aũt patebit ſi ali quando tales aliqui ſm mores per illã efficiamur. atqui q͛d effi
D ciamur per olympi modulationem manifeſtum eſt. ea namꝗ ab ſtrahit animam ꝛ quodammodo rapit: raptus vero ꝛ abſtractio anime circa morem affectio eſt. ¶ Preterea audientes repreſen tationes omnes efficiuntur etiam ſine melodiis ꝛ verſib⁹. ¶ Cũ vero contingerit muſicam eſſe delectabilium: virtutem autem eẽ circa letari recte et amare ꝛ odiſſe: oportet profecto addiſcere et aſſuefieri ad nullam rem adeo vt ad iudicandum recte: ꝛ ad gau dendum manſuetis moribus ꝛ laudabilibus operibus. ¶ Sũt autem in rythmis ꝛ melodiis ſimilitudines maxime penes veras naturas ire ꝛ manſuetudinis ac fortitudinis ꝛ temperantie: ꝛ om
E nium contrariorũ his et aliorum que ad mores pertinent. Patet id ab effectu. Mutamus enim animum talia audiẽtes: mos aũt dolendi ac letandi in ſimilib⁹ prope eſt: vt erga veritatem codeʒ modo ſe habeat ceu ſi quis gaudet imaginẽ alicuius videns nõ propter aliam cauſam: ſed propter formam ipſam: neceſſarium ẽ huic ꝛ aſpectum ipſum illius cuius imaginem contemplatur: eẽ iocundum. ¶ Contingit autem in aliis quidem ſenſibilibus nul lam exiſtere ſimilitudinem morum: vt in his que tactu vel gu ſtu percipiunt̃. In his etiam que viſu admodum parum. figure enim ſunt talia. ſed perparum: ꝛ oẽs huiuſcemodi ſenſus partici pãt. inſuper nõ ſunt hec ſimilitudines morum ſed ſigna magis q̃ ſiũt figure ꝛ colores morum: ꝛ ſunt hec a corpore in paſſionib⁹.
F attñ quantũ refert circa horũ viſionẽ opʒ pueros nõ figuras in ſpicere Pauſonis: ſed Polignoti: ꝛ ſi q̃s alter pictor vel ſtatuari⁹ ſit moralis: at in melodiis ipſis ſunt imitationes morũ: ꝛ hoc eſt

manifeſtũ: ſtatim eñ harmoniarũ diſtĩcta eſt nã: ita vt q̃ audiũt aliter diſponanť: nec eodẽ modo ſe habeãt ad vnãquãq; ipſaꝝ. ſed ad quaſdã flebiliter ꝛ cõtracte magis: puta ad eam que appellať Lydia mixta: ad quaſdã vero mollius ẽm mentẽ ceu ad illas que ſunt remiſſe: ad aliã vero mediocriter ꝛ cõpoſite: plurimũ vt videť dorica facere: oĩm harmoniarũ. Phrygia vero diſtrahit ac rapit animũ: ꝛ quaſi extra ſe ponit. hec eñ recte dicũt qui circa huiuſmodi diſciplinã philoſophanť. capiunt enim verboꝝ teſtimonia ex rebus ipſis. Eodeꝫ mõ ſe hꝫ circa rythmos: alij eñ moꝛẽ cõtinent grauius: alij cõcitant: alij violẽtioꝛes afferũt motus: alij liberalioꝛes. Ex his igiť pꝫ ꝙ muſica põt animi moꝛẽ aliqualẽ facere. Qđ ſi hoc põt muſica: clarũ eſt ꝙ ad pueroꝛũ diſciplinã eſt adhibenda: ꝛ in ea pueri ſunt inſtituẽdi. ¶ Cõgruit aũt nature hmõi diſciplina: nã pueri ꝑpter etatẽ nihil ferunt ſponte qđ nõ habeat in ſe iocũditatẽ. Muſica vero ex his eſt que ſunt iocũda ẽm natura: ꝛ videť cognatio quedam eſſe nobis cũ harmonijs ꝛ rythmis. Quapꝛopter multi ſapiẽtũ dixere: alij quidẽ aiam eſſe harmoniam: alij vero habere harmoniam.

G Qđ muſica ꝑt animi moreꝫ aliq̃lẽ facere.

h vř cognatio q̃dam nob eẽ cũ harmõia ꝛ rythmiſ.

¶ De Muſica ex ſnĩa: q̃d diſcẽdũ: ꝛ q̃d nõ: ꝛ q̃ pacto ea vtẽdũ.

¶ Capitulum Sextum.

Erũ aũt addiſcere eos opꝫ cãtãdo ꝛ manib⁹ agendo: vel non (quẽadmodũ prius dubitatũ eſt) nunc erit dicẽdũ. Non eſt obſcurũ intereſſe multũ ad hoc vt efficiamur aliquales ſi quis operum ipſe ſit particeps: nempe impoſſibile eſt: vel certe admodum difficile: vt qui opera ipſa non tractet: perite valeat iudicare. Et ſimul opus eſt vt pueri habeant exercitationem aliquam: ꝛ archite tabella recte reperta eſt quam pueris dant vt in ea occupati illa que ſunt domi non frangant. Neſcit enim pueritia quieſcere. Hic eſt ergo infantibus cõueniens ludus. Diſciplina vero maioꝛibus tanq̃ꝫ tabella quedã. Quod igitur docendi ſint muſicam: ita vt in opere ipſo verſantur. ex his patet. ¶ Quid autem deceat: vel non deceat ſecundũ etates: non difficile eſt determinare ac reſpondere vituperatoꝛibus vile huiuſmodi exercitium eſſe dicentibus. Pꝛimum igitur cum iudicandi cauſa ſint hic opera perdiſcenda: pꝛopterea opoꝛtet in pueritia illis operam dare. In maioꝛi vero etate exercitationẽ coꝛuꝫ dimittere: tantummodo autem iudicare poſſe per diſciplinam in pueritia adeptam ac letari recte. Vituperatoꝛibus aũt qui aiunt ſoꝛdidos ac viles muſicã facere: nõ difficile eſt rñdere: ſi cõſideremus quouſq; illi opera danda ſit ab his q̃ ad virtutẽ ciuilẽ erudiunť: ꝛ q̃ melodie: quiue rythmi ſint addiſcẽdi: et pꝛeterea quibus inſtrĩs percipiať. Nam in eo quidẽ plurimum refert: conſiſtitq; in his obiectionibus ſolutio. Nihil enim

I pueritia neſcit q̃eſcere.

vetat modos quoſdam muſice illđ qđ aiunt efficere. ¶ Clarum eſt igitˀ oportere diſciplinā eius: neqꝫ īpedimentum afferre ceteris operationibꝰ: neqꝫ corpus efficere ſordidum ꝛ inutile ad bellicas ciuileſqꝫ exercitationes. Ad vſus q̇dē iā: ad diſciplinas ꝓ poſtea. Erit aūt hoc ſi neqꝫ in illis laborabūt q̄ ad certamen artificiſ ꝑtinēt: neqꝫ circa admirabilia quedā ꝛ ſupflua: q̄ in certamina prius: ꝛ de certaminibꝰ in doctrinā venere. ſꝫ euſqꝫ vt gaudere valeāt ꝓbabilibꝰ melodijs ꝛ rythmis: ꝛ nō cōi ſenſu muſice ſolū vt aīalia q̇dā ꝛ turba ſeruorū ac puerorū. ¶ Patet etiā ex his quibꝰ inſtrīs ſit vtendū: neqꝫ eīn tibie ſint in diſciplina recipiēde nec aliud artificioſum inſtrm: vt cythara. ꝛ ſi quid aliud tale. ſed quecūqꝫ faciunt auditores bonos vel muſice diſcipline vel alterīꝰ. Inſuper tibia non eſt morale: ſꝫ potius ſuſcitatiuū ꝛ cōcitatiuum. Itaqꝫ ad hmōi tempora eſt vtendū illa in quibus ſpectacula magis purificationē patiunī q̄ diſciplinā. ¶ Adiungamꝰ aūt ꝛ illud qđ cōtrariū diſcipline efficit: īpediēs rōne vti per tibiarū ſonū. Quapꝑ bn̄ reprobauerūt illarū vſum antiq̇: ꝛ ad iuuenes ꝛ ad īgenuos: ſꝫ prius vſi fuiſſent. Studioſiores eīn facti ꝑꝑ diuitias ꝛ alacriores ad virtutē ꝛ prius ꝛ poſt victoriam cōtra medos habitam: ac ex rebus geſtis magis de ſe opinantes: diſciplinam omnem arripuerunt. non iudicando: ſed experientes: quapꝑ tibiarꝫ quoqꝫ vſus tūc receptꝰ eſt. Nā ꝛ apud Lacedemonios q̇dā qui ludos exhibebat: ipſemet tibiis modos fecit: ꝛ Athenis euſqꝫ in cōſuetudinē venit: vt fere īgenui oēs addiſcerēt: qđ pꝫ ex tabula a Thraſippo poſita: cū ludos ꝓ tribu ſua dedit. Poſtea vero in deſuetudinē abijt: ꝛ īprobari cepta eſt: cū iam meliꝰ ꝑ experientiā iudicare poſſent q̇d ad virtutē ꝑtineret: ꝛ q̇d nō. Eodē quoqꝫ mō ꝑmulta inſtrorū antiquorū īprobata ſūt: veluti Pectades ꝛ Barbiti: ꝛ q̄ ad voluptatē audiētium intēdebāt: heptagona: ꝛ trigona: ꝛ ſambuce: ꝛ cūcta q̄ indigēt peritia manuū geſticulatione. Rōnabilr̄ quoqꝫ illđ ſe hꝫ qđ antiq̇ de tibijs fabulātur: aiūt. n. Mineruā repertricem tibias abiecīſſe ob deformitatē oris. atq̄ nō male ſe hꝫ dicere: feciſſe hoc deā: deformitate oris ſenſam: ſꝫ ꝛ ēt multomagis ob id q̄ nihil cōfert tibiarū vſus adītelligētiā ꝛ mentem: cū ſcia ꝛ ars Minerue ſit attributa. ¶ Cū vero inſtrorū ꝛ opis īprobauerimꝰ artificioſam diſciplinā. artificioſam vero illā poſuimꝰ que verſaī in certaminibꝰ. In illis eīn q̄ agit non ꝓprie virtutis gr̄a agit: ſꝫ vt audientes delectet ꝛone roſa q̇dē delectatiōe. Quapropter nō ingenui hoīs cēſemus eſſe huiuſcemodi opus. ſꝫ ꝑ viles ac ſordidos cōtingit illud fieri. naꝫ finis cuiꝰ gr̄a faciunt īprobꝰ eſt: cū ſpectator onerōſus eſt ſiē mō ħ modo illud exigere conſueuerit: ita vt artifices quoqꝫ placere ſtudentes illiuſmodi efficiantur: ꝛ corpora ſimilr̄ ꝑꝑ motus.

¶ De harmonijs: rythmis: melodijs: moralibus: actiuis ab

ſtractiuis: ⁊ que quibus etatibus. Cap. ſeptimū.

Onſiderandū eſt aūt vtrū oībus vtendū ſit harmonijs
⁊ oīb⁹ rythmis: an diſtinguendū. Deinde vtrū illis qui
eruditiōis cā laborant eādē diſſōnē tribuam⁹: an tertiū
qddā aliud. Qm̄ videm⁹ muſicā eſſe p melodiā ⁊ ryth-
mos: horū vtrūq latere nō dz quā vim hēat ad doctrinā: vtrum
preferenda ſit ea ps q̄ in melodijs cōſiſtit: an ea q̄ in rythmis.
¶ Putantes igit multa de his eē dicta recte a muſicis quibuſ-
dam q̄ nunc ſunt: ⁊ a philoſophis qui peritiam habēt huiuſmo-
di diſcipline: diſcuſſionem ⁊ examen ſingularum partium illis di-
mittemus qui perquirere volent. Nos autem legitime ſolummo-
do in genere de ipſis dicamus. ¶ Cum illa probetur a nobis me-
lodiarū diuiſio quā faciūt qdē philoſophi: qd alie ſunt morales:
alie effectiue: alie abſtractiue: ponentes naturā earū ad ſingula
iſtorum propriam. Dicimus autem non vnius vtilitatis gratia
oportere muſica vti ſed multarum: nam ⁊ doctrine gratia ⁊ puri-
ficationis. (quid autē p purificationem intelligamus nunc ſim-
pliciter: alias vero diligentius in his qui de poetica) dicetur. Ter-
tio gratia degendi ocij quietiſq cauſa ⁊ remiſſionis curarum.
¶ Patet omnibus harmonijs eſſe vtendum: ſed non eodē mo-
do. verum ad doctrinam quidam moralibus eſt vtendum maxi-
me. ad auditionem vero alio pulſante effectiuis ⁊ abſtractiuis.
Nam affectio illa que contingit circa animos quorundam vehe-
menter in cunctis exiſtit. Differt autem ſecundum magis ⁊ min⁹
ceu miſeratio et metus: et preterea abſtractio animi. Nam p hūc
motum deuoti ⁊ ſupplices quidam fiunt. Uidemus autem ex ſa-
cris melodijs ita affici quando vtuntur expiantibus animam
carminibus quaſi medicina fretis ⁊ purificatione. Hoc idem eue-
nire neceſſarium eſt his qui commiſeratione: ⁊ qui metu: ⁊ qui
alijs affectibus detinentur: ⁊ alijs quatenus cuiq talia contin-
gant: fieriq in omnibus purificationem quandam ⁊ alleuiatio-
nem cum voluptate. Similiter autem carmina purificatiua leti-
tiam afferunt innocuam hominibus. quapropter talibus harmo-
nijs ⁊ talibus carminibus ſpectandi ſunt hi qui theatralem mu-
ſicam tractant citatores: ſed cum ſpectator ſit duplex: alter inge-
nuus ⁊ doctus: alter vilis ⁊ indoctus ex opificibus turbaq vrba-
na: his quoq accommodanda ſunt certamina et ſpectacula ad
ceſſationem ⁊ requietem. vt enim illorum anime diſtorte ſunt a
naturali habitudine: ſic armoniarum et melodiarum diſtortiōes
ſunt quedam: et ille ſunt vehementes ⁊ infracte. Delectat vero
ſingulos id quod ſue nature. Quamobrem licentia permitten-
da eſt his qui de arte muſica cantant in theatro: vt ad huiuſmo-
di ſpectatorem tali genere vtantur muſice. ¶ Ad doctrinam ve-
ro (quemadmodum dictum eſt) moralibus melodijs eſt vtendū:

⁊ talibus harmonijs qualis eſt dorica vt ſupra diximus. Recipiẽda eſt ⁊ alia quamcūqꝫ nobis ſuadent: qui in pħia muſicaqꝫ verſantur. Socrates vero in libris de repu. non recte Phrygiam tātummodo adiungit ad doricam: licet improbans tibiaꝫ ex inſtrumentis: habet.n. eandeꝫ vim phrygia in harmonijs quam habet tibia in inſtrumentis: ambe enim cōcitant animos ⁊ in affectus impellunt. Oſtendit hoc poeſis. Tota eñ bachatio ⁊ tota hmōi concitatio maxime omniū inſtrumentoruꝫ per tibias fit. Harmonia vero phrygia maxime hunc modum habet: ceu dithyrambus manifeſte vr̄ eſſe phrygius. cuius quidem rei plura afferunt argumenta qui circa hmōi rerum intelligentiam vacant. Et inter cetera illud quod Philoxenus aggreſſus dorice facere dithyrambos in fabulis non potuit: ſed vi illi⁹ nature tractus fuit ad phrygiaꝫ harmoniā q̄ maxime illic cōgruebat. Doricā aūt fatent̄ oēs conſtantem eſſe ac firmam morēqꝫ ſummope ꝯtinere virilem.

R ¶ Preterea cum medium extremorum laudemus: ſumendumqꝫ eſſe diximus: dorica autem hanc habeat naturā ad alias harmonias: manifeſtuꝫ eſt ꝙ doricam pre ceteris decens eſt iuniores addiſcere. ¶ Sed duo conſideranda ſunt: vnum quid poſſit: alterum quid deceat. nam poſſibilia quiſqꝫ aggredi potius ⁊ conuenientia ſibi: debet. Sunt autem hec diſtincta etatibus: ceu defeſſis iaꝫ tempore nō facile eſt alti ſpiritus cantilenas canere: ſed talibus ſubijcit natura remiſſas. Ex quo Socratem in hoc quoqꝫ merito reprehendunt quidam ex his qui circa muſicam verſantur: ꝙ remiſſiores harmonias improbauit ad doctrinam: quaſi violentas accipiens eas: non ſm̄ vinolentie naturam (nam vinolentia magis debacchari facit) ſed defeſſas. Quare ⁊ ad futuraꝫ etatem ſenioruꝫ opus eſt huiuſcemodi harmonias attingere: et huiuſcemodi melodias. Preterea ſi qua eſt talium harmoniaruꝫ que cōueniat puerorum etati ex eo quia poſſit ornatum ſimul doctrinamqꝫ afferre: qđ Lydia maxime omnium harmoniarum habere videtur. manifeſtum ꝙ he tres determinationes ſunt in doctrina faciende: ſed medium poſſibile atqꝫ decens.

¶ Explicit liber Octauus ⁊ vltimus Politicoꝝ Ariſto.

¶ Leonardi Aretini viri clariſſimi i libros Economicorum Ariſtotelis Prologus. ad Coſmum medicem florentinum.

PReciosa ſunt interduꝫ parui corporis munuſcula: quod lapilli: gemmeqꝫ teſtantur. Et homines nonnunq̄ꝫ puſilli: grandioribus p̄ualent: vt de Tydeo ſcribit Homerus: a quo breui ⁊ exiguo: Thebanos omnes certaminibus longe ſupatos fuiſſe tradit. Statius quoqꝫ Homeꝝ (credo) ſecutus de eodem inquit. Maior in exiguo regnabat corpore vir

tus. Tu igitur Coſma dulciſſime: hoc quicquid eſt libelli: ob pagine breuitatem: nequaquam deſpexeris: puſillum quidē eſt at viribus amplum: ⁊ precio dignū. qđ ego per has ferias e greco interpretatus: non immerito (vt mihi videor) tibi potiſſimum deſtinaui. Cui eñ rectius de gubernatione exercitus precipi poteſt: ꝙ illi qui exercitum habeat? Cui rurſus de rei familiaris adminiſtratione: ꝙ ei qui rem amplam poſſidet: ⁊ tueri illam cū laude gliſcit: ⁊ augere cum dignitate? Licet ergo tuipſe per te multū ſapias: ⁊ a patre tuo viro ſapientiſſimo quotidie audire poſſis: operepreccium tamen erit: qui de re familiari tradiderunt excellētiſſima philoſophorum ingenia cognouiſſe. Ut enim medicine finis eſt ſanitas: ita rei familiaris diuitias: finem eſſe conſtat. ſunt vero vtiles diuitie: cum ⁊ ornamento ſint poſſidentibus: ⁊ ad virtutem exercendam ſuppeditent facultatem. proſunt etiam natis qui facilius per illas ad honores dignitateſqꝫ ſubleuantur. Nam quorum virtutibus obſtat res anguſta domi: haud facile emergunt: vt poete noſtri dicta ſententia. Quare tum noſtri: tum natorum multomagis charitate illarum amplificationi (quoad honeſte poſſumus) ſtudendum eſt. quoniam a philoſophis in bonis numerantur: ⁊ ad felicitatem pertinere creduntur. Tu igitur harum precepta rerum in hoc libello Ariſto. leges. Ergo vero non ſolum tranſtuli e greco: vt maxime conſonum eſſe putaui: verum etiam explanationem quandam obſcurorum verborum adiunxi: quo tibi legenti dilucidior eſſet. Primum igitur illud premittendum eſt: duas philoſophie eſſe partes: quarū altera in cognitione rerum: altera in agendo verſatur. Prima fere pars ad illa pertinet: quorum finis eſt ipſa cognitio. Actiua vero precepta vite continet: que ſcire parum eſt: niſi deducas in actum. Ea vero precepta diuiduntur trifariam. aut enim circa mores nos inſtruunt: aut circa rem familiarem: aut circa rempub. Harum primā Ethicam. Secundam Economicam. Tertiam Politicam greci appellant. Nos (vt opinor) noſtris vocabulis vti magis decet ꝙ alienis: Nunc ad textum Ariſtotelis veniamus.

¶ Economicorum Ariſtotelis: Leonardo Aretino interprete: Lib. Primus.

¶ De differentia ⁊ conuenientia politice ⁊ Economice: ⁊ ordine earum. Cap. primum.

A In domo vnus rector: in re pu. plures.

Res familiaris ⁊ reſpu. inter ſe differunt: non ſolum quantum domus ⁊ ciuitas (hec enī ſunt earum ſubiecta:) verūetiam in illo: ꝙ in repu. quidem plures imperant: in re familiari vero vnus duntaxat eſt imperator ⁊ rector. Quedam enī artes diſtinguuntur: nec eſt eiuſdem feciſſe ac facto vti: quemadmodum lyra ⁊ fiſtulis. Sed reipub. diſcipline eſt ciuitatem ab initio conſtituiſſe: ⁊ conſtituta bene vti. Itaqꝫ patet etiam eſſe reiſam: parare domum: ⁊ illa vti.

B Ciuitas ꝗd ſit.

¶ Ciuitas quidem eſt multitudo domorū: agro ⁊ pecunijs ſufficienter abundans ad bene viuendum. Id autem ex eo patet: ꝙ ſi compotes horum eſſe nequeunt: ſocietas ſoluit. Inſuper huius gratia in vnum cocurit: cuius aūt gratia vnumquodqꝫ eſt: ⁊ fuit: ⁊ ſubſtantia ipſius hec exiſtit. Itaqꝫ patet priorem eſſe generatione remfa. ꝙ rempu. nam ⁊ opus illius ſic eſt. pars enī ciuitatis domus eſt. Conſiderandum eſt igitur de refamiliari: ⁊ quid ſit illius opus.

¶ De partibus domus: ⁊ vñ ſumenda poſſeſſio. ¶ Capitulum Secundum.

C Dom⁹ partes hō et poſſeſſio.

Domus quidē partes ſunt: homo ⁊ poſſeſſio. Quoniam vero primum in minimis natura cuiuſqꝫ inſpicitur. in domo quoqꝫ ita ſe hꝫ. Quare ſm Heſiodū hec adeſſe conuenit. Domiciliū in primis: mulieremqꝫ ⁊ bouem aratorem. Alterum enim primum in victu eſt: alterum in liberis. Itaqꝫ opꝫ ea que ad vxorem ſpectant recte diſpoſuiſſe: hoc eſt prouidiſſe: vt talis ſit qualis eſſe debeat.

D Potiſſima ſꝫ nāꝫ eſt agricultura.

¶ Poſſeſſionis aūt prima cura eſt ea que ſm naturaꝫ: ſm nām n. vo potiſſima eſt agricultura. Scdo loco oīa q̄ ſunt a terra: ceu metallorꝫ: ⁊ ſiqua alia hmōi. Sꝫ agricultura precipue qm̄ iuſta: non enī ab hominibus: neqꝫ a volentibus vt cauponaria ⁊ mercenarie: neqꝫ ab inuitis queritur: queadmodum bellice artes ⁊ eſt earum rerum que ſunt ſm naturam.

E Hoib⁹ veluti a mře educatio ē a terra.

Natura enī oīs educatio eſt a matre: quare ⁊ hominibus a terra. Prodeſt etiaꝫ hoc plurimū ad fortitudinem: nō enī (queadmodum viles artium) corpora eneruat: ſed talia facit: vt ſub diuo conſiſtere: ⁊ tolerare laborē valeant: ⁊ aduerſus hoſtes pericula capeſcere. Soli enim hi res ſuas extra munitiones habent.

¶ Qualis viri ⁊ mulieris economica ſocietas. Cap. tertiuꝫ.

SEd eius diligentie que eſt circa homines: prime ſunt partes circa vxorem. Societas eſt em̄ maxime ſm naturā mari ⁊ femine. Premiſſuꝫ eſt em̄ a nobis ⁊ alijs locis: deſiderare naturam multa efficere talia veluti vnūquodqꝫ animaliū. eſt em̄ impoſſibile feminam ſine mare: aut marem ſine femina hoc adimplere. quare eorum ſocietas ex neceſſitate conſtituta eſt. ¶ Enimuero in ceteris aīalibus abſqꝫ rōne id fit: ⁊ inquantuꝫ nature capacia ſunt ⁊ procreādi gratia ſolum. In circuribus autem ⁊ prudentioribꝰ diſtinguūtur magis. Apparent em̄ in his magis mutua auxilia ⁊ dilectiones ⁊ cooperationes. Maximeqꝫ id in homine conſpicitur: ꝙ nō vt ſint cauſa ſolum: verūetiam bene ſint: mas ⁊ femina ope mutua coniungantur. filios quoqꝫ procreant non ſolum vt id nature tributum ferant: verūetiam vt cōmoda exinde ſuſcipiant. Ualentes em̄ ipſi imbecillos ſuo labore tuentur: ⁊ alunt. Hor imbecilli ob ſenium facti a valentibus eadem reportāt. ¶ Et ſimul natura per hunc circuitum adimplet ſempiternitatem. ex quo ſꝫ numerū non pōt: at ſm ſpēm. Sic em̄ diuina prouidentia vtriuſqꝫ natura ordinata eſt: viri ſcꝫ ⁊ mulieris ad ſocietateꝫ. Tendūt em̄ eorum oīa in idem vtilitatis: licet cōtraria quedaꝫ videantur. Alterum em̄ robuſtum facit: alterum imbecillius: vt hoc quidem ob timorem cautius: illud vero ꝑꝑ fortitudinem pugnatius eſſet. et alterum parat foris: alterum parta domi conſeruat. Ad operis vero effectionem: alterum ad ſedulitatem intra limen agit: ad externam vero ꝑuagationem imbecillum. Alterum ad ſedulitateꝫ deterius eſt: ad motus aūt valentius. Circa prolem aūt: generatio quidem propria eſt. vtilitas vero communis. Alterius enim nutrire eſt. Alterius erudire.

f Maximẽ nālis ſocietas eſt mari ⁊ femine.

g In circuribꝰ mutua apparent parētum adinuicē ⁊ ad ſobolē auxilia

h Mulier ob timorē cautiꝰ viuit.

¶ Leges viri ad vxorem. Cap. Quartum.

PRimum igitur leges ſint viro ad vxorem: vt iniuria ceſſet. Sic em̄ nec ipſe iniuriā patietur. Hoc em̄ ⁊ communis lex inducit: vt pythagorici dicunt: quemadmodum ſeruam ab lare ductaꝫ: ꝙ minime decet videri afficere iniuria. ¶ Eſt aūt viri iniuria externarum mulierū coitus. De coitꝰ vero verſu lex ſit: in vſu vero vt neqꝫ deſit p̄ntibus: nec abſentibꝰ impotens ſit abſtinere. Sed ita aſſuefieri vt ſufficiēter ſe habeat in preſentia ⁊ abſentia. ¶ Recte enim ſe hꝫ ⁊ illud Heſiodi: puellam accipere oportere: vt gratis moribus eam imbuere poſſis. Diuerſitates em̄ morum nequaꝙ̄ ſunt ad dilectionē apte. ¶ Circa ornatum vero quemadmodum in moribus fictionem eſſe non decet ſi ſil' appropinquare debent: ſic etiam nec in corpore. Nam illa que per ornatum fiunt: nihil differunt ab hiſtrionum vſu tragedias in ſcena agentium.

i Sint leges viro ad vxorē.

k Snia Heſiodi vxor puella accipiēda ē. Morꝫ diuerſitas dilectiōi obſtat.

¶ Leges Domini ad ſeruos. Cap. Quintum.

Optima poſſeſſio hō.

POſſeſſionum autem prima quidez ac maxime neceſſaria eſt illa que optima ⁊ principaliſſima: id eſt aūt homo. Quapropter opꝫ pmo ſeruos parare ſtudioſos. Seruorum autem ſpecies due: curator: ⁊ opifex. ¶ Cum vero cernamus: ꝙ diſcipline tales aliquos faciunt iuuenes: neceſſariū eſt poſtq̄ꝫ parauerit imbuere illos quibus liberalia officia fuerint cōmittenda.

M

Quō cuꝫ ſeruis verſari ðbeamus.

¶ Cum ſeruis aūt verſetur ita vt neqꝫ ſuperbos eſſe ſinat: neqꝫ abiectos. Et liberalioribus quidē honorem: opificibus vero cibum abunde tribuat.

N

Uino raro vti ðꝫ ſeruus.

¶ Et qm̄ vini potus etiam liberos ad inſolentiam impellit: ⁊ apud multas nationes ingenui quoqꝫ ab illo ſe abſtinēt: vt Carthaginenſes dum militant: patet ꝙ vini aut nihil aut valde raro ſeruis tradenduꝫ eſt. ¶ Tria vero cum ſint: opus: cibus: ⁊ caſtigatio. cibus quidem ſine caſtigatione: ⁊ opere petulantem reddit. opus vero ⁊ caſtigatio ſine cibo violenta res eſt: ⁊ infirmū facit ſeruum.

O

Merces ſerui cib⁹ eſt

Reſtat igitur vt opus faciendum illi tribuat: ⁊ cibū ſufficientem. ſine mercede em̄ dominandum non putant. merces autem ſerui cibus eſt.

In ðteri⁹ dilabunť quib⁹ nō adhibeť pmiū virtutis ⁊ vitij.

¶ Uerū vt alij deteriores fiunt qn̄ nec melioribus tribuitur melius: neqꝫ premia ſunt virtutis ⁊ vitij propoſita: ſic etiam ⁊ ſerui. Quapropter opꝫ conſiderationem habere: ac indulgere illis: ⁊ permittere ſingula ſm merita: ⁊ cibum ⁊ veſtem: ⁊ quietem: ⁊ caſtigationem verbo ⁊ opere: medicorum artē imitantes: in medicine rōnem proſpicientes: ꝙ quidem cibus medicina non eſt pp continuationem.

P

Serui ad op⁹ nec ti midi nimis nec fortes eē debent.

¶ Genera vero ſeruorum ad opus faciendum optima erunt: neqꝫ timida: neqꝫ fortia nimis. In vtriſqꝫ em̄ peccatum eſt. Nam ⁊ nimis timidi non ferunt laborē: ⁊ ferocibus non cōmode imperatur. Oportet quoqꝫ finem oībus eſſe terminatum. eſt em̄ iuſtum ſimul ⁊ vtile libertatem eſſe ppoſitam. libenter em̄ labores ſubibunt cum ⁊ propoſitum premium conſpexerint ⁊ tp̄s diffinitum. Sunt etiam procreatis filijs tāqꝫ obſidibus obligandi. Nec plures habendi eiuſdem generis: quēadmodum in ciuitatibus. Sacra quoqꝫ ⁊ largiores epulas ſeruoruꝫ gratia magis facienda q̄ꝫ liberoꝝ. Plura em̄ ipſi habent: quorum vtiqꝫ gratia inſtituta ſunt.

¶ Leges economi. Cap. Sextum.

Q

Pſfamil. oꝫ vt q̄rat cōſeruet: ornet: fruať.

QUatuor habere oportet patremfamilias circa pecunias: nam ⁊ querere poſſe conuenit: ⁊ queſita tueri. alioqui nulla querendi foret vtilitas. Naꝫ cribro haurire nihil aliud eſt ⁊ (qð dici ſolet) terebratū vas. Eſſe preterea talem vt ⁊ ornari preſentib⁹ ⁊ frui ſciat. Illorum em̄ gratia habere illas expedit. ¶ Diſtinguenda quidē ſunt ſingula ⁊ plura habere fructuoſa q̄ꝫ infructuoſa. Et negocia ſic ſequeſtranda: vt non omnium ſimul periculum ſubeatur. Circa

tuēdum autē queſita vtiles ſunt Perſice ꝛ Laconice: vtilis etiā
Attica diſpenſatio. vendentes emūt. ¶ Et penoris inſtitutio nō
eſt in exilioribus adminiſtrationibus. Eſt autē perſica ipſiuſ om
nia iubere. omniaqꝫ inſpicere. Et qđ de Dionyſio (inquit) Dion.
Nullus enim parem curā habet alienoꝝ ꝛ ſuorum. Itaqꝫ quot- N
cunqꝫ per ipſum geri poſſunt circa illa cum diligentia intendat. Nullꝰ pa
In quo Perſe ſimul ꝛ Lybici dictum recte ſe habet. Perſa enim rē curā hꝫ
rogatus quid equum maxime pinguem faceret: oculus domini alienoꝝ ꝛ
reſpondit. Lybicus vero rogatus quod ſterquilinium agro foret ſuorum.
optimum: domini inquit veſtigia. ¶ Sunt igitur negocia diligē Oculꝰ dñi
ter hec a viro inſpicienda: illa vero ab vxore: prout inter eos eſt cā pin
diſtincte adminiſtrationis ſunt cure. Et hoc faciendum eſt: in exi guedo.
lioribus quidem adminiſtrationibus raro: in grandioribus au-
tem (quarum cura alijs committitur) ſepe. Niſi enim quis bonū S
exemplum de ſe prebuerit: imitatorem diligentie habiturum nō Sit pſfa.
exiſtimant: neqꝫ in re ſua. neqꝫ his que aliorum cure committūtur. ſeruorum
quaſi impoſſibile ſit non diligentis domini / diligentes eſſe vica exemplar.
rios. ¶ Cum vero hec ꝛ ad virtutem honeſta ſint: ꝛ ad rem ſuā.
vtilia: expergiſci decet prius dominum ꝙ̄ ſeruum: ꝛ cubitum ire
poſterius: nec vnqꝫ incuſtoditam eſſe domum: quemadmodum
nec vrbem: ꝛ ea quorumcunqꝫ quādo opus eſt: neqꝫ die neqꝫ no-
ctu: ꝛ ante lucem ſurgere: quod ꝛ ad ſanitatem ꝛ ad curam rei-
familiaris / ꝛ ad ſtudium philoſophie prodeſt quamplurimum.
¶ In paruis igitur adminiſtrationibus Attica regula circa fru
ctus vtendum: eſt in magnis vero diſtinctio facienda eſt eorum
que in annum / ꝛ eorum que in ſingulos menſes conſumere opor
tet. Eodemqꝫ modo ꝛ in inſtrumentis ſeparanda ſunt ea quorū
vſus quotidianus eſt ab his que raro ſunt vſui. Hec tradenda T
ſunt his quibus negocia commiſeris. ¶ Ac certo tempore inſpe Qñ parā
ctio eorum facienda erit: vt non lateat quod ſaluum ſit: quidue de ſunt
perierit. ¶ Edes quoqꝫ parande ſunt: vt ꝛ rerum poſſeſſarum: edes.
et ſalubritatis / commoditatiſqꝫ rationem habeamus. Rerum
poſſeſſarum dico / ceu fructuum ꝛ veſtium: quales his condu-
cant: ꝛ fructuum: quales aridis ꝛ quales liquidis ꝛ aliarum re-
rum: quales animatis: ꝛ quales inanimatis: ſeruiſqꝫ ꝛ liberis:
maribus ꝛ feminis: ciuibus ꝛ peregrinis. commoditatis vero et
ſalubritatis vt eſtate quidem ventorum bonum afflatum: hye-
me vero ſolem recipiat. Eſſent autem tales: ſi aduerſo borea ſue
rint: nec equaliter late. ¶ Videtur quoqꝫ in magnis domibus
vtilis eſſe ianitor qui ſit ad cetera inhabilis: pro obſeruatione im
portatorum ꝛ exportatorum. ¶ Ad rectum vero vſum inſtru-
mentorum illud Laconicum valet: Singula ſuo loco iacere. Sic
enim parata: non requiruntur.

¶ Primi Economicorū Ariſtotelis finis.

¶ Leonardi Aretini viri clariſſimi Explanatio in librum primū Economicorum Ariſto. ad Coſmum ſuum.

RES familiaris ⁊ reſpu. inter ſe differunt. diximus ſupra in pꝛhemio quã greci politicã vocant: nos appellare rempu. hinc ſunt. M. T. de repub. libri. Itẽ quã illi economicam: noſtri remfa. dicere. hinc patriſſa. nomẽ venit: ꝙ domū gubernat ac moderatur. De re igitur familiari dicturus Ariſto. premittit differẽtiam inter illam. ⁊ rempu. dicens nõ ſolum eſſe tantã differentiã quãta eſt inter domū ⁊ ciuitatẽ: que ſunt ſubiecta carū. verūetiam in illo differre: ꝙ in repu. plures quidẽ imperãt. in re vero familiari vnus dūtaxat eſt imperator ⁊ rector. ꝙ dicit bonū eſſe ſubiectū reifa. non hic pro parietibus ⁊ te-
B cto domus ſumitur: ſꝫ pro familia. Ciuitas quoqꝫ nõ menia ⁊ tecta: ſed cõcilia cetuſqꝫ hominū ſignificat. Rei igitur fa. diſciplina circa domū: reſpu. vero circa ciuitatẽ verſatur: que prima eſt differẽtia. ¶ Secūda vero differentia eſt: qꝛ in republi. plures imperant: vt rome ſenatus: cõſules: tribuni militares: ediles: curules: pretores vrbani: tribuni plebis. Nã imperare dicuntur quicūqꝫ magiſtratū in republi. gerunt quorū dicto parere neceſſe eſt. ſunt enĩ ſuperiores: vnde illud naſcitur legitimum. par in parem nõ hꝫ imperiū. In republi. igitur plures imperant. in re aūt fa. ſolus paterfamilias: hic enĩ iubendi ⁊ animaduertendi in familiã poteſtatẽ hꝫ: eiuſqꝫ dicto parere neceſſe eſt. Itaqꝫ vt illi publice: ſic iſte priuatū magiſtratū gerit im-
B periumqꝫ exercet. ¶ Quedã enim artes diſtinguūtur. Poſt aſſignatam differentiam reifami. ⁊ reipub. genus carū cõe attingit. Sunt. n. he artes quedam. Artium vero diſtinctio fit. quarundã enim eſt feciſſe at non vti facto quod patet in lyra ⁊ fiſtulis. lyram enim facit artifex: ⁊ fiſtulam cauat. vtitur aūt poſtea non ipſe qui facit: ſed muſicus. ſunt igitur quedã artes quarum eſt feciſſe: ⁊ non vti facto. Alie cõtra. Parant enĩ qꝺ vtendum eſt: ⁊ parato vtunt: huius generis eſt reifa. diſciplina ⁊ reipub. Eſt enim reipu. conſtituere ciuitatẽ ab initio ⁊ conſtituta bene vti. Eodẽqꝫ modo reifa. parare domum ab initio: ⁊ poſtqꝫ parata illa fuerit illa vti. ¶ Ciuitas quidem eſt multitudo domorū. Aperit iam quid ſit ciuitas: ⁊ quid domus. Inquit enĩ ciuitas eſt multitudo domorū, agro ⁊ pecunijs ſufficiẽter abundãs ad bene viuendū. de domo aūt paulopoſt dicit quid ſit: aſſignãdo partes inquiēs. ¶ Domus partes ſunt hō ⁊ poſſeſſio. Sed redeamus ad ciuitatem: cuius nuda deſcriptione contenti in preſentia ſimus. nã eſt locus tractandi vberius in libris de repub. Ciuitas inquit eſt multitudo domorum. ꝙ dicit domorū intellige vt ſupra diximus: non enim de parietibus ⁊ ſtillicidijs loquitur: ſed de familijs. Nam neqꝫ ciuitas muri ⁊ tecta ſunt: ſed cetus hominum iure ſociatorum. ꝙ autẽ ſubdit. ¶ Agro ⁊ pecunijs: ob hoc enim cõueniunt hoīes in ſocietatem communem vt ſufficiẽtes ſint: ⁊ vt qꝺ alijs deeſt ab alijs reportent: hic agricola victū parat agrum ferens: faber autem ſibi aratrū ⁊ vomerem. Textor ⁊ ſutor veſtem ⁊ calceos ſubminiſtrat. Ille fru-
C mentum ⁊ vinū eis tradit. Ita rerum permutatio fit que continet ciuitatẽ
Nummꝰ. Nummus deinde conſtitutus eſt ad faciliorem permutationem. ne ſi ſutor forte domum ſibi parare velit: mille millia calceorum tradere habeat: nam quis tot ſimul calceis indiget: ſed alijs multis indigentibus calceorū venditiõe facta pecunias recipiat: ⁊ pro domo tradat. Nummus igitur in ſubſidium repertus eſt: res neceſſaria ad ciuitatem continendam tuendãqꝫ vite ſocietatem. Ager quoqꝫ neceſſarius eſt in quo conſiſtat ac feratur. et hoc eſt quod inquit: agro ⁊ pecunijs ⁊c. qū enim multis cohabitantibus ⁊

ſingulis opus ſuum in cõmuni ſocietate ↄferentibus ſufficiẽtia reſultat ad
bene viuendum: tunc eſt ciuitas: ⁊ ciues ſunt qui iſto modo conueniunt: ⁊
ſub eiſdem viuũt legibus. Ita Florentini oẽs vnam ciuitatem faciũt. Se-
nenſes aliã. Piſani aliam. Nec quicꝙ̃ refert intra vrbem habitent vel extra
Sed quod de pecunijs dixit: ad omnes res que in eſtimationem pecuniarĩ
cadunt hoc notandũ referas. ¶ Id autem ex eo patet ꝙ ſi compotes. Ciui- D
tatem eſſe multitudinem domorũ agro ⁊ pecunijs ſufficienter abũdantem
ex eo patere: inquit. ꝙ ſi cõpotes eſſe nequeunt ſocietas ſoluit. id eſt ſine il- Ciuitas.
lis ciuitas ſtare non poteſt. Ciuitas enim eſt ſocietas quedam. vt inquit
Cicero in lib. de republi. ſexto: nihil eſt illi principi de eo quod quidem in
terris fiat acceptius: ꝙ̃ cõcilia: cetuſqꝫ hominum iure ſociati: que ciuitates
appellantur. ſociati ergo homines ciuitatẽ cõſtituũt: ſoluta vero ſocietate
ciuitas interit. ſoluitur aũt ſocietas: ſi ea que retulit nõ adſint. Et hoc eſt
qᵭ ait: ſi compotes eſſe nequeãt ſocietas ſoluitur. ¶ Inſuper huius gratia
in vnum coeunt. cuius aũt gratia vnumquodqꝫ eſt ⁊ ſit: ⁊ ſubſtãtia ipſius hic
exiſtit. Alia probatio ꝙ ciuitas ſit multitudo domorum agro et pecunijs
ſufficienter abũdans ad bene viuendũ. Coeunt enim homines ſimul in ſo-
cietatem cõmunẽ vt ſufficiẽter abũdent ad bene viuendũ vt ſupra diximus
qꝛ quod alijs deeſt alijs affert in cõmuni ſocietate. cũ igitur huius gratia
ſint ſociati ſimul homines: ⁊ niſi huius ſufficiẽtie cõpotes ſint diſſoluatur
ſocietas: merito dici põt hanc eſſe ſbãm ciuitatis. nam hec faciũt vt ſubſi-
ſtat ciuitas. quo autem aliud ſubſiſtit id eius ſbã eſt. ſed quero cur poſuerit
vnũquodqꝫ eſt ⁊ fuit. reſpõdeo vt ſignificet cauſam permanentem: vt eſt hic
nam huius gratia cõſtitute ſunt ab initio ciuitates: ⁊ huius gratia durant
⁊ in cõmuni ſocietate. merito ergo dicitur: cuius aũt gratia vnũqᵭqꝫ eſt et
fuit: ⁊ ſubſtantia eius hec exiſtit. ¶ Itaqꝫ patet priorem eſſe remfamiliarem
ꝙ̃ rempu. nam domus que eſt reifami. opus prior eſt tempore ꝙ̃ ciuitas: q̃
ex domorũ multitudine conſtituitur. pars enim ciuitatis eſt domus: huius
aũt materie partes priores ſunt quem totum: quemadmodũ ⁊ ouis prius E
ꝙ̃ grex: qui ex multitudine ouiũ fit. ¶ Conſiderandũ eſt igitur de refami-
liari. Iam aggreditur diſcuſſionem rei. nã precedentia locũ ꝓhemij magis
tenuere ad docilitatẽ quandã auditorũ pertinentia: ⁊ quid ſit eius opus.
Finis in refami. ſunt diuitie. vt Ariſt. ipſe in principio ethicorum oſtendit F
opus aũt eius eſt recta familie gubernatio. ¶ Domus quidem partes ſunt
homo ⁊ poſſeſſio. Hec eſt diffinitio domus quam recte premittit: vt ⁊ quid
ſit id de quo tractaturus eſt intelligamus: ⁊ materiam paret ſibi ad doctri-
nam tradendã. Simile quiddam eſt apud Ciceronem in libro de officijs.
inquit enim. Omnis que de aliqua re habetur inſtitutio a diffinitione inci-
pere debet: vt intelligatur quid ſit illud de quo diſputandũ. deinde diffini-
tionem ſubijcit in hũc modũ. Omnis de officio duplex eſt queſtio. Unũ ge-
nus eſt qᵭ pertinet ad finẽ bonorũ. Alterum quod eſt poſitũ in preceptis
quibus in omnes partes vſus vite confirmari poteſt. Ita hic Ariſto. diuidẽ
do diffinit. Nam diffinire nihil aliud eſt ꝙ̃ determinare. determinant autẽ
rem: qui totam in ſuas diuidunt partes: vnde ſpecies diffinitionis eſt par-
tium conſignatio domus ergo partes ſunt homo ⁊ poſſeſſio. Idem aũt hic
ſignificat domus: quod familia: vnde reifamilia: nomẽ tractum eſt. Conſue
uerunt enim latini per hoc nomen res cum qualitate aliqua iunctum di- G
ſciplinas fere ſignificare. Ut res militaris: reſpubli. reſfami. res ruſtica:
res domeſtica: quod idem ſignificat: ꝙ res fami. quoniam domus ⁊ familia
idem ſunt. vnde paterfamilias dictus eſt: qui domum gubernat: ⁊ regit. Si
gnificare aũt familie nomen nõ homines ſolum: verumetiã res que noſtre

acquiruntur dominio: iura teſtantur ciuilia. Ubi tota patrimonia in iudi-
cium familie herciſcunde venire conſtat. dic ergo. domus. id eſt familie par
tes ſunt homo ⁊ poſſeſſio. q. d. hec duo complectitur domus: homines ſcʒ et
H poſſeſſiones: ⁊ de homine quid ſit nemo dubitat. ¶ Poſſeſſio autem quid in
hoc loco ſignificet: declaratione indiget. Uꝛ autem hoc nomē poſſeſſio etiā
duo ſignificare: nam ⁊ res omnes quas poſſidemus: puta fundos: pecuꝰnia
nes: ⁊ cetera hmōi. que noſtri dominij ſunt: hec enim habētes poſſidere di-
cimur. ſignificat etiā non illa que iam poſſidemus: ſʒ que acquirimus: ⁊ in
hac ſcōa ſignificatione poſſeſſio idem ſignificat quod queſtus. Idemqꝫ vꝛ
magis proprium in hoc loco. nam ⁊ verbum grecū: cteſis qđ eſt hic poſitū
vtrūqꝫ ſignificat: ſed hoc magis ꝙ̄ primū. Ut etiam Xenophon in economi
co ſuo oſtendit: ⁊ Ariſt. in ethicis inquit. Liberaliores videnꝛ qui non que
ſiuerūt ipſi: ſed ab alijs acceperunt: ⁊ huius rationem aſſignat: ſʒ quod ibi
dicit queſiuerunt eodem verbo vtitur. ſ. cteſamenī: a quo cteſis eſt. Signifi-
cat ergo non res poſſeſſas ſolū: ſed etiam queſtum. ⁊ circa primū diligentia
patriſfamilias eſt in conſeruando. circa ſcđm diligentiam eſt in acquiren-
do quo in genere agriculturā paulopoſt preferet: omnibus alijs queſtibꝰ
anteponens illam. Nec tamen iſte due ſignificationes multū diſtant ſi re
cte perpendantur. ¶ Cū vero primū in minimis cuiuſqꝫ natura inſpiciꝛ.
Sic etiam in libris de repub. facit Plato: vt a minimis inchoet ciuitatem.
ſi igitur in minimis cuiuſqꝫ natura īſpicitur: in domo certe ſic ſe habebit. ſ.
I ⁊ vt eius naturam in minimis ⁊ primis: (vt ita dixerim) elementis inſpici
Heſiodus ac diſcerni poſſit. Unde ſtatim illa minima ſubijcit ex Heſiodi ſnīa. ¶ Qua
re ſm Heſiodū. Heſiodus poeta fuit: Homero traditur aliquanto poſterior
hic in eo libro: cuius titulus eſt opera ⁊ dies: quem ad Perſem fratrem ſcri
pſit. docens que facere queue habere patrēfamilias oportet: hunc verſum
poſuit quaſi elementa domus continentem: quem nūc Ariſt. ad ꝓpoſitum
L ſuum inducit. ¶ Domicilium in primis: mulieremqꝫ ⁊ bouem aratorem. Si-
gnificat enim dum dicit mulierem: deinde poſſeſſionem id eſt queſtum cū
de agricultura dicit: ad quam bos arator eſt vtilis: hec ſunt veluti prima
elementa familie: ⁊ reddit rationem quia alterum eſt primum in liberis. ſ.
mulier. alterum in victu. ſ. opus ruſticum: quod in arando conſiſtit. De do
micilio aūt tanꝙ̄ de re nota omittit: ſed poſtea in fine quale eſſe debeat: tra
det. Uel ea que ſequuntur diſtributiue ponit. q. d. domicilium in primis id
eſt mulierem: ⁊ bouē aratorem: vt hec ſint partes illis quod ſupra dixit do
miciliū vel domum. Nam vt diximus hec hominem ⁊ poſſeſſionem ſignifi-
cat: in que duo tota domus diuiditur. ¶ Itaqꝫ oportet ea que ad vxorem
ſpectant: recte poſuiſſe. Poſt aſſignatas duas partes. ſ. hominē ⁊ poſſeſſio
nem. incipit iam ab homine aliud dicere: vt poſtea veniat ad queſtum. Di-
cit ergo cum mulier ſit primum in liberis: ⁊ quaſi quoddam elementū fa
milie neceſſarium eſt ea que ad vxorem pertinent recte diſpoſuiſſe: hoc eſt
prouidiſſe: vt talis ſit qualis eſſe debet. Et quod dicit prouidiſſe. i. ante oīa
illud prouidiſſe oportuit: vt vxor ſit recte diſpoſita: ⁊ talis qualis eſſe debꝫ.
Sciendū tñ eſt ꝙ hic dꝛ de vxore: violenter tractū eſſe ab Heſiodo: non em̄
M Heſiodus de vxore intellexit: ſed de ancilla. Nam cum dixiſſet mulierē ita
ſubijcit in ſequenti verſu: non cōiugio acceptam: ſed precio partam: que et
ſi opus fuerit boues ſequatur. patet ergo de ancilla eum ſentire: ſed Ariſt.
ſanius ⁊ melius interpretatur. Nam ancilla non eſt primum in liberis: ſed
vxor. ¶ Poſſeſſionis autem prima cura eſt. Perinde eſt dicere poſſeſſionis
prima cura eſt: ac ſi diceret in acquirendo precipua: ⁊ maxime laudabilis
cura eſt, quaſi dicat. in nulla re tam laudabiliter acquirimus ꝙ̄ in opere

ruſtico.id eſt in agricultura.pꝛobauit enim Heſiodi dictum in vxoꝛe ⁊ ope
re ruſtico : quoniam alterum pꝛimum eſt in liberis : alterum in victu. ⁊ de
vxoꝛe quedam dixit. Nunc vero de opere ruſtico reſumit laudans illud et
pꝛeferens alijs queſtibus. ¶Rationes quare agriculturam ceteris queſti-
bus anteponit:multe ſunt:ſed pꝛecipue quia eſt ſm naturam : ⁊ qꝛ iuſta: et
quia vtilis ad foꝛtitudinem. ¶Ceu metalloꝛum. Ut auri ⁊ argenti fodien-
di:⁊ quod de calybe ſcripſit Uirgilius. Inſula in exhauſtis calybum gene-
roſa metallis. ¶Et ſi qua alia huiuſmodi. Ut lapidicine ⁊ ſylua cedua:ſed
hec non ita humaniter fiunt:vt agricultura:cum in metallis fodiendis ter- N
re veluti parenti afferantur manus eius viſcera fodiendo. In agricultura Metalla.
vero fodiatur benigne. Itaqꝫ noſtre quoddam humanitatis inſtitutū eſſe
a maioꝛibus ſcribit Plinius ſcďs:ne in Italia metalla foderentur.quãobꝛē
ſubdit. ¶Sed agricultura pꝛecipue:quoniam iuſta. id eſt non iniurioſa ⁊
non violenta : ſed mitis ⁊ pia:quoniam non inhumaniter:neqꝫ ab inuitis
extoꝛquet. ¶Natura enim omnis educatio eſt a matre. quare ⁊ hominibus
a terra. Hic terra dicitur parans:qꝛ nos educat. ¶Pꝛodeſt etiam hic pluri-
mum ad foꝛtitudinē. Foꝛtitudo eſt virtus animi. Uires autē ⁊ robur ſunt
coꝛpoꝛis.ad vtrumqꝫ pꝛodeſt agricultura.nam ⁊ coꝛpoꝛa facit robuſta per
tolerentiam laboꝛum:⁊ animum firmat contra pericula per exercitationē
tuendi res ſuas:que vtplurimum ſunt extra inunitiones ⁊ periculis ſubia-
cent. ¶Non enim quemadmodum viles artium. De opificij dicit vt tou- O
ſtrina ⁊ ſutrina ⁊ ſigillaria ⁊ argentaria ⁊ alia huiuſmodi:in quibus ſedu
litas eſt mulieb:is:⁊ nullus virilis laboꝛ. ¶Sub diuo conſiſtere.id eſt ſub
aperto celo ad eſtum ⁊ frigus ſine cameris ⁊ feneſtris pannatis : que om-
nia intelligenda ſunt:non de his ſolum qui manibus ſuis opus ruſticum
faciunt:ſed de his quoqꝫ qui curant faciendum : ceu dominus pꝛedijs in-
tentus:quod economico pꝛoſequitur Xenophon.
¶Sed eius diligentie que eſt circa homines. Quoniam de cura ⁊ diligen-
tia que eſt circa queſtum.d.in quo pꝛopoſuit agriculturam: nunc de ea que
eſt circa homines adhibenda dicit:in qua pꝛefert maxime vxoꝛem ⁊ ratio-
nes duas aſſignat:ſed videbatur ſupꝛa dixiſſe de vxoꝛe. Reſpondeo ita in
genere.dixit enim pꝛouidendum vt ſit talis qualis eſſe debet. ſed hoc parū
erat:itaqꝫ nunc magis trite ⁊ particulariter diſcutit.
¶Pꝛemiſſum eſt enim a nobis:⁊ alijs locis deſiderare naturam multa effi- P
cere talia. Ratio quare mari ⁊ femine ſit communio maxima ſecundum na
turam:pꝛemiſſum eſt inquit. id eſt pꝛeſuppoſitum alibi: vbi de generatiōe
tractauit : naturam deſiderare multa efficere talia:vt homo homines : leo
leones:equus equos. Natura enim deſiderat omne animal ſibi ſimile pꝛo-
ducere. Hoc autem non poteſt mas ſine femina:aut femina ſine mare de-
ſiderium adimplere:ſed ambo ſimul concurrant neceſſe eſt.itaqꝫ eoꝛum ſo-
cietas eſt ſecundum naturam:⁊ quidem ex neceſſitate conſtituta.
¶Enimuero in ceteris animalibus abſqꝫ ratione id fit. Deſiderium pꝛo-
creandi commune quidem eſt omnibus animalibus:ſed diſtinguitur in ip Q
ſis:pꝛout alia magis alia minus ab immanitate remota ſunt: capaciaqꝫ
pꝛudentie. Nam alia quidem indiſtincte coeunt ſine aliquo reſpectu : ſed
quando naturali mouentur deſiderio. Alia vero ſe coniungunt: nō tñ pꝛo
creandi gratia:verūetiam vt ope mutua ſe coadiuuent : qđ in cicuribus et
pꝛudentioꝛibus beſtijs videmus.dicunť eñ cicures ille beſtie que remote
ſunt a beluina feritate. pꝛudentioꝛes aūt vocat quecunqꝫ ꝓuidentiam ha-
bent circa victum:vt foꝛmicas:apes ⁊c.que futuri memoꝛes cibum colli-
gunt ⁊ conſeruant. In his igitur mutua quedā auxilia coniunctionis ap-

parent:nec tan͠.ſ͠cōuenire in ſocietatē vt procreent : ſed vt mutua ſeſe ope
R iueantur.Sed in homine maxime omniū id cōſpicitur.patet enī in homi=
nibus coniunctionē fieri inter marē ⁊ feminā;nō ſolū vt ſint:hoc eſt nō ſo=
lum vt procreent ac perpetuent genus ſuum;verūetiam vt bene ſint.prin=
cipium ergo cōiunctionis in hominibus eſt a natura.Forma vero eſt a le=
ge ⁊ ratione.quod matrimoniū appellamus.¶Tributū ferant. Tranſla=
tio eſt ab eo quod quis ſuperioribus ſoluere aſtringitur.vt enī tributū pē=
ditur regi ex indictione:ſic a natura nobis indictū eſt vt alios procreem⁹.
¶Ualentes enim ipſi ſcilicet vir ⁊ vxor.¶Imbecillos.i.inualidos paruos
filios.Mox imbecilli ⁊ ob ſenium facti ſcilicet vir ⁊ vxor.a valentibus ſcilꝫ
filijs.¶Eadem reportant ſcilicet alimoniā ⁊ tuitionē. hinc eſt ꝙ filio pa=
trem abdicare non licet:quia iure nature obligatus eſt. ¶Et ſimul natura
per hunc circuitū.Qđ dicit ⁊ ſimul duo implicat : qđ ⁊ gratia cōmodi facit
qui procreat:⁊ gratia perpetuitatis:⁊ hoc in hominibus.Quod autē inq̇t
per hunc circuitū.ſ.de parente in filio:⁊ de filio in parentem. ¶Adimplet
ſempiternitatē.i.adimplet deſideriū ſuum.vcꝫ.vt homines ſemper ſint ſm
ſpeciē:ex quo ſm numerū eſſe nō poſſunt.¶Tendunt enī eorū oīa in idem
vtilitatis.Sic enī ordinati ſunt diuinitus vir ⁊ vxor ad ſocietatem: vt oīa
eorū tendant in idem vtilitatis.Licet quedā videantur cōtraria. quomo=
do autē cōtraria ⁊ quomodo in idem tendentia explicat.inquiens alterū
quidē robuſtiſſimū:⁊ cetera que ſequuntur.Dic ergo alterū.ſ.virum:alte=
rum.ſ.vxorē.⁊ vtitur neutro genere.qđ non eſt incōueniens:cum homo ſit
animal.Quod vero dicit.fecit.dic.ſ.natura:vel diuina prouidentia. Item
S qđ dicit ob timorē cautius.ſ.ad cuſtodiā rerū ſuarū.¶Alterū ad ſedulita=
tem deterius.Uir enī ad quietē intra limen agendā ineptus eſt. ¶Genera
tio propria eſt.i.precipua mulieris:⁊ expone generatio.i.effectio:ſiue par=
tus.¶Utilitas autē cōmune quantū ad filium.Non enī hic loquiẗ de vtili
tate parentū:ſed de ea quā parentes conferunt in filium.Itaqꝫ ſubdit alte
rius nutrire eſt:alterius erudire.educatio enim eſt a matre:vt ſupra dixit.
eruditio vero a patre:⁊ ſic vtilitas communis eſt amborū. ¶Primum igi=
tur leges ſint viro ad vxorem : ⁊ iniuria ceſſet:cum ſit ope mutua inter vi=
rum ⁊ vxorem ad bene viuendum contracta ſocietas . Primum hoc preci=
piendum eſt vt ſint leges viro ad vxorem.Sed quid eſt quod dicit.ſint le=
ges viro ad vxorem:an forte ad alios non ſunt leges?Reſpondeo. Uir eſt
paterfamilias domus ſue(vt ita dixerim)rex.hic pro arbitrio familiam gu
bernat:caſtigat:punit : poteſtatemqꝫ habet in ſeruos ⁊ filios ⁊ res poſſeſ=
ſas : nec vlla lege vetuſta prohibetur: quo minus hanc poteſtatem in ſer=
uos ⁊ filios exerceat.Non putet ergo vir.inquit Ariſtotelis eodem modo
habere imperium in vxorem:ſed ſint leges quedam viro ad vxorem: quas
ſeruare debeat : et quas ſi tranſgreditur : iniuriam facit : nec in arbitrio
ſuo poſitum exiſtimet vt totum ſibi liceat : ſed cognoſcat ſe lege teneri et
T iniuria ceſſet . Nam ius eſt ſecundum leges . Iniuria contra leges.¶Sic
enim nec ipſe iniuriam patietur : ab vxore videlicet que propter iniurias
viri ; aut infida ſit :aut adultera : nonnunquam etiam venefica : ⁊ expone
exempla in Clitemneſtra vł Penelope : quarum altera propter iniurias
viri adultera et cedis conſcia fuit . altera propter fidem coniugis caſtita=
tem ſeruauit . ¶hoc enim communis l x . Pythagorici cenſebant ſancte
quidem et bene qui communi quodam humanitatis iure abſtinendum eſ
ſe ab iniuria etiam erga ſeruos.nam ⁊ ſi ſeruus:homo tamen eſt : qui cum
in tuā domum peruenit:quaſi ad larem familiarē confugiſſe videẗ ne iniu=
riam patiatur.fuit namqꝫ religio antiqua;vt quicūqꝫ ad larē alcuius cōfu=
giſſet:etiā

diſſet:etiā ſi is inimiciſſimus eſſet violare eū nō liceret.qđ Themiſtoclē fe ciſſe ſcribunt: cū athenis pulſus domum inimici : ꝛ a ſe quidem magnifice offenſi:quē vitare nō poterat introiſſet.fugiēs em̄ ad larē ſupplex:etiā apđ infeſtiſſimū inuiolatus permāſit.Eſt autē lar veſte ſacrū:ꝛ queuis domus id ſacrū habet.Sedes aūt eius ſacri eſt:vbi principaliter ignis ſit. Pythagorici ergo decebāt oportere nos exiſtimare ſeruos noſtros eſſe ab lare.i. ab illo loco ad quē cōfugiens violare nō eſt fas:qm̄ ipſi ſerui cum in domū tuam venerint:ad larē familiarē tuū cōfugiſſe videntur .Si ergo ſeruis id humanitatis tribuit:multo magis id tribuendū eſt vxori:ꝛ iniuria ceſſet:ꝛ communi lege ꝛ rōne domeſtici ſacri.eſt em̄ cōmunis lex: vt confugientibꝰ ad larem:iniuriari fas non ſit.Mulier aūt eſt ex his qui in domū tuam veniunt:ꝛ ad larem confugiſſe videntur.Nō ſolum ergo priuata lege que eſt viro ad vxorem:verūetiam cōi lege q eſt ad oēs confugientes ad larem:abſtinendū eſt ab iniuria vxoris.ꝛ hoc eſt quod inqt:etiā cōis lex inducit : vt Pythagorici tradunt.¶Eſt autē viri iniuria.Inter ceteras leges que ſunt viro ad vxorem:illa quoqꝫ numeratur:vt ſua cōtētus eſſe debeat:neqꝫ cum alijs coeat:quā ſi tranſgreditur vir: iniuriam facit. ¶Itaqꝫ dicit . Iniuria viri eſt externarū mulierū coitus.Sunt em̄ externe oēs preter vxorem.illa enim eſt ſua ꝛ domeſtica:alie externe ꝛ aliene . ¶In vſu vero vt neqꝫ deſit. Hoc preceptum cōmune eſt viro ꝛ vxori:ꝛ ſententia eſt hec.Dictū eſt ſupra proxime virum vxore ſua contētū eſſe debere:ꝛ illam viro.Vñ naſcitur dubitatio qūo facient iſti in abſentia ſi non poſſunt cū alio coire. Reſpondet ita aſſueſcendum eſt:vt neqꝫ quando ſunt preſentes deſit eis coitus : neqꝫ qñ ſunt abſentes impotentes ſint acquieſcere ꝛ abſtinere.ſic ergo eſt aſſueſcendum vt ſufficienter ſe habeant in preſentia ꝛ abſentia. ¶Recte vero ſe habet illud Heſiodi puellā accipere debere.Qđ in maſculo dicitur puer:in femina dicitur puella:ꝛ in vtroqꝫ etatem ſignificat ab ingreſſu pubertatis vſqꝫ ad finem annorum creſcentium.hoc eſt quod inquit Ouidius.

Seu caperis primis:ꝛ adhuc creſcentibus annis. u

Ante oculos veniet vera puella tuos.

¶Ut gratis moribus imbuere poſſis.gratis ſcꝫ tibi.Nam grandiorem feminam ſi duces non facile in tuos mores illam traduxeris:preſertiꝫ ſi aliū habuerit virum.erit ergo diſſimilitudo morū:qua ſtante nec pax tibi domeſtica fuerit:nec amor coniugalis.nam morum diuerſitates amorem impediunt.¶Circa ornatum vero.Aliud preceptū ſalutare circa ornatum vxoris:qđ Xenophon in economico ſuo proſequitur latius.Sed quicqd ibi ꝓlixa illa interrogandi reſpondendiqꝫ feſtiuitas hꝫ hic breui precepto cōprehenditur . ſumma enim totius precepti eſt quemadmodum in moribus fictio eſſe non dꝫ:ſic etiam nec in corpore dꝫ eſſe fictio per fucos ꝛ alia que ad apparentiam pertinent:ꝛ non ad veritatem.nam talis oſtentatio inquit nihil differt ab hiſtrionum vſu qui ꝓdeunt ex aula tanꝗ̄ reges ornati : ſunt aūt reuera viles homines:non reges vt apparebant.Intelligendum eſt duplicem eſſe fictionem:vnam in plus ꝗ̄ reuera ſit:ꝛ dicitur oſtentatio.Alteram in minus:ꝛ dicitur ironia.hic ergo de prima loquitur que eſt oſtentatio.hec em̄ vt in moribus ceſſare dꝫ : ſic etiam in corpore . Plato quoqꝫ de hac ipſa fictione ornatuue in Gorgia loquitur:quē totum refert in adulatione ꝛ fictione ingeneroſam ꝛ fallacem eſſe permutationem veri decoris. ¶Si appropinquare debeant.ſ.vir ꝛ vxor.ꝛ dic appropinquare.i.coire vel conuenire ſimul:ꝙ aūt inquit.¶Tragedias in ſcena agētium.ideo poſuit x tragedias:ꝛ non comedias:qꝛ in tragedia reges ꝛ tyrāni finguntur:in comedia aūt lenones ꝛ paraſyti:qui ſunt viles perſone . plus igitur intereſt

in tragedijs inter pſonā verā ⁊ fictam: qđ magis facit ad ꝓpoſitū ſuum or-
namēti mulierū. Nā vt inquit Iuuenalis. Quale dec⁹ rerū ſi cōiugis au-
ctio fiat Balthe⁹ ⁊ criſte: ⁊ cetera q̄ pſequit̃. tādē ↄcludit exigua ps eſt ipſa
puella ſui. nec tñ ferebāt penas vt nūc ferre ceperūt. ¶ Poſſeſſionū aūt prīa
quidem ac maxime neceſſaria eſt illa que optima. Admirabit̃ quis nō im-
merito ordinem huius progreſſus: cum videatur nunc idem omittere: nūc
reaſſumere ⁊ interponere quedam: vt nunc de vxore: nunc de agricultura:
nunc de ſeruis. Sed omnia ſunt plana ⁊ optima ratione ab Ariſtotele di-
geſta. Primo enim dixit domus eſſe partes hominē ⁊ poſſeſſionem. mox
inducta Heſiodi ſententia: pretulit vxorem tanq̄ primum in liberis: ⁊ rem
ruſticam tanq̄ primum in victu. dixitq; in primis curam nos habere de-
bere vt vxor ſit qualis eſſe debeat: ⁊ rem ruſticam alijs queſtibus eſſe prefe-
rendā. hoc perfecit vſq; ad eum locum. vbi dicit. ſed cius diligentie. Ibi re-
ſumens diuiſionem primo factam incipit tractare de homine aperiēs pre-
cepta circa vxorem magis trite quam ſupra fecerat: vſq; ad hunc locum:
poſſeſſionum: vbi incipit tractare de ſeruis. Sed quero vtrum ſerui ſint
hominis an poſſeſſionis. Cum enim ſint partes domus: in altera iſta-
rum ſunt computandi. dubitationem autem facit id quod. inquit poſ-
ſeſſionum prima quidem ⁊c. vbi ſeruum numerat in poſſeſſionib⁹: poſtea di-
cit eſſe hominem. Ad hoc reſpondeo. videri quoddā genus mixtū. nam et
homo eſt ſeruus: ⁊ tamen acquiritur dn̄o noſtro. Ariſto. quoq; alio loco lo-
quit. ſeruus eſt aīatum inſtrm̄. inſtrm̄ vero inanimatum eſt. ſeruus ergo al-
terutrum quiddam eſſe videtur. ſed certe hominis eſt a nobiliori parte. Si
igitur. diligentia noſtra in acquirendo attenditur: potiſſima eſt circa agri-
culturam in quam ſeruorum opera maxime vtimur. Si autē dignitas rei
que acquiritur ⁊ domino noſtro ſubijcitur: precioſiſſim⁹ eſt ſeru⁹: q2 homo
eſt. ¶ Itaq; op3 primo parare ſeruos ſtudioſos. parare. i. acquire. ſtudio-
ſos. i. frugi ⁊ diligentes. ¶ Seruoꝝ aūt ſpēs dne. curator ⁊ opifex. Curato-
Seruus. rem vocat ſeruum qui negocijs preficitur: ⁊ curam eorum habere iubetur.
Opificem vero qui ſuis manibus opus faciat: vt fodere: arare: ſerere: ⁊ alia
opera. nam maxime de opere ruſtico ſentire videtur. ¶ Diſcipline tales
aliquos faciunt iuuenes. vt muſica muſicos moralis moratos. ¶ Neceſſe
eſt poſtquā parauerıs. i. acquiſiueris: ſeruos: imbuere ideſt docere: et eru-
dire illos quibus liberalia negocia fuerint committenda. ¶ Cum ſeruis
autem ita conuerſetur. ſ. dominus. neq; enim pati debet eos ſupbire: nq; rur-
ſus ita deprimere vt viliſſimi efficiantur. ¶ Et liberaliorib⁹ honorem. i. cu-
ratoribus quibus negocia liberalia committuntur: qui proprie dicunt̃ vi-
carij: quoniam vices domini in curando ſollicitādoq; exercent. Iſtis ergo
honorem tribuere d3 illis vero qui opus ſuis manibus faciūt nō tam ho-
nor q̄ cibus tribuēdus eſt: vt ⁊ Cato inquit. Familiam bene paſcere. ¶ Et
quoniam vini potus. Ponit vtilitatem que eſt in abſtinēdo ⁊ poſſibilitatē
precepti. non eſt enim putandum nimis durum preceptum vt vino inter-
dicat̃ ſeruis: cum apud multas nationes ingenui quoq; abſtineat. Ut de
Perſis ſcribit Xenophon in libris de Cyri infantia. cardamum et aquam
ad penā adiungere. Ariſt. tamen carthaginenſium vtitur exemplo: quib⁹
militie abſtinere vino mos fuit. Uide igitur aurea verba de vini potu: ⁊ a
nobis quoq; obſeruanda: verum miniſtri germani qui nobis ſeruiunt ab
hac Ariſto. ſententia longe aberrauerunt. Quod autē dicit: aut nihil: aut
raro. expone: aut nunq̄. aut raro: vt ſic ad tempus totū referatur. ¶ Tria
vero cum ſint. Tria maxime attenduntur in cura ſeruorum: opus caſtiga-
tio: ⁊ cibus opus ad commoditatem domini pertinet. cibus ad victū ſerui

caſtigatio ad correptionem. Cum ergo ſint tria. cibus ſine caſtigatio-ne et opere petulantem facit. de quo Terentius. Uiden ocium ⁊ cibus q̄d facit alienus. caſtigatio rurſus et opus ſine cibo eſt res violenta: ⁊ infirmū facit ſeruū. i. enervat: ⁊ robur aufert. nam firmū eſt robuſtū. infirmū ſine robore. hec ſi ita ſūt inquit: reſtat vt opus illi tribuat ⁊ cibum ſufficientem quandoquidē nec opꝰ fieri poteſt ſine cibo deficientibꝰ viribus: nec rurſus ſine opere cibus ꝓdeſt cū petulantiam gignat. Caſtigatio quoq̄ inter hec ſortit̄ locū. Nam ſine cibi exhibitiōe caſtigari nō dꝫ ſeruus: ⁊ ſine opere attributo ſe caſtigare nō permitti: cū petulans fiat per cibū ⁊ ocium: nec iam domi imperiū ferre velit. Uerū vt al's dixit ſupra liberalioribus ſeruis preſtandū eē honorē: puta veſtem ⁊ laudē aliquā verboꝝ: ⁊ cubiculum nō olo vile. his vero ſeruis qui in opere faciēdo laborāt cibū eſſe preſtandū ſufficientem. Nūc d̄ vtroq̄ genere ſeruoꝝ ſimul tranſigit. dicēs melioribus eſſe plus tribuendū: ⁊ deterioribꝰ minus. Nam ſi premia tollantur virtutum et vitiorum deteriores efficientur: quod et in alijs contingit. ¶ Indulgere illis et permittere. q. d. oportet relaxare aliquid de ſeueriori diſciplina. nā 5
indulgere: eſt ignoſcere ⁊ concedere aliquid quod iure negari queat. Genera vero ſeruorum. Duo genera ſeruorum probat ad opus faciēdū apta. videlicet non minus fortes neq̄ timidos: ⁊ rationem vtriuſq̄ reddit: quia timidi propter imbecillitatem nature nequeunt laborem perferre: nimis fortibus non cōmode imperat̄. quod igit̄ dicit fortia nimis exceſſu ſignificat in fortitudine qui eſt ferox. ideo ſubdicit poſtea ferocibꝰ. qđ idē ſignificat quod nimis fortibus non cōmode imperatur ſunt enim ꝯtēptores: q̄ audaces: vt inquit in ethicis de magnanimo. Contēptor eſt qui audax audax vero ideo contemptor. contēptor aūt ⁊ cōtumax idē eſt. nam vterq̄ dicitur a contemnendo. i. ſpernendo ſuperioris imperiū. hoc eſt qđ ait. nō cōmode imperatur. ¶ Opꝫ quoq̄ finē. Aliud preceptū continens vtilitatem ⁊ equitatem. Nam ⁊ equum eſt remunerare bene agētē: ⁊ vtile premio ꝓpoſito ad beneficium allicere. ¶ Si propoſitum premiū. ſ. libertatis et tempus diffinitum. Puta ſi decennio mihi fideliter ſerui eris: vt in Andria eſt. Feci ex ſeruo vt eſſes liber: propter quod mihi ſerui eras liberaliter: quod habui ſummum preciū perſolui tibi. ¶ Sunt etiam ꝓcreatis filijs. Aliud preceptum in ſeruis quo ad fidem ſtabilitatēq̄ diſponunt̄. Serui aūt non nunq̄ fugam arripere ſolent. Unde iura plena ſunt ſeruorum fugitiuoꝝ ſuperiora igitur precepta: tum ad alia multa tum ad hoc vtilia ſunt. vꝫ: ſi bene paſcas: ſi premium conſtituas. eſt ⁊ aliud preceptū vtile ad ꝓhibēdū fugam. i. ſi filios habere patiaris. Illis enim filijs perinde obligatos habebis ſeruos quaſi obſidibus quibuſdam. Solent enim domini ſi plures habeant ſeruos pati vt contubernia fiant marium ⁊ feminarū. qđ enim in liberis matrimonium vocamus: in ſeruos contuberniū dicimus. Inquit ergo Ariſtoteles. ſerui ſunt obligandi interdum. ideſt ligandi per filios. Si enim filios ex illis natos apud te habueris non fugient: quia filij erūt tāq̄ obſides. ¶ Nec plures habendi ſunt einſdem generis: non enim expedit habendi plures eiuſdem generis: vt Charas: vel dalmatas: vel theutones: q̄ ſectas faciūt in familia: ⁊ diuiſionē inducūt: ⁊ ſua lingua colloquūtur alijs nō itelligētibꝰ: ⁊ maloꝝ inter ſe ꝯſcij ꝯiurāt. ¶ Sacra q̄ꝫ ⁊ largiores epulas. Sacra faciebāt gētiles ꝑ mactationē ouiū vel iuuencoꝝ: et ſic poſtea veſcebantur: hoc ex poetis intelligi poteſt: qui rerum vetuſtarum fidi relatores ſunt: vt apud Terentium qui inuitat vicinum: inquit dionyſia ſunt hodie apud me: ideſt bacchi ſacra ſocio. et Uirgilius in aduentu Enee. Euandrum fingit ſacra facientem Herculi et ſacris dapibus

Eneam accipit. Largiores quoq; epule preter ſacra fiunt: vt conuiuia: et
exhilarationes cum aliqua profuſiori copia ciborum. Hec igitur inquit.
Ariſtoteles facienda ſunt non tam gratia liberorum ꝙ ſeruorum. Nam li-
cet principium videatur vel ob honorem deorum vel hoſpitum. tamen fi-
nis eſt ad commodum ſeruorum: qui plura habent ex illa copia ciborum
ꝙ habeant liberi. parum eſt enim quod menſis conſumitur: multũ quod
remanet ſeruis. Itaq; illorum gratia conſtitutum magis videtur: vt hec
talia cum largitate fiant. ¶ Quatuor habere patremfam. oportet circa pe-
cunias. Dictum eſt quomodo circa hominem in vxore ⁊ ſeruis: patriſfami-
lias diligentia verſari debet. Nunc vero quomodo circa poſſeſſionem id
eſt qualis in acquirendo ⁊ conſeruando erogandoq; eſſe debet adiungit.
Dicit ergo quatuor habere patremfamilias circa pecunias oportet. Pri-
mum vt ſit queſitor. Secundum vt queſitorum conſeruator. Tertium vt
ornari per illa ſciat. Quartum vt fruatur. Quod autem dicit circa pecuni-
as: appellatione pecuniarum omnia veniunt que eſtimantur nummis: vt
ipſe inquit in. 4. ethicorũ. Sꝫ quod primo loco dicit vt ſit queſitor neceſſa-
rium eſt. nam quanti eſt niſi hoc agatur. Debet igitur eſſe queſtuoſus pa-
terfamilias ideſt prompte: ac ſolerter queſtum facere: quo in genere preta-
lit agriculturam omnibus alijs queſtib⁹: quoniam iuſta eſt: ⁊ non ab in-
uitis extorquet: ac eius exercitatio prodeſt ad virtutem. Eodem modo ac-
cipiendum eſt de alijs queſtibus: qui cum honeſtate ⁊ ſine iniuria fieri poſ-
ſunt. nam amplificatio patrimonij nemini nocens ſemper laudanda ē. Hec
igitur ante omnia habere debet paterfamilias: vt acquiratur in fructib⁹
prediorum: ⁊ alijs rebus. Secundum vt ſit queſitorum conſeruator: hoc
etiam neceſſarium eſt. nam quid prodeſt acquirere niſi conſeruetur. Illud
etiam ſciendum non videri quibuſdam minoris diligentie ſeruare ꝙ acq̇-
rere. De quo preclare Ouidius.

Non minor eſt virtus ꝙ querere parta tueri.
A Caſus ineſt illis: hic erit artis opus.

¶ Nam cribro haurire. ſ. quod faciunt illi qui tales ſunt: vt acquirant qui-
dem: ſed non conſeruent. ¶ Id enim nihil prodeſt: nec aliud eſt quam per-
foratum illud vas: de quo ſolent poete loqui quod ſorores ille fruſtra im-
plere nituntur. ¶ Eſſe preterea talem. ponit reliqua duo que habere debet
paterfamilias. ſ. vt ornari per diuitias: ⁊ vt frui ſciat. Ad hec enim duo vti-
les ſunt diuitie: nec vt multi peruerſe faciunt: illarum ſeruos eſſe decet: ſed
eas in noſtrum ſeruitium vertere. Erunt autem diuitie nobis ornamēto
et honori. id enim eſt quod Ariſto. inquit ornari per illas ſciat: ſi ſumpt⁹
opportune cum decore faciamus. huius partes ſunt edes parare diuitijs
congruentes: familiã honeſtam habere: ſuppellectilem abundantē: equo-
rum et veſtium decentem apparatum. huius quoq; eſt beneficentia in ami-
cos: ⁊ in publicis rebus magnificentia: vt ludi circenſes: vt munus gladia-
torum: vt epulum publicum: que tamen omnia facienda ſunt pro qualita-
te diuitiarum ⁊ decentia hominis. Fruemur autem diuitijs ſi ea que perti-
nent ad victum: ⁊ ad commoditatem noſtram inde ſuſceperimus. Nō enim
ita perceptum eſt rebus queſitis: vt in abundantia egeamus: puta qui vi-
num bibit acerbum vt maturum venundet: ac edibus inhabitat ſordidis
vt ſplendidas locet: ⁊ cetera que ſunt huiuſmodi. Ex quatuor ergo que pa-
trēfamilias hr̄e opꝫ: duo ad rei fami. amplificationē pertinēt: querere. ſ. et
ſeruare: duo rurſus ad vſum. ſ. vt in ornatum noſtrum diuitias conuerta-
mus ⁊ vt illis fruamur. Sed videtur contraria: ⁊ inter ſe pugnantia preci-
pere. Siquidem querere ⁊ erogare. item ſeruare ⁊ frui ꝯtraria ſunt. Reſpō

deo queſtũ facere opꝫ ⁊ ſeruare q̃ſita:vt habeas q̃d eroges decẽter:⁊ decẽ
ter fruaris.Qui em̃ nõ q̃rit neq; ꝯſeruat: erogare nõ põt.Itaq; in his ꝯſi
ſtũt liberalitatis:⁊ extremoꝝ ei⁹ fundamẽta.¶Diſtiguẽda q̃dẽ ſunt ſingu B
la.D.quatuor habere oportere patrẽfamilias:quoꝝ primũ fuit:vt ſit q̃ſi- pater fa-
tor.ad hoc igit̃ ſunt iſta p̄cepta vt nõ tranſeat res in ꝯfuſione: ſed diſtin- milias.
guat ſingula:⁊ inſpiciat diligẽter ꝓuidentia adhibita:vt ſemper plura ha
beat fructuoſa q̃ infructuoſa.nam ſi octo millia habeat in bonis:nõ debꝫ
habere edes quinq; millium:neq; predia ſuburbana:que maximi precij ⁊
exigui ſunt fructus:nec veſtem magnam patrimonij partẽ occupantẽ:ſed
negocia.ſ.ruſtica:vel negocia:vt mercaturam ⁊ ſocietates.Iſta ſunt diui-
denda ne omnia vni periculo ſubiaceant:vt ſi mercator in eadem naui to
tum patrimonium imponat.hec ſunt que dicuntur de queſtu faciendo in
genere.In ſpecie tamen laudauit agriculturam:cuius ⁊ particularia pre-
cepta in libris de re ruſtica leguntur:nec huius ſunt diſcipline:ſed rei ruſti
ce.¶Circa tuendum autem queſita.Hec ſunt precepta circa ſecundam p̃-
tem.hoc eſt circa tuitionem queſitorum:ad quos vtiles eſſe dicit p̃ſicas et
laconicas adminiſtrationes:vtilem etiam atticã.ſunt aũt hi adminſtran
di quidam modi certis in locis cõſueti:quos refert ad imitationẽ facien-
dam.Nos vero de ſingulis dicamus.ſed primum de attica.Pericles athe-
nienſis vir ⁊ in rebus bellicis:⁊ in cura reipu.omnium etatis ſue excellen
tiſſimus:in re quoq; familiari ſolers:ac frugi fuiſſe perhibetur.Is in eius
domo hoc obſeruaſſe traditur:vt quot annis fructus prediorum ſuorum
integre venundaret.Ipſe vero quecũq; neceſſaria ad victum familie erãt
ſeorſum emeret.ita ⁊ redditnum prediorum extabat ratio ex illis redacta
pecunia:⁊ ſumptum domeſticorum magnitudo non latebat:que maxime
ad diligentiam ⁊ frugalitatem pertinere videbantur. nec ſolum pericles
ſed et ceteri athenienſes hoc factitarunt. Hic itaq; eſt atticus admini-
ſtrandi modus:quem dicit Ari.eſſe vtilem ad conſeruationem.⁊ hoc ẽ q̃d
inquit.vendentes emunt.dic ergo vendentes fructus collectos ex predijs
emunt.ſ.ea que pertinent ad victum familie.Si enim vendas fructus:nul
lus per annum illos tibi ſurripit:nullus fraudat:nullus furatur.Nec tam C
facile abſumitur quod emptum eſt:q̃ quod prouenit ex predijs noſtris.
¶Et penoris inſtitutio non eſt:in exilioribus adminiſtrationibus.Quod
dixit i exilioribꝰ adminiſtrationibus non eſſe inſtitutionem penoris ideꝫ
eſt quod in magnis.Nam attici nec in magnis nec in exilioribus penus
habere conſueuerunt.¶Sed hoc quod de exilioribus ⁊ maioribus dicit
ad diſtinctionẽ Ari.refert:quã poſtea faciet.Eſt aũt penus vinũ ⁊ triticũ ⁊
cetera oĩa q̃ ad victũ pertinẽt:vt caſeus:⁊ perna:⁊ oleum.Cum enim ven-
derent hec omnia non inſtituebant penum:ſed dietim emebant.¶Eſt aũt
perſica.Quid ſit modus atticus diximus:nunc q̃d ſit perſicus aperit. Eſt
enim perſicus adminiſtrandi modus:vt dominus ipſe omnia videat:om-
niaq; inſpiciat:quod paulopoſt per exempla oſtendit.¶Ipſum omnia vi
dere.ſ.dominum.¶Et quod de Dionyſio inquit Dion.Dion ſyracuſanꝰ
Platonis auditor fuit:hic de Dionyſio ſimilia fere dicit:nullum enim pa
rem diligentiam habere alienorum ⁊ ſuorum.¶Itaq; quodcunq;.Ex quo
nullus parem diligentiam preſtat rebus alienis ⁊ ſuis : ſed multomagis
ſuis debet ergo paterfamilias quotcunq; per ipſum geri p̃nt circa illa cuꝫ
diligentia intendere.¶In quo perſicum ſimul ⁊ lybicũ.Vide frugi dictuꝫ
de oculo domini ⁊ de veſtig'o.Perſa enim.Perſa nomen eſt a prouincia ve
luti ſi quis dicat Italus vel gallus:nam perſia regio eſt vt Italia ⁊ gallia.
Eodem modo lybicus ⁊ Italicus.¶Inſpicienda ſunt igitur.concludit ſm

premiſſa. Si eni ocul' dñi multũ valet in reb' multũ ⁊ veſtigiũ: ⁊ pes ei' ſi
accedat ad rẽ. Sʒ hec ita ſunt inſpici enda. Sũt igit negocia diligẽter a viro
inſpiciẽda: ẽt ab vxore: put inter eos diſtincte ſunt cure. Nã alia ſunt q̃ vir
curare dʒ: alia q̃ vxor. Mulier. n. pãnos: ſuppellectilẽ: ⁊ alia que intra limẽ
ſunt curare dʒ. Uir aũt circa agriculturã: ⁊ alia q̃ virilia ſunt officia cũ fru
galitate intẽdat. ¶ Et hoc faciẽdũ eſt. Uir dʒ inſpicere negocia diligẽter: p̃
ſertim in magnis adminiſtrationib': quarũ cura alteri cõmittit. Jñ in exi
liorib' nõ tanta diligẽtia inſpectiõis flagitatur. Et hoc eſt qđ ait. in gran
diorib' ſepe: in exiliorib' raro. ¶ Niſi em qs. Ratio quare ſepe inſpiciẽdũ
eſt a dño in grãdiorib' adminiſtratiõib': q2 illo⁊ cura aliis ꝯmittit: itaq;
niſi dñs bonũ exẽplũ de ſe. i. de ꝑpria diligẽtia p̃buerit: nõ hẽbit imitato
res. ¶ Habiturũ nõ exiſtimãt. ſ. ſapiẽtes hoīes: vł ipſi q̃ curãt. ¶ Quaſi im
poſſe ſit nõ diligẽtis dñi diligẽtes eẽ vicarios: vicarii ſunt q̃ vices alicui'
gerunt. Cum ergo curatores gerant vices domini: impoſſe eſt niſi ipſe ſit
diligens: habere diligentes vicarios. ¶ Cum vero hoc ad virtutẽ. Hec ẽ co
hortatio ⁊ preceptum ad diligentiam. dʒ inqt p̃mo dñs ſurgere: q̃ ſerui': et
cubitum ire poſterius cum hec ad vtilitatẽ honeſtã: ⁊ ad rem familiarẽ vti
lia ſint: nec vnq̃ dimittere domũ incuſtoditã: ⁊ ante lucẽ ſurgere: quod ꝓ
deſt ad ſalubritatem ⁊ ad remiſſa. ⁊ ad ſtudia phie. ¶ In quib' igitur admi
niſtrationibus attica regula. Retulit ſupra duos adminiſtrandi modos
Atticum: ⁊ perſicum: ⁊ de pſico hucuſq; trãſegit: hoc eſt: vt domũ inſpiciat.
⁊ vigilet: ac omnia cum diligentia diſcutiat. poſtq̃ hoc dixit reuertitur ad
atticum: ⁊ illum diſtinguit: probans eum in exiliori bus adminiſtratiõib'
ſed in magnis putat non venditionem fructuũ eſſe faciendum. Sed ſeque
ſtrationem eorum que in annum. ⁊ eo⁊ que in mẽſes ſingulos ꝯſumere oꝫ
que enim in preſentia conſumenda ſunt: ponuntur ad man'. q̃ non in p̃nti
ad tp̃s deponunt: ſic idem fere exit effectus vt in attica: ⁊ penoris inſtitu
tio ceſſabit. ¶ Eodẽ mõ inſtris. Inſtra ſunt q̃bus fundus inſtruit: vt ligo
nes: ſarculi: falces: dolabre: ſecuris. h etiam ſequeſtrãda eẽ dicit. vt ſupra
de fructibus. ⁊ que quotidiano in vſu verſantur ad manus ponẽda illo⁊
quibus opus commiſeris: q̃ vero ad tp̃s expediũt: ſeponenda ſunt. ¶ Ho⁊
Edes. quoq;. Scilicʒ inſtro⁊: vel horum quoq;. ſ. quorũ rarus eſt vſus: ⁊ ad tp̃s.
ſeponuntur. ¶ Edes quoq;. Nunc de edib' dicit: qua⁊ Heſiod' quoq; mẽ
tionem fecerat. D. ergo ad tria nos debere reſpicere in edib' parandis: vt
ſint vtiles: vt ſint ſalubres: vt ſint ꝯmode. vtilitatis reſpect' habebitur cõ
ſiderata qualitate rerũ in illis reponendarũ: vt vtiles ad frumentum: ad
pannos: ad fructus conſeruandos: ad perſonas quoq;: que in illis verſari
debent. Commoditatis rurſus ⁊ ſalubritatis habetur reſpect' prouidẽdo:
vt eſtate quidem afflabiles vento: hyeme vero ſolẽ recipiãt. Erunt autem
inquit hmõi: ſi aduerſo borea fuerint nec equaliter late. aduerſo borea nõ
ſignificat contra boream: ſed ſm boream: id eſt ad eas partes verſe: ad q̃s
boreas perflat: et ſic ad meridiẽ erũt verſe. Si. n. ſolẽ habebũt hybernum
et vmbram eſtate ⁊ ventum q̃ plurimũ per tp̃s eſtatis inde perflat. ¶ Nec
equaliter late. Nam ſi eſſent equalr late: verſe eſſent ad oẽs partes: ſed ſi
erũt oblonge edes: ⁊ ad meridiem ſpectantes: tunc habebunt ſupra ſcri
ptas commoditates ſolis ⁊ venti ⁊ vmbre. nam ſol in eſtate altius inces
dens domos ad meridiem verſas non intrat. hyeme vero longius vadens
totus per feneſtras infunditur. Ita eſtate vmbram: hyeme ſolem habebũt
preterea eſtate flatum ventorum: hyeme a ventis quietem. ¶ Videt quo⁊
ianitor eſſe ponendus in magnis edibus pro obſeruatione importãdo⁊
et exportando⁊: dʒ vere eſſe inutilis ad cetera: ceu claudus vel mancus ⁊

in hoc enim ⁊ minor iactura fit: quia minus laborare poſſet: ⁊ erit magis ſedulus propter impotentiā corporis. ¶ Ad rectum vero vſuʒ inſtrorꝝ. Que ſint inſtrā ſupra diximus. ¶ Illud laconicū valet. Nūc ex laconico modo vel regula: cuius ſupra mentionē fecit dū inquit perſice ⁊ laconice ⁊ attice: ſed nihil de eo modo tūc explicuit. hic ponit ſingula ſuo loco iacere oportere: qđ vtile eſt ad vſum inſtrorꝝ: qm̄ parata nō requirunt: ſʒ hoc laconicum: non ad hoc ſolū: ſʒ ad cetera quoqꝫ: vt ſeparationē fructuū ⁊ aliarum rerū: puta veſtiū viriliū a mulieribus ⁊ ceteris huiuſmodi dictū valet

¶ Economicorum Ariſt. Liber Secundus.

¶ Leges probe mulieris. Cap. Primum.

Probam mulierē omnibus que ſunt intus dominari oportet: curāqꝫ habere omniū ſm̄ pſcriptas leges. Non pmittentē quēqꝫ ingredi ſine pcepto viri: veritam maxime verba que de mulierū corruptela circūferuntur: ⁊ ſi quid intus accidat: vt ſibi notum ſit ſoli: ⁊ ſi quod malū ab ingredientibus cōmittatur: vt penes virum ſit culpa. ¶ Dominā vero impenſarum ad feſtos dies quos pmiſerit vir. Sumptu aūt ⁊ veſtitu ⁊ apparatu minori etiam vtatur: qꝫ leges pmiſerint ciuitatis. Conſiderās qꝫ nec veſtimentorꝝ nitor / nec excellētia forme / nec auri magnitudo tm̄ valet ad mulieris laudem / qꝫtum modeſtia in rebus ad ſtudiū honeſte decoreqꝫ viuēdi. Etenī omnis hmōi ornatus animi optabilis eſt / multoqꝫ firmior ad ſenectutem vſqꝫ veras laudes ſibi natiſqꝫ afferre. Sic igit̄ ipſa ſe in his animet mulier virtutibus: pgatqꝫ laudabiliter rebus preeſſe. Nam viro quidem indecens videt̄ ea ſcire que intra edes fiunt: in ceteris vero omnibus parere mulier viro contendat. ¶ Nec audiēs quicqꝫ de repub. nec tractans quicqꝫ eorꝝ que ad ꝯnubia ſpectare vident̄: ſed cū tempus poſcet aut filias tradere nuptui / aut nurus accipere: obediat penitus in his viro / atqꝫ ſic vna deliberet: vt ſententiam viri ſequatur intelligēs non ita turpe viro eſſe quicqꝫ eorū que domini ſunt facere: ſicut mulieri que foris pquirere. ¶ Exiſtimare aūt debet mulier vere compoſita mores viri eſſe legē ſue vite impoſitam ſibi a deo per cōiunctionem / mrimonii atqꝫ ꝯſortii. Quos ſiquidem equo ferat animo: pfacile reget domū. ſin ꝯ: difficilius. ¶ Quapropter decet non ſolum in pſperis rebus ſecūdaqꝫ fortuna / vnanimē ſeſe viro pſtare: ⁊ inſeruire velle: verū etiam in aduerſis. Si ſit in rebus defectus / vel corporis egrotatio vel alienatio mentis / equo ferat animo ⁊ obſequatur: niſi forte turpe aliquid ſit vel indignum. ¶ Nec ſi quid perturbatione animi deliquerit memoriter ſeruet: ſed egritudini ignoranticqꝫ aſcribat. Nam quanto in his diligentius obſequatur: tanto ſibi maiorem gratiam habebit: cum ab egritudine fuerit liberatus.

B Quid potiſſimum ad mulierū laudē.

D Mulieri in leges ſunt mores viri.

et ſi iubente aliq̄d turpe nō paruerit:melius recognoſcet ad ſani-
C tatem reuerſus. Quapp ab his cauere dʒ mulier. In aliſs auteʒ
multomagis obtēpare:q̄ſ ſi empta veniſſet in domū. Magno.n.
p̄cio empta fuit ſocietate vite:ꝛ ꝓcreatione liberoꝝ: q̄bꝰ nec ma-
ius:nec ſanctius quicq̄ ceſſe pōt. Preterea ſi cum fortunato vixiſ
ſet viro:nō vſq̄ adeo virtus eius illuſtrata eſſet. Non eſt ſane pa
rum ſecundis rebus bene vti:attamen aduerſas moderate perfer
re multomagis eſt exiſtimandum. Nam in magnis calamitatibꝰ
ꝛ iniuriſs nihil abiecti facere celſi eſt animi. ¶ Precanduʒ eſt igit
ne quid tale accidat viro. qđ ſi q̄d tale accidat aduerſi:putare dʒ
mulier hinc optimā ſibi laudem (ſi recte ſe geſſerit) ꝓuenturam:ſe
cum ipſa repetens q2 nec Alceſte tantam gloriaʒ ſibi compaſſet:
nec Penelope:tot tantaſq̄ meruiſſent laudes:ſi cum fortunatis
viris vixiſſent. Uerum Admeti ꝛ Ulyxis aduerſitates parauerūt
illis memoriam ſempiternam. In aduerſitatibus eīm viroꝝ ſuo-
rum fidem ac iuſtitiam erga illos ſeruantes:gloriam non imme-
D rito ſunt conſecute. Nam proſperitatis quidem facile eſt repire p-
ticipes:aduerſitatis vero ni optime ſint mulieres:p̄ticipes eſſe re
nuūt. Ob que oīa multomagis decet virum in honore habere:
nec illuʒ contēnere:ſi ſacra pudicitia:ꝛ opes animoſitatis filie ſʒ
Herculem non ſequantur. Mulier igitur hmōi ſeſe moribus ac
legibus cuſtodire debet.

Magno p̄cio ēpta ē mulier.

In magnis calamitatibꝰ et iniurijs nihil abiecti facere: magnanimi eſt animi.

Proſp̄itatis facile eſt repire p̄ticipes.

¶ Leges viri ad vxorem. Cap. Secundū.

Vir aūt viceuerſa leges ſibi reperiat ad vxoris vſum.
Q̄ñ tanq̄ filioꝝ:viteq̄ſ ſocia in viri domuʒ ꝓuenit na
tos relictura genitoꝝ:viri ſuiq̄ſ noīa habituros q̄bꝰ
quid ſanctius eſſe pōt: aut circa que magis ſtuderet
vir ſane mentis:q̄ſ ex optima laudabiliſſimaq̄ſ mulie
re filios procreare ſenectutis paſtores:quaſi optimos ac reueren
E tes p̄ris:matriſq̄ cuſtodes:ac totius domi ſeruatores. ¶ Educa
ti ſiquidem recte a parentibꝰ p ſanctos ꝛ iuſtos mores: boni me-
rito euadent. Cōtra vero ſi fiet:ſentient detrimentū. Niſi eīm pa-
rentes exemplū vite filijs preſtent:euidentē excuſationis cauſaʒ
erga ſe:illis relinquunt. Ac timendū eſt:ne contenti a filijs:quaſi
non bñ vixerint:in ſenectute deſerantur. ¶ Quapropter nihil p̄-
termittendum eſt:qđ ad vxoris p̄tineat diſciplinam: vt ex qua q̄ſ
maxime fieri pōt optima filios generet. Nam agricola quidem ni
hil omittit quo ſemen in optima terra: ac maxime exculta ſerat:
ſperans ita demum fructus optimos inde ſe recepturuʒ. ac ſiqua
via immineat mori p̄liando magis vult aduerſus hoſtes q̄ſ illiꝰ
vaſtationem pati. ꝛ hmōi mortes laudantur maxime. Cum ergo
tanta adhibeatur cura pro corporis eſca. quid pro liberis ꝛ matre
educatrice? nōne ꝓtinus oē ſtudiū fuerit adhibendum? Hoc eīm
ſolo hoīum conditio mortalis exiſtens per ſucceſſioneʒ ſempiter

Paſtores ſenectutꝭ filij ſunt.

nitatem conſequit̄:oīaq₃ parentū vota huc tendunt. Quāobrem qui iſta negligit:⁊ deos ipſos vī̄ negligere. pp̄ deos igitur q̄bus pn̄tibus ſacra fecit ⁊ vxorem duxit:ac multomagis ſe poſt parentes vxori tradidit ad honorem. ❡ Maximus aūt honor eſt ſobrie mulieri ſi cernat virum ſuū obſeruantē ſibi caſtitatē: nec de vlla muliere magis cogitantē:ſed pre ceteris oībus hanc ⁊ ſuā ⁊ fidelem ſibi exiſtimantē. Tanto eñ magis ſtudebit mulier ſe talē preſtare quāto ſe cognouerit fideliter atq₃ iuſte a viro diligi. ❡ Ergo prudentē ignorare nō decet:q̄ parentibus:quiue vxori ⁊ filijs honores cōueniant:vt tribuens vnicuiq₃ q̄ ſua ſunt:iuſtus ⁊ ſanctus habeatur. Pergrauiter eñ vnuſquiſq₃ fert honore ſuo priuari:nec ſi aliena q̄s permulta tribuat contentus erit:ſi ſua ſibi auferantur. Nihil vero magis ſuum eſt vxori: nec magis illa a viro preſtandum:q̄₃ ſancta ⁊ intemerata ſocietas. Quapropter nō decet hominem ſane mentis:vbicumq₃ contigerit ſemen exponere: ne de vilibus ⁊ iniquis:ſimiles liberis legitimis procreentur : ex quo ⁊ vxor honore ſuo priuatur:⁊ filijs iniuria fit:ac ſibi pro his omnibus dedecus incumbit. ❡ Appropinquandu₃ vero eſt vxori cum magna tēperantia atq₃ modeſtia:ſitq₃ pudor in verbis : in operibus vero fas atq₃ honeſtas:in conuerſione fides ⁊ moderatio. ❡ Parua quidem peccata:⁊ ſi voluptaria fuerint: ignoſcēdo ſi q̄d vero per ignorantiam deliquerit:cōe faciendo. ❡ Nec metū incutiat ſine verecūdia ⁊ pudore: hec eñ meretrices ad mechos pati decet. At vero cum verecūdia ⁊ pudore iuſte diligere ⁊ timere: id ingenue eſt mulieris erga propriū virū. Duplex eſt eñ timoris ſpēs. Una cum reuerentia ⁊ pudore: qua vtuntur ad p̄res filij modeſti:⁊ ciues bn̄ morati ad beniuolos gubernatores. Altera cum inimicitia ⁊ odio. ſicut ſerui ad dños:⁊ ciues ad tyrannos iniuſtos ⁊ iniquos. ❡ Ex his quoq₃ oībus meliora eligens vxorem ſibi conciliet:ac fidelem ſibi propriāq₃ efficiat: vt ſiue pn̄s ſit vir:ſiue abſens:nō minus vtilis ſit quaſi ſemper adeſſet tanq̄₃ rerum cōium curator. Et quādo vir abeſt:vt ſentiat vxor nullum ſibi neq₃ meliorem:neq₃ cōmodiorem:neq₃ magis ſuum eſſe q̄₃ virum. Oſtendatq₃ hoc ab ipſo initio ad cōe bonum ſemper intendens:q̄₃uis puella ſit ac noua in talibus. Siquide₃ talia incipiat ⁊ ſibi ipſe maxime dn̄etur:optimus toti⁹ vite rector exiſtet ⁊ vxorem talibus vti docebit.

F Mortalis ꝯditio hominū ſempiternitatē p liberos cōſequitur.

G Pergrauiť vnuſquiſq₃ fert honore ſuo priuari. Iniqu⁹ ē q̄ ſemē vbicūq₃ cōtigerit : exponat

H Duplex ē timoris ſpēs.

❡ Quarūdam harum legu₃ teſtimonia ex Homero.

❡ Capitulum Tertium.

NAm neq₃ amorē:neq₃ timorē abſq₃ verecūdia laudauit Homerus:ſed vbiq₃ amare precipit cu₃ modeſtia ⁊ pudore. Eo quidem mō Helenam timere Priamū inquit ita dicentem. O metuende mihi ſemp̄ ſemp̄q₃ tremende Chare ſocer:nihil aliud dicens q̄₃ eam cu₃

⁊ pudore diligere. Ruꝛſus vero Ulyxes ad Nauſicã inquit. Temu lier valde equidem admiroꝛ ⁊ metuo. Cenſet aũt Homerus virũ ⁊ vxoꝛem ſic inuicẽ ſe hr̃e debere. nã nemo deterioꝛẽ ſe admittat ac veretur. Sʒ hmõi affect⁹ accidunt inuicem melioꝛib⁹ ⁊ natura benignis: minoꝛib⁹ etiã ſapiẽtia ad ſe melioꝛes. Hũc animũ Ulyxes erga Penolopẽ gerens: abñs licʒ: nil deliqt. Agamẽnon aũt ꝓꝑ Chryſeidẽ erga ꝓꝑiã peccauit vxoꝛẽ: auſus dicere in concione grecoꝝ: captiuã mulierẽ nec natura preſtantẽ: imo (vt plane dixerim) barbarã in nullo Clitẽneſtra deterioꝛẽ eſſe. ex qua cũ liberos haberet: nõ recte ſe gerere viſus eſt. Quo enim recte: qui anteq̃ ſciret qualis erga ſe foꝛet: vi ductam ſibi illã cõiunxerat. At Ulyxes rogante atlãtis filia vt ſecũ maneret: ac ſempiternitatem pollicẽte: ne ob id qdẽ prodire voluit vxoꝛis affectum: ⁊ amoꝛeʒ: ⁊ fidẽ: maximũ ſibi ſuppliciũ arbitratus ſi malus dum eſſet: immoꝛtalitatẽ haberet. cũ Circe etiã manere noluit: q̃q̃ inſuꝑ ſocioꝛuʒ ſalutem pollicente. imo rñdit nihil ſibi dulci⁹ videri poſſe q̃ patriam iuculẽtã ⁊ aſperam. Magiſq̃ optauit moꝛtalem vxoꝛẽ filiũ q̃ videre: q̃ fieri ipſum immoꝛtalẽ. Sic ille firmã ſtabilẽq̃ vxoꝛi fidẽ ſeruabat: ꝓ quibus merito ab vxoꝛe eadem repoꝛtabat. In oꝛatione quoq̃ illa quã habuit ad Nauſicã apparet poetã maxime pꝛobare viri ⁊ vxoꝛis pudicã ſocietatẽ: precatus eſt eñ deos vt darent illi virũ: ⁊ familiam: ⁊ vnanimitatẽ cũ viro: nõ quãlibʒ: ſed honeſtã. Inquit eñ nihil melius eſſe poſſe hoibus q̃ ſi concoꝛdi volũtate vir ⁊ vxoꝛ domũ gubernarẽt. hic igiꝛ (vt pʒ) laudat poeta vnanimitatẽ mutuã viri ⁊ vxoꝛis: nõ eam qdẽ que circa impꝛoba obſequia: ſʒ eã q̃ animo ⁊ pꝛudentia iuſte cõiuncta eſt. Nã voluntate domũ gubernare hoc deſignat. Idem etiã inqt q̃ cuʒ hmõi inter virum ⁊ vxoꝛem viget concoꝛdia: inimici quidem eoꝝ anguntur plurimũ: amici vero ꝑmagna ſuſcipiũt gaudia. quẽ tñ q̃ vera dicentẽ pꝛobant. Nã viro qdeʒ atq̃ vxoꝛe circa res optimas cõcoꝛdi ſtudio vacãtibus: neceſſe eſt vtriuſq̃ amicos idẽ ſentire. Deinde pꝛopter concoꝛdiã potentes facit ⁊ inimicis ſpem auferũt: ⁊ amicis pꝛoſunt. q̃ ſi ipſi diſſideant: amici quoq̃ diſſidebũt ⁊ infirmitatem ipſi ſentient maxime. Itaq̃ manifeſte ꝓcepit poeta. Uirũ ⁊ vxoꝛẽ in his que impꝛoba ⁊ impudica ſunt: ſibijnuicem conſentire nequaq̃ debere.

Quedam communes viri ⁊ vxoꝛis leges.
Capitulum Quartum.

In his vero que q̃ maxime fieri põt pudica ſunt ⁊ iuſta concoꝛditer ſibijnuicem inſeruire ſtudentes. Pꝛimo qdem curam omnem parentibus exhibere. Uir quidem vxoꝛis parentibus non minus q̃ pꝛopꝛijs. vxoꝛ autem viri. Deinde filioꝝ: ⁊ amicoꝛũ: ⁊ rerum domuſq̃ totius tanq̃ cõ-

muális:curem habeant:ſeipſos ſtudio ⁊ diligentia ſuperare certantes:vt quiſq; plurimoꝝ bonoꝝ ſit auctor ⁊ cauſa:melioꝛq; exiſtat:⁊ iuſtior depoſita quidē ſupbia. Induſtria vero ſuſcepta cū benignitate ⁊ manſuetudine gubernantes.⁊ cum ad ſenectam ꝑuenerint depoſito adminiſtrationis onere:⁊ concupiſcentijs liberati poſſint ⁊ ſibijpſi.inter ſe:ac filijs ſuis rationē reddere.vter eorū magis profecerit in familie gubernatione:ac ſtatim ſcire aut ꝑ fortunam malū:aut per virtutē bonū.in quibꝰ ꝗ ſuperauerit: maximū premiū a diis cōſequitur:vt Pindarus inqt. Dulce eñ ſibi coꝛ:⁊ ſpes mortaliū ſibi multiplicē alit voluntatem. ¶ Scḋm vero a filijs in ſenectutem feliciter educari. Quapp ⁊ priuatim ⁊ publice decet eum qui vitā agit:ad oēs deos:hoīeſq; reſpicere:multum etiam ad vxorē ⁊ filios:⁊ parentes.

¶ Scḋi Economicoꝛum Ariſtotelis Finis.

¶ Leonardi aretini explanatio in Secundum Economicoꝝ.

PRobam mulierē omnibus. In reifamiliaris diſciplina conſideratio habetur perſonaꝝ:⁊ rerum.perſone ſunt ex quibus conſtat domus vir ⁊ vxor:parentes ⁊ filij: dñs ⁊ ſeruus. hec potiſſima eſt pars:magiſq; opꝫ patrēfami.curam perſonaꝝ habere ꝙ rerū.nam; ille perſonarum gratia cōparantur.res igitur acquirimus vel per agriculturam:vel per alios naturales modos ad familie indigentiā. permutamus etiam ⁊ miſcemus exercitia:ſupplentes defectum.Et hucuſq; vere ſunt diuitie:certeq; ⁊ terminate.ſupra vero has nullus eſt terminus diuitiarum:cum ille iam non in ſupplenda indigentia:ſed in patrimonio augendo verſentur.Placet tñ ſapientibus hanc patrimonij amplificationem (ſinemini noceat) non eſſe vituperandam.nam ad magnificentiam ⁊ liberalitatis opus proſunt reiq;publice conducunt. Acquirendarum igitur precepta rerum ſupra dedit:de ſeruis etiam ⁊ de dominis expediuit. Nunc aūt in hoc ſiue libro:ſi ue libri parte:de viro ⁊ vxore Ariſto.tranſigit: que etiam intermiſcens de filijs.opꝫ ergo mulierem ꝓbam dominari omnibus que ſunt intra edes curāq; habere oīum ſm̄ ꝑſcriptas leges.¶ Preſcriptas leges. xx
Dicit qꝛ ſupra dictū eſt ita naturā inſtituiſſe:vt vir querat foris:vxor parta domi conſeruet ¶ Nō permittentē quēq; ingredi ſine precepto viri. Huius precepti tres ſubijcit rōnes. Prima vt vitentur obloquia. Scḋa ne efferantur ſecreta domus. Tertia ne ſibi imputari queat:ſi quid mali ꝑ ingredientē cōmittatur. Sed imputetur viro ꝗ precepit. ¶ Sumptu aūt ⁊ veſtitu. Optimo precepto domeſtica rō ſubijcit. Duplex eſt ornatꝰ: corporis ⁊ animi.corporis veſtes.aurū ⁊ forma. Animi vero honeſtas ⁊ decus quibꝰ virtutes cōtinent. hic animi ornatus ad ſenectā vſq; perdurat: immo tūc etiā magis floret:ille vero aliter cito deficit. ¶ Cōſorij qꝛ ꝗ fortuna eſt vni ⁊ alteri. Sors eñ fortuna. ¶ Si ſit in rebꝰ defectus.ſcꝫ externis: vel corpis egrotatio vel alienatio mētis.qꝛ ſic ſunt tria bonoꝝ gña:externa:animi:⁊ corporis. ¶ Precandū eſt igitur. Nam fortuna nō eſt in nr̄a ꝑtāte. Ideo dicit precandū:nō aūt ꝓuidendū. ¶ Uir aūt.de muliere ſuperius:nūc de viro. ¶ Quando filioꝝ viteq; ſocia. Et ſic duplex eſt cura viri circa vxorem:vna.

pro filiorum bonitate:altera pro vite cõmoditate. hoc enim ſolo:procrea-
tione filiorum. ¶Ergo prudentẽ ignorare nõ decet. hoc eſt quaſi caput hu
ius doctrine nõ ignorare quid cuiqꝫ debeatur. ¶Juſtꝰ ⁊ ſanctus. Juſtitia
eſt que vnicuiqꝫ tribuit ius ſuum. ¶Nihil vero magis ſuũ eſt vxoris. hec
Timor. eſt minor prepoſitio ad illã ſuperiorẽ vnicuiqꝫ tribuẽdũ eẽ ius ſuũ. ¶Nec
metũ incutiat ſine verecũdia ⁊ pudore. Duplex eſt timoris ſpẽs vt ſubijcit
N vna cũ verecũdia ⁊ pudore:altera que eſt ſine verecũdia quã nõ inferat vir
vxori:qꝛ non cõuenit. ¶Et ſi ipſe ſibi marie dominetur. vt inquit Tulliꝰ.
Tunc incipiat alijs imperare:cũ ipſe turpiſſimis dñis dedecori ac turpitu
dini ſeruire deſierit. ¶Nã neqꝫ ꝓbat ſuperius dicta per Homeri teſtimoniũ
per diuerſos actus Ulyxis ⁊ Agamẽnonis. Propter Chryſeidez. Chryſeis
Agamẽnonis ancilla fuit:ꝓpter quã orta eſt diſcordia iter Achillẽ et Aga
mẽnonẽ. Nã cũ Achilles ſuaderet reddẽdã eſſe patri Chryſide qui erat ſa
cerdos Apollinis:Agamẽnon iratus in maledicta ꝓrupit. Atqꝫ in cõcione
grecorũ dixit ſe nũqꝫ dimiſſurũ:qm̃ etiã Clitẽneſtre vxori illã preferebat.
nec certe illã eſſe vlla in re inferiorẽ Clitẽneſtra:nõ corpore:nõ ingenio:nõ
opera. Ob hoc reprehenditur ab Ariſt. qꝛ parum cogitauit de vxoris hono-
re ex qua liberos habebat. ¶Quomodo eñ recte. Reſumptio eſt oratoria
O ¶Qualis erga ſe foret. Chryſeis. q. d. nõ ſe excuſet Agamẽnon: qꝛ ſit vir-
tuoſa:ideo illam habere. nã primo ſibi illã coniũxit:qꝫ ſciret qualis eſſet er-
ga ſe. dũ enim eſſet bello capta: ⁊ per vim nõ potuit ante ſcire qualis eſſet.
¶At Ulyxes. Ad cõtrarium exemplũ reuertitur. ¶Maximum ſibi ſuppli
cium arbitratus. Sapiẽtiſſimum dictũ. Maximum eñ detrimẽtum eſſe pu
P tandum eſt male agẽti: vt viuat diutiſſime. ¶Cu z Circe. Fabula circes no
Phi neo- ta eſt etiam pueris. ¶In oratione quoqꝫ. hec omnia ſunt apud Homerum
terici po- quẽ optime Ariſto. ſciebat cõtra cõſuetudinẽ eorũ qui ſe nũc phos appel
tius crico lant. ¶Nullum maius bonũ. Nota laudẽ cõiugij ex Homeri Ariſtotelisqꝫ
ſophi qui ſentẽtia:cõtra vituperatores huius ſanctiſſimi vinculi. Nã ſine bono cõiu
poetaꝝ le gali:nec domus:nec ciuitas nec vita q̇dẽ humana ſtare põt. ¶Nã volũtate
ctionẽ cõ domũ gubernare. volũtas eſt boni. Malus autẽ facit que ſibi videtur:nõ
temnũt. tñ que vult. nihil eñ vult:niſi bonũ. Ac ſtatim ſcire. Duo inquit ſunt pre-
mia parẽtibus ſi recte ſe geſſerint. Unum ſtatim ex ipſa cõſcientia recte fa-
ctorũ: ⁊ hoc eſt maximũ premiũ a deo nobis datum. alterum poſtea a filijs
nobis exibetur in ſenectute alẽdo atqꝫ colẽdo. ¶Dic ergo:ac ſtatim ſcire. i.
hoc ipſo ꝙ ſcit ⁊ ſibiipſi cõcius eſt recte factorũ maximum premiũ a dijs cõ
ſequitur: ⁊ hoc probat ex Pindari auctoritate cuius eſt illud carmen. Dul-
ce ſibi cor ⁊c. i. cor ſibiipſi placẽs ⁊ in ſe gaudens. nam vt qui male agit ſti-
mulatur ꝯſciẽtia ⁊ metuit. ſic qui bene facit gaudet animo ⁊ bene ſperat. Se
cũdum vero a filijs. hoc eſt alterum premiũ: ⁊ dicit ſecũdum:qꝛ ſupra in pri
mo cũ ſtatim ſcire dixit pro primo: ⁊ ideo dicit. nũc ſecũdum referendo ad
illud ſtatim ſcire:quod anteceſſit in litera.

¶Leonardi Aretini viri clariſſimi in li-
bros Economicorum Ariſtotelis:
ad Coſmũ Medicez Floren
tinũ Cõmentarij:felici-
ter expliciunt.

¶ Index contentoꝛum in pꝛimo Politicoꝛum.

1 De ciuitate:gubernatoꝛe:partibus:domo pago. fol.clj.
2 Quid ciuitas:homo ciuile animal. partibus ciuitas pꝛioꝛ. folio.eodem
3 De re familiari:domino: ſeruo:acquiſitione: imperandi modis. folio.clij.
4 De duplici ſeruo:potētia gubernādi imperio:dominatione: gubernatione. fo.cliij.
5 De poſſeſſione:acquiſitione:hominum vitis:veris diuitijs.fo.cliiij.
6 De nummularia acquiſitione:ꝙ preter naturam : ꝙ differat a cura rei familiaris. fo.clv.
7 De acquiſitione neceſſaria: medicina: nūmularia:⁊ ſpeciebus eius. f.clvj.
8 De partibus rei domeſtice differētia virtutibus mulieris:ſerui pueri:imperātis:parētis artificū: ⁊ cauſa. fo.eodem.

¶ Index contentoꝛum in ſecundo Politicoꝛum.

1 De optĩa repu.Socratis:differēte multitudine:eq̄litate:ſufficiētia.f.clviij.
2 De republica Socratis:impꝛobatio. fo.eodem.
3 De communitate facultatū:⁊ nōnullis incommodis rempublicam Socraticam ſequētibus. fo.clix.
4 De repu.Plonis:q̄ ⁊ Socratis ſecūda reſpublica dicitur. fo.clxj.
5 De Phalee(que ⁊ Chartaginēſium)repu. fo.clxij.
6 De hippodami ⁊ Mileſioꝛum republica.. fo.clxiij.
7 De Lacedemonioꝛum republica. f o.clxiiij
8 De republica Cretenſium. fo.clxvj.
9 De ſuperioꝛum rerumpublicaꝝ cōparatione. fo.clxvij.
10 De republica Solonis:⁊ inſtitutoꝛibus rerū publicarū. fo.clxviij.

¶ Index contentoꝛum in tertio Politicoꝛum.

1 De ciuitate:ciue:ciuitate donatis: magiſtratib⁹:de iuſte ⁊ iniuſte ciuibus. folio.clxix.
2 De idētitate:magnitudine:mutatione ⁊ pacto. fo.clxx.
3 De virtute abſolute viri boni ⁊ boni ciuis eius qui preeſt ⁊ eius qui ſubeſt ⁊ de opificibus. fo.eodem.
4 De republica:gubernādi:ſpeciebus reifamiliaris:imperijs republica recta ⁊ lapſa. fo.clxxi.
5 De diuiſione ⁊ diffinitiōib⁹ rerūpublicaꝝ:⁊ trāſgreſſionū eaꝝ. fo.clxxiij
6 De iuſto paucoꝝ ⁊ populariū:ciuitatis fine:virtute ⁊ vitio.fo.eodē.
7 De dn̄io ciuitatis:⁊ repetūdis rōnibus. fo.clxxiiij.
8 De fine Politice:pꝛecellētia:nobilib⁹:opulentis:iuſtitia virtute bellica:legiſlatoꝛe. fo.clxxv.
9 De vno ceteris ꝟtute p̄cellēti:oſtraciſmo:optĩa republica.fo.clxxvij.
10 De republica regia ⁊ regum ſpēbus. fo.eodem.
11 De ſpeciebus regum:imperatoꝛe:optimo viro:optimis legibus:vno:multis:potētia circa regem. fo.clxxviij.
12 De ptāte regia multis : vno multitudine apta regno:⁊ alijs ⁊ rebuſpublicis .fo.clxxix.

¶ Index contentoꝛum in quarto Politicoꝛum.

1 De optima republica:⁊ pertinētibus ad legiſlatoꝛem. fo.clxxx.

2 De ſpeciebus rerũpublicarum:trangreſſionibus cenſu poteſtate: de exquirendis a ciuili vero. fo.eodem.
3 De diuerſitate partium ciuitatis: de priſca ⁊ propꝛia de reſpublicis ſententia. fo.clxxxij.
4 De populari gubernatione:partibus ciuitatis:ſpeciebus plebis ⁊ ſpecieb⁹ nobiliũ:⁊ ſpeciebus popularis gubernationis. fo.eodem.
5 De ſpeciebus paucoꝛũ potentie:⁊ permixtis gubernationib⁹.fo. clxxxiiij.
6 De ſpẽbus popularis ⁊ paucoꝛũ potẽtie:⁊ cãis earum. fo.eodem.
7 De diuiſione Platonis:⁊ ſpeciebus optimatum. fo.clxxxv.
8 De cenſu poteſtate:de legibus bonis:finibus optimatis:popularis:⁊ paucoꝛum potentie. fo.eodem.
9 De cõmixtione:⁊ modis cõmixtionis reipub. fo.clxxxvj.
10 De tyꝛannide ⁊ modis tyꝛannidis. fo.eodem.
11 De optĩa repub.ptibus ciuitatis:mediocritate exceſſu atq defectu. eodẽ.
12 De mltitudie pplaritati apta:⁊ d fallaci ⁊ fucaria diuitũ bõitate. clxxxviij.
13 De vafris legib⁹ paucoꝛũ potentie ⁊ populariuꝫ ⁊ de contẽperamento: gubernatoꝛibus:antiquitate regie gubernationis. fo.eodem.
14 De partibus reipublice:conſilijs:magiſtratibus:iudicijs de cõſultandi poteſtate ⁊ membꝛis eius. fo.clxxxix.
15 De magiſtratibus:neceſſarijs:pꝛopꝛijs:honeſtis:⁊ de magiſtratuum inſtitutionibus. fo.cxc.
16 De iudicijs:iudicioꝛũ ſpeciebus:⁊ de modis iudicioꝛum. fo.cxcj.

¶ Index contentoꝛum in quinto Politicoꝛum.

1 De cauſis mutationum rerumpublicarũ:reſpublicis:inequalitate: equalitate iuſto ⁊ ſtabilitate. fo.cxcij.
2 De ſeditionibus paucoꝛum ⁊ populariũ:p quibus rebus ſeditiones oriãtur:⁊ de cauſis earum. fo.eodem.
3 De cauſis vndecim ſeditionũ:declaratio. fo.cxciij.
4 De medelis:⁊ documẽtis circa ſeditiones. fo.ſequenti.
5 De mutationibus ⁊ modis mutationũ pplaris guber. fo.cxcv.
6 De mutationib⁹ ⁊ mõis mutationũ gubernatiõis paucoꝝ potẽtie.fo.eodẽ
7 De mutationibus ⁊ modis mutationũ optimatum. fo.cxcvij.
8 De cõſeruatione rerũpublicarũ:pꝛecepta viginti. fo.ſequenti.
9 De conditionibus pꝛecipuos adeũtium magiſtratus ⁊ pꝛeceptis popularitatum:⁊ potentatuum ſaluãdoꝛum. fo.cxcix.
10 De mutationibus regni ⁊ tyꝛanide. fo.ſequenti.
11 Per que regna ſaluantur:⁊ quibus modis retinẽtur tyꝛãnides. fo.ccij.
12 De duratione tyꝛannidis : ⁊ loco Platonis obſcuro : ⁊ repꝛobatione Socratis. fo.cciiij.

¶ Index contentoꝛum in ſexto Politicoꝛum.

1 Quod q̃ rebuſpublicis paucoꝛũ potentijs:⁊ popularib⁹ gubernationib⁹ conueniant:conſiderandum ſit. fo.ccvj.
2 De fine popularis gubernationis:⁊ quibuſdam popularium gubernationum peculiaribus. fo.eodem.
3 De cenſu patiendo in populari gubernatione. fo.ſequenti.
4 De quatuoꝛ ſpeciebus populariũ:ad quos pertineant : de earum legibus atq vaframentis. ibidem.
5 Ad populares inſtitutiones pꝛecepta. fo.c[illegible]vi
6 De ſpecieb⁹ paucoꝛũ:oꝛdinatione cenſus:qui ex populo aſſumendi:q̃ paucoꝛum gubernationes:potioꝛes ⁊ que deterrime. fo.ccix.
7 De partibus multitudinis:quot vtiles ad bellum ⁊ pꝛecepta ad paucoꝛum

potentias. fo.eodem.
8 De magiſtratibus:ſpeciebus magiſtratuum:⁊ quibuſdam que expediunt ꝛ folio.ccx.

Index contentorum in ſeptimo Politicorum.

1 De optima republica:⁊ ciuitate beata. fo.ccxj.
2 De identitate felicitatis:felicitate actiua ⁊ contemplatiua:⁊ optima reipublice diſpoſitione:placitis aliorum ⁊ officio legiſlatoris. folio.ccxij.
3 De controuerſia in vſu virtutis:dominatu:⁊ preſtantia vite contẽplatiue. folio.ccxiij.
4 De multitudine:quantitate regionis:⁊ precipua ciuitatis quantitate. fo.eodem.
5 Conditiones optime ciuitatis:⁊ de ſitu vrbis. fo.ccxiiij.
6 De communione maris:nautica turba nauali potentia:⁊ excluſione nautice turbe a ciuitate. fo eodem.
7 De qualitate ciuium optime ciuitatis:laude grecorum:⁊ de cuſtodibus ciuitatis. fo.ccxv.
8 De excluſis a partium ratione de fine:operibus neceſſarijs:⁊ ciuitatis partibus. fo.eodem.
9 De partitione reipublice:tractantibus arma:⁊ iudicia ⁊ ſacerdotia. folio.ccxvj.
10 De diſtributione ciuitatis:comeſſationibus :partitione regionis:cultoribus ⁊ agricolis. fo.ccxvij.
11 De ſitu vrbis:locis reſpublicis accõmodatis:priuatis edibus:muris:ornatu ciuitatis. fo.eodem.
12 De edibus ſacris:foris:⁊ locis comeſſationum. fo.ccxviij.
13 De recta intentione finis ⁊ medijs:de felicitate ⁊ actibus virtutis : de externis:de his quibus homines fiunt ſtudioſi ⁊ qualitate ciuium. fo.eodem.
14 De identitate imperantiũ ⁊ parentiũ ⁊ tria de diſciplina:virtute:ptib⁹ aiez errore circa fines:⁊ de dñatione. fo.ccxix.
15 Uirtutẽ cõtemplatiuã ad optimã rempublicã ptinere de virtutibus tpe pacis ⁊ belli:⁊ a quo primũ inſtitutio facienda. fo.ccxx.
16 De natura ⁊ generatione:etate liberorum ad parentes:tempore nubendiꝛ tempore procreandi:corporis habitudine:pregnantibus:orbis fetibus procreandorum multitudine:maxime probato procreandi tẽpore:⁊ aliũ no concubitu interdicendo. fo.ccxxj.
17 De victu ⁊ diſciplina puerorum. fo.ccxxij.

Index contentorũ in octauo Politicorum.

1 Quod facienda ſit inſtõ circa pueros:⁊ illam eſſe publice ſuſcipiendam ad reipublice formam. fo.ccxxiij.
2 Qualis eſſe debet inſtitutio puerorũ:ꝙ neceſſariorũ:nõ oĩuʒ ꝙ liberaliũ diſciplinarũ quantũ ſat eſt:⁊ ad finẽ liberalem. fo.eodem.
3 De quatuor que pueri diſcere ſolent:ꝙ ocium negocio preferendũ:⁊ diſciplinę illius diſciplinis huius:muſica:ad ociũ:litere indifferentes:gymnaſtica ⁊ figurandi peritia ad negocium. fo.eodem.
4 De gymnaſtica:⁊ puerorum exercendorũ diſciplina. fo.ccxxiiij.
5 De muſica diſceptatorio modo. fo.eodem.
6 De muſica ex ſententia:quid diſcendum:⁊ quid non:⁊ quo pacto ea vtendum. fo.ccxxvj.

Index Economicorum.

7 De harmonijs: rythmis melodijs: moralibus: actiuis: abſtractiuis & que quibus etatibus. fo.ccxxvij.

¶ Indicis octo Politicorum Ariſtotelis Finis.

¶ Index contentorũ in primo Economicorum.

1 De differẽtia ꝛ ꝯueniẽtis Politice ꝛ Economice ꝛ ordine earum. fo.ccxxviij
2 De partibus domus: ꝛ vnde ſumenda poſſeſſio. ibidem.
3 Qualis viris ꝛ mulieris economica ſocietas. fo.ccxxix.
4 Leges viri ad vxorem. ibidem.
5 Leges domini ad ſeruos. fo.eodem.
6 Leges Economi. fo.eodem.

¶ Index contentorum in ſcđo Economicorum.

1 Leges probe mulieris. fo.ccxxxvj.
2 Leges viri ad vxorem. fo.eodem.
3 Quarundam harum legum teſtimonia ex Homero. fo.ccxxxvij.
4 Quedam cõmunes viri ꝛ vxoris leges. fo.eodem.

¶ Indicis duorum Economicorum Ariſtotelis Finis.

¶ Suſcipe Lector candide Textus Ariſto. Ethicorum cũ Auer. cordub. commentarijs. Politicorũ Economicorũqȝ Tex. caſtigatiſſ. nouis: ſectionibus capitum exornatos: ac deniqȝ ab omni errore ꝛ macula ieiunos.

¶ Impreſſum Lugduni cura ꝛ diligentia ſolertis viri Jacobi Myt. Impenſiu autem honeſtorum dominorū Scipionis de Gabiano ꝛ Fratrum. Anno Chriſti omnium redemptoris Milleſimo quingenteſimotrigeſimo. xviij. Januarij.

¶ Regiſtrum.
A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T U X y Z AA BB CC DD EE FF GG
Omnes ſunt quaterni.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE